ВОЛОДИМИР
АДАМОВИЧ–НОВОПІЛЬСЬКИЙ

ЗАГУБЛЕНІ ЖИТТЯ ТРЬОХ ПОКОЛІНЬ

Володимир
Адамович-Новопільський

ЗАГУБЛЕНІ ЖИТТЯ ТРЬОХ ПОКОЛІНЬ

Краматорськ
«Тіраж-51»
2013

УДК 821.161.2-94
ББК 84(4Укр)6-44
А28

Адамович-Новопільський В. І.
Загублені життя трьох поколінь / В. І. Адамович-Новопільський. – Краматорськ : Тіраж-51, 2013. – 847 с.
А28
ISBN 978-617-622-234-7

Ця книга є біографічним описом не простого, не легкого, далеко не праведного і суперечливого життя автора.

УДК 821.161.2-94
ББК 84(4Укр)6-44

ISBN 978-617-622-234-7

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?

Т. Шевченко

НАТОМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Вважаю за необхідне повідомити читача про мотиви і обставини, які спонукали мене до написання цієї книги, а тому почну з оглядового біографічного опису свого не простого, не легкого, далеко не праведного і суперечливого життя. Чому «оглядового»? А тому, що докладно життя і окремі події під час комуністичної та нацистської окупації я висвітлюю в інших розділах книги. Перш за все інформую моїх односельців, що я пишу не за покликанням до літератури, а з почуття морального обов'язку розказати правду про недавнє минуле, свідком якого я був, ув'язавши залежність життя новопільців (а відтак — усіх українців) з діями злочинної банди комуністів. Прагну описати страждання моїх односельців, які 11 липня 1941 року звільнилися від сталінської тиранії і попали під кований чобіт нацистського «визволення», а згодом знову в «обійми» вусатого тирана, помста якого не мала меж. Я був свідком злочинів обох тираній і хочу показати, що вони варті одна одної. Проте, я буду більше писати про злочини, скоєні комуністичним режимом, а не нацистами, бо більше про них знаю…

Я, Адамович Володимир Іванович, народився 18 червня 1938 року, у родині колгоспних кріпаків, у яких комуністи відібрали земельні наділи, все майно і продовольство, змусили вступити до колгоспу, а в 1932–1933 роках створили голодомор, під час якого вони втратили, відповідно, чоловіка і дружину. У кожного на руках — двоє неповнолітніх діток і жахлива перспектива голодної смерті… Проте вони вижили і діток своїх врятували від голодної смерті. А після голодомору, щоб полегшити подальше життя своїх родин, мій майбутній тато, Іван Семенович Адамович, 1900 року народження (фото № 44), і майбутня мама, Марцеліна Костянтинівна Тушинська (у дівоцтві — Гроніковська), 1902 року народження (фото №№ 94, 112, 139, 140) одружилися. Це сталося у 1934–

1935 роках. Свої житлові будинки у селі Костянтинівка Пулинської волості вони продали і переїхали до села Новопіль цієї ж волості. Придбали тут маленьку однокімнатну хатину (фото № 158). Подали заяви про вступ до колгоспу «Ударник» і на все своє життя стали колгоспними кріпаками…

Непрості стосунки були у зведених братів і сестер: Тушинського Леоніда Броніславовича (1924 року), Тушинської Зосі Броніславівни (1932 року), Адамович Анелі Іванівни (1925 року) та Адамовича Івана Івановича (1927 року народження). Особливо дошкуляла Зося, яка полюбляла красти, брехати і в шкоду влазити. Та не так нестерпно було зносити її витівки, як те, що вона звалювала їх на інших дітей, а мати-мачуха вірила цьому і не тільки сварила невинних, а й лупня давала їм. Після мого народження стосунки між зведеними братами і сестрами, з одного боку, мачухи і дітками тата, з другого боку, дещо потеплішали. Тепер у них був я, їхній братик. Ці стосунки стали ще кращими, коли на початку 1940 року народилася моя і їхня сестричка Геля. Старші брати і сестри з рук нас не спускали, з любов'ю доглядали за нами. Вони дуже нас любили, і ця любов дещо розтопила крижане серце мами-мачухи, покращила відносини між зведеними дітками…

Батьки мали досить мізерні заробітки у колгоспі. На трудодні щороку давали від 100 до 300 грамів збіжжя, якого вистачало родині на хліб щонайбільше на 2–4 місяці. А ще ж треба було податки сплатити, домашню живність чимсь годувати, одежу та взуття великій родині купляти, тим паче, що троє діток до школи ходило, а з 1 вересня 1940 року — четверта дитина до школи пішла. Одним словом, родина жила у злиднях. Навіть хліба вволю ніколи не наїдалися. Купляли кимось недоношену одежу і взуття. Перелицьовували, перешивали, ремонтували і носили. У латках різнокольорових одежа була. Дуже «гарно» було…

У 1940 році комуністи «змилувалися» над поневоленим народом. У колгоспі «Ударник» по 3 кіло збіжжя на трудодень видали. Перед війною, на яку вони спровокували Гітлера, вступили в неї 1939 року на його боці, мріючи перетворити її за своїм сценарієм на «визвольну», хотіли нагодувати народ, щоб ситим йшов завойовувати їм інші країни. От тоді ми досхочу наїлися хліба! Навіть білу булку майже кожної неділі їли. Вперше з моменту колективізації батьки отримали на трудодні (а трудоднів у родині було

понад 1000) стільки збіжжя, що частину змогли продати і купили дешевенький одяг та взуття. Та не довго ми раділи покращенню свого життя. Гітлер упередив «хітро-мудрого» Сталіна і першим напав на так званий Радянський Союз.

І ось 11 липня 1941 року комуно-фашистські окупанти втікли, а нацистські фашисти прийшли в село Новопіль і встановили свою окупаційну владу — німецький «новий порядок». Майже два з половиною роки ми перебували під німецькою окупаційною владою. За два з половиною роки окупації нашого села гітлерівські фашисти розстріляли сім новопільців у 1942 році, а червоноармійця застрелили у 1943 році при спробі втечі. Тато і мама, як за більшовиків, так і за німця ходили до колгоспу і працювали за трудодні, але німці трудодні оплачували набагато ліпше. Нашій родині вистачало отриманого збіжжя на хліб на весь рік, і не було потреби, як за комуно-фашистської влади, весною йти на колгоспні лани викопувати мерзлу картоплю, щоб напекти дерунів та голод затамувати… Навесні 1942 року гітлерівські окупанти примусово вивезли із села на роботи до Німеччини 150 юнаків і дівчат, у тому числі мою сестру Анелю і брата Леоніда.

…15 листопада 1943 року німецькі загарбники залишили село Новопіль без бою. Вдруге окупували його 24 листопада і вдруге залишили без бою 27–28 грудня 1943 року. Кілька днів безвластя — і 30 грудня до села увійшли війська Червоної армії, а за ними — набагато жорстокіші гітлерівських фашистів, комуністичні орди каральних військ НКВС. Саме їм Сталін наказав всіх, хто жив на окупованій німцями території, вважати зрадниками. От вони й ставилися до нас відповідно, як до зрадників…

1 січня 1944 року мого тата, Адамовича Івана Семеновича, 1900 року народження, визнали годним до нестройової служби, а 3 січня 1944 року призвали до Червоної армії. Військовий вишкіл (якщо його можна вважати таким без вивчення зброї і стрільби з неї) він проходив у розквартированій у сусідньому селі Івановичі учбовій частині. Десь наприкінці лютого чи на початку березня 1944 року підрозділ, у якому він вчився марширувати, погнали на фронт. Гонили їх через село Новопіль, бо тут стояв якийсь фронтовий розподільчий штаб.

Продовольство, яке тато припас для родини за німецької окупації, комуно-фашистська влада забрала. А ми, як тільки почала

танути земля, щоб не вмерти з голоду, пішли на колгоспні лани викопувати торішню мерзлу картоплю і пекли з неї деруни… Частину колгоспних робочих коней комуністи забрали до армії. Частину волів, корів, телят і свиней — на м'ясокомбінат. А чоловіків, визнаних негожими до військової служби, і жінок змусила на собі плуги і борони тягати. Змусили наших корівок у ярмо запрягти — щоб план весняно-польових робіт виконували… І, як наслідок роботи у ярмі, наша корова-кормилиця не довго рятувала нас від голоду. Захворіла. У неї молоко з кров'ю пішло, і прожила вона після польових робіт у колгоспному ярмі недовго. Наприкінці червня 1944 року вона загинула. У липні 1944 року від дифтериту померла моя люба сестричка Геля, а наприкінці серпня 1944 року мама отримала повідомлення, що тато загинув…

За тата мені призначили пенсію у розмірі 4 карб. на місяць (її вистачало на 17 кіло чорного хліба). Корови немає, хліба немає… Живемо впроголодь… Ледве дожили до нового урожаю 1945 року. 1 вересня 1945 року я босоніж переступив поріг першого класу Новопільської семирічної школи. Тяжко було вчитися. Одежа і взуття наше було у латках, а їсти не було чого. Пас череду, працював у власному городі, у сусідів, у колгоспі тощо. Де тільки можливо було — шматок хліба заробляв. Проте, у першому — третьому класі відмінником був. У четвертому — четвірки з'явилися. У п'ятому — трійки, а у шостому класі двійки були, і я у жовтні 1951 року покинув шостий клас. Пішов «волам хвости крутити», тобто, став працювати їздовим колгоспу «Ударник». Спочатку на волах їздив, а згодом мені коней довірили. На початку 1953 року мама продала хату в Новополі і купила одну кімнату у приміському селищі Соколова Гора, і ми переїхали туди на постійне місце проживання. Я пішов працювати їздовим і нічним пастухом коней колгоспу імені Мічурина, а мама — чорноробочою городньої бригади. Паспортів у нас не було, а тому на будь-які підприємства міста нас не приймали. Ми ж бо — вічні колгоспні кріпаки…

З листопаду 1954 року працював теслею УНР-848 Стройтресту 26. Наприкінці січня 1955 року у зв'язку з виїздом на цілину я отримав паспорт і поїхав підкорювати цілинні землі Казахстану. Але в Актюбінську мене на роботу не приймають. Не доріс, кажуть. На хліб заробляю на будівництві зерноелеватора по окремим нарядам. Натрапив на експедицію радгоспу Талдисайський Карабутакського

району Актюбінської області, що тільки-но створювався. Упросив головного агронома, і 9 березня 1955 року мене прийняли чорноробочим цього радгоспу. Вдвох з Яшою Фазлієвим отримали вантаж для радгоспу Талдисайський і у залізничних вагонах супроводили його до станції Домбаровка Оренбургської області, а коли здали, то мене призначили експедитором. На станції Домбаровка я отримував вантажі, завантажували їх у вагончик на санях, чіпляли його до трактора С-80 і тягли на майбутню центральну садибу радгоспу. Здавав і знову їхав за вантажем на станцію Домбаровка… Різні роботи виконував. Їздовим працював і напівдиких коней приборкував (за приборкану коняку мені платили 50 рублів).

З 25 квітня 1955 по 2 лютого 1956 року учився в Алімбетівському УМСГ № 3 (фото №№ 99, 118, 122, 123, 126, 133). По закінченні — працював трактористом і комбайнером радгоспу Талдисайський, переіменованого у Щербаковський (фото №№ 73, 74, 95, 120, 121, 124). З 26 жовтня 1957 по 11 листопада 1960 року — строкова служба в Радянській армії (фото №№ 69, 86, 90, 92, 119). З 9 грудня 1960 по 18 січня 1961 року працював бульдозеристом Соколовогірського кар'єроуправління. З січня 1961 по 14 лютого 1962 року — надстрокова служба в армії. Звільнився з армії у зв'язку з реорганізацією. У 1961 році ошлюбився з Надією Євсіївною Левченко. 22 січня 1962 року народився син Віктор. З 2 березня по 14 серпня 1962 року я працював токарем механо-зборочного цеху Житомирського заводу автозапчастин, а у вільний від роботи час прибудовував кухню до кімнатини і вчився у школі робітничої молоді (фото №№ 68, 76, 77). Охляв так, що стався упадок сил. Голова запаморочилася, і я упав біля токарного станка…

З 20 серпня 1962 по 17 липня 1968 року — надурочна служба в групі Совєцьких військ в Німеччині на посаді механіка-водія танку, командира танку, старшини роти і завідуючого продовольчим складом полку (фото №№ 84, 93, 107, 117). У цей час вчився у вечірній загально-освітній школі і отримав середню освіту, а в 1966 році поступив на заочний відділ юридичного факультету Львівського університету імені Івана Франка, який закінчив у 1973 році (фото № 85).

Понад два роки зі мною в Німеччині жила моя дружина Надя, яка виявилася великою скандалісткою, і командир полку наказав відправити її на Батьківщину. Я завантажив все, що ми придбали в

Німеччині, і вона поїхала до Києва. Тоді вона вчилася у технікумі, на заочному відділенні. Понад два роки ми жили окремо, не спілкуючись між собою. Син Вітя виховувався у моєї мами. А звернутися до суду з заявою про розлучення я не міг, тому що не знав адреси моєї дружини. В Києві вона проживала без прописки. І я поїхав її шукати. На третій день пошуків я її знайшов. Домовились, що вона з'явиться до суду і дасть згоду на розірвання шлюбу. Я подав відповідний позов до суду і, їдучи у тролейбусі до автовокзалу, зустрів дівчину і закохався…

«Ох, я нещасний чоловік –
Узяв сварливу жінку;
Не мав я з нею цілий вік
Ні хвильки відпочинку...
Що я від неї натерпівсь –
Живцем, псяюха, жерла!», –

так влучно щодо моєї сімейної долі сказав Бернс Роберт (переклад з англійської М. Лукаша і В. Мисик), а поки що я про таке не думав і сподіватися не міг — закоханий був до нестями… Щоб завести знайомство, звернувся до неї і дітлахів, що супроводжували її: «Будьте ласка! Підскажіть мені, як потрапити до бібліотеки імені Крупської?» Адже знав, що у кожному великому місті Радянського Союзу є така бібліотека. Проте, Віра не знала, де знаходиться така бібліотека. А дітлахи відразу назвали мою зупинку. Та не потрібна мені була та бібліотека! Не треба було там сходити, а розпочати знайомство — край потрібно було…

Виявилось, що моє велике кохання із Київського тролейбуса Вірою зветься, і родом воно із міста Сніжне Донецької області. Ми зійшли з тролейбуса. Я пригостив дітлахів морозивом, і вони, мабуть, зрозуміли, що заважають нам, розповіли Вірі і мені, як дістатися до їхнього помешкання, й залишили нас. А ми прогулювалися по Хрещатику. На згадку про нашу зустріч я купив коханій браслет, а потім зайшли до ресторану пообідати. Одним словом — я відчував себе до нестями закоханим. Розлучатися не хотілося, але мусів. Відвіз її до помешкання, де вона квартирувалася. Того ж вечора Віра сіла на поїзд Київ — Донецьк, а я поїхав додому у Житомир. Приїхав і не міг ні їсти, ні спати. Тільки про неї й думав. Замовив міжміські телефонні перемовини. На перемовини вона

прийшла зі своєю мамою, і коли я запитав, чи можна приїхати, то майбутня теща сказала: «Донечко! Скажи, хай приїжджає — гостем буде!» Того ж дня я виїхав до міста Сніжне. Знайшов свою кохану. Її батьки мешкали у селищі Першотравневому, а працювали у радгоспі Новий Донбас Шахтарського району. Ми подали заяву про реєстрацію шлюбу і за тиждень весілля справили. Я був щасливий до нестями…

Розумів, що вчиняю підло і порушую закон, приховуючи свій перший шлюб, але я був настільки закоханим, що й злочин міг би скоїти задля любові! Тішив себе тим, що підлий вчинок спокутую своїм відданим коханням. Одним словом, я одружився з Вірою Георгіївною Сіроштан, 1949 року народження, на 11 років молодшою себе. Привіз її на свою Батьківщину. Ознайомив з мамою, сином, з хрещеною мамою і хрещеним батьком та іншими родичами. Всі поздоровляли нас і казали, що ми чудова пара… А я всім казав, що закоханий до нестями…

Незабаром перший мій шлюб був розірваний. Суд залишив сина Вітю зі мною, але перша дружина Надя згодом відсудила його у мене (я тоді служив за кордоном і для участі у розгляді цивільної справи український «самий гуманний» суд мене не викликав) і пригрозила мені: «Якщо ти забереш у мене сина, то обох виловиш у Дніпрі!» Я відступився… А щоб ніщо не нагадувало коханій мого минулого подружнього життя і парубкування — я перевівся до іншого гарнізону. Невдовзі і Віра приїхала до мене в Німеччину (фото №№ 107). Я був на сьомому небі! Порошинки з неї здмухував. Здавалося, що щасливішої пари у світі немає… Жінки офіцерів казали, що ми найкрасивіша пара в полку. До німців у гості їздили і вони милувалися нами… Але це щастя недовго вітало у нашій домівці. Занудьгувала моя кохана по рідним. Адже ніхто з її родини далеко від домівки не проживав. І мати їй в листах постійно нагадувала про це. Писала, що скучає, сльози за нею проливає… І Віра нагадала мені мою обіцянку, що коли їй не сподобається за кордоном, то розірву контракт і поїдемо додому. Що тут було робити? Слово маю тримати! І я подав командуванню рапорт про звільнення. Не відпускають. Адже керований мною продовольчий склад став кращим серед складів групи радянських військ у Німеччині. Пропонують закінчити курси молодших офіцерів і йти на посаду начальника продовольчої служби полку. Командир умовляє мою кохану

залишитися, а мені погрожує затримкою на кілька місяців. Але все марно… Задля палкого кохання я змушений покинути забезпечене життя і їхати додому, бо вона сказала: «Додому, коханий! Я надто скучаю! Додому хочу!» Що тільки не зробить закоханий задля своєї коханої?

І ми поїхали додому, на Батьківщину моєї коханої! У любої тещі стали жити… Тяжко було знайти роботу і врешті-решт 12 серпня 1968 року мене прийняли помічником директора міського ПТУ № 82 з культурно-виховної роботи. Нелегка то була робота з цивільною молоддю. Армійський досвід не застосуєш. Мій робочий день починався пообіді і закінчувався пізно вночі, коли нам вдавалося вгамувати розбещену молодь (нерідко з допомогою міліції). Ми їх, як то кажуть, через двері у гуртожиток, а вони з вікон вистрибують і до дівочого гуртожитку біжать… А мені додому йти 8 кілометрів пішки. З одного приміського селища через город — до другого. Інколи змушений був ночувати у вихователя Власовича, а дома «люба» теща невпинно нагнічувала обставини. Прищеплювала моїй дружині підозри у зраді. «Зраджує він тебе, люба донечко!», — казала теща коханій донечці. Ходила до ворожки, ворожила і розповідала донечці про ворожбу та різні плітки в її вуха вносила… Та недовго я там працював. Кілька дорослих учнів зґвалтували кількох неповнолітніх учениць. Я наполягав передати матеріали до прокуратури, але директор був проти. Боявся організаційних висновків. На знак незгоди з його «виховною» лінією, 28 грудня 1968 року я звільнився і пішов шукати роботу…

І ось 6 лютого 1969 року мене прийнято на посаду державного нотаріуса Сніжнянської державної нотаріальної контори (фото №№ 79, 82, 83, 125), а 14 лютого 1969 року моя кохана дружина Віра народила донечку Світлану. Ми від радості на сьомому небі. Ще й теща поубавила свої плітки, які вибудовувала після кожної зустрічі з ворожкою. Та недовго був мир і злагода у тещиній хаті… Теща знову прийнялася за своє. Навіть моїй мамі поскаржилася, що я надто багато коханням займаюся з її донечкою, а тому вона така худенька… «Заїздив» її чоловік! Дізналася кохана Віруня про мамину «турботу», посварилася з нею і почала вимагати, щоб я якусь квартиру у місті Сніжне знайшов.

…Переселилися ми до найманої квартири. Знову почали у злагоді і любові жити, але теща нас і тут дістала… Коли я був на

роботі — вона у гості забігала і усі «новини», зібрані за минулий час, у вуха донечці вносила. Та все по секрету… І почала моя кохана дружина плітки сприймати від коханої мами, а мене з неприязню і недовірою зустрічати з роботи. Образливо було сприймати від коханої звинувачення у зраді. Божився і доводив їй, що я не зраджую. «Адже мені четвертий десяток пішов, і я не засинаю, не покохавшись з тобою, а вранці на роботу не йду, не насолодившись коханням. У мене ж сил не вистачить на якусь там коханку!» А моя кохана Віра відповідала мені: «Ти такий, що пів-Сніжного відтрахаєш, ще й мене…». Виходячи з таких обставин, я не міг запобігти руйнуванню наших родинних стосунків. До того ж я не знав, звідки злий вітер дме… Терпів, бо впевнений був, що наше кохання — над усе (фото №№ 101, 139)!

Отримав двокімнатну квартиру у центрі міста. Усі удобства і зручності — поруч. На кінотеатрі, гастрономі, домовій кухні, дитячому садочку, на крамниці з продажу мануфактури розклад роботи з вікна нашої квартири видно… Навіть кабінет першого секретаря горкому компартії — як на долоні… Про такі зручності ми тоді й мріяти не могли. Вирішили ще одну дитинку придбати. Мама моєї коханої Віри, Антоніна Сидорівна і старша сестра Люба помітили, що Віра погладшала, цвіте й пахне, не скаржиться своїй мамі, і вирішили підпортити наш мир і злагоду… Понад два місяці вагітності було, коли моя «кохана» теща внесла коханій дружині наступну порцію пліток і сказаного ворожкою. Віра відреагувала на них миттєво. Мені на роботу зателефонувала уже з пологового будинку після операції (аборту). Цей її крок став початком краху наших сімейних стосунків. Я не міг пробачити вбивства нашої дитини, а вона вважала, що вчинила вірно. Тим паче, що її підтримувала мама і старша сестричка. Постійні підозри і сварки, намагання подряпати мені обличчя, щоб перед людьми соромно було — перетворювали наше життя на кошмар. Свої подряпини на обличчі я пояснював, що буцімто з вишні чи із сливи падав, або дрова у тещі чи у матері колов і таке інше. Стидно було казати, що кохана дружина такі подряпини робила. А вона наче провокувала мене на бійку, щоб не стерпів і побив, а вона піде побої знімати…

Якось ввечері, після палкого кохання, ми утомлені позасинали, а вранці я прокинувся і поруч з ліжком сокиру побачив. Розбудив кохану Віру і питаю: «Чого біля нашого ліжка сокира опинилася?»

Моя кохана обійняла мене і крізь сльози каже: «Володінька, пробач мені! Я прокинулась вночі, поглянула на тебе, а ти спиш солодким сном і такий гарний… Будь-яка закохається! І тут дідько мене спіткав — подумала, що ти мені зраджуєш. А щоб нікому не дістався — вирішила зарубати. Принесла сокиру. Замахнулась… і шкода стало. Поклала сокиру. Пригорнулася до тебе і заснула…»

Співробітники горкому партії, під вікнами якого моя кохана Віра бігала кілька разів на день до мене на роботу, питають мене: «Володимире Івановичу! Чого це ваша дружина Віра Георгіївна кілька разів на день до вас на роботу бігає?» Що я міг відповісти? Отже, жартома казав: «Дуже кохає, тому одна довго без мене не може! Перевіряє, чи я ще живий!» Але мені не до жартів було…

Одного разу моя кохана звечора поїхала до своїх батьків. А рано-вранці люба теща сіла з нею на мотоцикл брата Володі і поїхали до ворожки. Того ранку мені зателефонував друг батька Віри — Микола Архипович Полупан, який працював державним нотаріусом Торезської державної нотаріальної контори, і просився на консультацію. Я хутко поснідав і пішов до нотаріальної контори. Приблизно о 7.30 я відчинив контору. У приймальню зайшло понад 20 клієнтів, а мій колега увійшов зі мною до кабінету, подав мені спадкові справи, і я почав консультувати його. Хвилин за п'ятнадцять до кабінету вскочила моя кохана Віруня. Відчинила шафу, схопила столового ножа, замахнулася на мене і крикнула: «Кажи, сука! Яку б…ь ти тільки-що ї…в (тоді виразу «трахав» у обіході не було)? А то уб'ю!» Микола Полупан, як друг її батька, кинувся до неї: «Віруня, донечка! Ми з Володимиром Івановичем хвилин п'ятнадцять тому в контору зайшли. Тут нікого не було. Віддай мені ножа!» І тут моє «велике кохання з Київського тролейбуса» усю тяжкість своєї злоби перенесло на Миколу Архиповича. Віра повернулась до нього і крикнула: «А ти, стара вішалка, не лізь, а то в тебе ножа встромлю!» У цей момент я вихопив у неї ножа і почав заспокоювати. Клієнти дещо допомогли. Вони відчинили двері і вимагали припинити сварку і почати прийом.

Згодом виявилось, що тоді рано-вранці моя кохана Віруня разом з її мамою приїхали до ворожки і та їй сказала: «Той, на кого ти ворожиш, зараз іншу обнімає!» І тоді вони примчалися на квартиру. Мене вдома не застали… Примчались до мене на роботу. Зупинилися під будинком, а Віра побігла ловити мене з коханкою… Незва-

жаючи на те, що ворожка їй явно збрехала, у моєї коханої підозра про мою зраду зростала щоденно. Навіть жінок пенсійного віку почала ревнувати. Яка б жінка не привіталася до мене, вона питала: «Що це за б…ь з тобою привіталася?»

Влітку 1973 року ми з Вірою отримали запрошення від двоюрідного брата Бронислава Крушевського і поїхали до нього в Польщу. Гостювали там біля двох тижнів. Ми сподобалися їм, а вони сподобалися нам своєю гостинністю. Ми дуже гарно відпочили, а повернувшись додому я став працювати старшим слідчим прокуратури міста Сніжне. І ось 7 листопаду 1973 року в селищі Північне (шахта № 32–33), на моїй дільниці сталося вбивство. Я очолив оперативну групу, і ми прямо від святкової трибуни поїхали на місце скоєння злочину. Група працювала без сну і відпочинку. За сутки злочин було розкрито. Злочинця затримано, і я зателефонував своїй коханій зі свого кабінету, поділився успіхом і попросив, щоб їсти щось приготувала. Начебто і настрій у неї нормальний був. Я нічого не запідозрив. Міліцейська машина підвезла мене до квартири. Я відкрив двері. Зняв взуття і тільки рушив з коридорчика до кухні, як мені в обличчя полетіла пательня із смаженим м’ясом, яке ще шкварчало. Я ухилився, і все, що було в пательні і шкварчало, опинилося на підлозі і стінах… Відразу уявив, що могло б статися з моїм обличчям, якби не ухилився… Схопив кохану Вірочку за патла і два рази вдарив долонькою по спині…

Їсти я вже більше не хотів. Навіть спати поруч з нею відмовився. Вона прибрала м’ясо з підлоги, все замила, а вранці пішла до прокурора з заявою про побої… Прокурор дав направлення до судмедексперта і повідомив горком компартії. Наприкінці дня мій вчинок розглянули на зборах парторганізації. Винесли сувору догану. Але цього коханій дружині замало було. Вона подала заяву до суду про розлучення і стягнення аліментів. Через три дні суд її позов задовольнив, а я зрозумів, що тут спрацювала чорна заздрість моїх колег, і працювати у таких умовах неможливо. Я подав рапорт про звільнення з прокуратури. Прокурор Донецької області Володимир Сінюков запропонував посаду слідчого Мар’їнської районної прокуратури. Я відмовився переїжджати будь-куди від своєї коханої. Все ще сподівався на примирення. Та все було марно!

Через два роки мого скитання по різним квартирам і роботам я повернувся на посаду державного нотаріуса Сніжнянської

державної нотаріальної контори. Знову почав зустрічатися зі своєю коханою Вірою. Вона до мене на побачення на роботу ввечері прибігала. Згодом я проявив ініціативу і ми знову зійшлися. Та у наших відносинах нічого на краще не змінилося. Вона почала ревнувати мене ще більше. А згодом стала вимагати, щоб я пішов працювати на шахту, у вибій. Там, під землею, як то кажуть, жінок немає… Але я не погодився задовольнити цю її забаганку. Ми розміняли квартиру на дві однокімнатні. Моя колишня дружина одружилася з іншим чоловіком. У них з'явилася дитинка, а я на початку 1980 року перевівся на посаду нотаріуса Краснолиманської державної нотаріальної контори. Переїхав у місто Красний Лиман і знову понад три роки скитався по квартирам, поки свою отримав.

Син Віктор приїздив до мене у Красний Лиман. Гостив у мене пару тижнів. Тесть і дружина Віктора приїжджали до мене в гості після того, як їхній шлюб був розірваний. І я гостив у них у Києві. Про мої стосунки з першою дружиною ми з сином ніколи не розмовляли. Але, коли я приїздив у Київ і домовлявся з ним про зустріч, то він завжди приводив на зустріч свою маму Надю. Це мені дуже не подобалось, і я почав уникати таких зустрічей. Син Віктор Володимирович Адамович має вищу економічну освіту. Був одружений з Оленою Анатоліївною Голюзовою, 18 листопада 1964 року народження. Мають сина Андрія, 5 грудня 1988 року народження, але свій шлюб розірвали.

Донька Світлана Володимирівна Адамович одружилася з Миколою Івановичем Волокіним. 7 березня 1990 року народила сина Ваню. Коли йому виповнилося два роки, то шлюб між батьками, завдяки втручанню мами Віри, був розірваний. Разів десять Світлана намагалася створити нову сім'ю, але марно. Досі живе одна…

Після розірвання шлюбу з Вірою Георгіївною Сіроштан у 1973 році я ні з ким не одружувався. Закохувався, але мої кохані були мені не по зубах… Вони були молодші мене або любили іншого, якому я не міг скласти конкуренцію. Крім того, після отримання мною величезної душевної і моральної травми, у наслідок не реалізованого мною великого кохання, я не поспішав здійснити ще одну помилку… Вважав і вважаю, що чоловіки-розлученці або удівці квапляться одружитися тому, що у побуті не можуть собі раду дати. Не вміють їсти готувати, білизну прати і прасувати. Не вміють і не схильні підтримувати чистоту у помешканні, де живуть

тощо. Їм потрібна жінка-домогосподарка. Я ж ці роботи виконував краще моїх дружин і до цього часу не розучився це робити.

РОЗДІЛ I

НЕВМИРУЩІ ГЕНИ СЕЛЯНИНА

1. ЯК Я ХОТІВ СТАТИ СІЛЬСЬКИМ ГОСПОДАРЕМ

Минуле століття було тяжким і жахливим для українців. За кількістю матеріальних і людських втрат цей період не можна порівняти навіть з татаро-монгольським ярмом, бо навіть за ті часи Україна не зазнала таких втрат, як за більшовиків. І ось мені у постбільшовицький період заманулося стати незалежним господарем-землевласником, таким, яким на початку минулого століття був мій дідусь Костянтин Гроніковський. Чи гени селянина спрацювали чи ностальгія за сільським способом життя взяла гору, дотепер не знаю. Але, сталося те, що сталося. Спочатку я намагався створити Асоціацію фермерів на землях, що поблизу міста Красний Лиман (у районі саду колишнього колгоспу імені Леніна біля села Масляківка). Де кожний член Асоціації фермерів повинен був отримати два гектари землі і на ній побудувати житловий будинок, необхідні господарчі споруди та будівлі, висадити фруктовий сад тощо. А щоб члени Асоціації могли миттєво надавати допомогу один одному, проектом статуту Асоціації фермерів передбачив колективне вирішення питань підведення комунікацій до фермерських садиб та отримання членами Асоціації земельних ділянок для ведення індивідуального селянського (фермерського) господарства у одному масиві або поруч.

Бажаючих стати фермерами було понад 10 родин. Ми на зборах погодили проект статуту і забудови селища Асоціації фермерів, але міська, відверто прокомуністична влада, учинила страшенний опір. Не бажала надавати фермерам землю, яку ми просили. Не бажала, щоб натомість їхніх колгоспів (тоді вже перетворених у КСП) фермерські господарства виникли. У компартійних керманичів і керівників міської виконавчої влади були свої проекти, для своїх рідних і близьких. А нам землю вони запропонували у інших

місцях, у роздріб, за 20–40 кілометрів від міста Красний Лиман. Таке розташування фермерських господарств Асоціації виключало надання вчасної допомоги, згуртованість і можливість підключення їхніх садиб до будь-яких комунікацій. До більшості запропонованих владою наділів землі не було ліній електропостачання і шляхів з твердим покриттям. За цих обставин Асоціація фермерів втратила свою привабливість ще до її офіційної реєстрації. На такий проект охочих не було…

Але я, онук успішного землероба Костянтина Гроніковського, не відступив від своєї мрії. Започаткував проект створення Агрофірми. Згуртував навколо проекту понад двадцять громадян, охочих придбати земельні паї у членів КСП «Ленінська Зоря» (пай дорівнював 5,4 гектара орної землі). Під кінець 1999 року ми купили 124 паї, тобто, 669,6 гектарів орних земель колишнього колгоспу «Ленінська Зоря», перетвореного в КСП. Щоправда, землю власникам цих паїв вихованці «керуючої і спрямовуючої» виділили за 15–20 кілометрів від міста Красний Лиман. Подалі від помешкань майбутніх засновників Агрофірми. Найближчий хутір від цих земель — за два кілометри, а село — за три. Жодних господарчих споруд на цих землях і поблизу них не було. Проте власники 83-х паїв погодилися створити Агрофірму і стати її засновниками. Їм належало 448,2 гектара орної землі і понад 200 гектарів сінокосів та так званих неудобій. А власники 41 пая, тобто 221,4 гектарів землі, вирішили віддати свою землю у оренду іншим фермерам.

У жодного із землевласників, що прийняли рішення створити Агрофірму, будь-яких засобів виробництва не було, і вони прийняли рішення інвестувати її внесками до Статутного фонду, за рахунок якого придбати необхідну техніку, насіння, паливно-мастильні матеріали (ПММ), добрива, оплачувати працю найманих працівників тощо. Здавалося, все гаразд, але… Виявилося, що наші предки ліпше нас уміли працювати і царат створював для них кращі умови. Зокрема, мій дідусь Костянтин Гроніковський, міщанин, до села Костянтинівка Пудлинської волості переїхав з міста Житомира. Від сільської влади отримав 1,6 десятини надільної землі і на цьому клаптику так господарював, що у 1907 році вже мав дві корови, дві коняки, пару волів. Свиней, курей, гусей, качок тримав. Накопив коштів, яких вистачило на купівлю 8 десятин землі, хоча у його родині працездатних було лише двоє: подружжя, у якого кожні

два роки народжувалася дитинка. Старша донечка народилася у 1898 році. А 1907 року у родині вже було четверо дітей. Як кажуть, двоє було із сошкою, а четверо — з ложкою. Проте, ця багатодітна родина жила в достатках.

У 1909 році, за рахунок власних накопичень та державної безвідсоткової довгострокової позики, дідусь Костя придбав 16 десятин землі і ще більш успішно став господарювати. Значно збільшив статки родини. А його онук, дев'яносто років потому, придбав втричі більше родючих чорноземів. Об'єднав зусилля 60 громадян, створив Агрофірму, отримав можливість придбати засоби виробництва, захисту рослин і добрива — опинився у набагато ліпших стартових умовах для успішного господарювання, ніж його дідусь. Тому онук зобов'язаний був довести, що він гідний нащадок свого дідуся. Саме так я був налаштований і з заповзяттям схопився за справу. Впевнений був, що ми досягнемо значних успіхів…

Восени 1999 року власники 83-х земельних паїв орендували два трактори К-700 і зорали не тільки орну землю, а й частину неудобій майбутньої Агрофірми. Так би мовити, цілину зорали на зяб. Весною 2000 року понад 500 гектарів земель засіяли і засадили. Це ж не якісь там стартові 1,6 десятин землі мого дідуся Кості у 1900–1907 роках, яку він парою коней встигав вчасно обробити і засіяти. Єдиним засобом виробництва у нього був, як тепер кажуть, допотопний плуг, борони і інше знаряддя для обробітку ґрунту та збирання урожаю, яке ви бачите на фото №№ 142,143 і 146. І засівав зорану землю він вручну (з мішком через плече), а дружина слідом боронувала. Городину він садив, як тоді казали, під плужок. Ручними косами чи орендованою кінською трав'яною косаркою скошував необхідну для утримання живності кількість трав, вчасно згрібав сіно, складав у копиці і скиртував. Дідусь з бабусею ручними косами (фото № 143–6 і 7) або кінною жаткою скошували зернові культури. Урожай обмолочували ціпами (фото № 146–1) а віяли ручною віялкою (фото № 46, на задньому плані). Одним словом, дідусь і бабуся вдвох давали раду господарству. І воно було успішним. При тому дідусь не застосовував мінеральні добрива, хоча їх застосування значно скоротило б фізичні затрати. А з іншого боку — збільшило б собівартість виробленої продукції. Проте його лани не виснажувалися, як тепер. Він витримував сівозміну і удобряв

лани гноєм, якого у достатній кількості отримував від домашньої живності. Бо крім коней і волів щорічно тримав 1–2 корови, 5 і більше голів молодняку, кілька свиней, декілька десятків курей, гусей, качок тощо. Восени дідусь вивозив гній на лан, розтрушував і приорював на зиму. Весною сіяв зернові, садив городину тощо. Отримував гарні врожаї і родина в достатках жила.

Та не зупинявся дідусь на досягнутому. Йому хотілося ліпше жити, а щоб цього досягти — повинен краще працювати. Отож, 1909 року він оформив на 55,5 років безвідсоткову довгострокову позику, яку уряд царя Миколки (так його називали на Україні) надавав бажаючим працювати на купівлю землі. І купив не 8 десятин землі, на які заздалегідь зібрав кошти, а 16. Придбав ще пару коней, сівалку, дволеміховий плуг, трієр, віялку і борони. Дітки підростали і почали допомагати батькам по господарству. За десять років звитяжного господарювання дідусь побудував нову хату. Навколо хати гарний садок висадили. Дідусь Костя мав понад двадцять вуликів бджолосімей, з яких більшість тримав у лісі, на деревах. Одним словом, він став одним із кращих господарів села Костянтинівка. А дев'яносто років потому його онук придбав 54 гектари орної землі. Став втричі більшим землевласником. А стати успішним сільським господарем, як його дідусь, не зміг, хоча був упевнений у своїх силах і можливостях. Не вийшов онук у свого дідуся Костю Гроніковського.

Що ж спонукало мене придбати землю у власність? Чому я, онук успішного сільського господаря, не став успішним господарем на власній землі? Не пішов у свого діда здібностями чи схибив? Що завадило успішній діяльності Агрофірми? Адже власники 83 земельних паїв добровільно стали засновниками Агрофірми. Їх ніхто не змушував до неї вступати, як колись до колгоспу. Добровільно задекларували внесення до Статутного фонду біля 900 тисяч гривень. Понад 70 гектарів невгідь зорали восени 1999 року. Тобто, до наявних майже 450 гектарів орної землі додали понад 70 гектарів. У резерві лишилося біля 100 гектарів сінокосів і невикористаних невгідь. Одним словом, весною 2000 року засіяли біля 500 гектарів землі ячменем, гречкою, соняшником, кавунами, динями, огірками, морквою, кормовими і столовими буряками. Посадили понад 15 гектарів городини, у тому числі картоплю, баклажани, капусту, помідори і перець.

Зважте, 18 засновників Агрофірми мають понад 500 гектарів орної землі. Сінокосу понад 40 гектарів і неудоб'я. У лісосмугах дуже багато абрикосів росте. У родині кожного засновника (а їх 60) двоє і більше працездатних осіб. Гори звернути можна! Не треба наймати сторонніх працівників. Своїми силами справимося! І у мене неабияка впевненість з'явилася. За наявності таких підвалин — Агрофірма матиме прибутки! Буде розвиватися, а засновники отримають чималі дивіденди! А коли ще й технічні засоби виробництва придбаємо… Мене радість охопила! Впевненість з'явилася! Це ж не ті умови, що були у тридцятих-сорокових роках минулого століття. Коли люди борони і плуги на собі тягали. Про них навіть згадувати страшно… Але вони мимоволі згадалися. Бо страшними були дні комуністичної і нацистської окупації. Згадав, як весною 1942 року гітлерівці примусово вивезли із села Новопіль до Німеччини 150 юнаків. У тому числі мого братика Льоню і сестричку Анелю. Понад три роки вони були на німецькій каторзі. А наша родина два з половиною роки жила на окупованій німцями території, за що Сталін і його режим зрадниками нас вважали… Згадав 30 грудня 1943 року — день вступу до мого рідного села Червоної армії, день, коли натомість німецьких загарбників (гітлерівських фашистів) прийшли більшовицькі загарбники (комуно-фашисти), які відновили свою, набагато страшнішу, совєцьку владу. Пригадав, як тихо-тихесенько новопільці Новий 1944 рік зустрічали за відновленої старої більшовицької влади… Згадав, як 3 січня 1944 року більшовицька окупаційна влада мобілізувала мого тата до лав Червоної армії, а за кілька днів її представники із нашої степки збіжжя забрали. Без хліба нас лишили — «визволителі». Згадав, як наприкінці липня наша корова пропала і сестричка Геля померла, а 7 серпня 1944 року тато загинув. Тоді мені шість років і два місяці виповнилось! Як таке можна не згадати, вирішуючи складне питання створення приватної Агрофірми? І пригадалися мені рядки відомого іспанського драматурга та поета Лопе де Вега:

«Всьому лихові причина —
тиранія командора;
він завдав нам стільки горя,
так нас утискав безчинно,
що ввірвався нам терпець:
руйнував він людям статок,

ґвалтував жінок, дівчаток,
обертав нас унівець...

А як жили і працювали діти за комуністів? Я у шестирічному віці почав череду пасти. У семирічному — у колгоспі почав працювати під час шкільних канікул. Прополював і сапав різні сільськогосподарські культури, збирав насіння коксагизу, вишні, яблука, ягоди, сливи та груші у колгоспних садках, *які колись належали славетним НЕПманам.* Зносив сіно і снопи зернових культур до копиць. Збирав колоски на колгоспних ланах, помідори, капусту та огірки. Восени збирав хміль. Ходив на уборку картоплі, моркви, буряків тощо. Я не нудьгував на роботі в колгоспі чи тоді, коли череду пас. Адже більшість дітей колгоспних кріпаків, чиї батьки померли під час голодомору, були репресовані або загинули під час військових конфліктів, також змушені були виконувати різні роботи, які траплялися у колгоспі. Нам «весело» було… У них була така ж доля, як і у мене… Ми заробляли на хліб та одяг… Зокрема, кожної ранньої весни ми (діти і дорослі) ходили на колгоспні лани викопувати мерзлу картоплю. Мама драники з неї пекла і ми голод втамовували. Нерідко я просився на роботу до більш забезпечених родин, щоб пляшку молока і шматок хліба заробити. Інколи мені щастило… І тут не можу не згадати слова чеського поета Волькера Їржі в «Баладі про моряка» (переклад з чеської М. Лукаша), бо вони стосуються усіх загиблих і їхніх діток:

«Зірки-незабутки на небі горять,
А загиблих очі з землі і моря блищать...
Не чує солдат, не чує моряк, – зборов їх хміль, –
Що ринуть з очей тих тисячі хвиль,
Жене їх вітер навскач у ніч,
Із них лебедіє чийсь плач і клич».

Мама хворіла і три-чотири рази на рік потрапляла до районної лікарні, що за 16 кілометрів. На стаціонарному лікуванні кожного разу не менше двох тижнів була, а інколи — місяць і більше. На домашньому господарстві я був з сестрою Зосею. А після 1949 року з домашнім господарством доводилося справлятися самому і через кожні два дні навідувати маму у лікарні. Не було змоги учити уроки. Соромно було «двієчником» бути… Тому наприкінці вересня 1951 року я залишив шостий клас і пішов, як тоді казали, волам хвости крутити. Працював у колгоспі «Ударник» їздовим. Спочатку

на волах, а згодом бригадир довірив мені коней. Різні роботи виконував Марцелінин малий (так мене звали у колгоспі): волами чи кіньми орав, боронував, вантажі перевозив, гній завантажував вилами на підводу, відвозив на лан і там розвантажував, косив тощо. У березні 1953 року мама продала свою хатинку у селі Новопіль. Купила одну кімнату у приміському селищі Соколова Гора Житомирського району і ми переїхали до нового місця проживання. На Житомирському міському майдані я бачив скупчення десятків тисяч людей, які гучно тужили за батьком Сталіним з приводу його кончини. Сам мало не плакав, але утримався, бо сліз соромився…

Ні мама, ні я паспортів не мали, тому пішли працювати до колгоспу імені Мічурина. Мама працювала у городній бригаді, а я їздовим і нічним пастухом коней. З 8 листопаду 1954 року по 15 січня 1955 року працював учнем тесляра УНР–848 Будтреста 26. Під приводом поїздки на цілину отримав паспорт і наприкінці січня 1955 року поїхав підкоряти цілинні землі Казахстану.

2. УКРАЇНЕЦЬ ПІДКОРЯЄ ЦІЛИНУ КАЗАХСТАНУ

На роботу мене не беруть. Кажуть, не доріс… Мені ж бо ще й 17-ти років немає. А їсти-то хочеться! Ледве упросив прораба будівництва Актюбінського зерноелеватора, і той змилувався — дозволив мені працювати по окремих нарядах і таким чином я у далекому Казахстані почав гроші на харчі заробляти. Невдовзі надибав експедицію Талдисайського зернорадгоспу Карабутакського району, що створювався за 300 кілометрів від Актюбінська. Якому було виділено понад 40 тисяч гектарів цілинних земель. Умовив головного агронома Олександра Білова, і 9 березня 1955 року мене прийняли чорноробочим. Разом з Яшкою Фазлієвим супроводжував залізницею завантажені різними вантажами легкові і вантажні автівки до залізничної станції Домбаровка, що за 100 кілометрів від центральної садиби радгоспу Талдисайський. У селищі Домбаровка мене і Яшу на квартиру взяла родина українців, репресованих у двадцятих роках. Ставилися вони до нас, як до рідних дітей. Своїх дітей у них не було. Четверо їхніх діток померли у товарному вагоні на довгому шляху з України до Домбаровки. Комуністи майже не давали їм їсти і пити. Навіть поховати діток не дали. Трупи померлих дорослих і дітей охорона потягу вивантажувала у безлюдних

місцях, для чого навмисно зупиняли потяг з репресованими. Десь там, у безлюдних місцях їх і закопували… Ми дуже поважали цих страждальців і допомагали їм у домашньому господарстві. Але недовго ми у них квартирували.

Через кілька днів після здачи автівок і побутового вантажу (ватних матраців, простирадл, подушок, рушників, мила тощо), який був на них завантажений з Актюбінська, головний інженер призначив мене експедитором. У першу поїздку до тієї крапки на топографічній карті, якою була позначена центральна садиба майбутнього радгоспу Талдисайський, я отримав понад десять тон продовольства (мед, масло коров'яче, борошно, крупи, макаронні вироби, консерви м'ясні і рибні, ковбасу копчену, м'ясо заморожене, цукерки, печиво, цукор, хліб, сухарі, сіль, дріжджі, соду, мило тощо). Під моїм наглядом все це завантажили у вагончик, що на санях стояв, причепили до трактора С-80. Я супроводжав його до згаданої відмітки на карті, де ми у чистому степу повинні були побудувати наметове містечко і землянки для проживання робітників.

Тракторист Микола Пірогов був із місцевих. Він добре знав степ. Але його так занесло снігом, що ознак шляху не було видно. Ще й поземка мела. Микола Пірогов і головний агроном Олександр Білов, який якраз прилетів з Актюбінська «кукурузником», вели нашу колону за компасом згідно топографічної карти. За нами йшло ще два трактори С-80 із завантаженими вагончиками і людьми в них. Хуртовина могла розпочатися будь-якої хвилини. Ми були готові до неї. Та вона так і не зірвалася. Годин через 10–12 ми досягли тієї відмітини на карті — місця майбутнього будівництва центральної садиби радгоспу Талдисайський. Вітер припинився. З'явилося сонечко. А мороз сягав мінус 25 градусів. Робітники та робітниці, що приїхали з нами, розчистили сніг, поставили два намети на 40 місць кожний. У одному наметі встановили дві «буржуйки», а в другий намет вивантажили продовольство та інші матеріальні цінності. У намет з «буржуйками» вселилися цілинники. Неподалік нарубали заступами камишу. Принесли його у намет і товстим шаром настелили на долівку. Кожний цілинник отримав новеньку постіль: ватний матрац, дві простині, подушку, по два байкових простирадла. Постелили ліжка. У наметі стало гарно та затишно. Води із снігу натопили і кок почав варити чай і кашу на вечерю у солдацькій кухні.

А трактористи (на кожному тракторі їх було двоє) тим часом факелами підігрівали пальне у своїх тракторах, щоб не замерзло, бо мороз під вечір сягав мінус 30. Експедитори здали вантаж казаху-завідувачу складом, якого, їдучи сюди, ми прихопили на кінській фермі, що за 18 кілометрів звідси. І не дочекавшись смачної каші, трактористи завели двигуни і колона з порожніми вагончиками та експедиторами в них поїхала у зворотному напрямку… Перші цілинники залишилися у чистому степу. У наметі. А мороз посилювався…

Якого тільки досвіду я не набрався у перші дні мого перебування на цілині. Працював експедитором, вантажником, чорноробочим, їздовим, навіть напівдиких коней приборкував. Жив у наметі, а згодом викопали землянку і у ній жили. Їжу нам варили у військовій польовій кухні. Дехто із дорослих намагався залучити мене до вживання міцних напоїв (браги, тройного одеколону, вина, горілки тощо). Та мені ці напої не подобалися, і я намагався уникати їхнього вжитку і компаній, у яких вони вживалися. Грошей я тоді багато заробляв. Мені, як їздовому, добре платили. Крім того, за приборкання кожного напівдикого коня директор радгоспу платив мені 50 рублів. Тоді це були немалі гроші. Я одяг і взуття собі купив. Навіть кілька посилок з рисом, цукром, цукерками і пряниками мамі на Україну вислав. У другій половині квітня 1955 року дирекція радгоспу направила мене до Алімбетівського училища механізації сільського господарства № 3 (УМСГ № 3). Що за 30 кілометрів від міста Орськ Оренбургської області. Учитися на тракториста-машиніста широкого профілю. Але мене не прийняли. Неповнолітній був, і на момент закінчення училища 18 років мені не буде. Тобто, не дозволять керувати трактором чи комбайном. Я не витримав і заплакав, хоча дуже соромився сліз. На мій захист стало понад 50 майбутніх механізаторів п'яти новостворених радгоспів Актюбінської області, з якими я приїхав до училища. Серед них були фронтовики, достроково звільнені з місць позбавлення волі і демобілізовані із Червоної армії. Вони обурилися відмовою відділу кадрів та завуча і пішли до директора вимагати, щоб мене прийняли до училища, але з того нічого не вийшло. Проте, мені здається, дорослі порозумілися. Гена Зорін (фото № 123), достроково звільнений з місць позбавлення волі у зв'язку з бажанням їхати підкоряти цілину, взяв мій паспорт і ви-

правив рік народження на 1937-й. Та так майстерно це зробив, що виправлення непомітно було. Так під натиском дорослих (декому було за 40 років) адміністрація змушена була зробити вигляд, що про підробку паспорта нічого не знає. Так я постарів на один рік і став курсантом АУМСГ № 3 (фото №№ 89, 118, 123, 126, 133), яке закінчив у лютому 1956 року.

Отримавши професію тракториста-машиніста широкого профілю я повернувся до свого зернорадгоспу, який був перейменований на честь поплічника Сталіна і став називатися Щербаковським. Мене скерували до 1-ї бригади 1-го відділення радгоспу (фото №№ 120, 121, 124) і дали новий гусеничний трактор ДТ-54 (фото № 122), а перед жнивами — новий причіпний комбайн. Так до 15 жовтня 1957 року я працював трактористом і комбайнером. Понад два роки жив у вагончику польового табору. Під час роботи у радгоспі, крім згаданих раніше, я виконував такі роботи: орав, боронував, сіяв пшеницю, косив траву, згрібав сіно у валки, складав сіно у копиці, завантажував на машину, звозив до скирти і скиртував сіно; саман робили, заготовляли і відвантажували у автівку каміння для будівництва; причіпним комбайном косив пшеницю (нічого іншого не сіяли), перелопачував пшеницю на току, щоб не згнила тощо. Став одним із кращих молодих механізаторів Актюбінської області. Нагороджений цінними подарками, грамотами, почесними знаками, урядовою медаллю тощо (фото №№ 73, 74). Був делегатом Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у Москві.

3. СТВОРЕННЯ АГРОФІРМИ У ПОСТСОВЄЦЬКІЙ УКРАЇНІ

Тобто, з дитинства і до призову в ряди Совєцької армії я жив у селі і працював у сільському господарстві. Навіть прослуживши в армії десять років і отримавши вищу юридичну освіту, працюючи у органах юстиції, не полишав зв’язків з сільським господарством. Якась несамовита ностальгія за селом, за сільським господарством переслідувала мене все життя. І я брав земельну ділянку, обробляв її, вирощував часник, цибулю, картоплю, буряки, соняшник і радів з того. І так з року в рік… Зокрема, працюючи державним нотаріусом, я брав відпустку на час жнив і працював на комбайнах колгоспів Краснолиманського району. Одним словом, все життя я не тільки вважав себе селянином, а й був ним, «хлопцем від

орала». Я любив землю, любив працювати на ній. Моя любов до землі не полишала мене все життя. Я згадав: про вільну працю селян України доби Володимира Великого, коли Україна житницею Європи була; про вільних індивідуальних сільських господарів, що здебільшого з'явилися після скасування кріпосного права у 1861 році; про мого дідуся Костю Гроніковського і таких, як він, та умови, у яких вони господарювали за царату, під час продрозверстки і НЕПу; про розкуркулення і репресії, пограбування селян комуністами і скасування приватної власності; про примус селян вступати до колгоспу і створення комуністами голодомору; про запровадження совєцького колгоспного кріпосного права, набагато страшнішого, ніж за царату було. Все це спонукало мене до придбання землі у власність, сприяти іншим громадянам зробити це і створити Агрофірму, тобто приватне сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю. Надто вже хотілося мені, «хлопцю від орала», довести перевагу вільного господарювання над колгоспним ладом, бо надто великою кісткою він у моєму горлі стирчав… Хотілося довести перевагу приватної власності на землю — над колгоспно-кооперативною, вільного господарювання — над командно-колгоспним ладом, вільної праці — над примусовою безоплатною працею колгоспного кріпака. За трудодні… Крім того, хотілося бути причетним до повернення незалежній Україні лідерства в експорті зерна, до повернення їй слави житниці Європи. Тому я й очолив процес створення Агрофірми на землях колишнього колгоспу «Ленінська Зоря» Краснолиманського району Донецької області. Мені вдалося об'єднати зусилля шестидесяти громадян, які стали її засновниками.

Я зібрав загальні збори засновників. Обговорили і підписали Засновницький договір. Затвердили Статут товариства з обмеженою відповідальністю — Агрофірма «Адамович і К». Обрали Раду Засновників Агрофірми та Ревізійну комісію. А 15 березня 2000 року установчі документи Агрофірми зареєстрували у виконкомі Краснолиманської міськради. Для кожного засновника було встановлено розмір внеска до Статутного фонду. Зокрема, я та моя донька, Світлана Володимирівна Адамович, внесли до Статутного фонду 137 гектарів землі, майно та гроші. Наш внесок склав 38,91 відсотка Статутного фонду Агрофірми, що дорівнювало 346687,00 гривень. Але не так воно сталося, як мріялося. Мати

моєї доньки, колишня моя кохана дружина, Віра Георгіївна Сіроштан, яка перебувала на той час у шлюбі з іншим чоловіком і мала від нього дитину, підбурила доньку проти свого батька. Вона підмовила її звернутися до міжрайонного прокурора із заявою, що я у незаконний спосіб придбав і подарував їй 83 гектара землі. І, як кажуть, пішло-поїхало… Понад рік донька доводила прокуратурі, що я злочинець — у незаконний спосіб придбав і подарував любій донечці земельні паї. А прокуратура провіряла і перепровіряла обґрунтованість її скарг та давала на них мотивовані відповіді (скарги надходили майже щомісяця). Після чергової скарги міжрайонний прокурор Михайло Дуравкін повідомляв моїй донечці, що земельні паї придбані мною на законних підставах і на законних підставах подаровані їй. Прокурор відповідав їй, що порушень чинного законодавства не встановлено, що всі угоди посвідчені у відповідності до чинного законодавства. Але Світлана Адамович не погоджувалася з висновками прокурорської перевірки і продовжувала звертатися до прокурорів вищого рівня. До Генерального прокурора України звернулася з заявою, що вона «відчуває у моїх діях склад злочину і не бажає брати в них участь, а місцева прокуратура покриває мої незаконні дії». Вчинила так, як колись Павлик Морозов стосовно свого батька… Проте між ними є суттєва різниця. Павлику Морозову дванадцять років було. Він дитиною був, коли батька комуністам видав, а моя донька — дорослою була, середню спеціальну освіту і сина Ваню мала, коли свого батька продавала…

А до цих подій, люба донечка, працюючи у мене, приватного нотаріуса, бухгалтером, навмисне приховала від оподаткування значну суму прибутку. До мене податківці застосували санкцію — 63000,00 гривен. Тоді ця сума майже 35000 американських доларів дорівнювала. Я був змушений сплатити величезні штрафні санкції і ледве уник суворої кримінальної відповідальності, тобто, в'язниці… Я звільнив доньку з роботи. Але, як батько, пробачив свою дитину. Щомісячно давав їй на «кишенькові» витрати від 800 до 1200 гривень. На одяг та взуття ніколи їй не відмовляв. Вона ж бо любила гарно й модно вдягатися та взуватися. Купив рідній донечці двокімнатну квартиру, мотоцикл з люлькою і гараж, щоб було де його ставити. А вона… Як у двадцяті — п'ятидесяті роки минулого століття: Покарати! Покарати! До в'язниці його! Рідного батька… І за що? За те, що купив і подарував їй 83 гектари землі, двокімнатну квартиру, мотоциклєт з люлькою та гаражем, що одя-

гав і взував, кілька років утримував її родину й непрацюючого співмешканця, який до того ж ще й аліменти на двох діток виплачував. За те, що кожного місяця (коли долар дві гривні коштував) давав їй 800–1200 гривень на дріб'язкові витрати…

Нарешті прокурору набридло нахабство моєї доньки, і він запропонував їй вислати мені нотаріально оформлене доручення на моє ім'я на продаж її долі у Статутному фонді Агрофірми, «якщо вона відчуває у моїх діях склад злочину і не бажає брати у них участь». Світлана дала таке доручення. І я продав її землю і долю у Статутному фонді Агрофірми іншому засновнику, Анатолію Садовському, великому «розумнику» та хапузі, що бажав поцупити з Агрофірми більше, ніж мав на те право, але я йому на заваді був… Він вчинив розбрат серед засновників. Вельми бажав очолити раду засновників Агрофірми. Докладав величезні зусилля, щоб усунути мене з посади голови. Відвідував засновників у їхніх помешканнях, старанно пригощав горілочкою, кожного умовляв обрати його на посаду голови ради засновників Агрофірми. Але це не допомогло… Мабуть дійсно, Бог шельму мітить… Тому що натхненник бунту та один з його активних помічників тяжко захворіли, а інші три активні діячі бунтівної команди залишили цей світ і перейшли туди, де нічого більше не треба. Як кажуть, не копай яму на когось, бо сам у неї потрапиш… Не зміг «великий комбінатор» зробити свою чорну справу. Не вистачило у бунтівної команди впливу на інших, щоб мене переобрати. Але за таких обставин Агрофірма не могла нормально функціонувати. А чи причетна моя донька Світлана Адамович до ліквідації Агрофірми? Судіть самі… А те, що вона за безглуздою порадою своєї любої мами, вдруге звившої своє родинне гніздечко, сприявшої руйнуванню першого і наступних шлюбів доньки, позбавила її батьківської любові і допомоги, зробила її «Леді Безземельною» — незаперечний факт.

4. БУДІВНИЦТВО І РУЙНАЦІЯ АГРОФІРМИ

Тепер дещо про будівництво і руйнацію Агрофірми. Першим головою Ради Засновників ПСТОВ-Агрофірма «Адамович і К» (за моєю пропозицією) було обрано Василя Дзюбу. Який начебто керував Агрофірмою, але фактично її діяльністю керував я, його заступник. Через рік головою Ради Засновників було обрано мене, і я наголосив, що Агрофірма має не тільки виробляти продукцію сільського господарства, а й переробляти її. У полі, на неудоб'ях

ми стали будувати необхідні виробничі і господарчі приміщення та споруди. Рада Засновників прийняла рішення, що наряду із вирощуванням зернових та технічних культур ми маємо висадити фруктовий сад і закласти виноградник. Замовили і узгодили відповідний проект. Взяли напрямок на вирощування баштанів, овочів, риби, свиней, худоби, коней та започаткували бджолярство. Статутом Агрофірми навіть посаду генерального директора Агрофірми і посади директорів відповідних напрямків розвитку передбачили, щоб за кожним випадком не вносити зміни до Статуту. Та не так сталося, як мріялося…

Але до ліквідації Агрофірми у чистому полі, на невгіддях, за 15 кілометрів від міста Красний Лиман ми **збудували:** цегляну свиноферму на п'ятьсот голів, стайню на декількох пар робочих коней, декількох корів і молодняку; залізобетонні: овощесховище на п'ятсот тон; зерносховище на сімсот тон та критий тік на сімсот тон, а також власну високовольтну ЛЕП, завдовжки 950 метрів, із трансформатором. Просверлили 36-метрову свердловину і побудували водогін від неї до господарського двору Агрофірми завдовжки понад 250 метрів. Насипали греблю, очистили і зарибили ставок із проектним дзеркалом води до 10 гектарів. **Купили:** десяток бджолосімей (а за рік мали двадцять дев'ять); чотири поросні свиноматки (за півтора роки мали поголів'я понад 150 голів); плуги: трьох-, чотирьох-, п'яти- і семикорпусний; жатку; трав'яну косилку; три сівалки; зерновіялку ОВС-25; новий зернозбиральний комбайн «Нива»; борони зубові та дискові БД-7; два стрічкових транспортери; два колесних та один гусеничний трактор; екскаватор «пєтушок»; один автомобільний і два тракторних причепи; три вантажних автівки й одну легкову; вагон-пульман; спальний вагон; медогонку і будинок бджоляра; три електрозварювальних апарати; автозаправник; автоцистерну для підвезення питної води (з насосом); кілька пожежних насосів та десять шлангів; три бетонозмішувача; двадцятитонний металевий контейнер та багато іншого інвентаря і реманенту.

Будували старанно. Як то кажуть, на віки. Ретельно обробляли землю і засівали її якісним насінням. Вирощували і збирали чималі врожаї зернових, технічних і овочевих культур. Але всі наші старання були марні. Цінова і кредитна політика держави не сприяла розвитку фермерських та невеликих сільськогосподарських підприємств. Держава нищила їх. Закупівельні ціни виробленої

продукції були значно нижчі за її собівартість та ще й постійно знижувалися. В той же час ціни на паливно-мастильні матеріали, техніку, запчастини, добрива і засоби захисту рослин — зростали.

Банки видавали короткострокові кредити під величезні відсотки (від 19,5 до 33-х і більше), які важко було отримати. Наприклад: відповідно кошторису вартість перерахованих вище будівель господарчого комплексу Агрофірми складала два мільйони двісті тисяч гривень. Банк погоджувався прийняти їх під заставу задля видачи триста п'ятидесяти тисяч гривень кредиту. Не більше. А оцінював він цей предмет застави у шістсот тисяч гривень. Згоден? Дамо кредит на один рік! Не згоден з оцінкою банку — не отримаєш кредиту! А лізингова система, як і державна закупівля зерна, була на користь лише обраним: родичам та друзям державних чиновників, на яких зареєстровані фермерські та інші господарства, а ті господарства, які не «кришувалися», які не мали змоги платити величезні хабарі, були приречені. Керуюча вертикаль до самого Києва була настільки корумпована, що без хабара не можна було кроку ступити. Наприклад, лише за обіцянку видати 200 тисяч гривень на розвиток виноградарства, я повинен дати 40 тисяч гривень хабара, не маючи гарантії отримання обіцяних чиновником 200 тисяч гривень від держави. Ясна річ, за таких умов наша Агрофірма працювати не могла і прибутків не мала.

Враховуючи, що я був найбільшим інвестором і ризикував більше за інших, то й розмір заробітної платні встановлював на свій розсуд і вона була найвищою серед підприємств Краснолиманщини, в тому числі і сільськогосподарських. Більшу заробітну платню, ніж в Агрофірмі «Адамович і К», отримували лише залізничники. Всі наші робітники були оформлені на роботу належним чином. Ми не виплачували заробітну платню у конвертах, не приховували її від оподаткування. Деякі засновники заперечували, вимагали знизити заробітну платню, приховувати її від оподаткування, тобто в конвертах видавати. Але я не погоджувався, і ті засновники, що працювали в Агрофірмі, підтримували мене. Розмір заробітної платні встановлювався мною у залежності від ринкових цін на продовольчі товари. Зазвичай, перед нарахуванням заробітної платні, я йшов на продовольчий ринок і вивчав ціни. На скільки відсотків за минулий період піднялися ціни, на стільки підвищував заробітну платню. За таку позицію я набув чимало ворогів серед керівників підприємств і фермерських господарств.

Водночас, майже щодня буваючи в Агрофірмі, зробив досить невтішний висновок. А саме, що комуністи за сімдесят років свого панування виховали покоління таких собі робітників-відбувайчиків, здебільшого втративших свою працелюбність, схильність до позитивних ініціатив, порядність та інші чесноти. Навіть робітники-засновники Агрофірми, які мали б продуктивно працювати задля збільшення своїх капіталів та дивідендів, примножувати і зміцнювати майновий стан Агрофірми, зміцнювати її виробничі потужності і спонукати до цього інших працівників — були «відбувайчиками». Здебільшого з'являлися на роботу задля отримання відмітки у табелі обліку робочого часу. Їх мало хвилювали наслідки праці. Вони піклувалися тим, щоб за незначний трудовий внесок отримати значну заробітну платню. Під стать їм були генеральні директори Агрофірми. Перший — колишній головний агроном управління сільського господарства району. Другий — колишній голова колгоспу. Обидва мали вищу освіту. Вчені-агрономи вони. Але… Виходячи з наслідків їхньої роботи на посаді генерального директора Агрофірми я впевнився, що прийняття їх на цю посаду було величезною моєю помилкою. Я сподівався, що вони мають багаторічний досвід і досвідчені фахові керівники, порядні люди і за свою ділову кваліфікацію уболіватимуть. Був упевнений, що ці вчені-агрономи мають професійну честь, будуть застосовувати передові технології виробництва, домагатися успіхів у роботі керованого ними господарства тощо. А щоб відчували, що працюють не тільки на роботодавця (засновників), а й на себе, я спонукав їх стати засновниками Агрофірми. Більше половини їхнього внеску до статутного фонду власними коштами сплатив. Але все було марно…

Я не взяв до уваги, що більшість вчених-агрономів, керівників, народжених та вихованих під час дії колгоспного кріпосного права, вихованих совєцькою комуністичною командно-адміністративною системою — перевихованню не піддаються! Навіть матеріальні заохочувальні заходи не здатні вплинути на «колишніх», не здатні розбудити в них свідомість приватного власника. Бажання розбудовувати і зміцнювати молоде багатогалузеве господарство у них не було. Зате вихвалятися своїми «видатними» керівними здібностями, застосованими у тому колишньому колгоспно-кріпацькому житті, вони були аж занадто здатні. Жахливо розумні були! Тільки й дивуєшся, чому за наявності таких «розумних і ви-

датних» кормчих сільське господарство занепало? У «колишніх» була відсутня ініціатива щодо застосування ринкових методів господарювання. Вони виявилися нездатними вести бізнес, безгосподарними і аморфними у вирішенні нагальних питань. Колишні так звані фахівці уособлювали, буквально віддзеркалювали тип керівника минулої комуністичної доби, створений прислуговувати, та господарювати за вказівками зверху. До невміння і нездатності «колишніх» вчених-агрономів-керівників колгоспного кріпацького ладу успішно керувати Агрофірмою додалися й інші негаразди, не менш впливові. А саме. Більшість засновників Агрофірми виявилися неспроможними (або не захотіли) внести до Статутного фонду задекларований ними внесок, що позбавило її можливості закуповувати для господарювання навіть найнеобхідніше. Зокрема, засоби захисту рослин (ЗЗР), добрива, високоякісний насіннєвий матеріал, запчастини, ПММ, техніку та технології виробництва. Наприклад, два засновники із родини Гордієнко (вустами Миколи Гордієнко) задекларували внесок до статутного фонду у розмірі 20 тисяч американських доларів, а внесли менше 8 тисяч гривень. Так вчинила більшість засновників. Тому все набували за кредити банку, мої, Володі Суховерхова та Івана Дуб'яги додаткові інвестиції, які, до речі, нам не повернені до цього часу. А це понад мільйон гривень! Отак догосподарювалися! Більшість засновників самоусунулася від участі у розбудові Агрофірми. З мене вимагали дивіденди. А звідки вони візьмуться, коли господарство ледь встигало за кредити банку розраховуватися.

Саме такі засновники, які *не внесли* до Статутного фонду Агрофірми задекларовані ними внески, підтримали ініціативу Анатолія Садовського щодо усунення мене з посади голови Ради Засновників Агрофірми та обрання його на цю посаду. Та не змогла компашка «Садовський і «К» досягти своєї мети. Голосів не вистачило у бунтівної компашки. Садовський і «К» звернулися до суду. Пройшли усі судові інстанції. Дійшли до Верховного Суду України, а справу не виграли. Я лишився легітимно обраним головою Ради Засновників Агрофірми. Проте я добре розумів, що співпраця з бунтівними засновниками неможлива. Перерахованих негараздів було достатньо, щоб поставити під сумнів спроможність подальшого функціонування Агрофірми. Звичайно, за таких обставин я не мав вільного часу на спогади про минуле. Моїм обов'язком було керува-

ти Агрофірмою і понад два роки відбиватися від постійних нападів Садовського і «К». Нарешті я скликав загальні збори засновників Агрофірми, на яких запропонував прийняти рішення про продаж її майна, за винятком земельних ділянок, які ми вчасно вилучили із Статутного фонду. А керівництво міста і наш банкір відмовляли всіх бажаючих купити весь господарчий комплекс Агрофірми. Вони сподівалися довести нас до банкрутства і купити за безцінь… Водночас, банк вимагав сплати відсотків і повернення кредиту. Те майно, яке не було у заставі, ми продавали та сплачували відсотки за кредитом, а також виплачували заробітну платню. Але довго ми не могли протриматися. Довелося продати все рухоме й нерухоме майно Агрофірми за ціною, втричі нижчою реальної вартості. За згаданих обставин я не мав часу згадати своє минуле життя, бо повинен був керувати Агрофірмою. Інколи забував, чи їв, чи ні. Мало не залишився без власної трикімнатної квартири, яка була у заставі за кредитною угодою Агрофірми.

Тільки коли я залишив роботу у нотаріаті і продав Агрофірму — зробив невтішний висновок, що працюючим не до спогадів про своє минуле. Вони мало згадують своїх предків. Їм ніколи приділити належну увагу батькам і іншим родичам, бо постійно зайняті вирішенням власних щоденних проблем, виникаючих щодня і поглинаючих вільний час. Так було і зі мною. А коли я залишив роботу та позбувся Агрофірми, то надто багато з’явилося вільного часу. Я не знав, як і на що його використати. А хотілося використати його на користь суспільству. Займатися політикою — бажання не було, бо зневірився у наших вождях. Особливо болісно я переніс зраду ідей Помаранчевої революції Віктором Ющенко. Але бездіяльність мене пригнічувала. Що ж робити?

Спочатку започаткував надання безкоштовної правової допомоги «дітям війни». Тим, у кого пенсія менше двох тисяч гривень на місяць, я складав адміністративні скарги до суду на бездіяльність Пенсійного фонду України щодо нарахування й виплати щомісячної соціальної допомоги. Склав і направив до суду 17 таких позовів. Та ще склав апеляційні скарги по наслідках розгляду цих справ у судах першої інстанції. Але й ці навантаження не заповнили мій вільний час. Нудився. Не знав, куди направити свою енергію. І раптом мене осінило! Адже я любив і люблю свою родину, родичів, односельців та рідне село… Чому б не згадати все, що колись було і не закар-

бувати свої спогади на носіях інформації? Нащадкам на згадку… І я поглинув у спогади про далеке і близьке минуле. У думках встали картини власного життя, життя родини, близьких та далеких родичів, односельців, їхні розповіді про життя до, під час і після окупації більшовиками і німцями, жахлива дійсність більшовицької доби… Адже людина живе доти, доки живе пам'ять про неї. Я переконався, що є нагальна потреба закріпити усі наявні відомості на паперових і технічних носіях інформації. Тим паче, що, навіть засудивши комуністичний терор і брехню, ми позбавлені можливості отримати об'єктивну і правдиву інформацію з офіційних джерел. А та інформація, що доступна, пронизана комуністичною брехнею. На додаток я згадав вплив комуністичної пропаганди й на мою свідомість та й замислився…

А чи здатен я правдиво висвітлити відомі мені події і факти минувшини? Чи зможу я, вихований на романах «Прапороносці», «Молода гвардія», «Як гартувалася сталь» та їм подібних, позбавитися комуністичних переконань? Адже, за час комуністичного панування і мене накрив «червоний туман», затягнув у свої тенета, комсомольцем і членом КПРС зробив. Хоча я був неслухняним членом КПРС. Партійних босів, навіть дії командирів під час служби у Совєцькій армії нещадно критикував, що згідно Статуту заборонено. Під час горбачовської «перебудови» проти волі міськкому компартії, як самовисуванець, був обраний депутатом Краснолиманської міськрайонної ради. За мене віддали свої голоси понад 70% виборців округу. На сумісному засіданні міськради та міськкому компартії, на яке був запрошений так званий партійно-господарський актив, я набрався хоробрості і заявив про вихід із КПРС. Відніс до президії партквиток і демонстративно кинув його на стіл першому секретарю міськкому КПУ Михаїлу Проценку, заявивши, що у злочинній банді комуністів бути не бажаю та й іншим запропонував наслідувати мій приклад. Більшість присутніх у залі шокована була. Одні аплодували мені, а інші галасували: «Геть його із зали засідань!». Останнім я показав дулю у витянутій вгору руці, чим визвав гучний регіт присутніх. Це був початок розвалу Краснолиманської міської організації КПРС. І я став одним із її могильщиків…

Згадав! І знову почервонів від сорому за свою «палку» промову на Першому (і останньому) з'їзді юристів СРСР у Москві, що

проходив з 20 по 22 червня 1989 року у Колонному палаці. Мене делегували юристи-нотаріуси України. І я, наче перебуваючи під гіпнозом, заповзято захищав ідеї кримінального злочинця, зрадника і людожера Леніна. Що, буцімто, його теорія правильна, але місцеві чиновники не застосовують її на практиці тощо. Адже, під схожим комуністичним зомбуванням можуть бути й інші, цілком щирі українці, патріоти нашої неньки України. Залишити їх наодинці з брехнею я не можу! Можливо, їм не пощастить, як мені тоді, на згаданому з'їзді. Не зустрінуть вони впливових людей, що мають допуск до секретних сховищ інформації. Не зустрінуть людей, які зможуть переконати їх, як мене, після «палкої» промови на з'їзді, у зворотному. Раптом вони не побачать документів, власноручно підписаних «вождем світового пролетаріату великим» Леніним, про розстріл (знищення, ліквідацію) десятків тисяч представників інтелігенції, відомих державних і громадських діячів і просто заможних людей, яких можна пограбувати. А раптом вони не мали можливості упевнитись у страхітливих злочинах комуністів проти народів Совєцького Союзу і всього людства. Зокрема, проти українців і України. У тому числі скоєних «вождем усіх часів і народів» Сталіним та його поплічниками…

Невже я, колишній лідер народного РУХу Краснолиманщини, засновник і керівник найбільшої у Донецькій області міськрайонної організації партії «Реформи і порядок», заснувавший у 1990 році суспільно-політичну газету «Вісник Лиманщини» (фото №№ 57–61), тираж якої з 1000 сягнув за 5000 екземплярів, яка надто не сподобалась тодішній владі, і комуністи та їхні посіпаки, щоб залякати мене, сім разів поспіль громили редакцію газети й тричі — мою квартиру, не звільнився від комуністичної брехні? Адже справа була резонансна. Слідча група МВС і представник Міністра внутрішніх справ України гелікоптером прилітали… Сідали на майданчику біля приміщення редакції газети. У центрі міста. І вели розслідування… А через побиті шибки моєї квартири майже місяць майорів єдиний у місті Красний Лиман український жовто-блакитний прапор. Під ним був напис великими літерами: «У скоєнні цього злочину винуватий перший секретар МК КПУ М. Проценко, прокурор М. Дуравкін та начальник МВВС полковник І. Єрдакій». І врешті-решт під час ГКЧП я наполегливо «попрохав» першого секретаря і працівників міськкому компартії негайно

залишити кабінети й опечатав їх… То невже я до цього часу ще не вивільнився від «червоного туману» марксистсько-ленінських догм? Чи зможу я, маючи таке, дещо суперечливе минуле, донести до нащадків правдиву й об'єктивну інформацію? Чи не занесе мене на платформу марксизму-ленінізму чи якогось там іншого «ізму»? Чи сприятиме моя інформація правдивому та об'єктивному уявленню нащадків про більшовицьку добу і життя в ній наших предків? А найголовніше, — чи зумію я донести до нащадків страхітливі події минувшини у тому вигляді, як вони відбувалися? Чи зможу допомогти нащадкам зрозуміти глибину страшних потрясінь, явищ і подій кривавої комуністичної доби — Великого Терору? Чи під силу мені правдиво розкрити умови життя за часів страшного Червоного Терору, причини затемнення у головах багатьох наших предків, навіяного Червоним Туманом? Нарешті, чи не забракне у мене сил через десятиліття потому підняти із засипаних часом стежин правдиві відомості, щоб перенести їх на папір. Але правда варта щонайбільших зусиль! Вона одна. Іншої немає! Адже недарма народ каже, що історія та добра, котра правдива.

5. ПРАВДА МАЄ БУТИ ОДНА

Проте, багато людей каже, що правда у кожного своя. І непогодитися з цим не можна. Скажімо так, у марксистів-ленінців (як і у комуністів (більшовиків) — правда своя. У народу України — своя, не тотожна їхній. То яка ж вона дійсна правда? Де її шукати? У народу України вона одна, іншої немає. Ту єдину правду, яка має право на існування, ми черпаємо із народних джерел, із вірогідних документів, розповідей та свідчень учасників подій: часів царату, скоєного більшовиками державного перевороту 1917 року, Громадянської війни, періоду продрозверстки та НЕПу, репресій і розкуркулення, колективізації і голодомору 1932–1933 років, мілітаризації економіки, підготовки Совєцького Союзу до Другої Світової війни та участі у ній. Адже кожний крок комуністичної влади — кривавий. Вона залишила жахливий відбиток на долі й житті моїх близьких і далеких родичів та односельців. І я повинен надати їхнім нащадкам правдиві відомості про них. Зокрема, розповісти про потерпілих від Червоного Терору. Висвітлити вплив кримінального злочинця і людоненависника Йосипа Сталіна (фото № 63) на отримання Гітлером влади, озброєння і підготовку його армії, його «хітро-мудре» підштовхування «біснуватого» до розпа-

лювання Другої Світової війни та на якість життя наших предків. Користуючись перевіреними джерелами інформації, аналізуючи їх, я повинен розкрити плани Сталіна щодо продовження цієї війни за його сценарієм, вступу Совєцького Союзу у Другу Світову війну на боці Гітлера та упереджувального удару Гітлера, показати, як згадані події впливали на життя і добробут мешканців Полісся, а відтак — всіх українців. Я повинен привернути увагу прийдешніх поколінь на стан людських прав і свобод українців за царату, під час панування комуно-фашистів (себто, більшовиків) і гітлерівських фашистів (нацистів). Маю висвітлити умови життя так званого совєцького народу за більшовицької доби, звернути увагу на бездарне господарювання комуністів, голодовку 1947 року, холодну війну тощо.

Виходячи із сказаного раніше, буду розглядати кривавий рух комуністичного (більшовицького) режиму (який надалі буду називати комуно-фашистським), залежність від нього умов життя мешканців Полісся з дня його зародження, тобто з 1917 року і до його скону. Розумію, що тема незбагненна. Невичерпна. Навіть у загальних рисах описати її неможливо. Мені вона не під силу. Тому згадані питання я буду розглядати у контексті подій, на окремих прикладах, щоб достовірно відобразити шлях, яким комуністи вели так званий совєцький народ, зокрема, народ України до «щасливого» майбуття — недосяжного комуністичного раю. Згадав щиру любов Першої учительки Марії Кирилівни з Крученця до учнів першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року, її повагу, материнське, ніжне і дбайливе ставлення до нас, маленьких і довірливих. Згавдав її намагання прищепити щиру любов до батьків, до родини. Навчити повазі до оточуючих, любові до України, до українських традицій, звичаїв і християнських цінностей. Співставив з пихою учительки-комуняки Ганни Степанівни Клинчук — тітки дружини мого небіжа. Яка стала учителькою натомість передчасно померлої нашої незабутньої Першої учительки Марії Кирилівни з Крученця.

Ганна Степанівна учителькою стала, але й на мить не замінила нашу улюблену і незабутню Марію Кирилівну з Крученця. Першу, єдину і неповторну нашу учительку! По-материнськи здатну одночасно щиро любити 46 своїх маленьких учнів, різних за уподобаннями і вихованням. Її неможливо було замінити… Учителька-комуняка не здатна щиро любити малечу. Її мрії і дії надто різнилися від мрій

і дій незабутньої нашої Першої учительки. Ганна Степанівна мріяла виховати з нас сексотів, совків, нелюдів, відданих ідеям комунізма. Щось… на кшталт Павлика Морозова. *А Перша учителька Марія Кирилівна з Крученця виховувала з нас людей, українців!* Саме за таких обставин я повинен надати нашим нащадкам неупереджену інформацію. Для декого, можливо, неприємну, страшну, нещадну, але правдиву. По можливості висвітлити походження і життя окремих і споріднених родин, що мешкали на Поліссі, зокрема, у селах Костянтинівка, Новопіль, Івановичі. Допомогти згадати знаних у ті далекі часи талановитих господарів. Видатних і простих, законослухняних і злочинних селян. Порядних і суспільно небезпечних. Люб'ячих Україну і зневажаючих її. Віруючих і атеїстів. Маю надати нащадкам можливість знати, якими були наші й їхні предки. Які цінності сповідували і чого прагнули? Вони мають упевнитися, чи були їхні предки гідними нащадками славетних козаків та інших борців за волю і незалежність України? Хто був гордим і незалежним, а хто прислуговував чужинцям? Що будували і що руйнували наші предки? Кого захищали і на кого нападали? Від кого боронилися тощо?

Нащадки значною мірою будуть цікавитися своїм родинним деревом, його гілками і корінням, знаними та невідомими родинами, рідними, близькими і далекими родичами та односельцями. Як тими, хто сьогодні з нами, так і тими, кого з нами немає. Хто відійшов у вічність. Адже, як сказав поет, пам'ять потрібна не мертвим — вона потрібна живим і тим, що житимуть після нас. І, якщо учні першого «А» класу Новопільської семирічної школи (НСШ) 1945 року та інші мешканці Новополя, Костянтинівки, Івановичів об'єднають свої зусилля, то з цим завданням ми впораємось. І у нас буде історія нашої Малої Батьківщини. Перш за все, треба допомогти нашим нащадкам зрозуміти, як насправді жили їхні предки до і під час тоталітарних режимів. Водночас, прошу зрозуміти, що я не історик. Не фахівець якогось літературного жанру. Бажання розповісти нащадкам правду у мене більше, ніж уміння це зробити. Моєю метою не є точне відображення відомих мені подій і обставин у часі чи створення захоплюючого оповідання. Я лише бажаю донести до нащадків правдиву та неупереджену інформацію про наших предків. Про їхню і нашу тяжку долю, про боротьбу за незалежність України, за честь, за волю і кращу долю. Отже, буду

описувати у спосіб, притаманний звичайному українцю, який уважно спостерігав події та стосунки сторін соціальних конфліктів, чув про них від свідків, читав про них і наважився розповісти про них широкому загалу, правдиво та неупереджено.

Згадавши життя за більшовицької і німецької окупації, я зрозумів, що наші нащадки повинні знати все, що від нас приховували комуністи і продовжує приховувати або замовчувати сьогоднішня влада. Теперішні і прийдешні покоління мають знати, яким було те життя і чому воно було таким, а не ліпшим. Таємне має стати відомим! Вчинки негідників, як і вчинки добрих та порядних людей, повинні стати відомими українському народу, зокрема — нащадкам потерпілих від свавілля комуністів (більшовиків). Одні повинні пишатися своїми предками, а інші — соромитися діями чи бездіяльністю своїх предків. І не випадково я згадав свого тата. Як енкаведисти гнали його та інших новобранців на фронт через наше село, де по боках їхнього шляху стояли ми, їхні дітки, кохані дружини, батьки, брати, сестри, дідусі, бабусі, наречені і просто односельці, які вийшли провести їх на війну… Ми спостерігали, як на наших очах енкаведисти знущалися над нашими близькими. Бачили їхнє приниження, запобігти якому не мали змоги. Згадав, як помирала моя молодша сестричка Геля. Її останні слова: «Владику! Не плач! Я не помру! Я маю дочекатися нашого татуся…». Але вона його не дочекалася. Померла… І я не дочекався свого любого татуся. 7 серпня 1944 року він помер у лазареті від тяжких ран. Помер, не знаючи про передчасну смерть своєї любої донечки Гелі… Проте, я впевнений, що навіть помираючи у страшних муках, він згадував про нас і прохав Бога, щоб дав нам, його діткам, міцного здоров'я і добробуту… Він дуже нас любив!

Взявши на себе зобов'язання залишити нащадкам правдиву, об'єктивну та неупереджену розповідь: про своє життя; про життя предків і односельців, моє і мого покоління тяжке дитинство; про навчання і роботу; про тих, з ким працював, служив і спілкувався; кого кохав і ненавидів; про події, які закарбувалися у моїй пам'яті; про все, що мені відомо про життя мешканців Полісся; про гарні та недобрі вчинки; про добро і зло та обставини, за яких воно чинилося, тощо. Зараз, коли я почав відтворювати обставини і факти минулого, я відчуваю брак вільного часу. Мені треба поспішати. Адже вже за сімдесят… До того ж з моєї пам'яті «стерлося» бага-

то відомостей про події минулого століття, і я мушу їх відновити. Зробити запити, зустрітися з живими свідками тих подій, зібрати та закріпити їхні свідчення та документи на носіях інформації. Чим більше я встигну — тим легше нащадкам буде уявити і збагнути історію родини та її життя. Знайти відповідь на питання: чому життя було таким тяжким і непередбачуваним?

6. МАЛЕНЬКІ, ХУДЕНЬКІ, ЗАСМАГЛІ…

А щоб як можна менше фактів і подій минувшини лишилося за межами моєї розповіді, щоб вона знаходила відгук та розуміння у серці кожного читача, до цієї роботи я залучив першокласників… Що, здивовані? Нічого дивного. Так і є! Я не обмовився. Вам лише треба знати, що ці першокласники — з легенди. З далекого 1945 року! Вони вже дорослі. Досягли сивого віку. Це колишні учні першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року (надалі — НСШ 1945 року). Це ті першокласники, що німецьку й більшовицьку окупацію та голод 1947 року добре пам'ятають. Ті, що першими після війни з німецьким фашизмом переступили поріг школи, поріг першого класу. Маленькі, худенькі, засмаглі…

Не всі вони гарно і вичурно одягнені були. Більшість босими ніжками переступила поріг першого класу. Здебільшого у домотканих полотняних, у різні кольори пофарбованих сукнях, штанях та сорочках. Але всі увійшли до першого класу сяючими й радісними… Це були найкрасивіші дітки в світі! Батьки пишалися ними, їх любили і цінували в родинах. Вони були навчені добре працювати. Допомагали батькам у господарстві, особливо — матерям-удовам, чиїх чоловіків клята війна забрала або репресувала сталінська комуно-фашистська система і знищила, а їх змусила самотужки виховувати своїх кровиночок… Це і є мої любі першокласники. Їх було сорок шість у нашому класі. У моїй пам'яті вони завжди маленькі, худенькі, засмаглі, милі і незабутні… Тому що вчився я з ними разом до жовтня 1951 року і не бачив, коли вони дорослими стали… Зустрівся з ними аж через шістдесят років. Я дуже хотів, щоб на перекличку усі 46 колишніх маленьких, худеньких і засмаглих шкільнят з'явилося… Але доля розпорядилася інакше. Одні пішли від нас назавжди. Інші хворі й немічні — приїхати на зустріч не змогли. Були й такі, адреса яких нам невідома, і ми не повідомили їх про зустріч учнів першого «А» класу НСШ далекого 1945 року…

Та попри усі негаразди в організації першої зустрічі, на перекличку 22 травня 2011 року з'явилося 17 учнів першого «А» класу НСШ 1945 року: Адамович Володимир Іванович, Загацька Антоніна Броніславівна, Клинчук Марія Іванівна, Колос Віра Михайлівна, Кіпчук Антоніна Сергіївна, Костриця Марія Йосипівна, Колос Ольга Іванівна, Маєвський Микола Васильович, Осіпчук Володимир Станіславович, Паламарчук Павло Іванович, Павлюк Володимир Іванович, Слобоженюк Іван Степанович, Ткачук Марія Савівна, Цимбалюк Микола Сергійович, Чугаєвська Надія Антонівна, Шевчук Марія Василівна і Шевчук Василь Петрович.

У цьому списку є щось символічне. Перший за списком учень Адамович Володимир Іванович ініціював, а останній за списком Шевчук Василь Петрович підтримав проект проведення зустрічі учнів першого «А» класу НСШ 1945 року й оповістив їх про майбутню зустріч. А зустріч нашу і гостей, запрошених на зустріч, закарбував Максим Васильович Сірий, мешканець міста Краматорська (фото № 29). Наша перша зустріч відбулася 22 травня 2011 року, в день святкування 400-річчя села Новопіль… Ми привітали новопільців з 400-річчям села. Побажали миру і злагоди, міцного здоров'я і благополуччя. Віддали шану і низько вклонилися воїнам-новопільцям, що загинули під час Другої Світової війни (фото №№ 1–5, 24). На Новопільському сільському цвинтарі вшанували пам'ять рідних, близьких, знайомих і усіх новопільців, чий прах покоїться на ньому (фото №№ 6–13). Але, передуя докладному звіту про нашу зустріч, маю оприлюднити спогади про неї та життя новопільців під гнітом окупаційних режимів учня першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року Миколи Сергійовича Цимбалюка, які він надіслав на мою адресу:

«Володя! Зустріч пройшла добре і гарно, на що я й не сподівався. Але мене розчарувала поведінка нашої керуючої районної «верхівки». Було дуже прикро і стидно за їх. Один одного хвалять, а тебе — наче немає. Навіть у школі, коли пили і їли все твоє — ніхто спасибі не сказав. Нахабні вони люди. До них перейшла колишня комуністична невихованість. …Саме ти, організувавши зустріч учнів першого «А» класу НСШ, придав цій події святкового шарму.

А тепер про себе: родився я 1 липня 1938 року. Моя мама родом із села Грушки, а бабушка — із села Вільськ. Дід з 1914 року був учасником Першої Світової війни. У окопах ноги простудив. Три-

валий час лікувався. Помер 1976 року (на 89-му році життя). Прадід також воював з 1914 року. Мав два георгіївських хреста. Прожив 87 років. Тато отримав тяжкі поранення під час Проскурівського прориву. Помер у шпиталі від ран …піхота проривала німецьку оборону, а у прорив йшли танки. Червоні командири не цінували людське життя. Солдат поперед танків на мінні поля гонили. Вони танки берегли. Не дарма ж полонений німецький полковник сказав: «Ми не розуміли руських. Навіщо вони гонили людей, як худобу на убой, під вогонь, на міни?»

Комуністи розкуркулювали… забирали все, а дітей по світу пускали. Я чув про багатьох таких новопільських родин, але докладно дізнатися про їхню долю вже немає у кого. Станіслав Хомінський — страху перед комуністами ніяк не позбавиться. Боїться правду казати… Я дещо запам’ятав із розповідей мами, зокрема, що мого діда комуністи півроку тримали у допрі. А ось за що, за релігійні переконання чи відмову вступити до колгоспу, упевнено сказати не можу. Мої дідусі у шістдесятих роках минулого сторіччя розповідали мені, що репресовані новопільці будували Комсомольськ на Амурі, Біломорканал, канал Москва-Волга, залізничні колії (шляхи) тощо. У тих концтаборах здебільшого вижили теслі і столяри, бо такі фахівці попитом користувалися. А ті, кого посилали на різні роботи або у тайгу на лісозаготівлю — більше двох місяців не витримували. Натомість померлих комуністи везли все нові й нові ешелони здорових і міцних чоловіків… З їхніх розповідей я добре запам’ятав, що у 20-х роках минулого століття комуністи розстрілювали людей навіть без вироку так званих «трійок», без суду. Дуже багато людей знищили… Я ніяк не міг утямити, чому «визволителі», яких на Західній Україні у 1939 році зустрічали з хлібом-сіллю, взялися нищити «визволених»? В’язниці переповнили ними. До Сибіру сотні тисяч родин вислали… А щоб в’язні, яких комуністи тримали у в’язницях, не були звільнені, то їх у в’язницях розстріляли перед приходом німців.

Я пам’ятаю, як комуністична влада збирала мітинг біля школи, на якому оголошувала рішення щодо виселення із села 6-ти чоловіків за невиконання встановленого у колгоспі мінімуму трудоднів. Добре збереглося у пам’яті нелюдське ставлення районних керманичів до новопільців. Зокрема, як секретар райкому партії Парамонов і голова райвиконкому Докіль дружину колгоспника Ігната вислали з села на 6 років, а грудну дитину лишили з чоловіком. Дитина пла-

кала — кати не чули. Психика у дитини нарушилася — помістили до психушкі і там дитина пропала. Пам'ятаю, як тракториста Приблуду вислали з села… Комуністи безжалісно, нещадно вели себе з народом. По-звірячому катували нас…

У 1947 році ми дуже голодували. Корова нас рятувала. Трошки пшениці мали на горищі. Мололи її у жорнах і мама варила галушки. Та злодій заліз і вкрав усю пшеницю… Мама голосила на все село. Діди принесли нам по піввідра пшениці… Пекли хліб з мукою із жолудів і стрючків акації, мерзлу картоплю викопували на колгоспних ланах і млинці з неї пекли… Але… Такого страшного голоду, як у 1932–1933 роках не сталося. Тоді дід жив на межі кладовиська і сховав від потрошителів діжечку пшениці у могилі. Вночі непомітно дістане з могили відро пшенички, дочки мелють її в жорнах, а дід вартує навколо хати… Баба напече коржів (ховали, щоб ніхто не бачив), дасть кожному по шматочку, і їли з молоком. Картоплю садили обрізками. Злодій прогребе оранку, найде обрізки і більше не гребе… Впевнений, що голодомор у Новополі навмисне створили комуністи зі своїми поплічниками, так званими совєцькими активістами. Вони випотрошили у кожній родині все їстівне. Продовольство шукали на горищі, в городі, у купах гною рилися тощо. Не кожний міг сховати від них продовольство…

Із так званих совєцьких активістів створили похоронні команди, бо опухлі від голоду людські трупи лежали всюди: по селу, у хатах, на шляхах та городах, в канавах. Їх звозили на цвинтар, скидали у загальні ями і засипали землею. Мамі тоді було 17 років, вона усе бачила, добре запам'ятала і своїм дітям розповіла… Я добре все запам'ятав… А ось тебе, Володя, не пам'ятаю. Лише знав, що ти був першим за списком (по алфавіту) у нашому класі, мешкав за канавою, що за панським садком. Пам'ятаю, що за вашою хатою мешкали Білецькі і Радчуки. Куди ти дівся — не пам'ятаю. Спасібо, що ти живий, нагадав про себе і нас розворушив. Це велика радість для мене.

Початок війни не пам'ятаю, а кінець добре запам'ятав. …Ввечері кидали освітлювальні ракети на парашутах, а мені здавалося, що це зовсім поруч, за лісом… і канонада. Потужні вибухи чути було. У тій стороні, за лісом, величезні спалахи були і стрілянина. Пам'ятаю, як німець у нашій хаті сидів. Виміняв у мами півня на порошок (у мами зуб болів). Вона довго зберігала

той порошок. І людям ще потім давала. Хвалила ліки. Прожила мама 85 років. Вона ніколи не переступала поріг лікарні. Ніяких ліків не приймала. Коли грипувала, то замотувала голову хусткою і приступала до роботи… До школи мама мені пошила костюм із своєї спідниці. Ходив я до школи у пофарбованих полотняних штанях і сорочці. А жила наша родина, яка складалася із п'яти душ, у хаті з однієї кімнати, яка була нам спальнею, кухнею і їдальнею. Долівка в ній була земляна і мама кожної суботи мастила її червоною глиною. У хаті ходили босоніж. Топили дровами і соломою. Дрова носили з лісу, за три кілометри. Через день я ходив по дрова. А було й так, що мама будила мене о п'ятій ранку і я біг до лісу за дровами. Приносив в'язанку дров, а потім йшов до школи. Вдень лісник нас ганяв, то ми ходили по дрова вночі. О 23-й годині йшли з санками до лісу. Я вилазив на дуб, зрізав гілля, а брат з мамою обчищали його від дрібних гілочок, розрізали на палиці не довші 2-х метрів і складали на санки. Потім завантажені санки ми тягнули додому… Шлях був добре натоптаний, бо всі новопільці ходили до лісу за дровами… Все, що горіло, з лісу додому несли. Сухого гілля не можна було розшукати. І я вилазив на височенні сосни, підрізав гілляки і скидав додолу. 2–3 сосни — і в'язанка дров. У хаті завжди холодно було. Питна вода у відрі замерзала. За стіною цієї кімнатини були сіни, комора, а за наступною стіною — хлів, у якому ми тримали корову, свиню, курей, кролів тощо. Щоб більш тепло трималося у хаті — ми її з надвору обкладали загатою з соломи, листя і глиці. Листя і глицю також з лісу приносили.

Пам'ятаю, коли у нас на постої були червоноармійці. Вони занесли до хати солому, постелили на долівці і лягли спати, а вранці солдат-узбек показав старшому, що він босий. Підошва була відірвана і пальці ноги виглядали. А на вулиці грязь і холод. І що ж вони зробили? Накрутили на ноги обмотки і пішли у наступ на ворога…

Першим директором Новопільської семирічної школи був Волошин, а замінив його Вакуленко. Директори школи і учителі мінялися, а наше життя майже незмінним було. У холоді і голоді проходило. Злидні не покидали нас. Але середню освіту я отримав. 1957 року закінчив автошколу по лінії ДОСААФ і мене призвали до армії. На третьому році служби в армії мене відправили на цілину зерно перевозити. З цілини я демобілізувався до Station Станіславської

області. У Долинському райвійськкоматі став на облік. Таким чином я вирвався з колгоспу, з кріпацького ярма. У колгоспі працювали тяжко і за копійки. Пам'ятаю, якогось року мама виробила 132 трудодні, при встановленому мінімумі 120 трудоднів. Тоді за рік вона заробляла 64 кіло зерна і 26 рублів. Гроші вирахували за використання коней, якими орали город. Таким був річний заробіток. За день не можна було трудодень виробити. Норми були дуже великі. Мама вставала до сходу сонця. Варила їсти і бігла на роботу. Прибігала на обід, доїла корову, годувала дітей, домашню живність, сапала город і бігла на роботу. Ввечері мама поробить домашню роботу і біжить скиртувати снопи. Скиртували до 23–24-х годин. До виснаження працювала. Де тільки ті сили у неї бралися?

Податки страшенно великі були. Одного року, пам'ятаю, наш так званий колгоспний двір, у якому головою була удова, а членами — трійко неповнолітніх діток загиблого захисника Вітчизни, повинен був сплатити державі 984 карбованці грошима і здати державі 150 курячих яєць, 210 літрів молока, 44 кіло м'яса. І не мало значення, що у цієї удовиці троє діток… У селі були ще й більші родини загиблих захисників Вітчизни… І всі вони платили… Це так комуністична влада піклувалася за дітей загиблих захисників Вітчизни. Корова нас рятувала! Яйця, масло, сир, сметану, городину мама несла на базар. Продавала, щоб податок вчасно сплатити, а то корову відберуть. Як у тітки Варуні. Корову забрали за несплату податків і не зважили, що 5 діток-сиріт лишилося… І плач був великій… Не зважили, покидьки…

Мама хліб пекла у печі. Зерно мололи у жорнах. У ступі товкли. Дуже тяжко було, але виживали, як могли. Я ходив до школи і після школи мамі помагав. Якось навіть косив за маму. Скосив 0,47 гектара жита. Мама підбирала, в'язала снопи і у копи складала. Вона косила все життя як чоловік. Тяжко працювала і нас привчала до праці. Коли мені було 11–12 років, то я й хату соломою крив, виконував різні роботи у колгоспі. На конях я не робив і верхи не їздив, бо боявся коней. 40 років пропрацював шофером. На пенсію пішов у 1998 році. Зараз отримую 1437 гривень пенсії. Як дитині війни, не доплачують. Хіба на таку малу пенсію і за величезних комунальних платежів можливо добре жити?

Маю двох синів і одного онука. Менший син — офіцер. Вже на пенсії і підприємницькою діяльністю займається. Я колись теж

закінчив автошляховий технікум заочно, а виявилося, що той диплом мені був ні до чого. Бо я, як шофер, отримував зарплатні у два рази більше».

Як на мене, то коментар до цього листа зайвий. Все знайоме і зрозуміле…

7. ЗУСТРІЧ ПІД МЕЛОДІЮ ШКІЛЬНОГО ДЗВОНИКА 1945 РОКУ

І ось через шістдесят сім років, як і 1 вересня 1945 року, учні першого «А» класу Новопільської семирічної школи чекають дзвінка. Дзвоник той самий, із далекого 1945-го, який тоді кликав учнів до класу… Сьогодні він у руках директора сучасної Новопільської ЗОШ І–ІІІ ступеню Олександра Гордаш. Поруч з директором — завуч школи Олена Бондарчук (фото № 31). Вони хвилюються, як колись ми — першокласники, але нарешті опановують себе і тишу порушує малиновий, ніжний і мелодійний дзвін. Це директор школи дзвонить і оповіщає про початок переклички. Але маленькі, худенькі, засмаглі учні першого «А» класу НСШ 1945 року на перекличку не з'явилися. Натомість тих маленьких, худеньких і засмаглих діток на перекличку з'явилися мудрі, з сивиною на скронях, дідусі та бабусі. Вони прийшли з дружинами і чоловіками, які дочекалися цього радісного дня. Здебільшого, це були їхні ровесники. І всі ці мудрі, з сивиною на скронях, дідусі і бабусі не за парти сіли, а за розкішний святковий стіл (фото №№ 28, 29 і 32). А які святкові, радісні і сяючі обличчя були у першокласників далекого 1945-го, у їхніх дружин і чоловіків! Привітати їх прийшли голова Черняхівської районної ради Наталія Рибак, голова районної державної адміністрації Сергій Поліщук, Новопільський сільський голова Петро Бовтік, голова колгоспу імені Шевченко у 1980–1991 роках Володимир Бондарчук, Івановичівський сільськії голова Петро Сак і настоятель Свято-Михайлівської православної церкви Ігор Цибик.

Перший тост був мовчазним. Ми згадали і пом'янули наших предків та передчасно пішовших від нас учнів першого «А» класу 1945 року. Потім тости проголошували всі бажаючі. Сумні і веселі розповіді невимушено лились із вуст кожного… Грала музика, і пісні лунали… Згадували радісні й сумні події далекого дитинства і сьогодення.

Кажуть, що такі зустрічі на Україні не практикуються. Нібито ми перші! А коли так, якщо ми започаткували таку традицію, то відтепер наші зустрічі щорічними будуть. Зазвичай, кожної поминальної неділі у Новополі. Крім того, я запропонував організувати святкування 75-річчя учнів першого «А» класу НСШ 1945 року. Мене підтримали. Сподіваюсь, що цей захід ми проведемо на вищому рівні. І не випадково Василь Шевчук, який під час другої зустрічі був обраний старостою першого «А» класу НСШ 1945 року, запропонував провести цей захід 1 вересня 2013 року, бо до цього дня всім учням першого «А» класу 1945 року, без винятку, виповниться 75 років. А поки що хочу особисто подякувати учневі першого «А» класу НСШ 1945 року Василю Петровичу Шевчуку та його дружині Олі за допомогу у згуртуванні колишніх першокласників, збиранні відомостей про минуле життя і події в ньому, за активну участь у здійсненні нашого проекту.

Колишні першокласники Павло Іванович Паламарчук і Микола Сергійович Цимбалюк своїми спогадами надихнули мене на ще більш докладне викладення умов життя наших предків за часів царату, комуно-фашистської і нацистсько-фашистської окупації та про злиденне життя дітей двадцятих — п’ятидесятих років минулого століття. Своїми спогадами й повідомленнями вони повернули мене у далеке босоноге дитинство. Навіяли додаткові спогади про роки страхітливої більшовицької і німецької окупації рідного села. Нагадали умови, у яких ми училися, і наше злиденне життя. Новопільці мають знати всіх поіменно і бути вдячними тим, хто сприяє впровадженню в життя нашого проекту й оприлюдненню його інформаційної частини.

«Хліб до сільської крамниці не завозили ні за німецької, ні за совєцької влади. Як хочете — так і живіть! Після відновленння більшовицької окупації села у нас не стало ні збіжжя, ні борошна. Наші матері, колгоспні кріпачки, не могли йти до міста хліб діткам купляти, бо за невихід на роботу до в’язниці потрапити можна було… Отож ми, ледь досягнувши восьмирічного віку, вставали вдосвіта і на своїх маленьких худеньких плечах, босими ніжками несли 8–10 і більше кіло вишень на базар, за 20–25 кілометрів. Вишні продавали на склянки. На виручені гроші купували для родини хліб. А відпускали тоді по 2 кіло у одні руки. І ми три-чотири рази ставали у довжелезну чергу. А щоб «рідна» міліція не відібрала, кожен раз

відносили куплений хліб до схову і поверталися до черги знову. Додому поверталися вже ввечері, вкрай змореними і знесиленими, але задоволеними. Адже ми допомагали матерям рятувати наші родини від голоду. Матері пишалися нами, маленькими помічниками, а ми відчували себе потрібними своїм родинам у тому тяжкому житті», — пише у своїх спогадах Василь Петрович Шевчук.

Пан Василь нагадав мені про непосильні податки, які сплачував державі кожний так званий колгоспний двір, про заборону збирати колоски на колгоспних ланах… Нехай краще згниє… Він нагадав про те, як ми крадькома збирали їх, а лановий на коні гнався за нами й сік нагайкою та відбирав торби з колосками. Наші сльози на колгоспних ланових та бригадирів не впливали, бо вони були комуняками або їхніми посіпаками — «борцами за счастье народное» і боролися за нього проти власного народу…

Від новопільців різних поколінь я отримав багато інформації про різні події та репресії у селі Новопіль. Вони досі допомагають збирати необхідну інформацію про минувшину нашої Малої Батьківщини — села Новопіль. Зокрема, безцінну інформацію надали мені Тамара Олексіївна Червінська і Леся Адамович. Багату інформацію я отримав від нащадків родин: Івана Поплавського, Леоніда Тушинського, Володимира Вигівського, Сави Вигівського, Павліни Бойко, Броньки Загацького, Томаша Білецького та Дмитра Кіпчука. Без сумніву, вся отримана інформація найде місце у спогадах і буде викладена правдиво і неупереджено. Крім того, односельці попіклувалися про те, щоб я, борони Боже, не пішов хибним шляхом, висвітлюючи історичні події, що відбувалися на Черняхівщині, а відтак, і у рідному Новополі. А щоб все і про все — правдиво… Вони вважають, що від хибних кроків мене утримає так звана «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» (Черняхівська районна рада Житомирської області, ОП Житомирська облдрукарня, 2009 рік), такий собі марксистсько-ленінський трактат минувшини, створений колишньою компартійною номенклатурою. Я дуже вдячний їм за цей «безцінний» дарунок…

РОЗДІЛ II

МАЛЕНЬКИЙ КОМЕНТАР ДО ВЕЛИКОЇ БРЕХНІ, АБО ДІАЛОГ З ЗАПРОДАНЦЯМИ УКРАЇНИ

Отак і ви прочитайте,
Щоб не сонним снились
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима,
Щоб ви розпитали мучеників: кого, коли,
За що розпинали!

Т. Г. Шевченко

1. НАЗВА ТВОРУ НЕ ВІДПОВІДАЄ ЗМІСТУ

Прочитавши «безцінний історичний трактат», який автори чомусь нарекли «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність», зробивши аналіз його змісту й люстрацій, я дійшов висновку, що назва цієї книги не відповідає змісту. Деякі історичні події відображені, але… Правди бракує, шановні автори. Винуватців руйнації підвалин життя та знищення десятків мільйонів українців ви не називаєте. Зловісні історичні постаті оминаєте. В той же час компартійну номенклатуру та її керманичів різного калібру старанно змальовуєте райдужними кольорами, такими собі «біленькими й пухнастими», закоханими у народ, а насправді — в себе та один у одного. На сторінках вашого твору, комуністи безмежно «любі і кохані». Вони самі себе, як цар Ірод, «любимими і коханими» називають, не питаючи про це у народу, якого нищать і катують…

У вашому творі немає тієї єдиної правди, яка має бути. Є лише ваша, совєцька, комуністична: сама ліпша в світі, сама правдива, сама прогресивна, сама стійка, сама передова й найживучіша, гнучка правда! Вона еластична… Ваша правда виживає у любих умовах, тому що пристосовується до них, …мутується. Ваша правда життєздатна і незнищенна, бо міняється разом зі зміною умов оточення (В. Суворов, Беру свої слова назад, Донецьк, 2005 рік, стор. 14).

На додаток — ваша правда сама що не є твердолоба і найбрехливіша… вона міняється, як колір хамелеона… А так звана «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» — яскравий цьому приклад. Ваші «етапи» відірвані від реалій минувшини і сьогодення. І крокуєте ви, «біленькі та пухнасті», колією брехні, прокладеною колишнім відділом пропаганди й агітації ЦК КПРС, приховуючи страшні злочини ленінсько-сталінського комуно-фашистського режиму. Окремим більшовицьким керманичам і злочинній комуністичній системі ви приписуєте заслуги, яких вони не мали. Звеличуєте й оспівуєте подвиги, яких не було. Оспівуєте культ партії комуністів, виправдовуєте злочини комуно-фашистського режиму, скоєні проти свого народу і людства. У цій книзі відчувається трупний сморід комунізму, цинічне ставлення до пам'яті наших предків, приниження їхньої гідності. Аж не віриться, що цю, так звану «Історію Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» ви створювали після святкування п'ятнадцяти років незалежності України. Більш схоже, що це робилося за часів Леоніда Ілліча Брежнєва. Тому хочу запитати: чи не вважаєте ви приховування правди злочином проти народу? А якщо це злочин, то злочинці мають відповідати за скоєний злочин.

Отже, шановні «біленькі й пухнасті», дякую за надану мені можливість опонувати вам. Адже, прочитавши ваш **недоробок** (я таким його вважаю), відразу вхопився за нього. Налаштувався обернути його зміст на користь правдивого висвітлення подій на моїй Малій Батьківщині. І не тільки… А новопільцям заявляю, що тепер я нізащо не схиблю. У мене такий цінний путівник! Яку сторінку цього твору не відкрию — маю підказку й обширний матеріал для роздумів і подальшої творчості… Чого тільки варта сама назва цього «історичного трактату»! Зокрема, друга його частина «етапи становлення і сучасність». Про що нам нагадують ці високопарні словеса? Скажімо, *«етапи»,* безумовно, були. По *Сибірському, Байкало-Амурському тракту. Аж до Єнісею та Камчатки тягнулися вони… Мільйони репресованих цими етапами рухалися у бік своєї загибелі…*

Але я переконаний, що «біленькі й пухнасті» не про ці етапи мову ведуть. Вони про якісь інші «етапи» кажуть. Наче на тих етапах, зокрема, на Сибірському і Байкало-Амурському тракті, до Єнісею і Камчатки, до Соловецьких островів у репресованих

якесь «становлення» було! А може, я не так їх зрозумів? Можливо, вони кажуть про «етапи становлення», які зненацька з'явилися за комуністичної доби? Якщо про них, то відразу запитаю авторів цього видання: скажіть-но нам, нащадкам убієнних і заморених голодом, хіба життя на Україні до вчиненого більшовиками державного перевороту 1917 року було гірше, ніж після нього?

Зокрема, що підлягало «становленню»? Згадайте, шановні! Під час Першої Світової війни Україна краще трималася, ніж Росія, і після її закінчення швидше оговтувалася. В 1917 і 1918 роках вона мала хліб. А от Росії його катастрофічно бракувало. Москва і Петроград голодували. Виникла задача забезпечити їхнє безперебійне постачання хлібом з України. Уряду більшовиків, очолюваному Леніним, Україна була потрібна, як комора з продуктами. І Москва почала готувати її загарбання… Чи ви цього не знали під час написання свого «витвору»? До того ж більшовики пам'ятали, що Україна давала Російській імперії 70 відсотків вугілля, 90 відсотків прокату і третину хліба, який відправлявся за кордон. Втратити таке багатство, звісно, вони не бажали. Тому й вирішили владу на Україні захопити озброєним шляхом.

Захопити її в Києві у грудні 1917-го мирним шляхом на з'їзді робітничих, селянських і солдатських депутатів не вдалося. Більшовики потерпіли поразку, поїхали до Харкова і там проголосили свою, так звану Українську Народну Республіку. До Харкова стягнули російські загони. Місцеві українські загони роззброїли. Більшовицькі автомобілі їздили по Харкову з плакатами «Смерть украинцам!». А 5 січня 1918 року з Харкова на Київ, на захист інтересів більшовицької імперії виступили загони під проводом колишнього царського полковника-запроданця Муравйова. Весь більшовицький мурашник пішов поневолювати Україну, грабувати її. Ви забули про це, шановні? То згадайте, як цю страшну криваву роботу більшовики виконували, здебільшого руками українських вояків, до цього оборонявших Центральну Раду. А коли та не виправдала їхніх сподівань, себто, не пообіцяла, як більшовики, землю, фабрики і заводи, то вони із звірячою злістю пішли на Київ.

…І посунула більшовицька навала на беззахисну Україну. А беззахисною вона була тому, що нерішучий уряд Володимира Винниченко розгубив півмільйонну армію. Не сформував з неї ефективної бойової сили. Навіть сорокатисячний корпус генерала

Павла Скоропадського влада не поставила на користь України, на захист її інтересів, а спровадила його подалі від Києва. Солдати, покинуті урядом напризволяще, мерзнули у залізничних вагонах, не мали грошового і продовольчого забезпечення. А більшовики скористалися цим, переманили невдоволених на свій бік і рушили з ними на Київ…

Можливо, від цієї події, шановні «біленькі й пухнасті», ви відліковуєте «етапи становлення»? Якщо це так, то шкода. Ви помилилися. Від цієї події жодного етапу становлення не було. З 1918 року комуністи на своєму шляху тільки руйнували все… Прагнення свободи і незалежності народів колишньої Російської імперії потопили у крові руками найманців Першої Кінної армії та військ ЧК (ОГПУ). Адже, захопивши владу, більшовики намагалися стати єдиною керуючою силою на теренах царської імперії, та українці були на заваді, ставили під загрозу їхні мрії. Тоді північний «брат» задля збереження свого панівного стану, пішов нищити «братів»-українців. І нашу незалежність потопив у крові.

Згадайте, «біленькі й пухнасті»: чого коштувало пересування Першої Кінної армії Будьонного теренами України, не кажучи вже про її бойові дії? Адже її полки проходили землями Пулинської і Черняхівської волостей, квартирувалися у населених пунктах цих волостей. Зокрема, 53-й полк бригади бандита Григорія Котовського стояв у селі Соколові, а 54-й — у Пулинах… І частенько, наче кінотники кримського хана Гірея, найманці Першої Кінної наскакували до українських поселень і грабували їх. Забирали продовольство, фураж, коней та інше майно. А тих, хто протидіяв грабіжникам, знищували! Змушували пограбованих селян поцуплене у них майно везти до місць дислокації військових частин. А під час походу змушували їх везти за військами не тільки награбоване майно і продовольство, а й боєприпаси… Багато українських селян із поїздок до армії північного «брата» не повернулося до своїх родин…

Може ви за ці «етапи» натякаєте? Україну остаточно поневолили у 1920 році і на її теренах почали проводити політику військового комунізму, так звану продрозверстку. Це коли земля належить селянам, а те що на ній — забирають продзагони на чолі з комісарами. Довели селян до бунтівного стану і злякалися… Заколотників-то знищили… А хто ж буде хліб вирощувати? Політику військового комунізму замінили так званою новою економічною політикою

(НЕПом). Але й НЕПманів довго не терпіли. Через кілька років почали розкуркулювати. А на завершення запланованого знищення успішних сільських господарів — лідерів селянства, оголосили суцільну колективізацію. І щоб вкотре не зірвати її — залучили до цього Червону армію і ОГПУ, підкріпили організованим голодомором. Прихопили частину миролюбної Фінляндії. А коли з неї не вдалося зробити республіку Совєцького Союзу, тоді, змовившись з Гітлером, Сталін напав на суверенні Прибалтійські країни, Польщу і Румунію. На захоплених територіях встановили диктатуру пролетаріату — кривавий комуно-фашистський сталінський режим. Так що, «біленькі й пухнасті» етапів становлення на Україні за комуністів не було. Була суцільна руйнація країни. Це були криваві кроки комуністичного руху. Можливо, ви їх називаєте «етапами становлення»? То деякі з них я нагадаю: **жовтневий переворот 1917-го — грабежі — винищення забезпечених і освічених людей — громадянська війна — продрозверстка — розкуркулення — скасування права приватної власності — колективізація — організація голодомору — мілітарізація промисловості — підготовка і розпалювання Другої Світової війни — Друга Світова війна — репресії і неприпинявшийся терор під час цих етапів — знищення біля ста мільйонів громадян колишньої Російської імперії (Совєцького Союзу) тощо.**

То де ж ви, шановні, побачили етапи становлення, крім етапів руйнації? Якщо ви їх бачили чи відчували, крім названих мною, то назвіть їх нам, не тримайте у секреті. А перераховані мною, інакше ніж *етапами становлення і розвитку комуно-фашистської влади назвати* **Н-Е-М-О-Ж-Л-И-В-О!** Навіть викладене у вашому колективному **недоробку** це підтверджує. Аналіз змісту твору та люстрацій остаточно переконали мене, що назва не відповідає змісту цього видання. Деякі історичні події згадуються, але відображені неправдиво, з перекручуванням або з замовчуванням правди. У вас — своя правда, а у народу Черняхівщини — своя!

Зокрема, у 1923–1925 роках (період дії НЕПу) відбулось відчутне зростання поголів'я коней, худоби, овечок, свиней, птиці тощо. У індивідуальних сільських господарствах Черняхівщини тоді нараховувалося **68090** голів худоби, в тому числі **11360** коней, **192** вола, **12933** корови, **6173** голови молодняку ВРХ, **12903** овечки, **13957** голів свиней і десятки тисяч курей, гусей, качок, індиків,

кролів, кіз тощо (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучаснісь, стор. 40). Це при тому, що населення району тоді не перевищувало 30 тисяч чоловік. Тобто, народ Черняхівщини, за добробут якого так «піклуються» комуністи, був забезпеченим. Мав хліб і все, що треба було до хліба. Але комуністи не могли терпіти ситий народ. Їм подавай голодний, вічно нуждений, щоб ні про що, крім шматка хліба, не думав. І вони досягли такого стану. Під час розкуркулення, колективізації і створення умов голодомору 1932–1933 років знищили той добробут разом з домашньою живністю. Залишили, щонайбільше одну десяту її частину. Так чим же ви, комуністи, ліпші гітлерівських фашистів? Ви ж навіть 200 грамів збіжжя на трудодень колгоспному кріпаку не видавали, а гітлерівські фашисти на одну людину в день по 200 грам борошна видавали (там же, стор. 46). Ви ж, шановні «біленькі і пухнасті» так «звитяжно» господарювали, що навіть у 1986 році не досягли рівня 1925 року (там же, стор. 62)

Автори так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» здебільшого виправдовують дії кривавого комунофашистського режиму. Приховують скоєні комуняками страшні злочини проти нашого народу і людства. Крім того, у цьому трактаті відчувається приниження гідності наших предків, потерпілих від комуністичного свавілля. Він весь пронизаний цинічним ставленням до пам’яті наших предків, українських звичаїв і християнських цінностей. В ньому йдеться, здебільшого, про «біленьких й пухнастих». Про нас, «любих і коханих». Слава їм і нам — комуністичним керманичам! Слава! Слава! А оскільки навіть назва цього твору не відповідає змісту, то я вирішив, що не маю права залишити цю комуністичну брехню й образу наших предків без належної відповіді. То почнемо! А ви — слідкуйте!

2. НІСЕНІТНИЦІ КОМУНІСТИЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ

«Біленькі й пухнасті» на дванадцяти рядочках другої сторінки дають стислу інформацію про зміст книги, зокрема, вони пишуть: *«Головні її герої — це прості люди, вони, так як їхні предки, споконвічно жили на цій території і внесли відповідний вклад у її розвиток. ...Захоплюючою є* розповідь *про героїв, відважних воїнів, про добрих, простих селян-поліщуків, на долю яких, особливо*

старшого покоління, випало багато доволі важких днів і трагічних подій. Але всі ці труднощі їх не зламали, не понівечили любові до життя, до споконвічних традицій їх предків. Вони, як завжди, не падали духом, а залишалися твердими і впевненими у своєму майбутньому».

Оскільки автор цієї нісенітниці нам невідомий, тому запитаємо голову редакційної колегії Віктора Гуменюка (колишнього секретаря Черняхівського райкому КПУ, а під час написання цього «історичного шедевру» — працювавшого головою Черняхівської райради, витратившого на його створення і публікацію чималі кошти платників податків Черняхівщини): поясніть нам, шановний пане Вікторе, як можуть нащадки «споконвічно жити на цій території» так, як їхні предки, якщо комуністи скасували приватну власність, відібрали потом і кров'ю набуте майно та житлові помешкання, зруйнували їхні садиби, а їх зігнали до села? Як стадо худоби, до кошари… Ви, шановні «біленькі й пухнасті», забули, що селяни-поліщуки споконвічно на отрубах жили. На хуторах. На власних садибах, а не в селах на присадибних ділянках до 0,60 гектара. А про колгоспи вони не мріяли і чути про них не хотіли… Чи не так?

А скажіть-но нам, малоосвіченим, чому ви пишете: «…на долю яких, особливо старшого покоління, випало багато доволі важких днів і трагічних подій». Як так, взяло і випало? Звідки випало? Ще й підкреслюєте, що «…особливо на долю старшого покоління…». Зізнайтеся своєму любому народові, що це ви, комуністи, створили добрим селянам-поліщукам та усьому совєцькому народу нелюдські умови життя. Що усі «доволі важкі дні і трагічні події» для українців створювали комуністи. Що це Сталін, ваш керманич, а не Гітлер, першоджерело розв'язання Другої Світової війни. Наберіться відваги і відверто скажіть народові про те, що жовтневий переворот 1917-го приніс народам колишньої Російської імперії розруху та злиденне життя. І коли більшовики запанували на теренах Російської империї, то в оселях її народу запанував голод і холод. Визнайте, що за період свого панування комуністи-людожери загубили щонайменше сто мільйонів життів. І врешті-решт… Хто вас запрошував на терена України? Ви ж владу не від народу отримали, а узурпували її у нього. Зі зброєю в руках прийшли до нас, на Україну, і різню вчинили. А брати і друзі не повинні цього робити. Чи не так?

Навіщо ви скасували право приватної власності і відібрали у добрих селян-поліщуків, у всього народу, землю і всі їхні статки, надбані тяжкою працею? Навіщо ув'язнювали і катували добрих селян-поліщуків, розкуркулювали їх, репресовували, розстрілювали, заганяли до села і до колгоспу? Навіщо морили голодом? Чи не забагато задля їхнього «блага і щастя»? Розкажіть народу правдиво про створення вами «важких днів і трагічних подій». Про ваші героїчні зусилля з подолання наслідків створених вами «важких днів і трагічних подій»! Про ваше «геройство» у знищенні українського народу — розкажіть! Не забудьте розповісти своєму «любому» народові про повернення йому кріпосного права, страшнішого за кріпосне право часів царату. Розкажіть своєму любому народові, як ви, на його кістках, будували свій людожерницький комуно-фашистський режим на нашій рідній Україні? А то пишете: «…труднощі не зламали, не понівечили любові до життя, до споконвічних традицій їх предків».

Та після комуністів ламати було нічого! Усіх зламали і нагнули! Понівечили долю сотень мільйонів людей (трьом поколінням). Більше нікому було нівечити любові до життя. Тому й духом не падали — нема куди нижче падати. І так уже упали, як кажуть, нижче плінтуса. На рабів перетворилися… Національні традиції і християнські цінності ви настільки спаплюжили, що на відродження лишилася слабка надія. Не швидко це станеться. Ось така історія у нашого народу! А ви не те і не про те пишете, «любі й кохані!» Краще б розповіли, що ви дали цьому народу, крім марксистсько-ленінського маразму? Якого, як у нас казали, навіть свині не їдять, а людей ваше вчення аж ніяк ситими не зробило. Тому й жили сімдесят років здебільшого впроголодь… Старше покоління добре пам'ятає вашу «палку любов». А те, що труднощі їх не зламали, так то не ваша заслуга. Це доказ їхнього вам супротиву і стійкості. Ви створили голодомор. Довели народ до крайнощів, до людожерства і трупожерства. Ви відібрали у них все їстівне, а вони на зло вам — вижили! Ось така історія, «любі і кохані», «біленькі й пухнасті» комуняки! І ви добре розумієте, що це далеко не всі ваші «подвиги». Проте оминаєте навіть загально відомі, доведені загалу і всьому світові страшні події. Ви намагаєтесь приховати правду від нащадків, від тих же селян-поліщуків. Доторкаєтесь до неї обережно, зненацька, неначе боїтеся свої біленькі рученятка забруднити!

Правду оминаєте… Замовчуєте… Невже забули приказку селян-поліщуків: брехнею світ пройдеш, а назад не повернешся…

І пробачте мені, «любі і кохані», що нелюб'язний я — не можу обійти увагою ваш «науковий» витвір. Надто багато матеріалу для дослідження у ньому є. У великому шедеврі є дещо менші, але дуже цікаві «шедеврики». Ну ніяк їх не оминути! Наприклад, як можна оминути «Баладу про Черняхівщину», що на шостій сторінці «великого шедевру»? І не дивуйтеся! Вона ж бо, як гімн «науково-історичній праці» великого творчого колективу. Під гербом! Під ягідкою! Весь «історичний» твір — хвала ЦК КПУ і ЦК КПРС, більшовицьким керманичам — головним героям. А підтвердження, що вона шедеврик, ми отримаємо, читаючи і коментуючи її разом.

3. БАЛАДА ЧИ СЛОВЕСНА БАЛАНДА

Давайте розглянемо поетичну майстерність «поета» В. Г. Гуменюка і разом потішимося нею. Бо у цьому витворі є багато дивовижного, забавного і цікавого для дослідження, зокрема: навіщо, як і кому маємо мститися за правду? Тільки слідкуйте уважно за текстом і коментарем. І знайте, що ми не тільки тішитися, а й прискіпливо досліджувати будемо історичну обізнаність, поетичну зрілість і майстерність автора вірша-шедеврика «Балада про Черняхівщину». Зокрема, кожного його куплету. І почнемо з першого…

«Там, де чернь ховалася в лісі,
Де струмками повнилися ріки,
Рідний край наш повстав серед них,
Щоб помститись за правду навіки»

Оце, по-марксистськи! На біле — чорне… Усе з ніг на голову. Задав же поет! Ніяк до тями не візьму… Аж не віриться! Невже пан-товариш у недобрих стосунках з історією України? Невже у нього настільки погані стосунки з українською мовою? Адже у наших, українських, лісах чернь не могла ховатись! Такого прошарку в українському суспільстві не було і дотепер немає. В той же час народні ватажки вміли українські ліси використовувати. Козаків та інший люд там збирали. Сили накопичували, щоб рідну землю від польської шляхти, татар, нацистських фашистів і комуно-фашистів боронити. А ось черні там не було…

І взагалі на Україні жодний прошарок суспільства черню не називався. У Росії це могло бути, шановний пане-товаришу! Там «простонародье презрительно чернью называли», і не ототожнюйте славетного козака Голоту з генералом Чорнотою. Із різних часових поясів і прошарків вони. І коріння у них різне. У наших лісах ховатись могла лише голота чи сірома. Тільки так на Україні називали найбідніший люд. Але не так «презренно», як у Росії. У нас народ їх шанував. Навіть прізвища на їхню честь звитяжним козакам давав…

А як може «рідний край наш» повстати «серед них»? Серед кого? Серед лісів, струмків чи річок? Як на мене, то рідний край наш покритий лісами, струмками і річками, а не навпаки — рідний край… серед них. А за межами лісів, річок і річечок — не наш край? Як ви це розумієте? Розтлумачте, шановний! Яким чином наш рідний край, великий і неосяжний, серед струмочків помістився? Він що, за комуністів таким маленьким став? Навіть між струмочками та річками розмістився! Нісенітниця якась!

І раптом, серед цих струмків і річок повстає наш край. Проти кого «рідний край наш повстав»? Чому ви не називаєте поневолювачів нашого краю? Гадаю, ви не мали на увазі татаро-монголів, польську шляхту, кримських татар чи нашестя Наполеона (він стороною пройшов…)? Не про них йдеться у вашому шедеврику? Вочевидь, що про поневолювачів минулого століття мова йде. Чи не так? А якщо так, то й написали б відверто, кого ви загарбниками вважаєте: Російський царат, австро-угорців, німців чи злочинні більшовицькі орди, які у далекому 1918 році зі сходу й півночі на нашу землю посунули, напередодні розпаливши у себе громадянську війну і перенісши її вогонь на терена України. Чи для вас вони не загарбники?

А як можна «помститись за правду навіки»? За кривду — згоден! А правду — вітати повинні! Відстоювати і захищати! Чи не так? І кому ж, нарешті, вони мали помститись за правду? Знову, пане-товаришу, безглуздя якесь… Хоча, ні! Можливо, правий поет? Тільки він дещо не так висловився. Ну, з ким не буває. Можна й пробачити… Комуністи сімдесят п'ять років мстилися народові тільки за те, що він бажав знати правду. Але недосяжна вона йому була, бо тих, хто правду ніс до народу або хотів дізнатися її, безжалісно нищили. Згадайте письменників, поетів і героїв, незря-

чих бандуристів, вчених і просто вихованих освічених людей, що несли правду до народу! Де вони? Як вчинили з ними комуністи? Вони «помстились за правду навіки». Та так помстились, що мало хто з них вижив…

4. ДОЛЕ МОЯ ДОЛЕ, КУДИ ТИ СХОВАЛАСЬ?

І верзуть «біленькі й пухнасті» щось незрозуміле: як у правді відшукати долю, силу, здобуток і щастя? Поезію використовують. Вірші про це пишуть. Тож давайте й ми замислимося над змістом другого куплету «Балади про Черняхівщину»:

«Долю в правді знайшов наш народ,
В правді силу, здобуток і щастя,
Рідне земле моя, ти повік,
Зазнавала наруги й напастя».

Скажіть-но мені, шановний поете, ви ці слова підбирали, щоб рима була? Не інакше! Схоже, зміст «Балади» вас не турбував. Тому мені багато чого у цьому «шедеврі» поетичної думки незрозуміло. Цей куплет можна читати та коментувати як завгодно. На кшталт відомого: «казнить нельзя помиловать». Навіть немає потреби розставляти чи переставляти розділові знаки. Яким чином міг, наприклад, «долю в правді знайти наш народ»? Поясніть мені! Дайте я помацаю ту правду, яка вмістила в собі долю, силу, здобуток і щастя нашого народу! На початку «Балади» наш рідний край повстає, щоб помститися за правду навіки. А тут народ зненацька «долю в *правді* знайшов». І не тільки. У ній виявилися ще й «сила, здобуток і щастя…». Отакої! А може і це для рими писалося? А ми, раптом, і цю нісенітницю виловили у каламутній воді. Ясна річ, я припускаю можливі помилки. Таке трапляється у недосвідчених в поезії людей, коли вони намагаються передати свої думки віршами. І виходить у них щось спотворене, бо немає досвіду або природа не відзначила таланом. Ну немає у людини хисту до цього мистецтва! До речі, як і в мене. Але я й не намагаюсь викладати свої думки віршовано, а тим «поетам» щиро співчуваю і ще раз повторюю, що в їхніх віршах можуть бути помилки. Але ж не такі!

Та ще коли взяти до уваги, що автор вірша — не проста людина, а колишній секретар райкому КПУ та голова районної ради! Людина, безумовно, освічена, дипломована, у якої за плечима не тільки інститут, а й Вища школа марксизму-ленінізму при ЦК

КПУ. І оця значна людина припускається помилки, а досвідчена редакційна колегія поштиво пропускає її до друку. Не помічає кричащої помилки-нескладухи. Не каже йому, що нестиковочка вийшла у «шедеврику», себто, у Баладі про Черняхівщину і її треба переримувати… Не можу я в це повірити! Невже автор цього шедеврику і члени шановної редакційної колегії досі уявляють, що навколо них слухняні совки комуністичної доби? Проковтнуть і цю комуністичну мазню, як колись. Зроблять вигляд, що не помітили, і скажуть керманичам: «Одобрямс!». І погодяться… І повірять, що за тоталітарного антилюдського комуністичного режиму правда була! І знаходив в тій правді наш народ, силу, здобуток і щастя. Відрами черпав. І забуде народ десятки мільйонів загублених життів, мільйони трупів дітей і дорослих, померлих під час голодомору, які лежали на вулицях сіл і міст України…

А тому дуже хочеться отримати від автора «Балади про Черняхівщину» В. Г. Гуменюка відповідь на таке запитання: як міг наш народ долю, силу, здобуток і щастя в правді знайти? Поясніть! Знову ж таки, дайте помацати ту правду, в якій доля, сила, здобуток і щастя нашого народу ховається! Ту правду, у якій помістилися доля, сила, здобуток і щастя народу України! І взагалі, за яку правду ви пишете, шановний пане-товаришу? Протягом комуністичної доби на Україні панувала правда гнобителів, себто, жорстока і кривава комуністична правда насилля влади над народом, яка нічого спільного немає із людяністю і справедливістю. Була й інша правда, гірка правда пригнобленого народу, уярмленого комуністами. Так в цій гіркій правді, крім мрії про шматок хліба і краще життя, нічого не містилося. А ви пишете, що народ знайшов якусь там правду і все в ній — відразу став щасливим навіки! Побійтесь Бога! Не брешіть…

А можливо, ви щось переплутали, пане-товаришу Гуменюк? І у «Баладі…» не про народ, а про себе, про комуністів пишете… Тому вашу правду ви оспівуєте настільки плодючою, що аж зашкалює. Вона вашу долю, силу, здобуток і щастя знайшла! Все для вас у собі вмістила. Так і хочеться вигукнути: ух, яка вона, ваша правда! Ух, плодюча яка! Але, переконавшись, що під час комуністичного панування правда народу не повідомлялася, дуже гірко стає від вашого вірша… Де, коли і хто надавав народу правдиву інформацію про події, які відбувалися у Совєцькому Союзі, або за його межами

і з його участю? Чи повідомляли гнобителі-комуністи народу про розстріл ними (під час панування сталінського поплічника Микити Хрущова) дітей і страйкуючих мешканців міста Новочеркаська? А про розстріл повсталих в'язнів у таборах ГУЛАГу ви нам розповідали? Скажіть, щиро! Скажіть, по правді, пане-товаришу Гуменюк! Комуністи формували правду на свій, марксистсько-ленінський смак і вже цю, сформовану, почищену, відличковану правду виплискували на гарячі голови любого народу величезними порціями брехні. Чи не так? Навіть дотепер ви дієте тим же чином, як діяли ваші попередники — комуністи (більшовики).

5. НАС ТОЛОКЛИ, А МИ В ЖАДОБІ ЖИЛИ ЗАЛЮБКИ…

Аж раптом, як сніг на голову серед спекотного літнього дня, падають на читача благородні, патріотичні слова. О! «Рідне земле моя, ти повік, зазнавала наруги й напастя». І далі:

«То монголи тебе толокли,
І татари тебе не минали,
Але в жадобі жить залюбки,
Ти і ці перешкоди здолала.»

Рима є. А зміст? А де пам'ять? Кричуща нестиковочка, шановні «біленькі й пухнасті»! Ще й про більшовицьку навалу забули… А якщо б не забули, що рідна земля гостинно всіх зустрічала, нічого від народу не приховували, та не намагалися його обдурити, звеличуючи комуністичне минуле, тоді цей куплет забринів би по іншому. Наприклад, так:

«То монголи тебе толокли,
І татари тебе не минали,
Ти ж завжди гостинна була,
Вони в гості до тебе забігали,
А марксисти прийшли,
Всім утерли носи
І державність
Твою розтоптали.»

Ну як, сприймається запропонований варіант куплету так званої «Балади про Черняхівщину»? А втім, до чого я все це пишу? На що натякаю? Я ж сказав, що у риму не пишу, віршоблудством не займаюсь та й на похвалу автора «Балади…» не сподіваюсь…

Комуністи далекі від народу. Вони мають свою правду і захищають честь мундира, не визнають голодомор і ховають від народу правду. І блимають, і очі їм не виїв сором… Бо виховані вони на ідеях марксизму-ленінізму, а тому безсоромні! І схаменутись не можуть. А ось червоніти від сорому — то не їх справа. Їх і так червоними нарекли у сімнадцятому. Куди ж ще більше червоніти? Досить того, що прапори їхні червоні, а справи — криваві. І цього занадто! І без жодного натяку на сором перед нащадками «поет» В. Гуменюк пише: «Але в жадобі жить залюбки, ти і ці перешкоди здолала». Кінець цитати. А де ж зміст? Яке її значення? Розтлумачте нам, читачам, шановний пане-товаришу! Зокрема, мені ніяк невтямки, що в жадобі жить залюбки! І тут же додаєте: «Ти і ці перешкоди здолала». Як це? Поясніть! Щоб і до мене дійшло, нетямущого. Щоб зрозуміло було. Якщо «в жадобі жить залюбки», то навіщо це долати, наче перешкоду якусь?

6. БЛАЖЕННИЙ ЧИ ЮРОДИВИЙ?

Але чекайте! Далі починається особлива частина. І зовсім не соромиться свого словоблудства автор «Балади про Черняхівщину». Він нам з піднесенням сповіщає:

«Враз прийшов блаженний той час,
Коли сила меча і орала,
Прийшла в поміч тобі від братів,
Горе й смуток навіки здолала»

Схоже, автор гімну «наукового шедевру» потрапив до наших тенет зовсім з інших планет! У нього предків не було! Нема кого шанувати! Немає про кого пам'ятати! Мами, тата, дідуся і бабусі у нього не було. А за пра-прадідусів і пра-прабабусь нема чого й згадувати. Він — інтернаціональний хлопчик. У нього немає жодного предка, закатованого комуністами, репресованого, розкуркуленого, замореного голодом, у якості гарматного м'яса на війні убитого. Немає серед його предків жодного ката, сексота, доносчика, вертухая чи співробітника розстрільної команди соціалістичного табору… Це не його Батьківщину більшовики ґвалтували у 1918–1920 роках! Кров'ю заливали… і залили. Занепащали… і занепастили. Не його Україну на сімдесят років у неволю забрали! І ніхто не розповідав йому про ті лихі часи. Ай, яй, яй! Дуже шкода! Скривдили сиротину! Тож прийміть мої щирі співчуття!

І вчився автор «Балади про Черняхівщину» у такому виші, де про лихі години України ніхто ніколи не чув і не згадував… Не було лихих годин на Україні! Усі щасливі були! Здебільшого, там про комуністичне щасливе майбуття та шляхи його досягнення мова була. Його вчили, що «блаженний той час» з півночі з «братом» прийшов, а «брат» той із списом та рушницьою був. Захистив нас від гніту експлуататорів. Несправедливо вони вас, «поета» …опустили. Не надали правдивої інформації, от і потрапив до когорти *Забудько* та *Непам'ятайло.* Яке неподобство! І змінити свої погляди ви не можете. Надто вже глибоко вони вкорінилися до вашої свідомості… І, як наслідок, бачите те, що хотіли бачити вашими очима вчителі-комуністи. І чуєте тільки те, що вони хотіли чути вашими вухами. І знаєте лише те, що народу тоді дозволялося знати. Звісно, як керманич районної партійної касти, ви знали дещо більше за народ, більше, ніж пересічні члени партії комуністів. Але ви не мали права оприлюднювати наявну інформацію. І учителі-комуністи вплинули на вашу свідомість занадто міцно! Так виховали, що ви й до цього часу іншої ідеології і інших поглядів не сприймаєте. Хоча давно вже живете за іншою, буржуазною ідеологією. Що ж сталося з вами, шановні «біленькі й пухнасті»? З одного потягу зіскочили, а на інший не скочили… І вештаєтесь між «до», «під час» і «після». Ваш кормчий Микита Хрущов колись усьому світові заявив, що ми у комунізмі однією ногою стоїмо. А коли його спитали — чи довго у раскорячку нам стояти, то він ногу прибрав і не згадував більше за неї. Мабуть, незручно було стояти у раскорячку? Можливо, й вам незручно у такій позі перебувати?

Правдиву інформацію про події і обставини комуністичного минулого не хочете оприлюднювати. Тому й продовжуєте брехати. Виливаєте на народ ту брехливу інформацію, яку колись сформував відділ пропаганди і агітації ЦК КПУ чи КПРС. Ваші наставники так виховали вас, щоб і через півстоліття ви не розповідали правди. Щоб не забували, від кого посади і блага життєві отримували. Яка ж тут ваша провина? Але як на мене, у раскорячку стояти досить незручно. То поверніться до звичайної пози порядної людини і вам від того багато краще стане на душі… А поки ви стоїте у тій, незручній позі, то у мене питання виникло.

Яке значення ви вклали у слово «блаженний», застосовуючи його в даному куплеті? Як ви його розумієте? У значенні «щасли-

вий», «юродивий» («глуповатый» по-російськи) чи якомусь іншому? Адже за сучасним російсько-українським словником, рекомендованим Міністерством освіти і науки України (с. 55, колонка «Блевать», 2008, Школа, Видавничий дім) є й інші споріднені поняття, як-то: «блаженство», у значенні розкіш, насолода; «блаженствовать» у значенні розкошувати; «блажить» у значенні дурити, химерувати, пустувати, комизитися; «блажь» у значенні дурощі, примхи. Отже, шановний «поете» В. Гуменюк, у якому значенні ви застосували слова «прийшов блаженний той час»? Поясніть, будьте ласка! Адже від розуміння значення, яке ви вклали при написанні «Балади про Черняхівщину», залежить велич вашого твору. Поясніть так, щоб прискіпливий читач не зміг застосувати значення слова «блаженний» у розумінні «химерування», «розкошування», «дурощів» чи «примх»… І борони Боже — у значенні «юродивий»…

Гадаю, що не випадково, у вашому розумінні, «сила меча і орала, прийшла в поміч… від братів». Не випадково відразу ж «…горе й смуток навіки здолала». А чи не навпаки, пане-товаришу? Невже ви відважитесь заперечити, що саме брати-марксисти, брати-більшовики з півночі — зграя кримінальних злочинців, під проводом видатних людоненависників-людожерів, яких ще не бачив світ, головних паханів тодішнього кримінального світу на кшталт Леніна, Троцького, Свердлова, Рикова, Бухаріна, Сталіна тощо, та поплічникі їхні, усі разом — принесли у наш дім лихо та смуток. До кожної родини, до наших сіл і міст, до всієї України… Навіть гітлерівські нацистсько-фашистські банди не принесли більшого горя і смутку, ніж «брати» з півночі. Свої, так би мовити, доморощені фашисти, тим паче, що горе і лихо, принесені гітлерівськими нацистськими фашистами — це наслідок людоненависницької, загарбницької політики ваших вождів…

Ви на їхню братню допомогу натякаєте, товаришу Гуменюк В. Г. — керманич комуністичної партії районного масштабу? І на теренах Росії, і на теренах України була одна й та ж комунофашистська кримінальна братва. Вона була об’єднана під одним і тим же кривавим прапором і гаслом «Пролетарі усіх країн, єднайтесь!». І у той же спосіб вона знущалась над народом. Саме вони, «брати» з півночі, на своїх багнетах принесли й посіяли в український ґрунт ідеї бородатих людоненависників-людожерів Маркса-Енгельса та німецького шпигуна Леніна. Саме очолювані

«братами» з півночі збройні сили загарбали Україну і за допомогою багнетів створили сприятливий ґрунт, щоб ідеї цих бородатих людожерів і шпигуна Леніна проростали, а запроданці, що їх сприйняли і на озброєння взяли, у зграї збиралися… А вони ж бо слухняні були і всіляко сприяли цьому.

Можливо, на формування їхньої свідомості вплинули вчинки пращурів, які залюбки прислуговували не тільки Петру Першому і Катерині Великій, а й усім представникам Російської царської родини? Можливо, тому нащадки тих запроданців взяли на озброєння досвід «старшого брата» з півночі, скористалися «допомогою» марксистськими кадрами, збройними силами і створили на Україні більшовицьку владу, яка трималася на багнетах армії найманців (здебільшого китайців і латишів), ЧК, ОГПУ, НКВС, МВС тощо. Назву каральних органів комуністи змінювали неодноразово, але суть і мету їхню не міняли і вони ставали дедалі все більш людоненависницькими… Ви на цю їхню «братню» допомогу натякаєте, пане-товаришу? А можливо, на ту «братню» допомогу, яка 29 січня 1918 року прийшла з армією полковника Муравйова прямо до Крут? І там «мужньо допомагала» українським «братам» нищити не навчених військовій справі 300 патріотів-гімназистів! Відмовились у полон їх брати. У лютій злобі, за затримку на 7 діб просування до зубів озброєної і добре навченої військовій справі армії, «брати» з півночі очі їм виколювали, вуха відрізали, зірки на тілі випікали, ранених добивали тощо. Ви ці дії вважаєте братньою допомогою? А може, ви вважаєте братньою допомогою розстріл із гармат вулиць і житлових будинків Києва армією Муравйова протягом кількох діб? Чи це не допомога? А можливо, ви вважаєте братньою допомогою розстріл більшовицькими окупантами полковника Муравйова перехожих на вулицях Києва за те, що зовні вони мали інтелігентний вигляд, схожі були на освічених людей, або військову виправку мали? Кому ж «брати» з півночі тоді (за кілька діб) допомогли терором і вбивством понад 30-ти тисяч киян? Чи ви мали на увазі директиви, що йшли з півночі? З Москви. З вимогою посилення мародерства (державного рекету), тобто вилучення всіх продуктів харчування і створення на Україні штучного голодомору? То на яку ж ви, добродію, «братню» допомогу натякаєте? Адже ми у горі, в смутку і в страсі жили понад сімдесят років і до цього часу ні того горя, ні смутку, ні страху не подолали, не звільнилися від тих жахів, а ви за якусь «допомогу брата» з півночі кажете…

7. ...І ЩАСТЯ ПОЧАЛО ВІДБУВАТИСЬ

У неволі рідний край, більшовиками окупований, а ви, шановний поете, радісно приспівуєте:

«І почав розквітати наш край,
Села стали в намисто вбиратись.
Вільно жить наш народ ти вбачав
І це щастя почало відбуватись.»

Стоп, стоп! А то й сам, зрадівши, гопака почну вибивати… Шановний товаришу Непам'ятайло! Шановний товаришу Забудько! Ви знову за своє? За свою невмирущу комуністичну правду? Знову намагаєтеся переконати народ Черняхівщини, що комуністи були такі собі «біленькі й пухнасті». Що вони за щастя народне боролися… Марно його переконувати. Народ добре їх знає і пам'ятає, бо на своїй шкірі відчув їхню турботу, доброту і соціальну справедливість. Чого тільки варта згадка про військовий комунізм, розкуркулення, репресії, колективізацию і голодомор? Не кажучи вже про сталінські табори «відпочинку» системи ГУЛАГ. А згадайте пісню, яку селяни співали крадькома:

«До більшовиків я мала череду корів
Гай-гай, зелений гай!
У мене масла й молока було – хоч відбавляй!»
Прийшли більшовики – ох, гай-гай, зелений гай!
Немає грошей на хліб – хоч у труну лягай!
Лани широкі – ні кінця, ні краю.
Ні об'їхать, ані обійти,
А поглянеш – місця на них немає
Для щасливих і для десяти...

Більшовики відмінили прислугу (наймитів, лакеїв). З жовтневого перевороту наймити (лакеї), які прислуговували комуністичним керманичам, стали називатися «обслугою». Раніше багатії наймали прислугу (лакеїв), а тепер комуністи беруть собі таку ж саму прислугу (тих же лакеїв), тільки називають її обслугою. Що змінилося? Як на мене, то у прислугі змінилися виховані і освічені господарі невихованими і неосвіченими хамами. А ви, пане поете, оминаєте незручні для комуністів моменти *панування*. Чогось не пригадуєте. Про щось забуваєте повідомити і правдиво розповісти. Начебто у ваших головах не все гаразд. Пам'ять вишибло. Не втрималась

вона, проклятуща! І мене надто дивує те, що комуністів-злочинців та їхні злочини, скоєні проти власного народу, ви не пам'ятаєте, не згадуєте у вашій «науковій» праці. Лише так, інколи, начебто випадково торкаєтесь. А інше — пам'ятаєте на зубок! Особливо чітко пам'ятаєте, як під керівництвом «спрямовуючої і направляючої» народ Черняхівщини героїзм проявляв, Україну захищав, з руїн її піднімав, господарські об'єкти кріпацьких колгоспів відбудовував тощо. Щоправда, інколи згадуєте, як він плуги та борони на собі тягав…

А як же? Народ патріотизм проявляв! Славу всесвітню здобував! А от щоб зануритись у їхній «добробут» і розповісти, який він був, на то у вас кішка тонка… Злочини комуністичного режиму, скоєні проти власного народу і всього людства, всіляки негаразди ви оминаєте і співаєте свою брехню у розумінні: «Все хорошо! Все хорошо! Прекрасная маркиза!». Чи не так?

На створення так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» ви витратили немало часу, багато паперу і народних коштів. Але цей **недоробок** не може вважатися історією Черняхівщини! Це (не більш не менш) короткий курс історії організації брехливої партії комуністів Черняхівщини, її керманичів, поплічників та їхніх посіпак. Своїм **недоробком** ви намагаєтесь навіяти комуністичні ідеї новому поколінню, яке на власній шиї не відчуло «ласкавий» комуністичний зашморг і, сподіваюсь, ніколи його не відчує. Пишете навіть про те, чого не було і не є можливим взагалі. Вигадуєте! А от правди у своєму псевдоісторичному творі так і не кажете. Не пам'ятаєте, забули сказати народу чи навмисно приховуєте від нього правду? Тож спустіться на сплюндровану комуністами землю України, погляньте навкруги. Згадайте, як «квітли» трупами сільські вулиці Черняхівщини та всієї України. Трупами дітей і дорослих, померлих від голоду (фото №№ 149, 152, 153, 154, 155). Про людожерство і трупожерство згадайте! Це ж ви до такого стану довели народ! Тож загляньте у спогади і свідчення тих, хто пережив страшний голодомор 1932–1933 років! Згадайте безименні братні могили на сільських цвинтарях, до яких звозили чи стягували трупи померлих від голоду і вапном посипали або хлорним розчином поливали… А ви, бусурмани, навіть хрестів не дозволяли ставити на їхніх могилах! Померлих людей ховали за гіршим ритуалом, ніж господарі своїх загиблих коней на кінських

могильниках ховали… Ви й про це забули? А то «…почав розквітати наш край, села стали в намисто вбиратись…». Яка брехня! Зокрема, згадайте **892**-х мешканців села Івановичі, **601-**го (хоча, я впевнений, що їх більше померло з голоду) мешканця села Новопіль, що померли під час голодомору 1932–1933 років. А то пишете брехню, що буцімто у Новополі 94 людини померло… Тоді поясніть читачам, чому за ці роки кількість населення району зменшилось на **17200** чоловік, майже на третину? Навіщо ви приховуєте правду від свого народу? Кількість померлих під час голодомору, визнаних вами офіційно, треба збільшити щонайменше у десять разів! І тоді ви отримаєте наслідки реальної «допомоги», яка прийшла нам від «братів» з півночі і потрапила до кожного села і міста. До всієї України… Чому ви про це забули? Адже це не випадково. Такого забути **неможливо…** Навіть Забудьки і Непам'ятайли пам'ятають про це! А ви правду ховаєте від народу!

…І ось ми вже розквітли! В намисто почали вбиратись! Так, товаришу Гуменюк? Якщо латане-перелатане взуття, латануперелатану одежу, яку ми носили, за намисто уявити… Ви ж бо в ній не ходили! І не знаєте, як це гарно було… Але перейдемо до наступної словесної тиради. А у ній сказано: «Вільно жить наш народ ти вбачав і це щастя почало відбуватись». І не будемо нарікати на неналежне граматичне, стилістичне і, навіть, віршове оформлення. Залишимо його у спокої. Українська мова дуже багата на гарні слова, і ви самі знайдете всі незрозумілості і нестиковочки… А я лише для більшої ясності запитаю автора. З якого часу жити вільно почав наш народ? Із часів Петра Першого чи Катерини Великої? А може від більшовицької навали 1918 року? Чи може від Громадянської війни, яку брати-більшовики спровокували натомість імперіалістичної? А може, під час дії військового комунізму (продрозверстки), репресій, колективізації? Можливо, під час організації голодомору «вільно жить почав наш народ»?

Усі ці витвори ваших попередників оплачені життям десятків мільйонів синів і дочок України… Тому не поспішайте з відповіддю. Обміркуйте, товаришу Гуменюк! Щоб вже напевне… Бо про долю народа йдеться! Можливо, ви дещо призабули? То я вам нагадаю деякі події тієї жахливої доби. І зазначу, зокрема, що ви настільки захопились поетичною творчістю, що волю і щастя ототожнили з репресіями і розкуркуленням. Чи не так? А може, для вас цей те-

рор, тотальні репресії, мародерство при проведенні колективізації та влаштування голодомору і є ознаками волі і щастя народу? Тобто ознаками волі і щастя злочинної частини суспільства нищити іншу, порядну частину суспільства, позбавляти її волі і щастя?! А може, в процесі створення комуністами голодомору, чи під час голодомору 1932–1933-го ви на ознаки волі і щастя народу натрапили? Чи у подіях перед війною? У репресіях? Чи після війни, коли народ у латаних штанях і спідницях ходив? Коли голодним жив, плуг і борони на собі тягав на ланах «розмаю» — це тоді ви волю і щастя його «вбачав…»? Чи, може, тоді, коли народ примусово відробляв встановлений мінімум трудоднів? Або тоді, коли його до в'язниці запроторювали чи з села виселяли, за те, що мінімум трудоднів не виробив? Наведіть мені приклад, коли народ мав змогу вільно свою думку, яка не співпадала з комуністичною ідеологією, висловити, і йому за це нічого не було? Щоб до в'язниці чи до ГУЛАГу не запроторили? Щоб його за це не катували? Коли ж, все-таки, він так вільно жити почав? Нагадайте!

Адже у вас тут ключове слово «вбачав». Його можна сприйняти і тлумачити у різний спосіб. Наприклад, як бажання народу, що саме народ «вбачав» вільно жити і прагнув цього, та комуністи не дозволили. А ще можна уявити, що комуністи «вбачали», маючи на увазі своє життя. І незрозуміло, кому це, нездійсненне за комуністів бажання належало? Водночас, отримуємо від вас запевнення, що «це щастя почало відбуватись». Тобто, все гаразд! Вільно почали жити. Вільно вибираємо владу. Обираємо собі роботу: яку і де бажаємо, за фахом. Вільно пересуваємось по рідній країні, можемо за кордон поїхати, подивитися, як пролетарії там, у капіталістичному рабстві, живуть. Як їх там кляті буржуїни експлуатують тощо… От тільки, шановні, ви не уточнюєте: хто це вільно живе? У кого й у який спосіб «це щастя почало відбуватися»? У кого воно в гостях перебуває? Чи я щось не так зрозумів? Тоді пробачте! Але дуже кортить дізнатися: до кого щастя і воля навикли «відбуватися»? Можливо, до тих родин, до яких таємно вночі енкаведисти на «чорному воронку» заскочували? Надлишки щастя і волі забирали… То таких родин у нас дуже багато було. А ще більше тих, які чекали на приїзд «чорного воронка» НКВС… Нерідко він цілі родини забирав. Волю та щастя разом із родинами відвозив до «мест не столь отдаленных»… І ніхто в тому комуністичному пеклі не був застрахований від нічного візиту «чорного воронка» НКВС. Всі громадя-

ни Совєцького Союзу сподівались на його приїзд. Всі без винятку. Чекали, що він будь-якої ночі може заскочити і забрати з помешкання усі «надлишки» щастя і волі, що панували в ньому…

А може, ви маєте на увазі ті родини, у яких лише здорових і міцних чоловіків забрали? А щоб свої багатодітні родини не мордували, не виховували діток на християнських цінностях та українських традиціях, у любові до батьків і України (фото №№ 37, 38, 39), бо комуністам такі підростаючі покоління непотрібні були. Їм Павликів Морозових, інтернаціональних хлопчиків подавай! Чи не так? І ніяк не збагну. У яких оселях «щастя почало відбуватись»? А так хочеться застукати його в одній з них! Десь там, у куточку. І помацати, принесене комуністами довгоочікуване щастя… То яке ж воно? Тим паче, що автори «видатного» твору «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» про якісь конкретні випадки — ні гу-гу! Вони навіть не згадують носіїв цього щастя — нічних «чорних воронків». Які вночі ощасливлювали родини українців…

Ви оминаєте «героїчні» сторінки нічних трудівників, а дарма. Не міг же «чорний воронок» сам рухатись, ним відповідальні люди керували і скеровували, куди потрібно. Чому б не згадати їхню тяжку працю, здебільшого, у нічну зміну? Чому б не дати їй належну оцінку? Врешті-решт, чому б не оприлюднити відомості про нічних трударів, зокрема, хто з них, за що і скільки орденів та медалей за тяжку «героїчну» працю по знищенню людей отримав? Хай би пишалися їхні нащадки… Вони ж бо не бавились! Ворогів народу таємно від народу вивозили… А ви, нащадки тих комуністів, не оцінили їхньої тяжкої праці, їхніх «заслуг» перед народом не оцінили. Знову забули? Аж не віриться. Як можна таке забути? Кривава хода марксистів-ленінців почалася від жовтневого перевороту 1917 року. Відтоді почалася більшовицька доба. Доволі насичена їхніми кривавими вчинками, подіями і наслідками, яких ще не бачив світ! І весь світ їх не забув… І той світ їх пам’ятає… А ось ви забуваєте, не згадуєте про них, шановні. І тим самим викликаєте подив…

8. МРІЇ КРАЮ І НИВИ «РОЗМАЮ»

Виявляється, що перед Другою Світовою війною, яку спровокувала зграя кримінальних злочинців на чолі з людоненависни-

ком Сталіним (фото № 62, 63, 156), що називалася комуністичною партією, прийняли у ній участь на боці Німеччини, стали її союзником, а згодом вступили з нею у війну, ми у «щасті купалися»

«Та фашистська чума не дала
Здійснить мрії славетного краю,
Вщент розбила маєтки села
І знівечила ниви розмаю.»

Ах, ах! Як трагічно і, водночас, зворушливо бринить! Але… Але… Навіщо, знову з ніг на голову… Другу Світову війну підготували і спровокували комуністи під мудрим керівництвом вождя і вчителя великого Сталіна. Вони прагнули її і збиралися бити ворога *на його території та наймудріший* перехитрив сам себе… І ось вона, ця страшна війна, 22 червня 1941 року зазирнула до нас. До наших домівок, до наших сел і міст. Прийшла на терена України… А до того мудрий і великий марксист Сталін, підштовхував і заохочував біснуватого марксиста Гітлера у його агресивних планах проти інших країн Европи. Сам же осторонь спостерігав, як гинули люди. Як нищилась і занепадала економіка воюючих країн. *І усміхався у вуса…* Готувався і моменту чекав *наймудріший*… Для нападу. Щоб Другу Світову війну перетворити у Світову революцію. Щоб усі країни стали совєцькими республіками. Але терпіння мудрому не вистачило… Спочатку Сталін напав на доброзичливу Фінляндію. Понад 250 тисяч червоноармійців загубив і понад 700 тисяч поранених отримав. Загарбав частину її земель. Але не зміг зробити з неї одну із республік Совєцького Союзу. Напав на Литву, Латвію і Естонію. Зробив їх республіками Совєцького Союзу. Але територій цих країн йому було замало, не утримався, можливо, набридло спостерігати. І *мудрий* Сталін 17 вересня 1939 року став союзником і партнером Гітлера у Другій Світовій війні — наніс удар у спину Польській армії, яка у цей час мужньо боронила Варшаву. Захопив частину Польщі і Румунії. Розстріляв понад двадцять дві тисячі офіцерів Польської армії. Вони ж бо могли завадити здійсненню Світової революції. Вогнем і мечем провів тотальні зачистки загарбаних територій. Розстріляв сотні тисяч більш-менш освічених і розумних представників поневолених народів. Частину їх запроторив у в’язниці. Сотні тисяч родин, що мешкали у прикордонній смузі, виселив і до безмежних просторів Сибіру та Казахстану відправив.

Агресію Совєцького Союзу, загарбання країн і територій комуністи назвали визвольною місією Червоної армії. Поневолення і винищення народів загарбаних територій видавали за бажання «патріотичної» частини цих народів усувати перешкоди на шляху побудови щасливого, найсправедливішого соціалістичного суспільства. Такого собі комуністичного раю. Як у нас, у Совєцькому Союзі. Зокрема, на Україні… А від світової спільноти комуністи старанно приховували тортури, катування, розстріли і виселення туди, «де Макар телят не пасе». А ми ж бо знаємо, де він телят не пасе. У сталінських концентраційних таборах смерті системи ГУЛАГ, за Полярним колом… На Соловках… На Колимі тощо. Світовому товариству комуністи намагалися довести, що Совєцький Союз все робить задля збереження миру. Що він невтомно піклується про добробут звільнених від імперіалістичної експлуатації народів, допомагає їм будувати найсправедливіше у світі суспільство — соціалізм. Переконували світову спільноту, що Червона армія — не загарбник. Визволителька вона! Що Совєцький Союз ввів свої війська до Литви, Латвії, Естонії, на територію Західної Білорусії, Західної України та Бесарабії на прохання народів цих країн і територій. Ось так! У нас усе по-чесному! По справедливості! Бажання народу — понад усе! Ми не раби! І раби — не ми! Нехай усі знають! А те, що колгоспники майже задарма працюють від темна до темна — це їхнє патріотичне бажання. Так виховані! Це задля зміцнення могутності країни вони не шкодують ні сил, ні часу. Усе задля світлого майбутнього. Задля процвітання країни Рад (тільки дідько їй не рад). Ми ж бо — захисники усіх знедолених… Яке ж тут рабство? Навіть свій народ не шкодуємо задля щастя знедолених усього світу! А знищили окремих… Так то ж вороги народу! А як же інакше? Ми маємо очиститись від ворожих елементів. І не переймайтесь, що їх багато! Ми, комуністи, впораємось!

Пробачте, що я надто захопився «щастям» народу країни Рад, отриманим від комуністів. Залишимо це на деякий час, і повернемось до вивчення та аналізу талановитих пластів і глибоких думок автора «Балади про Черняхівщину», їхньої віршованої форми викладення. Гадаю, ніхто не заперечить, що «фашистська чума не дала здійснить мрії…» комуністів. Зокрема, мрії вождя усіх часів і народів великого і мудрого Сталіна про Другу Світову війну за його сценарієм. Про Світову революцію та перетворення країн світу у

совєцькі республіки… От тільки зауважу, що народ про це не мріяв і дискутувати ми про це не будемо. Це доведений і всім відомий факт. А подискутуємо про обставини і подію, що «…вщент розбила маєтки села і знівечила ниви розмаю». Саме тут у мене є сумніви і заперечення… Хоча, безперечно, мрії були. Без мрії людина не живе. Але у кожного вони свої. Комуністи, як ми знаємо, мріяли про Світову революцію і на її вівтар клали добробут і мільйони життів власного народу. А більшість українців мріяли про закінчення марксистсько-ленінського кошмару. Мріяли про шматок хліба, щоб наїстися досхочу, про кохання, про краще життя мріяли. Тобто у комуністів були свої мрії, а у поневолених ними народів — свої. Звичайні людські мрії. Тому мені дещо не зрозуміло. Наприклад, як може мріяти славетний край? І про що? Ніяк не збагну! Можливо, автор мав на увазі мрію «славетного краю» про приєднання до іншого? Чи до себе якийсь край приєднати? Розтлумачте мені! Адже так можна довіршуватись до того, що вулиці і села мріяти почнуть. Без людей… А люди, що живуть у селах і містах — мріяти перестануть…

Чи таке можливо? А раптом автор прав? І своєю новинкою віршованого стилю викладати думки, звільнить колгоспного кріпака від відповідальності за мрію, яку той невзначай оприлюднив, а вона енкаведистам не сподобалась… Відтепер колгоспники навіть мріяти не будуть про скасування оплати їхньої тяжкої праці трудоднями. За них колгоспи будуть мріяти… За їхню зарплатню. За хліб, щоб до нового врожаю вистачило. Здорово! І почнемо писати: «замріяний славетний колгосп», «замріяне славетне село», «замріяна вулиця» тощо. Чудове відкриття… Чи не так? І, як на мене, то гарно сказано! Заперечень — немає! А далі — більш серйозно. Автор сповіщає, що «…фашистська чума …вщент розбила маєтки села…». Відразу постає питання. Як можна «вщент розбити» те, чого немає? Усі маєтки заможних селян комуністи зруйнували до початку Другої Світової війни, під час війни з власним народом у двадцятих-тридцятих роках. Це історичний факт. Декому з тих селян дозволили лише невеличкі хатинки у селах збудувати… Так невже наш шановний керівник районного масштабу не може відрізнити халупок, збудованих колгоспними кріпаками, від маєтків, які колись побудували сільські господарі, а комуністи їх знищили у двадцятих-тридцятих роках?

Проте не буду автору докоряти. Можливо, він не навмисне! А можливо, він мав на увазі маєтки більшовицьких керманичів, полководців і вождів пролетаріату різного ґатунку. Їхні дачі та палаци, у яких вони свої тези готували щодо визволення із імперіалістичного рабства народів усього світу. Якщо так, то з автором шедеврику можна погодитися. Але не можу погодитись з іншим його вислівом: «…і знівечила ниви розмаю». Чому не ниви народу України, не колгоспні ниви, а якогось там «розмаю»? Як це сталося, пане-товаришу? Коли і хто скасував право власності народу на землю? Якщо, пане-авторе, ці мовні оберти задля рими — тоді мені зрозуміло. У майстрів такого жанру усяке трапляється. Але «Балада про Черняхівщину», наголошую, твір політичного спрямування. І у ньому висліви мають бути коректними, чіткими і зрозумілими. А виходячи із наявного змісту «Балади…» — ви зробили відкриття: напередодні війни з Німеччиною у Совєцькому Союзі відновлена приватна власність на землю. Нечувано! Відтоді, за вислівом керманича районного масштабу, лани стали належати «розмаю». От тільки шкода, що керманич районного масштабу адресу цього землевласника повідомити забули… А між тим не до жартів!

Лани жита, ячменя і пшениці знівечила Червона армія і внутрішні війська НКВС. Тікаючи від військ Вермахту, вони підпалювали запаси продовольства і лани дозріваючого урожаю. Заганяли на ці лани табуни худоби і коней, які гонили на схід, за Дніпро, щоб витолочити, щоб не було чого їсти клятим фашистам і українському народу, який Червона армія лишала ворогові на поталу. Знищуючи харчові запаси, комуністична влада по суті кидала населення напризволяще, себто на голод. У Запоріжжі опричники Сталіна і його диктаторського режиму висадила у повітря Дніпрогес. Водяним потоком знищили понад 100 тисяч населення і розташовані знизу військові частини. У Дніпропетровську висадили в повітря хлібокомбінат разом з робітниками. В Одесі затопили приморські квартали разом з жителями, а поранених червоноармійців скинули в море разом з санітарними машинами тощо. Одним словом, комуністична влада проводила політику «спаленої землі». Це ж правда! А чому ж ви, авторе шедеврику, ні слова про це?

Тікаючи на схід і північ, Червона армія і енкаведисти, натомість зміцнення рубежів оборони, руйнували все, що тільки встигали зруйнувати. Закладали вибухівку і підривали не тільки

об'єкти оборонного значенння, а й житлові будинки та заклади культури. Зокрема, згадайте, шановні «біленьки і пухнасті», хто 24 вересня 1941 року у центрі Києва доводив свою «безмежну любов» українському народу і любов до його культурної спадщини? Чи не енкаведисти вибухами й пожежами знищили того страшного дня 324 житлові та адміністративні будинки? Тоді згоріло 5 найкращих кінотеатрів, театр юного глядача, театр КОВО, радіотеатр, консерваторія та музична школа, центральний поштамт, будинок міськради, 2 найбільші універмаги, 5 найкращих ресторанів та кафе, цирк, міський ломбард, 5 найбільших готелів, центральна міська залізнична станція (квиткові каси), будинок архітектора та вчених, 2 пасажі, друкарня, 8-ма взуттєва фабрика, середня школа, понад 100 найкращих крамниць. Загинуло багато бібліотек, цікавих документів, коштовних речей. Тисячі киян загинули, а 50 тисяч залишилися без даху над головою (газета «Свобода», 3–9 травня 2012 р. № 147) тощо.

Ви б, шановні, розповіли, як більшовики, відступаючи, застосовували тактику випаленої землі. Як вони все палили, підривали, руйнували. Як 157-й полк НКВС за наказом командування СРСР 18 серпня 1941 року зруйнував Дніпровську Державну Електричну станцію. Розкажіть про «подвиги» солдатів і офіцерів 274-ої дивізії НКВС, що стояла в селі Розумовка, яка розстрілювала тих, хто відступав. Одні енкаведисти топили людей, а інші — розстрілювали… То невже ви, «любі й кохані», вважаєте, що перераховані людоненависницькі дії ваших попередників-комуністів могли якимсь чином сприяти визволенню України від німецьких загарбників? І чому ви у своєму «високопатріотичному» творі оминаєте «радісні» хвилини з життя нашого народу? Зокрема, не повідомляєте, що станом на жовтень 1940 року благополуччя радянських трудівників страшенно зросло, і їм нікуди було дівати гроші, тому комуністи ввели платне навчання у вишах і старших класах звичайних шкіл. Що школи моментально спустіли, а ви натомість відкрили особливі учбові заклади при військових заводах. Туди ви забирали наших 14-річних хлопчиків і дівчаток, не питаючи їхнього бажання. Втеча з цього учбового закладу каралася за кримінальним кодексом. Вчилися ці діти 1–2 роки, а після цього повинні були відпрацювати чотири роки на «рідному» заводі. Отже, примусова праця для дітей була встановлена з 15–16 років.

А з якої статі свою поразку у Другій Світовій війні ви, комуністи, оголосили перемогою? Адже таких ганебних «перемог» у світовій історії ще не було. Дайте народу відповідь ще й на таке питання: за які такі звитяжні справи ви за народні кошти відливаєте у бронзі монументи учаснику трьох державних переворотів Георгію Костянтиновичу Жукову — кату радянського народу? Як можна цьому негіднику, душогубу, хаму, власноруч перестрілявшому величезну кількість людей без суду і слідства, військовому злочинцю, який наказав розстрілювати родини солдат і командирів, потрапивших до німців у полон, мародеру, крадію, багатожонцю, свавільній, деспотичній, безжалісній людині, самому кривавому полководцю в історії людства — ставити бронзові пам’ятники? За що прославляєте його і маршалом перемоги називаєте? За те, що він підірвав і послабив зовнішню безпеку країни і згідно ст. 58–1 КК РРФСР заслугував виняткової міри покарання — розстрілу (Віктор Суворов. Беру свої слова назад. Донецьк, 2005 рік, стор. 34–139) чи за щось інше?

…І вам очей не виїв сором! Ви продовжуєте брехати народу, а правду замовчуєте! Замовчуєте факт, що кат Жуков різнився від самого страшенного гітлерівського негідника тим, що жодний гітлерівець мільйон заручників ніколи не брав. Ні сам Гітлер, ні Сталін наказів про оголошення заручниками мільйонів людей не віддавав. Жуков письмовим наказом оголосив заручниками усіх родичів військовослужбовців, які опиняться у ворожому полоні (там же, стор. 396–400). Чому б вам, шановні «біленькі й пухнасті», не повідомити нас, нащадків мільйонів загинувших у перші дні війни, про обставини і причину їхньої загибелі? Чого б не назвати винуватців цієї страшної трагедії — бездарних полководців на кшталт Жукова, Тимошенко, Сталіна? Чому б не повідомити народ, що 27 червня 1941 року весь Західний фронт був оточений німцями? Що у полон було взято **324** тисячі солдат і офіцерів, захоплено **3332** танка і **1809** гармат, незліченна кількість автівок, тракторів, коней, запчастин, продовольства, інженерного майна, палива, кулеметів, мінометів, гвинтівок і автоматів, боєприпасів, паровозів, вагонів, телефонного кабеля, мільйони пар чобіт, сотні тисяч шинелей, плащнаметів, десятки шпиталів з повним комплектом медичного майна і багато всього іншого (там же, стор. 222).

Навіщо це замовчувати? Навіщо приховувати той факт, що тисячі танків, які країна роками недоїдаючи і недосипаючи будувала, були покинуті в лічені дні. Десятки тисяч підготовлених танкістів опинилися у полоні. Зокрема ви не повідомляєте, що солдати, сержанти і молодші офіцери Червоної армії, які воювали восени 1941 року здебільшого до 1942 року не дожили? А ті, що воювали в 1942 році, не дожили до 1943 року. Вижили тільки ті, що були в тилу і на пасивних ділянках фронту. Їхній досвід ведення бойових дій був обмежений. Так було і потім. У 1944 році воювали ненавчені резервісти. Тому в операції «Багратіон» Червона армія втратила **765813** чоловік убитими, пораненими і пропавшими без вісті (газета «Красная звезда», 22 червня 2004 року). А ви славите червоних командирів. За що?

9. І МРІЯ ВТІЛИЛАСЬ В ЖИТТЯ…

Для нас, мешканців Черняхівщини, страшними і довгими були два з половиною роки німецької окупації, страшними і тяжкими були наслідки війни і окупації. А для вас — незначний термін. І ви радісно сповіщаєте:

«Та недовго вершилась біда,
В горі мук ти плекала надію,
Й ця надія до тебе прийшла,
Щоб втілити в життя твою мрію.»

Як накажете сприймати цю цидулку? Безперечно — відповідно до її змісту. Вона ж бо оприлюднена, гімном такого історичного шедевру стала! Але я не можу погодитись, що «…недовго вершилась біда». Два з половиною роки окупації аж ніяк не тотожні слову «недовго». У історичному розумінні — це мить. А тоді, для поневоленого народу, «недовго» десятиріччям здалося… Навіть попри те, що українці не забули «палкої» до них «любові» комуно-фашистського сталінського режиму — більшовицьких кайданів, врахували *красномовне* втілення цієї «любові» і кайданів на собі під час продрозверстки, жорстокого придушення селянських повстань, розкуркулення, репресій, колективізації, створеного більшовиками голодомору 1932–1933 років тощо. Український народ не бажав залишатися у ярмі нацистського фашизму, як і у ярмі комуно-фашизму. Проте він прислухався до зову своїх сердець. Враховував спорідненість із солдатами й офіцерами Червоної армії.

Ще й християнські цінності мали неабияке значення. Саме тому із двох бід обрав — не кращу… Але свою… І понад два роки чекав на визволення Червоною армією, у якій його сини і дочки воювали. Він вибрав страшнішу біду, — набагато жорстокіших комуно-фашистських катів. Але не чужих… Бо сподівався, що після війни добрішими стануть. Менш жорстокими і більш лояльними будуть до народу… Їм було досить німецького нацистського фашизму. Обидва — загарбники. Поневолювачі. Але комуно-фашисти дещо своїми чадами розбавлені. Хоча, справедливості ради слід наголосити, що порівняння «любові» німецьких нацистських фашистів з «палкою любов'ю» комуно-фашистів до українського народу — не на користь останнім. Нацистським катам треба було багато чому повчитись у совєцьких катів, вихованих на марксистсько-ленінській моралі… І, мабуть, недоречно було б писати про Черняхівщину 1944-го: «В горі мук ти плекала надію». А коли написали, то поясніть. На що плекала надію? На що сподівалась? А то, не пояснивши, раптом пишете: «…й ця надія до тебе прийшла». Знову ж таки розтлумачте. Кого ви мали на увазі? Червону армію чи війська НКВС, чи заміну українцям німецьких концтаборів совєцькими? А може, взагалі щось інше? В усіх висловлюваннях, пане-товаришу, як я нагадував раніше, має бути не тільки натяк, а й завершеність думки. Розуміння і можливість отримання відповіді. Адже кайдани неволі залишилися… А ваша «Балада» покрита, м'яко кажучи, червоним туманом. Однобока вона. Помітно кульгає. Ні відвертості, ні правди в ній… Але, поки їй інвалідність ще не встановлена, будемо використовувати таку, яка є, і її автору задавати питання. Уявно розраховуючи на відповідь. Поясніть своєму читачу, який народився і жив у той час у селі Новопіль, на Черняхівщині: яка «надія до мене прийшла, щоб втілити в життя мою мрію»? Що ви знаєте про надію і мрію мою?

Я розумію, що розраховувати на відверту і справедливу відповідь від вас, як і на правдиве висвітлення подій комуністичної доби — марна справа. Ви такого червоного туману напустите, що й самі заблукаєте. Адже дурити народ солодкими обіцянками і гаслами ви неперевершені майстри — фахівці брехливих справ. Доктор Гебельс вас не досягнув. Він намагався, але марно… А ось у мене є запитання до того, хто наважився від імені народу Черняхівщини висловити біль, якого не відчував! Надію, яку не мав і мати не

міг! До того, хто наважився висловити мрії і сподівання народу Черняхівщини, часточкою якого не був! Адже вас, шановний автор шедеврику, тоді ще на цьому світі не було! І під стіл пішки ще не ходили… Ви не могли знати про мій, мого покоління та наших родин біль! Зокрема, як то було нам, маленьким, зростати без своїх рідненьких бабусь і дідусів, без їхньої любові і пестощів, не чути їхніх казок і напутніх порад? Адже більшість з них ви знищили або зламали їм долю. Залякали їх так, що вони боялись розповідати нам про те, що сталось. Зокрема, ким вони були до жовтневого перевороту 1917-го. Як жили і господарювали…

Хіба ви можете уявити мій стан, коли 3 січня 1944 року до Червоної армії забрали мого татуся, а за кілька днів — збіжжя із степки? Що ви можете знати про мою мрію? Про мрію мами? Про мрію моїх братів і сестер? І нарешті, що ви можете знати про біль, надії і мрії моїх родичів, сусідів, мешканців села Новопіль і всієї Черняхівщини? Не блефуйте, шановний! Схаменіться! Стримуйте свою брехню! Мають же і у вас бути якісь межі і сором? Тим паче, що у вас не було бажання дізнаватися про справжній біль, про справжню надію, справжні мрії і сподівання людей Черняхівщини ні до 1944-го, ні опісля. Ви дуже далекі від них. І їхні почуття вам незрозумілі і недосяжні… *Ви, і такі як ви, лише щоки за їхній рахунок наїдали, і вони все більше й більше надувалися. Аж на плечі лягали… А ви тлустими, тлустими ставали… І даєшся диву: як ви шнурки на черевиках зав'язували?* Тому (я так вважаю), до того, як взятися за створення цього **недоробку**, треба було б поцікавитися, як то вийшло, що відновлена влада комуністів враз зробила нас біднішими, ніж ми були у часи німецької окупації? Як сталося, що ми опинилися на межі голоду? Звідки ж вам знати, як ми, малі та голі… та ще й голодні, мріяли про повернення татусів з війни, із створеної людожером Сталіним та його посіпаками м'ясорубки? І не дочекались… Як ми мріяли про повернення наших сестричок і братів із німецької й совєцької каторги? І коли б ви, натомість захисту комуно-фашистського ладу, спробували дізнатися, як воно було насправді, хоча б у таких, як я. А ще краще у старших за віком, у тих, хто на собі плуг і борони тягав на колгоспних ланах, а не у тих, хто їх поганяв і змушував важко працювати на ланах «розмаю», то ви почули б багато цікавого. Коли б ви у цих покірних, позбавлених прав і волі колгоспних кріпаків дізналися правди про

комуністічний «рай», тоді, можливо, ви дещо стриманіше вихваляли б комуністичний режим і його керманичів… Та й про себе і своїх однопартійців-попередників менше згадували б…

А мріяв я тоді, у 1944-му, про одне — щоб тато повернувся з війни живим і неушкодженим. Мріяв про повернення з німецької неволі сестрички і братика, примусово вивезених до Німеччини весною 1942-го, щоб комуністи, борони Боже, прямо з Німеччини, не відправили їх на «комсомольські» забудови системи ГУЛАГ або до інших сталінських таборів смерті. А ще я мріяв про шматок хліба. Щоб наїстися вволю… А у вас «біленьких і пухнастих», «любих і коханих» вистачає нахабства людожерницький комуністичний режим вихваляти! Побережіться кари Божої! Ще й у своїх піснях ви ставите чудернацькі запитання: «Спросите вы у матерей, спросите у жены моей: хотят ли русские, хотят ли русские войны?» І мелодія, і слова пісні мені до вподоби. Але я не ототожнюю російський і український народи, які не бажають війни, з мракобісами від марксизму-ленінізму, з кримінальними злочинцями та їхніми *паханами Леніним, Троцьким, Сталіним, Молотовим, Свердловим, Тухачевським, Якіром, Блюхером, Жуковим, Хрущовим, Брежнєвим, Ягодою, Єжовим й іншими страхітливими постатями комунофашистської доби та всією їхньою зграєю — комуністичною партією Радянського Союзу.* Ви руйнували божі храми і закривали церкви, а зараз ходите до них, перевертні. Проте комуністам брехати — не звикати! Ми в цьому впевнені!

10. ЯК КОМУНІСТИ НАРОДЖУВАЛИ ГЕРОЇВ

І пише, і співає «наш» поет про те, що було до його появи на світ, наче не родившись на світ, лише побувавши на посаді керманича районного рівня, він все те відчув і все пізнав:

«Знову радість прийшла в кожний дім,
На ланах закипіла робота,
І героїв своїх залюбки
Ти творила до сьомого поту.»

З цієї низки скупчення слів я зрозумів, що «ти» — це Черняхівщина, а відтак, її народ. Добре! Дуже добре, шановний пііте! Тільки щось ніяк не втямлю і не пригадаю я підстав для безмежних радощів народу Черняхівщини. До того ж першої весни після німецької окупації. За радість визволення ми згадували. Це

було. А ще чому ми раділи? Не можу пригадати… А от ви знаєте! Хоча тоді вас на світі ще не було. Тому мені дивно стає! Можливо, народ Черняхівщини був безмежно радий тому, що з його степок забрали останнє збіжжя? Чи, може він радів із того, що коней, які лишилися після уходу німців, забрали до обозу Червоної армії? Навіть тих, що німці вибракували… А можливо, народ від того радість охопила, що волів, корів і телят відправили на м'ясокомбінат? Без сумніву, армію треба годувати. Але народ не міг зрозуміти, чому робочих коней і волів у нього забрали, а натомість його, народ, впрягли і змусили плуга та борони на ланах «розмаю» тягати? А може, від того й радів народ, що його малі дітки на ланах «розмаю» разом з дорослими борони тягають?

От кляті німці, не додумались! Все кіньми, волами і тракторами лани «розмаю» обробляли. Такої радості позбавили народ Черняхівщини! Не впрягли його до плуга і борон. Не примушували орати лани «розмаю» своїми корівками. «Млєко» любили. Недорозвинуті! Використовували якусь там техніку, коней і волів, а от щоб дітей і корівок — ні, ні! І війна тут ні до чого, шановні «біленькі й пухнасті». Адже війна йшла й весною 1942-го, і весною 1943 року. Зокрема, 1943 року — на нашій, українській землі. Але ми не шукали і не викопували мерзлу картоплю на ланах «розмаю», не пекли з неї картопляники, не їли їх, щоб голод затамувати… І не тягали на собі плуги і борони, бо їх тягали коні і воли, а подекуди — трактори. А ви, визволивши нас із німецької неволі, коней — до армії, волів — на м'ясо забрали, а народу ярмо оділи і вйо, вйо! Зробили його тягловою силою… Раджу вам, шановний авторе, зазирнути до зведень Держкомстату. У 1944 році наша промисловість стільки тракторів випустила… Вистачило б кожному колгоспу, принаймні, хоч по одному виділити. Але ні. Великий Сталін пам'ятав, як українці хлібом-сіллю зустрічали війська Вермахту у 1941-му… Тож хай на собі плуги і борони тягають! Вони ж бо, зрадники. Понад два роки на окупованій німцями території жили, ще й незалежності прагнуть…

Але давайте на мить повіримо автору «Балада про Черняхівщину». Бо високий статус районного керманича, яким є автор, не може дозволити якогось там лицемірства, нещирості чи брехливого висвітлення подій того часу. Давайте уявимо собі, що удовиць і фронтовичок не страхали відправкою до в'язниці за не-

виконання денної норми виробітку, а їхніх діток — до дитячого притулку, і ні до чого взагалі не силували. І всі колгоспні кріпаки з радістю і задоволенням впряглися натомість коней і волів… І айда лани «розмаю» обробляти! Ну, як вам, повірили? І відразу взялась Черняхівщина за роботу — до «сьомого поту»? Схопилась! Та ще й як заповзято! Власних корівок-кормилиць у ярмо запрягли і пішли орати, боронувати, возити гній на лани «розмаю» тощо. І пішло, і поїхало… Більшість корівок так заповзято працювала на ланах «розмаю», що після цієї героїчної роботи молоко давали з кров'ю… Багато їх того ж року загинуло… Не винесли наші корівки тяжкої долі колгоспного кріпака. До речі, корів колгоспних кріпаків комуністи використовували на тяжких роботах у колгоспі не тільки у 1944 році, а й протягом наступних років, до 1947 року включно… А керманичі Черняхівщини, тим часом, взялися за роботу «до сьомого поту». Найкращі групи дійних корівок підібрали запланованим партією майбутнім героям праці. А щоб надої захмарні були. Та все визначні, рекордні! А які лани «розмаю» давали запланованим героям? Як високоякісно обробляли для їхньої героїчної праці! Адже за кожним героєм праці я стояв. Їхній керманич. Із-за них виглядав і шлях свій у депутати Верховоної Ради України та СРСР прокладав… Кар'єру забезпечував. А до того й безбідне, забезпечене життя. Звісно, не тільки своє, а й родини. Не забував і тих, хто сприяв моєму росту… Все по-чесному! Рука руку миє…

11. ДЕЩО Й «ПОТОМКАМ» ДІСТАЛОСЬ

Партія визначила серед працьовитих селян «благонадійних», які гожі стати героями праці… І відразу з'явились

«Серед них визначні імена,
Їхня слава лунає по світу,
А у серці своїм ти сама,
Дала місце потомкам зігріте.»

Просто і відверто! Автор «Балади про Черняхівщину» так піднесено підвів підсумки героїчної праці колгоспних кріпаків Черняхівщини, що його радість передається й мені. І я також маю радіти! Я ж бо із Черняхівщини! Як же не радіти наслідкам звитяжної праці земляків? Але не гнівайтесь! Не можу я, селянський син, «хлопець від орала», який з одинадцяти років волам «хвости крутив», тобто, їздовим у колгоспі «Ударник» (під час літніх

канікул) був, а з тринадцяти років працював їздовим цього колгоспу на постійній засаді і на волах, і на конях, підтримувати незаслужену славу жодного робітника, який задля досягнення рекордних показників використав працю інших, не менш старанних і працьовитих робітників. Про героїчний подвиг яких країна знати не буде, тільки тому, що вони не були заплановані на трудовий подвиг керманичами комуністичної злочинної зграї. Як, скажімо, Олексій Стаханов і багато інших «визначних трудових постатей», запланованих на рекорди за рахунок інших…

Автор «Балади про Черняхівщину» так квапився поділитися радістю з читачами, що дещо важливе не врахував у вінегреті суміші російських й українських слів, думок розпочатих і не закінчених, у змісті окремих речень, складених задля рими. Але… Мова йде не про невдале римування «видатного шедеврику», не про набір слів для рими. Залишимо це. Я хочу сказати про інше. Про прогалини у пам'яті. Наприклад, усім достеменно відомо, що «визначні імена» створювала не Черняхівщина (у розумінні — народ, і з'являлися вони навіть не у наслідок їхньої звитяжної праці), а купка комуністів-окозамилювачів. Починаючи від первинного осередку комуністичної партії до райкому КП(б)У. Вони визначали, кому бути передовиком виробництва. Кому ордени носити, а кому — зірочку героя. А як же інакше? Самовисуванців бути не може! Як би старанно вони не працювали. Буде так, як скаже наша «керівна і спрямовуюча». Це автор «Балади…» добре знає, але нам він це не повідомляє. Зайве народу про це знати… І заводить читача! І підбадьорює до бажаного комуністам сприйняття! …Наче забув, що слава про «визначні імена» не мала можливості вільно лунати світом. Бо ми за залізною завісою, через яку і мишка не прошмигне! А вислів «визначні імена» мною сприймається як синонім словам «визначені партією імена». Я впевнений, що так воно й було…

І пробачте мені за мою прискіпливість. У вас, пане поете, у цьому місці дуже нескладно вийшло. В одному реченні ви починаєте визначними іменами, а закінчуєте набором слів: «дала місце потомкам зігріте». Як то кажуть, почали за здравіє, а скінчили за упокой. До того ж, хіба ви не знаєте, що «потомок» — слово російське? Навіть для рими багато краще підійшло б українське слово — «нащадкам». Але маємо те, що маємо… Тож будемо тішитись тим,

що є… Водночас дозвольте вас запитати: яке значення ви вклали у набір слів «у серці своїм ти сама, дала місце потомкам зігріте»? Чиїх потомків (у розумінні — нащадків) ви мали на увазі? Ваших? Тоді, безперечно, у них будуть теплі місця. Навіть зігрівати їх не треба. Не могла ж Черняхівщина усвідомлено, окрім вас, ще й їх у своєму серці зігріти. До того ж у них є ви — керманич Черняхівщини! А ви могли не тільки нагріти, а й перегріти…

12. ЩЕДРІ ІМЕНА І ПРЕКРАСНЕ ЗЕМЛЯЦТВО

Виявляється, що український народ у когось, у якогось Земляцтва, плекає радість і щастя… І лунає наказ від «керівної і спрямовучої»:

«Так пишайся мій край залюбки,
Ім'ям щедрим, прекрасним Земляцтвом,
Бо у них перш за все у віках,
Ми плекали і радість, і щастя.»

Ви хоч щось зрозуміли? Ні? А мені здається, що занадто безсоромно і зухвало лунає ця патетика із вуст автора «шедеврику». Тому дещо запитаємо автора. Зокрема: чим має пишатися край «залюбки»? Непідсильними податками? Тією пенсією діткам загиблих захисників Вітчизни, на яку ні жити, ні вмерти не можна (бо не вистачить на поховання)? Майже неоплачуваною експлуатацією колгоспних кріпаків? Позбавленням їх права вільно пересуватись країною та змінювати місце проживання й роботи? Забороною членам колгоспу мати паспорт громадянина України? Злиденним життям? Чим ще маємо пишатися? Підкажіть, шановний колишній керманичу комуністів районного масштабу! А про яке ім'я щедре йде мова? Про Леніна, Сталіна, Свердлова, Жукова, Блюхера, Хрущова, Якіра, Тухачевського, Кагановича, Мехліса, Брежнева чи ще когось іншого? Хто з цих катів найщедріший? Хто найменше шкодував український народ і його життя заради світлого майбутнього? Хто з них найщедріший був і більш за інших на той світ людей спровадив? Хто задля будь-якої комуністичної мети не шкодував життя власного народу? Чи ви за якісь інші імена? Поясніть, шановний «історику»… Про яке «прекрасне Земляцтво» йде мова? У кого українці «…перш за все у віках, …плекали і радість, і щастя»? Де воно живе, це Земляцтво? У Росії? У Польщі? У США? Якщо ви про них, то чому ми у них «плекаємо і радість, і щастя» а не вони у

нас? Вражаюча позиція! Начебто Україна не тут, а десь там, серед Землящтва. У якого ми, меншоварті, плекаємо радість і щастя. Чи не надто далеко ви зайшли у своєму віршоблудстві? У цьому випадку росіяни сказали б: «Говори! Да не заговаривайся!» Мені соромно за вас, добродію! На вас часом находить… Здебільшого ви звеличуєте комуністів і паплюжите все українське. Доводите, що ми начебто без комуністів і жити не могли. А то стверджуєте, що без Землящтва ми ні на що не здатні. Цю думку якось незрозуміло видаєте, червоним туманом покритою… А далі ви, комуністичний керманич (недарма кажуть, що колишніх не буває), вихованець катів, закликаєте нас до дружби і любові до Батьківщини, набираєтесь нахабства поради давати українцям, пригнобленим вашою злочинною комуністичною зграєю,

«І щоб жити в добрі, і радіти порі,
То прислухайся брате поради...
Рідну землю свою, мов ту зірку вгорі,
Величай, бережи і не зраджуй.
Бо вона, як вінець, обів'є нас усіх,
Ще й зігріє теплом і любов'ю,
Адже в серці її щира правда земна,
Яка хоче дружити з тобою.»

Я не буду більше звертати увагу на недолугу поетичну майстерність автора цих рядків, промовчу про помилки та різні стилістичні неузгодженості. Усе це на поверхні і пильний читач сам зробить належні висновки. Не згоден я вважати себе меншовартим українцем, як це намагається показати керманич КПРС районного масштабу. Я не можу погодитись з ним навіть після того, коли згідно отриманих архівних документів виявилося, що мої батьки були поляками. Відповідно я, українець, враз став поляком. На сімдесят четвертому році свого життя. Але це ніяк не позначиться на моєму внутрішньому наповненні, на моїх українських переконаннях. Не зменшить моєї щирої й вічної любові до України. Всі мої предки від пра-пра-прадідусів і пра-пра-прабабусь народились і жили на українському Поліссі. Їхня та моя Батьківщина — Україна! Іншої вони не знали. Іншої і я не знаю і знати не бажаю! Батьківщину, як і неньку, не обирають! Якщо мене, українця, з глибоким українським корінням, на сімдесят четвертому році життя будуть вважати по-

ляком — я ним від того не стану. Буду таким, яким я є! Поляком українського походження або українським поляком. Різниці в цьому я не бачу. Я був українським поляком! Так чи інакше, я — українець і цим пишаюсь!

А ось вашій позиції, шановний керманичу КПРС районного масштабу, я дивуюсь. Ви маєте справжній більшовицький характер — схильність до брехні та відсутність будь-яких ознак сором'язливості. Навіть після викриття страшних злочинів, скоєних комуно-фашистським ленінсько-сталінським режимом, ви його захищаєте. Ще й зухвало радите нащадкам жертв комуністичного терору, як їм треба жити! Знову ж таки, не звертаючи увагу на вашу поетичну «майстерність» і різні там граматично-стилістичні помилки, зауважу, що народ Черняхівщини не сприйме ваших порад. Нещирі вони. Бо дає їх один з непокаявшихся керманичів тієї людожерницької влади, яка зраджувала Україну і її народ. Оптом і у роздріб продавала його добробут і життя. Не може вовк ягнятком стати! Тим паче, коли він не бажає цього перетворення… І дуже прикро, що освічені люди, які отримали вищу освіту, посади і масу різних благ за рахунок народу, не служать йому! Поміркуйте, товариші комуністи!

Комуністична верхівка, починаючи з секретаря первинної організації, паразитувала, останні кошти з народу висмоктувала. Влада будувала й утримувала величезні палаци для функціонування совєцької і компартійної номенклатури, створювала добробут своїм керманичам. Її не турбувало злиденне життя народу-годувальника. Вона залюбки обкрадала його і тримала у жебрацькому стані понад сімдесят років. І немає необхідності переконувати вас у цьому. Ви краще за мене знаєте, за чиїм коштом та як саме жили «біленькі й пухнасті», «любі і кохані» керманичі партії комуністів і держави.

На завершення дослідження змісту «Балади про Черняхівщину» і поетичної майстерності автора скажу, що я «в захопленні»! Але не стану заздрити нащадкам, коли вони натраплять на таких «істориків» і «поетів», що оспівують злочинців, створених комуністами героїв, не згадуючи й оминаючи справжніх… Лише звернуся до нащадків більшовицьких катів, поплічників і посіпак їхніх, запроданців і пристосуванців, зайд і пройд, потрошителів і перевертнів, усіх інших пройдисвітів і зрадників, що живуть на Україні, користуються її благами, але не шанують її: **Пам'ятайте! Україна завжди була, є і довіки буде!**

Інколи вона втрачала свою державність не без допомоги ваших предків. Але боролась і знову виборювала її. Відтепер державність України відбулась і завжди буде! Зараз, як каже Олег Тягнибок, в нашій державі панує совєцька окупаційна адміністрація — компартійна номенклатура, кегебісти, «комсомольські вожді», які разом із кримінальниками складають основу олігархічної диктатури режиму Януковича (газета «Свобода» №163 за 23–29 серпня 2012 року). А українці повинні жити у злагоді і добрі, за християнськими цінностями, з повагою до історичного минулого, українських звичаїв і традицій. З повагою до звичаїв і традицій національних меншин, виказувати терпимість, толерантність, послідовність у діях і вчинках наших. Адже суспільство, де чують твій голос, а ти чуєш голос і враховуєш думку інших — запорука стабільності і росту багатства України! Ми повинні звеличувати і берегти нашу неньку Україну! Бо вона у нас одна! А на згадку про невинно убієнних ми зобов'язані закарбувати на паперових та технічних носіях інформації усі відомі нам факти і події доби страшного комуністичного кошмару… Ми не можемо дозволити комуністам і їхнім посіпакам безперешкодно оди співати, вихваляти катів українського народу, приховувати подробиці і наслідки страшної комуністичної доби! А тому запрошую мешканців села Новопіль, нащадків тих, чий прах покоїться на Новопільському цвинтарі та у місцях масових вбивств на теренах соціалістичного табору, чиє життя пов'язане з життям нашої Малої Батьківщини, усіх, маючих відповідну інформацію і бажаючих оприлюднити її, приєднатися до нашого проекту. Сподіваюсь, що не всі ви із когорти *Забудько і Непам'ятайло*… І у наступних виданнях книги ми більш ретельно розглянемо згадані питання і події.

РОЗДІЛ III

САТАНА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНІ

1. ЯК ЖИЛИ І ГОСПОДАРЮВАЛИ СЕЛЯНИ ПОЛІССЯ ДО РОЗКУРКУЛЕННЯ

Безсумніву, селянська реформа 1861 року, яка скасувала кріпосне право, дала значний поштовх розвитку сільського господарства у царській Росії. Але селянин, що вийшов із кріпацької залежності

і не мав власної землі, залишався залежним від панської волі, від землевласника-орендодавця. Певна частина колишніх кріпаків подалась до міст, на фабрики і заводи. А що ж було робити тим, у кого багатодітні родини? З ними до міста не підеш. Вони повинні в селі мати роботу або брати в оренду землю і на ній працювати. Треба ж якось жити. Але, зазначу, що жили українські селяни до і після скасування кріпосного права набагато ліпше, ніж колгоспні кріпаки комуністичної доби. А щоб нащадки комуністів (більшовиків) не звинуватили мене в упередженості, для прикладу надам факти і почну з повідомлень про події, що відбувалися після селянської реформи у селі Тетірка (тепер Червоноармійського району) Пулинської волості Житомирського повіту Волинської губернії.

У давнину навколо села Тетірка росли дрімучі ліси, з дубовими і березовими гаями та вільхою здебільшого поблизу річечок і озер. Спорудження хрестів — фігур і їх освячення приурочувалося до визначення річниць скасування кріпацтва. Відкриття відбувалося надзвичайно урочисто. Дерев'яні хрести споруджувалися на перехрестях доріг, обабіч центральних шляхів, в центрах населених пунктів і на підвищеннях (фото № 14). Так селяни дякували Бога за скасування кріпацтва. І селяни Тетірки (тоді це була Курненська волость) у 1866 році викупили землі навколо села за ціною на 65% нижчою від ринкової. З'їзд мирових посередників під головуванням Петра Антоновича Косача, батька Лесі Українки, знизив селянам Курненської волості викупні платежі від 50 до 75 відсотків. Селяни, які придбали землю (і ті, що її мали до реформи) тяжко працювали, але мали хліб і до хліба. Крім землеробства було досить поширене ткацтво. Одяг виготовляли з домотканого полотна і сукна. Селяни-чоловіки одягали білі полотняні вишивані сорочки, з низьким коміром, широкі білі полотняні штани. Верхній одяг: свитка сірого або чорного сукна, кожух, шапка. Влітку чоловіки носили брилі ручної роботи з широкими полями, які плели з пшеничної соломи. Найпоширенішим взуттям зимовим були постоли, рідше — чоботи. Селянки-жінки одягали довгі білі сорочки з широкими вишиваними рукавами, запаски з червоним або синім фартухом, кольорові плахти, пояси, спідниці, чорні козлові чоботи, намиста, дукачі. Голову пов'язували кольоровими хустками, а в свято — маніжками. Верхнім жіночим одягом була свитка, спідниця, кофта, жупан тощо (щось на кшталт одягу селян різних повітів, що на фото № 146 і № 145).

Щоденна їжа: хліб, борщ і каша, інколи кулеш, горох, картопля. Галушки з ячного, житнього, гречаного, іноді пшеничного борошна. У свята — паляниці, пиріжки, пампушки. Незважаючи на важкий соціально-економічний стан, жителі села зберегли свій український побут, культуру, звичаї, обряди, збагатили їх своїми елементами. Цим вони висловили ненависть до царських гнобителів, зберегли надію і сподівання на краще майбутнє. І ось після 1918 року у житті тетірчан наступила нова сторінка, набагато гірша, ніж за царату… З приходом військ більшовиків влада, очолювана невихованими, неосвіченими сільськими люмпенами-ледацюгами, разом з військовим людом почала грабити заможних сільських господарів. Оголошували так звану реквізицію (експропріацію) для нужд армії майна і продовольства. Забирали верхових і робочих коней, продукти харчування, фураж для коней, транспортні засоби (вози, сані). До села часто навідувалися вояки бандита Григорія Котовського. Коней «експроприйовували» і нищили тих, хто виступав проти…

Під час дії НЕПу селяни стали заможно жити, але незабаром почалося розкуркулення, колективізація, викачка продуктів харчування і організація голодомору. І в Тетірці були свої люмпени-ледацюги і так звані совєцькі активісти. Вони кинулись допомагати комуністам розкуркулювати, грабувати сільських господарів, заганяти у колгоспи. Цих грабіжників комуністична пропаганда оспівувала, як активних борців за комунізм, приховуючи їхні злочинні дії. До згаданої когорти руйнівників нормального життя тетірчан, зокрема, відносяться: Олександр Корнійчук, Ніканор Войналович, Анатолій Орищук, Остап Симон, Модест Симон, Терентій Мошківський, Микола Корнійчук, Анатолій Орищук, Віктор Орищук, Андрій Мошківський, Антон Симон, Григорій Антонюк.

А тепер повернемося на Черняхівщину. Візьмемо у сільській бібліотеці будь-якого села району так звану «Історію Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» (гадаю, у кожній сільській бібліотеці Черняхівського району вона є, бо видавалась вона за кошти народу Черняхівщини) і уважно роздивимось художні малюнки, що наводяться на 28–33 сторінках (фото №№ 144, 145). … Перед нами традиційні знаряддя обробітку ґрунту під посів зернових і технічних культур, садіння городини, збирання урожаю та обмолоту зернових культур на Україні XVIII–XIX століття. На фото № 142: пристосування для зрізання гілок на деревах (1), ручний розпушувач землі (2), ручні дерев'яні граблі (3), дерев'яний

лущильник-розпушувач ґрунту (4), кінний металевий лущильник (5), окучувач на коліщатах (6), ручні розпушувачі-лущильники ґрунту (7 і 8). На фото № 143: плуг металевий однолеміховий на коліщатах(1), однолеміховий плуг без коліщат (2), лущильник із п'ятьма металевими лапами на дерев'яній рамі (3), зубові борони на дерев'яній рамі із тридцятьма дерев'яними зубами (4), зубова борона із двадцяти п'ятьма металевими зубами (5); коса ручна (6), серп (7). На фото № 146: ціп (1), граблі (2), вили чотирирожкові (3), вили трирожкові(4), дерев'яна лопата, дерев'яний коток (5) і дерев'яний совок (6). Деякі з перерахованих знарядь обробітку ґрунту (посіву та садіння) тягали коні або воли. До ручного застосування відносяться такі знаряддя обробітку та збирання урожаю, як коса, серп, граблі, одно- і дволапий лущильник, розпушувач ґрунту, пристосування для обрізання гілок на фруктових деревах, ціп, дерев'яний совок для завантаження збіжжя, три- і чотиризубові вила, дерев'яна лопата для завантаження картоплі, буряків тощо.

Дивлюсь я на це знаряддя й міркую: яке ж воно примітивне! Навіть важко уявити, що ним селяни створювали собі статки. Та ще й були заможними. Мали, як кажуть, хліб і до хліба. І жили набагато краще, ніж селяни комуністичної доби, які використовували усі перераховані засоби виробництва (фото № 147) і на додаток мали досить велику кількість технічних засобів виробництва.

На 31–33 сторінках так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» ми бачимо «селян різних повітів» 1778–1899 років (у тому числі фото № 144 і 145). І чоловіки, й жінки чудово одягнені. На чоловіках довгополі кожухи чи кунтуші, свитки, шкіряні чоботи, на головах високі шапки-кубанки. Жінки у кофтинках-вишиванках, у довгих спідницях, шкіряних черевиках. Одягнені у довгополі пальта з хутра. Косар із косою і мантачкою — у полотняній сорочці і шароварах, у личаках і з люлькою. Інший косар з косою, мантачкою, у полотняному вбранні і личаках. Він, мабуть, не палить, бо без люльки… А погляньте на українського селянина з ціпом. Він також в личаках. Ще й в шапці. Хіба вони гірше одягнені і взуті, ніж колгоспні кріпаки більшовицької доби, що на сторінках 45, 57, 63, 176, 203, 262, 263, 283, 292, 294, 370, 371, 372, 529, 530 цього ж видання? (у тому числі фото №№ 37, 43, 44, 147, 148). Шкода, що для порівняння немає жодної нашої дитячої фотокартки 1944–1947 років (грошей не було на фотографування), де ми одягнені і взуті у все латане-перелатане…

А погляньте на українських селянок, одягнених у національне убрання! Замилуєшся… Бо влада в Російській імперії тоді належала «кепському» царю-самодержцю, а не злочинному, невихованому, неосвіченому угрупуванню узурпаторів-комуністів. Навіть через півтора століття ми не стали одягатися ліпше кріпаків царату. Порівняйте! Згадайте пістряві латки на нашій одежі і взутті! Шинелі, бушлати, куфайки різних армій світу тоді на нас були. І все латане-перелатане. А на головах чоловіків — «будьоновки», «безкозирки», пілотки, кашкети і шапки різних фасонів і різних армій світу. Не одягалися й не взувалися, а ошурпувалися, як могли…

А щодо «любові» комуністів до совєцького народу, щодо їхнього піклування про народ, то скажу відверто, що вони не любили його і не опікувалися його інтересами. Для них народ був звичайним бидлом, зобов'язаним працювати і створювати можливості для здійснення їхніх примарних ідей на кшталт Світової революції. У цьому вся суть прагнень комуністичних гнобителів. Про добробут народу і його здоров'я вони не піклувалися. Лицемірство їхнє не мало меж. Тільки комуністи здатні нещадно карати невинних, катувати, піддавати їх страшним тортурам, морити голодом, тримати міцний зашморг на шиї так званого совєцького народу і водночас заявляти, що вони його люблять і піклуються про нього. Ці покидьки досі вихваляються, що за комуністів була безоплатна освіта і лікування, але замовчують те, що за їхнього панування народ не мав приватної власності і знаходився у злиденному стані. Все належало державі, яка нещадно експлуатувала свій народ і саме за кошти цього експлуатованого народу утримувалась система освіти й охорони здоров'я.

Замовчують вони й те, що царський окупаційний режим звільняв бідних учнів від оплати навчання у школах і вишах. Що 17 травня 1899 року на підставі розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії «Штати сільської медицини Волинської губернії» створили 55 лікарських дільниць. Щоденно кінною бричкою, незалежно від пори року і погодних умов, лікар та його помічники (фельдшер, повивальна бабка тощо) відвідували хворих в їхніх домівках і надавали необхідну медичну допомогу. Зокрема, у 1902 році сільському населенню надавалася безкоштовна медична допомога і здійснювалася безоплатна видача медикаментів із дільничних аптек.

Так було за «кепського» царя, а більшовики, замість організації медичної допомоги селянам у їхніх оселях, організували «чорні воронки» і вивозили селян із їхніх домівок. Нерідко великими родинами, не до лікарні, а туди, «де Макар телят не пасе» — до сталінських концтаборів смерті системи ГУЛАГ або до місць виселення: Сибіру чи Казахстану. І, як на моє переконання, не з жовтневого перевороту 1917 року, тобто, не з моменту захоплення влади комуністами почалася руйнація налагодженого нашими предками устрою життя, а дещо раніше. Звичайно, завдячуючи їм і таким, як вони, терористам. У другий половині XIX століття почалася деградація переконань, людських цінностей і особистостей.

Виправдання терору, скасування права приватної власності та експропріація власності були теоретично обґрунтовані постулатами Маркса-Енгельса, і вони все більше й більше опановували розумом кримінальних злочинців та осіб, схильних до тероризму, насилля та скоєння інших тяжких злочинів. Вони ж бо, ці постулати, науково обґрунтовують необхідність експропріації чужої власності і перехід права власності до експропріаторів (до тих, хто на неї не має права). Тобто, грабуй і володій. Це більшовикам, їхнім посіпакам та іншим бандитам-терористам прийшлось до вподоби. І вони почали опановувати «наукові шедеври» бородатих людожерів. Збивалися у злочинні зграї. Окремі представники інтелігенції, які були схильні до скоєння бандитських пограбувань і тероризму, почали створювати свої партійні осередки. Почали називати себе різними гучними іменами, як-то: есери, анархісти, монархісти, соціалісти, комуністи (більшовикі) або комуністи (меншовикі), і всі, без винятку, оголосили себе революціонерами. Окремі оголосили себе інтернаціоналістами. Такими, що рідної Батьківщини не мають і зраджують її… Як Володимир Ульянов (Ленін). Але головна мета в усіх них була спільна — зруйнувати існуючий царський самодержавний лад і прибрати владу до своїх рук.

Покидьки суспільства, що згуртувалися навколо таких паханів, як Володимир Ульянов (Ленін) і Льова Троцький не соромилися називати себе борцями за щастя пригноблених усього світу. Вони оголосили себе самими ярими і послідовними марксистами, а злочинну зграю — об’єднуючою та рушійною силою пролетаріїв усіх країн світу. А про те, що вони гнобителі народів усього світу, яких ще світ не бачив, народи дізнаються не відразу. А коли дізнаються,

то здригнуться від чинимих ними кривавих злочинів. Ну а поки що… Купка кримінальних злочинців, назвавших себе комуністами, під проводом німецького шпигуна і зрадника Росії Володимира Ульянова (Леніна) та авантюриста Льови Троцького оголошує свою мету — повалення царизму і захоплення влади. І їхнє злочинне угрупування почало набирати сили… Кримінальні злочинці вливаються до відповідних угрупувань, стають під прапори комуністів. Охочих захопити владу і очолити її на різних рівнях з'явилося багато. А ще більше серед них було бажаючих грабувати.

Найпривабливішим угрупуванням із бажаючих захопити владу і чуже майно, було угрупування комуністів на чолі з видатними і знаними у злочинному світі паханами: Леніним, Троцьким, Бухариним, Риковим, Свердловим, Сталіним, Дзержинським та подібними їм. Як повелося у кримінальному середвищі — куди пахан, туди й кодло. І почали вони з терористичних актів, рекету виробничих, торгівельних і різних прибуткових підприємств, організацій та окремих заможних осіб, пограбувань банків тощо. Усі скоєні злочини чинили ім'ям революції і, буцімто, задля неї. Все частіше злочинні угрупування збираються до купи зі своїми паханами, отримують настанови для скоєння злочинів і приєднання до себе менших груп. Об'єднуються у великі банди, шепочуться, принюхуються один до одного і до паханів. Жертви намічають та марксистсько-ленінських знань набираються. Ті, що вміють читати, газетки їм почитують. Та все із Маркса й Енгельса. Про велику їхню, і Леніна, любов до пролетаріату. Розповідають про їхню любов до пригнічених і нужденних, не соромляться, бандити, називати себе борцями за щастя народне… А слухають про марксизм-ленінізм не тільки кримінальні злочинці, що до влади рвуться, а й прості робітники, солдати, матроси та безземельні селяни, що не хочуть землю і засоби виробництва купувати за рахунок безвідсоткової довгострокової позики держави. Ті, що працювати не хочуть, що заздрять заможним господарям і намагаються зазіхнути на чуже. Слухають, люті набираються і приєднуються до так званих революціонерів-марксистів або посіпаками їхніми стають… А приєднавшись, називають себе революціонерами та борцями за щастя народне.

У постулатах марксизму-ленінізму, які підтримують більшовики, йдеться про ліквідацію приватної власності. Про те, що робітники, солдати і безземельні селяни мають відібрати у заможних їхню власність. Це їх приваблює й окрилює. Вони становляться

прибічниками комуністів, бо мріють грабувати заможних… Нечувана, неможлива мрія про отримання надлюдського становища та владного положення у житті, нарешті, здійсниться! Не треба буде працювати, а гарно жити й горілочку пити. І повірили прибічники марксизму-ленінізму, що їхня мрія може здійснитися. Вони ж не знають, що комуністи задля захоплення влади, нахабно і безмежно брешуть, направо і наліво роздають обіцянки: відібрати майно і землю у багатіїв, землю віддати селянам, а фабрики і заводи — робітникам. Не знають прибічники комуністів, що вони обіцяють навіть те, що протирічить марксизму і не відповідає їхнім намірам. Як, наприклад, забезпечити рівність, братерство, мир і свободу. Не знає ошуканий народ, що комуністи змальовують райдужні кольори щасливого майбутнього задля завоювання собі прихильників, які допоможуть їм владу захопити. І таких прибічників вони знаходили здебільшого серед незаможних і неосвічених прошарків населення, а найбільше — серед люмпенів-ледацюг.

Так набирало обертів, міцніло і збільшувалося кількісно об'єднання прибічників марксизму — самих імовірних руйнівників сталого устрою життя. І заспівали: «…старый мир до основанья мы разрушим, а затем, мы свой, мы новый мир построим, кто был ничем, тот станет всем!» А пахани продовжують згуртовувати кримінальних злочинців і осіб, схильних до скоєння злочинів, у територіальні бандитські угруповування: міські і губернські партійні осередки. Свої общаки у них з'являються, але функції їхні не змінилися. Ці бандитські угрупування, які почали називати себе революціонерами, об'єднаними у партійні осередки, як і раніше, продовжували займатися рекетом і пограбуваннями.

2. ПРОВІСНИК ПАХАНАТУ — ХІТРОМУДРИЙ КОБА, ЙОГО КОДЛО І ЦАРАТ

А тоді, коли комуністи (більшовики) готувалися до здійснення державного перевороту, їхнім головним завданням був терор і грабежі, бо вони розшатували міць держави, наближали можливість зміни влади шляхом перевороту. Як взірець, наведу приклад активної роботи одного із керівників територіальної організації комуністів пахана Коби (він же Йосип Віссаріонович Джугашвілі, який відмовився від батьківського прізвища і взяв поганяло Сталін).

Він тримає у напрузі мешканців Тбілісі. Займається рекетом та зухвалими грабежами. Державну скарбницю серед білого дня, на очах у поліції, пограбував. Коба здивував весь світ! Класичне, майстерно сплановане і здійснене ним пограбування державної скарбниці занесено до підручників з криміналістики більшості всесвітньо відомих університетів. У гімназії, де Коба вчився, від нього дівча завагітніло. А тому він кидає гімназію і тікає з Тбілісі. Щоб за наслідки палкого кохання не відповідати. До Баку тікає… Відтепер банда Коби тероризує місто Баку. Займається рекетом, грабує пароплави та каси прибуткових організацій і окремих громадян. Комуністи загартовуються у грабіжах, цементують свій характер і волю. Набираються досвіду.

…Нарешті Кобу зловили. Та йому до цього не звикати. На жорстоке покарання він не розраховує, бо його кришує царська охранка. Він же її таємний агент! Рецидивіст Коба за скоєння тяжких злочинів сім разів побував у засланні, на чудових просторах Сибіру… Не страчував «кепський» цар пахана Кобу і його поплічників. Все до Сибіру висилав на вільне поселення, під нагляд поліції… Та й у далекому Сибіру не нудився пахан Коба. Немає у нього такої звички — нудьгувати. Життям треба насолоджуватися! От і насолоджувався джигіт із далекої Грузії. Зваблював неповнолітніх дівчаток майбутній вождь усіх часів і народів Сталін. Вони ж бо кохали його до нестями. Не зважали на те, що обличчя цього джигіта віспою побите… Серцю не накажеш! На безриб'ї і рак — риба! Кохали — і все тут! І тікав джигіт із заслання на волю… Може він від завагітнілих дівчаток тікав? Хто зна… Але тікав! Ловили! І знову засилали до далекого Сибіру! І знову якесь неповнолітнє дівча вагітніло і він знову тікав… Не міг же майбутній вождь пригноблених лишати по собі такий непристойний слід. Ще й батьком якоїсь там нагуляної дитини називатися! Більш важливі справи є… На волі він партії потрібен… Бо треба грабувати і поповнювати общак. Готуватися до захоплення влади треба.

Але не думайте, що один пахан Коба такий здібний. У них багато було таких бандитів і грабіжників. Усі здібні… Страшенно здібні! Таланом їх Бог не обділив, хоча й не люблять вони його. Кожен комуніст заздалегідь привчається до грабежів та терору, і до цього повинен бути здібним. Майстерність і кмітливість у майбутній боротьбі за владу завжди стануть в нагоді. За знахідку

будуть… І, як заведено у кримінальному середовищі, після появи головних паханів на кшталт Леніна, Троцького, Бухарина, Рикова, Свердлова, Сталіна, Жданова, Калініна (всіх неможливо й перерахувати), з'явилися паханчики рангом нижче. З амбіціями. Також на вищі щаблелі влади у кримінальній ієрархії рвуться… Чого лишень варта згадка про Григорія Котовського, Френкеля та Япончика із Одеси?! І досягли ці бандити після здійснення державного перевороту у 1917 році незбагненних висот:

— пахан Коба (він же Джугашвілі, він же Сталін) одноосібно керував Совєцьким Союзом. Понад тридцять років був кривавим диктатором і головним катом народів так званого Совєцького Союзу. На його совісті біля ста мільйонів у різний спосіб загублених життів;

— паханчик Френкель із Одеси став генерал-лейтенантом внутрішніх військ і керував сталінськими концтаборами системи ГУЛАГ. Відповідав за будівництво нікому не потрібного Біломорканалу. Людей залюбки нищив. Під час єжовщини став третьою особою (Сталін, Єжов, Френкель) у організації репресій і розстрілів, які нерідко сам залюбки здійснював;

— паханчик Япончик із Одеси зібрав своїх нальотчиківбандитів і сформував перший полк Робітничо-Селянської Червоної армії (РСЧА, згодом переіменованої у Червону армію). І грабував, і нищив народ власної країни;

— паханчик і видатний бандит Григорій Котовський сформував дивізію РСЧА і командував нею під час Громадянської війни. Його братовбивчі «подвиги» ще й до цього часу комуністична пропаганда прославляє. Кінострічки про нього прокручує…

Тільки не думайте, що звитяжні вчинки і досягнення тільки ця четвірка людожерів мала. У комуністів, як я наголошував раніше, всі такі! На «подвиги» щодо грабування, катування і масового знищення людей всі «зело» здатні були. На конкретних справах перевірені… Проте ці й інші «подвиги» комуністи робитимуть, здебільшого, після жовтневого перевороту 1917 року, після захоплення влади. А зараз вони старанно готуються до здійснення державного перевороту і захоплення влади, реорганізовуючи банди терористів, грабіжників і нальотчиків. Проголосили себе захисниками пригноблених народів, щоб народ за ними пішов… Свої лави комуністи (більшовики) поповнюють за рахунок співчуваючих їм

кримінальних злочинців та люмпенів-ледацюг, налаштованих грабувати заможних. Беруть до своїх лав тих, хто про надлюдське становище мріє. А щоб не працювати! Гарно жити і горілочку пити. Саме так і з таких «співчуваючих» комуністи формували зграю руйнівників сталого державного ладу і всього народного господарства країни…

А цар, його уряд і більшість селян іншого прагнули. На початку минулого століття, після ряду сільських заворушень і повстань, що прокотилися по всій імперії, у тому числі у Київській, Харківській і інших губерніях України, порадившись з «кепським» царем Миколкою, голова Ради Міністрів Російської імперії Петро Столипін усуває недоліки селянської реформи 1861 року та ініціює її продовження. 9 листопада 1906 року з'являється царський указ про створення одноосібних, хутірських і відрубних господарств на орендованих общинних та поміщицьких землях. Уряд «кепського» царя оголосив про всіляку підтримку селян та почав видавати довгострокові (на п'ятьдесят і більше років) безвідсоткові позики на купівлю землі. Всіляко сприяє придбанню селянами засобів виробництва, насіння, племінної худоби тощо. За рахунок держави ведуться землеупорядні та меліоративні роботи. На спільні кошти землевласників і держави створюється сільська інфраструктура.

Селяни! Беріть кредити! Купляйте землю і засоби виробництва! Придбавайте все, що потрібно для успішного господарювання! Ставайте землевласниками! Працюйте, збільшуйте свої статки! Покращуйте життя своїх родин!

Безумовно, не всі наші предки заможно жили. Але давайте з'ясуємо, що заважало декому з них краще жити? Можливо, їм заважав царат зі своїм кріпосним правом? Так на теренах України була панщина. Хоча, як кажуть, хрін не стане солодшим від того, що його редькою назовуть! А з тим, що на Україні неволя панувала усі роки і в усі віки — згоден! Українці не були господарями на власній землі. Тут господарювали зайди і запроданці… Наприклад, величезною частиною земель Волинської губернії володів всесвітньо відомий князь Михайло Кутузов, а згодом — його нащадки. Чималими земельними наділами володів князь Василь Андрійович Трубецький. Зокрема, йому належала земля у районі сіл Висока Піч, Шійки, Вила, Стойлочко та Жовтий Брід Житомирського повіту. Враховуючи це, давайте пригадаємо окремі сторони і умови жит-

тя наших предків, події минулого, і поміркуємо над наслідками тих подій. Щоб уявити і запам'ятати все, що було за «кепського» царя і порівняти з тим, що сталося під час панування «добрих» марксистів-ленінців.

За царату, до скасування у 1861 році кріпосного права, а на Україні — панщини, долею кріпака розпоряджався його власник-поміщик. Кріпака можна було сікти різками, продати і купити. Він був товаром. Поміщик змушував його працювати у панському господарстві, обробляти землю, збирати урожай тощо. Проте не задарма працював кріпак на поміщика. Не за трудодні, як у совєцьких колгоспах. Поміщик оплачував працю кріпака значно ліпше. Як у Росії, так і на Україні кріпак часів царату мав право вести своє власне господарство. Будь-яке! Право власності кріпака не обмежувалось. Він мав право володіти і вільно розпоряджатись великими землеволодіннями, заводами, фабриками тощо. Звісно, що при цьому він був зобов'язаний щороку відпрацьовувати певну кількість днів на свого господаря або сплачувати йому данину (панщину).

Проте на селі зрушення вже були помітні. Селянин, колишній кріпак, став вільним. Отримав право орендувати або викупити у пана земельний наділ, яким він користувався. Звичайно, не всі бажали господарювати на землі. Багато селян пішли до міста і найнялись працювати на фабриках та заводах. А решта йшла працювати до землевласників. І тут з'явився царський указ, відповідно якому ті, у кого власних коштів бракувало на купівлю землі, могли брати безвідсоткову довгострокову позику у державному Селянському Земельному Банку і купувати землю та засоби виробництва. Якщо колишній кріпак не бажав купувати землю і працювати на власній землі, то йшов у найми до колишнього свого чи іншого пана і працював, так би мовити, на чужій. Працював за заздалегідь обумовлену платню… Це було його правом, а не обов'язком, як за совєцької влади.

Зокрема, згадаймо пані Марію Юліївну Дворжицьку, вдову полковника царської армії, землевласницю, якій належала значна кількість земель у селі Новопіль і навколо нього, у тому числі, маєток і сад, що колись у центрі села був і панським називався. Так ось. Ця пані значно краще і справедливіше оцінювала працю найманих робітників, ніж радянська влада своїх колгоспників. У пані Марії у Новополі на постійних засадах працювало 12 парубків-служників.

Вона двічі на день годувала їх, забезпечувала житлом, платила кожному по 108 пудів жита (1728 кіло) в рік. Уявляєте? Якби ці служники працювали весь рік без вихідних, то щоденний заробіток кожного дорівнював би 4,73 кіло жита. Але вони щотижня мали вихідний день і, крім того, відпочивали на великі релігійні свята. Тобто, їхній щоденний заробіток сягав 5,7 кіло жита. А колгоспному кріпакові совєцька влада платила трудоднем. Наприкінці року на трудодень давала 0,1–0,5 кіло збіжжя. Навіть тоді, коли комуністична влада (напередодні Другої Світової війни) раптом стала щедрою, вона не досягла рівня заробітної платні, яку отримували наймані слуги пані Марії Дворжицької. Зимою 1940 року у колгоспі «Ударник» совєцька влада спромоглася видати на трудодень по 3 кіло зерна. А у відсталих колгоспах імені Шевченко та імені Сталіна — ледве по 2 кіло видала.

Слід також зазначити, що на момент скасування кріпосного права у Російській імперії не всі селяни були кріпаками. Частина їх була вільною, мала власні або орендовані земельні наділи, вела індивідуальне господарство і була, здебільшого, заможною. А цар Микола II, на додаток, ще й сприятливі умови створив для появи середнього класу сільських підприємців, кмітливих і старанних господарів, здатних забезпечити країну продовольством. Завдяки сприятливим умовам селяни почали масово брати ссуди, купляти земельні наділи, старанно господарювати і забезпечувати себе та країну харчами. Якогось там марксизму-ленінізму вони не знали і не бажали знати. Та й ніколи їм було цими дурницями займатися, бо вони створювали статки для своїх родин і забезпечували країну продовольством. Але, як кажуть, вічного нічого не буває.

Коли селяни старанно працювали, то комуністи бунтували. Проти влади «кепського» царя Миколки війну готували. Щоб на його місце потрапити. Терором та бандитизмом у цей час займалися. Але «кепський» цар не надто старанно відловлював їх і карав. Його судова система надто ліберальна була до них. Рідко виносила смертний вирок за тероризм, грабежі і вбивства, а коли й виносила, то цар Миколка ще й гуманність проявляв. Нерідко милував їх, у демократію грався. Зрадників і заколотників за грати не садовить, а здебільшого до Сибіру їх, на вільне поселення, під нагляд поліції висилає. А вони тікають і знову за своє приймаються. Розбій і терор чинять…

Та не до них «кепському» царю, він заохочує селян купувати земельні наділи, ставати господарями власної долі. А щоб започатковані на селі реформи запрацювали, як я згадував раніше, створює Селянський Земельний Банк. На купівлю земельних наділів царський уряд видає селянам безвідсоткову довгострокову позику. Наприклад, у селі Новопіль одна десятина землі коштувала 84,44 рубля. Банк видавав покупцю на купівлю 10 десятин землі — 844,4 рублі позики. У заставу, крім купленої землі, нічого іншого не брав.

Пани люмпени-ледацюги! Беріться за розум! Беріть безвідсоткову позику на 50–60 років. Купуйте земельні наділи! Господарюйте! Збагачуйтесь! Але їх це не приваблює. Бо їм працювати пропонують! Та ви що? З глузду з'їхали, чи що? Вони ж бо не створені працювати! От погуляти б! Горілочки попити та ще й за чужий рахунок — це для них! А то… працювати! Не їхнє це… Не вміють і не хочуть вони працювати. Тому позику у держави не беруть і землю не купують… Добре, що таких селян менше одного відсотка. Але дуже погано, що цей відсоток, ця невеличка купка ледацюг розлючена, злоститься на все і вся… На все, що їх оточує. Та ще й вірить брехливим гаслам комуністів: «Земля — селянам!», а «Фабрики і заводи — робітникам!» І свого часу очікує… Щоб грабувати кинутися…

Щиро кажучи, ні мої близькі, ні далекі родичі, ні мешканці сіл Новопіль, Костянтинівки чи Івановичів не знали того марксизму. Його ж у ясла не покладеш і худобу ним не нагодуєш! Він їм був непотрібний. Вони не визнавали зазіхань на право приватної власності і свободу господарювання. Ці селяни народилися і зростали на Поліссі. У райській місцевості, наче навмисне створеній Богом для багатостраждального народу України. На відраду і поневіряння, які він витерпів за останнє тисячоліття. Вони і їхні пращури викорчовували чагарники, висушували болота. Непридатні для землеробства землі перетворювали у придатні, старанно обробляли їх. Тримали багато коней, худоби й іншої домашньої живності, збирали немалі урожаї. Тяжкою працею створювали свої статки. Одружувалися, і всією родиною працювали в індивідуальних сільських господарствах, забезпечуючи собі належний рівень життя. І їм ніколи було займатися якимись там вченнями бородатих і лисих людоненависників.

За визначенням комуністів — це були середняки, а більш успішні сільські господарі, що найманих працівників використовували, називалися куркулями. Всі вони були працьовитими і підприємливими господарями. Майже всі мали багатодітні родини. Навіть станом на 13 вересня 1930 року, після масових репресій і розкуркулення (після першої хвилі колективізації), в Черняхівському районі було **12738** дворів, **68402** душі (в середньому більш ніж 5 душ у кожній родині), а в селі Новопіль було **626** дворів і **3139** жителів. Але все це стало підвладним більшовицькому кодлу саме тоді, коли їхньому пахану Сталіну, натомість в'язниці, дістався Кремль. І він своїм брудним чоботом став на Російській імперії, у тому числі й Україні! І лінивство взяло гору над горливістю, неробство над працею, порок над чеснотою, зухвалість над хоробрістю, теорія військова над практикою, все те цвіло і сяяло за комуністичного панування, тому й перестав народ чекати від комуністів чого-небудь доброго. І між собою мовляв: «Від комуністів добра не жди. Їм легше збрехати, аніж про наш добробут подбати!» І все життя пішло до гори дригом…

Для люстрації тодішніх суспільних відносин і цінностей розповім про родину мого дідуся (з боку мами) Костянтина Гроніковського, четвертого сина Калікста і Сабіни Гроніковських. Народився він 9 січня 1875 року у родині міщанина Калікста Гроніковського і селянки Сабіни із Околовічей. Десь у 1896-му чи 1897 році дідусь Костя ошлюбився з Антоніною Вікентієвною, а 14 серпня 1898 року у них народилася донька Казиміра. 1899 року молода подружня пара залишає міське життя (батьківський дім у Житомирі) і переїжджає до села Костянтинівка Пулинської волості. Отримує від сільської общини 1,6 десятини надільної землі і починає господарювати. У той же час їхня родина збільшується: 1 жовтня 1900 року у них народився син Антон, у 1902 році — донька Марцеліна, 1904 року — донька Павліна, а 1912 року — Анеля. Це підтверджує, що дідусь господарював на надільній землі вдвох з бабусею. Про їхню родину можна сказати, що у них було двоє з сошкою, а четверо або п'ятеро — лише з ложкою. Але дідусь і бабуся так заповзято працювали, що до 8 серпня 1907 року побудували добротну хату та хліва для утримання домашньої живності, придбали реманент для обробітку землі, двох коней, два вола, дві корови, п'ять голів молодняку, курей, гусей. Щороку вгодовували

пару голів свиней і забивали для потреб родини, а надлишкі м'яса і сала продавали. Дідусь бджільництвом займався.

Таке господарювання забезпечувало родину хлібом і всім, що до хліба було потрібно. Родина жила в достатках. Зважте, протягом десяти років у них було лише двоє працездатних і 1,6 десятин надільної землі. Але вони не бідкалися, як майбутні комнезамівці (люмпени-ледацюги). Підтвердження цієї тези я надам дещо пізніше. Проте, таке господарювання мого дідуся не влаштовувало. Він бажав ще ліпшого, про діток думав, посаг їм мав готувати. Зібрав гроші на купівлю 8 десятин землі, а тут з'явився царський указ про створення Селянського Земельного Банку, який видає селянам безвідсоткову довгострокову позику на купівлю землі. Більшість селян почули заклик «кепського» царя і скористалися його пропозицією. Звернулися до Селянського Земельного Банку з заявами про видачу їм безвідсоткової довгострокової позики. Серед них були й мешканці села Костянтинівка: Костя Гроніковський, Андрій Яцьківський, Фома Сазонський, Адам Рябчинський та дворянин Людвіг Пашківський. Вони створили товариство із п'яти домогосподарств і взяли у Волинському відділенні Селянського Земельного Банку 3320 рублів позики (на 55,5 років) на купівлю у Високопічській садибі дворянина Н. П. Грипарі 47 десятин 620 квадратних саженів землі. Зокрема, мій дід Костянтин Гроніковський був неписьменним. Свого прізвища не вмів написати, а довірою і повагою людей користувався. Тому засновники цього п'ятигосподарного товариства уповноважили його укласти купчу крепость з дворянином Н. П. Грипарі.

25 листопада 1909 року Житомирський нотаріус Іван Миколайович Філіпов, контора якого знаходилась у будинку Готтесман по Великий Бердичівській вулиці, посвідчив купчу крепость між дворянином Миколою Петровичем Грипарі та згаданим товариством. За цією купчою товариство придбало у М. П. Грипарі 47 десятин 620 квадратних саженів землі. Це нерухоме майно знаходилося (з поселеннями і урочищами) при селах Висока Піч, Шійка, Вили, Стойлочко та Жовтий Брід. Колись це були володіння князя Василя Анатолійовича Трубецького, пізніше — дворянина М. П. Грипарі на підставі купчої крепості, затвердженої старшим нотаріусом Житомирського Окружного Суду 20 лютого 1902 року.

Таким чином, скориставшись безвідсотковою довгостроковою позикою держави, Костянтин Гроніковський придбав 16 десятин землі, Людвіг Пашківський — 6 десятин, Андрій Яцьківський — 8, Фома Сазонський — 8 десятин 1510 квадратних саженів, а Адам Рябчинський — 8 десятин 1510 квадратних саженів землі. Тоді мій дід Костя, підданий царя Миколки, взяв у Селянському Земельному Банку 1351,04 рублі безвідсоткової довгострокової позики (на 55,5 років), додав до цієї суми ще стільки ж власних накопичень і купив собі 16 десятин землі. Таким чином з листопаду 1909 року дідусь обробляв 17,6 десятин родючої землі (десь біля 19 гектарів), вирощував урожаї, а надлишки реалізовував та виплачував державі щорічно по 24,56 рублів позики. Він успішно господарював і вчасно податки сплачував. Забезпечував родині добробут і зміцнював господарство. Із року в рік збільшував статки родини і придбавав нові засоби виробництва.

1912 року народилася донька Анеля. І дідусь перебудовує житловий будинок, збільшує господарчі будівлі. Купує ще одну пару коней. Значно збільшує поголів'я свиней, корів, молодняку, курей, індиків, гусей, качок та овечок. До закладеного у 1900 році саду щорічно додавав і продовжує додавати нові щонайкращі сорти фруктових дерев. Висаджений у 1900–1905 роках сад — плодоносить, а за молодими деревцями доглядають усією родиною, очікуючи у майбутньому смачних плодів. Чималу пасіку тримав дідусь Костя. Більшість вуликів — у лісі, на деревах прикріпив. І бджоли старанно мед носять. Багато меду. Надлишки меду і іншої виробленої продукції дідусь щороку продає, збирає гроші і поступово оновлює засоби виробництва. Купляє жатку, трав'яну косилку, зернову сівалку, молотарку, манеж, січкарню, віз, сані, віялку, борони, лущильник, плуги та окучники. Одним словом, до жовтневого перевороту 1917 року дід Костя Гроніковський став одним із кращих господарів села Костянтинівка.

Щодо дідуся (з боку тата) Семена Адамовича, то у мене відомостей дуже мало. Відомо, що до 1917 року він зі своєю багатодітною родиною мешкав у селі Муравня. У різні часи це село було підпорядковане різним волостям. Зокрема, Мархлевській, Довбишській, Пулинській або Новоград-Волинській волості. Дідусь Семен був селянином. Господарював на землі. Мав п'ятеро дітей. Про розмір земельного наділу і господарство, яке він мав, достемен-

но не відомо. З розповідей його дочок знаю, що він був успішним сільським господарем. Помер 1917 року. Що сталося з його землею і господарством після його смерті — мало що відомо. Є відомості, що село Муравня виникло в XIX столітті як поселення німецьких колоністів. Напередодні Першої Світової війни більшість населення німецького походження було вивезено вглиб території царської Росії (в райони Поволжя). У їхні обійстя селилися українці і поляки з сусідніх сіл та хуторів.

Завдяки розповіді Надії Петрівни Осіпчук (фото № 88) відомостей про дідуся Семена стало дещо більше. Надія Осіпчук у маї 2012 року була найстарішою мешканкою села Муравня. Вона неодноразово була в хаті і садку Семена Адамовича на початку тридцятих років минулого століття. Нині вона мешкає у селі Лебедівка (до 1960 року — Слобода Чернецька) Червоноармійського району. З'ясувалося, що седище Семена Адамовича знаходилося на околиці села Муравня. Недалеко від теперішньої залізниці, побудованої 1937 року. Поруч з його обійстям були седища сестер Козерацької і Малиновської, яка перебувала у шлюбі з Феліксом. Невдовзі після колективізації, можливо, у 1935-му чи 1936 році, хату мого дідуся Семена Адамовича засновники колгоспу імені Ворошилова розломали. Що і де вони побудували з того будівельного матеріалу — не відомо. Відомо, що хата дідуся Семена була дерев'яна. Розміром 10 х 20 метрів, висока, з товстими стінами. Дах був солом'яний. Схоже, що дідусь сам її будував і садок великий навколо хати висадили силами своєї родини. У селі Муравня селяни не пішли до колгоспу добровільно. Комуністи їх примусово загоняли до колгоспу імені Ворошилова. Припустимо, що члени родини Семена Адамовича, які на момент розкуркулення жили у його хаті, втікли, щоб не бути репресованими. Бо всі його діти на початку тридцятих років опинилися у Житомирі (донька Юзя), селищі Соколова Гора (син Антон), селах Костянтинівці (син Іван) та у Новополі (донька Антоніна і син Йосип). Ні розкуркулення, ні пограбування, ні створений комуністами голодомор не оминув мешканців села Муравня. Сільські активісти таким же чином (як і в селі Івановичі) забирали продукти до крихти. Померлих поляків, що мешкали у селі Муравня, хоронили на цвинтарі села Слобода Чернецька (з 1960 року — село Лебедівка), де був і до цього часу зберігся костьол. Репресії, розкуркулення, колективізацію і голодомор 1932–1933 років не

відчув на собі мій дідусь Семен. Він помер до настання цих страшних подій — у 1917 році. Де похований — не відомо. Його могилу на цвинтарі села Лебедівка я не знайшов…

І новопільці почули заклик царя Миколкі купляти землю. 25 лютого 1895 року 26 ченшевиків звернулися до Волинського губернського Присутствія з клопотанням про визнання за ними права на купівлю землі у землевласниці Марії Дворжицької. Це Савелій Біляченко, Марія Кучинська, Степан Кучинський, Іван Іванов, Петро Іванов, Олександра Волховська, Феофіл Тарнавський, Іван Кучинський, Хомінський Іван, Яков Хомінський, Венедикт Хомінський, Яков Бурківський, Бурківський Андрій, Степан Бурківський, Євстафій Бурківський, Іван Рибіцький, Рибіцький Антон, Федір Червінський, Михаїл Червінський, Василь Червінський, Кліментій Зіневич, Антон Поплавський, Яків Поплавський, Яків Загацькій, Микола Загацькій, Роман Гродський і Тимофій Поплавський. Кожний із них купляв від 3 до 12 десятин землі. Хто був Новопільським сільським старостою, починаючи з 1895 року і до окупації України більшовиками — не встановлено. Документально підтверджено, що у 1901 році Новопільським сільським старостою був Павло Лігінчук.

14 листопада 1908 року 5 сільських господарів створили господарче товариство, уклали договір поруки і у Волинському відділенні Селянського Земельного Банку отримали безвідсоткову довгострокову позику на покупку землі у сумі 8000 рублів, терміном на 66,5 років. Це були досить успішні господарі, які мали, здебільшого, багатодітні родини:

Продоус Сидор Степанович, 8 лютого 1865 року народження, мав дружину, п’ять синів і дочку Уляну, 7 десятин землі, чотири робочі коняки, три корови і чотирнадцять голів молодняку. На купівлю 22 десятин землі отримав 3352 рублі 36 копійок банківської позики;

Клинчук Сидор Микитович, 7 лютого 1868 року народження, мав дружину Ганну, двох синів і одну дочку, 5 десятин землі, 2 коняки, 3 корови і 8 голів молодняку. На купівлю 6 десятин землі отримав 914 рублів 28 копійок позики банку;

Чумак Устин Максимович, 31 травня 1870 року народження, мав дружину Устю і одного сина, 4 десятини землі, 2 коняки, 3 корови і 4 голови молодняку. На купівлю 8 десятин землі отримав 1219 рублів 04 копійки позики банку;

Цимбалюк Кирил Якович, 17 квітня 1875 року народження, мав дружину Олену Семенівну та двох синів, 4,5 десятини землі, 2 коняки, 2 корови та 3 голови молодняку. На купівлю 10 десятин 1389 саженів землі отримав 1600 рублів 04 копійки банківської позики;

Черниш Трохим Олексійович, 1 лютого 1876 року народження, мешканець села Івановичі, мав три шлюби, дружину, дочку і сина, 5 десятин землі, 2 коняки, 3 корови і 6 голів молодняку. На купівлю 6 десятин землі отримав 914 рублів 28 копійок позики банку.

За договором від 18 листопада 1908 року це товариство купило у міщанки Анастасії Михайлівни Петрановської 52 десятини 1389 саженів землі за 11 тисяч рублів, у рахунок яких взяло 8000 рублів банківської позики. 3000 рублів члени товариства виплатили продавцю з власних накопичень. Позику банку товариство зобов'язалось погашати щорічно. Протягом 66,5 років. По 120,30 рублів щороку.

Не зайвим було б нащадкам знати усіх успішних і статковитих новопільців. Таких господарів багато було, але вони нам невідомі. Не стало тих, хто їх знав і пам'ятав. Проте, запевняю вас, переважна більшість новопільських господарів, яких комуністи стерли із нашої пам'яті, була працелюбна і підприємлива, статковита і матеріально забезпечена. На підтвердження цього висновку розповім ще про дев'ять родин, які купили 40 десятин землі у Марії Юліївни Дворжицької (відомості станом на 1907 рік, на момент отримання позики):

Левченко Артем Матвійович, купив 2 десятини землі за 400 рублів. На покупку взяв 200 рублів позики банку;

Левченко Тимофій Матвійович, що мав 9 десятин надільної і 6 десятин власної землі, 2 коняки, 3 корови і 10 голів молодняку, купив 2 десятини землі за 400 рублів, для чого взяв 200 рублів банківської позики;

Цимбалюк Гаврил Фомич, що мав 9 десятин надільної землі, 3 коняки, 3 корови і 20 голів молодняку, купив ще 5 десятин землі за 1000 рублів, для чого взяв 500 рублів банківської позики;

Бондарчук Михайло Миколайович, що мав 6 десятин надільної і 6 власної землі, 2 коняки, 3 корови і 2 голови молодняку, купив ще 2 десятини землі за 400 рублів, для чого взяв 200 рублів позики банку;

Бондарчук Матвій Миколайович, що мав 6 десятин надільної і 10 десятин власної землі, 2 коняки, 3 корови і 9 голів молодняку, купив ще 8 десятин землі за 1600 рублів, взявши 800 рублів позики банку;

Цимбалюк Никифор Харитонович, що мав 7 десятин надільної землі, 2 коняки, 3 корови і 20 голів молодняку, купив чотири десятини землі за 800 рублів, для чого взяв 400 рублів банківської позики;

Клинчук Макарій Іванович, що мав 5,5 десятин надільної землі, 3 коняки, 5 корів і 10 голів молодняку, додатково купив 8 десятин землі за 1600 рублів, для чого взяв 800 рублів банківської позики;

Ткачук Ісидор Йосипович, що мав 2 десятини надільної землі, 1 корову і 2 голови молодняку, купив 5 десятин землі за 1000 рублів, для чого взяв 500 рублів позики банку;

Бойко Йосип Тимофійович, що мав 7 десятин надільної землі, 2 коняки, 3 корови і 6 голів молодняку, купив ще 4 десятини землі за 800 рублів, для чого взяв 400 рублів банківської позики.

Звичайно, ці селяни гарно господарювали, але хотіли ще краще. Як кажуть, не чекали з моря погоди, а самі збільшували свої статки і покращували добробут. Тому й купляли земельні наділи… Про подальшу їхню долю мало що відомо. Достеменно відомо, що комуністи позбавили їх і їхніх спадкоємців тяжкою працею придбаної власності і зробили звичайними сільськими бідняками. Відомо, що земельний наділ Клинчука Макарія Івановича знаходився на вулиці Острівок та в районі вулиці Кодня (за межами села). Помер він 1933 року. Його онук, Клинчук Станіслав Степанович, мешкає у селі Новопіль. Земельний наділ Ткачука Ісидора Йосиповича знаходився за межами села (у районі вулиці Червоноармійська). Він і його прямі спадкоємці повмирали. Дата смерті невідома. Онук, Ткачук Олексій Онисимович, мешкає у селі Новопіль. Про Бойка Йосипа Тимофійовіча лише відомо, що його садиба і земельний наділ знаходився у районі вулиці Кодня. Господар та його спадкоємці померли. Дата і причина смерті не відомі.

Задля екскурсу в історію нагадаю, що земля, яку вони купили, колись належала спадкоємцям дворянина Цеслава Аврелія Ксаверійовича Куровського: Владиславу Івановичу, Артюру-Яну Людвиковичу, Яну-Іосифу Людвиковичу, Антону Фердинандо-

вичу, Владиславу-Івану-Павлу Антоновичу, Марії Едуардовні і Викентію Василю Антоновичу Куровським. Згодом землю у них купила вдова полковника царської армії Дворжицького — Марія Юліївна Дворжицька. Станом на 16 грудня 1919 року вона мала у власності близько 243 десятин землі, у тому числі 9 десятин саду. Крім славетного панського маєтку (житлового будинку), вона мала дом (квартиру) керуючого цим маєтком, кілька житлових будинків, у яких проживали наймані робітники, та багато різних господарчих споруд: конюшню, коровник, свинарник, льодник, манеж, дві хмелесушки, дерев'яну криту гонтом кошару для худоби, комору тощо. Вона щороку тримала біля 20 коней, до десяти корів, бугая, до десяти телят і декілька лошаків, понад 10 свиней. Командуванням радянських військ у 1919–1920 роках у неї було реквізовано 4 коняки і упряж. У окремих актах неживого інвентаря перераховано величезну кількість засобів виробництва і різного інвентаря, зокрема, у них значиться молотарка, манежи, соломорізки, кормозапарники, плуги, вози, сані, борони, віялки, косілки, жатки тощо. Деякі акти 1919–1920 років підписані керуючим маєтком, садівником Захарієм Холо. Усі вони, без винятку, підписані головою Комбєду М. Біляченко та представниками сільської громади, як-то: Савою Карпенко, Лукою Клеваном, Дем'яном Колодієм, Миколою Біляченко і іншими. А в акті від 31 березня 1920 року значиться, що одна корова знаходиться у місті Житомирі у бувшої власниці Марії Дворжицької. Звісно, це мене здивувало. Невже комуністи до того часу не знищили її, як це вони робили з усіма землевласниками і капіталістами?

Без сумніву, переважна більшість поліських селян наприкінці XIX на початку XX сторіччя скористалася можливістю купити земельні наділи за допомогою довгострокової безвідсоткової банківської позики. Лише одиниці не скористалися цією нагодою до початку Першої Світової війни. Перш за все, це ті селяни, які не бажали, не хотіли старанно працювати і завдяки своїй праці заможно жити. Навіть для себе не хотіли працювати, бо ледачими були… Цю купку селян-ледацюг, майбутніх комнезамівців, сформував і озлобив проти всіх, хто краще них живе, майбутній вождь світового пролетаріату Ульянов (Ленін). Очолювана ним партія комуністів (більшовиків) палко підтримала його ідею щодо земельного питання і з травня 1903 року почала наполегливо мусувати її у марксистських друкованих засобах інформації. А люмпени-ледацюги,

почувши обіцянку передати сільській бідноті землю у власність безкоштовно, зраділи. Наче на отриманій безплатно землі працювати не треба буде… Їх не стільки приваблювало гасло націоналізації поміщицьких земель, як сам процес пограбування заможних громадян, при якому вони сподівалися поцупити собі певні блага… Така перспектива підбадьорювала люмпенів-ледацюг і робила їх прихильниками комуністів (більшовиків). Так було сформоване і підтримане комуністами стале формування у сільської бідноти споживацького способу життя. Але переважна більшість сільських господарів не сподівались безкоштовно отримати землю. Вони знали, що безкоштовним буває лише сир у мишоловці. Вони мріяли господарювати краще. І не чекали на втілення примарних ідей брехуна і зрадника Ульянова (поганяло Ленін), а купували додаткові земельні наділи й успішно господарювали на них.

З 1909 року мій дідусь Костя господарював на 17,6 десятинах землі. Мав ліс і сіножаті. Він вправно господарював, реалізовував вироблену продукцію і вчасно повертав позику банку. І зверніть увагу! Влада Російської імперії мала змогу створити необхідні умови для ведення особистого сільського господарства. Вона зуміла дати необхідний поштовх розвитку сільського виробництва, і воно зростало. А комуністи, захопивши владу, не підтримали цього напрямку розвитку. Вони не тільки не сприяли розвитку сільського господарства, а навмисно нищили його. Навіть теперішня влада не зробила належних висновків, бо не підтримує індивідуальних сільських господарів і фермерів. Це ж бо середній клас — загроза будь-якій владі з присмаком авторитаризму! І вони ледве виживають…

А тоді більшість родин сільських господарів звитяжно працювала на своїх землях. Хочеш мати більші статки — господарюй краще. І в цьому вся логіка життя. Мало землі маєш або зовсім не маєш — бери безвідсоткову довгострокову державну позику. Купляй землю і працюй! Створюй статки для власної родини! Збагачуйся… Діду Кості, як і іншим сільським господарям, вистачало 1,5–20 десятин землі, щоб створювати статки і родинний добробут. А чого ж досягли теперішні фермери, які мають значно більші наділи землі? До п’ятисот і більше гектарів землі мають і ледь виживають… У занедбаному стані знаходяться земельні паї навколо сіл Костянтинівки, Новополя, Івановичів. Ті родючі землі,

що колись належали індивідуальним сільським господарям, заростають бур'янами. А власники цих земельних паїв не тільки не можуть отримати безвідсоткових довгострокових позик, вони не можуть отримати короткострокових позик (на рік) за умови сплати високих (17,5–30) відсотків річних. Сплата щорічних позик і відсотків поглинає усі їхні прибутки…

Але повернемося у далеке минуле. Згадаємо обставини і події тих часів. Безумовно, Перша Світова війна негативно вплинула на розвиток сільського господарства. Багато міцних чоловіків замість орала взяли у руки зброю і пішли захищати Вітчизну. Саме так! Я наголошую — вони захищали Вітчизну! Так виховані були! А комуністи не мали Вітчизни. Вони ж бо — інтернаціоналісти. Тому й агітували полишити окопи, перетворити імперіалістичну війну у громадянську. Адже захопити владу вони могли лише на тлі розрухи і занепаду народного господарства, скориставшись зубожінням народу і проголосивши свої брехливі гасла: «Заводи і фабрики — робітникам!», а «Земля — селянам!» Безперечно, усі події, які відбулися у царський Росії, а згодом у Совєцькому Союзі, повною мірою віддзеркалилися на житті мешканців Полісся, зокрема, селян Костянтинівки, Івановичів і Новополя Пулинської волості Житомирського повіту Волинської губернії. Військовий комунізм, державний рекет, розкуркулення, репресії, колективізація, голодомор та інші жахливі події відбудуться дещо пізніше. Після того, як «добрі» марксисти-ленінці у протизаконний спосіб захоплять владу, відберуть її у «кепського» царя Миколки. А його самого ув'язнять і знищать, разом з дітками! І здригнеться весь світ! І зрозуміло стало — владу захопили людожери, яких ще не бачив світ… А допомогли їм захопити владу ошукані ними матроси, солдати, селяни і робітники, які повірили їхнім брехливим гаслам…

«Стьопа! Зверни увагу! Які вони близькі до народу! Тільки замислись! Як за народ турбуються! Все — народу! Собі — нічого не беруть, тільки щоб владу їм завоювали», — каже Яцько, безземельний селянин-п'яничка.

А Стьопка-п'яничка у відповідь: «Яцько! Я з тобою цілком згоден. Але те, що ти сказав, ще не все. Зверни увагу на їхні гасла та поміркуй. Раджу тобі! Уявляєш? Скільки ми мріяли про це?!? А вони, наче в душу заглянули, та й проголосили: «Кінець війні!», «Мир!», «Рівність!», «Братерство!», «Пролетарії всіх країн, єднайтесь!»,

«Земля — селянам!», «Фабрики і заводи — робітникам!». І так далі, і таке інше… Хто ж не піде відстоювати ці гасла? Адже — все народу! Одну лише владу їм, комуністам! То як на мене — нехай беруть! Вони ж бо проголосили: «кто был ничем, тот станет всем!» Хай роблять так, щоб ми з тобою були «всем!»

Уявляєте! Я, безземельний селянин. Брати землю в оренду або купляти у власність — не хочу. На ній бо працювати треба, а я не вмію і не полюбляю працювати. І немає до мене поваги на селі. Яцьком-ледащо або Яцьком-п'яничкою кличуть… Розірвав би зазразу за таку образу!

«А я взяв півтори десятини надільної землі та не хочу на ній працювати, — каже Стьопка. Важко. Не звик я і не до снаги мені працювати. Моя земельна ділянка заросла бур'янами. А за це мене навіть діти ледацюгою дражнять. Наче не знають, як мене звати. Недоробки! Тільки й чую: «Стьопка Ледачий йде! Тікайте! Він завжди злий, коли не випив!». Навіть дорослі, поміж собою, так мене кличуть. Таке враження, що в селі мого справжнього прізвища не знають».

«А я, слюсар-налагоджувальник. Скажу прямо, фахівець слабенький. Не вмію добре навіть точильний станок налагодити, все майстер допомагає. Та я й не маю бажання підвищувати фах. Працюю весь час в очікуванні звільнення. Терплю цю роботу задля того, щоб мати свій шматок хліба. Хіба це життя? А хочу добре жити, не гірше за тих буржуїв. Та щоб повага до мене була. Як там у їхній пісні йдеться: «…кто был ничем, тот станет всем…». Ось на це я й розраховую та чекаю на це!»

«А я кочегар. Воду грію для міської лазні. Керуючий або банщик завше до мене прискіпуються — то холодна вода, то надто гаряча. Ніяк не можу догодити їм. А щоб догодити, треба чатувати і старанно топити, за температурою стежити і підтримувати її на певному рівні. Це ж терпіння потрібно мати неабияке. А в мене його не вистачає. А вони ще й принюхуються до мене кожного разу, — чи тверезий на роботі? Інших працівників присилають для контролю. Порятунку немає! І чим я тільки не заїдав, щоб перегару не почули від мене! Адже враз виженуть з роботи. А тоді де я роботу знайду, щоб на хліб родині заробити? Так набридло вже на цирлах ходити перед ними… Отже, товариші, айда за комуністами! Недарма ж вони виголосили: «…кто был ничем, тот станет всем!». Вони усіх

таких, як ми, до своїх лав зараховують. Лишень вірно б їм служили. Щоб накази виконували і язик за зубами тримали. Наче у централі… Пахан наказав і хоч помри, але виконай! Не виконаєш — головою відповіси! Суворі порядки! Проте… Ми враз стаємо «всем!». Як у пісні! Знай наших! Державними справами будемо керувати… Ми їм, розумникам, які зневажають нас, покажемо, в яку ціну фунт лиха! За комуністами! І тільки. Бо це свої…»

І стали вони поплічниками злочинної зграї комуністів. І пішов… ошуканий народ щасливу долю шукати. Точніше — завойовувати. Пішов, бо повірив у брехню комуністів, щиро повірив, що «за счастье народное бьются отряды народных бойцов». І жорстоко помилився… Бо комуністи не мали наміру здійснювати проголошені ними гасла на користь народу? Вони прагнули настання страшних і згубних наслідків відновлення кріпосного права на теренах Совєцького Союзу, а саме: занепаду промисловості і сільського господарства, що тягне за собою нестачу продовольства і настання голоду, знищення успішних власників об'єктів промисловості і сільського господарства, експропріації приватної власності, перетворення народу в масу однаково бідних і нужденних, бо такими керувати легше. Адже всім добре відомо, що у жодному суспільстві не було і не може бути рівності. У кожному суспільстві є багаті й бідні, є й середній клас. Є видатні особистості, талановиті і безталанні. Працьовиті і ледацюги є, а комуністи рівність обіцяли. Хоча рівності марно сподіватися. Її ніколи не буде. Мислять люди по різному і про різне, їхні мрії не співпадають, за виключенням окремих випадків і за певних обставин, як наприклад, відносно влади чи захисту країни від ворога.

До речі, щодо захисту країни. Війна 1914 року не оминула мешканців Черняхівщини. Багато з них повернулося з неї інвалідами, а багато зовсім не повернулися. Вони захищали свою Батьківщину! Так виховані були! Але комуністи іншої думки. Вони вважали, що та війна була імперіалістична, несправедлива. Бо «всі працездатні чоловіки змушені були воювати за батюшку-царя і капіталістів» (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, стор. 380). Тоді постає питання: за кого, за якого «царя-батюшку» воювали і віддавали своє життя наші діди, батьки і брати починаючи з 1917 року? Задля чого брали участь у братовбивчій громадянській війні? Задля чого загарбали частину Фінляндії,

Прибалтійські країни, окремі території Польщі та Румунії? Чому кричали: «За Сталіна! Ура!» і бігли на мінні поля?

Комуністи не принесли у наші домівки щастя, а тільки горе і страждання… Чому ж ми маємо вважати, що війни з власним народом за комуністичні ідеї і агресивні загарбницькі війни комуністів — справедливі? Одним словом, вони добре закаламутили, а у каламутній воді риба добре ловиться…

3. ЩОБ ДОБРЕ ЖИТИ — ТРЕБА ДОБРЕ ПРАЦЮВАТИ

Дідуся Костю Гроніковського, бабусю Антоніну, їхніх житлових помешкань, господарчих будівель, саду, знаряддя праці, домашньої живності, яку вони тримали, земельних ділянок, які належали їм до розкуркулення і колективізації, я не бачив. Мене тоді ще на світі не було. А мої майбутні батьки жили у окремих, коханням створених родинах. Відомості про дідуся та бабусю, близьких і далеких родичів, уявлення про їхнє життя, про життя добрих і злих людей, тяжку комуністичну добу, у якій вони доживали відведений їм вік, і про Полісся я отримав із архівних документів та свідчень людей старшого покоління. Полісся початку минулого століття неможливо ототожнити з теперішнім Поліссям. То були просторі лани родючих орних і цілинних земель, садів, луків, сіножатей, незайманих одвічних лісів і молодих лісонасаджень, річок і річечок, озер і боліт. На річках і річечках, на озерах і болотах гніздувалася величезна кількість водоплаваючих птахів, а в лісах, лісонасадженнях і чагарниках, на цілинних землях, луках і сіножатях водилися зайці, лисиці, вовки, дикі кабани, кози та лосі. Підземні джерела кришталево чистою водою напували усе живе. А разом все це створювало неповторну суміш дарунків природи, що очищувала повітря України. Це були її легені! Тут мешкали звитяжні українці, що вміли боронити не тільки дівчат, як йдеться у відомій пісні, а й свою рідну землю. Які працювали на ній так, щоб вдосталь було хліба і до хліба. В усі часи і віки тут жили творці достатку України. А в окремому куточку Полісся, у селі Костянтинівка, мешкав зі своєю родиною мій дідусь Костянтин Каліктович Гроніковський з своєю дружиною Антоніною Вікентіївною, моєю бабусею.

Про батьків мого дідуся Кості, його братів і сестер відомостей дуже мало, а про батьків бабусі Антоніни і їхніх дітей — нічого не відомо. Дідусь Костя був четвертим сином у родині Калікста Гроніковського і Сабіни із Околовічей. Також відомо, що моя прабабуся Сабіна була селянкою. Що прадід і прабабуся були членами Житомирського міщанського товариства. Дещо більше відомо про родину дідуся Кості Гроніковського. Зокрема, що він з дружиною мав чотири доньки і одного сина. На момент поневолення України більшовиками і до зупинення дії НЕПу він був одним із найліпших господарів села. Дідусь мав велику, працьовиту і дружню родину та значні статки. Після 1909 року у власності мав 17,6 десятин землі, двокімнатний житловий будинок, господарчі будівлі та споруди, побудовані на власній землі. Тримав пару роз'їздних і пару робочих коней, одну пару волів. Щороку тримав дві-три корови, біля десяти голів молодняку, свиней, індиків, курей, гусей, качок, овець і багато бджолосімей. Придбав два вози, двоє саней, манеж, січкарню, молотарку, віялку, зернову сівалку, плуги, борони і інший сільськогосподарський реманент.

Отже. Наявність перерахованих статків дають впевненість вважати, що дідусь Костя не підтримував політики комуністів щодо розкуркулення та колективізації. Чи придбавав дідусь Костя землю після 1909 року — відомостей не маю. Його діти розповідали, що у власному лісі, на деревах, він тримав багато вуликів з бджолами. І ці обставини не виключають, що дідусь Костя до початку Першої Світової війни ще купив чи орендував кілька десятин лісу і землі. Тобто, його родина була досить забезпеченою, і не мріяла про якесь там усуспільнення належного їй майна чи про вступ до колгоспу…

Як я наголошував раніше, дідусь Костя розписуватися не вмів. Неписьменним був. І це мало спонукати його дати освіту своїм діткам. Але його просвітницькі прагнення були дещо консервативні. Зокрема, як розповідала його донька Анеля, дідусь вважав, що освіту має отримати син, а донькам освіта не потрібна. Для сина він наймав учителів, які вдома учили його грамоті. А донькам забороняв навіть мріяти про освіту. Проте наймолодша донька Анеля не була згодна з рішенням батька. Вона таємно від нього підглядала уроки брата. Через замкову шпарину у дверях підслуховувала учителя і, пересилюючи біль (у неї гноїлася нога, був деформований великий палець), училась писати і читати. Так, ховаючись від бать-

ка і мачухи, вона навчилася читати і писати, а її сестри не вміли ні читати, ні писати… Рідної мами тітка Анеля не пам'ятала. Хто був її і моєї мами мачухою — не відомо. Від мами я ніколи й згадки не чув про мачуху. Мабуть, вони «надто любили» одна одну…

У двадцятих роках минулого століття діти дідуся Кості пошлюбилися. Але не всі новостворені родини відділилися відразу. Деякі ще кілька років потому жили з батьками. Можливо, тому дідусь не наймав робітників. У цьому не було потреби. За винятком, як на уборку врожаю. Чи виділялося молодому подружжю родинне майно, зокрема, земельна ділянка — відомостей немає. Можна лише припустити, що таке відбулося. Це припущення небезпідставне. І ось чому. Розкуркуленню підлягали селянські господарства, які мали десять і більше десятин землі, були заможні або використовували найманих працівників. Костянтин Гроніковський мав біля вісімнадцяти десятин власної землі, а можливо й більше, проте не був розкуркулений. Це дає підстави припускати, що діти дідуся із своїми родинами до розкуркулення виділилися у окремі господарства і продовжували справу батьків самостійно. А посаг, гадаю, батьки своїм діткам чималий приготували. Було що роздавати. Адже родина діда Кості власними силами висадила і виплекала чудовий садок, який вдосталь забезпечував її грушами, сливами, волоськими горіхами, яблуками, вишнями, різними ягодами. Пасіка — багато меду давала. Реалізація надлишків збіжжя, молока, м'яса, городини тощо, давала значні прибутки. Крім того, дід був добрим шевцем і кравцем. Власноруч кушнірив шкури, шив чоботи і черевики, кожухи, шуби, хомути, іншу упряж на робочих і роз'їздних коней. Він був працелюбним і підприємливим сільським господарем. Тому є підстави вважати, що дідусь виділяв своїм дітям, які жили поблизу або поруч з ним, земельні наділи і інший посаг.

Таких родин, як у мого дідуся Кості Гроніковського, на Поліссі була переважна більшість. І подальша доля цих родин була схожою. Неоголошена війна комуністів проти селян України принесла їм багато горя, втрат, а життя зробила злиденним. Тож

Пом'янімо усіх закатованих
В підземеллях ЧК – КГБ,
Всіх розстріляних й непохоронених,
Що могили їх ніхто не знайде.

(Автор невідомий)

А тоді (під час дії НЕПу) по-господарськи, з розмахом господарювали й працелюбні новопільці. Наче змагаючись з костянтинівцями, зокрема, з моїм дідусем. Будували вітряні млини, хмельниці і хмелесушки, добротні житлові будинки та господарчі споруди. Старанно обробляли надільну і власну землю. Висаджували фруктові садки і ягідники. Придбавали засоби виробництва, коней і корів кращої породи. Розводили домашню живність кращих порід. Висівали і висаджували на своїх землях кращі сорти овочевих, зернових і технічних культур (хмелю, соняшнику, льону, коноплі, кользи, цукрового буряку тощо).

Сотні успішних селянських господарств заполонили рівнину навколо села. Серед них своїми особливими здібностями і підприємливістю виділявся Йосип Достал, Нарциз Поплавський, Іван Поплавський, Христофор Доян, Потап Лігінчук, Михайло Острогляд, Бронька Загацький, Тарнавський, Дмитро Кіпчук, Захар Продоус, Василь Шевчук, Харитон Мелешко, Степан Цимбалюк, Омельян Продоус, Омельян Кіпчук, Гордій Лігінчук, Роман Цимбалюк та інші. Їх багато було. Усіх неможливо перерахувати. І не тільки тому, що їх багато, а перш за все тому, що ми, їхні нащадки, втратили пам'ять про них. Їхніх прізвищ не знаємо…

У кожного сільського господаря були здебільшого багатодітні і працьовиті родини. Більшість селян скористалися довгостроковою безвідсотковою позикою Селянського Земельного Банку і купили земельні ділянки. Тримали від однієї до трьох пар коней, дві та більше корів, багато іншої домашньої живності. Одним словом, тяжко працювали і добре жили. Більшість новопільців були заможними, мали хліб і до хліба, а надлишки продавали на ринку, забезпечуючи країну продовольством. Але не судилося звитяжним сільським господарям і їхнім нащадкам скористатися здобутками тяжкої праці. Комуністи стали на заваді. Вони хочуть отримати від селян продовольчі товари. Багато хочуть… І задарма… У селян є продовольчі товари, але без грошей вони їх державі не дають. Сільськім господарям треба придбавати засоби виробництва, насіння кращих селекцій, кращу племінну худобу тощо. А вожді світового пролетаріату не дають награбовані скарби на купівлю хліба. Вони їх використовують на підготовку Світової революції… Тобто, влада не хоче купляти зібраний врожай. Задарма хоче забрати його у селян. Селяни не дають. Влада застосовує силу…

Створює озброєні продовольчі загони. Щоб комісари знайшли схованки сільських господарів і усе продовольство забрали задарма! Так і вчинили…

Комуністи запровадили військовий комунізм, так звану продрозверстку. А щоб по Марксу все було: фабрики і заводи належать робітникам, а продукція, яку вони виробляють, належить нам, комуністам; земля належить селянам, а те, що на землі вирощено — нам, комуністам. Бачте! Свої обіцянки ми виконали! Народ отримав те, що хотів… І ось озброєні загони так званих «народных бойцов» під проводом комісарів-комуністів поїхали селян грабувати. Не дивлячись на шалений супротив — останні харчі у них відібрали. До бунтівного стану довели… Але комуністи набоїв не шкодували. Усі заворушення придушили. У крові потопили супротив селян… Та марно було комуністам сподіватись, що від таких заходів продовольства більше стане…

Що ж отримало суспільство від насильницьких дій комуністів, від пограбування селян під час продрозверстки, позбавлення їх власності, репресій і колективізації? Співставивши наслідки дій комуністів з наслідками трудової звитяги сільських господарів. Перед нами стане в усій своїй «красі» злочинна підступність марксистів-ленінців. У їхніх діях немає розумної людської логіки, планомірності сталого розвитку народного господарства і сільського, зокрема. У чому ж різниця дій і наслідків? Сільський господар працює для своїх і суспільних потреб. А щоб вони співпадали — вирощує високопродуктивну худобу, коней, птицю, свиней, овечок, тощо. Сіє, висаджує і вирощує зернові і технічні культури, городину, продукти садівництва кращої селекції, відгодовує худобу і іншу домашню живність до певної кондиції (ваги) чи віку. Потім забиває (ріже) її для реалізації суспільству. При цьому кращі, породисті взірці худоби й іншої домашньої живності залишає у господарстві для подальшого покращення їхніх племінних якостей. Він дбає про те, як забезпечити отримання ще більшого приросту тваринництва, більш високих врожаїв зернових, городини та продуктів садівництва. У цьому сенс його праці. Збільшуючи свій виробничий потенціал, сільський господар, водночас, збільшує можливості забезпечення суспільства більш якісною продукцією у більших об’ємах. Примножує статки своєї родини, збагачує себе і країну. Такі дії, безумовно, логічні і правильні.

За логікою, комуністи мали б діяти у такий же спосіб. Мали б знаходити найздібніших, найталановитіших господарів. Сприяти їм у їхній нелегкій праці. Залучати до звитяжної праці інших господарів. Створювати умови для виникнення здібних і працьовитих родин. Тобто, сіяти у суспільстві відбірні зерна обдарованих, здібних до господарювання громадян, і вирощувати їх. Але повелись вони з точністю до навпаки. Звичайна людська логіка у діях комуністів відсутня. Вони ігнорували закони раціонального і розумного людського мислення і розвитку. Грабували селянські господарства. Кращих сільських господарів, у тому числі і вирощених ними сільських господарів-НЕПманів, оголосили куркулями, себто, ворогами народу. Розкуркулили. Знищили не тільки їх, а й їхні господарства. Позбавили сільське суспільство можливості скористатися досвідом і позитивними наслідками роботи кращих сільських господарів.

Як таке могло статись? Адже, комуністи обіцяли землю селянам і завдяки цьому частина селян підтримала їх на шляху захоплення влади. Вони землю дали, а згодом НЕП проголосили. Створили парникові умови для появи на землі вільного і незалежного, працьовитого господаря… Та коли цей господар з'явився і відчув себе вільним, проявив неабиякі здібності господарювання, опанував премудрість господарювання за нових виробничих відносин, став заможним і незалежним — вони відчули у ньому загрозу своєму необмеженому пануванню. І задля усунення цієї загрози, самих ліпших, заможних і самих здібних та підприємливих сільських господарів оголосили куркулями, ворогами народу, які нібито хліб від народу ховають. Кинулись розкуркулювати їх. Тобто, грабувати і убивати. У «места не столь отдаленные» висилати… Тих, хто чинив відкритий супротив, захищаючи свою власність від комуністів-грабіжників — знищили. Як ворогів народу… У решти селян відібрали землю, рухоме й нерухоме майно та усю домашню живність. Власні домівки і господарчі споруди на садибах, що за межами села були, відібрали. Частину споруд дозволили розібрати і перевезти до села і побудувати невеличкі, здебільшого одно- і двокімнатні хатиночки. До колгоспу усіх загнали… Усіх зробили однаково бідними совєцькими колгоспними кріпаками. І що ж ми отримали на виході?

Мислення і дії ліпших сільських господарів, якщо хочете, НЕПманів і так званих куркулів та наслідки їхньої праці збіглись.

Вони мислили логічно і діяли послідовно. Усе ліпше залишали у господарстві для подальшого відтворення. Робили все, щоб забезпечити свої, здебільшого великі багатодітні родини і суспільство якісною продукцією у необмеженій кількості. А помисли і дії комуністів від самого початку, нерозумні, нелогічні і спрямовані на погіршення добробуту народу. Спочатку вони оголосили військовий комунізм. Так звану продрозверстку. Довели селян до бунтівного стану. Відчувши, що перегнули і отримали загрозу своїй владі — проголосили НЕП. Дещо зменшили напругу у суспільстві. Владу зберегли, але ці криваві кроки помітно вплинули на руйнацію сільського господарства. Під час проведеня політики військового комунізму влада застосувала не тільки органи і війська каральної машини (ЧК-ГПУ-НКВС), а й війська регулярної Червоної армії. Комуно-фашистська влада використала її не тільки для грабунку власного народу, а й у війні з ним, у кривавому придушенні робітничих страйків і селянських бунтів. Червона армія і війська ОГПУ нещадно, масово, винищували не тільки мешканців окремих сільських поселень, а й цілих районів. Навіть дітей не шкодували. Всіх бунтівників — під корінь! Але, наголошую, це не додало більшовикам хліба… Можливо, дехто не погодиться з моїм висновком, але я наважусь заявити, що здійснення продрозверстки, створення продзагонів, вилучення у селян продовольства і нещадне знищення бунтівного населення Червоною армією і каральними військами — це репетиція напередодні суцільної колективізації і організації голодомору на Україні у 1932–1933 роках.

Зважте! Нова економічна політика комуністів виявила кращих, ініціативних, працелюбних і підприємливих сільських господарів. Найздібніших підняла на олімп слави і поваги суспільства. Зменшила напругу у суспільстві. Сільські господарі-НЕПмани країну продовольством забезпечили. Здавалося б, комуністи мали радіти, що отримали такий дарунок Божий — можливість хутко підняти виробництво продовольчих товарів, забезпечити країну хлібом і розвивати інші галузі народного господарства… Та не про такий напрямок розвитку країни комуністи мріяли. Такий шлях розвитку протирічив їхній комуно-фашистській концепції. Поліпшення і зростання добробуту народу — не було їхньою метою. Отже, діяли вони за своєю, людоненависницькою логікою, а саме: дали селянам можливість проявити свої здібності. А коли серед них з’явились

працьовиті, розумні і підприємливі господарі, коли вони заможними стали — нарекли їх куркулями у образі ненаситних людожерів. Посилили їх цькування у ЗМ. А все для того, щоб українці пожирали один одного. Бідноту і люмпенів-ледацюг налаштували проти заможних. Ворогами народу й кровопивцями їх оголосили і винищили. А щоб усіх… до одної ями…

А працьовитими і статковитими господарями була переважна більшість родин наших предків. Вони тяжкою працею створювали власний добробут, збільшували статки, підприємливо, старанно вели своє індивідуальне сільське господарство, забезпечували належний рівень життя своїх родин. За визначенням марксистів, це були середняки. А більш заможних, більш здібних господарів, які створювали робочі місця для безземельних селян, для тих же сільських люмпенів-ледацюг і міського населення та забезпечували їм можливість отримання гідного заробітку, марксисти назвали куркулями. І саме з ними, перш за все, комуністи почали криваву війну. Але, як би їх не називали комуністи і їхні посіпаки, у наших очах, в очах нащадків вони гіршими не стануть. Ми не перестанемо пишатися їхньою звитяжною працею. Бо середняки, як і куркулі, були працелюбними, статковитими, підприємливими і вельми шанованими людьми. Їх поважала вся сільська громада. Мої діди також були середняками. І дуже шкода, що наслідки їхньої звитяжної праці знищені, земельні лани до невпізнаності перекроєні. Безліч річок і річечок, мальовничих озер, боліт, струмків живої води просто зникла. Надто мало лишилося джерел з кришталево чистою водою, мальовничих природних озер, яких ще не доторкнулася руйнівна рука людини. А от кількість рукотворних каскадів, що виникли замість добре доглянутих водоймищ для розведення і вирощування риби, значно збільшилась, а безліч окремих великих і малих копанок для купання і відпочинку мешканців села — зруйновано… Зник неповторний букет суміші дарів природи — легені України, які одвічно очищували повітря. Таке сьогодні Полісся, така моя Мала Батьківщина.

Отже, згадаймо тих наших предків, які вміло працювали на Богом даній їм землі, забезпечували свої родини і Україну хлібом і всім, що необхідно було до хліба… Про творців достатку, слави і могутності України — згадаймо. А таких господарів у селах Полісся, зокрема, у Костянтинівці, Новополі й Івановичах, було до-

сить багато. Більш працьовиті і підприємливі родини, здебільшого, багатодітні, жили краще, помітно примножували свої статки. Інші сільські господарі у них вчилися, брали з них приклад, намагалися успадкувати всі найкращі методи господарювання. Тому кількість заможних родин щорічно зростала. Підкреслюю, суспільство шанувало і заохочувало працьовитих господарів. У родинах успішних господарів виростали працьовиті дітки, закохувалися у своїх ровесників, здебільшого, із таких же працьовитих родин. Одружувалися. Виділялися у окремі родини. До батьківського приданого додатково придбавали рухоме та нерухоме майно і успішно господарювали у власному господарстві. Батьки пишалися своїми кровиночками: раділи, допомагали їм у господарстві і у вихованні онуків. Онуки виростали вихованими у любові до батьків, дідусів і бабусь, до оточуючих їх людей, до України, закохувалися, шлюбилися, створювали власні родини і господарства. І так із року в рік… Цей нескінченний процес створення працьовитих сільських родин на Україні не зупинявся до окупації її нелюдами-більшовиками, а точніше, до початку розкуркулення і колективізації. У свою чергу, й розквіт сільськогосподарського виробництва за більшовицької доби спостерігався лише під час дії НЕПу і припинився з початком репресій (винищення комуністами кращих сільських господарів), розкуркулення і колективізації.

Під час дії НЕПу бурхливо розквітало сільське виробництво у селі Костянтинівка, Івановичі, Новопіль, Окілок. І не тільки. Процеси бурхливого росту сільського господарства спостерігалися на всьому Поліссі, на всій Україні. Його розквіт у селах Черняхівщини гідно відтворив автор тексту, що на 343–344 сторінках так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність». Він повідомив, що в селі Селянщина з запровадженням НЕПу… розпочався розквіт виробництва сільської продукції. Досвід ведення хмелярства, який охоче передавали жителі чеського поселення, німецькі традиції обробітку ґрунту, навики поляків, життєвий досвід австрійських полонених, дружні стосунки між людьми різних національностей сприяли розквіту села, одержанню високих врожаїв, а відтак, і прибутків. Селяни, як пише автор цього тексту, у той час звільнялися від тягаря податків. Їм дозволялося замовляти техніку з інших більш розвинутих країн. У них була можливість користуватися кредитами. Вирощена ними продук-

ція цінувалася. Наприклад, за пуд сушеного хмелю можна було придбати лісоматеріал для будівництва будинку із шести кімнат.

А «біленькі й пухнасті» у своєму «історичному витворі» по іншому оцінюють життя селян до і під час більшовицької доби. Зокрема пишуть, що у селі Славів станом на 1910 рік, буцімто, налічувалося 122 двори. А чому пишу «буцімто»? А тому, що наші сердобольні до катів українського народу «історики» через дві строки повідомляють, що у Славові було 196 бідняцьких господарств, які мали 211 десятин землі. Як таке могло статися? Дворів 122, а бідняцьких господарств аж 196! Ще й про жодну заможну родину не згадують. Невже у селі не було жодного середняцького чи куркульського господарства?

Але що поробиш… Не можуть комуністи кроку ступити без брехні! І сльозно пишуть: «Селяни, які не мали землі або мали її мізерну кількість, вимушені були працювати наймитами у багатих». Стоп! А де ж ви взяли багатих, коли повідомили, що в селі 196 бідняцьких господарств, а всього в селі 122 двори. Невже багаті у своїх дворах бідним багатодітним родинам притулок надали? Аж соромно стає, що серед українців є такі великі брехуни і циніки. Та тоді кожен селянин мав не менше десятини землі. А от за більшовиків — не більше 0,60 гектара. І податки за царату були у рази меншими. Отже, хто не був ледачим, той жив добре. Мав хліб і до хліба. А щодо праці по найму, то це споконвічний стан відносин між роботодавцем і робітником. Один надає роботу, а інший виконує її і отримує певну винагороду. Це було, є і буде завжди. Проте, більшовики, щоб сподобатися тим, що працюють по найму, іменували їх наймитами, надаючи цьому слову принизливий зміст. Буцімто за більшовиків селяни не були наймитами, не працювали «на дядька». А можливо, комуністи не вважають їх наймитами з тієї причини, що вони не укладали, скажімо, з колгоспом договір найму, а змушували їх працювати стільки, коли і скільки цього забажають керівники колгоспу, себто, радянські рабовласники. Тому вважаю, що нічого принизливого немає у тому, що хтось працював чи працює по найму. От коли за роботу найманий працівник не отримує належної винагороди (як у колгоспі) — це має бути соромно і принизливо не тільки для роботодавця, а й для влади, яка допустила таке порушення прав людини. Адже по найму усі працюють! Навіть Президент США! Усі ми наймити…

А хіба так звана обслуга, яка працювала на партійного чи совєцького керманича, або на якогось «полководця», не в найнах працювала? Адже від того, що комуністи після перевороту 1917 року наймитів назвали «обслугою», її природа не змінилася. Вона працювала і працює на свого господаря-роботодавця. Виконує ті ж самі обов'язки, які колись у панівних класів виконували їхні наймити. І нема де правду діти, під час дії НЕПу працьовиті і підприємливі селяни добре жили. Вони будували і створювали краще життя, збільшували свої статки і збагачували державу. Тих же люмпенів-ледацюг забезпечували роботою, а відтак і відповідним заробітком, використовуючи найманих працівників. Та недовго існували нормальні відносини між роботодавцем і найманим робітником… Приватних роботодавців на селі, так званих куркулів, влада країни диктатури пролетаріату, а точніше — комуністичної диктатури, почала притісняти. Організувала на них цькування в засобах масової інформації. Оголосила їх класовими ворогами. Почала репресії і розкуркулення.

4. БІЛЬШОВИЦЬКИЙ КРИВАВИЙ БАНКЕТ...

За старим українським звичаєм
Пом'янімо загиблих братів,
Імена їх і долю згадаєм
В поминальних граматках віків.
Їх багато, їх тьма, легіони, —
Не списать їх в граматках усіх.
Хай в серцях поминальнії дзвони
Збудять вічную пам'ять про них!

Автор невідомий

Там! Далеко, далеко від України… У столиці Російської імперії Петрограді, побудованому на кістках українських козаків, у жовтні 1917 року владу захопили кримінальні злочинці під проводом німецького шпигуна Володимира Ульянова (Леніна) і авантюриста Льови Троцького, які називали себе комуністами. До влади дорвалося бидло, яке ні честі, ні совісті не мало, у якого не було ні революційної, ні класової, ні пролетарської гордості. І це бидло оголосило, що воно йде у бій «святий і правий», а започаткувало більшовицький банкет кривавий… Після Громадянської війни це бидло, тобто, соратники Леніна-Троцького, розштовхуючи один

одного, рвалися до влади, вибивали собі теплі і впливові місця. А Сталінський Учрозпред, скориставшись сітуацією, вирішував кадрові питання майбутньої узурпації влади. Сталін вирішував, якого партійного діяча висунути, а якого засунути, кого підняти, а кого опустити, кого викликати із білоруського містечка Блудень і скерувати до Києва, а кого із обширного кабінету в Петрограді кинути на відповідальну роботу в Кобилякі під Полтаву, в Пияцьк чи село Велика Грязнуха Саратовської губернії тощо. Таким чином на всіх відповідальних посадах дуже скоро опинилися ті, хто міг забезпечити успіх за всяку ціну. Саме — за всяку (В. Суворов, Беру свої слова назад, Донецьк, 2005 рік, стор. 7).

Ніхто з комуністів не опікувався добробутом народу. Комуністи нахабно ошукали робітників, селян, солдат і матросів Російської імперії, що довірилися їм. Зламали долю, щонайменше, трьох поколінь. Знищили кожного, як індивідуальну особистість. Відтепер комуністи і їхні прибічники не тільки співали «…старый мир до основанья мы разрушим…». Вони його заповзято руйнували. Адже слова цієї пісні для них лунали, як наказ до дії. У словах пісні — їхня мета! Але люди цього ще не знають. Лише згодом дізнаються… Дехто схаменеться, да пізно буде! Вони таких відразу… Іменем революції: тра-та-та, тра-та-та із кулемета. А одинаків — через катування… і туди ж, до ями. Доволі часто, живими… Отже людожери-більшовики владу захопили і відразу — за марксистські перетворення…

А тут стоп! Соціалізм ми не побудуємо, доки існує приватна власність, доки фабрики і заводи належать робочим, а земля — селянам! У нас відсутні умови для побудови соціалізму! Як бачите, нелегкі задачі поставили перед нами фундатори марксизму. А щоб їхнє вчення не виявилось утопією, ми комуністи, їхні учні і послідовники, повинні довести його життєздатність. Зокрема, ліквідувати приватну власність, як таку. Але більш складно ліквідувати інститут сім'ї і офіційно започаткувати відкриту спільноту жінок та передачу дітей на суспільне виховання. Величезний опір буде! Як зараз оприлюднити, скажімо, Декрет «Про щасливе дитинство», за яким кожна дитина з дев'ятирічного віку повинна працювати на виробництві? Або прийняти Декрет «Про створення армії промисловості» чи Декрет «Про створення армії землеробства»? Їх же всі треба оприлюднити, розтлумачи-

ти масам, запевнити їх, що у нас все під контролем. Тоді вибрати слушний момент і сказати: «*Радійте, добрі люди! І не те ще з вами буде!*» Але зміна правового статусу сім'ї та дітей, створення армій промисловості і землеробства, для комуністів виявились не своєчасними, злякались вони народного опору. До того ж і серед паханів були незгодні. Вирішили відстрочити вирішення цих питань, світової революції дочекатись. А вже тоді, коли усі країни світу перетворяться у радянські республіки, здійснити ці перетворення. Відстрочили ще й тому, що нестиковочка трапилась у теоретиків марксизму. Зокрема, Маркс і Енгельс забули сказати комуністам, хто в армії промисловості чи в армії землеробства солдатом праці повинен бути? Хто, скажімо, капралом, офіцером, а хто генералом чи маршалом буде?

Ай, яй, яй! Яке неподобство! Не чесно і не справедливо! А ще такі великі і бородаті! Сказано — теоретики. Не подбали про практичне втілення в життя своїх рекомендацій… А може, навмисне «забули»? Щоб пахани, борони боже, заздалегідь не поперерізали горлянки один одному. Зокрема, за посади в армії праці, за першу брачну ніч у марксистському гаремі тощо. За своїх піклуються, бережуть паханів теоретики-людожери! Відтепер, оскільки застосування згаданих вище рекомендацій теоретиків марксизму відтерміновано, то за приватну власність візьмемося. Не тільки відбираємо її у власників, а й скасовуємо, як таку! Ні до чого країні, що будує соціалізм, право приватної власності. Усі засоби виробництва і земля повинні бути усуспільнені. У нас повинні бути інші форми власності, скажімо державна, колгоспно-кооперативна й особиста. Знову ж таки, їх можна об'єднати і назвати народною, соціалістичною власністю. Усі незліченні багатства належать державі, тобто народові! І нікому конкретно. Але…

Не слід забувати, що Льова Троцький був явним марксистом. Наприклад, він вимагав соціалізму чисто марксистського, тобто, казарменого. Вимагав від партії діяти так, як записано в Марксовому «Маніфесті комуністичної партії»: створити трудові армії, мілітаризувати працю, яка має бути примусовою. Головними ричагами і стимулами мають бути накази і покарання. І центральна вимога марксизму: розділити людей на класи — на володаря, якого ніхто не обирає, і пригноблюваних. Він вимагав застосування відкритого рабства: ви будете працювати, а я — керувати (В.Суворов, Очищення, Москва, 2000 рік, стор. 154–155). Чи робили більшовики якісь

послаблення в чинимому терорі відносно російського народу у порівнянні з терором щодо українського народу? Великої різниці я не помітив. Виключенням вважаю період, що почався організацією ними голодомору у 1932–1933 роках. А репресії і жорстокість майже не відрізнялися. Для люстрації розглянемо організацію придушення повстання селян Тамбовської губернії 1921 року:

«Уповноважена Комісія ВЦВК наказом № 116 від 23 червня 1921 року рекомендує військам Червоної Армії для швидкого очищення від бандитизма волостей губернії спосіб чистки. Намічаються особливо бандитські налаштовані волості, і туди виїжджають представники повітової політичної комісії, особого відділення, відділення військового трибуналу і командування разом з частинами, призначеними для проведення чистки. По прибутті на місце волость оточується, беруться 60–100 найбільш відомих осіб у якості заручників, і вводиться облоговий стан. Виїзд і в'їзд в волость на час операції мають бути заборонені. Після цього збирається сходка громадян волості, на якій прочитуються накази Уповноваженої Комісії ВЦВК № 130 і 171 і написаний вирок для цієї волості. Мешканцям дається 2 години на видачу бандитів і зброї, а також бандитських сімей, і населення ставиться до відому, що в разі відмови дать згадані відомості заручники будуть розстріляні через 2 години. Якщо населення бандитів і зброї не видало за сплином двочасового строку, сходка збирається вдруге і взяті заручники на очах у населення розстрілюються і зібравшимся на сходку знову пропонується видати бандитів і зброю. Бажаючі виконати це стають окремо, розбиваються на сотні, і кожна сотня пропускається для опитування через опитувальну комісію (представників Особого відділу і Військового трибуналу). Кожний повинен дати свідчення, не відмовляючись незнанням. У разі упрямства здійснюються нові розстріли тощо. Після розробки матеріалів, отриманих із опросів, створюються експедиційні загони з обов'язковою участю осіб, давших відомості, і інших місцевих мешканців і відправляються на ловлю бандитів. По закінченні чистки облоговий стан знімається, запроваджується ревком і насаджається міліція.

УПОВНОВАЖЕНА КОМІСІЯ ВЦВК НАКАЗУЄ ПРИЙНЯТИ ЦЕ ДО БЕЗЗАПЕРЕЧНОГО ВИКОНАННЯ.

ПІДПИСИ: Голова Уповноваженої Комісії: (підпис) АНТОНОВ-ОВСІЄНКО

Командуючий військами: (підпис) ТУХАЧЕВСЬКИЙ (там же, с. 237–252).

А тепер ознайомтесь з наказом, виданим командуючим військами Тухачевським після двотижневої війни з народом, після жахливого кровопролиття.

«НАЧАЛЬНИКУ ШТАБА ВІЙСЬК КУКУРІНУ ДЛЯ ДАЧИ НА ПІДПИС

ПРЕДУПОЛІТКОМІСІЙ 1, 2, 3, 4, 5 і 6-ї ДІЛЬНИЦІ 8 ЛИПНЯ 1921 Р.

Розгромлені банди ховаються в лісах і виміщують свою безсилу злобу на місцевому населенні, спалюючи мостки, руйнуючи греблі і інше народне добро.

З метою охорони мостів Уповноважена Комісія ВЦВК наказує:

1. Негайно взяти із мешканців сіл, поблизу яких знаходяться важливі мости, не менше п’яти заручників, яких у випадку псування містка належить негайно розстрілювати.

2. Місцевим мешканцям організувати під керівництвом ревкомів оборону мостів від бандитських нападів, а також поставити населенню в обов’язок ремонт зруйнованих містків не пізніше 24-х годинного строку.

3. Цей наказ широко розповсюдити по всіх селах.

КОМАНДУЮЧИЙ ВІЙСЬКАМИ — ТУХАЧЕВСЬКИЙ»

Зверніть увагу на дивовижну логіку «полководця і стратега»: «розбиті банди ховаються у лісах і виміщують свою безсилу злобу на місцевому населенні…», тому Тухачевський повелів розстрілювати заручників із числа цього самого місцевого населення. Між тим брати заручників заборонено Гаагською конвенцією 1907 року. І в усі часи заручництво вважалося найважчим військовим злочином. На Нюрбергському і наступних процесах над німецькими соціалістами практика взяття заручників розглядалася як військовий злочин і винні засуджувалися до смерті через повішення. Отже, належне місце було б для Тухачевського, Уншліхта, Якіра, Уборевіча, Примакова, Дибенко, Гамарника, Будьонного, Ворошилова, Блюхєра, Жукова і інших більшовицьких злочинців на лавці підсудних в Нюрнберзі у компанії з Герінгом, Кейтелем, Йодлем й іншими нацистами (там же, стор. 252–255).

А комуністична пропаганда намагається переконати, що наш народ любить страждання, батіг і катів. І підсовує нам пику тухачевських і всяких інших блюхерів: покохай ката свого, покохай зсученого мерзотника і садиста, покохай свого вбивцю, його сокиру і батіг його… Тухачевському, для війни проти свого народу, потрібні були командири особливого складу — комуністи. Благонадійні і готові виконати злочинні накази. Тому у 5-й армії, якою він командував, весь командний склад був комуністичний. Головне, щоб командир вважав себе марксистом і ради марксизму народної крові не шкодував (там же, стор. 255–256). А через двадцять років прийдуть інші окупанти, але творити будуть те ж саме. Різниця у тому, що гітлерівці гонили людей у яр і розстрілювали з кулеметів, а червоний «полководець» Тухачевський, крім того, в'язав круговою порукою все населення. Він здійснював так званий план зсучування. Цим займалися Антонов-Овсієнко, Якір, Уборевич, Уншліхт і всі інші «стратегі» — вони зсучували народ, змушували всіх стати стукачами і зрадниками, змушуючи видавати сусіда, кума, батька і брата, а потім ще й ловити їх у лісах. І убивати. Це творили комуністи у Росії, на Україні і усюди, де вони установлювали свою комунофашистську владу. Тухачевські і антонови-овсієнки запроваджували суцільне стукацтво, давили страхом і розвалювали вікову мораль російського і українского села. Натомість усіх моральних принципів — тільки страх за свою шкіру і відповідальність кожного за всю решту. Їхня ідея полягала у тому, щоб знищити у народові відчуття Батьківщини і власної гідності. Національні почуття у всіх народів повинні атрофіроватися.

І ще одне. Помічено було ще на Соловках: той, хто людей примушує ставати стукачами, сам не соромиться стукацтва, сам стає стукачом, якщо не був ним раніше. Той, хто зсучував крадіїв, той і сам зсучувався, той сам за зміною обставин відмовлявся від усього, у що вірив, чим дорожив. Не могли уборевічи, коркі, ейдемани, якіри, тухачевські, антонови-овсієнки зсучувати народ і при цьому не зсучитися самі. Не могли, роблячи всіх стукачами, не вляпатися у той же гріх. І не могли вони бути хоробрими людьми. Якщо вони хотіли всіх підкорити страху, отже, знали його силу, отже, були боягузами (там же, стор. 237–251). Тому, лягаючи спати, ці «любимці народу» клали пістолет під подушку. Такі «стратегі» не могли вести народ на війну. Вони самі називали себе окупантами, і народ їх

ненавидів. Тому й тримали вони чужоземних найманців-охоронців. А армія, яка забруднила свій мундир кров'ю власного народу, не здатна воювати проти зовнішніх ворогів. Нездатні були зсучені натовпи, навчені тухачевськіми дорожити власною шкурою, на початку війни проявляти героїзм. Його треба було в народі розбудити і знову виховати… Нагадаю, що події жовтня 1917 року комуністи іменували переворотом, а 1927 року ними був видуманий і вперше використаний термін «Велика Жовтнева соціалістична революція». Ми ж будемо використовувати термін, який вони застосовували до 1927 року — «переворот». Це більш відповідає дійсності.

Комуністи-руйнівники створили таку собі державу-паханат, якого ще не бачив світ! Але, що ж таке держава? Як її помацати? Якщо триматися теорії держави і права, яку ми залюбки вчили, то держава — апарат примусу. Але ж я не випадково звертав увагу на гнучкість політики комуністів. Так ось вона, ця гнучкість. У нашому випадку держава — це державні структури і органи. А у них працюють люди. Не якісь там чиновники царату, а представники народу. Як славно! Та це на перший погляд — славно! А по суті вони чиновники-бюрократи, призначені комуністами на певні посади. Вони керують усіма, без винятку, підприємствами і галузями народного господарства, дають вказівки, що і як робити. І люди чітко розуміють, що працюють не на себе, а «на дядю». А працювати «на дядю» вони не зацікавлені. Праця з-під палиці не сприяє покращенню виробництва і воно занепадає. Занепадає і біднiє соціалістичне суспільство. Найліпші громадяни тікають з нього. Від Леніна побігло сузір'я видатних діячів культури, науки і державності. Навіть пролетарські поети і письменники побігли (Маяковський, Горькій та інші). І ніякі залізні завіси їх не зупинили. Люди бігли, бігли і бігли… Не бігли за кордон селяни України. Не тому, що не хотіли. А тому, що не було як. Як бігти з такими, як у них, великими родинами? Що ж робити? Чинити опір діям влади — іншого шляху немає. Заколот. Звідси виникає висновок: Совєцькій Союз не може існувати поруч з нормальними країнами. Врятувати його могла тільки руйнація нормального життя в інших країнах. Щоб так званому совєцькому народу не було куди тікати, бо нема країни, про яку можна мріяти, і через кілька поколінь люди забули за можливу іншу форму існування. Для цього потрібно усі країни світу перетворити у совєцькі республіки. А таке може ста-

тися лише у наслідок Другої Світової війни. Війна — мати Світової революції. Комуністи це добре розуміли.

Отже, за будь-яку ціну треба розпалити вогнище Другої Світової війни. А перемога комуністів у ній можлива лише за умови загального виснаження воюючих сторін. Тоді ми імперіалістичну війну (у кожній окремо взятій країні) перетворимо у громадянську. А у ній перемога робочого класу забезпечена. Ми, комуністи, допоможемо. Ми до цього готові, не аби який досвід отримали. Комуністи активно сприяли поразці власної країни у Першій Світовій війні. Війну імперіалістичну перетворили у війну громадянську. Вщент зруйнували і спустошили одну з наймогутніших країн світу. Національні цінності її народів сплюндрували. Але для нас, марксистів, це не так вже й важливо. У пролетаріату немає Вітчизни. Головне, що ми досягли наміченої мети — владу отримали! А щодо патріотизму, що власну країну зруйнували і спустошили вщент — не так це й важливо. Ми ж бо — інтернаціоналісти! У спустошеній, переможеній країні легко спонукати народ до громадянської війни. Щоб брат на брата пішов. Себе ми почали називати «червоними». Одних — «біляками», а офіцерів — «золотопогонниками». Інших ми стали звати «чорносотенцями», «монархістами», «націоналістами», «зеленими» тощо. А всіх, без винятку, хто виступав проти комуністів — «контрою» назвали. В усіх негараздах «контру» звинуватили і закликали ошуканий народ взятися за зброю, виступити проти неї, проти так званих носіїв голубої крові. Безперечно, у каламутній воді легше рибку ловити. І замутили. І почалася різня на теренах колишньої Російської імперії. Брат пішов проти брата. Син проти батька. Але ми, комуністи, наміченої мети досягли, отримали владу і гарний досвід… А ціна для нас значення не має. Ми ж бо «за ценой не постоим!»

А коли з військовим комунізмом, так званою продрозверсткою, недоладно вийшло і селяни збунтувалися, то ми той же ошуканий пролетаріат використали. Нагадали народу колишньої Російської імперії, що відтепер в країні не цар Миколка свої ліберальні порядки встановлює, а пролетаріат свою диктатуру під мудрим керівництвом комуністів здійснює. Нагадали їм, що у нас диктатура пролетаріату діє. Добре нагадали! Довічно пам’ятатимуть! Заколотникам — ніякої пощади! Знищили фізично. Навіть десятки тисяч колишніх друзів, матросів Балтійського флоту, що владу нам на

тарілочці піднесли у жовтні 1917 року, повсталих проти нас і влади народної, проти диктатури пролетаріату, знищили! Нещадні до них були! Не зважили навіть, що вони були голодні і неозброєні. Живих не брали. На льоду з кулеметів покосили: тра-та-та, тра-та-та… і у полонки, під лід! На корм рибам пустили…

Повстали селяни Тамбовської губернії, України, Дону, Поволжжя тощо. Знову ж таки, червоні ескадрони, а де не вистачало, то червоні легіони найманців ім'ям народу, ім'ям революції… Оточили вогнище заколоту, щоб далі не перекинулось. І як ворогів революції. Як контру. Як затятих ворогів народу: тра-та-та, тра-та-та із кулеметів… Та бойовими газами… Заручниками оголосили… Вогнем пройшлись по ворожих оселях. Щоб ні заколотникам, ні дітям їхнім не було де жити. А заодно вогнем і мечем пройшлись по домівках співчуваючих заколотникам. І по тих, хто дивом лишився живим. Вщент винищили заколотників, під корінь! Цілі села заручників знищили…

Ось так треба з ворогами народу! Щоб не кортіло замахуватись на народну владу. На владу Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. На владу диктатури пролетаріату. Отримуйте! Ви ж бо боролися за диктатуру пролетаріату? Так, так! Боролись! От за що боролись — на те й напоролись… Тепер знайте і пам'ятайте! Нащадкам передайте, яка вона — диктатура пролетаріату! Коли вона ще й під проводом партії комуністів, яку очолюють вожді світового пролетаріату. От тільки не дописуйте ці заслуги пролетаріату, так званому гегемону революції. Він тут ні до чого… Ми, комуністи, здійснюємо диктатуру від його імені. Працюємо під таким собі народним прикриттям. І ми вам це неодноразово довели. Прикриття результативне. Збоїв не дає… Відповідати за жорстоке застосування диктатури немає кому. Пролетаріат — це маса обездолених, яка гадає, що вона керує країною й тішиться тим, що вона чогось варта на олімпі влади…

А демократію ми втопили у крові. Втопили назавжди. І скиглити за нею нема чого. За нас, комуністів, вона вже не відновиться. У нас інша мета. І це назавжди, на віки вічні… А диктатуру пролетаріату ми встановимо в усіх країнах світу, не інакше. Для цього ми й владу захопили в одній, окремо взятій, але величезній і багатій країні, а тепер соціалізм будуємо… Комуністичний рай встановлюємо… Але у одній країні, навіть у найбільшій в світі за територією, серед нормальних країн соціалізм довго існувати

не може, не витримає. Навіть коли кордони на міцних замках — люди тікатимуть. І розповідатимуть пролетаріату усіх країн про справжній комуністичний рай…

Повторюю. У комуністів був один вихід — зробити так, щоб не було куди тікати. Щоб останню країну світу до Союзу Совєцьких республік прийняти. А задля цього «… мы за ценой не постоим!». Добробут і життя свого народу принесемо у жертву, задля великої мети — Світової революції. Інакше край нашому пануванню. Недарма великий і мудрий Сталін ще у 1918-му, у розпал Громадянської війни, заявив: «…Запад с его империалистическими людоедами превратился в очаг тьмы и рабства. Задача состоит в том, чтобы разбить этот очаг на радость и утешение трудящихся всех стран» (В. Суворов, Ледокол, Киев, 1993, стор. 9).

Ви зрозуміли? Сам Сталін — проти рабства! І маєте погодитись — він дуже влучно сказав. Але, як на мене, то стосовно Совєцького Союзу. А Захід тут ні до чого. Він нормально живе, набагато краще, ніж народи Совєцького Союзу у комуністичному раю… Народи «…Запада с его империалистическими людоедами…» у демократичний спосіб обирають владу. Навіть марксист Гітлер до влади прийшов у законний, демократичний спосіб (за допомогою Сталіна, звісно). Народи західних країн контролюють обрану ними владу. Без суда і слідства там нікого за грати не запроторюють, життя не позбавляють. У жодній країні Заходу концентраційних таборів немає. А у Совєцькому Союзі вони з 1917-го. І їхня кількість постійно зростає…

А ось давайте згадану цидулку великого і мудрого Сталіна дещо перефразуємо. Уявімо собі, що це сказав антипод Сталіна. Палкий прихильник демократії. Згодні? Тоді й викладемо її у відповідності до переконань, скажімо, прем'єр-міністра Великої Британії Черчіля: «…Советский Союз с его коммунистическими людоедами превратился в очаг тьмы и рабства. Задача состоит в том, чтобы разбить этот очаг на радость и утешение народов всех стран». Бачте! Кілька слів лише замінили. А як влучно! Прямо в ціль! В яблочко! І, як ви переконались, комуністи-людожери ганблять усі країни світу, де інша форма існування, тільки тому, що там демократія і люди краще живуть…

Зокрема, ні Гітлер, ні Ленін, ні Сталін, Молотов, Малєнков, Радек, Зінов'єв, Камєнєв, Троцький, Бухарин, Суслов, Хрущов,

Брєжнєв — не були пролетаріями. Нагадаю, що Бухарин був теоретиком масових розстрилів, як одного із способів виведення нової породи людей комуністичного завтра — гомо совєтікусів, тобто совків. Після багатьох невдалих попиток він дещо одумався і кинув у маси некомуністичне гасло: «Збагачуйтесь!» (В. Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 63). А оскільки під таким гаслом можна вільготно жити без комуністів у керма держави, то Сталін вирішив, що Бухарін відходить від ідеалів. Що з нього нова комуністична людина ніяк не вийде і запроторив його в розстрільний підвал. У той підвал, який він дещо раніше оспівував і створив для інших…

5. ОКУПАЦІЯ УКРАЇНИ БІЛЬШОВИКАМИ

Більшовики даром часу не гаяли: вони збираються війною на Україну. На її північно-східних кордонах зосереджуються радянські війська, що у двічі і трічі перевищують війська УНР. Отже,

Пом'янімо і лицірів наших,
Що поклали себе на вівтар,
І вписали в історію нації
Назви славнії – Крути й Базар.

Автор невідомий

Хіба не про більшовицьку навалу, яка хлинула з Росії на Україну 1918 року, її наслідки та створений комуністами «рай» писав Великий Кобзар:

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?

Наче знав, що у наступному столітті таке лихо станеться на його рідній Україні! Що комуністи здійснять жовтневий переворот, у незаконний спосіб захоплять владу і посунуть на Україну, щоб і її «убільшовичити». Але Україна не підкоряється узурпаторам, незалежність свою проголосила. А отже, стала ворогом номер один. А приборкати її сил не вистачає. Ще не закінчилася Перша Світова війна, а більшовики провокують громадянську війну. Щоб брат на брата, син на батька війною пішов. …У Москві готують спецоперацію по захопленню невпокореної України. У грудні 1917 року в Києві комуністи (більшовики) зібрали з'їзд робітничих,

селянських і солдатських депутатів. Проте владу вирвати від Центральної Ради не вдалося. Тоді переїхали до Харкова. Проголосили так звану Українську Народну Республіку. Місцеві українські загони роззброїли. По місту їздять автомобілі з плакатами: «Смерть украинцам!». Більшовики стягують до Харкова російські загони. Формують нові російські більшовицькі загони. Агітують українських вояків підтримати братів-більшовиків, що з півночі прийшли. Найманців різних національностей набирають… Не хочуть більшовики Україну втрачати. Добре пам'ятають, що Україна давала Російській імперії 70% вугілля, 90% прокату, третину хліба, що відправлявся за кордон (газета «Свобода», № 2 і № 3 за 2012 рік). Україна вкрай потрібна більшовикам. Як комора з продуктами. І ось українські більшовики отримують наказ відправити до Росії 50 мільйонів пудів хліба. Яків Свердлов з цього приводу якось сказав: «Доля російської і світової революції була в руках України» (читай там же). Отже, загроза військової інтервенції нависла над Україною. Півмільйонна армія українських солдат — на фронті… Центральній Раді на відверту брехню забракло совісті, щоб проголосити гасла «Земля — селянам!», «Геть війну!», «Фабрики і заводи — робітникам!» Це зробили більшовики і за ними народ пішов… Павло Скоропадський приводить з фронту українізований корпус (40 тисяч бійців): «Візьміть. Ми готові служити. Скажіть лише, будь-кого піднімемо на багнети». Та українська влада його боїться…

А більшовики не дрімають. Ленін надсилає телеграму до морського революційного комітету: «…прошу вжити екстрених заходів та надати негайно у розпорядження товариша Тер-Арутюнянса дві тисячі матросів для воєнних дій проти буржуазної Центральної Ради…». Другу телеграму шле до Антонова-Овсієнко і Орджонікідзе у Харків: «…Дуже і дуже просимо вжити якнайнещадніших революційних заходів. Просимо послати загін абсолютно надійних людей. Усіма засобами просувати вагони з хлібом у Петроград. Інакше загрожує голод. Заради Бога, Ленін» (там же). Бачте! За Бога згадав, кат-безбожник…

…Ще не закінчилась Перша Світова війна, а комуністи розпочали братовбивчу громадянську війну, жорстоко розправляючись з вихідцями із інтелігенції, буржуазією, поміщиками, офіцерами, представниками колишньої влади, а також з усіма незгодними з

їхньою політикою. Кожна місцевість під час Громадянської війни мала свої специфічні риси в сфері проявлення комуністами і їхніми посіпаками людського звірства. Наведу декілька прикладів.

У Воронежі мордуємих (катуємих) голими садовили у діжку, утикану цв'яхами і катали. На лобі випалювали п'ятикутну зірку. Священникам одягали на голову вінок із колючого дроту. У Царицині і Камишині — пиляли кістки. В Полтаві і Кременчугу священників садовили на кілок. У Катеринославі віддавали перевагу розпинанню і побиттю каменями. В Одесі офіцерів катували, прив'язуючи ланцюгами до дощок, поступово всовуючи у топку і піджарюючи, інших розривали навпіл колесами лебідки, третіх опускали по черзі у котел з кип'ятком і в море, а потім кидали в топку. Червоне комуністичне звірство в Громадянську війну затьмарювало все, що знало людство про жорстокість і садизм. Усі псіхопати, усі садисти і вбивці збиралися під червоні прапори. Саме перевага у звірстві і забезпечила марксистам перемогу. У жорстокості з ними ніхто не міг змагатися (В. Суворов, Очищення, Москва, 2000 рік, стор. 186).

Саме такі темні сили 5 січня 1918 року посунули з Харкова на Київ — комуністичні (більшовицькі) загони полковника Муравйова. Це був більшовицький російський наступ на Україну, де виконавцями волі комуністів (більшовиків) Росії були, здебільшого, українці. Бійці гетьманських полків, які раніше зірвалися з фронту і йшли обороняти Центральну Раду, а тепер — зі звірячим заповзяттям йшли на Київ. Більшовицькі агітатори підготували українських солдат словами: «Центральна Рада слабка і не дасть землі, …вже скільки місяців вона є, а що змінилось… Нічого… Війна продовжується… Скрізь руїна. От ви, хлопці, хотіли їй служити, і що? Протримали вас тиждень на карантині у промерзлих вагонах… Ви не потрібні нікому, крім нас, бо ми такі ж самі, як ви, хоч по-українськи не розмовляємо… Ми росіяни і революція у нас одна, і тільки разом ми можемо щось змінити».

…На Київ сунула більшовицька ворожа сила, що розмовляла українською мовою. Комуністи діяли на упередження. На підтримку мурашника полковника Муравйова вони спровокували повстання робітників заводу «Арсенал». Втрутився Симон Петлюра, придушив заколот. Муравйов на кілька днів запізнився. До того ж 29 січня 1918 року його навалу під Крутами зупинили три

сотні українських героїв-патріотів. Студенти і гімназисти виконували те, що мала виконувати армія України і її уряд, — стали на захист незалежної України. Майже всі загинули, але не відступили і не здались. Поранених і полонених червоні не брали. Вони їх розстрілювали або добивали…

По трупах вірних синів України загони полковника Муравйова дісталися передмість Києва і у звірячій злобі три дні і три ночі вели артилерійський обстріл стародавнього Києва. Такого Київ не знав з часів монголо-татарської навали… Північний «брат» довів, що не гірше монголо-татар може нищити історичні цінності, людей і їхні домівки… Очевидець тих часів згадував: «…перехожим почали зустрічатися дикого вигляду суб'єкти… це були червоноармійці…» У Києві червоні розстріляли декілька тисяч офіцерів царської армії, які напередодні на заклик Центральної Ради не виступили на захист Києва і поплатилися своїм життям. Але не могли тоді більшовики довго залишатися в Києві. Союзний Рейхсвер повинен був прийти на допомогу Києву. І Ленін у листі до Орджонікідзе вказує: «… Негайно організація евакуації хліба і металу на схід, організація підривних груп, створення єдиного фронту оборони, від Криму до Великоросії… рішуче, беззастережене перелицьовування наших частин, що є в Україні, на український лад — ось таке тепер завдання. Треба заборонити Антонову називати себе Антоновим-Овсієнком. Він повинен називатися просто Овсієнко…»

Більшовики даремно часу не гаяли: вони збираються війною на Україну, як тільки німецько-австрійські війська її залишили. На північно-східних кордонах зосереджуються радянські війська. За кількістю піхоти, кінноти, артилерії вони в два з половиною рази, а то й у три рази переважають війська УНР. Формують дві українські повстанські дивізії. У війні проти білогвардійців українці на свій бік залучили батька Махно. На осінь 1919 року його армія, чисельністю 80 тисяч бійців, вважалася найбоєздатнішою силою на терені України. «…Він огризався на всі боки, шматував усіх, хто намагався зазіхнути на селянську власність» (там же). Та більшовики згуртовані високою дисципліною. Професійними агітаторами запалені. З кулеметами загороджувальних загонів. Озброєні та добре навчені — великою небезпекою були… І не змогли розрізнені українські сили протистояти більшовицькій навалі, захистити Україну. Але… Влітку 1920 року українці спільно з польськими ча-

стинами обороняли від армії Будьонного м. Львів та польське місто Замосць, де було переламано хребет Першій кінній червоній армії і було припинено експансію більшовицької революції у Європу.

1920 року більшовики остаточно захопили владу в Україні. Відразу почалися репресії. У поміщиків і капіталістів відібрали землю і майно, а у тих, хто не втік за кордон — і життя відібрали. Запровадили військовий комунізм, більш відомий як продрозверстка. Забрали у селянина останні продукти, довели до бунтівного стану — злякалися і оголосити нову економічну політику. Так званий НЕП. Віддали землю селянам! Два зайця — одним пострілом! Натовп задовольнили, хліб і невеличку передишку у війні з власним народом отримали… Звісно, що НЕП аж ніяк не входить до їхніх планів на майбутнє. Не можуть вони, марксисти-ленінці, дозволити селянам вільно працювати на власній чи орендованій землі, статки множити, покращувати свій добробут, збагачуватись, зміцнювати вплив приватної власності на економіку країни. Це ж бо — кінець нашій владі буде! А ми брали її назавжди. На віки… Та й керувати заможними, розумними господарями складніше, ніж бідними і нужденними. Освічені та заможні знають собі ціну. Можуть за себе постояти. Законності вимагатимуть. А у нас — диктатура пролетаріату… Про яку законність мова? Тут діють закони злочинного світу! Одним словом, **Паханат у нас!**

Але нічого не вдієш. Змушені поступитись. Тимчасово, правда! Наша політика має бути мудрою і гнучкою. Пристосованою до поточного моменту… Для старанних і працьовитих сільських господарів НЕП став витонченою пасткою, уготованою комуністами для їхнього виявлення і поступового винищення. А наслідки цього винищення настільки жахливі для України, що не усунуті до цього часу… Владу у сільських районах очолювали здебільшого неосвічені, невиховані і заздрісні люмпени-ледацюги. Вони ж були провідниками совєцької комуністичної політики на селі. І цілком зрозуміло, що така влада недоброзичливо ставилася до успішних сільських господарів. Проте, певний час змушена була терпіти… А тим часом комуністи досить наполегливо пропагували серед селян марксизм-ленінізм. Здебільшого на їхні лекції сходилися люмпени-ледацюги, об’єднані у так звані комітети бідноти (комбеди) і комітети незаможних селян (комнезами), налаштовані грабувати і за чужий рахунок жити. А як марксизм-ленінізм сприймала пере-

важна більшість селян — свідчить виданий *на-гора* красномовний саркастичний вислів: «Та йдіть ви зі своїм марксизмом-ленінізмом! Навіщо він нам! Його ж свині не їдять!» Одним словом, на селі йшла непримиренна боротьба між руйнівниками і створювачами добробуту. Комуністи все більш і більш відкрито нестерпними ставали до старанних і працелюбних сільських господарів, налаштованих на звитяжну працю і створення заможного життя. А нездарі-комуністи їм заздрили і озлоблювалися.

Індивідуальні сільські господарі примножували статки своїх родин і почували себе незалежними. Ці острівки приватної власності і незалежності були комуністам кісткою, застрягшою в горлі. До того ж вони розуміли, що приватна власність кожному селянину у душу запала. Досить міцним віковим корінням проросла. І кожний буде її захищати. Тому комуністи вирішили раз і назавжди покінчити з приватною власністю і незалежністю селян. Здійснили розкуркулення. Провели репресії. У селян забрали майно і землю. Кращих на селі господарів, так званих куркулів і їхні господарства знищили. Самих господарів відправили у концтабори ГУЛАГу, на Соловки, до Сибіру на копанки, видобувати коштовні метали і мінерали, на лісозаготівлю, будівництво залізниць, заводів і доріг. Без права листування, як ворогів народу. Інших з родинами загнали у вагони-товарняки і відправили до безкрайніх просторів Сибіру та Казахстану. Також без права листування… І це не випадково. Розуміли більшовики, що підняти українців на боротьбу з ними могли тільки інтелігенція і середній клас, тому вони їх нищили… Так комуністи вчинили у першу чергу з тими, хто створював робочі місця для безземельних селян і безробітного міського населення, хто давав їм можливість отримувати нормальну заробітну платню і забезпечувати свої родини хлібом. З тими, хто країну хлібом забезпечував.

За ідеологією комуністів використання найманої робочої сили на фабриках і заводах — явище нормальне. А використання найманої робочої сили сільськими господарями — злочин. Для них сільські господарі, що використовують найману робочу силу — злочинці! Кровопивці вони! І забрали їх. Під мітлу… Та цього комуністам замало було. Адже на селі лишились так звані середняцькі й інші індивідуальні господарства. Що своєю тяжкою працею забезпечували нормальний рівень життя своїх багатодітних родин, а

країну хлібом і всім, що до хліба потрібно. Надлишки виробленої продукції вони везли на ринок, продавали, купували, міняли, податки сплачували тощо. Незалежними були від комуністів. Ціну собі знали. Про марксизм-ленінізм знати нічого не хотіли. Просто вони працювали… І з цими залишками приватної власності, свободи і незалежності на селі комуністи вирішили покінчити назавжди шляхом створення голодомору…

P.S. Довожу до відома, що у розпал Громадянської війни в Червоній армії були сотні тисяч найманців-чужоземців. Зокрема, понад 40 тисяч китайців, понад 80 тисяч латишів, безліч вихідців із країн Європи, Азії тощо. У штаті «славетної» Чапаєвської дивізії було понад 20% найманців-чужоземців, воювавших з народом Російської імперії, яких комуністична пропаганда називала інтернаціоналістами. Зокрема, від власного народу Леніна, Троцького, Бухаріна, Сталіна, Якіра, Тухачевського, Уборевіча, Дзержинського і інших більшовицьких керманичів охороняли найманці-чужоземці: китайці, латиші, вихідці із інших азійських і європейських країн (В. Суворов, Очищення, Москва, 2000 рік, стор. 180–181). Крім того, більшовики активно прийнялися русифікувати Україну. Натомість знищених українців вони переселяли у відповідні райони росіян. І якщо у 1923 році в Україні було 3 мільйони росіян, то у 1959-му — 7 мільйонів, а в 1970 році — 10 мільйонів (Газета «Свобода», 3–9 травня 2012 року). У той же час тільки Друга Світова війна забрала 14 мільйонів українців (Газета «Свобода», 10–16 травня 2012 року, № 148).

6. ДИКТАТУРА ПРОЛЕТАРІАТУ І ЛЮМПЕНІВ-ЛЕДАЦЮГ НА СЕЛІ

А що ж у державному будівництві зробили марксисти-ленінці? Вони диктатуру пролетаріату встановили! Вона існує? Існує і діє! Як кажуть, на папері — з пролетаріатом, а фактично — без нього. Він, тобто, пролетаріат будь-якої участі у встановленні правил і способів її здійснення не приймає. Одна видимість. Його відсторонено. Він лише виконує встановлені компартійними босами правила.

Яка тут демократія? Вона десь там, поза народом. У повітрі витає… Виконавча влада усіх рівнів виконує вказівки партійних босів. Вони ж бо також із народу. Вихідцями із народу, із пролетаріату себе іменують. Отож, влада народна, пролетарська.

То хіба можливо, щоб якісь там робітники-пролетарії виходили на вулиці з протестами проти цієї влади? Щоб масові маніфестації — проти народної влади? Тому і з ними таким же чином, як з матросами Кронштадта, як з селянами-заколотниками із Холодного Яру або тамбовщини — тра-та-та, тра-та-та із кулеметів… Саме таке розпорядження надійшло від вождів світового пролетаріату Леніна і Троцького. Від самих впливових у злочинному світі Совєцького Союзу паханів. А рангом менші пахани: Дзержинський, Сталін, Свердлов та інші підтримали їх. І знову тра-та-та, тра-та-та… із кулеметів…

А кулемети в руках того ж ошуканого народу, який сподівався, що завтра з ним такого не станеться. Що його омине страшна доля тра-та-та, тра-та-та із кулеметів… Та марно він на це сподівався. Він дуже багато знає… У багатьох заходах по знищенню людей приймав участь. І щоб нікому він про це не розповів, щоб навіки замовчав і його разом з іншими — на Соловки! На Біломорканал! На лісозаготівлю, на будівництво Турксібу тощо. У вщерть переповнених вагонах, щоб слабкіші у дорозі задихнулись… У нас цього бидла багато, а жінки у нас плодючі, вони ще народять. І так щоденно, щотижня, щороку і десятки років… Та про який мир? Про яку свободу, рівність і братерство ви можете мріяти за влади комуністів? Комуністи і мрії про щось людське, гарне і піднесене — поняття несумісні. Вони ведуть неоголошену війну з власним народом! Понад сімдесят років воювали! До жовтневого перевороту 1917-го комуністи грабували банки, займались рекетом і казали, що все це задля великої мети — підтримки революції. Задля повалення ненависного (кому?) царського режиму. Але переворот здійснили. Експропріювали не тільки власність поміщиків і капіталістів, а й життя тих, хто не встиг втікти за кордон… Тепер пограбували банки і музеї, церкви і монастирі, галереї і царські палаци. Золоті запаси Вітчизни розграбили. Усе поцупили ім’ям революції і задля світлого майбутнього її народу!

Заводи і фабрики оголосили власністю робітників, але фактично вони належать державі, бо керує ними комуністична бюрократія. А вона, здебільшого, неосвічена. Ефективно керувати народним господарством не здатна. Обіцяну селянам землю спочатку дали, а згодом відібрали. У багатьох разом з життям… Частина награбованих цінностей пішла до Німеччини, в рахунок контрибуції за перемогу

над царською Росією, отриману завдяки комуністам-зрадникам. Частину — вкрали. Зокрема, у пахана Свердлова після його смерті, у сейфах виявили сотні тисяч царських золотих рублів, багато коштовностей, шедеврів мистецтва тощо. Закордонні паспорти на його ім'я. І просто чисті бланки паспортів різних країн. Мабуть, тікати збирався за кордон із комуністичного раю. Не інакше. Мріяв капіталістом стати. Кат! Пролетаріат західних країн мріяв експлуатувати… 1949 року їхній головний пахан, великий і мудрий Сталін, так висловився на його адресу: «Организатор до мозга костей, организатор по натуре, по навыкам, по революционному воспитанию, по чутью, организатор всей своей кипучей деятельностью — такова фигура Я. М. Свердлова» (Журнал «Огоньок» за 1949 рік, № 11, стор. 1). Шкода, що для повноти цієї характеристики великий кат і мудрий інтриган не додав: «такий, як я, видатний грабіжник банків і народних коштовностей».

Частину награбленого спрямували на купівлю зброї і її виробництво. На оплату агентів із підготовки Світової революції — Комінтерну. Натомість обіцяного добробуту, народи колишньої Російської імперії отримали концентраційні табори смерті, громадянську війну, розруху, голод і холод у своїх оселях, катівні і катування, спеціальні розстрільні дільниці при кожному губернському ОГПУ і розстріли без суду і слідства. Іменем революції! Ми ж соціалізм будуємо, а його можна будувати тоді, коли усе належить державі. А ми у одних законних власників приватну власність відібрали, а іншим віддаємо! Тобто, приватну власність зберігаємо… Де ж вихід? Найдемо! Ми ж бо — марксисти! Гасла поміняємо. От і все! Не для того ж владу захопили, щоб забаганки натовпу виконувати. Тим паче, що ті гасла — наші були. Ми їх у натовп закидали. Ми їх і знімемо. Інші проголосимо. Відповідно до поточного моменту. Ми повинні проявити гнучкість. А ті гасла ми виконували, щоб владу захопити! Землю у поміщиків відібрали — селянам віддали, фабрики і заводи у законних власників відібрали — робочим віддали. Усе зробили, як обіцяли! Тепер все під контролем… і за допомогою цього ж, не раз ошуканого нами народу, задавимо контрреволюцію. А потім і з приватною власністю покінчимо раз і назавжди.

Фабрики і заводи будуть належати робітникам, а вироблена продукція — нам. Ми будемо нею розпоряджатись! Так і з землею поведемося. Земля буде належати селянам, а те, що на ній, вони нам

віддадуть, а у разі відмови — комісари з продовольчими загонами заберуть… Ті гасла були тимчасові! Тепер інші будуть… Відповідно до поточного моменту. Відтепер беремо на озброєння рекомендації Маніфесту комуністичної партії. Їх і будемо виконувати. Не всі одразу, а поступово. Знову ж таки, у залежності від поточного моменту. Але оскільки ми багато наобіцяли народу, то повинні дещо виконати, щоб народ на своєму боці утримати… Готуючись до захоплення влади, оголосили, що смертну кару скасуємо, та виконання цієї обіцянки виявилося не на часі. Контра всяка вештається… А як же з нею будемо боротися, коли смертну кару скасуємо? Досить того, що фабрики і заводи — робітникам, а землю — селянам віддали. Як обіцяли! Господарюйте, товариші!

Подекуди запрацювали фабрики і заводи. Деяку продукцію почали виробляти. Селяни стали землю обробляти, сіяти, садити, доглядати і врожаї збирати. Податки сплачують. Наче оживати почала промисловість і сільське господарство. Але владі потрібний хліб. Багато треба хліба! А селяни за хліб вимагають засоби виробництва. Зокрема, плуги, борони, сівалки, віялки, молотарки, гас, бензин і мастильні матеріали, елітну племінну худобу, коней, насіння. Потрібна мануфактура, одяг і взуття, сіль, будівельний матеріал тощо. І селяни везуть на ринок надлишки врожаю. Продають і купують собі або обмінюють на потрібний їм товар… І держава має купувати. Для цього не аби які кошти потрібні! А ось з ними то й неув’язочка вийшла. Награбоване майно комуністи розікрали. А те, що до «закромів» держави потрапило — хутко розтранжирили. Вироблену на заводах і фабриках продукцію — розкрадають. Заробітну плату не платять. Родини робітників голодують. Хліба не мають за що купити…

А у закромах держави гроші не валяються. Надто велику озброєну армію, у якій сотні тисяч найманців-чужоземців, утримують комуністи. А все для боротьби з ворогами народу, з контрою, з самим народом. Не випадково ж вони співають «…полки стальные краснозвездные народу счастье принесли». І у «ощасливленій» комуністами країні, пролетарські полководці, які «ощасливлюють» її народ, «любимці» народу, сплять у броньованих вагонах, під пильною охороною тілоохоронців, з пістолетами під подушкою. Як злодії (В. Суворов, Очищення, Москва, 2000 рік, стор. 176–177). А який величезний бюрократичний апарат управління та примусу комуністи тримають? Їх мільйони… І всі їсти хочуть. А купувати

хліб — немає за що. Ні головний державний злочинець — зрадник Батьківщини і народу Ленін, ні його поплічники: свердлови, троцькі, рикови, дзержинські і їм подібні не діляться з народом награбованими цінностями. Щоб хлібопродукти закупити. Вони забезпечені, а за народ їм байдуже… І якщо нащадки тих комуністів будуть заперечувати ці факти, якщо вони зауважать мені, що я пишу неправду про вождів світового пролетаріату, зокрема, про головного пахана і нелюда Леніна, який з того світу досі контролює комуністичну зграю і витягнутою рукою вказує, куди їй рухатись, то схоже, що в головах їхніх не все в порядку… Уявляєте? Мрець спрямовує ваші дії! Рукою вказує шлях і запевняє: «Верной дорогой идете, товарищи!» Який маразм! Невже ви його не помічаєте? Невже вам не соромно милуватись цим лисим черепом ката народів колишньої Російської імперії, тобто, Радянського Союзу? Якщо не соромно, тоді прямо і відверто скажу вам: страшна хвороба у ваших черепках! Сатана надто вплинув на вас! За собою тягне… Сприяє розпаду клітин сіренької речовини у ваших черепках… Не дай боже — сифіліс мозку! Тож, лікуйтесь, шановні! Соціально небезпечна ваша хвороба…

А між сеансами лікування почитуйте про своїх «біленьких і пухнастих». Зокрема, у всесвітньо відомій «Літературній газеті» (№ 19 за 2004 рік). Дуже багато цікавого знайдете у В. І. П’ятницького (Йосип П’ятницький і Комінтерн на терезах історії). В історичних, бездоганно документованих творах Віктора Суворова прочитайте про них. Вони сприятимуть відновленню сіренької речовини у ваших головах, а відтак, і вашому одужанню… Робіть хоч щось реалістичне. Не змушуйте новопільців милуватись лисим сифілітиком, якого ви поставили на майдані. Приберіть його з очей нащадків закатованих ним предків! У хлів його заховайте! Тільки у той, де худоби немає. А то він почне їх марксизму привчати, як майбутнім жити, не їсти нічого… і пропаде ні за грош наша худоба…

У громадянську проливав ти кров народу,
Добиваючи повержену свободу,
Потім за комуністів воював,
Щоб Сталін цілий світ опанував!

Отримавши повний контроль над Україною, більшовики миттєво розправилися зі своїми недавніми партнерами по спільній

боротьбі за «щастя трудового народу»: «…або ти з нами, або ти проти нас». Зокрема, українським комуністам запропонували злитись з комуністами (більшовиками). Українських есерів і анархістів ліквідувала ЧК. Розвалені промисловість і сільське господарство волали про порятунок. Більшовики створили українську радянську трудову армію на чолі з неперевершеним організатором підневільної праці Сталіним. Боєздатніші частини відправляли на фронт, а менш боєздатні — озброювали кирками і заступами й кидали в атаку трудову. Нова влада запровадила трудову повинність. Якщо ти чоловік, маєш не менше 18 років і не більше 45 років, твоє місце на відбудові об'єктів народного господарства. А щоб не було трудового дезертирства — запровадили революційні трибунали. На повну діяли так звані продовольчі загони, які нападали на села і викачували всі продукти і худобу; горіли хати; розстрілювали «саботажників»; у революційні міста везли з сіл продуктові «лишки». Такого нахабства терпіти не можна, а тому українські селяни вкотре повстають… і за це їм, більшовикам, горлянки ріжуть. Уряд радянської України видає інструкцію про боротьбу з бандитизмом, яка дозволяє брати заручників за ворожість до радянської влади. Зокрема, за допомогу повстанцям передбачалось покарання, аж до повного знищення села.

Відомий письменник Короленко 6 липня 1920 року з обуренням писав голові уряду радянської України: «Навіть при царській владі соромились страчувати дітей, та ще й в адміністративному порядку, без суду. Нині в Українській республіці таке адміністративне дітовбивство вже набуває характеру побутового явища». Але представники національних компартій, міцно всівшись в урядові крісла, слухняно виконували вказівки комуністів (більшовиків) з Москви. І червоні легіони додушували залишки селянських повстань, які більшовики називали «куркульськими» чи «контрреволюційними».

Начебто Українська держава існувала, але це була **державність з зашморгом на шиї**. Україна була розколотою на лівий і правий береги Дніпра. Десятки тисяч свідомих і несвідомих учасників цієї війни загинули, а ті, кому пощастило вижити, мали вибір: одні тихо доживали за кордоном, інші — продовжували боротьбу, треті — догідливо прислуговували новій владі, потайки проклинаючи її.

З впевненістю заявляю, що з моменту більшовицької навали споконвічний природний процес створення і розвитку працелюбних родин, виховання сільських трударів припинився. На Україні почався Великий Терор і він своєю смертною косою пройшовся по всій Україні, зокрема, й по мешканцям села Костянтинівка, Новопіль, Івановичі. За даними так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» (стор. 288) репресовано 46 новопільців. Проте, ця цифра надто занижена. Вона ж бо із офіційних джерел, створених комуністами. А це значить, що її треба збільшити, щонайменше, у 7–8 разів, врахувавши всіх потерпілих від рук більшовицьких загарбників з 1918 року починаючи. «Біленькі і пухнасті» кажуть, що під час голодомору 1932–1933 років у селі Новопіль від голоду померло 94 людини (там же), а за свідченням тодішнього голови сільради — 601 людина. На «комсомольських» забудовах і підприємствах сталінського ГУЛАГу, зокрема, на Соловках і Біломорканалі активно працювали тисячі синів і дочок Черняхівщини. Славно працювали! Без права листування з рідними і близькими. Більшість з них там і закінчила свій земний шлях.

7. ЇХ НЕБАГАТО НА СЕЛІ, АЛЕ ВОНИ СЕРДИТІ…

На початку минулого століття серед мешканців сіл України, у тому числі й у селах Новопіль, Костянтинівка, Івановичі, виник незначний, але розгніваний на всіх і вся прошарок люмпенів-ледацюг, які заздрили успішним господарям, але не бажали отримувати від сільської влади земельні ділянки. Тим паче купляти їх і господарювати на них. Не мали вони схильності до праці. Проте мали великий хист до горілочки, а відтак, заради неї, й зазіхнути на чуже майно. А щоб було за що горілочку придбати…

З моменту захоплення влади комуністами цей прошарок не зменшувався, а щороку збільшувався, завдячуючи безглуздій політиці комуністів щодо сільського населення. Люмпени-ледацюги бачили і відчували, що комуністи прагнуть винищення заможного селянства, проводять політику військового комунізму, так звану продрозверстку. Озброєні загони на чолі з комісарами забирають від них останні продукти, а люмпени-ледацюги кинулись їм допомагать. Вони показують комісарам садиби середняків і заможних селян, разом нишпорять по садибах, шукають схови з хлібом тощо.

А щоб ці люмпени-ледацюги більше користі принесли комуністам, вони збирають їх до купи. Згуртовують їх у сільські, волостні, повітові (окружні), губернські комісії бідноти (комбіди) та комісії незаможних селян (КНС), так звані комнезами. Хоча краще було б їх назвати *комісіями сільських ледацюг*. Більш справедливо було б… Саме цей прошарок сільського населення більшовики використають по повній програмі у своїх злочинних діях проти успішних сільських господарів, під час їх винищення. За рахунок цих ледацюг і кримінальних злочинців комуністи поповнювали лави своїх прихильників на селі. Робили їх комуністами або посіпаками — рушійною силою руйнівних процесів на селі. За їхньою допомогою комуністи-руйнівники несамовито боролися за «щастя» народне. «Ощасливлювали» власний народ грабежами, тортурами і знищенням…

Їх було небагато. Як бачимо з анкети організації незаможного селянства Пулинської волості (куди входили села Костянтинівка, Івановичі і Новопіль) від 31 серпня 1921 року їх навіть відсотка не набиралося. Протягом 1920–1921 року у Пулинській волості було створено 35 КНС. Станом на 8 вересня 1922 року у їхньому складі налічувалося 1238 членів. Досягало до 1,5 відсотка населення. Проте, у 79 населених пунктах волості такі комісії взагалі не були створені. Як бачите, їх мало, але вони сердиті… Їхній моральний стан і прагнення яскраво висвічує їхня ж анкета. Стилістичні і граматичні помилкі, питання і відповіді надаю згідно оригіналу:

Запитання: Який політичний настрій комнезамів?

Відповідь: — налаштовані зміцнювати Радянську владу, боротися з куркулями і капіталістами, вводячи своїх представників до всіх закладів і т. п.

Запитання: Яку ініціативу проявляють Комнезами в земельних справах, продовольчих і наросвіти?

Відповідь: — з початку весняної посівної компанії взяли землю у куркулів волості і збирають відомості про єдоків, землі і урожаї. В наросвіті проявляють мало енергії.

Запитання: Скільки мінімум і максімум землі мають селяни, що увійшли до Комнезамів?

Відповідь: — мінімум — безземельні (4 десят.), а максімум 5–6 десятин.

Запитання: Чи є бажання у Комнезамів створювати артілі хліборобів, кустарні і промислові?

Відповідь: — дехто з'являє бажання на артіль хліборобів.

Запитання: Яку участь приймають Комнезами в будівництві кооперацій?

Відповідь: — вводять своїх представників.

Який висновок можна зробити з цих запитань і відповідей?

По-перше. Не може бути майбутнього у країни, де влада в руках невихованих і неосвічених ледацюг, здатних лише руйнувати, а не створювати. Тим паче, що вони налаштовані своїх лінивих, невихованих і неосвічених представників до всіх закладів вводити. У питання освіти втрутитись налаштовані. Бо там, бачите, без них, неосвічених і невихованих «проявляють мало енергії». Землю у куркулів вони відібрали. А хто її обробляти і обсіювати буде? От якби ті куркулі ще й обробили, обсіяли і обсадили для них цю земельку! Так їх немає. Вони їх туди «де Макар телят не пасе» спровадили. Ці активні будівельники соціалізму навіть порахувати кількість єдоків — не здатні!

По-друге. Страшно, що ледацюги, які не бажають брати землю і працювати на ній, мають 4–6 десятин землі і вважають себе незаможниками. Краще було б, якби вони себе ледацюгами визнали і до справ державних не втручалися. Страшно, що нездатні обробляти власні земельні наділи — налаштовані зміцнювати Совєцьку владу! Як, яким інтелектом? Якими здібностями? Вони налаштовані боротися з куркулями (з тими, хто їх годує) і капіталістами (з тими, хто їх одягає і взуває). Щоправда, у них «дехто з'являє бажання на артіль хліборобів»… А хто у цій артілі працювати буде? Вони ж бо лише керувати налаштовані… У кооперації — те саме — «вводять своїх представників». З анкетою комнезамів Пулинської волості ми ознайомились. Тепер можемо співставити наслідки їхньої праці і мого дідуся Костянтина Гроніковського, який мав лише 1,6 десятини землі і був заможним, а ці люмпени-ледацюги мають 4–6 десятин землі і вважають себе незаможними. А чому так? Бо ледачі вони! Такі ледацюги були у кожному селі…

Гадаю, не буде зайвим задля справедливості ознайомитись з «історичними» рішеннями, прийнятими ледацюгами, об'єднаними у Черняхівську районну комісію незаможних селян (КНС). Так, 13 квітня 1924 року на своєму засіданні ця КНС прийняла ряд рішень, характеризуючих сутність насильницької влади більшовиків, їхнє наполегливе прагнення крок за кроком нищити

успішних господарів, перетворюючи їх на однаково бідних. Ось деякі з них:

— увічнити пам'ять Леніна. Виділити при кожній КНС одну десятину, дав їй назву «Ленінська десятина», на ній провести показову працю і засіяти її силами сільської організації КНС. Зібране збіжжя з цієї десятини призначити в пользу ескадрильї Ілліча. Відкрити хату-читальню. **У кого заберуть помешкання, десятину землі, насіннєвий матеріал — не згадують. Для них це не проблема. На селі є незахищені владою, безправні господарі, а ледацюги за їхній рахунок все це й зроблять;**

— «щоб бути у курсі справ всього радянського будівництва» змусити виписати одну газету «Волинський пролетарій та селянська біднота» на п'ять членів організації КНС. **Змушують виписувати саме ту газету, яка локшину селянам на вуха вішає. Бреше їм, марксизмом-ленінізмом потчує й агітує підтримувати антилюдську політику більшовиків;**

— змусити власників та орендаторів млинів знизити плату за помол з членів сількомнезамів на 50%, а у разі незгоди — відібрати млин і передати незаможникам. **Хіба це не державний рекет? Хіба не корупція? Як би сьогодні це назвали? Не згоден запівдарма молоти нам збіжжя — млин заберемо;**

— створити кооперативи і змусити всіх стати їхніми пайщиками. Оголосити бойкот приватним підприємцям: нічого їм не продавати і нічого в них не купляти. **А де ж рівність перед законом? Де здорова конкуренція? Де добровільність вступу до кооперативу?**

— вирішили почати весняно-польові роботи 15 квітня. **Їх не цікавлять погодні умови. Сійте і все тут!**

— вирішили збільшити платню головам рай і сількомнезамів. **Прирівняли її до платні, відповідно, голови райвиконкому і сільради.**

І не дивуйтесь, що вони приймають такі «доленосні» рішення. Згуртовують і спрямовують ледацюг району на вчинення брудного насилля відносно хазяйновитих селян. Бо у цій організації неосвічені і невиховані ледацюги, позбавлені хисту до праці та бачення наслідків своїх дій. Для люстрації надаю повний текст особистої анкети одного з членів Новопільської сільської організації КНС (також строго за текстом оригіналу):

ЛИЧНАЯ АНКЕТА.

ОРГАНИЗАЦИИ К.Н.С. СЕЛА НОВОПОЛЯ, ЧЕРНЯХОВСЬКОГО РАЙОНА, ЖИТОМИРСКОГО ОКРУГА, ВОЛЫНСКОЙ ГУБЕРНИИ

Гр. **Цимбалюка Афанасия Макарьевича.**

Национальность: Украинец
Социальное положение: бедняк
Образование: Окончил двухкласное училище
Основная професия: хлебопашец
Семейное положение: Холост
Сколько лет живете в данном селе: со дня рождения
Когда вступил в организацию К.Н.С. 18\IV–24 года
Жил ли в городе: нет
Занимал ли выборные должности: нет
Служил ли в царской армии: нет.
Был ли в плину: нет
Служил ли в армиях Деникина, Петлюр Гетмана и прочих: нет
Участвовал ли в партизанских выступлениях: нет
Служил ли в красной армии: не служил по тому что меня комисия признала больным по 57 статье
Подвергался ли репресиям со стороны: Гетмана, Петлюры, Диникина: нет
Был ли под судом: нет
Состоите ли членом партии К.П.(б).У: состою только сочуствующим.
Участвовал ли в борьбе с бандитизмом: нет
Сколько десятин земли имели до революции: **полторы десятины**
Сколько получил десятин земли во время революции: **ничего**
Сколько мертваго и живого инвентаря: нет
Берете ли землю в аренду: нет
Арендуете ли землю у кого: нет
Нанимаетесь ли куда на работы: наймаюся на поденно
Занимаетесь ли извозом: нет
Занимаетесь ли каким кустарничеством: нет
Состоите ли членом Всеработ землесом: нет
Работают ли члены вашей семьи в своем хозяйтве ли по найму: работают по найму поденых работ.

Цамбалюк Афанасий Макарвьвич

13\VII–24 года

Коментарі, як кажуть, зайві. Ми бачимо, що цей член КНС відноситься до категорії паталогічних (злісних) ледацюг-безгосподарників. Має півтори десятини землі і не обробляє її. «Мертвого и живого инвентаря» у нього немає. У той же час мій дідусь Костя 1899 року отримав 1,6 десятини надільної землі і, маючи чотири маленькі дитини, успішно господарював. Придбав дві коняки, два воли, дві корови, п'ять голів молодняку. Понад десяток бджолосімей, курей, гусей, качок, кролів і овечок тримає. Бідняком себе не вважає. А при нагоді купив собі ще 16 десятин землі. Заможним селянином став.

У той же час член КНС Цимбалюк (чи Цамбалюк, як там насправді його прізвище), навіть під час так званої революції безкоштовно землю не бере. Не кажучи вже про купівлю. Земля, таким як він, зайвий клопіт. На ній бо працювати треба, а він такого хисту не має. Повагою селян не користується. Проте нездорових амбіцій у нього достатньо. Він прагне возвиситись над своїми односельцями. І задля цієї мети до КНС вступає. Членом однієї із багатьох владних структур диктатури пролетаріату хоче стати. Бо саме ця організація була створена для підняття престижу і значимості ледацюг та нездар у суспільстві. Возвисити тих, «кто был ничем», над заслуговуючими повагу суспільства людьми. Звісно, на противагу працьовитим, здібним і талановитим селянам. Члени цієї організації займалися знищенням працьовитих і статковитих сільських господарів. Саме у КНС комуністи згуртували і виховали бездушних посіпак та сексотів-стукачів. Які за командою Господаря: «Фас!» не замислюючись кинуться залюбки шматувати і трощити жертву, розкуркулювати, забирати останні харчі тощо. Саме вони будуть катувати і розстрілювати своїх односельців. Саме на таких покидьків опиралася більшовицька влада. А КНС — одна із її гілок. Вона прагне завоювати диктаторські позиції на селі. Приймає до своїх лав здебільшого кваліфікованих убивць — колишніх червоноармійців, працівників органів міліції, ЧК, ОГПУ, всіх, хто приймав активну участь у братовбивчій Громадянській війні.

Адже вони добре навчені вбивати українців. Рука не здригнеться задля революційних ідей навіть маленьких дітей убивати. Убивати людей за переконання, за прагнення свободи і незалежності,

за право бути людиною. Ці професіонали-убивці будуть у подальшому залюбки нищити українців і, у першу чергу, здібних успішно господарювати. Для підтвердження сказаного наведу приклад. 18 травня 1924 року загальні збори Андріївського сільського КНС (протокол № 7), під головуванням Беспалюка, після прийняття рішення про обов'язковість підписки на одну газету 5-ти членів, прийняли рішення про прийняття членами КНС демобілізованих червоноармійців: Єдуарда Мартина, Якова Демидюка, Василя Демидюка та Арсеня Пінчука, як благонадійних. У той же час відмовили у прийнятті членом КНС Макару Мельніченко, «как вредному для организации».

22 вересня 1924 року президія Житомирської окружної КНС затвердила протокол про прийняття членами Андріївського комнезаму згаданих «благонадійних» червоноармійців. Чому ж Макара Мельніченко не прийняли до комнезаму? Він не так охоче, як інші, убивав своїх співвітчизників під час Громадянської війни? Можливо, його погляди не настільки радикальні, як у більшовицьких посіпак села Андріївки? Яке значення вкладали комнезамівці у слова «отказать как вредному для организации», ми ніколи не дізнаємося. Можемо лише сподіватися, що він був дещо поряднішим від тих, хто вирішував: прийняти чи не прийняти…

Комуністи прискіпливо фільтрували ряди своїх посіпак. Про це свідчить витяг з протоколу № 24 засідання президії Житомирської окружної КНС від 22 вересня 1924 року. Уявляєте? Недостатньо було бути безземельним, малоземельним, безробітним, ледацюгою і голодранцем. Треба ще й «благонадійним» бути. Не зазря ж членів сількомнезамів аж на президії окружних комісій затверджували. Зокрема, на цьому засіданні були затверджені членами Новопільського сількомнезаму Опанас Цимбалюк та Антон Ткачук. Томаша Михайловського не затвердили тому, що він займається кустарним промислом — ковалем працює, що він працьовита людина, а не ледацюга. Стосовно громадянина Петра Войтюка прийняли рішення з'ясувати його зв'язок з сільським господарством та співпрацю з місцевим сількомнезамом. Ось так! Не кожний бідняк міг стати членом КНС. Він мав бути не тільки бідним, а ще й «благонадійним» для комуністичної влади. Комуністи заздалегідь готували виконавців запланованих ними злочинів на селі.

Підтвердженням цього є протокол № 13 засідання президії Черняхівської районної КНС від 5 червня 1925 року. Цього

разу президія затвердила протоколи загальних зборів сільських КНС щодо прийняття нових членів. Проте не всі особи, що були прийняті сільськими організаціями членами КНС затверджуються президією, не всі вони проходять через районний фільтр. Відмовляють у затвердженні рішення про прийом членом Вільської КНС Михайлу Котенко (нащадку стародавнього роду), а ось стосовно Василя Гончара утримуються. Затверджують протокол № 4 Новопільської КНС про прийняття членами комнезаму Мифодія Омельяновича Білюченко (можливо Біляченко — уточнення В. А.) і Вільгельма Адольфовіча Шмідта, а от щодо прийому Антосі Голуб (Дівочська КНС) — утримуються. Приймається рішення щодо виїзду члена президії до Некрашівської КНС, щоб усунути з посади «неблагонадійного» голову і обрання нового, благонадійного.

Якими ж повноваженнями були наділені сільські КНС? Як вони впливали на відносини у сільському суспільстві? Адже будь-яких законів чи постанов уряду з приводу їхніх повноважень не було. Це були звичайні громадські організації, які не обиралися сільською громадою, а створювалися за ініціативою комуністів, не маючи законних владних повноважень. Проте, як і комуністи, що сприяли їхньому створенню і діяльності, ці комісії узурпували владу на селі, слухняно втілювали в життя отримувані зверху вказівки. За допомогою своїх людей комуністи керували комісіями незаможників і спрямовували їхню діяльність у потрібному напрямку, а ті танцювали під їхню музику.

Комуністи надали сільським КНС великі повноваження. Зробили їх головною скрипкою в руйнівному оркестрі вікових стосунків сільських трударів між собою і державою. КНС були створені як інструмент ліквідації приватної власності, одноосібного, хуторського і отрубного видів господарювання. За їхньої активної участі комуністи чинили рекет і насильство на селі, створювали і зміцнювали свою комуно-фашистську владу, видаючи свої злочини за волю народу. Члени сільських КНС, щоб догодити більшовикам, залюбки ліквідовували осередки супротиву — успішних індивідуальних сільських господарів та були поплічниками комуністів у їхніх злочинах проти сільського населення, тобто рушійною силою колективізації. Такі висновки підтверджуються практичними діями КНС.

Зокрема, президія Зборівської КНС 20 травня 1925 року ухвалила рішення про позбавлення куркуля Антона Рутківського земельного наділу. Прокуратура і суд визнали дії КНС незаконними. У відповідь районна КНС оголосила прокуратуру і суд «підпавшими під куркульський вплив», а голову сільської КНС Янішевського усунули з посади. Голову виконкому сільської ради Дітківського за визнання культурними господарств куркуля Рутківського і його зятя Поруцького звинуватили у змові і незаконному складанні акту розподілу землі між ними. Усіх посадових осіб, що протидіяли сваволі КНС, оголосили підпавшими під куркульський вплив. Отже, комнезамівці не переймалися тими, хто хліб вирощує, хто країну годує. Вони, порушуючи недолуге «революціїйне» законодавство, прагнули підім'яти всіх під себе, зробити всіх однаково бідними і голодними… А ось другого зятя куркуля Рутківського, попа Страхарського, звинуватили у тому, що він «поліз» до окружної прокуратури оскаржувати їхнє рішення, а помічника прокурора Цепурник — у тому, що був у попа Стахарського на весіллі… Президія Зборівської сільської КНС, на противагу прокуратурі і суду, наполягає на тому, що господарство куркуля Рутківського є експлуататорським і його земля підлягає вилученню. От таке буває, коли країною ледацюга і хам керує… Тепер уявляєте, який вплив люмпени-ледацюги мали на совєцьку владу? І ще. Щодо повноважень КНС. 5 липня 1925 року в засіданні пленуму Черняхівської районної КНС брав участь голова Новопільської сільської КНС Житинський. На порядку денному, зокрема, були такі питання:

1. Про підвищення сільського господарства незаможників.
2. Революційна законність і КНС.

Ухвалили: «…вжити заходів організації КНС на місцях аби всі члени КНС і взагалі все селянство було кооперіровано», «…передати усі надлишки землі незаможним селянам», «…уникати закабальних угод куркулів з членами КНС», «…добитися втягнення на 100% бідноти до організацій КНС особливо жіноцтва», «…придаючи велике значення компанії «Модру» та «Аерохему» — втягнути широкі кола незаможників у члени таких».

Як бачимо, зібрання членів КНС ухвалює загально обов'язкові рішення. Як орган Совєцької виконавчої влади. Піклується про обороноздатність країни. Вона ж бо у капіталістичному оточенні. Проте не поспішайте з висновками. Згодом гуртки «Модру» та

«Аерохіму», а дещо пізніше «Асовіахіму», «Ворошиловських стрілків» і їм подібні, заполонять всю країну. У кожному населеному пункті Радянського Союзу вони будуть. До них залучать мільйони міцних чоловіків, здорових і амбітних жінок. В них навчать керувати тракторами, автомобілями, літаками, стрибати з парашутом, влучно стріляти… Радійте! Ми отримали багатомільйонну резервну армію добре підготовлених вояків для здійснення Світової революції! Адже з моменту захоплення влади на теренах Російської імперії комуністів не лишала мрія про світову революцію. І вони до неї дуже ретельно готувалися. Над усе прагнули створити Союз Совєцьких Соціалістичних республік усього світу. Прагнули поневолити усі народи світу. Скасувати приватну власність, створити трудові армії, зокрема, землеробну і промислову. Ставили на меті зруйнувати родинні відносини (жінка не може належати одному, обраному нею, чоловікові; вона — об'єкт загального користування) тощо.

Отже, рішення КНС «втягнути в члени «Модру» і «Аерохіму» широкі кола незаможників», відповідало більшовицькій агресивній політиці щодо поневолення інших народів світу і перетворення їх на рабів. А далі в цьому документі начебто корисні для людей рішення приймає більшовицька верхівка КНС. Ставить перед ними задачі нагальні і злободенні після збору нового врожаю: збільшити виписку селянських газет; добитися втягнення всіх бідаків та членів КНС членами сільськогосподарських коперацій та С.Т.В.; збільшити зарплатню головам сільКНС до зарплатні голів сільрад (громадська організація, а зарплатню її керівнику платить держава); виявити і взяти на облік усіх активістів КНС; виготовити печатки для сільських КНС тощо.

Ви скажете: це ж добре! Комуністи прагнуть досягнення народом політичної свідомості. Залучають його до участі в управлінні справами господарства і держави. До активного життя залучають і таке інше. Це ж дуже добре! Чи не так? Але, але, але… Майже сім років радянській владі, а кількість «бідаків», як вони себе називають, не зменшується. А навпаки — збільшується. Чому так сталося? Адже, пригноблені владу комуністам завоювали і в руки віддали, як вони того просили. Тепер вона у руках «борцов за счастье народное»! Отже, дайте тому пригнобленому народу обіцяне щастя!

Зокрема, зверніть увагу, якою ціною, за рахунок життів представників яких класів суспільства та окремих верств населення планується досягати виконання згаданого рішення КНС і рішень радянської влади? При тому, що усі засоби інформації належать комуністам. Альтернативна ідеологія заборонена. Український народ зомбується марксистсько-ленінськими примарними ідеями. Виховуються маси таких собі гвинтиків-совків, які сприяють концентруванню влади у руках партії комуністів під прикриттям так званої диктатури пролетаріату (читай: комуно-фашистських совєцьких покидьків). На селі рух ледацюг і невдах, об’єднаних у КНС, добирає значення владних структур сільських рад. Тепер мешканці села боязко сприймають їхні амбітні і нахабні дії. Багато з них змушені йти у цих покидьків на повідку, сприяючи збільшенню їхнього впливу.

Якщо гасло «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!» перекласти українською мовою і застосувати на теренах Волинської губернії у відповідності до поточного моменту, то можна костантувати, що мету досягнено: «Голодранці всієї губернії збіглися до купи!» Тепер комуністи можуть розраховувати на їхню підтримку. Відтепер треба лише щоденно збільшувати дозу масла і підливати його до всепоглинаючого пролетарського вогнища, роздмухувати ненависть ледацюг-голодранців до успішних культурних сільських господарів…

8. ВИДАТНІ ЛЮДОНЕНАВИСНИКИ КОМУНІСТИЧНОЇ ДОБИ. ЛЕНІН І ЙОГО ПОСІПАКИ

Пам’янімо всіх тих, що страждали
На Печорі, в Мордві, в Колимі,
Що за правду життя віддавали
У Московській жорстокій тюрмі.

Автор невідомий

Постаті, страшніші за Гітлера, могли бути тільки у нас, у комуністичному Совєцькому Союзі. Я в цьому впевнений! А для тих, хто більше прагне знати правду, зокрема, про наше минуле, про події, що відбувались у перші роки комуністичного панування, як жив народ зруйнованої Вітчизни і як жили керманичі руйнівної зграї, що назвали себе «вождями» світового пролетаріату, про їхнє

«злиденне» життя, повідомляю, що з ліквідацією комуністами класу буржуазії і поміщиків було відмінено право тримати прислугу (наймитів). Що, здивовані? Зворушені? Хто ж тоді білизну прав, їсти готував, помешкання прибирав нашим «вождям», у чергах за хлібом чи м'ясом хто стояв? Та не переймайтесь ви їхнім «тяжким» побутом! Безперечно, вони ці роботи не виконували, бо жили краще, ніж знищена ними буржуазія і поміщики! Останні виховані були. Мали власну честь і шанолюбство. Ганебних вчинків соромилися і були відповідальними перед наймитами і суспільством, а у «вождів» пролетаріату ніякої відповідальності, ні перед ким, не існувало. У них не було наймитів! Бо з часу ліквідації «панівних» класів, наймитів, які прислуговували комуністичним керманичам, почали називати «обслугою». Отже, у наших «вождів» було право і можливість тримати «обслугу». Звісно, умови роботи для «обслугі» стали багато гіршими… «Обслуга» була беззахистною перед невихованими, вибухово-небезпечними паханами і їхнім кодлом… Проте, «обслуга» не гірше працювала на «вождів» пролетаріату, ніж на членів царської сім'ї, бо надто боялися їх…

За Леніна на теренах Російської імперії було знищено людей більше, ніж під час гітлерівської окупації. Ленін був німецьким і японським шпигуном. «Великий вождь і учитель» брав гроші на підрив економічних підвалин своєї Батьківщини не тільки у німецького Генерального штабу, а й від японської розвідки — під час Русько-японської війни. Нічим не гребував «великий»: продавав Батьківщину, як то кажуть, «оптом і в роздріб». Життя в достатках і розкоші полюбляв… До захоплення влади Ульянов (Ленін) був звинувачений у шпигунстві на користь Німеччини. Звинувачення були доведені повністю. Лишалося довести його зв'язок з Ганецьким. За це він і зачепився.

«Так! Ганецький отримував гроші від кайзера, тільки я тут до чого? Не знаю ніякого Ганецького. Грошей від нього не отримував…», — заявив «вождь» світового пролетаріату. А захопивши владу — цього ж «невідомого» Ганецького зробив розпорядником діамантових потоків… Ленін використовує незаконно отриману владу для численних пограбувань не тільки приватних власників, а й державних установ, закладів, галерей, монастирів та храмів. І жахливо добрим був великий Ленін! Нічого не шкодував для пролетаріату інших країн, а точніше, для руйнування їхнього

відносно непоганого добробуту і умов життя. У 1919 році нелегально відправив до Польщі велику групу командного складу дивізії під проводом її політкомісара, колишнього поручика старої царської армії Стефана Жбиковського. Ця група створила Військовий апарат комуністичної партії Польщі і готувала збройне повстання. У своєму розпорядженні вона мала необмежені фінансові кошти, отримані від Комінтерна.

У другій половині травня 1919 року до Вени прибув емісар Бели Куна, один із відомих венгерських комуністів — Ерне Беттельхайм. Він привіз із собою купу грошей і план революції у Вені. За особистим розпорядженням Леніна у вересні цього ж року до Берліну для роздування Світової революції відправився Яков Самуїлович Рейх, він же — «товариш Томас». Ось що він розповів: «Інструкції Леніна були короткі: «Візьміть як можна більше грошей, присилайте звіти і, якщо можна, газети, а взагалі робіть, що покажуть обставини. Тільки робіть!» Відразу написав відповідні записки: Ганецькому, Дзержинському…

Ганецький у той час завідував партійною касою. Не офіційною, якою розпоряджався ЦК партії, і не урядовою, якою завідували відповідні інстанції, а секретною партійною касою, яка була в особистому розпорядженні Леніна і якою він розпоряджався одноособово, на свій розсуд, ні перед ким не звітуючи. А Ганецький був людиною, якій Ленін перепоручив техніку збереження цієї каси…

Я (тобто, Яков Самуїлович Рейх, уточнення — В. А.) знав Ганецького вже багато років, і він прийняв мене, як старого знайомого товариша, видав один мільйон рублів у валюті, — німецькій і шведській. Потім повів мене до комори секретної партійної каси…

Всюди золото і коштовності: коштовні камені, вийняті з оправи, лежали купами на полицях, хтось явно пробував сортирувати і кинув. У ящику біля входу повно обручок. У інших — золота оправа, з якої уже вийняті камінці. Ганецький обвів ліхтариком навколо і, усміхнувшись, каже: «Вибирайте!» Потім пояснив, що все це — коштовності, відібрані чекістами у приватних осіб. За розпорядженням Леніна Дзержинський здав їх сюди на секретні потреби партії…

Мені було дуже незручно відбирати: як здійснювати оцінку? Адже я у каменях нічого не розумію. «А я, гадаєте, розумію більше? — відповів Ганецький, — сюди потрапляють тільки ті, кому

Ілліч довіряє. Відбирайте на око — скільки вважаєте за потрібне. Ілліч написав, щоб ви взяли побільше». Я почав накладати, а Ганецький все примовляв: беріть побільше, — і радив у Німеччині не відразу продавати, а у випадку виникнення потреби. І дійсно, я продавав їх потім протягом низки років…

Я наклав повну валізу каменів, золото не брав: громіздко. Ніякої розписки на камені у мене не взяли, — на валюту, звісно, розписку я дав». Валізу з діамантами і мільйон валютою — це тільки на першочергові витрати. Щоб оселитися у Берліні. Після цього кошти «товаришу Томасу» стали поступати офіційними каналами. «Із Росії з дипломатичною поштою Рейху йшла не тільки валюта, але й різного роду коштовності, …діаманти, колекції витворів мистецтва та нумізматики. Реалізувати їх було зовсім не легко. Так, Рейх довго не міг продати колекцію срібних монет, — берлінські антиквари не брались визначити справжню їх вартість…

Оскільки самому їздити за грошима і коштовностями в Росію було досить складно, їхня доставка здійснювалась кур'єром Наркомату закордонних справ… Гроші йшли також на підкуп різних поліцейських чинів, оренду транспорту, у тому числі літаків, придбання конспіративних квартир, закупку і переправку до Москви новинок літератури, секретарок, володіючих німецькою мовою, і навіть «на всілякі смачні речі», як писав сам Рейх у листі від 19 серпня 1920 року. У його розпорядженні постійно знаходилось два літаки… Гроші зберігалися, зазвичай, у квартирі товариша Томаса. Вони лежали у валізах, торбах, шафах, інколи у товстих пакунках на книжкових полицях або за книжками. Передача грошей здійснювалась на наших квартирах пізно ввечері, в кількох картонних коробках вагою по 10–15 кіло кожна, мені часто доводилось убирати з дороги пакети грошей, які мішали проходу» (В. І. П'ятницький, Йосип П'ятницький і Комінтерн на терезах історії, Мінськ, 2004, стор. 150–161).

Це лише невеличка часточка спогадів про «найдобрішого» із «добрих вождів» пролетаріату — великого Леніна. Уявіть собі цю книгу — у 715 сторінок! Де описується, як «вожді» пролетаріату грабували народ і країну, не купляли продукти для голодуючого народу, а голодом його нищили, в той же час незліченну кількість награбованого майна, валюти і національних цінностей викидали агентам Комінтерну на створення і підтримку діяльності комуністичних партій всіх країн світу. Дуже цікаво буде! Почитайте!

В країні страшний голод, а великий Ленін діамантів не шкодує на підрив економіки і законної влади інших країн, на розпалювання Світової революції. Неоціненні народні скарби не шкодує, які іноземні експерти навіть оцінити не беруться. Дуже коштовні скарби! А він, «найдобріший», нічого не шкодує задля «визволення» світового пролетаріату із капіталістичної експлуатації!

І «товариш Томас» у Леніна не один. Багато таких «товаришів» він направив до різних країн світу для розпалювання вогнища Світової революції. І в Америку, і в Японію, і в Румунію. Якби у Антарктиді крім пінгвінів хтось жив, то він і там створив би комуністичну партію. І ні валюти, ні діамантів, ні скарбів, ні інших коштовностей не пошкодував би…

А звідкіля ж у Леніна таке багатство? Звідки скарби? Від товариша Дзержинського. Від його відомства, яке за вченням Маркса знищувало панівні класи, при цьому не забуваючи себе і своїх братанів. Головна частина коштовностей, що залишилась після винищення мільйонів людей, осіла в кишенях людей з так званими «горячими серцями і чистими руками». Частину вони віддали на потреби уряду, партії, до особистої ленінської комірчини, якою він так щедро розпоряджався. І не бідніла рука даючого…

Та не один Ленін набивав власні закрома діамантами. Такі ж самі приватні фонди були у Троцького, Свердлова, Бухаріна, Зінов'єва й інших паханів. Вони теж ні перед ким не звітували.

Замислитесь! Гітлер руками своїх катів убивав мільйони совєцьких і інших людей. Грабував! Проте скарби народів покорених країн вивозив до Німеччини, щоб там побудувати соціалістичне суспільство. А Ленін руками своїх катів убивав мільйони наших людей. Грабував, а скарби до Німеччини і інших країн вивозив, щоб там побудувати так зване соціалістичне суспільство. І постає питання: чим Ленін і Сталін краще Гітлера? Як на мене, то набагато гірші… А кату Леніну у Новополі на майдані, у селах і містах України пам'ятники досі стоять…

Ленін і Сталін знищили більше людей, ніж Гітлер. Без сумніву — гітлерівці несли фізичну смерть і спричинили її десяткам мільйонів людей. А марксисти-ленінці-троцкісти-сталіністи несли не тільки смерть фізичну, а й моральне знищення всього людства. У гітлерівців — звичайне знищення. А комуністам цього замало було. Перед знищенням вони повинні були спочатку «перевихова-

ти» мільйони людей, тобто, перетворити їх у облудних, єдина мрія яких — вижити за будь-яку ціну. Отож, товариші комуністи, автори «чудового» твору «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність», ви дещо випустили. І ось маєте можливість довести народу Черняхівщини, що ви здатні не тільки на якісь-там історичні недоробки, а можете стати знаними в усьому світі… Варто лише звернути увагу на самотньо стоячого на майдані села Новопіль вождя світового пролетаріату — великого Леніна — і підібрати йому гідну компашку, щоб не сумував. Адже не один він нищив народ своєї країни…

9. ЯК ЛЮДОЖЕР СТАЛІН БОРОВСЯ З БАРОНОМ МАННЕРГЕЙМОМ

Зокрема, усім відома страшна постать і криваві кроки усатого ката всіх часів і народів, мудрого-премудрого Сталіна. Я впевнений, що ніхто і ніколи не зможе у повному обсязі надати прийдешнім поколінням повну і об'єктивну інформацію щодо злочинів, скоєних комуністами на чолі зі Сталіним. Тому не буду перераховувати жахливі злочини, що здійснювалися у сталінських концтаборах, у підвалах ОГПУ, НКВС, МДБ, на розстрільних дільницях цих одіозних органів. Торкнусь лише деяких подій і обставин, що мали місце під час Зимньої війни, коли Червона армія ступила на землю Фінляндії (30 листопада 1939 року)…

…Вдень — стерпно, вночі — так-сяк, до ранку — мінус 41 по Цельсію — за таких погодних умов людожер Сталін поставив Червоній армії нездійсненну задачу — прорвать «Лінію Маннергейма» на Карельскому перешийку. Але *цю, нездійсненну задачу Червона армія здійснила!*

Жодна армія світу наступальних операцій при мінус 41 не вела. А Червона армія пішла в лоб на оборонну лінію, довжиною 135 кілометрів і 90 кілометрів у глибину, яка будувалася двадцять років. Її фланги упиралися, відповідно, в Фінський залив і Ладожське озеро. За безкрайніми мінними полями, протитанковими канавами і гранітними надолбами, за залізобетонними тетраедрами і дротяними загородженнями у десять, двадцять, тридцять рядів (на висоті 65,5 — сорок сім рядків густого мінованого колючого дроту на металевих кілках (в землю убиті рельси натомість кілків). А за цими загородженнями — залізобетонні каземати: три, чотири, п'ять

поверхів під землею. Перекрито фортифікаційним залізобетоном товщиною 1,5–2 метри. Стіни прикриті броньовими плитами. Усе завалено багатотонними гранітними валунами і засипано землею. Усе замасковано. Над казематами уже піднялися густі єлові ліси. А ліси снігом занесені.

Кулеметники, стрілки, артилеристи сидять за бронею і бетоном. Глибокі амбразури гасять спалахи пострілів, спотворюють і глушать звук стрілянини. Стріляють в упор, а здається — з дальнього лісу… В середині кожного каземату — склад набоїв і палива, теплі спальні приміщення, кімната відпочинку, кухня, їдальня, туалет, водовод і електростанція… Командні пункти, вузли зв'язку, шпиталі — усе під землею. Під бетоном, під лісовою чащою, під снігом. І все у теплі. Снайпер, який не одну добу очікує свою жертву, вояки легких лижних загонів, діючих у тилу Червоної армії, тепло одягнені, хорошо екіпіровані.

Солдати Фінляндії народжені, виховані і навчені для дій іменно у таких умовах. Вони знають, що через кілька днів після бойового чергування чи лижного рейду їх нагодують горячим супом. Їх чекає уютний відсік у підземному бункері, де вони виспляться у теплі перед новим завданням. Вони знають, що у випадку поранення їх жде операційна палата глибоко під землею. Там чисто, сухо і, знову ж таки, тепло.

Але попробуйте наступати у таких умовах. Попробуйте відрізати раненому ногу, коли за тоненькою стіною шпитальної палатки мінус 40, а в середині — мінус 30. Так ось, при мінус сорок і нижче здібна наступати тільки Червона армія (В. Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, стор. 203–206), наші діди, батьки і брати. Вони йшли, наступали, бо гонив їх на вірну смерть звір, криваве і дике чудовисько, висококласний кримінальний злочинець Коба Джугашвілі, за кримінальною кликухою Сталін.

Уявіть собі, глибина снігу 1,5 метра. Під снігом болота, які не замерзають. Сніг їх від морозу захищає. На озерах тонкій лід. Танк провалюється. Фінляндія — країна з тисячами озер. Розбери, де озеро, а де поле? Все навколо біле і пухнасте. Іскриться на сонці, очі сліпить… А під снігом — валуни гранітні.

На вигляд — поле рівне. Сніг навкруги і тільки. А танки пішли і переламали катки, гусениці порвали. Ще до того, як потрапили на мінне поле — мільйонами мін напхане. Помилитися можна, але

тільки раз у житті… Навколо ліси. У лісах танкам нема чого робити. Вогонь артилерії коригувати неможливо. Непролазна тайга. Лінії обрію немає. Артілерійський спостерігач не бачить, куди падають снаряди. Пролітають над головою, свистять, виють, а куди падають — не зрозуміло. А з батареї кричать у трубку: недоліт? переліт? А чорт його знає! Побачити розриви можна тільки з тієї самої поляни, на яку ці самі снаряди падають.

А фінська артилерія у цих місцях була завжди. Кожна батарея за мирний час пристріляла рубежі; навідники, коригувальники, командири знають данні для стрілянини на пам'ять. Наша ж артилерія мало помагає нашим військам. Танки тут непотрібні. Не для танків ця місцевість. Авіація зверху теж нічого не бачить. Взагалі, війська в лісі тяжко розрізняти, а тут і розрізняти нічого — вони не у лісі, а під снігом, під землею. І дим від печей з літака можна побачити тільки там, де вони бажають його продемонструвати — у фальшивих районах оборони.

Наступаючим у землю не заритися. Земля мерзла і тверда мов граніт. Ранених можна у шпиталь не тягнути — на такому морозі навіть при незначній утраті крові ранений замерзає. Перед наступаючими смуга загородження — глибина від 15 до 60 кілометрів: мінні поля, ескарпи, контрескарпи, лісові завали, в непрохідних столітніх ялинкових лісах — вузькі коридори в снігу. Місцевість перерізана ручійками і річушками з обривистими берегами. Берега екскарпіровани. Усі містки зірвані. Підходи до містків заміновані. Все прострілюється снайперами. За цим — головна смуга оборони глибиною 7–12 кілометрів тощо.

Це тепер нам відомо, а тоді радянському командуванню не було це відомо. Не було відомо, що за головною смугою — знову загородження і ще одна смуга оборони. І знову мінні поля, загородження, і ще одна смуга оборони.

Для прорива «Лінії Маннергейма» потрібна була бомба 50 кілотон. Без застосування ядерної зброї прорвати її неможливо. Ніхто не зможе! А Червона армія прорвала «Лінію Маннергейма», тобто, зробила неможливе. Таке було можливе тільки у нас. І тільки за наказом товариша Сталіна. Не виконано наказ — розстріл на місці. Як розстріляли командний склад 44-ї стрілкової дивізії перед її строєм. Прорив «Лінії Маннергейма» — це перший у історії приклад прорива довготривалої оборонної смуги. Червона армія зимою

1939–1940 року створила чудо. Непотрібне, безтолкове, але чудо. Криваве, страшне, але велике. Чому і з чиєї вини сталася трагедія у Фінляндії? Чому ці події обернулися страшною трагедією для багатьох сотень тисяч наших вояків?

…У високих і теплих кремлівських кабінетах вирішили відрізати Німеччину від стратегічної сировини в Швеції (мідь, свинець, цинк і залізна руда). Замислили прибрати ці багатства до рук або ближче підібратися до них. Шлях через Фінляндію. Водночас — додати ще одну республіку до «непорушного» союзу. Створили уряд із офіцерів НКВС і ГРУ. «Президентом» поставили Отто Куусінена (його дружина у тей час працювала в нелегальній резидентурі Рихарда Зорге), міністрами — радянські комуністи фінського походження. Створили «червону армію», яка повинна переможно увійти в Хельсінки і підтримати «повсталий пролетаріат», а наша Червона армія повинна трішки допомогти «братам по класу». Усе населення Фінляндії було розділене на білих і червоних. Так звані «білофіни» підлягали ізоляції і ліквідації. Їх чекало те, що і польських офіцерів.

У теплому кремлівському кабінеті людожеру Сталіну не думалось про температуру мінус 40, що хтось у нас коротає грудневу ніч без теплого туалету. Про дрібниці взагалі не думали. І вирішили — допомогти «братам по класу». «Білофіни» викинуть білий прапор. Опору не передбачалося. Просто Сталін дав наказ — ввести війська на територію суверенної держави. А фіни уперлися. Білого прапору не викинули. Зустріли наших «визволителів» снайперським вогнем. Вони двадцять років чекали від нас цього кроку. І готувалися. Почалася війна. Штурм. Прорив, але прорвати «Лінію Маннергейма» неможливо. Ні за яких умов. І обійти неможливо. На північ від Ладоги — непрохідні ліси, болота, тундра, величезні озера. А тому, що очікувалась безумовна капітуляція, ніякої підготовки до війни в Червоній армії не проводилося. Планувався переможний марш. Але мужній народ Фінляндії не здався. Тоді вусатий людожер віддав наказ — розтрощити!

Червона армія після перших боїв протверезилася від шапкозакидних настроїв. Бійці і командири зрозуміли, що перед ними сильний противник: дисциплінований, думаючий, хоробрий. Солдат Фінляндії — відмінний стрілець, чудовий лижник. Над ним немає

військової бюрократії. Вся ініціатива надана йому, і він діє: раптово, рішуче, настирно. Від затяжних боїв ухиляється. Наносить удар тільки тоді, коли впевнений у невідворотності успіху, і відразу зникає у тайзі.

«Лінію Маннергейма» прорвали. Але якою ціною? А любою! Хіба ціна будь-коли цікавила людожера Сталіна чи керовану ним комуністичну партію? У них була велика мета. Ради її досягнення Ленін і Троцький вважали можливим пожертвувати усім народом колишньої Російської імперії і усіма її багатствами. Так і робили. І Сталін ціною не цікавився. Зокрема, бої у Фінляндії зупинилися 13 березня 1940 року, а літом три країни Прибалтики: Естонія, Литва і Латвія без бою здалися Сталіну і перетворились у «республіки» Радянського Союзу. Сталін пред'явив ультиматум Румунії: верніть Бесарабію! Пам'ятаючи гіркий досвід Фінляндії, уряд Румунії навіть не став затівати довгих перемовин: ось вам Бесарабія, а водночас і Буковина.

Готуючись до згаданих подій і Другої Світової війни, Сталін укріпляв свою необмежену владу шляхом чистки Червоної армії і інших силових структур. Правильно він діяв чи неправильно, законно чи протизаконно? Відповідь у мене буде однозначна: неправильно і незаконно. Але якщо врахувати, що Червона армія і усі інші силові структури виростали із дрібних і великих банд, ватажки яких не бажали нікому підкорятися, то він просто зобов'язаний був примусити всіх слухатися і беззаперечно підкорятися йому (диктаторові). Цю задачу Сталін виконав блискуче! 1937 рік можна назвати роком боротьби пахана Сталіна з бандитизмом і партизанщиною паханів нижчого ґатунку в армії і каральних органах (інших силових структурах). І, як на мене, то я не буду тужити за розстріляними ним бандитами. Зокрема, за усіма тими, що оточували Леніна і Троцького, а також плеяди бандитів, на кшталт Тухачевського, Якіра, Ейдемана, Дибенко, Путни, Прімакова, Єжова, Фріновського, Берзіна, Косіора тощо.

РОЗДІЛ IV

ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

1. СТВОРЕННЯ ЗЛИДЕННОГО СІЛЬСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сталін усвідомлював, що заможне селянство не дасть себе ошукати і до колгоспу не піде. Віддаючи команду знищити куркульство як клас, диктатор розумів, що з сільськими активістами-неробами далеко не заїдеш. Сам писав, що до державного перевороту багатомільйонна бідняцько-середняцька маса виробляла 2,5 млн пудів хліба, а купка куркулів — майже 2 млн пудів. Та маса ледь дотягувала від урожаю до урожаю, а добрі хазяї вивозили лишки на ринок, годували країну. Більшовицька диктатура не могла купувати у куркуля зерно, бо державна скарбниця була порожня. І вирішили відібрати у багатих силою, бідних залякати і силою загнати до колгоспу, а його перетворити у безплатного постачальника хліба режиму, що привело до трагічних наслідків — Голодомору. Щоб надати сваволі розкуркулення вигляду боротьби міського пролетаріату за соціалістичні перетворення і єдності його з трудовим селянством, у листопаді 1929 року пленум ЦК ВКП(б) ухвалив рішення про скерування 25 тисяч робітників підприємств на роботу в колгоспи. Було відряджено 27519 добровольців, у тому числі з України — 7,5 тисячі (газета Свобода за 28 лютого — 6 березня 2013 р. стор. 7). Комуністи здійснили одне із самих страшних, самих кривавих марксистських перетворень на селі — суцільну колективізацію. Відібрали у селян власність. Зігнали їх до сіл і колгоспів. Перетворили їх у колгоспних кріпаків. Таких собі совєцьких рабів. І не дивуйтесь, що так відверто пишу. Я — свідок! Пишу так, як думаю! А думаю так, як пишу…

Особливу нещадну травлю працелюбних сільських господарів і цькування на них люмпенів-ледацюг комуністи розгорнули 1928 року. На цей час Сталін мав необмежену владу. Майже усі впливові та авторитетні у партії комуністи — учасники державного перевороту 1917-го, були знищені фізично або морально. Осередки партії комуністів, яка налічувала понад 500 тисяч членів, здебільшого складалися з малоосвічених або зовсім неосвічених

осіб. Вони повірили Сталіну і підтримували його. Ідеологі і прибічники НЕПу були знищені. У Сталіна були розв'язані руки і він розпочав здійснення своєї мети — зробити із селян однаково бідну і легко керовану народну масу. А для подолання супротиву народу комуністи створили органи комуністичної диктатури, її каральну машину — органи і війська ЧК-ГПУ-НКВС, які, починаючи з жовтневого перевороту 1917-го, постійно збільшувалися і зміцнювалися. Вони мали воювати проти внутрішнього ворога, проти власного народу. Червона армія за своїм призначенням повинна була воювати проти зовнішнього ворога. Але й вона воювала проти власного народу.

Отже, війна проти власного народу по люті і числу жертв нічим не відрізнялася від звичайної загарбницької війни. Каральні війська терорізували населення, вчиняли страшні злочини проти народів Совєцького Союзу і людства (фото №№ 137, 149, 152–155, 161, 163). А головною зброєю терору було перо у руках стукача, терпуг (напилок) для спилювання зубів у руках слідчого і револьвер системи «наган» у руках ката. Каральні війська проводили обшуки, облави, арешти, здійснювали конвоювання, охорону каральних і виправних установ. Зокрема, охороняли вождів, урядовий зв'язок, державний кордон тощо. У тридцятих роках минулого століття образ бійця-карателя значно змінився. Тепер це не кримінальник у матроській тільняшці, а охоронець у кожусі: багнет вперед і відданий собака поруч…

…І більшовицький терор розгорається, гасне і розгорається з новою силою… Комуністи кажуть, що початок терору — 1937 рік. Ні! Початок терору — 1917 рік, а вершина — у 1930-му. Терор у 1937 році, слідуя своїй логіці, добрався до верхів. Тому 1937 рік вони добре пам'ятають. А коли якіри і тухачевські кров'ю заливали цілі губернії — вони це терором не вважали. Але за панування комуністів терор ніколи не припинявся, зокрема стосовно селян, долю яких вирішували сільські покидьки. Отже, підвівши роздмуханий вогонь терору до більшовицької верхівки, знищивши багатьох її представників фізично або морально, 1927 року Сталін оголосив суцільну колективізацію. Але сільські господарі України, у тому числі і сіл Костянтинівки, Новополя, Івановичів, не хочуть вступати до колгоспу. Тоді комуністи ініціюють створення так званого сільського совєцького активу. До нього долучили весь сільський

непотріб: комуністів, комсомольців, співчуваючих їм, працівників сільвиконкомів, членів комнезаму, колишніх бійців військ ОГПУ, ЧК, Червоної армії. Для масовості запросили люмпенів-ледацюг і людей, що люблять міцні алкогольні напої, схильних до скоєння кримінальних злочинів і таких, що раніше їх вчиняли. Таким чином зібрали до купи чималий гурт осіб, які не користуються повагою сільської громади, вважаються сільським непотрібом, розуміють це, а тому ненавидять заможних та порядних сільських господарів і здатні до помсти… Саме цей, так званий сільський актив, разом з уповноваженими райкому компартії, вирішував, кого треба розкуркулити.

Напередодні суцільного розкуркулення багато селян, які досягли значних успіхів у розвитку своїх господарств, було заарештовано та вислано до Сибіру. Чоловіків заарештували взимку, а влітку прийшло розпорядження вислати й їхні родини. Дітей розкуркулених селян вигнали з учбових закладів, як дітей «ворогів народу». Більшість селян, щоб уникнути репресій, змушені були здавати нажите тяжкою працею добро до колгоспу, у розпорядження люмпенам-ледацюгам. Держава почала накладати величезні податки, ввела обов'язкову здачу державі хліба, картоплі, овочів, м'яса. Податок щороку зростав і перетворився в насильну реквізицію всіх хлібних запасів, яка розпочалася 1930 року.

І ось наслідки колективізації і голодомору: станом на 1.01.1930 року у селі Новопіль налічувалося **626** дворів і **3139** жителів, а після голодомору 1932–1933 років у селі налічувалося **504** двора і біля **2500** жителів. Як ідеолог і палкий прибічник суцільної колективізації села, Сталін задіяв усі ЗМІ для розпалювання ворожнечі між заможними і бідними верствами селян. Особливу ставку зробив на більшовиків-люмпенів. Саме вони повинні викликати у народа ненависть до здібних і працелюбних сільських господарів, яких більшовики нарекли куркулями і звинуватили у всіх негараздах, а особливо у нестачі продуктів харчування та встановленні високих цін на них. Така травля не оминула новопільських сільських господарів, бо були у цьому славетному селі й так звані бідаки, себто, люмпени-ледацюги, що складали сільський актив. Тому у Новополі травля заможних сільських господарів і репресії не припинялися навіть під час дії НЕПу. Одною із перших постраждала багатодітна родина Дмитра Спи-

ридоновича Кіпчука, яка ще за царату придбала земельний наділ. А після введення в дію НЕПу — отримала додатковий земельний наділ і за кілька років тяжкої праці ця родина заробила собі чималі статки. Стала заможною. Розкуркулювати її пішов батько такої ж багатодітної родини Степан Клинчук, який не бажав тяжко працювати, щоб за рахунок своєї праці заможно жити. Ні його батьки, ні він не скористався безвідсотковою довгостроковою позикою царського уряду на купівлю землі. Відмовився отримувати землю й від совєцької влади. Бо ледацюгою був і працювати на землі не хотів. Керувати односельцями хотів… Родина Клинчука Степана навіть на тому, земельному наділі, що до НЕПу мала, неохоче працювала. Аби як… Заздрила працьовитим і заможним господарям. Статус родини люмпена-ледацюги їх влаштовував. Тим паче, що у нової влади бідаки у шані були. Саме на таких комуністи опирались, підтримкою їхньою користалися. Та Степан Клинчук ще й членом партії комуністів (більшовиків) мріяв стати. Для цього треба було довести комуністам своє сприйняття марксистсько-ленінської ідеології, відданість совєцькій владі і готовність вести нещадну боротьбу з її ворогами. Він до цього давно готовий і родину старанно готує, про ідеї марксизму-ленінізму їй розповідає. Всебічно доводить свою відданість. Спочатку комнезамівцем, активістом нової влади стає Степан Клинчук. Посіпакою їхнім. Різні доручення виконує. Вислуговується. Щоб старанність його помітили…

І раптом доля Степану Клинчуку усміхнулась. Дала можливість проявити незаурядні здібності. Членом комнезаму, комуністом і впливовою особою на селі він уже став. А тут комуністи оголосили розкуркулення і колективізацію. «О! Це те, що треба! Як молодий комуніст нещадним буду! Тим паче, що сільська влада погодила з районною владою мою кандидатуру і призначила керівником однієї із груп сільських активістів по розкуркуленню кращих сільських господарств. Мені дають змогу проявити свою більшовицьку принциповість. Безумовно, з цією чорною справою впораюсь, доведу клятим куркулям, чого я вартий! Змушу під мою дудку танцювати… На колінах повзати будуть… Адже злості мені не займати. На усіх вистачить!», — подумав ледацюга Степан Клинчук. Озброївся злобою і пішов у новопільців власність відбирати… У одних лавах з Степаном Лукічем Клеваном, Федором Йосипенко, Аврамом М’янівським і іншими потрошителями робив чорні спра-

ви. Нещадним був до кращих сільських господарів. Доводив свою надлюдську владу над ними. Грабував їх. Мародером і грабіжником став. Нищив працьовитих і більш здібних, ніж сам. Із заздрощів. З насолодою душу відводив. За те, що вони краще від нього живуть. Забуваючи, що вони краще від нього працюють. Заможних односельців — годувальників народу — заповзято нищив.

Однією з перших його жертв стала багатодітна родина Дмитра Кіпчука. Не знав ідейний марксист-ленінець Степан Клинчук, що земля кругла, що вона крутиться, бо неосвіченим був. Навіть до церковно-приходської школи не ходив… І, як кажуть, не соромлячись, серед білого дня з'явився зі своїми поплічниками. Пограбував. Забрав усе її майно. Рухоме і нерухоме. Залишив їх жебракувати. Без грошей і хліба. Залюбки знищив працьовиту родину, нащадок якої у майбутньому одружиться з онукою потрошителя. Колись ворогуючі родини — породичаються… Та ворогуючі предки про це вже знати не будуть…

Не можу обійти увагою і внесок доньки цього більшовицького посіпаки, моєї вчительки, Ганни Степанівни Клинчук (фото № 87), у виховання «совків». Затятої і злої комуняки. Вона не припускала проявів вільнодумства, будь-яких дитячих пустощів, була зла на усіх і уся… Наче зло своє на нас, маленьких дітках, виміщувала за те, що її чоловіки не кохають. Наче ми винні у цьому… А хто її таку покохає? І ліпила комуняка Ганна Клинчук, донька Степана-потрошителя, з нас павликів морозових. Повагою новопільців не користувалась. Вони лише боялись її. Вона ж бо при владі! Донесе! Так затятою комуністкою й померла.

Ось і поміркуйте! Чи була людська логіка у діях комуністів? Спочатку вони сприяли створенню середнього класу на селі, а створивши — знищили його. Знищили цвіт сільського населення України — найкращих, найздібніших, талановитих і фахових селян. Комуністи не лишили суспільству ні можливості, ні надії на їх відродження чи появу у майбутньому, знищили цвіт сільського суспільства, зруйнували все краще, що побудували поміщики-капіталісти і звитяжні сільські господарі зі своїми працелюбними родинами… У діях комуністів немає державного мислення і доброзичливого ставлення до свого народу. Нездатність комуністів і їхніх посіпак, що очолювали владу у центрі і на місцях, продуктивно працювати, призводила до злостивості та заздрощів відносно ха-

зяйновитих українців, які вміли передбачливо мислити і заповзято працювати. Саме здатність цих людей заробляти та примножувати свої статки, збільшувала ненависть комуністів. І вони залюбки виконували свій план помсти та знищення кращих за себе. Їм потрібен був лише привід для здійснення своїх чорних намірів. Приводом до репресій став заможний стан селян, їх небажання позбавитися власності і вступати до колгоспу, тобто добровільно перетворитися на бідняка. А хто їм заважав — тих комуністи висилали туди, «де Макар телят не пасе», або розстрілювали. Отже, як сказав невідомий нам патріот України, невідомий поет тих страшних часів:

Пом'янімо і тих, що копали
У сльозах і кривавім поту,
Біломорський і Волжський канали
Голі й босі, в мороз і сльоту.

Комуністи не тільки відібрали у селян їхню власність, вони скасували приватну власність, як таку. Започаткували нові види власності: державна, колгоспно-кооперативна та особиста, яка була обмежена певним переліком майна, що могло бути у власності однієї особи. Не припиняючи жахливих репресій стосовно родин ліпших сільських господарств, а решту залякуючи застосуванням до них таких же репресивних заходів у разі відмови від вступу до колгоспу, загнали їх до села і перетворили селян у безправних колгоспних кріпаків.

Одночасно «турботливі» енкаведисти забирали молодих і здорових чоловіків, здебільшого вночі. Щоб сусідів не турбувати. Садовили у «чорний воронок» і везли до буцегарні, а з неї — туди, «де Макар телят не пасе». У сталінські концтабори смерті системи ГУЛАГ. І вони там славно працювали! Як ворогі народу. У багатьох мешканців села Новопіль така доля. Зокрема, у Петра Карпенко і його красенів синів. Які не встигли пізнати справжнього кохання, лише мріяли про нього, про гарне і щасливе родинне життя. І не одне дівоче серце сохло за працьовитими і вихованими синами Петра Карпенко. …Одного разу, у неділю 1929 року, у діда Харитона, у Крученці, зібралося чимало селян, щоб Богові помолитися (безбожні комуністи церкви закрили). Родина Петра Карпенко з Новополя там була. Сину Саві — 18 років, а Арсенію — 20 років тоді виповнилось. Безбожні комуняки увірвалися до хати і перервали молитву селян, розігнали усіх віруючих, а міцних і здорових

чоловіків заарештували, щоб Богу не молились! Не тільки їхню молитву перервали, а й їхнє життя обірвали. Серед арештованих були міцні і красиві брати-парубки Сава і Арсеній Карпенко (фото № 38), що ввечері на побачення до своїх наречених збиралися. Не відбулося їхнє побачення. Комуністи відібрали мрію юнаків і наречених, зупинили звичайний, природний процес створення міцних родин, які ніколи не будуть створені, у яких ніколи не буде діток. Замордують їх комуністи у сталінських таборах смерті на Соловках, на будівництві Біломорканалу. Юнаки ніколи не пізнають радості і насолоди палкого дівочого кохання… Знівечені будуть не тільки їхні долі, а й долі їхніх наречених… Мільйони таких селян опиняться у сталінських таборах смерті…

І марно сподіватимуться матері та наречені на повернення своїх коханих із «комсомольських» забудов, марно будуть лити ріки сліз і поглядати у віконце, чекаючи появи своїх кровиночок або наречених. Марно дружини чекатимуть на своїх чоловіків, на батьків сумісних діточок, що відтепер будуть рости з тавром «діти ворога народу». Не дочекаються вони вісточки від них. Адже їх оголошено ворогами народу. Позбавлено волі і права листування. А це — смертний вирок, тільки з відстрочкою його виконання. Мрії і сподівання десятків мільйонів людей комуністи запроторили до сталінських концентраційних таборів смерті, створених комуністичною партією під мудрим керівництвом вождя усіх часів і народів великого Сталіна (фото №№ 62). Вони по всій території Совєцького Союзу були об'єднані у Головне управління таборів Совєцького Союзу (скорочено — ГУТРСС), а російська назва «Главное Управление лагерей Советского Союза» (скорочено — ГУЛСС). Але ні українська, ні російська абревіатура не прижилася. Усі називали цей страшний орган просто «ГУЛАГ», без якихось там закінчень СС. Каторжники, що утримувалися у цьому страшному таборі, будували Біломорканал і канал Москва-Волга. І на копальнях, на лісозаготівлях, на будівництві залізничних шляхів, заводів, Комсомольська-на-Амурі та на інших «комсомольських забудовах» вони працювали. Всюди були, всюду тяжко працювали й наші новопільці… Серед них Федір Житинський (фото № 37), Антон Мусієнко (фото № 39) і багато інших новопільців. Більшисть з них у тих сталінських катівнях були позбавлені життя. Багатьом не довелось кохати і бути коханими… Не були вони поруч з Тією,

Найкрасивішою, Найдорожчою у світі… Не повернулись вони додому із сталінських обіймів. А скільки сліз матусі їхні, дружини та наречені пролили? Не дочекались повернення своїх коханих… Схожа доля спіткала родину Нарциза Поплавського, Христофора Дояна, Потапа Лігінчука, Михайла Острогляда, Харитона Мелешко і багато, багато інших мешканців села Новопіль.

Пам'ятайте! Комуністи-людожери усе планували. Навіть кількість своїх жертв. За рознарядкою забирали міцних і здорових до ГУЛАГу, на заміну знесиленим відправляли. Немічні вертухаям непотрібні були. Вони їх знищували. А до знищення — вертухаї не забували розважитися зі своїми голодними жертвами. Вони знущалися над голодними ув'язненими. Змушували їх ворон рахувати або воду з однієї ополонки до іншої жменями переносити за шматок хліба тощо. Одним словом, комуністи дуже «любили» власний народ, піклувалися, щоб він не нудився навіть перед смертю, щоб його працелюбність і працездатність була використана по повній програмі, до повного знесилення… А потім… Він їм не потрібний був. Навіщо пайки переводити? На розстрільну його! Хай спочиває! Нам нових привезуть…

Цей страшний апарат примусу, знущання і катування, репресій і залякування комуністи створили, щоб перетворити народ на безлику однородну масу, яка покірно йде туди і за тією течією, куди спрямовують її комуністичні керманичі. Задля цього вони створили такі умови життя і відносини у суспільстві, щоб кожний забув, що він українець. Що він — людина і має право на достатній рівень життя, на свободу. Комуністи робили з народу слухняних совків-гвинтиків, яких привчають зраджувати споконвічним національним звичаям і надбанням, змушують відмовлятися від релігійних переконань, від рідних і близьких людей, писати на них доноси, кидати у полум'я репресій, пожирати одне одного. Окремих осіб вони піднімали на високі щаблі влади. На найвищі горизонти народного визнання і слави, викликаючи у люмпенізованої частини суспільства ентузіазм і прихильність до марксистсько-ленінських ідей. А згодом, під приводом піклування про народ і боротьби за покращення його життя, своїх же висуванців оголошували ворогами народу. Звинувачували їх в усіх негараздах у суспільстві, репресовували, нищили морально і фізично. У такий же спосіб вони репресовували і нищили таких же нелюдів, як і самі, себто, один одного. І робилося це не

задля покращення життя народу, не задля очищення суспільства від цих покидьків, а задля збереження й укріплення тоталітарного режиму. І на повну потужність працювала ненажерлива репресивна машина. Вдень і вночі, цілодобово нищила носіїв незалежного мислення. Поглянув скоса на портрет «отца народов» чи у нужнику скористався газетою, на якій був його портрет або зробив невірний переклад їхнього головного гасла «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!» на кшталт «Голодранці всього світу, збігайтесь до купи!» тощо — донос, і «чорний воронок» везе небораку туди, звідки рідко хто вертався. І так — щоденно, щомісячно і протягом десятирічь… Але навіть такими страшними заходами вони не змогли позбавити українців одвічної любові до України, прагнення незалежності і свободи. І це злостило їх. Надихало на ще більш звіряче, нелюдське ставлення до українців.

Нащадки не повинні забути десятки мільйонів українців, репресованих і замордованих у сталінських таборах, померлих під час організованого комуністами голодомору, загинувших у м'ясорубці Другої Світової війни, в наслідок бездарного керівництва діями Червоної армії Сталіним та його підручними. На кшталт полководця Жукова, Ворошилова, Тимошенко, які не цінували життя своїх вояків, а славу любили і здобували її за будь-яку ціну… А ми і наші нащадки повинні пам'ятати не тільки нелюдів-організаторів терору, страшного голодомору і масових убивств українського народу, не тільки їхніх поплічників, а й їхніх посіпак, сексотів-стукачів. Усіх запроданців, зайд і пройдисвітів. Усіх, хто доноси писав та виконував заплановані комуністами злочини. Хто грабив, убивав і церкви зачиняв. Усіх руйнівників життя наших предків, на кшталт героїв, що у видатному недоробку «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність», на сторінках 288 і 295, маємо пам'ятати. Зокрема, голову Новопільського ревкому Кирилу Михайловича Клевана, голову Новопільської сільради Федора Йосипенко, голову комнезаму Макара Савковича Біляченко, членів сільвиконкому Остапа Чуяна, Леонтія Яковича Борківського, Нарциза Феофановича Тарнавського, бійця-писарчука Червоної армії часів Громадянської війни, а після демобілізації багато років прослужившого у міліції і сім років на посаді секретаря Новопільського сільвиконкому — Антона Холо.

Не забудьмо й перших комуністів: Коропчука і Плеханова. Усіх, хто згодом вступив до їхньої злочинної зграї, хто приєднався

до них і співпрацював з ними, винищуючи український народ. Увесь партійно-господарчий актив більшовицької доби пригадайте, зокрема, перших комсомольців-новопільців: Кособуцького, Криїна, Омельчука, Крячина і Дмитрука з їхнім комсомольсько-молодіжним активом згадайте! Не забудьте затятих будівельників нового життя у Новополі: Степана Клинчука, Федора Пилиповича Йосипенка, Миколу Степановича Клинчука, Миколу Костянтиновича Супрунова, Михайла Кириловича Бондарчука (новопільця, очолювавшого комсомол і сільраду села Івановичі під час колективізації), Миколу Пронозу, Аврама М'янівського, Євдокима Стасюка, Антона Холо (червоноармійця, міліціонера, секретаря сільради) — усю плеяду руйнівників нормального життя, так званих будівельників соціалізму. Читач має достеменно знати і пам'ятати активних сільських діячів совєцької влади Черняхівського і Пулинського районів. Зокрема, сіл Новопіль, Івановичі, Окілок, Костянтинівка, В'юнки. А активістів, яких ми не згадали, має виявити самостійно. І добре запам'ятати, що вони були не тільки у нашому селі. Були вони і в інших селах та містах України.

Зокрема, у селі Андріївка 12 серпня 1923 року активістами КНС (люмпенами-ледацюгами — В. А.) було прийняте рішення про **експропріацію** (пограбування — В. А.) господарчих будівель і сільгоспінвентаря у кулаків села **на користь членів КНС.** У 48 господарств було насильно вилучено по одному сараю, клуні, хаті, молотарці, бороні, соломорізці, млинку, віялці, жатці, сепаратору, плугу, возу тощо (там же, стор. 104). Маєте запам'ятати, що саме завдяки їхнім зусиллям і зусиллям таких, як вони, стали можливими страшні події у житті наших предків. А саме: жовтневий переворот 1917-го, грабежі і громадянська війна, репресії, військовий комунізм, розкуркулення, знищення кращих сільських господарів, колективізація, створення і здійснення голодомору, мілітарізація промисловості, Друга Світова війна, рабська праця народу і усі криваві етапи будівництва соціалістичного суспільства — без приватної власності, але з колгоспним кріпацьким ладом…

А тепер спробуйте розібратись і знайти відповідь на питання: Чому ми до цього часу не оговтались від жахів комунізму? Чому до цього часу у населених пунктах стоять пам'ятники комуністичним ідолам — катам українського народу? За що увіковічнюємо їхні імена у назвах міст, майданів, вулиць, провулків, навчальних

закладів тощо? Чому не проведена люстрація? Невже ми настільки ощасливлені діями комуністів-людожерів, що до цього часу не можемо оговтатись? До цього часу відчуваємо на своїй шиї «ніжний» комуністичний зашморг… Вони ж бо добрі і ласкаві були… Інколи комуністи робили вигляд, що дбають про народ, прагнуть зростання його добробуту. Створювали такі відносини, за яких нужденні змушені були щось прохати, скажімо, у голови ревкому чи комнезаму, у голови колгоспу чи сільради. У бригадира чи комірника. А той дасть подачку і прохачі на його бік, до комуніста чи його посіпаки схиляються… Усі мали бути залежними від того чи іншого чиновника-бюрократа. У зубожінні народу звинувачували не тільки кращих його представників, а й колег своїх, вихованих комуністичною системою за їхнім «подобієм». Оголошували ворогами народу і знищували, на своє виправдання… Кожний комуніст, незалежно від своєї посади чи рангу, перш за все, переймався збереженням владного місця і карабкався до наступної булави. Як міг, усував перешкоди на своєму шляху, нічим не гребував, доноси писав. А репресивна машина всі свої сили спрямовувала на захист і збереження необмеженої влади диктатора в межах імперії та міцно тримала народні маси у страсі і покорі! Сьогодні, скажімо, задля світлого майбутнього ворогами народу оголосили волелюбних і підприємливих сільських господарів. Завтра — незалежно мислячих, інтелігентних і освічених лікарів, інженерів, науковців, працівників культури, мистецтва тощо. І всіх їх звинувачують у зубожінні народу або за поточні негаразди у суспільстві. А щоб відволікти увагу від скоєних ними злочинів, від створених ними проблем, які вони вирішити не можуть або не хочуть, комуністи находять «ворогів народу» і роблять їх винуватцями. Адже їх дуже багато. Вони навколо нас. Їх на всі випадки вистачить… Знищували й тих, хто своїм прикладом старанної праці і статковитості ніс загрозу комуністичній владі. А коли з’ясували, що для винищення працелюбного і волелюбного українського народу замало епізодичних репресій — вирішили знищити його голодом.

Комуністів лякали одвічні прагнення українців здобути волю і незалежність своїй неньці Україні. Інтернаціоналістів лякали міцні родинні зв’язки і традиції. Їхнє головне гасло: «Пролетарі усіх країн, єднайтесь!» усі традиції і національні звичаї перекреслювало. Родинні, сімейні зв’язки, національні звичаї для них — пере-

житок буржуазного суспільства. А воно у минулому. Їм Павликів Морозових подавай! Щоб заради Світової революції батьків своїх не шкодували! Пролетаріат — гегемон революції! А комуністи — його керівна і спрямовуюча сила… І комуністи поступово перетворювали український народ у безлику, безвільну масу. Правда, кадри у них слабенькі були. У дискусіях більш-менш освічених, розумних українців здолати не могли. Більшість народу не сприймала промови неосвічених або малоосвічених комуністичних пропагандистів, їхніх примарних марксистсько-ленінських ідей, що заважало зомбувати народні маси. Що ж робити? Перевиховувати? Часу немає! Вогонь Світової революції маємо як найшвидше розпалити… Не встигнемо — нам кришка! Адже ми оточені країнами, де люди живуть у нормальних, людських умовах. І вирішили комуністичні керманичі, що перемогу у дискусіях з опонентами вони мають отримувати не промовами на майданах, а за допомогою вогнепальної зброї. І забалакали товариші «Максим» і «Маузер»… А щоб не заважали будувати комуністичний рай на Землі!

Саме у такий спосіб комуністи забезпечували своє панування на теренах комуністичної імперії — Совєцького Союзу. Перетворивши її народи у безвільну і слухняну народну масу… Для досягнення цієї мети направили прошарки бідних, неосвічених громадян на пограбування і винищення працелюбної, а відтак, заможної частини суспільства. А обільшовичені люмпени-ледацюги робили це залюбки. Порядна людина для них нічого не варта! І репресії чинили. І тортурам піддавали. Змушували доноси писати на рідних і близьких. Одним словом, тримали український народ у страсі і покорі. Завдячуючи їм, комуністи протримались при владі понад сімдесят років. Навіть тепер, за сплином понад дев'яносто років від початку жахливого більшовицького терору, не можна згадувати його без обурення за сільських господарів, що мали свої земельні наділи і помешкання за межами села, які забезпечували хлібом свої родини і державу. Навіщо позбавляли житла і майна багатодітні родини успішних сільських господарів? Навіщо було руйнувати сільське господарство? Навіщо збільшували контингент бідних і нужденних? Навіщо відібрали у них останні продукти і, як худобу, зігнали до села? Чи є розумна логіка у їхніх діях? Чи припускаєте ви, що голова багатодітної родини — ворог народу? Отож бо й воно… Ні за що не повірите! Бо знаєте, що ніколи йому політикою займати-

ся. У праці весь! А саме його вони прибрали. Щоб своїм прикладом заповзятої роботи і створення статків не впливав на інших. І таку пропагандистську політику закрутили, що селянин-бідняк сам ворогів створював. Сам знаходив! І доноси на них писав. Особливо, на ліпших і найбагатших сільських господарів. У кого було що поцупити… От і вдарили по найкращих, по найздібніших представниках українського народу! Два зайчики — одним пострілом! Так-то! Гнучка політика має бути у комуністів. Щоб прилаштувати її до будь-якого поточного моменту… Але і в нашому середовищі, серед комуністів, є вороги народу. Усіх до однієї ями… буржуїв з небуржуями! І знову тих чи інших оголошували ворогами народу і нещадно знищували. На своє виправдання…

Сьогодні задля «світлого майбутнього» оголосили ворогами народу старих комуністів. Завтра — багатодітних сільських господарів, так званих куркулів — гідру буржуазії. Згодом ворогами народу оголошують незалежно мислячих, інтелігентних і освічених лікарів, інженерів, науковців, працівників культури, мистецтва. Проводять так звану чистку Червоної армії, совєцьких і господарчих органів. Навіть опричників у спокої не залишили. Виявилось, що і серед чекістів вороги народу є. І багато ж їх… І всюди вони, кляті. Куди не ступиш — ворог народу… І нищать їх! І нищать! Нещадно. Вночі чорні воронки енкаведистів під’їжджають до українських домівок і тихо, таємно від народу, забирають його ворогів… Щоб сон і спокій народу не порушувати. Тихенько і таємно від народу вивозять ворогів, та все до катівень, до сталінських таборів «відпочинку» системи ГУЛАГ, до Сибіру і Казахстану, на Соловки… На «комсомольські забудови», лісозаготівлю, будівництво нікому не потрібного Біломорканалу вивозять. Десятки мільйонів винищили…

Комуністам нестерпними були міцні родинні зв’язки і національні традиції українців. Вони ж бо вище наших інтернаціональних переконань, не як ми — без роду і племені… Згуртовані і родин тримаються! І комуністи до болю ображались, коли їхнє головне гасло українці спотворювали. На рідній мові проголошували: «Голодранці всього світу, збігайтесь до купи!» і кілька слів лайливих додавали. У риму щоб було… Як таке терпіти? Невже вони не розуміють, що будь-яка нація — пережиток буржуазного суспільства? Воно ж бо — у минулому. А ми, комуністи, —

інтернаціоналісти. Нам Павликів Морозових побільше подавай! Щоб за марксистську ідею, за Світову революцію рідних батьків, братів і сестер без роздума видавали і нищили. Щоб щирими комуністами, відданими марксизму були… Тобто, щоб інтереси пролетаріату — над усе! Задля цього комуністи перетворювали український народ у безлику, безхребетну масу. Та на заваді стояла більш-менш освічена, розумна його частина. Що ж робити? Перевиховувати їх?

Не встигнемо, навіть у сталінських таборах смерті. Не та виробнича потужність. Щось масштабніше треба. І поспішати треба. Вогонь Світової революції маємо як найшвидше роздмухати. Не встигнемо — нам кришка! Адже ми оточені країнами, де люди живуть у нормальних, людських умовах. А тут ще й освідчених, фахових кадрів бракує. Освічених винищили усіх! А наші, ті, що пішли до нас на службу, слабенькі, малоосвічені… Вони тільки грабувати і катувати здатні… І дійсно, переважна більшість керівного складу владної піраміди комуністів неосвічена була або малоосвічена. Навіть батько Сталін не встиг церковно-прихідську школу закінчити. Любов на заваді стала. Дівчина завагітніла і джигіт Коба тікати змушений був, щоб за наслідки кохання не відповідати. Щоб вільному бути… Більшість вождів пролетаріату освіту у в'язниці отримала. А яка там освіта за гратами? Лише жаргон та закони злочинного світу… Щоправда, дехто читати й писати навчився. Щоб малявами між собою обмінюватись.

Але такої освіти недостатньо, щоб державою керувати. Ворог шалений опір чинить, прилюдно дискутує, не приймає марксистсько-ленінських ідей, пропонує інший шлях розвитку країни. І в дискусіях перемагає. А ми безсилі. Неосвічені і не навчені відстоювати комуністичні ідеї в дискусіях принародно. Наші жаргони і закони злочинного світу впливу не мають на народ. Слово «пахан» викликає сміх і зневагу. Плюються кляті хохли. Антихристами нас називають. Кажуть, що наші марксистські ідеї — від сатани! Освічених пропагандистів марксистських ідей — обмаль. Та «…цыплят по осени считают. Скоро вы почуствуете силу и влияние пахана Кобы на свою жизнь!» І вирішили комуністичні керманичі знищити будь-який супротив фізично. Нема людини — нема проблеми… А щоб не заважали будувати рай комуністичний! Саме у такий спосіб комуністи забезпечували своє авторитарне панування

на теренах України і всієї імперії зла, перетворюючи її народи на безвольну і слухняну народну масу… То чи є людська логіка у їхніх діях? Ні, немає! Вони діяли за «поняттями», як злочинці. Навіть тепер важко збагнути усі ті страхи і жахи, які чинили і створювали комуністи власному народові. Зате впевнено можна константувати, що стрижнем їхньої політики було захоплення влади. Створення такого собі паханату, і утримання необмеженої влади над народами колишньої Російської імперії — **за будь-яку ціну**.

І паханат Леніна удосконалювався, ставав ще страшнішим. Його значно підкріпили кількістю репресивних органів. Відтепер паханат Леніна очолює найздібніший, наймудріший, самий фаховий грабіжник банків і державних скарбниць початку двадцятого століття, неперевершений рекетир, головний пахан Коба Джугашвілі. Але навіщо йому прізвище якогось там батька-шевця, з яким він царській охранці слугував, на засланні у Сибіру був, сім разів тікав та неповнолітніх дівчаток зваблював. Він усе заздалегідь обміркував, щоб приховати дещо від народу, а особливо від паханів-конкурентів. Пахан Коба відмовився від батьківського прізвища і нове поганяло взяв — Сталін. Відтепер він для самого ближнього оточення — Коба. А для решти поплічників і посіпак — товариш Сталін. Офіційно, у міжнародних відносинах, він тепер — *Йосип Вісаріонович Сталін* (фото № 62). Саме під керівництвом пахана Сталіна комуністи досягли людожерницьких вершин. Обмежень — ніяких. Паханат люмпенізували. Весь народ зробили однаково бідним. Хоча ні! Не весь! Керманичі паханату жили розкішно… Вони ж бо у державної жерниці стоять. Та й награбували досить багато… Отже, вони і їхні посіпаки жили гарно! А народ намагалися перетворити на знеособлену масу покірного населення, що мешкає на території комуністичної імперії, однаково мислячого. А краще, щоб немислячим був. Щоб був переповнений рабською покірністю і усі вказівки комуністичних керманичів виконував. Для досягнення поставленої мети просіяли через решето репресій і голодомору не тільки народ, що мешкав на теренах України, а й етнічних українців, що компактно проживали, скажімо, на Дону і Кубані, Тереку і Приураллі, у Казахстані тощо.

Комуністи і їхні посіпаки дуже боялись українського селянина-господаря — найбільшої, найпотужнішої незалежної сили суспільства. Ця сила фахово і рішуче, на власний розсуд працювала на

землі, сплачувала податки. Без будь-якої фінансової підтримки держави нарощувала виробництво, забезпечувала країну продовольством, збільшувала свої статки, становилась заможною. Але це було не до вподоби комуністам. Вони не любили заможних і незалежних. Тому й позбавили їх власності, людських прав і свобод, багатьох знищили фізично. Знищили курку, яка несла золоті яйця… Їм замало було знищення освічених, здебільшого вихованих поміщиків і капіталістів. Вони пішли винищувати решту гордості української нації: середній клас, духівництво, інтелігенцію, працелюбних сільських господарів — тих, хто здатний був проявити самостійність і виголосити свою незалежну думку. Скасували приватну власність, впровадили нові поняття власності, як-то: державна, колгоспно-кооперативна, власність колгоспного двору і особиста. Офіційно не запровадили, а фактично відновили кріпосне право, скасоване 1861 року царем Олександром II. Члени колгоспного двору — стали членами колгоспу на правах гірших, ніж були у кріпаків царської Росії. Кріпаки за царату краще жили, ніж совєцькі колгоспні кріпаки. Кріпак царату мав право володіти будь-якою власністю: землею, худобою, кіньми, фабриками, заводами, житловими будинками, кораблями тощо. Вільно займався підприємницькою діяльністю. Купував і продавав земельні наділи, садиби, маєтки тощо.

Кріпак комуно-фашистської доби був позбавлений будь-яких прав і свобод. Аналогу такого жорстокого закріпачення людей історія не знає. Навіть не має з чим порівняти. Комуністи усіх гнобителів світу перевершили! Не минула тяжка доля й мешканців села Новопіль. Їм більшовики також оділи кайдани. Усі негаразди і страшні події, що коїлись на Україні, віддзеркалились на їхньому житті, відбилися на долі села та його багатостраждальних мешканців. Жодна антинародна дія комуністів не обійшла його, починаючи з безславного закінчення Першої Світової війни. По селу тяжким котком прокотилась Громадянська війна. Перша кінна армія Будьонного, у складі якої йшла дивізія пахана Котовського, Україну нещадно грабувала. У мешканців Пулинської волості, якій підпорядковане село Новопіль, забрали верхових і робочих коней, волів, продовольство, мобілізували здорових чоловіків, а їздових з кіньми і волами — до обозу армії забрали. Глумилися над українцями і українками.

Страшні відбитки на житті наших предків й на нашому житті залишили злочинні рішення та дії комуністів: запровадження військового комунізму, скасування НЕПу і приватної власності, репресії, розкуркулення, колективізація, створення голодомору, запровадження колгоспного кріпацтва, мілітарізація виробництва, розпалювання Другої Світової війни і наша участь в ній, голодовка 1947 року, наруга і приниження новопільців, незаконне позбавлення волі, прав і свобод, честі і гідності тощо. Усе було! Усе це мають у своєму життєвому арсеналі новопільці… Але вони непокірними були. Не бажали згинатися перед неосвіченими, невихованими люмпенами-ледацюгами, відчувшими себе великим цабе, на кшталт голови ревкому Кирила Михайловича Клевана, голови комнезаму Макара Савковича Біляченко, голови сільради Федора Пилиповича Йосипенко.

Непокірними були і не прогнулися й тоді, коли Кирилу Клевана головою сільвиконкому призначили, а Макар Біляченко, Остап Чуян, Леонтій Борківський та Нарциз Тарнавський були членами сільвиконкому. Коли активісти злість свою накопичували… Новопільці хотіли вільно працювати на власних садибах і жити в достатках. Незалежними бути від будь-якої недолугої влади… Тим паче, що комуністів і їхніх посіпак на селі сягало трохи більше за 1,5%. І авторитету вони не мали. Кого там було слухати? Одні нездарі і ледацюги у тій компашці! Та їхня зграя невпинно зростала, акумулюючи злість на розумних і працьовитих односельців, які ліпше їх працюють і живуть в достатках. Із таких, як вони, але молодих ледацюг з амбіціями надлюдини, у селі створено комсомольський осередок. Першими комсомольцями стали Кособуцькій, Криін, Омельчук, Крячин і Дмитрук. А у них друзі є з такими ж амбіціями. Також не бажають працювати, але бажають стати важливим і впливовим цабе… Таким чином з'явилось ще кілька десятків більшовицьких посіпак. Та марно… Надто мало в селі активістів совєцької влади, впливу на новопільців вони не мають. Молодь їх на сміх піднімає, не бажає спілкуватися з ними. А вони злості набираються… Навіть створена 1928 року артіль «Незаможник», куди увійшло 10 господарств, що мали 8,25 десятин землі, не вразила новопільців. Не хотіли новопільці своє ледацюгам віддавати… До колгоспного казану в чергу ставати аж ніяк не хотіли!

2. ПІК ТЕРОРУ І СТВОРЕННЯ УМОВ ГОЛОДОМОРУ

Не буде відкриттям, якщо я скажу, що у будь-якій країні, у будь-якому великому місті є (і були до появи марксизму) справжні вогнища марксизму. Така собі спільнота людей, яких держава цілком безоплатно забезпечує житлом, опаленням, медичною допомогою, харчами, одежою, гарантує занятість тощо. Люди у цих спільнотах (товариствах) дещо формально, але рівні: у них однакові харчі, одяг, умови життя. Де ж таку ідилію можна зустріти? — У в'язницях…

Німецькі шовіністи К. Маркс і Ф. Енгельс не знали, чого прагнули поневолені народи того часу, і не розуміли значення нації в історії. Однобічно підійшли до оцінки історичних процесів. Це призвело до того, що у січні 1849 року Ф. Енгельс написав статтю про класову боротьбу (марксистська газета «Нойєр Цайтунг»), де порушив питання про необхідність вбивати «примітивні суспільства», які не досягли капіталістичного розвитку. Він публічно виправдовував геноцид. А К. Маркс підтримав свого поплічника і пише: «Класи та раси, неповноцінні для того, щоб прилаштуватися до нових умов життя, мають поступитися дорогою, їх треба принести в жертву революції». І далі: «Коли винищують відсталі нації, це не може вважатися злочином, оскільки дозволяє більш розвиненим націям збудувати краще життя…»

Отже, К. Маркс і Ф. Енгельс — передвісники та основоположники сучасного геноциду. І все почалося з них. Засновник першої на планеті Земля марксистської держави Ленін ретельно вивчав їхнє вчення. Він був у захопленні і сприйняв їхнє людожерницьке і людоненависницьке вчення як програму своїх дій під час здійснення державного перевороту, захоплення і подальшого утримання влади. 1917 року очолювана Леніним партія комуністів (більшовиків) вирішила впровадити марксизм у практику. Але на всіх буцегарень не вистачить. Зробили так, як Енгельс рекомендував для ворогів диктатури пролетаріату. Створили «надзвичайні охоронювані місця», себто, концентраційні табори. І пішло, і поїхало…

Найжорстокіший терор, поєднаний з національним гнобленням, застосували комуністи в Україні. Кат українського народу Ленін не соромлячись писав: «…повісити щонайменше сто куркулів, стратити їх, зробити це так, щоб люди на сотні верств довкола бачили і тремтіли…». Отже, зламавши спротив народів Російської імперії, знищивши їхні національні держави, більшовики взялися до

відвертої реставрації царської імперії й утворили так званий Союз Совєцьких Соціалістичних Республік (СССР). В більшовицькій імперії усі народи, а більше всього неросійські, терпіли жорстокий політичний та культурний гніт і піддавалися нечуваній економічній експлуатації (газета «Свобода», № 9, 5 березня 2012 року). Марксизм більшовики використовували як ширму для виправдання і прикриття внутрішньої та зовнішньої політики. У той же час, марксизм розглядав націю як явище історичне, не властиве всякому суспільству. Буцімто, при капіталізмі починається процес відмирання нації, а пролетаріат за своєю природою — інтернаціональний, «він не має батьківщини». Тому має звільнитися від усяких національних забобонів, як-то: загальнонаціональної ідеї, честь нації та інші (там же). Комуністи вважали, що здійснення ідей соціалізму пролетаріат може шляхом всесвітньої пролетарської революції і встановлення диктатури пролетаріату, тобто шляхом насильницького повалення існуючого суспільного ладу.

Навіть Адольф Гітлер визнавав, що черпав свої ідеї з марксизму. А доктор Й. Геббельс, майбутній міністр пропаганди Німеччини запевняв, що Адольфа Гітлера можна порівняти з Володимиром Леніним. І різниця між комунізмом і націонал-соціалізмом насправді незначна (там же). У 1917 році більшовики силоміць захопили владу. Величезну країну кинули у вир громадянської війни — почали будувати свій інтернаціональний соціалізм. 1933 року гітлерівці у законний спосіб отримали владу у Німеччині й почали будувати національний соціалізм. А насправді нацистські і більшовицькі доктрини були однакові, лише трохи інакше витлумачені. Зверніть увагу на наступне. У 1922 році Сталіна було обрано генеральним секретарем більшовицької партії і відразу розпочався період політичних вбивств (вбито Котовського, Фрунзе, Кірова, Троцького і багато інших). Страшними були масштаби репресій. У середині 1930-х років сталінський режим знищив усіх українських автокефальних священиків. Сталін дозволив розстрілювати дітей 12-літнього віку. Тільки з 1933 (після голодомору) і по 1941 роки загинуло понад 11 мільйонів людей. Починаючи з 1928 року більшовицький уряд почав масштабний наступ на українське селянство. Застосував насильницьку хлібозаготівлю, вилучав у селян зерно, інші продукти харчування. Застосував для цього військово-поліцейські сили, заблокував військами територію,

визначену територією голодомору. Таким чином злочинна влада знищувала український народ. Перш за все комуністична влада знищувала селянську еліту — здібних і ініціативних виробників та організаторів. Перебила хребет одній з найпотужніших у світі сільськогосподарських цивілізацій, плануючи знищити соціальну базу селянства — інтелігенцію, деморалізувати її, зробити з селян, що виживуть після голоду, покірних колгоспників — робочу силу для розбудови єдиної совєцької держави.

Колективізація — це війна, рівновелика Другій Світовій війні проти власного народу. Почата комуністами проти селян Росії, України, Білорусії, а потім поширена на сусідні країни. Вона була комуністичною антивітчизняною війною проти свого народу. Війною на винищення захисників Вітчизни. Війна у Європі — це продовження, але проти всіх наших сусідів, ближніх і дальніх (В. Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 76–77). Нам все життя втлумачували, що колективізація потрібна була для проведення індустріалізації. А індустріалізація — щоб підняти життєвий рівень народу. А насправді це не відповідало дійсності. Комуністи нам брехали. Бо під час НЕПу, тобто, задовго до індустріалізації і колективізації, життя було цілком пристойне. І якщо Сталін опікувався рівнем життя народу, то мав зберегти НЕП. Він цього не зробив. І рівень життя народу опустив до такого жахливого рівня, якого не було під час Чингіз-Хана, до рівня, страшнішого від комуністичної Ефіопії і комуністичної Комбоджі часів Пол Пота (В. Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 35).

Висновок один: індустріалізація і колективізація здійснювалися задля виробництва зброї у гігантських кількостях. Не для захисту власного народу, а для агресії відносно інших народів. Свій народ комуністи голодом морили, щоб отримати зброю. І ось 1932 року на території сіл почався голод. Молодь, намагаючись уникнути його, тікала з сіл. Сімейні, особливо з дітьми, перебивалися хто як: пересіювали стару солому, щоб набрати хоч кіло зерна, пекли млинці з бур'яну. Хліб випікали наполовину з тирси тощо. Вижили ті, у кого в господарстві була корова. З настанням жнив голодні люди рвали недозріле колосся, сушили, подрібнювали і використовували для приготування їжі. Уся ця жахлива безвихідь для селян була створена комуністами навмисне. Звісно, усі дії комуністів, які свідчать про підготовку страшного злочину проти людства і

українців зокрема, я не можу перерахувати. Їх було досить багато. Наведу лише деякі докази умисних, свідомих, заздалегідь спланованих заходів щодо знищення українського народу комуністичним режимом Сталіна. Ось вони:

— 7 серпня 1932 року прийнято Указ «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів, кооперативів та зміцнення соціалістичної власності» («Про 5 колосків»), яким запроваджувався розстріл або 10 років таборів за крадіжку зерна з поля; в той же час введено заборону торгівлі, яка робила неможливим придбання селянами хліба;

— 23 вересня 1932 року прийнято Закон «Про м'ясозаготівлі», згідно з яким на селян покладався обов'язок по постачанню м'яса державі;

— 20 листопада 1932 року — запровадження натуральних штрафів м'ясом та картоплею за приховування зерна від конфіскації;

— 6 грудня 1932 року прийнята Постанова Раднаркому УРСР та ЦК КП(б)У «Про занесення на чорну дошку сіл, які злісно саботують хлібозаготівлю». Щодо таких сіл припинялися підвіз товарів, кооперативна та державна торгівля на місці. З кооперативних та державних лавок вивозилися всі товари. Повністю припинялася колгоспна торгівля і кредитування. Здійснювалося дострокове стягнення кредитів та інших фінансових зобов'язань. На «чорні дошки» було занесено 57 сіл та 380 колгоспів.

— 14 грудня 1932 року прийнята Постанова ЦК Компартії та РНК СРСР «Про хід хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та у Західних областях», у якій проблема хлібозаготівель пов'язувалася з українізацією;

— указами від 13 вересня 1932 року та 17 березня 1933 року селяни закріплювалися за землею, їм заборонялося залишати колгоспи;

— 22 січня 1933 року — Деректива ЦК ВКП(б) та РНК СРСР «Про запобігання масового виїзду селян, які голодують», якою закривалися всі кордони для селян між Україною і Кубанню та рештою СРСР. Заборонявся виїзд селянам з України та Північного Кавказу до цілої низки районів СРСР.

Великі українські села втратили понад тисячу людей, включаючи жінок і дітей, тоді як під час Другої Світової війни — кілька

сот. Зокрема, у селі Новопіль під час голодомору померла 601 людина, а під час Другої Світової війни загинуло біля 250 чоловік. У селі Івановичі, меншому від села Новопіль за кількістю населення, під час голодомору померло 892 людини, а за роки Другої Світової війни загинуло біля 200 чоловік.

У 1928–1933 роках ми втратили працелюбну, найактивну, найбільш здібну, ініціативну і підприємливу частину української нації. Відтак ми стали іншими, в гіршому розумінні цього слова. Покірними стали, перестали відстоювати і захищати свої права на рухоме і нерухоме майно, права і свободи людини. Підкорилися зайдам і запроданцям, а вони здійснили геноцид українського народу. Отже, як сказав невідомий поет,

Пом'янімо мільйоннії жертви,
Які голодом винищив кат,
В тридцять третьому році, що вмерли
І лишились лежать коло хат!

Індустріалізація країни була куплена величезною ціною. За неї комуністи заплатили падінням життєвого рівня народу. Його зубожінням. Сталін продав на зовнішньому ринку титанічну кількість запасів золота, платіни, алмазів. За кілька років продав те, що нація накопичувала сотнями років. Пограбував церкви і монастирі, царські сховища і музеї. В ход пішли ікони і дорогоцінні книжки. На експорт були кинуті картини великих майстрів епохи Відродження, колекції бриліантів, скарби музеїв і бібліотек. Сталін гонив на експорт ліс і вугілля, нікель і марганець, нафту і хлопок, ікру, пушнину, хліб і багато-багато чого іншого. Але й цього йому було недостатньо. І він почав криваву колективізацію. Селян заганяли силою до колгоспів, щоб потім у них даром забирати хліб. Весь хліб. На комуністичному жаргоні це називалося «перекачати кошти із сільського господарства у важку індустрію». Наслідки колективізації і наступившого за нею голоду — це 10–16 мільйонів убитих голодом, відданих на поталу опричникам, загинувших у таборах. Над країною у весь свій зріст стояв призрак людожерства, а Сталін щороку продавав за кордон по 5 мільйонів тон хліба (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 34–35).

Розповіді та письмові свідчення представників старшого покоління, які пережили страшний голодомор 1932–1933 років, переконали мене, що природних (кліматичних) підстав виникнення

голоду не було. У 1932 році селяни зібрали непоганий урожай зернових культур, городини та садовини… У 1933 році урожай видався ще кращий. Та нікому було убирати його… Вимер народ, а той, що залишився, знесилений був…

А в цей час у портах Чорного моря комуністи відвантажували мільйони пудів пшениці, жита, ячменю, м'ясо-молочних продуктів для капіталістичних країн. Вони неначе доводили світу, що Україна повною мірою забезпечена хлібом та всім, що потрібно до хліба. То звідкіля ж комуністи взяли таку незбагненну кількість продовольства для капіталістичних країн? Адже у 1932 і 1933 році вони вивезли продовольства за кордон більше, ніж у рокі, що передували! А продовольство вони відібрали у непокірного народу України і прирекли його на голодну смерть…

Українські селяни не бажали відмовлятись від тяжкою працею надбаної власності і вступати до колгоспу, здавати майно і домашню живність до загального колгоспного казану, на поталу люмпенам-ледацюгам. Тоді комуністична верхівка застосувала грубу силу: війська ОГПУ і Червону армію (фото №№ 137, 161–164). Долучила до цієї кривавої справи комнезамівців і весь так званий совєцький актив та й відібрала землю і садиби, позбавила їх власності. Комуністи змушували селян вступити до колгоспу разом із своїм рухомим і нерухомим майном, з домашньою живністю. За будь-яку ціну намагались змусити їх стати колгоспними кріпаками. А тих, хто чинив супротив — знищили.

Москва торопить… Шле українським можновладцям директиву за директивою. Вимагає від них завершення колективізації, збільшення державних заготівель продовольства, лякає голодом, а сама створює його. А запроданці українського народу, пройди і зайди різного ґатунку, усі прислужники комуністів, кинулись виконувати накази нелюдів. І пішло… І поїхало… І закрутилось… Під загрозою розстрілу на місці в українських селян відібрали продовольчі товари. Відібрали все, що можна було їсти. Навіть насіннєвого матеріалу на весну не лишили. Наче весною сіяти не треба буде… І сіють комуністи голодну смерть на Україні. І винищують народ голодом… Про мораль, про родинні стосунки, про совість, чужу біль і горе ці зайди і пройди забули. Усі нечисті сили навалились на українське село, на люд, що у ньому жив… На кордонах України, запланованої до суцільного винищення її мешканців, поставили

загороджувальні загони ОГПУ і Робітничо-Селянської Червоної армії. Наказали нікого не випускати з України і не впускати на її територію. За невиконання наказу командувача військами, що базувалися на Україні, і командування військ ОГПУ (НКВД), що були задіяні до цієї жахливої справи на території України, віддавали під суд військового трибуналу, який виносив вирок, як ворогу народу з відповідними наслідками для їхніх родин. Весь народ у заручників перетворили…

Так комуністи створили охоронювану зону голодомору — жахливий сталінський табір смерті зробили з України. Безперечно, що саме Україна 1932–1933 років стала прообразом для майбутніх гітлерівських нацистських таборів смерті на кшталт Освенциму, Бухенвальде, Зексенхаузену тощо. Хто чинив опір насиллю державних органів — у вагони-телятники! І туди «де Макар телят не пасе»! На перевиховання… А щоб упередити масовий супротив народу, залучили внутрішні війська ОГПУ. На поміч їм — армію нашу рідну, Робітничо-Селянську… З власним народом наказали воювати… Заганяти селян до колгоспів Черняхівщини пішло 200 комунарів Ксаверівської комуни. А комунарами там були особливі — колишні червоноармійці-найманці. Пролетарії різних країн… Яка їм різниця, кого грабувати, кого убивати! Вони добрий досвід війни з народом мають! Люмпенам-ледацюгам і кримінальним злочинцям, залученим до цієї кривавої справи, досвід свій на практиці передають…

Тепер сили вистачить! Із комуністів, комсомольців, комнезамівців й інших сільських активістів створили групи потрошителів. До кожної групи додали кілька озброєних енкаведистів або червоноармійців. Взяли довжелезні металеві щупи і пішли нишпорити. Випотрошувати… у своїх односельців, близьких і далеких родичів продовольчі товари із схов… До голодної смерті їх готувати… Під загрозою розстрілу на місці у селян відібрали усі продовольчі товари. Все їстивне — овочі і фрукти, солонину, квашену капусту, помідори й огірки. Із усіх комірчин і схов вишкребли насіння, забрали коней і худобу, всю домашню живність. Щоправда, котів і собак лишили. Не було зверху вказівки їх забирати. У деяких родинах корівок залишили…

Постає питання: А куди ж совєцькі бандити-грабіжники поділи швидкопсувні продукти? Адже їх було досить багато. Награбоване кількома підводами відвозили від кожної хати. Запитання цікаве, а

відповідь на нього страшна і цинічна… Вдумайтесь! Продовольчі товари комуністи відбирали не для того, щоб когось годувати. І не для діток, що напівголодні у приютах утримувалися. Їх відібрали для того, щоб позбавити життя тих, у кого ці продукти відібрали, щоб позбавити їх можливості подальшого існування. Створили їм передумови неминучої страшної голодної смерті. Тому, високоякісні продукти потрошителі привласнили. А решту? До ями! Та хлоркою, хлоркою! Або негашеним вапном, щоб мухи не плодились… Щоб заразних хвороб не розносили… І щоб народ не наважився їх відкопати. Не з'їв, випадково… Отруїтись може… Про здоров'я народу дбали! Виродки!

А куди коней, худобу, свиней, овечок, кіз, домашню птицю? Адже домашньої живності тоді у сільських господарствах була незліченна кількість! У приміщення, нашвидкоруч зведені на колгоспних садибах, не вміщується. Та й доглядати її нема кому. Комнезамівці і інші люмпени-ледацюги на це не здатні. От грабувати, горілочку пити… Це їм до вподоби. І вирішили… У вагони її! На м'ясокомбінати. Та за кордон, імперіалістам, за валюту. Але не встигають наші комбінати переробляти усю живність на м'ясопродукти. Не розраховані вони на таку кількість. Коні, худоба, свині, вівці, домашня птиця — тижнями у вагонах, без кормів і води — вагу втрачає… Реве, реве і реве… Безперервно верещить, мукає і мекає… Нема порятунку і нема краю цьому кошмару! Будь-яке створіння Боже їсти і пити хоче. Не розуміє воно марксизму-ленінізму. Не може довго без кормів, без води. Сьогодні їсти і пити хоче, а не у світлому майбутньому. Не впорались комуністи-руйнівники. У вагонах гине народне добро… А вагони надходять і надходять… Тоді вирішили: геть її з вагонів! Та до ями. Знову ж таки — хлоркою зверху… Щоб навіть дохлятина не дісталась впертим українцям. Щоб безвихідь відчули… Щоб скорились… Щоб нагнулись… Хай вибирають: колгосп чи смерть від голоду…

Коні. Робочі і верхові. Куди їх? Для колгоспів — забагато. Та й доглядати нікому… Частину — до Червоної армії, а решту — на м'ясокомбінат. І з ними вчинили так же, як з худобою і іншими живими створіннями. Не встигають забивати і різати, не встигає переробка… Коні гинуть у вагонах. І їх — до ями! Та хлоркою, хлоркою… А от щоб жоден українець не врятувався від голодної смерті, не уник нещадної сокири голоду, занесеної мудрим Сталіним. Ми

тут, на місцях, маємо виконувати наказ вождя пригноблених усього світу. Він знає, що робить… А органи НКВС контролюють виконання наказу вождя! Ситі, добре одягнені і взуті, озброєні до зубів бійці і командири внутрішніх військ НКВС розбавили підрозділи «рідної» Робітничо-Селянської Червоної армії і вкупі старанно виконують наказ вождя усіх часів і народів великого Сталіна. З усіх боків оточили Україну, на міцний замок зачинили. Вхід і вихід так перекрили, щоб пташка не пролетіла і мишка не прошмигнула! Ні сюди, ані звідси… У загороджувальних загонах військ енкаведе — серйозно підготовані люди. Виконають будь-який наказ, сумніву немає. А червоноармійці зобов'язані виконувати накази командира. Вони дисципліновані у нас! Знають, що їм буде за невиконання наказу. Попереджені! Не хочуть, щоб усіх членів родини, малих і дорослих, ворогами народу оголосили. За свої родини бояться! Ретельно охороняють територію голодомору! Змушені! Майже у кожного родина є. Не хочуть, щоб вона до ГУЛАГу потрапила… Тим паче, знають, що ними командують: «герої Громадянської війни, великі полководці» Станіслав Косіор — більшовицький партійний і радянський діяч. Злочинець, безпосередній організатор і виконавець політики фізичного і духовного знищення українського народу — Іона Якір, один із ініціаторів, організаторів і виконавців цього страшного дійства — голодомору 1932–1933 років та антиукраїнського терору. Один із фальсифікаторів численних політичних процесів та учасник масового винищення національної інтелігенції (Газета «Свобода» № 158 (29) за 19–25 липня 2012 року).

І охопили Україну сталевим кільцем. По усьому кордону. Залізною завісою огородили. Щоб ніхто не прошмигнув! Не врятувався від голодної смерті… А Головний кривавий м'ясник і його зграя обжиралися м'ясом, обпивалися винами (фото № 156), коли в людей не було й шматка хліба. Так совєцькі комуно-фашисти перетворили Україну на взірець майбутніх нацистських таборів смерті.

3. ЗНИЩЕННЯ СЕЛЯН І ЇХНЬОГО ДОБРОБУТУ

Мій дідусь Костя Гроніковський з родиною до і під час розкуркулення та колективізації мешкав у селі Костянтинівка. Успішно вів індивідуальне сільське господарство. Під розкуркулення не потрапив, бо найману робочу силу у господарстві не використовував. Вважаю, що на початок голодомору 1932–1933 років усі його діти

розбіглися «кращу долю шукати». Старша донька Казиміра ошлюбилася з Віктором Крушевським і мешкала у селі Вили Довбишського району Житомирської області. Вона мала сина і трьох доньок. Проте дідусь, як і інші селяни, вступати до колгоспу не бажав. До болю шкода було здавати доглянутих коней, волів, іншу худобу і домашню живність у розпорядження люмпенів-ледацюг. Загублять! Та й не уявляв дідусь свого життя без власності, без домашніх божих створінь.

Ніхто із селян, які мали навіть невеличкі індивідуальні господарства, не бажали вступати до колгоспу. Вони не бажали здавати до загального казана своє, кров'ю і потом надбане. Лише кілька люмпенів-ледацюг подали заяви про вступ до колгоспу. Без майна і засобів виробництва. Крім квитка члена комнезаму (КНС) у них нічого не було і втрачати у тому колгоспі їм було нічого. Вони ще з 8 червня 1921 року, коли їх прийняли до КНС, зраділи і жили в очікуванні цього моменту… Активістами совєцької влади себе вважали. Набундюченими ходили і чекали нагоду поживитись за чужий рахунок. Активістів совецької влади на селі було небагато. Не більше 1,5 відсотка. Цей актив був незначним, але кожний з них був злим, наче собаки на ланцюгах, що чекали, коли їх господар нацькує на певну жертву. Комуністи, їхні посіпаки і найнахабніші активісти не наважувалися до самостійних більш радикальних заходів — силових дій. Чекали вказівку зверху. Адже успішних хазяйновитих сільських родин на Україні — мільйони, і вони чинили відчутний супротив недолугій політиці комуністів. Тому останні не могли не рахуватись з цією силою. І змиритися не могли. Соціалізм треба будувати. До Світової революції треба готуватись. А для цього потрібна величезна дармова робоча сила… За будь-яку ціну треба подолати супротив хазяйновитих селян. А як? Налаштували робітників, сільську бідноту і засоби масової інформації (ЗМІ) проти працелюбних сільських господарів, а особливо проти заможних. Через ЗМІ стали щоденно вбивати в голови народу, що це вони, куркулі, не дають хліба. Усе собі заграбастали! Кровопивці!

Розпочате у першій половині двадцятих років минулого століття цькування працелюбних і заможних селян посилювалося. Свого рубікону досягло у 1928 році. На цей час Сталін, як я наголошував раніше, мав необмежену владу і, як один із ідеологів суцільної колективізації села, задіяв усі ЗМІ для ще більшого розпалювання

ворожнечі між заможними і бідними селянами. Мета була досягнута. Бідні селяни і міська біднота повірила, що всі негаразди їхнього життя — від сільських багатіїв. Їх почали сприймати кровопивцями, агентами імперіалізму тощо. У розпалюванні цієї ворожнечі відчутну допомогу надавали комуністи-люмпени і їхні посіпаки — комнезамівці. Вони намагались викликати серед селян як можна більше ненависті до здібних і працелюбних сільських господарів. Не тільки до так званих куркулів, а й до середняків. Мовляв, усі вони кровопивці! Коли ворожнеча досягла рубікону, Сталін оголосив суцільну колективізацію села. Це сталося 1929 року.

Я навмисне пишу Сталін, тому що за його диктаторського правління державою, будь-яке суспільне утворення, у тому числі і Центральний Комітет комуністичної партії, не міг приймати рішення, не погоджене з вождем. Адже усі урядові чиновникі і партійні функціонери заповзято прислуговували йому. Думка люмпена-ледацюги у ті часи важила більше, ніж думка, скажімо, професора з світовим ім'ям, бо вона, здебільшого, співпадала з думкою невихованого і малоосвіченого вождя. До тих, хто мав свою незалежну думку, не співпадаючу з більшовицькою ідеологією, а тим паче — з думкою вождя усіх часів і народів великого Сталіна, застосовувалися нещадні, жорстокі, нелюдські методи і способи насилля, які навіть уві сні не марилися націонал-фашистам. Комунофашисти їх перевершили. На підтвердження наведу приклад.

Більшовики остаточно поневолили Україну 1920 року, але проводити політику військового комунізму, так звану продрозверстку, вони почали ще 1918 року (на загарбаних українських територіях). Встановлений ними комуно-фашистський режим назвали диктатурою пролетаріату. Тобто, комуністи встановили владу, яка злочинця проголошує Богом, а старанних і працелюбних хліборобів — ворогами народу. У селян відібрали останні крихти хліба (фото №№ 137,162–164). Але голод 1919–1920 років і нескінченні бунти селян змусили більшовицьких керманичів відмовитися від політики військового комунізму і оголосити нову економічну політику, так званий НЕП. Це сталося 1921 року. Та зробили вони цей крок назад не задля покращення добробуту народу України, а щоб утриматися при владі, виявити самих здібних і впливових сільських господарів, а згодом винищити їх, як ворожий клас. У той же час, комуністи роблять все для того, щоб українці забули, хто вони є.

Хто їхні предки і чиї вони нащадки. Паплюжать мову і звичаї, позбавляють український народ елементарних прав і свобод, честі та гідності. Вибудовують непритаманні цивілізованим людям відносини взаємної ненависті і винищення, зради рідних і близьких людей і тотального стукацтва. Виховують таких собі Павликів Морозових, що поняття не мають про честь і гідність. Наче їм в дитинстві ніхто про це нічого не казав… Бідним і неосвіченим громадянам України комуністи прищеплюють ненависть до освічених, інтелектуальних і вихованих представників народу. Втовкмачують до їхньої свідомості і переконують, що працелюбні і підприємливі створювачі статків і продовольчої безпеки України — їхні вороги. Що винуваті у негараздах їхнього злиденного життя саме вони, тобто, куркулі і «граматеї». Згуртовують проти них бідноту міста і села…

Сталося так, що до початку масового розкуркулення усі діти дідуся Кості Гроніковського ошлюбилися. Припускаю, що родинне, рухоме і нерухоме майно (на той час) дід Костя встиг виділити кожній своїй дитині. А решту майна, придбаного тяжкою багаторічною працею, дідусь добровільно віддав більшовицьким посіпакам. Частину майна вони розікрали, а що залишилося — до створюваного колгоспу передали. Тому під сокиру розкуркулення дідусь не потрапив. Таким чином культурний господар-середняк став звичайним бідняком. І не він один. Таке лихо спіткало мільйони сільських господарів. Серед них родина Йосипа Достала із Окілка, Івана Поплавського і Нарциза Поплавського з села Новополя, Павла Шевчука і Острогляда з села Івановичі та багато, багато інших родин, добробут і життя яких знищили комуністи. Про деяких з них я розповім, щоб запам’ятали і нащадкам своїм передали…

4. ЗНИЩЕННЯ ЧЛЕНІВ РОДИНИ ІВАНА АДАМОВИЧА І ЇХНЬОГО ДОБРОБУТУ

Восени 1932 року родина мого тата, Івана Семеновича Адамовича, мешкала у селі Костянтинівка Пулинської волості Житомирського повіту і вела індивідуальне сільське господарство. Вступати до колгоспу, як і інші односельці, відмовилась. Тато мав кохану дружину Антоніну, донечку Анелю, 1925 року народження і синочка Ваню (Яцика), 1927 року народження. Відомостей про кількість у нього землі й іншого майна не маю. З розповіді його

сестер знаю, що він був працьовитим, як тоді казали, непосидючим господарем. Намолотив і засипав до степки необхідну кількість збіжжя, щоб родині і домашній живності до нового урожаю вистачило. Разом з дружиною занесли до льоху, закагатували або до копців на схрон заклали картоплю, червоні, кормові і цукрові буряки, капусту у качанах, моркву, гарбузи тощо. Нашаткували і заквасили діжку капусти. Засолили по діжечці огірків, помідор і яблук. У сіно, на горище, заклали багато яблук і груш. У невеличку скирту і окремі копиці було складено сіно та солому для худоби. Одним словом, розрахували і заклали на зиму стільки, скільки має вистачити до нового урожаю 1933 року. Та ще й коник був і корова дійна, яких у 1930 році вони назад з колгоспу забрали після статті Сталіна «Головокружение от успехов». Пару свиней, кролів, гусей і курей тримали. Ніщо не віщувало лиха.

Більшість селян мали ліпші статки. Відчували себе відносно незалежними. Відмовлятись від власності не збиралися і міняти звичний устрій життя не бажали. До колгоспу їх — на аркані не затягнеш. Знову здавати до загального колгоспного казану усе своє, тяжкою працею надбане та любовно оброблений земельний наділ? Корівок і коників, усю домашню живність — до колгоспу! Борони Боже! У руки ледацюг-комнезамівців! Нема дурних! Бога побійтесь! Вони ж бо у власному городі ради не дадуть! Господарювати не вміють і не хочуть. А наше добро враз загублять! Нізащо їм не віддамо! До колгоспу вступило лише кілька безземельних або малоземельних селян — членів КНС, створеної ще 8 червня 1921 року. Бо не вірили селяни комуністам і їхнім прихвостням — різного ґатунку активістам совєцької влади, захопившим керівні посади у колгоспі і сільраді. У той же час авторитетним, працелюбним і здібним сільським господарям жодної посади в цих органах не дісталося. Навіщо їм колгосп, яким бездарі-ледацюги і п’янички керують? Принизливо! Щоправда, з фаховими кадрами у комуністів була запарка. А «керівні» кадри, які вони ліпили з «благонадійних» комнезамівців й інших сільських ледацюг та бездарів, не були дарунком. Але у них усі такі. Знизу і до верху. У кожного амбіцій до керівних посад більше, ніж знань і уміння. З вищою освітою — на пальцях перерахувати можна. Достойників винищили. А де кращих взяти? Скажімо, для села? Є розумніші від нас, комуністів, з величезним досвідом землеробства, фахово підготовлені, але вони —

не із пролетаріату, не з бідняків вони. Це, здебільшого, куркулі і середняки, вороги наші. Не можна їм довірити партійну справу марксизму-ленінізму. А виховати з них марксистів — марна справа. Вони ж бо свої глибокі переконання мають.

Все це дуже дратувало комуністичних керманичів. Знизу і до верху. Вони розуміли, що колективізацію здійснити неможливо доти, поки буде існувати приватна власність. Поки селяни будуть жити більш-менш пристойно, ніхто не погодиться змінити нормальне життя на якесь невідоме, колгоспне. Це вони добре розуміли… і зважилися на тяжкий злочин проти народу, зокрема українського, — на проведення колективізації та створення голодомору. Умовити селян добровільно усуспільнити своє майно у колгоспному казанку — марна справа. Потрібні більш радикальні заходи. От комуністи і вдались до них. Узаконили державний рекет. Адже великий і мудрий Сталін, себто, пахан Коба, на цьому знається і має власний досвід. Чому б ним не скористатись?

І почали комуністи, прикриваючись інтересами держави та волею народу, що мешкає на її теренах, грабувати цей народ. Хвиля жахливих грабежів охопила всю Україну, кожне село, без винятку. Так сталось й у селі Костянтинівка Пулинської волості Житомирського повіту. До хати мого тата під'їхали підводи. А на них — «сузір'я» радянської сільської влади: комуніст, представник сільрадии і НКВС, комсомолець, комнезамівці, кілька нишпорок з металевими щупами тощо. А щоб боязко не було — енкаведист ще й пару бійців Червоної армії прихопив з собою. Це й була збірна банда грабіжників-потрошителів, яка ім'ям держави і народу здійснювала рекет, грабувала власний народ. Енкаведисти — головні у цій банді. Червоноармійці, що приставлені до цієї банди, підпорядковані енкаведистам і забезпечують безперешкодне пограбування. Вони суворий наказ мають: активний супротив грабіжникам припиняти негайно і назавжди. Розстрілом на місці…

Що міг тато вдіяти проти узаконеної банди грабіжників? І забрали все. Геть усе, що можна було їсти. Навіть насіння. Квашену капусту, солоні огірки та помідори, усю домашню живність, сушені губ'яки, лісові ягоди, яблука тощо. А що далі робити родині, чим діток годувати? Лягай і чекай голодної смерті або йди і пиши заяву до колгоспу. Там дадуть миску баланди… От і не дивуйтесь, коли пишуть або кажуть: «голодомор 1932–1933 років», а не, скажімо,

1933 року. Коли, можливо, не вистачило продуктів до нового врожаю. Голодомор комуністи почали готувати з 1930 року, а восени 1932 року вони досягли поставленої мети. Таким чином вождь усіх пригноблених Сталін із своїми поплічниками і посіпаками підготував родину мого тата і мільйони інших до голодної смерті. Але тато дуже кохав свою дружину і діток. Заради їхнього порятунку пішов до посадовців сільради і колгоспу. До тих же грабіжників пішов проситись на роботу за шматок хліба для родини. Інколи щастило отримати роботу і шматок хліба. Цей хліб він ніс додому. Дружина ділила на всіх. Начебто не забувала і за себе. Та тільки тато відволікався — діткам віддавала. Так, віддаючи діткам свою долю рятівної їжі, вкрай знесилилась і померла. Голодною смертю закінчила свій земний шлях татова кохана дружина, люба матуся восьмирічної Анелі і шестирічного Яцика, яка безмежно кохала своїх діток. Діток врятувала від голодної смерті, а себе врятувати не змогла… Вмираючи сказала: «Ваня! Урятуй діток!» І померла, дивлячись на них…

З майбутнім моїм татом, Іваном Семеновичем Адамовичем, залишилось двоє неповнолітніх діток. Від постійного недоїдання і надмірного споживання рідини вони почали пухнути. Ось-ось голодна смерть простягне до них свою страшну кістляву руку і забере їх до себе. Але на її шляху стоїть безмежна любов їхнього татуся. Остання надія їхньої матусі на порятунок її діток. І він не здається… Він добрий і працьовитий. Звертається до всіх, хто має хліб, прохає надати змогу заробити хліба своїм діткам. Не гребує ніякою роботою, навіть нужники йде чистити. Заробляє крихти їжі, несе її своїм любим діткам і вириває їх з кістлявих безжалісних рук голодної смерті.

5. ЗНИЩЕННЯ БРОНІСЛАВА ТУШИНСЬКОГО І ДОБРОБУТУ ЙОГО РОДИНИ

Більш заможними були родини батьків Броніслава Тушинського (першого чоловіка моєї мами), Марцеліни Костянтинівни Тушинської і її батька, Костянтина Гроніковського. Вони вважались одними із найзаможніших у селі Костянтинівка. Але й з цими родинами влада вчинила так, як і з татовою… За одним і тим же сценарієм… Майже одночасно до обійстя дідуся Кості Гроніковського і до обійстя Броніслава Тушинського під’їхали підводи. А на них сидять важно

набундючені представники Костянтинівської совєцької сільської влади: члени виконкому, комуністи, комсомольці, комнезамівці, кілька місцевих активістів, нишпорки з довжелезними металевими щупами і, звичайно, озброєні люди. Енкаведисти і червоноармійці. Тільки тут їх було значно більше, ніж у тата. Мабуть, на активний супротив сподівались. Адже до заможних господарів приїхали… До тих, кому є що захищати! Але ні Броніслав Тушинський, ні його батьки, ні дідусь Костя не чинили їм супротиву. Беріть! І забрали все. Так, як і у тата. Навіть страву, що на обід зварена була, у печі в баняках стояла — забрали. Нічого не лишили…

Мамин чоловік Броніслав заявив грабіжникам: «З голоду помру, а до колгоспу не піду! У нелюдків і нехристів хліба просити не стану!» Так і сталося. Він взяв Біблію і читав її цілодобово… Нічого не їв і ні у кого їсти не просив… Коли мама просила його хоча б щось з'їсти з того, що дід Костя діткам передав — він відмовлявся і казав, щоб діток рятувала. Помер голодною смертю. Мама овдовіла… З мамою лишилось двоє неповнолітніх діток: син Льоня, 1924 року народження і донька Зося, 1932 року народження. Уявляєте! Одній дитині 8 років, а друга — грудна. І їсти немає чого. Усі пухнуть від голоду. Над ними нависає загроза жахливої голодної смерті. Ось-ось вона забере їх до себе… Але родина є родина! За життя рідної донечки і її діток змагається зі смертю дідусь Костя. Він кушнірить шкури, шиє кожухи, чоботи, черевики. Заробляє на їжу для доньки Марцеліни і її діточок. Видирає їх із обіймів, здавалось, неминучої голодної смерті. Вдруге дарує їм життя!

6. ЗНИЩЕННЯ ІВАНА ПОПЛАВСЬКОГО І ДОБРОБУТУ ЙОГО РОДИНИ

Багатодітна родина Івана Поплавського на час розкуркулення і суцільної колективізації мала біля 20 десятин землі у районі перехрестя шляхів Новопіль-Грушки і Кручинець-Окілок. На невеликому пагорбі стояв їхній вітряний млин. У них був добротний житловий будинок, господарчі споруди, фруктово-ягідний садок. Щороку вони тримали дві пари коней, пару волів, до десяти голів молодняку, свиней, гусей, качок, курей тощо. Іван Поплавський відмовився знизити для комнезамівців плату за помол на 50% (як ті вимагали) і заявив, що вони мають платити стільки, скільки платять всі селяни. А якщо плату зменшити на 50%, то вітряний млин буде збитковим.

У господаря не буде коштів на його утримання, і його треба буде зачинити. Більшовицькі поплічники винесли вирок: оскільки у Івана Поплавського на вітряному млині працює четверо найманих працівників, то він є експлуататор і підлягає розкуркуленню та виселенню до Сибіру разом з родиною. Він довідався про це рішення і сховався… Таким чином родина уникла виселення до місць «де Макар телят не пасе».

Його дружина, Петруня Поплавська, на той час була вагітна четвертою дитиною. Вона подала заяву про вступ до колгоспу імені Сталіна. З маленькими дітками розібрала свій хлів, перевезла і на краю села Новопіль побудувала однокімнатну хату з маленьким сажиком (тепер пров. Черняхівський, 5). Старший синок Петро, 1919 року народження, донька Франя, 1923 року народження, синок Людвіг, 1925 року народження, були головними забудовниками їхнього нового родинного гніздечка, бо люди боялися допомагати родині «ворога народу». А в 1933 році Петруня народила доньку Марію. Радістю народження донечки Петруня та Іван обмінялися у схроні. У тяжкі дні голодомору.

Понад два роки Петруня носила харчі, змінний одяг і білизну коханому Івану до схрону. Він мріяв дочекатися, коли донечка забалакає і назве його татом. Але не дочекався. Тяжко захворів і не почув від крихітки Марусі слово «тато». Там, у схроні, 1934 року помер славетний сільський господар Іван Поплавський. У тому ж схроні Петруня його й поховала. Без батюшки і належної шани з боку сільської громади віддала коханого Івана землі. Сьогодні з нами лишилася тільки наймолодша донька Івана Поплавського і Петруні — Марія. Інші їхні дітки назавжди покинули нас… Наголошую, під сталінську нещадну сокиру, яка знищила життя і добробут селян, потрапило щонайменше 95 відсотків родин сільських господарів Пулинської волості і Черняхівського району…

7. ЗНИЩЕННЯ ДОБРОБУТУ РОДИНИ ПАВЛА ШЕВЧУКА

Павло Трифонович Шевчук (дід Василя Шевчука) народився 1875 року в селі Івановичі Пулинської вололсті Житомирського повіту Волинської губернії. Учасник Першої Світової війни. У шлюбі з Ганною Тимофіївною (1876 року народження) мав 7 діток. Скористався безвідсотковою довгостроковою позикою уряду царя

Миколки і до своїх 5 десятин докупив ще 9 десятин землі і досить успішно господарював на ній. Їхній земельний наділ межував із землями сільських господарів села Новопіль, яке тоді також було підпорядковане Пулинській волості. Дід Павло мав дві пари коней, необхідний для обробітку землі, збору і переробки урожаю інвентар, власний житловий будинок, господарчі будівлі тощо. Щороку тримав 2–3 корови, 5 і більше голів молодняку, курей, гусей, качок, індиків, кролів. У нього була власна молотарка, хмельниця і хмелесушка. Одним словом, Павло Трифонович був успішним господарем. Чималі статки мав. А найбільшим його багатством було — семеро найкращих у світі діток. Сини: Василь (1900 року), Яків (1903 року), Петро (1907 року народження) та доньки: Ксеня (1910 року), Марія (1914 року), Явдоха (1916 року) і Ольга (1918 року народження). Дідусь Павло і старші сини займалися землеробством і ковальською справою. Наголошую, велика родина успішно господарювала і заможною була. Усе мала — хліб і до хліба. Та недовго прийшлось їм насолоджуватися наслідками своєї звитяжної праці. Настала більшовицька доба — доба голоду, холоду, страху, жахів і розрухи не тільки у народному господарстві, а й у головах узурпаторів влади, їхніх поплічників і посіпак…

На самому початку активної фази колективізації, комуністи зруйнували садибу успішного господаря Павла Шевчука. Відібрали інвентар, коней, худобу й іншу живність, а багатодітну родину викинули на вулицю. Наказали до села Івановичі переселитися. Натомість відібраного рухомого і нерухомого майна йому виділили присадибну ділянку розміром 0,50 гектара у користування. Запропонували розібрати свій будинок, що на отрубі був, перевезти до села і побудувати одно- чи двокімнатну хатинку та вступити до колгоспу. Так успішний сільський господар Павло Трифонович Шевчук став бідняком, а дітки заможного селянина враз стали дітками бідняка.

8. ЗНИЩЕННЯ ОМЕЛЬКА ПРОДОУСА І ДОБРОБУТУ ЙОГО РОДИНИ

Така ж доля спіткала родину успішного сільського господаря Омелька Васильовича Продоуса, що народився у селі Новопіль 1862 року (діда Василя Шевчука по материнській лінії), який перебуваючи у шлюбі з Палажкою Василівною, що народилася у селі

Новопіль 1863 року, придбали семеро діток: шість доньок і одного сина. Мама Василя Шевчука, Параска Омельківна, народилася 1902 року і була п'ятою дитиною великої родини діда Омелька. Ця родина була не тільки працьовитою, вона була веселою і співучою. Дівчата дуже полюбляли народні пісні і заповзято їх співали. Дід Омелько мав 4 десятини землі, житловий будинок, хмельницю і хмелесушку. Вирощував хміль і мав з нього певні прибутки. Крім того, родина вирощувала різні зернові культури, картоплю, городину. Для обробітку землі господарі тримали дві пари коней. Мали необхідний інвентар. Вони тяжко працювали, але пристойно жили, мали хліб і до хліба…

По закінченню сільськогосподарських робіт, а це було пізньої осені, ближче до Різдва і інших зимових свят, Омелько Васильович запрягав коней у бричку, одягав кожух або бурку, підперезувався червоним паском і їхали з Палажкою Василівною і співучими доньками до сватів… А там до них приєднувалися п'ятеро доньок брата Пилипа Продоуса, що мешкав неподалік. Уявляєте, який родинний ансамбль пісні створювався? І співали вони, здебільшого, на вулиці. Мешканці всієї округи виходили із теплих осель слухати народні пісні у виконанні народного ансамбля Продоусів. Добре і в злагоді жили Продоуси. І з сусідами в злагоді були. Не цуралися їх. Допомагали один одному. Але невиховані і неосвічені комуністи не мали наміру споглядати і терпіти працелюбних створювачів добробуту. Та й народні пісні проросійським більшовикам не до вподоби були…

Недовго багатодітна родина Омелька Продоуса відчувала впевненість у завтрашньому дні. Комуністи їх ошукали. Спочатку землю дали, НЕП оголосили, парникові умови створили для підприємців і сільських господарів. Ті стали заможними. Але комуністи не могли дозволити своєму народові жити в достатках, щоб він став думаючим, щоб середній клас з'явився і очолив демократичні перетворення, щоб приватна власність взяла верх над людиною. Вона ж бо соціалістичне суспільство будувати не дозволить. Все це — загроза комуністичній владі і не відповідає постулатам марксизму-ленінізму. І ось 1927 року комуністи (більшовики) оголосили нещадну війну селянам — курс на колективізацію. Того ж року Петро Павлович Шевчук ошлюбився з донькою Омелька Продоуса — Параскою і став проживати з нею у її батьків. Як тоді казали — у прийми пішов. Там і застала його колективізація.

Комуністи разом зі своїми поплічниками і посіпаками пограбували й цю багатодітну, працьовиту, а тому й заможну родину. Їхній майновий стан враз був зрівняний з майновим станом родин люмпенів-ледацюг. Все майно у них забрали — до колгоспу їх загнали. Та не хотіли новопільці йти до колгоспу, впиралися. Тоді комуністи у них залишки продовольства забрали і прирекли на голодну смерть. Як згодом розповідала донька Омелька Продоуса — Параска (мама Василя Шевчука), що мешкала у одній з ним хаті: «Їсти не було чого. Їли дохлу конячину і все, що можна було спіймати і з'їсти. Жолуді, корінці пирію, кору з дерев, квіти, на які бджоли сідали, лободу, кропиву, кінський щавель, калачики, мерзлу картоплю і буряки. Все це і бур'яни, які їсть худоба, були на столі, створеному комуністами приреченим на голодну смерть селянам. На додаток ще й епідемії дошкуляли. Навіть не віриться, що ми пережили той страшний голодомор».

У родині Павла Трифоновича Шевчука під час створеного комуністами голодомору 1932–1933 років двоє діток померло з голоду, а у родині Омелька Васильовича Продоуса — сам господар не витримав тяжкої долі і помер…

9. ЗНИЩЕННЯ ДОБРОБУТУ РОДИНИ ДМИТРА КОЛОС

Схожа доля випала предкам Олі Іванівни Шевчук, дружини Василя Шевчука. Її дідусь Дмитро Колос народився і мешкав у селі Новопіль. Взяв шлюб з Мотрьою. У них було четверо синів: Фльор (1903 року), Іван (1907 року), Павло (1910 року) і Василь (1912 року народження). Дмитро Колос мав понад 10 десятин землі під лісом, праворуч дороги, що йде до села Щербини. На цій садибі був гарний садок і добротний житловий будинок та господарчі будівлі. Дід Дмитро мав власний інвентар для обробітку землі і збору урожаю. Тримав три пари коней, дві-три корови, до десяти голів молодняку. Свині, вівці, кури, гусі, качки, кролі і бджоли були у господарстві, але їхня кількість мінялася у залежності від попиту на ринку. Господарювати було важко. Діти маленькі. Їх виховувати потрібно. Старший син ще не досяг повноліття, коли дід Дмитро занедужав і помер. На плечі баби Мотрі (його дружини) звалилися усі турботи по господарству і вихованню синів. Вона змушена була здати землю в оренду. Та не зламали її труднощі, виростила синів, одружила, онуків дочекалася.

…Під час колективізації все рухоме і нерухоме майно комуністи поцупили. Середняцька родина враз стала бідняцькою і її змусили перебратися до села. Син Іван одружився з Явдохою Семенівною. У цьому шлюбі народилося двоє діток: донька Оля і син Степан. Батьків змушували вступати до колгоспу. Але новопільці, наче змовилися, не йшли до колгоспу. Тоді комуністи відібрали у них залишки продуктів і прирекли на голодну смерть… І щоб вижити, вони все їли, що їла худоба і звіри: кору з дерев, пирій, цвіт акації, мерзлу картоплю і буряки, ловили мишей, пташок, котів і собак. Рятувалися від голодної смерті, хто як міг…

10. ЗНИЩЕННЯ ЧЛЕНІВ РОДИНИ ГОРДІЯ ЛІГІНЧУКА І ЇХНЬОГО ДОБРОБУТУ

Одним із найзаможніших у Новополі господарів був Гордій Мартинович Лігінчук. Народився він 1886 року у селі Новопіль. Мав чимало власної землі і все необхідне для її обробітку та збору урожаю. Зокрема, мав молотарку, сівалку, жатку, косарку, плуги, борони, дві пари коней і пару волів, понад десяток голів молодняку, до п’яти корів. Овечок тримав, курей, гусей, качок тощо. Він і його діти славилися винятковою працелюбністю. А було їх у нього 8 самих красивих у світі діток. Гордій Мартинович піклувався, щоб дітки не тільки славно працювали, а й жили славно, в достатках. Та недовго нормальним життям жила ця багатодітна родина. Наступила чорна більшовицька доба. Комуністи пограбували її нещадно. Все майно поцупили під час колективізації. А житловий будинок згорів з невідомих причин. Родина лишилася без одягу, взуття, майна, грошей і продовольства. З восьми діток голодомор 1932–1933 року пережили лише четверо. Старшого сина Івана (1913 року народження) після закінчення школи призвали до Червоної армії. Він закінчив льотне училище (фото № 91). Старшим лейтенантом вступив у бій з німецько-фашистськими загарбниками. Захищав небо України від ворога і під час бою був тяжко поранений. Ледве долетів до свого аеродрому. Його відправили до військового шпиталю і евакуювали. 5 жовтня 1941 року він помер від ран у військовому шпиталі Новосибірська. Там у братній могилі, на чужині, його й поховали. Це один із багатьох мільйонів прикладів, коли діти так званих ворогів народу ставали на захист Батьківщини і віддавали за неї найдорожче, що у них було — своє життя!

11. ЖАХЛИВІ НАСЛІДКИ ЗВІРЯЧОЇ ЖОРСТОКОСТІ КОМУНІСТІВ…

Вдумайтесь, шановні! Яке було серце у цих нелюдів? У їхніх керманичів? І чи було воно у них? Де була їхня совість? І як вони можуть, після скоєного, запевняти народ у своїй любові? Безперечно, натомість серця у комуністів і їхніх посіпак був механізм, запрограмований на звірячу жорстокість. А про будь-яку любов до народу вони й гадки не мали. Не могла людина, у якої є серце, безглуздо руйнувати і нищити надбання предків! Не могла нормальна людина так немилосердно, з небаченою до того жорстокістю, нищити багатство свого народу, нищити запаси продовольства і створювати голодомор, нищити власний народ! Вони ж бо чули мольбу про спасіння! Чули крики і волання маленьких і беззахисних діточок, що помирали від голоду! Чули дитячі прохання про порятунок від голодної смерті — дати хоча б крихітку їжи… І чули вони ці волання доти, доки у цих діток сили вистачало промовляти слова життя: «хліба!» або «їсти!». Коли у них не ставало більше сил промовляти ці слова — вони падали і тихо помирали…

Чому не зупинились? Чому на поміч не прийшли? Чому не захистили, не врятували? А тому, що у них не було серця, а механізм, запрограмований на скоєння зла. Вони його й робили. Не кліпаючи безсоромними очима… Уявіть собі! Яким жорстоким і цинічним мав бути комуніст чи його прихвостень, щоб почувати себе комфортно в оточенні людей, умираючих від голоду? Невже ці покидьки, знищуючи собі подібних, не цікавились, як почувають себе ті, що умирають від голоду? Чи думали вони, умираючи з голоду, про комуністичні ідеї та втілення їх у життя? Що відчувала мама, дивлячись на простерті до неї рученятка немовляти, знесиленого від крику, яке просить їсти, а вона не має ні крихітки, щоб дати їй? Що думала голодна дитина про маму, яка чомусь не дає їй їсти? Що думала маленька дитина, помираюча від голоду, про маму, яка холодна лежить біля неї без руху і не дає їй їсти? Їй, маленькій, не винній ні перед Богом, ні перед людьми. Чому не рятує її від смерті? І, нарешті, чому батьки їли своїх дітей, а люди їли котів, собак, щурів, мишей, ворон і трупи? Після цих запитань постають нові. Невже це люди створили такі жахливі умови для людей? І як створювачі цих жахів спокійно співіснували поряд з конаючими від голоду? Ні! Ці жахи створили і жили серед своїх жертв нелюди-комуністи

та їхні посіпаки, комуно-фашистська злочинна зграя (дивись фото №№ 149, 152–155). Люди такого не роблять! Люди не можуть не співчувати чужому горю! Не можуть залишити собі подібних без надання порятунку! Людей народжують матері. А нелюди-комуністи і їхні посіпаки, скоріш за все, народжені вовчицями. Тому у них така жадоба чужої крові… І згуртувались вони у вовчу зграю, щоб свої жертви гуртом нищити. Проте, зауважу, навіть у вовчій зграї закони більш лояльні до себе подібних. Чужаків вони, здебільшого, не нищать, а проганяють…

12. ВИТЯГ ІЗ КНИГИ «БАБІЙ ЯР»

Ось як пише про ті страшні части Анатолій Кузнєцов у книзі «Бабій Яр»: «Ми їм: колгоспи або смерть. Вони так на це: краще смерть… Нам, комуністам, видавали по талонам, щоб не здохли, трошки, сільськім активістам теж, а ось що вони їдять — це уму не збагнути. Жаб, мишей вже нема, кішки вже жодної не лишилося, траву, солому січуть, кору соснову обдирають, розтирають на пиль і печуть із неї коржики. Людожерство на кожному кроці…

…Сидимо ми в сільраді, раптом біжить сільський активіст, доносить, у такій-то хаті дівчину їдять. Збираємося, беремо зброю, йдемо до тієї хати. Родина вся вдома в зборі, тільки дочки немає. Сонні сидять, ситі. В хаті смачно пахне вареним. Піч гаряче напалена, горшкі у ній стоять.

Починаю допит:

— Де ваша дочка?

— До міста поїхала…

— Чого поїхала?

— Матеріалу на сукню купити.

— А у печі в горшках що?

— Та куліш…

Вивертаю цей «куліш» у миску — м’ясо, м’ясо, рука з нігтями плаває в жирові.

— Збирайтеся, пішли.

Слухняно збираються, як сонні мухи, зовсім уже в нестямі. Ідуть. Що з ними далі робити? Теоретично — треба судити. Але у радянських законах такої статті — про людожерство — нема! Можна — за вбивство, так це ж скільки волокіти по судам, і потім голод — це пом’якшуюча обставина чи ні? Взагалі, нам інструкцію

спустили: вирішувати на місці. Виведемо їх із села, звернемо куди-небудь у поле, у балочку, пошльопали із пістолєта у потилицю, землею трошки присипали — потім вовки з'їдять».

13. У НАЙЖАХЛИВІШІЙ КАТІВНІ — НАЙЛЮТІШИЙ КАТ

Я вважаю, що ні в кого не буде сумніву щодо фахових здібностей Сталіна — неперевершеного грабіжника, ката усіх часів і народів, як і стосовно винаходу способів масового знищення людей, фаху підлеглих йому катів і методів катувань! Сталінських комуно-фашистів не можна порівнювати з найлютішими гітлерівськими нацистськими фашистами. Вони були неперевершені! Сталінські комуно-фашисти йшли набагато попереду гітлерівських фашистів. Бо досвіду створення концтаборів і катування в'язнів вони почали набиратися з 1917 року. Шістнадцять років поспіль вони накопичували досвід і удосконалювали свою систему. Свою криваву роботу вони почали за шістнадцять років до того, як гітлерівці отримали владу і можливість створювати концтабори смерті і вибивати у в'язнів потрібні зізнання…

Звісно, мудрий Сталін допоміг їм не тільки отримати владу, озброїти армію, створити концтабори на кшталт сталінських. Його «видатні полководці» і енкаведисти навіть досвідом своїм ділилися. Військові — досвідом ведення війни, а енкаведисти — здійснення туртур задля отримання від ув'язнених потрібних зізнань. Вони встигли передати свій досвід гітлерівцям ще до початку війни і ті з вдячністю прийняли його і застосували під час Другої Світової війни, особливо проти так званих совєцьких людей. Цього тепер навіть комуністи не заперечують. А ось створення сталінськими комуно-фашистами голодомору — їхні адвокати заперечують дотепер. Вони намагаються довести, що голод на Україні стався внаслідок неврожаю. Проте, шановні «біленькі й пухнасті», безглузді і цинічні ваші заперечення. Адже ніхто з вас не може заперечити, що територію України, де було створено голодомор, охороняли внутрішні війська ОГПУ(НКВС) та наша рідна РСЧА! Вони не впускали нікого на Україну, а її мешканців — не випускали за межі кордону голодомору, до інших регіонів, туди, де було що їсти. Якщо це не спеціальна зона голодомору, то навіщо були такі захо-

ди? Можливо, ці війська охороняли Україну від нашестя шпіонів і диверсантів з Совєцької Росії чи Совєцької Білорусії? Щось воно не тулиться, шановні «біленькі і пухнасті»…

А чи можуть ці адвокати заперечити факт геноциду українського народу? Чи не складно буде пояснити нащадкам, чому голод поза межами України стався водночас й у тих районах Совєцького Союзу, де компактно проживали етнічні українці? Скажімо, на Кубані, в Приураллі, Поволжжі та Північному Кавказі. Невже боженька навмисне, вибірково (на кшталт теперішніх українських судів), на Україну і на ці райони негоду наслав і неврожай замовив? І не лукавте. Ми добре знаємо причину голоду у згаданих регіонах — там компактно проживали українці, яких Сталін і його поплічники дуже «любили»! І цього було досить. А сучасників, нащадків і прийдешні покоління переконливо запевняю, що комуністична братва була неперевершена у винаходах способів масового винищення людей. Комуністи, а точніше, пахани і їхнє комуністичне кодло, були набагато кращими людожерами, ніж гітлерівські нацистські фашисти, бо набагато досвідченішими були. До появи на небосхилі канцлєра і фюрера Адольфа Гітлера вони досвід на своєму народові, на рідних і близьких людях отримали. Під проводом Леніна, вождя світового пролетаріату, страшного досвіду набирались, катуючи і знищуючи власний народ. Як вони любили наголошувати: «Ми нещадні до ворогів народу!». А ворогом народу оголошували будь-кого… Тож матеріалу ізувєрам для практики, для фахової підготовки катів, було більш ніж досить.

Коли згадую розповіді свідків голодомору, тих, які його пережили, то стає моторошно. У спеку — мороз по тілу пробігає… від однієї уяви тих жахливих подій, від нелюдського ставлення комуністів до українського народу, масштабів і цинізму їхньої жорстокості, від скоєння найстрашнішого злочину проти людства, якого ще не знала планета Земля! Водночас, дивуюсь, чому людство не влаштувало їм суду? На кшталт Нюрнбергського. Чому сьогодні комуністи — нащадки катів українського народу, вільно своїми червоними ганчірками на вулицях і майданах махають? Ще й солодкі промови у народ кидають. Виставляють себе борцями за його щастя і добробут… Чому ж тоді комуністи надали право і владні повноваження люмпенізованій і криміналізованій частині суспільства на винищення іншої, порядної його частини. Тих українців, які *не про-*

*гнулись, н*е перетворились на комуно-фашистських посіпак і зберегли своє обличчя. Які відповідно до своїх переконань, звичаїв і християнських цінностей виховували діток. Надихали їх любов'ю до людей, до України, співвітчизників, до близьких і далеких родичів. Саме таких людей комуністи прирекли на голодну смерть!

А здрайці українського народу, посіпаки комуністів і різна мерзота, натомість опору україно-ненависницькій політиці комуно-фашистів, перетворилися у опричників більшовицької окупаційної влади і слухняно виконували її вказівки. Масово нищили український народ. По-звірячому! Без жалю! Голодом доводили психіку людини до такого стану, коли вона втрачала людську сутність, свідомість і розум, не сприймала того, що коїть. Що жере власних діток тощо! Це не жахи із страшного пригодницького фільму. Це наше жахливе минуле, створене комуністами та їхніми посіпаками нашим предкам.

Більшовики спіймали на гачок люмпенів-ледацюг своєю руйнівною піснею, що «Старый мир до основанья мы разрушим, а затем, мы свой, мы новый мир построим, кто был ничем, тот станет всем!» Зробили їх запроданцями українського народу і використали у якості поплічників. Разом з ними і іншими мерзотниками знівечили, сплюндрували старий добрий світ: вщент зруйнували національні звичаї, культуру, промисловість і сільське господарство України. У мешканців села відібрали продовольство і все їстівне — голодом знищили селянина-годувальника. Натомість «построили новый мир» беззаконня, страху і репресій! Побудували жахливий і жорстокій паханат, якого ще ніхто і ніколи не будував на планеті Земля! Створили першу в світі марксистську країну. За ознаками і по суті — табір постійного страху і очікування насильницької смерті, закритий кордонами від впливу зовнішніх чинників, який назвали Союзом Совєцьких Соціалістичних Республік (краще назвали б його «гетто голодних і нещасних людей»). А щоб народ цього табору не довго чекав уготовану йому комуністами насильницьку смерть, то окремим його представникам вони прискорюють цей «щасливий» кінець… Для цього створили масу спеціалізованих таборів, де ув'язнені працюють за пайку хліба до повного знесилення і не довго очікують закінчення земних страждань. Щонайбільше — кілька місяців. І в чергах вони не стоять, бо уся територія табору, який називається Совєцьким Союзом, покрита таборами планової

черговості ув'язнення і знищення тих чи інших представників народу, які вичерпали свій фізичний ресурс…

Усі ці, найстрашніші у світі табори смерті підпорядкували державному управлінню таборів СРСР (скорочено — ДУТ СРСР). Але ця (українська) абревіатура мало відома. А ось російська скорочена назва «государственного управления лагерей СССР» прижилась і стала всесвітньо відомою — **ГУЛАГ**. Стала одним із багатьох досягнень людиноненависницької комуністичної влади країни рад, у якій керманичі не радяться з народом, а воюють з ним і нещадно нищать його. А як же інакше? Вони готуються до Світової революції і задля втілення в життя ідей маркса-леніна-сталіна створили всеохоплюючу систему безоплатного використання праці у промисловості і сільському господарстві. Загнаних до колгоспів селян перетворили у колгоспних кріпаків. Змусили безоплатно виробляти продукцію сільського господарства для потреб держави і сплачувати величезні податки за користування присадибними земельними ділянками. У наслідок чого колгоспники злидарюють, а державу хлібом забезпечують. Бо майже все, що вироблено у колгоспі, держава забирає… Із усіх способів знищення комуністами людей самим масовим і найжорстокішим, наймасштабнішим був голодомор на Україні у 1932–1933 роках. Це був злочин проти людства. Страшний злочин, якого ще не знала планета Земля! Це був геноцид Українського народу! Від голоду померло, за різними підрахунками, від десяти до вісімнадцяти мільйонів громадян України. Про голодомор багато сказано і чимало написано. Я не був свідком тих жахіть. Я знаю про голодомор лише з розповідей тих, хто жив у ті страшні часи, з газет та журналів, книг, радіо і телепередач, тому не можу надати нащадкам свідчення, жахливіші за ті, що вже оприлюднені. Надаю лише ті відомості, які, перш за все, стосуються моєї і споріднених їй родин, мешканців села Новопіль, Костянтинівка, Івановичі, окремих районів Полісся. Свідчення тих і про тих, хто пережив голодомор, кого він забрав від нас…

Зважте. На Поліссі, у найбагатшій у світі на родючі черноземи країні, де 1932 року зібрали високий урожай зернових культур і городини, зокрема, картоплі (яку називають другим хлібом), відгодували і виростили достатньо багато худоби і птиці — трапляється голод! Як таке лихо могло статись? Дійсно! Як? Просто так воно не могло статись. Адже урожай уже в коморах і в кагатах. У скиртах і на

горищах. У клунях… А голод — взяв і «стався»… Він не стався. Страшний голодомор ретельно спланувала панівна верхівка під керівництвом ката усіх часів і народів Сталіна (фото №№ 62, 63, 156). А здійснений він був російськими більшовиками-зайдами та українськими комуністами-запроданцями і їхніми посіпаками. Це був геноцид українського народу, який били, убивали, на чужину гнали, на палю саджали але не зламали… А комуністи вирішили зламати, задля усунення загрози своїй владі, масовими розстрілами населення бунтівних регіонів і масовими репресіями. Та не зламали супротиву українців. Тоді вони вирішили геноцидом, суцільним голодом знищити український народ. Створили не тільки голод, а й перепони для його усунення. Ці факти підтвердили ті, хто пережив голодомор 1932–1933 років, наші батьки, старші брати і сестри, дідусі і бабусі, старші нас родичі, односельці й інші мешканці Полісся. Наші з вами предки.

Тяжка доля спіткала мільйони українських родин. Кожен, хто відчував відповідальність за родину перед Богом, хто палко кохав і був коханим, працелюбним і мислячим — шукав вихід із, здавалося б, безвихідного стану. Кожен рятував своїх рідних і близьких від голодної смерті. Частина тих працездатних, що намагалися рятувати рідних і близьких від голодної смерті, спромоглась отримати роботу. Хоча б тимчасову, за оплату харчами. І вони рятували свої родини від голодної смерті. Проте, більшість голодуючих такої можливості не знайшла. Вони йшли жебракувати. Але отримана милостиня рідко могла вберегти ці родини від голодної смерті. Більшість тих, у кого вони просили, не мали чого дати… А забезпечені та ситі, що пограбували цих голодуючих, відвертались від жебраків, не співчували їм, до двору не пускали. І вони, вкрай знесилені, падали і помирали… Їхні родини, що чекали бодай якихось крихіток їжі, не дочекавшись порятунку, помирали голодною смертю…

Висвітлені передумови голодомору, обставини, у яких його було створено, і інші дії комуністів, внаслідок яких на Україні 1932–1933 року стався голодомор, розповідь про неймовірні зусилля, які доклали три відповідальні перед Богом людини, щоб усунути жахливі наслідки дій комуністів, щоб урятувати своїх рідних від голодної смерті, — це краплина у морі голодних смертей. У ті страшні часи боролися з голодом та рятували свої родини від

голодної смерті мільйони українців. Та не всі досягли своєї мети… Помирали й ті, хто намагався рятувати…

А тепер маємо отримати відповідь на деякі питання. Де і у кого голодуючі заробляли рятівну крихту їжі? Адже комуністи, їхні поплічники і посіпаки повинні були все їстівне відібрати. В усіх українців, в усіх мешканців села. Чи не так? Теоретично це мало бути так. Але не так сталося. Якщо грабувати усіх підряд, то це мають робити зайди, заїжжі козачки. А де ж їх брати? Державних рекетирів треба дуже багато. У кожному селі не менше десяти груп маємо створити. А, скажімо, у таких великих селах, як Новопіль, Вільськ чи Івановичі, і того більше. Грабіжників не вистачить… Хто тоді дерективи Москви виконувати буде? Хто піде грабувати селян? Заїжджих козачків на кшталт комунарів із Ксаверівської комуни, не вистачить, бо масштаби роботи по створенню голодомору незбагненно великі…

І з'явилась особлива каста недоторканих, на кшталт більшості теперішніх народних депутатів Верховної Ради. Це були привілейовані пройдисвіти, не здатні відчувати людський біль, байдужі до людських страждань і горя. Ця каста недоторканих складалась із комуністів, їхніх поплічників і посіпак, із тих, хто пішов до них на службу, щоб урятувати власну шкуру. Це були посадовці і активісти совєцької влади, комсомольці, робітники судів і прокуратури, міліції і НКВС, торгівлі, матеріальних і продовольчих складів та баз. До касти недоторканих можна віднести посадових осіб сільськогосподарських організацій і підприємств, комнезамівців, комбідовців та сексотів. Усіх, хто грабував і охороняв награбоване. Усіх запроданців українського народу… Саме їхні домівки не були піддані грабежам. Ці запроданці не тільки хабарі з народу брали, відбирали останні продукти у своїх односельців, а й за їхній рахунок поповнили власні продовольчі запаси. Їх-то й обійшов голодомор. Наголошую! Голодомор обійшов особливу касту зайд, запроданців, чиновників різного ґатунку. Перелицьованих пройдисвітів, не здатних відчувати людський біль. Байдужих до людських страждань і горя. Це була незбагненно велика орда бюрократів, багатомільйонна, ненажерлива і безжалісна… І зверніть увагу. Здебільшого, це були українці. Але не ті українці, що люблять Україну і боронять її, а ті, що нищать її. Це були її вороги — прошарок суспільного непотребу, який денно і нощно,

на догоду Москві, нищив усе українське: здійснював репресії, глумився над мовою і споконвічними звичаями народу, паплюжив честь і гідність людини. Цей непотреб залюбки виконував настанови комуністичних керманичів на знищення українців у будь-який спосіб. Зокрема, тортурами, репресіями і голодом.

Звісно, певний прошарок суспільного непотребу є у кожній країні. Навіть у країнах сталих Західних демократій. Але там діє закон. Невідворотність покарання за скоєння злочину. Якщо вони порушують закон — їх карають. У нас — все навпаки. Комуністи заохочували їх і разом з ними скоювали страшні злочини. А верхівка — ордени і медалі їм чіпляла. По службовій драбинці піднімала, бо тортури і знищення українців злочином не вважали. Саме цей непотріб, ці покидьки суспільства, малоосвічені, а здебільшого зовсім неосвічені, невиховані ледацюги і п'яндиги, не здатні створювати матеріальні блага своєю працею навіть для себе, були охоплені бажанням поживитися за чужий рахунок і підвищитися над іншими. Кожна така особа намагалася стати вище того, чого заслуговує…

Ця гидь кожний щабель влади брала *принизливо прогинаючись* перед тими, хто давав їм владу. І дерлися, і дерлися… до наступної булави. Водночас нахабніли і більш жорстокими, безжалісними і нещадними ставали до тих, хто займав сходинку нижче їхньої. За людей їх не вважали. Це були *створіння* на кшталт маршала Жукова Георгія Костянтиновича. …Було з кого брати приклад. Ці *створіння* відсутність поваги до них з боку суспільства надолужували відвертою злобою і ненавистю до оточуючих їх людей. Досить було керманичу сказати: «Фас!», як вони тут же кидались на жертву. На селі ця безлика маса пройдисвітів складалась, перш за все, із зайд і з українців-запроданців: комуністів, комсомольців та їхніх посіпак комнезамівців, люмпенів-ледацюг, сексотів і підлабузників та відверто кримінальних злочинців, які за будь-якої влади свій зиск мали. Вся ця гидь, хизуючись своїм надлюдським становищем, отримала статус вершителів людської долі і доступ до державної жерниці. Перелицювалась: комуністами, їхніми посіпаками, сільськими активістами стала і діяла відповідно статусу надлюдини. Це був незначний прошарок суспільства того часу. Проте, досить озлоблений і впливовий, бо мав підтримку найвищих осіб держави, на його боці був апарат залякування, примусу і репресій.

Усіх кровопивць перерахувати неможливо. Саме вони, у скрутний для більшості українців час голодомору, були забезпечені продовольчими та іншими товарами для гідного життя. Мали за що гідно жити, але не вміли і не хотіли працювати. Не вміли і не хотіли обслуговувати навіть свій власний побут: прибирати помешкання, чистити нужники, прати білизну, підмітати подвір'я, білити, фарбувати, наглядати за власними дітьми, готувати їжу тощо. А тому для виконання хатніх справ наймали тих, хто задля порятунку від голодної смерті своєї родини просили незначну плату. Наймали тих, чиї родини від голоду помирали, а тому згодні були виконувати будь-яку роботу… За шматок хліба… Такими найманцями були мій дідусь Костя Гроніковський, тато Іван Семенович Адамович, дядько Микола Бульваренко і мільйони таких, як вони…

Звичайно, запроданці завжди були серед українського народу. Були вони і є й серед інших народів. І з цим нічого не вдієш. Бог добро плодить, а Сатана йому шкодить… І Сатана щонайбільше нашкодив нам, українцям. А оскільки у часи голодомору ці запроданці мали хліб і до хліба, то працелюбні сільські мешканці мали можливість рятувати свої родини від голоду крихтами їжі з їхнього столу… Тільки не поспішайте їм подяку виносити! Краще згадайте, у кого вони ці достатки поцупили? Згадали? От уже, відчуваю, і дякувати їм не бажаєте…

Проте не можу приховати негарний вчинок моєї мами. Як вона «віддячила» своєму татусеві і моєму дідусю Кості за порятунок її з дітками від страшної голодної смерті. Десь у 1937–1938-му році вона здала його до Житомирського будинку інвалідів. Родичі не навідували його, не переймались станом здоров'я і рівнем життя. Мама не знала, коли він помер і де похований, могилку його жодного разу не відвідала. Мені дуже прикро згадувати про її невдячність та неповагу до рідного батька, який двічі подарував їй життя, врятував її родину від голодної смерті. Проте він не розсердився на неї. Продовжував допомагати своїй донечці. У Житомирському притулку шив для її родини взуття і передавав додому. Помер він 25 листопада 1939 року. Дату його смерті і місце поховання мама не знала. І я прошу вибачення за її невдячний вчинок перед нащадками нашої великої родини. У костянтинівців і новопільців прошу пробачення. В усіх, хто знав її! Простіть її! Навіть, якщо дідусь Костя сам забажав, щоб його до притулку відвезли, то донька зобов'язана була

відмовити його і до кінця життя мала б ділити з ним радість і горе — не позбавляти своїх діток рідного дідуся… Вочевидь, тяжкі умови життя, створені комуністами для народу України, жорстокість, що панувала у суспільстві, залишила відбиток і на родинних стосунках доньки з її татусем…

Ми, їхні нащадки, маємо уявити собі і ніколи не забувати, як то було жахливо власність втрачати, потом і кров'ю надбану. Втрачати своє життя без провини перед суспільством. Спостерігати, як комуністи та їхні посіпаки топчуть честь і гідність людей. Забирають життя рідних і близьких тобі людей, твоїх співвітчизників. Розстрілюють, закатовують чи голодною смертю нищать їх! Без провини винними оголошують… Як то було спостерігати і не мати змоги запобігти цьому страшному злу? Ніщо і ніколи не має затьмарити нашу пам'ять про майже сто мільйонів загублених комуністами життів, про страшний голодомор — геноцид українського народу, скоєний комуністами та їхніми посіпаками.

І соромно стає перед пам'яттю десятків мільйонів українців, знищених комуністичним режимом. Соромно за себе, за нашу Україну, коли за сплином 77 років її Президент Віктор Янукович заперечує голодомор українців, як такий. Заперечує геноцид українського народу. Він що, не знає про страждання українського народу за комуністичної доби? Чиї інтереси захищає пан Президент? І задля чого? Чий він Президент?

Чи могли дітки забути свою любу маму, яка віддала своє життя задля їхнього порятунку? Чи міг чоловік забути свою кохану дружину, яка ціною власного життя рятувала їхніх діток? І взагалі, хіба можна забути померлих від голоду діток і дорослих, трупами яких були всіяні вулиці українських сіл і міст у ті далекі страшні роки голодомору? Хіба можна забути найжахливішу у світі катівню і найлютішого ката усіх часів і народів — пахана Сталіна і його кодло?

14. КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ І ГОЛОДОМОР — НЕМОЖЛИВІ БЕЗ БАГНЕТІВ РСЧА

Колективізація була можлива тільки під кулеметним вогнем Робітничо-Селянської Червоної армії та внутрішніх військ ОГПУ (НКВС). Голод був створений багнетами все тієї ж армії-«визволительки». Це її бойові загони вилучали все, що можна було

вважати їжею і нещадно знищували (фото №№ 137, 161–164). …І якби такі «полководці», як Якір, не докладали особливих зусиль у розстрілах голодуючих, розкуркулюванні і вилученні продовольства, то марксисти ніякими засобами не змогли б загнати людей до колгоспів, не під силу їм було погасити полум'я народного гніву. Не було б ніякої колективізації і голоду. І якщо комуністи рвалися до влади, щоб захистити народ, так ось він, народ, — захищай. Навіть захищати не треба. Просто не відбирайте у народа землю, зерно, не ріжте корів і свиней, не засипайте хлоркою м'ясо, не спалюйте хліб тощо. Але хліб спалювали, м'ясо засипали хлоркою, худобу заганяли у вагони і тримали тижнями без води і кормів, щоб здохла і народу не дісталася, щоб народ покорився, щоб народ загнати до колгоспів.

…Безумовно, все це насилля здійснювали червоні командири, які під час колективізації служили у Червоній армії, усі до одного були ворогами народу. Усі вони, без винятку, пішли на службу сатанинської влади, воювали проти своїх, проти народу. За це їм у мирний час Сталін великі зірки полководців вішав. За які такі перемоги? За зраду Батьківщині, колективізацію, голод, який червоні командири учинили своїй країні. За перемогу над селянством. За те, що хребет селянству переламали голодом. Но хребет селянства — це хребет Росії. І України. І Білорусії. Червоні командири не були захисниками народу, як і Якір, командуючий самим могутнім у Радянському Союзі Київським військовим округом, вони були карателями і катами… (Віктор Суворов, Очищення, Москва, 2000 рік, стор. 190–196).

А яким же чином наша «славетна» Червона армія створювала голодомор, наприклад, у селі Новопіль? І ось яку відповідь на це запитання дають свідки, що чудом пережили голодомор 1932–1933 років:

Хомінська Галина Леонтіївна, 1922 року народження, розповіла: «Восени 1932 року батьки зібрали не малий урожай, але приїхали червоноармійці і забрали все. Родина була велика: батьки і 5 дітей. Бігали на колгоспні лани по колоски. Ховалися, щоб червоноармійці не спіймали…»;

Герман Марія Степанівна, 1920 року народження, пояснила: «Урожай був непоганий, але їсти не було чого тому, що все забрали червоноармійці…».

Хіба влада Сталіна краще влади Гітлера? У їхніх методах невелика різниця. І розмах той же, і жорстокість за межею божевілля. При соціалістичному правлінні Гітлера навіть колгоспи вирішили залишити. Щоб не з кожним селянином відносини з'ясовувати, а все село податком обкласти й розбирайтесь між собою, самі один з одного кров пийте… Цікава деталь: під час гітлерівської окупації Києва гестапо розміщалося у будинку 33 по Володимирській. У приміщенні НКВС України. Уходячи, чекісти своє приміщення не взірвали і не спалили, хоча взірвали Хрещатик і лавру. Але й гестапівці, уходячи, спалили все навколо, а свою тимчасову резиденцію люб'язно залишили чекістам незруйнованою. Як бачимо, чекісти і гестапівці передавали один одному будинок туртур, знущань і розстрілів, як естафету. А кат України Кох мав резиденцію за Вишгородом, у Межгір'ї. Там була садиба Косіора, Постишева, Петровського, Хрущова, але Коху сподобався палац Якіра. Зокрема, Тухачевський свій спосіб правління Росією назвав окупацією. Визнавав, що «війну приходиться вести не з бандитами, а з місцевим населенням». Якір був повністю солідарний зі своїм другом та соратником і робив те ж саме на Україні: вів справжню війну проти свого народу, яка закінчилася окупацією (там же, стор. 197–198).

15. ГОЛОДОМОР НА КІРОВОГРАДЩИНІ

Процес колективізації і створення комуністами голодомору не оминув селище Новомиргород (підпорядковане Єлисаветграду, переіменованому на Зінов'ївськ, а пізніше — на Кіровоград) — Малої Батьківщини Бульваренко Миколи Семеновича, який народився 19 грудня 1914 року. Знаходиться воно на великій відстані від Поліського краю. Родина Бульваренко живе в інших кліматичних умовах, ніж родини Бронислава Тушинського, Костянтина Гроніковського і Івана Семеновича Адамовича. Якщо родина Гроніковського і Тушинського були споріднені, а родина Адамовича Івана, можливо, знала членів цих родини, то родину Бульваренко ніхто з них не знав, а вона не знала про їхнє існування. Проте доля їхня схожа. Створений комуністами голодомор 1932–1933 років однаково тяжким котком прокотився по їхньому життю. По життю усіх українців. У якому б регіоні Совєцького Союзу вони не знаходились, долі їхні, незалежно від відстані, схожі між собою. Ці родини, перш за все, об'єднує споконвічна солідарність і бажання

витягти з біди один одного, готовність підставити своє плече. Адже вони українці і вони це довели!

У лютому 1929 року на «заклик партії про допомогу селянству» на береги Інгулу (Зінов'євськ) прибули 130 перших посланців пролетаріату з Донбасу, 57 з них відразу були призначені головами колгоспів (не дивлячись на те, що не всі вони знали, де у корови вим'я). Бюро Зінов'ївського округжкому ухвалило рішення про мобілізацію робітників для роботи на селі. Добровольці серед робітників, звичайно, знайшлися. Адже практично всіх 25-тисячників призначали на керівні роботи різного рівня. Відбувався дивний процес — одвічного хлібороба знищували або ж висилали з рідної землі на чужину, а вчорашні селяни, які не так давно шукали заробітку у місті, поверталися назад. Цієї «економічної політики» комуністів ніхто в світі так і не зрозумів. У той час, як носії диктатури пролетаріату колективізували село, смертоносні хмари голоду нестримно насувалися не тільки на село, а й на місто. Як пише Юрій Матівос: «Коли переглядаєш архівні документи тих років, важко повірити, що їх писали люди. У жилах холоне кров, а розум відмовляється сприймати. Це у тодішніх комуністичних убивць називалося статистикою». На Україні та статистика велась лиш до 15 квітня 1933 року. За наказом Павла Постишева її припинили: жахливі наслідки колективізації могли просочитися за кордон, для якого комуністична пропаганда малювала квітуче життя у СССР.

…Ще з 1931 року усі робітники, службовці, кустарі міста Зінов'ївська були переведені на продовольчі картки, за якими централізовано одержували хліб (непрацюючим картки не видавали, хай помирають). Норми відпуску хліба на картки протягом зими-весни 1933 року (апогей Голодомору) для робітників встановлені 400 грамів на кожного, службовцям — 300 грамів. Непрацездатні члени їхніх сімей, включно з дітьми, не отримували нічого. Робітникам дрібних підприємств, фабрик видавали усього по сто грамів хліба на картку. Торгівля хлібом на базарах була суворо заборонена. За офіційними даними у Зінов'ївську станом на 1926 рік проживало 66467 осіб. У 1931 році їх кількість зросла до 79926 осіб. У 1932 році до міста Зінов'ївська було приєднано територію з сільським населенням 112 тисяч жителів. Після чого загальна кількість населення дорівнювала 191926 чоловік. А далі

несподіванка — на 1940 рік, перед війною, проживало 102 тисячі мешканців… Натомість стрімкого зростання відбулося значне скорочення чисельності міста аж на 90 тисяч осіб. Куди ж поділася майже половина населення за порівняно короткий термін? Відповідь знаходимо у донесеннях ДПУ та інших документах. У них повідомлялося, що у селах «щоденно підбиралося у різних місцях троє — п'ятеро трупів, а оскільки особи встановити неможливо, померлі не реєструвалися». Якщо до цього додати, що трупи закопували рідні у різних місцях: на городах, у балках тощо, а також підбирали у степу, то можна стверджувати, що смертність значно перевищувала офіційну статистику. У звіті ДПУ зазначено, що у навколишніх селах вимерло до 50 відсотків людей. У місті поховальні бригади підбирали трупи і вивозили за місто, де вкидали у загальні ями, пересипаючи негашеним вапном. Аби прикрити свої злодіяння, убивці за наказом Кремля влаштовували переселення людей, в основному з центральних районів Росії та Білорусії у степову зону України, у тому числі Зінов'ївськ та його округу.

Дуже багато документів часів голодомору і політичних репресій, під якими стояв підпис Микити Хрущова, який став керманичем партії, за його наказом було вилучено з архівів. А підписів його була значна кількість, під багатьма паперами. Відійшли у інші світи багато свідків трагедії, а ми навіть пам'ятника пристойного не встановили невинно убитим людям (газета Свобода за 28 лютого — 6 березня 2013 року). У згаданий тяжкий час чоловіки перерахованих (і не згаданих) мною родин намагалися врятувати свою родину від голодної смерті. Під час голодомору 1932–1933 років Микола Бульваренко проживав з мамою, Катериною Бульваренко, та молодшими сестрами Нюрою і Клавою. Де у той страшний час був його батько Семен, дід і бабуся — відомостей немає. Відомо, що під приводом виконання плану заготівлі продовольства до них на підводах приїхала чимала група людей. Деякі з них були озброєні. Вони обшукали хату та город, забрали все їстівне, і родина зрозуміла, що влада оголосила їм вирок: смерть від голоду.

Небагато відомостей я отримав про голодомор на Кіровоградщині, але їх достатньо, щоб заявити, що комуністи діяли за єдиним сценарієм по всій Україні, створюючи голодомор. У їхній політиці винищення українського народу — сутність сталінського комуно-фашистського режиму. Нащадки повинні знати про це і

мусять підтримати звинувачення. Уявіть собі величину і глибину страху, в якому жили українці за комуністів! Як розповіла мені Неля Бічук, донька Миколи Семеновича Бульваренко, її мама, Люся Костянтинівна Бульваренко (Анеля Гроніковська, а після першого шлюбу — Остринська), майже все життя боялась назвати своїм дітям прізвище та ім'я першого коханого чоловіка. Вона не могла розповісти про родину, в якій вона народилась, виховувалась і виросла. І це тільки тому, що її брата Антона репресовано в 1935 році, а чоловіка, Гната Остринського, у 1937 році оголосили ворогом народу.

…Вночі під'їхав чорний воронок НКВС, заарештували її коханого чоловіка Гната Остринського й увезли назавжди. А вона з донькою Ларисою (Владиславою) змушена була тікати і переховуватись. Про всі ці поневіряння мало що знала її донька Неля Бічук (до шлюбу — Бульваренко). Мама їй не розповідала. Більш докладно про родину своєї мами Неля Бічук дізналась 2010 року. Після смерті мами і тата, коли не було з ким з'ясувати незрозумілих питань… Зокрема, ні імені, ні прізвища бабусі і дідуся по материнській лінії, як і ім'я бабусі та дідуся з боку батька, вона не знала. Поїздка на Малу Батьківщину батька, до Новомиргороду, лише додала жалю і скорботи… Людей, які пам'ятали б її дідуся і бабусю, в живих не застала. Більшість з них померли під час голодомору 1932–1933 років і поховані в одній братній, безіменній могилі, без будь-яких прізвищ. Тобто, до голодомору люди були, а після голодомору — сліду їхнього на Землі не лишилось… Інші, хто знав батьків, діда і бабусю, пішли від нас за плином часу, відпущеного Богом для земного життя. А ми не встигли отримати від них ґрунтовних свідчень, ні про походження родин, ні про обставини та умови життя до і під час панування комуністів (більшовиків)…

…А тоді хлопчик Микола Бульваренко, намагаючись врятувати родину від голодної смерті, прив'язується до рами вагонного візка і потай перетинає кордон енкаведе, за Харковом. Йде до росіян батрачити. Виконує різну роботу, аби за неї хлібом платили. Зароблений хліб сушить на сухарі де тільки можливо: на даху, на сонці. Складає все до торби, і знову у дорогу. Прив'язується до рами вагонного візка. Перетинає кордон енкаведе між Росією і Україною — визначеною комуністичними керманичами зоною суцільного голодомору… Несе додому рятівні сухарики. У такий

спосіб, ризикуючи життям, Микола привозив своїй мамі і сестричкам до Новомиргороду зароблені сухарики і знову їхав до Росії… Микола багато разів здійснював смертельно небезпечну подорож прив'язаним до рами вагонного візка, до Росії і у зворотному напрямку, до рідної домівки, де мама і сестри чекали на його порятунок від голодної смерті… Коли енкаведисти затримували хлопця, то відбирали сухарі, а його проганяли. Як він потім казав: «Хліб було легше заробити, ніж провезти його через кордон нелюдів-енкаведистів». Та він не повертався додому без хліба. Знову під вагон. До рами вагонного візка прив'язувався… До Росії їхав рятівний хліб заробляти…

Одного разу Микола привіз додому сухарі, а мами не було. Сестри, опухлі від голоду, лежали на печі. Сусіди розповіли, що маму разом з іншими померлими, яких щоденно підбирали на вулиці, відвезли на цвинтар і скинули до загальної ями, викопаної для цієї мети… Так Микола і дві його маленькі сестрички завдяки нелюдям-комуністам стали круглими сиротами. Вони навіть не знали, у якій могилі їхня мама похована… Єдина і люба матуся, яку Микола намагався врятувати від голодної смерті, але не врятував. Обставини голодомору для нього були нездоланними. Відчай і ще більш тяжке горе охопило хлопчика. За сльозами світу божого не бачив… Але відтепер він самотужки має рятувати своїх сестричок від голодної смерті. Він тепер для них і тато, і мама…

Сусіди порадили здати сестричок до дитячого притулку. Якщо візьмуть. Адже й там для приречених на голодну смерть бракувало місць… Як вчинив Микола? Що зробив для порятунку сестричок? Достеменно не відомо. Можна лише припустити, що йому вдалось влаштувати своїх сестричок до сирітського притулку. Таке припущення небезпідставне. І ось чому. Відомо, що сестра Нюра гнучкою була, акробатикою займалась. І люди казали, що її забрали до молдовського чи румунського цирку, що у Новомиргороді гастролював. Постає питання: А чи міг цирк гастролювати тут під час голодомору? Звісно, що не міг. Таке могло статись лише після голодомору, не інакше. Виходить, що Миколі вдалось влаштувати сестричок до сирітського притулку…

Під час Другої Світової війни Миколі стало відомо, що сестра Клава змінила ім'я на Валю. А під час евакуації сирітського притулку до Грузії вона наче відчула, що корабель німці затоплять,

утікла з нього… Де тепер її шукати? Під яким ім'ям і прізвищем? Згодом, через Новомиргородську селищну раду вони розшукали одне одного. Виявилось, що корабель, у якому евакуйовувався сирітський притулок, німці потопили. Сестри Клави на ньому не було, вона втекла. Клаву, а тепер уже — Валю, на якомусь залізничному вокзалі підібрав військовий льотчик-командир. Він доручив своєму ад'ютанту відвезти Валю до батьків у Грузію. Поки син воював, батьки виховували Валю-красуню і коли той вернувся з війни, то закохався в неї і, проти волі батьків (вони були євреї, а вона бідна сирота-українка) одружився з нею. Валя родила своєму коханому донечку. Та недовго щастя було в їхній оселі. Десь на початку 50-х років минулого сторіччя їхнє щастє обірвалося. У горах Грузії, під час великого туману, розбилась ескадрилля військових літаків. Там загинув і її коханий чоловік. Коли Валя поїхала на похорони чоловіка, то його батьки вивезли все майно із їхньої квартири, а доньку лишили у колисці на протязі. Донька захворіла запаленням легенів і померла. Валя більше заміж не виходила і все життя прожила одна. Захворіла раком грудей і померла. Такою була доля родини Бульваренко! Комуністи відібрали радість дитинства у Миколи і його сестричок. Вони відібрали життя у їхньої мами, у мільйонів таких, як вони, невинних ні перед Богом, ні перед людьми українців. Але вони, як справжні українці в усі віки, були незламні. Їх катували, а вони виживали… Знищили голодом батьків, а діти врятувались. Вижили! Усім смертям назло!

Зважте, під час голодоморів і репресій на Кіровоградщині знищено близько 50% населення. На їхнє місце комуністи завозили пролетаріат з Московії. І тут досі стирчать пам'ятники організаторам голодоморів, більшовицьким (совєцьким) окупантам, різним там кіровим, леніним, петровським тощо… Те ж саме маємо на Поліссі. І тут їм пам'ятники стирчать (читай газету «Свобода» 12–18 квітня 2012 року № 15 (144), стор. 7). То чи не настав час запитати нас, нащадків убієнних: Доки ми будемо милуватися постатями катів наших предків?

16. ХТО СТВОРЮВАВ ГОЛОДОМОР НА СЕЛІ?

Мені дуже шкода, що у моєму рідному селі Новопіль не знайшлося охочих дослідити, вивчити і закарбувати на паперових носіях відомості про події, що сталися у селі минулого століття. Зокрема,

що відбувалося після окупації села більшовиками 1918 року, під час продрозверстки, проведення НЕПу, репресій, розкуркулення, колективізації, організації і здійснення голодомору 1932–1933 років, під час німецької окупації і після відновленння більшовицької окупації. Освітянський колектив Новопільської семирічної школи 80–90-х років минулого століття, незважаючи на зміни у суспільному житті країни, продовжував виховувати учнів на комуністичній брехні про нашу минувшину, на брехливих відомостях про події, які відбулися у селі Новопіль і на Черняхівщині.

За офіційної статистики протягом 1932–1933 років кількість жителів Черняхівського району зменшилася на 17200 чоловік. І це сталося без війни і епідемій… Скільки ж із них новопільців — ніхто не знає. Не спромоглися наші шановні освітяни знайти час для отримання правдивих свідчень новопільців, які були свідками тих подій. Не закарбували на папері прізвища померлих від голоду і тих нелюдів: п’яниць, злодіїв, ледарів, волоцюг, які не мали бажання працювати, а пішли відбирати у людей останні крихти квасолинок… Дочекалися, поки вони назавжди підуть від нас і не стане у кого дізнатися: хто ми і чиї ми діти? Хто із новопільців катував наших предків? Не спромоглися «славетні» учителі закарбувати маленьку історію великого села Новопіль. Вони не тільки не закарбували події, що відбувалися у житті мешканців нашого села минулого століття, вони не мають відомостей про історію власної школи, про те, хто і коли навчав новопільців грамоті — директорів і учителів минулого періоду не знають. Мені дуже прикро, що таке сталося у моїй рідній школі… Що навіть під час так званої перебудови, коли була знята монополія компартії на інформацію із згаданих мною питань, учителі не переймались нашим минулим, байдужі були до нього, а тим паче до долі окремих мешканців села, історії села і своєї школи. Тому я позбавлений можливості докладно висвітити події більшовицької доби, що відбувалися у селі Новопіль (у тому числі і періоду голодомору 1932–1933 років). Можу скористатися свідченнями лише чотирьох новопільців, яким на той час було не менше 10 років і вони добре пам’ятали, яким чином виживали. А куди ж поділися новопільці старшого покоління? Як на мене, то таких у нашому селі було не менше тисячі. І дуже прикро, що ми не скористалися їхніми свідченнями. Але нічого не поробиш: маємо те, що маємо.

Тому я змушений з маленьких, куцих повідомлень і окремих фактів складати портрет мешканця Новополя і умови його життя за жорстокої комуністичної доби, зокрема й голодомору. У Новополі, як і в усіх інших селах України, комуністи створили умови голодомору ні трішки не м'якші від тих, що були, скажімо, у селі Івановичі. Зокрема, посилаючись на розповідь Паламарчук Надії Петрівни, 1905 року народження, її син, учень першого «А» класу НСШ 1945 року Павло Паламарчук передав наступне: «Свою доньку Галину я родила 1932 року і до цього часу дивуюсь, як вона і ми з твоїм татом пережили ті страшні роки. Їсти не було чого. Люди їли один одного. Мертві валялися на узбіччях доріг. Їх нікому було вчасно поховати. Згодом команди, створені з так званих совєцьких активістів (у яких було що їсти), звозили ті трупи до сільського кладовиська і скидали у загальні, заздалегідь викопані ями. Після заповнення — засипали землею. Навіть хрестів не ставили на їхніх могилах, нехристи. Безіменні могили у жертв комуністичного режиму!» А Хомінська Галина Леонтіївна, яка народилася у 1922 році і добре пам'ятає ті страшні часи, розповіла: «Восени 1932 року батьки зібрали немалий урожай, але приїхали червоноармійці і забрали все. Родина була велика: батьки і 5 дітей. Бігали на колгоспні лани по колоски, ховалися, щоб червоноармійці не зловили. Мама з мерзлої картоплі готувала страву, від якої дуже боліли животи». Дещо більше про голодомор 1932–1933 років розповів нам Хомінський Станіслав Іванович (1919 року народження). Зокрема він сказав: «У той час організували бригади з активістів села і району по 12–15 чоловік і ходили з двору у двір, з хати у хату і вишукували скрізь і забирали все останнє: борошно, мак, лук, картоплю, хліб. Мене взяли два господаря пасти корови. …Вони варили баланду, і я коло їх вижив. Перекопували картопелища, знаходили мерзлу картоплю, змішували з половою і пекли коржи. …Варили з конячого щавлю і лободи борщ, їв цвіт з акації, товк жолуді з дуба і теж пік такі коржи».

Викладені мною свідчення новопільців підтвердила і суттєво доповнила дещо старша мешканка села — Бордюг Надія Василівна, 1918 року народження. Вона пише: «У той час організували бригади з активістів села і району по 12–15 чоловік і ходили по хатах, забирали у людей останню крихту хліба. Забрали все, а ми мняли колоски і їли. Котів убивали і сирими їли… Вижити нам допомог-

ло молоко від корови». В унісон Надії Василівні свідчення Герман Марії Степанівни (1920 року народження): «Урожай був непоганим, але їсти не було чого тому, що все забрали червоноармійці. У нас було 7 дітей. …Варили їжу з кропиви та інших бур'янів. Колоски крадькома збирали. Одного разу мене впіймали на колгоспному лану і відшмагали добряче… Добре, що менші брати встигли втекти з мерзлою картоплею». Схожі за змістом повідомлення надійшли від інших мешканців села Новопіль, і у мене немає сумніву, що страшні, жорстокі події у селі Івановичі — віддзеркалення подій того часу у Новополі. І я скористався люб'язно наданою мені керівником історико-краєзнавчого музею історії села Івановичі Русланом Олександровичем Бражевським інформацією про події, які відбувалися у селі Івановичі під час колективізації. Про організацію комуністами голодомору у 1932–1933 роках у селі Івановичі. Безумовно, ця інформація є віддзеркаленням усіх страшних подій, які відбувалися не тільки в селі Івановичі, а й у сусідніх селах, зокрема, в Новополі, тільки дійові особи там були інші. Отже, ми з вдячністю використаємо кропітку працю освітян-патріотів сусіднього села та їхніх добровільних помічників, оприлюднимо її і як у люстрі побачимо події, які тоді відбувалися у Новополі…

17. ЯК І ХТО ОРГАНІЗОВУВАВ І ЗДІЙСНЮВАВ ГОЛОДОМОР В ІВАНОВИЧАХ

Мешканці села Івановичі Пулинської волості, як і всі селяни України, не мали наміру вступати до колгоспу, не хотіли усуспільнювати зароблені і створені тяжкою працею статки, не бажали міняти віками налагоджені суспільні відносини — відмовлятися від відносно забезпеченого життя та поринати у якесь невідоме, колгоспне. Не могли вони збагнути, як можна нормально жити, працюючи у колективному господарстві під керівництвом сільських ледацюг і нездар? Невже у них одразу з'явився хист до праці і здібності до господарювання тільки-но вони об'єдналися у комісії незаможних селян (КНС), комуністами або їхніми посіпаками стали? Не вірили івановичівці у чудодійне перевтілення люмпенів-ледацюг. Недарма їхній, пролетарський, поет сказав: «Рожденный ползать — летать не может!» І предки їхні про це їм казали. Тому й не вірили успішні господарі села Івановичі, що щось путнє з цієї більшовицької затії буде. Вони принизливим для себе вважали йти

до колгоспу під керівництво тих, хто мав від одної до п'яти десятин родючої землі і був голодранцем. Бур'яни на ній вирощував і не мав, як кажуть, ні кола, ні двора…

А Москва вимагала… Сталін наполягав на прискоренні колективізації. Вони ж бо до Світової революції квапилися! Їм вкрай потрібні були совкі і дармова робоча сила… І не минула звитяжних господарів села Івановичі примусова колективізація з її страшними і непоправними наслідками, не минув мешканців села організований комуністами голодомор. Не допомогла їм наявність чудової родючої землі, на якій завжди хліб добре родив. Не уникли вони жахливого голодомору 1932–1933 років і його незбагненно жахливих наслідків. Ця трагедія торкнулася майже кожної сільської родини. Не торкнулася вона родин партійно-совєцько-комсомольського активу, приєднавшихся до них люмпенів-ледацюг, так званих незаможників, представників криміналітету, які за будь-якої влади мали свій зиск, поплічників та посіпак згаданого сільського непотребу. Саме вони не зазнали цього страшного лиха. Вони і їхні діти не помирали від голоду. А прості селяни сповна відчули на собі «люб'язну» народну політику Москви, відчули «велику любов» вождя усіх часів і народів великого Сталіна та його поплічників на кшталт Молотова, Кагановича, Хрущова, Постишева, Мехліса. Москва вимагала з України щодня 100 вагонів зерна. І, зверніть увагу, це тоді, коли на ланах зернозбиральні комбайни ще не працювали, а зернові культури скошувалися кінними жатками або ручними косами. Після висихання в'язалися в снопи, складалися у копиці, грабарками звозилися і складалися у скирти або у клуні. Після цього збіжжя можна було обмолочувати. Ціпами, здебільшого, бо молотарок було мало. Але Москва цими неподобствами і складнощами не переймалася. Вона вимагала і все тут… І, як кажуть, і пішло, і поїхало…

Розкуркулення, скасування приватної власності та суцільна колективізація нищили справжніх господарів землі. Єдина паспортна система, закріплення селян до землі, підвищена відповідальність за розкрадання державної власності, масові репресії проти чесних громадян перетворили країну у табір в'язнів, що очікують свою насильницьку смерть. Це була політика геноциду, спрямована на винищення українців, яку проводила партія комуністів під керівництвом диктатора Сталіна. А як і ким вона здійснювалася в українських селах — за взірець нам буде село Івановичі Пулинської волості.

Я не можу стверджувати, що створення умов голодомору і його здійснення більш активно проводились в селі Івановичі, ніж, скажімо, у Новополі чи в інших селах України. Лише можу стверджувати, що нащадки жертв голодомору села Івановичі більше любили і цінували своїх предків, бо при першій нагоді досить активно взялися і дослідили, закарбували на паперових і технічних носіях інформацію про ті страшні події і обставини. Тому, завдячуючи великій і невмирущій любові нащадків до своїх предків — жертв голодомору, у нашому розпорядженні багато подробиць і фактів доби Червоного Терору.

…Запроданці, що об'єдналися в антилюдську зграю навколо комуністів, активно взялися втілювати в життя вимоги вождя усіх часів і народів великого Сталіна. Для цієї мети створили спеціальну групу потрошителів, яку народ прозвав «червона мітла». Очолив її комуніст **Федір Васильович Грибан.** До неї увійшли сільські активісти совєцької влади, яким не було чого втрачати при вступі до колгоспу, люмпени-ледацюги, комнезамівці й інші запроданці. Зокрема, **Тетяна Лукашівна Черниш (кличка — Ворошиловка), Ярина Прокопівна Власенко (кличка — Ярена або Ярушка), Петро Семенович Пишнюк, Ольга Охримівна Бахур (по вуличному — Бахуриха), Ева Олександрівна Бабич (по вуличному — Євка), Наталія Сидорівна Шевчук (кличка — баба Каська), Лікера Онехріївна Крачук та Віра Нечипурук, голова КНС Іван Денисович Бабич, Ілля Степанович Грибан, голова сільради Віктор Максимович Голомах.**

Їхній жахливій роботі сприяли фундатори Івановичівського колгоспу імені 1-го травня: **Федір Григорович Балан, Лукаш Гнатович Черниш, Микола Гнатович Черниш, Петро Васильович Черниш, Вячеслав Ярославович Ждарський, Григорій Григорович Мельник, Федір Спиридонович Острогляд, Михайло Арольович Сьома, Федір Васильович Черниш, Яков Трохимович Супрунчук, Дмитро Степанович Супрунчук, Потап Назарович Осіпчук, Олександр Гаврилович Гольський.** Вони підводи, їздових і нишпорок на поміч потрошителям виділяли, а нерідко й самі приймали участь у цих грабежах. Серед сільських активістів, які сприяли організації колгоспу і голодомору **перша комсомолка Оксана Пишнюк, чильник комсомольської організації Михайло Кирилович Бондарчук із села Новопіль**. Це лише невеличка

частина сільської гиді, яка входила до складу «червоної мітли» і грабувала селян, відбирала останні харчі, прирекала їх на голодну смерть…

Окремої уваги заслуговує «робота» і «знакова» біографія більшовика **Василя Трохимовича Сафонова**, одного із створювачів колгоспу «Перше травня» села Івановичі і першого його голови, такого собі зайди-козачка із Росії. Народився він 1896 року у м. Озери Коломенського повіту Московської губернії. Отримав початкову освіту (вважаю, що це було два класи церковно-прихідської школи) і став працювати мастильником-машиністом на текстильній фабриці м. Озери. В 1916–1917 роках він служив у царській армії і розвалював фронт — агітував залишити окопи, перетворити імперіалістичну війну на громадянську. З грудня 1917 року по березень 1922 року — служив у Червоній армії, а точніше, у більшовицьких бандформуваннях, бо тоді так званої Червоної армії ще не було. Хоча бандформування і Червона армія — одне й теж. У 1917 році став членом партії комуністів (більшовиків). Після служби в армії його заслали до села Івановичі на посаду голови споживкооперації і секретаря парторганізації. І тут він продовжив свою криваву кар'єру — став створювачем колгоспно-кріпацького ладу…

Василь Сафонов — взірець представника багатомільйонної армії невихованих і малоосвічених опричників комуністичної влади (бо революційні бандформування так званої Червоної армії не могли виховати з нього порядної людини). Згодом зайду Василя Сафонова із села Івановичі (після його активної участі і створення колгоспу, створення і здійснення в селі голодомору), серед сотень тисяч окупантів, було заслано на окуповану комуністами Західну Україну. Саме ці окупанти, здебільшого неосвічені і невиховані партійні функціонери, на окупованих територіях будували свій соціалізм. А Василь Сафонов, як один із тих окупантів, працював там директором Карапишанської МТС Миронівського району, заступником голови міськвиконкому Перемишлянської ради депутатів трудящихся Дрогобицької області, головою райвиконкому Мостиської районної Ради депутатів трудящихся, завідувачем Мостиським райвідділом сільського господарства, головою колгоспу імені Жовтневої революції Мостиського району. Та не «прижився» у тих волелюбних краях Вася-окупант, повернувся до села Івновичі і з листопаду 1955 року по березень 1957 року працював

головою колгоспу «Перше травня». А «вдячні» нащадки, за його старанну працю по знищенню сільських господарів, за титанічні зусилля щодо створення першого колгоспу на кістках селян, за активну участь у створенні умов голодомору 1932–1933 років, за не менше активну роботу на окупованій комуністами Західній Україні по зміцненню совєцької окупаційної влади, з «шаною» поховали його на Байковому кладовищі у місті Києві. Не стали хоронити цього окупанта і зайду-потрошителя на цвинтарі у селі Івановичі, щоб бодай на тому світі його жертви не вхопилися йому в горлянку…

Примітка: У 1939 році 41% секретарів обласних, 70% — міських і районних і 78% — первинних організацій партії комуністів (більшовиків) не мали середньої освіти (Ф. Пігідо-Правобережний, «Велика Вітчизняна війна», Київ «Смолоскип», 2002, с. 228).

А тоді «червона мітла» на декілька бригад розділилася. До кожної бригади були надані підводи, закріплені комсомольці, активісти, працівники сільради, нишпорки, військові та енкаведисти. Від хати до хати, вдень і вночі ходили нещадні бригади «червоної мітли» і «піклувалися» за щастя народне, погрожуючи розправою і вишукуючи останнє зерно. Вони забирали усі продовольчі товари і відвозили на заготівельні пункти, залишаючи хліборобів на вимирання. Особливою жорстокістю серед потрошителів відзначилися **Ярушка** і **Ворошилівка**. Зі сміхом і нецензурними словами «налітали» комнезамівці-потрошителі на господарства селян і нишпорили скрізь: в коморах, клунях, степках, на горищах, землю рили в хлівах, на городах, на піч залазили, старих і хворих піднімали, чи бодай під ними немає прихованого збіжжя. Із черені знімали сушене зерно для крупів, нишпорили по закутках, рилися в скринях, викидаючи шмаття і розкидаючи його по хаті. Плакали голодні діти. Батьки благали не забирати останнє зерно. Але на їхні сльози і благання ніхто не звертав уваги. Комнезамівці-потрошителі лише сміялися з них і вкотре погрожували розправою, арештом і висилкою. Окремих господарів потрошителі забирали разом з продуктами. Так назавжди забрали Івана Костянтиновича Острогляда. Він додому не повернувся.

Уявляєте, як тяжко матері, яка не може нагодувати своїх діток? Люди снували по селу, по ланах, шукаючи мерзлу картоплю, буряк, полюючи на пташок, їжаків, а окремі вдавалися до людожерства. Ворони села сторонилися, наче відчували, що на них люди

полюватимуть. Собак у селі не стало… Все живе почало боятися людини, бо вона голодна була… Все їли: лободу, дубову кору, жолуді, макуху, горобиний щавель, молочай, кропиву, осот, пирій, конюшину. Діти настільки опухлі були, що не могли ходити. Простягували руки до дорослих, прохали їсти і, знесилені, падали. А матері не витримували голодного волання дітей. Здіймали до Бога руки, прохаючи змилуватися над ними. Прохаючи голову сільської ради **Віктора Голомаху** повернути зерно. Але ні Бог, ні безбожник **Віктор Голомаха** їх не чули…

Хліб, який не встигли відправити за вказівкою Москви, згноїли у Новоград-Волинському і скинули у річку. Люди, які це спостерігали, кидалися у воду. Витягували зерно, а дехто топився разом з ним. Голодомор охопив не одне село. Люди вмирали на ходу. Смерть, наче привид, ходила від хати до хати і забирала людей. Очевидці казали, що особливо тяжко згадувати, як вмирали діти — радість і надія кожної родини. А як то було Палажці Стацюк, коли у неї умерло 14 дітей. Уявляєте собі величину її горя? Як таке горе можна було витримати? От і вона не витримала і збожеволіла…

Село Івановичі під час голодомору, створеного комуністами, втратило 892 людини. Це майже в п’ять разів більше, ніж за весь період Другої Світової війни. І до цього часу не на всі їхні могили хрести поставлені… А я вкотре наголошую, що не тільки Сталін і його поплічники, що у Москві сиділи, винні у цій страшній трагедії. Винні й ті кормчі, що в Києві, Житомирі, Черняхові і в Пулинах сиділи, хто втратив людяність, усі їхні посіпаки, зайди і пройди. Запроданці різних кольорів. Ті, хто забув, що родина, як і Україна — одна! Адже поплічниками, посіпаками комуністів, запроданцями і пройдами, потрошителями і катами українського народу, здебільшого, були українці… Вони прислуговували більшовицьким окупантам. Це їхніми руками скоювалися страшні злочини проти українців і людства.

До зграї убивць і людожерів наряду з комуністами слід віднести усіх, без винятку, посадових осіб і активістів радянської влади. З самого низу і до самого Кремля! Усіх тих, хто сприяв комуністам у здійсненні жовтневого перевороту 1917 року, захопленні влади на Україні і втіленні в життя їхньої людожерницької політики, хто під час продрозверстки, розкуркулення, репресій, колективізації, організації і здійснення голодомору

сприяв комуністам втіленню їхньої політики в життя. До цієї когорти, як на мене, слід віднести і голів колгоспів, створених на кістках селян, та всю прислуговуючу їм когорту запроданців, так званий партійно-совєцький актив.

Щодо села Івановичі, то я, не вагаючись, відніс би до зграї убивць і людожерів, перерахованих вище, ще й таких осіб: **Миколу Федоровича Панько, Дмитра Івановича Файдюка, Степана Власовича Бобрика, Степана Даниловича Стацюка, Степана Архиповича Кучерука, Федора Степановича Черниша, Петра Павловича Грибана, Петра Григоровича Березуна, Івана Олександровича Грибана, весь склад «червоної мітли» і тих, хто сприяв її діям, тих запроданців, чиї прізвища нам не відомі, але вони були і діяли, підтримуючи злочинний режим більшовиків. І, якщо я кого оминув, то тільки тому, що вони не названі у спогадах мешканців села Івановичі.**

Шкода, що у матеріалах цього чудового історико-краєзнавчого «Музею історії села» немає відомостей про подальшу долю покидьків-потрошителів. Неможливо взяти інтерв'ю, бо їх та їхніх однолітків в живих вже немає. Проте, я сподіваюсь, що Руслан Олександрович Бражевський, Віктор Михайлович Мороз та іхні патріотично налаштовані помічники згодом отримають більше правдивих подробиць про минуле села Івановичі та його звитяжних мешканців.

Але стосовно одного «героя» неоголошеної комуністами війни з власним народом, **Михайлу Кириловича Бондарчука з села Новопіль**, про якого у документах історичного музею є маленька згадка, я маю деякі відомості. І хай пробачать мені його нащадки. Не можу я оминути «світлу» пам'ять цього «героя» — учасника двох війн: неоголошеної війни комуністів з власним народом і Другої Світової війни. По-перше. Його батька, дідуся Кирилу Бондарчука (прізвисько Калатуша), я добре знав і поважав. І односельці його поважали. Він мав багатодітну родину і був успішним господарем — середняком. А Михайло Бондарчук пише у автобіографії, що батько — бідняк, а він — батрак. По-друге. Після Перемоги, весною 1946 року, майор Михайло Бондарчук приїжджав у відпустку. Весь в орденах і медалях, з орденом Леніна на грудях… Справжній герой! Він і про нас маленьких не забув. Учням-відмінникам зошити й олівці дарував. Та все імпортні, з Німеччини. Яка то радість

була! І я отримав незабутній дарунок із рук героя війни, красеня-орденоносця. Як таку радісну подію забути? Сам герой війни, орденоносець згадав за нас, маленьких, худеньких і голодних, у латану-перелатану одежу вдягнених хлопчиків і дівчаток! Дарунки з далекої, переможеної Німеччини нам привіз і сам вручав… Бо країна-переможниця не мала ні зошитів, ні олівців. Вона безупинно озброювалася…

Ми пишалися нашим земляком-героєм. І нам, хлопчикам, хотілося бути на нього схожими… Військовими бути хотілося. Захищати рідну Батьківщину, ордени заслуговувати… Звідки ж ми могли знати, що він один із потрошителів села Івановичі? Один із тих нещадних «борців за щастя народне», які майно і останні крихти харчів у мешканців села Івановичі відбирали. До голодної смерті їх готували… Що він один із тих, хто не чув волання маленьких голодних дітей. Не бачив їхніх маленьких худеньких рученят, простягнутих до нього і вимолюючих у нього їсти… А він був нещадним! І ті діти помирали з голоду… Скільки таких діток, померлих з голоду, на його совісті? А тоді ні ми, маленькі, худенькі і голодні, приймаючі з його рук (по лікті в крові) дарунки, ні новопільці не знали про його «героїчні» вчинки, зокрема, на посаді секретаря і голови сільради 1928–1931 року, завідувача поштовим відділенням і секретаря комсомольського осередку села Івановичі. А він, як тепер виявилося, неабиякі зусилля приклав до винищення українців… І не тільки в селі Івановичі…

Ми маленькі, худенькі і голодні першокласники не знали, що він політрук кулеметної роти, парторг 117 ГСП 39 ГСД 8 гвардійської армії. Що саме він налаштовував бійців-кулеметників тримати наступаючі війська під прицілом. У страсі отримання кулі в спину в разі затримки наступу чи відступу. Від самого Сталінграду й до Берліну його «відважні» кулеметні роти тримали під прицілом потилиці бійців Червоної Армії, наших з вами дідів, батьків і братів. «Підбадьорювали» їх до наступу…

Більш докладні відомості щодо «батрака», потрошителя і «героя» війни Михайла Бондарчука з Новополя — ви знайдете в інших розділах книги. Бо пам’ять потрібна прийдешнім поколінням. Не випадково ж я декого відніс до зграї убивць і людожерів. А заслуговують вони на це «високе» звання чи ні? З’ясуємо! Звичайно, винятки можуть бути, але, запевняю вас, що упередженого ставлення

до згаданих особистостей і їхніх вчинків з мого боку немає! Тому пропоную уважно відстежити спогади мешканців села Івановичі, у яких я дозволив собі робити невеличкі коментарі або з'ясування деяких обставин і подій. Ось що вони пишуть і розповідають:

Марія Василівна Мельник, 1910 року народження, із заможної родини. Батько був офіцером — ад'ютантом царського генерала. Загинув під час Першої Світової війни. Мати вела власне господарство в селі Івановичі і самотужки виховувала п'ятеро дітей. 1917 року Марія поступила вчитися до церковно-приходської школи. Про державний переворот 1917 року їй стало відомо від Федора Острогляда, який навчався в Житомирі на батюшку. Він розповів, що всі крамниці відчинені, господарів повиганяли і люди розбирають товари, беруть, хто що може…

Марія Василівна розповіла, що під час Громадянської війни влада в селі Івановичі змінювалася багато разів. Одні захоплювали його, а інші — звільняли. Здебільшого то були кіннотники. До нас то петлюрівці, то махновці, то німці, то поляки, то соколівці заїздили. А пізніше кінотники Будьоного прийшли. Всі вони не в гості до нас «забігали», а грабували наші домівки. Тільки називали ці дії не грабежами, а реквізицією на утримання військ. Забирали верхових і робочих коней, домашню живність на м'ясо, інші продукти, а міцних чоловіків і парубків мобілізовували до армії чи обозу. Через декілька років комуністи почали створювати колгоспи. Туди йшли лише сільські бідняки, бо їм не було що втрачати. У них не було майна, набутого тяжкою працею і потом. Це були, здебільшого, сільські ледацюги. А середняки та заможні селяни продовжували господарювати самостійно і йти до колгоспу не хотіли. Та недовго так було. Незаможники становляться впливовою організацією і почали розкуркулювати (у першу чергу) тих заможних господарів, які їм були не до вподоби, і у кого можна було щось поцупити. Вони забирали все рухоме і нерухоме майно. Здебільшого розкрадали, а згодом, що лишилося, до колгоспу віддавали. А родини розкуркулених, оголошених ворогами народу, під конвоєм відправляли до Сибіру. Серед них були родини Романа Мельника, Гапона Мельника, Гната Острогляда. Багато було й таких родин, що все покинули, втекли до міста і переховувалися там, жили під чужим прізвищем.

Антоніна Яківна Власенко: «У 1932–1933 роках у мене ні корзини, ні сумки не було. Я ходила на Титкову сіножать, що за кол-

госпним садком, наривала повну хустку ракових шийок. Дома доїла корову і варила їх з молоком. З конюшини полову товкли і пекли коржі. Щавель і лободу рвали наввипередки. Хто перший встигне. Бо щавель і бур'яни, які ми їли, не встигали виростати. …Одного разу я гонила корову на пасовисько і бачила лежачу посеред дороги людину. Вона лежала без руху. Лише харкотіла. Коли гнала корову назад, то її там не було. Люди сказали, що її завезли на могилки і напівживу кинули до ями.

…До осель мешканців села приходили бригади потрошителів і забирали все їстівне. Нічого не залишали. Хто зумів щось із продовольства сховати, то вони потихеньку те їли… Наша родина у Параски позичила зерно. А в жнива віддавала за один пуд зерна три пуди. У неї потрошителі зернового схрону не знайшли. Закопане було у городі. Казали, що у селі були випадки канібалізму. Але хто конкретно людожерством займався, мені невідомо. Ми їли липове листя. Цвіт сушили і товкли. Мерзлу картоплю навесні викопували і пекли коржі. У кого була корова — той вижив, не так бідував. А у кого не було — з голоду помирав. Хто пішов до колгоспу у перші дні колективізації, тому давали пайок у столовій. А тим, хто не вступив до колгоспу, не давали… …був наказ забирати у людей лишки, а забирали усе вщент».

Із розповіді стає зрозуміло, що померлих або тих, що при смерті були, по селу збирала виділена для цього команда, яка відносно сита була. А ситий голодному не йме віри. Тому вони ще живих людей клали на підводу. Везли на могилки і скидували до загальної ями. Таку вказівку мали від чильників радянської влади. Не інакше. Бо аж не віриться, що то люди були… У них же серця і співчуття не було, то були комуністи і їхні посіпаки! Не інакше…

Ірина Зварич, кандидат педагогічних наук, оприлюднила статтю «Замордовані Івановичі», яку написала на підставі архівних матеріалів. Вона запевняє, що голодомор був спланований керівництвом держави, і засвідчує цей факт хронікою подій 1932–1933 років. Ірина Зварич наголошує, що в Україні, зокрема, в селі Івановичі люди страждали та вмирали від голоду, для якого не було природних підстав. Що цьому страшному явищу сприяла антиукраїнська політика Сталіна. А саме — масові репресії проти чесних громадян, суцільна колективізація, розкуркулювання справжніх господарів землі, введення дворушної паспортної си-

стеми тощо. Вона розповідає про створення владою бандитського угрупування «червона мітла», на чолі якого стояв комуніст Грибан, та про наслідки його антилюдських дій в селі Івановичі. Сьогодні таке утворення ми назвали б, щонайменше, організованою бандою мародерів-потрошителів. А тоді, цим сільським покидькам окупаційна комуно-фашистська влада делегувала необмежене право об'єднуватися у банди і грабувати селян-українців. Віднімати у них майно і все їстівне, створювати для них умови вимирання голодною смертю.

Ірина Зварич пише, що люди називали активістів «червоної мітли» — комнезамами тому, що вони діяли за наказом комуністичної партії і були замісниками тобто, «замами» керівників, а мітла — тому, що замітала всі продукти харчування у простих селян і забирала їх до фонду державної заготівлі. Все вірно. Одне іншому не протирічить, а лише доповнює. Проте, я не можу погодитися з висновком, що «люди називали активістів «червоної мітли» комнезамами тому, що вони були замісниками, тобто «замами» комуністичних керівників…». Хоча сутність цієї банди не в її найменуванні. Вона сама за себе каже красномовно. Ці покидьки дійсно були замісниками комуністів-людожерів, керівників, що створювали голодомор — геноцид українського народу. А називали їх люди комнезамами тому, що більшість з них являлася членами комісії незаможних селян (КНС), одною із скорочених абревіатур яких була назва «комнезамівці».

А далі Ірина Зварич пише, що продовольство, коней, волів, корів, іншу домашню живність та різний реманент забирали у селян «за наказом «червоної мітли». Знову ж таки, згоден, що забирали! Все так і було. Але, але… Запевняти нас, що все ділялося за наказом «червоної мітли», у автора статті підстав немає. Не така вже «червона мітла» й велике цабе в ієрархії комуно-фашистської влади, щоб комусь накази давати. Вона не могла підмінювати районні, обласні чи республіканські органи і комусь віддавати накази. Адже вона знаходилася на самому низькому щаблі влади і зобов'язана була виконувати усі накази великого Сталіна, союзного і республіканського уряду, які дублювали місцеві органи влади. Запроданці-незаможники, об'єднані у банду «червона мітла», лише старанно виконували накази районних керманичів. Тим паче, що в селі Івановичі була уповноважена від волостного комітету партії

людина і ця банда була розділена, можливо, на п'ять і більше груп, кожна з яких мала завдання випотрошити певні селянські господарства. Отже, офіційного бандитського утворення «червона мітла» не існувало. Цю абревіатуру йому придумали її неосвічені члени, які прагнули становища надлюдини або селяни… Не могла «червона мітла» комусь наказувати «…все забирати у селян…», бо саме вона покликана виконувати державний рекет.

Слід пам'ятати, що членами цього бандутворення здебільшого були люди, що слугували більшовицькій владі — люмпени-ледацюги і п'яндиги, особи, позбавлені поваги більшості селян. І, коли з'явилося відоме гасло «Голодранці всього світу, збігайтесь до купи!», то вони «збіглися» і створили комісію незаможних селян (КНС або незаможники). Стали одним із органів диктатури пролетаріату, більшовицькими посіпаками. Користувалися пошаною у влади. Бо владу узурпували такі ж, як і вони, неосвічені і невиховані покидьки. Злість накопичували і чекали на команду «Фас!». І коли команда від господаря поступила, то вони залюбки кинулись шматувати свої жертви…

Мої висновки підтверджуються подальшим змістом статті Ірини Зварич «Замордовані Івановичі». А саме: «…сміливо, з почуттям повної влади ходили активісти села, члени «червоної мітли» від хати і до хати, погрожували розправою, витрушували останні крихти зерна, хліб у селян забирали і вивозили на заготівельні пункти, залишаючи трудолюбних жителів на вимирання. «Червона мітла» одночасно діяла на всіх вулицях села. Для плідного виконання наказів активісти розбивалися на окремі групи і нишпорили по хатах вдень і вночі. Особливою жорстокістю відзначалися такі учасники «червоної мітли», як Ярина Прокопівна Власенко (Ярушка), Тетяна Лукашівна Черниш (Ворошиловка)».

І зверніть увагу! Більшість жорстоких активісток «червоної мітли» — особи жіночої статі. Що їх зробило такими жорстокими? Бог створив жінок, щоб рід людський продовжували, кохали і коханими були, діток народжували. А вони — людей нищити взялися… Мабуть, їх не любили чоловіки або вони були незаміжніми, тому й сердитими були на всіх і вся… Злість свою на оточуючих виміщували. Це була їхня помста тим, хто вмів кохати і бути коханими, хто створив багатодітні родини. Тим, хто жив у любові і злагоді.

Ірина Зварич далі пише: «Вони з бридким сміхом і нецензурними словами вривалися до осель жителів села і на їхні скромні угіддя з мізерним господарством. Нишпорили всюди. Обшукували комори, клуні, степки, лазили на горища, рили землю в хліві, подвір'ї, залазили на піч і заглядали до печі, піднімали старих, немічних і хворих людей, з черені змітали сушене зерно для крупів. Вони своїм «хазяйським оком» оглядали всі закутки, щоб бодай чогось не пропустити, а також сміливо, як повноправні господарі рилися в скринях, викидаючи нажиті речі господарів. Плакали голодні діти, благали утомлені і виснажені працею батьки, щоб не забирали останнє зерно, бо немає що їсти і посіяти на наступний врожай не буде чим. Та комнезами, активісти «червоної мітли», були невблаганні, вони відчайдушно посміхалися і погрожували висилками на Сибір, Магадан, Соловки тощо».

Уявляєте? Яке серце було у цих нелюдів? А чи було воно у них? Вважаю, натомість серця у них був механізм, запрограмований комуністами на жорстокість і винищення подібних собі, тільки багато краще вихованих людей. Вони не відчували чужого болю. Не помічали чужого горя. Сліз і волань голодних діток не сприймали. Не реагували на сльози матерей, приречених на голодну смерть зі своїми дітками…

«…селян, які насмілилися не підкоритися активістам, заарештовували, забирали і вони безслідно зникали із села — більше ніхто їх ніде не зустрічав. У такий спосіб із села Івановичі назавжди зник Іван Костянтинович Острогляд. Нестерпно тяжко було матерям дивитися на голодних своїх дітей, яким немає чого дати їсти. Люди, наче чорні грозові хмари, ходили по селу з однієї вулиці на іншу у пошуках їжі. Вони копали і перекопували поле, шукаючи мерзлу картоплю, їли бур'ян, полювали на пташок, їжаків, а окремі вдавалися до людоїдства. Про це страхіття із сумом згадують очевидці, які бачили, як доведені до відчаю люди смажили м'ясо вже померлих своїх рідних і дітей.

Зморені працею і виснажені голодом люди їли все: лободу, дубову кору, горобину, липовий цвіт, кінський щавель, молочай, кропиву, осот. З конюшини товкли полову і пекли коржі. Опухлі від голоду діти не могли ходити. Вони простягали свої рученята до дорослих тихим голосом просили їсти і, знемагаючи, падали… А матері, які мали немовлят, не витримували голодного їх волання,

здіймали до Бога руки і благали голову сільської Ради Віктора Голомаха повернути хоч трохи зерна, але всі старання матерів були даремні.

Виснажені голодом люди вмирали на ходу і ніхто їх не хоронив і не оплакував душі. Смерть, наче привид, ходила від хати до хати, забираючи життя. Особливо швидко вмирали діти — цвіт і надія кожної родини. Очевидці пригадують Стацюк Палажку, яка збожеволіла від того, що в неї однієї вмерло від голоду 14 дітей. За роки голодомору 1932–1933 років село Івановичі втратило 892 людини, серед них переважна більшість дітей. «Сумно і страшно згадувати про те, що на нашій родючій землі покояться жертви голодомору, і ніхто в них не просить прощення, бо на їх могилах донедавна навіть хрестів не було», — додала на завершення статті Ірина Зварич.

Віра Якубівна Черниш, 1932 року народження, з розповідей матері пам'ятає страхіття голодомору 1932–1933 років. Мама казала: «В селі Івановичі були погані люди, на кшталт Каськи та Марії Падалка, які все забирали у людей. До людей, які не хотіли йти до колгоспу, вони застосовували різні покарання. Твого діда до Сибіру вислали. Людям не дозволяли збирати колоски і городину у полі. Люди не мали чого їсти, а тому їли цвіт акації, різні корінці, ягоди, кору, щавель конячий».

Віра Василівна Черниш, 1931 року народження. Про голод 1932–1933 року їй розповіли батьки: «Причиною голоду лише невеликою часткою були несприятливі погодні умови. Голод створили сільські активісти, що забирали у людей вирощене в полі і на городі. Частину зерна, інші продукти і овочі люди закопували в землю. Ховали, хто як міг. У кого не знайшли — та родина й вижила. А ми відразу пішли до колгоспу і нам давали їжу, а тому наша родина вижила».

Олександра Михайлівна Острогляд повторює слова матері: «Причиною голоду було те, що влада забрала все їстівне. …Тих, хто не записався до колгоспу, висилали. Сховати щось із продуктів було важко, знаходили і забирали все. Людям, що йшли до колгоспу, давали якусь їжу. Поля і колгоспні комори охороняли активісти «червоної мітли». До колгоспу йшли примусово. Продукти забирали вдень і вночі. Малі сироти виживали, хто як міг, просили у людей. Не голодували в селі ті, хто зумів приховати частину продуктів, або

пішов до колгоспу. Споживали горобиний щавель і інші бур'яни. …Померло багато людей. Народного опору не чинили, залякані були. Були випадки людожерства. …у загибелі багатьох сотень людей винна більшовицька влада».

Микола Касьянович Мельник родився 25 травня 1923 року. Він багато чого запам'ятав про ті страшенно жорстокі часи свого дитинства і розповів: «У 1933 році була голодовка, …викопували мерзлу картоплю, їли полову. Наша родина мала корову. Ми пили молоко і вижили. Наша сім'я складалася із 5 осіб. Головою колгоспу був Сафонов. Батько їздив колгоспними кіньми до Житомира за допомогою і привозив чечевицю і давали людям. Багато людей, дітей закопували без труни. Не було кому труну зробити. Були дитячі ясла …давали по три картоплини. У батька були позолочені ложки, то він відвіз їх до В.-Волинського і поміняв на муку».

Єлізавєта Степанівна та Володимир Острогляд. Про голодомор 1932–1933 років розповідають із розповідей рідних та старших. «…щоб забирати урожай, в сільраді створили групи людей… в народі її звали «червона мітла» …до людей застосовували виселення і арешт. …озброєні були. Їхньому напору ніхто не міг противитись, втікали, ховалися. «Червона мітла» шукала і знаходила. Забирали людей і продовольство. Старанно грабували селян Тетяна «Ворошиловка», Ілько (голова сільради), Микола Гнатович Черниш та інші. За збір колосків дорослих і малих били. Людей змушували йти до колгоспу. Загрожували висиланням і тюрмою. Кожен виживав — як міг. Їли все з дерев і рослини… …Купити щось їстівне у місті не могли — грошей не було. За скоєне під час голодомору було покарано Ілька Горпининого (голову сільради). Його вбили ті, у кого він хліб забирав, але це сталося під час війни. Були випадки людожерства. Баба Мотря, що згодом виїхала в Литву, з'їла свою дитину. Тих, хто помирав, ховали у довгій ямі на цвинтарі».

Текля Гнатівна Осіпчук народилася 1921 року. Колективізацію, страшний голодомор 1932–1933 років і його наслідки добре пам'ятає. Вона повідомила наступне: «У нашій родині було 8 дітей (4 хлопці і 4 дівчини). Батько відмовився вступати до колгоспу. Влада оголосила його ворогом народу. Забрали коней, корів, сушку, клуню. Батька зі старшим сином забрали у Червоноармійську міліцію. Через кілька днів на побаченні він нам сказав, що завтра їх повезуть у Житомир. Там його засудили до розстрілу. Брата засуди-

ли на 25 років. Після суду батька тримали в камері ще 9 днів, а потім черговий сказав сину Олексію, що його батька забрали на розстріл. Маму вислали до Сибіру. Через рік мама повернулася додому. Коли йшла до дочки Наталки, то зустрілася з місцевими активістами. Вони схопили її і знову відправили до Сибіру. Там один чоловік взяв її на роботу. Запитав її прізвище, коли почув, що її прізвище Мельник, то сказав, що у нього працюють Тарас і Антон Мельник. Мама своїм вухам не повірила. То були їїріднесенькі синочки… Брат Василь довгий час переховувався, а потім вирішив йти до колгоспу. Нас поселили в степці розкуркуленого Павла Острогляда. Ми прорізали в стіні віконце та й жили там. В роки голодомору нам допомогли вижити наші дядьки, бо у них було що їсти».

Петро Григорович Черниш народився 1924 року. Він сказав: «У нашій родині було четверо дітей. Батьків заставили поступити до колгоспу, бо кожного дня збирали до сільради і залякували, що коли не вступлять до колгоспу самі, то розкулачать… і вишлють із села. А висилали тоді до Сибіру, Магадану, на Соловки. Після довгих вагань батьки записалися до колгоспу. Віддали туди коні, віз, реманент і клуню, а самі стали працювати у колгоспі. За це їм давали кожного ранку по тарілці супу і пайок хліба (200 грам на день). У 1932–1933 роках більшовики забрали у нас все зерно, але мама якось зуміла зберегти квасолю і картоплю. Варила нам суп. І в добавок корова у нас була. Загалом, то ми не дуже страждали, а в селі були такі сім'ї, що пухли від голоду і помирали. Це було страшне видовище. Люди помирали на ходу».

Степан Якович Дорош народився 1925 року. Він розповів: «Я був найменьшим у сім'ї. Дітей було п'ятеро. …Батько не хотів вступати до колгоспу, але представники влади постійно залякували, то мої старші брати умовили батька вступити до колгоспу. Влада усуспільнила наших коней, корову, барабан, віялку, повітку і клуню. У роки голоду ми дуже бідували. Хотіли їсти, але не було що. Був мокрий рік і городина наша вимокла, а зерно вимела з гори активістка Ворошиловка. Я пам'ятаю, …як плакала бідна мама і просила більшовиків хоч трошки залишити нам зерна, але вони були невблаганні. Якось мама занесла до Житомира останню подушку і там продала. Тільки взяла гроші в руки, як із-за спини їх вихопив якийсь злодій. Мама дуже плакала. Все це бачив і чув якийсь чоловік з нашого села і почав заспокоювати її. Сказав, що картоплі

дасть. А одного разу старша сестра сказала мені, щоб я брав торбу і йшов жебракувати. Та мені дуже соромно було і я не зміг цього зробити. Пригадую, як хтось із сусідів приніс хворому батьку балабушку хліба, а батько відламав мені шматок. Мати сварилася на нього. Наполягала, щоб він сам їв та видужував. Але згодом тато помер. Ми їли щавель, молочай, лободу».

Василь Федорович Черниш народився 1924 року. Колишній вчитель історії Івановицької середньої школи. Його повідомлення дуже коротеньке: «У нашій родині було 11 дітей. Під час колективізації батько віддав до колгоспу коней, корову, свиней, барабан, віялку, жатку, січкарню і сушку для хмелю. А під час голодомору вижили тому, що батьки зуміли сховати від «Червоної мітли» у глухій стіні трохи зерна і корова була. Мама варила юшку з крупів і так виживали. Інколи ходили ловити рибу».

Олександра Давидівна Чайка народилася 1923 року. Голод 1932–1933 року добре пам'ятає. На її думку, голод стався тому, що у людей конфіскували всі продукти. Забирали все організатори колгоспів. Непокірних вивозили із села у невідомому напрямку. Ті, що відбирали продовольство, озброєні були. А люди не мали права боронитися. Дуже важко було приховати якусь частку продуктів. Тим, хто йшов до колгоспу, давали якусь їжу. Залишки городини і колоски у полі комуністи збирати не дозволяли. Якщо люди не йшли до колгоспу добровільно, то організатори забирали все у дворі і в хаті. Спочатку забрали коні. Потім — корову. А потім їжу. З голоду люди почали помирати здебільшого у 1933 році. Маленькими сиротами держава не опікувалася. Їх вивозили із села невідомо куди. Зуміли вижити ті, що записалися до колгоспу. Люди мало допомагали одне одному. Щоб вижити, в основному ділилися з рідними. Виживали, хто як міг. Сушили бур'яни, варили їх і їли. Їли конячий щавель, головки конюшини, різне зілля. Виміняти чи купити якісь продукти у місті не було за що. І померло багато людей. Ховали померлих на сільському кладовищі. Винуватими у загибелі багатьох сотень людей села Івановичі вважає владу.

Ганна Дмитрівна Бобрик народилася 1919 року. Вона вважає, що голодомор у 1932–1933 роках стався із-за неврожаю та того, що влада забрала у людей зерно і все, що було їстівного. Зокрема Ганна Бобрик сказала: «Батько приховав трохи зерна під піччю. Тайник у нас там був. А сусіди мішок борошна в криницю кинули. Прізвищ

людей, які приходили забирати продукти, не пам'ятаю. Людям, які пішли до колгоспу, давали пайки, а решті — ні. Вижили ті родини, у яких була корова, а нашій родині тітка з Корчівки допомагала. Ми споживали лободу, щавель, різні ягоди, їжаків, собак і пташині яйця їли. Хоронили всіх померлих на сільському кладовиську у братній могилі» (Спогади записала Бобрик Г. С.).

Галина Миколаївна Мельник народилася 1929 року, а **Михайло Тарасович Мельник** народився 1931 року. Виходячи із розповідей батьків та людей старшого віку, вони переконані, що причиною голоду було те, що влада забрала весь урожай. Організаторами цього збору була «Червона мітла». До людей застосовували покарання: арешти та висилання. Люди, які відбирали хліб, були озброєні. Супротив чинити було безглуздо. Дуже тяжко було приховувати продукти. Заховані продукти шукали представники влади і голова сільради. Колгоспні поля і комори охоронялися. Селян змушували йти до колгоспу. Люди почали помирати з голоду відразу ж після пограбування їх «Червоною мітлою». Вижили ті, хто зумів приховати хоча б якісь продукти. Виживали, як могли. Їли рослини, ягоди, коріння, кору з дерев, листя липи, акації, верби тощо. …Померлих від голоду хоронили у одній великій могилі. У загибелі наших селян звинувачують владу.

Ольга Федорівна Мосійчук наголошує, що їй дуже важко говорити про голод, бо це була велика біда. Біда батькам, бо нема що дати дітям їсти. Біда дітям, бо хочеться їсти, а немає чого. Забирали все, що було їстівне. Шукали такими залізними прутиками на горищі, в соломі, на піч навіть заглядали. …А ми їсти хотіли і пухли від голоду. Рвали в полі якийсь щавель, лободу, а мама варила нам їсти. Від тої їжі живіт ставав повним і великим, а їсти хотілося. Так було не лише у нашій родині. Так було і в інших родинах. У селі дуже багато людей померло, і каже, що ніколи такого нещастя вона не бачила.

Ольга Михайлівна Голомах народилася 1919 року. Вона розповіла: «Дуже важко було вижити, тому добре пам'ятаю. Вночі приходили, забирали все, що знайдуть в хаті. Частину продуктів ховали, але дуже боялися, що посадять. Ті, що йшли до колгоспу, також голодували. Хто не йшов — змушували. 1932 року люди почали помирати з голоду. В Пулинах жили євреї, так ми ходили до них найматися на роботу: білили хати, прибирали у дворі, а вони

давали крупу, картоплю. Якщо хто ходив на колгоспне поле копати картоплю і його ловили, то судили. Маму зловили і вона змушена була заплатити штраф. Було порося — продала в Пулинах на базарі і заплатила штраф у сільраду. Та я однак ходила з сестрою красти колоски. На печі висушували і вночі варили юшку, щоб ніхто не бачив. Їли свиріпу і мерзлу картоплю, що викопували на ланах. Мама ходила в місто, щоб щось придбати. Але марно. Багато людей назад в село не повернулося. Помирали по дорозі. Ходили чутки про людожерство, але точно не знаю. Про голодомор дітям і онукам розповідала. Мають знати».

Ганна Яківна Черниш народилася 1921 року. У голодоморі 1932–1933 років звинувачає владу, яка залякувала людей, заганяла всіх до колгоспів, пограбувала селян і забрала у них все їстівне. Вона вважає, що вижили ті, хто зумів щось із продовольства сховати та корову мав.

Ганна Михайлівна Острогляд народилася 1923 року. Вважає, що голодомор створила влада, яка ограбила селян, заганяла всіх до колгоспу, відібрала від них все їстівне і змусила їх їсти лободу, акацію, гороб'ячий щавель. Вижили ті, хто зумів заховати дещо із продовольства від державних грабіжників і мав корову, або вступив до колгоспу.

Валентина Віталівна Лісицька і Йосип Павлович Лісицький, які народилися у 1931 році, підтверджують раніше викладені свідчення мешканців села Івановичі про обставини і організацію комуністами голодомору 1932–1933 років, які їм стали відомі із розповідей батьків і односельців, старших за віком. Подружжя наголошує, що беззбройні селяни не могли чинити опір озброєним і діючим від імені держави грабітелям, бо на їхньому боці були війська НКВД і Червона армія.

Ніна Степанівна Черниш, Антоніна Матвіївна Черниш і Ольга Павлівна Вакуленко, які народилися у 1921 році, добре пам'ятають, як представники влади забирали у селян усе їстівне і створювали жахливий голодомор 1932–1933 років, як заганяли їх до колгоспів, відбирали все їхнє майно, потом і кров'ю нажите.

Марія Олександрівна Голомах народилася 1932 року. Про голодомор 1932–1933 років знає з розповідей батьків і селян, старших неї за віком. Родина у їх багатодітна була. Від голоду ніхто не помер, бо була корова і завдячуючи їй та прихованому зерну — ви-

жили. Марія Голомаха додала: «Мені свекруха розповідала, що мій майбутній чоловік, Степан Григорович Голомаха, 1930 року народження, у 1933 році мало не помер з голоду. Дуже опухлим був. Ходити не міг. Василь Іванович Острогляд взяв його додому і виходив, капаючи в рот по декілька крапель молока. А свекор, Григорій Голомах, помер від голоду. Свекруха постелила на санки ряднину, поклала на неї чоловіка і завезла на кладовисько, а яму там хтось уже викопав… Дітям і онукам я дуже часто про голодомор розповідала. Щоб вміли берегти те, що у них є» (записала Г. С. Бобрик).

Федосія Никодимівна і Петро Костянтинович Осіпчук, 1930 року народження, кажуть, що про жахи голодомору вони добре пам'ятають із розповідей батьків і односельців, старших за віком. Їм достеменно відомо, що тодішня влада умисно створила голодомор у 1932–1933 роках і не давала усувати його наслідки. Вона відібрала у селян землю, майно, все їстівне, заганяла всіх до колгоспу, змусила їх їсти коріння рослин, цвіт, листя, різне зілля тощо. Влада приймала рішення, які погіршували стан селянства і забороняла дії, спрямовані на полегшення наслідків вилучення продовольства.

Як каже Петро Костянтинович, він не міг розуміти того, що коїли і для чого це робили дорослі дядьки-комуністи з українським народом, бо маленьким був. Але відчув все на собі і на оточуючих його рідних і близьких людях та односельцях, болізно сприйняв їхні розповіді і категорично заявив: «Ті жорстокі 1932–1933 роки я ніколи не забуду, бо за два роки від голоду вмерло дуже багато людей. І це тоді, коли в країні було зібрано непоганий врожай. А комуністична влада відібрала в народа все їстівне і прийняла закон «Про п'ять колосків». Це для тих, хто з голоду умирав. Щоб не могли рятувати свої родини, як наш сусід, який, намагаючись врятувати свою родину від голодної смерті, вночі пішов назбирати колосків. Його спіймали і посадили на 10 років. Голодомор створила влада, і тільки вона винна у його жахливих наслідках».

Ольга Антонівна Черниш, 1926 року народження. Згадувати той час для Ольги Антонівни дуже тяжко. Адже, найстрашніше, що могло статися з людиною, з нею і її родиною сталося. Пережити страшний голодомор могла не кожна людина. Навіть коли він визнаний геноцидом, старі люди не дуже хочуть згадувати про нього, бо згадка про нього несе за собою болючі і надто тяжкі пережи-

вання. Але Ольга Антонівна зібралася з духом і розповіла: «Мій тато помер, коли мені було два роки. Він був поранений під час Громадянської війни. Мама самотужки виховувала п'ятьох дітей. Під час голодомору всі мої брати і сестри взяли торби і пішли жебракувати, та це не допомогло їм вижити. Дві сестри і брат померли з голоду. У сусідки також з голоду померли брат і сестра. Люди опухлі були і не могли ходити, продавали свої будинки, залишалися без даху над головою, просто небо, щоб хоча б як-небудь прогодуватися. Різні сутички між людьми траплялися. Наприклад, жили бездітні люди і город спромоглися посадити. А сусідка Федоська пішла і вирвала у них одну висадку. Вийшов чоловік і забив Федоську насмерть. Нам дуже тяжко жилося. Їжу жахливу варили: борщ — з кропиви, кандзьор — з жита. Продавали одяг і ходили у всьому старому, зношеному, щоб хоч як поїсти. Люди ловили слабкіших себе і їли їх. І не розумію я, для чого комуністам був цей геноцид? Невже людина не гідна життя? Скільки було жертв до цього! І в Першій Світовій війні, і в Громадянській, і в сутичках простого народу з владою… Тому вважаю, що ми і всі прийдешні покоління повинні низько вклонитися і вшанувати пам'ять простих людей, що загинули під час Великого Більшовицького Терору. Маємо затаврувати ганьбою катів українського народу, їхніх поплічників, посіпак та всіх запроданців, що прислуговували їм» (записала Ганна Черниш).

Степан Олександрович Янович народився 1929 року. Розповів: «Голод 1932–1933 років, що на собі переніс, мало пам'ятаю. Та мою пам'ять допомогли відновити мої родичі і односельці. Вони розповідали, і я запам'ятав, що активісти мали «холодну зброю»: залізні ціпки, свердла, щоб свердлити землю і шукати збіжжя. Шукали скрізь. В коморі, клуні, на горищі, по хлівах. Порятунку не було. Забирали все: зерно, муку, крупу, картоплю. Не було чим посіяти, чого посадити у городі. Сушили гречану або просяну полову, льон. Товкли в ступі та пекли коржі. Варили всяку «бурду» з лободи, крапиви. А коли в полі стало наливатися зерно — ходили і крали зелене колосся. Сушили, варили кендзьор і їли. Так виживали».

Ганна Василівна Власенко при згадці про 1932–1933 роки заплакала. Жінка каже, що через стільки років вона не може забути, як «м'якими» ногами ходили люди повільно-повільно (себто, опух-

лими ногами). Вочевидь ні лобода, ні щавель (хоч і зварені були) не могли затамувати голод: їсти хотілося вдень і вночі. На її думку, причина голоду у тому, що «активісти» забрали зерно, крупу, картоплю і все їстівне. Ще й ганили батьків за те, що не хочуть іти до колгоспу. Ганна Василівна каже, що немає в світі нічого страшнішого від голоду.

Антоніна Олександрівна Ковальчук, 1932 року народження, голодомор 1932–1933 років пам'ятає з розповідей старших за віком. Причина голодомору: неурожай та вилучення у селян продовольства. Людей залякували, до колгоспу заганяли, грабували, під арештом тримали, висилали… Представники влади старанно нишпорили по хатах, перевертали все у хаті і поза хатою… Хто йшов до колгоспу — давали пайок. В їжу люди додавали кору дерев, жолуді, ягоди, лободу, їли їжаків, пташини яйця, собак, котів і все, що рухалося…

Єва Йосипівна Кляченко, 1932 року народження. Із розповідей рідних і близьких та односельців, старших неї за віком, пам'ятає, що влада забирала продукти і худобу. Винуватими в голодоморі вважає комуністів. Вони застосовували до людей покарання: побиття, арешти. Люди ховали зерно, продукти, але активісти їх знаходили. Селянам не дозволяли навіть колоскі чи залишки городини збирати на ланах після уборки. Ставили там охорону. Було дуже тяжко у ті роки. Хто приховав продукти — той і вижив. Нам трохи допомагали родичі. У їжу споживали різні рослини, ягоди, коріння, цвіт з дерев. У всих цих жахах голодомору вона вважає владу.

Ольга Сергіївна Черниш пам'ятає про голод 1932–1933 року з переказів інших людей, що пережили його. Розповідає, що вижити могли ті люди, що пішли у колгосп. Вважає, що винувата у голодоморі влада.

Ганна Йосипівна Осіпчук народилася 1932 року. Вона розповіла, що батьки їй розповідали, що від голоду помер її старший брат, що з хати до хати ходили люди (навіть під землею шукали) і до грама забирали зерно і муку. Від голодної смерті нас врятувала корова.

Ірина Костянтинівна Острогляд (Осіпчук) народилася 1926 року. Вона розповіла: «Я ще мала була, але пам'ятаю голодомор 1932–1933 рокі і як його комуністи створювали. Активісти

забрали у нашої родини: пашню, пшеницю, жито, овес, пару коней, віялку, манеж, млин, клуню, хмелесушку, вози і інший реманент. Все забрали до колгоспу. У родині було троє дітей, тато, мама і бабуся. Тато насипав на піч жито, накрив його рядном і посадив на нього трьох діток, але активісти зігнали нас з печі і забрали жито. Ми дуже голосили, просили, щоб оставили хоч на печі. Та марно. Вони не чули і не бачили чужого горя. Батько в череп'яні слоїки насипав трохи муки та закопав під піч, то ми трохи продержалися. На припічку сиділа моя бабуся і пила солону воду, а ми, діти, на печі голодні лежали. Я спала цілі дні, а вона мене будила і змушувала пити воду і не давала спати. Не було чого їсти. Варили юшку з лободи. Ракові шийки і всяке коріння їли. Згодом старша сестра пішла до колгоспу і мене та мого брата забрали в ясла. В яслах варили юшку. Давали по шматочку хліба або картоплину чи дві. В суботу давали по четвертій частині хліба на вихідний в неділю. В яслах було дуже страшно. Туди звозили опухлих дітей з села. Ті з'їдали юшки і на другий день 2–3 дитини вмирало. І так кожний день. Мертвих дітей накривали простирадлами і виносили з приміщення ясел. Пам'ятаю, як сусідка Осіпчук Ганна забрала з ясел свою мертву дівчинку Христину і несла її селом на грудях і верещала… Після цього вона захворіла і втратила розум. В цьому всьому, що сталося, винна держава».

Марія Олександрівна Грибан народилася 1931 року. Про голодомор згадує з розповіді матері, Ганни Острогляд: «1933 рік був мокрий, а податки влада накладала по 4 рази на рік. До того ж в селі діяла грабіжницька група, яка забирала у селян продовольство і домашню живність. Її називали «комнезами» або «червона мітла». До її складу здебільшого входили найбідніші в селі люди, які нічого свого не мали і до колгоспу вступили залюбки. Керівником у них був кривий Ілько, а ними керувала районна комісія. У керівника був револьвер. Податки встановлювалися зерном чи конкретною продукцією. Мого діда Гната Острогляда, Рябченка і ще одного чоловіка заарештували за те, що вони здали податок не тими видами зернових, і мали судити. Бабуся продала телицю, а баба Рябченчиха — лоша і віддали гроші старшому з села, щоб їх не судили. Після суду їх двох відпустили, а третього, родичі якого не дали хабара, засудили. Коли сталося масове відбирання у населення продовольства — «комнезами» вдень і вночі ходили по хатах, особливо

заможних «хазяїв» і забирали продовольство. Люди ховали зерно і інші продукти куди тільки можливо було: у ліжко, дитячі колиски, гній, закопували в городі тощо. А вони знаходили і забирали все. Залишалося лише те зерно, яке не змогли знайти. І грабували вони всіх селян, вступали ті до колгоспу чи ні. Хто не хотів вступати до колгоспу — висилали на «соловки». Мого діда Гната Острогляда, який був успішним господарем (мав дві хмельниці і невелике господарство), за те, що він не здав свого майна до колгоспу і сам не вступив до нього, вислали на «соловки», а членів родини викинули з хати. Баба Тетяна з меншим сином Василем ходила по заробіткам і так виживала. Тато з мамою забрали їхнього сина Петра, а дочка Марина служила в людей. Мамина сестра жила сама. Вночі бандити вибили вікно, влізли до хати. Вбили тітку. Забрали корову і в полі зарізали (люди бачили шкуру з корови). Все, що «червона мітла» забирала в людей, кудись вивозили. Люди, у кого була корова і хоч трохи схованого зерна або іншого продовольства, мали шанс вижити. Наша родина рятувалася тим, що корова була. Було молоко, овес і віка в копичках лежала не обмолочена. Кури греблися і неслися. Ми додавали в молоко траву «рачки», варили і їли таку собі кашу. У кого була одежа — міняли на їжу. За подушку чи хустку тернову можна було виміняти пляшку перегону. Люди не могли виручати один одного, бо самі дивилися, як вижити. Баба Мотря, яка їла людей, налякала всіх. І дітей, які залишилися самі, зачиняли в коморі. Сестра мами з сином Петром пішла в село Ксаверівку. Повернулися вони назад 1935 року. Якщо в 1932–1933 роках люди помирали від голоду, то в 1934 році — через переїдання і дизентерію. У маминої сестри померло два сина і дві дочки, а у батька брати: Яків — до 9 років та Іван — 11 років. Мертвих людей, які валялися на шляхах і узбіччях, збирали на віз, вивозили на могилки і скидали у загальну яму» (свідчення записав С. М. Острогляд).

Марія Олександрівна Голомах народилася 1932 року. Пам'ятає голод 1932–1933 років з розповідей батьків і односельців. Ось що вона розповіла: «Причиною голоду стала влада, яка забрала у людей урожай. Селян грабували, забирали майно і продовольчі товари, все їстівне, а їх лишали сам на сам з голодом, і вони боролися з ним, як могли. Тим, хто пішов до колгоспу, давали їжу. Збирати колоски та залишки городини на колгоспних ланах комуністи не дозволяли. Лани і комори охоронялися. Людей змушували йти до

колгоспу. Багато з них помирали з голоду, а до колгоспу не пішли. Не голодували у селі лише ті, хто був при владі, хто награбував. Зуміли вижити ті, хто щось приховав. Вживали різних заходів для виживання. Їли корінці пирію і інших рослин, лободу, кінський щавель, малину, ожину, калину».

Ганна Ничипорівна Мельник. Була малою, коли був голод. Але пам'ятає багато чого. Ще й старші очевидці не давали забути того страшного лиха. Частенько крізь сльози нагадували про нього, і вона розповіла: «Урожай влада забирала. Багато покарань застосовувала. Арештовувала і висилала непокірних. Продукти ховали, але їх знаходили і все забирали. Бо скрізь шукали. Хто йшов до колгоспу — мав за це хліб. Люди не хотіли йти до колгоспу — їх змушували. Поля і колгоспні комори посилено охоронялися. Люди почали помирати від голоду ще восени 1932 року. Маленькими сиротами ніхто не переймався. Проте родичі намагалися допомогти одне одному. Щоб вижити, їли бур'яни, варили лободу. А коли була корова, то це була велика поміч для родини. Особисто я так їсти хотіла, що їла квіти акації. У місті можна було щось купити, так у нас не було грошей. Були люди, що ходили до міста міняти своє майно на харчі, але багато з них не поверталося. Багато людей померло з голоду. Людей ховали на кладовиську. І я дивуюсь з того, що наша церква належить до Московського патріархату… На мою думку, сучасна молодь недостатньо знає про ті часи. Таке лихо не повинно забуватися… Ніколи!»

Прочитавши лише невелику частину свідчень про злочини комуно-фашистської влади, очолюваної Леніним і Сталіним — найстрахітливішими постатями людожерів минулого століття, я висловлюю велику вдячність збирачам цих свідчень за те, що вони відкрили очі сучасного суспільства на жахливі антилюдські, ганебні дії комуністів під час їхнього панування. Велетенська і кропітка праця збирачів свідчень для історико-краєзнавчого музею історії села Івановичі сприятиме прийдешнім поколінням дізнатися правди про життя українців за більшовицької доби. Вона буде спонукати їх вклонитися пам'яті безвинно убієнних і ніколи не забувати про них, буде сприяти вихованню своїх нащадків у любові до своєї родини і України, сприятиме виходу Української православної церкви з-під впливу Московського патріархату і створенню єдиної Української православної церкви.

Навіть у скороченому вигляді я не зміг викласти й половини спогадів, які надали мені чудові люди із села Івановичі. Тому надаю читачу прізвища мешканців села Івановичі, які перебороли свій страх і пішли проти домінуючої тоді думки про невинність комуністичної влади перед народом України за репресії, колективізацію, організацію і здійснення голодомору. Вони відверто виступили із звинуваченням комуністів (більшовиків) і їхнього тоталітарного режиму у скоєнні злочинів проти власного народу, зокрема, проти українців. Відважно вказали прізвища і посади запроданців, які залюбки виконували вказівки Москви з організації голодомору і масового знищення українців. Ось вони, звитяжні українці, потерпілі комуно-фашистського режиму, що чудом вижили під час голодомору 1932–1933 року, які відверто звинувачують цей режим у геноциді і обґрунтовують його: **Ніна Миколаївна Степанчук**, **Олександр Лукашович Черниш**, 1928 року народження, **Ольга Денисівна Черниш**, 1930 року народження, **Ольга Максимівна Острогляд**, 1932 року народження, **Ольга Миколаївна Степарук**, 1928 року народження, **Ганна Тодосівна Камінченко**, 1930 року народження, **Ольга Григорівна Черниш**, 1930 року народження, **Тетяна Лукашівна Кучер (Супрунчук)** 1928 року народження, **Петро Вікторович Голомах**, 1926 року народження, **Ніна Яківна Мельник**, 1920 року народження, **Ольга Савівна Вакуленко**, **Оксана Кирилівна Чуян**, 1918 року народження, **Надія Федорівна Сак**, 1932 року народження, **Галина Олексіївна Пишнюк**, 1933 року народження, **Оксана Яківна Бондар**, 1927 року народження, **Любов Фомівна Онищук**, **Оксана Василівна Осіпчук**, **Ольга Іванівна Вакуленко**. Вони, як і ті українські патріоти, чиї спогади мною здебільшого оприлюднені, доводять, що великою країною з жовтня 1917 року (а Україною з 1918 року), керували невиховані, неосвічені бездарі, нефахові ні у державному будівництві, ні у народному господарстві — комуністи-людожери. Вони за будь-яку ціну намагалися утриматися при владі. Тому, будь-яку загрозу своєму пануванню — усували жорстоко і нещадно, з великою кров'ю…

А нищили вони вихованих, освічених, здібних і заможних співвітчизників, свій народ. Руйнували його надбання. Для такої чорної «роботи» комуністи залучали таких же, як самі, невихованих і неосвічених, до того ж бідних і здебільшого лінивих, не бажа-

ючих працювати для покращення умов власного життя, любителів горілочки, заздрящих освіченим, вихованим і здібним односельцям, здатним тяжкою працею створювати статки і жити в достатках. До цієї брудної «роботи» вони залучали тих, хто мріяв про становище надлюдини. І всі ці бездарі прагнули спровокувати і розпалити вогнище Другої Світової війни, яка дала б поштовх до революцій і гражданських війн в усіх країнах світу. Щоб усі країни світу прийняти до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Останню республіку мріяли до свого складу прийняти, покидьки. Навіть Дом Совєтов у Москві будували, щоб відсвяткувати знаменну для них подію.

Для здійснення мрій щодо Світової революції комуністам треба було мілітарізувати економіку країни. Мати дешеву робочу силу, а краще всього — дармову. Такою робочою силою були зеки, репресовані, промислові і хліборобні армії праці тощо. На селі повинні були бути великі колективні господарства (колгоспи). Але на селі більшість землі належить селянам на праві приватної власності або знаходиться у них в довгостроковій оренді. Майже всі засоби виробництва належать приватним особам. Все це треба було усуспільнити. А як? Якщо понад 95% селян не бажає вступати до колгоспу? Тоді комуністи силоміць загнали всіх селян до колгоспу зі своїм рухомим і нерухомим майном. Відібрали у них землю, все майно і продовольство. Зробили всіх їх однаково бідними, щоб вони забули, що колись було інше, більш-менш забезпечене життя. Усім долю зламали… Проте, незважаючи на недобір урожаю в 1932 році і примусове вилучення у селян продовольчих запасів, мешканці сіл Івановичі, Новопіль, Костянтинівка забезпечили себе продовольством до нового врожаю 1933 року. Підстав для виникнення голоду не було, але комуністи знайшли підстави і створили умови не просто голоду, а суцільного голодомору на Україні… Все їстівне вилучили…

За вказівкою Москви і особисто кормчого Сталіна комуністична партія (більшовиків) України організувала і здійснила голодомор. Для здійснення цієї жахливої задачі (приклади я раніше наводив), місцеві українські вожді зібрали до купи всю гидь тодішнього сільського суспільства: комуністів, комсомольців та співчуваючих комуністам селян, членів комісій незаможних селян (КНС або незаможники), членів комітетів бідноти (комбєди), весь партійний,

совєцькій та господарський актив, куди увійшли і створювачі нового колгоспного життя — організатори колгоспів, колишні червоноармійці, колишні бійці військ ОГПУ і просто кримінальні злочинці, яких пригріла комуністична влада. Українські комуністи «славно» попрацювали. Так посприяли організації голодомору, що вся перерахована вище гидь, усі їхні поплічники і посіпаки, запроданці, зайди і пройди, вся наволоч і всі покидьки, як хижаки згуртувалися у зграї озлоблених потрошителів, на кшталт «червоної мітли». І з піснями, із спотвореними злобою храпами, ходили від оселі до оселі і відбирали у селян майно та продовольство, залишаючи багатодітні родини помирати з голоду.

18. СВІДЧЕННЯ ПРО ГОЛОДОМОР НА ЧЕРНЯХІВЩИНІ

Усі події, факти, обставини колективізації і голодомору 1932–1933 років у селі Івановичі, про які я розповів (і про які не розповів), як у дзеркалі відбувалися у селі Новопіль, в усіх селах Пулинської волості і Черняхівського району. **Комуністи (більшовики) здійснювали тотальне знищення українського народу руками окупантів, що розмовляли українською мовою…** Наче комуністам і їхньому кормчому Сталіну потрібна була Україна без українців. І таке підтвердження я знаходжу у багатьох джерелах інформації. Зокрема, у згадках жительки села Очеретянка Черняхівського району **Ліди Тимофіївни Чернявської**, 1926 року народження. Її батько був середняком і мав багатодітну родину (шестеро дітей). Найманих працівників не тримав, і жили вони добре. Мали хліб і до хліба, бо тяжко працювали і не транжирили своїх здобутків. Батько Ліди мав тік, віз, коней, збіжжя вдосталь тощо. Його брати також вважалися середняками і вони добре жили. Але під час колективізації її дядьки і батько змушені були все майно віддати до колгоспу. І для них у 1932 році почався голод… А чому? Бо до них, як і до осель мешканців села Івановичі Пулинської волості, посунули зграї згаданої гиді. Зграї грабіжників, очолюваних комуняками, пішли по хатах мешканців села Очеретянка і забирали все геть, начисто. Тут цю зграю грабіжників називали «чорна мітла». Ходили вони з великими шпичаками, за допомогою яких робили обшук у хаті, на горищі, на городі, у купі гною рилися… Ліда розповіла: «У нашій родині забрали зерно, буряки, картоплю,

квасолю, кукурудзу — все їстівне. Нічого не лишили… Маленькі діти сиділи на печі і тремтіли із жаху. А вони, пихаті, ходили по хаті і голосно сміялися. Бо знали, що з усього вилученого і їм щось перепаде. Вони і їхні діти з голоду помирати не будуть… Мама плакала. Просила, щоб залишили хоч що-небудь. Але хто її слухав? Батьку поталанило сховати в гурбу снігу великий мішок зерна. Комуністи його не знайшли. Це й допомогло зиму якось пережити. Весною мама рвала пирій, кропиву ще якусь зелень. Сушила. Перетирала у жорнах і пекла кліцики. А ми сиділи на лавці і чекали, поки мама витопить піч… Мій дядько, Колесник Гаврило Степанович, жив із сім'єю у повітці, бо хату забрали до комуни. Їсти не було чого. І всі вони почали пухнути з голоду. Через деякий час помер дядько. Потім одна дитина, друга, а за ними у могилу і його жінка пішла. Якось до моїх батьків звернувся небіж і почав сльозно просити тата і маму забрати до себе його сина. Бо жінка вмерла і вони помирають з голоду. «Врятуйте хоч його», — просив він. Батьки його сина забрали до себе. А небіж пішов кудись із села і по цей день про нього нічого не знаємо» (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, Черняхівська районна рада Житомирської області, с. 306).

А ось що згадує Рускевич Таїсія Дмитрівна*, 1918 року народження.* У ті страшні 1932–1933 роки вона проживала в селі Очеретянка і розповіла наступне: «Родина була багатодітна (5 дітей), а господарство вважалося середняцьким. Мали коней, клуню, воза, тік, хату — розкуркулили. Все до комуни забрали… Коли по селу у людей «червона мітла» почала все забирати, то батько зробив великого ящика. Засипав житом і закопав на городі. …До хати прийшли голова сільради з комунівцями. Почали кричать і вимагать у батька зерно. Діти у цей час на печі на радюжці лежали, а під нею гречка була. Дітей поскидали і забрали все до зернини. По городі ходили і шомполами ширяли. Знайшли і нашого ящика з житом. Забрали. Мати плаче: чим дітей годувати?

…Ми ходили на поля і збирали колоски, щоб лановий не бачив. Із мерзлої картоплі, викопаної на колгоспних ланах, пампушки пекли. …Липу, цвіт акації і пирій сушили, перетирали, просівали через решето і пекли пампушки. …Тихенько і крадькома ходили в поля шмагати колоски. Сушили, товкли в ступі. …День і ніч товчемо, на решето просіємо, наваримо крупнику, насипемо у череп'яні

миски і їмо. Брат просить, щоб ще дали. …Не давали, щоб не помер. Бо у однієї жінки двоє діток померло від такого крупнику. У сусідки Одарки помер син Микола, донька Сенька, донька Олександра, донька Ніна і чоловік, а потім ще й мати із старшим хлопчиком померли. У нашій родині з голоду помер брат Халастон. А я з сестрою Мариною пішли в Черняхів у найми. Корів пасли. Господарка дуже погана була. За день давала кварточку молока. А потім приїхав батько з Білорусії. Поробив нам з дерева пантики. І ми могли знов зимою піти в найми. Ходили в Потіївку. Виміняли за подушки і килими буханець хліба. А одна жінка за чотири пуди пшениці віддала хату, а сама з дітьми жила в хліві. Я найнялася до сусідки Сидорини. У неї була корова. Вона мені давала за день роботи 0,5 літра молока. В нас «червона мітла» не знайшла жорна, то ми вночі мололи, а вранці натирали буряків (брати заробляли), добавляли крупи, замішували таке тісто і пекли хліб. Було й таке: натирали мерзлу картоплю на тертушку, заколочували із молоком, яке я заробила, вкинем у баняк, зваримо — і така добра була ця калатушка… Потім батько пішов у комуну. Старші діти з ним пішли. Я робила в тіпальні, кулики в'язала. Заробила свиточку і валові панчохи. А весною в комуні почали садити картоплю під заступ. Маркіровку робили. Де хрестик — там картоплина. А вночі йшли й шукали ті хрестики… вигрібали картоплю… Мусили, щоб з голоду не вмерти» (там же, стор. 306–307).

А житель села Очеретянка Дмитро Чернявський *(1925 року народження) розповів наступне*: «Не можу спокійно розповідати про голод 1932–1933 років. Моя сім'я складалася із 4-х душ. Батько — Чернявський Микола. Мати — Чернявська Гапка, моя сестра Ганна і я. Ми не встигли нічого сховати. «Чорна мітла» вимела у нас все. Вся сім'я почала пухнути з голоду. Першою померла сестра, а за нею і батько. По сьогоднішній день не знаю, як ми з мамою пережили зиму і дочекалися літа, їсти хотілося кожен день. …Ледве ноги переставляли. Мати пішла до свого брата. Вони жили удвох із дружиною. Плачучи просила: «Заберіть хоч сина до себе. Нехай хоч він живий лишиться!» — «Куди хоч його дінь, хоч у вирок (у річку) викинь. Він нам не треба. Самі ледь перебиваємось», — відповіла їй дядькова дружина. Якось мати потайки вночі пішла в поле, опухлими руками нащипала колосків, напекла млинців (якщо їх можна так назвати). А з'їла все сама, мені чомусь не дала. Тихенько пішла

до ліжка, відвернулася очима до стіни і, не сказавши ні слова, померла. …А я, ледве волочачи ноги, ходив від хати до хати, німо стояв у порозі. А хто мені що дасть, коли ні в кого нічого не було. Мені розказували, що мене непритомного знайшли у когось під плотом. Добре, що тоді у селі, у хаті репресованого Свінцицького, для дітей відкрили патронат. Туди помістили дітей. Нас було десять, у тому числі одна дівчинка. А ще з нами жив хлопець — Іванченко Дмитро. Казали, що він приблукав до нас десь аж із-під Києва. Чого так мало дітей було у патронаті? А де їм узятися? В селі з кожним днем становилося все менше і менше людей… Віра Дмитрівна Ковтонюк варила нам їсти. Вона нас дуже любила, жаліла. Їсти зразу давала дуже мало. Боялася, щоб ми не вмерли. Отак я і вижив. Після цього мене забрали в дитячий будинок» (там же, стор. 307).

Не можу не навести спогади Марії Петрівни Чернявської *(до шлюбу Боброва), мешканки села Очеретянка*, *дитини із бідної сім'ї.* Вона розповіла: «Мій тато, Бобров Петро Павлович, росіянин, а мати, Домка Сидорівна, родом із Західної України. Господарства великого не мали. Тато іншим будував хати. У сім'ї було п'ятеро дітей. …Дуже багато людей померло у ті роки. У мого свекра з голоду померло 4 сини. Залишився один син Андрій — мій майбутній чоловік. А потім і свекор помер з голоду. До нас прийшли активісти на чолі з головою сільради Сахненком. Це був високий, худий чоловік, який ходив по хатах з великим шпичаком і заглядав у кожну шпарину. Заглянув і в нашу піч. Мати перед цим насипала у горшки зерна і сховала там. Він витягнув їх із печі і висипав зерно у великий лантух. …Забрали буряки, картоплю, діжку з капустою. А надворі двоє активістів витягнули корову з хліва. Ми, діти, …з плачем тиснулися до корови. Тягнемо: хто за хвоста, хто за роги — вичитуємо на все село. Тоді один із активістів, на ім'я Мефодій, вийшов вперед і каже: «Хлопці, корови брать не будемо». Таким чином у нас лишилася корова, завдячуючи якій ми вижили» (там же, стор. 308).

І от що цікаво. У комуністів завжди були подвійні підходи до оцінки тих чи інших подій і обставин. Коли вирощений селянами хліб і все їстівне відбирають більшовики, скажімо, у 1920, 1930–1932 роках — вони не визнають це грабежами, і свої загони, що здійснювали грабежі, не називають бандами. А коли люди об'єднувалися у боївки і відбивали награбоване ними, своє до-

бро відбирали у совєцьких бандитів — то були бандити (там же, стор. 343). Вони реальні банди грабіжників, на зразок згаданої «червоної» чи «чорної мітли», які знущалися над народом, все їстівне забирали, залишаючи селян з дітками помирати голодною смертю, бандитами не називають. Їх вони називають такими, що забезпечували виконання плану поставки хліба державі… Ось такі вони, «біленькі й пухнасті»! Описуючи події того часу у селі Славів, наприклад, так звані історики висловили інші погляди щодо життя селян до більшовицької окупації і за більшовицької доби. Вони наче тужать за комуністичним минулим — співчувають невинним жертвам більшовизму і виправдовують катів. Ну такі ж вони милосердні! Але тільки до комуністів, які катували український народ… Стосовно 300 мешканців села Славів (із 974), померлих під час голодомору 1932–1933 років, вони обмежилися більшовицьким вислівом «але не обминув Славів і голод 1933 року, траплялось людоїдство» (там же, стор. 353). Так і хочеться спитати: як тільки до цього часу вам очей не виїв сором?

У селі Вишневе (Торчин) під час голодомору 1932–1933 років харчувалися, хто чим міг. Молотили свиріпу та їли насіння. Вбивали і їли ворон та буслів. У однієї жінки з голоду померло троє дітей і вона у відчаї зарізала свою найменшу, чотирирічну дитину. М'ясо сховала у діжку для тіста…

Керівники колгоспу змушували виснажених людей заступами копати канави для осушування ланів. Дехто помирав прямо на роботі. Не вистачало коней, щоб звозити трупи. Особливо помирали малі діти (там же, стор. 355).

Від голоду умирали цілі сім'ї. Зокрема, у селі Вільськ помер Феодосій Забродський і п'ятеро його дітей. В селі В. Горбаша в сім'ї Антона Євпака померло семеро дітей. В селі М. Горбаша помер Іван Петрук і шестеро дітей. Така ж страшна доля спіткала багатодітні родини інших сіл. У селі Дівочки, у сім'ї Григорія Бородича і Адама Шкуропати померло по п'ятеро дітей, а в селі Пекарщина в сім'ї Дмитра Демко померло вісім дітей (там же, стор. 451). **В селі Новопіль у родині Радчука Лук'яна і Домци Семенівни Радчук, батьків мого друга дитинства Володі, померло одинадцять дітей.**

А ось у селах Корчівка, Федорівка, Малинівка, Троковичі, Некраші, Стирти і селищі Черняхів — голодомору «не було». Бо

у так званій Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність (стор. 365–418), жодного слова про нього немає. І ці виродки запевняють нащадків, що держава допомагала голодуючим. Вони навіть нахабно уточняють: «але не всім». Якщо на мить погодитися з брехнею комуністів, що вони співчували умираючим від голоду, що держава допомагала голодуючим, навіть з урахуванням «але не всім», то відразу постає питання: навіщо ви відбирали у людей все їстівне, усі продукти харчування і знищували їх? Для того, щоб згодом допомогти «але не всім»?

За голодомор у селі Стирти і смт Черняхові, як на мене, не випадково не згадується. Бо колгоспом у цьому селі у 1983 році керував майбутній партійний і совєцький керманич району товариш В. Г. Гуменюк, а згодом він в Черняхові жив і працював, «історію» писав. Та на Черняхівщині він не один такий… Чого тільки варта брехня і цинізм запроданця Марка Миколайовича Коваля, який з серпня 1975 року і до червня 1994 року «ходив» у заступниках другої особи Черняхівської районної влади. Навіть після проголошення незалежності України Марко спромігся отримати містечко заступника глави районної державної адміністрації, а коли була започаткована робота над історією Черняхівщини — став членом редакційної колегії. …Тут він заповзято пише свою брехню (наче комуністична влада не грабувала селян, не примушувала переселятися із хуторів та отрубів до села і вступати до колгоспу, не створювала умов голодомору): «…Треба було подолати вікові звички дрібного власника, змінити його психологію, переконати селянина в перевагах колективної форми господарювання…» І треба ж такому статися! «…На період активної колективізації в районі припали часи голодомору 1932–1933 років», — несе він наступну порцію брехні до нашої свідомості. Отак раптом «припали часи голодомору» або з нічого виник та «стався голодомор». Уявляєте? Усе найгірше з нашим народом траплялося випадково. Не з вини комуністів… «Тому доводилося органам виконавчої влади, активістам і пропагандистам із середовища комуністів, комсомольців та людям із передовими поглядами на суспільне життя терпляче роз'яснювати селянам, що врятувати їх від злиднів, неврожаїв, куркульської кабали може тільки колгоспний лад» (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, стор. 549–550).

Це пише той, у предків якого комуно-фашисти «долали вікові звички дрібного власника, міняли його психологію», а точніше —

безпардонно відбирали земельні наділи, житло, продовольство й іншу власність, тяжкою працею надбану! Знищували морально і фізично… Ці так звані «спогади» пише один із тих комуністів, які за сплином семидесяти років роздеребанили власність народу України та відновили вікові звички приватного власника… для себе «любих і коханих». І комуніст Марко Коваль не соромлячись пише, що в Україні у 1937 році налічувалося 28,2 тисячі колгоспів. Що «все йшло гаразд, в країні ліквідовано експлуататорські класи (начебто колгоспи не експлуататорські утворення?) і причин для занепокоєння, здавалося б, не було». Та от тільки Й. В. Сталін висунув тезу про загострення класової боротьби і це стало причиною масових репресій…

А хто здійснював ці репресії? Хто план винищення українців виконував? Не пише учасник більшовицького терору 60–80 років минулого століття, хто це робив. Адже на заключній стадії більшовицької доби, тобто, з 1959 року Марко Коваль був при владі! Чи я помиляюся? Можливо, Сталін сам приїздив на Черняхівщину і тероризував її мешканців? То повідомте про це читачів. Що це він сам тут, у нас на Черняхівщині, ловив селян, репресовував, катував і відправляв до Сибіру, Соловків, до концентраційних таборів смерті і в'язниць ГУЛАГу, до губернських (обласних) розстрільних дільниць! А ви, його поплічники, посіпаки і запроданці, лише спостерігали за його жорстокими діями… А хто ж, шановний товаришу Марко, натомість знищених вами так званих куркулів, поміщиків і капіталістів, експлуатував селян так, як ніхто ніколи в історії людства цього не робив? Хто змушував їх працювати у колгоспі за трудодні? Мінімум відробляти. А комуністи за їхню рабську працю давали грами зерна на трудодень… Роботодавців з людським серцем, до яких селяни і міщани наймалися працювати за заздалегідь обумовлену плату, комуністи знищили. Створили єдиного безальтернативного роботодавця на селі — колгоспи. Змусили селян працювати у колгоспі цілий рік майже безоплатно, не знаючи свого заробітку. То хіба комуністи ліквідували експлуатацію селян, шановний Марко? Де ви це побачили чи відчули? Вони її у рази посилили. А собі, добродію, на лобі запишіть, що наші предки (за винятком люмпенів-ледацюг), не бажали колгоспного життя. Навіть не всі комуністи-людиноненависники бажали колгоспного ладу, а тим паче працювати за трудодні…

19. КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ У НОВОПОЛІ І ЇЇ НАСЛІДКИ

Ні новопільці, ні мешканці інших сіл не поважали запроданців-активістів совєцької влади. Члени КНС у них авторитетом не користувалися. Підтвердженням цьому висновку є повідомлення Пулинської волостної КНС від 10 жовтня 1921 року № 788 Житомирській повітовій КНС про кількісний склад комнезамів (село Новопіль тоді підпорядковувалось Пулинській волості). У Пулинській волості, з населенням понад 80 тисяч, було 1226 членів КНС. Ледве 1,5 відсотка дотягувало. У той же час бажаючих вважати себе членами Новопільської КНС і одного відсотка не було. Ці показники яскраво свідчать, що під час дії НЕПу понад 98% селян були матеріально забезпечені і ніяк не бажали вважати себе «незаможниками». Вони не прагнули створювати колгоспи. Проте під тиском і активним сприянням комуністів та їхніх посіпак 1 квітня 1928 року десять так званих фундаторів створили сільськогосподарську артіль «Незаможник» при селі Новопіль. І, зверніть увагу, створена вона була на землі державного фонду, відсудженій від Окілковської земельної громади. Фундатори уклали Установчий **приговір.** Не дивуйтесь! Саме так вони його назвали. Не угода чи договір, а «приговір». А можливо, така назва більш відповідала дійсності? Так звані фундатори сільгоспартілі *приговорили* себе і своїх нащадків на довічне рабство у совєцькому колгоспі. Кріпаками захотіли стати? Будьте! Але не тягніть туди своїх дітей і онуків… нащадків своїх. Вони ж бо кріпаками не хочуть бути…

За цим «приговором» фундатори зобов'язалися передати у колективне користування землю, «що з неї користується кожний член-фундатор»: Лущик Михаїл Якимович — 2 десятини, Плонський Генріх Юрійович — 3,5 десятини, Лущик Іван Семенович — 0,75 десятини, Шмідт Райнгольд Адольфович — 1 десятину і Шмідт Герман Адольфович — 1 десятину землі. Всього 8,25 десятини землі назбирали прибічники соціалістичного способу господарювання. Фундатор Пастрик Оскар Адольфовіч, Лукащук Федір Іванович, Лущик Семен Іванович, Маєвський Іван Іванович і Мороз Антон Юхимович — безземельні. Крім Івана Маєвського і Антона Мороз, усі «фундатори» — члени КНС.

Десять фундаторів передали до колективного користування: 8 корів, 2 голови молодняку, 4 овечки, 4 свині, 14 курочок, 2 бджолосім'ї і 2 плуга. Іншого майна у них не було. А їдоків у

так званих фундаторів сільгоспартілі було 38. Уявляєте, наскільки «працьовиті і старанні» були фундатори артілі? А 4 червня 1928 року у члени артілі прийнято родину мого дядька Йоськи, тобто, Йосипа Семеновича Адамовича. У кількості 5 душ. Тепер у них 43 їдока… Що спонукало дядька Семена до такого кроку і хто входив до тих 5 душ — достеменно не відомо. У них на той час був син Володя (1925 р. н.), донька Надя (1927 р. н.) і син Станіслав (1928 р. н.). Можливо, теща тоді ще окремо проживала…

9 серпня 1928 року артіль просить 500 карб. кредиту на покупку коней, 80 пудів пшениці і 120 пудів сортового жита. Незабаром до складу так званих фундаторів сільгоспартілі «Незаможник» прийняли парубка Петра Марковича Бойко, 1905 року народження. Майбутнього батька моєї подруги дитинства — Павліни Бойко. Для внесення паю йому надали розстрочку на три роки. 22 жовтня 1928 року загальні збори фундаторів артілі «Незаможник», під головуванням 23-річного парубка Петра Бойко, обирають дядька Йоську членом ревізійної комісії артілі. А незабаром так званим фундатором артілі «Незаможник» стає й батько Петра Бойко — Марк Тимофійович Бойко з родиною 5 душ і паєм: 4,5 десятин землі, хата — 70 карб., корова — 10 карб., теличка — 20 карб., курей 8 шт — 5 карб., гусей 4 — 8 карб. Всього на 163 карб. Що спонукало Марка Тимофійовича Бойко, більш-менш успішного господаря, приєднатися до так званих фундаторів артілі «Незаможник» — невідомо. Не віриться, що лише під впливом сина, Петра Бойко, він зробив цей крок. Можливо, він діяв на упередження? Бо відчув, що страшна колективізація невідворотна. Але, як би там не було, а 5 їдоків до артілі «Незаможник» додалося…

Першого ж року їхня «звитяжна» колективна праця дала «відчутні» наслідки. Догосподарювалися, як кажуть, до ручки. Не стало чим годувати дві пари коней, а родинам «фундаторів» — їсти нічого. Хліба не мають… Тому 29 листопада 1928 року, тільки-но зібрали перший урожай соціалістичного способу господарювання, артіль «Незаможник» (вих. № 511 і № 512) просить Окрколгоспсекцію подбати про видачу наряду на купівлю 250 пудів вівса у розстрочку на 7 місяців та 150 пудів жита на пільгових умовах. Пройшов місяць, а від Окрколгоспсекції не тільки допомоги, а й відповіді не надійшло. 2 січня 1929 року (вих. № 39) «Незаможники» нагадують Окрколгоспсекції, що їсти немає чого, а ті

до цього часу не дали наряду на 250 пудів вівса і 150 пудів жита на пільгових умовах. Вдруге просять про те ж саме… Виходячи з викладеного, можемо зробити висновок, що совєцька влада вже тоді була досить корумпована, а її бюрократичний апарат не сприяв «соціалістичному» способу господарювання.

Зато засновники колгоспу «Незаможник» (1937 року перейменують його на «Ударник») разом з комуністами села та їхніми посіпаками старанно виконували вказівки вождя усіх часів і народів великого Сталіна. Сумлінно грабували своїх односельців. Щонайбільше поцупили майна розкуркулених, репресованих і тих господарів, яких змусили з власних земельних наділів (отрубів) переселитися до села, до колгоспу вступити. Саме засновники артілі «Незаможник», перетвореної у колгосп «Незаможник», комуністи-грабіжники і поплічники їхні, усуспільнили найбагатші індивідуальні селянські господарства. Найкраще доглянуті землі з садибами поцупили… Але працьовиті і заможні селяни не поважали так званих фундаторів артілі і категорично відмовлялися вступати до неї…

Та у селі є ледацюги-комнезамівці. Вони впораються! Тільки накажи! Вони ж бо чекають від господаря команду «Фас!». Саме на такому підґрунті 1 квітня 1928 року з’явилась сільськогосподарська артіль «Незаможник». Лиха біда — початок. Фундатори артілі не мають, ні волів, ні коней… і землі у них — кіт наплакав. Біля дев’яти гектарів ледацюги мають. Як тут господарювати? А 38 їдоків мають! Вони ж бо їсти хочуть! Що ж робити? Грабувати потрібно. Так і вчинили. Тим паче, що команда «Фас!» від Господаря надійшла. Репресовують, розкуркулюють. Усе майно і земельні наділи відбирають. Знешкоджують «ворогів народу» і себе матеріально підтримують. За це й горілочки випити не гріх. Та не хочуть селяни йти до колгоспу. Не йдуть навіть ті, хто за своїм матеріальним станом до середняка не дотягує. Наче змовились. Не йдуть до колгоспу і все тут! Шкода їм, бачте, любу корівку і коника останнього віддавати до колгоспного казану. А керманичі наполягають. А керманичі вимагають темп колективізації пришвидшити. Москва вимагає! Хід колективізації Сам великий Сталін контролює.

…Отримали наказ за будь-яку ціну завершити колективізацію і взялись комуністи за роботу дружньо і безжалісно. Залучили до цієї важливої державної справи весь совєцький актив, усіх

люмпенів-ледацюг, п'яничок, запроданців і увесь кримінальний світ. У Новополі до лав грабіжників-потрошителів стали так звані совєцькі активісти: Кирило Клеван, Макар Біляченко, Остап Чуян, Леонтій Борківський, Нарциз Тарнавський, Кособуцький, Криін, Омельчук, Крячин, Дмитрук, Коропчук, Плеханов, Олександр Супрунов, Федор Йосипенко, Антон Кострицця, Аврам М'янівський, Микола Проноза, Антон Холо, Степан Клинчук, Павлюк (що мешкав біля школи), Ткачук (що мешкав на Новоселиці) і інші. За допомогою військ рідної Робітничо-Селянської Червоної армії, під наглядом і участю військ ОГПУ робили вони свою чорну справу — здійснювали колективізацію і організовували голодомор. Наприклад, у селі Новопіль, по сусідству з Омельком Продоусом, німець Рихтер зі своєю родиною проживав. Успішний господар був, повагою у селян користувався. Він мав добротний цегляний житловий будинок і вітряний млин. Його розкуркулили: все майно комуністи і їхні посіпаки у нього поцупили, розікрали, а що було їм непотрібним — до колгоспу віддали.

На початок колективізації у Новополі було біля 98 відсотків матеріально забезпечених родин, які не бажали йти до колгоспу. Їх змусили. Загнали і до села, і до колгоспу. Усім долю зламали за допомогою внутрішніх каральних військ ОГПУ і військ РСЧА. Адже без втручання збройних сил ніяка колективізація не відбулася б. Комуністи разом із зайдами і запроданцями, опираючись на «людину з рушницьою», здійснили розкуркулення, колективізацію, організували голодомор, відновили скасоване 1861 року кріпосне право у більш суворій формі, ніж воно було за царату. Скасували право приватної власності, змусили сільські родини, а вони здебільшого були багатодітні, переселитися до села, до гурту. Хто виявив відвертий супротив — знищили або відправли туди «де Макар телят не пасе». Розкуркулили і знищили найліпших, найталановитіших українських господарів, здебільшого руками бездарних, але заздрісних сільських українців-ледацюг. Нерідко, руками рідних і близьких. Таких собі Павликів Морозових. Руками тих українців-запроданців, хто втратив національну гідність і пішов прислуговувати окупаційній владі…

Житлові будинки і господарчі будівлі, побудовані на власних земельних ділянках за межами села, змусили знести. Частину будівельного матеріалу дозволили перевезти до села і там збудува-

ти собі совєцькі хатинки, щоб не більше одно- чи двокімнатними були. Вилучили все рухоме і нерухоме майно. Те, що «активісти» не розікрали — усуспільнили. Тобто, до колгоспу здали. Усіх зробили однаково бідними. А бідним і нужденним народом керувати легше, бо він завжди залежний від керівника-чиновника, завжди йому щось потрібно і він має те «щось» випросити у свого начальства… Натомість праці на себе, комуністи запровадили примусову, майже безоплатну, рабську працю за трудодні. Відбулося закріпачення селян. Придбані тяжкою працею житлові будинки, господарчі будівлі, що на власних земельних ділянках за межами села були побудовані, зруйнували, щоб не нагадували добрі старі часи… Любовно виплекані садки відразу викорчувати сил забракло, тому вони на деякий час залишилися! Гарно доглянуту худобу, коней і іншу домашню живність не було куди помістити. Багато її пропало. Засоби виробництва безладно складувалися у колгоспі, а частину майна захапали люмпени-ледацюги. Одним словом, багато розікрали, розтранжирили, пропиячили, а тому майну і живності, що до колгоспу потрапила, нові господарі не зуміли дати ради…

А комуністи і їхні посіпаки ще й лихословили: «Самі ж привід дали. Не схотіли добровільно до колгоспу йти. Змусили нас згуртуватися і силоміць виконати вказівки великого Сталіна — привести селян до покірного стану, зробити їх однаково бідними. І ми це зробили… Довго будуть пам'ятати, чого коштує фунт лиха!» У Новополі, як і на всій Україні, комуністи і їхні посіпаки відібрали у селян власні земельні наділи, житлові будинки з господарчими будівлями, корів і телят, волів і коней, овечок і кіз, свиней і домашню птицю, насіння, засоби виробництва і останні продукти харчування. І не вважайте, що грабували вони тільки куркулів і середняків. Ні! Вони грабували усіх селян. Тільки більш старанно і злостиво грабували заможні родини і ті, які мешкали на власних садибах за межами села. Які успішно господарювали, вчасно сплачували податки і всупереч владі забезпечували своїм родинам безбідне існування і не бажали вступати до колгоспу…

Все забрали. Останнє вишкрібли і «запросили» до села переселитися і до колгоспу вступити. Дуже старанно «запрошували»! Навіть право вибору було: до колгоспу вступай або з голоду помирай! Хто відверто протидіяв — до Сибіру, Казахстану, на Соловки, на лісозаготівлю, на копальні й на інші підприємства системи

ГУЛАГу відправили. А комуніст Марко Коваль не вважає колективізацію і організацію голодомору більшовицьким терором. Він запевняє нас, що партія вела роз'яснювальну політику і організаційну роботу в трудових колективах, серед комсомольців і молоді, тому усіх одноосібних господарів села залучили до колгоспів… (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, стор. 546–551). Як просто! Без репресій, державного рекету і створення голодомору — роз'яснили і всі вступили до колгоспу!

А ось мешканці сіл Червоноармійського і Черняхівського районів, шановний Марко, кажуть, що ви безсоромно брешете своїм нащадкам, приховуєте від них правду. Вони іншої думки про ті страшні часи, а тому заявляють, що комуністи за допомогою збройних сил і військ ОГПУ (НКВС), застосували репресії, державний рекет, створили голодомор, змусили селян переселитись з отрубів і хуторів до села і вступити до колгоспу. Саме у такий спосіб вони створювали на Україні згадані вами 28,2 тисячі колгоспів. Зокрема, у селі Новопіль у такий же спосіб створили три колгоспи: імені Шевченка, імені Сталіна та «Незаможник», який у 1937 році переіменували на колгосп «Ударник». У власність колгоспів перейшла земля і майно, поцуплене у односельців, яке комуністи і їхні посіпаки ще не встигли розікрасти… Кожний житловий будинок, в якому мешкала селянська родина, нарекли колгоспним двором, а його мешканців — членами колгоспного двору, а відтак, і членами колгоспу. За кожним колгоспом закріпили певну кількість колгоспних дворів з їхніми мешканцями. Без прав, які мали кріпаки царської Росії. І зобов'язали їх працювати у колгоспі, майже задарма, за трудодні…

А щоб заробити трудодень, колгоспник мав, наприклад, сапкою огорнути 0,2 гектара хмелю чи картоплі. Ручною косою скосити 0,3 гектара ячменю, 0,4 гектара пшениці, жита тощо. На всі роботи були встановлені такі денні норми, які не під силу теперішньому селянину. За невиконання денної норми чи річного мінімуму трудоднів винні притягувались до відповідальності, навіть до кримінальної. Таких колгоспників висилали із села, незважаючи, що у них маленькі діти. Невихід на роботу чи запізнення — вважались злочином, і за це можна було отримати кілька років позбавлення волі або примусових робіт. На трудодні, за звичай наприкінці року, видавали збіжжя, але у такій мізерній кількості, що ледь виста-

чало на хліб на три-чотири місяці. Решту року родина забезпечувала себе продуктами харчування, вирощеними на присадибній земельній ділянці і вкраденими у колгоспі з ризиком потрапити до в'язниці. Землі навколо села Новопіль були розділені і закріплені за трьома колгоспами. Все навкруги стало належати колгоспам. Народу, як казали комуністи. Розпоряджалися так званою народною власністю невиховані, малоосвічені невігласи від комуністичної партії, яка тоді називалась партією комуністів (більшовиків). Тому є усі підстави стверджувати, що за комуністичної доби власність ніколи не була народною. Вона належала тим, хто нею розпоряджався, а саме — чиновникам сталінського комуно-фашистського режиму.

Після розкуркулення, репресій, примусового виселення із власних житлових будинків, що знаходилися за межами села, переселення до сільського гурту, станом на 13 вересня 1930 року у селі Новопіль налічувалось 626 так званих колгоспних дворів. У цих «дворах» проживали здебільшого багатодітні родини. У середньому в кожному колгоспному дворі мешкало 5 душ. І мешкали вони у невеличких одно- і рідко, двокімнатних житлових будинках. Дуже рідко хто мав двокімнатні хатинки, не кажучи вже про трикімнатні… Одноосібне господарювання і підприємницька діяльність були заборонені. Члени колгоспних дворів не мали права займатись підприємницькою діяльністю. Вони народжувалися членами колгоспного двору, а з шістнадцяти років ставали членами колгоспу, тобто, колгоспними кріпаками. Працювали і помирали колгоспними кріпаками. Вони були позбавлені елементарних людських прав і свобод. У них був лише обов'язок виконувати кріпацьку трудову повинність.

Поступити вчитися до середніх або спеціальних закладів чи вишів члени колгоспу або їхні діти могли лише за скеруванням і рекомендацією так званої трійки: голови колгоспу, секретаря партосередку і секретаря комітету комсомолу. І не мало значення, чи був він членом партії, комсомольцем чи безпартійним. Без їхньої характеристики навіть до допру не приймали… І не дивуйтесь — бо вся комуністична система красномовно наказувала: «Вклонися! Ще більше до землі нагнися! …і по закінченні навчання — до колгоспу повернися!»

«Славетно» попрацювали «борцы за счастье угнетенных». Колективізацію і голодомор одночасно здійснювали і досягли ваго-

мих «успіхів». Голодомор 1932–1933 років створили. Усіх з отрубів до села і до колгоспів загнали. Як худобу до кошари. Усю землю, рухоме і нерухоме майно та продовольство відібрали. Тепер артіль «Незаможник» колгоспом стала… Та не подобається комуністам така назва. І 1937 року натомість «Незаможника» з'являється колгосп «Ударник». Це більш пасує колгоспно-кріпацькому ладу. Життя колгоспне не приваблює, то хоч назва колгоспу приваблива буде. А те, що кріпаки не хочуть працювати задарма — не проблема. Змусимо! Тепер усі ударниками праці повинні бути! Проте нездари — нездарами й залишаться. Награбованого у заможних селян майна надовго не вистачило. Кращі землі і засоби виробництва отримали, а успішно господарювати, як це робили куркулі, нікому. Нікому налагоджувати роботу колгоспів. Не здатні люмпени-ледацюги керувати колективними сільськими господарствами. Навіть здобутки своїх попередників не здатні використати на користь суспільству…

А як висвітлювалось все, що діялось у Черняхівському районі під час розкуркулення, колективізації, підготовки і здійснення голодомору? Це мав робити «*літописець доби». Не даремно ж* більшовицькі запроданці свою газетьонку «районку» — «Нестором-літописцем» нарекли. Не вірите? А щоб повірити — загляньте на 809 сторінку так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність». Адже отримати назву «Нестор-літописець» неабияка честь! Її треба заслугувати, підтвердити публікаціями… Тому я вважав, що автори нарису про «Нестора-літописця» зроблять невеличкий історичний екскурс по її сторінках, щоб читач знайшов підтвердження високої назви «районки». Та цього не сталося. Огляд вісімдесятирічної епопеї побрехеньок цієї «районки», так званого «Нестора місцевого», який у 1931 році називався «Комунар Черняхівщини», з 1936 року — «Колгоспник Черняхівщини», а з 1963 року — «Нове життя», редколегія вмістила на 2-х сторінках і на половинці сторінки — фотокартку людей, *причетних* до випуску так званого *літописця доби.*

А що ж писав «літописець» більшовицької доби? Зокрема, ця «районка», себто, «Комунар Черняхівщини», відзначила, що 20 жовтня 1931 року Черняхівська селищна рада на її сторінках рапортувала про виконання плану осінньої сівби на 100,3%. 24 травня 1933 року вона повідомила помираючому з голоду народові Черняхівщини про «велику радість», а саме, що під безпосереднім

керівництвом райпарторганізації нейнборський колгосп ім. Тельмана на 18.05.33 року виконав засів зернових, закінчивши сівбу в цьому році на 16 днів раніше минулого. Уявляєте! «Літописець доби» працює не у напрямку правдивого висвітлення подій і фактів страшної більшовицької доби. Він ховає правду від народу. Замовчує велику трагедію українського народу — голодомор. Долі тисяч мешканців Черняхівщини, які умирали голодною смертю, комуністичних писак не бентежать. Вони ж бо пайки отримують від «керуючої і спрямовуючої». А отже, як у народі кажуть: «ситий голодному не вірить». І не чують вони волання матерів і маленьких діток, які благають у них рятівного шматочка хліба… І не бачать вони простягнутих до них худеньких чи опухлих рук голодних діточок, які навіть не мають сили попрохати хліба… Мовчки стоять з простягнутими до них рученятками… Не дочекавшись від ситих порятунку, остаточно знесилені, падають і вмирають… І не бачать вони трупів померлих від голоду людей на вулицях сіл, на шляхах району, не співчувають їм. Вони ж бо ситі! І пишуть посіпаки те, що чекають від них комуністичні керманичі. Здебільшого про «досягнення», яких не було. А якщо вони й були, то без висновків про те, яким чином вони відбилися на добробуті так званого совєцького народу.

Не пише «Комунар Черняхівщини», що розкуркулення, колективізація і подальші дії комуністів-ленінців призвели сільське господарство до занепаду і руйнування. Про організацію голодомору, зокрема про вилучення у селян продуктів навіть не згадує. Не пише «Нестор-літописець», що комуністи і їхні посіпаки не здатні звести до купи відібрану від селян землю, майно, живність і утримувати все у належному стані, не кажучи вже про успішні господарства знищених ними сільських господарів-куркулів. Не пише, що бездарі-ледацюги не навчились господарювати, не стали успішними керівниками. Хоча б нагадали, писаки, своїм господарям-комуністам, що ті досить хутко руйнували і нищили доглянуті садиби і господарства так званих куркулів, так і про це — жодного слова… У цій «районці» тільки хвала їм, комуністам (більшовикам) — катам українського народу!

20. У ПАХАНАТІ ЗАКОН ЯК ДИШЛО, КУДИ ПАХАН ПОВЕРНЕ — ТУДИ ВОНО І ВИЙШЛО!

В імперії Пахана діють закони злочинного світу. Комуністи перетворили всіх селян в однаково бідних. Позбавили їх власності і бажання старанно працювати. Під час розкуркулення, колективізації і голодомору знищили мільйони самих розумних і працьовитих сільських господарів, тих господарів, які країну і пів-Європи годували хлібом. Наслідки були плачевні. Тут доречно звернути увагу на безмежну підступність вождя усіх часів і народів, головного пахана Сталіна. У цій ситуації *наймудріший* через газету «Правда» свою провину переклав на місцеве керівництво. Так би мовити, занесло вас, товариші, не в ту сторону, захопились, *запамороченням від успіхів страждаєте!*

І почалося! Тих, хто старанно і пунктуально виконував вказівки мудрого Сталіна, «*арестовывать и немножко стрелять стали*». А на їхнє місце, знову ж таки, невихованих, неосвічених або мало освічених нелюдів. Які, здебільшого, ні читати, ні писати не вміли. Ще й працювати не вміли і не бажали. Їм би тільки потрапити на керівні посади, над людьми бути… Саме тому, що керманичі партії комуністів (більшовиків) також невихованими, неосвіченими або малоосвіченими були. Вони по собі приміряли і розрахували, що ці нездарі і невдахи, покидьки суспільства, залюбки будуть винищували освічених і розумніших себе українців, а згодом — один одного. Вони старанно нищили не тільки вихованих, освічених і розумніших себе, а й один одного. Так попрацювали, що у шестидесяті роки минулого століття нелегко було знайти тих, хто у будь-який спосіб масово знищував українців чи організовував їх знищення, хто був свідком. Ті, що зробили свою чорну справу, були зайві новим зайдам, а тому їх знищували, як відпрацьований, негідний матеріал. Знищували їх такі ж самі покидьки… Все рухалось по колу. Спершу — вони, потім — їх. Потім один одного… Адже головний злочинець, пахан їхній, наказав: *свідків не залишати!* І він їх ліквідовує, до останнього… Хто вижив, то не тому, що менше злочинів скоїв, а тому, що черга не дійшла… Зауважу, не тільки більшовики-зайди, заслані північним «братом» винищували українців. Це здебільшого робили українські більшовики-запроданці, їхні поплічники, посіпаки і пройди усіх забарвлень.

Московські керманичі, як колись Петро Перший і Катерина Велика, по повній використали їх під час проведення продрозверстки, репресій, розкуркулення, колективізації, організації і здійснення голодомору тощо. Їх призначали на керівні посади до місцевих органів влади і створюваних колгоспів. Недарма ж наші предки казали: «Погано, коли пан — хам, але гірше, коли хам паном став!» А тут хам-ледацюга паном-керівником, паном-начальником став! І керувати почав. Вчити більш здібних і працьовитих, більш освічених, більш талановитих і розумних, більш підприємливих, ніж сам. Почав вчити, як їм жити… Що залишалось робити позбавленим прав і свобод українським селянам? Адже вони колгоспні кріпаки, вони раби. А раб має бути покірним, все мовчки зносити, беззаперечно виконувати волю рабовласника. І тільки…

Сталін став засновником совєцького кріпосного права. Паспорти селянам не стали видавать. Виїзд до іншого місця проживання чи право вибору роботи були заборонені. Майно і продовольство відібрали. На кістках сільського населення створили совєцькі колгоспи. …І звертається селянин у відчаї і з докором до вождя світового пролетаріату, що обіцяв щасливе життя, і каже:

«Устань, Ленін, подивися,
Як колгоспи розжилися!
Хата – боком, клуня – боком,
Ще й кобила з одним оком!»

Ленін став на постамент. Протягнув руку і сказав: «Верной дорогой идете, товарищи!» І перестали люди вірити *великому і лисому вчителю*, як і його *великому і вусатому учню*… Бо знали, що гірших умов життя у жодній країні світу нема… Але їхні поплічники і посіпаки — керманичі Черняхівського райкому КПУ так не думали і не думають до цього часу. Вони з захопленням прославляли політику великого лисого людожера Леніна і великого вусатого людожера Сталіна. Зокрема, свою безмежну любов до Сталіна вони висловили 21 грудня 1939 року через газету «Комунар Черняхівщини». Дослівно: «Сьогодні трудящі нашого великого Радянського Союзу відзначають славний ювілей — 60 років з дня народження найгеніальнішої людини в світі, вождя пригноблених усього світу, батька, друга, вчителя всіх трудящих — дорогого Йосифа Віссаріоновича Сталіна». Ось так вони йому на відстані тисячи кілометрів лизали ж..у, зневаживши пам’ять кількох десятків

мільйонів знищених ним і перетворених у рабів українців. Наче не знали, що у створеній і одноосібно керованій ним країні диктатури пролетаріату досить сексоту згадане вище звернення до Леніна донести до вух енкаведистів, як сміливця вивозили у невідомому напрямку. У місця, «де Макар телят не пасе». І без права листування…

Совєцьке кріпосне право було багато гіршим від того, яке було у царській Росії до 1861 року. Кріпак царату мав право володіти будь-якою власністю, без обмежень, а совєцькій колгоспний кріпак мав право лише на особисту власність, яка обмежувалась, скажімо так, носільними речами. Колгоспні кріпаки, незалежно від того, скільки їх мешкало в одному колгоспному дворі, мали право тримати одну корову, теля, свиню, кілька десятків курей, гусей, качок, користуватися лише однією присадибною земельною ділянкою до 0,60 гектара тощо. Комуністи не сікли свого кріпака різками прилюдно. Вони запроторювали його до катівні енкаведе, а там, таємно, щоб люди не бачили і не чули, піддавали страшним тортурам. Вибивали з нього будь-які, потрібні катам, зізнання у скоєнні злочинів, про які він і гадки не мав. Так пристрасно допитували, що він проти рідних батьків і дітей своїх свідчення давав… Кріпак часів царату повинен був отримати дозвіл свого пана, скажімо, на одруження, зміну місця проживання, перехід на іншу роботу тощо. А колгоспний кріпак повинен отримати такий дозвіл не тільки від його власника — колгоспу, в особі голови правління колгоспу, а й від голови сільради та уповноваженого енкаведе. Крім того, повинен отримати згоду від партійного або комсомольського керманича, в залежності від віку того чи іншого кріпака. Вінчатися у церкві або хрестити своїх дітей колгоспним кріпакам і кріпачкам було заборонено.

Комуністам бракувало сміливості застосувати право першої шлюбної ночі… Вони думали про це, але не наважилися здійснити. Опричникам досить було ґвалтування наших дівчаток на допитах… У службових кабінетах. І поза ними, як вони це зробили, скажімо, у Холодному Яру… З трьома шістнадцятирічними дівчатками. Зґвалтували, а після того шаблями посікли… Тепер на хвилинку уявіть собі, що комуністи застосували право першої шлюбної ночі. Між паханами та між паханчиками рангом нижче виникли кримінальні розбірки. Такі собі міжусобні війни. І борються вони тепер за право першої шлюбної ночі, а не за втілення у життя при-

марних ідей марксизму. В горлянки один одному вчепилися… Надто гарні і привабливі українські дівчата, щоб пориви чоловічої пристрасті стримувати заради якогось там марксизму з ленінізмом разом взятими! Тому й не застосували права першої шлюбної ночі.

Щодо закріпачення селян, то тут ускладнень не було. Членів колгоспу, тобто, колгоспних кріпаків зобов'язали трудову повинність відробляти. Майже безоплатно. Встановили норми виробітку, завели суворий облік. Колгоспний кріпак відтепер зобов'язаний щороку виробити встановлений мінімум трудоднів. Кріпак чоловічої статі, скажімо, 240–260, а жіночої статі — від 180 до 220 трудоднів. Норми виробітку і мінімум трудоднів затверджуються загальними зборами членів колгоспу. І зверніть увагу, що колгоспники самі для себе встановлюють норми виробітку і мінімум трудоднів. У «демократичний» спосіб все здійснюється…

Голова колгоспу відкриває збори. Хтось із активістів пропонує склад президії зборів. Зазвичай, там голова правління колгоспу, кілька членів правління, один чи два «благонадійних» колгоспника, представник районної виконавчої чи партійної влади, місцевого партійного осередку тощо. Всі питання, що винесені на розгляд загальних зборів, неодмінно обговорюються присутніми на зборах. У обговоренні приймають участь заздалегідь підготовлені виступаючі, і рішення приймаються простою більшістю голосів. Це демократично чи ні? А демократія тут аж зашкалює! Бо всі голосують «За»! А як же іначе? Щоб не осоромитись… Бо на зборах районне начальство присутнє. У залі кілька незнайомих чоловіків сидить. Щоправда, на різних рядах і вони у цивільному одязі. Та ще двійко енкаведистів з дільничим уповноваженим міліції. Ці у формі, задля порядку. А коли до цього совєцького активу додасте десяток-другий комуністичних посіпак, то відразу зрозумієте, що загальні колгоспні збори будь-який Статут чи зміни до нього затвердять. Будь-які норми виробітку чи мінімуми трудоднів одноголосно приймуть. Всі проголосують: «За!» І щоб на трудодень видати 0,1 чи 0,2 кіло збіжжя — теж проголосують… Адже підняті руки колгоспників члени президії рахують. Крім того, на них звертають увагу ті, що у цивільному одязі і у формі опричників сидять та ще дехто… Хто наважиться проголосувати «Проти»?

21. СОВЄЦЬКІ КРІПАКИ І КОЛГОСПНЕ КРІПАЦЬКЕ ПРАВО

Комуністи перетворили селян у однаково бідних. Позбавили їх бажання старанно працювати. Винищили найкращих, освічених, талановитих, працелюбних і підприємливих українців. Еліту нації знищили! Усунули перешкоди на шляху зміцнення тоталітарної влади. Обільшовичених, але неосвічених, невихованих люмпенів-ледацюг комуністи призначили на високі державні посади. Вони бажають керувати, але не вміють. У них клепки не вистачає… Їхні дії визивають сміх і невдоволення селян. А це принижує авторитет комуністичної влади. Пахани, їхні керманичі, також неосвічені. Та вони мають досвід кримінальних авторитетів. Тож вірно розрахували. Ці невдахи, покидьки суспільства, залюбки винищуватимуть освічених і розумніших за себе українців, забезпечуючи собі і їм владу, а згодом — один одного знищать. Так і сталося…

Нелюди-керманичі комуністичної верхівки на сто відсотків використали нелюдів нижчої касти при проведенні політики військового комунізму, так званої продрозверстки, під час репресій, розкуркулення, колективізації, організації і здійснення голодомору тощо. Саме їх призначали на керівні посади до місцевих органів влади та колгоспів. Хама-ледацюгу у начальство возвели, підносили, звеличували «товариша-начальника» чи «громадянина-начальника». А він відчував себе надлюдиною. «Кузькіну мать» став показувати усім, хто нижче від нього за посадою. На якийсь там національний патріотизм у них і натяку не було. Саме такі, що з хамів у пани вибилися, стали керувати державою знизу і до верху. Вони почали учити більш освічених, розумніших і більш здібних, ніж самі, як їм жити і працювати…

Але ж відомо, якщо держава починає давати вказівки, що і як робити, якщо люди працюють з-під палки, то така держава довго не протягне. Здавалося б, у нас все належить державі. Гарно бринить? Чи не так? А насправді її багатства нікому не належать, якщо належать державі. Тоді, що ж таке держава? Як її помацать? А держава — це структури і органи, у яких працюють представники народу, а точніше, бюрократи. А бюрократія не може ефективно керувати економікою. Не може нічого створювати сама. Вона здатна лише руйнувати те, що було створено до неї. Найбагатшу країну здатна зруйнувати і дуже скоро… Населення біднішає… Що зали-

шалося селянам України, позбавленим прав і свобод? Тікати з такої країни або виконувати свої кріпацькі обов'язки. Адже, раб має бути покірним, все зносити, виконувати волю рабовласника. А то, не приведи Боже, не тільки волю, а й життя відберуть! З комуністами жарти погані…

Комуністи відродили кріпацтво, заявляють історики. А я, як колгоспник, що на собі відчув принадність колгоспного життя, не погоджуюсь з таким висновком. І ось чому. Совєцькому колгоспному кріпаку правовий статус кріпака царату і його життя були б раєм… Ні правовий статус, ні життя колгоспного кріпака ніяк не тотожне правовому становищу і життю кріпака царату. Правові норми, які містилися у так званому колгоспному праві, надто далекі від правових норм, що регулювали становище кріпака царату. Для совєцького колгоспного кріпака були встановлені незрівнянно гірші і більш жорстокі правові норми. Тому, створення совєцького колгоспного ладу не є відродженням кріпацтва, що був за царату. Комуністи створили нове кріпацтво. Небачене і не існуюче до цього — совєцькій колгоспний кріпацький лад. Більш схожий з рабовласницьким ладом. Проте раб мав приватну власність, а колгоспник — позбавлений її.

Комуністи створили жорстоку експлуатацію селян, страшні і принизливі для них умови існування, які назвати способом життя дуже проблематично… Колгоспний кріпак зобов'язаний був щорічно відробляти трудову повинність. Майже безоплатно виробити встановлений мінімум трудоднів. Колгоспний кріпак не знав, за яку ціну він працює. Що рабовласник заплатить йому наприкінці року за його тяжку працю. Звісно, статут колгоспу, мінімум трудоднів, норми виробітку, обговорювались і приймались загальними зборами колгоспників у «демократичний» спосіб, про який я згадував раніше. За таких «демократичних» умов, безперечно, ваш сумнів щодо одностайного прийняття загальними зборами позитивного для комуністів рішення згине, як роса на сонці… Відтак, ви ще й впевнитесь, що партія і народ — єдині! Заздалегідь будете впевнені, що статут колгоспу, зміни в ньому щодо норм виробітку, річного мінімуму трудоднів і таке інше загальні збори колгоспників приймуть у запропонованій комуністами редакції одноголосно. Усі будуть «За»! А як же інакше? Підняті руки підраховують прискіпливо… І не тільки члени президії зборів їх рахують…

І приймають загальні збори колгоспників, скажімо, колгоспу «Ударник», видати на трудодень 0,5 кіло зерна. На бажання колгоспного кріпака можуть замінити (у відповідній пропорції) на солому, полову, сіно, картоплю чи буряки. Тільки уявіть собі — за день тяжкої праці отримати 500 грамів зерна! Хочеш отримувати більше — виробляй більше трудоднів. Як скажімо, удови Катерина Вигівська чи Домка Радчук — 360 і більше трудоднів щороку виробляють. От їхні родини дещо більше збіжжя на трудодні отримують. Адже крім них й інші члени родини в колгоспі працюють. Коли й вони мінімум трудоднів вироблять — багато збіжжя отримають, хлібом на більш тривалий термін будуть забезпечені. Навіть зможуть інколи білу булку з'їсти. Адже один колгоспний кріпак може отримати до 180 кіло зерна за рік. У нас по труду платять! А хто не працює — той не їсть! Наприклад, службовцям: 20–25, бригадиру, скажімо, 25–30, а голові колгоспу — 35–40 трудоднів нараховували на місяць за їхній тяжкий труд. Тяжче працювали — більше нараховували… Це ж вам не тяпкою махати, день за плугом ходити чи гній на підводу завантажувати. Тут відповідальність велика! Крім того, вони наші совєцькі сільські активісти! Все враховується…

Звісно, комуністи не так платять селянам за їхню тяжку працю, як колись пані Марія Дворжицька платила. Та, що землею і маєтком у центрі села до 1919 року володіла (згідно акту землю і майно у неї вилучили у 1919 році). Вона «безжалісно експлуатувала» селян, які працювали у неї на різних роботах. Мала неабиякі прибутки. А платила кожному робітнику за рік 12 корців жита, тобто 108 пудів. Це майже по 5 кіло за робочий день (якщо вони працювали щоденно, без вихідних). Але вихідні у них були. І не менше 60-ти на рік… Виходить, що пані-«експлуататорша» платила своєму наймитові біля 7 кіло жита за день роботи, годувала 2 рази на день, ще й житлом забезпечувала. Її наймити жили у належних умовах, не так, як колгоспні кріпаки. А вона, звісно, ще й прибутки мала. А у нашій совєцькій державі приватна власність ліквідована, усе належить народу. І тільки держава отримує прибутки від тяжкої праці колгоспних кріпаків, а не якась там пані Дворжицька чи інші гнобителі трудового народу — у власну кишеню…

У нас диктатура пролетаріату, тобто влада, належить пролетаріату. Держава привласнює все вироблене колгоспними кріпаками, а їхню тяжку працю оплачує після того, як відрахує певні

кошти на власні потреби. Вони підуть на зміцнення економіки, а відтак і капітал кожного громадянина збільшиться… І врешті-решт платили колгоспним кріпакам стільки, щоб ті з голоду не вмерли. І підтягували паски наші селяни! Заповзято працювали задля світлого майбутнього. Розуміли, що країна у ворожому оточенні. За її військову могутність дбали, а не за своє, шкурне. Після суцільної колективізації і голодомору — всі патріотами стали…

Тепер уявляєте розмір реального річного заробітку колгоспного кріпака, якщо він нічого не крав? А їхні сяючі обличчя, їхню радість — за рік тяжкої праці отримати понад 150 кіло зерна! І чи можна порівняти оплату праці совєцького колгоспника з оплатою праці найманця на панщині? Там працювали на пана. А тут самі на себе, на свою рідну державу. Тож і платила пані Марія Дворжицька своїм парубкам по 108 пудів (1728 кіло) жита за рік тяжкої праці. І годувала два рази на день. А щоб залюбки на неї працювали, щоб прибуток у пані щороку був і було за що купити нові засоби виробництва… Зрозуміло, що річні заробітки колгоспних кріпаків не забезпечували навіть напівголодного існування їхнім родинам. Значною мірою їх підтримував урожай, зібраний на присадибних земельних ділянках. Але продовольчі потреби родин ним не задовольнялись. Здебільшого, родини були приречені на постійне недоїдання, на голод. І мусили вони обирати: голодувати чи йти красти? Вночі. Щоб комуністам і їхнім посіпакам не потрапити до лап. Вони ж бо старанно ловили крадіїв. За це їм щедро платили можливістю красти безбоязно. А колгоспна верхівка не дбала про завтрашній день, не затягувала паски, не заощаджувала. Вона вміла і знала, як красти…

22. ЖИТТЯ РОДИНИ КОЛГОСПНИХ КРІПАКІВ

Колгоспному двору, незалежно від кількості їдоків, дозволялось тримати одну дійну корову, відгодовувати одну теличку чи бичка, не більше двох свиней, кілька овечок, кіз тощо. Кількість курей, гусей, качок, індиків, кролів, начебто, не обмежувалась, але у жодному колгоспному дворі я не бачив зграї, яка б перевищувала двадцять особин. Якщо їхня кількість і не обмежувалась, то й тримати їх більше ніхто не мав змоги, бо кормів не було. Тож овечок і кіз мало хто тримав. Не виключаю, що селяни не бажали тримати багато домашньої живності. Зиску у цьому не було. Влада змушувала селян за безцінь здавати державі молоко, м’ясо, пір’я з

птиці, курячі яйця, шкуру з худоби — овечок, кіз, кролів, свиней тощо. Інвентарізація (облік) живності кожного колгоспного двору здійснювалась сільрадою два рази на рік. Дані обліку передавали до райфінвідділу, а той встановлював розмір податку й інших поборів. От тільки де брати корми для живності, комуністичну владу не обходило.

Корми колгоспники і члени їх родин заготовляли хто де. Косили траву на схилах канав, на краю шляхів, у чагарниках. Виривали бур'яни на власних городах і колгоспних ланах. Певну кількість зеленої маси відразу з'їдала домашня живність, решту висушували, складали у копиці чи скирти, ховали на горищі разом з пшеничною, житньою, ячміневою та просяною соломою. Сіно, конюшину, стебла кукурудзи складали у окремі копиці чи скирти. Вся робота з ранньої весни і до пізньої осені була підпорядкована одній меті — заготувати їжу для родини і корма для домашньої живності. Щоб до нового врожаю вистачило… Оскільки зернові культури молотили ціпами, то частина найдовшої житньої соломи використовувалась на ремонт даху хати. Так робили усі колгоспники. Бо майже всі хати були під солом'яним дахом. Тому кожен господар щороку намагався перекрити певну частину даху. Соковиті корми складали у кагати чи копчики. Картоплю, моркву, червоний буряк і капусту у качанах також зберігали у копчиках або у льосі, якщо він був.

Будувати житлові будинки, які мали б три і більше кімнат, заборонялось. Злочинна зграя комуністів піклувалась про те, щоб селянин жив зі своєю багатодітною родиною у теплі, тілами обігріваючи один одного взимку. У злиднях завжди щоб жив, ледве зводячи кінці з кінцями. Щоб він залежним був від влади та її чиновників… Колгоспний двір, де головою був мій тато (фото № 158), приписали до колгоспу «Ударник». Виділили присадибну земельну ділянку: 0,4 гектара — біля хати, а 0,2 гектара землі — в іншому місці, яке щорічно визначалось правлінням колгоспу. На трудодень давали від 100 до 500 грамів зерна. Такий заробіток не забезпечував нашу багатодітну родину хлібом. Троє діток ходило до школи. Одна дитина була дошкільного віку. У 1938 році — син, а на початку 1940-го — донька народилася. І було у моїх батьків шестеро неповнолітніх діток. Цілком зрозуміло, що отримане на 360 татових і 220 маминих трудоднів зерно не забезпечувало багатодітну родину хлібом. Тато, здебільшого, працював у дві

зміни. Одну зміну — конярем, а у другу зміну ставав до ями на розпил будівельних матеріалів поздовжною пилкою. Але марно. Ледь кінці з кінцями зводили. Тато красти не ходив і членам родини не дозволяв. Сподівались, здебільшого, на урожай з власного городу. Він рятував нас від голоду.

На городі батьки вирощували картоплю, жито, пшеницю, ячмінь, просо, гречку, капусту, цибулю, часник, червоні, цукрові та кормові буряки, столові і кормові гарбузи, огірки, помідори, соняшник, ягоди, тютюн, коноплю, мак, льон, моркву, конюшину, садовину тощо. Усього потроху. Доглядали теличку, щоб у майбутньому корову мати, натомість старої. Порося тримали, десятка два кролів і до двох десятків курей. Заощаджували на всьому, щоб дотягти до нового урожаю. Земля і вся живність колгоспного двору обкладалась великими податками. Крім сплати податків грошима, щорічно, за безцінь, колгоспний двір здавав державі 100–150 кіло картоплі, 10–20 кіло цибулі, 5–10 кіло часнику, 180–220 літрів молока, 150–180 яєць, 30–45 кіло м'яса, пташине пір'я тощо. З забитих кролів, заколотої свині та зарізаного теляти здавали шкуру. А що ж залишалось родині (у 1935–1940 роках), яка складалась, відповідно, із шести, сьоми і восьми душ? А їй лишалось рівно стільки, щоб з голоду не померла. Від урожаю до урожаю чекали на ліпше, а воно не приходило, те ліпше. Оминало двори колгоспних кріпаків… Щоб вижити, усі дорослі й діти від темна до темна тяжко працювали як у колгоспному, так і у власному господарстві. Або йшли красти у колгоспі, наймались на роботу до більш заможних селян (комірників, бригадирів, бухгалтерів, чиновників сільради тощо). Кріпак є кріпак! Прав не має, проте має, як казали комуністи, почесний обов'язок працювати на державу та зміцнювати її могутність.

Мінеральні добрива і гербіциди тоді майже не застосовувались. Задля отримання стабільних врожаїв на лани вивозили гній. Вилами розтрусювали і приорювали, здебільшого, на зиму. Посіви отруто-хімікатами не обробляли, за винятком плантацій хмелю. На присадибну ділянку гній розвозили возиком, розносили ношами, відрами і корзинами, сплетеними із червоної верби. Інколи у колгоспі виписували коней або волів. Тоді відразу розвозили гній, розтрушували його на городі і приорювали. Як правило, це робилося восени, під оранку зябу. Ми не знали і не бачили колорадського жука. Побачили його після війни, на малюнках. У Новополі

він з’явився наприкінці сорокових років минулого століття. Спочатку його збирали у пляшки і знищували, а згодом почали травити дустом і іншими отруто-хімікатами. Але його кількість щорічно росла…

Тоді ми збирали, здебільшого, екологічно чисту продукцію і можливо завдяки цьому, незважаючи на хронічне недоїдання, народ був міцнішим та витривалішим, ніж тепер. Не таким хворобливим… У грудні 1940 року у колгоспі «Ударник» видали по 3,05 кіло зерна на трудодень або 3 кіло зерна і 1,8 карбованця (середня заробітна плата на підприємствах була 300 крб, а пальто коштувало 700 крб). Наша родина мала біля 1000 трудоднів, а тому й зерна отримала відповідно. Була своя корова. Кабанчика відгодовували під Різдво. Кролів і курей тримали. Тато возив до колгоспного вітряного млина, який не переставали називати «млином Христофора Дояна», жито і пшеницю, молов їх, і наша родина щонеділі їла булку. Одним словом, жити стало дещо ліпше, але не довго…

Колгосп «Ударник», як зараз сказали б, був на плаву. Перед Другою Світовою війною став одним із кращих у Черняхівському районі. Мій тато став передовиком виробництва. Як тоді називали, ударником. А чи покинули злидні родину передовика колгоспного виробництва? Судити — вам! Після голодомору 1932–1933 років осінь 1940 року стала першою, коли совєцька влада змилувалась і видала на трудодень по 3 кіло зерна. Не інакше, що перед запланованою війною комуністи вирішили нагодувати народ, щоб ситих на смерть посилати… Отже, з осені 1940-го і до серпня 1941 року наша родина могла собі дозволити на свято (інколи і в неділю) з’їсти смачну білу булку, випечену у власній печі з петльованого пшеничного борошна. А після продажу частини зерна, отриманого на трудодні і сплати податків — купити недорогий одяг і взуття. Інколи навіть м’ясо, сало, рибу, цукор, цукерки, макаронні вироби купляли. Для дітей це були дуже радісні дні. Сподівались, що злидні назавжди лишили нашу оселю. Проте, раділи ми недовго…

А *як і в що одягались та взувались новопільці напередодні Другої Світової війни? Який зовнішній вигляд мали колгоспні кріпаки та їхні дітки?* Інколи дуже кумедний. Ніяк не схожий на одяг *«селян різних повітів»* добільшовицької доби, що на сторінках 31–33 «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» (фото № 145). Здебільшого на барахолці купували кимось недоношений

одяг і взуття, і з дірками також, бо дешевше коштувало (фото № 44). Коли не підходило по розмірам — перешивали або перелицьовували. У кожної господині чи господаря у сундуках або у мішках на горищі підвішеною до бантини, зберігалась стара одежа та взуття (якщо не продали чи не проміняли на харчі під час голодомору) і ми його використовували на латки. Отже, латки були різної мануфактури і кольору. Після перешивання або перелицювання нашими домашніми майстринями одежа була дуже кумедна. В одних місцях первинний колір зберігся, а у інших — вигорів… Пасамугами перелицьована одежа, здебільшого, була. Деякі родини одежу і взуття, як кажуть, з часів діда-прадіда зберігали. Але таких родин дуже мало було. Більшість вікових надбань, від дідів і прадідів, від бабусь і прабабусь, які українці у скринях і сундуках зберігали, були використані під час голодомору 1932–1933 років. Продали або на харчі обміняли… Мало у кого зберігся кожух, добротні чоботи, биті валянки тощо. Якщо таке взуття та одяг і зберігся, то здебільшого у родин, які мали що їсти під час голодомору. Дещо більше збереглось хусток, суконь, сорочок, черевиків дівочих. Тому наявність у родині одної-двох нових куфайок свідчило про певні статки (фото № 43 — 1948 року, а до війни — гірше одягалися).

У нашій родині статків не було. Не було і куфайок нових. Адже у 1940 році четверо дітей ходило до школи. П'ятій дитині пішов третій рік, а на початку 1940 року — шоста народилась. Ледве встигали ремонтувати та перелицьовувати… Носили сорочки, сукні, штани, спідниці, блузки чи кофточки, здебільшого, власноруч мамою пошиті. З домотканого і пофарбованого льняного чи конопляного полотна. Викройки мама, здебільшого, сама робила. Інколи до кравчині зверталась і та розкроювала їй матерію або шила більш «цивілізовану» одежу. Зокрема, перший бавовняний костюмчик і парусинові черевики мама мені купила після закінчення Другої Світової війни, у 1950 році… На барахолці чи у односельців купували зношений одяг, одежу, взуття, перешивали, перелицьовували, ремонтували тощо. З однієї пари поношених шкіряних чобіт, скажімо, шили дві пари черевик. Частенько шили взуття на дерев'яних підошвах, бо їх легше було замінити. Так чинила більшість новопільських родин.

Зазначу, що родини колгоспних кріпаків здебільшого були доброзичливі. Дорослі і діти приятелювали. Родини старанно допомагали одна одній. У однієї родини, скажімо, ткацький верстат

був. У іншої — швейна машинка. Одна мала свою прялку, а інша — колодки для шиття взуття відповідного розміру. Один закрійником був, а інший взуття шити вмів. Один господар мав рубанок, а інший — фуганок. Один вікна робив, а інший двері майстрував. Один умів піч викласти, а інший, скажімо, комин. Один теслею, а інший — столяром був. Одна господиня навчилась добре полотно фарбувати чи, скажімо, мило варити. Тут же інших навчить. Кожний мешканець села Новопіль умів щось робити краще від інших. Проте, ніякого вміння чи майстерності не приховували від сусідів. Учили інших. Наприклад, горище або стіни глиною грузувати вся вулиця сходилася. Горе навчило людей допомагати один одному. А тому у нашому селі були майстри і майстрині, як кажуть, на всі руки. І не приховували свого вміння. І залюбки інших учили… Жінки носили косинки чи хустки яркокольорові. Дуже рідко — теплі. Вовняні чи пухові, що у спадок від бабусь чи прабабусь дістались. Чоловіки, здебільшого, користувались поношеними військовими шапками і кашкетами. Багато чоловіків «будьоновку» носило, матроську безкозирку, військові шапки, кашкети і тюбітейкі. І мало хто носив новенькі, куплені у крамниці шапки чи кашкети, костюми, сорочки, косинки, хустки, сукні, пальто тощо. Саме так жила наша родина і більшість новопільців, «ощасливлених» догмами марксистсько-ленінського вчення та антилюдськими діями комуністів…

Стосунки, які склалися між зведеними братами і сестрами у нашій родині, можна вважати задовільними. Але мати, наче казкова мачуха, знущалась над дітьми батька: при кожній нагоді безпідставно лаяла, принижувала їх. Шкоду, яку вчиняла її донька Зося, звалювала на них. Татові діти їй були чужими. Тато був іншим. Для тата всі діти були однакові. Він нікого не кривдив. Відчуваючи знущання мачухи над його дітками, прохав їх терпіти, казав, що без неї буде ще гірше. Чому він не поставив її на місце? Чому не захищав Анелю і Ваню від її нападок? Не знаю. Можливо, кохав їхню мачуху, а тому терпів приниження. Проте стверджувати або заперечувати цього не маю підстав…

Родинні стосунки дещо покращилися після мого народження. А ще більше — після народження сестрички Гелі (на початку 1940 року). Наша поява позитивно вплинула на стосунки між зведеними братами і сестрами, дещо розтопила крижане серце мачухи. Тепер зведені брати і сестри були пов’язані кровними путами. Мали спільних рідних брата і сестру. Як по батькові, так і по матері. Для

нас, маленьких, всі вони були рідними. Ми любили їх, а вони — нас. Мене найбільше любила сестричка Неля, а я дуже любив її і сестричку Гелю. Уся родина безмежно любила Гелю. Навіть Зоську, до якої у мене з самого дитинства неприязне ставлення, не можу звинуватити у відсутності любові до Гелі. Після смерті Гелі найдорожчою, найніжнішою, найчуйнішою і наймилішою всіх людей на світі для мене була сестричка Анеля! Дорожчою за рідну маму!

Як я раніше зазначав, тато працював конярем у колгоспі «Ударник», а у другу зміну — пиляв лісоматеріал на дошки чи бруски. Мама працювала у колгоспі на різних роботах. Старші брати і сестри ходили до школи, а після школи і під час канікул працювали в городі або у колгоспі. На власному городі завжди працювали неповнолітні діти, а дорослі члени родини — у час, вільний від роботи у колгоспі. Релігійні свята комуністи не визнавали. Тому всі дні тижня були робочими. Тож працювали у колгоспі від сходу до заходу сонця. А коли неділю оголошували вихідним днем, то колгоспники працювали у домашньому господарстві, зокрема, на власному городі або йшли на базар у Пулини, Черняхів чи Житомир. Інколи навіть йшли на базар до Володар-Волинська. Міцних працездатних чоловіків у колгоспі було небагато, бо велика кількість їх загинула під час Першої Світової війни, громадянської війни та під час війни комуністів з власним народом. Багато здорових чоловіків було репресовано і вивезено енкаведистами для роботи на підприємствах системи ГУЛАГ. А частину тих, що лишились — мобілізували на Фінську чи інші, так звані визвольні війни країн Прибалтики, Західної України і Західної Білорусії. І керівництво колгоспу використовувало працю неповнолітніх дітей на будь-яких роботах, у тому числі і зі шкідливими умовами, як-то: обприскування хмелю отрутохімікатами, його збирання та сушка. До речі, на початку п'ятидесятих років минулого століття мені довелось кілька днів працювати на хмелесушарні колгоспу «Ударник», яка до колективізації належала славетному господарю Йосипу Досталу.

23. РУЙНУВАННЯ І ЗНИЩЕННЯ КОМУНІСТАМИ НАГРАБОВАНОГО

Центральна садиба колгоспу «Ударник» знаходилась за кілометр на північний захід від села, відразу за сіножаттю. Тут

були міцні і добротні будівлі. Частина їх побудована НЕПманами, а інші — перевезені з їхніх садиб і зведені на теперішній колгоспній. На своєму рідному місці знаходилась стайня з манежем і січкарнею, величезна клуня з манежем і січкарнею та дві комори (збіжниці), криті червоною бляхою. Ще одна дерев'яна стайня з криницьою, манежем і січкарньою була побудована під час колективізації із розібраних за межами села житлових будинків і господарчих будівель, належавших НЕПманам. У клуні зберігалось сіно і солома, стояла молотарка, січкарня і віялка. Вони працювали від механічного приводу, трактора або манежу, який приводився до дії кіньми чи волами, запряженими у нього. Праворуч від шляху, що на в'їзді до центральної садиби, знаходилась колгоспна контора. Метрів за сто п'ятдесят на північ — столярний цех і ковальня. Напроти них, на захід, у садку, стояла згадана раніше дерев'яна комора, крита бляхою, пофарбованою у червоний колір. Праворуч дороги, що йшла від колгоспної контори на північ, у напряму хмільниці, одразу за містком, стояла друга, раніше згадана мною дерев'яна комора, крита такою ж бляхою. Навколо згаданих споруд, що знаходились на центральній садибі колгоспу, знаходились з любов'ю виплекані НЕПманами добротні садки з ягідниками. Гарніші і доглянутіші садки знаходились на північ і на захід від центральної садиби колгоспу. В них росли яблуні, груші, сливи, вишні, черешні, горіхи. Садовина у цих садках була неперевершено смачна і духмяна. Дітлахам здавалося, що у домашніх садках такої немає. За садками, на північ, знаходилась хмільниця, хмелесушка і велика клуня, що колись належали родині Йосипа Достала, пращури якого переселилися на Україну із Чехословаччини у другій половині XIX століття.

Земельні наділи, на яких знаходились згадані садки, житлові будинки та господарчі споруди, до колективізації належали багатодітним селянським родинам, зокрема, славетним господарям Йосипу Досталу, Бродському, Бронці Загацькому, Петру і Володимиру Вигівському, Житинському, Рибіцькому, Клевану й іншим. Під час розкуркулення і колективізації, разом з власним майном, засобами виробництва, худобою, кіньми та іншою домашньою живністю, все це було поцуплене комуністами. Те, що вони не встигли вкрасти або зруйнувати — передали до спільного колгоспного казану. У такий спосіб створювалась колгоспна кріпацька система. Таким же

чином був створений і колгосп «Ударник». На кістках, через горе і море сліз новопільців. Лише те майно, яке грабіжники-потрошителі не встигли вкрасти, було усуспільнене, тобто, стало колгоспним. А ось земельні наділи, що колись належали славним сільським господарям, банда грабіжників, очолювана комуністами, мусила передати у безстрокове користування колгоспів. Їх вона вкрасти не могла. За пазуху не візьмеш, в помешканні не сховаєш. Тож усі земельні наділи, поцуплені комуністами у їхніх законних власників, стали колгоспними…

На південь, за садком Броньки Загацького, була велика сіножать. Вона тягнулась з Івановичівських кущів до села Новопіль. Довжина її була понад два кілометри, а ширина на окремих ділянках, від 150 до 500 метрів. За нею, на південь — просторі лани орної землі. До колективізації на них горделиво красувалися кілька десятків садиб сільських господарів. А за ними — проходив шлях Новопіль — Івановичі. На захід від центральної садиби колгоспу «Ударник», окремими островками бовваніють осиротілі без будівель і господарів, позбавлені піклування людини, самотні садки. Багато їх, садків вишневих… що колись були біля хати… в яких соловейки співали…

Від середини села Окілок, через лани колгоспу «Ударник», що межують з його землями, через садок Йосипа Достала, повз північну сторону колгоспної садиби йшла глибока водовідвідна канава, з похилими берегами. Місцями її глибина сягала двох і більше метрів. На території садиби, відразу за містком, канава повертала на південь. За ковальнею і столярною майстернею вона повертала на схід і прямувала до сіножаті. До канави, що йшла по ній від шляху Черняхів — Пулини до села Новопіль. Саме з цією канавою з'єднувались інші, менші канави, з навколишніх ланів і польових доріг.

Пригадайте! Новоствореним колгоспам від панів та інших землевласників, розкуркулених господарів, від тих, кого викинули із власних житлових будинків, що були за межами села, кого зігнали до села, незалежно від того, чи вступили вони до колгоспу — задарма дісталися добре доглянуті і хазяйновито оформлені житлові будинки з господарчими спорудами і будівлями. Гарно доглянуті землі та садки, кращі на той час засоби виробництва — взірець досягнень вільного і розумного господарювання, худоба, коні, воли, вся домашня живність була задарма передана колгоспам. Усе в них було!

Лише тями і здорового глузду не було у головах їхніх керівників! Нездатні були комуністичні керманичі усіх рівнів належним чином використати наявний потенціал. Не вміли вони господарювати.

Крім того, майже безоплатна робота «на дядю» не стимулювала колгоспних кріпаків. Робота з-під батога і нескінченне, нічим не обмежене викачування державою з колгоспів виробленої продукції гальмували розвиток сільського виробництва. Зокрема, й колгоспу «Ударник». Обільшовичені люмпени-ледацюги, природою позбавлені здібностей і хисту розумного підприємливого господарювання, не здатні були заступити місце знищених ними господарів. Адже вони знищили не тільки їхні здобутки, розтранжирили і знищили не тільки їхнє майно, а й найкращих господарів-учителів… Тому усі здобутки селян, досягнуті до і під час дії НЕПу, засоби виробництва, залишені без належного догляду садки, дренажна мережа, сільська інфраструктура, усе майно, що в насильницький спосіб перейшло у власність колгоспів, зазнавало занепаду і руйнування.

Комуністи неспроможні були не тільки господарювати, а й утримувати у належному стані налагоджене попередниками господарство. От руйнувати і нищити — вони майстри. Руйнували хутко, не думаючи про наслідки. І зруйнували… А відродити знищене ними сільське господарство, навчитись працювати так, як попередники, тями не вистачило. Сімох десятків років не вистачило. Це ми маємо знати! Про це маємо пам'ятати! Тепер уявіть собі: мережа розумно і передбачливо нарізаних та якісно збудованих водовідвідних канав, що забезпечували можливість повіневим і дощовим водам вчасно сходити з ланів, руйнується. На ланах утворюються цілі озера, вимокають посіви озимини, утворюються солончаки і болота… Про що це свідчить? Ці наслідки свідчать про те, що комуністи-руйнівники здатні ламати, нищити, але не створювати. Вони знищили самих здібних і підприємливих господарів. Зруйнували дренажну мережу, штучні водойми, сади і ліси, міцні цегляні і кам'яні господарчі будівлі, ферми і комори, хмільниці і хмелесушки, тіпалки льону і конопель, повітряні і водяні млини, житлові будинки. Усю інфраструктуру села винищили. А створити щось краще зруйнованого — тями не вистачило…

Зокрема, комуністи хутко фізично знищили талановитого господаря Нарциза Поплавського. На це у них розуму вистачило. А

використати його трудові здобутки на користь суспільству — розуму забракло. Збудований ним з червоної цегли двоповерховий житловий будинок, що стояв у оточенні чудового любовно доглянутого садка, окремий льох на подвір'ї, можна було використати під будинок відпочинку колгоспників чи їхніх діток, для сирітського притулку тощо. А вони навіть на будівельний матеріал розібрати його не змогли. Тями не вистачило. Отже, цей будинок, льох і садок — зруйнували, знищили. На користь суспільству мало що з того всього використали… За сімдесят років комуністи не змогли викреслити із пам'яті селян образ славного господаря Нарциза Поплавського і його трудові здобутки. Міцний кам'яний підмурок стояв до кінця минулого століття. Садок, без належного догляду, плодоносив понад півстоліття, нагадуючи селянам славетного господаря і його катів… А підмурок будинку Нарциза Поплавського і льох лише «нові українці» змогли розібрати на початку цього століття…

Таким же чином у Новополі комуністами були зруйновані житлові будинки з господарчими спорудами, садки (садиби і маєтки) — надбання сотень успішних і підприємливих господарів. Зокрема, Карпенків, Броньки Загацького, Христофора Дояна, Бродського, Костанта Бурківського, Захара Продоуса, Тарнавського, Шевчуків, Житинських, Йосипа Достала, Івана Поплавського, Петра Вигівського, Потапа Лігінчука, Михайла Острогляда, Кирила Бондарчука (Калатуша), Петра Рибіцького, Томаша Білецького, Вербицького, Івана Левченко, Степана Клевана, Петра Колодія, Харитона Мелешко, Адама Поплавського, Лєвона Павлюка, Кирила Павлюка, Юхима Павлюка, Василя Шевчука, Якова Бондарчука, Степана Бондарчука, Кіндрата Бондарчука, Степана Цимбалюка, Омел'яна Продоуса, Омел'яна Кіпчука, Дмитра Кіпчука, Гордія Лігінчука, Романа Цимбалюка, Павла Чайківського та багатьох інших. Всіх їх перерахувати неможливо, дуже багато їх було…

Постають питання. Навіщо комуністи так жорстоко повелись із сільською елітою України? Навіщо знищили мільйони її кращих синів і дочок, на яких трималось сільське виробництво і продовольча безпека країни? Навіщо зруйнували їхній добробут? Чому не використали, а зруйнували наслідки звитяжної праці сільських господарів? Чому саме на Україні відібрали у селян все майно та продовольство і зігнали їх до села? Навіщо більшовики піддали репресіям, голодомору, у різний спосіб замордували та знищили у

війнах і концтаборах ГУЛАГу, вивезли до Сибіру і Казахстану біля тридцяти мільйонів українців?

Як і від кого отримати відповідь на ці запитання? Чи можливо взагалі отримати на них чітку і зрозумілу відповідь? Адже дії комуністів не мають здорового глузду. Людоненависницькі вони і завжди суперечливі. Враховуючи це і опираючись на власні дослідження та спостереження, свідчення моїх родичів і односельців, як тих, кого уже немає з нами, так і тих, хто ще може підтвердити чи спростувати мої висновки, наважусь заявити, що комуністи, захопивши владу у наслідок перевороту, ставши злочинцями, намагалися за будь-яку ціну утриматися у владі, щоб не нести кримінальну відповідальність за скоєні злочини. Тому нищили все, що несло загрозу їхній владі, тому у їхніх діях марно шукати здоровий глузд. І зупинитися вони вже не могли…

РОЗДІЛ V

СОВЄЦЬКЄ КРІПОСНЕ ПРАВО І КРІПАКИ

1. МОЄ РІДНЕ СЕЛО І ЙОГО БАГАТОСТРАЖДАЛЬНІ МЕШКАНЦІ

Страшний голодомор скінчився. Комуністи всіх селян зігнали до села і до колгоспів. Зламали їхню волю і закріпачили. 1934 року мої майбутні батьки, Іван Семенович Адамович і Марцеліна Костянтинівна Тушинська (до першого шлюбу — Гроніковська), овдовівши під час голодомору, взяли шлюб. Створили одну велику родину із шести душ. Згодом, у 1935 чи 1936 році, вони переїхали жити до села Новопіль Черняхівського району Житомирської області. У селі було три колгоспи: «Ударник», імені Сталіна і імені Шевченка. Південна частина вулиці Кодня і далі на південь, від шляху майдан — Івановичі — колгоспні двори членів колгоспу імені Шевченко і належні йому землі. Вони межують з лісовим масивом, що тягнеться від села Стара Олександрівка до села Ксаверівка. За згаданим лісом — стародавнє село Вільськ. Північна частина села Новопіль (майже порівну) приписана до колгоспу «Ударник» і імені Сталіна. Залізничного сполучення село Новопіль не мало. Лише з 1974 року через село почали проходити автобуси, що

здійснювали регулярне перевезення пасажирів до районного і обласного центрів. А до того часу мешканці села добиралися до цих центрів здебільшого пішки. Інколи підводами (возами чи санями), на волах чи конях. Після колективізації селяни не мали ні коней, ні волів, а тому здебільшого добиралися до них пішки. Бо колгоспний гужовий транспорт не всім по кишені був, та ще й не завжди його випрохати можна було. Тому мешканці села вставали вдосвіта, звалювали на плечі тяжку ношу, брали дещо до рук і йшли до згаданих центрів, де діяли базари (продовольчі ринки і «барахолка»), щоб не тільки продати прозведену продукцію для сплати податків, а й купити щось із взуття та одежі. Дешевеньке. Поношене. Інколи купляли продукти.

У цьому селі мешкала татова старша сестра Антоніна Семенівна Біляченко (до шлюбу — Адамович) з родиною і молодший брат Йосип Семенович Адамович з родиною. Працездатні члени цих родин були членами колгоспу «Ударник». Тато і мама також подали заяви до цього колгоспу. А діти: Льоня, Анеля і Ваня — пішли вчитися до Новопільської семирічної школи. В часи, вільні від шкільних занять — працювали на власному городі або на колгоспних ланах. Заготовлювали зелені корма для домашньої живності і порали її. Коли припадала черга — пасли череду худоби. Майже кожної суботи чи неділі, якщо бригадир відпускав маму з роботи, допомагали мамі нести важку ношу на базар до Черняхова, Житомира чи Пулин (де був кращий базар). З появою колгоспів, продовольчі базари почали іменуватися «колгоспними ринками». До кожного із згаданих центрів пролягав побудований за часів царату ґрунтовий шлях, шириною понад шість метрів. З водовідвідними канавами по боках, які запобігали руйнуванню доріг дощовими і талими водами. До Черняхова, на схід, шлях пролягав через село Ксаверівку або повз села Кручинець. Але у будь-якому випадку, через село Клітище… До Пулин (тепер Червоноармійськ) шлях пролягав через село Івановичі. Селяни, чиї оселі були ближче до колгоспу «Ударник», добиралися до Пулин через села Окілок-Івановичі. Звичайно, до Житомира далі було, але там базар був ліпший, ніж у Черняхові чи Пулинах. Та й не один. Тому більшість новопільців намагалися потрапити на Житній або Сінний ринок міста Житомира чи на базар, що був на Богунії, а там, звичайно, й на «барахолку».

Зараз ми з вами з тяжкою ношею подумки пройдемо шлях, який мали подолати селяни, йдучи із села Новопіль на Житомирські рин-

ки у двадцятих — сорокових роках минулого століття. І почнемо ми свою подорож із сільського майдану, оскільки з сивої давнини він вважався центром села. Уявимо собі, що на майдані немає лисого сифілітика, що ніхто нам не показує витягнутою рукою на Житомир. А майдан, село і шляхи такі, як у ті далекі роки — до і під час дії НЕПу. З таким уявленням ми й почнемо нашу подорож…

Встаємо вдосвіта, коли ще перші півні не співали… Наш гурт збирається на північній стороні сільського майдану. За спиною у нас (на північ) великий панський садок, площею понад 9 десятин, а попереду — трикутник сільського майдану, південний кут якого вказує напрямок нашого руху до Житомира… За спиною у нас немає теперішнього довгобуду — будинку культури, двоповерхового будинку сільського уряду, школи і занедбаного сільмагу… Ніяких хатинок, починаючи з Прокопа Пронози і закінчуючи Миколою Супруновим (понад сіножаттю), немає. Жодної житлової і господарчої будівлі вздовж дороги, що йде до села Грушки (тепер вулиця Леніна), аж до хати Олександра Степановича Гончарука включно, немає. Немає жодної житлової будівлі, надвірних споруд і будівель на однобокій вулиці, яка починається хатою Івана Семеновича Адамовича, що за першою глибокою канавою, а на півночі закінчується хатою Андрія Ковальчука. На цій земельній ділянці ягідники та городина Марії Дворжицької. За другою глибокою канавою, починаючи садибою Ярини Мілінчук, теж вирощується городина і ягоди різних видів та сортів. Тобто, у нас за спиною красується лише добре доглянутий славетним садівником Захаром Холо панський сад, що починається біля сільського майдану, йде на північ і закінчується біля другої канави, що за хатою Олександра Гончарука. У центрі цього садка, на невеличкому пагорбі красується панський маєток, з білими колонами і округлими у верхній частині вікнами і дверима. Дах, критий цинковою бляхою, яскраво виблискує на сонці. І все це збагачує наше село, робить його привабливим. Кожен приїжджий йде милуватись видатною архітектурною красою панського маєтку. Від нього, повз будинку керуючого садибою, приїжджий спускається до копанки і купається у її кришталево чистій воді… Тепер від всього цього й сліду не залишилось. Яким це все було — ми згодом згадаємо. А зараз кожен учасник нашого гурту, що вдосвіта зібрався на сільському майдані, підважує на плечі нелегкий вантаж. На додаток чималий вантаж

у руки бере, бо кожна родина хоче як можна більше віднести на базар, щоб вторгувати якусь копійчину… І, як я вже казав, ранесенько, коли ще перші півні не співали, наш гурт вирушає до міста Житомир… Підводи на ринок вирушать на кілька годин пізніше. А ті, що м'ясо мають продавати — з вечора виїхали…

Гурт великий і веселий, але селом йдемо мовчки. Між собою здебільшого шепочемось. Ніяких жартів, щоб утомлених тяжкою працею селян не розбудити. Йдемо повз цегляного одноповерхового приміщення Новопільської семирічної школи, що праворуч нашого шляху (на початку вулиці Новоселівка), та невеличкого приміщення виконкому сільради і церкви, що праворуч, виходимо із села. Тепер, вже з галасом і жартами прямуємо на південь. До хвойно-листяного лісу, що за три кілометри… Шлях ґрунтовий, насипний, шириною понад шість метрів. На узбіччі шляху — водовідвідні канави. На всій його відстані до лісу лише три невеличких, дещо вужчих від дороги, містка. Вони побудовані через водовідвідні канави, які відводять воду з канави, що ліворуч шляху і спрямовують її до канави, що праворуч шляху, а з неї, окремими канавами вода збігає на сіножать, до річки Кам'янка…

Більшість гурту йде босоніж. І тут хтось вступив у коров'яче лайно. Члени гурту сміються, питають чи воно ще тепле, а йому, бідолашному, не до сміху — шукає травичку з росою… Але роса ще не сіла на траву і він змушений зупинитися. Рве траву, витирає ноги, доганяє гурт і починає відволікати інших, особливо тих, хто в постолах. Щоб хтось з них також вступив у коров'яче лайно, а він би посміявся з того небораки… Звертає увагу на садиби сільських господарів, що праворуч і ліворуч шляху, на яких темною масою видніються садки. Показує, що подекуди крізь них пробивається вогник від гасівок чи фонара «литюча миша» на подвір'ї, що мовляв, господарі на базар збираються… Але з цих його викрутасів нічого не вийшло. Кожний член гурту уважно придивлявся, куди має ступити. Ось ми й до лісу майже дійшли, а біля лісу «міни» такого ґатунку зустрічаються дуже рідко. Сюди рідко хто череду приганяє пасти…

Ось ми лісу дісталися. Ліворуч він тягнеться до села Ксаверівка, а праворуч шляху йдуть рівненькі рядки молодого соснового лісу. Вони наче поспішають до річки Кам'янка води на-

питись. Та сіножать не пускає — широченька вона. І йде здалеку. Одна частина — з Івановичівських кущів, а друга — від шляху Черняхів — Пулини і з'єднуються вони на вході до села Новопіль, біля Рижавки, в одну сіножать, яка на початку північної сторони панського саду приєднується до сіножаті, що йде з півночі, від садиби Василя (Базиля) Гонтарського, садиби тітки Явдохи, Катерини (Адельчиної) Продоус і Антона Холо. Об'єднавшись у одну, навпіл розрізаючи село, сіножать прямує на південь, до лісу… А по ній, від самого початку сіножатей, що в селі Новопіль об'єднались в одну, біжать невеликі струмки води. У селі Новопіль вони, одночасно з сіножатями, об'єднуються у один, більш потужний струмок, і утворюють витоку річки Кам'янка, яка по цій сіножаті спрямовує свої води до лісу і далі…

Від самого початку до згаданих струмків з навколишніх ланів і села збігаються джерельні, дощові і талі води. На всьому шляху витока річки Кам'янка поступово поповнюється за рахунок додаткових струмків, що біжать до неї справа і зліва, а вона поступово становиться дещо ширшою і прямує до лісу. Ми можем константувати, що має місце утворення річки Кам'янка і свій початок вона бере у селі Новопіль. Її вода біжить по згаданій сіножаті, постійно поповнюючись водою додаткових струмків, що збігають з навколишніх ланів, безжалісно розрізає ліс навпіл, долає греблю, що розташована за триста-чотириста метрів від початку лісу, за сто п'ятдесят — двісті метрів праворуч шляху, вниз по течії, і прямує далі, до села Вільськ. А на захід від річки, за лісовими луками, починається ліс і тягнеться до села Стара Олександрівка Пулинського району. За селом — інший ліс.

Ми входимо до лісу і, з насолодою вдихаючи лісові пахощі, підходимо до господарства лісника, що за двісті п'ятдесят — триста метрів від початку лісу. Біля криниці лісника, праворуч шляху, зупиняємось на кілька хвилин. Дерев'яним цеберком, тихенько, щоб не розбудити родину лісника, набираємо холодну джерельну воду, п'ємо і вирушаємо далі… Відчувши у тілі раптовий прилив бадьорості і фізичних сил, оздоровчу прохолоду лісу та вітчутне полегшання важких коробок і корзин на плечах та в руках, йдемо по зеленому, духмяному коридору лісу, слухаємо ранішній щебіт, спів і гамір розбурханих нами пташок. Прискорюємо крок… За кілометр виходимо на східну околицю села Вільськ. За півтора

кілометри ходу околицею села дістаємося шляху, що йде з центру у напрямку села Кам'янка. По ньому повертаємо дещо ліворуч, на південний схід.

Праворуч, паралельно шляху, йде широка, з перелісками і чагарниками сіножать, серединою якої, наче супроводжуючи нас із села Новопіль, несе свої води невеличка річка Кам'янка. Тут вона дещо ширша, адже протягом всієї відстані (а це понад десять кілометрів) вона додатково поповнилась водою безлічі різних струмків. Особливо у лісі — чистою джерельною холодною водою. Крім того, у Вільську до неї приєдналась річка Печеренка, яка несе свої води із ланів села Колодіївки і Щербин. А далі до неї стікаються води з ланів села Вигода. З лівої сторони нашого шляху її поповнює своїми водами безіменна річечка, що бере свій початок на ланах Іванкова. А ще вона поповнюється водами з ланів, що навколо села Вишполь. Над сіножаттю стоїть густий туман, наче простирадло з дірками, через які видніються верхівки дерев. Та ми не могли не помітити, що землі навколо села Вільськ начебто менш доглянуті і менш родючі, ніж новопільські. Хтось із гурту пожартував: «Схоже, тутешні господарі менше нас люблять садовину і ягідки. Ліворуч і праворуч шляху лани великі, а садиби маленькі. Садки — ще менші! Де ж там смачні фрукти візьмуться?»

Члени гурту ще раз з цікавістю оглянули лани і, порівнявши їх з Новопільськими, зробили висновок, що землі і господарі у нас кращі. Адже жодної такої садиби, як, скажімо, у Дмитра Кіпчука або у Нарциза Поплавського не було видно. На цих ланах не помітно чітко нарізаної мережі водовідвідних канав. Навіть по боках шляху, яким ми йшли, їх немає. Можливо, господарі на цій землі гірші, ніж, скажімо, у Новополі чи Окілку? А можливо, канави були, та останнім часом за ними не доглядали і вони прийшли у занепад? Ми цього не знаємо. Ми йдемо і розглядаємо усе навкруги… Праворуч шляху, за сіножаттю, видніється чималий лісний масив — сосновий бір. Це і є чудовий Длінків ліс, який ще називали «гостинним». У мене про нього найкращі спогади, але про це — окрема розповідь.

Уже розвиднілось, але сонця ще не видно. Воно десь там, за горизонтом, протилежним Длінковому лісу. Проте перші сонячні промені уже торкаються верхівок лісу, наче сонечко навмисне посилає їх, через наші голови, до гостинного лісу. А можливо, дякує йому за гостинність, якою ліс зустрічає людей, позбавлених

звичайного людського щастя і свободи. В обмін на тепло і затишок, яким він завжди зустрічає і проводжає нащадків славетних козаків, наших односельців, які полюбляли їздити з козацькими піснями саме через Длінків ліс. Нерідко, напідпитку повертаючись з ярмарку додому. І за це дарує йому своє тепло… І тут хтось із гурту каже: «Треба поспішати!» А як поспішати, коли наші плетені коробки, корзини і відра з кожним кілометром все важчими стають… Притомилися всі порядком… Та попри все, прискорюють крок. Попереду нашого гурту і слідом за нами ідуть гурти селян і одинаки з важкими корзинами і клунками на плечах та в руках. На шляху з'явилось кілька кінних підвод. Усі поспішають на базар… Ось ми наблизились до села Кам'янка, що за п'ять-шість кілометрів від Вільська. Повернули праворуч, на місток через річку Кам'янка. За містком починається шосейна дорога, яка метрів за сто повертає ліворуч, на південь. І ми по її узбіччю прямуємо до Соколовогірського лісу. За селом Кам'янка і сільським цвинтарем, що праворуч, переходимо невеликий міст і потрапляємо до лісу шириною біля трьох кілометрів. Йдемо узбіччям шосейної дороги, бо нам, босоніж або у постолах, краще йти ґрунтовим шляхом, ніж шосейним. Слухаємо пташиний спів, вдихаємо аромати лісових квітів. Ранішня свіжість наче сили нам додає і ми прискорюємо кроки. Проте, на лісовій ділянці шляху нас випередило багато кінських підвід, а ми лише одну хуру з сіном, у яку воли впряжені, обігнали. Метрів за сімсот до залізничного переїзду переходимо невеличкий місточок. На виході з лісу підходимо до переїзду через залізничну колію, що йде із Львова на Житомир. Ліворуч, приблизно за п'ятсот метрів, залізничний міст через річку Кам'янка. А за п'ятдесят метрів від нього, праворуч, у бік Житомира, починається сходження на гору, висота якої сягає сто п'ятдесят — двісті метрів. Це і є Соколова Гора, що дала назву селищу, до якого ми щойно увійшли. Через селище Соколова Гора прямуємо на Богунію, один з районів Житомира. Там є базар. Але багатьом він не подобається, і у центрі селища Соколова Гора, відразу за одноповерховим приміщенням школи, що праворуч шляху, ми повертаємо дещо ліворуч, у східно-південному напрямку.

Спускаємося до річки Кам'янка. Переходимо міст і потрапляємо до приміського села Видумка, а потім широким ґрунтовим шляхом ідемо у південно-східному напрямку. За півкілометра

до цегельного завода виходимо на шосейну дорогу і нею йдемо повз цього заводу. Метрів за триста-чотириста перетинаємо шлях Львів — Київ і сягаємо Руського цвинтару. За ним повертаємо ліворуч і потрапляємо на Сінний ринок. А праворуч нього, за триста — п'ятсот метрів — Житній ринок.

Був й інший шлях до цих ринків з селища Соколова Гора. Через Богунію. Тоді у селищі Соколова Гора ми не повертаємо ліворуч, на Видумку, а чуть-чуть праворуч і йдемо повз Соколовогірське кар'єроуправління, яке спеціалізується на видобутку граніту, виходимо на шлях Львів — Київ. Відразу перед нами — продовольчий ринок. Хто бажає — залишається на ньому, а інші повертають ліворуч, на схід, переходять міст через річку Кам'янка, піднімаються вгору до Житомирської панчішної фабрики. Повз неї йдуть (а у кого є гроші — їдуть трамваєм) до Руського цвинтару, а за ним повертають ліворуч і йдуть до Сінного ринку… Саме до цих ринків щосуботи і щонеділі приїздить багато люду з усієї області. Одні — щоб продати, а інші — щоб продати і купити. Це був звичний для новопільців шлях, як кажуть, натоптаний. Проте у моїй пам'яті цей шлях більш закарбувався у зворотньому напрямку, порожняком. З центру Житомира до майдану села Новопіль.

2. ПОВЕРНЕННЯ ДО РІДНОГО СЕЛА ПОРОЖНЯКОМ…

Шлях із Новополя до Житомира новопільці долали затемно. Розвиднялось лише на підході до селища Соколова Гора, а то й на Богунії чи у Житомирі. А з Житомира до Новополя цей шлях вони долали, зазвичай, у другій половині дня, що давало змогу бачити все навкруги, милуватися багатством і неповторністю краєвидів природи на всьому відрізку шляху.

У зворотному напрямку ми почнемо свою подорож з центральної площі міста Житомира. Мандрівник піде на північ. Повз заводу автозапчастин, того ж Руського кладовиська, які тепер знаходяться праворуч шляху. За п'ять-шість кілометрів від центральної площі перетинає шлях Київ — Львів і йде у північно-західному напрямку, повз цегельного заводу. Через приміське село Видумку прямує до високої гори, що зненацька забовваніла перед очима. Її форма нагадує вулкан, покритий лісом і чагарниками. Здолавши ще чотири кілометри шляху, мандрівник порівнюється з горою, яка тепер

знаходиться за п’ятсот метрів праворуч нього. Це і є Соколова Гора, на якій, за стародавньою легендою, ховався від переслідувань ватажок народних месників Сокіл і тому народ дав цій горі таке ім’я. Та сьогодні її вже не існує. «Новим українцям» знадобилася глина, пісок і каміння, з яких складалась гора. А більш за все їм подобався краєвид, що відкривався з неї. І побудували «нові українці» там свої «маленькі хатинки»… І зникла Соколова Гора. Лише легенда про народного месника Сокола не зникла. Поки що. Вона буде жити до тієї пори, поки будуть живими свідки існування Соколової Гори у її первісному вигляді, поки існуватиме селище, що отримало назву легендарної гори. Та Бог з ними, «новими українцями». Бог їм суддя, люди та історія. Ми ж бо з вами супроводжуємо мандрівника у ті далекі часи, коли та легендарна Соколова гора існувала…

Мандрівник перетинає річку Кам’янка кладкою, що поруч колишнього містка, зруйнованого Червоною армією при драпанні від німців у сорок першому (до цього часу так і не відбудованого) і опиняється у селищі Соколова Гора. За триста метрів виходить на його центральну вулицю, яка прямує з Богунії до села Кам’янка, що сховалася за Соколовогірським лісом. Повертає праворуч, переходить невеличкий місточок і опиняється на шосейній вуличній дорозі, шириною понад дванадцять метрів, напроти одноповерхової будівлі з червоної цегли — Соколовогірської середньої школи, що зліва шляху. Поруч з нею — сільмаг, а за ним — ларьок «Соківоди». Мандрівник випив склянку прохолодного морсу і пішов далі, по шосе, на північ. Повз житлові будинки, що розташовані по обидва боки до самого переїзду через залізницю. Перетинає залізничну колію, біля якої праворуч (з боку лісу) стоїть кілька житлових будинків, у яких живуть родини робітників залізниці і охорони залізничного містка, що через річку Кам’янка, у підніжжя Соколової Гори. Під пташиний гамір, вдихаючи запах різних духмяних трав і квітів, мандрівник входить до Соколовогірського лісу.

Ліворуч, за триста-чотириста метрів від переїзду, стоїть кілька десятків одно- і двоповерхових, здебільшого цегляних житлових будинків. У них живуть родини працівників, що обслуговують базу державного резерву паливно-мастильних матеріалів та родини будівельників УНР-848 Будтресту 26. Посередині цього житлового масиву — клуб, у якому три рази на тиждень демонструються кінофільми. Після показу кінофільму юнаки і дівчата організовують

танці. За сто метрів — невеличкий міст, і далі шосе йде дещо вгору. За триста-чотириста метрів мандрівник підходить до суворо охоронюваної бази державного резерву паливно-мастильних матеріалів. Напроти прохідної будки він повертає праворуч. Метрів за п'ятдесят оминає високу огорожу з колючого дроту і повертає ліворуч, на північ. Мандрівник не йде петляючою між дерев дорогою, бо вона дуже розбита, вся у вибоїнах. А до самого кінця огорожі йде стежкою, що в'ється біля тієї дороги. На об'єкті тихо. Не чути лаю злих вівчарок, бо їх на день собаківник забирає до собачарні. За огорожою з колючого дроту тільки вартові воєнізованої охорони ходять.

Десь за півтора-два кілометри мандрівник повертає ліворуч. Метрів за сто виходить на шосе, що наче вислизнуло з-під колючого дроту, повертає праворуч і по ньому прямує на північ, у напрямку села Кам'янка. Але шосе, на яке щойно потрапив мандрівник, за сорок-п'ятдесят метрів обривається містком, зруйнованим Червоною армією при втечі від німців у 1941 році. Подорожній вбрід переходить невеликий струмок, прямуючий до річки Кам'янка, виходить на шосе і метрів за двісті потрапляє до села Кам'янка. Ліворуч шосе — огорожений з боку вулиці сільський цвинтар. Перехрестившись і поклонившись похованим на цвинтарі, мандрівник прямує майже до кінця села. Напроти колгоспного господарчого двору, що ліворуч, повертає праворуч, на кладку, яка збудована поруч з містком, зруйнованим Червоною армією 1941 року. Переходить річку Кам'янка, виходить на ґрунтову дорогу, яка метрів за п'ятдесят повертає ліворуч і прямує до села Вільськ. За сто метрів, праворуч шляху, у тіні високих дерев, велика братня могила з металевою оградою і пам'ятником з червоною зіркою. У ній покояться червоноармійці, які загинули при визволенні села Кам'янка від німецько-фашистських загарбників. Мандрівник підходить ближче до могили, знімає картуз, хреститься і низько вклоняється… На згадку приходять слова поета: «Куди б ти не йшов і не їхав, але тут зупинись! Могилі цій дорогій всім серцем уклонись!» Він з задоволенням і вдячністю пригадав, що жодний новопілець не проходить повз цієї могили, не вклонившись їй. На серці дещо легше стало. Вони загинули, щоб ми жили, подумав він. Надів картуз і пішов у напрямку села Вільськ, що за п'ять кілометрів звідси.

Шлях, яким йшов мандрівник, пролягав на відстані триста-чотириста метрів від річки Кам'янка, яка на зустріч його руху несла

свої води від стародавнього села Вільськ. І тільки-но мандрівник відійшов від села Кам'янка, щонайбільше, п'ятсот метрів, навіть не порівнявся з початком Длінкового лісу, що на протилежному боці сіножаті, якою тікла річка, як кроки його уповільнились. Він помітив на сіножаті надзвичайну активність чорно-білих польових чайок. Вони то злітали вгору, то з криком падали до низу. Сідали на сіножать і бігли з криком: ки-и-гі, ки-и-гі, ки-и-гі! Мандрівник зрозумів, що їх так стривожило, коли побачив на сіножаті ватагу дітлахів з ятерами і саками. Вони йшли ловити рибу. А чайки відчули з їхнього боку загрозу цілісності своїм гніздечкам і кинулись їх рятувати, відвертаючи загрозу на себе. Проте, помітивши, що дітлахи чайками не переймаються, не мають наміру дерти їхні кубельця, зупинились, роздяглись і з галасом полізли у воду ловити рибу — він заспокоївся. У якийсь момент згадав своє дитинство, як він з друзями бігав за Броньковe седище ловити рибу, а чорно-білі чайки вважали, що вони йшли дерти їхні кубельця… На обличчі пробігла посмішка: все навкруги повторюється знову і він, прискорюючи крок, попрямував до Вільська…

На обох берегах річки, особливо навколо високих кущів та дерев, що там росли, спостерігався шалений, нескінчений пташиний гамір. Якусь несамовитість цьому гамору додавали лелеки. Прилетівши на сіножать, одні приймались обідати ящірками, жабами та іншими ласощами, інші лелеки — безперервно клекотали своїми дзьобами, наче запрошуючи до себе своїх сородичів. Одні лелеки прилітали, а інші відлітали годувати малят. Тоді знову повертались, але клекіт не вщухав… Мандрівник спостерігав багатоликий конвеєр збереження і забезпечення життя. І вкотре зробив висновок, що жодне живе створіння, жодна пташка, не залишає беззахисними або голодними своїх діток, а бореться за їхнє життя… Навіть зозуля, що підкидає свої яйця до інших пташиних гніздечок, не припиняє спостерігати за розвитком свого дитинчати. Вона пам'ятає, у якому гніздечку йому притулок знайшла…

А по середині сіножаті невпинно бігла цілюща водичка і забезпечувала вологою величезні лани. Випаровувалась. Вночі падала на рослини чистою росою і додатково підживлювала їх вологою… Яка неповторна краса! Згадалося босоноге дитинство. Зокрема, як босоніж бігали по росі… Ноги росою мили і раділи… Бо вільними і безтурботними були… І тут, мандрівник порівнявся з Длінковим

лісом, у якому я вперше побував влітку 1943 року. І запам'ятав на все життя. То був день мого хрещення. Можливо, наприкінці липня чи на початку серпня це було. За німецької окупації. Добре пам'ятаю, що за місяць чи півтора до цього мені виповнилось п'ять років… Повертаючись з Житомира додому, після хрещення, учасники цього дійства на трьох підводах заїхали до гостинного Длінкового лісу. Коли ми в'їхали до нього, сонечко ще стояло височенько. Але у лісі, за високими і густими соснами воно вже нас не припікало. Із сіножаті тягнуло прохолодою. Тож після спекотного дня всі відчули себе наче у раю, були веселі і радісні, жартували. Чоловіки скаржились жінкам, що дуже зголодніли, а ті казали: «Нічого! Більше терпіли, а тепер з голоду не помрете…»

Лук'ян Радчук з моїм хрещеним батьком Яковом Цимбалюком вподобали галявину поруч з дорогою. Підводи поставили буквою «П». Та так поставили, щоб коні не могли самостійно зрушити з місця. Я це добре запам'ятав. Адже коли ставили першу підводу Андрія Ковальчука, то його коні впиралися. А дядько Лук'ян сказав: «Ти бачиш! Не хочуть назад, до Житомира». Було таке враження, що вони дійсно не хотіли ставати головами до Житомира. Додому прагли. Інші підводи задки підкотили до підводи дядька Андрія з обок боків (вона була довша від інших), впритул. Жінки почали накривати стіл. Чоловіки розгнуздали коней. Поставили їм годівниці, підсипали січки з вівсом, побризгали водичкою. Погладили коней. Взяли відра і пішли до річки по воду. Оскільки тата залишили допомагати жінкам, то я пішов до річки з хрещеним батьком Яковом. Звісно, я не допомагав йому носити воду. Скоріш за все мішав йому це робити. Але він терпів і жартував зі мною. Казав: «Ну що, козак! Сходимо ще разок по водичку?» І я біг, тримаючись за дужку відра. Цікаво було. Мене ж козаком називали! Я наче підростав на очах… Груди вип'ячував… Ми напоїли коней та принесли води про запас. Тільки чоловіки почали анекдоти та різні бувальщини розповідати, як їх запросили до столу. А мені й до столу перехотілось, хоч і голодний був. Так сподобались анекдоти і бувальщини, що й про голод забув…

Сіножать, що була на схід від лісу, почала покриватись легким туманом. А в лісі стояв нескінченний пташиний гамір. Я ніколи такого не чув і не бачив. Тому з подивом придивлявся до кожної пташки, яку досі не бачив. І уважно прислухався до їхнього співу, якого досі

не чув… Моя мати, хрещена мама Антоніна, тітка Надя (дружина хрещеного батька Якова) і тітка Домця (дружина Лук'яна Радчука) на трьох підводах накрили такий стіл, що чоловіки були вражені. Почали милуватись їхньою майстерністю, вихваляти їх і нагороджувати поцілунками. А ті сміялись і казали: «Жінки! Дивіться! Що вони роблять на тверезу голову? А що ж то буде, коли вип'ють?» Настрій у всіх був чудовий. Всі стали до столу. І мене теж запросили до столу, чому я дуже здивувався. Я не йшов до столу. Впирався, пам'ятаючи науку батьків. У ті далекі часи малеча не сідала до столу з дорослими… Та хрещений батько сказав: «Сьогодні тобі, козаче, дозволяється сісти до одного столу з дорослими. Адже ми тебе не тільки Володимиром охрестили, а ще й козаком. Так що, запрошуємо до столу! А от первачку тобі не дамо. До нього дорости треба!» Всі засміялись, а я, зніяковілий, але гордий, підійшов до столу. Тато налив у склянки перваку і сказав моєму хрещеному батьку Якову: «Ну, куме, тобі слово!» Той взяв мене на руки і сказав: «Дорогі мої друзі! Сьогодні у нашому курині поповнення! Козака Володимира охрестили! Тож давайте побажаємо йому вирости справжнім козаком, а його батькам побажаємо міцного здоров'я і щастя!» А тоді підморгнув і додав: «За тебе, синочку!» Поцілував мене і випив. Поставив на ноги і сказав: «Я, козаче, пив, а ти закусюй!» Всі засміялись…

Кожний казав: «Будьмо!» і випивав. Потім трохи закусили і тато запропонував тост моїй хрещеній мамі Антоніні. Та взяла мене на руки. І майже так, як хрещений батько, проголосила тост. Запросила всіх підтримати її. А далі тост брали мої батьки. А потім усі, по черзі… Я, добре поївши, бігав по галявині, милувався пташками і гадав: «До якого куріня козаки мене записали? До того, що у садку для сторожа зробили? Чи до того, що на городі?» Звідки я міг знати, що мова йшла про інший курінь? Про козачий? Дорослі радісно вітали один одного і всіх одразу. Випили за здоров'я моїх батьків, за здоров'я хрещених батьків, нагадуючи мені, який я сьогодні став багатий, що дві мами і два батька маю… Лук'ян Радчук та Андрій Ковальчук кілька разів тостували. Піднімали келихи і випивали за моє здоров'я, рідних та хрещених батьків, супроводжуючи це висловом: «Ну, будьмо, козаки!» Інші проголошували тост за їхнє здоров'я, за здоров'я справжніх друзів тощо. Мені дуже сподобалось, що мене часто називали «козаком». Значення цього слова, і

хто такі козаки, я, звісно, не знав. Але пишався, що мене дорослі козаки також називають козаком. І дуже хотілось, щоб це почули мої друзі: Павліна Бойко, Володя Радчук, Володя Грищук та Володя Біляченко! Але їх поруч не було…

Компанія дуже весела була. Я брав щось зі столу і біг слухати пташиний гамір. Роздивлявся кожну пташечку. Кидав їм хліб, а вони, злякавшись, відлітали подалі від мене, наче запрошуючи до лісу. Та я не насмілювався йти далі, у лісну гущавину, адже почало сутеніти. І я з захопленням вслуховувався у пташиний спів і гамір. Дуже цікаво було спостерігати все, що коїться за столом, а ще більше — в лісі. Адже я ніколи не чув і не бачив такого. Інколи до мого слуху долітали уривки розмови про війну та життя мешканців села. Але компанія на ці теми розмовляла пошепки і я дуже мало що чув. Та й не надто намагався почути. Мені приємніше було чути пташиний спів, який незабаром заглушила гучна козацька пісня… Ця компанія вміла співати! І співала тієї ночі, знаменної у моєму житті, дуже охоче… А ніч була «місячна, зоряна, ясная… видно, хоч голки збирай…». І пісня лунала впродовж усієї подорожі з Длінкового лісу додому… Таке забути — неможливо! Але навіть найсолодші спогади колись закінчуються…

Поруч шляху мандрівник бачить лани зернових культур і чує безперервну погрозу перепелів: під-палю, під-палю, під-палю. Співставляє розмір і кількість колосків на один квадратний метр з їх розміром і кількістю на ланах колгоспу «Ударник», що у селі Новопіль, і робить невтішний для колгоспників, що обробляють ці лани, висновок. Бо ріденькі зернові були і колоски на них були дрібненькі. Марно сподіватись на добрий урожай. Погано господарюють, по-колгоспному, подумав він… Звернув увагу, що на ланах праворуч, у бік села Вишпіль і Іванкова, як і ліворуч шляху, у бік села Вигода та Дубовця, залишків жодної індивідуальної садиби не було видно. Не побачив там садів сільських господарів, наче на цих землях до колективізації селяни своїх садиб не мали і не господарювали на цих ланах. Наче й непманів не було… Так старанно комуністи зачистили земельні наділи колишніх сільських господарів, що й згадки про них не лишилось…

Лише в одному місці, метрів за триста від річки, на її правому боці, метрів за п'ятсот від Длінкового лісу у бік Вільська, виднілася купка вишень і слив… Можна лише здогадуватись, що

там колись була садиба, що якась родина вела своє індивідуальне сільське господарство… Навіяну порівнянням і згадками про минуле невдоволеність дещо зменшують перепели, своїми погрозами «підпалити» та ворони своїм гучним карканням, та ще сороки тривожним криком. А різномаїтний пташиний гамір, що доносився з Длінкового лісу і із чагарників, що навколо річки, відновив втрачений настрій. Та милуватись цими принадами мандрівнику ніколи. Він поспішає додому і обирає найкоротший шлях, не їде через центр села Вільськ, а на його східній околиці повертає праворуч і прямує до хвойно-листяного лісу. Як його офіційно називають, мені невідомо. Проте називати його «Новопільським» вважаю безпідставним. Тому що село Новопіль — за три кілометри від нього…

Здолавши півтора-два кілометри, мандрівник потрапляє до лісу шириною понад півтора кілометри. І тепер, лісовою дорогою, під пташиний спів і гамір, повз греблі, що ліворуч лісової дороги, підійшов до криниці лісника. Витягнув відро холодної джерельної води. З насолодою напився. Аж піт наряснів на лобі і скочувався до очей. Зняв з себе полотняну сорочку. Витерся нею і смішно стало. Бо сорочку викручувати треба було. Постелив її на траві і облив водою. Викрутив і знову облив водою. Повторив це декілька разів. Навіть язиком пробував, чи сіль з сорочки вимилась. Облився водою по пояс. І не хотів мокру сорочку одягати, та мухи надто надокучливі були, змусили. Вийшов на узбіччя лісу і зупинився. Сів на лавку відпочити. Адже він здолав понад двадцять кілометрів у спекотний день… А на небі жодної хмаринки не побачиш. Лише інколи подих вітру відчувався. Але він не ніс прохолоду, лише тепле повітря… І краплини поту безперервно бігли по тілу, потрапляли у вічі, інколи їхній солоний смак відчувався на губах. А тут, у тіні під деревами, на мандрівника дихнуло прохолодою. Тим паче, що сорочка ще не встигла висохти… Яке блаженство! І милується мандрівник багатством природи і надзвичайною красою краєвиду, що простерся перед ним. Спочатку його думки охопили події другого десятиліття — часи парубоцтва і відразу, без відриву від того періоду життя, перенесли до спогадів подій, що відбулися продовж двадцятих років та у першій половині тридцятих років минулого століття…

3. МОЄ РІДНЕ СЕЛО — ЗА ТРИ КІЛОМЕТРИ ВІД ЛІСУ

…На неосяжній рівнині, за три кілометри від лісу, на околиці якого відпочивав мандрівник, розкинулось чепурненьке величеньке село, що потопало у зелені садів. А на початку села, на невеличкому пагорбі, наче гостей вийшла зустрічати і зупинилася в очікуванні, біленька, з пофарбованими у блакитний колір зовнішніми кутами та фронтонами, з золотавими куполами, церква святого Архістратига Михайла. Ліворуч неї виблискує на сонці золотавий купол дзвіниці. Побудовані вони у далекому 1860 році на кошти тутешнього землевласника Ксаверія Куровського, на честь якого вдячні нащадки дали назву й досі існуючому селу Ксаверівка, що на сході від села Новопіль.

Мандрівник у захваті від неповторної краси краєвиду, що простерся перед ним. Не може відвести очей від церковних споруд, вкритих високоякісною цинковою бляхою, яка яскраво, осліплююче виблискувала на сонці. Так яскраво, що навіть густі крони кількох височенних груш не могли приховати від мандрівника відблиски сонячних променів… Ліворуч і праворуч величної церкви розкинулось село Новопіль зі своїми рівними вулицями і здебільшого побіленими хатами, пофарбованими у різні кольори вікнами та віконницями на них. У далечині, за церквою, трішечки праворуч, начебто серед села, бовваніє великий садок. А посередині — рідкої краси панський маєток з білими колонами, побудований землевласником Куровським у тридцятих-сорокових роках XIX століття. Наприкінці XIX століття його, разом із садом і землями, що навколо Новополя, купила Марія Юліївна Дворжицька, удова царського полковника. І належав він їй до 1919 року. Поки комуністи не відібрали.

Мандрівник вдивляється у далечінь і не може вдосталь намилуватись видовищем надзвичайної краси рідного села і рівнини, що оточує його. На високих будівлях і окремих деревах, майже на кожній вулиці, лелеки облюбували місця і побудували свої гніздечка. Недарма дорослі жартували з дітлахами: «А знаєте, чому у нашому селі так багато багатодітних родин? Не знаєте? А тому, що лелеки їм діточок носять. Бачите, як у нас лелек багато?» І виховували новопільці своїх діток у любові до птахів, до матінки-природи. Щоб пам’ятали, що дерти пташині кубельця — великий гріх, а тим

паче, вбивати птахів. Діткам втлумачено було, наприклад, що кривдити лелек не тільки гріх, а кривдник ще й покараний буде. Лелека у дзьобі палаючу головешку принесе і кине на хату кривдника… Діти вірили в це. І, здебільшого, шанобливо ставились до пташок.

Спочатку мені дуже хотілось вважати, що цим мандрівником був мій тато або хрещений батько Яків. Та згодом дійшов висновку, що цим мандрівником, реалістом і мрійником, міг бути будь-хто з новопільців, які народились років за десять до початку або, щонайпізніше, на початку XX століття і дожили до шістидесятих-семидесятих років… Ним міг бути, зокрема, Яків чи Яким Цимбалюк, Бронька Загацький, Станіслав Поплавський тощо. Будь-хто з новопільців, що, немов лелека, облюбував цю місцевість з її чудовими, неповторними краєвидами та щедрими землями і побудував у цьому привабливому лелечому селі своє родинне гніздечко. Таких людей у Новополі дуже багато було.

Думки мандрівника повернулись у минуле… У те минуле, коли навколо (тоді ще невеличкого) села, на просторих ланах рівнини, наче змагаючись між собою за визнання першості, в оточенні чудових, миловидих садків стояли самотні, але гордовиті своєю індивідуальною неповторною красою житлові будинки працелюбних сільських господарів, предки яких з давніх часів успішно господарювали і навчили цьому своїх нащадків. А ті вдало продовжували справу батьків. Зокрема, після скасування кріпосного права (а на Україні — панщини) і військового комунізму у 1921 році, тобто, під час нетривалої дії більшовицької, так званої нової економічної політики (НЕПу). Пізніше комуністи (більшовики) частину успішних сільських господарів назвуть куркулями, розкуркулять і знищать, як ворожий суспільству клас. Інші, середняцькі, і навіть бідняцькі, господарства розграбують і зруйнують. Всіх до села і колгоспу заженуть. Він знає, що це станеться. І не стане працелюбних господарів на селі. Не стане годувальників України. Тяжко було згадувати… Але він вкотре пригадав працелюбних сільських господарів далекого минулого. Пригадав і співставив їхнє життя до руйнації його комуністами-руйнівниками з теперішнім, колгоспним… Згадав руйнівників і посіпак їхніх, запроданців різних, що у селі Новополі мешкали…

Він пригадав гарні, добротні житлові будинки, що стояли колись у оточенні чудових фруктових дерев. Вік окремих з них ся-

гав п’ятидесяти і більше років. Пригадав і нові житлові будинки, що знаходились у оточенні молодих садків. Ці нові, більш красиві житлові будинки з господарчими спорудами, що стояли у оточенні молодих садків, належали новій генерації сільських господарів, яка виникла після впровадження комуністами НЕПу. Мандрівник вагався, яким будівлям і садкам віддати перевагу. Адже всі будівлі були добротно побудовані, а садки дбайливо доглянуті. Лишалось тільки переводити погляд з однієї садиби на іншу і милуватися… Милуватися доглянутими поселеннями, схожими на окремі, невеличкі хуторочки, які, немов океанські лайнери, на певній відстані один від одного борознять рівнину, що розкинулась навколо села. Тільки не безкрайні води океану між ними, а золотаві лани пшениці, жита, ячменю, сині лани льону, білі лани гречки тощо. На думку чомусь спало саме таке порівняння, хоча мандрівник у житті не був на морі і не бачив кораблів, що борознять його простори, а тим паче, океани. Проте таке порівняння звеселило і підбадьорило його… Адже це його рідний край — океан рідної землі-годувальниці. А на ній — наслідки звитяжної праці його земляків, нащадків козачого роду, які довели високу ефективність вільної праці, і надлишками зібраного урожаю можуть пів-Європи нагодувати.

Мандрівник впевнений, що все, що він бачить, надихає селянина працювати ще ліпше, більш продуктивно. Стимулює до нових досягнень. От що значить бути вільним і незалежним господарем! Мати права і можливість їх відстоювати та захищати. Коли твою честь і гідність закон і влада захищає… Дещо пізніше комуністи оголосять війну сільському населенню, і перш за все, породженим ними успішним господарям-непманам. А поки що… Він пригадав, як майже тридцять років тому, йдучи з Житомира, присів тут відпочити. Дивився на численні садиби з садками, житловими будинками і господарчими будівлями на них, які заполонили всю рівнину навколо невеличкого села, і у нього з’явилось бажання стати пташкою… Щоб лише одним оком заглянути згори до кожного маленького хуторочку, маленького земного родинного раю. Побачити усміхнені обличчя натруджених, але ощасливлених наслідками праці славетних капітанів-хліборобів, які ведуть свої кораблі до пристані Добробуту. Привітати кожного і кожному сказати: «Козаки! Будьмо!»

Його роздуми і мрії, що виринули із забуття, наче перекликаються з пташиним співом. Зливаються з їхнім гамором, що здійнявся

у лісі. Пташки сміливо підлітають зовсім близько і заливаються різними голосами, наче сперечаючись перед мандрівником, хто з них краще співає і хто сміливіший. Вони нагадали йому діток, і їхній спів став ще милішим, зрозумілішим і ріднішим. Адже у людини смуток зникає, коли природа навколо співає!

…Ліворуч мандрівника ліс тягнеться до села Стара Олександрівка і десь там, за обрієм зникає. Та частина лісу, що праворуч, простягнулась у бік села Ксаверівки і також зникає за обрієм. Мандрівник, охопивши поглядом цю велич природи, відчув себе її невід'ємною часткою і починає тихенько наспівувати знайому з дитинства пісеньку, буцімто допомагаючи пташкам. А вони, почувши його спів, відчувши у ньому свого друга і захисника, ще ближче підлітають, ще заповзятіше співають. Доводять, що вони друзі людини, яка співає, намагаються її розвеселити, надихнути на добрі вчинки. І запевняють, що без співу пташиного не буде життя людського…

Вся рівнина, що йде від лісу на північ — перед очима мандрівника. І він з захопленням розглядає все навколо, скільки охоплює зір. На сіножаті, що наче виринула із лісу і простерлась до самого села, він бачить безліч лелек, які полюють на жаб, ящірок, мишей тощо. Одні прилітають. Інші — відлітають діток годувати… А зовсім поруч — шуліка на перепелів чатує. Стоїть у одній точці і ось-ось каменюкою кинеться на свою здобич. А перепели перегукуються між собою і не відчувають смертельної загрози. Мандрівник знову переводить погляд на шуліку, подумки умовляючи його не чіпати перепелів. А у вухах бринить: під-па-лю, під-па-лю, під-палю… Залишивши шуліку, він переводить погляд у бік села Стара Олександрівка. Його звідси не видно, але мандрівник знає, що воно там, далеченько, за лісом. І мандрівник звідти повертається у район Ковалівки. За півкілометра від лісу і далі, на північ, відслідковує наявність добротних житлових і господарчих будівель, оточених гарними садками. Їх десятки. Вони наче сховались від цивілізації, відрізані від неї лісом…

Ліс — це межа рівнини на півдні села Новопіль. А ось на захід рівнина майже ховається за обрієм. Десь там, далеко-далеко лише верхівки дерев та окремі дахи будинків села Івановичі видніються. А на північному заході рівнини бовваніє суцільний зелений масив і дахи будівель села Окілок. Дещо праворуч Окілка, суворо

на північ — окремі садиби індивідуальних сільських господарів. Вони розташовані на всій рівнині від Окілка до Кручинця, що на північному сході від села Новопіль. За згаданими садибами рівнина зникає за обрієм.

На сході від села Новопіль, між селом Кручинець і селом Ксаверівка — багато садиб індивідуальних сільських господарів. А на частині рівнини, від Ксаверівки і до дороги, що йде з Житомира до Новополя, розташовано кілька десятків таких садиб. Всі житлові будинки, господарчі споруди і будівлі на цих садибах оточені фруктовими і декоративними насадженнями. У деяких випадках садиби знаходились поруч одна з одною і утворювали невеличкі хутори. А садиби, що знаходились на ланах окремо, дійсно нагадували великі океанські лайнери, тільки бороздили вони не води океану, а лани цієї рівнини. Ніхто не бачив вираз обличчя мандрівника. Його могли спостерігати лише пташки, що підлітали до нього і весело щебетали. Наче намагались відігнати від нього невеселі думи… Тільки вони могли помітити, що вираз його обличчя, а відтак, і стан душі досить часто змінюється. Він то сяє, то хмурніє. Стає, як кажуть, нетутешнім, відірваним від навколишніх реалій. Його настрій змінюється у залежності від об’єкту, до якого він спрямовує свій погляд і думи. Інколи доволі тяжкі і страшні думи його тривожать… Він недовго затримує погляд на садибах, розташованих поблизу, десь за півкілометра від нього, ліворуч та праворуч шляху, що йде до села Новопіль. Вираз на його обличчі змінюється, коли він придивляється до садиб з великими житловими будинками і господарчими спорудами, оточених садками… Щось добре пригадав — обличчя сяє! Позитивна реакція. І тут же — негативна… Відразу ж його охоплюють невеселі думи. І вираз обличчя стає похмурим… Знову щось недобре пригадав мандрівник… Можливо, садиби, що поблизу, не настільки привабливі були? Не вражали своєю красою і господарністю? А може, він добре знав кожного власника цих садиб? А можливо, не кожного знав? Не пригадав нічого знакового у їхній подальшій долі… Переводячи погляд на садиби, що знаходились у районі Ковалівки і далі, на захід і північ від неї, він затримав свій погляд. Щось незвичне з’явилось у його спогадах, і думи поринули далі, у минуле. Наче обурюючись на когось… І якби хтось був присутнім біля мандрівника у ту мить, то

помітив би, що його погляд і думи зупинилися не випадково. Вони зупинилися на тому місці, де колись була садиба славетного господаря Дмитра Кіпчука…

4. ПЕРШІ РОЗКУРКУЛЕННЯ У НОВОПОЛІ

…За кілометр-півтора на захід від місця відпочинку і, мабуть, за кілометр від лісу на північ мандрівник зупинив свій погляд. Його привабив високий житловий будинок з господарчими будівлями в оточенні саду та декоративних насаджень, осторонь яких, на північний захід, стояв млин-вітряк. Щось незвичне з'явилось у погляді мандрівника, оживило його роздуми. Зокрема, розташування господарчих будівель цієї садиби здалось йому незвичним, бо суттєво різнилось від інших. Усі будівлі стояли на протилежному від лісу боці яру, по якому на Ковалівку (до річки Кам'янка) стікали талі та дощові води. Побудовані ці будівлі були у незвичний спосіб: одна напроти іншої, на відстані 8–10 метрів.

Якоюсь самотньою, відірваною від решти господарчих будівель, здавалась клуня, що, наче парасоль, стояла першою від лісу. Але таке враження складалось лише з першого погляду. А насправді клуня була центром уваги господаря садиби і його діток. Кістяк цієї клуні не був обшитий дошками. Схоже, господар і не збирався цього робити. А щоб вітром бляху з даху не зірвало, то він горище зашив шалівкою і зробив на нього лаз. Поставив дерев'яні коритечка з зерном і водичкою, кілька десятків кубелець солом'яних сплів і розвісив на бантинах. Біля десяти шулік і інших хижих птахів, що літали поблизу, господар застрелив. І запустив на горище клуні голубів. А летки — лише на південь, до лісу, на сонячну сторону, з якої вітри рідко дмуть…

І збиралися члени родини у вільний від роботи час біля клуні, ще й багато сусідських діток приходило до них. Усі з захопленням милувалися голубами. Адже не кожному батьки дозволяли голубів тримати. А особливо, якщо будівлі соломою криті… А цей господар, наче все своє господарство під голубів підлаштовував. Усі будівлі бляхою покрив. Тільки вітряний млин, що неподалік стояв, був критий дерев'яною дранкою. І у безвітряні дні голуби полюбляли пастись на території млина і сідали на його дах, коли на землі загрозу відчували… У кожного спостерігача була своя улюблена пара голубів. І сперечались. І доводили один одному, що

саме його улюбленці найкращі… Насолоджувались спостереженнями. А голуби наче відчували, що їхні господарі прийшли милуватись ними, злітали до неба і там такі вичурні фігури виробляли! Наче хизувались перед спостерігачами. І хмара голубів закривала небо… І ніколи було діткам про хуліганські вчинки думати. У них були захоплюючі заняття у вільний від роботи час. Їх виховували у любові до природи. І були вони навчені шанобливому ставленню до природи, до всього живого…

Дещо осторонь клуні, у бік села, стояли господарчі будівлі. У одній розміщалися свинарник, корівник і пташник. Проте, неприємні запахи, що створювали одні тварини, не впливали на стан інших. Бо кожне помешкання мало повітряну витяжку і було ізольоване стіною-перегородкою. Навпроти — не менша споруда, також із стінами-перегородками. У ній стояли роз'їздні і робочі коні, молоді лошаки, воли, молодняк худоби і вівці. Тут же, на господарчому подвір'ї, поруч із згаданими будівлями, знаходились вози і сані, плуги і борони, віялка, молотарка і січкарня з манежом. Все було під накриттям. Щоб реманент від дощу не псувався. А добротний дерев'яний житловий будинок, критий цинковою бляхою, стояв метрів за 25–30 від господарчого двору. Навколо цих будівель, з трьох боків, у три рядка висаджені яблуні, груші, вишні, сливи, горіхи та ягідники. Від лісу саду не було. Там був в'їзд на господарський двір. В'їзд до житлового будинку був окремий. З дороги, що прямувала з Новополя на хутір Перемога, на Щербини…

Мандрівник вкотре милується цією садибою, будівлі якої були у полоні чудового саду, наче ховались від злого, заздрісного ока комуністів і люмпенів-ледацюг… Але не сховались. Вони давно око поклали на цю садибу… Крізь крони дерев побачили її привабливість… На цій садибі жила і працювала, нестандартно господарювала, по-новому, старанно, а тому й успішно, багатодітна родина славного сільського господаря Дмитра Спиридоновича Кіпчука. Він не розвіяв за вітром спадок батька Спиридона. Дмитро уміло і старанно працював на належній йому та орендованій ним землі. Значно примножив успадковану батьківську частку. Скористався безвідсотковою довгостроковою позикою царського уряду і купив собі 18 десятин землі. А тут… До наявного земельного наділу його родини ще й комуністи додали чималий наділ землі, що поруч був. Так би мовити, благословили багатодітну родину на тяжку працю задля покращення її добробуту і вчасної сплати податків. Пра-

цюй на свій розсуд! Вільно, без утисків. Заробляй статки і забезпечуй родину всім необхідним, а країну — хлібом! Працюй! Радій новій владі! Підтримуй її і встановлені нею порядки!

І повірив звитяжний господар комуністам-«борцям за щастя народне». Ще краще став працювати. Усіх своїх діток до роботи залучав: Тимофія, Олексія, Платона, Степана, Явдоху і Ганну. Усім посаг добрий має бути! Так робили його батьки і він має забезпечити своїх діток значним спадком на майбутнє, доросле життя, коли вони свої родини матимуть… Правда, комуністи забули йому сказати: «Працюй вільно, але недовго!..» А може й казали, та він не почув. А, скоріш за все, не хотів чути страшного слова «недовго». А обробляла тоді родина Дмитра Кіпчука біля тридцяти десятин орної землі, мала сіножать, кілька десятин лісу тощо. Можливо, ліс і ще якусь земельну площу Дмитро Кіпчук у оренду брав. Не знаю. Вірогідних відомостей немає. Проте усю родину він роботою завантажив. Менші дітки худобу випасали у лісі і на неугіддях, а старші — на ланах працювали, землю обробляли, сіяли, садили, врожай вирощували і збирали. А щоб худобу і всю живність кормами забезпечити, а родину — борошном, вирішив Дмитро Спиридонович силу вітру використати. Вітряк побудував. Але не міг він сам з малими дітками справитись з таким об'ємом робіт. А безробітних тоді у місті та селі багато було. Ходили і шукали роботу. Чому б не забезпечити їх робочими місцями? І взяв Дмитро Кіпчук для роботи на вітряному млині кілька чоловік. Вони старанно працювали, а він гідну заробітну плату їм вчасно виплачував.

Так працьовита родина із року в рік, своєю тяжкою працею множила статки. Тримала до п'яти корів, не менше двох пар робочих коней, двох пар волів, понад десять голів молодняку худоби і коней… Згодом дозволила собі роз'їздних коней мати, бо престижно це було. Вирощували і відгодовували овечок, свиней, курей, качок, гусей, індиків тощо. Сплачували державі значні податки. Родина славетних трударів поставляла державі хліб, молоко, м'ясо, яйце, фрукти, овочі тощо. Конфліктів з представниками влади Дмитро не провокував, виконував її забаганки. На цькування у засобах масової інформації — не реагував. Стримувався: «Я сільський трудар, а не куркуль». Проте заздрість люмпенів-ледацюг і злість, яку вони накопичили, прорвалася і на родині Дмитра Кіпчука окошилася…

За іронією долі майбутній родич Степан Клинчук, що мав таку ж велику родину, і з таким же успіхом міг придбати земельний

наділ у власність та успішно господарювати, не зробив цього. За царя Миколки не купив і під час НЕПу не взяв земельного наділу. До комнезамівців приєднався, комуністом став. Натомість статусу успішного сільського господаря — отримав статус люмпена-ледацюги. Одягнув на себе криваву шкуру комуно-фашиста. І пішов старий добрий світ трощити… Грабувати заможних, збагачуючись за їхній рахунок, бо працювати не любив. Зате любив керувати. Надлюдиною бажав бути… Пішов він майбутнього родича, Дмитра Кіпчука, розкуркулювати. Разом зі своїми поплічниками знищив майбутнє багатодітної родини Дмитра Кіпчука. Поставив її на щабель нижче люмпенів-ледацюг. Вони ж бо — куркулі, вороги народу…

Неосвіченим і невихованим люмпенам-ледацюгам комуністи дали необмежену владу над кращою частиною українців. Дали право вершити їхню долю. Це нелюдам сподобалось. Жвавіші з них почали вступати до партії комуністів. Ще заповзятіше почали знущатися з порядних, талановитих, вихованих і освічених селян. Позбавили їх власності, перетворили на рабів. А вони терпіли! Бо залякані були… Такими ми були нещодавно. Схоже, такими лишились і сьогодні. Прогинатися звикли перед неосвіченими, невихованими, нахабними ледацюгами і нездарами. Перед тими, кому вдалося ухопитись навіть за саму незначну посаду. А їхні амбіції зростають, і кожен бачить себе гетьманом і карабкається… до булави, забувши про народ, про суспільство… І ось, як під час жовтневого перевороту у 1917-му, пахани, водії та помічники їхні опинились у Верховній Раді України. Ні! Не спостерігачами! Не якимись там клерками, а у якості слуг народу — депутатами народними… До того ж ще й недоторканими… І гроші немалі, народні, отримують «недоторкані». Квартири величезні у Києві за кошти народу отримали… Та все у найкращих спальних районах… А пільги у них — яких ще не бачив світ! Захмарні! І все навкруги їхнє. Все заграбастали слуги народні… А зал засідань Верховної Ради — напівпорожній. Не ходять народні обранці на її засідання. Не пишуть закони корисні обравшому їх народу, а свої шкурні питання вирішують. Свої та тих, хто їм великі гроші платить, інтереси лобіюють. Навіщо на засідання Верховної Ради ходити? Уже все є! А ми спостерігаємо і терпимо. Чому? Мабудь щось не так у нашому домі! Щось не так робимо! Когось не так виховуємо! Скоріш за все — не тим владу даємо!

А тоді… Мандрівник перевів погляд праворуч вітряного млина Дмитра Кіпчука, на західну частину Новополя. Туди, де на невеличкому пагорбі стоїть і майже цілодобово працює вітряний млин Христофора Людвиговича Дояна, німця за походженням, пращури якого переселились на Україну під час царювання славнозвісної Катерини. Стояв цей млин у оточенні великих садків та осель знаних у селі родин. Зокрема, після колективізації навколишні хати належали Явдосі і Теклі Борис, а продовгувата хата, що стояла праворуч шляху Новопіль — Стара Олександрівка, належала Усті Попік (Кашпіїсі). Тепер неможливо встановити ймовірний склад родини Христофора Дояна. Небагато нам відомо про неї. Відомі лише деякі його добрі вчинки та безмежна жорстокість комуністів, що зруйнували долю цієї славної родини. Відомо, що його син Кароль був офіцером Червоної армії. Другого сина червоні командири не встигли мобілізувати, адже надто хутко драпали. І у перші ж дні окупації німці примусово мобілізували його до своєї армії. Третього сина німці забрали на службу до поліції. Та усі вони добре пам’ятали, що їхня Батьківщина — Україна. І не зважили на утиски та репресії їхньої родини комуністичним режимом — залишилися патріотами України.

Родина Христофора мала біля дванадцяти десятин землі, старанно обробляла її, сіяла зернові культури, садила овочі. Мала власний садок. Збирала урожай, а надлишки продавала. Тримала кілька корів, дві пари робочих коней і одну — роз’їздних, молодняку кілька голів (для оновлення стада), курей, гусей тощо. Волів у них не було. Відчутні прибутки родина отримувала з вітряного млина. Христофор з дружиною і дітками господарювали на землі своїх предків та утримували вітряний млин. Брали з селян помірну плату за помол збіжжя. Користувалися їхньою повагою. Для забезпечення цілодобової роботи млина Христофор Доян наймав робітників. Учив майстерності помолу, і його млин вважався одним із кращих в окрузі. Тільки один вітряний млин, що у селі Давидівка, міг з ним конкурувати. Отже, молоти збіжжя до нього зверталось досить багато селян. Тим паче, що плату за помол він брав помірну, меншу від інших. Але неосвічені і невиховані люмпени-ледацюги, що перелицювались під комуністів, не могли терпіти поруч з собою освічених, підприємливих, фахових і авторитетних господарів. Ці нелюди пригадали йому використання найманої робочої сили і

визнали куркулем. У 1930 році Христофора Дояна репресували. Конфіскували усе майно. Родину до міста Томська вислали. За наявними відомостями, у висланні був син Володимир, Едуард та донька Лілія (у шлюбі — Прусова). Дружина його на той час померла. Була ще донька Маргарита. Але точний, поіменний склад родини Христофора Дояна мені встановити не вдалось. Небагато нам відомо про неї.

Деякі відомості про цю славну родину ми отримали з листування Лілі Христофорівни Доян. Зокрема, вона повідомила, що їхню родину було репресовано 1930 року. Все їхнє рухоме і нерухоме майно було конфісковано. У 1932 році їх виправдали і відпустили додому. Односельці зустріли їхнє повернення радісно. А сільські керманичі запропонували батькові працювати на належавшому йому раніше, а тепер колгоспному, вітряному млині. А оскільки його житловий будинок і всі господарчі будівлі були знесені, то родині дали однокімнатний будинок, що належав родині репресованих малаканів. Діватись було нікуди, і батько погодився. Незабаром колгоспники зібрались і побудували йому хату. Тоді він зібрав п'ятьох своїх дітей, відремонтував вітряний млин і почав плідно працювати, хоча здоров'я у засланні було надто підірване. Працював він на млині до Другої Світової війни. Навіть під час німецької окупації селянам збіжжя молов.

Коли німецька армія почала відступати, то німцям-переселенцям наказали їхати до Німеччини. Спочатку їх доправили до міста Рівне, на пересильний пункт. Одних відправляли до Австрії, а інших — до Німеччини. Родина Христофора Дояна потрапила до Австрії. У район Верхнього Дунаю, що біля міста Лінц. Тепер це територія Венгрії, С-Валентин. Незабаром батько захворів і помер. А вона, Ліля Христофорівна Доян (у шлюбі Прусова), як єдиний нащадок Христофора Дояна, звернулась до керманича Черняхівської районної влади з вимогою відшкодувати все незаконно відібране у них і привласнене державою майно. На рідну Батьківщину повернутись бажала! Але марно. У Радянському Союзі таких — десятки мільйонів. І не відшкодовують нікому нічого. Нічого не повертають. Ми ж не якась там імпериалістична, зі звірячим обличчям, країна, а совєцька, народна… З людським обличчям… А щоб колишнім багатіям щось повертати! Ні, ні!

І натомість створення відповідної комісії і позитивного вирішення цього болючого питання — районний керманич відсилає її до Новопільського сільського керманича. А той лише руками розвів… І згадує Ліля слова із пісні, яку виконує Лев Лещенко: «Родительский дом — начало начал…». І важко без Батьківщини! Приїхала Ліля Христофорівна Доян (вона ж Прусова) останній раз до села Новопіль у 1980 році і пише: «І так тоскно було на душі… Нічого… і нікого не лишилось. Усе життя зруйноване… Син Цимбалюка — Альоша дуже добре зустрів мене. У гості запрошував. І Палажка, подруга дитинства, віднеслась дуже сердечно… а керманич Черняхівської райради по цьому питанню знову (має на увазі відшкодування шкоди) мене послав… до Новопільської сільради. Для отримання підтвердження, що мій батько був репресований у 1930 році і все його господарство було розорене… Наче архів НКВС знаходиться у Новопільській сільраді… Батько наш був великий трудар і спеціаліст по сільському господарству. Працював для своїх дітей. Мама померла в Єсєнтуках, у санаторії. Вона хворіла печінкою. Це сталось у серпні 1929 року. Нас лишилось п'ятеро неповнолітніх, коли мама померла (а комуністи не зважили на це, заграбастали)… Батько із Єсєнтуків, у свої 48 років, сивим приїхав. Від горя! Я шукала це кладовисько. Там тепер парк з чудовими деревами і доріжками… А могили там немає… Кожне літо (12 років) приїжджаю на могилу мого чоловіка, у Черкеськ. Чоловіка навідую… Ще і ще прошу пробачення за цього листа. Серце плаче, хочеться з кимсь поспілкуватись… Я ж вісім років відбула у Заполяр'ї і здоров'я зовсім немає. Пробачте Бога ради!».

Так закінчила свій останній лист на рідну землю донька славетного господаря Христофора Дояна. І сьогодні млин працював би, використовуючи силу вітру. Якби комуністи у семидесятих роках минулого століття не приклали свою руйнівну руку. До цього часу новопільці згадують добрі справи розкуркуленого німця Христофора Дояна. «Куме, поглянь! Христофор починає вітерець ловити! Буде молоти! Насипай збіжжя у клунки і айда до млина!», — приблизно такий вислів лунав на кожній вулиці села. Доносився до кожної хатини. І квапились новопільці до млина, поки Христофор вітерець ловить… І з'їзджалось, і сходилось їх багато до млина. Не тільки збіжжя змолоти, а й поспілкуватись між собою прагнули. Про новини довідатись…

5. НАЩАДКИ КАТІВ І ЇХНІХ ЖЕРТВ ЖИВУТЬ ПОРУЧ…

Мандрівник подумав і пожалкував, що він, живий свідок злочинів, скоєних комуністами-людожерами зі своїми посіпаками і найманцями протягом всієї доби Червоного Терору, не пам’ятає всіх новопільських родин, чий добробут вони зруйнували і у кого життя відібрали. Поступово із пам’яті зникають обставини і багато подробиць тих жахливих подій. Проте він впевнений, що десятки тисяч таких родин є на Черняхівщині і мільйони на Україні. Шкодує, що ніхто такого обліку не вів і не має таких данних. А людська пам’ять їх зберігає доти, доки свідки тих подій живі, якщо їхні свідчення не закарбовані на паперових чи технічних носіях інформації… До того ж нащадки катів і їхніх жертв живуть поруч і у той чи інший спосіб негативно впливають на збереження для нащадків правдивих свідчень… І перевів він спохмурнілий погляд на садиби, що знаходяться на стиках земель села Стара Олександрівка, Новополя і Івановичів. Зокрема, на садибу Потапа Лігінчука. На звичайну селянську садибу, яких сотні навколо. Там жила звичайна працьовита селянська родина, яка хлібом насущним себе і країну забезпечувала. Ця родина мала трьох діток. У її власності було біля п’ятнадцяти десятин землі, пара волів, пара робочих коней, віз, сани, плуг, борони. Тримала вона щорічно три-чотири корови, до десяти голів молодняку і, зрозуміло, курей, гусей, кролів, качок тощо. До заможних її віднести — надто проблематично. Але комуністи і їх розкуркулили. Відібрали у них землю, житловий будинок і все інше майно. Потапа Лігінчука оголосили ворогом народу та репресували. Родину враз бідняцькою зробили. Але не змогли знищити зовсім. Навіть під час голодомору вони вижили. А коли вижили, то сина «ворога народу» комуно-фашисти в іншу м’ясорубку запроторили. Знадобився… Мобілізували його до лав Червоної армії. І загинув син «ворога народу», мужньо захищаючи Вітчизну. Захищаючи нас з вами від інших фашистів-нацистів. Таким чином не стало у Новополі нащадків Потапа Лігінчука. Доньку Явдоху доля занесла до села Давидівка Житомирського району. Друга донька Настя ошлюбилась з військовим і жила за місцем його служби. Де і що з ними тепер — не відомо. Потапа Лігінчука реабілітували у 1994 році. А кому від цього легше? Адже, родину, прізвище родинне комуняки знищили… Його не відновити!

Схожа доля у родин, чиї садиби знаходились поблизу. Зокрема, Омельяна Васильовича Продоуса, який мав шість дочок і одного сина. Омельяна Кіпчука, Гордія Мартиновича Лігінчука (син якого, Іван, загинув 5 жовтня 1941 року, захищаючи небо Вітчизни). Їх не розкуркулювали. Ні! Комуністи їх пограбували і тільки. Комуністи-грабіжники відібрали у цих господарів власні земельні наділи, рухоме і нерухоме майно та продовольство, а їм з родинами наказали з отрубів до села переселитися та до колгоспу вступити… Поблизу цих садиб знаходилась, як комуністи називали, середняцька садиба родини Захара Продоуса, а по сусідству з нею, на Івановичівських землях — садиба більш успішного сільського господаря Михайла Григоровича Острогляда. Тут стояв добротний житловий будинок. У господарчому дворі: хлів, стайня з пташником і свинарник. Михайло Острогляд мав гарний доглянутий фруктовий садок, дві пари волів, дві пари робочих і одну пару роз'їздних коней. Щороку тримав не менше п'яти дійних корів, до десяти телят, свиней, овечок, чимало курей, качок, гусей та індиків. Мав власну молотарку, віялку, жатку, сінокосилку, манеж та весь необхідний для обробітку землі і збору врожаю інвентар. Одним словом, його родина добре працювала, все мала і жила в достатках. Та недовго… Комуністи розкуркулили і репресували його. Родину вигнали із власного житлового будинку, а жилий будинок розібрали. Щоб і сліду не лишилось… Але родина викопала землянку і довгенько жила у ній… Любите землю? То й живіть у ній! Хоча це й не по-людськи, зате — по-більшовицьки!

Мандрівник пригадав і інших багатодіних успішних непманів, чиї садиби були розташовані на землях від Рижавки до Івановичівських кущів. Зокрема, славетних багатодітних господарів: Кирила Григоровича Бондарчука (за прозвиськом — Калатуша), Левона Павлюка, Юхима Павлюка (за прозвиськом — Муляв), Івана Левченко і Ярину Ониськівну, які мали п'ятеро і більше дітей. Не міг він не згадати і тих господарів, чиї садиби були розташовані через сіножать, у бік села Окілок. А саме Броньки Загацького, Степана Кириловича Клевана, Петра Вигівського, Адама Поплавського, Кайтана Поплавського, Бродського і інших… Згадав усіх, у кого комуністи поцупили власність, кого враз зробили бідняками. Змусили покинути доглянуті земельні наділи, рідні домівки і любов-

но виплекані садки. Їх змусили покинути рідні, предками обігріті місця і переселитись до села… До створеного комуністами гурту колгоспних кріпаків…

Комуністи-руйнівники «славно» попрацювали у Новополі. Знищили ліпших, працелюбних, розумних і підприємливих сільських господарів. Привели до занепаду й руйнуванню тяжкою працею побудовану дренажну мережу; рукотворні і природні озера; сільську інфрастуктуру; сади і ліси; міцні дерев'яні, цегляні і кам'яні житлові і господарчі будівлі; ферми і комори; хмільниці і хмелесушки; тіпалки льону; вітряні млини тощо. А ось збудувати щось краще, створити щось ліпше від того, що створили знищені ними господарі, тями не вистачило. Виявилося, що «вороги народу» краще піклувались про свій народ і могутність Вітчизни, ніж їхні кати — комуністи-руйнівники. Безжалісно і безглуздо був зруйнований маєток і садиба Марії Дворжицької. Зруйновані садиби, маєтки і усі надбання успішних господарів: Броньки Загацького, Карпенків, Костанта Бурківського, Бродського, Шевчуків, Йосипа Достала, Тарнавського, Житинського, Петра Рибіцького, Івана Поплавського, Володимира Вигівського, Лігінчуків, Адама Поплавського, Омельяна Продоуса, Христофора Дояна, Нарциза Поплавського, Івана Левченко, Захара Продоуса, Михайла Острогляда, Кирила Бондарчука (Калатуша), Степана Клевана, Петра Колодія, Харитона Мелешко, Степана Цимбалюка і багатьох, багатьох інших.

Вкотре постають питання: навіщо комуністи так жорстоко повелися з українським народом? Навіщо знищили мільйони кращих його синів і дочок? Навіщо зруйнували здобутки їхньої звитяжної праці, не використавши їх за призначенням? Навіщо у селян відібрали майно і землю? Навіщо зігнали їх до села, до колгоспу, позбавивши житла і засобів існування? Заради чого десятки мільйонів українців були піддані репресіям і голодомору? Навіщо і задля чого катували їх у катівнях НКВС, замордовували у концтаборах ГУЛАГу, вивозили до Сибіру і Казахстану?

Я розумію, нелегко отримати правдиву і відверту відповідь на ці питання від людей, які за переконаннями ще й сьогодні є комуністами. Ще тяжче отримати таку відповідь від колишніх партійних керманичів, чекистів-енкаведистів чи вертухаїв, від їхніх посіпак та членів багатомільйонної банди опричників комуно-фашистського ладу, вихованих ним. Відповіді на них завжди бу-

дуть суперечливі. Кожний по своєму думає, по своєму аналізує отриману інформацію, події і факти. І марно сподіватись на якесь одностайне їхнє розуміння і сприйняття. Адже сімдесят років до нашої свідомості вдовблювали марксистсько-ленінські ідеї та їхню зверхність над життям людини. Я це добре розумію, бо певний час вірив комуністичній пропаганді. А вона старанно прищеплювала нам віру в те, що комуністи на білий терор змушені були відповісти червоним. Що їсти нашим предкам не було чого тому, що кляті куркулі хліб ховали. Що НКВС не помилявсь і задарма нікого не нищив. Що куркулі — вороги народу. Що до колгоспу селяни йшли добровільно, ніхто нікого не змушував до колгоспу вступати. Що селяни добровільно відмовились від своєї власності і віддали її до загального колгоспного казана. Що голод на Україні у 1932–1933 роках — наслідок неврожаю. Що Совєцький Союз — миролюбна держава і вона не готувала нападу на інші країни, а будувала щасливе і радісне майбутнє. Що клятий Гітлер без оголошення війни напав на нас, миролюбних. Приховували, що Гітлер за півроку знищив усю кадрову Червону армію. Брехали, що Червона армія у три — п'ять разів була гірше озброєна. І багато, багато чого нам нахабно брехали, а ми вірили або робили вигляд, що віримо… Немало було і таких українців, які щиро вірили комуністичній брехні. Тому, враховуючи ці обставини, сподіваюсь, що сприйняття запитань і можливих відповідей на них залежатиме від вихованості кожної людини, наявності християнських цінностей і ступеню переконань, отриманих за час комуністичної доби, та їхньої переоцінки. Виходячи з викладеного, щоб запобігти нав'язуванню своєї думки відносно згаданих проблем, буду відтворювати практичні дії і напрямки політики комуністів такими, якими вони були насправді, а висновки робіть самі.

Оскільки у переліку господарів зруйнованих комуністами садиб було згадане прізвище Кирили Григоровича Бондарчука (1878 року народження) за вуличним прозвиськом Калатуша, я спробую з'ясувати розбіжності у висвітленні соціального статусу цієї відомої у Новополі родини і усунути їх. Новопільці знають, і ніхто з них ніколи не піддавав сумніву відомості про те, що дід Калатуша мав багатодітну родину, яка обробляла біля десяти гектарів землі. Її садиба і земля знаходилась на ланах між Рижавкою і Івановичівськими кущами, поруч з земельними наділами

непманів Кирила, Лєвона і Юхима Павлюка та Івана Левченко. Під час колективізації землю і усе майно його родини комуністи зі своїми посіпаками забрали, а діда Калатуша з родиною змусили переселитись до села Новопіль, на Рижавку. Це сталося на початку тридцятих років минулого століття. І Кирило до скону мешкав у двокімнатній хатині, перенесеній з власної садиби, що була за межами села. У п'ятидесятих роках минулого століття з ним проживала його дружина Галина Андріївна (1895 року) і син Аркадь (1927 року народження).

Дід Калатуша був доброзичливим, працелюбним і балакучим. Про нього казали: «Калатуша хлібом не корми, а дай побалакати». Він полюбляв спілкуватися з людьми різного віку. Нам, дітям, він був дуже цікавий, бо ніхто не розповідав нам кращих казок, ніж він. Тому дітки з повагою ставились до нього. Намагались не красти у нього яблука і груші. Тим паче, що він любив пригощати ними дітлахів. Завжди гостинним і ввічливим був. Односельці дивувались: «Коли тільки цей балакучий дід з домашнім господарством справляється?» І він справлявся. Город доглянутий був, а домашня живність була вчасно попорана. Подвір'я і вулиця напроти хати — чистенькими були… «То у чому ж справа?», — запитаєте ви, і тут же з упевненістю скажете, що до колективізації господарство діда Калатуша було середняцьким. І у мене в цьому сумніву не має. Ніхто не оспорює цей факт! А річ у тім, що визнані у селі і викладені щойно мною відомості про соціальний статус цієї родини не визнає син діда Калатуша — Михайло Кирилович Бондарчук, 1908 року народження. Підполковник. Орденоносець. Нагороджений 16-ма урядовими нагородами, як він пише. Навіть орден Леніна має. Про це я довідався 22 травня 2011 року, під час першої зустрічі учнів першого «А» класу НСШ 1945 року, з власноруч написаного ним так званого часопису, який він присвятив «собі коханому» на честь свого 60-річчя.

У ті щасливі і радісні хвилини у мене не було часу на з'ясування згаданих протиріч і взаємин цієї родини. Адже вперше на Україні, як мене запевняли мої однокласники, у Новополі зорганізувалися і зустрілись учні першого класу далекого 1945 року. Ті учні, які 1 вересня 1945 року, здебільшого босоніж, у полотняному домотканому вбранні переступили поріг першого «А» класу. І було їх на зустрічі 17 із 46-ти уже не молодих, але таких же гарних і сяючих. А скільки

радощів було! Як сказали мешканці села: «Першокласники 45-го розбурхали все село! Тайфуном по селу пронеслись!» І це дійсно так. Скільки спогадів було! Скільки інформації! Моя команда фіксувати не встигала… А вже вдома, у Красному Лимані я повернувся до з'ясування білих плям соціального стану родини діда Калатуша і, зокрема, біографії його сина Михайла, поклавши в основу його «часопис» (витяги з якого наводжу дослівно, зберігаючи правопис, граматичні і стилістичні помилки), де він пише:

А в т о б и о г р а ф и я

Бондарчук Михайла Кирилловича. Родился 21 ноября 1908 года в семье крестянина-бедняка УССР Житомирской области Черняхивского р-на с Новополья С малих лет по наймах батраком — пастухом пас скитину в багатых. Был пионером с 1924 года, комсомольцем с 1925г , членом К.П.С.С. с 1939г по настоящее время. После окончания 7 ми летки в 1928г. Начал самостоятельно свою трудовую жизнь.

1908–28г с Новополь в багатих по наймах пас скотину

1928–31гг с Ивановичи секретарь — председатель сельсовета затем зав п\о связи.

1931–41гг г Озери Московской обл. Начальник райконтори связи.

1941–45гг война Великая Отечественная война политрук пуль роти 48 отпб. 39 гсд 62 ар. б-на, 112 гсп. 117 гсп. 39 гсп. 62 — 8 гвард. армии.

1945–47 Германия парторг 117 ГСП. 39 гсд 8й гвард. армии.

1947–51гг г Заторск Рай-контора связи н-к «Союзпечати»

1951-66г. г Загорск Завод ЗЕМЗМ. диспетчером нормировщик.

1966–68 г Заторск г Заторск воиным инвалидом 1 группи с пенсией 47,80

Як бачимо, свою «автобіографію» «наш герой» «батрак-пастух» Михайло Бондарчук закінчив згадкою про призначення йому пенсії у сумі 47,80 (можемо лише здогадуватися, що в рублях, а не в доларах США). Тепер зверніть увагу, що пише «наш герой»…

З дня народження і по 1928 рік він «в багатих по наймах пас скотину», а у 1928 році почав самостійне трудове життя. Але не пише, яким чином він, мешканець села Новопіль, опинився на посаді секретаря, а згодом голови сільради села Івановичі (чому не

в Новополі?). Не згадує Михайло про те, що створював і очолював комсомольську організацію села Івановичі. Про свої «подвиги» під час розкуркулення, колективізації і організації голодомору в селі Івановичі не пише. Чому він замовчує такі важливі моменти свого «трудового» життя? Адже він тоді, у часи пік руйнації добробуту селян і сільського господарства перебував на ключових посадах сільської влади комуністів-руйнівників. Секретарем і головою сільради був! А згодом став завідуючим поштовим відділенням. І не тільки… І як йому це вдалося? Тільки-но перестав «по наймах пасти скотину» — відразу у керівники подався. І дуже шкода, що про свою заповзяту посаду юнацтва — створення комсомольського осередку і як він його очолював — не згадує «наш герой». Забув? Не може бути! Таке не забувається! Всі ці посади дуже вагомими були під час розкуркулення, руйнування комуністами селянських садиб за межами села і примусового переселення їхніх мешканців до села, під час колективізації і організації голодомору. У значній мірі вони впливали на всі руйнівні і смертельно небезпечні для селян процеси. Вони були ключові. І всі посадовці села і волості ходили у одній упряжці. Завповзято нищили селян і їхній добробут. Пасивних людей на цих посадах комуністи не тримали… У жорстоких кривавих діях «червоної мітли» вони активну участь приймали. Хіба можна забути таку презавзяту молодість?

Мабуть він, як і аксакал Станіслав Іванович Хомінський з Новополя, «не люблять про це розповідати»? Але не будемо гадати: любить не любить… Відтепер по порядку… Родина дідуся Калатуша складалась із дев'яти душ: батько, мати, чотири сина і три доньки. Не виключається і факт проживання разом з ними батьків діда Калатуша або його дружини. Одним словом, робочих рук у родині Кирили Бондарчука вистачало. Своє господарство вели вправно. Мали хліб і до хліба. Доки їхню землю, господарчі будівлі, живність і реманент до колгоспу не заграбастали. Це сталося не раніше 1929–1932 року. Тому надто проблематично погодитися з твердженнями Михайла Бондарчука, що у 1908–1928 роках він батракував, «пас скитину у багатых». Зверніть увагу! Тільки народився — у найми пішов. У день народження! А можливо, він мав на увазі худобу власної родини? Її також треба було пасти (а пас він її разом з вагітною мамою, перебуваючи в утробі). Бідолашний! Скривджений долею! У наймах худобу пасе… Навіть не родив-

шись! З 1924 року піонером був. Уявляєте! У шістнадцять років — піонером став! Та от тільки не було тоді у нас шістнадцятирічних піонерів. А йому так поталанило! Застрибнути у останній вагон встиг! У сімнадцять років, тобто, у 1925 році став комсомольцем. Себто, членом Новопільського комсомольського осередку, створеного Кособуцьким, Криіним, Омельчуком, Крячиним та Дмитруком у листопаді 1923 року. А чому ж його забули згадати автори так званої Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність? (стор. 288). Містя не вистачило чи були інші причини? Комуністом (більшовиком) він став у 1939 році. Уявляєте! Як тяжко було сину «бідняка»? До школи ходити, уроки учити і батрачити у багатіїв. З ранньої весни і до пізньої осені худобу пасти… Тому закінчення весною 1928 року «семирічки» не дало йому належної освіти (ви бачили, як парторг полку НКВС безграмотно писав свою біографію у 1968 році). Але незважаючи ні на які труднощі, він почав свою самостійну трудову діяльність. До цього вступив у піонери. Став комсомольцем. Прямо герой «того часу»!

Але Михайло Бондарчук не міг закінчити Новопільську «семирічку» весною 1928 року тільки з тієї причини, що її у селі Новопіль тоді не існувало. У Новополі до 1929 року була лише початкова школа (чотири класи). А вже на її базі 1929 року відкрили «семирічку» (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, стор. 288). Комуністи-автори цього видання не згадали «нашого» Михайла, як одного з героїв часів виховання та появи павликів морозових, знищення успішних сільських господарів у селах Новопіль та Івановичі. Не згадали, що у Новополі він був першим *шістнадцятирічним піонером*… Уявляєте? Парубок — піонер! Один із перших! З батраків! Тож не він вважався середняком, а батько. Він тут ні до чого. Він з народження — у наймах. Батракував! У багатих худобу пас…

Михайло Бондарчук у часописі наголошує, що у двадцять років почав службову кар’єру. Тільки не пише, чому не в селі Новопіль, де у «багатіїв худобу у наймах пас». Де всі його добре знали. А пішов у село Івановичі службову кар’єру робити: секретарем, головою сільради, завідувачем поштовим відділенням зв’язку, секретарем комсомольського осередку… І зверніть увагу. Його кар’єра починається саме під час активної фази розкуркулення і колективізації. А хто на селі керував цими процесами? Хто

відповідальним за них був? У першу чергу — керівники місцевого осередку компартії і комсомолу, секретар і голова сільради! Вони ж бо керманичі місцевої влади. Тому не вважайте нашого Михайла бідолашним і скривдженим. Краще порахуйте скривджених ним. Як вони, бідолашні і принижені, виживали після його візиту з потрошителями, комнезамівцями та енкаведистами? Спитайте тих, хто пережив страшні часи розкуркулення, колективізації і голодомору, створеного комуністами за допомогою таких, як Михайло Бондарчук! Спитайте у матерів з немовлятами на руках: чи залишав Михайло Бондарчук у їхніх оселях їжу? Ні, він наказ виконував. Кар'єру робив. Адже він, комсомолець, зобов'язаний був виконувати накази керівних органів комсомолу. А в Івановичах він лише «засланий козачок» від Пулинської волосної комсомольської організації…

І не пояснює Михайло Бондарчук, яким чином він опинився у місті Озери Московської області у далекому 1931 році, на батьківщині його друга і соратника по розкуркуленню і колективізації у селі Івановичі, першого голови колгоспу «Перше травня» Василя Трохимовича Сафонова. Не інакше, як по його рекомендації Михайло туди утік… і його призначили начальником районної контори зв'язку (а це посада, на яку без згоди НКВС не призначать). А взагалі-то Михайло Бондарчук — сама «доброта» і «порядність». Не міг він бути жорстоким до мешканців села Івановичі. І, як доказ, — список рідних, близьких, друзів і сусідів, які у день 60-річчя поздоровили його подарунками. Кожного запрошеного він виділив окремо, а напроти прізвища поставив вартість подарунку. Так і написав: «від 230 руб до 25 руб». Навіть колективний дарунок оцінив. Від 37 робітників — 230 руб. І ще від 14-ти — 536 руб. 60 коп. Під рубрикою «від 15 до 5 руб» перерахував 15 гостей, які подарували йому від 5 до 15 рублів. На суму 135 рублів. Неймовірно! Жодну копійку не пропустив, не забув, а все для історії…

Не забув ювіляр «не злим тихим словом пам'янути» тих, хто не поздоровив і дарунки не надіслав. Його висловлювання наводжу згідно оригіналу часопису, з усіма помилками. При цьому замисліться над тим, якому вихованню він піддавав особовий склад полку? Це ж пише політрук і парторг полку, «герой війни», підполковник Михайло Бондарчук: «Не прислали поздравления это современная бестижая молодеж для которих я жил и помо-

гал ростить, и сестра Настя. Племяники: Бойко Валя Степанова, Цимбалюк Иван Николаев. Цимбалюк Дмитро Николаев. Бондарчук Аркадій Терентов. Бондарчук Людмила Терентова». А то… І їх в історію! Бо 100 таких часописів він написав і вислав рідним і друзям до Оренбургу, Черкас, Риги, Житомира, Києва, Ленінграду, Владивостоку, Волгограду, Бресту, Свердловська, Дружковки, Мінська. У села: Новопіль, Грушки, Давидовку, Головино, Околок, Івановичі, Сколобов, Вільськ тощо. На весь Радянський Союз знеславив «эту современную безстижую молодеж» і рідну сестричку Настю! Вважаю, що будь-які коментарі до цієї сторінки його часопису зайві. І пам'ятник на зібрані з родини за його ініціативою кошти із гірського граніту батьку Кирилу Григоровичу, вартістю 801 рубль 60 копійок, поставив наш «герой». 250 ялинок висадив на Новопільському кладовиську і наказав: «Так обязани поступить дети всех родителей, последовав нашему примеру». Ось який він, наш Михайло! Колишній батрак…

Наведу приклад його шляхетності, неймовірної пам'яті і чітко поставленого обліку матеріальної допомоги, яку він протягом свого життя надавав своїй родині. Аж подих захоплює! Виявляється, що Михайло Кирилович Бондарчук, із 60 років свого «героїчного» життя, 30 років прожив для своїх батьків, братів, сестер і небожів. Надав їм величезну допомогу, а саме: батькам — 80.000 рублів. Терентію — 60.000 рублів. Івану — 15.000 рублів. Аркадію — 5000 рублів, сестрам: Насті — 45.000, Марії — 10.000, Наташі — 5000 і небожам по 5000 рублів. Уявляєте? Які величезні гроші! Яка щедрість і доброта! І не кічиться він своєю бухгалтерською звітністю перед нащадками. Не задля цього він її вів. Михайло Кирилович не за просто так тридцять років присвятив обліку наданої ним допомоги. Він інше мав на увазі. Натяк робить… І пише у своєму часописі: «Покойний Кирил всегда за столом когда встречал и провожал, говорил ты Михайл нам всем дал, и передал? Кто тебе дасть если с тобой случится горе? И сам отвечал некто тебе не дасть. И он был прав. В настоящее время живут сами для себя, как 2 ох ногие звери». Чи потрібні тут коментарі? Тільки дуже шкода, що у часописі він не назвав джерело надходження йому величезних (як на той час) коштів. Звідки такі великі кошти?

Припустимо, що у 1945-му «наш герой» активно мародерствував у Німеччині і награбоване надсилав додому (учням школи

і мені особисто зошити і олівці дарував). А де брав кошти після заборони мародерствувати? Адже свою родину мав: дружину і двох синів. Вони теж розраховували на його щедрість і доброту! Та не вів Михайло Кирилович обліку щомісячних витрат на утримання власної родини. А тут слід звернути увагу, як він за рідного батька пише. Скажімо, не покійний батько Кирил, а наче про «братана блатного», зневажливо: «Покойний Кирил». А де він служив? Не відомо. У Червоній армії чи у загороджувальних загонах НКВС, що знаходилися у тилу полків і дивізій діючої армії? Адже, у Сталінграді він політрук кулеметної роти 48 ОТПБ. А вона не із когорти «підбадьорюючих» до наступу? Часопис на це запитання відповіді не дає. І не виключено, що йшов наш Михайло зі своєю кулеметною ротою від Сталінграду до Берліну, тримаючи на прицілі потилиці наступаючих молоденьких хлопців з України. З Новополя… Шістнадцять урядових нагород отримав. Навіть орден Леніна. І хай пробачать мене нащадки шанованого у Новополі Кирила Григоровича Бондарчука, що без поваги згадую Михайла. Сумніви маю. А прислів'я дідуся Калатуша — оприлюдню! Він гідний того, щоб про нього знали і пам'ятали не тільки у Новополі… А тепер — продовжимо мандри і спогади мандрівника.

Дещо праворуч вітряка Христофора Дояна, мандрівник зупиняє свій погляд на стику двох сіл: Івановичів і Окілка. За щільно насадженими високими та стрункими ялинками ледь проглядає купол дзвіниці. Це цвинтар чеських колоністів, мешкавших колись у селі Окілок. Він не бачить вулиць цих сіл. Із темної зеленої маси його погляд вихоплює лише покрівлі окремих будівель, оточених садками. І йому дуже кортить повернутись назад, до Новополя… За кілометр-півтора від чеського цвинтаря у бік Новополя, мандрівник зупиняє погляд на красивих, компактних, садибах Вигівського, Житинського, Бродського, Загацького та інших, згаданих і не згаданих раніше. Милується привабливими житловими будинками і господарчими спорудами, оточеними садками та ланами зернових культур, що навколо них. Дещо праворуч, ще більше скупчення зеленої маси садків. У середині них — житлові та господарчі будівлі інших, більш успішних сільських господарів. А навколо — золотаві лани зернових… Як і сотні інших, ці садиби комуністи також відберуть у їхніх законних власників і натомість них (1932 року) створять садибу колгоспу «Незаможник». Праворуч, на тлі східної частини

села Окілок, темною зеленою грудою бовваніє хмільниця, а за нею, ближче до села Окілка — висока хмелесушка. Дещо на захід від неї — велика клуня стоїть. Дахи цих споруд — під бляхою. За згаданими спорудами, на захід, через польову дорогу, починається чудовий садок, шириною понад двісті метрів, що тягнеться на південь. Аж до великої канави, яка йде з Окілка на новопільську сіножать. Все це — власність чеха Йосипа Достала з Окілка.

На схід від села Окілок. Відразу на межі його землі, що йде на північ, у бік села Грушки, починається земельний наділ непмана Нарциза Поплавського. З півдня його межею слугує шлях Черняхів — Пулини. Зі сходу — земельні наділи непманів Житинського та Рибіцького. На півночі — землі села Грушки. На невеличкому пагорбі власного земельного наділу славетний господар Нарциз Поплавський побудував з високоякісної червоної цегли, на широких і глибоких кам'яних підмурках, двоповерховий житловий будинок з льохом для зберігання овочів, фруктів, соку і вин. Дах покрив цинковою бляхою, відблиски якої видно за багато кілометрів. Поруч, з північної сторони — льох для зберігання картоплі, квашеної капусти, солоних огірків, помідор тощо. Висадив і виплекав чудовий садок. У якому росли смачні яблуки, зокрема й яблуки-бурячки, груші, сливи та ягоди. Будинок за своєю архітектурною красою був рідкісним у нашій окрузі. Не тільки дах цього будинку, переливаючись і виблискуючи на сонці, приваблював погляди людей. Будинок і садиба нагадували їм про необмежені можливості вільного господарювання на власній землі. Про те, чого може досягти український сільський господар. Коли він вільно працює на себе, а не на дядю. Доводив, що вільно господарюючи, селяни можуть забезпечити себе і країну хлібом і всім, що потрібно до хліба.

Та не цього прагнули комуністи. Вони відмовились від НЕПу. На цьому етапі вони хотіли всіх «до одної ями», як казав їхній поет, «буржуїв за буржуями». Всіх зробити рівними у своїй бідності. І не зважили на те, що у Нарциза Поплавського четверо діток. Що саме комуністичний режим створив йому умови звитяжного господарювання — його репресували. Оголосили так званим ворогом народу і за звитяжну працю — до ГУЛАГу, а дружину з дітками — у вислання, до Сибіру. Його комуністи замордували у сталінських таборах смерті. Дружина померла у висланні. Син знадобився комуністам. Згодом його мобілізували до Червоної армії і він загинув, захи-

щаючи владу людожерів, які знищили його батька і матір, зламали долю всієї родини. Дві доньки Нарциза Поплавського повернулися з заслання. Одна взяла шлюб з Іполітом Ліневичом і до кінця своїх днів мешкала у селі Новопіль. На крайній вулиці від колгоспу «Ударник», звідки добре видно було батьківське седище. А друга донька Нарциза Поплавського одружилася з Гнатом Молодецьким з Окілка і до кінця своїх днів мешкала у селі Окілок. Неподалік від батьківського обійстя.

Заздрісні люмпени-ледацюги, що згодом стали комуністами, намагались знищити, витравити із пам'яті селян згадку про славетного, вихованого і здібного сільського господаря Нарциза Поплавського. Та їм це не вдалось. Пам'ять про нього пережила тоталітарний режим. За сімдесят років комуністи, попри їхні намагання, не змогли розібрати чудовий будинок, його підмурок і льох. Не змогли знищити садок. Відразу після Другої Світової війни вони почали розбирати його на будівельний матеріал. Та так і не розібрали. І він стояв, наче заворожений. Дах зняли, дерев'яні конструкції повитягували, а стіни і підмурок розібрати — тями не вистачило. Садок, без належного догляду з боку колгоспу, плодоносив понад півстоліття. Окремі його дерева дожили до кінця минулого століття, охороняючи міцний підмурок, збудований їхнім господарем. Щоб прийдешні покоління пам'ятали…

…і не піддались руйнуванню залишки міцних стін і підмурку родинного гнізда. Не по зубам руйнівникам-комуністам були споруди, зведені вільною працьовитою людиною. І пережили вони страшний тоталітарний режим, нагадуючи колишню велич і красу садиби славетного господаря Нарциза Поплавського. Вони нагадували нащадкам наслідки розбрату українців… Радили уникати його і дотепер наказують берегти неньку Україну! Пишу «нагадували» тому, що наприкінці двадцятого століття «нові українці» все ж таки приноровилися витягти з землі кам'яні підмурки. Тепер ніяких слідів від садиби Нарциза Поплавського не лишилося…

На північ від будинку Нарциза Поплавського. За його земельним наділом. Починаються землі села Грушки. Але села не видно. Воно десь там, за обрієм і недосяжне зору. Погляд мандрівника рухається праворуч. На схід. Затримується на садибах інших непманів. Усих він не може пригадати. Пригадує лише тих славетних господарів, з ким мав ділові стосунки або спілкувався колись.

Зокрема, Житинського, Рибіцького, Вербицького та їхні доглянуті садки. Не міг не пригадати Івана Поплавського та його вітряний млин, який знаходився поблизу перехрестя доріг Новопіль — Грушки і Черняхів — Пулини. Дививсь і милувавсь гарними уходженими садками. Такими собі зеленими острівками на тлі золотавих ланів, на яких дозрівав багатий урожай зернових культур. Ознаки радості з'явились на його обличчі. Проте не на довго… Вони змінилися болісним сумом…

Мандрівник пригадав долю знаних ним славетних сільських господарів. Так схожу між собою! Як за соціальним станом, так і за страшними наслідками «любові» комуністів до них. Згадав злети і падіння добробуту селян. Узагальнив висновок, що майже всі успішні господарі — мали багатодітні родини. Пригадав їхнє горе і страждання під час Громадянської війни та військового комунізму. Згадав невиконану комуністами обіцянку: «Землю — селянам!», а «Фабрики і заводи — робітникам!». І раптом — НЕП! Як сніг на голову! У спекотний день. А за ним — розкуркулення і зростання репресій… Катування народу і його безправий стан… Позбавлення права приватної власності і права на життя… Позбавлення селян житла і продовольства… Пригадав, як комуністи і їхні посіпаки викидали родини славетних господарів з дітками із власних помешкань. На вулицю (фото № 161). На мороз. Як зганяли до купи. До села. До колгоспу. Як закріпачували, робили з них слухняну народну масу. Як знищували народ голодом (фото №№ 149–155)… Хіба він міг радіти, згадуючи такі жахливі події? Зокрема, пригадав долю багатодітної родини розкуркуленого Івана Поплавського. Здібного і працьовитого господаря. Як Іван привчав до праці своїх діток. Виховував у них любов до батьків. Повагу до старших. Як вони, маленькі і працьовиті, старанно обробляли земельний наділ. Доглядали садок. Збирали урожай, доглядали домашню живність тощо.

Не таке вже й велике господарство мав Іван Поплавський, щоб зарахувати його до багатіїв-куркулів. А тим паче, до рангу так званих куркулів-кровососів, як їх змальовували комуністичні ЗМІ. Мав біля двадцяти десятин землі, пару робочих і одну пару роз'їздних коней та пару волів. Щорічно тримав дві-три корови, декілька голів молодняку і, звісно, свиней, курей, гусей… Землю обробляли, доглядали садок і домашню живність — силами ро-

дини. Лише для уборки урожаю наймали робітників. А для забезпечення безперебійної роботи вітряного млина Іван Поплавський змушений був наймати робітників із міста, які шукали роботу. Саме для безробітних мешканців міста і села Іван Поплавський створив робочі місця та забезпечив їх стабільним заробітком. Проте, коли він відмовився на 50% зменшити плату комнезамівцям за помол їхнього збіжжя, а потім — вступити до колгоспу, то йому все пригадали. Комуністи і їхні посіпаки використали створення робочих місць йому на шкоду… Визнали його куркулем-експлуататором. І прийняли рішення: розкуркулити Івана Поплавського! Землю і майно — до колгоспу забрати! А самого вислати туди, «де Макар телят не пасе…». Та не побажав Іван Поплавський їхати до Сибіру… Утік! Сховався від ока людожерів! Кілька років переховувався. Дружина Петруня таємно вночі до схову харчі носила. Проте, не виніс Іван тяжкої долі… Відразу після голодомору 1932–1933 років, помер. Це сталося у 1934 році. Не витримав. Не дочекався, щоб найменшенька донечка Маруся підросла і його татусем назвала… Там, у схові, дружина й поховонила його… А що ж сталось з його родиною? Вона «щастя» своє у колгоспі знайшла…

«Змилувались» нові господарі їхньої долі. Але після того, як дружина Івана Поплавського, Петруня, заяву до колгоспу подала. Їй дозволили розібрати і перевезти до села Новопіль стайню і на першій вулиці від села Кручинець хату з неї побудувати та невеличкий сажик для утримання живності. Так і вчинили. А Іван нічим допомогти їм не міг… Під керівництвом вагітної Петруні їхні дітки (Петро — 1919, Франя — 1923 і Людвиг — 1925 року народження) розбирали стайню, перевозили і будували на новому місці хату і сажик. Грошей, щоб найняти будівельників, не було. Усе комуністи забрали… Уявляєте, яка «шалена» бригада будівельників у них була? Родині куркуля, оголошеного ворогом народу, боялись допомагати… Але серед друзів Івана знайшлись сміливці — крадькома допомагали. І побудували двокімнатну хатинку і сажик. Дах соломою накрили. І почали колгоспні кріпаки господарювати по-новому, по-совєцьки…

А тепер уявіть собі враження славного господаря Івана Поплавського, родина якого завжди жила у достатках, його сприйняття жебрацького стану дружини і діток! Чи могла його нервова система все це витримати? У злиднях, у муках, але виросли діти Івана Поплавського. У 1942 році нові, німецькі окупанти забрали у не-

волю його доньку Франю і сина Людвіга. Донька Франя наприкінці 1945 року повернулась з Німецької неволі, а про долю сина Людвіга нічого невідомо до цього часу. Сина Петра мобілізували до лав Червоної Армії. Воював проти німецьких загарбників і загинув, не зрозумівши, що створений комуністами комуно-фашистський лад, за який він своє життя віддав, страшніший того, проти якого він воював… Такого ще не бачив світ!!!

Власників садиб, що розташовані праворуч садиби Івана Поплавського, мандрівник не пам'ятав. Майже не зупинивши погляд на селі Кручинець. Вернувся дещо ліворуч. Ближче до села Новопіль. На його обличчі раптом засяяла усмішка… Він милувався садибою славного господаря Тарнавського. Це він викопав велику копанку. Щоб місцевій громаді було де купатись і відпочивати після тяжкої праці. Попіклувався, щоб затишок був. Щоб вітри холодні ненароком негативно не вплинули на здоров'я відпочиваючих. Щоб у тіньочку могли ховатись купальщики. Знаною в окрузі копанка була. Зі сходу, з боку Кручинця, від холодних вітрів копанку прикривали насадження вільхи. А від північних — садок і густий ягідник. Цю копанку мандрівник пам'ятав з днів свого парубоцтва. Адже влітку. Майже кожної неділі. Особливо на релігійні свята, молодь Новополя та Крученця приїздила сюди купатися. Згадалися дівчата, як кажуть, козаки і козачата, які з веселим галасом купалися у цій копанці… Усміхнувся приємним спогадам дитинства і перевів погляд на інші садиби. І знову поринув у далеке минуле. А саме…

Погляд і згадка мандрівника вихопили із маси садиб кілька знаних ним. Але радості ця згадка не додала. Навпаки. Кожну хвилину він все більше і більше на когось обурювався і хмурнів. Зокрема, коли пригадав успішних сільських господарів Петра Колодія, Василя Шевчука та їхніх сусідів. А перевівши погляд дещо на південь, у бік села Ксаверівка, додав суму… Тут, ближче до вулиці Кодня, його погляд зупинився на садибі доброї віруючої людини — Харитона Мелешко. Репресованого комуністами за релігійні переконання, як ворога народу, і замордованого на Соловках. У одному із тисяч сталінських концентраційних таборів смерті системи ГУЛАГ. Згадав його осиротілих діток з тавром «діти ворога народу». За таких спогадів не було чому радіти…

Ближче до вулиці Кодня — садиба багатодітного непмана Бондарчука. Але про цю родину мандрівник мало що знає. Синів

його Якова, Степана і Кіндрата пригадав. А на ланах між Коднею і Ксаверівкою — садиба багатодітної родини Степана Романовича Цимбалюка, у якого було три сина: Василь, Микола, Іван (що загинув, захищаючи Вітчизну) та дві доньки: Текля і Галина (староста НСШ 1945 року). Степан Романович, як колись його батько, готував посаг для своїх діток. Так заведено було. Синам батько давав земельні наділи, а донькам викуп від 100 до 200 золотих рублів. Та все зруйнували кляті комуністи… Діда, Романа Матвійовича Цимбалюка, розкуркулили і репресували. Відправили до ГУЛАГу на перевиховання… І з того «перевиховання» він не повернувся. Галина Степанівна Цимбалюк родилась у страшному 1933 році. За три-чотири місяці — від голоду помер її тато Степан Цимбалюк. Ні вона, ні сусідські діти-однолітки, не знали батька. Знали лише її маму Соломію, яку по-домашньому звали — Салька або Салимоня. От і виростала напівсирота, донька славетного господаря «Галькою Сальчиною». Ще інколи дорослі називали «Галка Сальчина» і додавали: «із Кусів». До речі, прозвисько «Кусь» — найстаріше на селі. Жодне вуличне прозвисько такою довгою живучістю не може похвалитись. Застосовувати його почали до усих вихідців цієї родини новопільців-цимбалюків ще на початку другої половини XIX століття. Вважаю, що воно виникло відразу після скасування у 1861 році кріпосного права. А початок взяло від прадіда Матвія — батька Романа Цимбалюка.

Тоді, за рішенням сільської громади, кожне господарство села виділяло землеупорядній організації для проведення меліоративних і шляхобудівельних робіт гужовий транспорт. Землю завантажували на підводи і відвозили на насипні ґрунтові дороги, по боках яких викопувались водостічні канави, будувались містки тощо. Прадід Матвій тоді був молодим. Неодруженим. Проте, заповзятим до роботи. Батько наказав: «Синку! Запрягай кращих волів і їдь у розпорядження землеупорядника. Працюй так, щоб мені не було соромно за тебе». І синок Матвій поїхав… Заповзято працював весь день. Скоріш інших намагався завантажити воза. Та ще й більше, ніж інші, землі накладав. І ось під кінець дня трапилась халепа. Його, сильніші інших, воли пристали. Відмовились тягти воза з землею. Хоч стій і плач… Соромно стало перед товариством. Дехто ще й жарти непристойні відпускав на адресу Матвія… Бити волів — гріхом вважалось. Як він їх не умовляв, як не просив — не слуха-

лись… Не тягли воза… Підгодував. Напоїв водичкою, а вони — і з місця зрушити не хочуть… І страшно розсердивсь на них Матвій… І підбіг до вола-лідера… і вкусив його за вухо… От і пішло між гурту перевізників, а згодом і по селу: «Матвійко! Кусь, кусь!» Так і приклеїлось до них прізвисько «Кусь».

…1944 року Галя Сальчина до школи пішла. У простенькій сукні, на яку мама ледь спромоглася грошенят назбирати. Босими ніжками шкільний поріг переступила. Але з високо піднятою головою, гордим і незалежним виглядом. Її відразу помітили. Мабуть тому, що вона мала незалежний, хлопчачий вигляд і характер. З перших днів завоювала повагу учнів і вчителів. Безперечним лідером стала… І незважаючи на те, що у школі було багато учнів-переростків. Старших неї за віком. Саме Галку Сальчину із Острівка обрали старостою школи. Учителі поважали, а учні слухали її. Мені здається, що учні-переростки навіть боялись її. Гостра на язик була Галка Кусь! Влучним слівцем поражала кожного порушника дисципліни. І вони неї більше боялись, ніж завуча або директора школи.

Зізнаюсь, коли я скоїв негарний вчинок відносно вчительки-комуняки Ганни Степанівни Клинчук, то не боявся покарання від свого старшого брата Леоніда, завуча чи деректора школи. До будь-якого покарання був готовий. Налаштував себе чинити супротив будь-яким звинуваченням на мою адресу. Набрався хоробрості і у присутності брата та завуча заявив директору школи: «Вчиню ще гірше, якщо вона…» Але про тей випадок пізніше розповім… А ось старости школи, Гальки Сальчиної із Острівка, боявся… Я не був налаштований доводити їй свою правоту або сперечатись… Не знав, як себе поводити… Адже, хто потрапляв до неї у немилість — довго мав виправлятись… Такому учневі здавалося, що вся школа від нього відвернулась… Одинаком себе відчував… Поки староста не оголосить йому прощення… Як їй це вдавалось — до цього часу не збагну. Уявити не можу! А може, ви спробуєте? То уявіть собі: дванадцятирічна дівчинка, Галька Сальчина із Острівка, такий вплив мала на учнів, що вони (у тому числі і учні-переростки) боялися неї більше, ніж директора, завуча і учителів разом взятих! Незбагненно! Звісно, у тей момент я більш за все її боявся…

Але повернемось до спостережень і спогадів мандрівника. Тільки не думайте, що комуністи нахабно і жорстоко повелись лише

відносно родин заможних селян. Таке припущення було б помилковим. Бо усіх селян комуністи примусили покинути свої земельні наділи з маєтками на них, переселитись до села і вступити до колгоспу… І селянство зі сльозами розбирало будівлі на своїх садибах. Залишало колгоспам добре доглянуті земельні наділи, з любов'ю виплекані садки, добре доглянутих коней та худобу. Перевозило будівельний матеріал до села і будувало одно або двокімнатні хатинки з сажиком для утримання домашньої живності… Отже, їхня доля була ні чим не кращою долі сільських родин, висланих туди, «де Макар телят не пасе…»

…Вулиць невеличких сіл Кручинця і Ксаверівка з узбіччя лісу роздивитись неможливо. Видно лише зелень садків, сховавших від людського ока дахи сільських будівель. Село Ксаверівка підходить до лісу і зникає, наче ховається у ньому. Від Ксаверівки мандрівник переносить свій погляд на рівнину, що між Новополем і лісом, на якій розташовано багато селянських садиб. Але з їхніми власниками він не знайомий і нічого такого незвичайного не пригадує. Лише насолоджується неповторною красою доглянутих садків і краєвиду з зеленими острівками на ньому. Наблизився до місця відпочинку…

Разів десять прокукувала зозуля і замовкла. З молодого сосняку, що ліворуч, вилетіли сороки і своїм криком перервали глибокі роздуми мандрівника. Проте він не обурився на них, а зрадів, що вивели його з глибокої задуми. Адже він гарно відпочив! Доволі намилувався природною красою ланів, нескінченними просторами рівнини та багатствами, що на ній. Тепер має поспішати. Бо вдома на нього чекає кохана дружина і дітки. Він на останок хутко подолає понад три кілометри шляху. Відчинить хвіртку, і його дітки кинуться в обійми, а він, немов лелека, буде чатувати їх гостинцями. Як тоді казали: «Від зайчика…» Щоб прискорити радісну подію зустрічі з рідними, мандрівник пришвидшив крок. Ноги не відчувають втому і хутко несуть його додому…

6. ГЕТТО В СЕЛІ НОВОПІЛЬ, СТВОРЕНІ КОМУНІСТАМИ

У другій половині сорокових років минулого століття ЗМІ Совєцького Союзу почали інформувати нас про звірства нацистських фашистів на теренах окупованих гітлерівцями країн, про безліч

створених ними концтабрів з крематоріями для знищення людей і гетто на кшталт Варшавського, Пражського тощо. Інформували так часто і так наполегливо, розповідали про такі страшні і жахливі злочини проти людства, що у свідомості так званих совєцьких людей не закрадалось сумніву, що найжахливіші способи туртур і самі масові знищення людей застосовували тільки гітлерівські нацистські фашисти. Що ніхто ніколи не скоював таких страшних злочинів пороти людства, як вони. Так званий совєтський народ настільки щиро обурювався, що забував свої власні проблеми: безправний стан, мільйони знищених і закатованих, нестачу їжі, одягу, взуття, тепла в оселях тощо. Бо широкому загалу так званих совєцьких людей, не було відомо, що комуно-фашисти тільки-но узурпували владу у 1917 році, відразу, згідно вченню бородатих людожерів Маркса і Енгельса, почали створювати свої, ленінсько-сталінські концентраційні табори смерті і ті ж самі гетто, які стали взірцем для гітлерівських нацистських фашистів. Більшість так званого совєцького народу не знала, що комуно-фашисти давно застосовують такі способи катувань і масового винищення людей — яких іще не бачив світ… І комуністи давно мають безліч багато страшніших сталінських концтаборів смерті, не кажучи вже про гетто. Сталін всю колишню Російську імперію перетворив на гетто. На величезний табір очікування насильницької смерті…

На мої переконання, тоталітарним комуністичним режимом під час війни з власним народом (яка за кількістю жертв не поступається Другій Світовій війні) лише у сільській місцевості Радянського Союзу до початку 1938 року було створено 28,2 тисячі гетто, себто, колгоспів. Лише у Новополі, моєму рідному селі, їх було три. Щоправда, нацистські фашисти мешканцям гетто два рази на день давали якусь баланду, а комуно-фашисти — жодного разу. Колгоспним кріпакам наприкінці року вони давали на трудодень від 100 до 500 грам збіжжя… І роби з ним, що бажаєш… Із трьох створених комуністами колгоспів найбільшим і найвідсталішим був колгосп імені Шевченко. Землі якого на сході межували з землями колгоспу імені 5-річчя Жовтня села Ксаверівка. На півдні — з державним лісом. На заході — з землями, що належали колгоспу села Стара Олександрівка та землями колгоспу «Комінтерн» села Івановичі. На півночі його землі відокремлювались від земель колгоспу «Ударник» шляхом Новопіль — Івановичі і межували з

присадибними ділянками мешканців села Новопіль. А далі, на схід, межею був шлях Новопіль — Ксаверівка. Аж до земель колгоспу 5-річчя Жовтня (у 1951-му названого колгоспом імені XIX партз'їзду) села Ксаверівка. На північ від цієї дороги знаходились землі колгоспу імені Сталіна.

Колгосп імені Шевченка мав 1330 працездатних колгоспних кріпаків, 1624 гектари землі, у тому числі: ріллі 1140, сіножатей 266 і інших земель 268 гектарів. Головою правління цього колгоспу перед Другою Світовою війною був Ткачук (убитий німцями біля Новопільської семирічної школи у березні 1942 року), а головою виконкому Новопільської сільради був Павлюк (загинув 1944 року на Тернопільщині).

Межею земель колгоспу «Ударник», на півдні, слугував шлях Новопіль — Івановичі. На заході — землі колгоспу «Комінтерн» села Івановичі та землі колгоспу «Заповіт Ілліча» села Окілок. Від стику західної межі з північною, що починалась присадибними ділянками мешканців села Окілок, межа йшла на схід. По закінченні присадибних ділянок, різко повертала на північ і впритул підходила до грунтового шляху Черняхів — Пулини. Зауважу, що в селі Окілок дорога була викладена каменем. Це була єдина на всю округу сільська шосейна дорога. Метрів п'ятсот на схід межа йшла поруч зі шляхом. Потім перетинала його у північному напрямку і, поміж землями колгоспу «Заповіт Ілліча» села Окілок і земельним наділом непмана Нарциза Поплавського, прямувала на північ, до колгоспних земель села Грушки. Десь за кілометр, досягнувши їх, повертала на схід. І майже за кілометр виходила до шляху Грушки — Новопіль. Біля нього повертала на південь і поруч з цим ґрунтовим шляхом, перетнувши дорогу Черняхів — Пулини, прямувала до села Новопіль, відокремлюючи землі колгоспу «Ударник», що були праворуч, від земель колгоспу імені Сталіна, що ліворуч.

У селі Новопіль дорога Грушки — Новопіль — майдан відрізала присадибні ділянки так званих колгоспних дворів колгоспу імені Сталіна, що були ліворуч, від присадибних ділянок колгоспних дворів колгоспу «Ударник», що знаходилися праворуч… Але не всі колгоспні двори, що знаходилися праворуч шляху Грушки — Новопіль, закріплені за колгоспом «Ударник». Частина їх, що на південь від канави, яка відводила дощові і повеневі води з копанки Колодіїв, була закріплена за колгоспом імені Шевченка. З ко-

панки Колодіїв, повз їхньої присадибної земельної ділянки, канава йшла під містком, що на шляху Грушки — Новопіль і прямувала на захід. Наприкінці присадибної ділянки колгоспного двору, що напроти присадибної ділянки родини колгоспних кріпаків Петра Бойко, повертала праворуч, на північний захід. Відрізала клинок землі з кількома десятками яблунь панського саду, які тепер були на присадибних ділянках родини Петра Бойко і їхнього південного сусіда. Метрів за п'ять від вуличної дороги, що йшла від Антона Холо на південь, у напрямку панського саду і сільського майдану, ця канава з'єднувалась з багато ширшою і глибшою канавою, що йшла від дороги Грушки — Новопіль на захід, між дорогою, за якою була присадибна ділянка родини Федора Йосипенко, присадибною ділянкою колгоспного двору Петра Бойко; між присадибною ділянкою родини Івана Адамовича, з півночі, панським садком і присадибною ділянкою родини Миколи Супрунова, з півдня, і виходила на сіножать. Після з'єднання канави з витокою річки Кам'янка, межа перетинала сіножать, а досягнувши Рижавки, повертала на південь, доходила до дороги Новопіль — Івановичі і, не перетинаючи її, повертала на захід. Поруч з цією дорогою йшла до земель колгоспу «Комінтерн» села Івановичі.

Колгосп «Ударник» мав 273 працездатних колгоспних кріпака, 638 гектарів землі, у тому числі 407 гектарів ріллі, 60 гектарів сіножаті і 170 гектарів інших земель. Це був зовнішній опис межі земель колгоспу «Ударник». Проте, як на мене, читачу цікаво знати, хто із новопільців де мешкав. У якій частині села. Адже сьогодні непросто знайти свідків, які впевнено підтвердили б місце знаходження седищ тих чи інших новопільських родин після колективізації, а тим паче — до її проведення. Звичайно, описати розташування колгоспних дворів усіх трьох колгоспів, я не можу. Мені під силу це зробити лише відносно частини колгоспних дворів, закріплених за колгоспом «Ударник» і тільки по зовнішньому периметру…

Згаданий шлях Грушки — Новопіль прямував до сільського майдану, а метрів за двадцять-тридцять від початку села його перетинав дерев'яний міст, побудований через канаву, що йшла зі сходу на захід від північної сторони ковальні колгоспу імені Сталіна, наче відрізаючи від села присадибну земельну ділянку колгоспного двору колгоспу «Ударник», де головою двору був Іван Зінькович Цимбалюк (Скакун за вуличним прозвиськом). Метрів за сто вона

з'єднувалась з канавою, що йшла з півночі на південь, з ланів колгоспу «Ударник», між присадибними земельними ділянками Константа Бурківського, Якима Цимбалюка, Кайтана Поплавського, Степана Клевана, Катерини (Адельчиної) Продоус, з її західного берега, і Івана Цимбалюка (Скакуна), Броньки Загацького, Гані Житинської (інших не пам'ятаю) і Антона Холо, із її східного берега, і прямувала на сіножать, що починалась за дорогою, яка йшла повз присадибних земельних ділянок Катерини (Адельчиної) Продоус, Антона Холо і Василя Бондарчука (по прозвиську Пуделко).

На вході до села, біля північної сторони присадибної земельної ділянки Івана Цимбалюка (Скакуна), від шляху Грушки — Новопіль, праворуч (на захід), відходила польова дорога, яка відрізала колгоспні лани від присадибних земельних ділянок родин колгоспних кріпаків Івана Цимбалюка (Скакуна), Костанта Бурківського і Івана Павлюка (за прозвиськом Печатка) та слугувала межею села. Минувши присадибну ділянку родини Івана Павлюка (Печатки), дорога на кілька градусів повертала праворуч, на невеличкий місток, а від нього — ще на кілька градусів на північний захід, у напрямку центральної садиби колгоспу «Ударник». Між цією дорогою і присадибною земельною ділянкою колгоспного двору кріпацької родини Томаша Францевича Білецького, утворювався клинок землі. Із заходу він відрізався дорогою, що йшла з вулиці, на якій мешкала родина Томаша Білецького, на північ і з'єднувалась з дорогою, що прямувала до центральної садиби колгоспу «Ударник». За цією вуличною дорогою знаходились невеличкі (до 0,20 гектара) смужки земельних ділянок колгоспних кріпаків, у яких біля помешкання було менше 0,60 гектара землі і їм надавали земельні ділянки в інших місцях. Тут межа колгоспних земель повертала на південь. Йшла вздовж західної межі згаданих смужок присадибних земельних ділянок та присадибної земельної ділянки Іполіта Ліневича й інших, доходила до південної сторони присадибної ділянки Надії Крупєвич, вдови сина коваля Людвіга Крупєвича, що загинув під час Другої Світової війни, і повертала на схід. Звідси вона прямувала на схід, вздовж південного боку присадибних земельних ділянок Надії Крупєвич, Людвіга Крупєвича та Василя (Базиля) Гонтарського, перетинала вуличну дорогу і метрів за 150–200, за колгоспним клубом та гуртожитком повертала на північ, сягала дороги, що йшла повз присадибних ділянок Катерини Вигівської, Станіслава

Хомінського, тітки Явдохи, тітки Катерини Продоус, Антона Холо, Василя Бондарчука (Пуделко) і виходила на шлях Новопіль — Грушки. Але межа колгоспних ланів напроти хати Антона Холо повертала різко на південь, поруч з вуличною дорогою, що прямувала до панського садка, ліворуч якої були присадибні земельні ділянки колгоспних кріпаків: Яська Гонтарського, його брата Антона Гонтарського та Ярини Павлівни Мілінчук (1874 року народження).

Праворуч від цієї вуличної дороги — земельний лан колгоспу «Ударник», межа якого біля глибокої і широкої водостічної канави, що йде від шляху Грушки — Новопіль, між присадибними земельними ділянками Олександра Гончарука і Ярини Мілінчук. Саме на цьому земельному лану нашій родині до війни і під час німецької окупації колгосп виділяв відсутні 0,20 гектара присадибної земельної ділянки. Через згадану канаву, яка далі прямує повз земельної присадибної ділянки колгоспного двору Андрія Ковальчука до сіножаті, був невеличкий дерев'яний місток. Це була остання хата (з півночі) на однобокій вулиці, яка закінчувалася біля панського саду хатою Івана Семеновича Адамовича, мого тата. На захід, за присадибними земельними ділянками колгоспних дворів цієї однобокої вулиці, знаходилась велика сіножать колгоспу «Ударник», яку щовесни заливали повеневі води. Кордоном між присадибними земельними ділянками колгоспних дворів, закріплених за колгоспом імені Шевченка, панським садом та сіножаттю, переданими йому у безстрокове користування, з одного боку, і присадибними земельними ділянками колгоспних дворів, закріплених за колгоспом «Ударник», і переданої йому у безстрокове користування сіножаті, з другого боку, була згадана раніше глибока канава, що йшла від копанки Колодіїв.

Городи родин колгоспних кріпаків, що мешкали на Рижавці, зі сходу і з півночі межували з сіножаттю, по якій текли води однієї з виток річки Кам'янка. А з півдня, кордоном була дорога Новопіль — Івановичі. З західної сторони межею були присадибні земельні ділянки колгоспних дворів колгоспу «Ударник», розташованих на крайній вулиці житлового масиву Рижавки, на якій першою з півдня була садиба родини колгоспного кріпака Юхима Павлюка (за прозвиськом Муляв), а останньою, на північ — садиба Кирили Павлюка. Вони межували з ланами колгоспу «Ударник» з заходу і півночі.

За колгоспом імені Сталіна на безстроковий термін були закріплені так звані колгоспні двори північної сторони вулиці Кодня і всі, що розташовані на північ від неї у межах дороги, яка йшла від сільського майдану у напрямку села Грушки (тепер — вулиця Леніна), зі сходу — у межах крайньої вулиці з боку села Кручинець (тепер — провулок Черняхівський), а на півночі цей масив закінчувався біля колгоспних земель і центральної садиби колгоспу імені Сталіна. Межою його земель з заходу був шлях Новопіль — Грушки, з півночі — землі колгоспу села Грушки, а зі сходу — землі колгоспу «Ленінський шлях» села Кручинець і колгоспу імені XIX партз'їзду села Ксаверівка. З півдня кордоном його земель була дорога Новопіль — Ксаверівка. На захід від цього лану знаходились присадибні земельні ділянки колгоспних кріпаків колгоспу імені Шевченка.

Колгосп імені Сталіна мав 237 працездатних колгоспних кріпаків, 663 гектари землі, у тому числі 504 гектари ріллі, 48 гектарів сіножаті і 111 гектарів інших земель. Усі колгоспні двори були на обліку у Новопільській сільраді і закріплялись за колгоспами за ознаками близкості помешкань колгоспних кріпаків до колгоспних садиб. Колгосп імені Шевченка мав у два рази більше землі і колгоспних кріпаків, ніж колгосп «Ударник» та колгосп імені Сталіна разом взяті. Але від початку створення колгоспів у селі Новопіль і до їхнього об'єднання у один — імені Шевченка, дещо багатшим за інших був колгосп «Ударник». Поясненням цьому факту, на мою думку, можуть бути наступні обставини: під час розкуркулення і колективізації на землях майбутнього колгоспу «Ударник» мешкало більше заможних і хазяйновитих сільських родин, ніж на інших; земельні наділи, що належали розкуркуленим, зігнаним до села і загнаним до колгоспу «Ударник» сільським господарям, були значно краще оброблені і доглянуті; господарчі будівлі, засоби виробництва, робочі і роз'їздні коні, воли, продуктивна худоба, птиця, вівці, свині й інша домашня живність, насіннєвий матеріал тощо, усе поцуплене у них було у кращому стані, ніж у інших; створювачі колгоспу «Ударник» награбували майна більше, ніж інші, а тому після розкрадання більше лишилось колгоспу; серед кріпаків колгоспу «Ударник» було дещо більше працьовитих і хазяйновитих людей, ніж у інших колгоспах. Вони хоча й не хотіли працювати «на дядю», але погано працювати не уміли… Саме у цьому колгоспі

працювали мої батьки, брати і сестри, інші родичі, а згодом і я під час літніх канікул і збору хмелю — з 1948 року. А з осені 1951-го по березень 1953 року — на постійній основі.

Таким чином задовго до створення Пражського чи Варшавського гетто у селі Новопіль були створені три совєцьких гетто: імені Шевченка, імені Сталіна і «Ударник». Можна константувати, що ленінсько-сталінські комуно-фашисти на багато років випередили гітлерівських нацистських фашистів з цього питання, щонайменше років на п'ятнадцять. До правового статусу мешканців комунофашистського колгоспного гетто, які були створені по одному і більше у кожному селі України, ми ще повернемося. А поки що продовжимо розповідь про перетворення колись заможних мешканців села Новопіль на колгоспних кріпаків, загнаних у гетто…

Згаданий мною панський садок, метрів за вісімсот від сільського майдану, зі сходу на захід перерізався широкою і глибокою водостічною канавою, ширина якої у верхній частині сягала шести-семи метрів, а глибина — трьох і більше метрів. У нижній частині вона була завширшки до двох і більше метрів (по її дну навіть підводами їздили). Одразу за цією канавою, на середині саду, починалась однобока вулиця, що йшла на північ. Першою на ній стояла невеличка дерев'яна однокімнатна хатинка, крита соломою, яка називалася колгоспним двором. Належав він родині колгоспних кріпаків Івана Семеновича Адамовича, мого тата. За нею, далі на північ, знаходились дерев'яні, також криті соломою, хати родин колгоспних кріпаків: Льоньки Білецького, Степана Гонтарського, Лук'яна Радчука, Якова Цимбалюка, Явдохи Цимбалюк, Ганьки Грищук, Антоськи Біляченко, Андрія Гаврилюка і Андрія Ковальчука. Усього на вулиці було десять так званих колгоспних дворів. Всі вони, з їхніми мешканцями, були закріплені за колгоспом «Ударник».

За присадибними земельними ділянками колгоспних дворів Олександра Гончарука і Андрія Ковальчука, від шляху Новопіль — Грушки, йшла друга глибока канава. Яка могла бути північним кордоном панського саду часів царату. Проте, впевненості у таких висновках — я не маю. І ось чому. Далі на північ за цією канавою, були присадибні земельні ділянки кількох десятків колгоспних дворів. На одних присадибних ділянках росли молоді фруктові дерева, а на інших — ровесники тим фруктовим деревам, що були

у панському садку. Тому у мене немає підстав запевняти читача, що кордоном панського садка була друга глибока канава, що за садибою Олександра Гончарука і Андрія Ковальчука, як і спростовувати це. Не виключається, що земельні ділянки, які були далі на північ від згаданої другої канави, належали не пані Марії Дворжицькій, а іншим сільським господарям. Чому на їхніх садибах росли фруктові дерева — ровесники фруктовим деревам, що у садку пані Марії Дворжицької — міг довести або спростувати син славетного садівника Захара Холо — Антон Захарович Холо. Але він, як і його батько, залишив нас назавжди…

У більшості сільських вулиць назв не було. За винятком Кодні, Ланка, Новоселівки, Острівка, житлових масивів Посьолка та Рижавки. Проте, ці назви не були офіційними. Більшість житлових будинків з господарчими спорудами у селі Новопіль побудовані, як зазначено у погосподарчій книзі Новопільської сільради, у 1929–1933 роках і пізніше. Що не відповідає дійсності. Не може бути, щоб більшість новопільців будували свої оселі під час колективізації і голодомору. Тоді постає питання: куди ділися житлові будинки з господарчими спорудами, побудовані за царату та під час більшовицької окупації, себто, до голодомору? Упевнений, що у 1932–1933 роках новопільці не будували житлових будинків. Не до того було! А напередодні голодомору і після нього совєцька влада надавала присадибні земельні ділянки розміром до 0,6 гектара тим селянам, чиї садиби були за межами села. Тим, кого заганяли до села. Кожна присадибна земельна ділянка відокремлювалася межею у 30–40 сантиметрів та тином чи парканом (за глухою стіною кожної хати) на відстані 2–3 метрів, а також з боку вулиці. Паркани були не такі, як тепер «нові українці» будують, понад два метри ввись. Щоб боронь Боже ніхто не заглянув до їхнього обійстя. А тоді паркан або тин був кордоном для домашньої живності, а не від сторонніх очей. Майже у кожному дворі була своя криниця. На нашій вулиці криниці не було лише у Степана Гонтарського. А найглибша криниця була у Андрія Гаврилюка. Проте смак води в ній був не ліпший, ніж у нашій, яка мала глибину до чотирьох метрів. Вода була прозора, холодна і приємна на смак. Холодильників тоді не було. Ті господарі, у яких не було глибокого льоху чи льодника, для охолодження швидкопсувних продуктів використовували криниці. Вздовж нашої вулиці, на відстані щонайменше півметра від парканів йшла загальна водовідвідна канава. Присадибні

земельні ділянки колгоспних дворів починались біля вуличної дороги і закінчувались на межі з сіножаттю. На протилежному боці вулиці канави не було. За дорогою відразу починались городи колгоспних дворів протилежної вулиці (тепер вулиця Леніна). Відсутність канави зумовлювала можливість розвороту кіньми чи волами на дорозі під час оранки або боронування. Прискорювала і здешевлювала обробку присадибних земельних ділянок. Проте створювала незручності з талими і дощовими водами, які текли до канави через вуличну дорогу, розмиваючи її.

На схід, через вуличну дорогу, напроти присадибної земельної ділянки Івана Адамовича і Льоньки Білецького, знаходилась садиба заможної на той час родини Федора Йосипенко — голови Новопільської сільради часів розкуркулення і колективізації, уроженця села Селянщини, такого собі засланого більшовиками «козачка» з іншого села. У них була добротна хата з двома великими кімнатами, дубовою підлогою. Хата і великий хлів — криті бляхою. Більша частина садиби — огорожена парканом. Цю хату голова Новопільської сільради Федор Йосипенко поцупив під час розкуркулення у Дениса Нечипоровича Цимбалюка, сільського дяка. Адже тоді він був головою над всіма селянами! І відбирав! І грабував! І привласнював! І усе за законом… Іменем держави злочини чинив. …І сподобалось це сьогоднішнім суддям Яника… Тому вони сьогодні так само чинять… Незаконні дії ім'ям України освячують… У мене немає відомостей про дружину Федора Йосипенко, його та її батьків. Лише пам'ятаю, що з ними жила їхня донька Женя і її бабушка (можливо, теща Федора Йосипенко). Згодом, після Другої Світової війни до них у прийми пристав Павло Яківчук, 1921 року народження, теж комуніст. Обидві родини жили відчужено від сусідів і майже не спілкувались з ними. Чому вони жили так осторонь всіх? Це й досі залишається загадкою. Можливо, наявність однієї доньки на фоні багатодітних родин спонукала їх до замкнутості? Можливо, наявність у одній хаті відразу двох комуністів-руйнівників сприяла цьому? А можливо, простому спілкуванню з іншими людьми заважав досить забезпечений матеріальний стан їхньої родини на фоні жебрацького стану сусідських родин? Можливо, людоненависницьке минуле комуніста-грабіжника Федора Йосипенко заважало їм запросто спілкуватись з сусідами? Все це треба з'ясувати. Тим паче, по селу гуляє легенда, що після смерті Федора Йосипенка, його любий зять Павло Яківчук, робив ремонт будинку і знайшов великий

скарб. Тож кинув дружину і хутко зник… Легенда не підтверджена доказами і не спростована… До з'ясування цих обставин мене зобов'язує ще й пам'ять про добрі, відносно мене, вчинки Жені Йосипенко, її мами і бабусі. Бо вони до мене ліпше ставились, ніж рідний дядько Йосип Адамович та його дружина Ганна.

Женя Йосипенко, її мама і бабуся ставились до мене дуже чуйно. Вони поважали мене і розмовляли зі мною, як з дорослим. Родина Йосипенко нерідко запрошувала мене до господи, пригощали булкою, коржиками чи пиріжками з молоком. І це було у такі дні мого життя, коли я забув, що таке нормальний житній хліб, не кажучи вже про білу булку, про коржики чи пиріжки з молоком… І я не біг, а летів додому, щоб пригостити ласощами таких же голодних, як сам. Таке забути не можна! Щоправда, ні з ким із сусідів вони не лаялись. Зі сторони поглянути — вихована, культурна родина і тільки. З усіма ладять. У злагоді живуть. Хоча, ні до кого із сусідів не ходять і до них ніхто. Дивно трохи було! Та попри все я вважав їх вихованими сільськими інтелігентами і порядними людьми. А чи жили вони у злагоді зі своєю совістю? Я про це не знав і не відав… Над цим питанням я задумався після 22 травня 2011 року. Коли стало відомо про активну участь Федора Йосипенко у злочинній банді комуністів-руйнівників. Коли мені стало відомо про його активну участь у банді потрошителів часів розкуркулення, репресій, колективізації і голодомору. Так, так! Він один із них! Один із тих, хто грабував новопільців і злочини чинив іменем держави, від імені народу нищив цей народ і грабував, привласнював їхнє добро, у тому числі і коштовності. Відбирав останні продукти, останні крихти хліба і все їстівне знищував! Щоб швидше з голоду повмирали! Він один із виконавців злочинного, спланованого комуністами, знищення українців голодом!

А я, у далекому 1947-му, опухлий від голоду, радів шматочку булочки, коржику чи пиріжку, якими мене пригощала родина ката і потрошителя. Навіть додому давали… І я «летів» додому… Ніс рятівні крихточки їжі. Незбагненно! Які вони добрі і милі для мене були у 1947-му! Під час голодовки… А тоді? У 1932–1933 роках у селі були сотні менших за мене і голодніших від мене діток. Чому вони тоді не проявили таку чуйність і людяність? Чому тоді не рятували їх від голодної смерті? Що сталось з ними у 1947-му? Де відповідь?

…Дорога нашої однобокої вулиці йшла з півночі на південь. Від хати Антона Захаровича Холо до панського саду. Але, порівнявшись з хатиною Івана Адамовича, наче злякавшись глибокої канави, різко повертала ліворуч. І між садибою Федора Йосипенко, що зліва, і канавою, що була праворуч, виходила на дорогу Грушкі — Новопіль. Напроти садиби Федора Йосипенко, за канавою, стояла хата Варки Лукашівни Бойко. Удови, чоловік якої, Петро Маркович Бойко, загинув під час Другої Світової війни. І вона самотужки виховувала неповнолітніх діточок: синів Толіка і Женю та донечку Павліну, мою ліпшу подругу дитинства. Толік був однолітком моєї старшої сестри Зосі. Женя — однолітком моєї молодшої сестри Гелі, а я — одноліток Павліни. Кожний із нас мав свою компанію. Але ми здебільшого, гралися всі разом. Наші родини були однаково бідними. У нас були однакові можливості, спільні забави і спільні мрії… Хати наші були дерев'яні, криті соломою. Хата тітки Варки дещо більша була, і господар встиг до війни постелити дерев'яну підлогу. Тітка Варка завжди привітною і доброзичливою була. Любила своїх діток і їхніх друзів радо приймала у себе. Пригощала нас власною садовиною, якої у неї було досить багато тому, що, будуючи хату на території панського саду, господар залишив собі кращі фруктові дерева, і вони гарно родили. Крім того, у неї для нас завжди була варена картопля з олійкою, огірочками чи квашеною капустою. Вона варила нам качани кукурудзи, вареники. Пекла картопляники, пиріжки тощо. Для дітлахів вона нічого не шкодувала. Всім, чим була багата, тим радісно пригощала нас. Дозволяла нам у себе збиратись на вечорниці. У неї завжди було цікаво і весело. Зараз її немає серед нас. Старший син Толік мешкає у місті Чуя Іванівської області РФ, а син Женя — у Тирасполі (Молдова). Моя подруга дитинства Павліна ошлюбилась з Чайківським Антоном Павловичем (якого всі звали Антосиком). Мають сина Сергія і двох доньок. Галя мешкає у смт Боярка Святошинського району Київської області. Дочка Валя — у місті Житомирі. І мені дуже шкода, що я не встиг зустрітись з Павліною — кращою подругою мого дитинства. Не встиг разом згадати наше нелегке дитинство, веселі забави, снігові споруди казкових героїв, гри у сніжки, плавання у ночвах і на крижинах, купання у копанці, набіги до чужих садків тощо. Вона пішла від нас, пішла назавжди…

Я дещо відволікся спогадами про родину найкращої подруги мого дитинства. Пробачте мені! Не зміг утриматись! Висловив-

ся і наче у дитинстві побував… А тепер продовжимо мандри по рідному селу у ті далекі часи. Згадали, що від хати Івана Адамовича ми вийшли на дорогу сусідньої вулиці, яка прямує від села Грушки до сільського майдану. Тепер ця вулиця увіковічнює ім'я ката усіх часів і народів — Леніна. Нагадує нам велике зло, яке він зі своїм комуністичним кодлом приніс на Україну, спаплюжив її, а тепер став на постамент і, як флюгер, стоїть серед села і нагадує нам про страшну комуністичну добу. Тому життя новопільців у минулому столітті треба розглядати поділивши його на «до», «під час» і «після»… А шлях Грушки — Новопіль, що прямує до сільського майдану, на якому стоїть лисий сифілітик, розділяє житловий масив північної частини села на дві майже рівні частини.

…Комуністи «славно» попрацювали! Настільки «удосконаленим» втілили в життя совєцьке колгоспне кріпосне право, що його неможливо порівняти ні з кріпосним правом царату, ні з панщиною, ні навіть з рабовласницьким ладом! У кріпаків, панських холопів і у рабів — приватна власність була. Вона не обмежувалась, скажімо, кількістю фабрик, заводів, кораблів, гектарів землі тощо. А ось колгоспним кріпакам мати все це у власності — заборонено було. Не дозволялося тримати коня, волів або більше однієї корови, бо приватна власність була скасована… Невиховані, неосвічені комуністи почали вчити селян, де сіяти ячмінь, садити дині, де вродять гарбузи та огірки, — а у самих на в'язах качани. І постає питання: який то був лад? То був якийсь інший, до цього часу незнаний людством, суспільний лад. І не тільки інший, а набагато страшніший, нелюдський, якому комуністи дали назву: колгоспний. Попередньо знищивши тих, хто вмів господарювати в умовах домінування приватної власності. Народ перетворили у рабів, а фахових рабовласників не придбали… А де ж їх взяти: фахових, розумних і освічених керівників? Ніде! Тому й керували колгоспами і колгоспними кріпаками-мешканцями совєцьких гетто, неосвічені, невиховані, випадкові люди…

Саме у гетто «Ударник», який називали колгоспом, серед трьох сотень «ощасливлених» комуністами колгоспних кріпаків, на березі великої канави, напроти чудового колишнього панського саду стояла маленька дерев'яна хатина багатодітної родини. І називалась вона гучним іменем — *колгоспний двір*. Її мешканців величали членами колгоспного двору. А мого тата, Івана Семено-

вича Адамовича, нарекли головою колгоспного двору. Засновники гетто його членам на шкірі номер не випалювати. Їхній облік від роду і до скону вела сільрада. Господарі гетто їх не годували. Це питання вони поставили руба: хочете жити — самі собі здобувайте їжу… Одягу спеціального їм не давали. Їж все, що хочеш, носи такий одяг, який бажаєш. Чи то з полотна домотканого льоняного чи конопляного одяг буде, чи у недоноски чиїсь латані-перелатані ошурпаєшся, наче у квіточки «розмаю»… Значення не було. Головне — щоб на роботу ходили і старанно працювали…

В Пражському чи Варшавському гетто кляті нацистські фашисти працюючим два рази на день якусь баланду давали. А навіщо це нам, комуністам, адже тут не якесь там Варшавське чи Празьке гетто, а колгосп, скажімо, «Ударник». Хай самі собі їжу готують. Яку бажають! Ми їм на кінець року на трудодні збіжжя трохи видамо. А до того — з присадибних ділянок нехай отримують. Зрозуміло, що після сплати податків… У колгоспників дещо інший соціальний статус. Комуністи попіклувались. Тепер кожного гордим ім'ям «член колгоспу «Ударник» називають. На віки вічні! До скону роботою забезпечені! І за соціальний статус діток їхніх комуністи попіклувались. До досягнення 16-річного віку — ти член колгоспного двору, а після 16-ти тебе членом колгоспу, як і батьків твоїх величати будуть. А натомість вони майже задарма працюють на державу-рабовласницю. Любов і відданість марксизму-ленінізму своєю ударною працею доводять…

Із чого ж складався колгоспний двір Івана Адамовича? Нащадки можуть подумати, що це якийсь маєток чи ще щось… до тих часів незнане і небачене людьми. Але на маєток він не був схожий. А ось щодо «…до тих часів не знаного і небаченого людьми» — то без сумніву. Треба лише уявити, що наприкінці великого, чудового колишнього панського садка, на березі великої канави з'явилась маленька хатиночка, розміром чотири на дев'ять метрів. Побудована з другосортної деревини, оббита гонтом і тинькована глиною, змішаною з соломою і кінським гноєм (щоб не тріскалася). На зиму теплолюбиві члени колгоспного двору утеплювали її загатою із соломи, глиці та листя, яке мішками приносили з лісу, що за три кілометри. Загату, шириною до 40 і більше сантиметрів, викладали під самусіньку стріху. Віконця, що виглядали із загати, на амбразури оборонного укріплення схожі були. Долівка у хаті — глиняна. А щоб

хоч якусь привабливість мала — щосуботи її мастили розведеною у теплій воді пудрою, натертою із червоної цегли. Стеля на горищі завальцьована глиною, змішаною з соломою та кінським гноєм. Щоб не тріскалась. Стеля кімнати тинькована тонким шаром, як і стіни. Стеля, стіни, українська піч і плита побілені крейдою. Майже щомісяця білилися, бо швидко закопченими ставали… У хаті лише одна кімната, розміром чотири на чотири метри. У ній — чотири невеличких віконця: два — на схід, а два — на південь виходять, на колишній панський садок дивляться. Коридорчик, півтора на два метри, з лазом на горище і невеличким віконцем над дверима, що на подвір'я виходять. Степка, два на півтора метри, з невеличким віконцем у глухій стіні. Долівка у коридорі і степці — глиняна.

Хлів, розміром три з половиною на чотири метри. Горище над хлівом, як і стеля над кімнатою, завальцоване глиною, змішаною з соломою і кінським гноєм. Стіни і стеля у хліві тиньковані. Над дверима, що виходили з хліва на подвір'я, було невелике вікно і лаз для курей. Одним словом, «у зручностях» мешкала родина. Із кімнати через коридорчик можна було потрапити до хліва. У хліві був лаз на горище і вікно для вивантажування гною на західну сторону хати. Це було помешкання, так званого колгоспного двору родини Івана Адамовича, у якому до червня 1938 року, тобто, до мого народження, мешкало шість душ. З червня 1938 року — сім, а з початку 1940 року — вісім душ. Гадаю, тепер ви упевнились, що нашій родині комуністи створили всі умови для «райського» життя. А для мене особисто — створили колгоспний двір, що став початком мого життя у створеному ними раї… За глухою стіною нашої хати і до межі городу Льоньки Білецького росла малина. А по межі, від вуличної канави і за п'ять метрів у глибину городу, на захід, стояв тин, щоб кури у чужий город не забігали… На схід від хати і криниці та на південь (напроти вікон) росли молоденькі яблуньки, вишеньки, сливи і груші. Вздовж вулиці і від вулиці до подвір'я була невисока дротяна огорожа. Щоб худоба до городу не заскакувала. А далі, від подвір'я на захід, до самої сіножаті, по березі канави йшла стежка, шириною до півметра.

Житлові будинки на нашій вулиці мало чим різнилися між собою. Здебільшого вони були однокімнатні. Лише у Льоньки Білецького, Якова Цимбалюка та Андрія Ковальчука хати були двокімнатні. У одній з цих кімнат була українська піч і плита. На них

господиня їсти родині і корм для домашньої живності варила. Отже, вважати ці хати двокімнатними — проблематично. Вікна виходили на схід і південь. У деяких колгоспних дворах хлів і льох стояли окремо від хати. Життєві умови у всіх були згідно комуністичних стандартів. Тримали одну корову. На відгодівлі могла бути теличка чи бичечок. Більшість селян щорічно відгодовували свиню. Мали два-три десятка курей. Дехто гусей, качок, кролів тримав. І рідко хто — кіз, овечок чи індиків… Всю живність колгоспного двору влада два рази на рік перераховувала. Кожна одиниця обкладалася відповідним податком. Тепер, гадаю, ви зрозумієте, якими ми «щасливими» були… Як «добре» жили в очікуванні ще більш щасливого майбутнього…

Народився я у 1938 році, а моя сестричка Геля — на початку 1940 року. Таким чином, з появою Гелі наша родина складалась із восьми душ. І, дякуючи дідусю Леніну та батьку Сталіну, тулилася вона у кімнатці розміром шістнадцять квадратних метрів. Ця кімнатка була нам кухнею, їдальнею і спальнею. Тобто, вожді світового пролетаріату попіклувались, щоб тепленько нам було. Щоб тілами один одного зігрівали, коли палива не буде… А якщо врахувати, що піч і плита займали площу понад 5 квадратних метрів, то ще тепліше стає… У цій кімнаті ліворуч дверей була українська піч, викладена з каменю і вогнетривкої червоної цегли. У печі пекли хліб і варили страви для родини. Поруч стояла викладена з каменю і вогнетривкої червоної цегли плита, на якій нашвидкоруч варили страви для родини і корм для домашньої живності. Далі, за півметра, стояв двоярусний тапчан. Шириною і довжиною два метра. Щоб родина спати могла вздовж і впоперек…

Поруч з тапчаном, під віконцем, що виходило на схід, стояло дерев’яне батьківське ліжко. Між вікнами південної сторони стояв невеличкий дерев’яний стіл і чотири табуретки. Праворуч, під вікнами, лавка стояла. Наприкінці лавки стояло відро з водою. На стіні висів мисник з родинним посудом. Миски були череп’яні, а ложки — дерев’яні. Звісно, у кожного була своя ложка. На покуті і вздовж східної стіни висіли образи, обрамлені вишитими українськими рушниками. Діти по черзі спали на тапчані чи на печі. Новонародженій Гелі тато сплів колиску з червоної верби. У неї наклали соломи, накрили полотном, підвісили до сволоку серед кімнати. Клали туди нашу Гелю і заколихували. Якщо вона вночі

прокидалась або плакала уві сні — тягнули за шнурок і колихали її, поки засне… Кімната освітлювалась гасовою лампою. Для освітлення коридору, степки, горища або хліва використовували ліхтар «летюча миша».

А чи інакше жили наші сусіди? Їхнє життя майже нічим не відрізнялося від умов життя нашої родини. Більшість родин, як і наша, були багатодітними. А у 1940 році і у першій половині 1941 року, наче за домовленістю, майже кожна повноцінна родина (маю на увазі наявність чоловіка) збільшила свій кількісний склад на одну дитину. Майже у кожній хаті під сволоком, у плетеній з червоної верби колисці, лялечка гойдалася… Мама родила Гелю. Варка Бойко — сина Женю. Варка Білецька — доньку Віру. Маринка Гонтарська — доньку Павліну. Домка Радчук — сина Колю. Марія Гаврилюк — доньку Віру. Наталка Ковальчук — сина Женю. Холо Гелена — доньку Музу народила. Народжуваність настільки пішла вгору, що тяжко було знайти повноцінну родину, у якій не було б поповнення. Наче Бог звелів українцям в очікуванні страшних 1941–1945 років поповнити свої лави, бо не буде від кого народжувати… А поки що новопільці мають здебільшого однаково бідні і великі родини, однакові присадибні земельні ділянки, майже однакову кількість домашньої живності. Однакові податки платять і однакові мінімуми трудоднів зобов'язані виробляти. Умови життя однієї родини — віддзеркалення життя інших родин. У цьому віддзеркаленні не було місця комуністам і їхнім посіпакам. У них інше життя було…

Щоб було чим прикрити тіла колгоспних кріпаків і їхніх діток, якоюсь одежою, кожна родина висівала і вирощувала на власному городі льон і коноплю. Після дозрівання збирали насіння і чавили з нього олію. Стебла вимочували, висушували, тіпали і пряли пряжу. Потім на ткацькому верстаку ткали полотно. Вибивали його до м'якості дерев'яною праскою. Фарбували у потрібний колір і шили собі одежу. Тобто, ходили у екологічно безпечних полотняних спідницях, штанях, сорочках тощо. За таких умов і можливостей жила напередодні Другої Світової війни багатодітна родина кріпаків колгоспу «Ударник» Івана Семеновича і Марцеліни Костянтинівни Адамович.

Наша хата стояла за 8–10 метрів від згаданої раніше глибокої водостічної канави, яка зі сходу на захід розрізала старий сад, за-

кладений дворянами Куровськими наприкінці XIX століття і підтриманий у належному стані його наступними власниками. На цій канаві ми, дітлахи, проводили багато часу. Взимку — на санках каталися з її високих берегів. Під час повені — її бурхливий потік тішив нас плаванням на крижинах і ночвах, пуском саморобних корабликів тощо. Влітку пологі схили цієї канави покривалися ошатною ковдрою зеленої соковитої трави. І у тому розмаїтті поліських трав, духм'яних вдень, прохолодних та росяних вночі і вранці, залюбки паслися телята й кози, де-не-де ґелґотали табунці осторожних гусей. Ця ж канава була й неабияким джерелом отримання доброякісних та поживних, а головне — доступних колгоспному кріпакові кормів для утримання худоби, бо саме тут ми заготовляли сіно. На цій канаві, за влучним виразом дітлахів, «паслися» кріпосні колгоспу «Ударник».

У селі Новопіль, як я наголошував раніше, створено три гетто. Хати з мешканцями села розділені між ними. Мешканці села, які живуть у тих хатинках і господарюють на присадибних ділянках, називаються членами колгоспного двору, а не ув'язненими, як у Варшавському гетто. Тому вони з любов'ю доглядають за будівлями, насадженнями, домашньою живністю, старанно господарюють на городі і створили такі собі «райські» куточки. Живуть і милуються наслідком своєї праці. Члени колгоспного двору не можуть за трудодні купити для своїх родин усе необхідне для гідного життя. Трудодні, як заробіток, комуністи не пустили у обіг. А їсти-то хочеться. Одягатися і взуватися у щось треба. Домашню живність і власне життя якось підтримувати треба. Тому вони, не сподіваючись на якусь там оплату трудоднів, призвичаїлись і самі піклуються за себе, за свої родини, самі забезпечують себе найнеобхіднішими засобами існування. На наданих ним у користування невеличких присадибних земельних ділянках звитяжні землероби пристосувалися вирощувати яблуки, груші, вишні, черешні, горіхи, сливи, малину, червону і чорну смородину, аґрус, полуниці, жито, пшеницю, ячмінь, гречку, кукурудзу, горох, просо, льон, коноплю, соняшник, кользу, червоний, кормовий і цукровий буряк, капусту, огірки, помідори, моркву, цибулю, часник, квасолю, боби, мак, тютюн тощо. Дехто ще й бджолярством займався. Хоча й не був той мед солодким… Гіркота від нього з'являлася, коли фінвідділ податок на кожний вулик нараховував…

Уявляєте? Яке багатство вирощували новопільці на 0,5–0,6 гектара землі у себе під вікнами? І не потрібні були їм ті кілька десятин землі десь там, за межами села, на отрубах чи на хуторах… Великі родини годувалися з цих маленьких присадибних ділянок. Ще й на сплату величезних податків кошти вторговували і на продажу державі знаходили… А щоб відносний добробут створити — економили. На барахолці недоношене взуття та одяг купляли, ремонтували, перелицьовували і носили. М'ясо-молочні продукти, садовину, городину і все, що вироблялося у колгоспному дворі — несли на базар, щоб уторгувати якусь копійку і вчасно податки сплатити. Інколи навіть купляли дешевеньке м'ясо, кісточки, дешевеньку рибу, а найчастіше кільку. Не жирували, бо інтересами держави опікувалися…

А коноплю і мак комуністи вирощувати не забороняли. Тоді про наркотики керманичі не згадували, наче ці рослини іншими були. А люди з коноплі олію чавили і для засмачування страв використовували, нитки сукали і полотно ткали, білизну і одежу шили. А які смачні піріжки з маком пекли! Одним словом, сіяли і вирощували все, що було життєво необхідне. Більшість присадибних ділянок виглядала райськими куточками природи, яка створила усі умови для гідного, райського життя новопільців. То за таких умов хіба вони могли жити у злиднях?

Кожному колгоспному двору дозволялося тримати корову, свиню, десяток-другий кролів, курей, качок, гусей, індиків, овечок і кіз. А щоб знову не «захворіли» приватною власністю — коней і волів тримати заборонили. Хлопітка це справа. Навіщо вони совєцькому колгоспнику? І росли всі фізично міцними і витривалими. Бо всі роботи у домашньому господарстві, як і у колгоспному, виконували вручну. Зокрема, гній на присадибні ділянки розносили ношами, відрами, корзинами, бо не у кожного возик був. Гній розтрушували і відразу прикопували заступами або вилами. Не дозволяли, щоб висихав. У той же час, мускулатуру розробляли, фізично міцними ставали… Нічого було на коней чи волів колгоспних розраховувати. За їхню виписку ще й гроші треба було чималі платити. Гроші на інше знадобляться. Та й виписати їх можна було лише після закінчення посівних робіт. І залишатися вдома для обробітку присадибної земельної ділянки було заборонено доти, поки колгосп не обсіявся. А до того часу земелька на власному городі пересохне. Такого мудрий сільський господар не може допустити. Тому

колгоспні кріпаки мали де свою мускулатуру розробляти. Свої городи вони обробляли, обсівали і обсаджували до початку і після закінчення робочого дня у колгоспі. У обідню перерву, яка тривала дві години, або у вихідний день. А щоб земля не встигла пересохнути і не втратити частини урожаю…

Найважчі роботи на городі, як-то: розношування гною, його прикопування заступом чи вилами, посадка картоплі, кукурудзи, соняшнику, гарбузів, конопель, буряків під заступ, лягало на плечі старих бабусь і дідусів непрацездатного віку, інвалідів другої і першої групи та дітей, що не досягли працездатного віку, тобто, яким не виповнилося шістнадцяти років і вони ще не стали членами колгоспу. Родини, у яких не було дітей шкільного віку й інших осіб, звільнених від примусової праці у колгоспі, обробляли, обсівали і обсаджували свої городи у вільний від роботи в колгоспі час. А коли не встигали впоратися своїми силами — наймали діток з інших родин. Щоб на їхньому городі мускулатуру розробляли…

Діти під час весняних та осінніх городньо-польових робіт до школи майже не ходили. На городах працювали. Гній розносили по городу, розтрушували і прикопували заступом чи вилами. Сіяли зернові, садили городину, збивали городи, рвали зілля і косили траву. Випасали і годували корову, телятко та іншу домашню живність, яку комуністична влада дозволяла тримати колгоспному двору. Тут вони проходили школу виживання… Вставали до сходу сонця і лягали далеко після його заходу, вкрай утомлені і виснажені. Їли, як кажуть, щоб з голоду не померти. А працювати потрібно було, щоб ще гірше не стало у майбутньому… Після того, як обсіялись і обсадились, приступали до догляду за городами. Тяпали і збивали, обгортали, пололи, траву косили або серпом жали, заготовляли сіно. Колгоспні лани пололи і зілля з них мішками додому носили. Розстелювали на дорозі, на берегах канав, висушували і на горище чи у копицю складали. Так на зимку корма для корови, теляти і всієї домашньої живності заготовляли. Згодом — збирали урожай. Що залишилось з нього, після виконання обов'язкових державних закупок, засолювали і квасили, на зберігання до льоху закладали. Картоплю, буряки, капусту в качанах здебільшого у копчиках і кагатах зберігали. Збіжжя — до степки та на горище на зберігання ховали тощо… І знову розносили гній, вскопували, готували землю і сіяли зимину. Весни з острахом чекали. І так щорічно. По нескінченному колу…

Ранньою весною, коли земля починала танути — з заступами чи вилами йшли на колгоспні лани мерзлу картоплю, моркву та буряки викопувати. Шукали торішні качани кукурудзи, колоски зернових і шляпки соняшника. У хом'яків зерно із норок забирали… Щоб самим вижити… З голоду не вмерти… Саме так жила більшість мешканців гарненького, чепурненького, з виду райського села Новопіль під час військового комунізму і після скасування НЕПу (починаючи з колективізації). Таке «щасливе» життя мені і моїм односельцям створили комуністи… Пам'ятайте про це! І не дай Боже такого дитинства нащадкам нашим! Мої опоненти можуть звинуватити мене у нещирості. Що про життя колгоспних кріпаків докладно описав, а про статки колгоспів — не згадав. Мовляв, колгоспи ж багаті були, урожаї щороку добрі збирали. Багато худоби, свиней, птиці й іншої живності тримали. Техніки багато на ланах працювало тощо. А не згадав я про колгоспні статки тому, що колгоспні кріпаки ніякого зиску з них не мали, тому й не раділи з нагоди їхнього накопичення. Тим паче, що статки колгоспу ніяким чином не впливали на їхнє благополуччя. У будь-якому випадку їм на трудодні давали мізерну кількість зерна. До нового врожаю на хліб родині не вистачало, а працювати комуністи вимагали все більше і більше… План гонили…

Новопільцям не ставало легше від рапортів керівництва району, брехливо звітувавшого, що станом на 1 січня 1941 року на ланах 65 колгоспів і кількох радгоспів працює 120 тракторів, 19 комбайнів, 58 молотилок, 333 жатки, 227 сінокосилок, 170 кінних та 56 тракторних грабель, 196 кінних сівалок тощо (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, стор. 46). У їхній звітності ні слова про те, скільки облікованої техніки і знарядь несправних було на той час. Якщо ж уявити, що вся техніка і інвентар були у робочому стані, то на кожне господарство припаде: 1,8 трактора, 0,3 комбайна, 0,8 молотілки, щонайбільше по 5 жаток, 3 сінокосилки, 2,4 кінних грабель, 0,8 тракторних грабель, 2,8 кінних сівалок і жодної тракторної. Трактори тоді здебільшого були колесні, типу «Фарзон», а комбайни малопродуктивні, причіпні, дуже часто ламалися. Вони не спроможні були обробити і зібрати урожай навіть з третини земель району. А відтак, всі роботи, як і до колективізації, виконувалися вручну. Орали і боронували кіньми і волами. Сіяли і садили вручну, під вила або заступ. Косили ручними косами, мо-

лотили ціпами, віяли ручними віялками тощо. Майже усе знаряддя обробітку ґрунту і збору урожая, яке ви бачите на фото №№ 142, 143 і 144 застосовувалося колгоспними кріпаками на своїх присадибних земельних ділянках чи у колгоспі.

Після звільнення від німецької окупації «славетна» комуністична влада організувала примусовий збір насіннєвого матеріалу у населення. Багатьох заставила голодувати. Збіжжя сіяли вручну, а посіви забороновували чи прикопували вилами. Борони, здебільшого, тягали дружини фронтовиків чи удови, діти та домашні корови. Як пише у своєму щоденнику партійний керманич району Я. Л. Хорохонько, у колгоспах у 1946–1948 роках тракторів майже не було, коней дуже мало було. Коли на станцію Горбаші (смт Черняхів) привезли насіннєве зерно, то кріпаки колгоспу імені Леніна села Селянщини, що за 12–13 кілометрів від станції, те насіння до колгоспу на своїх плечах перенесли. Хіба це не відверте комуністичне рабство?

7. МРІЙНИКИ ІЗ КОЛГОСПНОГО ГЕТТО

Повертаючись пішки з Житомирського колгоспного ринку додому, я завжди відчував необхідність зупинитися на околиці лісу. Сідав на лавочку відпочити. Адже після подолання понад двадцяти кілометрів шляху втома добре відчувалась. Сідав, відпочивав, милувався краєвидом, що відкривався звідси на рівнину. Особливо запам'ятались такі мандри наприкінці травня, коли повертався додому після продажу кількох останніх відер картоплі… Звісно, нелегко було йти 25 кілометрів з такою ношею. Але чого не зробиш заради вчасної сплати податків рідній державі. Щоб вона міцніла і квітла… Щоб могутньою була, щоб здатна була будь-яку ворожу навалу відбити, і не тільки свій народ захистити, а й іншим народам, що у капіталістичному рабстві знаходяться, допомогти побудувати щасливе соціалістичне суспільство. Як у нас, у Радянському Союзі… Щоб жодний громадянин світу (як у нас) ніякою приватною власністю не був обтяжений. Навіщо їм намагатись її створювати? Сили та енергію витрачати…

У нас все державі, тобто, народу належить. І ніхто у нього права власності не відбирає. Крім того, кожний член соціалістичного суспільства з народження володіє не тільки державною, а й «особистою» власністю. Комуністи визнали особистою власністю все,

що на людині. Коштовні жіночі прикраси, скажімо, посуд особистого користування, її перемінний одяг і взуття — не вважаються колективною власністю. Це — особиста власність певної жінки. Тож чоловіки можуть дарувати коштовності своїм коханим… Правда, інколи не вистачало «особистої» власності на кожного. Скажімо, донька виросла, красунею стала, а особистої сукні чи черевичок немає, щоб на побачення до коханого вибігти… Не було як придбати. Коштів не вистачило, бо вся родина про збагачення держави та її озброєння дбала, щоб атомна зброя була… А самі у полотняних, самотканих сукнях, штанях і сорочках ходили. Це ж бо з льону та конопель полотно! Екологічно чисте! Тіло дихало… Не те, що тепер. Все з якоїсь там віскози клятої. Не натуральне воно… Та вихід знаходили. Мама чи старша сестричка давала закоханій свою сукню і черевички. І побачення закоханих відбувалось… І милувались закохані… І мріяли про щасливе майбутнє… Нерідко подруги свій одяг і взуття одна у одної позичали. Уявляєте, яка взаємодопомога! Яка взаємовиручка була! А теперішня молодь соромиться носити одяг, як кажуть, з чужого плеча. Тим паче, взуття з чужої ноги… Дещо складніше було взимку. Та й тоді вихід знаходили. Навіть нову куфайку не шкодували і чобіток. І бігла донька на побачення до свого коханого… Проте, слід зауважити, що між чоловіками проблем у користуванні особистою власністю майже не виникало. Учасники Другої Світової війни додому у військовій формі повернулись. Правда, не всі її носили. Не всім взуття потрібне було… Без ніг багато повернулось… Пенсія була маленька… Війна… Розруха… Не може держава належним чином своїх героїв-захисників забезпечити продовольством… А їсти-то хочеться щодня… Не будеш чекати на щасливе майбутнє…

А Червону армію треба озброювати до зубів… Понятливі були герої-фронтовики… Вихід знайшли… Свою військову форму оптом і в роздріб продавали… І одягали парубки військову форму… І бігли на побачення до своїх коханих. Звісно, без погонів, які свідчили про військове звання попереднього власника військової форми. Без нарукавних нашивок, що свідчили про кількість отриманих поранень. Без нагород, які отримав колишній власник військової форми за героїзм і відвагу… І досить кумедно виглядали парубки в чоботях або черевиках. На них галіфе, чорні, зелені чи блакитні штани, зелені або чорні гімнастьорки, сірі або чорні шинелі, чорні

або зелені бушлати чи куфайки… Військові шапки, папахи, безкозирки, пілотки, кашкети …і «будьоновки» на парубках були. Багато хто з них одягнений був у військову форму німецької, румунської, венгерської чи італійської армій. Взуття і головні убори їхні носив. Бачте, як все просто вирішується, коли вся власність — тільки державна і особиста. Коли ніякої іншої не існує… За таких умовах, як мені здавалось, людина не може відчувати себе обтяженою. Вона легко, порожняком по життю йде, ні за що не думає, піклується лише за хліб насущний… От і я порожняком прийшов з Житомирського колгоспного ринку. Сиджу на околиці лісу і розмірковую про життя минуле і теперішнє. Милуюсь краєвидом, що розпростерся переді мною і сягає багатьох кілометрів на захід, північ і схід, до сіл Івановичі, Окілка, Крученця, Ксаверівки… Села Грушки звідси не видно, воно десь за селом Новопіль сховалось. Далеко, далеко за обрієм… І немає у мене іншої мрії, ніж тієї, щоб якось до нового врожаю дотягнути, щоб було чим голод втамувати. Адже ще навіть червень не почався, а я останню картоплю на ринок… Щоб податки любій державі вчасно сплатити… Бо ще гірше могло статись… Комуністи дуже люблять диктатуру пролетаріату застосовувати! Порядок люблять! Трошечки щось не так, не виконав чогось — ворог народу. До в'язниці… На державне утримання… А родина як? Дітки як житимуть? Та коли їх ще й дітками ворога народу оголосять?

Мені дуже подобалось милуватись моїм рідним селом з відстані трьох кілометрів. Особливо наприкінці травня, коли навколо все цвіте і пахне. Природа духмяніє… І я радію, що останні три відра картоплі за 25 кілометрів на ринок відніс… Продав, а додому навіть буханця хліба не купив… Гроші надто потрібні! І милуюсь селом… І радію, що податок вчасно сплачу… Не буду боржником перед рідною державою! І очей відвести не можу від рідного села… Здалеку бачу, що попереду — рай земний! Не інакше! Яке ж воно гарне, моє рідне село! Вулиці рівненькі. Напроти кожного колгоспного двору — чисто підметені. Хатиночки, здебільшого, невеличкі і під соломою, зате покриті міцно і майстерно. Солома житня і довга, двох метрів сягає. Тож снопи і перевесла міцні… З любов'ю пов'язані… Ні дощ, ні сніг не викликає побоювань… Навіть зливи господарям цих чепурненьких і милих хатинок не страшні. Не протікає вода через таку товщу соломи… І вітер не зірве… Бо

міцні перевесла застосовувалися. У воді замочені. Снопи на совість притиснуті один до одного і до жердин. На совість зроблено! Без застосування будь-яких вірьовок або дроту ця краса створена. Майстри солом'яної покрівлі не тільки про якість опікувалися, а й про красу, про зовнішній вигляд солом'яного даху милих і чепурненьких хатинок потурбувалися…

Чого тільки варті були солом'яні козирочки на хатинах!? Кожний сніп рівно навпіл розділено і посаджено на самісіньку вершину даху, на самісінький стик останніх, верхніх рядків… Знову ж таки, кожний сніп тісненько притиснутий один до одного. І козирок і стріхи рівненько підрізані. Мило дивитись на них… Хати, здебільшого, побілені крейдою. Віконниці і двері пофарбовані у різні кольори. Вітряний млин — прямо в селі… Три колгоспні гетто у селі. Три хмельниці і три хмелесушки. Мешканці села на три табори розділені. Тільки не подумайте, що це табори відпочинку чи поселення невільних людей. Це зовсім інші табори. Таких іще не бачив світ! Вони створені комуністами для свого власного народу, який вони дуже шанують… І не думайте, що це щось на кшталт Варшавського гетто. Ні! Люди, що мешкають у цих таборах, вільно спілкуються між собою, у гості один до одного ходять. Родини у них здебільшого багатодітні. Дітки підростають, закохуються, одружуються, нові родини створюють. А щоб було де жити новій родині, милі, невеличкі та чепурненькі хатиночки будують. І криють їх… Соломкою житньою добротно криють…

Більші хатиночки більшовики будувати не дозволяють, щоб холодно не було. То й живуть люди у невеличких оселях. А щоб тепло з хати не тікало — загатою обкладають. Уявляєте? Загата з сухого листя і хвої! Добре, що ліс недалеко. Трохи більше трьох кілометрів до нього… Беруть люди величезні мішки і йдуть до лісу. Насолоджуються свіжим осіннім повітрям, нагрібають сухого листя і хвої, щільно напихують у мішки і несуть додому. Відразу ж загату щільно викладають, до самісінької стріхи… Біля десяти, а може й більше «прогуляночок» до лісу всією родиною — і загата готова. А щоб кожної осені не обновляти загату — кілька років не розбирають старої… Тільки підправляють, підлаштовують її, доки миші не поточать… І які ж кумедні ці хатиночки взимку були! На тлі білого снігу… Якби до села пролетарії країн загниваючого капіталізму з'явились, то вважали б, що до небаченої раніше середньовікової

маси фортифікаційних споруд потрапили: віконця кожної хатини, наче бійниці на білий світ поглядають… Їм дуже цікаво було б наш совєцькій, колгоспний колорит побачити… Особисто впевнитись, що мешканці цих таборів не позбавлені свободи і права на працю. Без роботи вони не сидять, роботу не шукають, як про це пишуть різні там ворожі видання за бугром… Де мільйони людей роботу шукають. А громадянам цих таборів немає потреби роботу шукати. Вона у них є. Постійна. Правом на труд вони забезпечені на все життя…

Зокрема, у селах вони на віки вічні закріплені за певним роботодавцем, себто, за колгоспом. І не може роботодавець звільнити їх з роботи, як і селяни не можуть відмовитись від роботи у колгоспі. Селянин не має права за своїм бажанням звільнитись, а інший колгосп чи інше підприємство не має права переманити його до себе, прийняти на роботу. У сторін трудових відносин, як бачите, рівні права і обов'язки. Роботодавець зобов'язаний надати роботу, а селянин зобов'язаний її виконувати. А як же інакше? Баланс інтересів… От тільки баланс трудових затрат і оплати праці не дотримувався. Ніхто не піклувався збільшенням споживчого кошика (як сьогодні сказали б нардепи). Наприклад, я і моя родина працюємо по-стахановськи. Щороку сподіваємось, що ось-ось багато хліба на трудодні дадуть. Але… Мабуть, рідна держава у більш скрутному стані… І не має змоги належним чином оплатити наш труд… Маємо розуміти! І розуміємо! І сподіваємось на краще майбутнє. Так і живемо із року в рік. Мрійниками стали! Про комуністичний рай мріємо! Чекаємо, коли обіцяний комуністами добробут до наших осель загляне…

А село? Яке ж воно гарне! І зовсім не нагадує якісь там три «гетто», на кшталт Варшавського чи Пражського. У ньому живуть і старанно працюють «на дядю» звитяжні новопільці. Мешканці одного із стародавніх сел, започаткованого ще за княжої доби, задовго до виникнення козацтва…

…І віддав Великий Князь своїм боярам-дружинникам у нагороду Нове Поле, у межах земель, що навколо теперішнього села Новопіль. Сягали вони села Івановичі і повністю охоплювали землі, що навколо теперішніх сел: Окілка, Крученця та Ксаверівки. Дружинникі княжі на те заслуговували, бо старанно боронили Київську Русь! І лелеки сподобали моє рідне село. На хатах і деревах

гніздечки звили, діток виводять, щовесни до нас зі своїм виводком повертаються і нові гнізда будують. А соловейки співають — заливаються! Заслухаєшся! Ластівки на кожній будівлі свої гніздечки побудували. І багато, багато інших пташок притулок собі і спокій знайшли у цьому райському селі… А людям як добре у ньому жилося! Новопільці були щасливі, бо відчували себе у раю! Що? Не віриte?

8. НАРОДЖЕНИЙ ПОВЗАТИ — ЛІТАТИ НЕ МОЖЕ…

Відомий пролетарський письменник ще до державного перевороту 1917 року заявив, що народжені повзати літати не можуть. І як на мене, то ця закономірність цілком характеризує комуністів (більшовиків), їхніх поплічників і посіпак. Вони не мали хисту ні до державного будівництва, ні до господарювання. Візьмемо хоча б утримання створеної предками водовідвідних та дренажних мереж. Адже не було нагальної потреби доводити важливість їх функціонування для новопільців. Це, як то кажуть, і маленьким діткам зрозуміло було. Але, комуністи цими питаннями не переймалися. Вони не доглядали за цими мережами так, як це робили сільські господарі до жовтневого перевороту 1917 року та під час дії НЕПу. Чому комуністи не приділяли увагу утриманню цих мереж у належному стані — тяжко зрозуміти. І як наслідок, на колись родючих ланах утворилися солончаки, а на інших родючих ланах — земля потріскалася і вони стали непридатними до землеробства. У зв'язку з цим ми повинні дати нашим нащадкам уяву про ті страшні наслідки «господарювання» комуністів-руйнівників, звернути увагу, що знищені комуністами сільські господарі (наші предки) були здебільшого неосвічені, але діяли вони, як на сьогодні, грамотно і на перспективу…

У потрібних місцях нарізали і побудували мережу водовідвідних канав. Ця мережа забезпечувала можливість будь-якій повеневій чи дощовій воді вчасно зійти з ланів до невеличких канав, а по них — до інших, дещо більших, з'єднаних з ще більшими. По них вода сходила до центральної канави, до утворених природою і рукотворних водоймищ та каналів. Зокрема, село Новопіль розкинулось навколо великої сіножаті з природними руслами, водоймищами і рукотворними канавами. Воно буквально порізане великими і малими водовідвідними канавами, до яких збігалась вода

з ланів і вулиць, а по них — до більших, а з тих — на сіножать, що у центрі села. Ця сіножать була продовженням трьох інших. Одна з них йшла від Івановичівських кущів. До неї приєднувалась (у районі седища Броньки Загацького) сіножать, що починалася майже біля Чеського цвинтаря. Друга починалась біля шляху Черняхів — Пулини і з'єднувались вони на вході до села, перед житловим масивом, що Рижавкою звався. Третя починалася біля дороги, що йшла повз присадибної ділянки Володимира Вигівського, Станіслава Хомінського, тітки Явдохи, Катерини Продоус (Катьки Адельчиної), Антона Холо і біля Василя Бондарчука (Пуделко) та Яська Гонтарського виходила на шлях Новопіль — Грушки.

Перші дві сіножаті разом зі струмками, що текли по ним, з'єднувались, відповідно, в одну сіножать і один струмок. Новостворена сіножать з рівчаком прямували повз Рижавки у південно-східному напрямку, до центру села, і з'єднувалась з третьою сіножаттю напроти панського саду. А точніше — напроти присадибних земельних ділянок Миколи Супрунова і Фльора Колоса. На кожну сіножать, з обох боків, з самого їхнього початку спрямовувалося декілька глибоченьких канав, до яких вода збігала з ланів. А по них — до більших канав та копанок, що були вириті серед сіножаті. По центральних канавах сіножатей вода прямувала на сіножать, що у центрі села. Туди стікались усі повеневі і дощові води. Певна кількість води затримувалась у копанках, а надлишки — прямували до лісу. Не можу впевнено стверджувати, з якою метою копались копанки, для утримання водоплаваючої птиці чи на випадок засухи. А можливо, для купання? Ми, дітлахи, звісно, використовували їх для купання. Ловили у них в'юнів, карасів, линка тощо. Нам було дуже приємно, тим паче, що недалеко від копанок були садки сільських господарів, зігнаних до села…

Отже, вода, що з навколишніх ланів збігалася до канав, що на сіножатях, і прямувала ними до канави і копанок, що на сіножаті у центрі села. Надлишки води, створивши одне русло, прямували у напрямку лісу. На моє переконання, саме тут, на сіножаті, що у центрі села Новопіль, утворилася витока річки Кам'янка. Вона брала свій початок з сільської копанки, яка підпитувалася водою ще двох великих канав. Одна проходила між присадибними земельними ділянками колгоспних дворів Томаша Францевича Білецького, Петра Рибіцького, Адама Поплавського, Володимира Вигівського

та Людвига Крупевича і інших, з одного боку, та присадибними ділянками колгоспних дворів Сергія Павлюка, Стаська Лайчука, Станіслава Хомінського, Василя (Базиля) Гонтарського і інших з другого боку. Вода по ній потрапляла на невеличку сіножать з копанкою, що напроти хати коваля Людвига Крупєвича. З цієї сіножаті по канаві прямувала у бік Рижавки і впадала у канаву, по якій вода прямувала до сільської копанки. Друга канава була значно більшою. Проходила вона між присадибними земельними ділянками колгоспних дворів Костанта Бурківського, Якима Семеновича Цимбалюка, Стаська Кайтановича Поплавського, Степана Кириловича Клевана, Катерини Продоус і інших, з одного боку, та присадибними ділянками колгоспних дворів Івана Цимбалюка (Скакуна), Броньки Загацького, Гані Житинської, Антона Холо і інших, з дугого боку. По цій канаві вода потрапляла до канави, що на великій сіножаті серед села, площею понад п'ятдесят гектарів, яка зі сходу межувала з присадибними земельними ділянками родин колгоспних кріпаків, вулиця яких починалась хатою Андрія Ковальчука, з півночі, і закінчувалась хатою Івана Адамовича, на півдні. На західній стороні згаданої сіножаті починався лан землі колгоспу «Ударник», який розпростерся між сіножаттю, що біля Рижавки, і колгоспними дворами кріпаків колгоспу «Ударник» Наді Крупєвич, Людвіга Крупєвича та Василя (Базиля) Гонтарського. По сіножаті, яка починалась біля дороги, що йшла повз присадибних ділянок Станіслава Хомінського, тітки Явдохи, Катерини Продоус, Антона Холо і Василя Бондарчука (на прізвисько Пуделко) на шлях Новопіль — Грушки, на південь йшла рукотворна канава до сільської копанки, яку ми називали «Комунською грабаркою» (хоча комуняки її не будували, а тільки руйнували). На цій канаві, починаючи від Антона Холо, було декілька невеликих копанок. Рівень води у них підтримувався підземними джерелами. Навіть самого спекотного літа у цих копанках була прохолодна вода.

Мережа водовідвідних канав була побудована таким чином, що вода по них спрямовувалась до згаданої сільської копанки, що на сіножаті у центрі села Новопіль. Туди, де зароджувалась річка Кам'янка, яка разом з сіножаттю виходила із села, місцями звужуючись або розширюючись, прямувала до лісу, а через нього і село Вільськ — до села Кам'янка, через Соколовогірський ліс, селище Соколова Гора, Богунію і Житомир сягала річки Тетерів. Щовесни, коли раптово почав сходити сніг і все навколо озивалося дзюр-

чанням великих і маленьких струмків талої води, в канаві вирував справжній гірський потік, який було чути навіть в нашій хаті. Він брав початок десь там на городах наших односельців, що входили до колгоспу імені Сталіна, і котив свої бурхливі повеневі води до Кам'янки… А ми, дітлахи, вірили, що паперові кораблики, створені нашими руками, пропливуть весь шлях від Новополя до далекого океану, або хоч до Тетеріва. Принаймні, саме про це ми сперечалися між собою, коли відправляли ці витвори хлопчачого мистецтва у далеке плавання.

У такі дні односельці, відокремлені від центру села канавою, не могли безперешкодно дістатись єдиної у селі крамниці. А для дітлахів з ближніх помешкань — це були надзвичайно радісні дні. Ми не тільки пускали на воду паперові кораблики. На залитій водою сіножаті чатували на кригу, що ось-ось відірветься від берега або «вистрелить» у одній із копанок. Ставали на неї і пливли, керуючи тичками. Ніяких човнів у нас не було. Ми навіть не знали — які вони. Пробували на ночвах плавати за течією. «Мореплавець» тут же перевертався і під гучний регіт дітлахів опинявся майже по пояс у крижаній воді. Біг додому сушитись… Пізно ввечері йшли додому. Дома отримували від батьків прочуханки за довгу відсутність, мокрий одяг і взуття. Та й це нас не зупиняло. На другий день все повторювалося. Знаходились інші сміливці. А якже інакше? Нагода поплавати на крижині траплялась лише раз на рік… І дітлахи її завжди використовували попри заборону батьків. Здебільшого на заклад: хто більше пропливе на крижині чи в ночвах на течії утримається. Це були неповторні, незабутні і радісні дні для дітей війни!

Завдяки дренажній системі, будівництво якої було започатковане у середині дев'ятнадцятого століття, вся повенева та дощова вода майже завжди вчасно сходила до канав. Жодної весни повінь не затоплювала сільських будівель. Не затримувалася довго на городах і колгоспних ланах. Здебільшого, вона сходила до того, як розмерзалась земля… Інколи траплялись раптові скупчення великої кількості повеневої води на сіножаті. Утворювалися крижані затори і вода не встигала сходити до лісу. Її сковувало тонким льодом. Тоді дітлахи, здебільшого на саморобних дерев'яних ковзанах, обтягнутих дротом, ковзалися до сутінок. Інколи крига ламалася і ми потрапляли у холодну воду, бігли швиденько додому. Крадькома сушили одяг і взуття… І знову повертались на ковзанку, якщо

батьки не помічали нашої мокрої одежі і взуття. Ввечері, голодні і втомлені, але радісні, йшли додому. Отримували там від батьків певну порцію покарань. І так було кожної весни…

Меліоративно-дренажна мережа, побудована царатом за підтримки так званих куркулів і об'єднань великих землевласників, приносила позитивні наслідки. Завдяки їй повенева і дощова вода довго не затримувалась на ланах і не руйнувала їх. Хоча на цю сіножать потрапляли води з ланів багатьох навколишніх сіл: Старої Олександрівки, Івановичів, Окілка, Крученця і Ксаверівки. З обох боків витоки річки. Навіть якщо сніг танув раптово і вода не встигала сходити, на кілька днів брала у полон вулицю Острівок, відрізала її з усіх боків на кілька днів, а інколи й на тиждень — до руйнівних наслідків це не призводило. Лише утворювався бурхливий потік, який прямував до лісу. Тобто, витока річки перетворювалась у бурхливу річку Кам'янка, яка встигала поглинати усі води з навколишніх ланів і спрямовувала їх далі, до лісу. У лісі вона поволі поповнювалася талими водами, бо у лісі сніг довше лежав. А ось за лісом, тепер вже ставши бурною, річка Кам'янка поповнювалася водами із села Вільськ і ланів, що навколо цього села. Зокрема, з ланів, що навколо хутора Ялинівка, поселень правого і лівого берега: Перемоги, Щербин, Дубовця, Вигоди, Іванківа, Вишпіля, Довжика, Крошні та інших природних джерел створювалось могутнє повеневе русло річки. До нього додавались води з ланів села Кам'янка, селищ Соколова Гора, Богунії і частини Житомира. Увібравши в себе ці води, річка Кам'янка несла їх далі, до річки Тетерів — притоки сивого Дніпра.

Цей, з допомогою людей налагоджений і позитивно сприйнятий природою, обіг води комуністи не тільки не підтримали, а зруйнували його. За мережею водовідвідних канав вони не доглядали. У багатьох випадках їх переорали, сміттям засипали і, як наслідок, на ланах почали утворюватись озера талих і дощових вод. Знищувались посіви, втрачалась родючість ґрунтів, утворювались солончаки.

9. СТАТУЇ МЕРТВИХ ЛЮДОЖЕРІВ — НА СЛУЖБУ БІЗНЕСУ!

Шановні «біленьки й пухнасті», «любі і кохані», враховуючи злиденне життя, невиміряно величезне горе і втрати, заподіяні

новопільцям комуністами під час їхнього панування, я пропоную вам шлях покращення життя їхнім нащадкам. Для цього треба постаті мертвих нелюдів поставити на службу бізнесу села Новопіль. Ви ж бачите, що ваш вчитель і кат українського народу **Ленін** самотньо стоїть на майдані села Новопіль, як флюгер! Невже ви не відчуваєте, що він сумує? Чогось не вистачає вождю світового пролетаріату! Гадаю — історичної справедливості! Так відновіть її, шановні! Чого б це із-за якоїсь там історичної несправедливості ваш вождь і вчитель, великий кат українського народу **Ленін**, відчував себе самотнім? Він же не один злочини проти людства чинив? Тому пропоную відновити історичну справедливість наступним чином: поблизу його пам'ятника, врахувавши ієрархію посад і ступінь впливу, по всьому периметру майдану, поставте пам'ятники решті кривавих катів українського народу: **Троцькому, Дзержинському, Свердлову, Сталіну, Хрущову, Кагановичу, Ягоді, Їжову, Жукову, Тухачевському, Якіру, Берії, Молотову, Мехлісу, Будьонному, Ворошилову, Блюхеру, Жданову, Маленкову, Котовському і Япончику із Одеси**. Ні, я не обмежую вас якимсь там очком. Тут перебору не буде. Катів у нас, вихованих комуністичною партією, дуже багато! І не обмежуйтесь тими, що на фото №№ 63 і 156. Бо якщо упустите когось — їхні нащадки ображені будуть…

Та так розташуйте кривавих катів по периметру сільського майдану, щоб увесь розвиток ленінсько-сталінської, всієї комуністичної катівні як на долоні був. Звичайно, **Гітлера,** якого ви підготували і виховали у «великій любові» до людства, до влади привели, спис йому викували і в руки вклали, не забудьте поруч з ними поставити… Йому, як наслідку їхньої тяжкої праці, містечко відповідне по заслузі має бути. Він бо теж марксист, теж соціалістичне суспільство на кістках людей у Німеччині будував…

А тепер уявіть собі, що ви зібрали на майдані села Новопіль знане у світі, але не бачене до цих пір теперішнім поколінням сімейство людожерів. …І їдуть паломники з усього світу! Щоб власними очима подивитись на нескінченну плеяду катів і дізнатись, якої вони мами… Скарбниця сільського уряду наповнюється валютою… І зрозумів сільський уряд, що кращого бізнесу годі й чекати. Добудував довгобуд будинку культури, шляхи, як у Європі, побудував. П'ятизіркові готелі для паломників до див всесвітніх будує і не забуває щорічно у бронзі виливати страхітливі постаті штатних

катів комуністичної доби. Щоб нові паломники щорічно як можна більше узнавали про нову плеяду більшовицьких катів. Якої вони мами…

Село більше не лежить… Кати українського народу, що зруйнували маєтки і лани «розмаю», своїми страхітливими постатями спонукали новопільців до розвитку нового бізнесу, і село міцно стало на ноги. До казни районного уряду значні грошові потоки від новопільського бізнесу надходять, багатіє Черняхівщина, квітнуть лани «розмаю» і відбудовуються знищені комуністами маєтки селян…

От таке чудо може статися, якщо страхітливими постатями скористатися!

А оскільки депутати Ровеньківської міської ради Луганської області прийняли рішення про встановлення пам'ятника російському царю Олександру II (за Валуєвський указ 1863 і Ємський акт 1876 року, що знищували українську мову), що незаперечно свідчить про відсутність у Ровеньках українських депутатів, що там лише є окупаційна орда, прагнуча ставити пам'ятники катам України, то їм слід (на прикладі новопільців, яким пропонується встановити 21 пам'ятник комуністичним катам-людожерам, для початку) встановити пам'ятник не одному, а щонайменше 21-му кату періоду царату і зробити Ровеньки такою собі Меккою, куди б приїздили люди з усього світу і пізнавали їх, звідки вони і якої вони мами…

РОЗДІЛ VI

МОЯ МАЛА БАТЬКІВЩИНА – СЕЛО НОВОПІЛЬ

1. НОВОПІЛЬЦЯМ — ПРАВДИВУ ІСТОРІЮ

Моє рідне село Новопіль розташоване на Житомирщині, а відтак, на Поліссі, яке охоплює кілька областей України. Полісся покрите ланами родючої орної і цілинної землі, лісами, болотами, луками й озерами, тисячами рік і річечок, окремими струмками і струмочками. І біжить по них цілюща водичка, живить багатющий рослинний і тваринний світ, напуває усе живе, тішить своїх

мешканців. Цілюща водичка сприяє отриманню великих врожаїв зернових, овочевих, бобових і технічних культур, садовини, збору меду, лісових ягід, губ'як тощо. Саме тут, на Поліссі, у цьому райському куточку природи народилися і мешкали мої далекі предки, діди і батьки. Це їхня і моя Батьківщина!

Рослинний світ моєї Малої Батьківщини настільки багатий, що перерахувати його неможливо. Легше назвати рослини, які не ростуть на Поліссі. Але й тут можлива помилка. Бо мешканці Полісся навчилися вирощувати й ті культури, які росли і родили тільки у тропіках, у спекотних країнах. На теренах Полісся, як і на усій Україні, не завжди панував спокій і злагода. Не завжди його мешканці вільно, у спокої жили, обробляли землю, вирощували та безперешкодно збирали на ній урожай, виробляли продукцію тваринництва і реалізовували її. Різне бувало… Були повстання, війни міжусобні і війни з загарбниками, що намагалися поневолити народ України. На теренах Полісся звитяжні українці створювали не тільки свою історію, а й героїчну історію нашої Великої Батьківщини — України.

Цей славетний край не минала ні героїчна, ні трагічна доля. Усього вистачало. І патріоти були, і зрадників вистачало… Зокрема, росіяни часів царату і комуністи вважали зрадниками і своїми ворогами усіх, хто прагнув волі і незалежності України. Будь-які дії українців щодо тісної злуки з північним сусідом вважалися патріотичними. У той же час дії громадян, які свідчили про прагнення створити вільну і незалежну Україну, вважалися зрадницькими. Таких людей переслідували і жорстоко карали, як за царату, так і за комуністів. На таких позиціях комуністи стоять до цього часу. Позитивне для них — є негативним для нас. І навпаки.

Героїчного і трагічного було дуже багато. І добре, і погане, але воно було! Його нікуди діти, не викреслити. Історія пишеться життям і подіями у ньому, історичними, об'єктивними обставинами і фактами, а не виходячи із тих чи інших політичних уподобань або переконань. Історія, як наука, лише фіксує те, що було насправді. Це і є історія. Безперечно, кожна родина нашого чудового краю, як і село Новопіль, має свою, багату історію. Вона нерозривно пов'язана з історією Черняхівщини, Житомирщини і всієї України. І дуже прикро, що правдива історія України не закарбована на паперових носіях. Її немає у сільських і міських бібліотеках. Навіть

у вишах її немає. В історичних навчальних закладах, де готують фахівців-викладачів, вона відсутня… Нам має бути соромно за це не тільки перед предками, а й перед нашими нащадками. Насамперед соромно має бути керманичам незалежної України. Соромно має бути кожному, хто навчений писати, якщо він нічого не залишить нащадкам на згадку. Не закарбує свою інформацію на папері. Не передасть нащадкам відомостей про своїх предків, про своє родинне коріння, створить ситуацію, за якої ні його предків, ні власної родини ніколи начебто й не існувало на білому світі… Якщо ми з вами не виправимо цей ганебний стан, не закарбуємо на паперових і технічних носіях події минувшини, не створимо правдиву історію, то доведемо, що ми не гідні своїх предків. А щоб цього не сталось, ми маємо віднаходити кожну крупинку свідчень про реальні, правдиві події минувшини, збирати факти та докази і закарбовувати їх на носіях інформації. Наші нащадки мають знати історію своїх родин, населених пунктів, де вони народились, районів, областей і всієї України. Мають знати, з якого боку у їхніх предків друзі були, а з якого — вороги…

За більшовицької доби історія України писалась під акомпанемент марксизму-ленінізму. Трагічні для народу України події замовчувались або спотворювались. Тому висунуту і запропоновану українцям правлячими колами Російської імперії і Радянського Союзу історію України ми не повинні визнавати. Дійсність у ній спотворена. На брехливій історії колишньої Російської імперії, яка писалась для Малоросії, як і на не менш брехливій історії Радянської України ми не можемо виховувати наших нащадків. Така історія не потрібна ні мешканцям села Новопіль, ні мешканцям села Костянтинівка, ні народу України.

Для повного і об'єктивного відтворення історії новопільських родин і села Новопіль, не кажучи вже за Черняхівщину, у мене бракує знань і можливостей. А от викласти окремі події і фактичні взаємовідносини, що склалися на моїй Малій Батьківщині між родинами, між владою і народом, я спробую. Факти та наявну інформацію про події і обставини минувшини я намагатимусь відтворювати такими, якими вони були, віддзеркалюючи їх без застосування кривого дзеркала політичних уподобань, симпатій чи антипатій до певної особи або групи осіб, до існувавшої у певні відрізки часу влади тощо.

Спогади про минувшину, як і історія, — це не художній твір, у якому є місце вільним фантазіям. Вони мають бути об'єктивними і відвертими. Підкреслюю, що я не прагну відтворити історію рідного села Новопіль і Черняхівщини. Я на це не здатний. У мене не вистачить ні сил, ні знань, ні можливостей. Отже, не берусь за гуж, бо знаю, що не дюж… Проте, моїх знань і здібностей вистачить для виявлення фальсифікату певних подій минувшини. Для спростування оприлюдненої, але не відповідаючої дійсності інформації. Я прикладу всі зусилля, щоб історію Новополя і Черняхівщини не спотворили ще більше… Щоб новопільці зрозуміли, що лисому виродку Леніну місце не на сільському майдані, а на смітнику… Адже, дуже багато історичних подій, що сталися на Поліссі, як і на всій Україні, не досліджено, не вивчено науковцями і не оприлюднено.

Ми дещо знаємо про Трипільську культуру, древлян, окремі періоди розвитку і занепаду Великого Волинського, Литовського і Київського князівств. Про розквіт і занепад Київської Русі. Маємо деяку інформацію про звитяжні події сивої давнини. Про великі і малі битви козаків та народних рухів на чолі з відомими і маловідомими історичними постатями, звитяжними ватажками. Але надто мало знаємо про своє родинне коріння, про життя наших предків, скажімо, у XIX і XX століттях. Зокрема під час більшовицької окупації.

Уся історія Полісся пронизана героїчною боротьбою за волю і незалежність рідного краю, за Україну. Вона є невід'ємною частиною Великої Історії України і дуже шкода, що ми її надто мало знаємо. А нащадки мають знати, хто вони і чиї вони діти. Мешканці Полісся, як могли, зберігали пам'ять про життя своїх предків. Про їхні звичаї та звитягу у різні часи історії. За комуністичної доби правдива і об'єктивна інформація про героїчне минуле українського народу була під забороною. Інформація подавалася у спотвореному вигляді, перекрученою на марксистсько-ленінський лад. Вона не сприяла патріотичному вихованню українців. Паплюжилися родинні відносини, українські традиції, звичаї і християнські цінності.

Моя Мала Батьківщина — село Новопіль Черняхівського району Житомирської області. На північ, за триста метрів від майдану села Новопіль, на невеличкому пагорбі красувався двоповерховий

цегляний маєток, з дахом під цинковою бляхою. Я вважаю, що його стіни були викладені не каменярем, а справжнім митцем — майстром прикрашати світ дивами свого творчого архітектурного таланту. Станом на 14 червня 1830 року маєток, землі і кріпосні селяни належали дворянам, рідним братам Мартину Людвіковичу Куровському і Ксаверію Людвіковичу Куровському. Мартину Куровському належало 106 душ чоловічої статі, а штабс-капітану Ксаверію Куровському — 81 душа. Землі, що в селі і навколо села Новопіль вони купили у поміщика Йосипа Калясантія Бачинського (ЖДА, фонд 17, запис № 369). Після переходу цих земель і майна до нащадків Куровських вони опинилися обтяжені боргами і знаходилися у заставі Волинського Селянського Банку. З 13 травня 1889 року Марія Юліївна Дворжицька почала викуповувати землі і інше рухоме і нерухоме майно землевласників Куровських. До 20 жовтня 1894 року по восьми купчим крепостям вона викупила майже всю їхню землю і майно, за винятком землі і господарства, що знаходилося у селі Ксаверівка. Його викупила міщанка Петрановська Анастасія Михайлівна.

Панський маєток, як його звикли називати новопільці, без сумніву, був визначною архітектурною пам'яткою початку дев'ятнадцятого століття. Верхівки великих, округлих у верхній частині вікон, білі колони парадного ґанку, візерунки стін та фронтонів, узорчато викладені якісною червоною цеглою, на тлі зеленого саду дуже приваблювали до себе мешканців і гостей села Новопіль. Факт будівництва цього маєтку на початку XIX століття підтверджується ще й тим, що землевласник Ксаверій Куровський не розпочав би у Новополі будівництво церкви, не маючи тут власного помешкання. Ось що сказано в архівному записі: «Церковь Архістратига Михаїла Волинської губернії Житомирського повіту с. Новопіль за 1906 рік. Побудовано в 1860 році стараніем Ксаверія Людвиковича Куровського. При ній колокольня на камінному фундаменті. Покрита листовим залізом. Землі при ній 7 десятин 969 саженів приусадібної. Пахотної 48 десятин 831 саженів, сінокосної — 5 десятин, у т. ч. неудобій 3 десятини. Зверх того в 1865 році місцевим паном Ксаверієм Куровським подарована усадьбі для церкви 1 десятина. Всієї землі, належної Новопільській церкві — 60 десятин 1800 саженів. Псаломщику куплено 1 десятину 2009 саженів присадибної і пахотної 13 десятин 804 сажен.

Решта землі у користуванні Священника. Штатний псаломщик Григорій Трифонович Лисицький. Новопільський приход з 1830 по 1860 рік був прописаний до Вільської Миколаївської церкви. Крестянин села Новопіль Семен Іванович Павлюк затверджений старостою церковним з липня 1875 року, зарплата 15 рублів сріблом в рік». Тож без сумніву, що під час будівництва церкви родина Ксаверія Куровського мешкала у раніше побудованому маєтку, у селі Новопіль. Таке припущення не безпідставне. І ось чому. 13 вересня 1837 року він звертається з прошенієм до царя, а 15 вересня 1837 року — до Волинської палати цивільного суду щодо свідоцтва про благонадійність, вказуючи місце проживання село Новопіль. А цей маєток, як на мене, не один рік будувався. Кам'яний підмурок та стіни будинку, колони в ньому ставили не прості каменяри. І у мене немає сумніву, що ці роботи виконували майстри будівельно-архітектурної справи найвищої кваліфікації, які здатні прикрашати світ дивами свого витонченого мистецтва. Але, як виявилось, невихованим, неосвіченим комуністам-руйнівникам мистецтво непотрібне було… Вони нічого не розуміли ні в мистецтві, ні в красі, а тим паче — в людяності…

Під маєтком — широкий кам'яний підмурок, заглиблений, щонайменше, на три метри від поверхні, використаний для створення добротних прохолодних і сухих погребів на площі всього маєтку. На кам'яному підмурку стояв величний маєток, викладений червоною цеглою і критий цинковою бляхою, яка робила його помітним з великої відстані, бо яскраво виблискувала, наче запрошувала гостей до гостинної господи. Дах, міжповерхові перекриття, сходинки, дверні та віконні полотна, стеля і підлога, усі дерев'яні деталі будинку і погребу були дубові. Якимсь хімічним препаратом просочені, що й через сто років шашель їх не брав… Вистояли! І мені дуже шкода, що у комуністів-руйнівників забракло розуму оцінити його належним чином і зберегти для прийдешніх поколінь.

На всій площі маєтку розміщені погреби для зберігання вин, соків, садовини та городини. Погреб мав надійну вентиляцію. Витяжка повітря із погребу легко регулювалася заслонками у вентиляційних шахтах, з'єднаних з димохідними коминами. Завдяки чому не було потреби у використанні, скажімо, електричної енергії для підтримки необхідної температури і вологості. Маєток з усіх боків оточувався добре доглянутими ягідниками і фруктовим

садом площею понад дев'ять десятин. Від сільського майдану до маєтку йшла насипана ґрунтова дорога. Біля ґанку був невеличкий насипний майданчик для розвороту кінських карет і возів. Поруч — конов'язь для верхових коней. Жодний господар тоді не обносив маєток парканом. Як кажуть, від свого народу не відгороджувався, як тепер це роблять «нові українці». Натомість паркану навколо панського маєтку були квітники і густі декоративні та плодоягідні насадження. На захід, повз будинку керуючого маєтком, йшла алея до великої і малої копанки. Алея була гарно улаштована. Нею можна було на фаєтоні їхати до копанки. Згодом будинок керуючого маєтком привласнить родина Костянтина Супрунова — батька голови сільради Миколи Супрунова, який метрів за двісті на північ прихопить 0,60 гектара панського садка і побудує собі двокімнатну хату і сажик.

Більша копанка займала площу, щонайменше, півгектара. Її глибина сягала двох метрів. Від розмивань, по боках, вона була захищена дубовими палями. Купались у цій копанці не тільки пани, паничі і панянки, як про це розповідали комуністи, а всі мешканці села. Такий висновок роблю на тих підставах, що протилежні панському маєтку сторони копанки також були пристосовані для купання і під'їзду верховими кіньми, бричками і фаетонами. Крім того, вище по течії, метрів за тридцять від цієї великої копанки була ще одна, менша, але глибша. Метрів шість шириною і до двадцяти довжиною. Також викладена дубовими палями. І дуже схоже, що саме її використовували гості панів Куровських та пані Дворжицької. Риба у цих копанках була звичайна, річкова, проточна. Розводити в цих копанках рибу не було сенсу. Повеневі води щовесни на кілька днів, а інколи і тижнів заливали багато сотень гектарів сіножаті, тому ніяка риба у цих копанках не могла втриматися. Звичних, у сьогоднішньому розумінні, піщаних пляжів біля копанок не було. Замість них були приємні і пахучі трав'янисті береги, що слугували пляжем. Здебільшого зарослі муренцем, наче навмисне насіяним там…

Дивлячись з сільського майдану на маєток пані Дворжицької, складалось враження, що він у полоні великого чудового, добре доглянутого садка, який намагається сховати його красу від людей… А доглядав за цим садом незрівнянний садівник Захар Холо. Саме йому мають завдячувати мешканці села Новопіль за смачні яблу-

ка, груші, сливи, ягоди і горіхи. Бо у нього вони брали пагонці і саджениці, у нього вчилися прищеплювати дерева і доглядати за своїми садками. Нащадки мають уявити велич і красу того панського саду. Починався він біля сільського майдану, а точніше, від шляху, що прямує з вулиці Кодня у напрямку села Івановичі. На заході його межею була сіножать. Будь-яких присадибних земельних ділянок, на кшталт Прокопа Пронози там не було. Житлових чи будь-яких господарчих будинків на масиві саду не було. На сході межею саду слугував шлях, що прямував від сільського майдану до села Грушки (тепер вулиця Леніна). За однією версією сад закінчувався біля другої глибокої канави, де згодом поселився Олександр Гончарук зі своєю родиною, а на захід від нього — Андрій Ковальчук зі своєю родиною. А за іншою версією — північна межа панського саду лежала на кордоні присадибної ділянки Гані Житинської, а західна — по канаві, що йшла від Константа Борківського і Івана Цимбалюка (Скакуна).

Лан панської землі, починаючи від першої глибокої канави, що йшла повз присадибну ділянку Івана Адамовича (на півночі садка) і до присадибної ділянки Андрія Ковальчука включно, не був під садком. На ньому вирощувались різні ягоди та городина. Тобто, за першою великою канавою панський сад був лише на східній половині лану, яка знаходилась поруч зі шляхом Новопіль — Грушки і закінчувалась біля другої великої канави, що була на півночі садка, де згодом знаходилось обійстя Олександра Гончарука. Крім того, на цій площі знаходився будинок, у якому проживали наймані робітники пані Дворжицької, клуня, стайня, хлів, амбар, льохи, кагати з картоплею, буряками, морквою, капустою, фруктами тощо.

Маєток пані Марії Дворжицької був розташований ближче до сіножаті. Майже посередині західної половини саду. А згадана сільська копанка була викопана на кошти дворян Куровських і сільської общини, на витоках річки Кам'янка, для сумісного користування мешканцями села, тому її по праву можна називати «сільською». Хоча за комуністичного режиму її називали «комуналкою». А вище, метрів за тридцять від цієї копанки, пани побудували ще одну, меншу копанку. Це свідчення того, що пани не тільки собою опікувались, а й намагались створювати комфорт для мешканців села. Бо були досить вихованими і освіченими. Вони не зганяли селян примусово до села, як комуністи-руйнівники.

А щоб ті селяни, що жили за межами села, мали де купатись — сільські господарі побудували ще багато копанок. Як, скажімо, копанка Тарнавського, Загацького, Крупєвича, Рибіцького (біля шляху Черняхів-Пулини), на Ковалівці, на Рижавці тощо. І приїздив народ купатись. Відпочивав після тяжкої праці і спілкувався між собою. І не було необхідності зганяти їх до купи, до села. Вони находили одне одного без допомоги комуністів… І риба на рівчаках і в копанках водилась. Дітлахи у вільний від роботи час брали саки, ятери і маленькі саморобні сіточки і йшли рибалити. Найчастіше щастило наловити в'юнів, линків, карасів. Траплялась щука, окунь, верховодка… Дітлахи не стільки раді були кількості спійманої риби, як самому процесу рибної ловлі. Адже у ті далекі часи риболовні гачки і спінінги рідко хто мав…

Проте недовго здобутки іншої, докомуністичної доби, приносили користь і насолоду членам суспільства. Недовго прикрашали село і радували його мешканців та гостей… Маєток Марії Дворжицької комуністи-руйнівники спочатку пристосували під початкову школу, а частину землі, що була під панським садом, відвели під присадибні земельні ділянки колгоспним кріпакам… Незабаром на західному і східному боці панського саду, починаючи від дороги Кодня — сільський майдан — Івановичі, буде нарізано біля 20-ти присадибних земельних ділянок, розміром до 0,60 гектара кожна. Разом з фруктовими деревами. Живцем садок пошматували…

Викорчовуйте! Нищіть славетний панський сад… А з ним і нашу історію — під корінь… Викорчовуйте, щоб сліду, щоб корінців від неї не лишилося! Щоб нові ростки незалежності України не зійшли… Там побудували свої помешкання майбутні колгоспні кріпаки. Так зажадали більшовики — «брати» з півночі! А запроданці, люмпени-ледацюги і різні пройди їх підтримали і допомогли одягти кайдани всім українцям, у тому числі і новопільцям… Нагнулися! Кайдани одягли! Новими, совєцькими колгоспними кріпаками стали. Такими, яких іще не бачив світ і не знав… А тепер корчуйте плодоносні дерева панського саду, щоб не нагадували, що колись ви жили краще… І будуйте колгоспні двори — яких іще не бачив світ… Звісно, селяни, яких примусово переселили до села, знали ціну панському саду, дорожили ним і не всі фруктові дерева викорчували. Деякі лишились. Але сад невпинно знищувався.

І тільки фруктові дерева не без успіху боролись з комуністичною навалою за продовження свого життя… І перемогли! Деякі дожили до її кончини. Бо у них міцне коріння було. Як в українців. І родили вони до кінця минулого століття. Окремі фруктові дерева дотепер радують новопільців своїми смачними плодами. Нагадують їм про колишню велич саду, про розум його господарів і працьовитість фахового садівника Захара Холо.

Тепер немає сільської копанки, панського маєтку і саду — їх зрівняно з землею, але село відчуває їх відсутність. На початок Другої Світової війни з 10-ти гектарів панського саду лишилося не більше чотирьох. А через десять років після закінчення Другої Світової війни комуністи-руйнівники панський маєток розібрали, а протягом наступних двадцяти-тридцяти років повністю знищили панський сад. Щоб не лишилося й спомину про переваги приватної власності над колгоспною. Щоб ніщо не нагадувало селянам колишніх успішних господарів.

2. ТРІСКИ ВІД ЛЕГЕНДИ ПРО ВИНИКНЕННЯ СЕЛА НОВОПІЛЬ

Прямує мандрівник широким ґрунтовим шляхом. Праворуч і ліворуч — земельні ділянки, засіяні зерновими і технічними культурами. Від садиб і маєтків сільських господарів, що колись за межами села жили і господарювали, й слідів не лишилось. Усе, що нагадувало седища і приватну власність успішних господарів — розібрано, знищено і викорчувано… Навіть пташечкам гніздечко ніде звити… Десь за півкілометра до села, на земельних ділянках, що праворуч шляху — збережені садки, виплекані примусово переселеними до села працьовитими господарями… Їх привласнив колгосп імені Шевченка. Поруч з садками — плантації городини. Ліворуч шляху, перед сіножаттю і за нею, теж колгоспні лани зернових культур. Без будь-яких признаків і згадки, що на цих землях були садиби працьовитих сільських господарів. Тепер усі землі і те, що росте на них, належить колгоспу імені Шевченко. Як з піднесенням любили казати комуністи: «Все вокруг колхозное — все вокруг мое!» І дійсно. Воно було їхнє. Без сумніву…

Сіножать, що бере початок у лісі, на узбіччі якого щойно сидів мандрівник, також йде до села. Біля вулиці Острівок роздвоюється,

обходить її з заходу і сходу, а перед шляхом Новопіль — Івановичі з’єднується, але ненадовго. Напроти земельних ділянок Миколи Супрунова і Фльора Колоса знову роз’єднується. Одна її частина доходить до присадибної ділянки Василя (Базиля) Гонтарського, колгоспного гуртожитку, до дороги, що йде повз присадибних ділянок тітки Явдохи, Катерини (Адельчиної) Продоус, Антона Холо і Василя Бондарчука (за прозвиськом Пуделко). Друга частина сіножаті повз Рижавки прямує до Івановичівських кущів. При виході із села, відразу за Рижавкою, від неї відгалужується ще одна частина сіножаті і простягається на північ, до шляху Черняхів — Пулини. Саме на ці сіножаті, до рівчаків, що на них, з навколишніх ланів щовесни стікаються повеневі води, утворюючи бурхливий потік. А в інші періоди року по цих рівчаках на сіножать, що у центрі села Новопіль, біжить невелика вода і, з’єднавшись, утворює витоку річки Кам’янка. Ця витока починала дещо оживати у районі вулиці Острівок, але повноводною вона ніколи не була. Літом майже зовсім пересихала. І легенда про заснування села Новопіль якимсь викинутим з гурту купцем, оприлюднена авторами «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» (стор. 287), як на мене, мало ймовірна.

Річка Кам’янка ніколи не була судноплавною. Від першої згадки у архівних документах про село Новопіль, а це 1545 рік, жодним чином не йдеться про водні сполучення між Житомиром і Вільськом, який тоді був за кількістю мешканців більшим від Житомира. У цій «судноплавній» річці не могло бути стільки води, щоб човни по ній ходили. Навіть чотириста п’ятдесят років тому. Хіба-що під час весняної повені? Так і то, тільки за течією. На крижинах. А проти течії — нізащо! Бо криги величезні затори створювали. І ніякий купчина не міг їх подолати на своєму човнику. Безперечно одне — не міг купчина, викинутий із гурту, на човні, угору проти течії, з Житомира дістатися майбутньої вулиці Острівок… Одним із доказів буде той факт, що навіть за 500 років «судноплавна» річка не могла так пересохнути, щоб ми, дітлахи, босоніж, штанів не замочивши її переходили. І не тільки в селі Новопіль, а й у селищі Соколова Гора. Лише підтримуючи штанці вище щиколоток, долали її… Отже, легенда про «судноплавну» річку Кам’янка і заснування якимось купчиною на її березі вулиці Острівок у Новому Полі, яке багато раніше у нагороду за вірну службу було віддане

Великим Князем своїм боярам (дружинникам) — малоймовірна. І мандрівник, відкинувши її, продовжує свою подорож до Лелечого села…

Для допитливих новопільців повідомляю, що в 1579 році село Новопіль було включено до складу Вільської волості, а в акті від 7 травня 1610 року про відокремлення володіння князя Януша Острозького волості Нільської, знову ж таки, згадується село Новопіль, Івановичі, Грушки і Зороків. А ми 22 травня 2011 року відсвяткували 400-річчя… Чому? За яких підстав?

Але ми не зупиняємось і продовжимо подорож по рідному селу. Ліворуч шляху, не менш як за півкілометра від нього, і на такій же відстані від села — сільський цвинтар, де є поховання початку дев'ятнадцятого століття. Пройшовши повз цвинтаря. Порівнявшись з церквою, мандрівник опиняється у селі Новопіль, на найширшій його центральній вулиці і прямує до сільського майдану, з якого відходять три, дещо вужчі вулиці. Перша вулиця Кодня, прямує на схід. Друга, яку тепер називають вулицею Леніна — на північ, у напрямку села Грушки. А третю взагалі складно назвати вулицею. Лише кілька будинків стоїть на ній, починаючи від сільського майдану до містка через річку Кам'янка. Ліворуч — хата Дениса Савченко, а наступна, остання перед річкою — хата Василя (за прозвиськом Гнидюк). Напроти цих житлових будинків, через дорогу, хата Прокопа Пронози. А далі, за сіножаттю, з обох боків лише кінцеві чи початкові житлові будинки інших вулиць, які йдуть направо і наліво (на північ і на південь) від цієї дороги. Отже, вірніше буде не називати її вулицею, а шляхом, що прямує з сільського майдану до села Івановичі.

Ширина вулиць села Новопіль сягає восьми і більше метрів. По боках — стічні канави, глибиною від 70 сантиметрів до півтора і більше метра. У місцях прогнозованого періодичного скупчення талої або дощової води вони значно глибші і набагато ширші. У місцях перетину доріг та сполучення з канавами інших вулиць побудовані містки або прокладені каналізаційні проходи великого діаметру. Уздовж городів, які знаходяться в низинах, також є канави. Така меліоративно-дренажна мережа запобігала затопленню будинків та городів і забезпечувала можливість безперебійної експлуатації вуличних доріг. Запобігала їхньому передчасному руйнуванню. Вчасно відводила воду до більших канав. Спрямовувала її потік до канави, що на сіножаті, серед села.

У районі менших копанок ці струмки об'єднувались у один, значно більший, який прямував до великої копанки, яку згодом назовуть «комуналкою». А з неї вода прямувала повз вулицю Острівок, на південь, у напрямку лісу, таким чином утворюючи початок річки Кам'янка. Майже всі житлові будинки та господарчі будівлі в селі Новопіль — дерев'яні, під солом'яним дахом. Побудовані, здебільшого, з матеріалу житлових і господарчих будівель, знесених з садиб колишніх індивідуальних господарів, що були розташовані навколо села. А там, навколо села, як тоді казали, лише згарища лишились та осиротіли садочки, виплекані селянами тяжкою працею і сумний спів соловейків… Навіть пташки не хотіли переселятись до гурту, до села. Не хотіли втрачати волю… Комуністи відібрали у новопільців не тільки ту землю, яка була придбана до жовтневого перевороту 1917-го, а й ту, якою самі їх наділили. У селі, куди їх силоміць зігнали, кожна родина, незалежно від кількості їдоків, отримала присадибну ділянку щонайбільше 0,60 гектара. Їх стали іменувати колгоспними дворами.

Деякі так звані колгоспні двори були огороджені парканом. Значна частина кожної присадибної ділянки знаходилась під молодим садком. Не може українець без власного саду! Уздовж вуличного паркану чи тину, якщо він був, росли молоді фруктові або декоративні дерева. Вони запобігали розмиванню дощовими і талими водами доріг та городів. Усі хати, за винятком кількох, соломою криті. У кожній хаті є українська піч для випікання хліба і приготування їжі. Крім того, у кожній хаті, поруч з піччю стоїть плита для варіння їжі родині, кормів для домашньої живності та опалення приміщення. У більшості житлових будинків долівка була земляна. Вона раз на тиждень поновлювалась (мастилась) розчином червоної глини. Стіни житлових будинків здебільшого побілені крейдою. Двері, вікна і віконниці пофарбовані у різні кольори. Подвір'я і вулиця напроти кожного двору підметені. Не можуть українці безладу терпіти! Люблять порядок і охайність. Селяни не опускали руки. Вони намагались виживати у тій страшній дійсності.

Комуністи зробили свою чорну справу — викинули їх з власних осель, зігнали до гурту, до загального казану. Це було їм під силу. Руйнувати вони уміли. Та не було у них такої сили, щоб душі і мрії у селян відібрати… Їхні душі і мрії залишились там, на старанно оброблених і доглянутих земельних наділах, що навколо села, на зруйнованих комуністами садибах. А оскільки пташки відмовились

переселятись до села, то селяни таємно вночі йшли на свої колишні садиби слухати пташиний спів. Спів своїх власних соловейків… А ті, наче здогадавшись, що їхні господарі сумують і прийшли їх послухати, гучно і чудово співали, намагаючись розвеселити їх, відігнати від них страшний сум…

Село після розкуркулення і колективізації не стало кращим. Воно стало більшим. Переселені до села люди стали нервові і похмурі. А комуністи і їхні посіпаки — злорадними і нахабними… Адже їм вдалось всіх зрівняти. Всіх зробили однаково бідними. Затиснули більш-менш заможних, працьовитих і статковитих у межу присадибної ділянки 0,60 гектара. Їх мета була — позбавити приватної власності, обмежити селян кількістю домашньої живності, створити совєцьке колгоспне кріпосне право у його більш суворій і страшній формі, ніж воно було за царату. То було таке кріпосне право, якого ще не бачив світ! Репресовані і виселені за межи України родини нічого не отримали. Вони, у будь-який момент, могли отримати від комуністів кулю у скроню чи потилицю або шанс померти від катувань чи голоду…

Переселенці, яким дісталась земельна ділянка у панському садку або у садках, відібраних у інших законних господарів, не всі фруктові дерева викорчовували. А тому у деяких переселенців відразу з'явилися свої садки… Не можуть українці без саду! Без солов'їного співу у вишневому садочку… Не можуть безладу терпіти! Порядок і охайність полюбляють. Так вже вони предками навчені… Знову і знову йшли селяни крадькома в ночі на свої колишні садиби слухати пташиний спів. Вкотре слухали власних соловейків і гірко плакали…

У той же час, українці вміли виживати, долати труднощі на своєму шляху. Працьовиті і розсудливі — вони стали на боротьбу з принесеними до їхніх домівок комуністами-потворами, у образі людини, бідністю і горем. От і підтримували вони стан своєї селянської душі, ностальгію за минулим вільним господарюванням тяжкою працею на крихітних присадибних ділянках. Сплюжені комуністами і їхніми посіпаками національні і християнські цінності, нездійснені мрії, свою серцеву біль вони тамували працею на городі. Наче доводили комуністичним нікчемам свою здатність працювати і виживати. І раділи здобуткам своєї праці. І милувались її наслідками…

І якби у дні буяння зелені та цвітіння садів мандрівник мав крила і злетів, з пташиного польоту поглянув на природну велич і красу добре доглянутих городів, то вважав би, що до раю потрапив. Бо більшість присадибних ділянок, як окремий райський куточок, по-своєму були привабливі, прибрані і гарні. Мов наречена у фаті… А чи був то справжній рай? Ні! То були райські куточки природи з каторжним життям людини у них… Садиби колгоспних кріпаків були розбиті на невеличкі ділянки садів, ягідників, грядки капусти, буряків, моркви, помідорів, огірків, тютюну, жита, пшениці, ячменю, конопель, маку, льону, кукурудзи, картоплі, конюшини тощо. Всього потроху…

Природа зробила все, щоб працьовиті і підприємливі люди могли створювати достатки на цій благодатній землі. Щоб селяни були заможними і раділи наслідкам своєї праці. Проте не судилось їм жити у достатках і злагоді, милуватись райськими принадами і невичерпними можливостями природи, користуватись і радіти наслідкам звитяжної праці, бути вільними, мати людські права, честь і гідність. Як личить людям… Комуністи закріпачили українських селян. Позбавили їх волі. Навіть звичні людські права відібрали. Спаплюжили національні звичаї, християнські цінності, честь і гідність їхню. Нечиста сила виступила проти звичайних людських законів. Проти законів природи…

Комуністичний режим скоїв багато злочинів проти народів Совєцького Союзу і людства. Проте свої злочини і помилки комуністи ніколи не оприлюднювали. Вони старанно приховували масштаби знищення селянства та методи придушення селянських повстань. Мовчали про концтабори і заручників. З піною у роті заперечували звинувачення у знищенні польських офіцерів. Приховували відомості про ядерні катастрофи. Не оприлюднювали статистики злочинів. Засекретили мильйони архівних справ тощо (Віктор Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 132–133).

Тому й не було раю у тій хатиночці у гаї! Над чистим ставом край села… «…у тій хатині, у раю, я бачив пекло… Там неволя, робота тяжкая, ніколи і помолитись не дають». Так понад століття до того часу, як я жив «у тій хатині», охарактеризував наше життя Т. Г. Шевченко.

3. ПРАВДИВА ІСТОРІЯ ЗА СІМА ЗАМКАМИ

А що новопільці знають про створення свого села? Про його засновників? Видатних і успішних сільських господарів часів царату та першої половини більшовицької доби? Зокрема, що знають про них ті новопільці, які народилися, скажімо, в п'ятидесятих роках минулого століття? Майже нічого. Історія створення села, дійсні події, обставини і умови життя його мешканців, наших предків, спотворювалися комуністами до невпізнаності. Зокрема, в так званій «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність», на сторінці 295 сказано, що у післявоєнні роки в селі Новопіль побудовано 174 житлові будинки. Але автори цих патріотичних рядків забули написати, що побудовані вони тяжкою працею і за власні кошти колгоспних кріпаків. Держава аж ніяк їм не допомагала…

Правда приховувалася. Комуністичні постулати спрямовувались на виховання запроданців України, таких собі сучасних Павликів Морозових, армії сексотів та інформаторів НКВС (КДБ, МДБ тощо), так званих патріотів Совєцького Союзу. І до дев'яностих років минулого століття комуністи встигли перетворити людей на рабів, на слухняну народну масу. На совків, яким давали ту інформацію, яку вважали корисною і яка не протирічила марксизму-ленінізму… Тому народ багато чого не знав. Зокрема, що з жовтневого перевороту 1917 року від насильства комуно-фашистської влади до її скону від насилля померло понад сто мільйонів громадян колишньої Російської імперії, ставшої Совєцьким Союзом.

Від народу приховувалися відомості щодо кількості втрачених життів у розпочатих комуністами або спровокованих ними війнах і конфліктах, під час придушення народних повстань і заворушень, зачисток і іншого подолання комуністами супротиву народу. Тоталітарний комуністичний режим приховував від народу кількість людей, померлих від голоду, закатованих, розстріляних, знищених у інший спосіб (у тому числі й під час спровокованої ними Другої Світової війни). Навіть згадувати про ці втрати заборонялося.

Правда і правдива інформація в Совєцькому Союзі була за сіма замками… Наприклад, зірвався чорнобильський реактор — мовчали, доки радіація не потрапила до Швейцарії. Шведи нас викрили — тоді зізналися. Загубили цілину — мовчимо. Ядерний експеримент маршала Жукова над десятками тисяч солдат і офіцерів на Тоць-

кому полігоні та його наслідки — приховали від народу. Вважалося, що це там у них, на загниваючому Заході, люди умирали від хвороб і голоду, там томилися безробітні в чергах, там здригалося суспільство від розгулу злочинності, а у нас сміялися діти, у нас радісно світило сонечко, у нас над країною співали жаворонки, наші ракети бороздили глибини Всесвіту, а їхні ракети попросту зривалися… У нас такого бути не могло. Але один раз трапилося, це коли маршал Недєлін згорів на ракетному старті, а так більш ні-ні… Згорівшого маршала приховати не получилося, а скільки з ним ще народу згоріло, про то наша преса промовчала.

Комуністична влада давала зрозуміти нашому суспільству, що у нас не обвалюються містки, не зриваються заводи, не трапляються катастрофи з потягами, у нас немає злочинності… Взагалі-то є, але неухильно скорочується, наближається до нуля. І все, що у нас було не зовсім так, ми намагалися приховати і згладити. Знищили мільйони чоловіків, переламали хребет селянству, після того купляємо хліб в Америці. Хліб у них новий виросте, а золото не повернути. А скільки золота віддали? Секрет. А підручники наші казали: перемога колгоспного ладу, прогрес.

Скільки селян, дворян, купців, інженерів знищили, церквів зруйнували — секрет. Правило таке було. Щоб не підривати авторитет великого Совєцького Союзу — любої нашої Вітчизни. У нас, заради цього, землетруси засекречувалися. Ашхабадський землетрус 1948 року багато років залишався секретним. Комуністи намагалися показати всьому світу, що при соціалізмі не те що злочинності немає, але у нас навіть стихійні лиха не трапляються.

Скільки перед війною, під час Великої чистки, було вбито командирів Червоної армії — до цього часу не знаємо. У одних джерелах — 40 тисяч, а у інших — йдеться про арешт 10868 генералів і офіцерів, але ж не всіх їх Сталін розстріляв, не всі вони були жертвами політичних репресій. Серед них були ґвалтівники, убивці, злодії, мародери тощо (Віктор Суворов, Очищення, АСТ Москва, 2000 рік, стор. 54–67).

Одним із прикладів комуністичної брехні і приховування правди є легенда, яку неперевершені брехуни-комуністи створили щодо дня народження Робітничо-Селянської Червоної армії. Не соромлячись запустили свою туфту, що перші перемоги над регулярними військами кайзеровської Німеччини Червона гвардія

отримала під Нарвою і Псковом 23 лютого 1918 року. Цей день комуністи оголосили легендарним і назвали його днем народження Робітничо-Селянської Червоної армії. І наступні покоління так званих радянських людей вісімдесят років поспіль святкували його, як день РСЧА або Радянської армії. Воїни ювілейними медалями нагороджувалися тощо. А хто вів червоні загони у бій під Нарвою 23 лютого 1918 року — приховали, бо «легендарний» командир цих червоних загонів Павло Юхимович Дибенко, пізніше ставший командармом 2-го рангу, був арештований. Суд над ним продовжувався 17 хвилин. Звинуватили у шпигунстві на користь Америки і оголосили вирок — розстріл негайно.

А ким же насправді був Павло Дибенко — матрос Балтійського флоту? Службу він почав на штрафному кораблі «Двіна» (газета «Красная звезда», 26 лютого 1989 року). У чому він завинив — наша люба газета не повідомляє. Але безумовно не своєю революційною діяльністю. Бо повідомили б… У розпал Першої Світової війни матрос Дибенко — один із призвідників антивійськового виступу на лінкорі «Імператор Павел І». В усі часи на всіх флотах світу корабельних бунтівників вішали на реях. Тим паче — під час війни. Але Російська імперія була надто ліберальна. На тому і згоріла. Бунтівника і підбурювача Павла Дибенко не розстріляли, не повісили, а переодягли і відправили на фронт. І на фронті він бунтував. Тут його знову арештували. Повісить би такого, так ні. Не вішали. А там і падіння монархії. І відразу Дибенко стає як би то главою Балтійського флоту. П'яна матросня озвіріла. Під керівництвом Дибенко і Раскольнікова здійснювалося страхітливе насилля щодо флотських офіцерів і їх сімей. Услід за офіцерами жертвами різанини стали усі, кого можна було назвати «контрою». А так назвати можна було будь-кого.

Офіцерів убивали просто за те, що вони офіцери. І топили в прорубах. А деяких не топили. П'яні приблатнені братішки Дибенко з Раскольніковим каталися на рисаках по офіцерським трупам, утоптуючи їх у сніг і гній. Із нашої пам'яті це витравлено. Але флот базувався там, де зараз Фінляндія. І народ Фінляндії запам'ятав тіла російських офіцерів, роздушені санями п'яного революціонера. Тому Фінляндія й проявила таку стійкість у Зимній війні, яка смутила самого Сталіна. Народ Фінляндії знав, якщо Червона армія підкорить їхню країну, то «визволителі» будуть здирати кожу з жи-

вих людей, забивати цвяхі в голови, відрізати носи, язики і вуші, виколювати дітям очі, коїти все те, що коїв п'яний Дибенко. Тому, не дивлячись ні на які затрати і жертви, Фінляндія не здалась. Товариша Дибенко Фінляндія пам'ятає дотепер… (Віктор Суворов, Очищення, АСТ Москва, 2000 рік, стор. 97–104).

А Дибенко, накатавшись на саночках по трупах флотських офіцерів, очолив Центробалт — організацію, яка очолювала флот. Тут доля звела його з полум'яною революціонеркою, донькою царського генерала Олександрою Коллонтай, одною із найкрасивіших жінок Європи. Революційну баришню нестримно тягнуло на флот, в спустілі адміральські каюти, у матроські кубрики. Саша Коллонтай закликала до світової революції і до вільної любові… Її пристрасний заклик не залишився без відповіді, її появу на кораблях моряки завжди чекали з нетерпінням. Її поява завжди була святом для матросів.

У жовтневі дні 1917 року Павло Дибенко грав вирішальну роль. Якщо не сказати більше. Крейсер «Аврора» і десять інших кораблів за наказом Дибенко увійшли в Неву. 10 тисяч озброєних матросів — це сила, учинивша переворот. А Павло Дибенко і його подруга Олександра Коллонтай стали членами першого Радянського уряду. Більшовики скинули Тимчасовий уряд і прийняли рішення розігнати Установчі збори, а демонстрацію робітників — розстріляти. Дибенко з Раскольніковим виконали цей наказ Совнаркома. Зібрали 10–12 тисяч матросів, розігнали Установчі збори, а мирну робітничу демонстрацію розстріляли.

Виникає питання до Леніна, Троцького, Зінов'єва, Камєнєва, Рикова і всіх інших, захопивших владу у жовтні 1917 року: навіщо ви її захопили? Щоб щастя народу принести? Але вас ніхто на цю роль не обирав, ніхто не уповноважував. А народ обрав Установчі збори. Ви б їх і послухали… Так ні! У Петрограді народ на вулиці вийшов на підтримку обраних Установчих зборів. А ви, комуністи, ці самі збори — в шию! А народ — кулеметами! Революцію робили не для дворян, не для поміщиків, не для купців, не для промисловців, не для священиків, не для селян, не для крупних власників і не для дрібних… А для кого ж? Для пролетаріату! І у першу чергу Дибенкови матроси ударили по пролетаріату із кулеметів. Отже, революція — не для пролетаріату. Пробачте, а для кого?

За розгін Установчих зборів, за розстріл робочих демонстрантів будь-яка нова влада судила б Леніна, Троцького, Дибенко, Рас-

кольнікова і всіх інших «героїв жовтневого перевороту». А тому з моменту, коли перші каплі робітничої крові упали на бруківку, Ленін і Троцький просто не могли нікому віддати владу. Тому не можна було допустити ніяких виборів, крім тих, на яких гарантовано 99,99 відсотків. Не можна терпіти вільну пресу. Треба було розчавити всі партії, включаючи і свою власну, давити профсоюзи і в подальшому розстрілювати робітничі демонстрації, а краще їх не допускати, виявляючи зачинщиків і усуваючи їх. Усе просто: партію Леніна — Троцького ніхто не обирав, отже, влада цієї партії незаконна. Незаконну владу можна утримати тільки силою. Тільки терором. І почав цей терор матрос Дибенко в 1917 році. Точніше — Ленін, Троцький і компанія.

…Росія все ще учасниця Першої Світової війни, але нову владу, яка стріляє в народ, ніхто не бажає захищати. Німці рушили вперед на Петроград. На їхньому шляху — Чудське озеро. Його можна обійти з двох боків. Через Псков і Нарву. А у Росії армії немає. Армію і флот комуністи розклали своєю антивійськовою агітацією. Німці натиснули, фронт розвалився і треба товаришу Леніну перед всією Росією відповідати. Дибенко саме на цій ниві відзначився і «прославився». Врятувати сітуацію могли тільки балтійські матроси. І Дибенко повів своїх матросів рятувати революцію! Зупиняти німців! Ось його дії 23 лютого 1918 року:

Члену першого Совєцького уряду товаришу Дибенко і його мужнім матросам наказали зупинити німецькі війська під Нарвою і Псковом. Але ніяких перемог полум'яні революціонери ні під Псковом, ні під Нарвою не отримали, нікого не зупинили, «неувядаемой славой» своїх прапорів не покрили. Навпаки, при перших сутичках з противником розбещені матроси, які просиділи всю війну у портах, хитнулися і побігли. І наш «герой» — разом з ними. А може попереду. 120 кілометрів бігли захисники революції і добігли до Гатчини. Три марафони по глибокому лютневому снігу. В Гатчині захисники соціалістичної вітчизни захопили ешелон і помчали по країні рятувати свої революційні шкури…

Телеграма голови вищої військової ради Бонч-Бруєвича, про їх затримку і доставку до Москви, знайшла їх аж в Самарі. За Волгою. І кого ж революціонери Дибенко так налякалися, що аж за Волгу втекли? Німеччина голодувала. А її армія була вкінець виснажена війною. Німці наступали без армії. Вони діяли невеликими

розрізненими загонами в 100–200 вояків. До того ж не регулярними частинами, а зібраними із волонтерів. Із-за царівшої серед більшовиків паніки і чуток про наближення міфічних німецьких військ міста і станції залишалися без бою ще до появи противника. Наприклад, Двінськ був взятий німецьким загоном в 60–100 чоловік. Псков захопив невеличкий мотоциклетний загін німців тощо. Від цього воїнства й побіг член Радянського уряду, народний комісар по морським справам, «полководець» і «флотоводець» Дибенко зі своїми вояками. Петроград він кинув без будь-якого захисту, а у німців просто не було сил його захопити. І цей день, день зради і виявлення боягузства Дибенко і його братушок-матросів, ми святкували протягом 80 років, як день блискучих перемог загонів Червоної гвардії, ставший всенародним святом — Днем Червоної армії (там же, с. 105–118).

А що ж сталося з нашим «героєм»? А його суд виправдав: *він не був готовий воювати*. Правільно. Ламати — не будувати. Розлагати армію і флот, розбивати кувалдою офіцерські голови, розстрілювати робочі демонстрації, розганяти всенародно обрані Установчі збори — Дибенко готовий, а чуть запахло небезпекою — побіг революціонер Дибенко далеко і швиденько… Ледь упіймали.

1921 рік. Кронштадт. Повстання балтійських моряків. Його серед інших придушує бувший балтійський матрос, бувший голова Центробалту товариш Дибенко. Він командує *Збродною* дивізією. У цій дивізії опинилася уся мерзота, що була в країні і за її межами. Себто, комуністи, що прокралися, пропилися, продалися, мародери і ґвалтівники, а командує Збродною дивізією дременувший із поля бою, вигнаний із партії за боягузтво Павло Дибенко. І знову кронштадтська крига, проруби і трупи під кригу… Тільки тепер не трупи офіцерів, це трупи матросиків…

За знищення голодних і неозброєних матросів Кронштадта Павла Дибенко вернули у партію комуністів і призначили командиром каральної дивізії. Громадянська війна закінчилася, а народ все ніяк не бажав цю владу визнавати. І Дибенко «допомагав» народу визнати цю владу, як народну… І проявив себе. У мирний час на каральному фронті заробив ще два ордена — став легендарним героєм. З трьома орденами. Скільки люцьких життів на совісті комуніста Павла Дибенко — нам не повідомляли… А тепер ми знаємо, що почав він життя бандитом, а закінчив конвоїром, уявляв себе бунтівником, а помер вертухаєм.

Такий безправний стан на правдиву інформацію народам Совєцького Союзу, зокрема, народу України створили людожери марксистсько-ленінського ґатунку під керівництвом вождів світового пролетаріату Леніна — Сталіна. У більшості своїй це були невиховані, неосвічені або мало освічені, заздрісні особи. Вони нищили здібних і талановитих, заможних і впливових людей, краще вихованих і освічених, ніж самі. Вони нищили добробут народу. Руйнували родинні стосунки, національні звичаї і християнські цінності, бо не розуміли, що це таке. У них не стало тями оцінити надбання людства, які вони нищили. Вони грабували, транжирили награбоване, і знову грабували… Зробили усіх однаково бідними і однаково нужденними. Самі ж купалися у розкоші. І чим вище посада — тим більш розкішне життя у них було. Про добробут народу ці покидьки не дбали. Навіщо це їм? Народ має знати своє місце — працювати. За мізерну платню чи пайку хліба. Хто не хоче працювати — змусимо! До табору відправимо. Звісно, не до табору відпочинку на кшталт піонерського, а до сталінського концентраційного табору смерті. Там запрацює! Непрацюючим там хліба не дають… Саме так, за таких умов жив і працював народ Радянського Союзу, народ України. Зокрема, мешканці села Новопіль. Селяни, що здебільшого мали великі родини. Їх годувати треба, Тож змушені були старанно працювати, щоб шматок хліба заробити і діток прогодувати. Народ жив у злиднях, а комуністи старанно озброювали Червону армію. Провокували військові конфлікти, готувались до Другої Світової війни, яка мала розпалити вогнище Світової революції.

А що ми знаємо про це? Що ми знаємо про Великий Терор? Дуже мало. А повинні більше знати! Заради пам'яті про наших предків, запроторених до сталінських концтаборів смерті, з яких більшість не вернулась до своїх родин, повинні дізнатись про всі злочини комуністичного режиму. А як? Яким чином, коли свідків і учасників жовтневого перевороту 1917 року, червоного терору, громадянської війни і військового комунізму майже не лишилось. Незабаром підуть від нас останні свідки і дійові особи НЕПу і розкуркулення. Небагато лишилося свідків і дійових осіб репресій та колективізації. Все менше лишається свідків голодомору тощо. Старенькими стали діти тридцятих-сорокових років. Менше і менше лишається нащадків поколінь, замордованих комуністичними ката-

ми. Вони йдуть від нас і забирають з собою таємниці енкаведистських тортур і страшної неволі, біль, страждання та спогади про ті жахливі роки. Невдовзі не буде у кого розпитати про наших предків. Колись відійде, закінчить свій земний шлях і наше покоління. Нашим нащадкам не буде у кого дізнатись про практичну сутність марксизму-ленінізму. Про життя їхніх предків у комуністичному пеклі. Живих джерел отримання правдивої інформації не стане… Куди звернутись? Якщо секретні сховища й відкриють, то там наші нащадки багато чого не знайдуть. Комуністи потурбувались — знищили досить багато архівних документів, які свідчили про скоєні ними злочини. Та й ще знищать… Отже, задля пам’яті десятків мільйонів невинно убієнних, ми зобов’язані узагальнити усі відомі нам випадки і обставини, донести до відома прийдешніх поколінь як можна більше відомостей про криваве, жахливе панування комуністів. Ми повинні зберегти для нащадків імена достойників, затаврувавши ганьбою більшовицьких катів та їхніх посіпак. Нащадки мають право знати правдиву історію своєї Батьківщини! Зокрема, ким і у який спосіб, на які кошти та задля якої мети було здійснено жовтневий переворот у 1917-му? За яких обставин це сталося? Які його наслідки для народів Російської імперії і для України, відповідно? Нащадки мають знати все про своїх предків. Про їхніх катів і поневолювачів…

Ми — нащадки українців, яких комуністи позбавили свободи і прав людини, ув’язнили і катували, принижували і розстрілювали, репресовували і голодом морили. Ми — нащадки колгоспних кріпаків і українців, позбавлених всього українського, національної гідності і пристойних умов життя. Ми — нащадки членів зруйнованих і сплюжених українських родин, позбавлених нормальних родинних стосунків, родинного тепла і любові… Ми ті, у кого не було нормального дитинства, хто не знав батьківських пестощів і піклування, хто не чув казок своїх дідусів і бабусів, хто переніс голод 1947 року і виконував кріпацьку роботу з семи-восьмирічного віку, хто не доїдав і пухнув з голоду. Ми ті, хто був принижений тоталітарним комуністичним режимом, позбавлений свободи і прав людини… І *я — один із них*... Тому заявляю перед пам’яттю предків про свій святий обов’язок, залишити нащадкам свої спогади, свідчення живих свідків, оприлюднити їх, як доказ страшних злочинів комуно-фашистів, сплюживших життя трьох поколінь,

як застереження майбутнім поколінням. Щоб пильними були і пам'ятали: воля і незалежність України — над усе!

Згадаймо усі події, обставини і факти жахливої більшовицької доби! Кожний кривавий крок тоталітарного сталінського режиму. Страшні катування у катівнях НКВС (КДБ). Подробиці життя мешканців Полісся — згадаймо! Ми повинні пам'ятати, що вождь всіх часів і народів мудрий Сталін і його поплічники попіклувались, щоб народ ніколи не дізнався правди. Велику увагу він приділяв знищенню архівів. А тому до цього часу неможливо встановити місце знаходження, наприклад, секретних об'єктів Ставки Верховного Командування, побудованих до початку Другої Світової війни. Не можемо установити їхню вартість і місце знаходження людей, що їх будували… Згадайте! Першого тижня війни німці захопили столицю Білорусії Мінськ. Захопили неймовірної цінності трофеї… Але архіви ворогу захопити не вдалось — встигли спалити. Днями пізніше до рук гітлерівців попав архів у Смоленську, що мало досить негативні наслідки для Сталіна і його оточення. Відтоді він ще більше уваги приділяв безпеці архівів. Зокрема, не збираючись здавати німцям Москву, мудрий Сталін, так, на всякий випадок… наказав спалити папери архівів Москви! Їхнє знищення було поставлене з таким розмахом, що у столиці виникла паніка і народ побіг із Білокам'яної…

До чого я про це згадую? А для того, щоб кожний пам'ятав, що відкриття доступу до секретних сховищ не значить отримання секретів комуно-фашистського режиму. У секретних сховищах ви багато чого не знайдете. Комуністи знищили досить багато цінних архівних документів, які свідчили про скоєні ними злочини. Тому небагато свідчень про них ви відшукаєте у державних архівах. А тих, що у пам'яті народній — там не знайти! Тим паче, там не знайти відомостей про походження окремих родин. Про їхні стосунки між собою. Хоча саме з них, великих і маленьких родин та окремих особистостей, законослухняних і не дуже, порядних і суспільно небезпечних, віруючих і атеїстів складається будь-яка сільська громада, населення будь-якого селища, району, області і всієї України. А із комуністичних трактатів на кшталт «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність», ви не отримаєте правдивих відомостей. У них лише хвала колишній комуністичній владі, вождям, окремим «героїчним» постатям і, звісно, героїчному народу, який вони буцімто зробили щасливим…

Одним словом, ви отримаєте рівно стільки брехні, скільки ваші предки отримували від комуністів. Із звернення редакційної колегії, що на сторінці 7 «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність», я дізнався, що головні її герої — «люди, які в свій час робили і все роблять для того, щоб розвивалася освіта, культура, охорона здоров'я, вирішувались соціальні проблеми, краще жили люди». А автори цієї книги — це що, не професійні літератори, науковці, журналісти, а «прості» люди, які в свій час були і є в керівництві району? Коли ж вони такими «простими» стали? Ще й за мету взяли «викласти свої погляди, дати оцінку і показати на конкретних прикладах історичну нашу минулу і теперішню дійсність». Тепер, гадаю, вам зрозуміло зміст і направленість цієї книги. Тому ми ніяк не можемо розраховувати на правдиве висвітлення в ній подій минувшини. Вони так подані, як колись нам подавали органи керуючої і спрямовуючої… Проте, ми їх використаємо для спростування їхньої брехні. В деякій мірі зможемо запобігти подальшому спотворенню історії Черняхівщини. А цю вони писали про себе «любих і коханих», «біленьких і пухнастих». Ви в цьому впевнитесь.

Відкрийте, скажімо, сторінки 287–298 згаданої «Історії Черняхівщини…». І зверніть увагу! Багатовікова історія великого села Новопіль, населення якого у окремі роки налічувало понад три тисячі чоловік, у якому було 600 і більше дворів, умістилася на 3,5 сторінках друкованого тексту. А решта — зайнята фотокартками. Зізнаюсь, коли так звана «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» потрапила у мої руки — я неймовірно зрадів. Перш за все відшукав найцінніші для мене сторінки і кинувся читати… Та виходить, що історія села починається з фотокартки 4 х 5. На мене дивиться симпатичний чоловік і наче питання задає: «Шо ти тут шукаєш?» Читаю текст під фотокарткою і невеличке резюме збоку. Тут мені все зрозумілим стало! Дійсно, нема чого тут шукати! На мене дивиться Сам Новопільський сільський голова. Чолов'яга, який народився у селі Зороків наприкінці п'ятидесятих років. Який майже нічого не знає ні про історію села Новопіль, ні про історію родин його мешканців, бо своїх родинних коренів у нього тут немає. Це засланий у наші краї «козачок керуючої і спрямовуючої», а точніше, районної партійно-совєцької номенклатури сімдесятих-вісімдесятих років і прокомуністичної районної

влади дев'яностих років минулого століття. У 1989 році його привезли з Черняхова до села Окілок і запропонували правлінню колгоспу призначити заступником голови колгоспу «Заповіт Ілліча», а потім головою. Коли він там ліміт довіри у людей вичерпав — до села Новопіль подався. У 1996 році — став землевпорядником. У ті роки це була дуже важлива, впливова і прибуткова посада на селі. Землю КСП розпайовували… У квітні 1998 року Новопільським сільським головою його обрали. Одним словом, «засланий козачок» Бондарчук Віталій Леонідович, який народився 1958 року у селі Зороків, став співавтором історії села Новопіль. Що з нього візьмеш? Який автор — така й історія!

Тепер з'ясуємо, наскільки уважними були автори так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність», коли створювали її? Зокрема, коли писали історію мого рідного села Новопіль? На їхню думку, село бере початок з якогось хуторця Острівок. Буцімто створеного купцем, якого вигнали Житомирські купці. …І він поплив вверх по річці Кам'янка. Доплив до згаданого острівка і там поселився… Але погодьтеся! І казка не нова, а у зрілому віці — ще й віриться з трудом! Особливо в те, що річка Кам'янка колись була судноплавною. Що по ній аж до теперішнього Новополя кораблі ходили!?! Ще й проти течії… Уявляєте! Які береги у цієї річечки повинні бути? Кручі височенні… А де вони? Щонайвищі береги від Новополя до Житомира сягають півтора метра. А можливо, тут море було? Як за часів Ноя? Можливо! Над цим питанням варто подумати. Бо, як не кажіть, якщо ширина «судноплавної» річки Кам'янка була не менше кілометра — купчина міг на своєму плоскодонному човнику дістатися Острівка. Але тоді виникає сумнів у наявності на його шляху села Вільська. Як він його оминув? Та він його не оминав! За цієї легенди, воно під водою мало бути! А у нас безперечні докази, що село Вільськ ніколи під воду не ховалося. Що там у сиву давнину укріплення побудовані були і людей у селі Вільськ мешкало більше, ніж у Житомирі! Ніяк це село під водою у ті часи не могло бути! У часи Ноя — можливо! Автори не звернули уваги на те, що водопостачальні русла цієї ріки починаються, щонайдалі, за півкілометра від сіл Івановичі і Окілка. Та за кілька кілометрів від села Крученця. Які розташовані, щонайменше, на десяток метрів вище над рівнем моря, ніж село Новопіль. І ніяк ця річечка не могла у витоці своїй повноводною

бути, поповнюватися водами ланів, що знаходилися за грядою, на якій знаходяться названі села…

Не виключаю, що по річці Кам'янка ходили легенькі річні човники у місці злиття з нею річечок Печерінки, Дідушанки та Лошака. Тобто, у місці спорудження Вільського середньовічного замку і фортеці, оточених глибокою водою. От по цій «глибокій воді» навколо Вільського замку і фортеці могли ходити човники… Але не міг купчина водним шляхом досягти якогось там острівка, що в селі Новопіль. Проте хутір створити міг будь-хто. І будь-коли… Тим паче, що Нове Поле існувало ще за часів Київської Русі. Безперечно, так його назвав Великий Князь, коли віддавав у нагороду своїм дружинникам. І новопільці називали себе боярами. Це підтверджено матеріалами судової справи 1616 року за позовом слуги князя Януша Острозького до козацького полковника Калиновського (Актова книга м. Житомира за 1611 рік). Шкода, що автори так званої історії села Новопіль не звернулися хоча б до своїх сусідів — авторів історії села Вільськ. У них вони б дізналися, що історія мого рідного села сягає часів Київської Русі. Якщо в 1545 році до складу Вільської волості входили села Вільськ, Колодієво, Івановичі, то у 1579 році — і село Новопіль. Про що це свідчить? Про те, що село Новопіль створено не 400 років тому, а багато раніше… Новопільські бояри багато коней тримали і їх не оминали грабежі, які вчиняли кримські татари, польська шляхта і навіть козаки. Всім коні потрібні були. І приїздили купці до них. І вони возили дари ланів на продаж… Але ніде, у будь-яких архівних документах немає згадки, що купці до них свої товари водним шляхом привозили, а новопільці і мешканці села Вільськ свої товари на продажу водним шляхом вивозили. Бо не було водного сполучення між Житомиром і Вільськом, а тим паче, між Вільськом і Новополем.

У їхній легенді про походження села Новопіль, зокрема вулиці Кодня і хутора Ковалівка, дуже багато протиріч, надуманих подій та вигаданих обставин. Зверніть увагу! У 1616 році козаки полковника Калиновського і сотника Паволочського у селі Новому Полі забрали 20 коней. Мешканців села Нове Поле тоді називали боярами новопільськими. Не виникло ж село Нове Поле чотири роки до того, тобто, у 1611 році, і не у 1616 році, коли козаки коней забирали… Зокрема, 1649 року село Вільськ стало центром козацького руху. Тут зібралася ціла армія селян. Понад 20 тисяч (майже

10 козачих полків). І аж ніяк така маса озброєного люду не могла вміститися в селі Вільськ. Були вони на постої і в інших селах, зокрема, у селі Новопіль… Крім того, автор історії села Новопіль зазначає, що після появи хутору Острівок, з'явилися нові хутори — Ковалівка і Кодня. І зауважує, що там мешкали селяни-кріпаки.

Можливо! Будь-яка легенда має право на життя… Але чиї то були кріпаки? Якого пана власність? Проте, хутір Ковалівка знаходився під лісом. Де ковалям легше було роздобути деревне вугілля для кузні. Зокрема, коріння багатовікових дубів, що у ямах обвуглювали, а потім в горні використовували натомість кам'яного вугілля. Отже, здебільшого там жили ковалі, тому й назву хутір отримав відповідну. І займалися вони кустарним виробництвом. Не виключено, що ковалі хутора Ковалівки не тільки підкови на коней кували, а й шаблі для козачого війська… А ось чи були вони чиєюсь власністю — залишається невідомим…

А щодо походження вулиці Кодня у мене є своя легенда. І, як на мене — більш вірогідна. Хто не визнає її — має довести зворотнє. Тоді він повинен навідатися до легендарного села Кодня, що в Житомирському районі. Підкажу, як туди добиратися залізницею. Від станції Житомир (у напрямку Бердичева) їдете до станції Кодня. Виходите з вагона і за 2–3 кілометри ви потрапите у центр села. Біля церкви спитайте, де могила страчених учасників Коліївщини. Підійдіть до неї! На ній прочитаєте: «Вічна слава народним борцям Коліївщини 1768–1968». Віддайте їм належну шану! Після того поміркуйте і врахуйте, що не всі учасники гайдамацького повстання були страчені. Багатьом вдалось уникнути страти втечею. Вони подалися до інших країв. Деякі борці за волю дійшли до Новополя. Погодили з місцевою владою місце, побудували свої оселі і у пам'ять рідного села вулицю Коднею назвали. Щоправда, вони не користувалися залізничним чи автомобільним транспортом. Гужовий транспорт у них був. І їхали вони з дітками своїми, напевне, минаючи людні місця. Повз поселення Дениши, Бондарці, Березівку, Дубовець, Стару Олександрівку, а у Новополі знайшлися добрі люди і дали їм притулок…

Ми маємо пишатися своїми пращурами-новопільцями, які надали притулок борцям за волю у своєму селі. Згідно архівних документів, вивчення і аналізу усіх першоджерел, що були у моєму розпорядженні, я дійшов висновку, що село Новопіль засноване

наприкінці першого — початку другого тисячоліття. За княжої доби… І першу згадку про нього ми повинні шукати у стародавніх літописах, церковних, мірських і судових справах княжої доби. Не є вірогідною й думка авторів «Історії Черняхівщини…», що село виникло після переселення власником хуторів кріпосних селян Ковалівки на нове поле між Острівком і Коднею. Хутори об'єдналися в село і воно одержало назву Нове Поле. …У городі бузина, а в Києві дядько… Або: ні дати — ні взяти! Не могли наші предки додуматися до такого абсурду, як автори згаданого «історичного» твору. Землі, на яких з давніх давен живуть і господарюють люди, назвати Новим Полем. Хіба воно нове? У нього власники є… На ньому люди живуть… Господарюють… Ця легенда виключає існування Нового Поля не тільки за княжої доби, а й протягом першого і другого століття козачої доби. Тому що хутір Ковалівку і розташування на ньому селянських садиб добре пам'ятали наші діди. Якщо ж селяни Ковалівки були переселені на нове поле між Острівком і Коднею, то це могло статися не раніше другої половини XIX століття. У той же час виникнення хуторів Ковалівка і Кодня ніяк не мало передувати заснуванню села Нове Поле. Адже в селі, навіть у найдавніші часи, була якась влада. Чи то влада нащадків новопільських бояр, чи то панська або державна (княжа), але була. І тільки вона надавала переселенцю місце для забудови.

Обґрунтовану недовіру викликає викладення історичних подій у так званій «Історії Черняхівщини…». Зокрема… За даними польського історика Яблуновського, до складу Вільської волості у 1545 році входило село Івановичі (Вільська отчина і дідизна пана Герасима Андрійовича Халецького…, АЮЗ п. 7, т. 1, стор. 126). Вочевидь Вільська волость була утворена ще в 1471 році, коли було проголошене Київське воєводство, до складу якого входила Вільська волость. У 1579 році до складу волості було включено село Грушки, Новопіль, Зороків. І він називає повний склад волості — Вільськ, Вишполь, Грушки, Давидовичі, Зороків, Дубощина, Івановичі і Новопіль. Оскільки Герасим Халецький, успадкувавший Вільську волость, у 1522 році був Овручським старостою, то цей факт свідчить про те, що Нове Поле було засноване княжими боярами — дружинниками княжими до XV століття. А бояри того часу — це нащадки дружинників княжої доби.

Враховуючи наведені факти, стверджую, що село Івановичі, як і Нове Поле, засноване під час княжої доби. Належало воно, як і

Нове Поле, княжим дружинникам, а згодом — їхнім нащадкам, яких називали боярами. Не інакше… І мені дуже шкода, що у так званій «Історії Черняхівщини…» місця для відображення цих фактів автори не знайшли. І про село Івановичі забули… Вони лише згадали, що село Івановичі входило до складу сільської ради, центром якої є село Новопіль. Про колонію села Івановичі дещо згадали. Зокрема, як вона виникла і «квітла». Що всі німці-колоністи були заможними. Але раптом 1923 року 34 особи оголосили себе незаможниками і 1930 року «організували» колгосп імені Комінтерна, що об'єднав 112 господарств, 321 людину і мав 635,8 гектарів землі. Автори цього «історичного» твору нагадали, що серед розкуркулених був батько чеха Куни Антона. Невже шкода стало? Погладили по «розумній» голівонці голову колгоспу Ворончука, який залишився в пам'яті (у кого?) як добрий господар, що дбав про людей (не треба було дбати, а лише хліб не відбирати). …І раптом Друга Світова війна знищила, скалічила наше «райське життя». А чому ж автори «видатного історичного» твору «Історія Черняхівщини…» не згадали за село Івановичі? Про розкуркулення, репресії, колективізацію, створення комуністами голодомору, за «сталінську червону мітлу» — не згадали. Невже боязко? Чи сором очі виїв? Невже не соромно за 892 людини, які померли під час голодомору?

4. І БРЕШУТЬ — ОКОМ НЕ МОРГНУВШИ

Все більше і більше проникаюсь недовірою до так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність». Ще й тому, що брешуть «історики» не моргнувши оком… Хіба могла совєцька влада у 1917 році позбавити церкву права втручатися в справи школи (стор. 288)? Адже тоді совєцької влади на теренах України ще не існувало. Встановлюватися вона почне з 1918 року… І сумно стає, що у так званих «істориків» не закарбувалися у пам'яті криваві кроки встановлення совєцької влади на селі. Можливо тому вони й обмежилися повідомленнями окремих випадків досягнення «позитивних» наслідків, оминувши і не розкривши шляхів та способів їх досягнення. Зокрема, повідомили, що совєцька влада в селі Новополі була встановлена у 1918 році. А чому не повідомити нащадків конкретніше? Скажімо, у якому місяці це сталося? Адже архіви колишнього КДБ перед «нашими істориками» з цього питання були відкриті. Крім того, їхнє коротке повідомлення насиче-

не зневагою до наших предків, які боролися проти більшовицької окупації. Так, за змістом їхнього повідомлення, «совєцька влада в селі встановлена у 1918 році (а ким і яким чином?), але після того кілька разів ліквідовувалась, так як село захоплювалось німцями та іншими контрреволюціонерами різних мастей» (там же, стор. 288). Зверніть увагу! Німці для них не є воюючою з більшовиками і денікінцями стороною. Тут вони їх в одну упряжку з «контрреволюціонерами різних мастей» залучили. І владу «захоплювали», а не «встановлювали», як більшовики. А чому не навпаки? Ці так звані контрреволюціонери (за винятком німців і денікінців) були у себе дома. Існуючу, свою, українську владу захищали. Тим паче, Центральна Рада була обрана у законний спосіб і зобов'язана була захищати Україну. Вона її й захищала, щоправда, не належним чином.

Україну від загарбання більшовиками захищали гімназисти під Крутами, війська гетьмана Скоропадського, атамана Петлюри і інших народних ватажків. А що на теренах України робили «брати з півночі» — більшовики? Чого російські більшовики сюди прийшли? Про це «наші історики» не повідомляють. Не кажуть, що вони прийшли на Україну за хлібом. Як до продовольчої комори. Щоб загарбати Україну, поневолити її народ… І далі жодної згадки про криваві кроки більшовиків по Україні, зокрема, по селу Новопіль. Наче й не було Громадянської війни. Ніхто не грабував селян. Не було військового комунізму, репресій і розстрілів у селі Новопіль! Наче вони відразу переселилися в літо 1920 року. Створили ревком, головою якого був Кирило Клеван, та комнезам, головою якого був Макар Біляченко. І за цією «історичною» подією йде наступна.

Через рік, 5 квітня 1921 року, буцімто на загальних зборах обрали перший виконком сільської ради. Серед п'яти членів виконкому той же голова ревкому Кирило Клеван і голова комнезаму Макар Біляченко. Хай би селяни спробували не обрати їх на ці посади! І головою виконкому стає Кирило Клеван. Тут «наші історики» знову пішли на канікули. Наче в селі життя не було, ніяких подій не траплялося. Повернулися з канікул і повідомили наступну «історичну» подію: в листопаді 1923 року в селі комсомольський осередок створили. Аж з п'яти комсомольців! Уявляєте? На село, де понад три тисячі мешканців, аж п'ять комсомольців! Так! Активістів совєцької влади надто мало. Але до згаданих десяти додайте по-

над двадцять членів комнезаму, з їхньою озлобленістю на всіх і вся, і тоді зрозумієте, з яким жахом наші предки спостерігали появу і зміцнення цієї бандитської, страшної і нещадної до людей влади. Невиховані, заздрісні і неосвічені люмпени-ледацюги на всіх рівнях захопили владу… Чи могли наші предки сподіватися на щось людське від такої влади? Якість влади була відповідною…

На висвітлення негативу більшовицької продрозверстки та позитивних наслідків НЕПу, конкретних випадків звитяжного господарювання непманів, на люстрацію жахів репресій, розкуркулення, кривавої колективізації, створення голодомору так звані «історики» на сторінках «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» місця не знайшли. Вони обмежились короткими статистичними повідомленнями щодо деяких страшних подій, що відбувалися протягом двадцяти років підряд в селі Новопіль. Тобто, з літа 1921 по липень 1941 року «наші історики» вмістили долю сотень репресованих новопільців, сотень родин, позбавлених комуністами добротного житла і зігнаних з отрубів до села та до колгоспу, на дев’яти друкованих рядках. Жодного прізвища репресованих, розстріляних і закатованих, жодного із сотень новопільців, померлих під час створеного комуністами голодомору, не назвали! Зате згадали «радісну» подію створення 10-ма господарствами селян-бідняків (точніше, люмпенів-ледацюг) сільськогосподарської артілі «Незаможник». Уявляєте, яка радість? Яка важлива історична подія? 10 люмпенів-ледацюг, маючи 38 їдоків, усуспільнили 8,25 десятин землі, 2 коняки, 8 корів, 2 голови молодняку, 4 овечки, 4 свині, 2 вулика, 14 курочок і 2 плуга. Будь-якого іншого майна у них не було. Були тільки багатодітні родини, які хотіли їсти… От і чекали ледацюги, коли комуністи дадуть команду відбирати майно у заможних селян, щоб збагатитися за їхній рахунок. Щоб і заможних селян до їхньої артілі загнали, а вони керувати ними будуть!

Не стало у них місця для висвітлення процесу створення комуністами села Новопіль і їхніми посіпаками голодомору 1932–1933 років та підготовки до Другої Світової війни. «Біленькі і пухнасті», «любі і кохані» не знайшли місця на сторінках так званої «Історії Черняхівщини…» повідомити нащадків про створення совєцької колгоспної кріпацької системи і колгоспних гетто. Про рабську працю у колгоспах і оплату трудоднями. Про злиденне життя колгоспників — не згадали. Про німецьку окупацію, життя

і події під час окупації не надали правдивої інформації. Жодного прізвища із 150 забраних на німецьку каторгу юнаків і дівчат, жодного із 200 загиблих під час Другої Світової війни не назвали. Жодного прізвища героїв і героїнь, що у 1944-му на собі плуги і борони на колгоспних ланах тягали, у цьому «видатному» творі немає. Є тільки прізвища тих, хто їх поганяв…

Для кого і заради чого, зокрема, звитяжно працювала Катерина Вигівська, Параска Шевчук, Домця Радчук, Явдоха Колос, Стася Поплавська, Варка Бойко, Наталка Ковальчук, Антоніна Біляченко, Густя Грищук, Ганна Павлюк? А таких звитяжних жінок дуже багато у Новополі було. Куди вони поділися? Чому їм місця у вашій історії села немає? Не інакше, ви, шановні «любі і кохані», місце для себе і ката народу України Леніна на сторінках цього видання готували. Цілу сторінку віддали на розміщення фотокартки пам'ятника цього людожера і ще понад 15 разів фотографувалися на фоні його лисого черепка. Мене потішає величезна «скромність» керманичів районного масштабу. Зокрема, голови редакційної колегії цього «історичного» твору, колишнього другого секретаря Черняхівського райкому комуністичної партії та голови Черняхівської районної ради В. Г. Гуменюка. Його скромність — зашкалює! Як на мене, то він нахабно і безсоромно увірвався в історію Черняхівщини і пошматував її на свій лад, створив враження, що без нього «любого і коханого» вона не існує і існувати не може! Буцімто, з появою товариша В. Г. Гуменюка її самостійний рух зупинився на небосхилі Черняхівської районної організації КПУ України. І з того часу вона тільки навколо нього й вертиться! Бо він її натхненник і творець… Уявляєте?

«Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» — це вам не якась там мазня «халам-балам», а витвір, охоплюючий незбагненно величезний історичний період. Від Княжої доби — до 2008 року. Без сумніву — величезна праця. І перш за все, вона повинна була бути наслідком великої творчої праці справжніх прихильників правдивої, незаангажованої марксистсько-ленінським брудом. Але так не сталося. Бо відредагована вона на марксистсько-ленінський лад товаришом В. Г. Гуменюком — одним з комуністичних керманичів районного масштабу. На 847 аркушах надрукована ця праця під його пильним оком, у 1000 примірниках. Оприлюднена, як «Історія Черняхівщини: етапи становлення і

сучасність», на кошти платників податків Черняхівщини… Але це не історія мого рідного краю. Це ще одна спроба компартійної номенклатури приховати від народу правдиву історію антилюдської діяльності комуністів і створеної ними окупаційної влади на теренах Черняхівщини. Її керманичі звикли прикриватися військовими і трудовими подвигами її народу, нерідко сфальшованими, так вони вчинили і на цей раз. Уявіть собі! У цій, так званій «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність», понад 1000, здебільшого, кольорових світлин пейзажів, ландшафтів, пам'яток історії, будинків, різних промислових споруд, техніки і людей. Впору альбомом назвати! У ній лише фотознімків з товаришом В. Г. Гуменюком на передньому плані — 41. І на всіх він такий тлустенький! Щоки на плечах лежать, а підборіддя — на груди звисає… І більшість партійно-господарчої номенклатури така ж! От я й подумав…

А чи не заважають їм животи своє взуття бачити? Шнурки зав'язувати? А взагалі-то мило, дуже мило з їхнього боку! Такі відгодовані, такі доглянуті! Ось тільки шкода, «щось з пам'яттю моєю сталося…», і я не пам'ятаю… Чи були у колгоспі «Ударник» такі доглянуті жеребчики? Або хоча б один колгоспний кріпак чи кріпачка такими «доглянутими» і тлустенькими були? Не пригадую… А тут! На понад 50-ти сторінках друкованого тексту йдеться про колишнього комуністичного керманича району В. Г. Гуменюка. А прізвища померлих від голоду, репресованих, загинувших у сталінській м'ясорубці — жодного не згадали… То чия це історія, якщо правда про життя народу Черняхівщини у ній не повідомляється? У цьому творі йдеться здебільшого про окупантів-більшовиків. Оспівуються хвалебні оди їм і слава… Жодного прізвища новопільців, розстріляних німцями, або червоноармійцями у перші дні визволення, не згадали. А їх червоноармійці, як і німці, розстрілювали без суду і слідства. На підставі доносу сусідів.

Для тих, хто у незаконний спосіб позбавлений життя, хто на собі переніс каторжну долю совєцького колгоспного кріпака — місця не вистачило на сторінках так званої «Історії Черняхівщини…». Зате «наші історики» радісно повідомляють, що в 1931 році утворився ще один колгосп «Нове життя», а в 1932 році — третій, імені Шевченка, а 1930 року в Івановичах було організовано колгосп

імені Комінтерна… Бачте, як просто у «біленьких і пухнастих» виходить. Колгоспи — взяли і утворилися! Самі організувалися… Не згадують вони, що ці колгоспи створювалися комуністами на кістках селян. Не повідомляють, кількох сотень життів коштувало створення кожного колгоспу…

Чому не розповідаєте, як останні продукти комуністи і їхні посіпаки забирали у новопільців? То погляньте на світлини цієї книги №№ 43, 44, 137, 149–155, 161–164, може, вони вам нагадають і ви пригадаєте, як ми жили, як комуністи створювали нам і нашим предкам «щасливе» життя! А то радісно повідомляєте, що у 1937 році колгосп «Незаможник» був переіменований в колгосп «Ударник», що новопільські колгоспи в передвоєнні роки були в числі передових та середніх. А чому не повідомляєте, скільки у цих «передових та середніх» колгоспах кріпакам за каторжну працю платили? Чи були вони хлібом забезпечені, якщо їм давали на трудодень від 100 до 500 грамів збіжжя? Адже, саме так, у передвоєнні роки, крім 1940 року, комуністи давали на трудодень. І брешете нащадкам своїм, що буцімто, репресовано було 46 чоловік, а померло від голоду під час голодомору — 94 людини. Я не довіряю вашим офіційним даним, а свідченням живих людей — вірю. Під час голодомору 1932–1933 років у селі Новопіль від голоду померла 601 людина, а репресовано було за період панування комуністів біля трьохсот міцних чоловіків.

Шо ж це за історія така, якщо ви, наче крадькома, повідомляєте, коли село Новопіль було окуповане (вперше і вдруге), що на каторжні роботи до Німеччини було «вигнано» 150 жителів села? Отже, німецькі окупанти «виганяли» людей на каторжні роботи, а комуністи «ніжно запрошували» новопільців до сталінських таборів смерті системи ГУЛАГ. Тільки чомусь більшість новопільських хлопців і дівчат з німецької каторги живими повернулися, а із сталінських таборів смерті — мало хто повернувся…

Отже, шановні! Не будьте упередженими! І скнарами не будьте! Хоча б у цьому випадку віддайте першість у знищенні власного народу — комуністам! Хоча б після скону комуністичної людожерницької системи на мить станьте об’єктивними і справедливими! Не намагайтеся все «смачненьке» собі захопити — шнурки не зможете зав’язати… А то сповіщаєте, що в 1973 році в селі Новопіль споруджено обеліск воїнам, які загинули на війні.

Не можу написати «на фронтах Великої Вітчизняної війни». Бо такої війни не було! Комуністи під керівництвом мудрого Сталіна ту війну спровокували, а 17 вересня 1939 року стали її учасником на боці Гітлера. Вдарили у спину Польській армії, яка мужньо Варшаву боронила від німецьких загарбників. Тоді так звані «визволителі» розстріляли понад 20 тисяч офіцерів Польської армії. Та війна від початку і до кінця була Другою Світовою війною, спровокованою вождем усіх часів і народів великим Сталіним, і аж ніяк вона не може називатися Великою Вітчизняною війною. Якщо Першу Світову війну ви називаєте імперіалістичною, то Другу — слід назвати соціалістичною. Адже її спровокував марксист — диктатор Совєцького Союзу, кормчий країни, яка будує соціалістичне суспільство. А марксист — диктатор Німеччини Гітлер, який будував свій соціалізм, повівся на провокацію першого і розпочав Другу Світову війну. Та Перший марксист не міг втриматися і вступив у неї 17 вересня 1939 року, на боці Другого марксиста. А далі все йшло так, як у більшовиків заведено було — нищити висуванців і вихованців своїх. І Перший зібрав усю свою могуть на кордоні, щоб напасти на Другого і знищити його. Та Другий розгадав задум Першого, вважавшого себе Наймудрішим. Випередив його — наніс Першому і Наймудрішому нищівний удар! Отже, виходячи з цього, війну слід було б називати соціалістичною…

А чому ви не пишете, як ви у 1940–1950-х роках піклувалися за діток-сиріт і дружин загиблих на фронтах Другої Світової війни? Понад 200 дружин-удовиць і біля тисячі діток-сиріт було у селі Новопіль. Ні їжі, ні одягу не мали. В латках ходили, напівголодні були, картоплю мерзлу, торішню, на ланах «розмаю» викопували. Картопляники з неї пекли і голод затамовували… А ви про загиблих — через 30 років згадали! Обеліск спорудили… А про живих давно забули… І ще ви брешете, що у навколишніх лісах діяв партизанській загін. І Ганна Степанівна Клинчук була зв'язковою. Наче ви не знаєте, що її родина у 1942 році втекла із Новополя і у Олевському районі під час окупації переховувалася.

А відтак, неправду нашим нащадкам повідомляєте про загибель танкіста Володі Попова, прах якого перенесли від Івановичівських кущів і поховали під стінами Новопільської семирічної школи. Для вас, «шановні історики», наче дуже тяжко було з'ясувати хоча б прізвища післявоєнних вчителів, завуча і директора школи, го-

лови сільвиконкому, уповноваженого енкаведе тощо. Слабо! Дуже слабо! Які свідчення про життя предків ви надали прийдешнім поколінням? Непослідовні ви у викладенні історії села і життя його мешканців. Та ще й неправдиві відомості оприлюднюєте за їхній рахунок. Кому потрібна історія, що не відповідає дійсності? Ганьба авторам такої історії!

Я вчився у школі, яка закарбована на світлині 289-ї сторінки згаданої «Історії Черняхівщини…». Одного разу з вікна, що напроти могилки Володі Попова (тоді його прах ще не був потревожений комуністами і покоївся у могилі біля Івановичівських кущів), я вистрибнув з однокласниками (щоб уколи нам не вкололи). Всім класом ми втікли до лісу. І цілий день по деревах лазили. А якби ми щось чули про партизанів, що в цьому маленькому лісі водилися, ми б обов'язково у партизанів гралися б… Пробачте мене, що й про це згадую! Я не пишу історію села й намірів таких не маю. Я тільки хочу донести до нащадків правду про життя наших і їхніх предків. Бажаю віддзеркалити події тієї давнини неупереджено і об'єктивно. І впевнений, що треба поспішати. Треба брати свідчення, докази, правдиві підтвердження обставин і дійсного стану справ та умов життя за царату, за більшовицької і німецької окупації, за відновленої у 1944 році комуно-фашистської окупації. Аж до сьогодення.

Якщо ми цього не зробимо, то що наші нащадки розповідатимуть своїм допитливим онукам? За відсутності відомостей про життя прапрадідів та дідів вони неодмінно здивуються, що ми не цікавились життям своїх предків і особистим життям своїх батьків. Не шанували їх! Не берегли пам'ять про них! У цьому випадку ми почуємо від своїх нащадків, а вони від дітей своїх і онуків своїх: ми до вас з такою шаною, з якою ви — до своїх предків! Не думаю, що це комусь сподобається. Але з їхнього боку буде правильно і справедливо! Нація, яка не знає свого коріння, своєї історії, не цінує її — приречена на поступове вимирання! Згоден, що дуже складно отримати правдиву інформацію від людей надто похилого віку. Але ми мусимо поспішати зібрати її, по крихітці, а отримані відомості узагальнити і оприлюднити. Задля пам'яті про невинно убієнних повинні це зробити. Зберегти імена достойників і у той же час затаврувати ганьбою комуністичних катів і їхніх посіпак — усю комуно-фашистську систему… Лише за таких умов і підходів

ми можемо сподіватись, що Україна буде мати правдиву історію. А адміністративні утворення — свою історію, відмінну від згаданої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність».

РОЗДІЛ VII

ПІДГОТОВКА ДО ВІЙНИ. ВІЙНА НА ТЕРИТОРІЇ ЇЇ ПІДПАЛЮВАЧА

1. БЕЗ СТАЛІНА НЕ БУЛО Б ГІТЛЕРА… І НЕ БУЛО Б ВІЙНИ

Хто із новопільців знав, що коїться на білому світі. Вони знали лише те, що комуністична пропаганда несла до їхніх вух, про що вони читали у совєцьких друкованих засобах інформації. Який висновок для себе міг винести мешканець черняхівщини прочитавши шпальти, наприклад, газети «Комунар черняхівщини» за 21 грудня 1939 року (№ 289–290 (1432). Цей горе-часопис починався передовою статею «Наш Сталін» і його портретом. Гадаю, що хвалу, яку вони застосували на його адресу, нема необхідності повторювати. Вона всім відома: наш Сталін божество і тільки. У новопільців їсти не було чого, а газетяри писали: «Наше життя стало світлим і щасливим. …Що при допомозі робітників селяни знищили поміщиків і куркулів. На їх землях квітне щасливе колгоспне життя. Як мак, розквітає наш колгосп «Шлях Жовтня» тощо. Ці рядки, буцімто, написав колгоспник М. О. Горбалюк із села Стирти. Їм навіть не соромно було оприлюднювати туфту-вітання від імені дошкільнят Черняхівського дитсадка. Уявляєте, які політично свідомі були п'яти-семирічні дітки у цьому дитсадку!?! Навіть якогось там «дорогого Сталіна», що у Москві живе, знають і люблять, вітають його з днем народження. Мабуть, вони кожного дня на політінформацію ходять! Освічені наші дітки! І доручили вони якомусь Кесельману їхнє привітання направити Йосипу Сталіну. А під заголовком «Велика подяка дорогому вождю» пишуть: «…Ні, ніде не побачиш такого щастя. …Я і мої діти щасливі, — пише далі автор цієї нісенітниці, — бо живемо в країні, якою керує геній людства рідний і дорогий товариш Сталін». Це, буцімто написав мешканець села Іванків Данило Гуменюк. А під заголовком «Спасибі това-

ришу Сталіну» автор нової нісенітниці пише: «Ніде в світі жінка не користується такими великими правами, так щасливо не живе, як жінка нашого Радянського Союзу». Ці рядки, буцімто написала мешканка Черняхова Надія Іванівна Мовчан. З Фінляндією йде війна, а наша брехлива преса пише: «Протягом 19 грудня бойові дії виразилися головним чином в шуканнях розвідувачів, в дрібних сутичках і де-не-де в артилерійській перестрілці. …У повітряних боях збито 12 літаків противника. З нашої авіації не повернувся на базу один літак». От такі ми «герої»! А під заголовком «Війна в Європі» ми радісно повідомляємо про успіхи воєнно-морськового флоту Німеччини, зокрема, його підводних човнів. І наші писаки разом з німцями радіють, що 18 грудня 1939 року було збито і знищено 36 англійських бомбардувальників. Неозброєним оком видно, що Сталін і його кодло радіють успіхам Вермахту.

Хто тепер може заперечить, що Сталін — це потвора в людському обличчі? Хіба не він продовжувач людоненависницької політики Леніна? Хіба не він створив систему жорстокого, всебічного терору та сексотства в Совєцькому Союзі? Саме завдяки йому сексотство пронизало усю державну систему, виробництво, військо, школу, родину, церкву, вдерлося до сповідальниці. Це є найсутніша природа більшовизму, його єдина сатанічна сила, а Сталін її головний пахан і натхненник (Газета «Свобода» № 10 (564), 19 березня 2012 року, стор. 10–11).

Хто розпочав Другу Світову війну? Безумовно — Совєцький Союз! Він її головний винуватець і призвідник. Він її учасник з 1939 року, з самого першого дня. Її «затеяли комунисты на нашу общую беду». Це не мої слова. Їх сказав Віктор Суворов (Резун), професійний розвідник, який підтвердив цей висновок документами, глибоким аналізом та співставленням фактів і документів. Нелегко йому було. Зрадником оголосили, але я впевнений — інакше вчинити він не міг! І батько, Резун Богдан Васильович, не пробачив йому. І Батьківщина (яку він «зрадив») йому не пробачила — пішла у минуле. Проте, так званий совєцький народ, опинившись у інших, постсовєцьких країнах, поволі прокидається від комуністичного гіпнозу, і я впевнений, що він перегляне своє відношення до Віктора Суворова, а уряди належним чином оцінять його внесок до історії, яка так чи інакше стосується кожної постсовєцької країни. Якщо комуністи вважають його зрадником, а обивателі не вважа-

ють патріотом Батьківщини, якої вже немає, то я вважаю його Великим Патріотом історичної справедливості, і цього у нього ніхто не відніме. Я — маленька людина. Але таких, як я, маленьких, мільйони. І читали ми дуже багато, у тому числі і комуністичну утопію. І комуністи нам читали. Багато читали. На лекціях і політінформаціях. У газетах і журналах для нас писали, виховували з нас комуністів, переконували нас, щоб ми вірили їхній брехні. У кіно і на телебаченні хвалили себе «біленьких і пухнастих» і доводили нам, що саме вони, «любі і кохані», так сильно люблять цей народ, що навіть нищити і катувати його ніколи не переставали, з великою любов'ю це робили. Все нам про визвольну місію торочили, про якусь велику справедливу вітчизняну війну розповідали. Величезні жертви народу оправдовували і героїзм його славили. Мій тато загинув, виконуючи цю «визвольну» місію. Загинув смертю героя (так у повідомленні сказано). Загинув на Віслі, як визволитель. Я пишаюсь його подвигом, але не наслідками їхнього всенародного подвигу. І він не зміг би пишатися мною, коли б дізнався, що його син за шістдесят років не спромігся дізнатися: за що він і його побратими віддали своє життя, а нас, дітей війни, осиротили? У якій війні він загинув? У загарбницькій чи у справедливій, свій дім захищаючи? Адже я і мільйони таких же дітей війни, повелися на комуністичну брехню і вони нас пошили в дурні. Ми по самі вуха опинилися у брехливому комуністичному лайні! Тому, коли сів за спогади, то зрозумів, що зобов'язаний так захищати історичну правду, як мій тато захищав Батьківщину — ціною власного життя. І так:

На теренах колишньої царської Росії терор, репресії і винищення «ворогів народу» не припинялися з жовтневого перевороту 1917 року. Комуністи зі своїми посіпаками, поплічниками і запроданцями тримали так званий совєцький народ у постійному страсі. Всі, без винятку, жили в очікуванні приїзду «чорного воронка». Зокрема, для Анелі Остринської (до шлюбу — Гроніковська) приїзд «чорного воронка» НКВС у 1937 році, був незабутнім. Вночі, щоб сусіди не почули, під'їхали енкаведисти і забрали її коханого Гната Остринського, який встиг прошепотіти: «Тікай з донькою туди, де вас не знають. Зміни прізвище. Виходь заміж, але збережи своє і доньки життя! Виживу — знайду вас!» Це були останні слова її коханого. Більше вона його не бачила…

Не послухала Гната, не втрималась Анеля Остринська. І, тікаючи з донькою з Житомира, крадучись підійшла до Житомирського допру, куди його відвезли. Сподівалась хоч якусь вісточку отримати про коханого. Та мало і її з донькою не загрібли. Тільки встигла почути страшні, нелюдські крики людей, які долинали з Житомирського допру, де катували в'язнів. А серед них — крик свого коханого. Який усе життя бринів у її вухах… А як катували так званий совєцький народ сталінські орли-енкаведисти, нам розповів генерал-лейтенант К. С. Телегін: «Я був арештований без пред'явлення ордеру і доставлений в Москву, у внутрішню тюрьму МДБ. Тут з мене зірвали мою одежу, часи і ін., одягли у рване, смердюче солдацьке обмундирування, вирвали золоті коронки разом з зубами… Ображали і знущалися, слідчі і керівництво МДБ вимагали від мене свідчень про «змову», буцімто очолювану Г. К. Жуковим, І. А. Сіровим і мною, дали зрозуміти, що вони також арештовані… у мене були вирвані куски м'яса… мене били головою об стіну… сидіти я не міг, протягом півроку я міг тільки стояти на колінях біля стіни, притулившись до неї головою… Я даже забув, що у мене є родина, забув імена дітей і дружини…» (Остання Республіка, В. Суворов, Москва, АСТ, 1995, стор. 17). А мільйони закатованих не змогли дати своїх свідчень…

А тоді, у далекому і страшному 1937 році, вертухай, що навколо допра вартував, звернув на них увагу. І спитав: «Кто такая? Почему здесь вертишься?» Тітка Анеля зрозуміла, що треба щось вірогідне вигадати. І сказала, що йдуть до дідуся і заблукали. Спитала вертухая, чи не підкаже, як на вулицю Бердичівську потрапити. Знала бо, що така вулиця у Житомирі є і вона далеко від допру знаходиться. Вигадка врятувала. Вертухай направив її на іншу вулицю і сказав: «Там и спросишь! А здесь нельзя задерживаться! Быстро уходите, а то и тебя с дочкой закрою на государственное довольствие». При цьому єхидно ощирився. Усмішки у нього не вийшло. Але тітоньці Анелі цього досить було. Ноги самі понесли її від допру геть…

Після смерті Сталіна та розстрілу Л. Берії тітка Анеля дізналась, що її коханого Гната Остринського оголосили ворогом народу і винесли вирок — десять років позбавлення волі без права листування. І замордували. Є підозра, що після страшних тортур його знівеченого, нездатного працювати на «рідну» державу, розстріляли і закопали десь у лісі, біля Житомира. Згодом тітка Ане-

ля розшукала прокурора, що підписував обвинувальний висновок Гнату Остринському. Запитала його: «Навіщо ви це зробили? Ви ж знали, що він невинний! Що він не ворог народу!» Той відповів: «Такое время было, гражданка. Сверху поступал количественный и качественный план репрессий. Другими словами — план набора дармовой рабочей силы. Его исполнение возлагалось на НКВД. Прокурор должен был поддерживать выдвинутое ими обвинение, а судья — выносить приговор. Ни от прокурора, ни от судьи ничего не зависело. Если бы я не подписал того обвинительного заключения, а судья не вынес приговор, то это означало бы, что мы подписали смертный приговор не только себе, а и своим семьям. Жаловаться было некуда и бесполезно. Работники прокуратуры и суда тоже хотели жить и сохранить жизнь своим родным».

Тепер ми розуміємо і відчуваємо масштаби цього жахливого, кривавого, організованого комуністами набору дармової робочої сили… Згодом її коханого, Гната Остринського, реабілітували. Проте його дружині Анелі і донечці Владиславі, усім рідним і близьким від цього легше не стало. А тоді, після арешту Гната, тітка Анеля з донькою Владиславою втекла до Харківської області. Туди ж втекли дві рідні сестри її чоловіка. В однієї з них був син, а тітка Анеля зі своєю донькою були їм зайві. Тому пішли від них. Подробиць подальших їхніх поневірянь я не маю. Лише відомо, що тітка Анеля працювала у якомусь радгоспі лаборанткою молокоприймального пункту. Уміння писати і рахувати стало їй у пригоді. Згодом вона ошлюбилась з Миколою Семеновичем Бульваренко. Відтоді вона стала Людмилою Бульваренко, а донька Владислава — Ларисою Гнатівною Бульваренко. Комуністи позбавили їх рідних імен, змусили жити під чужими прізвищами і іменами… І все життя перед очима тітоньки Люсі (Анелі) стояв коханий чоловік, а перед очима Лариси (Владислави) — коханий тато та вся Україна, по якій вони поневірялись, шукаючи порятунку. До 1954 року моя мама нічого не знала про свою рідну сестру і мою тітку Анелю. Лише після смерті Сталіна і розстрілу Л. Берія тітка Анеля повідомила, що вона з родиною мешкає у місті Кривий Ріг.

Чи могла Владислава, донька Гната Остринського, забути брудну і страшну роботу більшовицьких катів, що позбавили її татусевого піклування, любові і щасливого дитинства? Чи могла тітка Анеля, дружина оголошеного ворогом народу і закатованого

енкаведистами Гната Остринського, забути жахливі поневіряння з донечкою по Україні? Забути роки, коли вона боялась назвати дороге їй ім'я і прізвище, яке у полум'ї великого кохання вони з Гнатом взяли навіки? Ні донька, ні дружина Гната Остринського не могли користуватись своїм справжнім прізвищем й іменами. Адже їхнього коханого чоловіка і тата забрало енкаведе, як ворога народу, а воно, енкаведе, не помиляється! І сталінські трійки працювали цілодобово, без перерви на обід… Мільйони невинних репресовували, катували, засуджували, на виробництвах примушували за пайку хліба працювати, а коли вони знесилювалися і не могли працювати — їх знищували…

Усі помисли комуністів і їхнього керманича Сталіна були спрямовані на озброєння Червоної армії. Ще у 1935 році французький генерал Луазо, що був присутнім на масштабних маневрах Червоної армії, відзначив першість у світі танкового озброєння Совєцького Союзу, а наявність парашутного десанту взагалі визнав безпрецендентним фактом (Газета «Свобода» № 13 (567) 9 квітня 2012 року, стор. 7). Про добробут людей, а тим паче про їхні права і свободу — комуністи не думали. Вони тішилися «диктатурою пролетаріату». Не випадково ж людожер Льова Троцький у жовтні 1936 року заявив: «**Без Сталіна не було б Гітлера, не було б гестапо**». Так другий людожер ленінської гвардії оцінив людожерницьку політику Сталіна і його допомогу Гітлеру. Саме так: без людожера Сталіна не було б людожера Гітлера. Без сталінської допомоги Гітлер не прийшов би до влади у Німеччині і не розпочав би Другу Світову війну. На додаток 23 серпня 1939 року Сталін подарував Гітлеру Польщу, а з нею і всю Європу. Фашистський спис кувався в СРСР. Сталін готував Німеччину до війни. Без Сталінської допомоги Німеччина не змогла б озброїтися, розгромити Європу і напасти на СРСР (В. Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 71).

Гітлер вважав, що заради щастя свого народу треба принести в жертву інші народи, а Сталін і його комуністична зграя навпаки, що заради загального щастя потрібно принести в жертву народ своєї власної країни. Що вони й зробили… Комуністи не прагнули покращення добробуту народу своєї країни. Вони прагнули світового панування. Задля цієї мети нарощували військові м'язи. Їхня мета — завоювання інших народів і перетворення їх на рабів.

І мудрий Сталін для досягнення своєї мети як найповніше намагався використати Гітлера. Спочатку йому це вдавалося. І до своєї мети — світового панування, обидва диктатори йшли паралельно. Пліч-о-пліч. Сталін створив концентраційні табори смерті системи ГУЛАГ, а країну, що звалась Совєцьким Союзом, перетворив у суцільне гетто задовго до появи на політичній арені Гітлера. Останній, ставши канцлером і фюрером, відразу застосував досвід Сталіна і створив у Німеччині свою систему концтаборів смерті, а за її межами — численні гетто. Гітлер завойовує країни західної і центральної Европи, а Сталін — східної. Вони діють синхронно, немов брати-близнюки. Одночасно завойовують, поневолюють, катують і знищують людей, розширюють кордони своїх імперій, збільшуючи сферу впливу на певні країни і світову спільноту, провокують військові конфлікти і захоплюють чужі країни. Гітлер встановлює нацистський фашистський режим, озброює Вермахт, а Сталін всіляко допомагає йому. До Німеччини невпинно йдуть вантажні потяги з продовольством, рудою, металом тощо. Народ навіть анекдоти щодо цього оприлюднив: «З України потяг до Німеччини прямує і тяжко пару випускає: «жито-пшениця, житопшениця…», а вертаючись на Україну легко йде і наче співає: «цвяшки, бляшки, ремінці… цвяшки, бляшки, ремінці…»

Марксист Гітлер перехоплює досвід Сталіна і мілітарізує промисловість Німеччини і завойованих країн. Озброює свою армію. Марксист Сталін у своїй країні і на теренах поневолених країн веде нещадну класову боротьбу. Насаджує марксизм-ленінізм. А марксист Гітлер у своїй країні і завойованих ним країнах веде нещадну расову боротьбу. Сталін нещадно, ігноруючи правосуддя, нищить своїх супротивників, клас капіталістів, землевласників, сільських господарів і золотий фонд країни — інтелігенцію. Не визнає їхнього права на життя, а особливо — на добробут. Народ так званого Совєцького Союзу перетворює на рабів (як у нас у колгоспі, на колгоспних кріпаків). А Гітлер, ігноруючи правосуддя, жорстоко розправляється із своїми супротивниками, винищує циган і євреїв. Оголошує німецьку націю вищою расою. Запроваджує расистську ідеологію. Не визнає права на життя інших народів. Знищує патріотично налаштованих представників Німеччини та інших країн, а перш за все, євреїв і циган. Бореться за панівний стан німецької раси, за її добробут, перетворюючи інші народи на рабів.

Сталін відкрито допомагає Гітлеру озброювати Вермахт. І Гітлер, завдячуючи Сталіну, переможним маршем йде по країнах Західної та Центральної Європи, завойовує їх. Сталін сприяє Гітлеру у його агресивних діях, дозволяє командному складу Вермахту переймати досвід ведення війни (у тому числі і з власним народом) у командирів РСЧА. Органам ОГПУ Сталін дозволяє передавати свій кривавий досвід гестапівцям. Вони ж бо не мають досвіду ведення війни з власним народом, а тим паче, досвіду його масового знищення. Органи ЧК-ОГПУ з жовтня 1917 року досвіду набиралася і рахунок знищеного комуністами народу сягнув кількох десятків мільйонів чоловік. Спробуйте, брати-марксисти, наздоженіть нас!

Вам треба будувати концтабори смерті, а у нас вони є! Ми багато чого встигли з 1917 року. Величезний, на всю імперію, концентраційний табір смерті збудували. ГУЛАГ називається. Це наче держава в державі. Його заклади всюди! У кожній так званій совєцькій республіці і у кожній області вони є. Колишня Російська імперія стала величезною залою очікування насильницької смерті, а її мешканці — рабами, що чекають на неї. Вам, марксистам-нацистам, таке й не снилося… Ми марксисти-комуністи усю промисловість і економіку мілітарізували. Відтепер кожне підприємство виробляє якусь продукцію для армії. Ми скасували право приватної власності, права та свободи людини. Здійснили колективізацію, а селян перетворили на колгоспних кріпаків. Вам ваш народ такого зробити не дозволить. А ми — над народом! У нас більш амбіційна мета — Світова революція.

А для цього військові м’язи нарощуємо. Випробовуємо на різних країнах. На Фінляндію напали, а вона досить міцним горішком виявилася. Загубили у цій війні понад двісті п’ятдесят тисяч солдат і офіцерів, біля семисот тисяч поранених і скалічених, а бажаної перемоги не отримали. Маленький волелюбний народ нам не підкорився, не захотів стати однією із республік Совєцького Союзу.

Проте мрія загарбання і приєднання до СССР інших країн не полишає вождя усих часів і народів. Він напав на Литву, Латвію, Естонію, Польщу, Румунію, загарбав повністю або частково їхні території і нахабно став запевняти світову спільноту, що народи цих країн і регіонів просили ввести туди свої війська, що вони з власного бажання увійшли до складу СССР. Одним словом, обидва

диктатори щільно співпрацювали, а Совєцький Союз озброювався новітньою зброєю і наполегливо готувався до Другої Світової війни, остаточно знищуючи залишки добробуту свого народу. Все агресивнішим ставав. Щоб розв'язати Другу Світову війну — викував спис і вклав його в руки Адольфа Гітлера.

На початку 1939 року Совєцький Союз вступає у ще більш агресивну добу свого існування. Різко міняє курс зовнішньої політики: Англію і Францію відкрито оголошує підпалювачами війни. Совєцька дипломатія дає зрозуміти Гітлеру, що він може розраховувати на підтримку СССР. І коли Гітлер протягнув руку, то її потиснув вірний слуга Сталіна — Молотов. Більшовицька спеціальна служба НКВС тісно співпрацювала з нацистською таємною поліцією безпеки СС (гестапо). Євреїв і німецьких комуністів, що втекли до Совєцького Союзу, залюбки видавала Німеччині. Проте, їхня співпраця екстрадицією спільних ворогів не обмежувалася. Енкаведисти залюбки передавали гестапівцям свій досвід застосування тортур і масового знищення людей. Бо було чим похвалитися. Сталін надає Гітлеру відчутну допомогу. Задля цього він не шкодує свій народ. З 10 лютого 1940 року і до двух годин ночі 22 червня 1941 року він направив Гітлеру 1500000 тон зерна. За 16 місяців дружби Сталін направив Німеччині біля 1000000 тон нафтопродуктів, 2700 кіло платіни, велику кількість марганцевої руди, хрому і бавовни (Газета «Свобода» № 21 (575), 11 червня 2012 року, стор. 7).

Оскільки у двадцятих роках минулого сторіччя концтаборів у Німеччині не було, а у Совєцькому Союзі вони були, то енкаведисти знайомили своїх німецьких колег з багатим досвідом їх роботи і утримання в'язнів. Вчили своїх друзів-гестапівців витонченим методам тортур, масовому знищенню людей, створенню концентраційних таборів для утримання ворогів народу. А енкаведисти, в свою чергу, їздили у окупований нацистами Краків, щоб зустрітися з колегами-гестапівцями і перейняти їхній досвід роботи тощо. Між енкаведе і гестапо було укладено таємну угоду про співпрацю. І вони активно співпрацювали. Не всі сліди цієї співпраці комуністи знищили. Ось один із багатьох її доказів: «Органи НКВС покладають на себе обов'язки запропонувати совєцькому уряду програму усунення осіб єврейської національності з органів влади, про заборону використання євреїв і осіб, народжених у шлюбі з євреями,

у сфері культури та освіти…» Цей документ скріплено підписами самого Л. П. Берія і штандартенфюрера СС Г. Мюллера. До того, як ідеолог націонал-соціалізму Альфред Розенберг написав книжку про неповноцінність слов'ян, совєцькі комуністи уже винищували цих слов'ян мільйонами на незлічених лісоповальних табірних пунктах і розстрільних ділянках. Мільйони кубів лісу йшли на експорт, за валюту, яку пожирав Військово-промисловий комплекс і Комінтерн — штаб Світової революції (Віктор Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 99–100).

У той час коли в Комінтерні засідали усякі там Бєла Куни, полум'яні Долореси і Тельмани, взуті в радянські генеральські чоботи, майже поруч, в секретній танковій школі під Казанью Сталін готував майбутніх німецьких танкових командирів, яким судилося Європу розтрощити… У Ліпецьку готували пілотів. У Ленінграді німці проектували танки і підводні човни. У Москві, в Філях, фірма «Юнкерс» випробовувала і будувала літаки для майбутніх завоювань. Ходили вони у нашій червоноармійській формі. Точно як товариш Тельман, тільки без червоних зірочок (там же, с. 107–108 та В. Суворов, Очищення, Москва, 2000 рік, стор. 267).

На кінець 1932 року гітлерівці зібрали 11,8, соціал-демократи — 8,1 і комуністи — 5,8 мільйона голосів виборців. Постало питання: якщо комуністи підтримають гітлерівців, то до влади прийдуть гітлерівці, а якщо підтримають соціал-демократів — гітлеризм завалиться назавжди, бо Гітлер втече з країни або застрелиться (дуже багато боргів мав перед спонсорами виборчої компанії). Але цього не сталося. За вказівкою Сталіна Тельман підтримав Гітлера. Той взяв владу, посадив Тельмана у в'язницю і знищив (В. Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 111–114). Таким чином Сталін відкрив Гітлеру дорогу до влади методом, яким Ленін відкрив дорогу до влади Мусоліні (там же, стор. 115). На чолі Німеччини Сталін поставив біснуватого фюрера, пожертвував комуністичною партією Тельмана, як пішаком у великій грі і домагається розв'язання Другої Світової війни (там же, стор. 120–121). Але хітромудрий і лукавий Сталін не зупиняється на досягнутому. Він продовжує зміцнювати військову могутність Червоної армії, готуючи її до війни. У 1939 році розпочав формувати армії у європейській частині Совєцького Союзу. Звичайно, формував він їх не проти «підпалювачів війни» — Англії і Франції, а перш за

все проти Гітлера, з яким вів інтенсивні закулісні переговори проти інтересів третіх країн… Під прикриттям закулісних переговорів підступний Сталін готував агресію велетенських маштабів проти Німеччини, а відтак, проти Європи, задля Світової революції (В. Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 136–139). Готуючи напад на Німеччину вождь усих часів і народів Сталін не соромився запевняти світову спільноту, що «добросусіцькі відносини, які склалися між СРСР і Німеччиною у наслідок укладання пакту про ненапад, неможливо розхитати якімись там чутками і мілкотравчатою пропагандою» (Газета «Правда», 23 червня 1940 року). І чим далі на захід, на північ, на південь уходили німецькі дивізії, тим більше совєцьких армій створювалося проти Німеччини (В. Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 142). Станом на 21 червня 1941 року ВСІ совєцькі армії на німецькому і румунському кордоні, а також 23-я армія на фінському кордоні цілком підпадали під стандарти ударних армій (у кожній було понад 1000 танків). У Гітлера — чотири танкові групи, у Сталіна — шістнадцять ударних армій (там же, стор. 144–145). Зауважу, що сама потужна армія світу створювалася не на німецькому кордоні, а на румунському. У її складі дуже перспективні офіцери і генерали. Ця армія повинна була напасти на Румунію і захопити джерела нафти для Німеччини. Гітлер не дозволив всьому цьому статися. Він зробив усе, що міг, щоб запобігти «звільненню» Сталіним Європи (там же, стор. 146–152). Виходячи з наведеного роблю висновок: совєцький комуністичний режим був злочинним за своєю природою. Усього у ХХ столітті у результаті війн (у тому числі і з власним народом), репресій, депортацій, голодоморів тощо Україна втратила близько 30 мільйонів своїх мешканців.

Звідки ж Сталін брав робочу силу, кошти і сировину на озброєння? Де він взяв такі потужні засоби виробництва? Які відносини склалися на виробництві і у сільському господарстві у другій половині двадцятих і у тридцятих роках минулого століття, себто, до початку і під час Другої Світової війни? Відносини були жахливі, нещадно жорстокі, експлуататорські… Комуністи були у стані війни з власним народом. Перетворили робітників і селян на рабів. Застосовувалася рабська праця. Мільйони робітників за мізерну платню працювали над втіленням у життя примарних ідей комуністів. Мільйони репресованих тяжко працювали за пай-

ку хліба. Їх перетворили на рабів, але умови для їхнього життя і праці були набагато гірші. Вони працювали по 12–14 годин на добу за мізерну пайку хліба. У таких умовах так званий совєцький народ, перетворений у колгоспних кріпаків, рабів і зеків, побудував різного профілю фабрики, заводи, у тому числі авіа- і танко-будівні. Побудував копальні з видобутку коштовних каменів та металів, канал Москва-Волга, Московський метрополітен, Дніпрогес, Куйбишівську ГЕС, друге столичне місто у Жигулівських горах — командний пункт вождя Світової революції, табори з заготівлі лісу тощо, на додаток — нікому не потрібний Біломорканал. За проданий за кордон хліб, м'ясо-молочні продукти, ліс, коштовні камені, метали, твори мистецтва й інші багатства нації більшовики придбавали нові технології, зразки нової техніки, нове виробниче устаткування, необхідну сировину і матеріали, закордонних спеціалістів наймали тощо… Але на так звану соціалістичну індустріалізацію країни недостатньо було мати дешеву робочу силу. Потрібні були величезні матеріальні ресурси, національні багатства і валюта, за що більшовики робили б згадані закупки за кордоном. А вони з кожним днем танули…

Тоді більшовики створили «Торгсин». Ця організація, диявольський винахід більшовиків, понад десять років буквально *видушувала* коштовності і валюту із голодного населення країни. Адже люди хотіли їсти, одягатися і взуватися, а купити їжу, одяг і взуття не було де. У відділеннях «Торгсину» (а їх по країні було понад 800) різні товари і продукти були, але придбати їх можна було лише за валюту або коштовності. Кожному їсти і жити по-людськи хотілося. Тому під відділеннями «Торгсину стояли величезні черги. Здавали родинні коштовності, будь-які вироби з шляхетного металу, оздоблені коштовними каменями, витвори мистецтва тощо. Ніхто не питав, де він це взяв: украв чи пограбував когось. Паспортів чи інших документів, посвідчуючих особу, не вимагали, тому кількість крадіжок, грабежів, розбійних нападів різко збільшилася. Більшовики лише вигляд робили, що борються із злочинністю, а вона росла і квітла. Злочинна державна імперія «Торгсин» вилучила у народа понад 700 тон коштовностей і припинила своє існування 1936 року.

…Комуністи, очолювані Сталіним, у наслідок злочинної діяльності, на горі і кістках народу, за короткій термін створили

відповідні виробничі потужності, які забезпечили виробництво кращих у світі зразків військової техніки і зброї. Усі ресурси країни були підпорядковані одній меті — озброєнню армії Світової революції. Адже, як казав Карл Маркс «у пролетаріїв немає Батьківщини». На початок сорокових років минулого століття Совєцький Союз мав наймогутнішу у світі **наступальну** зброю і армію. На її озброєнні були десятки тисяч плаваючих, легких, середніх і важких танків. Сотні тисяч легкових і вантажних автомобілів. Десятки тисяч літаків-винищувачів, бомбардувальників, артилерійських тягачів, бронетранспортерів, гармат і мінометів. Тисячі військових кораблів і підводних човнів. Мільйони тон бомб, мін, гранат і снарядів. Десятки мільйонів одиниць стрілецької зброї та сотні мільйонів набоїв до неї. Були створені повітряно-десантні війська, чисельність яких перевищувала мільйон десантників. Понад 500 тисяч з них — десантники-парашутисти. Агресивну боєздатність забезпечували десятки тисяч транспортних літаків і планерів… Перерахувати все, що було підготовлено Сталіним для майбутньої Другої Світової війни за його сценарієм, неможливо…

До початку так званого «визволення народів від німецького фашизму» Сталіну необхідно було мобілізувати мільйони резервістів до армії Світової революції, яка загалом повинна була перебільшити десять мільйонів вояків. Для них потрібно побудувати казарми, забезпечити обмундируванням, різною амуніцією, продуктами харчування, провести перепідготовку, навчити наступальному веденню війни тощо. Великий Сталін мобілізував країну на виконання військових замовлень, і вони були виконані якісно і вчасно. Усі галузі народного господарства, які стосувалися підготовки до війни, працювали як добре налагоджений швейцарський годинник, без збою. Сталін задіяв весь економічний і людський ресурс на підготовку до війни, до нападу на інші країни… Більшовицькі керманичі купалися в розкоші. Дерлися до вищих щаблів влади і задля цього один на одного писали доноси. Як кажуть, стукали один на одного. На випередки. А мудрий Сталін користався цим і, як він казав, «немножко стрелял их», але ніколи не піклувався про покращення добробуту народу.

А простий люд Країни Рад слухав щоденно повідомлення про розкриття все нових і нових змовників, нових ворогів народу, і думав, що саме вони винуватці його злиденного життя. У країні

диктатури пролетаріату, керованої комуністами на чолі з великим Сталіним, життя людей було нічого не варте. Мільйони репресованих працювали напівголодні. Від тяжкої праці і недоїдання довго не витримували, втрачали працездатність. А зношена робоча сила комуністам була непотрібна. Так вони її — в ешелони, везли до спеціальних розстрільних дільниць. Розстрілювали, закопували, а щоб приховати страшні злочини — на місцях поховань лісові дерева висаджували… А як же інакше? Легше поховати, ніж прогодувати… Якщо робочу силу годувати, то вона не буде дешевою. Така у комуністів мораль була. І витрачати пайки на тих, хто не працює — не входить в їхні плани. От і знищували вчорашніх працівників, як відпрацьований, нікому не потрібний матеріал. Натомість мільйонів страчених — на об'єкти будівництва комуністичного майбутнього завозили мільйони нових працівників, а коли вони зношувалися — на розстрільну… І так повторювалося роками впродовж панування Леніна-Сталіна. Хоча слід зауважити, що не завжди їх розстрілювали. Інколи заганяли у трюми барж чи стареньких пароплавів. Буксирували на велику глибину і топили разом з людьми. Енкаведисти полегшували собі розстрільну роботу — щоб не чути крику людського…

Тепер ви зрозуміли, як комуністи совєцький народ «любили», а особливо — український. І як доказ цієї «великої любові» є створення ними незбагненної кількості буцигарень та таборів смерті прямо неба… А керували кривавими справами держави вожді світового пролетаріату Ленін і Сталін, які стали дуже великими! Найбільшими і найстрашнішими катами за всю світову історію. Бо таких ще не бачив світ! Сталін створив величезну армію і військову промисловість, за що пожертвував надбанням нації, яке накопичувалося століттями, і життєвим рівнем народу, опустивши його нижче рівня, на якому живуть люди під час світової війни. Кожний совєцький фронт окрім усього іншого, протягом місяця з'їдав 60 тисяч голів великої рогатої худоби (С. К. Куркоткін, Тил Радянських Збройних Сил у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр., стор. 325). Якщо не нападати на Німеччину і чекати наступного року, то п'яти фронтам прийдеться згодувати понад три мільйони голів великої рогатої худоби. А крім цих фронтів треба годувати сім армій Другого стратегічного ешелону і три армії НКВС, розгорнуті позаду, чотири флоти, совєцькі війська, що готуються «звільняти» Іран,

авіацію, війська ПВО, Далекосхідний фронт, а саме головне — військову промисловість, де їдоків ще більше.

І, незважаючи на «великі успіхи» у розвитку сільського господарства, колгоспні кріпаки своєю майже безоплатною працею не допоможуть. Бо «напередодні війни, зернова проблема у силу ряду причин не була вирішена. Державні закупки зерна не покривали потреб країни в хлібі» (ВІЖ, 1961, № 7, стор. 102). А поголів'є ВРХ на початок 1941 року не досягло навіть рівня 1916 року (А. Г. Зверєв, Записки міністра, стор. 188). Того рівня, на який сільське господарство опустилося після двох років спустошливої, руйнівної війни. Уявляєте? У «мирний час» поголів'я худоби у Совєцькому Союзі було менше, ніж у царській Росії у розпал світової війни! На мутній хвилі безладу комуністи захопили владу, але продовольче становище країни не покращили, а погіршили настільки, що країна за четверть сторіччя не могла підняти його до рівня занепаду у наслідок Першої Світової війни. Наявність згаданої кількості їдоків, мобілізація колгоспних автівок, завантажених на 1320 залізничних ешелонах, що стоять на західних кордонах. Мобілізація 800 тисяч резервістів — працьовитих сільських чоловіків (бо на заводах — бронь) до уборки урожаю, без німецького втручання зазначали неминучий голод у 1942 році.

Отже, розгорнуті ненажерливі фронти треба неминуче вводити у дію. Інакше, у наступному, 1942 році, ворогами Сталіна будуть не тільки Гітлер, а й мільйони голодних озброєних чоловіків власної сталінської армії. Несподіваний удар Червоної армії обіцяв захоплення нових богатих територій і продовольчих резервів тощо. Початок війни влітку 1941 року був неминучий… У той же час і у Гітлера вибору не було… Він йшов на захід, на північ, на південь, а Сталін з сокирою стояв позаду і співав солодкі пісні про мир (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 301). Так і хочеться здивовано сказати: «Чудні справи твої, Боже! Сталін загарбав частину Польщі, напав на Фінляндію, загарбав Естонію, Литву і Латвію — жодна із західних країн не оголосила йому війну!» Але й мудрий Сталін не все врахував, мілітарізуючи країну, готуючи їй роль рушійної сили Світової революції. Не зміг розпочати агресію як планував, скажімо, 6-го чи 12 липня 1941 року. Бо змушений був 22 червня 1941 року свої агресивні плани залишити нездійсненними…

2. НЕВОЛЮ НАРОДАМ ЧЕРВОНА АРМІЯ НА БАГНЕТАХ ПРИНЕСЛА

На яких би загарбаних територіях не з'являлися комуністи — вони всюди встановлювали свій комуно-фашистський режим, набагато страшніший нацистсько-фашистського, який «диктатурою пролетаріату» називали… Але комуністи не вважали його жорстоким і людоненависницьким. Вони казали всьому світові, що там, куди ступила їхня нога — все квітне і пахне. Всі щасливими стають. Для підтвердження цього висновку заглянемо до журналу «Огонек» № 44 за 1949 рік (стор. 2): «…Десять років тому здійснилася незабутня радісна подія. Мільйони трудящих західних областей України і Білорусії, силоміць відторгнуті від Батьківщини, з'єдналися з братньою сім'єю народів Української і Білоруської соціалістичних республік, стали рівноправними громадянами Совєцького Союзу. …Десятиріччями існувала обстановка жорстокого поліцейського терору. В'язниці і концентраційні табори буржуазно-поміщицької Польщі були забиті українцями і білорусами, робочими і селянами, кращими представниками інтелігенції, зваживишимися підняти протестуючий голос проти гнобителів і експлуататорів. …люди жили незгасимою мрією про воз'єднання із своєю справжньою Батьківщиною, бо у воз'єднанні вони бачили єдиний шлях від прозябання у злиднях і безправ'я до повноправного щасливого трудового життя. В історичні дні 1939 року ця мрія здійснилася. …воїни Радянської армії, перейшовши бувший кордон, прийшли на допомогу своїм єдинокровним братам. …люди плакали сльозами радості, стискаючи в обіймах наших вояків».

«Я бачив, — пише далі А. Сурков, — з якою радістю й ентузіазмом наші визволені брати приймалися за будівництво своєї долі власними руками…, як обережно, по-господарськи, обліковували і зберігали добро, відібране у панів-захребетників, як, по волі совєцької влади, …входили вони у володіння ланами, луками, лісовими угіддями, фабриками і заводами. Вчорашні наймити отримали землю і від радості плакали як діти. …І ім'я великого Сталіна гриміло в залі закликом до щастя, закликом до майбутнього. З тих часів пройшло десять років. Мільйони трудящих українців і білорусів… живуть і будують своє сьогодення і майбутнє із своїми братами в одній братній сім'ї… Стають богатші і красивіші міста і села… Соціалізм — велика сила нашого життя — йде містами і

селами, освітлюючи їх сонячним світлом нашої сталінської правди. …З ім'ям Сталіна… прокладають вони шлях до комунізму».

«Червона армія йде на допомогу! Червона армія бере під захист білоруські і українські землі!», — вигукує кримінальний злочинець С. О. Прітицький, засуджений Польським судом до довічного ув'язнення. Чого ж йому не вигукувати, не радіти? Відтепер він, як і всі кримінальні злочинці повалених режимів, в партії комуністів у великій шані. Секретарем Гродненського обкому компартії працює. От і радіє, бо із кримінального злочинця перевтілився у таке велике цабе! А поневолення своєї Батьківщини більшовиками він не вважає як таким. Це братня допомога. Тим паче, що у пролетаріїв немає батьківщини (там же, стор. 3). В унісон згаданим комуністам, більшовицьким посіпакам і запроданцям співає великий запроданець білоруського народу Янка Купала. Зокрема, він пише:

«За леса шумящие,
За луга зеленые
Слава тебе, Армия,
Армия Червоная!
Из неволи панской
Беларусь голодную
Вывела ты, армия,
На пути свободные!»

(там же, стор. 4).

А ось що пише той же секретар обкома С. О. Прітицький, згадуючи про радість воз'єднання: «22 жовтня 1939 року в усіх містах і селах вибирали депутатів до Народних зборів, які мають вирішити питання про державну владу на території Західної Білорусії. А ще через шість днів, тобто 28 жовтня з прискорено б'ющимся серцем піднімався я на сцену святково убраного театру у місті Білостоку. Сотні очей дивилися на мене, із сотень грудей виривалися пристрасні вигуки. Приведу уривок із стінограми цього пам'ятного засідання:

Доповідач. Яка ж, товариші, буде наша народна воля? Яку ми виберемо владу? Може ми попросимо назад ясновельможних панів?

Колективні вигуки із зали: Совєцьку владу! Тільки совєцьку владу! (Бурні, тривалі оплески). Всі встають.

Вигуки. «Да здравствує входження Західної Білорусії в совєцьку Білорусію!», «Да здравствує вождь трудящих товариш Сталін!», «Ура!»

Доповідач. Товариші, може ми знову покірно сунемо голову у панський хомут?

Голоса. Ні, ні! Досить забирати нас до в'язниць, досить забирати матерів від діток! Геть в усьому світі цих мироїдів! Товаришу доповідач, просимо більше не згадувати про цих проклятих мироїдів! Геть експлуататорів! Геть поміщиків, геть «осадників»! Да здравствує совєцька влада! (Оплески). Хай зігріють нас промені Сталінської Конституції! (Оплески). Да здравствує великий друг товариш Сталін, який веде совєцький народ від перемоги до перемоги! Да здравствує совєцька влада в Білорусії! Ура! (Бурні оплески).

Так вирішили трудящі західних областей свою долю. І не було меж їхній радості, коли стало відомо, що Верховна Рада СССР задовольнила просьбу Народних зборів. Все яскравіше розгоралися над ланами і лісами визволеного краю червоні зірки свободного, щасливого життя. Понад мільйон гектарів землі, належної поміщикам і колоністам — «осадникам», передала совєцька влада селянам західних областей Білорусії разом з десятками тисяч голів худоби і величезною кількістю сільськогосподарського інвентаря. Наші люди знають, кому вони мають завдячувати великим досягненням Білорусії. З великою любов'ю вимовляють вони ім'я великого Сталіна. Сьогодні Білорусія розквітає, як чудовий сад! Упевнившись в перевагах колгоспного ладу, …одноосібники створюють все нові й нові сільськогосподарські артілі. …у всіх західних областях Білорусії їх нараховується більше трьох тисяч (там же, стор. 4–5).

Тепер дозволю собі прокоментувати викладене стосовно Білорусії як людина, що на власній шкурі відчула принадність життя за комуністів. Тож по черзі.

У 1939 році частина населення західних областей України і Білорусії, наївно сподіваючись на краще життя, радісно зустріла Червону армію (тоді вона називалася Робітничо-Селянська Червона армія або скорочено — РСЧА). Навіть визволителькою її називали, бо не знало населення сутності влади, яку на своїх багнетах принесла народу західних областей Червона армія. Особливо радісно її зустріли ті, кого вона випустила з в'язниць. Здебільшого це були

потенційні кадри підтримки комуністів — резерв поповнення її лав. Інша частина населення зустріла «визволителів» стримано, з пересторогою, а вороже ті, що заздалегідь довідалися щодо принадності сталінської диктатури. І небагато хто з них знав, що Червона армія принесла їм комуністичну неволю, жорстокий і страшний, людоненависницький режим, якого ще не бачив світ, а саме — комунофашизм. Що вся його історія — це історія чисток населення, що мешкає на загарбаних комуністами територіях. А чистка — це боротьба за укріплення влади, за її збереження, за особисту безпеку вождя і запобігання перевороту.

І той «жорстокий поліцейський терор», який, буцімто, існував на західних областях Білорусії, України і в Прибалтійських країнах, як про це писали більшовицькі підлабузники, змінився набагато страшнішим, комуно-фашистським. На захоплених територіях енкаведисти знищували не тільки офіцерів, а й учителів, священиків, поліцейських, письменників, юристів, трудолюбивих селян, журналістів, підприємців і інші слої населення. Як під час Червоного Терору проти російського і українського народу. Не вистачило місць українському, білоруському, естонському, литовському і латишському народам у в'язницях окупованих більшовиками областей та країн. Тоді ними заповнили усі в'язниці і концентраційні табори Совєцького Союзу. Сотні тисяч родин виселили до Сибіру та Казахстану…

Хіба про це мріяли народи цих західних областей і країн Прибалтики? Адже їх позбавили елементарних людських прав і свобод. Все повторилося, як після скоєння державного перевороту в 1917 році. Комуністи спочатку роздали поміщицьку землю селянам, а фабрики і заводи — робітникам, та через невеликий відрізок часу відібрали. Більш-менш забезпечених і освічених — розстріляли, репресували, ув'язнили, виселили тощо. Серед народу згаданих областей і країн поселився постійний страх за своє життя, життя рідних і близьких, за цілісність свого майна, яке комуністи могли у будь-який час відібрати разом з життям. У селян цих областей і країн, як колись у селян Совєцького Союзу, відібрали землю. Залишили присадибні ділянки, щонайбільше 0,60 гектара землі. З хуторів та отрубів змусили переселитися до села. Всіх змусили вступити до колгоспу. Люмпенів-ледацюг, як раніше в Совєцькому Союзі, підвищили, безмежну владу дали їм в руки. Вони могли, як кажуть,

карати і милувати. А здібних, працьовитих і підприємливих селян принизили, куркулями назвали і по *етапу* погнали… А товариш А. Сурков пише, що він бачив «радість і ентузіазм», коли «визволені брати приймалися за будівництво своєї долі власними руками». Аж чудно стає, що знаний письменник А. Сурков міг таке бачити! Безумовно, він бреше! Бреше, як простий більшовицький поплічник. З тією лише різницею, що свою брехню він гарно художньо оформив — як видатний письменник. Проте, давайте частково з ним погодимося. А саме у тій частині брехні, де кажеться, що радістю світилися обличчя люмпенів-ледацюг, коли вони з ентузіазмом грабували заможних. А ось що вони щось путнє з ентузіазмом будували, особисто я не вірю. У них тями і працелюбства не було…

Ще він пише, що вчорашні наймити отримали землю і від радості плакали як діти. А чому шановний письменник не пише, як вони плакали, коли у них цю землю забирали і до колгоспу заганяли? Зате написав, що «соціалізм …йде по містам і селам, освітлюючи їх сонячним світлом нашої сталінської правди». То куди ж ділася та велика сталінська правда? А то пише «…з ім'ям Сталіна… прокладають вони шлях до комунізму». Краще б написав не «прокладають», а «ім'я Сталіна і комунізм проклинають». Це відповідало б дійсності… На підтвердження «великої всенародної любові» до Червоної армії і великого Сталіна (зверніть увагу на фото №№ 137, 163 і 164) з боку поневолених народів прокоментую брехливу розповідь секретаря Гродненського обкому партії комуністів С. О. Прітицького. Коли німці напали на Польщу (1 вересня 1939 року) — він був у в'язниці Равіч, за кілька кілометрів від Познані, поблизу німецько-польського кордону. Охорона і жандармерія не розстріляли їх, як це зроблять більшовики в червні — липні 1941 року на Україні, Білорусії і в Прибалтійських республіках, де енкаведисти розстріляли десятки тисяч в'язнів, щоб вони не потрапили до німців…

В'язні однієї з камер Равіча, почувши вибухи і вистріли, виламали двері, відкрили двері іншим і всі опинилися на волі. Тому кримінальний злочинець С. О. Прітицький, засуджений до довічного ув'язнення, уник відбування покарання і вийшов з в'язниці. Майже від кордону Німеччини вони йшли на схід, у бік Білорусії. За містом Острівець-Мозовецький зустріли Червону армію. І мені зрозуміла радість цієї зустрічі, бо то був порятунок. Кримінальні

злочинці усіх повалених режимів у комуністів користувалися великою шаною. От і в'язень С. О. Прітицький не став виключенням. А став у них великим цабе — секретарем Гродненського обкому компартії, тому й радіє за своє перевтілення. А поневолення своєї Батьківщини більшовиками — вважає братньою допомогою. Тим паче, що у пролетаріїв немає Батьківщини.

Тут і Янка Купала, більшовицький посіпака (щоб йому ще тоді балухи повилазили), не бачить наслідків дії сталінського кривавого режиму. У звичній манері підлабузництва славить армію Червону. Пише, що буцімто вона вивела Білорусь голодну із неволі панської на шляхи вільні… Чи не страшну і криваву каральну операцію, здійснену військами НКВС у Західній Білорусії 1944 року, у якій було задіяно понад 50 тисяч вояків і знищено десятки тисяч людей, він вважає виводом народу Білорусії із панської неволі? А до проведення цієї кривавої операції, коли білоруси наївно сподівалися на свободу і «покращення життя вже сьогодні», більшовики нашвидкоруч (22 жовтня 1939 року) організували так звані вибори депутатів до Народних зборів. До яких потрапили здебільшого люмпени-ледацюги та колишні кримінальні злочинці. Тож і не дивно, що вже через шість днів (28 жовтня 1939 року), коли ще «червоний терор» не набрав величезних обертів, більшовики спонукали так званих депутатів Національних зборів проголосувати за воз'єднання з Білоруською РСР. За вхід до «єдиної сім'ї» так званого совєцького народу. Тому й вигукували: «Досить забирати нас до в'язниць!», «Геть експлуататорів!», бо вважали, що за сталінського режиму можна «не робити і добре жити» і до в'язниці не потрапляти. Що для них свобода настала. Від панів, себто, звільнилися і будемо жити за понятіями…

Але не так воно сталося. Після того, як проголосували за воз'єднання, буцигарні швиденько заповнилися білорусами, українцями, естонцями, литовцями і латишами. А коли їх було переповнено, то решту почали ешелонами вивозити до Сибіру і Казахстану. До концтаборів ГУЛАГу. Там місць вистачало… Щоправда, декому із люмпенів-ледацюг, особам з кримінальним минулим і схильним до скоєння злочинів, поталанило. Вони посіли певні керівні місця у різних ешелонах влади або зайняли посади, на яких кожен вважав себе надлюдиною. А робітників комуністична влада змусила за мізерну зарплатню працювати «на дядю». Фабри-

ки і заводи перейшли у власність держави. І керувати ними стали, здебільшого, невиховані, неосвічені і нефахові комуністи або їхні ставленики.

Селян загнали до колгоспів, зробили колгоспними кріпаками і змусили працювати за трудодні. Надані їм присадибні ділянки обклали непосильними податками… Право приватної власності скасували. Встановили перелік худоби і іншої живності, яку має право тримати колгоспний двір, прикріплений до певного колгоспу. Заборонили видавати колгоспникам паспорти. Одним словом, совєцьких селян закріпачили міцніше, ніж до 1861 року були закріпачені селяни царату. Саме так і у таких умовах почала «квітнути» Білорусія і інші народи окупованих більшовиками областей і країн. Таку свободу, щастя і добробут від діяльності совєцької влади, Сталінської Конституції, партії комуністів і великого «друга» товариша Сталіна отримали поневолені комуністами народи. У воланні і крові невинних жертв сталінського режиму, у сльозах матерів і дітей-сиріт потонули всі людяні гасла комуністів, з якими вони йшли до влади…

А що ж відбувалося на Західній Україні після загарбання її Червоною армією? Знову ж таки, відомості черпаю з журналу «Огонек», де Юрій Усиченко наводить слова І. Франко, буцімто написані ним у 1878 році: «Сонний Борислав розкинувся навколо, як озеро багнюки, глини, брудних будинків, складів, фабрик, нещастя і мук» і запевняє, що їх можна повністю віднести і до міста Борислава до 1939 року. І, як далі буцімто пише І. Франко, «багато робітниць жили в одній тісній, брудній і душній комірчині. …всі спали на підлозі. Прижималися одна до одної, як оселедці в бочці… А щоб тепліше було…» (наче про в'язнів ГУЛАГу пише — В. А.). І ось сталося чудо. З перших днів совєцької влади нафтовики отримали добротні квартири с газом, електрикою, водопроводом (там же, стор. 8). На Західній Україні десять років тому, тобто у 1939 році, було 188812 господарств, що мали наділи до двух гектарів землі, а граф Дзедушицький тільки в одному селі Скоморохи мав біля тисячі гектарів. Тепер ці землі належать колгоспу імені Сталіна Сокальського району, а колишня наймичка цього графа У. Д. Баштик — Герой Соціалістичної Праці. Уявляєте собі «комуністичний рай»? Тільки не пише посіпака комуністів Ю. Усиченко, який заробіток був у колишньої наймички графа Дзедушицького, а тепер Героя Соціалістичної Праці і її співпрацівників «до» і «після»? Не пише,

що будь-який совєцькій двір колгоспних кріпаків (незалежно від кількості їдоків) має у користуванні не більше 0,60 гектара землі. А то… — до двух гектарів! Чи не забагато?

А голова Львівського облвиконкому К. М. Пелехатий пише, що колгосп імені Леніна дає по 7,5 кіло зерна на трудодень, а колгосп імені Сталіна — по 4 кіло зерна і 43 рубля (там же, стор. 10). Хіба це не дива? Тож давайте прокоментуємо комуністичну брехню, яка мрію видає за дійсність. Тим паче, що вона оббріхує мою рідну Україну періоду мого дитинства.

До 1939 року місто Борислав — озеро багнюки. В ньому брудні будинки, нещастя і муки. Багато робітниць жило в душній комірчині, спали на підлозі, тілами гріли одна одну тощо. Через півтора року війна почалася і майже три роки Західна Україна була окупована німцями. Мабуть, граф Дзедушицький й інші власники, у кого комуністи відібрали житлові будинки, теж повернулися… А німцям дуже потрібна була нафта, і вони не шукали б для робітників поневоленої країни житлові зручності. Вони їх в умовах гетто могли утримувати. А тут совєцька «золота рибка» з перших днів своєї появи забезпечила нафтовиків добротними квартирами. Менш ніж за три післявоєнні роки… Чи можна цьому вірити? Вважаю, що це казочка про «золоту рибку». Тобто безсоромна брехня, як і те, що у 1948 році у колгоспі імені Леніна дали по 7,5 кіло, а у колгоспі імені Сталіна — по 4 кіло зерна і 43 карбованці на трудодень. Краще б розповіли про зачистку захопленої території військами НКВС, про масові розстріли, катування і ув'язнення у буцигарнях і сталінських таборах смерті мільйонів невинних людей. Чому б комуністам не похвалитися на сторінках того ж журналу «Огонек», як вони весь Совєцький Союз перетворили у таке собі комуністичне гетто — спеціальний табір утримання людей в страсі і покорі, а народ позбавили свободи та звичайних людських прав, перетворили на комуністичних рабів? Хай би похизувалися, наприклад, тим, що у цьому таборі життя людини нічого не варте, катівні удосконалені, катування витончене, є спеціальні розстрільні дільниці, що виконавці розстрілів і кати НКВС мають величезний досвід тощо. Чому б не висвітлити, не розповсюдити кращий досвід одночасного масового знищення людей? Зокрема, як загнати в'язнів чи репресованих у трюми барж або старенькиx пароплавів і потопити разом з ними? Як поставити на безперервний потік робо-

ту розстрільних команд? Як убивати маси людей голодом, морозом, бойовою хімічною речовиною тощо? Де, у якій країні світу ви найдете такі приклади? У якій країні світу є такі висококваліфіковані професійні убивці? У якій ще країні є фахівці таких витончених тортур, катувань і масового знищення людей, крім Совєцького Союзу? Тільки у партії комуністів є такий озброєний загін — органи ОГПУ (НКВС). Пишатися треба…

І їхали гітлерівці набиратися ума-розуму у сталінців… Намагалися опанувати мистецтво тортур, катувань і масового знищення людей. Але, мабуть, не встигли. Схоже, не так просто перейняти багатогранний досвід таких досвідчених катів. Треба було хист до цього мати і час. А вони не встигли… У війну вступили без належного вишколу. Чому я так кажу? А тому, що під час Другої Світової війни від багатьох патріотів нацистські фашисти не могли добитися зізнань своїми витонченими тортурами. Не видавали вони своїх товаришів під найстрашнішими тортурами… У той же час кати НКВС довели, що вони кращі. Що вони віднайшли найнай-найстрашніші тортури, яких ніхто не витримує. Людина, яку енкаведисти катують, рідного батька і маму продасть, аби отримати хоча б передишку у тортурах чи полегшення на якийсь час…

От так треба зізнання вибивати у «ворогів народу»! Тому гітлерівці змушені були перейнятий у катівнях енкаведе і сталінських таборах смерті досвід чудо-катів опановувати і удосконалювати під час допитів радянських патріотів. І змагались між собою, по різні боки фронту, нацистські фашисти і комуно-фашисти, піддаючи страшним тортурам патріотично налаштованих громадян захоплених територій. Знищуючи їх на місці без суду і слідства або у таборах смерті. Отже, вони варті один одного! Людожери, яких іще не бачив світ… Та, як на мене, то Сталін (з його кодлом) набагато підступнішим Гітлера був…

Виходячи з наведеного, ще раз наголошую, що у більшовиків не стало шляху назад ще під час жовтневого перевороту 1917 року. Ще тоді всі вони стали злочинцями, ворогами народу. На підтвердження своєї думки приведу слова В. Рапопорт і Ю. Олексієва: «Після цих нечуваних насильств у більшовиків не було шляху назад — до того самого народу, який вони зрадили, прирікли на голод і вимирання. Залишався стрімкий біг до власної могили — під партійним прапором, під керівництвом Сталіна» (книга «Зрада Батьківщині»).

А між тим, комуністи завжди нам злякано шептали, що ми оточені ворогами. Чим довші ставали черги за каструлями і гасом, тим більше агітатори знаходили готових до нападу на нас ворогів…

3. ЯК ГІТЛЕР ЗІРВАВ ПЛАНИ МУДРОГО СТАЛІНА

Чи зненацька Гітлер напав на Совєцький Союз? Чи готувалися марксисти-соціалісти Гітлер і Сталін до війни один проти одного? Адже у них так багато спільного! Ленін — соціаліст. І Гітлер — соціаліст. Прапори у них були червоні. І своєю кривавою ідеологією вони подібні. У гітлерівських нацистських фашистів і ленінських комуно-фашистів ідеологія і цілі однакові. Лише ненависть у них різнилася. У гітлерівців вона була расова, а у ленінців — класова. Відмінність невелика. І трагедія німецької армії полягала в тому, що Гітлер до війни не готувався, генералів сотнями перед війною не стріляв, а тому війну програв і сам застрелився. Сталін перед війною здійснив тотальну чистку командного складу Червоної армії. Із п'яти маршалів Радянського Союзу трьох знищив. Із п'яти командармів 1-го рангу — п'ять. Із двох армійських комісарів — обох. Із дванадцяти командармів 2-го рангу — дванадцять знищив. Всього було знищено 40 тисяч командирів, дещо менше 20% всього офіцерського складу збройних сил (Віктор Суворов, Очищення, Видавництво АСТ, Москва, 2000, стор. 1–43).

І не варто проливати за ними гіркіх сліз, бо багато з них на те не заслугували, тому, що самі керували катуванням і знищенням здебільшого невинних людей, наших з вами предків, а тут їхня черга настала… Серед когорти знищених Сталіним офіцерів, генералів і маршалів — більшовицькі бандити на кшталт Михаїла Петровича Фріновського, який на момент арешту займав вищу від інших знищених посаду народного комісара (тобто, міністра) Військово-Морського Флоту СССР. Це один із п'яти розстріляних командармів 1 рангу. Він не був флотоводцем і ніякого відношення до Червоної армії не мав. Він з іншого відомства, він «друг народу», чекіст. Його минуле покрите мороком, як і минуле легендарного героя Громадянської війни, грабіжника і ґвалтівника Григорія Котовського, раніше вбитого спільниками. Котовський і Фріновський — виходьки із кримінального середовища. У Фріновського ж довга, насичена незвичайними пригодами бандитсько-чекістська кар'єра.

Після розвалу Російської імперії до влади в каральні органи кинулися босяки і пройдисвіти. Фріновський — самий таланистий із них. І друзі, і ворогі, хто злобно, а хто ласкаво і підлесливо, називали його паханом. І він пишався цією репутацією. Він пройшов усі щаблі службової драбини у каральному відомстві і 16 жовтня 1936 року став заступником наркома внутрішніх справ, тобто заступником товариша Єжова. Назначений він був, як і Єжов, напередодні очищення і саме для того, щоб викривати, заарештовувати, катувати, виривати зізнання і розстрілювати. Весь процес очищення Комуністичної партії, Червоної армії і залізних лав НКВС — на його революційній совісті. А з 15 квітня 1937 року, тобто з початку операції по очищенню армії, М. П. Фріновський стає першим заступником Єжова і водночас начальником Головного управління державної безпеки (ГУГБ) НКВС СССР. В ланцюжку організаторів і керівників очищення він був четвертим: Сталін — Молотов — Єжов — Фріновський. Останній особисто брав участь в арештах, допитах, туртурах і розстрілах. Згадки про нього вражають одноманітністю: бандитська пика, бандитська стрижка, руки розписани синіми картинками бандитської романтики, бандитська мова і душа бандитська.

Повеселився товариш Фріновський у своєму житті. І чим далі, тим жити йому було краще, тим життя його ставало веселішим. Але прийшла і його черга. І ось настало 6 квітня 1939 року. «Флотоводець» Фріновський закінчив роботу, сів у службову машину і поїхав додому. Але особистий водій і «вірні» тілоохоронці повезли його не додому, а до буцигарні. Вчорашні підлеглі із ГУГБ НКВС СССР оголосили «флотоводцю» звинувачення, відкрили кримінальну справу. Фріновський у всьому визнав свою вину і 4 лютого 1940 року отримав свій останній давно і повністю заслужений вирок. Того ж дня розстріляли і бувшого наркома внутрішніх справ Генерального комісара державної безпеки Єжова Миколу Івановича (там же, стор. 47–51). Так більш крутий пахан Сталін чинив зі своїми посіпаками-паханчиками. І тепер, виходячи з наведеного прикладу, досить складно з'ясувати: хто із «невинно» загинувших «полководців» і «флотоводців» НЕ БУВ катом чи бандитом? Чи пішла сталінська чистка на користь органам, які піддавалися очищенню?

У червні 1941 року Червона армія мирного часу мала у своєму складі 5,5 мільйона бійців і командирів, не враховуючи військ

НКВС та залізничних. За перший тиждень війни, тобто, до 1 липня 1941 року було додатково мобілізовано в ряди Червоної армії ще 5,3 мільйона чоловік, що є підтвердженням ведення війни червоними командирами не вмінням, не військовим мистецтвом, а кількістю… А ось чи зненацька Гітлер напав на Совєцький Союз — належить проаналізувати події того часу, співставити їх, і тоді ми отримаємо докази або заперечення. До 17 вересня 1939 року, тобто до вступу Сталіна у Другу Світову війну, Гітлер не міг зненацька напасти на Сталіна, а Сталін — на Гітлера, бо вони не мали спільного кордону. І країна, яка не бажала совєцько-німецької війни, повинна була не допустити противника до своїх кордонів. Мала зберегти розділяючу стіну. Та Сталін діяв інакше, не в інтересах народів Совєцького Союзу і людства. Гітлер запропонував йому зробити пролом у стіні, розділяючій їхні країни — Сталін з захопленням прийняв цю пропозицію і з величезним ентузіазмом ломав польську стіну, прорубаючи коридор назустріч Гітлеру. Навіщо це було Сталіну? Адже, сам факт, що радянські кордони були відсунуті на 200–300 кілометрів на захід, не додав нашій країні безпеки. Навпаки, наші кордони стали спільними і з'явилася можливість почати війну, у тому числі — зненацька. І підступний Сталін ударив топором у спину Польщі у момент її відчайдушної боротьби проти фашистів. Улаштував пожежу у свого сусіда, сподіваючись, що пожежа у нашій хаті не станеться, що він перенесе її на захід…

Сталін ніколи не залишався нейтральним. Він бив топором у спину тих, хто воював проти фашизму і, натомість укріплення західних кордонів своєї країни, послаблював їх. Свою прикордонну територію робив прохідною і доступною. Будував дороги і містки. Розширював, посилював і удосконалював сітку залізничних доріг. Раніше зроблені укріплення руйнувалися, засипалися землею. Гітлеру досить було одного пролома у стіні, а Сталіну — ні. Гітлер (з допомогою Сталіна) знищив державну владу тільки у одній із країн роздільного бар'єру, а Сталін (без сторонньої допомоги) зробив це у трьох країнах (Естонія, Латвія, Литва). Пробував зробити це у четвертій країні — Фінляндії, але не впорався. Надто міцним горішком вона виявилась. Сталін активно готувався зробити пролом у розділяючому бар'єрі п'ятої країни (Румунії), попередньо відірвавши у неї величезний шматок території, але не встиг… Гітлер прагнув одного пролому у роздільній стіні, а Сталін — розтрощити

усю стіну. І він свого досяг. За десять місяців після підписання пакту Молотова-Ріббентропа «про ненапад» його зусиллями роздільний бар'єр було розтрощено від Льодовитого океану до Чорного моря. Нейтральних держав між Сталіним і Гітлером більше не лишилося. Умови для нападу були створені. Сталін отримав війну, яку бажав: люди західних держав убивали один одного. Руйнували один у одного міста і села, фабрики і заводи, а вусатий мудрець Сталін нібито залишався нейтральним. А насправді — очікував підходящої нагоди (В. Суворов, Криголам, Київ, 1993 рік, стор. 36–41). Сталіну потрібна була сітуація, за якої «капіталісти гризуться мов собаки» (Газета «Правда», 14 травня 1939 року). І ось, 4 серпня 1940 року та ж сама «Правда», захлинаючись від захоплення, пише: «Дрожат устои света, почва ускользает из-под ног людей и народов. Пылают зарева, и грохот орудий сотрясает моря и материки. Словно пух на ветру, разлетаются державы и государства… Как это великолепно, как дивно прекрасно, когда мир сотрясается в своих основах, когда гибнут могущества и падают величия». Зверніть увагу! Гинуть люди, рушаться і палають їхні оселі, а комуністи-людожери, через свій головний друкований орган захлинаються від захоплення. Радіють великому горю, що коється у Західній Європі і Африці! Радіють, як у недалекому минулому раділи, створивши голодомор, у наслідок якого гинули мільйони людей. Раділи, що на догоду великому кату Сталіну, вчинили страшний злочин проти людства…

А між тим, у війнах з країнами Західної Європи могутність Вермахту не знижувалася, а скоріше, посилювалася. Проте, навіть завоювавши країни західної і центральної Європи, поставивши весь промисловий потенціал цих країн на службу Вермахту, Гітлер не був готовий виступити проти Сталіна. Він не мав належного озброєння. У нього не було жодного важкого танка. Він мав лише **309** середніх танків, вагою до 20 тон. А за нашою класифікацією — це були легкі танки з короткостволою 75-мм гарматою. І ще він мав **2668** дуже легких танків, які були захищені лише від 7,62-мм куль, а не від снарядів сталінських танкових або протитанкових гармат. Жоден з них не був загрозою для важких, середніх чи легких сталінських танків. 22 червня 1941 року Гітлер вступив на радянську територію, маючи 3350 танків. «Тигрів» і «Пантер» у німців тоді не було. Гітлерівські конструктори запозичать опит створення совєцьких танків і почнуть виробництво «Тигрів» у 1942 році, «Пантер» —

у 1943 році і «Тигр-Б» — у 1944 році (Віктор Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 281–283).

Усі німецькі танки мали бензинові двигуни, а наші — дизельні. Озброєння, яке мала Червона армія — було кращим, ніж у Вермахту. Адже Сталін одразу, як тільки захопив владу, почав готуватися до війни. Він прагнув світової революції, мріяв перетворити всі країни світу у Совєцькі республіки. Задля цієї мети, за рахунок страждань народу, нарощував військову могутність країни. На будівництві виробничих потужностей з виробництва зброї, здебільшого працюють репресовані та зеки, за пайку хліба. У сталінських таборах позбавлення волі і в'язницях, поряд із звичайними працівниками, опинилися знані вчені й інженери, що проектували будівництво, винаходили та створювали новітню зброю і техніку. Звичайно, годували їх дещо краще, бо напівголодні працівники не могли довго працювати. Вони втрачали працездатність і їх знищували, як використаний, непотрібний матеріал. А вчені та інженери їм ще потрібні були…

З жовтня 1917 по березень 1953 року минулого століття людоненависницька політика більшовиків призвела до знищення у Совєцькому Союзі (у тей чи інший спосіб) не менше ста мільйонів людей. Комуно-фашисти вирізали цілі класи і покоління. На підготовку війни Сталін витратив надзвичайно багато коштів, часу, ресурсів, здоров'я і життів. У країні вирував страшний голод, а Сталін хліб за кордон продавав, щоб купити парашутну технологію, побудувати велетенські шовкові комбінати, парашутні фабрики, покрити країну сіткою аеродромів, аероклубів, парашутними вишками, щоб підготувати сотні тисяч парашутистів, побудувати сушилки і сховища, озброєння для них, спорядження і парашути. Парашутний псіхоз у Совєцькому Союзі бушував одночасно зі страшним голодом. За парашути і підготовку парашутистів Сталін платив величезною кількістю життів совєцьких дітей… Зокрема, підготовив понад мільйон парашутистів. Тільки уявіть собі темпи їхньої підготовки! Якщо повітряно-десантні війська Червоної армії у 1933 році мали загальну чисельністю 10 тисяч чоловік, то навесні 1941 року було створено п'ять повітряно-десантних корпусів, чисельністю 10419 чоловік кожний (там же, стор. 361). На початок війни вони були готові до десантування. Для цієї мети було налаштоване масове виробництво планерів для доставки вантажів і

десантників у тил противника. Це означало, що агресія буде розпочата не пізніше літа 1941 року. Адже планерів було вироблено таку кількість, що ангарів для їхнього збереження не вистачало. Прямо неба зберігати їх під час осінніх дощів і взимку, під час снігопадів — практично неможливо (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 113–117).

І ще одна немаловажна деталь підтвердження підготовки Сталіним нападу на Німеччину. Кожний радянський десантний командир (у тому числі кавалерійський), особливо на рівні полковника чи генерала, мав у своєму оточенні солдата чи сержанта німецького походження. Десантних військ стільки було створено, що їх використать можливо було лише у одній ситуації: Червона армія несподівано і віроломно починає війну ударом своєї авіації по аеродромах противника. Для цього Сталін розмінував усі містки через Дніпро і розформував Дніпровську флотилію (120 бойових кораблів і катерів тощо). Флотилія, яка може бути використана лише у оборонній війні, Сталіну непотрібна була. Натомість він створив дві флотилії: Дунайську і Пінську — це для наступу, для агресивної війни (там же, стор. 124–128). Гітлер просив Сталіна відвести угрозу від нафтового серця Німеччини (Румунії). Він цього не зробив і спровокував Гітлера на відповідні, випереджувальні дії. Тим паче, що надто масштабні були накопичення військ і озброєння на західному кордоні. Приховати їх від гітлерівської розвідки було неможливо. Саперні частини 4-ї армії і тисячі зеків ГУЛАГу (наші з вами предки, здебільшого політичні ув'язнені комуністичного режиму) літом і зимою будували Дніпровсько-Бугський канал довжиною 127 кілометрів. А щоб кораблі Дніпровської флотилії перегонити на річку Буг. Ближче до кордону Німеччини і далі — у басейн річки Вісла. Будували його у болотній трясовині. Все робилося уручну. Тонула техніка і люди. Скільки людських життів заплатив Сталін за цей канал — невідомо. Ніхто їх не рахував (там же, стор. 129–133). Після 13 червня 1941 року десятки тисяч парашутів були складені у районах аєродромів завантаження, зроблені останні приготовлення для виконання бойових задач, але Гітлер наніс упереджувальний удар. І всі п'ять повітряно-десантних корпусів пішли під танки…

Безперечно, і Гітлер, і Сталін готували агресію. Сталін зосередив на західному кордоні десятки тисяч тон танкового пального і боєприпасів. Те ж саме робив і Гітлер, тільки у більш скромних мас-

штабах. Коли б Червона армія не готувалася до війни, то колючий дріт на кордоні і мінні поля на смузі забезпечення були б цілими. Армійські підрозділи у цьому випадку мали б деякий час на приведення у готовність своєї зброї. Але чекісти різали колючий дріт і розміновували територію, щоб пропустити армію-визволительку на територію противника. Уявляєте? Чекісти знімають колючій дріт на кордонах? Ті чекісти, що тільки що завершили Велику чистку армії? Ті чекісти, що тримають кордон на замку? Ті чекісти, які оплили країну колючим дротом? Навіщо вони знімають свій чекістський дріт на самому кордоні? Вони налаштовані впустити німецьких шпіонів чи випустити своїх утікачів? Навіщо знищили «Лінію Сталіна», яку неможливо було обійти? Її фланги упиралися у Балтійське і Чорне море. Ця лінія не тільки знижувала швидкість руху противника і змотувала його сили, вона слугувала таким собі туманом на морі, за яким ховається ланцюг айсбергів. Виключала несподіваний напад. Давала Червоній армії кілька днів для того, щоб зайняти каземати, привести зброю і споруди у остаточну готовність. Щоб почати штурм «Лінії Сталіна», противник повинен був пройти 20–30 кілометрів по територіях, насичених мінними полями, фугасами і іншими неприятними сюрпризами (Віктор Суворов, Криголам, 1993, стор. 82–105).

Але вкладений у оборонну «Лінію Сталіна» тітанічний труд радянських людей, космічна кількість коштів (понад 120 мільярдів рублів) — не були використані вусатим людожером Сталіним на користь безпеки нашої Батьківщини. Усе, що було пов’язано з обороною країни, нещадно руйнувалося і знищувалося. Наприклад, у Білорусії в мирний час існувало шість партизанських загонів чисельністю 300–500 чоловік кожний. Це було ядро, навколо якого на початку війни створювалося потужне формування у декілька тисяч чоловік. Були створені таємні бази. Побудовані підземні схованки, шпиталі, склади, підземні майстерні для виробництва боєприпасів і озброєння. Тільки у Білорусії для можливої партизанської війни у підземні тайні сховища було закладено озброєння, боєприпасів і спорядження для 50 тисяч партизан. Готувалися вони у таємних школах. Регулярно проходили перепідготовку. У якості противника у них були дивізії Осназ НКВС. Така ж сама робота проводилася на Україні, в Криму, Ленінградській області і інших районах. Точно таку ж роботу, але незалежно від НКВС вела військова розвідка,

компартія, яка мала давні кримінальні традиції тощо. Партизани були майже невразливі. Вони повинні були не дозволяти противнику відновлювати висаджені у повітря містки, дороги тощо (там же, стор. 108–109). І все це, тобто партизанський рух, Сталін знищив після укладання пакту «Молотова-Ріббентропа».

Усі перераховані мною факти і події свідчать, що Сталін не готувався обороняти Совєцький Союз. Він готувався до агресії, до нападу на Німеччину. Але Гітлер першим наніс удар. Досить совєцьким військам було відійти на кілька кілометрів — і це вже був кінець. А більшість їх у перший же день війни відійшла, ні, скоріш утікла на десятки кілометрів. І ліпші у світі совєцькі танки залишилися без палива, боєприпасів і запасних частин. Раптовий удар по прикордонних скупченням військ, складах і совєцьких аеродромах — мав страшні наслідки. Ворог запанував у повітрі. Він збиває наші літаки-розвідники. Совєцьке командування не бачить і не знає, що у данний момент робить ворог. І хоча у німців мало танків, всі вони старі, але німецьке командування зряче, а наше сліпе. Ще й карт власної території у нас немає… І б’ють нас нещадно, розпатрошують Червону армію, оточують окремі скупчення військ і знищують…

А як старанно комуністи готувалися до Другої Світової війни! Задля світової революції їм нічого не шкода. Витратили десятки тисяч тон золота. Зруйнували сільське господарство і культуру. Але, слава Богу, світову революцію не здійснили…

4. ОЗБРОЄННЯ АРМІЙ ТИРАНІВ. ЦІНА ВТРАТ І ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

Співставивши озброєння Вермахту і Червоної армії станом на 22 червня 1941 року ми впевнемося в тому, що Червона армія була набагато краще озброєна, ніж Вермахт. Сильніше її армій в усьому світі не було. Вона була самою сильною армією світу, а тому мала можливість не просто перемогти будь-яку армію, в тому числі й гітлерівську, а й вщент знищити, розтрощити її. Адже вона мала понад **24000** танків, у тому числі **1363 Т-34 і 677 КВ.** Із резерву до Червоної армії таємно було призвано 200 тисяч водіїв тракторів. А професійний водій трактора поведе будь-який танк — не велика різниця. А які танки будували? Світ таких ще не знав і не бачив. Візьмемо танк Т-35. Він створювався не для скороплинного

танкового бою, а для підсилення наступаючих військ при прориві фортифікаційних смуг на кшталт «Хейльсбергського трикутника» у районі Кенінгсберга (тепер Калінінград). А танк КВ — для прорива. Танк КВ-2 з 152-мм гаубицьою — для знищення фортифікаційних споруд. Але цих споруджень на нашій територій немає. Вони на території противника, і Сталін готувався їх зломити. Для цього і бетонобійні снаряди виробляв… (В. Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, зокрема стор. 386–403). На початок війни в Європі Гітлер мав **57** підводних човнів, а Сталін тільки на Балтиці — **65**. Хіба це не доказ активної підготовки Сталіна до Другої Світової війни? Якщо Гітлер почав створювати важкий танк у 1942 році, то Сталін свій важкий танк КВ випробував під час Зимової війни у Фінляндії. Запустив його у серійне виробництво і взяв на озброєння ще у 1939 році. Вироблені танки таємно перекидав до німецького кордону (там же, с. 404–412). А танк БТ, танк-агрессор. Мав дизельний двигун і швидкість 100 км/час. Запас ходу — 700 кілометрів. Здатний був форсувати глибокі ріки по дну майже під водою. У танків БТ був невеликій *недолік* — їх неможливо використати на совєцькій території. Бо нема належної якості доріг. Їх готували для війни на теренах Західної Європи. Тому, коли Гітлер напав — усі танки БТ були покинуті (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 28–30).

І так. Совєцький Союз — учасник Другої Світової війни з 1939 року. Цей висновок зробив і безапеляційно довів у своїх творах письменник Віктор Суворов. Хто не читав — раджу уважно прочитати його правдиві твори і запам'ятати їх: у них, як у дзеркалі — життя наших предків. А в мемуарах совєцьких комуністів ви правдивого освітлення подій більшовицької доби не знайдете. У кожного червоною ниткої проходить: «Винуватці розв'язання Другої Світової війни — імперіалисти Німеччини і всього світу». А Сталіна з його режимом нащадки тих комуністів не звинувачують — приховують ганебну роль палія війни. Якщо Сталін не був палієм війни, то навіщо він озброював свою армію самою новітньою зброєю і у незбагненно великій кількості? Нащадкам слід знати, що, крім перерахованого мною озброєння, за 1927–1937 роки було вироблено **24708** бойових літака. Червона армія мала найкращі у світі гаубиці, гармати, мінмомети тощо. І майже все (перераховане і не перераховане мною) озброєння, тисячі ешелонів цистерн пального, про-

довольства, снарядів, мін, набоїв до стрілецької зброї, вибухівки, іншої військової амуніції, понад **5** мільйонів солдат і офіцерів Сталін зосередив на західному кордоні. Зосередив поблизу кордону від Чорного моря до Північного Льодовитого океану.

Усю совєцьку авіацію Сталін розташував на польових аеродромах за 2–5 кілометрів від німецького кордону. Наприклад, літаки-винищувачі 123-го полку і багатьох інших, набор висоти здійснювали над німецькою територією. На той час Сталін, мріючи здійснити світову революцію, забезпечив Червону армію, так звану армію-визволительку, найсучаснішою зброєю. А тепер спробуйте собі уявити, якими зусиллями народа це досягалося і якими темпами здійснювалося? Якщо *тільки з 1 січня 1939 року по 22 червня 1941 року Червона армія отримала* **17745** *найкращих у світі бойових літаків (МіГ-3, Ер-2, Як-2 і Як-4, Іл-2 і Іл-4, Су-2, Пе-2 і Пе-8) та* **7000** *танків (Т-34, КВ, Т-28, Т-35, Т-37, Т-38, Т-40, БТ-7 і БТ-7М), у тому числі* **Т-34 — 1363, КВ — 677***, рівних яким не тільки у Гітлера, а й у світі не було.* Навіть легкому совєцькому танку БТ-7М (з двигуном потужністю 500 кіньських сил) Гітлер не міг протиставити жодного свого танка. Самий потужний двигун, який був у Німеччині на той час, мав 300 кіньських сил. На сталінських танках стояли довгостволі гармати від 75 до 120 міліметрів, здатні пробивати броню будь-якого німецького танку. Навіть на **2595** бронеавтомобілях стояли довгостволі 45-мм гармати, які пробивали броню будь-якого німецького танку. **9000** танків Т-26 з довгостволими 45-мм гарматами, виробленими до 1939 року, було достатньо, щоб розгромити усі гітлерівські танкові сили. Снаряди гармат цих танків пробивали броню будь-яких гітлерівських танків.

Сталін налагодив виробництво не тільки кращих у світі важких та середніх танків, а й літаків, підводних човнів і військових кораблів. Під багнетом у нього стояло понад п'ять мільйонів бійців і офіцерів. Додайте сюди понад десять загальновійськових дивізій енкаведе і не меншу кількість залізничних військ. Совєцький Союз мав понад мільйон підготовлених для дій на ворожій території бійців-десантників з парашутами і біля тисячі транспортно-десантних літаків ТБ-1, ТБ-3, багато літаків Р-5 та У-2, будував транспортно-десантні літаки «Дуглас ДС-3» тощо. У 1941 році німецька армія зустріне в бою радянські танки КВ-1 вагою 47 тон і лише через два

роки на її озброєнні почнуть з'являтися танки «Пантера» та «Тигр» бойовою вагою 44,6 тон. Але і ці танки для сталінських танків Т-34, а тим паче для Т-44, КВ-1, ИС-1, ИС-2 не були загрозою, тому що у них на озброєнні були короткостволі 75-мм гармати і вони не могли пробити броню сталінських танків.

Червона армія мала плаваючі танки Т-37 і Т-38, озброєні кулеметами. Гітлер таких не мав. Усі сталінські танки мали запас ходу 400–900 кілометрів, а гітлерівські — до 150 кілометрів. Кількість сталінських танкових стволів **160-**кратно перевищувала кількість гітлерівських. На гітлерівських танках стояли бензинові двигуни у 100–150 кіньських сил, а на сталінських — дизельні у 500 і більше кінських сил. Якщо Сталін не готувався до війни і не був готовий, то постає питання: навіщо у березні — квітні 1941 року за його вказівкою Жуков знищив інструкторів з організації партизанського руху і ліквідував усі партизанські бази на території Білорусії, які були таємно створені на випадок війни на території Совєцького Союзу? Навіщо трубопроводи палива до самих кордонів підтягнув, танки біля кордону зібрав? Чому мости не мінував і навіщо всі прикордонні аеродроми літаками забив? Навіщо паливо, вибухівку, снаряди десяткі тисяч вагонів до кордону підігнав?

І ще. Яким чином могли потрапити у полон до німців безліч вищих командирів Червоної армії і безліч штабів самого високого рівня? (там же, стор. 285). Що вони робили на німецькому і румунському кордонах? Для чого їх там розмістили у червні 1941 року? Для чого складовим елементом кожної армії був мотострілецький полк НКВС, який складався із загороджувальних загонів? Зокрема, позаду Південного фронту в червні 1941 року було дев'ять полків, окремий отряд і окремий батальйон НКВС (ВІЖ, 1983, № 9, стор. 31). Крім мотострілецьких полків НКВС створювалися окремі загороджувальні загони НКВС, які негайно уводилися до складу формуємих корпусів і армій. Дивно: нападу Німеччини не чекаємо, а створити і розгорнути загороджувальні загони у самих кордонів не забули (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 67). Не забув великий Сталін застосувати у агресивній війні і свої батальйони особливого призначення — найбільш агресивні ударні формування совєцької каральної машини. Вони першими переходили кордон під час так званого «звільнення» Польщі, Бесарабії, Буковини, Естонії, Латвії, Литви, Фінляндії. Раптовим ударом знешкоджували

кордонні пости противника. Захоплювали містки, різали зв'язок, знищували невеликі групи противника, тероризували населення. Після того, як їх обганяли частини Червоної армії — переходили до зачистки території, вилученню небажаного елемента і його знищення. Як це робилося, свідчить документ, датований 19 вересня 1939 року, який описує ситуацію на одній маленькій кордонній заставі НКВС на третій день так званого совєцького «визвольного походу» в Польщу. Тоді осназівці проконвоювали через кордон 600 полонених (офіцери, поміщики, священики, жандарми, поліціянти і інший люд). І цей страшний потік, хлинувший у перший день «визволення» набирав силу. Осназ більшу частину «полонених» не передавав до ГУЛАГу, а залишав у своєму розпорядженні. Наприклад, табір єстонських офіцерів, захоплених частями Осназ, мав у своєму індексі букви «О» і «Н». Цього цілком достатньо для висновку: товариш Сталін не планував цих людей випускати живими.

Пік роботи осназівців — 14 червня 1941 року. У той страшний день була проведена депортація мирних мешканців із прикордонних районів. Більшість з них ніколи не побачать рідного неба. А по той бік кордону німецькі батальйони СС провели точно таку ж операцію по виселенню мешканців із прикордонної смуги (там же, стор. 69). Брати-близнюки — не інакше. І загадковим є той факт, що Осназ НКВС «вичистив» усю прикордонну територію і залишився на ній. Навіщо? Зрозуміла присутність гітлерівських карателів у прикордонній смузі — вони готуються чистити Совєцький Союз, а ось наші, совєцькі карателі, вони-то що роблять у прикордонній смузі?

Сталін збільшує кількість каральних військ. У першій половині червня 1941 року НКВС нараховує десятки дивізій. Рахунок особистого складу пішов на сотні тисяч. Усі щойно створені дивізії перекидаються на західний кордон. Звісно, не для оборони. Для оборони піхота потрібна. А тут каральні війська НКВС з гаубицями! На самому кордоні! Це добре для нанесення удару і дуже погано — для відбиття удару противника. Тобто, вони створювалися для вторгнення на територію Німеччини. А Гітлер враз, своїм нападом 22 червня 1941 року, зробив беріївських танкистів, мотострілків і артилеристів безробітними. Згодом, багато дивізій НКВС були перетворені у звичайні стрілецькі дивізії Червоної армії (там же, стор. 70–72).

Прикордонну смугу забезпечення Сталін знищив. Знищив щит, напічканий ловушками, загородженнями, перепонами, мінними полями тощо, який Совєцький Союз мав використати проти агресора. Зазвичай, тут обороняющаяся сторона не веде ніякого масштабного будівництва, не тримає великих військових формувань та великих запасів. У цій смузі заздалегідь готують до вибуху усі наявні містки, тонелі, дороги. У Сталіна все навпаки. Колючій дріт і всі інші перепони він зняв. Усе розмінував і вивів головні сили Червоної армії прямо до кордону, не прикриваючи місця їх дислокації ніякою смугою забезпечення (там же, стор. 73). Зверніть увагу на таку деталь. Для невоюючого Совєцького Союзу 12 червня 1941 року у Мурманськ приходить перша партія зброї від воюючої Англії. І дуже дивно, що воююча країна, якій не вистачає зброї, поставляє її невоюючій країні! Німеччина теж поставляє Сталіну озброєння, у тому числі і недобудований, тобто, новітній важкий крейсер «Лютцов». Залишаючись формально нейтральним — Сталін отримував озброєння від обох воюючих сторін. 21 червня 1941 року США офіційно виразили свою решимість підтримати Сталіна у війні проти Німеччини. Гітлер не міг знати про цю угоду у той же день. Проте, він знав, що США на боці Сталіна.

Американський конвейєр допомоги Сталіну був запущений ще на початку тридцятих років. У січні 1939 року він набрав карколомних швидкостей і нищівної потужності. 19 серпня 1939 року на засіданні Політбюро Сталін заявив: «Згодом усі народи, що потрапили під «захист» переможної Німеччини, …стануть нашими союзниками. У нас буде широке поле діяльності для розвитку Світової революції». А 19 серпня 1939 року Сталін знав, що починає Другу Світову війну. Це був звір, криваве дике чудовисько! Проте, поплічники і підлабузники величали його не інакше, як «геній усіх часів і народів» (В. Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 188–197). За таких обставин виходить, що Сталін готувався до війни, навіть на власній території. А коли впевнився, що майже все готове для агресивної, загарбницької війни, для війни на чужій території — ліквідував партизанські бази за минуванням потреби. Але він дуже помилився. Війна почалася саме на нашій території, а не на чужій. Гітлерівські війська окупували Білорусію, а секретних партизанських баз не було. І все треба було починати спочатку. Створювати бази та організовувати партизанський

рух за рахунок життів сотень тисяч білорусів. Адже за зв'язок з партизанами гітлерівці спалили 628 білоруських сіл разом з їхніми мешканцями. Величезну ціну заплатили ми за «безпомилковість» і самовпевненість Сталіна та амбіції провідника його ідей Жукова. Тепер ми знаємо — Сталін не встиг! Не встиг у намічений термін розпочати загарбницьку війну проти гітлерівської Німеччини й інших країн і народів світу!

Якщо Совєцький Союз не збирався нападати на Німеччину, був миролюбною державою, то навіщо він сприяв поразці Польщі у війні з Гітлером і 17 вересня 1939 року став учасником Другої Світової війни, ударивши у спину польській армії, що заповзято захищала Варшаву? Захопив частину її території, розстріляв понад 22 тисячі польських офіцерів, створив спільний з Німеччиною кордон? Навіщо Сталін стягнув всю свою військову могуть на західний кордон країни?

Сталін знищив своїх ворогів і мільйони людей, щоб змусити решту беззаперечно виконувати свої накази. Він очистив партію комуністів, армію і інші силові структури від зайвих, на його погляд, людей (здебільшого, справжніх ворогів народу), а тих, що залишилися, підкорив своїй невгамовній волі, віддав все, що мала країна, військовій промисловості. У свій час підтримав Гітлера, допоміг йому піднятися на ноги, підштовхнув до війни і чекав, коли війна спустошить Європу. Він витратив десятки тисяч тон золота за німецьку, французьку, англійську, італійську, швейцарську технології. Перебудував промисловість на режим військового часу. Особисто контролював створення танків і літаків для майбутньої війни. Біля кордону зібрав величезні запаси боєприпасів, палива і всього, що потрібно для переможної війни на чужий території: автострадні танки, штурмову авіацію, планерістів і десантників… І ось коли велике підприємство готове — Гітлер його зірвав (В. Суворов, Очищення, Москва, 2000 рік, с. 468–469).

Все, що є у Сталіна — орієнтовано на захоплення, на скоєння агресії, нічого — на оборону. Він завжди вводив в оману усіх своїх ворогів і наносив їм смертельні удари. І ось вперше у житті, у самій головній справі, Адольф Гітлер розгадав його задум і ударив першим. Сталін не вірить, не хоче вірити, що Гітлер напав, що він зірвав «звільнення Європи» і гонить війська у наступ, у самовбивчі атаки. До того ж зняв з фронту наймогутніший у збройних силах танковий

корпус, завантажив у залізничні ешелони і (27 червня 1941 року) скерував проти Фінляндії. Понад 600 літаків-штурмовиків і бомбардувальників безперервними хвилями налітали на маленьку але горду Фінляндію і скидали на неї смертельний і руйнівний вантаж… Наче у помсту за поразку у Зимовій компанії… І зупиняється мудрий Сталін тільки тоді, коли німці вщент розгромили 4-ту танкову армію, оточили Західний фронт, зокрема, 3-ю, 10-ту і 13-ту армії (там же, стор. 470–471).

А тепер дещо згадайте! …Сталін заздалегідь готується до вторження у Польщу. 12-у армію вторгнення укомплектував українцями, розраховуючи на давню польсько-українську ворожнечу. На чолі армії поставив генерала С. К. Тимошенко, а поруч з ним багато командирів українського походження. Навіть резервістів-українців до цієї армії призвали і вони склали у ній переважну більшість. Після завершення так званого «визволення» Польщі національний склад цієї армії знову змінюється. Головні посади у ній очолили росіяни, але більшість її особового складу уже не українська, і не російська. Тепер він, здебільшого, складається із вояків кавказьких національностей, а це свідчить, що Сталін готує 12-у армію для війни у горах — Румунія у нього під прицілом. Так у степах України з'явилися гірські дивізії (В. Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 152–154).

Станом на 22 червня 1941 року Сталін більшість новітнього озброєння армії зосередив вздовж західних кордонів. Навіщо це керманичу миролюбної країни? Для кожного бійця були надруковані російсько-німецькі, російсько-румунські, російсько-французькі й інші розмовники. У величезних сховищах Шауляя і Тирасполя, в окремих залізничних вагонах зберігались топографічні карти усіх країн Європи, виготовлені на папері найвищої якості.

І не згадують сталінські генерали у своїх мемуарах про те, що 13 червня 1941 року особовому складу 9-го особого стрілецького корпусу були видані російсько-румунські розмовники. Для чого їх видали? Доказом активної підготовки Совєцьким Союзом нападу на Німеччину є й директива командуючим військовими округами від 13 травня 1941 року: у кожному із семи округів (всього їх було 16) розгорнути по одній новій армії. Командуючим округами очолить ці армії і рівно через місяць почати перегрупування на захід. Навіть ув'язнених Сталін використовував і формував з них

військові з'єднання. Зокрема, декілька полків і дивізій 24-ї армії, що тайно була висунута із Сибіру, 63-й стрілецький корпус 21-ї армії, 69-й стрілецький корпус 20-ї армії і інші отримали у німців назву «чорних». Чому? Адже Червона армія одягнена у обмундирування зеленого і сіро-зеленого кольору. Звідки обмундируванню чорного кольору з'явитися? Якої воно армії? (В. Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 223–224, 227).

Скористаємося свідченнями генерала Калініна, якому Сталін доручив сформувати десять нових дивізій: «З'єднання формувалися у таких місцях, де раніше взагалі не було військових частин. З відвідування цих пунктів я й почав свою роботу. Перший мій виліт до одного з міст Сибіру, де за декілька років до війни, у лісовій глухомані, було побудоване барачне містечко для лісорубів. Його-то й використовували для розташування частин формуємого з'єднання. Майже із усіх сторін містечко обступила непролазна тайга». Здебільшого у таких місцях до початку війни генерал Калінін «лісорубами» укомплектував 24-у армію і таємно підготував її до відправки на захід. Цих «лісорубів» навіть не перевдягали у військову форму. Ось чому армія, яку Калінін теємно перекинув на захід, находиться на довольствії ГУЛАГу, а не Генштабу Червоної армії. Під час війни Сталін ще більш почистив ГУЛАГ і відправив на фронт здібних носити зброю. Інколи за браком часу і обмундирування зеків відправляли на фронт у їхній одежі. В принципі різниця невелика: ті ж кірзові чоботи, що і у солдата, взимку — та ж шапка на рибачому хутрі, у любий сезон — бушлат, який від солдацького тільки кольором відрізняється (там же, стор. 233–237).

Рокосовські із ГУЛАГу йшли до армії, попередньо підгодувавшись у Сочі, а сільські чоловіки — минуючи Сочі. Тому і вигляд у них був, наче вони пройшли німецькі концтабори. У кожного з них — мозолисті руки, брите чоло і худоба на обличчі… І якщо німецька армія зустріла дивізії і корпуса, укомплектовані в'язнями, на початку липня у складі армій, прибуваючих із далеких уральських, сибірських, забайкальських провінцій, це свідчить, що Сталін дав ув'язненим зброю в руки до 22 червня 1941 року (там же, стор. 238–239). А розвідка Німеччини мала оцінити ситуацію і дати відповідні рекомендації уряду. Головні питання, на які треба дати відповідь: якщо ми не нападемо, то що буде робити Сталін — забере від в'язнів зброю і поверне їх до ГУЛАГу чи відпустить

їх по хатах? А можливо, у Сталіна є інші варіанти використання озброєних в'язнів, таємно стягнутих до німецьких кордонів? Чому, доки німецька армія стояла обличчям до Совєцького Союзу, Сталіну вистачало особового складу, а як тільки повернулася обличчям на захід, а до його спиною — знадобилося багато командирів вищого рангу? Чому вагони з ув'язненими колишніми червоними командирами спішать до Москви? Там їх ввічливо зустрічають на Луб'янці, пояснюють, що сталася помилка. Кримінальна справа припиняється, судимість знімається. І відновлені командири спішать у Сочі поправити здоров'я, а звідти — під бойові прапори…

Зважте, чекісти не відповідаючого на запитання клали в труну і закопували у землю. Згодом відкопували і продовжували допит. У принципі так робив і Сталін у передвоєнний період. Тільки він не клав репресованих у труну і не закопував їх живими. Їхнє життя він робив багато гіршим. Тисячі командирів потрапили до ГУЛАГу. Деякі з них мають смертні вироки. Інші мають тривалі строки і відбувають їх на Колимі, де життя не краще у порівнянні з розстрілом. І тут людей, які простилися з життям, везуть у м'яких вагонах, відгодовують у номенклатурних санаторіях, дають в руки колишню владу і «можливості спокутувати провину». Звання генеральського не присвоюють (тобто, не дають ніяких гарантій взагалі) — командуй, а там подивимось… Чи можемо ми представити собі, як всі ці комбриги і комдиви рвуться у справу? У справжню справу! Спробуйте невинному винести смертний вирок, а потім дайте йому роботу, за виконання якої настане прощення і відновлення на колишній владній висоті. Як ви думаєте, постарається він виконати роботу? Сталінський розрахунок був точний. Багато колишніх в'знів служили Сталіну вірою і правдою, рвалися у бій і своїми справами і кров'ю довели, що достойні довіри. Вони були смертниками, запаленими бажанням справою і кров'ю (своєю і чужою) вернутися на висоти, з яких Сталін їх скинув.

На західних кордонах Совєцький Союз мав п'ять військових округів, до яких таємно, але інтенсивно стягувалися війська. Із вісьми внутрішніх військових округів до західних кордонів таємно пішли всі армії, корпуса, дивізії і майже всі генерали і штаби. У Середньоазіатському і Закавказькому військових округах йшла інтенсивна підготовка до «визволення» Ірану. Незважаючи на це, 27-й механізований корпус таємно із Середньої Азії перекидається

до румунського кордону, на заплановану Сталіним війну, а коли Гітлер почав свою війну — його розформували. Зокрема, розформували ще 28 механізованих корпусів, у кожному з яких передбачалося мати понад 1000 танків, як такі, що готувалися не для оборонної війни, а для нападу… За наказом Сталіна на початку червня 1941 року на західних кордонах були зосереджені усі совєцькі повітряно-десантні війська. Вони ж не для оборони країни там зібрані були…

Одним із свідчень підготовки нападу на Німеччину є створення фронтів, які зазвичай створюються на початку війни. На західних кордонах офіційно існують військові округи, але йде неймовірна концентрація військ. Якщо зрівняти потужність Далекосхідного фронту — три звичайні армії, то Західний особливий військовий округ має чотири армії, у тому числі три ударні і одну надударну. Крім того, на його територію прибувають ще три армії Другого стратегічного ешелону. На Далекосхідному фронті — один механізований корпус, а у Західному окрузі їх шість. На Далекосхідному фронті немає повітряно-десантних військ, а у Західному окрузі — цілий корпус. При цьому, Західний військовий округ не самий потужний, Київський — багато потужніший. І якщо на Далекому Сході фронт створено так, щоб усі про це знали, то п’ять фронтів на заході — щоб ніхто про це не знав. Північний, Північно-Західний, Західний, Південно-Західний і Південний фронти були створені ще у лютому 1941 року. Бо саме тоді військовим радам прикордонних округів були направлені вказівки негайно облагодити фронтові командні пункти (ВІЖ, 1978, № 4, стор. 86). Офіційно ж було оголошено про створення згаданих фронтів — після німецького вторгнення. Таким чином, розгорнувши у лютому 1941 року командні пункти фронтів, Совєцький Союз фактично вступив у війну проти Німеччини, хоча про це і не заявив офіційно. Себто, мир між Німеччиною і Совєцьким Союзом перестав існувати (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 269–271).

Війська створених фронтів аж ніяк не збиралися залишатися на «зимових квартирах». Вони, на чолі командуючого, готувалися йти вперед на територію противника, а виконувати обов’язки губернатора повинен залишитися хтось поменше рангом. Задля цього кожному командувачу фронтом додатково була введена ще одна посада заступника. Наприклад, чотири армії, десять окремих корпусів

і десять авіаційних дивізій, розташованих на території Київського особого військового округу, підуть на територію противника. Їх поведе командувач фронтом генерал-полковник М. П. Кірпонос. У нього залишиться чисто військова функція, а чисто територіальні функції він передасть заступнику генерал-лейтенанту В. Ф. Яковлеву.

Щодо фронтової системи зв'язку, як пише генерал-лейтенант П. М. Курочкін (Позивні фронту, стор. 117), то вона була завчасно добре підготовлена і налагоджена. «Усі документи плану, частоти, позивні, паролі зберігалися у штабі округу, і у випадку війни їх треба було розіслати у війська. Радіостанцій у окрузі нараховувалося декілька тисяч, отже, щоб перебудувати роботу на військовий лад, потрібно було мінімум тиждень. Проводити ці заходи завчасно не дозволялося» (там же, стор. 115). Попередній сигнал мав поступити з Москви. Тобто, план перестройки зв'язку був створений не для умов оборонної війни, а наступальної, агресивної, з періодом таємної підготовки до неї. І цей таємний період останніх приготувань Червоної армії до вторгнення наступив.

Зокрема, 19 червня 1941 року генерал-майор військ зв'язку П. М. Курочкін отримав наказ: «Діяти по великому плану». І так, цілком секретні відомості, які можна доводити до виконавців *тільки у випадку війни,* почали доводити до тисяч виконавців. Це незворотний процес. Вернути секрети і сховати у сейфах більш неможливо. Війна стала неминучою. І якби Гітлер вирішив здійснити напад на Совєцький Союз на кілька неділь пізніше, то Червона армія прийшла б у Берлін не в 1945 році, а раніше.

Отже, усі сховища західної прикордонної смуги були завалені набоями, парашутами, продовольством, обмундируванням вищого ґатунку, паливно-мастильними матеріалами, запасними частинами та іншою військовою амуніцією, а що не вміщалося у сховища — зберігалося прямо неба, у лісах або у вагонах. Все це військове майно безперервним потоком продовжувало йти залізницею у бік кордону… На всіх фронтах боєприпаси находилися у залізничних вагонах, що зазвичай робиться перед підготовкою наступу на велику глибину. Західний фронт тільки на невеликій станції Калинівка мав 1500 вагонів боєприпасів. Величезні потоки військ Червоної армії до 22 червня 1941 року прямували до західних кордонів Совєцького Союзу і на початок війни частина військ знаходилася

у залізничних вагонах. На залізничних шляхах на початку червня знаходилося **47 000** вагонів з військовими вантажами, які рухалися до західного кордону (ВІЖ, 1985, № 3, стор. 67). На одних станціях вивантажувалися штаби, які не мали військ, у інших місцях — війська без штабів. Інші дивізії Першого стратегічного ешелону рухалися своїм ходом у бік західного кордону. Німецька розвідка небезпідставно вважала, що Сталін здійснює величезне нарощування військової могутності саме для нападу… Прикордонні аеродроми, полігони, гаражі і нашвидкоруч збудовані ангари були переповнені військовою амуніцією та технікою: автомобілями, танками, тягачами, гарматами, літаками, бомбами, снарядами, набоями тощо. На початок Другої Світової війни Сталін мав **31** армію. Лише у Другому стратегічному ешелоні Червоної армії знаходились понад **77** дивізій, по 10–15 тисяч бійців у кожній, озброєні кращою у світі зброєю. А всього було **198** стрілецьких дивізій. Додайте сюди **десятки мотострілкових, танкових та моторизованих** дивізій і міф про неготовність Сталіна до війни лусне, як мильна бульбашка.

Знаменита штрафна 16-та армія була таємно сформована у травні 1941 року, завантажена у ешелони і рухалася на Україну, у район Шепетівки. Упереджуючий німецький удар застав її, як і інші армії, корпуса та дивізії, у залізничних ешелонах… А червона комуністична пропаганда брехливо запевняла нас, що Сталін до війни не готувався, що Гітлер напав зненацька. І щонайбільше нас обманював «улюблений» маршал Г. К. Жуков, мемуари якого до цього часу використовуються у цій великій брехні. Отже, крім Сталіна і Жукова, ніхто не міг краще знати стан оборони Совєцького Союзу. Вони достеменно знали наявність і стан озброєння Червоної армії перед війною у порівнянні з озброєнням вірогідних супротивників. Адже Жуков перед нападом Гітлера очолював Генеральний штаб Червоної армії і саме він, за таємною вказівкою Сталіна, на 6 липня 1941 року спланував напад на Німеччину. Саме згідно директив Генштабу, направлених у війська відповідно до вказівки вождя, задля збільшення моторесурсу бойової техніки, були вивантажені набої і снаряди з танків і бронемашин. З літаків — набої і бомби. Зняті двигуни і гармати для поточного ремонту і технічного обслуговування. І саме Жуков контролював виконання вказівок великого і мудрого Сталіна. Він вимагав у стислий термін здійснити

технічне обслуговування і ремонт. Привести війська у повну бойову готовність до початку липня 1941 року. І вони встигли б, якби Гітлер їх не упередив…

Зважте, десятки тисяч танків, бойових літаків, безліч артилерії та набоїв до неї, десятки тисяч ешелонів цистерн пального, запчастин, іншої військової амуніції, мільйони солдат і офіцерів зосереджені на нашому західному кордоні прямо неба. Як таке скупчення військової техніки, озброєння і живої сили могла не помітити німецька розвідка? А хіба вона не оцінила якість і кількість виготовлених топографічних карт усіх без винятку європейських країн? Німецька розвідка добре розуміла, що вони не для туристів, а для вояків Червоної армії виготовлені. Новенькі, на якісному папері, з усіма змінами, навіть за 1940 рік. Щоб вони не заблукали там. І на всякий випадок на західний кордон їх відвезли. Понад двісті тисяч тон. У німецькій розвідці не дурні люди були. Добре розуміли, для чого ми десятки мільйонів кишенькових розмовників виготовили, на різних мовах країн Європи. Безперечно, для того, щоб наші вояки могли порозумітися з пролетаріатом будь-якої країни. І не випадково на західний кордон відвантажили…

«Миролюбний» Сталін загарбав країни Прибалтики, Польщу розділив з Гітлером, Бесарабію відібрав у Румунії тощо. І раптом, у травні 1941 року, його погляди змінилися. Совєцька преса забалакала про те, що народи Європи хочуть миру і з надією дивляться на Червону армію (Газета «Правда», 6 травня 1941 року, передова стаття). Це були ті ж самі слова, які проголошувалися перед кожним комуністичним «визволенням» (В. Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 178). Спочатку Сталін пактом Молотова-Ріббентропа відкрив шлюзи Другої Світової війни і радів, дивлячись, як «шакалы рвут шакалов», а тепер «згадав» про народи, яким захотілося миру, які, начебто, з надією дивляться на Червону армію. Як бачимо, цинізм Сталіна не має меж. 6 травня 1941 року Генштаб передав у штаби прикордонних округів директиву у якій, зокрема, сказано: «…быть готовым по указанию Главного командования нанести стремительные удары для разгрома противника, перенесения боевых действий на его территорию и захвата важных рубежей» (В. А. Анфилов, Бессмертный подвиг, стор. 171).

Якщо ми готуємося оборонятися, то така деректива солдату непотрібна. Він самостійно застосує зброю. Право і обов’язок солдата — убивати кожного, хто намагається проникнути на охороню-

ваний об'єкт. Солдат на державному кордоні — це солдат на бойовому посту. У оборонній війні йому не потрібні накази і директиви. А згадана директива передбачала вступ мільйонів солдат Червоної армії у війну за єдиним наказом, який поступить від совєцького Головного командування. А Головне командування (десь там у Кремлі) ще не установило дату початку війни і війська мають чекати на це…

13 червня 1941 року для Совєцького Союзу наступив критичний момент, після якого події приймають незворотний характер. Війна стала неминучою іменно літом 1941 року незалежно від того, як поступив би Гітлер (В. Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 269–260). Свої звинувачення на адресу комуністів і їхнього керманича Сталіна щодо підготовки і розв'язання Другої Світової війни я хочу закінчити словами адмірала флоту Совєцького Союзу Н. Г. Кузнєцова: «Для мене безперечне одне: Й. В. Сталін не тільки не виключав можливості війни з гітлерівською Німеччиною, навпаки, він таку війну вважав… неминучою… Й. В. Сталін вів підготовку до війни — підготовку широку і різнобоку, — виходячи із встановлених ним самим… строків. Гітлер порушив його розрахунки» (Н. Г. Кузнєцов, Напередодні, стор. 321). Адмірал відверто і зрозуміло каже, що Сталін вважав війну неминучою і серйозно до неї готувався. Але Сталін не мав наміру вступати у війну у відповідь на німецьку агресію, а в момент, який сам вибрав. Іншими словами, Сталін готувався ударити першим, тобто, вчинити агресію проти Німеччини, але Гітлер наніс упереджувальний удар і усі плани Сталіна зламав (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 316).

Факт підготовки війни Сталіним і випередження її початку Гітлером на два тижні підтверджує генерал армії С. П. Іванов (С. П. Іванов, Начальний період війни, стор. 212), а створення величезних запасів продовольства, боєприпасів, рідкого палива, обмундирування тощо, пояснює журнал — офіційний друкований орган Міністарства Оборони СССР. Він дає однозначне пояснення: для наступальних дій і додає, що німецький напад зірвав совєцькі плани (ВІЖ, № 4, 1984, стор. 34). Тієї ж ночі, тобто, з 21 на 22 червня 1941 року, намічалося переміщення у західні райони країни керівників Наркомату оборони, НКВС, Наркомату держконтролю і інших найважливіших установ. Цель поїздки — війна. Для кожного лідера була створена змішана група із вищих представників

керівництва, найбільше важливих у війні наркоматів. Вранці 21 червня 1941 року створення груп було завершено і кожна група чекала свого лідера, який знаходився у Кремлі на останньому засіданні Політбюро, щоб таємно супроводити його на війну. Усі члени груп знають, що Совєцький Союз уже вступив у війну проти Німеччини, хоча про це ще офіційно не оголошено і хоча бойові дії ще не почалися. Для того групи й направляються таємно на захід, щоб ці дії почати!

…Ніхто, включаючи і лідерів груп, які засідають в Кремлі, не підозрюють готующогося німецького вторгнення. Більше того, коли такі свідчення починають поступати каскадом, висші керівники відмовляються у них вірити. Із Кремля, із Наркомату оборони сиплються на кордон директиви і грізні телефонні оклики: на провокації не піддаватися! Ось тут і виникає питання: якщо совєцькі керівники не вірять у можливість німецького вторгнення, на яку ж війну вони зібралися? Відповідь одна: на війну, яка повинна початися *без німецького вторгнення.* Групи супроводження лідерів проводять виснажливі часи в очікуванні, і нарешті, в 6 ранку 22 червня 1941 року їм повідомляють, що поїздка до західних кордонів відміняється, тому що Гітлер сам почав війну (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 318–323). Пару тижнів не вистачило мудрому Сталіну, щоб розпочату Гітлером Другу Світову війну продовжити за його власним сценарієм — розпочати Світову революцію. Марксист-нацист-фашист Гітлер, зірвав плани марксиста-комуно-фашиста Сталіна і наніс ніщивний могутній випереджувальний удар…

Стало очевидним, що напередодні Другої Світової війни Червона армія до оборони країни не готувалася, оборонних планів не мала. Ні совєцькій народ, ні його армія, навіть морально, до оборони не були готові. Комуністична партія готувала народ і армію вести широкі наступальні операції на території ворога (Газета «Правда», 19 серпня 1939 року). І Гітлер дуже добре розумів смертельну загрозу Німеччині з боку Червоної армії, тому вважав напад на Совєцький Союз єдиним для себе захистом. Адже він пам’ятав проголошене Сталіним на завершення Великої чистки гасло «звільнити Європу і весь світ», яке пролунало наприкінці 1938 року… Крім того, зосередивши на кордоні з Румунією **460** тисяч бійців і командирів, **12 тисяч орудій, 3 тисячі танків, 2 тисячі**

літаків, Сталін зажадав повернення Бесарабії і Північної Буковини. Оскільки ці сили здатні були розтрощити Румунію, то руминські війська відійшли, а Совєцькі війська увійшли на терена Бесарабії і Північної Буковини. Ця безкровна війна Сталіна стала останнім попередженням Гітлеру і він дав команду готуватися до нападу на СССР… А дізнавшись про наміри Сталіна напасти на Німеччину 6 липня 1941 року, Гітлер випередив його удар. Він завадив вождю всіх часів і народів мудрому Сталіну стати «визволителем» Європи від німецько-фашистського ярма!

22 червня 1941 року німецька армія вступила на радянську територію, маючи **439 T-IV, вагою 22,3 тони, і 965 T-III, вагою 21,5 тон.** Більшість з них мала на озброєнні 50-мм гармати, а частина — 37-мм. Жодна з них не пробивала броню важкого танка КВ, як і середнього Т-34. Танк КВ з успіхом вступав у бій з десятком німецьких танків і знищував їх, залишаючись неушкодженим. **677** танків КВ, які були на озброєнні Червоної армії на початок Другої Світової війни, мали перевагу над усіма танками Вермахту, разом взятими. Крім цього, у Сталіна 22 червня 1941 року було **1363** танка Т-34. В цілому, не маючи над противником переваги в озброєнні, як кажуть, ні на морі, ні на землі і ні в повітрі, користуючись несподіваністю, Гітлер завадив Сталіну одягти Європі комуно-фашистське ярмо. Завадив використати Червону армію, озброєну новітньою зброєю, добре навчену, одягнену і взуту, забезпечену всілякою військовою амуніцією для поневолення народів світу. Гітлер завадив Сталіну похизуватися перед світом, а Червоній армії пройтись Європою переможним маршем у шкіряних чоботях, які він зберігав для цієї мети у сховищах і залізничних вагонах… Гітлер дізнався про наміри Сталіна і вдарив першим — двадцять другого червня, рівно о четвертій годині…

Гітлер захопив у якості військових трофеїв або знищив сотні тисяч тон запасних частин до військової техніки, саму техніку, мільйони тон паливно-мастильних матеріалів, набоїв та снарядів, все, що Сталін зосередив вздовж кордону для нападу на Німеччину, який намічався на 6 липня 1941 року. Він готувався до нападу, а не до оборони. І, як наслідок, літом 1941 року кадрова Червона армія, чисельністю понад 4 мільйони солдат, офіцерів і генералів без особливого опору здалась значно гірше озброєній німецькій армії… Набагато слабкіша гітлерівська армія за кілька тижнів полонила і зни-

щила мільйони червоноармійців Першого і Другого стратегічного ешелону Червоної армії… І дуже шкода, що Сталін поклав мільйони людей в уральську і сибірську землю заради танкової броні. Побудував заводи на кістках народу, витратив на озброєння накопичений століттями золотий запас країни, посадив інженерів за грати і змусив їх створювати неможливе — найновітнішу військову техніку і зброю. Він загнав сотні тисяч голодних людей у холодні цеха і як наслідок — створив кращі в світі танки, гармати, літаки, підводні човни тощо, а скористатися наслідками титанічної праці так званого совєцького народу НЕ ЗУМІВ… Великий Сталін приніс народам Совєцького Союзу велику біду. Втопив їх в ріках власної крові… Саме тому населення територій, визволених німцями від комуністичного ярма і терору, здебільшого зустрічало носіїв «нового порядку» хлібом-сіллю. Проте жорстокість гітлерівських нацистських фашистів змусила поневолені народи замислитися…

І почалася жорстока боротьба двох кривавих диктаторів між собою. Шкода, що у цю боротьбу були втягнуті десятки мільйонів людей, життя яких ні Гітлер, ні Сталін не цінували і не переймалися його збереженням. Вони безжалісно скеровували свої війська у м'ясорубку заради поневолення інших народів і примусу жити за їхніми нелюдськими законами, законами людожерів. Задля цього вони й розпочали війну, у яку були втягнені народи усіх континентів світу… Але, слава Богу, світ вони не завоювали…

22 червня 1941 року Гітлер наніс комунізму самовбивчий, но смертельний удар. Після цього Сталіну було неможливо підкорити світ. Цю гру він програв. Гітлерівське вторгнення для подальшої долі Совєцького Союзу означало смерть у розстрочку, не інакше. А тим часом Сталіна окриляють мрії про перетворення у республіки СССР Німеччини, Австрії, Франції, Іспанії, Китаю, Кореї, В'єтнаму, Греції, Турції, Лівії, Тунісу, Індії, Італії… (В. Суворов, Очищення, Москва, АСТ, стор. 472–473). Але Гітлер переплутав усі плани Сталіна і почалося щось несусвітнє… Зовсім не так, як пише про підготовку до війни, її початок і «тимчасові» невдачі Головний маршал бронетанкових військ П. Ротмістров. Він однією з причин тимчасових невдач Червоної армії називає нехватку танків і авіації. «Наші танки за якістю перевершують німецькі танки… але танків у нас все-таки у декілька разів менше, ніж у німців (ВІЖ, 1961, № 1). А насправді у Червоної армії на 22 червня 1941 року танків було у

сім раз більше, ніж у Гітлера на Східному фронті. Головний маршал бронетанкових військ це добре знав. Але брехав своєму народу і світовій спільноті. Він просто процитував те, що казав Сталін 6 листопада 1941 року на станції метро «Маяковська». Злочин сторіччя був зірваний і Сталін забалакав про те, що ми, буцімто, до війни не були готові…

До весни 1941 року Гітлер здійснював заходи лише оборонного характеру. До нападу на СССР він серйозно не готувався. Цей факт підтверджує генерал-фельдмаршал В. Кейтель. Під час допиту він заявив: «…усі підготовчі заходи, які ми проводили до весни 1941 року, носили характер оборонних …на випадок можливого нападу Червоної армії. …Ми вирішили… попередити напад Совєцької Росії і неочікуваним ударом розгромити її збройні сили. До весни 1941 року у мене склалася думка, що потужне зосередження російських військ і їхній наступний напад на Німеччину може поставити нас у стратегічному і економічному відношеннях у виключно критичне положення… У перші ж тижні напад з боку Росії поставив би Німеччину у надзвичайно невигідні умови. Наш напад явився безпосереднім наслідком цієї загрози…» (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 315).

Так і сталося. Гітлер раптом… Ай, яй, яй! З викованим у Совєцькому Союзі списом да на нас, миролюбних, напав! Яке віроломство! Попереджувальним, нищівним ударом… Війною пішов на нас! А у нас все лише для наступу… Лише для агресії… Найкращі у світі гармати, гаубиці і літаки, усі плаваючі танки, найновіші, найкращі у світі середні і важкі танки ми зосередили на західному кордоні. А він, клятий Гітлер, упереджувальним! Нищівним! І враз… А ми ж вчилися бити ворога на його території. І баста! Ми не готові боронити рідну Вітчизну. Хіба клятий Гітлер цього не розумів? Навіть смугу забезпечення перед його нападом знищили. Мости і всі підходи до західних кордонів розмінували. Колючий дріт зняли. Збудовані у тридцятих роках тринадцять укріплених районів (УРов), кожний з яких за вогневою могутністю корпусу дорівнює, від Чорного до Балтійського моря — знищили! Йди! Бери нас! Якщо випередиш наш напад. І він випередив… і пішов… Захопив або знищив усе, що «видатні» полководці (Мерецков, Тимошенко, Жуков, Василєвський, Ватутін, Малиновський і інші) півроку старанно зосереджували на наших західних кордо-

нах. Знищив або захопив пальне, стрілецьку зброю, набої до неї, продовольчі, стратегічні запаси Червоної армії. Не дав можливості танкістам добігти до своїх танків, а пілотам — до літаків і завантажити їх боєприпасами. Перестріляв їх до того, як вони добігли до своїх машин. Танки, літаки, автівки, гармати тощо — спалив або захопив без екіпажів. Величезні території країни захопив так швидко, що наші «видатні» полководці не встигли вивезти чи знищити стратегічні запаси і мобілізацію здійснити. Червоні командири не встигли відновити знищені ними УРи і партизанські бази…

«Звільнення» зірвалося. Карти і кишенькові розмовники втратили свою цінність. Проте, вони являли собою небезпеку щодо викриття підготовки нападу. І їх обливали бензином і спалювали… Клятий Гітлер-марксист перехітрив мудрого Сталіна-марксиста, який його до влади привів. Озброїв його армію. По-хітрому, мудро налаштував і підштовхнув до розв'язання Другої Світової війни. Щоб світова спільнота не запідозрила бажання і намірів вождя світового пролетаріату Сталіна у її розв'язанні. Ми ж бо миролюбні! А він, невдячний, сатана у брунатній сорочці, щоправда, теж під червоним прапором, ще й з викованим у Совєцькому Союзі списом, да на нас! Непідготовлених до оборони… Зірвав усі плани наймудрішого Сталіна. Перехитрив найхитрішого!

Ай, яй, яй! Яке віроломство! Та щоб так? Враз! Випереджальним. Нищівним ударом! Пізно вночі оголосив нам війну. Ми й оговтатись не встигли. А рано-вранці напав. Випередив наш напад… А у нас вся військова могуть — лише для наступу. Для агресії. Ще й на технічне обслуговування поставлена. Двигуни з автомобілів, танків і літаків, здебільшого, на ремонт зняті. Гармати і кулементи також на технічному обслуговуванні. Звісно, снаряди, бомби і патрони — на складах… *Вояки навіть окопи копати не навчені… А ми ж бо, взагалі не вчилися оборонятися. Вчились бити ворога на його території. І баста! Власну Батьківщину не готові боронити. А для Гітлера ми навіть полосу забезпечення знищили.* Йди! Бери нас! Якщо випередиш наш напад. Він випередив… І *випереджальним… Нищівним ударом… Знищив Перший стратегічний ешелон Червоної армії, частину Другого стратегічного ешелону — туди ж! Біля 4 мільйонів кадрових солдат з офіцерами і генералами, наче їх і не було, за кілька тижнів, клятий Гітлер знищив або у полон захопив…*

Знищив або захопив надзвичайно багаті військові трофеї: найсучасніші танки Т-40 і Т-50, легкі і плаваючі танки, середні танки — Т-34, важкі танки — КВ; незліченну кількість орудій і літаків, паливо, бомби і снаряди, мільярди набоїв до стрілецької зброї, вибухівку, продовольчі запаси, інше військове майно і амуніцію. Зокрема, захопив 480 гармат-гаубиць 152-мм. Кожна вагою 7270 кіло. Вага снаряда — 43,6 кіло. Дальність пострілу — 17400 метрів. Десять боєкомплектів з ними. А боєкомплект — 60 снарядів і 60 зарядів. Одних лише цих гаубиць вистачило б для розгрому наступаючого угрупування ворога. Та жодна з них пострілу по ворогу не зробила. Орудійна обслуга не встигла під'їхати… Гітлер захопив величезні території Совєцького Союзу так швидко, що наші полководці отямитися не встигли.

Все це свідчить, що владна верхівка комуністів (більшовиків), під «мудрим керівництвом вождя усих часів і народів великого і мудрого» Сталіна, готуючи агресивний напад на Німеччину, знехтувала захистом своєї власної країни — Совєцького Союзу. Ворожа авіація систематично наносила удари по залізничних станціях і шляхах. Графіки руху порушувалися. Вигрузка нерідко здійснювалася не на станції призначення, а в інших пунктах (В. А. Анфілов. Провал «бліцкрігу», стор. 463). За кілька тижнів країна втратила краще у світі озброєння, майже всю кадрову армію і величезну територію. Кілька мільйонів поклали у перші тижні війни, а всього поклали понад двадцять мільйонів міцних і здорових вояків. Це був злочин проти народів Совєцького Союзу.

Генерал-полковник артилерії І. І. Волкотрубенко, зокрема, писав, що тільки один Західний фронт втратив **4216** вагонів з боєприпасами (ВІЖ, 1980, № 5, стор. 71). А фронтів було п'ять… Було захоплено або знищено біля **8500** цистерн пального, що скупчилися на залізничних вузлах і перегонах. Зокрема, 10-а армія, сама потужна на Західному фронті, мала досить запасів палива на складах та у залізничних цистернах — у перші хвилини і часи війни все це утратила (Віктор Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 210–211). А від народу приховують правду. Не хочуть пояснити, навіщо тисячі ешелонів цистерн пального, снарядів, набоїв до стрілецької зброї, продовольства, іншої військової амуніції, понад 5 мільйонів солдат і офіцерів Червоної Армії та внутрішніх військ зігнали до західного кордону станом на 22 червня 1941 року?

Зокрема, навіщо п'ять корпусів (не менше 50 тисяч у кожному) відбірних, міцних, чудово підготовлених повітряно-десантних військ зосередили на західному кордоні? Не для десантування ж їх на східну Україну, Підмосков'є чи Поволжжя там зібрали? Отже. 22 армія, здебільшого укомплектована «спецконтингентом» — зеками уральських таборів, тайно передислокована з Уралу. Як і всі інші совєцькі армії, готувалася до вторження. А 22 червня 1941 року їй ставлять неочікувану і незвичайну задачу: готувати оборону і контрудари на своїй території. Але немає топографічних карт. Командир 186 стрілецької дивізії генерал-майор Н. І. Бірюков мав один екземпляр карти, але у нього її забрав командир корпуса генерал-майор І. П. Карманов, щойно випущений з в'язниці. У совєцьких генералів стосунки як у сталінському концтаборі, як у в'язниці (Віктор Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 248–249).

Але… Як воювати, коли єдиний екземпляр топографічної карти у командира дивізії поцупив командир корпуса? У дивізії 13 000 солдат, сержантів і офіцерів? 144 гармати, 154 міномети, 558 кулеметів, 13 бронемашин, 16 плаваючих танків, 99 тракторів, 558 автівок, 3000 коней і… жодного комплекту карт. Проте не будемо заздрити командиру корпуса, що поцупив карту. Вона йому мало допоможе. Адже у корпусі три дивізії, два окремих артилерійських полки, зенітно-артилерійський дивізіон, батальйон зв'язку і саперний батальйон, авіаційний загін тощо. Стрелковий корпус — 50 000 солдат, сержантів і офіцерів, а карта одна (там же, стор. 250). У корпусі 966 гармат і мінометів, тобто, 173 артилерійські і мінометні батареї. Для повноцінного функціонування цих військових утворень потрібно біля 2000 комплектів карт. Крім того, карти потрібні піхоті, саперам, тиловикам і штабам. А їх немає. Карт немає ні у Першому (15 армій вторгнення, кілька десятків окремих корпусів і дивізій), ні у Другому стратегічному ешелоні (7 армій і багато окремих корпусів), ні у Третьому та Четвертому стратегічному ешелоні (які розгорталися услід за Першим і Другим). Усією цією масою військ неможливо управляти — немає карт ще й німці телефонний зв'язок нищать…

Старший лейтенант Яков Джугашвілі, син Йосипа Сталіна, потрапив у полон до німців. На допиті сказав: «Карти підвели Червону армію, тому що війна, всупереч очікуванням, розігралася східніше

державного кордону» (там же, стор. 288). Зокрема, у листопаді 1941 року генерал-лейтенант Ф. І. Голіков командував 10-ю армією. Кадрова Червона армія уже загинула. У Москви німців стримують залишки Третього стратегічного ешелону. А Сталін тайно сформував десять армій із ненавчених резервістів і готує контрнаступ (свіже гарматне м'ясо). Але проблема залишилася — армія (понад 100 000 вояків) має два екземпляри карт (там же, стор. 252 або ВІЖ, 1966, № 5, стор. 74). Відсутність карт у підрозділах, частинах і з'єднаннях Червоної армії мала катастрофічні наслідки. Найкраще озброєні і навчені війська стають некерованим табуном, якщо немає карт. Вони безславно загинуть і відкриють ворогу шлях у тил других таких же міцних, сильних, але некерованих і тому непотрібних дивізій…

Винуватці відсутності карт — начальник топографічного управління Генштабу генерал-майор М. К. Кудрявцев і начальник Генштабу генерал армії Г. К. Жуков. Але Сталін не розстріляв їх і не повісив, як це він робив з іншими. Жукова Г. К. він незабаром призначив своїм заступником, навішав йому уйму орденів, а після війни доручив приймати так званий «парад перемоги», замість себе… Головний топограф Кудрявцев М. К. війну закінчив генерал-лейтенантом. Отримав десять бойових орденів і багато-багато медалей. Тридцять років протримався на цій посаді. Міністри оборони і начальники штабів мінялися, а він усіх пересидів…

Уявіть собі! Мільйони вояків Червоної армії гинули за відсутності топографічних карт, а два головні винуватці: Жуков і Кудрявцев у Сталіна в почестях ходять і в славі купаються. Чому так? А тому, що ні Кудрявцев, ні Жуков наказу Сталіна не порушили. Вони виконали його наказ. Виготовили понад 200 мільйонів комплектів карт. На кожну армію, що планувалася до розгортання на західному кордоні (а їх було заплановано розгорнути до 50), по два мільйони карт чужих країн, а не своєї, на якій понад три роки йшла страшна війна. Вони виготовили, як наказав Сталін, карти чужих країн, які він планував йти «визволяти», а точніше, на які планував напасти на початку липня 1941 року. І виготовили аж 200 мільйонів екземплярів (200 вагонів по 1 033 000 екземплярів). То хіба ж вони винні, що Гітлер перехитрив наймудрішого і ударив першим?

Доказом того, що Сталін готував напад на Німеччину, є й те, що перед війною 2-гу танкову дивізію 3-го механізованого корпу-

су 11-ї армії підняли по бойовій тривозі. Танки КВ-2 завантажили бетонобійними снарядами. Логічно: попереду Східна Прусія — сотні міцних залізобетонних оборонних споруджень. Потрібні бетонобійні снаряди. Але вони не знадобилися. Війна не так почалася, як її планував Сталін зі своїми поплічниками. Негараздам не було кінця.

Комуністи, плануючи Другу Світову війну на чужій території і перетворення її у Світову революцію — заполонили усі країни Західної Европи своєю агентурною розвідкою. Партії комуністів були у кожній країні і працювали на нас. Але Європі поталанило. Гітлер неочікуваним ударом відкинув Червону армію від кордону у глибину території Совєцького Союзу. До стін Москви, Ленінграда, Сталінграда тощо. Саме туди, де вона була небоєздатною. У тому числі і тому, що у неї не було топографічних карт. Продовж трьох років вона була обезкровлена. Краща її частина була знищена. У 1944 році по країнах Європи йшли жалюгідні залишки тієї Червоної армії, яка мала у шкіряних чоботях «визволяти» Європу. Тому вона так мало захопила європейських країн.

І тут більшовики проявили себе, м’яко кажучи, некоректно. Та їм брехати — не звикати. Обдурювати власний народ звикли. Оголосили, що напад гітлерівської Німеччини на Совєцький Союз — віроломний, бо вона напала без оголошення війни. А ми до війни не готувалися. Тому війну з марксистами-гітлерівцями оголосили священною, Вітчизняною війною. Усі свої прорахунки і агресивні плани комуністи сховали від народу і світової спільноти… І хваляться — не нахваляться, що лютого і віроломного ворога перемогли! Найстрашнішу в історії війну виграли! А якою ціною? Не кажуть! Бо ціна перемоги для них значення не має. Зокрема, маршал-людожер Г. К. Жуков у своїх мемуарах теж не пише про нашу семикратну перевагу, про штрафбати. Він їх під час війни не бачив… і не чув про них. На смерть їх на безіменні висоти не посилав. Про утрати не згадує. Німці утрачали людей, літаки, танки і гармати… По кожній операції — повідомляє кількість. А наші все більш без утрат воювали… …І переконували нас комуністи, що Совєцький Союз був до війни не готовий, але закінчив її блискучою перемогою. Проте, як кажуть, брехнею світ пройдеш, а назад не повернешся…

Багато істориків-дослідників Другої Світової війни довели документально і несчисленна кількість свідків підтвердили, що до війни Совєцький Союз був готовий повністю, але до іншої… І що у Другу Світову війну він вступив не 22 червня 1941 року, а коли почав загарбувати території і країни з населенням понад 23 мільйони чоловік (Фінляндія, Естонія, Литва, Латвія, Польша, Румунія тощо), коли Червона армія і НКВС чинили страшні злочинства на загарбаних територіях. Совєцький Союз вступив у Другу Світову війну тоді, коли совєцькі концтабори були переповнені полоненими солдатами і офіцерами європейських країн. Коли Червона армія і НКВС звірства проявляли, десятки тисяч полонених офіцерів і сотні тисяч цивільного населення знищували… Це, як на мене, маємо вважати вступом Совєцького Союзу у Другу Світову війну. Якщо хтось заперечить, то має відповісти на питання: навіщо нейтральній, невоюючій країні знищувати офіцерів і цивільне населення загарбаних територій і країн Європи?

Якщо хтось скаже, що Сталін загарбував чужі країни і території задля зміцнення безпеки своїх кордонів, то тоді і Гітлер не був загарбником. Він також зміцнював безпеку своїх кордонів… Адже за період з 19 серпня 1939 по 22 червня 1941 року «невоююча», так би мовити, нейтральна Червона армія втратила убитими і раненими більше, ніж воююча Німеччина. 1 вересня 1939 року, коли німецька армія почала війну проти Польщі, ні Гітлер, ні уряди західних країн не знали, що почалася нова світова війна. А Сталін знав про це. На словах він розігрував нейтралітет, а насправді був самим головним і самим коварним призвідником і учасником війни. 22 червня 1941 року — це лише день початку наступу збройних сил однієї держави проти збройних сил другої держави уже під час війни, у якій обидві держави давно беруть участь. Тому Совєцький Союз ніяк не може вважатися невинною жертвою (В. Суворов, Криголам, Київ, 1993, стор. 42–55).

Щоб приховати безпрецендентну підготовку до так званого визволення народів від капіталістичного гніту, яке не відбулося, сталінсько-комуністичний режим приховував свій злочин під колпаком брехні і тримав нас під ним. А щоб вилізти з-під цього колпака, до військової могутності, яка була зосереджена на західному кордоні країни 22 червня 1941 року, додайте ту, яку протягом війни виробить наша промисловість, і все те, що поставили нам

союзники — отримаємо одну із складових ціни перемоги. Водночас, викриємо маскування антилюдських задумів Сталіна його постійними прогресивними словесами. У той же час я не взмозі перерахувати все озброєння і спорядження, продовольчі товари і інші матеріали, необхідні для виготовлення озброєння і ведення війни. Обмежусь переліком деяких з них, які, наряду з життям наших дідів, батьків, братів і сестер транжирила комуністична верхівка.

Кращі штаби і бойові частини Червоної армії без толку гинули на кордоні, а Жуков наказував: «на провокацію не відповідати, не піддаватися! Окопів не рити! У оборону війська не ставити! Ворожих літаків не збивати! Набої і снаряди у передових полків і дивізій вилучити! Замкі з гармат зняти і здати на склади!» Жуков не віддав наказу на вскриття червоних пакетів, залишивши Червону армію без планів, тобто, підставив її під розгром (В. Суворов, Тінь перемоги, Фоліо СП, 2010, стор. 174–190). Жодний полководець світу не мав таких грандіозних і ганебних поразок, які були у Червоної армії, керованої Жуковим і Сталіним. У 1941 році вона втратила 5,3 мільйони солдат і офіцерів убитими, попавшими в оточення та пропавшими безвісті. **За 1941 рік Червона армія втратила понад мільйон тон боєприпасів, 6290000 одиниць стрілецької зброї, 20500 танків, 10300 літаків, 101100 орудій і мінометів** (там же, стор. 160–161). І так. Виконуючи наказ Сталіна-Жукова вся Червона армія на провокації не піддалася, а 22 червня 1941 року її передові дивізії без бою здали кордонні містки і пустили ворога на нашу територію…

Проте, дехто із полководців, не дочекавшись наказу Москви, на свій страх і риск віддав бойовий наказ своїм військам. Командуючий Західним фронтом генерал армії Павлов у 5 годин 25 хвилин віддав наказ: «…піднять війська і діяти по-боєвому!», а А. А. Власов свою 99-у дивізію поставив у глибоку оборону. Іменно ця дивізія 22 липня 1941 року першою була нагороджена бойовим орденом (згодом обох цих генералів, і не тільки, Сталін накаже розстріляти).

…Палали аеродроми, а чекісти хапали тих пілотів, які на свій страх і риск встигли підняти літаки у небо, вступили у бій з ворогом і вернулись на землю, і тут же, серед палаючих літаків і рвущихся боєприпасів відбивали їм почки, щоб іншим не кортіло на провокації піддаватися… А тих, хто віддавав наказ «діяти по-боєвому!» — розстріляли (там же, стор. 198–206). Для

підтвердження бездарності Г. Жукова-людожера наведу яскравий приклад. 23–27 червня 1941 року у районі Дубно, Луцька і Ровно відбулось саме грандіозне танкове бойовище у світовій історії. Це було бойовище совєцьких мехкорпусів з першою німецькою танковою групою. **Совєцькими військами командував Г. Жуков, який мав у 30 разів танків більше, ніж німці. У німецькій танковій групі їх було 799, але жодного важкого, плаваючого, з дизельним двигуном, з поротиснарядним бронюванням, з довгостволими гарматами калібра 75-мм тощо. Для того щоб зупинити таку кількість німецьких танків на державному кордоні і не пустити їх на свою територію, Жукову досить було мати 266 танків приблизно такої ж якості, як німецькі. А у Жукова …було 8069 танків, у тому числі новітніх 414 Т-34 і КВ, рівних яким у світі не було. Жуков, маючи таку перевагу над ворогом, найграндіозніше бойовище ганебно програв. Член Військової ради Південно-Західного фронту Н. Н. Вашугін застрелився, а Жуков, який готував і проводив це танкове бойовище і програв його, не застрелився… Сів у літак і улетів у Москву** (там же, стор. 208–211). Мабуть для того, щоб як можна більше так званих совєцьких людей у затіяній комуністами м'ясорубці знищити.

Проти Київського і Одеського військових округів німці кинули **1100** танків, а ці два округа мали **6703** танка. Генерал-полковник Кірпонос кинув у бій КВ-1 і КВ-2, а потім Т-34. Проти них висунуто 37-мм протитанкові гармати. Дальність 100 метрів. 21-й, 22-й, 23-й снаряд ударив у броню радянського танку і відскочив від неї, як горох від стіни! Командир артилеристів побілів… танк зім'яв гармату… (Газета «Свобода», № 21 (575), 11 червня 2012 року, стор. 7). Так бездарно воювали червоні «полководці»!

Не можу обійти увагою допомогу ал'янтів. **США поставили Сталіну**: **427284** вантажівки «Студебекери» і «Доджі», **50501** командирських джипів «Вілліс», **595** кораблів, у тому числі — **28** фрегатів, **105** підводних човнів, **77** тральщиків, **3** криголама, **140** мисливців за підводними човнами, **202** торпедних катера тощо. Передали **13303** тягача і бронетранспортера, **35041** мотоцикла, **8089** колієукладача, **1981** локомотиви, **11155** залізничних вагони, **136000** тон вибухівки, **3820906** тон продовольства, **2317694** тон сталі, у тому числі броневої, **2541008** тон нафти і нафтопродуктів, **50413** тон шкіри, **15010900** пар шкіряних армійських черевик

тощо… У цьому нескінченному списку **9681** винищувач. Зокрема, **4952** «Аерокобри» і **2410** «Кінгкобри», бомбардувальники **А-20 — 2771** і **Б-25 — 861**, **423107** польових телефонних апаратів, олово, кобальт, кадмій, берілій, кобальтова руда, **5807** тон алюмінієвих труб, **166699** тон алюмінієвих сплавів, **624** тони алюмінія в злитках, **56387** тон алюмінія в листах, **34793** тони бронзи і латуні в злитках, **7335** тон бронзового і латунного дроту, **24513** тон латуні і бронзи в листах, **181616** тон ізольованого мідного дроту, молібденовий концентрат, магнієви сплави, мідь, цинк, свинець, нікіль, торпеди, сотні тисяч радіостанцій, морські міни, **350000** тон марганцової руди, **69000000** квадратних метрів шерстяних тканей, **3700000** автошин і **81000** тон резини, нафтоперегонні заводи у комплекті, радіолокатори, палатки військові, штабні і шпитальні, мостові крани для машинобудівних підприємств, польові хлібозаводи, оптіка — від снайперських прицілів до складних приборів управління вогнем, кухні польові, цемент, рейкі сотні тисяч тон, хірургічний інструмент, колючий дріт десятки тисяч тон, десятки мільйонів електричних лампочок, устаткування для шпиталів, десантно-переправочне майно, маскувальна сітка тисячами тон, парашути, стальні труби, кузнянопресове устаткування, особливо точні шліфувальні станки, **8218** зенітних і **5815** протитанкових гармат, бульдозери, **8701** артилерійський трактор, **473000000** артилерійських снарядів, автоматичні гвинтівки, автомати, кулемети, навігаційне устаткування для кораблів і літаків і інше, і інше, і нескінченно (В. Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 146–148).

У Совєцький Союз стратегічні матеріали для ведення війни поставляли й інші країни. Зокрема, **Англія** щомісяця поставляла **2000** тон алюмінія. Північний флот отримав від Англії **27** бойових кораблів, включаючи **4** підводні човни. Англія передала Сталіну до закінчення бойових дій **цілий флот у складі 92 бойових** кораблів, з лінейним кораблем «Ройал Соверен» включно. Поставляла льотну хутрову одежу висшої якості, у якій закарбовані для нащадків прославлені аси Кожедуб і Покришкін, Речкалов і Клубов. У ці куртки були одягнені сталінські соколи (там же, стор. 149–150).

Союзник Сталіна **Монголія** — забезпечила нашу армію іншим стратегічним продуктом — овечими шкурами. З яких шили тулупи. У деяких сітуаціях цей продукт цінився на війні дорожче танків і гармат. Його наявність чи відсутність призводила до перемог чи

поразок (там же, стор. 164). Як бачимо, Сталіну навіть Англія допомагала, яка вела війну з Гітлером з 3 вересня 1939 року. А Сталін не тільки не допоміг їй, а ще й поставляв до Німеччини стратегічну сировину і продовольчі товари. Спонукав Німеччину до війни. Англія кров'ю стікає, а він, «Превеликий» і «Хітромудрий» Сталін ціну собі набиває. Він так себе поставив, що найбільший ворог комунізму Черчіль змушений просити Сталіна здійснити агресію — виступити проти Гітлера… А підступний і коварний Сталін відповідає через послів, що Совєцькій Союз бажає тільки миру і ні про яку війну чути не хоче: мир, мир і тільки мир (там же, стор. 173).

«Превеликий» і «Хітромудрий» про мир співає тоді, коли майже всю військову могуть зосередив на західному кордоні. Коли Гітлер захопив Польщу, а він, «миролюбний», частину її загарбав, і встиг повоювати з Фінляндією. Захопив країни Прибалтикі, Західну Білорусію і Західну Україну. Коли фактично вступив у Другу Світову війну на боці Гітлера… Та наче щось луснуло у сірій речовині цього чудовиська — вождя усих часів і народів. Раптом, на початку червня 1941 року, «непохитний прибічник миру» змінив тон своєї дипломатії. Щось на кшталт: «Ну добре, ладно, ми подумаємо… А що ми за це отримаємо?» Із Лондона надійшов радісний зойк: «Да все, що хочете!» (там же, стор. 175–176).

Ось вона «геніальність» невеличкого на зріст вусатого чудовиська-людожера, який торгував добробутом і життями наших предків. Він так поставив себе, що його агресії ждуть десятки мільйонів людей Європи, а великий ворог комунізму Черчіль просить його вступити у війну. І зброю зекам дав у руки. Це ж не для відбиття агресії. Адже контрудари не замислювалися… Та не вступає у війну вусатий людоненависник! Час не настав… Він ще не завершив поточний ремонт своєї військової техніки, яку зосередив на західному кордоні. Ще не всі армії зосереджені на західному кордоні. Це має статися на початку липня 1941 року… От тоді його війська знімуть кірзові чоботи і черевики з обмотками. Узують нові, шкіряні чоботи, одягнуть напівшерстяні пілотки, галіфе і гімнастерки… Отримають карти країн Європи, кишенькові розмовники і з новітньою зброєю айда нищити гітлерівську навалу, що зосередилася перед нашим західним кордоном для нападу на нас, «миролюбних…» І айда «звільняти» Європу — готувати і робити Світову революцію! Та воно, знаєте, не склалося так, як мріялося.

Мало часу було. Кляті вороги народу всілякі перепони чинили… Та ще й друг-марксист Гітлер зірвав замріяну Світову революцію. От до неї ми майже готові були! Ми ж бо, після захоплення влади, не сиділи склавши руки. Ми старанно озброювалися і агентуру свою по всіх країнах світу впровадили…

Жорстокий Сталін — кримінальник самого високого, неперевершеного класу, що очолював Совєцький Союз понад 30 років, програв спровоковану і підтриману ним Другу Світову війну. Тому й не приймав Парад Перемоги. Проте ніхто із злагоджених коробок батальйонів, із присутніх на Красній площі, на трибуні мавзолею тощо не задав питання: а чому Верховний Головнокомандувач не приймає Парад Перемоги? Проте, це питання як грізна примара висіло над зведеними батальйонами, народом, над мавзолеєм і кремлівськими зірками…

…підкови солдацьких чобіт мовчазно топтали мокрий шовк червоних фашистських прапорів. Терта-перетерта війною піхота. Оглохнувші у боях артилеристи. Танкісти, не раз горівші в танковій броні. Пілоти, що чудом лишилися живими, не могли відчувати інших почуттів… Це був момент радості, яка дається раз у житті! А щодо запитань, що вітали у повітрі — їх ніхто не задав… Великий і мудрий Сталін цілком зрозуміло утокмачив совєцькому народу, що за зайві питання можна потрапити до таборів «відпочинку» системи ГУЛАГ. І не дивлячись ні на що, комуністи ще й сьогодні патріотизмом народу милуються. Видають його за свій, приписуючи собі у заслугу. Бачите, які ми патріотичні! Аж зашкалює! От би нам ще трішки дістатися влади! Ми б усе виправили! Побудували б концентраційні табори за новітньою технологією! Кращі за тих, які мав великий Сталін… Чи не про це сьогодні мріють комуністи Симоненка? Чи не ностальгія за минулим комуністичним «раєм» покликала колишніх чильників районного масштабу видати нагора лжеісторичний твір: «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність»?

Зважте, не соромляться нащадки комуністів-людожерів перед нащадками репресованих і закатованих, розстріляних і голодомором знищених брехню писати! Заможних і здібних зрівняли з ледацюгами і нездарами. Кращий генофонд народу винищили. За залізною завісою і у злиднях тримали народ понад сімдесят років. Награбували. Багатіями стали. І після цього видають себе такими

«біленькими й пухнастими», палкими захисниками бідноти, а самі жирують. Придбавають «маленькі» хатиночки на престижних курортних берегах морів і океанів. Будують «маленькі» хатиночки на Україні, площею півтори і більше тисяч квадратних метрів. А їм все мало! Ще й на залишки нашої свободи зазіхають… Але досить про теперішніх володарів світу цього. До них ми ще неодноразово повернемося. Маємо запам'ятати, що тоді червоні командири постійно перебільшували сили і втрати поротивника, зменшували свої сили і приховували втрати, тобто, постійно брехали совєцькому народу. Тому їхні повідомлення мають перевірятися на відповідність…

P.S. Якщо Совєцький Союз не готувався до війни і не був до неї готовий, то як міг Гітлер за п'ять місяців війни (з 22 червня по 1 грудня 1941 року) захопити і знищити 17332 совєцьких бойових літака, 21391 танк, 32541 гармату, взяти у полон 3806865 совєцьких солдат і офіцерів? (Віктор Суворов. Беру свої слова назад. Донецьк, 2005 рік, стор. 31–32). Кількість втрачених нами солдат і офіцерів наведена без втрат убитими, пораненими і тих, що розбіглися по лісах. Це був самий страшний і самий великий розгром в історії людства. Наш позор посилюється тим, що все це сталося на нашій землі, і тим, що у противника було у сім разів менше літаків і у шість з половиною разів менше танків, ще й гіршої якості, а солдат у його наступаючих частинах було від півтора до двух мільйонів… Майже у два рази менше, ніж Сталін мав на західному кордоні. Отже, дайте мені відповідь, шановні «біленькі й пухнасті»! Чия то техніка і чиї то люди були, що потрапили до рук гітлерівців? Чому так сталося? Тільки не брешіть знову…

…Навесні 1942 року «непереможна» Червона армія зазнала декілька ніщивних ударів. Під Ржевом загинула 39-а армія. Під В'язьмою — 33-я армія генерала М. Г. Єфремова. Потрапила в оточення і загинула 2-га ударна армія генерала Власова. Розгромлено Кримський фронт: загинули 44, 47, і 51-а армії. У Харківському котлі знищено 6, 9, 28, і 57-у армії, сім окремих танкових і кавалерійських корпусів, велику кількість дивізій, бригад і полків підсилення тощо. Утрачені тисячі танків і гармат, величезні стратегічні запаси, сотні тисяч офіцерів і солдат були убиті або захоплені у полон. На півдні совєцький фронт був прорваний на великому пространстві. Німецькі війська, не зустрічаючи супротиву, кинулись у величезний прорив у напрямку: на Кавказ і Сталінград. Кавказ — це на-

фта, а Сталінград — утрата нафтової артерії. А радянські війська біжать… і біжать… Сталін видає наказ № 227 про загороджувальні загони і штрафні батальйони. Лютують комісари і чекісти. Но ніякими звірствами, ніякими наказами деморалізовані війська не зупинити. Потрібні свіжі резерви… І у самий критичний момент перед наступаючими німецькими дівізіями стіною стали два новеньких, свіженьких, відбірних, повністю укомплектовані 10-й і 11-й гвардійські корпуси. Це врятувало і стабілізувало фронт…

РОЗДІЛ VIII

ЗМІНА ОКУПАЦІЙНИХ РЕЖИМІВ

1. БІЛЬШОВИЦЬКИХ ОКУПАНТІВ ЗАМІНИЛИ НАЦИСТИ

Ленінсько-сталінські комуно-фашисти пішли, а гітлерівські нацистські фашисти, в особі невеликого загону вояків на мотоциклетах з люлькою, зайшли до села Новопіль 11 липня 1941 року. З хлібом-сіллю новопільці їх не зустрічали. Жандармерія розмістилася у приміщенні Новопільської семирічної школи. Біля школи зібрали чимало мешканців села і оголосили, що більшовицькому режиму прийшов кінець. Встановлюється «новий німецький порядок». Німці висловили свої вимоги щодо здачі зброї, видачі червоноармійців, комуністів, комсомольців та інших активістів совєцької влади, щоб про появу у селі сторонніх людей доповідали жандармерії. Оголосили набір молоді на службу до поліції. Наказали довести це до відома решти мешканців села. Таким чином, мирно, без жодного пострілу, катувань і повішень, більшовицький окупаційний режим змінився німецьким. І життя продовжувалось. 18 липня 1941 року був окупований весь Черняхівський район. Окупаційна влада була зосереджена в районній управі, якій підпорядковувалася жандармерія, поліція і трудовий відділ. Станом на 1 жовтня 1941 року в районі проживало 41354 людини, тобто, на 8,1 тисяча менше, аніж на початку 1939 року.

Українцям дозволялося, як і за комуністів, не замислюватися над тим, що діється навколо, а лише працювати на «новий німецький порядок». Працювати зобов'язані були всі особи у віці 16–55 років.

Як і за комуністів, щодня сходило і заходило сонце. Інколи ховалося за хмари і виходило із-за них, світило і гріло. Як завжди, йшли дощі і сніг, туман стелився над сіножатями. Дні були пасмурні і світлі, сонячні. «Бабине літо» було, і марево на ланах з'являлося. Як і за комуністів, усі живі істоти їсти і пити хотіли. А тих, що на службу людині стали, треба було годувати і напувати… Люди мали жити. Задля цього мали забезпечувати себе їжею і водою. Дітлахи, як і раніше, купалися у копанках або на річці, бігали на ковзанах чи лижах. До чужих садків залазили дещо менше, боялися. Німці не любили крадіїв. Мешканці села ошлюблювалися, народжували дітей, вели своє нехитре сільське господарство. Тихо жили. Пошепки, як звикли за комуністів, розмовляли між собою. Проклинали і комуністичну, і нацистську владу…

А взагалі-то, у тилу, як і на фронті, йшла боротьба життя зі смертю. Життя мало здолати смерть. Тільки тепер воно мало дещо інше забарвлення і інший сенс… Слід зазначити, що, незважаючи на страшні знущання комуністів над мешканцями села і мирний перехід влади до німців, значна кількість селян прийняла їх, як ворогів. Своє відношення до німців вони висловлювали, як звикли за комуністів, пошепки, і лише довіреним друзям. Проте такого терору і нестачі продовольства, як за комуністів, не сталося. Новопільці більше не чекали на ночний приїзд «чорного воронка» НКВС. Спали спокійно. Хлібом були забезпечені. У релігійні свята ходили до церкви. Але на душі у кожного було тривожно, неспокійно. Незрозумілого було надто багато… Стали жити без комісарів, парторгів і політруків. Марксизм-ленінізм більше не вчили, а колгоспними кріпаками, якими були за комуністів, залишилися. Сумлінно гнули спини на своїх нових господарів, задля виживання…

Війна принесла багато горя до кожної родини. Якщо більшовики-зайди у мирний час, за допомогою українських більшовиків (комуністів) та їхніх посіпак, винищували український народ, то німці це робили під час війни. Більшовики репресовували і вивозили на каторгу до Сибіру і Казахстану, до сталінських концтаборів системи ГУЛАГ, а німці оголошували добровільний набір робочої сили до Німеччини, а коли молодь відмовлялася їхать — ловили і насильно вивозили. Якщо комуністи мордували і катували, голодом морили здебільшого ні в чому не винних, навіть тих, хто ніякого

супротиву не чинив, то німці здійснювали ці насилля відносно тих, хто виступав проти їхнього режиму і чинив супротив представникам влади. Новопільці зрозуміли, що між сталінськими комуно-фашистами і гітлерівськими нацистськими фашистами різниця незначна. І комуністи, і нацисти — одного поля ягідки. Гітлерівці, як і сталіністи, за допомогою українців, що пішли до них на службу, укріпляли «новий німецький порядок», вивозили хліб і *чужий їм український народ* на каторжні роботи до Німеччини. Лише євреїв, циган і людей, які чинили супротив, вони знищували, як кажуть, без суду і слідства. У цьому їхня відмінність. Але ж і спільного комуно-фашисти і нацистські фашисти мали дуже багато… Прагнення гітлерівських нацистських фашистів і сталінських комуно-фашистів співпадали. І перші, і другі намагалися перетворити українців на рабів. Нищили їх. Проте, такого нелюдського ставлення до українців з боку гітлерівських нацистських фашистів, яке було з боку комуно-фашистів, під час німецької окупації не спостерігалося. Місію тортур, катувань і фізичного знищення людей совєцькі комуно-фашисти здійснювали більш ретельно і досягли більш вагомих, більш страшних наслідків і кількісних показників масового знищення українців. На завершення цієї тези можна сказати так: немає добрих окупантів, а гірші — є!

Мені тоді виповнилость три роки. Події 1941–1942 років у моїй пам'яті досить смутно відображені. Тому пишу про них здебільше на підставі спогадів односельців, членів родини, близьких і далеких родичів, використовуючи офіційні джерела інформації. Гадаю, перший загін німецьких вояків на мотоциклєтах, що 11 липня 1941 року завітав до села, відносився до військ гестапо чи СС. Щось, на кшталт сталінського НКВС, які йшли слідом за діючою армією, здійснювали зачистку захопленої території і встановлювали німецький «новий порядок». З ними приїхали особи у цивільному, що добре володіли українською. На сільських зборах оголосили про призначення сільського старости і набір охочих на службу до поліції, призначили керівників кожного колгоспу тощо. Але, незважаючи на мирний перехід влади до німців, більшість новопільців бачила в них наступного ворога України… Коли діти не слухалися, то дорослі лякали їх: «Німцям віддам!», «Зараз німця покличу!» тощо. Звісно, діти боялись німців і поводили себе більш слухняно. Проте, такого терору, який був за комуно-фашистського режиму, не

сталося. Над селом інколи пролітали бойові літаки. Ми не завжди могли розпізнати їх, чиї вони: совєцькі чи німецькі. Листівки інколи скидали. А нам, дітлахам, радісно було збирати їх. Одні листівки батьки відразу спалювали, боячись, щоб німці не дізнались про них. Інші, напевно німецькі, читали не ховаючись. Проте, робити висновок, що війна оминула наше село, я б не наважився. Вона його не оминула. Війна принесла до кожної хати, до кожної родини багато лиха і непоправних втрат… До війни нас катували здебільшого співвітчизники-українці, виховані на ідеях марксизму-ленінізму. Під червоними прапорами ці нелюди знущалися над іншими українцями, знищували їх масово, як кажуть, без суду і слідства. А спрямовував їхню криваву діяльність спочатку вождь світового пролетаріату великий Ленін, а після його кончини — вождь усіх часів і народів великий Сталін (фото № 62). Звісно, їм обом допомагали керманичі нижчого рангу, затяті комуністи-ленінці на кшталт Рикова, Троцького, Дзержинського, Молотова, Щербакова, Свердлова, Кагановича, Ворошилова, Мехліса, Хрущова, Якіра, Жукова, Суслова тощо (фото № 63 і 156).

Гітлерівські нацистські фашисти теж виховані на марксистських ідеях, під червоними прапорами скоювали майже ті самі злочини, але під час війни, проти чужого їм народу. Цей народ вони вивозили на каторжні роботи до Німеччини. Проте, не всіх підряд, як комуністи. А лише здорових, здатних працювати. І до концтаборів запроторювали здебільшого тих, хто німецькій владі супротив чинив… Спрямовував їхню криваву діяльність фюрер усіх часів і народів великий Гітлер. Також марксист. Звісно, за допомогою і сприянням фюрерів нижчого рівня, на кшталт Ріббентропа, Герінга, Геббельса, Гесса тощо. Вони споріднені були не тільки ідеями марксизму, адже між комунізмом і нацизмом — різниця невелика…

Совєцькі марксистсько-ленінські-сталінські кати масово нищили здібних і працьовитих, здебільшого освічених і вихованих українців. Гітлерівські нацисти-марксисти масово знищували українських євреїв і циган… Гітлерівські кати, як і сталінські, знищували народи без суду і слідства, у таборах смерті, створених на кшталт сталінських. Керували їхньою кривавою діяльністю марксисти-нацисти. Схожі вони були, як близнюки. Одні і другі прагнули винищення українського народу. Але зауважу, що нелюди-комуністи, у особі їхнього озброєного загону НКВС, цю страш-

ну місію більш старанно виконували. Більш страшних кількісних показників з винищення українців досягли, ніж їхні брати-марксисти-гітлерівці. От тільки шкода, що ні ті, ні інші не врахували значення слів пісні «…ще не вмерла України ні слава, ні воля…» і її стверджуючі слова «…ще не вмерла і не вмре!». І українці довели це… Обидві імперії зла до скону відчували могутній супротив і жорстоку боротьбу українців за волю і незалежність. Гітлерівська імперія зла — до кінця Другої Світової війни, а совєцька — до проголошення незалежності України.

Під час німецької окупації до школи ніхто не ходив. Тато, мама, старший брат Льоня і сестра Неля, до того, як їх забрали до Німеччини, працювали у колгоспі «Ударник», відтепер німецькому. У ньому збереглась майже вся худоба, коні, свині, птахоферма і засоби виробництва. Керував колгоспом Альбрехт Герман. Німець, який народився на Україні і краще деяких українців володів українською мовою. Краще багатьох новопільців знав українські звичаї. Гадаю, він був з родини колоністів, і корені його були на Україні. У цьому «німецькому» колгоспі майже нічого не змінилось. Совєцький експлуататор змінився німецьким. Якщо до війни вироблена в колгоспі продукція відвантажувалась до якихось міфічних «засіків Батьківщини», то під час німецької окупації — до Німеччини або прямо до діючої армії.

Робочими були усі дні тижня, за винятком неділі. Додатково оголошувалися вихідними днями релігійні свята, які святкували німці. Вдома з Зоською, мною і сестричкою Гелею відповідальним залишався брат Ваня. Зося і Ваня отримували від батьків завдання і зобов'язані були його виконати. Вони по черзі відганяли до череди і забирали з неї корову, пасли череду, коли припадала наша черга. Після здачі корови до череди Ваня і Зося працювали у домашньому господарстві: збивали городину, пололи, обгортали, готували корми для домашньої живності, доглядали за нею, мною і Гелею. Пам'ятаю, як під осінь 1942 року я і Геля вже намагалися допомагати їм у господарстві. А виходило так, що ми їм тільки заважаємо і вони проганяли нас на вулицю, до сусідських діток, гратися… Одне, що ми тоді здатні були робити — подвір'я і вулицю напроти хати підмітати. І ми дуже пишались, коли Ваня доповідав татові чи мамі, що ми з Гелею вулицю і подвір'я чисто прибрали. Ми раділи і пишались своєю роботою, намагались ще краще її робити.

Так йшли дні, місяці і роки. Ми підростали, ставали розумнішими. Ваня ріс справжнім козаком, був працелюбним, справедливим, не кривдив слабкіших за себе. Умів і міг себе захистити від кривдників. Завжди захищав дівчаток, був розважливим. Однолітки його поважали і, мені здається, він лідером їхнім був. На відміну від мене, Ваня не був задерикуватим. Не реагував, як я, болізно на образи дітлахів. Старших поважав, але не сприймав від них зверхності і глузувань. Умів захистити себе навіть від старших кривдників. Татові він ніколи не скаржився. І мені дуже хотілось бути схожим на нього. У кого Зося вдалася — важко сказати. У нашій родині і серед маминих родичів таких не було. У неї були великі здібности брехати і красти. А за німців, як ви розумієте, красти було небезпечно. Вони цього не терпіли і карали злодіїв, як карають зрадників… І халепи, у які Зося потрапляла або створювала для родини, наче переслідували її протягом всього життя. Принаймі в селі Новопіль і аж до дев'яностих років минулого століття, поки я з нею спілкувався і мав відомості про її вчинки. Ні дорослі, ні однолітки не поважали її, бо не вірили їй і сторонилися її товариства.

Зведені сестра Неля і брат Ваня, з одного боку, брат Льоня і сестра Зося, з другого боку, до 1935 року виховувались у різних родинах. Жили у різних умовах, але їм, за винятком сестри Зосі, були притаманні однакові риси характеру, як-то: безмежна любов до родини і відданість їй; повага до батьків і старших за себе; слухняність і працелюбність; уміння дотримуватись даного слова чи обіцянки; не ображати; не обманювати, не брехати і не красти. Вони були привітними і акуратними. Самостійно забезпечували собі пристойний зовнішній вигляд (ремонтували свій одяг і взуття) тощо. Вони не сварились між собою, поважали одне одного, однаково болісно реагували на неприємності і клопіт, який спричиняла їм Зося. Але й на неї не ябіднічали і знали, як з нею впоратись. Дуже любили Гелю і мене, пестили нас, як кажуть, з рук не спускали. А ми з Гелею дуже любили їх і слухали. Як на мене, то у них були всі людські чесноти, а тому вони користувались повагою однолітків і мешканців села. Я завжди пишався ними. Життя родини було одноманітним. Щоденно одне і те ж — тяжка праця. Мама доїла корову три рази на день. Раз у день, здебільшого вранці, кожному наливала по склянці молока, а решту зливала у макітри і ставила до комори. Потім збирала з нього сметану, колотила у маслобійці, отримане масло спресовувала

у фунтові і напівфунтові форми. Для продажу. Маслянку ми пили з хлібом або їли з вареною картоплею. Кисле молоко мама топила і відчавлювала сир. Потім зібрану сметану, сир, масло, курячі яйця і городину батьки несли чи везли на базар за 16–25 кілометрів. Відповідно, до Черняхова чи Житомира. Продавали і купували одяг, взуття, сіль, сірники, гас, а інколи кільку, солону рибу, свинячі чи ялові кістки, свинячий або яловий смалець, лівер, крупи, цукор тощо. Це був єдиний спосіб отримання грошей для потреб родини. На сироватці мама варила пшоняну, або пшоняно-гарбузяну кашу. Звичайно, м'ясо, сметана, сир, яйця чи біла булка були у нас на столі, здебільшого, на великі свята: Різдво, Новий Рік, Великдень та на Трійцю. Інколи — у неділю. Тато, коли мама клала йому шматочок м'яса, сала або яйце, здебільшого віддавав комусь з дітей або ділив між нами. Частіше він ділився зі мною і сестричкою Гелею. Він дуже нас всіх любив і не поділяв, як мама, на своїх і чужих. Це згуртовувало нас.

А сестра Зося була іншого ґатунку. Вона залазила до степки, з'їдала вершки з молока, потім брала кицьку, макала її лапи у молоко і лишала сліди. Мама вважала, що кицька нашкодила. Брала її, бідолашну, несла у комору, тикала носом об макітру і била… Деякий час Зосі це сходило з рук. Та коли тато ущільнив двері й поміняв замок, а вона підібрала ключа і залізла до комори, то цю шкідливу «кицю» було викрито. Мама її відшмагала різками, і деякий час родину не трусила підозра і недовіра. Все стало на свої місця, як має бути у порядній і дружній родині… І ось нежданно-негадано у наш дім прийшло велике горе: весною 1942 року брата Леоніда і сестричку Анелю німці примусово вивезли на каторжні роботи до Німеччини. Нам лишилось тільки Богу молитись за їхнє повернення. Але й інші прикрощі нас не полишали…

Якось Зося (їй тоді було 11 років) пішла з мамою на роботу до колгоспу і додому не повернулась. Мама прийшла одна і розповіла таку історію: «Я з іншими жінками працювала у коморі. Ми віяли пшеницю минулого врожаю. Провіяне зерно засипали у мішки, зважували і завантажували на вантажні автомобілі. Німці те збіжжя відвозили на мукомольню. Робота була досить напружена. Ніколи було слідкувати за Зоською, де вона там вешталась. А вона тим часом залізла у засік, де соняшникове насіння зберігалось, і поцупила звідти понад кіло зернят. А коли вилазила із тих засіків, то

німець, що приймав збіжжя від комірника, помітив її і підняв галас. Команда німецьких вояків була настільки обурена крадіжкої «кляйне фройлєн» і розлючена, що мало самосуд їй не влаштували. Комірник і жінки, що працювали там, стали їх слізно благати, щоб простили нерозумну дитину. Та марно. Вони лише погодились передати її поліції, щоб німецький суд судив… Зосю зачинили у другу комору. Де соняшникових зернят не було… Вартувати її наказали поліцаю». Чим це могло скінчитись — ніхто не знав. Усі добре розуміли, що крадіїв німці нещадно карали, як зрадників. Розуміли, що страшний вирок Зося собі підписала. Тепер тільки чекала на його виконання…

Тато побіг до сусідки, Густі Генріхівни Біляченко, сестри Германа, який тоді колгоспом «Ударник» керував. Усі знали, що він дав німцям згоду керувати тільки тим колгоспом, у якому жила його сестра з дітками. Вважаю, що вона була його двоюрідною сестрою. Де вона і Герман народилися — мені достеменно не відомо. Але без сумніву — на Україні. До приїзду Германа у село Новопіль його мало хто знав. Проте, стосунки між Густею і Германом були набагато кращі, ніж між деякими рідними. Тато благав тітку Густю врятувати Зосю. Вона співчувала людям у їхньому горі і, як тільки могла, допомагала. Тітка Густя нарівні з усіма працювала у колгоспі на різних роботах. Герман пропонував їй легку роботу, але вона відмовилась… От і тоді, вислухавши розповідь тата, вона негайно побігла до Германа додому. Він тоді мешкав у колгоспному гуртожитку, що стояв біля Василя (Базиля) Гонтарського. Вблагала його не віддавити Зосю під суд і відпустити. На другий день Герман умовив німців, які спіймали Зосю на крадіжці. Як він це зробив, чого йому це коштувало, ніхто не знав. Але на другий день, по обіді мама забрала Зосю додому… І більш не дозволяла їй ходити до колгоспу, коли там були або мали бути німці… Забігаючи наперед скажу, що ця шляхетна жіночка-німкеня з українським корінням, багатьом новопільцям врятувала життя, за що ті віддячили їй — уберегли від репресій НКВС. Але, про це розповім пізніше.

Коли німці зачинили Зосю в амбарі, мені було п’ять років. Товаришував я не тільки з однолітками, а й з хлопцями на два-три роки старшими за мене. Хтось з них запропонував помститись за Зосю. Ватага дітлахів зібралась за сто метрів від хати Володі Павлюка (Печатки), біля містка, що на виїзді із села у напрямку колго-

спу «Ударник». Німці щонайменш три рази на день проїздили по ньому до колгоспу за молоком, на кожне доїння корів. За кермом був німець, а поруч, зазвичай, сидів поліцейський. Вантажна машина була невелика, нашу «полуторку» нагадувала. Тільки по боках кабіни якісь круглі, вищі від кабіни, баки стояли. Ранішнє молоко вони відвезли і тепер мали їхати на обідне доїння корів.

Я, Володя Радчук, Володя Павлюк і Коля Цимбалюк набрали за пазуху каменюк, залізли під місток і почали чекати на німецьку автівку. Інші дітлахи, у тому числі і старші від нас, поховались у канаві, далі від містка, у бур'янах. Міст був невеликий. Дерев'яні круглі колоди на ньому лежали поперек дороги, і будь-яка автівка гальмувала перед містком. А по ньому взагалі тихенько їхала. Ми й скористались цими обставинами. Перед містком водій дещо загальмував автівку, і тільки її передні колеса торкнулись до першої колоди — ми вискочили з-під містка з обох боків. Жбурнули у кабіну автівки каменюки і сховались під місток. Хтось влучив у бокове скло кабіни і розбив його… Німець-водій відразу зупинив автівку. Не поспішаючи вони вилізли з кабіни, стали по боках нашого схову і поліцай скомандував: «А ну! Вилазьте, бандюгани!» Ми, наче змовившись, одночасно вискочили по двоє на кожний бік. Вони взяли нас за вуха так, що ми думали ось-ось відірвуть… Але вух не відірвали. Підвели до кузову і поліцай наказав: «В кузов! Швидко!» Ми по колесах швиденько видерлися на машину. Поліцай також заліз у кузов, сів на бідон з-під молока, і нас повезли до колгоспної контори…

Дітлахи, що причаїлись у канаві, відразу побігли додому і зі страху все розповіли своїм батькам. Тепер ті чекали від німців покарання. Але все обійшлось без ускладнень. Поліцай вважав, що нас було тільки четверо, тому ні за кого не розпитував. Герман з'ясував, чиї ми, і послав за батьками. А нас зачинили у амбарі. У якому раніше Зоська зачинена була. Ні поліцай, ні німець-водій нас не били. Коли батьки з'явились — Герман розповів їм про те, що сталося і оголосив міру покарання. Воно стосувалось якоїсь посиленої трудової повинності щодо відшкодування вартості скла на автівку. Батьки вибачились і забрали нас додому, на перевиховання… Тато того дня був на роботі, а мама зайнялась моїм «вихованням». Змусила зняти штанці. Я ліг на лавку, на животик, а вона взяла в одну руку пучок різок, який завжди висів під сволоком, а

другою притримувала мене, щоб з лавки не сповзав, і так старанно висікла мене по сідниці, що я кілька днів сісти на неї не міг… Та й цим покаранням вона не обмежилась. Вважала, що цього замало для мене… Насипала у покуть гречки і поставила мене на коліна, на гречку. Здається на 15 хвилин. Звісно, я ревів… А стрілки на «ходіках» (годинник з гірями-«шишечками»), що висіли на стіні, так повільно рухались… Сестричка Геля плакала разом зі мною. Бігала за мамою, смикала її за спідницю і благала прощення для мене. І коли на пару хвилин раніше мама звільнила мене від покарання — вона неймовірно рада цьому була. Обхопила мене, притиснулась і спитала: «Владику! А за що тебе покарано?» Коли я їй розповів, то вона, наче доросла, сказала мені: «Не роби цього більше! Обіцяй!» Звісно, я їй пообіцяв… Інші дітлахи також були покарані батьками. Але найстрашніше було попереду. Ми ж бо, хоча й биті були, але героями себе вважали. А дорослі з нас лише глузували. Наш вчинок здавався їм безглуздим і смішним. Кепкували з нас на кожному кроці… Вони, сміючись, казали: «А, це герої з-під містка!» або «А, це ті, що у німця камені жбурляють і під міст ховаються у нього на очах!» Довго ми не могли второпати, не могли зрозуміти значення цих глузувань і сердились на них. Але більше камінням з-під містка у німецькі автівки не кидали…

Анеля і Льоня присилали листи з Німеччини акуратно, мабуть по два на місяць. Писали, що скучають за нами, а так все добре… Тато і Ваня відписували їм листи негайно. Ми розуміли, що писати вони можуть лише про те і так, як дозволено. Ми також писали, що добре живемо. Поважаємо нову владу і нові порядки тощо. У тата, коли він читав листи, з очей сльози котилися… Проте він стримував свої емоції, передавав нам від них привітання, заспокоював нас. А потім набивав люльку тютюном-самосадом, запалював її і виходив на подвір'я. Мовчки стояв і палив свою люльку, дивлячись на захід…

Тато мав вуса, схожі на вуса Будьоного. Мені і Гелі дуже подобалось крутити його за вуса. А він грався з нами. Фиркав, як морж… Розважав нас і милувався нами. Поспішав віддати нам свою щиру і безмежну любов без останку… Наче відчував, що сиротами залишить… Мені дуже подобалось виконувати його доручення. Наприклад, слідкувати, щоб листки тютюну не пересохли. Потім він дозволяв мені складати їх у пучки. Брав гострого ножа і нарізав тю-

тюн тоненькими смужками і, з насолодою нюхаючи його, набивав свою люльку… Одного разу тато доручив мені порізати на махорку дещо товстіші частини листків тютюну. Я порізав. А коли він побачив наслідки моєї роботи, то сміючись спитав: «Владику, ти не через коліно їх ламав?» Звісно, тоді я не розумів, до чого це було сказано. Лише зрозумів, що доручення татуся погано виконав. І мені соромно стало. Та коли тато почав у ступці товкти нарізану мною махорку — я все зрозумів. Надто великими шматочками нарізав. Більш різати листи тютюну тато мені не доручав…

У вересні 1943 року ми всією родиною викопували картоплю на земельній ділянці, що за садибою Андрія Ковальчука. Збирали картоплиння до купи і спалювали. Я попросив у тата запальничку, щоб вогнище розвести, і загубив її. Загубив дуже цінну йому річ. Адже сірники тоді неможливо було купити. Усі користувались кресалом або запальничками. Заправляли їх гасом або бензином. Кремнем добувалась іскра, запалювався гнот і тато запалював свою люльку. А тепер запальнички не стало… Тато підняв мене над головою і сказав: «Не знайдеш запальничку — уб'ю!» і поставив на ноги. Запальничку я не знайшов, але тато навіть не бив мене. Хоча варто було. Я ж у неймовірно скрутне становище його поставив. Мама хотіла відлупцювати мене, але тато не дозволив. От такий він був, наш любий тато…

Пам'ятаю, як за німців тато брав мене на роботу. Мабуть у 1943-му. Садив на сіру конячину, яку звали Друг і водив її по подвір'ю. Я сидів на тій коняці, не так, як звично сидять на коні, а як на лавці. У Друга була надто широка спина. Але я дуже радий був і з захопленням розповідав друзям, що я на коні їздив… Коні утримувались, як і під час більшовицької окупації, у добротній дерев'яній стайні з січкарнею і манежем. У цій стайні стояли верхові і робочі коні, племінні жеребці і молоді лошаки. Мені дуже подобалась ворона кобилка Астра і маленькі лошатка. Я носив їм конюшину. Вони охоче їли її і давали себе погладити. Біля стайні знаходилась велика квадратна неглибока криниця з кришталево чистою водою, якою напували коней. Для полегшення набирання води великим дерев'яним відром використовували «журавель» з противагою. Коняри або їздові наливали воду у довге корито і напували коней. Інколи до мене прибігали друзі. А дехто з них, як і я, з батьками приходили до колгоспу. І нам було дуже весело. Коли

сонечко добре нагрівало воду у кориті, то ми залазили і купались у ньому. Якщо тато помічав це, то відразу проганяв нас і ту воду зливав, вимивав корито, наливав свіжу воду і тільки нею напував коней. Він дуже коней любив. Тому не поїв їх водою, у якій ми купались, а тільки кришталево чистою.

Під дахом величезної клуні водилося багато голубів. Вони дуже подобались дітлахам. І ми завжди намагались випросити у когось зерна і підгодовували їх. Хитрющі і нахабні горобці віднімали у них зерно і нам приходилось проганяти їх. Та вони не дуже лякливі були, враз повертались і віднімали зерно у голубів. Тоді ми почали їх ловити: під відра, кошики тощо. Котів ними годували. Але їх так багато плодилось, що ми не встигали їх відловлювати… Нам особливо радісно було, коли вишні і ягоди поспівали. Тоді ми майже щоденно бігли до охорони і просились на прибирання садів від сміття. Рвали ягоди і вишні. А пізніше — падалишні груші, яблука і сливи збирали для свиней. І завжди отримували у нагороду дуже смачні плоди. Які тільки самі бажали! Зазвичай, вранці їсти не хотілось і ми брали з собою по шматку хліба і тут, у садку, з найсмачнішими вишеньками, ягідками або фруктами з насолодою наїдались. Звичайно, не всі обставини і події того часу я пам’ятаю. Але добре пам’ятаю, що за німця ми набагато краще їли, ніж до війни, ліпше одягались і взувались. А з розповідей старших мені відомо стало, що спокійніше у селі було. Не так тривожно. Не чекали приїзду нічного енкаведівського воронка. Есесівці до нас майже не навідувались. Тут поліція «новий німецький порядок» підтримувала…

От провокативних нападів з боку партизан новопільці боялись. Адже за одного вбитого німця-вояка, якби це сталось у нашому селі, було б вбито десять заручників. А за офіцера — п’ятдесят. А може, й село спалили б… Отже, навіть те, що я пам’ятаю і що стало мені відомим, заслуговує окремої уваги для порівняння умов життя за одних і других загарбників-людоненависників. Маємо визначитись, коли ми ліпше жили. За сталінських комуністів чи за гітлерівських нацистів? Яка влада більш лояльною до людини була? За якої влади люди краще жили, мали більше прав і свобод? Зробити це нелегко, але потрібно. Для прийдешніх поколінь…

Добре пам’ятаю, що за німців, коли ми кололи свиню, забивали кроликів або курей різали, то майже все м’ясо, крім нутрощів, мама

відразу обкатувала сіллю і складала в діжечку. Клала на нього гніт і ставила до степки, на земляну долівку, на камінці, для тривалого зберігання. Зазвичай сусіди брали один у одного м'ясні продукти у борг. До того часу, як свою свиню будуть забивати. Тому мама спочатку розраховувалась з сусідами за свої борги, відважувала сусідам м'ясо чи сало у борг до забиття ними своєї свині, а що лишилось — засолювала у діжечці… Були випадки, коли сусіди один у одного не тільки свинину у борг брали, а й, скажімо, половину півника, курочки, кролика тощо. Мама брала м'ясо з діжечки лише напередодні релігійних свят. Інколи — у суботу. Свинячу кров використовували на кров'яні ковбаси з гречаною чи пшоняною кашею або товченою картоплею. З обрізаних ніжок, голови, хвоста і вух варили холодець. Кістки рубали на невеликі шматки і варили бульон для юшки чи борщу, інколи — для потравки. Якщо напередодні свята хтось із сусідів забивав свиню чи різав теля, то вони віддавали мамі борг, а якщо вони нічого не заборгували — мама брала у них свіжину в борг (м'ясо, сало, жир, кістки, ніжки на холодець, лівер тощо). І дуже рідко — купувала… Страви засмажували і пательню підмащували (коли пекли млинці) салом, свинячим або яловим жиром, соняшниковою, кользяною, конопляною, льоняною олією тощо.

Молочні продукти до нашого столу потрапляли дещо частіше, ніж м'ясні, бо ми мали свою корову. Солодощі, риба, млинці, білий хліб та вироби з петльованого борошна потрапляли до нашого столу, здебільшого, у великі свята і неділю. У щоденному раціоні родини була одна-дві з таких страв: каша пшоняна на сироватці; пшоняно-гарбузяна каша, приправлена молоком, горохв'яна, гречана, ячмінева, пшенична, кукурудзяна і інколи рисова каша; юшка картопляна з пшоном, гречаною, ячміневою або пшеничною крупою, горохом, з локшиною, з галушками; з кльоцками; борщ український з червоним буряком і квасолею, щавелевий чи капустяний борщ, який іноді приправляли пшоном (його ще капусняком називали); варена картопля-товканиця, смажена картопля чи у «мундирах»; картопляники (деруни); струдлі; вареники, у тому числі й із крахмалу, з сиром, маком, вишнями, сливами, ягодами, яблуками, грушами, смаженою капустою, картоплею, лівером тощо; з такою ж начинкою пекли пиріжки; потравка; кисле молоко, свіже, сир і сметана з млинцями; свіжа і квашена капуста, свіжі і солоні огірки,

свіжі і квашені помідори, свіжі і квашені яблука, сушка для узвару з яблук, груш, слив, ягід тощо.

Для чаю завжди тримали сушений цвіт липи, величенькі пучки висушених гілочок з листочками смородини, вишні, малини тощо. Крім того, додавали м'яту та інші духмяні і корисні лікувальні трави. До склянки чаю мама давала по одній, і дуже рідко, по дві чайні ложечки цукру-піску або, відповідно, по кусочку цукру чи кілька цукерок-подушечок. Перші страви, каша, товчена картопля і смажена капуста заправлялись приправою із дрібно нарізаної цибулі, засмаженої на олії, салі або жирах (інколи — шкварками). Для приготування приправ застосовували помідори, моркву, часник, лавровий лист, окріп, гірчицю, хрін тощо. Свіжа, солона або морожена риба надто рідко потрапляла до нашого столу. З базару привозили, здебільшого, кільку або дешеві оселедці до картоплі, кістки свинячі або ялові, тоненьку підчеревину для бульону і потравки тощо.

Хліб пекли у власній печі, із житнього борошна. Жито чи пшеницю на борошно здебільшого мололи у домашніх жорнах. Інколи відносили до вітряного млина Христофора Дояна, що на Посьолку. І тоді, отримавши якісне, петльоване борошно, мама варили вареники, пекла паску, пиріжки, струдлі, білу булку, коржики тощо. Дуже добре пам'ятаю, що за німецької влади нам не було потреби ранньої весни йти на колгоспні лани викопувати мерзлу картоплю чи буряки, як за комуністів. Ми не пекли драників із мерзлої картоплі, не викопували корінці пирію, не рвали квіточки дикої конюшини, не збирали жолуді, не сушили все це для помолу на борошно і не додавали це борошно до житнього чи пшеничного борошна для випікання хліба. Це ми змушені були робити за більшовицької влади. Пекли щось схоже на хліб, млинці і пампушки — їли, щоб голод затамувати… За німецької влади ми не збирали торішнє проросле зерно, качани кукурудзи, шляпки соняшника, не варили баланду з гороб'ячого щавлю і з лободи, не їли ракових шийок, жолудів тощо. У цьому не було потреби.

Тільки не думайте, що я прихильник гитлерівської фашистської влади. Жодним чином я не симпатизую їй. Я ненавиджу її усією своєю натурою. Тільки сталінську комуністичну — більше. За те, що вона власний народ нищила і знищила його набагато більше, ніж чужинці-гітлерівці. За те, що вона спровокувала і розв'язала Другу Світову війну, на якій загинув мій любий тато…

Слід зауважити, що якість хліба і хлібобулочних виробів залежала від якості борошна, яке ми отримували із своїх жорен чи вітряного млина. Вони були набагато якісніші і смачніші, коли хліб випікали з якісного борошна. Тісто мама замішувала на дріжджах, вироблених з власного хмелю. Коли воно підходило, клала на дерев'яну лопату великий капустяний листок, а на нього тісто, всовувала його на черінь розжареної печі і прикривала піч хвилин на двадцять-тридцять… А ми чекали на випічку і губи облизували. Тільки слухняному діставалася цілушка духмяного і смачного свіженького хліба! Та коли ми його ще й часником натирали і їли, вмокнувши у свіжу олію, то незбагненно смачно було! Крупи ми виробляли у домашній драчці. Просо товкли у ступі і отримували пшоно. Локшину для юшки або випікання бабки на свято робили самі. Мама замішувала тісто з петльованого борошна, розкатувала його на столі у тонесеньку плівку, різала на вузесенькі смужечки і висушувала. Локшина була дуже смачною, коли тісто замішувалось на молоці з добавлянням кількох курячих яєць. Але частіше тісто замішувалось на сироватці. Та ми й тому раді були… Інколи батьки привозили з базару ліверну або кров'яну ковбасу, цукерки — подушечки, пряники. Це для нас, дітлахів, були незабутні дні. Отримавши два-три пряника, три-чотири цукерки — ми не знали, що з ними робити… Хотілось розтягнути насолоду як можна на довший час. Надкусювали пряник, а решту клали на мисник. І бігали надкусювати, поки не кінчались отримані гостинці… Всі страви, як тоді казали, здебільшого пісними були. Борщ мама забілювала сметаною, щонайбільше пів чайної ложечки на миску. Юшку засмажувала цибулею, другі страви присмачувала потравкою тощо. Пекла пампушки. Натирали чимало часнику. І поки вони гарячі — кидали у макітру з часником, поливали олією і обтрусювали. Вони дуже смачні були! Особливо з борщем або з юшкою…

Таким чином ви отримали уявлення про життя нашої родини, а відтак, і інших новопільських родин за німецької окупаційної влади. І комуністи, і німці змушували колгоспних кріпаків тяжко працювати на них, не цінували їхньої праці і не оплачували її належним чином. Збіжжя, яке комуністи видавали наприкінці року, ледь вистачало на хліб на три-чотири місяці. Виходячи з цього, родина мала розтягувати отриману кількість збіжжя та вирощений на присадибній ділянці урожай на весь рік, тобто до наступного

урожаю. І так з року в рік! І як не дивно, але під час німецької окупаційної влади у нас вистачало збіжжя на хліб до нового урожаю. За німця новопільці дещо вільніші були і ліпше жили. Можливо тому, що не такими великими податками обкладались, як за комуністів. І з власних городів для родини лишалось більше вирощеної продукції. Проте і за одних і за других окупантів вони у страшній неволі були! І як кажуть*, хрін не солодший редьки!* Сутність цих режимів була споріднена насильством, спрямована на репресії і винищення зайвих їм людей, на створення добробуту владним чиновникам та їхнім посіпакам.

2. ТЕРОР НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ

У перший рік окупації за доносами новопільців, яким більшовики надто дошкулили під час розкуркулення, колективізації і голодомору, німці розстріляли деяких активістів совєцької влади, зокрема, голову колгоспу Степана Клинчука, Івана Федоровича Попіка, Саву Федоровича Левченко, Фльора Дмитровича Колос і Олексія Житинського. Десь у березні 1942 року так звані партизани-підпільники, комуністи: колишній голова колгоспу Сергій Ткачук і голова Новопільської сільради Олександр Павлюк «підпільно» грілися на печі у Домки Ткачук (дружини Сергія Ткачука). Але мабуть довго грілися, бо їх встигли «засікти» мешканці села Новопіль, яким вони надто дошкулили під час колективізації, голодомору і колгоспного будівництва, та й донесли на них до Черняхівської поліції (як вони це робили під час їхнього панування), що за 16 кілометрів. Поліція приїхала на підводах. Оточила хату і… виявилося, що у так званих підпільників зброї немає. Без жодного пострілу їх «стягли» з печі. Наказали одягтися, оголосили їм про арешт і «тепленьких» повели до сільської управи, яка була у школі, що напроти вулиці Новоселиця. І, як згодом розповідав Карпенко Нифодь (він тоді жив у хаті, що напроти старої школи), який з вікна спостерігав за тим, що коїлося на вулиці: «Біля цегляної школи арештовані, себто, Олександр Павлюк і Сергій Ткачук, кинулись тікати. Поліцаї почали по них палити з рушниць. Сергій Ткачук упав. Він був убитий, а Олександр Павлюк побіг у двір цегляної школи…» А там, за хлівом, була водостічна яма. Він зняв кожух і кинув у неї. Поки поліцаї розбиралися з кожухом, гадаючи, куди дівся його господар, Павлюк уже перебіг річку на Острівку і побіг у напрямку хмельниці. Поліцаї

побігли до колгоспу по коней. Взяли коней і кинулись наздогін, та запізно було. Павлюк уже добігав лісу. Поліцаї у ліс не поїхали. Таким чином «партизан-підпільник» Олександр Павлюк залишився живим.

В середині вересня 1942 року на підставі доносу жандарми з поліцаєм Лукашом Кіпчуком приїхали додому до Петра Павловича Шевчука, а потім до Терентія Архиповича Павлюка і заарештували їх за зв'язок з партизанами (не відомо з якими). Їх відправили до табору совєцьких військовополонених, що був на західній околиці міста Житомир (район Богунія). У таборі тоді утримувалося кілька тисяч військовополонених і людей з навколишніх сел. Там їм чинили допити. Били, катували, а потім партіями виводили до лісу, неподалік хутора Довжик, і розстрілювали. У цьому таборі гестапівці, що до війни пройшли вишкіл у органах енкаведе, чинили допити й нашим односельцям Петру Шевчуку і Терентію Павлюку. Били, катували, а не вибивши з них потрібних свідчень, вкрай знесилених, вивели до лісу (у район хутора Довжик) і розстріляли. Гестапівці робили так, як їх вчили у НКВС: одна партія приречених копає яму — її розстрілюють; інша — закидає розстріляних до ями і засипає землею; копає яму для себе — її розстрілюють, а інші вкидають до ями і засипають землею, сподіваючись, що їх не розстріляють… І так по колу… Як на розстрільних дільницях енкаведе… Тільки нацисти-фашисти не встигли на їхніх захороненнях лісові насадження насадити, як це робили комуно-фашисти…

Так загинули два українця-новопільця, що вступили в боротьбу за свободу і незалежність України. Два сина заможних батьків: Павла Шевчука і Архипа Павлюка. Сини успішних сільських господарів, позбавлених комуністами власності і примусово загнаних до колгоспу у якості колгоспних кріпаків. …Загинули два працьовитих колгоспних кріпака — батьки багатодітних родин. Які не були активістами комуно-фашистського режиму, не сприяли його зміцненню, а боролися проти більшовицьких і німецьких окупантів. Загинули у боротьбі за свободу і незалежність України! Пам'ятайте їх!

Влітку 1943 року, при спробі втечі, біля Івановичівських кущів був застрелений червоноармієць Володимир Іванович Попов, подробиці про загибель якого я опишу окремо. І дуже шкода, що серед розстріляних новопільців виявились люди, які не приймали

активної участі у закладенні підвалин совєцької влади на Україні на кістках і горі її народу, не розкуркулювали, не заганяли силоміць до колгоспів, не грабували власний народ під час колективізації і не створювали голодомору у 1932–1933 роках тощо. А за доносами односельців під сокиру німецького ката потрапили. Саме така доля спіткала новопільців Петра Павловича Шевчука і Терентія Архиповича Павлюка, ставших на захист своєї Батьківщини від лютого ворога у тяжку для неї годину. Запроданці на них донесли, а німецькі кати позбавили життя і діток їхніх сирітками зробили…

За роки окупації у Новополі не спостерігалися напади на представників німецької влади. Можливо, й терору з їхнього боку не сталося… Але трапився один прикрий випадок, із-за якого німці мало не спалили село. Як розповіли очевидці, партизани, переодягнені у жіночий одяг, увійшли до села. Ці «жіночки» здалися німецькому вояку-жандарму підозрілими. Той зупинив і почав вимагати «аусвайс». Натомість «жіночки» вистрелили у настирного німецького вояка і кинулись тікати. Вскочили до старих могилок, а звідти ярами та чагарниками — до лісу. Одна група німців і поліцаїв оточила старі могилки, прочесали їх, але партизан там не виявили. Друга ж група німців і поліцаїв ланцюгом охопила колгоспні лани і пішла прочесувати їх у бік Старої Олександрівки. Ця група довго не поверталася і німці, озлоблені зухвалістю партизан, прийняли рішення: за поранення німця-жандарма — спалити село. Стали готуватися до цієї акції. А тут раптом друга група німців і поліцаїв вернулася з веселим галасом. Їх на підводах привезли німці і поліцаї з села Стара Олександрівка і буцімто доповіли, що тих партизан вони спіймали. Тоді старший оголосив відбій акції по знищенню села. Тим паче, що сусіди горілку і закуску смачну привезли… Таким чином новопільці уникли масових репресій, повішень чи розстрілів і підпалу сільських хат. Випадок з комуністами Ткачуком і Павлюком також не спровокував появу у Новополі каральних німецьких військ. Ці комуністи на теплій печі «партизанили…» А після війни їхня пропаганда це підпіллям назвала… Героїв з них зробила… І брехала, і запевняла нас, що у нас комуністичне партизанське підпілля діяло… Хтось із новопільців, мабуть ті, кому комуністи відчутно дошкулили, взяв на себе гріх і доніс на них. Бо занадто довго вони дома на печі «партизанили». Це трапилось у березні 1942 року. А вони, «партизани» навіть су-

противу не вчинили… Згодом, по селу пройшла чутка, що Павлюк партизанив у якомусь загоні. Із партизан до Червоної Армії пішов і загинув на Тернопільщині.

Під час німецької окупації партизани до села не показувались, за виключенням одинаків, які називали себе партизанами. Не могли вони базуватись у тутешніх лісах, бо малими і надто прозорими вони були. Не знаю, що то за партизани були, чиї вони та де базувались, за яких після війни розповів мій хрещений батько Яків Цимбалюк. Виявляється, що влітку 1943 року у селі Новопіль партизани раптом з'явились. Ні, вони не воювали! Вони від когось і кудись тікали… І їм коні потрібні були. Буцімто, родини свої у безпечне місце вивезти. Та із нашого села тоді жодної родини вивезено не було. Принаймні я не чув про це і хрещений батько Яків про це мені не розповідав. Тож і я буду розповідати те, що колись почув від нього…

Кращі коні тоді були у колгоспі «Ударник». Вночі їх пас мій тато, Іван Семенович Адамович. Буцімто, партизани його добре знали. Тому не стали красти коней. Щоб випадково галас не здійняти. А з'явились до нього на пасовисько і попросили відібрати кращих коней. Розуміючи, що втрата двох пар кращих коней для тата і його родини рівнозначно смертному вироку. Їх рятує, а собі і своїй родині смертний вирок готує! Учасники цього дійства добре це розуміли. Запропонували імітувати озброєний напад і розбійне викрадення. Так і вчинили…

Буцімто, тато спіймав їм коней. Партизани зв'язали його по руках і ногах. Кляп до рота запхнули і поклали у канаву. Гвинтівку, яку йому видали поліцаї для охорони табуна, відкинули на значну відстань і поїхали… Вранці, не дочекавшись коней, Герман з поліціянтами та кількома їздовими поїхали до пасовиська. У канаві знайшли зв'язаного коняра з кляпом у роті. Осторонь — рушницю і набої до неї. Один патрон був у стволі — натиснути на курок лишалось… Відразу допит учинили. Тато розповів Герману узгоджену з партизанами легенду про напад. Наголосив, що тільки прицілився пальнути у одного з крадіїв, як інший здоровила ззаду його схопив і повалив на землю… І пов'язали, і кляп у рот запхнули, щоб підмогу не покликав. Пригрозили, що не тільки його уб'ють, а й всю родину знищать, якщо галас підніме. Та, незважаючи на погрози, він намагався галас підняти, але так міцно пов'язаний був, що з канави ви-

котитися не міг. Ще й затичку, покидьки, до рота запхнули таку, що ось-ось щелепи розірве… Не тільки кричати не міг, а ледве дихав. Щелепи до цього часу болять. Ні розмовляти, ні поворушити ними не можу… Розповідаючи, тато натякав, що то не партизани були, а звичайні крадії… Можливо, цигани. І яких коней вони поцупили — він не знає. З канави не бачив…

Коняр, що прийшов татові на зміну, перевірив табун і доповів Герману, що кращих дві пари коней викрадено. Герман розлютився і старшого поліцая почав звинувачувати у тому, що сталось. З'ясувалось, що до цього керівник колгоспу Альбрехт Герман вимагав від поліції посилити охорону кінського табуну. А ті вчасно не відреагували. Тому він змушений буде про їхню поведінку доповісти жандармам. Хай ті розбираються. Старший поліцай зрозумів, чим це може скінчитись, і слізно почав просити у Германа прощення. Що вони, буцімто, знайдуть тих коней і таке інше… Герман розповідь мого тата визнав щирою і навіть не лаяв його. А оскільки вина лягла на поліцію, то тато і наша родина уникли покарань.

…З перших днів німці заборонили тримати мисливську зброю. Усіх, хто її мав, зобов'язали здати. Собак, що вештались по селу, поліцаї перебили. Лишились тільки ті, що на прив'язі були. У наслідок таких дій влади — на навколишніх землях розплодилась незліченна кількість зайців. Вони відчули свою безкарність і вкрай знахабніли. Людей перестали боятись, і тільки-но сніг покривав землю, а вони вже тут… У наших садочках вештаються, шкоду роблять, молоді фруктові дерева обгризають… Надвечір дітлахи виходили зі своїх помешкань і милувались зайчиками. А вони настільки сміливими були, що добігали на відстань двадцяти-тридцяти метрів, якщо ніхто на них не кричав. Сідали на задні лапки і, нагостривши вуха, прислуховувались до звуків багатоголосого села. Мабуть зрозуміли, що стріляти по них ніхто не буде і собаками травити не зможе…

І собачого лаю відтепер зайчики не боялись. Наче знали, що собаки прив'язані і по селу не бігають. Німці вимагали порядку і це зайчикам до вподоби було. Відстрілювати їх не було чим… Аж надто сміливими зайчики за німця стали. Вночі під самісінькі хати добігали, і, незважаючи на лай злющих собак, кору на молодих фруктових деревцях обгризали, прямо під вікнами… Собаки

лають, як новопільці казали, а зайчики деревця обгризають… І спасу від них немає! Дорослі чоловіки і дітлахи силки і петлі на них ставили. Та марно. Дуже рідко який зайчик до них потрапляв. І то, як чоловіки казали, з переляку… І почали новопільці від заячого нашестя рятувати фруктові деревця… Мати плели з камишу і обмотували ними деревця.

Ми з Гелею щодня, під вечір, вибігали з помешкання милуватись зайчиками. Вони нам подобались. Та розлютились і ми на них, коли вони у нашому невеличкому садочку кору на кількох молодих грушках і яблуньках обгризли. Звісно, тато відразу всі деревця матами з очерету пообв'язував. А нам вельми хотілось хоча б одного шкідника спіймати. Тоді ми також петлі і силки почали ставити. Але серед зайчиків жодного дурненького не знайшлось, щоб у наші петлі заліз… Та одного разу брат Ваня, змовившись зі своїм товаришем, пошепки почав розповідати йому «секрет» полювання на зайця. А я, як той зайчик, нагострив свої вуха і прислухався… Ваня запевняв товариша, що зайця легко спіймати. Побачивши зайчика треба, мовляв, взяти поліняку у дві руки, підняти її над головою і не ворушитись. Дочекатись, коли зайчик сяде на задні лапки. І як тільки він, сидячи на задніх лапках, погляне на тебе — щосили бий себе полінякою по коліні і зайчик враз впаде… Біжи і забирай його…

І тут я загорівся бажанням зайчика спіймати і свою сестричку Гелю здивувати. Наперед запевнив її, що сьогодні обов'язково зайчика спіймаю. Вона допитувалась, яким чином я це зроблю, а я не зізнавався. Лише загадково усміхався і казав: «Побачиш!» У той же день, як тільки сонечко за обрій сховалось, я сказав Гелі, що нам час йти зайчика ловити. Ми одяглися. Я взяв поліно біля плити і вийшли на подвір'я. Причаїлися. Хвилин за десять побачили зайчика. Він стрибав з боку Рижавки у напрямку панського садка. Я сказав Гелі: «Дивись! Цього зайчика я зараз спіймаю!» Вона спитала: «Яким чином ти це зробиш?» Та я, натомість відповіді, затулив собі рота рукою, даючи зрозуміти, що розмовляти не можна. Тим часом зайчик дострибав до високої буравиці, що була десь за двадцять метрів від нас, у панському садку, навколо якої молоді пагонці росли, і сів на задні лапи. Він уважно прислуховувався… Геля мовчки поглядала то на мене, то на зайчика… Я взяв у дві руки поліняку. Підняв над головою і коли зайчик повернув голову у наш бік, — що-

сили ударив себе по коліні! Від болю закричав і присів… А зайчик повернув праворуч і поволі поскакав у бік садка Супрунів. Геля кинулась до мене: «Владику! Що ти зробив? Навіщо себе полінякою витяв?» На крик вибігла Зося. Вона, певно, чула про цей «секрет» полювання на зайця, бо, побачивши поліняку напроти мене, сміхом залилась. Вскочила до помешкання і мамі доповіла. Всі почали реготати з мене. Мені ж не до сміху було, я корчився від болю. Одна Геля не глузувала з мене, сніг до мого коліна прикладала…

Коли я зізнався Гелі, від кого навчився «полювати» на зайця, то вона обурилась на Ваню. Коли той повернувся додому, глянув на обурену до сліз Гелю, яка навіть не звернула увагу на його повернення, то все зрозумів. Геля з ним не розмовляла, а я сердився на нього і не розповів, що трапилось. Від Зоськи він дізнався, як я на зайчика «полював», полінякою по власному коліну… А тепер воно опухло і болить… Ваня не засміявся, не став, як Зоська, глузувати з мене, а підійшов до нас. Ми з Гелею сиділи на тапчані поруч. Він обійняв нас і попросив пробачення. Сказав, що пожартував, розраховуючи, що до «полювання» не дійде, що я поцікавлюсь подробицями. А я цього не зробив, і того ж вечора, не з'ясувавши тонкощів, побіг «полювати». Коли його дома не було. Тому він не встиг мені сказати, що це жарт. У обіймах Вані нам стало ліпше. Здалось, що й коліно не так сильно болить. А коли тато дізнався, що Ваня так недобре пожартував зі мною новинкою «полювання» на зайчика, і почав сваритися на нього, то я і Геля кинулись на його захист, умовили тата не сварити Ваню і запевнили, що він не навмисне це зробив. Пожартував. А я не зрозумів жарту і ми на нього не сердимось. Тато, як тільки він міг це робити, усміхнувся у вуса, обійняв нас, наче нагороджуючи за гарні родинні стосунки, і сказав: «Добре, дітки! Добре! Я радий, що ви любите один одного…»

Коліно мені боліло кілька тижнів. Я соромився розповідати друзям про своє «полювання» на зайчика. Геля з мене не глузувала і теж нікому не розповідала. Вона співчувала мені і боляче переносила мою біль. Було таке враження, начебто не я, а вона «полювала» на зайчика, що не моєму коліну, а її коліну полінякою дісталося… Згодом, будучи у гуморі, я сказав Вані, що він мене обдурив. Той засміявся і сказав: «Лише трошки! Зайчик не встиг розсміятись до упаду! Злякався твого крику і втік. Тому ти його й не спіймав…». Тато, почувши цю розмову і побачивши здивований погляд Гелі,

сказав, що ми ще багато будемо зустрічатись з подібними жартами і маємо думати, щоб не вскочити в халепу. Всім було весело. Адже ми чудова дружня родина!

3. НІМЕЦЬКЕ ПРАВОСУДДЯ НА СЕЛІ

Десь у березні 1943 року на вулиці Острівок горіло дві хатини. Я, Геля і батьки спостерігали за тими вогнищами з нашого подвір'я. До нашої хати підійшли сусіди і сусідські діти. Усі дивилися і висловлювали різні припущення з того приводу. Ніхто з «Ударника» не біг гасити вогнища. У пожежний дзвін не били… Що досить дивно було. Як розповідали дорослі, ті хати поліцаї підпалили. Як таке сталось — однозначної відповіді до цього часу немає. А тоді так розповідали. Буцімто два сусіди, Супрунов і Колісник, посварились між собою. І під час сварки один з них заступом розрубав голову своєму суперечнику. Розслідувати цю справу з райцентру приїхав німець-слідчий (чи мировий суддя). Обох суперечників він визнав винними і постановив, що такі сусіди поруч жити не можуть, а тому їхні хати — спалити! Поліцаї, виконуючи наказ німця-судді, ці хати підпалили і не дозволили їх гасити.

Того ж дня, коли ми спостерігали, як палають згадані хати, від центру села, по дорозі, яка йшла від сільського майдану на Грушки (тепер вулиця Леніна), біг босий підліток. У білих кальсонах і сорочці. За ним гонились поліцаї. Вони кричали: «Стій!» і з рушниць у повітря палили. Схоже, хотіли живим взяти. Проте він не зупинився. За Колодієм звернув з дороги праворуч, у бік кущів, що на сіножаті росли, і там його слід загубився. Ми, діти, що спостерігали за цією погонею, дуже раділи, що підліток утік, а дорослі жартували: «Йому босому і майже голому, легше бігти, ніж тепло одягненим поліціянтам, тому й втік! Най би поліцаї до кальсонів роздягнулись, і босими ніжками… Можливо, й наздогнали б…» Другу легенду, що також має право на життя, я почув 19–25 квітня 2012 року у селі Новопіль. У ній також відомі люди фігурують.

Олександр Супрунов перед війною був секретарем сільради. І саме його хату німці спалили на Острівку. Можливо, саме за цією пожежою ми спостерігали? Вибухи чули і розриви набоїв… Так тоді і було. А сини Олександра Супрунова, Юзько і Володька, втекли. Буцімто саме Юзько втікав у спідній білизні, а у подальшому обидва у партизанах опинилися.

Є і третя легенда. Сільським старостою за німців був Евдоким Стасюк, сусід Савки Пронози (за прозвиськом Баняшник). За кілька хат від Евдокима Стасюка — хата Степана Клинчука, розстріляного німцями першого року окупації. Зауважу, що йдеться саме про того Євдокима Стасюка, що активістом совєцької влади був, що до війни куполи з церкви скидав… І ось сусіди Євдоким Стасюк і Савка Проноза (Баняшник) за курей посварилися. Що в чужий город залізли. Євдоким Стасюк схопив заступ і вдарив Савку Пронозу (Баняшника) у живіт. Через кілька днів той помер. Але цей прикрий випадок стався влітку. І хати тоді не палали…

4. І ВЛАСІВЦІ У НАС ГОСТИЛИ

Десь наприкінці жовтня чи на початку листопаду 1943-го (коли більшість листячка з дерев опало) до нашої хати з'явились два власівці. Вони прив'язали коней біля буравички, увійшли до хати і попросили їсти. Мама накрила стіл і запросила їх до столу. Про що вони розмовляли з батьками — не пригадаю. Ми з Гельою на печі сиділи. У вікно я побачив, як кінь, що був прив'язаний до буравички, рвонувся і майже навпіл розірвав буравичку. Я закричав і показав татові. Тато вискочив з хати. Перев'язав коней до груші, що поруч була. Зробив якусь замазку, помастив нею рани яблуньки, звів її до купи, обгорнув ганчірками, тісно перев'язав і мовчки увійшов до хати…

Власівці до цього часу поїли. Подякували господарям за обід, вибачились за зламану кіньми яблуньку і поїхали. Розмовляли вони російською мовою. Тому те, що я чув, мені було зрозумілим. Наприклад, мені зрозуміло стало, що вони не сподіваються на перемогу німців і не бажають перемоги більшовикам… Та мене це не турбувало. Вони стали для мене ворогами, бо буравичку нашу зламали. Мені до сліз було її шкода. Адже восени 1943-го вона вперше порадувала нас своїми дуже смачними яблучками. Забігаючи наперед скажу, що тато врятував нашу буравичку. Вона добре зрослась і гарно плодоносила. Її смачними яблуками ми до 1953 року насолоджувались. Тільки дуже шкода, що тато їх не скуштував…

Генерала Власова ми з дитинства вважали зрадником і було б некоректно обмежитися згадкою про появу його вояків у нашій хаті 1943 року. Тому я наважусь поділитися з читачем отриманими мною відомостями щодо генерал-лейтенанта Власова Андрія

Андрійовича, заступника командуючого Волховським фронтом, а згодом командуючого розрізненими антикомуністичними військовими формуваннями під загальною назвою РОА (Русская Освободительная Армия), створеними ним із совєцьких військовополонених.

Отже, хто такий Андрій Власов? 1920 рік — боєць 27-го стрілецького полку, потім — 14-й Смоленський стрілецький полк 2-ї Донської стрілецької дивізії (згодом переіменованої в 9-ту Донську стрілецьку), де він пройшов усі ступені службової драбини від взводного до виконуючого обов'язки командира стрілецького полку. Два рокі був викладачем тактики. Командував 215-м і 133 стрілецькими полками. Пройшов шлях від помічника начальника 1-го інформаційного сектора розвідувального відділу штабу Ленінградського військового округу до начальника розвідвідділу штабу Київського особого військового округу. У вересні 1938 року призначений комадиром 72-ї стрілецької дивізії. З жовтня 1938-го по листопад 1939 року — відрядження до Китаю, де працював військовим радником і отримав золотий кітайський орден. З січня 1940 року — командир 99 стрілецької дивізії, яка під його командуванням стала кращою дивізією Червоної армії. Кращою серед всіх 303 дивізій. Вона першою із всієї Червоної армії в перший місяць війни отримала орден Червоного Прапора. У лютому 1941 року його призначено командиром 4-го мехкорпусу 6-ї армії. Саме на цій посаді Андрій Власов зустрів 22 червня. У катастрофічній сітуації літа 1941 року проявив себе з кращого боку. На другому місяці війни був призначений комендантом Київського укрепрайону і отримав наказ сформувати і очолити 37-му армію. Власов армію сформував і довгий час стримував німецькій наступ. Війська 37-ї армії протягом 71 доби відбивали атаки 17-ти дивізій противника. Андрій Власов удержував Київ до останньої можливості і залишив його лише за наказом Верховного Головнокомандувача.

19 вересня 1941 року наші війська залишили Київ. З 20 вересня по 1 листопада 1941 року Власов виводив війська з оточення. По тилах противника пройшов пішки з Києва до Курська. Сталін призначив його командувачем 20-ї армії Західного фронту. Під його командуванням ця армія стала кращою у боях під Москвою навіть на фоні армій Рокосовського, Голікова і Говорова. Він першим з цих

командувачів пішов на підвищення — був призначений заступником командувача Південно-Західним фронтом, а невдовзі — Волховського фронту.

Генерал-лейтенант Власов отримав наказ рятувати оточену 2-гу ударну армію, але її положення було безнадійним. У оточеної 2-ї ударної армії не було снарядів, набоїв, бензину, будь-якого транспорту, бо коней поїли. Варили халяви з чобіт, шкіряні паски, командирські сумки. І їли трупи своїх товаришів тощо.

Власов не здавався у полон. Він був захоплений у полон 12 липня 1942 року в селі Туховежи Ленінградської області. Блукаючому по лісі зовсім охлявшому генералу надали притулок і сховали наші совєцькі люди і… здали німцям. Не за мішок картоплі і не за кіло сала. А по ідейним міркуванням.

…І до розпаду Совєцького Союзу комуністична пропаганда називала Андрія Андрійовича Власова зрадником. І це не дивно, хоча є що заперечити. За Леніна у Росії було знищено людей більше, ніж під час гітлерівської окупації. Ленін був німецьким шпигуном. Слугувати німцям недобре. А слугувати німецькому шпигуну краще? Ленін-шпигун, руйнівник Російської імперії, не тільки у німецькому Генеральному штабі гроші брав, він під час Російсько-японської війни отримував кошти від японської розвідки на підрив своєї Батьківщини. Якщо це не зрада Батьківщині, то що тоді? Гітлер грабував Росію, Україну, Білорусь. А хіба Ленін не грабував? Він фінансував Комінтерн і казав кур'єрам: беріть більше! В країні жахливий голод, а Леніну брильянтів не шкода. Власов служив Гітлеру. Це зрада Батьківщині. Жуков служив Леніну… Служити Гітлеру — негідно і злочинно. А Леніну? Чим Ленін краще Гітлера? Ленін і Сталін винищили більше людей, ніж Гітлер, тому з точки зору арифметики вибір Власова кращий вибору Жукова. Не велика честь служити під червоним прапором ката Гітлера. А чим краще червоний прапор ката Сталіна? І Власов не є еталоном мерзоти. Наприклад, Куліков Віктор Георгійович, Маршал Совєцького Союзу, Герой Совєцького Союзу. У Червоній армії він з 21 грудня 1939 року. У той момент Червона армія була вірним союзником Гітлера і воювала на боці Німеччини. Разом з Гітлером Червона армія мордувала і трощила Європу. Разом каральні операції, наприклад в Польщі, проводила. Разом винищували маси людей. Вони до

нас їздили вчитися концтабори будувати (а потім, після війни, ми ще й гітлерівські концтабори під наші потреби пристосували).

І дивна у комуністів логіка. Власов служив в армії Гітлера — це погано, а Куліков служив в армії, яка воювала на боці Гітлера, — це добре. Комуністи довели одну із найбагатших країн до стану, коли годувати народ стало нічим. І золото за хліб повезли американським фермерам, а наших селян залишили злидарювати. Тисячі тон золота вони перегнали в Америку, щоб своєму народу нічого не дісталося. Це настояща зрада Батьківщині! І кожний, хто сидів на тих з'їздах, — ворог народу і зрадник! (читай: Віктор Суворов. Беру свої слова назад. Донецьк, 2005 рік, стор. 439–470).

5. СТАРТ НА КОРДОНІ, А ФІНІШ У НОВОПОЛІ

З початку липня 1941 року у Новополі і навколишніх селах ховалося чимало червоноармійців. Звісно, не ті, що в оточення потрапили. Бо ті бійці, що в оточення потрапили, проривали його або ворогу у полон здалися. Не могли ті вояки потрапити до нашого села, бо тут не було бойових дій. І переховувалися у Новополі лише ті червоноармійці, які разом з червоними командирами драпали попереду наступаючих німецьких військ, а коли ті їх випередили — вони зупинили свій шалений біг… Тому я не можу назвати їх оточенцями. В оточення до німців вони не потрапили, бо спину їм показали ще на кордоні. Зійшли з їхнього шляху, ховаючись в лісах і чагарниках, пропустили німців, а ті спокійно обійшли їх і далі пішли. Тож їм ніяково було бігти слідом за наступаючою ворожою армією… От вони й припинили свій марафон у Новополі. Більшість приховала свій справжній службовий стан, своє походження. Не виключаю, що серед них були й переодягнені енкаведисти. Всі просили підтримки і захисту у мирного населення, бо жити хотіли. Тепер вони забули, що ті, кого вони розстрілювали до війни, також жити хотіли… Не всі селяни однаково ставились до червоноармійців. Одні — з розумінням їхнього безпорадного стану і намагались допомогти. Всіляко сприяли покращенню їхньої долі. Інші — не могли пробачити їм кривавого придушення селянських повстань, репресій, участі в організації суцільної зони голодомору і розстрілу невинних людей. Не могли пробачити, що Червона армія — «всех сильней», до зубів озброєна новітньою зброєю — ворога на рідну землю пустила. Не зупинила його на кордоні. Не погнала геть від наших

домівок, на його територію і не розгромила там, як обіцяли червоні командири перед війною… Але християнські цінності і людяність брали верх. За згодою родин, що надали притулок, червоноармійці стали їхніми далекими родичами. Інші — у прийми до одиноких жінок пристали, були оголошені їхніми чоловіками. А були випадки, коли новопільці усиновлювали їх.

Яскравим прикладом є вчинок подружжя Адама Тимофійовича Поплавського, 1880 року народження, і Антоніни Антонівни Поплавської, 1893 року народження. У 1939 році їхнього сина Йосипа забрали до Червоної армії на навчальні збори. На перепідготовку, як тоді казали. І «миролюбні» комуністи, які на весь світ заявили: «Чужой земли мы не хотим…» запроторили його на «перепідготовку» з штурму найміцнішої у світі оборонної лінії Маннергейма, у Фінляндії. І там, на «навчальних зборах», Йосип Адамович Поплавський склав свою буйну голівоньку. А в середині липня 1941 року, через кілька днів після оголошення німцями нового німецького порядку, до похилого віку батьків загинувшого Йосипа потрапив червоноармієць, який переховувався від німців і просив притулку. І розуміння горя його батьків взяло гору над страхом смерті за його переховування…

Адам Поплавський і його дружина, Антоніна Поплавська, прийняли рішення про усиновлення цього червоноармійця. Дали йому ім’я загинувшого сина Йосипа. Усім сусідам було оголошено, що це їхній син. І знаковим є те, що жодний мешканець села не видав їх німцям. І все було б добре… Та повернулась Червона армія. Її радісно зустріли новопільці. Проте, недовго радість панувала у їхніх оселях. Тому що слідом за армією до села увійшов загін НКВС. Для зачистки звільненої від німців території. Почалися суцільні допити. Червоноармійців, які переховувались в селі під час війни, відразу схопили. Оголосили зрадниками Вітчизни. Вони пішли під суд військового трибуналу, а там розмова коротка: розстріл або штрафбат. Смерть у будь-якому випадку. Тільки не від рук гітлерівських фашистів, а від своїх, рідних катів…

Йосип, як і його прийомні батьки, мав честь і гідність. Він не міг дозволити, щоб ім’я його рідних і прийомних батьків було заплямоване. Умовив прийомних батьків звернутись до військового комісара з проханням негайно призвати їхнього сина Йосипа до лав діючої Червоної армії тому, що він, буцімто, погрожує пристати до

будь-якої військової частини, що йде на фронт, щоб помститись ворогові. І це їм вдалось тому, що архівних документів і картотеки призовників військовий комісар на той час не мав. Маючи одного рідного сина, подружжя Поплавських вдруге благословили синочка Йосипа на службу до лав Червоної армії. Знову пролили ріки сліз. Адже він став їм рідним. Вони його полюбили. І відчували, що він їх полюбив, як рідних. І дуже боляче було розлучатись, відчуваючи, що, можливо назавжди… Разом з сусідами вдруге, з почестями, проводжали сина, Йосипа Адамовича Поплавського, до лав Червоної армії. Тільки тепер не просто на службу до армії, а на страшну війну, на боротьбу з гитлерівськими нацистами… І другого синочка втратили. Загинув він у тій страшній м'ясорубці…

Достеменно не відомо, чи дізнались його рідні батьки про долю свого синочка, якому усиновителі дали ім'я свого рідного сина, прізвище і по-батькові… Не виключаю, що його рідні батьки отримали повідомлення, що син без вісті пропав, а прийомні батьки отримали повідомлення, що їхній син, Йосип Адамович Поплавський, загинув смертю хоробрих у 1939 році, …і смертю героя — у 1944 році…

Не одному десятку червоноармійців новопільці, ризикуючи своїм життям і життям своїх родин, допомогли вижити. Надавали їм одяг, взуття і харчі. Інших спрямовували до Олевських і Білоруських лісів, де ті могли відшукати партизан… А ось чи вдавалося кому-то з них влитися у партизанські загони (комуністів чи УПА) — достеменних підтверджень я не маю. Крім того, я впевнений, що новопільці рятували червоноармійців від німців, керуючись не якимись там марксистсько-ленінськими переконаннями, а людяністю, керуючись споконвічними християнськими переконаннями, ненавистю до ворога, що топче землю рідної України. Німці і поліцаї особливо старанно нишпорили по селу, шукаючи комуністів, комісарів, прикордонників-енкаведистів і інших активістів совєцької влади. При спробі втечі — розстрілювали.

Багато легенд, щодо таких випадків, ходило по селу, але не всі вони мають право на життя. І щоб укоротити життя таким легендам, запущеним чи схваленим комуністами, щоб уникнути їхнього повторення, розглянемо одну із них. Розглядати будемо виключно керуючись фактами, реальними подіями та обставинами, відомими мені з дитинства, і підтвердженими односельцями.

6. ЛЕГЕНДА ПРО ТАНКИСТА ВОЛОДИМИРА ПОПОВА І ГАННУ «БУСЛИК»

Легенда про червоноармійця Володимира Попова і зв'язківку партизанського загону Ганну Клинчук — звичайна комуністична туфта. За версією комуністичної пропаганди солдат Володимир Іванович Попов врятував прапор своєї військової частини. Потрапив у полон, втік, переховуючись у мирного населення, шукав зв'язки з партизанами. Під час облави був застрелений німцями на околиці села Новопіль. Там же і похований. Згодом його прах перевезли і поховали у східної стіни Новопільської семирічної школи (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, стор. 295). У класі, під вікнами якого похований Володимир Попов, я вчився з 1 вересня 1945 року по жовтень 1951 року. З дитинства був допитливим і все, що розповідали новопільці про Володимира Попова і Ганну Клинчук, аккумулювалося у моїй голові і добре запам'яталося. Тому, почувши згадану легенду, я не міг второпати, яким боком у легенді про Володимира Попова опинилася моя вчителька Ганна Степанівна Клинчук. Хто її туди всунув?

За цією легендою німці застрелили Володимира Попова на околиці села Новопіль. Можливо, можливо… Якщо Івановичівські кущі, що за півтора кілометра від крайньої хати села, вважати околицею. Навіть припустимо, що дійсно Володимир скоїв геройський вчинок — прапор своєї військової частини врятував. На війні, як на війні — всяке буває. Проте, сумніви у мене з'явились і нічого з ними вдіяти не можу. Вони доволі вагомі й небезпідставні. Тому не можу погодитись з жодною нав'язаною комуністами легендою. Але, на якусь мить припустимо, що все було так, як у оприлюднених легендах сказано: Володимир Іванович Попов — танкіст. Потрапив у німецький полон і втік з нього у 1943-му… Тоді постає багато запитань. Навіть досить незручних. Скажімо, таких: якій військовій частині той прапор належав? Куди дівся прапор військової частини, коли Володю Попова німці в полон взяли? Невже він з тим прапором у полоні був і його німці не обшукали? Кому він передав врятований прапор? Хто бачив той прапор? Адже, коли німці застрелили Володимира Попова «на околиці села Новопіль», то його обшукали і ніякого прапора при ньому не знайшли. Чому протягом десяти років після війни про це не було відомо? Особливо нам, до-

питливим дітям? Ми ж бо, надто цікавились героїчними вчинками… Тим паче, продовження яких відбувалось у нашому селі…

У іншій легенді, що гуляє по Новопільській СШ I–III ступенів та по селу Новопіль, сказано, що Володимир Попов був пілотом і його у одному з боїв поблизу села Новопіль було поранено. Володю Попова знайшла і виходила учителька Клинчук Ганна Степанівна, а коли йому стало краще, то він вирішив допомогти жінці по господарству. За селом вони збирали сіно і побачили, що до них їдуть поліцаї. Попов почав тікати і вони його застрелили.

Не можу погодитись з жодною із цих легенд, а тим паче, що моя учителька, Ганна Степанівна Клинчук, якимось боком причетна до «порятунку» солдата (пілота, танкіста, прикордонника тощо) Володимира Попова! Впевнений, що Ганна Степанівна з'явилась тут тому, що вона донька колишнього комнезамівця-комуніста Степана Клинчука, одного із самих активних і заповзятих виконавців політики червоного більшовицького терору у селі Новопіль часів продрозверстки, розкуркулення, репресій, колективізації, створення умов голодомору тощо. Вона ж бо донька одного з перших створювачів комуно-фашистського ладу у нашому селі. Донька того, хто розкуркулював новопільців, грабував їх, до села і колгоспу заганяв. Нещадним був до них. Герой! А вона ж його донька!

А що його донька Ганна зв'язківкою партизанського загону була та ще й якимось боком до «порятунку» Володимира Попова причетна — не вірю! І що це за порятунок, якщо його вбито? Коли хто має інші відомості — доведіть мені, що я не маю підстав для сумніву. А поки що розглянемо наявні обставини і факти по черзі… Кого і з ким могла зв'язувати Ганна Степанівна Клинчук? Свого тата з родиною чи ще з кимсь? Так її тата, Степана Клинчука, влітку 1943 року в живих не було. Німці розстріляли його 1942 року, а з його родиною поступили майже так, як він поступав з розкуркуленими односельцями, по-більшовицьки, викинунули з власної хати. От тільки не вислали їх у чужі краї, скажімо, до Німеччини на каторжні роботи, як він висилав односельців до Сибіру, а дали змогу втекти. І вся родина «Бусликів» (їхнє вуличне прозвисько), а саме: дружина Степана Клинчука, його донька Ганна, син Олександр, син Олексій, дочка Антоніна і син Василь до приходу Червоної армії ховалися від німців у одному із сіл Олевського району.

Це по-перше. А по-друге, весною 1942 року 150 молодих новопільських хлопців і дівчат німці вивезли до Німеччини, на каторжні роботи. А славетну партизанську зв'язківку Ганну і її сестру Антоніну чомусь не загрібли разом з ними, вдома залишили… Щоб на зв'язок з партизанами акуратно виходила… Отже, неймовірне сталося — родина «Бусликів» на той час «улетіла» з Новополя у більш теплі краї і не поверталася до рідного гніздечка аж поки не потеплішало. До приходу Червоної армії. Тому впевнено заявляю, що не було Ганни Степанівни у селі Новопіль продовж 1943 року. Про це свідчить багато новопільців. Кажуть, що родина Степана Клинчука знайшла притулок у якомусь селі Олевського району і до визволення Червоною армією ніхто з них, у тому числі і Ганна Степанівна, до села Новопіль не показувалися. Крім того, досить небезпечно було з'явитися на очі поліціянтів доньці розстріляного німцями більшовика, активного діяча совєцької влади, який залюбки нищив успішних сільських господарів, створював колгоспи і голодомор! Тим паче, що за кілька хат від хати «Бусликів» жив лютий староста Євдоким Стасюк, який власному сусіду Савці Омельяновичу Пронозі (за прозвиськом Баняшник) загилив заступа в живіт із-за суперечки за якусь курку! І це він так з власним сусідом-товаришем повівся, з яким до війни куполи з церкви і дзвіниці знімав!

То хіба могла Ганна Степанівна чи будь-хто з її родини з'явитися у селі Новопіль після розстрілу Степана Клинчука? Адже їхній сусід-староста Євдоким Стасюк, що за курку сусіда Савку (Баняшника) убив, залюбки видав би їх німцям. А може, й застрелив би… А ось де, у яких краях мешкала Ганна-зв'язківниця під час німецької окупації? То вже інше питання. Ця родина не могла почувати себе у безпеці в селі Новопіль, тому і втекла. І до приходу Червоної армії в селі Новопіль не з'являлася. Можливо, десь там, у Олевських лісах, Ганна Степаніна і була зв'язківкою якогось партизанського загону, але не в селі Новопіль. У нас не було ні партизан, ні підпільників… Не мало наше село стратегічного значення. Не рухались через нього ворожі потяги з військовою технікою і амуніцією. Будь-яких важливих об'єктів у селі не було. Партизани у Новопільському лісі не базувались. Надто малий він був для партизанів. Наскрізь просвічувався. Та й про будь-які партизанські дії, під час війни, ми не чули. Тихо і мирно навколо села було.

Можливо, мова йде за партизан (на кшталт згаданих раніше Сергія Ткачука і Олександра Павлюка), що за широкими і довгими спідницями ховалися. А вона, зв'язківка, іноді їм їжу і виправну білизну носила… Таке у Новополі було можливе. Тому сумніви маю щодо наявності партизанів у наших невеличких лісах… Про «геройські» вчинки партизан ми почули від комуністів після війни. І то не відразу, а згодом, коли комуністам геройством народу свої прорахунки прикрити треба було, недолугість керманичів і антинародну суть комуністичної влади приховати… І чим далі ми від війни — тим більше «героїв і учасників» тієї страшної війни з'являється. Не знаю, як ви до цього відноситесь, а мене такий стан речей здивував і спонукав до втручання. А тому маємо уважно відслідкувати обставини і події, що передували трагічному для солдата Володі Попова дню. Маємо зібрати усі факти до купи, на підставі них зробити аналіз і відповідні висновки.

7. ЯК ЧЕРВОНОАРМІЙЦІ ДЛЯ НІМЦІВ ХЛІБ МОЛОТИЛИ

Керував тоді колгоспом «Ударник» український німець Альбрехт Герман. Він добре знав, що у багатьох родинах колгоспників переховуються червоноармійці. Тому напередодні того трагічного дня звернувся до колгоспників з проханням усією громадою вийти на обмолот хліба. Доки гарна погода надворі. При цьому він наголосив, що чоловіча сила потрібна. Натякнув, щоб нічого не боялись… Люди Герману вірили. Він нікого німцям не видав, тільки захищав, як міг! А тому на другий день до молотарки разом з колгоспниками вийшло біля десяти міцних чоловіків. Герман подякував усім за розуміння. З піднесеним настроєм розподілив усіх на робочі місця. Оскільки майстра молотарної справи не було, то він сам розтлумачив кожному його обов'язки. Усе налагодилось. Молотарка запрацювала. Кожний справно виконував свої обов'язки. Тільки відразу хочу застерегти вас від бажання звинуватити новопільців у тому, що вони старанно хліб для німецької влади обмолочували. Маєте пам'ятати, що селяни ні за якої влади не дадуть хлібу пропасти. Вони йому ціну добре знають! Тим паче після страшного голодомору 1932–1933 років…

І так. Зерно відразу зважували, засипали у гарбу і відвозили до комори. Полову відносили і складали у невелику скирту. Соло-

му, кінними волокушами, затягували на скирту і там скиртувальники викладали її. Притоптували. А скирта на очах піднімалась до неба… У розпал цієї заповзятої роботи хтось із скиртувальників, переборюючи шум трактора і молотарки, крикнув: «Поліцаї і німці їдуть верхи, на конях!» Герман, перекриваючи шум, скомандував: «Спокійно! Роботу не зупиняти! Хто не має аусвайсів — у солому зарийтесь і не ворушіться. Без моєї команди — не висовуйтесь!» Молотарка продовжувала працювати.

Червоноармійці послухали Германа, за кілька хвилин, за допомогою друзів, глибоко у скирти зарились. Добре, що всюди свіжа солома була, дощем ще не позначена. Друзі притоптали солому, щоб схови непомітні були, і на свої робочі місця повернулись. Але один червоноармієць злякався чи не повірив у доброго німця Германа і побіг по відкритому полю, у напрямку Івановичівських кущів, що метрів за сімсот-вісімсот від молотарки. Молотарка тоді стояла на земельному лану, який до колективізації належав Броньці Загацькому, на межі з сіножаттю, праворуч польової дороги, що йшла від центральної колгоспної садиби на південь. На північ від молотарки був садок, який надійно ховав від вершників чоловіка, що тікав у напрямку Івановичівських кущів. Серед вершників був перекладач, вони їхали повільно, слухали дотепні анекдоти поліцаїв, а коли перекладач їм перекладав — усі гучно реготали. Помітно було, що вони нікуди не поспішали, у гуморі були…

Німці з поліцаями під'їхали до молотарки, злізли з коней, прив'язали їх біля возів, що стояли без коней. Кілька німців і один поліцай підійшли до Германа, привіталися. Німецький офіцер непогано володів російською мовою і, бажаючи покращувати її знання, привітався до Германа, як старий знайомий, на російській мові. Офіцер спитав, чи немає тут червоноармійців, комуністів, комісарів та активістів радянської влади. Молотарка продовжувала працювати на повну потужність. Снопи, як кажуть, тільки гавкали у її барабані, не вистачало рук розрізати перевесла на всіх снопах. Інколи вони потрапляли до барабану молотарки з нерозрізаними перевеслами… Тому розмовляли голосно. А Герман, схоже, навмисне розмовляв дуже голосно, щоб колгоспники добре чули його. Він розвів руками… Показав офіцеру обома руками у бік працюючих колгоспників і голосно сказав, наче перекрикуючи молотарку і трактора, що він їх знає і чужих, незнайомих тут немає. Що вони аусвайси мають…

Та можливо, офіцер йому не повірив чи мав іншу інформацію, або хотів продемонструвати свою старанність при виконанні службових обов'язків, бо наказав своїм бійцям перевірити все навколо. Чи не ховається бодай хтось? Бійці відімкнули багнети гвинтівок і пішли виконувати наказ офіцера. Поліцаї приєднались до них.

За кілька хвилин один з німців закричав: «Хальт! Хенде хох!» Поліцай, що був поруч з ним, відразу почав кричати: «Стой! Стрелять буду!» Цей оклик вони кілька разів повторили, але марно. Чоловік у цивільному продовжував щосили бігти до Івановичівських кущів, ніяк не реагуючи ні на німецький, ні на російський оклик. Один із німецьких вояків і поліцай почали палити по втікачу із своїх рушниць, але той не зупинявся і продовжував бігти до кущів… Німецький офіцер і Герман мовчки спостерігали. За кілька хвилин офіцер щось сказав на адресу бійця, який палив по втікачу. Той підбіг до коня, відв'язав його від воза, скочив на нього і поскакав за втікачем. Пальба відразу вщухла. Молотарка продовжувала працювати. Вона наче сердилась… Все частіше «гавкала». Все частіше до її барабану потрапляли снопи з нерозрізаними перевеслами… Менше ста метрів лишалось втікачу до кущів, коли німець зупинив коня, зіскочив, присів і прицілився з коліна… Трактор, що приводив у дію молотарку, заглохнув. Неймовірно тихо стало навколо… І у цій, незвичній тиші, пролунав один постріл. Втікач став на весь зріст, повернувся обличчям до убивці і упав… Люди від молотарки скопом, наче за командою, побігли на місце убивства. Ні Герман, ні німецкій офіцер не стали їх зупиняти… Герман, німці і поліцаї сіли верхи на коней і поскакали на місце убивства утікача. Коли колгоспники прибігли — утікач був мертвий. Будь-яких документів при ньому не знайшли. Колгоспники попросили дозволу поховати убитого на сільському цвинтарі. Проте німецький офіцер не дозволив їм цього і наказав «закопати» його на тому ж місці.

Там, метрів за сімдесят від Івановичівських кущів, у яких втікач своє спасіння шукав, його й поховали. Згодом могилку обгородили. А ще пізніше — прах того утікача перевезли і поховали біля Новопільської семирічної школи. У її східної стіни. То й був червоноармієць Володимир Іванович Попов. А ввечері того ж дня, один з червоноармійців, що ховалися у скирті соломи, розповів: «Я дуже глибоко зарився у солому і сподівався, що ніякий багнет мене не дістане. І тут, біля вуха, багнет прослизнув! Ну, думаю, все —

скінчилось моє життя. Ні діток, ні дружини, ні батьків більш не побачу. Вони й знати не будуть, що сталося зі мною. Таке промайнуло у моїй голові. Другим разом він напевне всього мене проштрикне… Але другого штрикання багнетом не сталося. Трактор заглохнув. Стало тихо, тихо… Я дихати боявся. А раптом німець моє дихання почує… І під час цієї, мертвої тиші, поодаль від молотарки, пролунав постріл. Як грім серед ясного неба… Я аж здригнувся. І жодного людського звуку не чути… Що там відбувається? Що трапилось? Чи вилазити зі схову? Чи не ворушитись, команди Германа чекати?

Схоже, він нікого не видав! Йому можна вірити, навіював я сам собі віру до Германа. І вирішив чекати тільки на його команду… Навколо так тихо було, як ніколи… Пташиного співу, що зазвичай лунав у садку, не було чути… Пташки не співали… Але я вирішив підкоритись долі. Яка буде — таку й прийму! Дочекаюсь рятівної команди! Щоб там не сталось — без неї із схову не вилізу. Заспокоївся і мало не заснув. Здавалось, вічність минула, поки людські голоси почув… Прислуховувавсь, але нічого розібрати із тих розмов не зміг. Мій схов був на протилежному від молотарки боці. А люди, схоже, там гомонять… Раптом пролунав голос Германа. Він не був схожий на той, бадьорий голос, який я вранці чув. Тепер він якимсь придавленим, спустошеним був. Але я виразно почув його команду: «Усі, без винятку, до мене! Усі страхи позаду!»

Коли я підійшов, то вся бригада, що працювала на молотарці, стояла проти нього. Вигляд у чоловіків був вкрай пригнічений, у жінок — ще гірший. Деякі так плакали, що до тужіння доходило. Герман стояв на широко роздвинутих ногах, наче на палубі корабля, під час шторму. Без кашкета. Волосся, зазвичай, причесане, було скуйовджене, скули зціплені… На громаду він не дививсь. Його очі бігали десь там, по полю, у районі Івановичівських кущів. Три верхніх ґудзика сорочки були розстібнуті, а рукава закочені вище ліктя. Вигляд у нього був такий, наче битись зібрався і злість накопичує… А коли я уважніше придивившсь до Германа, то мені здалось, що він постарів… Схоже, хотів щось втішне, важливе громаді сказати, але врешті опанував себе, уважним поглядом окинув громаду, що стояла напроти, спиною до Івановичівських кущів, і сказав те, що мав сказати у тій ситуації за своєю посадою: «Зібрались! Добре! Тільки прикро, що не всі…».

На останньому слові він зробив, тоді ще не зрозумілий мені наголос, і продовжив свою промову, роблячи паузи, наче закарбовуючи у пам'яті стоявших перед ним людей сказане. «Але ті, що переді мною, пам'ятають, що я народивсь на Україні… і я вам вірю. Ми всі винуваті у тому, що сталося. Наш порятунок — у розумінні кожним іншого і мовчанні… Якраз час обіду підійшов. Йдіть на обід, а хто з собою обід приніс — тут обідайте. Яблук у саду нарвіть. Охоронцю мій дозвіл передайте. Машиніста, тракториста і їхніх помічників прошу перевірити техніку і підготувати її до подальшої роботи. Роботу після обіду почнемо без запізнення», — сказав Герман. Після останніх слів різко повернувся, підійшов до першого-ліпшого коня, що поруч без сідла стояв, але з вуздечкою був. Схопив за холку і, як хлопчисько, скочив на нього. Розвернув у напрямку села, вдарив нагайкою і поскакав несамовитим галопом, безперервно шмагаючи нагайкою коня — наче злість на ньому виміщував…

Люди переглянулись і згуртувавшись мовчазно пішли на обід, а я залишився. І ті, що не пішли додому на обід, розповіли мені про те, що сталось під час мого перебування у схову. Дуже шкода мені стало того червоноармійця. І докір йому робив за його безглузду втечу. За те, що він не повірив Герману… Адже, завдячуючи йому, ми живими лишились».

8. ДЕ Ж ТОДІ БУЛА ГАНЯ «БУСЛИК»? — У ТУФТІ КОМУНІСТИЧНІЙ!

З'ясувати роль і місце учительки-комуняки Ганни Степанівни Клинчук (фото № 87, третя (зліва направо) у третьому ряду зверху) у згаданих вище подіях, де, коли і яким чином тоді перетнулися її шляхи зі шляхами солдата Володимира Попова — дуже важливо. Яким боком вона причетна до створеної комуністами легенди, до якогось там порятунку Володі Попова? Коли і де він стався — ніяк до тями не візьму! Молодь нашого села у 1942-му німці вивезли на каторжні роботи до Німеччини. І якось дивно стає, що доросла і міцна дівчина Ганна, якій тоді двадцять другий рік пішов, уникла відправки до Німеччини. Як таке могло статися? Адже її кожний поліціянт добре знав. Не сплутав би дочку комуніста-голови колгоспу з дочкою простого колгоспника! Якусь іншу, можливо, не видав би, сховав би, а її залюбки запроторив би до Німеччини…

У тій ситуації навіть випадкова, хвилинна поява Ганни Степанівни в селі, не могла гарантувати їй безпеку. Отже, мало ймовірно, що в 1943 році, коли солдат Володимир Попов утік з полону і знайшов притулок у селі Новопіль, його шляхи пересіклись з шляхами Ганни Степанівни, зв'язківниці партизанського загону, що базувався десь там, в Олевських лісах. А якщо таке сталось, то чому відважна зв'язківниця не відправила його до партизанів? Чому він разом з іншими молотив хліб для німців? Чому це він допомагав їй сіно загрібати? Коли і де? На галявинах Олевських лісів? А можливо, Володимир Попов переховувався у будинку її батька, Степана Клинчука, на вулиці Острівок, за кілька хат від хати лютого старости Євдокима Стасюка, що вірою і правдою слугував німцям? Тоді розглянемо й цей варіант.

Голова колгоспу «Ударник» Альбрехт Герман проживає за кілометр від батьківського помешкання Ганни Степанівни, у гуртожитку колгоспу «Ударник», що біля обійстя Василя (Базиля) Гонтарського. А донька затятого комуніста, розстріляного німцями, Ганна зі своєю родиною влітку 1943-го раптом повернулась додому… Спокійно вселилась у батьківську хату, з якої її родину німці викинули першого року окупації. І ні лютий сільський староста Євдоким Стасюк, який жінок нещадно нагайкою шмагав, ні поліціянти «не помітили» її появи з Володею Поповим на знаменитій вулиці Острівок, де напередодні, в березні 1943 року, дві хати поліціянти спалили. А вона, зв'язківка партизанського загону, який, буцімто, «діяв у навколишніх лісах», взяла і вселилася у батьківську хату, що за городами, напроти семирічної школи, де сільська управа і поліція розміщується. І ніхто з них не відреагував на самовільне вселення доньки відомого комуніста-голови колгоспу, розстріляного німцями у перший рік окупації… Усі двори цієї вулиці були приписані до колгоспу імені Шевченко. І головою колгоспу там не Герман був, а хтось інший. І лютий сільський староста, який нещадно сільських жінок нагайкою шмагав, поруч з її родинним гніздечком мешкав. І не тільки її родина, а й родичі товаришки Ганни не працювали за німця у колгоспі «Ударник». Та й відстань від батьківської хати Ганни Степанівни до місця роботи згаданої молотарки — двох кілометрів сягала.

А скільки поліцаїв мешкало у тих краях? Ніхто не рахував? То давайте погодимось, що височенька на зріст, міцної стату-

ри дівчина Ганна — зв'язківниця партизанського загону. А якщо так, то чи дозволило б їй командування загону прийняти до себе і переховувати червоноармійця, якого німці розшукують? Гадаю, що їй це було б заборонено, якщо вона зв'язківниця… Крім того, не міг червоноармієць Володимир Попов непоміченим вийти з її «рятівної» хатини і до молотарки дійти! І потреби у цьому не було, бо голова колгоспу «Ударник» Герман його туди не запрошував! А йти повз вулиць, де мешкають поліцаї, було досить ризиковано. А їх немало було на Посьолку, Рижавці і на Ударнику. І ніхто не знав, якому Богові вони моляться… Ой, пробачте! Чуть не сказав: червоному чи брунатному. І згадав, що комуністи — створіння безбожні. Бога не визнають, а духовність тим паче. А гітлерівці, хоч і вдавали із себе богобоязких овечок, інколи навіть Бога визнавали, але їхня духовність була тотожна сталінській. І ті і інші були людожерами. А Бог у них був спільний — марксизм. І прапори одного, незабутнього, кривавого кольору були…

То чи можна було Володі Попову сподіватись, що гітлерівський посіпака-поліцай не поцікавиться: що то за незнайомець по селу вештається? І до цього часу немає відповіді на питання: яким чином, де і коли червоноармієць Володимир Іванович Попов від зв'язківниці Ганни Степанівни Клинчук відірвався і до молотарки потрапив саме у день, коли таких, як він, Герман на роботу покликав? Чому не сховався, як його побратими, а тікати кинувся? Можливо, знав про облаву від Ганни-зв'язківки? Запитання є, а відповідей поки що немає… А комуністи з захопленням розповідали нам, жовтенятам, піонерам і комсомольцям про нечувану, небачену жорстокість німців до односельців. І гуляла казка про прикордонника-енкаведиста, якого кляті німці багнетами… У копиці соломи закололи. От тільки правди не казали нам. Зокрема, скільки вони власного народу замордували? Скільки на той світ без суду і слідства відправили? І гуляє запущена комуністами легенда про танкіста Володимира Попова, буцімто врятувавшого прапор військової частини, та про зв'язківницю партизанського загону Ганну Клинчук, буцімто врятувавшу рятівника прапора Володю Попова… Зверніть увагу! На цій недолугій легенді виховувались жовтенята, піонери і комсомольці села Новопіль. Вони пишались героїчними вчинками захисників Вітчизни, вихованих комуністичною партією, і до її лав вступали. Навіть черга була…

І тут пригадалися щасливі хвилини мого дитинства, проведені у курені охоронця панського саду Олександра (Саника) Степановича Клинчука (1926 року народження), брата Ганни Степанівни. Згадав, як я пишався товариством старшого від мене на 12 років товариша-партизана! Кожне його слово ловив… Шкода! Небагато він розповів про події тих страшних часів, але у моїй пам'яті все добряче закарбувалось. А ось розповідей про партизанські справи сестри і моєї учительки Ганни Степанівни та її причетність до порятунку червоноармійця Володі Попова її брат нічого не повідав мені. Не було чого розповідати, а брехати, як уся комуністична система, він не вмів… Мені навіть не віриться! Не міг я не запам'ятати хоч якусь розповідь про його рідну сестричку і мою учительку-партизанку! Проте, як не напружував пам'ять — марно… Це підтверджує, що Саник мені про неї нічого не розповідав… А вірити чи не вірити тепер цій легенді — самі вирішуйте! Я не вірю! Це звичайна комуністична туфта! Вони до того добрехалися, що під кінець своєї історії Совєцький Союз лишився без героїв. З'ясувалося, що вожді Совецького Союзу, всі без винятку, — бандити, злочинці і негідники. При цьому згадайте комуністичну легенду **про Молоду Гвардію**, яка, буцімто, активно діяла у підпіллі Краснодону під керівництвом комуністів… **І про 28 героїв-панфіловців** не забудьте пригадати легенду. Про тих 28 вояків, які 16 листопада 1941 року біля роз'їзду Дубосєкове, озброєні гвинтівками, гранатами і пляшками, у яких пальна суміш, зустріли 54 німецьких танки. А танки були підтримані двома десятками мінометних і артилерійських батарей. Всі до одного загинули, а ворога до Москви не пустили. І тут час задуматись! Якщо загинули всі, то звідки стали відомі слова Дієва, чи політрука Клочкова: «Велика Россия, а отступать некуда — позади Москва!»?

Із 4-ї роти 2-го батальону 1075-го полку 316-ї дивізії були «герої-панфіловці»… Але… Якщо 4-та рота 2-го батальону загинула повністю, а ворога не пустила до Москви, залишивши перед траншеями 2-го батальону десятки палаючих ворожих танків, то командир батальону Решетніков зобов'язаний був доповісти про це командиру 1075-го стрілецького полку полковнику І. В. Копрову. А той, у свою чергу, командиру 316-ї стрілецької дивізії генерал-майору І. В. Панфілову. А командир дивізії, як ви зрозуміли, зобов'язаний був доповісти про геройський подвиг вояків командуючому 16-ю армією генерал-лейтенанту К. К. Рокосовському тощо… Про-

те, ніхто цього не зробив. Ніхто про так званих «героїв-панфіловців» нічого не знав. Цю брехню розповсюдила по світу центральна військова газета «Красная звезда»… І Указ Президії Верховної Ради СССР з'явився негайно. І 28-ми «героям-панфіловцям», за брехливою подачею людожера Георгія Костянтиновича Жукова, було присвоєно високе звання Героя Совєцького Союзу посмертно. Дещо пізніше з'ясувалось, що не всі так звані «герої-панфіловці» загинули. У списку «героїв» опинились навіть ті, що перейшли на службу до гітлерівців і слугували їм, як кажуть, вірою і правдою (Віктор Суворов. Тінь перемоги. Фоліо СП, 2002 рік, стор. 7–11). Декого з них запроторили до сталінських концтаборів, а декому зірку героя відмовилися вручити тощо.

А нашому поколінню локшину на вуха вішали, виховували нас на цих та багатьох подібних сфальшованих «героїчних» вчинках. На туфті! Може, досить нам комуністичній брехні вірити? Якщо наведених прикладів замало, то ще про деякі нагадаю. Можливо, вони нагадають героїв війни і праці, породжених черняхівською районною організацією комуністичної партії? Тож і згадаймо **про Стаханова і стахановський рух.** Відразу зауважу, що до трудових здібностей Олексія Стаханова у мене ніяких претензій. Я зустрічався з тими, хто з ним працював і хто добре його знав. Навіть самого Олексія Стаханова бачив. Останні роки свого життя він мешкав у місті Торезі Донецької області, де я за сумісництвом державним нотаріусом працював. Олексій Стаханов, у свій час, добре працював. Так, як тисячі працелюбних шахтарів працювали. Мова йтиметься лише про дутий, сфальсифікований комуністами і на його рахунок записаний трудовий подвиг. Його вини в цьому немає. Його змусили! Отже, згадаймо, як усі покоління, починаючи з другої половини тридцятих років минулого століття, повинні були по-стахановськи працювати. Згадали? Що вони мали денну норму перевиконувати у кілька разів…

А як же сам Олексій Стаханов працював? А працював він як звичайна, працелюбна людина. А комуністичні керманичі і їхні посіпаки із звичайних, працелюбних робітників героїв праці народжували. Нам, для наслідування, таких собі ідолів з них робили. Так ось. План Олексію Стаханову на зміну був: 7 тон вугілля нарубати своїм відбійним молотком. А в ніч на 31 серпня 1935 року він нарубав 102 тони! Уявляєте?

І розгорнулось змагання по всій країні. Стахановський рух було створено… А чи реально було для Олексія 102 тони вугілля нарубати? Давайте чуть-чуть пофантазуємо. Уявимо собі, що ми не в копальні, не у вузькому забої. Ми — на поверхні, без коногонки. Перед нами лежить півтора метра в вишину і неосяжних розмірів у ширину та довжину вугільна глиба, скажімо, вагою понад сто п'ятдесят тон. Вам не потрібно кріпити забій, ви маєте лише вугілля рубати, відгрібати його і завантажувати шахтарською лопатою у вагонетку. Інші робітники будуть відкочувати від вас завантажені вагонетки, а пусті вчасно підкочувати. Уявили? То чи справитесь ви з об'ємом цієї роботи? Чи вистачить у вас сили нарубати, відгрібти і завантажити 102 тони вугілля, скажімо, за десять годин робочого дня? Що? Слабо? Тоді як же Олексій Стаханов, у копальні, у вузькому забої, з коногонкою, нарубав 102 тони вугілля? А ось як.

Задля встановлення рекорду комуністи поступили наступним чином. На час рекордної зміни забійникам копальні «Центральна-Ірміно» відключили стиснуте повітря. А щоб у забійному молотку Олексія Стаханова тиск не падав. І вагонетки всі йому… І відгрібали… І забій кріпили услід за ним… І вагонетки під завантаження підкочували… І завантажували… І відкочували завантажені вугіллям вагонетки. Все по колу йшло. Була задіяна маса шахтарів… А записали все йому. «Забули» зарахувати тих, хто відгрібав вугілля, хто вантажив його у вагонетки, відкочував і підкочував їх, хто кріпив забій слідом за Олексієм. На всіх допомагаючих і забезпечуючих робітників добуті тони не ділили. Так і створили трудовий подвиг Олексія Стаханова — звичайну комуністичну туфту, яка весь світ облетіла. І інші наші герої, рангом нижче панфіловців і стахановців, виявилися героями дутими. …Народ сміявся, анекдоти і матершинні частушки про картонних кумирів складав (там же, стор. 11–13).Тепер, шановні мої земляки, самі вирішуйте… Чи вірити легендам, народженим комуністами під час їхнього панування? *Я — жодній не вірю! А ви?*

Народ наш героїчний і часто здійснював таке, про що треба з захопленням розповідати. Але не про те, що виходило із Агітпропа, і породжувалося комуністичними агітаторами і пропагандистами. Їх на туфту тягнуло тому, що перед ідеологами марксизму-ленінізму завжди проблема стояла: на кого народу рівнятися? І негайно потрібний був новий кумир, якого можна було б у металі вилити і на гранітний підмурок поставити. А коли туфта розкри-

валася, то країна лишалася без героїв… А що, скажімо, ми знаємо про будівництво великим і мудрим Сталіним Палацу Рад? Які кошти туди пішли? І чому він не був добудований? Ніхто не може відповісти на ці питання. Не стало людей, які мали відповідь на них. Немає документів, що можуть підтвердити чи спростувати ту чи іншу інформацію. Отже, як казав один відомий українець: маємо те, що маємо! У жовтні 1941 року тисячі будівельників Палацу Рад зібрали у дивізії народного ополчення і кинули під танки. Ліпші майстри Совєцького Союзу, монтажники і зварювальники, склодуви і карбувальники, червонодеревники і шліфувальники мармуру — усі, усі лягли на білосніжних полях під Москвою (Віктор Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 86).

Палац Рад не був добудований тому, що Сталін не виконав свою клятву. Другу Світову війну розв'язав, але закінчив її практично у тих же кордонах, у яких почав. …Наслідки Другої Світової війни означали кінець комунізму. Це була історична поразка. …І «перемога» у війні означала розгром комунізму у світовому масштабі. Останню республіку не прийшлось приймати до складу СССР, тому палац для цього урочистого акту не потрібний (там же, стор. 96).

9. ПРИХІД ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ. ВІДНОВЛЕННЯ КОМУНО-ФАШИСТСЬКОГО РЕЖИМУ

Восени 1943-го батьки перестали їздити чи ходити на базар до Житомира. Неспокійно було. З боку Києва і Житомира все гучніше чути було вибухи. Десь стріляли гармати, а вночі — заграва пожеж сяяла… Відчувалось, що війна наближається до нашого села.

Казали, що наші взяли Київ, згодом і Житомир. Потім Житомир знову німці захопили. У Новополі бойових дій не трапилося. Ми у напруженні чекали остаточної розв'язки: хто візьме верх і коли? Побудували бомбосховища і молили Бога, щоб не допустив бойових дій у нашому селі. Так і сталося. Активних бойових дій у селі Новопіль не було. За наданою мені архівною довідкою «село Новопіль …було окуповане німецько-фашистськими загарбниками 11 липня 1941 року. Визволене Совєцькою Армією 15 листопада 1943 року. Вдруге окуповане 24 листопада 1943 року. Остаточно визволене Червоною Армією 30 грудня 1943 року».

Щоб ви не дивувалися, заздалегідь попереджую, що у цій офіційній довідці Державного архіву Житомирської області

(ДАЖО) № А/1679–1 від 15.09.2010 року не всі події того часу, що відбувалися у селі Новопіль, зафіксовані у повній відповідності. Враховуючи спогади літніх мешканців села Новопіль того часу, мої власні спогади і враження, враження і спогади інших дітей війни з цього приводу, я надав би нашим нащадкам наступну довідку: «…біженці і німецькі війська, відступаючи, кілька днів йшли селом Новопіль і 15 листопада 1943 року залишили його. Кілька днів у селі було безвладдя. За цей час колгоспники розібрали колгоспну худобу, коней, волів, свиней, іншу живність, збіжжя, фураж, інвентар та інше колгоспне майно по домівках. Військ Червоної армії на постої у селі Новопіль тоді не було. 24 листопада 1943 року німці знову окупували село. На цей раз цивільна німецька влада протрималися десь до 26–27 грудня 1943 року. Знову через село кілька днів йшли німецькі відступаючі війська і біженці. У селі знову кілька днів безвладдя, а 30 грудня 1943 року, пообіді, до села увійшли війська Червоної армії».

Проте, чітко відокремити ці події одну від одної я не можу. У моїй пам'яті чомусь закарбувався лише один випадок приходу військ Червоної армії. Іншого не пам'ятаю… Зато добре пам'ятаю, що за кілька днів до приходу військ Червоної армії шляхом Житомир — Вільськ — Новопіль — Окілок — Івановичі та шляхом Черняхів — Івановичі — Пулини безперервним потоком йшли маси біженців і німецьких військ. Усі поспішали на захід… Зауважу, за рухом біженців і військ, що рухались шляхом Черняхів — Кручинець — Окілок — Івановичі — Пулини я не спостерігав. Надто далеко від того шляху наша хата була… Я і мої друзі спостерігали лише рух величезної маси біженців і військ, що рухались шляхом Житомир — Вільськ — Новопіль — Грушки. Проте, на шляху Черняхів — Пулини вони повертали ліворуч і загальною колоною рухались у бік Пулин. На захід. У цих нескінчених колонах рухались танки, самохідні гармати, колісні і гусеничні тягачі з гарматами та кінні упряжки з гарматами. Йшли піші й кінні загони військових. Багато військових у вантажних і легкових автівках їхало. Навіть верблюди, яких я бачив вперше у житті, з німцями на захід, у більш теплі краї поспішали.

А скільки цивільних осіб і родин рухалось на захід? Нескінченними були валки цивільного населення. Біженці здебільшого їхали підводами. Окремі, мабуть посадовці — на вантажних і легкових автівках. До нас на постій розмістилось дві сім'ї

біженців, що їхали підводами. Розмовляли вони російською. Було неймовірно тісно. До бомбосховища, яке тато і Ваня прямо перед вікнами хати побудували, вони ховались лише зачувши далекі вибухи. Поводились з нами, як комуністи перед війною, нахабно… Їхні діти принижували нас, виганяли з бомбосховища, забирали наші іграшки і навіть їжу. Ні за що давали нам ляпаси. А наші батьки просили терпіти все. Бо їхні батьки були озброєні… Проте, коли над головами просвистів снаряд, випущений з радянського Т-34 (тато у цей час у канаві був, корову ховав), то вони дуже чемними стали. Хутко зібрались і поїхали на захід. Гадаю, далеко вони не доїхали…

Тато прив'язав корову, прийшов до бомбосховища і розповів, що у нього над головою снаряд пролетів і вибухнув на сіножаті, метрів за 150 від хати. Як пізніше з'ясувалось, до села заїхав радянський танк Т-34. Зупинився напроти хати Савки Продоуса. Буцімто командир танку люк відкрив і визирнув. Та по ньому хтось випустив автоматну чергу. Він закрив люк, випустив три снаряди по селу, розвернувся і поїхав у бік села Грушки… Один снаряд, як тато розповів, пролетів над нашою хатою і вибухнув на сіножаті. Другий розірвався за сто метрів від хати Івана Гордійовича Паламарчука. Третій — зачепив хату Густі Грищук та її сестри Ганни (її називали Великою) і вибухнув. Їхні дітки, Володя і Наташа, у той момент сиділи на печі, з кроликом бавились. Кролик загинув від поранення осколком, а діти жодних ушкоджень не отримали. Лише вельми налякані були та кілька днів погано чули.

У селі запанувала тиша і безвладдя. Німці пішли, а наші — не прийшли. Не можу впевнено сказати, коли це сталося: напередодні першого відступу німців, тобто, перед 15-м листопада, чи напередодні остаточного уходу німецьких військ, тобто, перед 30-м грудня 1943 року. У свідченнях новопільців також відсутня одностайність. Протирічать вони одне одному. Одні називають одну дату, а інші — другу. А розпитати, як ви розумієте, нема у кого. Наш аксакал Станіслав Іванович Хомінський і його дружина Галина одне пам'ятають і стверджують: німці людожерами були, а більшовики щастя нам на тарілочці принесли і достатки забезпечили… Хіба вони можуть надати правдиві і об'єктивні свідчення?

Совєцькі танки так налякали німецьких вояків, що до ранку жодного у селі не лишилось. А біженці, при появі танків, свої пожит-

ки і продукти харчування прямо на шляху між селами Кручинець і Окілок покинули. Звільнили свої підводи та автівки від зайвої ваги і порожняком кинулись тікати, а новопільці кинулись на шлях добро підбирати. Там була неймовірна кількість всілякого майна, коштовностей, продуктів харчування і зброї. Багато родин значно поповнили свої гардероби і запаслись продовольством. З нашої родини на шлях ніхто не ходив. Тато не дозволив, коли дізнався, що на тому шляху багато легкої зброї, набоїв до неї, мін і гранат валяється. Наступили дні безвладдя. Німці пішли, а наші ще не прийшли…

Саме у дні безвладдя колгоспники забрали до своїх домівок усю колгоспну живність і корма для неї. Все записали у рахунок оплати німцями трудоднів за минулий рік. Розібрали дрібний реманент. Як-то: плуги, борони, окучники. Тато привів додому теличку. Взяв з собою Ваню і пішли до колгоспу. Запрягли у воза коника, якого бригадир віддав татові. Завантажували і перевозили додому отримані з колгоспної комори (по відомості, у розрахунку, щоб вистачило до нового врожаю) по декілька мішків ячменю, вівса, вікомішанки, кормових буряків тощо. Того дня тато і Ваня кількома рейсами перевезли додому весь отриманий фураж, а на другий і третій день — привезли додому належну нам солому, полову, конюшину і сіно. Гадаю, що це сталося не пізніше 16–20 листопада 1943 року, бо 28–29 грудня 1943 року, коли у селі було безвладдя, наш коник і теличка були добре доглянуті і тіснилися у нашому хліві.

…Мешканці села опинилися у стані очікування. Ніхто не знав, що і як буде завтра. Червона армія прийде чи німці повернуться? Артилерійська канонада наближалась. Відлуння потужних вибухів, сяйво пожеж і прожекторів, що шастали по небу, передвіщали прихід Червоної армії з дня на день. Мені і Гелі хвилювання дорослих були незрозумілими. Німці пішли і ніколи не повернуться. Скоро «наші» прийдуть! А «наші» не можуть бути гіршими німцівчужинців! І невтямки нам було, чого батьки і сусіди пошепки згадують репресованих і досить стримано розповідають про них, про підстави репресій. Їхнього хвилювання ми не розуміли. З радістю годували і напували приведених татом коника і теличку, чистили та гладили їх, сповна віддавали їм наше тепло і турботу. Піклування щодо нашої власної корівки відійшло на другий план. Набігавшись за день, ми засинали в очікуванні невідомого завтра…

Дорослі казали, що Червона армія повинна прийти зі сходу або півночі, тому погляди дітлахів були прикуті до шляхів, що вели із Грушок і Черняхова. Але найбільше сподівань було, що Червона армія прийде зі сходу. Ми, діти війни, багато чого не розуміли з того, чому дорослі пов'язували прихід Червоної армії, відновлення нею влади комуністів, з погіршенням нашого життя і стану свободи. Вони боялися розкривати нам причини. За нашої присутності вони навіть розмову про це не вели. Тому кожен із нас мріяв першим побачити прихід Червоної армії. Першим хотів побачити її героїчного бійця, як ми вважали, нашого рятувальника. А вона не йшла… А ми все чекали… І нарешті, як пишуть «видатні» історики на 220 сторінці так званої Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, «**29 грудня 1944 року** район був звільнений від німецько-фашистських загарбників». А в Новопіль війська Червоної армії увійшли пообіді **30 грудня 1943 року**, на рік раніше, ніж до села Кручинець, що на відстані 1,5 кілометра від Новополя. Ось така вона, кумедна історія! …Коли її пише компартійна номенклатура і сама ж редагує… На рік раніше новопільці дочекались військ Червоної армії…

Тоді на полях сніг лежав і він сприяв можливості здалеку побачити військові колони. Спершу ми побачили довгі колони людей, що рухались із Кручинця у напрямку нашого села. Хтось із сусідів крикнув: «Наші йдуть!» і кинувся їм на зустріч. А інші помітили рух військових колон з півдня, від лісу (села Вільськ), і з заходу, від села Івановичі. Усі ці колони військових рухались у напрямку нашого села, наче у облогу брали. А можливо, воно так і планувалося, та німці вислизнули… І зупинились сусіди, не побігли на зустріч. Навпаки, до власних хат вернулись, щоб червоноармійців хлібом-сіллю зустріти…

Село Новопіль знову уникло бойових дій, і його мешканці радісно зустрічали вояків Червоної армії. Більшість з них стояла біля власного помешкання з хлібом-сіллю та перваком у очікуванні гостей. Пригощали — чим могли, але від щирого серця… Дехто біг назустріч червоноармійцям, обіймав і цілував їх, запрошував до оселі. Розпитували, чи вони новопільців на війні не зустрічали тощо… Нагадаю. 11 липня 1941-го німці увійшли до села без стрілянини. Установили свою владу і майже два з половиною роки вона існувала без військових конфліктів і значних ускладнень. За

цей час на каторгу до Німеччини вивезли понад 150 хлопців і дівчат, розстріляли вісім новопільців і одного червоноармійця. 15 листопада 1943 року німці без бою залишили село. Вдруге окупували його 24 листопада 1943-го. Також без стрілянини. І знову, тепер вже востаннє, 26 чи 27 грудня 1943 року — без бою залишили село…

До нашої хати першими підійшли вояки військових частин, що рухалися з села Івановичі. Привіталися. Батьки запросили їх до господи, але командир відмовився і наказав вістовому доповісти у штаб про місце їхнього знаходження і з'ясувати порядок розквартирування. До перваку ніхто не доторкнувся. Попили води, поспілкувалися, а тут і вістовий вернувся. З'ясувалося, що їхній підрозділ розквартировується на нашій, однобокій, вулиці. Штаб і офіцери — у хаті мого хрещеного Якова Цимбалюка. Одним словом, запрошували новопільці, чи не запрошували до себе червоноармійців, але на постій до кожної родини поселилось від п'яти до десяти, а то й більше військових. У залежності від розміру помешкання і кількості членів родини. До нашої маленької хати поселилось вісім вояків. Тато сміючись сказав їм: «Оце так сімейка, у нашого Омелька! Тільки шкода, ложок і мисок не вистачить». А ті розсміялись і відповіли: «А мы со своими ложками и котелками пришли! У нас все при себе!» Гвинтівки на покуті поставили. Поруч речові мішки поклали… Поки мама вечерю готувала, військові сходили до своєї польової кухні. Принесли повні казанки юшки і каші, кілька буханців хліба і чимало цукру. Поставили все на стіл і один з них сказав: «Давай, хозяюшка! Дели на всю семью Омелька! І приглашай к столу. А мы, тем временем, умоемся с дороги!». Мама сказала, що вода є, навіть тепла, а мила немає. Один з вояків посміхнувся і сказав: «У нас все есть! А теплая вода солдату не нужна!». Витягнув із речового мішка мило. Один кавалок дав мамі і пішов до інших на подвір'я, умиватись.

Тато воду підносив, а вояки, роздівшись до паска, намилювались і з насолодою умивались холодною водою. Фиркали, наче моржі. Тільки вмились, мама до столу запросила. Стіл у нас невеликий був, а тому Ваня збігав до Льоньки Білецького і приніс приставку до нього. Тепер за столом могло вміститись десять чоловік. Коли вояки увійшли до хати і поглянули на стіл, то були вражені. На столі квашена капуста з цибулькою, огірки, помідори і яблука квашені стояли. Трошки сала порізаного було. Від цілої картоплі,

политої смальцем зі смаженою цибулею, йшов апетитний пар. Тато бутиль перваку на стіл поставив. З затичкою з кукурудзяного качана…

Обличчя у вояків засяяли. Хтось сказав: «Как дома! На торжество!» Тато відповів: «А ви і є наші дорогі гості! У нас велике свято! І чим багаті, тим і пригощаємо!» Хтось спитав: «А откуда это все? При немцах?». Тато відповів: «У нас колгоспом добрий український німець керував. Розраховувався краще від інших. Шкода буде, якщо його розстріляють…». Мені і Гелі мама на піч дала їсти, а Ваня і Зося біля припічку примостились і всі добре поїли. Воякам первак і закуска дуже сподобались. Але старший не дозволив татові більше горілочку наливати. Потім вони навіть заспівали, а один — заплакав. У нього вся родина загинула від бомби: батьки, дружина і двоє діток… Друзі його заспокоїли. Старший попросив соломи чи сіна постелити на долівку. Ваня і Зося з цим хутко справились і, поки ті з татом палили на подвір'ї, «постіль» була готова. А вояки, тільки доторкнулись до соломи і сіна, що натомість подушок їм у голови поклали, відразу позасинали. І такий храп лунав… Мабуть і на вулиці чути було… Та не довелось їм відпочити як слід. Вдосвіта прибіг вістовий. Розбудив і сказав, що через годину виступають… Старший скомандував: «Подъем! На туалет и завтрак двадцать минут и выдвигаемся к штабу! Ясно?» І першим пішов умиватись… І ми простились з нашими першими мешканцями-червоноармійцями… Як ви зрозуміли, новопільці зустрічали Новий 1944 рік не за німецької, а за більшовицької влади. Новий Рік — нова влада! Символічно! Чи не так? Одначе, не поспішайте з висновками. Влада була не нова. Її лише відновлено після двох з половиною років панування німецької влади. Тому й радість визволення від фашистської окупації недовго гуляла у родинах…

Як пишномовно пише комуніст Марко Коваль: «Вирішальним для розгортання відбудовчих робіт постало оперативне відновлення діяльності партійних, радянських, господарських, комсомольських і інших органів. З цією метою в район прибув з евакуації перший секретар райкому Компартії України Паньков М. П. Під його безпосереднім керівництвом була сформована нова влада району. Районну Раду очолив Слобожан, …начальником НКВС став Дудін, начальником міліції — Максимов О. І.» (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, стор. 553).

Зверніть увагу! Перший секретар КПУ М. П. Паньков — прибув з евакуації. Він не воював з німецькими окупантами, а очікував на звільнення Червоною армією його князівства, щоб знову у крісло більшовицького Черняхівського князька сісти. А повернувшись — сформував владу із своїх поплічників-зайд… Наче у нас, на Черняхівщині, достойників немає. …І відразу за соціалістичні зобов'язання взявся князьок Паньков. Щоб план сівби був виконаний. Урожай щоб колгоспні кріпаки виростили не нижче довоєнного: пшениці — 12, жита — 10, ячменю — 9, вівса — 8, гороху — 10, проса — 8, гречки — 5, хмелю — 7, картоплі — 150 центнерів з гектара (там же, стор. 553). Щоб було чим звітувати партійним босам… Уявляєте! Як він хотів прислужитися! Відразу на рівень урожайності 1940 року стрибнути. І це при тому, що плуги і борони на колгоспних ланах тягали дружини фронтовиків або удови загинувших захисників Вітчизни. Не думав князьок про своїх кріпаків. Чи мають вони що їсти, одягти і взути? Чи тепло у їхніх оселях? За долю діток-сиріт не подумав… Та не думайте, що тільки зайда Паньков М. П. не дбав про своїх кріпаків. У них всі такі! У так званих спогадах Марка Коваля, найщедрішого на похвали комуністичного режиму, за 22 післявоєнних роки навіть згадки немає про оплату трудоднів. Навіть такому запроданцю соромно було «згадувати» ту мізерну оплату тяжкої, каторжницької праці колгоспних кріпаків. Щодо оплати їхньої праці, то він обмежився лише згадкою про перехід на грошову оплату праці замість трудоднів, який відбувся у 1966 році.

Саме такі (і так) пишуть «спогади» запроданці-комуністи. До 1940 і після війни — жодної згадки. Соромно написати, що їм на трудодень давали, скажімо, 100 чи 500 грам збіжжя. Понад шістдесят дев'ять років минуло відтоді, коли німецько-фашистські окупанти пішли з села Новопіль. Я навмисне пишу «пішли» тому, що ніякого звільнення не було. Одні окупанти пішли, а інші — увійшли, тобто, повернулись… Усі обставини і події того періоду добре закарбувалися у моїй пам'яті. Певну частину з них та умови життя нашої родини і односельців за два з половиною роки німецької окупації я докладно і об'єктивно висвітлив. Тепер для порівняння і об'єктивного аналізу настав час висвітлити їх за аналогічний відрізок часу з моменту відновлення більшовицької окупації, тобто з 30 грудня 1943 року (дня так званого звільнення) і до липня 1946 року.

Саме цей період ми повинні відстежити: яким чином більшовики відновлювали і відновили свою нещадну, несправедливу, людоненависницьку владу? Якою «добренькою» нащадкам її представляє комуністична пропаганда і якою вона була насправді?!? Гадаю, це буде правильно і справедливо. Без сумніву — нащадки повинні отримати неупереджену інформацію з першоджерел, які не викликають сумніву щодо її вірогідності. Вона повинна підкріплюватися фактами, повідомленнями про певні події і обставини. Про ті умови життя селян, про які свідчать прості, незаангажовані комуністичною ідеологією люди.

Важливе значення мають свідчення очевидців тих подій. Свідчення людей, які на собі спробували «людяність» обох диктаторських режимів: гітлерівського нацистсько-фашистського і сталінського комуно-фашистського. Свідчення цих людей допоможуть зрозуміти сутність обох диктаторських режимів, яка віддзеркалилася на житті українців у тей чи інший спосіб, зокрема, на житті окремих новопільських родин. Ми повинні співставити їх між собою, відшукати схожість і відмінність, знайти відповідь на питання: який режим і його лідер був більш агресивним, більш людоненависним? Або був, скажімо, більш демократичним, більш людяним і цивілізованим. І почнемо з вивчення обставин і подій, що відбувалися з приходом до села військ Червоної армії та озброєного загону комуністичної партії — каральних військ НКВС. Саме за допомогою останніх були сформовані органи місцевої влади. Демократією тут, звичайно, і не пахло. Натомість гітлерівського нацистсько-фашистського режиму був відновлений ще більш страшний і жорстокий — сталінський комуно-фашистський режим. Називався він «диктатурою пролетаріату». За цього режиму необмежена влада в селі і районі, як і до війни, належала комуністам, підтриманим обільшовиченими люмпенами та багнетами армії і військ НКВС. Цей режим був більш жорстоким, більш нещадним і несправедливим до людини, більш страшним своїм беззаконням, ніж гітлерівський нацистсько-фашистський режим. Уявіть собі. Червона армія увійшла до села, покінчила з «німецьким новим порядком», як кажуть, переночувала і пішла далі на захід. А за нею до села увійшов загін військ НКВС і почав зачистку території. Відновив так звану «диктатуру пролетаріату» — антилюдську владу-страшилку… Орда тилових «героїв»-енкаведистів

принижує селян, паплюжить усе людське, національне… Для них мешканці села, що за їхньої вини опинилися на окупованій німцями території — зрадники. Тому вони допитують їх вдень і вночі. Фабрикують кримінальні справи. На підставі доносів пройдисвітів, застосовуючи тортури, шантаж і залякування, отримують додаткові лжесвідчення. Звинувачують невинних, сталінські трійки судять їх позаочі, виносять вироки…

А енкаведисти свою роботу добре знають — вночі беззахисних хапають. Несправедливо осуджених, здебільшого разом з родинами вивозять і відправляють на заміну вкрай знесилених робітників підприємств системи ГУЛАГ, що мають бути знищені як відпрацьований і непотрібний у подальшому матеріал. Репресивна машина працює на повну потужність і, як кажуть, без перерви на обід. Людей принижують, нищать без суду і слідства. Хіба новопільці на таке «визволення наших» сподівалися? Хіба на продовження свавілля влади очікували? Вони чекали на звільнення від гніту гітлерівських нацистських фашистів, а потрапили під ще більший і страшніший гніт сталінських комуно-фашистів. Чекали приходу «наших», а вони не прийшли. Прийшли ординці — жорстокі і нещадні до людей… І почалося відновлення комуно-фашистських стандартів життя людей, «любові» до них і їхніх дітей. Райвиконком затвердив рознарядку на продаж колгоспникам торфу і дров. Але у нас немає грошей купити це паливо. Нема чим оплатити його привозку колгоспними кіньми чи волами. Тим паче, що дрова повинні везти не з лісу, що поруч. Скажімо, Новопільського чи Старчанського, які, відповідно, за три і десять кілометрів. А з віддалених від села на 20–30 кілометрів лісництв. Тому, здебільшого топили і їсти варили соломою та кизяками. Але і цього палива замало. Від нестачі палива страждала більшість сільських родин. Особливо страждали родини фронтовиків і загинувших на фронті. Удови ніякого захисту і підтримки не мали від влади. А до лісу від нашої хати понад три кілометри було і охоронявся він. Не дай Боже зелену гілляку зламаєш…

Та ми змушені були ризикувати. Сухих гілляк не завжди можна було знайти. Отже, восени, взимку і ранньої весни мама, Зося і Ваня разом з сусідами ходили до лісу. Шукали і ламали сухе гілля з дерев. Складали у в’язанки і на плечах несли додому. Це було головне джерело постачання тепла до нашої домівки. Нас, малечу,

не брали до лісу по дрова. Але ми намагалися хоча б чимось допомогти дорослим. Ми домовлялися між собою, брали мотузки, сокири або сікачі і ватагою йшли до ближніх чагарників (що за 1–2 кілометри). Рубали сиру лозу чи вільху. Обчищали гілля, складали у в'язанки і несли додому. Вдома рубали на полінця. Розкладали їх на плиті, печі або на припічках, а коли вони за кілька днів висихали, дорослі використовували й це паливо. Для живності варили корм, а родині — їжу. У цих походах за теплом для домівки нам весело було. Коли ми прямували до чагарників, то розповідали один одному щось цікаве, почуте від дорослих — казки чи бувальщини. Ми щебетали і заливалися соловейками. А повертаючись додому, сміх і веселощі поступово вщухали, сопіння більш чути було… Адже кожний з нас, наче змагаючись між собою, намагався як можна більшу в'язку дров нести додому. Отож, на підході до своїх помешкань, ми вже не щебетали, не заливалися соловейками, а гадали, чи не викинути з в'язанки трохи дров. Та сором виявити своє безсилля брав гору. Кожен був нерадий, що взяв велику в'язанку дров, але не зізнавався і з останніх сил, зарікаючись у подальшому стільки не брати, ніс в'язанку додому. Але, коли приходили додому, і матері, старші брати і сестри хвалили нас, ще й дивувалися, як це ми могли принести таку важку в'язанку дров, то ми розправляли плечі, груди вип'ячували і, хизуючись перед ними, оголошували, що можемо ще й більший вантаж звалити на свої плечі…

До ближніх чагарників за дровами ходили здебільшого діти-безбатченки щонайменше два-три рази на тиждень. І все майже повторювалося. Знову кожний брав важку в'язанку дров. Але згодом, схоже, ми втягнулися і кожний раз все легше діставалися додому. Коли випадав сніг, то брали санки (якщо вони були). Завантажували їх своїми в'язанками і гуртом тягли додому. Звісно, на санки ми клали набагато більші в'язанки дров. І нам легше було їх тягнути на санках, ніж нести на плечах… Отже, дякувати комуністам і, зокрема, батьку Сталіну, наша родина мала надійне джерело тепла: кизяки, солому, сухе гілля, що у лісі за три-чотири кілометри на високих деревах ламалося, сиру лозу і вільху, що у чагарниках. До того ми мали безкоштовний засіб доставки додому джерел тепла — власні плечі, у тому числі шести-семирічних дітей війни, діток захисників Вітчизни, загинувших на війні… На наших плечах не заборонялося нести дрова будь-звідки, навіть за чотири і більше кілометра,

з-під Ксаверівки. Адже дрова призначалися для підтримки тепла у наших помешканнях і приготування їжі підростаючим борцям за щастя народне, за комунізм…

У співставленні з німецькими окупаційними порядками, наші совєцькі були дещо інші. А якщо співставити з довоєнними совєцькими, то набагато гірші і страшніші, і ось чому. Радість і сподівання на краще, які охопили новопільців, змінились сумом, відчаєм і страхом… Нацистсько-фашистська неволя змінилась більш страшнішою — комуно-фашистською. «Наші», комуністичні окупанти, були набагато гіршими, жорстокішими нацистських окупантів. «Герої» тилу, себто, внутрішні війська НКВС, по п'ятах діючої Червоної армії входили до кожного звільненого населеного пункту. Винюхували, нишпорили у її тилу, «ворогів народу» виявляли і знищували, зачистку територіі здійснювали. «Наші» в Новополі почали чинити зле — приступили до «зачистки звільненої» території. Знущались над кожним, хто попадав у їхнє поле зору. А шанс потрапити до них мав кожен новопілець, тільки тому, що майже два з половиною роки жив на окупованій території. І хоча він і опинився на ній не з доброї волі, не з своєї вини, та тепер сталінські опричники намагались перекласти провину нікчемних керманичів країни диктатури «пролетаріату» на простих людей… І викликали їх на допити вдень і вночі, примушували підписувати доноси на односельців, на своїх рідних і близьких. Всіляко розтоптували людську честь і гідність, паплюжили достойників, національні звичаї і цінності, права і свободи людини.

За кілька днів енкаведисти змусили колгоспників повернути все майно, забране з німецького колгоспу, у тому числі і те, що вони взяли у рахунок оплати трудоднів за 1943 рік. Неповернення до совєцького колгоспу майна розцінювалось як крадійство, і винний міг не тільки на роки потрапити до в'язниці, а й бути розстріляним за законами військового часу. Без суду і слідства… Атмосфера страшних і безпідставних репресій, яка панувала на селі, поповнилась сумом і відчаєм суцільної мобілізації чоловіків віком від 17 до 55 років до лав Червоної армії. У перші ж дні органи енкаведе вивезли у невідомому напрямку десятки новопільських родин і окремих його мешканців. Червоноармійці і енкаведисти у перші ж дні без суду і слідства розстріляли біля десяти молодих хлопців, що служили у поліції. Якщо гітлерівці за два з половиною роки розстріляли дев'ять чоловік, то сталінські опричники — кілька десятків за

кілька днів. Кількість репресованих також сягала кількох десятків. Серед репресованих — родина Густі Генріхівни Біляченко, німкені українського походження, української патріотки за сутністю, яка багатьом новопільцям врятувала життя або запобігла жорстокому покаранню під час окупації. На арешт і виселення Густі Біляченко з дітками обурені новопільці зреагували негайно. Набралися неабиякої мужності і звернулись до центральних органів влади з колективним клопотанням про її звільнення і зняття будь-яких звинувачень. І, дякувати Богові, клопотання новопільців було почуте.

Німкеня Густя Генріхівна Біляченко, сестра Альбрехта Германа, що керував колгоспом «Ударник» під час німецької окупації, була звільнена. Вона разом з дітками повернулась додому, у рідне село, до рідної хати. Її радісно зустрічали односельці! Багато новопільців, що прийшли привітати її з поверненням, приносили харчі, одежу, домашню живність тощо! Але, мені здавалось, що більше всіх їхньому поверненню радів я. Бо додому повернулись мої кращі друзі. Та подробиці тих подій я надам дещо пізніше. А поки що — про будівництво комуністами «нового» життя…

Під час наступу радянських військ у їхньому складі діяли так звані польові військкомати, які мобілізовували до діючої армії всіх здатних тримати зброю, навіть 16–17-літніх юнаків. На відвойованій території України їх було мобілізовано близько 250 тисяч. Цих молодих «бійців», нерідко зовсім не навчених, не обмундированих, навіть без складення присяги, кидали у бій без прикриття з повітря, танкової підтримки, артилерійського забезпечення. Вони масово гинули, часом не встигнувши навіть побачити ворога (Ф. Пігідо-Правобережний, «Велика Вітчизняна війна», Київ «Смолоскип», 2002, стор. 158 та коментар до неї на стор. 276). …вернувшись на Україну Сталін дав волю Берії… І вони йшли, сотні тисяч… А загороджувальні загони енкаведистів підганяли їх пострілами в потилицю. Йшли голі, босі, в солом'яних брилях, в уславлених совєтських «балєтках», ішли беззбройні проти вогняних лав ворога… І величезні простори від Дніпра до Будапешта й Берліна вкрилися трупами тих українців, яким «родина» дозволила «искупить свою вину» перед Сталіним за те, що вони понад два роки були на окупованій німцями території (там же).

А тим часом Совєцька влада відновила непосильні податки і вимагала їх сплати. Кожному колгоспного двору встановила кількість

сільськогосподарської продукції, що підлягала обов'язковій здачі до заготівельних пунктів: молока, м'яса, картоплі, червоних буряків, часнику, цибулі, збіжжя тощо. Влада не зважала на те, чи лишається у селянина що їсти. Її це не обходило. У селян було відчуття, що владу у селі захопили чужинці, а «наші» ще не прийшли… На зміну одних, нацистсько-фашистських поневолювачів, прийшли інші, ще жорстокіші орди комуно-фашистів. Такою була зміна окупаційних режимів на Черняхівщині і, зокрема, у Новополі. Криваві дії комуно-фашистського режиму відновилися і набирали обертів.

Кажуть, що кінець війни у нашому селі був позначений трьома пострілами гармати радянського танку Т-34. Але це не так. Неоголошена війна комуністів з власним народом продовжувалась і набирала обертів. Війна з гітлерівською Німеччиною для новопільців також продовжувалась і своєю страшною смертною ходою зачепила або знівечила долю майже всіх родин села Новопіль. Уявіть собі жахи цієї смертної ходи! На війну було мобілізовано 393 міцних і працелюбних чоловіка. На 200 з них, до їхніх родин, що чекали своїх любих і ненаглядних живими додому, листоноші принесли безжалісні і страшні повідомлення про загибель… Як то було рідним і близьким отримати такі жахливі повідомлення?

І не вірили матері, що їхні любі синочки загинули! І чекали їхнього повернення до своєї смерті… А як то було дружинам загиблих звикнутись із станом вдови, а їхнім діткам усвідомити, що їхній любий тато ніколи не повернеться додому? Ніколи не обійме! Не приголубить і не захистить від кривди! Що сироти вони… То були українці, що перенесли страшний комуністичний терор: репресії, колективізацію і голодомор, але не вижили у горнилі підготовленої комуністами і спровокованої ними Другої Світової війни… Це були діти неньки України, кинуті комуністичними керманичами у горнило війни у якості гарматного м'яса… Гонимі загороджувальними загонами НКВС на мінні поля… Натомість мінних тралів… У лобову атаку… Під шквальний вогонь ворога… І здобували бездарні червоні командири перемогу над у рази слабкішим ворогом не військовим мистецтвом, а ціною життів прадідів, дідів, батьків, братів і сестер наших. А з власним народом комуністи воювати вміли…

10. У «ЧОРНИЙ ВОРОНОК» БЕНЗИН НЕ ЗАЛИВАЄТЬСЯ, БО ВІН ТЕПЕР «ВЙО» НАЗИВАЄТЬСЯ

Звісно, даний мною вище перелік нововведень відновленої совєцької влади не є вичерпним. Більшість її рішень не має сенсу згадувати, вони загально відомі. А ось про одне цікаве і дещо загадкове рішення розповідь буде докладна. Про «чорний воронок», який бензином не заправляється, бо він «вйо» називається. Стосується воно створення інституту чергових колгоспних їздових з кіньми, возом чи санями (залежно від погоди) при виконкомі сільської ради. Що, зраділи? Маєте відповідь? На вашу думку, це щось на кшталт сільської швидкої медичної допомоги? Але не поспішайте з висновками. Це зовсім не те, про що ви подумали…

Чергування їздових встановлено не задля надання швидкої медичної допомоги людям похилого віку, діткам чи іншим хворим. Ні! Не до них органам влади. Тоді навіщо, спитаєте ви, створювати інститут цілодобового чергування їздових? Кого возити по селу? З вулиці на вулицю? Чи з одного колгоспу до іншого? Адже такої необхідності немає. Голови колгоспів мають закріплених за ними роз'їздних коней з бричками чи санями. Уся інша сільська і колгоспна челядь на роботу пішки ходить. Тоді виявляється, що чергування їздових при сільраді — зайве. Нікому не потрібне. Праця їздового більш потрібна на колгоспних фермах і ланах, думаємо ми, а ось керманичі відновлених совєцьких органів так не думали. Згадайте! До війни енкаведисти у будь-який нічний час, здебільшого, коли сусіди спали, до своїх «клієнтів» під'їздили «чорним воронком». Забирали «ворога народу» одного або з усією родиною і везли куди заманеться. Тоді у них автівки були. Проблем з транспортними засобами не виникало. А зараз — йде війна…

Автівок не вистачає, а план виявлення і знищення ворогів народу треба виконувати. Адже це головна функція сталінського НКВС. Вона витікає із задач, поставлених вождем усіх часів і народів великим Сталіним. Що ж робити? Невиконання вказівок вождя — смерті подібно! Але вихід має бути… І приймає сільрада рішення, яким зобов'язує голів колгоспів забезпечити чергування кінної підводи при органі НКВС. І кожний голова колгоспу, щоб не втратити своєї голови, пильно стежив, щоб його їздовий вчасно, через дві доби, з'являвся у розпорядження органу НКВС і виконував

усі його забаганки. А ми з вами подумали про якусь там швидку сільську медичну допомогу…

Ні, ні! Тут інші цілі. Це, скоріше, швидка допомога для відправлення українців з цього на той світ! Але, зверніть увагу, якщо протягом місяця на чергуванні побуває тридцять їздових. По десять з кожного колгоспу, то витоку секретів діяльності НКВС не уникнути. Як же запобігти цьому? Застосувати звичний спосіб — знищення свідків, дещо проблематично. Не буде кому працювати. Колгоспи залишаться без головної виробничої сили — орача, сівача, косаря тощо. Що ж робити? Як вплинути на їздових, щоб до скону тримали у секреті вчинки енкаведистів, свідками яких були? Зазвичай, свідків знищували, а потім знищували тих, хто їх знищував. Тепер цей спосіб застосувати неможливо. І вигадують… Ні, не вигадують, а застосовують до чергових їздових, як до сексотів, підписку про нерозголошення… І у їздових колгоспників почали відбирати підписку про нерозголошення таємниць органів НКВС. Крім того, вони мають чергувати при органі НКВС у іншому селі. Де їх мало хто знає. Під час чергування уникати спілкування з мешканцями села, у якому вони чергували. От і чергували наші їздові у Ксаверівці, Клітищах, Вільську тощо. А їздові колгоспів навколишніх сіл — у нашому селі… І рідній матері боялися сказати, що робили. Кого і куди возили під час чергування… Добре пам'ятали підписку про нерозголошення! Адже вона надто дорога для них. Життя коштує… Чергові їздові, як ви здогадалися, ніякого відношення до швидкої медичної допомоги не мали. Не сприяли вони порятунку життя селянам, а навпаки… За вказівкою енкаведистів вони виконували досить утаємничені і загадкові функції, які аж ніяк не свідчили про любов до людини, піклування про неї, її здоров'я чи життя…

І так. Кожний колгосп села Новопіль у встановлені йому дні відряджав на цілодобове чергування свого їздового з кіньми, запряженими у віз чи сані. Він їхав до виконкому сільради іншого села і чергував там при органі НКВС. Саме так почалася «героїчна» робота енкаведистів по зачистці тилу Червоної армії за участю колгоспних їздових. І не встигли з облич новопільців зійти радісні усмішки, спричинені приходом «наших», як ще більш темні зловісні хмари закрили небо над селом… Ті хмари, що майже два з половиною роки закривали небо, у порівнянні здавалися не такими вже й темними

та зловісними, як ці, що з півночі та сходу посунули і накрили село. Новопільці опинилися у ще страшнішій і нескінченній пітьмі… Уявіть собі — чорні хмари, що уособлювали фашистів-есесівців чи фашистів-гестапівців — опричників «нового німецького порядку», пішли на захід. А натомість з півночі і сходу посунули ще більш темні, більш страшні і зловіщі хмари опричників сталінського комуно-фашистського режиму — загони військ НКВС. Вони нишпорять у тилу Червоної армії, глумляться над народом щойно звільненої від німецької окупації України, паплюжать національні звичаї і цінності народу, який переніс тяжку німецьку окупацію. Задля зміцнення своєї звірячої влади здійснюють так звані зачистки звільнених і загарбаних територій.

Це були свої, але набагато страшніші і жорстокіші, незнані світовою історією, людожерницькі каральні органи — загони внутрішніх військ НКВС. Не думайте, що я безпідставно навішую їм ці страшні ярлики. Відразу скажу, що у мене немає такого бажання. Енкаведисти набули такої слави своїми діями. Вони заслугували право так називатися. Після жовтневого перевороту 1917 року цей каральний орган кілька разів міняв свою назву (ЧКРФ, ВЧК, ОГПУ, МГБ, НКВС тощо), та жодного разу він не змінив свою сутність. Завдання щодо пограбування і знищення людей лишалися для нього пріорітетними. І він з ними впорався. Отже, руки совєцьких енкаведистів, їхнього кормчого — вождя усіх часів і народів великого Сталіна та його поплічників — у крові власного народу вище ліктів.

Пограбування власників майна і цінностей, організація і здійснення державного рекету. Створення в’язниць і сталінських концтаборів системи ГУЛАГ, контроль за їхнім утриманням. Встановлення мережі тотального державного шпигунства, спрямованого на підтримання у народі страху періодичними кровопусканнями (розстрілами і ув’язненнями так званих «ворогів народу») — це лише деякі «героїчні» вчинки органів НКВС, за які його чильники отримували ордени. І я тут нічого не вигадав! Своєю невтомною кривавою працею цей орган довів свою безмежну «любов» до людей, зокрема, до українців. Він заслугував право іменуватися сталінською катівнею усіх часів і народів. Адже подібного світова історія не знає! Орди сталінських пацюків-енкаведешників заполонили не тільки село Новопіль, а й інші села і міста України. Не

обійшли вони і село Вили, що тоді підпорядковувалося Довбишському району Житомирської області. Зокрема, родину Віктора Крушевського, загинувшого захищаючи Вітчизну. Його син Броніслав на початку 1944 року був призваний до лав Червоної армії. Пройшов попередній вишкіл і його відразу відрядили у розпорядження командування Війська Польського для проходження служби, бо він був поляк за національністю. Тут слід пригадати розстріл Сталіним у 1939-му двадцяти двох тисяч кадрових офіцерів Польської армії. Тоді він був у великій дружбі з Гітлером — чужі території захоплювали. Польщу поділили, кадрові офіцери ворожої країни були непотрібні, бо вони могли завадити здійсненню мрії Сталіна про Світову революцію. І він їх знищив… Тепер, коли Сталіну потрібно було привернути на свій бік світову спільноту і поляків зокрема, треба було показати, що він бажає їхнього визволення із гітлерівського ярма і утворення суверенної Польщі, то йому знадобилися польські вояки. Але, на території Совєцького Союзу їх лишилося надто мало, щоб створити Військо Польське. Тоді великий кормчий дав команду: червоноармійців польської національності відрядити у розпорядження командування Війська Польського… Так створювалось Військо Польське. Таким чином громадянин України Броніслав Крушевський став вояком армії іншої країни і воював з гітлерівськими фашистами під прапором чужої йому країни. А його мама, Казиміра Крушевська, моя тітка по материнській лінії, тим часом продовжувала працювати у місцевому колгоспі. Виховувала трьох доньок, які з чотирнадцяти років працювали у колгоспі, за трудодні, обробляли колгоспні землі, засівали їх, збирали урожай тощо. Одним словом, це була типова совєцька родина колгоспних кріпаків. Син тітоньки Казиміри, Брониcлав Крушевський, після закінчення Другої Світової війни демобілізувався, маючи офіцерське звання та багато орденів і медалей Польщі. Він мріяв почати мирне життя на рідній Україні. Але органи енкаведе завадили здійсненню його мрії, не дозволили жити на рідній землі…

Тільки-но він переступив поріг військкомату, щоб стати на облік, як йому наказали з’явитися до районного відділу НКВС. Там запропонували мігрувати до Польщі з усією родиною. Коли він не погодився — почали залякувати. Заявили, що на нього і його родину бендерівці чатують, що їх сила силенна у лісах України

переховується і совєцька влада не може гарантувати їхнього захисту. Звісно, це був незграбний привід примусу і шантаж. У дійсності опричники комунізму розраховували на майбутню співпрацю Бронислава Крушевського і його родини у Польщі. Задля отримання згоди мігрувати до Польщі, вони, буцімто від імені влади Польської Народної Республіки гарантували надання його родині добротних помешкань і добре оплачуваної роботи. Через деякий час Бронислав Крушевський був зломлений і погодився мігрувати до Польщі. З ним погодилася мігрувати його мама Казиміра з двома доньками. Старша донька Марцеліна не погодилась. І до Польщі не поїхала…

Батьківську хату родина лишила Марцеліні. Але вона не захотіла жити у ній одна, далеко від родичів. У 1946 році Марцеліна переїхала на постійне місце проживання до села Новопіль і пішла працювати до колгоспу «Ударник», а жити стала у своєї тітки Марцеліни, тобто, у нашій хаті. Батьківську хату, що у селі Вили, Марцеліна відразу продати не змогла. Крім того, там ще деяке майно лишилося. А приглядали за хатою і майном Марцеліни їхні друзі-сусіди. За подальшу долю моєї двоюрідної сестри Марцеліни і про її рідне село Вили я розповім дещо пізніше, а зараз більш ретельно розглянемо одну із функцій славнозвісного НКВС — зачистку окупованих територій.

11. ЗАЧИСТКА КОМУНІСТАМИ ЗАГАРБАНИХ І «ЗВІЛЬНЕНИХ» ТЕРИТОРІЙ

Однією з головних функцій каральних військ НКВС була зачистка загарбаних і «звільнених» комуністами територій. При цьому слід зауважити, що так звану «зачистку» війська НКВС здійснювали постійно. Навіть тікаючи від німців у 1941 році вони, покидаючи народ на поталу ворогові, «зачищали» територію від «ворогів народу». Понад 22 тисячі політичних в’язнів у в’язницях вбили. Серед них були члени ОУН, гімназисти, учителі, успішні сільські господарі, колишні військові, члени українських культурно-просвітницьких товариств, священики, тобто цвіт української нації (Газета «Свобода», № 26 (155), 28 червня — 4 липня 2012 року). Що ж таке «зачистка території»? Навіщо воюючі сторони створювали для цього спеціальні каральні війська гестапо і СС, КДБ і НКВС? Не для прибирання ж сміття? І яка різниця між змістом і наслідками

здійснюваних ними «зачисток» у тилу своїх військ? Іншими словами, що вони «підчищали» на загарбаних територіях? Зокрема, від чого, від якого «сміття» енкаведисти «зачищали» звільнену від німців Україну?

На ці й інші питання ми знайдемо відповідь, перш за все, у сутності тієї чи іншої влади і у її ідеологічному спрямуванні. А нічим не виправдана жорстокість і масове знищення людей під час зачисток, дасть нам змогу зрозуміти сутність ідеології господарів «зачищувачів» та зрозуміти, кому це потрібно було і яким цілям та ідеям слугувало. Як на мене, то будь-яка авторитарна влада, що є воюючою стороною, здійснює «зачистку» звільненої чи окупованої території з метою укріплення своєї влади. Досягали вони цієї мети шляхом позбавлення волі і винищення людей, мешкаючих на цих територіях: за національними, фаховими, просвітницькими або суспільно вагомими ознаками. У нашому випадку Німеччина і Радянський Союз — уособлення класичного прикладу авторитарних режимів. Повнота влади у цих країнах була узурпована однією людиною. У Радянському Союзі — Сталіним, а в Німеччині — Гітлером. Обидва керувалися загарбницькою ідеологією, спрямованою:

у Гітлера — на поневолення інших народів, перетворення їх на рабів та знищення людей інших рас (євреїв, циган і вибірково слов’ян);

у Сталіна — також на поневолення інших народів, перетворення їх на рабів та знищення людей, але не за расовими, а класовими ознаками, як-то: класу поміщиків, капіталістів, підприємців, куркулів, духовенства, інтелігенції, заможних і просто здібних людей.

Отже, вождь усіх часів і народів Сталін нищив ліпших представників власного народу і поневолених країн. Усіх, хто мав свою думку і міг завадити його безперешкодному пануванню. Гітлер також вважав себе вождем усіх часів і народів. А насправді обидва диктатори були неперевершеними катами усіх часів і народів, різнилися лише шляхи їхнього приходу до влади та кількість закатованих і знищених ними людей.

Гітлер прийшов до влади у законний спосіб, у наслідок демократичних виборів. А Сталін — шляхом інтриг, фізичного усунення від влади таких же, як він, узурпаторів, шляхом морального

і фізичного знищення своїх конкурентів. У тому числі усунення і знищення головного ката народів Російської імперії — Леніна. Ні Ленін, ні Сталін ніколи не обиралися народом на високу державну посаду у демократичний спосіб. Сталін обирався на посаду Генерального секретаря ВКП(б) купкою таких же, як він, кримінальних злочинців-комуністів. І Гітлер, і Сталін фізично знищували своїх конкурентів. Їхня влада трималася на багнетах. А тим паче на теренах поневолених країн, народи яких не визнавали їхнього права на владу. Обидва диктатори прагнули світового панування і до поставленої мети йшли однаковими шляхами. Обидва зберігали і закріплювали свою необмежену владу у насильницький спосіб — кривавим терором…

Їхні прагнення і дії схожі, як близнюки. Народи керованих ними країн вони тримали у постійному страсі. Застосовували фізичний примус, залякування, а тих, хто чинив супротив — знищували. Одним із дієвих засобів у боротьбі за владу над поневоленими народами були зачистки окупованих чи звільнених від інших окупантів територій. Під час зачисток каральні війська гестапо і СС, КДБ і НКВС виконували однакові функції. Одні встановлювали «новий німецький порядок», а другі — «новий совєцький порядок», який називався «диктатурою пролетаріату». Обидва диктатори мали незбагненно величезні за своїми розмірами і впливом інститути сексотів, за допомогою яких опричники виявляли нелояльних до влади осіб, позбавляли їх волі, катували і нищили.

Зокрема, гітлерівські фашисти, здійснюючи зачистку окупованих територій, насамперед позбавляли волі або фізично знищували євреїв, циган, енкаведистів, комуністів, представників і активістів совєцької влади і вибірково — слов'ян. Професіоналів, фахівців, вчених і високоосвічених людей гітлерівці намагалися залучити до співпраці, а у разі відмови — ув'язнювали або знищували.

Сталінські фашисти, в особі каральних військ НКВС, здійснювали зачистку не тільки окупованої совєцькими військами території. Вони постійно зачищали територію власної країни від так званих ворогів народу, а на теренах загарбаних країн і територій — виявляли вчителів, вчених, успішних підприємців, сільських господарів, духовенство, творчу інтелігенцію, політичних діячів ліквідованої влади, колишніх військових та тих, хто не сприймав їхнього марксизму, хто не підкорявся у насильницький спосіб

створеній комуністами владі або зі зброєю в руках боровся проти неї. Їх позбавляли волі, ув'язнювали, піддавали страшним тортурам, морили голодом, розстрілювали, заганяли у трюми старих барж чи кораблів, зачиняли і топили… У такий спосіб енкаведисти наводили залізний сталінський порядок не тільки у тилу діючої Червоної армії під час наступу, а й на території всього Совєцького Союзу. Війська НКВС старанно «зачищали» всю територію від так званих ворожих елементів, а його керманичі відповідали за цю «героїчну» роботу перед вождем усіх часів і народів великим Сталіним — продовжувачем звірячої ленінської політики винищення і уярмлення людей.

Його дії по перетворенню селян на рабів, жахливі наслідки продрозверсткі, розкуркулення, репресій, колективізації та голодомору відчули на собі (і досі відчувають) мешканці мого рідного села Новопіль. Задля забезпечення необмеженої влади комуністи застосували небачену і нечувану до цього жорстокість. А втілювали її в життя створені Сталіним внутрішні війська і органи НКВС. Нерідко Червона армія допомагала їм… Сталін будує свій соціалізм, а Гітлер вчиться у нього і будує свій, також кривавий соціалізм. Створює війська СС і гестапо. Хіба вони не брати-близнюки? До складу цих військ входила величезна кількість добре озброєних і навчених окремих полків та десятки дивізій. За кількісними показниками каральних військ вони один одному не поступалися. До речі, в Зимовій фінській війні зачисткою території, наряду з окремими батальйонами, ротами та формуваннями прикордонних військ, займалося вісім полків енкаведе. Саме вони забезпечили зачистку тилу Червоної армії шляхом знищення волелюбного народу, що мешкав на загарбаній території.

Про наявність у Радянському Союзі величезної кількості каральних військ НКВС і масштабність зачисток тилу (читай: знищенню людей) свідчать операції, проведені ними до нападу Гітлера на СРСР. Під час війни і після її закінчення… Ось одна з них. 1944 року у тилу 1-го Білоруського фронту у зачистці було задіяно понад 50 тисяч чоловік, у тому числі п'ять прикордонних полків, сім полків оперативних військ, чотири кавалерійських полка, окремі батальйони, авіаційна розвідка тощо (В. Суворов, «Ледокол», Київ, газета «Незалежність»).

У наслідок цієї зачистки було знищено десятки тисяч мешканців Західної Білорусії. Ці орди сталінських пацюків-енкаведистів

йшли слідом за Червоною армією і, як ми бачимо, не дарма вешталися у її тилу. Вони зачищали його від живих людей… Увійшли вони й до села Новопіль… І новопільці перестали співати… Появу цих гостей можна порівняти хіба що з затемненням сонця, за якого стає темно і зимно. Саме таке відчуття було у новопільців при появі «героїв» тилу. З тією різницею, що сонячне затемнення хутко минає, а ця темрява утримувалася над селом зловісною хмарою понад сорок років…

Совєцькими спецорганами використовувались спеціальні легендовані загони, що діяли під маркою УПА, вчиняючи безчинства над мирним населенням, щоб підірвати його довіру до Української Повстанської армії. На сьогодні відомо більш як 150 таких груп (Газета «Свобода», № 12 (566), 2 квітня 2012 року, стор. 7). З документів НКВС видно, що воно наказувало «…під виглядом загонів УПА вести роботу по виявленню керівників ОУН-УПА, осіб, що їм співчувають, з метою їх фізичного знищення. …Задля компроментації націоналістичного руху створювати враження серед населення, що знищення здійснюють бандити оунівської Служби безпеки. З подібними завданнями могли справитися лише українці, які добре знали українську мову і звичаї. Отже, українці знищували українців. Це була справжня громадянська війна. Дуже важко було відрізнити жертву від провокатора, а месника від ката, де брат іде на брата, сусід — на сусіда, а діти повною мірою відповідають за діяння батьків. …І виселяли із західних областей України на спецпоселення у віддалені східні райони країни членів сімей українських націоналістів, а також «банд» посібників. Солдати зникають без вісті на кожній війні, але на цій, українській громадянській, переможці зробили все, аби без вісті зникла ціла армія, зтерши могили з лиця землі, а імена українських повстанців — з пам’яті прийдешніх українських поколінь (Газета «Свобода», № 20 (574), 5 червня 2012 року, стор. 7). Тобто, на Західній Україні совєцька влада і український національно-визвольний рух ось-ось мали зійтися в останньому смертельному герці… Сталін навіть погодився на переговори з командуванням УПА. Продовж кількох місяців українські національні борці за незалежність України і чекісти сиділи за одним столом переговорів, але марно… Підступності і людоненависництву Сталіна не було меж!

…Увійшовши до села Новопіль, загін каральних військ НКВС почав активно відпрацьовувати перед своїм Господарем тиловий

хліб. І люди перестали співати, а пташки — щебетати… Навіть круки боялися каркати… Новопільці стали шепотом розмовляти… Зайчики до садочків перестали забігати… Бо Господар заслав до села зграю добре озброєних псів… Вони набоїв не шкодували… І тремтіли від страху не стільки зайчики, як самі новопільці. Сороки і горобці, снігури і синички також відчули реальну загрозу життю мешканців села і, наче змовившись, перестали заповзято і відчайдушно, як раніше, щебетати на подвір'ях та наближатись до людей. Мабуть, відчули появу на селі нечистої сили і стали обережнішими. Лише ворони чорною хмарою, здебільшого у надвечір'я, налітали з лісу і по селу лунало їхнє відчайдушне: кар-р-р-р, кар-р-р-р, кар-р-р-р… Наче відчували загибель людей… Від їхнього каркання у новопільців з'явився сум і острах за рідних і близьких, за своє майбутнє. Ворони, наче провісники недоброго, раніше людей відчули біду і, співчуваючи їм, невтомно нагадували про неї. Але не ворони накаркали біду… Вони щоденно прилітали і улітали… Вони лише раніше за людей її відчули. Біда увійшла до села разом з «героями» тилу Червоної армії — енкаведистами. Вони почали зачистку звільненого від німецьких окупантів села Новопіль…

Як комуно-фашисти відновлювали сталінський режим, без суду і об'єктивного слідства виносили смертні вироки, яскраво свідчить приговор військового трибуналу військ НКВС, ухвалений у м. Житомирі 19 червня 1944 року. Навожу без змін і мовою оригіналу.

Совершенно секретно

П Р И Г О В О Р

Именем Союза Советских Социалистических Республик 1944 года июня 19 дня г. Житомир

Военный Трибунал Войск НКВО Винницкой области в составе председательствующего ст. лейтенанта юстиции Ребенюк, членов — лейтенанта Гаврилова и мл. лейтенанта милиции Шурурова при секретаре капитане Ковезо, без участия обвинения и защиты, на закрытом судебном заседании рассматривалось дело по обвинению

Бруцкого Илли Ивановича, 1923 г. р., урожденного с. Пилипо-Кошара Дзержинского р-на, Житомирской области, гражданина СССР по национальности украинец, из крестьян-середняков, слу-

жащего по специальности фельдшера, со средним общим и специальным образованием, б/п, в прошлом состоящего в 1941 членом ВЛКСМ, билет сжег, в/обязаного, в РККА не служившего, имеет жену и дочь 1944 г. р., из родных и близких родственником в действующей армии никого не имеет, со слов ранее не судимого в совершении преступления, предусматриваемого статьями 54–1 «а», 54–2 и 54–11 УК УССР

Установил:

В период временной окупации Дзержинского района в августе 1941 г. в с.Пилипо-Кошара прибыли представители к/р организации украинские националисты под кличкой «Слава» и др., которые организовали в этом селе ячейку, а также молодежную организацию т.н. «Курень украинской молодежи».

В числе других подсудимый Бруцкий сразу же вступил в молодежную организацию и являлся руководителем роя. Позже в том же месяце 1941 г. подсудимый вступил в организацию ОУН и состоял в ней до момента ее распада.

Состоя в к/р организации, подсудимый неоднократно принимал участие в проводимых собраниях и совещаниях, где обсуждались цели и задачи ОУН, а также создание буржуазного государства под видом «Самостийной Украины».

На основании изложенного ВТ считает виновность подсудимого в измене Родины, выразившееся в вступлении в к/р организацию ОУН и руководством молодежной националистической организации, что предусмотрено статьями 54–1 «а», 54–2 и 54–11 УК УССР доказанной полностью.

Руководствуясь ст. 296 и 297 УКРВТ, Бруцкого Илью Ивановича на основании статьи 54–1 «а» УК УССР, подвергнуть высшей мере наказания — расстрелу с конфискацией имущества. Приговор окончателен и обжалованию не подлежит.

Председатель: Ребенюк (подпись)

Члены: Гаврилов (подпись)

Шуруров (подпись)

Меры к репресированию членов семьи в соответствии с директивами НКВД СССР и Прокуратуры СССР №№ 215/51с от 30.V и 252 от 2{}VI 1942 года — приняты.

Начальник отделения отдела «А» НКГБ СССР

Оперуполномоченый (подпись)

АУСБУЖО.-Спр. № 28856 (фонд припинених справ).

Агентурное дело «Осколки»
Совершенно секретно

Секретарю Житомирского Обкома КП(б)У тов. Спивак

Тепер, шановні «біленькі і пухнасті» прокоментуйте цей документ, тим паче, що за любов до власного народу, його духовних і культурних цінностей карають тільки окупанти. Цього юнака саме за це й покарали. А наведений документ — доказ українофобської політики ваших попередників-комуністів і їхнього керманича-людожера Сталіна! Зверніть увагу. Три покидька (з хворими головами, яким місце у психлікарні) виносять смертний вирок 21-річному юнаку, який має дружину і щойно народжену доньку. А за що йому винесли смертний вирок, за що позбавили життя цього юнака? За те, що його батьки українські селяни-середняки, а він мав свою думку і прагнув здобути Україні незалежність! А задля цього прийняв участь у «Курені української молоді», став керівником роя, вступив до ОУН, приймав участь у зборах і обговореннях мети і задач ОУН щодо створення незалежної держави Україна. Це — весь склад «злочину». Проте, йому інкримінують зраду Батьківщині. А він свою Батьківщину-Україну не зраджував. Він захищав її, став на шлях боротьби за її свободу і незалежність, виступив проти її окупантів. А за що його дружину з немовлям репресували — вислали до безмежних просторів Сибіру чи Казахстану? За те, що одна з них — дружина українського патріота, а друга — донька тата-героя, патріота! Для чого сталінські опричники коїли ці жахливі злочини? А щоб залякати, щоб іншим українцям «неповадно было» виступати проти комуністів-окупантів. І руйнували… і нищили… Так, з нового 1944 року, новопільці опинилися у **царстві Темряви і Гноблення,** відновленому комуністами, яке називалось «диктатурою пролетаріату». Майже через два з половиною роки німецької окупації вони відновили свою окупаційну владу і майже півстоліття по тому панували у селі Новопіль і на всій Україні…

Ось що розповідає мій однокласник, Василь Петрович Шевчук про життя, створене більшовиками після приходу до села Новопіль військ Червоної армії. Розповідає той хлопчик-безбатченко, з яким я у далекому 1945-му босоніж переступив поріг першого «А» класу Новопільської семирічної школи. І мені дуже хочеться, щоб його розповідь почули «біленькі і пухнасті», автори і співавтори так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і

сучасність». Хочу, щоб вони відкрили свої безсоромні очі і поглянули на дійсність нашого минулого. Щоб усі українці, а насамперед, зомбовані комуністичною пропагандою, почули його голос! Щоб звільнилися від ярма комуністичних переконань, якими комунофашисти зомбували нас понад сімдесят років. Зробіть, «любі і кохані», «біленькі й пухнасті», так, щоб ваші нащадки не успадкували від ваших попередників і від вас суцільної більшовицької брехні про радісне та щасливе минуле! Дайте їм правдиві свідчення про страшну більшовицьку добу! Чуєте? Тільки правду! Недоробок так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» переіменуйте. Назвіть його, скажімо, пародією на історичну дійсність… А в тім, ви ж не радилися з народом, коли витрачали його гроші на створення брехливої історії, то й тепер самі знаходьте вихід з брехливої ситуації. Бо надто забрехалися! А я, тим часом, дещо нагадаю вам, як тоді все було…

В середині 1942 року до оселі, де жив маленький Вася Шевчук, завітав поліцай Лукаш Кіпчук з двома жандармами. Забрали його татуся, Петра Павловича Шевчука, за зв'язок з партизанами. Але в доносі ще й Терентій Архипович Павлюк значився посібником партизан. Тому заїхали і його забрали. Обох відправили до табору, створеному на західній околиці Житомира. У таборі утримувалися тисячі військовополонених та людей з навколишніх сіл і міст. Гітлерівські нацистські фашисти, що до війни пройшли вишкіл у катівнях НКВС, катували утриманців цього табору. Вибивали з них зізнання, а потім виводили у район хутора Довжик, ставили на краю заздалегідь виритої траншеї і розстрілювали. Інші невільники закидали їх у траншею і закопували. 30 грудня 1943 року до села Новопіль увійшли війська Червоної армії, приход яких намагався прискорити тато Васі Шевчука. Вони принесли звільнення від німецької окупації, але не принесли свободу і покращення життя новопільцям. Відновлена совєцька влада зобов'язана була, у першу чергу, взяти таких діток, як Вася, під свою опіку. Допомогти їм вижити у ті страшні часи. А їх тоді у Новополі налічувалося кілька сотень. Адже сиротами стали дітки учасників Далеко-Східного конфлікту, Фінської зимньої компанії, так званого «визвольного» руху Червоної армії країнами Прибалтики, Західною Білорусією та Західною Україною. Влада зобов'язана була компенсувати діткам загиблих у цих військових конфліктах і війнах втрату годувальни-

ка, створити для них належні умови життя, допомогти сиротам і напівсиротам стати на ноги. Адже їхні батьки віддали своє життя, захищаючи інтереси Совєцького Союзу.

Але не тут-то було. Благодійність — не є ознакою совєцької влади. Вона ж бо «диктатура пролетаріату». Тим, хто мав на руках повідомлення військкомату чи військової частини про загибель годувальника, влада призначила на утримання дитини або немічного батька чи мами загиблого по 4 рублі пенсії на місяць. І все тут! Уявляєте? У той час склянка вишень коштувала 15–20 копійок. Ціле відро вишень можна купити на місячний пенсіон! А якщо хліба побажаєш для діток купити — будь ласка! Майже 17 кіло купиш на місячну пенсію. І годуй своїх діток. Досхочу… А щоб, не дай Боже, ви не купляли багато хліба, щоб він не черствів, у одні руки відпускать тільки 2 кіло. У місті Житомирі. У села хліб не возять. Свій майте! Та не думайте, що пенсія у 4 рублі призначалася всім діткам, хто втратив годувальника. Ні! Совєцька влада вимагала юридичних доказів, що батько сиріток загинув від рук ворога, захищаючи совєцьку владу. Не інакше!

А мама маленького Васі, Параска Омельківна Шевчук, не мала довідки з гестапо чи жандармерії, що вони її чоловіка і батька чотирьох неповнолітніх діток катували. А коли не вибили потрібних зізнань — розстріляли за зв'язок з партизанами, як ворога Німеччини. Звичайно, німці не платили пенсії за втрату таких годувальників. І чекала Параска Омельківна Шевчук приходу «наших». З вересня 1942 року самотужки виховувала четверо неповнолітніх діток. І ось — «наші» прийшли! З яким захопленням зустрічала вона визволителів! Як зраділа і духом піднеслася! Можливо, пенсію на діток призначать? Адже їхній тато німцями розстріляний, як ворог Німеччини! Але не тут-то було! Уявляєте! Відновлена комуно-фашистська влада — втілення справедливості! «Ти, Параска Омельківна, тільки довідку від жандармерії чи гестапо нам дай, що вони батька твоїх діток розстріляли як ворога «нового німецького порядку», — одразу пенсію призначимо». Та немає у Параски Омельківни такої довідки з гестапо чи жандармерії. Не видавали вони таких довідок, коли розстрілювали або вішали людей. А тепер і самі кудись далеко, далеко втекли. Попереду Червоної армії побігли… І не має де взяти потрібну довідку Параска Омельківна, що гестапівці чи жандарми її коханого чоловіка катували, вима-

гаючи видачі партизан-підпільників. А не отримавши необхідних зізнань — розстріляли, як ворога Німеччини. І сільський староста п'ятами наківав… А коли довідки немає — тоді й пенсії твоїм діткам не буде…

І продовжувала Параска Омельківна Шевчук самотужки утримувати і виховувати четверо неповнолітніх діток, як вона це робила з вересня 1942 року. За німців — як дітей ворога Німеччини. А коли прийшли «наші», то вона, її діти, закатований і розстріляний німцями коханий чоловік Петро Шевчук — ворогами совєцької влади виявилися тільки тому, що майже два з половиною роки на окупованій німцями території перебували. Як і всі новопільці… А відновлена комуно-фашистська влада, декларуюча себе справедливою, захищаючою пригноблених, не спромоглася призначити сиротам навіть ту, ганебно-мізерну пенсію у розмірі 4 рублів на місяць на дитину. Бо сама була щонайбільшим і найнещаднішим гнобителем усіх часів і народів…

Найстаршій донечці Параски Омельківни — Марії йшов 16-й рік, а найменшому синочку Колі — третій рік. Двох діток, Марію і Володю, вона повинна була до 1 вересня 1944 року підготувати до школи, одягти, взути, підручники, зошити, портфелі, ручки, олівці і все, що потрібно школярикам, купити. А за що купити? Не пішли дітки до школи вчитися… Через рік мама збере синочка Васю до школи і 1 вересня 1945 року він переступить поріг першого «А» класу Новопільської семирічної школи. Не маючи ніякої допомоги від держави, у неймовірно тяжких умовах, здебільшого напівголодним буде він ходити до школи знань набиратися… Хіба це не райські умови життя і навчання? А ми ж то жили у тому раї, за комуністів… Щонайменше 400 новопільських родин ставили перед собою питання: за що купити для своїх школяриків одяг, взуття, зошити і підручники? Удови до того ж думали, як за 4 рублі пенсії кожній дитині купити одежу і взуття, їжу і дрова придбати, щоб цю їжу зварити і діток нагодувати. Так комуністи втрату годувальників оцінили! Ціна життя захисника Вітчизни — 4 рублі пенсії кожному утриманцю загиблого. Рай створили на селі! У розумінні великих можливостей комуно-фашистській владі нищити людей. Особливо тих, хто годувальника втратив. Щоб і вони слідом пішли — менше проблем стане…

Червона армія увійшла до села Новопіль 30 грудня 1943 року, але Свободу і покращення добробуту вона нам не принесла. Лише

сприяла відновленню комуно-фашистської влади. Очікувати від комуністів чогось кращого, ніж за німця було — марна справа. Іхня влада і війна — поняття нерозривні. Це суцільний і нескінченний фронт, де гинуть невинні люди, незалежно від того, чи йде війна, чи ні. У них війна з власним народом не припиняється ніколи… На фронті наші батьки, брати і сестри звільняють з гітлерівських концтаборів сотні тисяч в'язнів. І в той же час на їхній Батьківщині сталінські опричники-енкаведисти, у подяку народу-визволителю, його ж руками, руками так званого совєцького народу, перетвореного на рабів, більшовицький «рай» будують. Небаченими темпами збільшують кількість сталінських концентраційних таборів смерті. На теренах Совєцького Союзу — сваволя органів виконавчої влади, паплюжаться національні звичаї і права людини. Зокрема, село Новопіль знову, як і до війни, опинилося у полоні більшовицьких гнобителів. Гинуть невинні люди…

На підтвердження сказаного. Задля кращої люстрації виняткової «людяності» прибічників диктатури пролетаріату та її опричників розповім про один випадок із сотень тисяч, що траплялися кожної ночі на теренах України. Червона армія здебільшого воювала з зовнішнім ворогом, а з власним народом воювали каральні війська НКВС. Безперечно, Червона армія створена для захисту Вітчизни. У той же час комуно-фашистська влада незліченну кількість разів використовувала її і у війні проти власного народу. Але, наразі, розглянемо застосування військ НКВС у війні з власним народом. Згадаймо, як вони по-звірячому знищили понад 22 тисячі офіцерів Війська Польського. Катинь згадайте! Згадайте так звану визвольну війну щодо народів Прибалтики (Естонії, Литви, Латвії), Західної України, Західної Білорусії, Буковини, Бесарабії, де енкаведисти знищили не тільки кадрових вояків, а й вчителів, вчених, творчу інтелігенцію, духовенство, поліцейських, письменників, журналістів, юристів, підприємців, працелюбних селян тощо. Одним словом, розпочатий Леніним у 1917 році терор проти власного народу ні на день не припинявся, а зростав. Чинився він і відносно мешканців села Новопіль, що на Житомирщині.

Як я наголошував, Новий 1944-й рік, новопільці зустрічали за відновленої совєцької влади. Радість і сподівання на краще життя лише кілька днів панували у їхніх родинах, а саме: до тих пір, поки нікого не призвали до Червоної армії; поки жодна родина не

отримала похоронку на призваного до німецької окупації синочка чи чоловіка; поки відновлена влада продукти, рухоме і нерухоме майно ще ні у кого не забирала, та доти, поки до осель новопільців не принесли повідомлень про нарахування їм неймовірно великих податків… А собаки тим часом вільно бігали по селу, зайчиків від садочків відлякували. Усі жили мріями про щасливе майбутнє… Спокійно і весело було на селі кілька перших днів. Якщо не рахувати сум і горе у кількох родинах колишніх поліцейських, яких без суду і слідства червоноармійці (за анонімними доносами сусідів) вивели за околицю і, як казав великій Сталін, «немножко их расстреляли»…

А так, «все хорошо, все хорошо прекрасная Маркиза!» Здавалося, що чорні хмари назавжди пішли на захід і ніколи не повернуться, не закриють небо мешканцям нашого села. Все ж таки, наші повернулися… Вони не мають бути гіршими за німецько-фашистських поневолювачів. Так думав чи не кожний новопілець… Та не так сталося, як гадалося. Через кілька днів передові військові частини Червоної армії пішли далі, на захід. У селі лишився якийсь важливий військовий штаб, що розміщався у хаті Олександра Гончарука. Військова частина, що охороняла його і забезпечувала цілодобове патрулювання. Кілька навчальних підрозділів, у яких червоні командири вчили новобранців ходити строєм і команди виконувати… Крім того, у центрі села, біля майдану, невеличка медсанчастина стояла. Натомість вояків діючої армії, що були на постої у новопільців перші одну-дві доби, замінили новобранці, мобілізовані з навколишніх населених пунктів. До відправки на фронт вони проходили військовий вишкіл (якщо можна його назвати таким, бо «бойові» червоні командири проводили його без зброї) у тимчасових учбових підрозділах, розквартированих у селі Новопіль. Таким чином, майже у кожній хаті на постої були вояки або новобранці. Співробітники штабу, медично-санітарної частини, обслуговуючий персонал і охорона розквартирувалися у хатах поблизу штабу і медсанчастини. Стрелянини не було чути, за винятком окремих пострілів. Патрулі ходили по селу цілодобово. Село переходило до мирного життя… Але передові частини Червоної армії увійшли до села і незабаром покинули його. Далі пішли, на захід. А от загін НКВС, що слідом за армійськими частинами увійшов до села, не спішив залишати його… У нього інші задачі — зачистка звільненої території від так званих ворожих елементів і відновлення

місцевих органів влади. І почалося… З мешканців села та засланих з району «козачків» сформували сільську політичну і господарчу владу. Призначили секретаря сільського осередку ВКП(Б)У, комсомолу, секретаря та голову сільради, директора школи, голів колгоспу імені Шевченка, імені Сталіна та «Ударник», бригадирів польових і теслярських бригад, комірників, завідувача відділенням зв'язку, завідуючих тваринницькими фермами колгоспів, голову сільпо тощо. Відкрили крамницю і заготконтору, фельшерсько-акушерський пункт, започаткували інститут посильних і їздових, які цілодобово безоплатно чергували у сільраді. Посильні розносили мешканцям села повідомлення про загибель на фронті їхніх рідних, про виклик до військкомату, на допит до уповноважених НКВС, міліції, прокуратури, до суду та повідомлення про розмір і строки сплати податків, здачі державних закупівель тощо. А головне — опричники сталінської диктатури почали зачистку території…

12. РЕПРЕСІЇ І ПОПОВНЕННЯ ДО СТВОРЕНОГО КОМУНІСТАМИ ПЕКЛА

Після жовтневого перевороту 1917 року влада у селі Новопіль мінялася неодноразово. Остаточно село було окуповане більшовиками 1920 року. Цю окупації перервав Вермахт 11 липня 1941 року. Німецька окупація протрималася до 15 листопада 1943 року. Село знову було окуповане більшовиками, але вони не змогли утриматися і 24 листопада 1943 року німці вдруге окупували село і протрималися до 28–29 грудня 1943 року. Більшовики втретє і остаточно окупували село 30 грудня 1943 року. До села увійшли війська Червоної армії, а слідом за ними — загін каральних військ НКВС, і «герої» тилу взялися за свою безувірську роботу. Вони почали чинити допити мешканцям села удень і вночі. Для них всі громадяни, що перебували на окупованій німцями території — злочинці. Всі підозрювались у зраді Батьківщини. Залишалося лише підкріпити ці підозри доносами. А «герої» тилу — енкаведисти — з цією роботою справлялися майстерно. Вибивали з безвинних і заляканих новопільців необхідні для них свідчення. Майстерно фальшували кримінальні справи, оголошували селян злочинцями, здебільшого — ворогами народу. І, нерідко, цілими родинами висилали до Сибіру, Казахстану, до інших сталінських таборів смерті системи ГУЛАГ.

Серед репресованих опинилась родина Густі Генріховни Біляченко — доброї і порядної жінки, мами трьох неповнолітніх діток, батько яких загинув, захищаючи Вітчизну. А її вночі енкаведисти забрали з дітками з власної домівки, з рідного села, і вивезли у невідомому напрямку. Її провина була у тому, що вона німкенею родилась на Україні. А чи заслуговувала вона і її дітки на таку нелюдську жорстокість? Чи завинила вона перед Україною? Енкаведисти це не з'ясовували, їм байдуже було. Тож давайте з'ясуємо, чи винна вона і її неповнолітні дітки? І за що сталінська трійка позаочі винесла їй страшний, можна сказати, смертний вирок?

Так, за національністю вона була німкенею. Але сама по собі належність до німецької нації не може вважатися злочином, не може бути підставою для визнання громадянина України ворогом Совєцького Союзу. А тим паче, ворогом народу. Навіть за так званою Сталінською Конституцією СРСР 1936 року Совєцький Союз визнавався багатонаціональною країною, де люди усіх національностей рівні перед законом. А тут, неначе предки Густі Біляченко завинили перед Україною. Вина їхня полягала у тому, що вони колись відгукнулись на запрошення уряду царської Росії і переселилися на Україну. Адже вони не підозрювали, що нащадки запросившої їх сторони визнають їхніх нащадків злочинцями за те, що вони народилися у родинах німецьких переселенців… Не думали про це ні предки Густі Біляченко, ні вона сама до цього страшного дня… Її батьки народили і виховали на Україні. І донька їхня закохалася в українця, ошлюбилася з ним. У селі Новопіль молоде подружжя збудовало своє власне родинне гніздечко — двокімнатну хатинку. У великому коханні їхня донька Густя народила троє діток і виховувала їх у любові до людей і України. Тяжко жили, у злиднях. Але тоді всі так жили… Та Друга Світова війна зруйнувала й те, що було. Коханого чоловіка у перші дні війни мобілізували до отступаючої Червоної Армії і він загинув, захищаючи Вітчизну. Довелось їй діток, кровиночок своїх, з 1941 року виховувати самотужки.

Під час німецької окупації тітка Густя, разом з іншими, працювала у колгоспі «Ударник», яким керував її двоюрідний брат-німець, що також народився на Україні. Проте вона не користувалася привілеями, які могла б отримувати від німецької влади. А, як щира українська патріотка, добра і чутлива до чужого болю,

вона десятки разів користувалася своїм німецьким походженням на користь мешканців села, рятуючи їх від жорстокого покарання з боку носіїв «нового німецького порядку». Зокрема, серед багатьох врятованих нею — моя сестра Зося, спіймана німецькими вояками на крадійстві зернят соняшника, на скоєнні злочину, який німці прирівнювали до злочинів проти державного устрою. І неповнолітня Зося могла опинитися на шибениці… Але тоді у нашому селі мешкала німкеня українського походження Густя Генріхівна Біляченко, двоюрідна сестра голови колгоспу «Ударник» Альбрехта Германа, щира і добра людина. Вона нарівні з усіма колгоспниками-українцями працювала у німецькому колгоспі на різних роботах. У одній ланці з моєю мамою і сусідкою тіткою Домкою Радчук. Саме вона врятувала мою сестру Зосю від шибениці. Проте «герої» тилу — енкаведисти — не зважили на її заслуги перед громадою, не зважили, що вона виховує трьох неповнолітніх діток, старшому з яких ще й вісім років не виповнилося. Що їхній батько проявив геройство і мужність, загинув, захищаючи Вітчизну. Вони сфальшували кримінальну справу. Сталінська трійка позаочі визнала її злочинницею і засудила до десяти років позбавлення волі без права листування, що рівноцінно смертному вироку. Різниця лише у тому, що виконання вироку відстрочувалось на невизначений час, можливо, й до десяти років.

Енкаведисти не врахували, що вона була щирою українською патріоткою. Жодним чином не приховувала від совєцької влади своє національне походження. Не використовувала його для створення своїй родині кращого життя під час німецької окупації. Людожери-енкаведисти не зважали на будь-які заслуги. Вони були позбавлені таких людських рис, як співчуття і людяність. Їхня діяльність спрямовувалась, перш за все, на звіряче ставлення до людей, на утримання їх у постійному страсі, у неволі. Їхня щоденна робота — виявлення потенційних жертв. Вони добре навчені катувати, вибивати у своїх жертв потрібні їм свідчення. Майстерно вміли фальшувати кримінальні справи, вбивати та голодом морити людей. Отже. Енкаведисти, роблячи свою щоденну страшну роботу, вибили у якогось покидька зізнання, що Густя Біляченко — німкеня, а її двоюрідний брат Альбрехт Герман — керівник німецького колгоспу «Ударник». Цих свідчень для них було досить, щоб застосувати до її родини репресивні заходи. Але, як на мене, не тільки зло

бумерангом повертається до того, хто його сіє, а й добрі вчинки, скоєні людиною, відгукуються і повертаються до неї. Так трапилося і з нашою Густею Біляченко. Сусідка, що мешкала напроти хати Густі Біляченко, через дорогу, як завжди раненько попорала домашню живність і прийнялася прибирати подвір'я. І тут у неї вселилася якась незрозуміла пересторога — сусідки Густі Біляченко за весь цей час вона не помітила на подвір'ї. Будь-якого руху на її подвір'ї не було видно. Кури не гуляли, бо були закриті в курнику. Корова почала мичати — їсти і пити хотіла, а свиня стала так верещати, ніби її ріжуть. Та ні різників, ні господарки на подвір'ї не було видно. Схоже, що якась біда трапилась. Адже Густя завжди вчасно, до сходу сонця, порала домашню живність. Може, вчаділи? А можливо, їх вбито? Неладне запідозрила сусідка і хутко побігла до обійстя тітки Густі Генріхівни. Ще на вулиці, напроти подвір'я Густі, вона мимохіть помітила сліди підводи і солдатських чобіт. Хлів був зачинений. Сусідка підскочила до вхідних дверей. Смикнула їх і завмерла… Вони були відчинені. Вскочила до хати і побачила, що у хаті — жодної живої душі. Домашні пожитки начебто на місці, а ось одежа, взуття, хустка господині і головні убори її діток — відсутні. Вона все зрозуміла… Сумніву не було, що це робота енкаведистів. «Чорного ворона» з стальним серцем вони ще не мали, а тому гужовим транспортом вивозили людей у невідомому напрямку. Підводами… і тільки вночі…

Адже їздові з інших сіл цілодобово чергували біля сільради, де розміщався орган НКВС і дільничий уповноважений міліції… Сусіди забили на сполох. Не зважили, що в країні диктатури пролетаріату вони самі враз можуть стати звинуваченими у скоєнні тяжкого злочину і попасти за грати або туди, «де Макар телят не пасе». Вони повідомили односельців ближніх вулиць про свою підозру, що тітку Густю з дітками забрали енкаведисти і вивезли у невідомому напрямку. І тут запрацював сільський принцип доміно. Кожен повідомляв мешканців ближньої вулиці, а ті — мешканцям ближніх від себе вулиць. За кілька годин все село знало, що вночі енкаведисти вивезли у невідомому напрямку Густю Генріхівну Біляченко з трьома маленькими дітками. Село прийшло в рух. Обурені селяни йшли до хати Густі Біляченко, а інші — на майдані купами збиралися і обговорювали те, що сталося…

Незбагненно! Новопільці виступили проти всесильного НКВС! Як це вони могли насмілитися? Адже воно, енкаведе, не

помиляється… Але сталося те, що сталося! Багато мешканців села перебороли смертельний страх. І селяни, що зібралися біля хати Густі Біляченко, підійшли до сільського майдану і всі разом звернулися до уповноваженого НКВС з питанням: хто, коли і за що забрав Густю Біляченко і її діток? Той, побачивши сотню-півтори селян, які прийшли клопотати відносно Густі Біляченко, повідомив, що за вироком трійки вона засуджена до десяти років позбавлення волі без права листування і її з дітками повезли на фільтраційний пункт до Житомира. Там діток мають розподілити до сирітських дитячих будинків, а її відправити до місця відбування покарання. Ця звістка приголомшила новопільців…

За що? За те, що Густя під час німецької окупації врятувала життя десяткам новопільців? Так опричники-«герої» тилу «віддячили» їй за порятунок українців! Не спитали у новопільців — чи ворог народу вона? І за врятованих новопільців — десять років неволі! Оголосили її ворогом народу! Їхнім ворогом! Ворогом новопільців, яких вона рятувала! Обуренню новопільців не було меж. «Вона! Наша Густя — ворог народу! Не допустимо наруги і знущання над її родиною», — відразу заявили вони енкаведисту! Схоже, терпець увірвався. Все більше і більше новопільців, обурених діями енкаведе, збиралося під приміщенням сільради і уповноваженого НКВС. Наче не існувало нещадного НКВС з його тортурами. Селяни перестали його боятися, йшли напролом, вимагали негайного повернення додому їхньої Густі Біляченко з дітками! Такого ще не траплялося у практиці енкаведистів. І старший із них, щоб випадково не «перебдеть», навіть обіцяв сприяти її поверненню. Найсміливіші новопільці і більш-менш освічені потайки зібралися разом, склали на ім'я Голови Верховної Ради УССР відповідне клопотання, зібрали понад сто підписів односельців і хтось з них (дуже шкода, що не знаю його прізвища) відвіз клопотання громади до Києва…

А новопільці продовжували свої щоденні, як вони казали, походеньки до уповноваженого НКВС, заявляючи вимогу повернення додому Густі Біляченко з дітками. Кожного дня їх було не менше двадцяти. Ніколи не приходили ті ж самі, що вчора були. Вони наче чергували, щоденно мінялися на «походеньки». У щоденних делегаціях були не тільки працездатні чоловіки і жінки, а й бабусі і дідусі. Це помітили енкаведисти. Кілька разів підряд з цього питання до енкаведистів ніхто не звертався. Як не прикро, але вони лідера-заколотника вирахувати не змогли… Перед енкаведистами

щоденно з'являлися об'єднані однією справою громадяни, зовсім не схожі на бидло, яким їх вважали енкаведисти. Своїми діями вони довели, що вони не бидло!

…Домашню живність і майно, у таких випадках, представники виконкому сільради описували і конфісковували — розкрадали. А у цьому випадку — нахабства не стало. Вони навіть не стали перечити, коли всю домашню живність, майно, харчі і корма сусіди порозбирали по своїх домівках. Адже всі сподівалися на повернення додому родини Густі Біляченко. Село гуло, як бджоли у стривоженому вулику… Я добре запам'ятав ті події. Адже прибіг до Володі Біляченко гратися, а його не було… Нікого з родини дома не було… Тут я почув жахливі припущення і розмови про те, що могло статися. У горлі наче кістка застрягла та дихати не давала і я почав плакати. Володя Радчук кинувся заспокоювати мене, а коли тітка Домка (його мама) побачила, що я не перестаю плакати, вона стала гонити нас додому: «Йдіть, дітки, додому! Не крайте душу!». Але йти додому не хотілося і я змусив себе не плакати…

Тим часом сусіди відрами насипали збіжжя і корм для живності у мішки. Записували і несли до своїх домівок. На копчиках, у яких зберігалася картопля, буряки і капуста в качанах, земля була мерзла. Чоловіки ломами пробили у них дири. Витягнули частину солом'яного покриття. Володя Радчук і я, добре нарюмсавшись, влізли до копчиків. Я з одного копчика — капусту в качанах подавав, а Володя Радчук і Володя Грищук у другому копчику — картоплю і буряки у відра накладали, а дорослі витягували їх, зсипали у мішки, записували і несли до своїх домівок. Я мовчки робив свою роботу, а сам думав: «Невже я ніколи не побачу свого товариша Володю Біляченко?»

Обставини були настільки гнітючі і жахливі, що сусіди тітки Густі у якусь мить збурювалися, проклинали когось, зривалися кудись бігти тощо. Інші намагалися їх заспокоїти і стримували від необдуманих вчинків. Хтось згадував і перераховував кількість односельців, врятованих тіткою Густею від покарань німців, а інші підказували йому, щоб нікого не пропустив… Проте нікого не покидала надія на повернення родини Густі Біляченко. День і ніч село гуло. Обурені новопільці збиралися на окремих вулицях, радилися, що і як робити заради порятунку родини Густі Біляченко, зв'язувалися з мешканцями інших вулиць і поселень тощо.

Кожному хотілося хоч щось зробити для порятунку нашої тітки Густі. Тепер її тільки так і називали: «наша Густя», «родина нашої Густі», «дітки нашої Густі» тощо. Село стало схожим на велику дружню бджолину сім'ю, стривожену ворогом, у напруженні очікуючу появу того, хто її потривожив. І не дай Боже у якийсь непідходящий момент попасти до них — заїдять… Мабуть і енкаведисти це відчули… Бо не намагалися налякати цих бджілок-трудівниць, давали можливість випустити пар… А можливо, щось робили для виправлення тупікової ситуації. Усі розмови між новопільцями розпочиналися і закінчувалися тіткою Густею і долею її діток. Наче її єдину із села репресували. Наче вже не йшла війна, не гинули їхні рідні і близькі? Несправедливість, нелюдське ставлення до родини тітки Густі настільки обурили новопільців, що страх перед НКВС у них зник! Вони перестали боятися! Щоденно йшли до сільради й вимагали від енкаведистів повернення родини Густі Біляченко додому, до рідного села… Тепер, з відстані понад шестидесяти восьми років, я зрозумів, що тоді у кожного мешканця села накопичилося стільки горя, обурення діями людожерницької влади і невиправданою втратою рідних і близьких, що цей випадок згуртував, об'єднав їх у своєму великому горі і позбавив страху перед всесильним НКВС. На якусь мить вони відчули себе людьми, а не бидлом, не отарою овечок! Відчули силу згуртованої громади у відстоюванні своїх людських прав і інтересів…

Але й до цього часу ніхто не може впевнено стверджувати чи заперечувати, що більше сприяло поверненню додому родини Густі Біляченко: звернення до Всеукраїнського Старости чи дружній виступ односельців на її захист? Я заявив би наступне: добро, яке невтомно сіяла Густя Біляченко, бумерангом повернулося до неї; воно сприяло згуртуванню сільської громади і об'єднанню її зусиль у боротьбі за справедливість, за право називатися людьми… Вони відстояли і захистили не тільки честь і право на життя родини доброї німкені, української патріотки Густі Генріхівни Біляченко, а й свою честь і гідність… Довели, що вони — НАРОД, а не бидло!

Тітка Густя сіяла добро. Воно гарно проросло, міцно вкоренилось у серцях новопільців, і у критичний момент дало відчутні сходи — вибухнуло великою вдячністю… Тижнів через чотири Густя Біляченко з дітками повернулася додому, до рідної хати, до рідного села… Енкаведисти заборонили їй розповідати про те, що сталося.

Але, побачивши десятки сяючих від радості облич односельців, що зустрічали її з дітками, вона не зважила на ту заборону і розповіла:

«Опівночі, коли новопільці спали, у шибку постукав енкаведист і наказав відчинити двері. Я відчинила. До хати увійшло два енкаведиста, а один лишився на подвір'ї. Старший (з трьома зірочками на погонах) грубо сказав мені: «Ну что, немецкая овчарка! Тебя, как врага народа, тройка приговорила к десяти годам лишения свободы без права переписки! Понимаешь, что это значит? А коль понимаешь, то собирайся! Буди и собирай своих щенков! На сборы даю тридцать минут. Возьми жратвы на одни сутки. Больше она тебе не понадобится. Ты ж — немка! Служила фашистам и работала на них. Теперь твоих щенков будет воспитывать советское государство. Мы из них настоящих советских граждан сделаем. А ты будешь работать на государство, как работала на фашистов! Ясно? Собирайся, сука!»

Все це він сказав хутко і так голосно, що діти прокинулися і почали плакати. Я кинулась до них. Стала заспокоювати і одягати. Старший енкаведист крикнув: «Заткни своим щенкам глотки, иначе я им заткну навсегда!» Я і так була перелякана, а після цього окрику ще більше злякалася, не за себе, а за діток, і сказала йому: «Пане начальнику! Їхній тато віддав своє життя, захищаючи Вітчизну, а ви так принижуєте мене і його діток. Не можна так! Ні він, ні ми цього не заслугували!» Старший енкаведист голосно, грубо і дуже виразно заматюкався (я не можу переказати вам цієї матюкні) і вигукнув: «Слушай, ты, сука! Какой я тебе пан? Я — гражданин начальник! О каких заслугах ты говоришь? Да плевать мне на них! Мы более заслуженных генералов и героев брали! В расход их пускали! А ты для меня — букашка! Ясно тебе? Быстрее собирай своих щенков, а то раздетых выгоню на улицу!» Я більше ні про що з енкаведистами не розмовляла. Хутко одягла і взула діток. Сама одяглася, схопила буханець хліба і тут старшой крикнув: «Время вышло. Пошла!»

Вийшли з хати. Я хотіла заперти її, та старший єхидно зареготав. Рвонув мене за рукав і сказав: «Она вам больше не понадобится. Не тяни время! Пошла!». Я озирнулася, перехрестила хату, себе і діток також крадькома перехрестила і ми пішли до підводи. На вулиці — жодної душі. Село наче вимерло. Навіть сусідські собаки не брехали. Можливо, і вони боялися цих вилупків… Лише десь на Ланку чи на Новоселівці чути було поодинокий гавкіт собак. До

них, мабуть, страх ще не докотився… Тільки-но я встигла діток посадити на підводу і сама примостилася, як коні рвонули з місця… Нас повезли до центру села. Колеса у возі скрипіли і попискували. Я сподівалася, що хтось із сусідів почує і побачить нас, але марно. Жодна душа з хати не визирнула і не зустрілася нам. Ніхто не побачив, як влада крадькома вивозить нас на знищення. Новопільці не будуть знати, хто і куди нас забрав, куди ми поділися. Село спало міцним сном…

Перелякані дітки притулилися до мене і тихенько схлипували. Ми проїхали біля Кучинських та Колодіїв, але й там ніхто не виглянув… Біля сільради підвода зупинилася. Старший енкаведист наказав їздовому охороняти нас, а самі вони пішли до приміщення. Через кілька хвилин один енкаведист вийшов. Він був озброєний автоматом. Сів на підводу і скомандував: «Поехали! В Житомир! Через Вильск! Понял?». Їздовий відповів, що зрозумів, і ми поїхали…

Коли підвода порівнялася з церквою, я востаннє глянула на неї і на село. Перехрестилася, перехрестила рідне село, з яким подумки простилась назавжди. Адже я знала, що означає позбавлення волі без права листування… Діток перехрестила і вперше, тієї страшної ночі, гірко заплакала…»

Пошепки, під великим секретом, порушуючи обіцянку про нерозголошення, розповідала тітка Густя своїм сусідам про події тієї страшної ночі та подальші поневіряння своєї родини. Під секретом. Адже вертухаї взяли з неї слово «про нерозголошення». Їй заборонили розповідати про те, як вночі, коли спало все село, енкаведисти «воювали» з беззахисною жінкою та її маленькими дітками. Ордени «Леніна» собі заробляли… Заборонили розповідати про те, як крадькома від народу викинули її з маленькими дітками з власної хати і вивезли з рідного села. Опричники вождя усіх часів і народів великого Сталіна заборонили їй розповідати про умови, у яких утримували її з дітками та інших репресованих. Схоже, вони боялися, щоб народ не зрозумів, що сталінські табори смерті не поступаються гітлерівському концтабору Бухенвальду, Освенциму тощо, що весь Радянський Союз покритий мережею сталінських концентраційних таборів, які перевершують гітлерівські технології масового знищення власного народу. Погрожували, що у разі розголошення — вона знову потрапить до них і тоді їй вже ніхто не допоможе…

І раптом щось неймовірне сталося з тіткою Густею. Побачивши сяючі обличчя сусідів, їх безмежну радість з приводу її повернення, вона забула обіцянку «про нерозголошення». Набралася неабиякої хоробрості і продовжила розповідь… Тепер уявіть себе на її місці. Спробуйте змоделювати першу страшну ніч викрадення енкаведистами її з маленькими дітками і наступні чотири тижні. Хоча б подумки пройдіть з нею, її дітками та іншими українцями, що утримувалися у сталінському «райському куточку!» Я впевнений, ви відчуєте, що це шлях українського народу-мученика. Вони його пройшли, щоб ніхто ніколи більше його не проходив! Щоб сьогодні ми могли будувати свою, незалежну і демократичну Україну. А поки що повернемося до подій, що відбувалися тоді на окупованій більшовиками Україні…

Тітка Густя самотужки виховує трьох маленьких діток. Старшому синочку пішов восьмий рік. Їхній тато загинув на війні. Вітчизну захищав… А що ж відбувалося і відбулося в країні, за яку він життя віддав? Як так сталося, що наймогутніша, найліпше у світі озброєна Червона армія, виявилась неспроможною захистити свій народ від гітлерівської, у рази слабкішої, армії? Бо великий і мудрий Сталін готував її не для захисту народів Радянського Союзу, а для загарбання країн інших народів світу. Для агресивних наступальних дій він її готував… Нездатна боронити від гітлерівської агресії власний народ Червона армія кидає його напризволяще на кілька років. У даному випадку вона залишила без захисту народ України, у тому числі і мешканців села Новопіль. Покинула нас на розшарпання гітлерівським окупантам. А гітлерівці ловили молодь України і відправляли до Німеччини, на каторжні роботи. Українців змушували працювати у колишніх совєцьких, а тепер — німецьких колгоспах, на фабриках, заводах, у копальнях тощо. Окремих українців залучили до охорони «нового німецького ладу», тобто, до служби у поліції і таке інше. У буквальному розумінні розшарпали залишений беззахисним український народ… А жити-то якось треба було…

Згодом червоні командири, отямившись від потрясінь і поразок, зупинили соромну утечу Червоної Армії від Вермахту і повели у наступ. Слідом за нею йдуть орди опричників більшовицької влади, яким вождь усіх часів і народів наказав вважати зрадниками усіх, хто мешкав на окупованій території або був у полоні… А Чер-

вона Робітничо-Селянська армія, оговтавшись після величезних втрат, звільнила Україну від гітлерівського ярма. Та червоні командири і мудрий Сталін свою провину у зраді інтересів народу, який опинився на окупованих гітлерівцями територіях, не визнали. Вони звинуватили цей народ у зраді і одягли на нього своє, ще більш тяжке, більшовицьке ярмо неволі і рабства… І, як у випадку з тіткою Густею, таємно засідає трійка. Позаочі визнає її винною у скоєнні злочину, якого та не скоювала. Виносить вирок: десять років позбавлення волі без права листування. Знову ж таки, вночі, таємно від народу, «чорний воронок» НКВС, який тепер «війо» називається, забирає її з дітками і везе у невідомому напрямку… Привозять до фільтраційно-розподільчого табору, розміщують з такими ж репресованими, майже не годують і утримують в антисанітарних умовах. Тіло і одежа кількох сотень людей кишить вошами. Всюди таргани, від них порятунку немає. Арештанти по черзі сплять на земляній долівці з тоненьким шаром перетертої соломи. Жоден не знає своєї подальшої долі. Їхні родини і друзі — не знають, де вони, і що з ними. Їм лише сказали, що вони чекають на вагон-пульман. А його нема і нема… Бо вагони, перш за все, працюють на потреби фронту… Для вертухаїв ви — бидло. Отара овечок. Але обходяться вони з вами не як з вівцями, а гірше. Ви позбавлені можливості вволю напитися води, умитися. Мила не дають. Раз на добу дають миску юшки і 300–400 грамів чорного хліба, інколи вкритого пліснявою.

Понад двісті хлопчиків і дівчаток та біля сотні дорослих жінок змушені справляти нужду на парашах, які стоять у кутку бараку. А парашами слугують звичайні металеві відра. Про будь-які права людини тут не йдеться. Натомість від вертухаїв ви почуєте: «Закопаю, падла! И пульмана не дождешься!». Глумляться над вами і дітками вашими. Від матерів їх забирають і кудись вивозять. Кажуть, що вони хворі і, буцімто, до лікарні забирають. Про подальший стан їхнього здоров'я матері нічого не знають. На їхні запитання вертухаї відповідають: «Дети там, где нужно. Ты их больше не увидишь. Государство займется их воспитанием. Ясно?»

Чоловіків утримують окремо від дружин. Спілкування заборонено. То хіба це визволителі? Хіба це «наші», приходу яких ми чекали і яким зрадили у перші дні? Уявіть собі. На підставі брехливого доносу вас звинуватили і позаочі винесли вирок за, буцімто, скоєний вами тяжкий злочин проти рідної Батьківщини. Її іменем

оголосили вирок. Засудили за злочин, якого ви не скоювали. Вас позбавили можливості довести свою невинуватість… Ви любите Україну, її народ і є його частиною. Проте, тоталітарний режим, позбавивший народ будь-яких прав, узурпувавший можливість діяти від імені народу, таємно оголошує вас ворогом народу. Трійка виносить вирок — десять років позбавлення волі без права листування, що рівноцінно смертному вироку, тільки з відстрочкою виконання…

Ви знаєте, що ваших діток заберуть від вас, розкидають по різним дитячим сирітським притулкам, круглими сиротами їх зроблять, а можливо, знищать. Ви розумієте, що надії вижити і повернутися з дітками додому, до рідного села, у вас немає. Вертухаї створили для вас нелюдські умови перебування у бараку, ще й нахабно кажуть, що вам недовго жити лишилося, знущаються над вами і вашими дітками, їсти не дають. Вони позбавили вас можливості по-людськи до нужника сходити. І ви справляєте нужду у загальному приміщенні, у всіх на виду, на відро, у присутності дітей різного віку.

Крім того, ви позбавлені можливості повідомити рідних і близьких про своє і своїх діток місцеперебування, про свою подальшу долю. Ви і ваши дітки наче були на цьому світі і раптом вас не стало… І сліди ваші зникли… Якщо ви, хоча б уявно, відчули всі ці жахи на собі, на своїх дітках, як Густя Біляченко з дітками, то ви відчули величину біди, знущань і принижень українського народу комуно-фашистами. Нарешті, ви змирилися з думкою, що шляху додому, до життя з цього пекла, немає. Ви уявляєте, що схожа доля спіткала десятки мільйонів українців і тут раптом, вашу родину, на перекір злій долі, відпускають… І ви з дітками виходите з того пекла і повертаєтесь додому. З того світу повертаєтесь…

Тепер у мене бракує слів, щоб описати величину і глибину вашої радості повернення додому, щоб описати стан вашої душі… Адже я не фахівець, не письменник. Пробачте мені! Звичайно, Густя Біляченко не сподівалась на повернення додому. Вона не знала, кому має завдячувати за порятунок своєї родини, за друге народження. Її материнській вдячності — немає меж. Вона лише здогадується, що новопільці причетні до порятунку її родини… І вона ще більше радіє, відчувши теплу сердечну зустріч сусідів, бачить і відчуває їхню безмежну радість з приводу її повернення.

Наче до них повернулися члени власної дорогої родини. Розгубилася — не знала, кому має завдячувати…

Вона розповідала, а сусіди уважно слухали. Ті, що майно приносили, продукти і корм для живності, заходили до оселі. Вклонялися, хрестилися на покуть і мовчки приєднувались до слухачів тітки Густі. Сусіди повернули їй все майно, продукти харчування, добре доглянуту домашню живність та корма для неї. Повернули більше, ніж брали для схрону. Відчувши увагу і любов односельців, побачивши, як сусіди з усіх боків зносять до хати їхнє майно і продукти, коли вони повернули їй доглянуту корову, свиню й іншу домашню живність та корма для неї, тітка Густя зрозуміла, хто її врятував, повірила своїм рятівникам і, набравшись мужності, розповіла про всі події тієї страшної ночі і подальші поневіряння. Зокрема, про фільтраційний табір… аж до повернення додому… Звичайно, розповідь неодноразово зупинялась, бо від згадки про ті жахи, які довелось пережити, душили сльози…

Заспокоївшись, тітка Густя продовжила розповідь про їхню подорож до пекла: «Дітки притулилися до мене і позасинали. Енкаведист хропів на задку підводи. Я хотіла заснути, але не могла. Їздовий інколи повертав до мене голову і тихенько казав: «Тримайся! Не плач! Бережи діток. Якось воно буде, можливо, минеться». Цими словами він мене не заспокоїв, але від його підтримки легше ставало. На підводі є людина, що співчуває нам… Можливо, їздовий набереться мужності і розкаже новопільцям про наше загадкове зникнення. Уїжджаючи до лісу, я згадала, як з чоловіком і старшим синочком губ'яки і ягоди тут збирали. Слухали багатоголосий пташиний спів і самі співали. А тепер нас, наче кримінальних злочинців, везуть через нього невідомо куди…

Хотілось розбудити діток, щоб і вони востаннє поглянули на ліс, щоб попрощалися з ним і рідним краєм, але я злякалася енкаведиста. Не дай Боже прокинеться, на діток накричить. А вони злякаються і плакати будуть. А у самої наче грудка застрягла у горлі. Намагалась затримати подих, але груди так здавило, що я не витримала і заплакала вголос. Енкаведист прокинувся, зле поглянув на мене і сказав: «Еще подашь звук — порешу!». Перевернувся на другій бік і знову захропів… Ця дорога у невідомість була для мене найдовшою і найтяжчою у житті. Адже саме цією дорогою ми завжди їздили підводами і пішки ходили на базар до Житомира чи

Богунії. Вона до дрібничок знайома мені. Дивилася я на неї і згадувала місця, де ми зупинялися на відпочинок або поїсти. Ось в'їхали на східну околицю села Вільськ. Минули Никодимича, нашого доброго знайомого і привітного дядька, у криниці якого найсмачніша джерельна вода. Він завжди люб'язно запрошував напитися і казав нам: «Пригощайтесь, людоньки! Бо нам без води — і не туди і не сюди!». Тут ми напували коней. Але і у дядька Никодима на подвір'ї нікого не видно. Його родина ще спить. А можливо, і їх енкаведисти загрібли… Адже він був не таким, як вони, а освіченою, розумною і справедливою людиною. Саме таким, яких комуністи не любили і при нагоді знищували…

Праворуч нашого руху тягнеться сіножать, ширина якої сягає триста і більше метрів. Вона знову нагадала мені рідне село, бо, як ви знаєте, починалась вона у Івановичівських кущів, біля шляху Черняхів — Пулини та на півночі села Новопіль, коло Антона Холо. З'єднавшись у витоки річки Кам'янка, у центрі села, прямує вона до міста Житомира. А по ній тече невеличка річка Кам'янка, яка супроводжує нас, наче не бажає відпустити до приготовленого нам пекла… За сіножаттю, у ранішній імлі бовваніє Длінків ліс, через який я багато разів ходила і їздила із своїм коханим чоловіком. Згадала наші з ним зупинки і освідчення в коханні під різноголосий щебіт і спів пташок… Невже я ніколи не побачу цих рідних і дорогих моєму серцю місць? Мало знову не заплакала, але поглянула на енкаведиста і стримала свою жіночу слабкість… Їздовий, наче відчувши мою душевну біль, поглянув на мене і пошепки сказав: «Поспи, жіночко, легше стане!». Я з вдячністю поглянула на нього і намагалася скористатися порадою. Але марно. Якщо я не заснула, коли їхали по ґрунтовій дорозі, тим паче не змогла заснути, коли у селі Кам'янка ми з'їхали на шосе. Тут колеса таку музику почали відстукувати, підскакуючи на камінцях, так немилосердно трясли нас, що про сон годі було й думати! Аж у голові гуло. Мабуть, і в хатах, що поруч дороги, люди прокинулися від цієї музики. А на енкаведиста ця музика не впливала. Він так заповзято хропів, що храп разом з музикою, яку вибивали колеса підводи, летів до навколишніх осель і будив їхніх мешканців, не давав дивитися солодкі сни…

Проїхавши село Кам'янку, ми з'їхали на ґрунтову дорогу, що йшла лісом. Тут я почала дрімати. Але недовго дрімала, бо за

огорожею військового об'єкту ми знову виїхали на шосе, що прямувало до селища Соколова Гора. І знову колеса нашої підводи відстукували свою музику по камінню, а її добряче трясло. Не до сну було… Проте, як ви знаєте, перед сходом сонця очі самі злипаються. Дрімалося, але не спалося. З болем і сумом поглянула на діток і подумала: за що їм така тяжка доля випала? Поглянула на енкаведиста, храп якого відлунював на всю вулицю, і тихо, тихо заплакала, щоб він не почув…

Коли у центрі селища Соколова Гора ми повернули ліворуч і в'їхали на піщану дорогу, що прямувала селом Видумка у напрямку Руського цвинтаря, я заснула міцним сном. Але дітки не дали поспати. Вони просилися за нуждою. Енкаведист крикнув їздовому: «Стой! Пусть эти щенки опорожнятся, иначе повозку тебе загадят!». Візниця зупинив коней. Взяв хлопчиків і повів у один бік, а я з донькою пішла у інший бік. Повернувшись до підводи, ми сіли на свої місця і поїхали. Я відломила з буханця по шматочку хліба і сказала: «Це все, дітки, більш нічого не встигла схопити». Вони мовчки почали їсти. Їздовий, скориставшись, що енкаведист не дивиться у його бік, дістав із своєї торби чотири кусочки сала. Віддав їх мені і тихенько сказав: «Розділи, жіночко!» Він сказав це так душевно, так співчутливо, що мені відразу потепліло на душі. Я пошепки сказала: «Дякую!» і мало не заплакала. Він схопив мою руку і стиснув. Я зрозуміла, — маю триматися. Подумала: «А світ не без добрих людей!» Але, людоньки, я навіть не знаю, з якого він села!»

Тітка Густя розповідала, а до хати мовчки заходило все більше і більше людей. У хаті було так тихо, що коли вона на мить замовкала, можна було б почути, як муха летить. Ті, що прийшли пізніше, просили розповісти про все спочатку. І вона настільки була розчулена, що скрізь сльози кожному обіцяла розповісти все з самого початку. Тому її розповідь, яку вона неодноразово повторювала, я чув багато разів і добре запам'ятав. Моя мама слухала розповідь тітки Густі, а я грався з своїми кращими товаришами: її сином Володею, Володею Радчуком і Володею Грищуком. Наш нерозлучний гурт був у зборі. Старший син і донька тітки Густі спілкувалися зі своїми друзями. Кожний з них розповідав своїм друзям про страшну подорож до пекла, про перебування у пеклі і повернення з нього… Майже весь другий день свого повернення тітка Густя присвя-

тила розповіді про страшну подорож її родини. А тим часом сусіди продовжували зносити до її хати майно, збіжжя, картоплю й інші продукти та корма для домашньої живності. Виявилося, що сусіди принесли їй більше продуктів і кормів, ніж взяли для зберігання. Правда, корову, теличку і свинку пригнали, кролів і курей принесли лише на третій день. Поставили і розмістили у хліві всю добре доглянуту домашню живність, нагодували і напоїли її… Не хотіли сусіди відразу завантажувати нашу Густю тяжкою роботою. А у тітки Густі від побаченого з очей сльози котилися. Сльози радості і вдячності… «Отож, людоньки», — продовжувала тітка Густя, — «як тільки ми проїхали село Видумку, під'їхали до Руського цвинтару, я зрозуміла, що нас везуть у напрямку залізничної станції. Діти з цікавістю роздивлялися навкруги і особливо уважно, з захопленням — коли їхали повз Руського цвинтару. А я, мабуть від перевтоми, нарешті заснула. Прокинулась, коли підвода зупинилась. І тут я зрозуміла, що ми приїхали на місце призначення, у пекло…»

13. БРАНЦІ ПЕКЛА, СТВОРЕНОГО КОМУНО-ФАШИСТАМИ

«Територія, на яку нас привезли, була обнесена високим цегляним муром з колючим дротом зверху. По периметру території і в кожному кутку, на дерев'яних вишках, стояли озброєні автоматами вартові у овечих кожухах. На подвір'ї було біля десяти дерев'яних бараків. Енкаведист здав нас під розпис жінці у формі, схожій на військову, і поїхав. Вертухайша сказала мені: «Бери своих щенков и следуй за мной. Быстро!» Вона попрямувала до одного з бараків, що був понад два з половиною метри у висоту до стелі, метрів десять у ширину і понад двадцять метрів у довжину. Біля великої брами, з невеликими дверима в ній, стояв озброєний вартовий у формі, схожій на військову. Приміщення нагадувало клуню для зберігання сіна. Звідтіля доносився людський гамір і дитячий плач. Як тільки вертухайша відкрила двері і увійшла до бараку — усе стихло. Маса жінок і дітей, що стояла і лежала на долівці, наче завмерла. Я зрозуміла, що вони боялися вертухайші, яка привела нас до гурту.

У приміщенні, з обох боків, на висоті понад два метри, було по три вікна. Іншого освітлення не було. Стіни викладені товстим обаполом на льоняній чи конопляній паклі. Сволоки, на яких трималася стеля із шальовки, підтримувалися дерев'яними стовпами-

підпірками. Мені, сільській господарці, це приміщення нагадало стійло для худоби, яке господар утеплив, завантаживши на горище сіно чи солому, а ясла для кормів не встиг обладнати… Вікна не відчинялися. Руху повітря у приміщенні не відчувалося і стояв страшенний сморід. На соломі, розстеленій на земляній долівці, стояли, сиділи і лежали виснажені жінки та діти. Новонароджених діток матусі тримали на руках. Жодного дорослого чоловіка тут не було. Вік хлопчиків, які були тут, не перевищував дванадцяти років.

Коли ми увійшли до бараку, хтось сказав: «Он як стараються! Гурт щодня збільшують, а хліба на жодного в'язня не додають! Тепер і пульманів у них не вистачить!». Вертухайша крикнула: «Заткнись! А то я тебя здесь закопаю и пульман не понадобится!». Усі замовкли. Діти попритулялися до своїх матусь і тремтіли від страху перед сердитою тіткою у формі, схожій на військову. Склалося враження, що її боялися не тільки діти. Маса жінок і дітей відразу змовкла… Вертухайша зле глянула на мене і сказала: «Видишь! В родное стадо привела, а место в нем сама ищи!» Вона з презирством показала на жінок з дітками, які трусилися від страху. «Та там не протиснутися», — сказала я. Вертухайша поглянула на мене і, злобно вилаявшись, сказала: «А ты что думала, тебя на курорт привезли? Как пристроишься к своим подельникам, так и спать будешь!» Повернувшись до виходу з бараку, додала: «Погань! Им еще и постель подавай! Скоро получите постель навеки!»

Але навіть у пеклі українці честі і гідності не втрачають! Я це відразу зрозуміла, як тільки вертухайша, у формі, схожій на військову, вийшла з бараку. Я з дітками стояла у розпачі і не знала, як вчинити. Та не більш як через хвилину з гурту, що був праворуч брами, якась тітонька, років під п'ятдесят, звернулася до мене і спитала: «Жіночко! Ти звідкіля будеш і як сюди потрапила?»

Враз стало тихо, тихо. Відчувалось, що цю жіночку тут усі поважають. І я розповіла, звідкіля ми і як сюди потрапили. Мене уважно вислухали, а тітонька сказала: «Зрозуміло! Перед тобою сотні таких же. Усіх вночі вивезли з домівок. Усіх безпідставно ворогами народу нарекли. Але ти маєш знати, що енкаведистам цього мало. Вони намагаються нацькувати нас один на одного, щоб ми побилися за місця на долівці. Хочуть спровокувати порушення режиму і розстріляти, як чоловіків у сусідньому бараці. Та не вийде у них. Не станемо ми між собою за місця і хліб битися. Потиснемося! Тобі і діткам місце знайдемо. У тісноті, але без образ. Так, людоньки?»

З гурту пролунали голоси підтримки: «Так, тітонько Леся! Ми не бидло. Люди ми!». А якась жінка запропонувала місце біля своєї родини. І всі почали тиснутися, щоб звільнити місце для моєї родини. Ви не уявляєте, як я була їм вдячна, а особливо тітоньці Лесі. Згодом репресовані мені розповіли, що їх навмисне нацьковували один на одного, щоб вони билися за місця на долівці, за кинутий шматок хліба тощо. Розповіли, як у сусідньому бараці репресовані чоловіки вчинили бійку за місця на соломі і за лідерство. А вертухаям тільки це й потрібне було. Вони увірвалися до бараку і перестріляли усіх, як порушників режиму в'язниці…

Я впевнилась, що завдяки неабиякому розуму тітки Лесі і її впливу на жінок нашого бараку, ми були дружніми і зберегли людяність. Не сварилися між собою, не інтригували, не билися за місця на долівці, завжди знаходили місце для нових репресованих. Ми ділилися хлібом, який нам кидали раз на день… Доля у нас була однакова. Наші родичі, знайомі і близькі не знали, куди нас повезли і де нас утримують. Репресовані розповідали, що інколи мешканці Житомира, ризикуючи бути заарештованими за співчуття ворогам народу, приносили нам передачі. Але ті передачі, здебільшого, вертухаї забирали. Склалося враження, що нас намагаються заморити голодом. Вагони на наше відвантаження не подають, а поповнення до бараку надходить щоденно… Кількість пайків хліба на барак не збільшували. Одним словом, вертухаї робили все для того, щоб люди билися за пайку хліба і не було б кого у пульманах перевозити… Звісно, вагони-пульмани працювали на потреби фронту. Під завантаження їх подавали тільки тоді, коли вони порожні йшли у зворотньому від фронту напрямку, який співпадав з місцем майбутнього відбування покарань репресованими.

У таких випадках з фільтраційного табору забирали певну кількість приречених і відправляли… Ми ніколи не знали, куди… Тітка Леся радила нам бути дружніми. Ні за яких обставин не втрачати гідність. Вона згуртовувала нас і допомагала вижити. Та енкаведистам не подобався такий стан справ у нашому бараці. Вони щоденно забирали кілька жінок на допит. І нам не завжди було відомо, чим закінчувалися ці допити, а те, що вони здійснювалися з тортурами — ми були впевнені. Бо повернувшись з допитів, жінки надто часто ахали і охали. Довгий час не могли лягти на спину або повернутися… При цьому ми боялися їх розпитувати, а вони боялися розповідати про те, що з ними робили вертухайші…

Репресовані боялися розповідати всьому загалу про жорстокий допит, з тортурами… Та це було видно по них. Їх, і без того виснажених і знесилених, піддавали катуванням і шантажу. З кожної жінки намагалися зробити стукача. Вертухайші шукали жінку-лідера, ту, яка згуртовувала нас. Вочевидь, що не всі витримували ці знущання. Напевне їм вдалося виявити, що тітка Леся — наш лідер і має величезний вплив на репресованих. Гадаю, що саме із-за цих якостей, під кінець другого тижня нашого перебування у бараці, всю її велику родину (з нею було дві доньки з дітками) погнали на залізничну станцію. Більш ніхто з нашого бараку до цього пульмана не потрапив. Його завантажували жінками і дітками з інших бараків. Куди їх повезли — ніхто не знав. Прикро, але мені невідоме її прізвище. Не знаю, з якого вона села. Одне знаю, що вона була працьовитою сільською господинею, гордою, мудрою, доброю і справедливою українкою…»

Розповівши про те, у якій печалі і скорботі репресовані прощалися з тіткою Лесею, вона не витримала і розридалася… Жінки, що слухали її розповідь, також заплакали. А чоловіки, щоб не видати свою слабкість до сліз, вийшли на подвір'я і мовчки запалили самокрутки з міцним тютюном-самосадом… Я добре запам'ятав ім'я тітки Лесі тому, що тільки-но навчився читати — щось із творів Лесі Українки прочитав і ув'язав ці два імені. Закарбував їх у своїй дитячій пам'яті назавжди… Допаливши самокрутки, чоловіки повернулися до оселі. Жінки на той час витерли сльози, а тітка Густя опанувала себе і продовжила розповідь: «Продовж наступних днів нашого перебування у фільтраційному таборі життя стало ще більш тяжким. До бараку щоденно вселяли щонайменше дві родини. А родини наші, як ви знаєте, багатодітні. У той же час, кількість пайків хліба для мешканців бараку не збільшували…

Антисанітарія у бараці була страшенна. Люди місяцями не милися. В одежі і волосяних покровах жінок і дітей була незбагненна кількість вошей. Добре, що гребінці зберігли. Жінки чухали і вичісували одна одну і діток своїх. Вошей так заповзято чавили нігтями, що пальці боліли. Діти почали хворіти простудними хворобами. Вертухаї забирали їх від матерей і відвозили до лікарні, не повідомляючи, до якої саме. Що у подальшому сталося з дітками і де вони — матері не знали. На їхні запитання вертухайші відповідали: «Да не скиглите, вы! Детей у вас мы все равно забе-

рем. Никто не доверит врагам народа воспитывать детей! Зарубите это себе на носу!» Матері, чиїх діток забрали до лікарні, збиралися до купи, утішали одна одну і безперервно плакали за своїми кровиночками… Я молила Бога, щоб мої дітки не захворіли. Щоб їх у мене не забрали. Усі відчували відсутність тітки Лесі. Бракувало її поради і моральної підтримки. Багато разів на день ми згадували її і бажали їй добра…

На третій тиждень нашого перебування у бараці підійшла моя черга чистити параши. Як жінки казали: «На парашах чергувати». Їх у нас було декілька. Винесла я нечистоти до зливної ями і хотіла вимити їх від «запахів». Спитала вертухая, що барак охороняв: «Де взяти води, щоб параши вимити?» У відповідь він так голосно заматюкався, що я аж підскочила з переляку, і сказав: «Может тебе баньку истопить? Погань! Ср..е дальше, как ср..и! Иди и не задавай дурных вопросов. Ясно?» Немов ошпарена я вскочила до бараку. У голові промайнуло питання: «Звідки у енкаведистів, вертухаїв і вертухайш стільки злоби і ненависті до ув'язнених людей, зокрема, до жінок і дітей? Яка їх мама народила?» Жінки відразу помітили мій переляканий вигляд і спитали, що сталося. Я розповіла. І тут виявилось, що й з ними таке траплялося. Всі вертухаї лихословили їм таким же чином. Лише один мовчки показував, де вода, дозволяв її набирати і осторонь, біля зливної ями, вимивати параши. Він не матюкався і не кричав на ув'язнених. Мовчки показував, де вода, відвертався і відходив на певну відстань. Робив вигляд, що не помічає того, що робила «чергова на парашах». А того дня його на варті не було… Жінка, у якої я прийняла чергування, сказала: «Густя, пробач мені, що не попередила. Хвороба синочка і відсутність відомостей про стан його здоров'я з розуму зводить. Хоч вішайся. Ще й, як назло, нашу тітоньку Лесю забрали… Пробач! Вимий параши помиями, що під рукомойниками». Я так і вчинила.

Під кінець четвертого тижня нашого перебування у фільтраційному таборі мене викликала старша вертухайша. Я перелякалася. Попросила жінок приглянути за дітками і пішла. Добре, що дітки спали і без плачу обійшлося. Я йшла і тремтіла, бо боялася її ще з того дня, коли вона прийняла мене з дітками до табору. Мені тоді здалося, що це сам дідько у погонах. Від неї марно добра чекати… Але виявилось, що викликала мене інша вертухайша. Коли мене привели до неї і я назвала прізвище, то вона сердито

спитала: «Так что, у тебя защитнички появились? Кто они и как ты с ними связь держишь? Рассказывай!» Я нічого не розуміла. Навіть не здогадувалась, про що йде мова. Я так їй і сказала. При цьому зауважила, що жодна душа не знає, куди, як і хто нас забрав, а тим паче про те, де ми тепер перебуваємо. Вертухайша не вірила мені, кричала на мене, вимагала зізнання. Але, коли я почала плакати і поклялася здоров'ям своїх діток, що нічого не знаю, ні про яких захисників не чула, то вона дещо притихла і злобно сказала: «Считай, что я поверила и слушай меня внимательно! Тебя и детей приказано отпустить домой». Я вухам своїм не повірила. Невже вихідні двері пекла відчинилися перед нами? Ледь на ногах утрималася. І перше, що скочило у голову, те й спитала: «А хто наказав?». Вертухайша зареготала і відповіла: «А тебе, дуре, не все ли равно, кто приказал?» Тут вона позвала ще одну вертухайшу і наказала: «Иди с гражданкой Биляченко в барак. Объяви, что ее с детьми увозят на станцию. Тихо, без эксцессов заберите ее детей и всех заведи до бани. Дай им дуст и …(назвала ще якийсь препарат, але я назву його забула), для уничтожения вшей и всяких там насекомых. Ихнюю вшивую одежду и обувь сдай в дезинфекцию, а им выдай чистую, дезинфицированную. Выдай сухарей на двое суток и справку, что она с тремя детьми возвращается в село Новополь. Ясно?» Та відповіла: «Так точно! Разрешите выполнять!». «Выполняй!», — сказала старша вертухайша і звернулась до мене: «Если хотя бы одному человеку расскажешь, кто и куда тебя забирал, где и как содержалась это время или после помывки хотя бы одну вошь найдем — вернем в барак назад и никакие защитники тебе не помогут. Поняла?». Я відповіла, що зрозуміла, і спитала її: «А можна після дезинфекції своє вбрання забрати?» Старша вертухайша вскочила і, враз побагровівши, крикнула: «Ты что, действительно дура? Не понимаешь, что твоя жизнь на волоске висит. Ты чудом вырвалась из того света и вместо того, чтобы смыться отсюда как можно быстрее, за одежду свою вшивую спрашиваешь?!? Отсюда голяком любой побежит… А ей одежду свою подавай! Вон отсюда! Идите и исполняйте приказ!»

Я не рада була, що спитала за одежу, хоча шкода було. Вона у нас була майже не ношена. А яку нам дадуть — невідомо. Проте життя і свобода дорожче, подумала я. Бог з нею, одежею. Будемо живі — щось одягнемо… Зайшли ми до бараку. Жінки до-

питливо дивляться на мене, а я не можу їм збрехати і правду не можу сказати. Вертухайша випередила мене і крикнула: «Живо забирай детей и следуй за мной. Поезд ждать не будет!». Я схопила діток і зі сльозами вийшла, сказавши всім наостанок: «Бережи Вас Бог!» Обвела поглядом всіх і перехрестила. Жінки також побажали нам всього найкращого. Так я назавжди простилася з такими, як і я, арештантами, які не знали і не могли знати своєї долі. Вони позбавлені людських прав, свободи і права на життя… Ними, на свій розсуд розпоряджалися енкаведисти… Я простилася з людьми, приреченими на горе і поневіряння, на втрату самого цінного, що може бути у людини — життя… Людоньки! Скажу відверто, йшли до лазні, а я не вірила, що ми ось-ось вільними станемо. Не мали ніякої надії на порятунок, а він з'явився. Невже ми вислизнули з обіймів смерті?

Дітки питали: «Куди ми йдемо, мамо?» А я не могла ні на хвилину раніше порадувати їх. Бо й сама ще не вірила. Не могла сказати у відповідь: «Додому, мої любі!». Я сказала їм те, що дозволено було вертухайшою: «До лазні, ріднесенькі!» Ви б тільки побачили, як вони зраділи, як засяяли їхні оченятка на тлі змарнілих і потемнілих облич. Вони, немов пташенята, що покидають своє кубельце перед першим вильотом, враз защебетали…»

На цих словах тітка Густя замовкла і заплакала. До оселі вбігла її донька і кинулась до неї: «Матусю, чого ти плачеш? Тобі зле?» — «Ні, донечко, мені добре і радісно, але тяжко розповідати. Я згадала про те, що з нами було і не втримала сліз», — відповіла вона. Схопила доньку і стиснула в обіймах… Присутні затамували подих. «Людоньки! Густя втомилася, хай відпочине, поїсть і діток нагодує, а потім дорозкаже», — запропонувала тітка Явдоха. На знак згоди присутні закивали головами. Тітка Густя витерла сльози. Обвела всіх вдячним поглядом і сказала: «Дорогенькі мої сусідоньки! Хіба не ви побілили, помили, обладнали наше помешкання, зробили його кращим, ніж воно було? Хіба не ви весь Божий день мене і моїх діток годуєте? Густя, дітки, скуштуйте те, скуштуйте це, а ми так накуштувалися, що й без вечері спати полягаємо. Будьте певні, що ні я, ні мої дітки, дякуючи вашій турботі, не голодні. Ми тільки те й робимо, що їмо принесені вами ласощі. Я розповідала, а ви годували мене і діток всілякими легамінками. Кожний з вас намагався змусити мене і діток з'їсти саме його гостинець. Чи не так? Бачу,

що ви погодилися. Отже, любі мої, ми ситі. Ви стільки нанесли свіжого духмяного хліба, булок, пиріжків, млинців, сала, солодощів та різних гостинців, що ми за тиждень не з'їмо. А щодо розповіді, то дозвольте мені виговоритися. Адже кілька тижнів ні я, ні дітки не могли розмовляти по-людськи. Тільки шепотом. І я волію довести свою розповідь до щасливого завершення — зустрічі з вами. Хочу виплеснути з себе все, що накопичилося і перешкоджає жити. Адже ви цього також бажаєте? Чи не так?»

Відчувалося, що саме такого рішення чекали сусіди від тітки Густі. Ніхто не хотів йти додому, не почувши розповідь про її з дітками подорож до пекла. Про перебування у пеклі і про повернення з нього. Адже кожний хотів почути із вуст тітки Густі все і про все негайно, щоб потім розповісти почуте своїм родичам, сусідам і друзям. Ми, дітлахи, впродовж дня гралися на вулиці і подвір'ї. Діти тітки Густі дуже радісно сприйняли нас і також, згадуючи якісь окремі події тієї страшної подорожі, що закарбувалися у їхній дитячій пам'яті, розповідали нам про них. До того ж, ніяких подробиць не пропускали. Бо кожний з них розповідав у присутності двох інших свідків. І нерідко вони допомогали розповідавшому пригадати важливі подробиці. А ми уважно слухали і пишалися тим, що наші друзі за чотири тижні так багато дізналися. Дорослішими за нас стали…

Вони частенько забігали до своєї оселі. Прошмигували до другої кімнати, де лежали принесені сусідами гостинці. Набирали всього, чого бажали, виносили на подвір'я і пригощали нас. Інколи і ми забігали до оселі води напитися. Перша кімната, де стояло відро з водою, була переповнена людьми. Більшість з них стояло. У деяких сидівших жінок на руках сиділа ще одна жінка. Двері у другу кімнату були відчинені. Вона також була переповнена слухачами. У кімнаті стояла така тиша, що боязко було її порушити брязкітом кварти чи відра. Та на нас ніхто увагу не звертав. Чути було лише рівний, дещо здавлений голос тітки Густі. Погляди усіх жінок і чоловіків були прикуті до тітоньки Густі. Усі пристально дивилися на неї і ловили кожне її слово… Нерідко від слухачів, більшість з яких стояла, доносилися обурені вигуки на чиюсь адресу, відносно людей, яких, зрозуміло, у хаті не було… Жінки охали, ахали і тяжко зітхали. Більшість з них тримала хустиночку біля очей. Лише чоловіки намагалися мужньо триматися, але

не завжди їм це вдавалося. І тоді у роботу йшли власні рукави… І вони, не соромлячись, витирали сльози…

«Отож, людоньки, — продовжувала розповідати тітка Густя, — тільки-но ми з дітками переступили поріг лазні, як вертухайша зупинила нас у передбаннику. Наказала зняти з себе одяг, взуття, головні убори, геть усе кинути в мішок і зайти до другої кімнати. Мої «чоловіки» засоромилися. Та вертухайша так зле поглянула на них, що вони знову дітками стали. Швиденько зняли з себе одяг і взуття. Скинули усе в мішок і зайшли до другої кімнати. Жінка, одягнена у брезентовий халат і шапочку, дала два тазика, шматок мила, щітку, схожу на ті, якими ми коней чи худобу миємо, і наказала: «Вымойся с мылом сама. Детей вымой. Получишь дуст и мазь (я забула, як вона її назвала). Дустом сама помоешся и детей помоешь, а потом мазью намажешь детей и себя. Особенно тщательно помажешь все волосяные покровы. Минут через пять все это смоешь с мылом и выходите в комнату, что с противоположной стороны этого входа. Там выберете себе белье, одежду, головные уборы и обувь. На все эти процедуры даю вам сорок минут. Если после помывки найдем хотя бы одну вошь — вернетесь назад в свой барак, а не домой. Тебе понятно?» Все це вона так сказала, наче відрубала… Я мала поспішати. Зробила все так, як наказала вертухайша з лазні. Вода, слава Богу, тепленька була. Дітки зраділи тепленькій водичці, та коли черга дійшла до дустового розчину і мазі, то вони почали плакати. Адже, ми свої тіла досить старанно чухали. Там навіть рани були. І, звісно, боляче було. Пекло дуже… Крім того, мило і ядохімікати потрапляли в очі і дітки дуже плакали. Відмовлялися митися. Але, коли я спитала: «Ви хочете назад, до бараку?» То вони у один голос відповіли: «Ні!» І продовжили митися. Мужньо терпіли все.

Тільки-но я змила з себе і діток ядохімікати, як почула голос вертухайши: «Биляченко, заканчивай! Время вышло! Через пять минут приступить к подборке белья, одежды, обуви и головных уборов. Слышала?» Я відповіла, що кінчаємо митися і зараз вийдемо до одягалки. Тепер тільки уважно придивилась до своїх ангелочків. А вони ж такі худі, що всі кісточки можна порахувати. Бувшої засмаглості не стало. Змилася. Тільця їхні були білесенькі і, здавалося, без жодної кровиночки. У мені боролося два почуття: ненависть до мучителів і радість можливого повернення додому. До рідної хати. До рідного села…

Увійшли до одягалки. Я поглянула на купи білизни, одягу, головних уборів та взуття і остовпіла. Жіноча і чоловіча білизна лежала у одній купі. Чоловіча верхня одежа і головні убори, незалежно від росту і розміру, лежали в другій купі. Все інше, що можна одягати людині, лежало в третій купі, а те, що можна було взувати — в четвертій. Були тут чоловічі і жіночі валянки, чоботи та черевики, шапки і шапочки, чепчики і кашкети, капці і калоші, штани, спідниці і сукні, пиджаки та курточки. Чоловічі сорочки, жіночі кофточки тощо. Все було поношене, але випране і продезінфіковане. Майже у кожному предметі одежі дірочки були. Я не змогла жодного ціленького вибрати. І спитала вертухайши чи не має голки і нитки, щоб дірочки зашити. Та відповіла: «Бери то, что есть. И побыстрее, а то и в твоей одежде могут дырки появиться!» І злісно зареготала… У мене мороз по тілу пробіг. Було таке враження, що людей, які все це носили, не було в живих…

Я була страшенно обурена. Один голос казав мені: це вбрання вбитих і закатованих і не можна його на себе одягати. А другий голос наказував: бери будь-яке вбрання. Рятуй своїх діток від цього пекла, бо й з вами таке станеться… Можливо, не все вбрання знято з мертвих? Адже наше вбрання забрали і після дезінфекції його також хтось одягне. Ми ж то живі! Якоїсь миті я згадала свого чоловіка. І уявно спитала його: «Чи використав би він вбрання, зняте з мертвих, задля порятунку наших кровиночок?» Він мовчав і я добре розуміла, що ніколи нічого не скаже, не зарадить. Але задля свого виправдання, я прийняла його мовчання за згоду на порятунок наших діток, відкинула побоювання і почала підбирати вбрання собі і своїм діткам. Вертухайша квапила нас. Не дала більш-менш путнє вбрання підібрати. І ми, прямо кажу, ошурпалися як могли. Собі і старшому синочку я підібрала куфайки, меншим — пальтечкі. Підбираючи взуття, я думала лише про те, що у ньому доведеться йти біля тридцяти кілометрів. Отож, щоб дітки ніг не натерли. Підібрала теплі шкарпетки, штани, сорочки тощо. Для себе і доньки — хустинки, а хлопцям — шапки військові. І вже не звертала увагу на наявність дірочок у одязі. Аби вони невеликі були…

Я боялась слово вимовити. Боялась запитати вертухайшу про будь-що. Не дай Боже розсердиться і до бараку поверне… Проте я почала все ж сподіватися на порятунок. Вірила і, у той же час, не вірила. Але прагнула якнайшвидше вбратися і вийти з цього пекла,

роздивитися навколо, вдихнути повітря свободи, людей побачити. Хотілося зорієнтуватися і запам'ятати місце знаходження цього пекла, щоб інших повідомити, де можуть бути їхні рідні і близькі. І почала ще скоріше вбирати діток, хоча й руки тремтіли… Натягувала на них, що попало… А втім, як ми «нарядилися» — ви майже всі бачили. Саме у тому вбранні ви нас зустріли…

Коли вдяглися, я повідомила про це дезінфекційну вертухайшу. Та відчинила двері, і ми увійшли до іншої кімнати, де сиділа вертухайша, яка забрала нас з бараку. Вона мовчки дала мені торбу з сухарями. І я спитала у неї: «Куди нам йти?». Та відповіла: «Отсюда — никуда! Отсюда никто не выходит. Отсюда только вывозят!» І засміялася. У мене мороз по тілу пішов. Я мало не кинулась на неї… Не знала, що робити. Ледве утрималась на ногах. Невже нас обдурили? І навіщо? Я подумала, що добре вчинила, що діткам не сказала про наше звільнення. Тепер, людоньки, уявіть мій тодішній стан! Я стала хижаком, звірюкою… Та вертухайша протягнула мені довідку. Сказала, що нас звільнено і ми йдемо до села Новопіль Черняхівського району. Я і діти почули це і не повірили. А вона додала: «Сядете в крытую машину и вас вывезут на дорогу, которая идет в направлении вашего села. Высадят и топайте домой. Да не забудь о неразглашении, что обязана держать язык за зубами. Молчи и никому ни слова, если не хочешь вернуться назад в лагерь. Понятно?»

Діти випередили мене і відповіли їй, що будуть мовчати. Вона поглянула на мене, і я також підтвердила обіцянку про нерозголошення… І дійсно, хвилин через десять нам наказали залізти до кузову вантажної автівки, критої брезентом, і повезли… Знову у невідомому напрямку… Хвилин через двадцять-тридцять поїздки автівка розвернулася. Зупинилася. Водій відкрив брезент, висадив нас і поїхав до міста Житомир. Виявилось, що ми у селі Видумка. Люди, що рухалися селом, увагу на нас не звертали. Бо багато таких обідраних, як ми, ходило по селах і хліба просили… Ми роздивилися навколо і пішли. Дітки багато разів озиралися. Коли я спитала, чому вони оглядаються, то старший сказав: «А ми, мамо, боїмось, щоб машина за нами не вернулась. Пішли скоріше додому! Ми дуже скучили…» Я заспокоїла їх, показавши довідку. Показала їм Соколову Гору і ми попрямували у її бік. Додому…

14. ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ПЕКЛА

Я сказала діткам, що попереду тяжкий шлях, майже двадцять п'ять кілометрів. Але вони настільки раді були поверненню, що в один голос заявили про свою рішучість за один день подолати цю відстань. Вони не розуміли, що для них, худеньких і зголоднілих, цей шлях дуже тяжким буде. Але я не стала їм перечити і раділа разом з ними. Спочатку дітки весело бігли поперед мене. Коли ми порівнялися з Соколовою Горою, то дітки спитали мене: «Мамо, а чого її так назвали і чому селище зветься Соколова Гора? Чому Червона армія, відступаючи, підірвала маленькі містки, а великі залишила німцям? Я відповідала їм і пояснювала, що знала. А от пояснити, чому маленьки містки через річку Кам'янка Червона армія у 1941 році підірвала, а великі, зокрема, на залізничній колії Львів — Житомир — Київ, що біля Соколової Гори, і на автомобільній дорозі Львів — Рівне — Житомир — Київ, що на Богунії, залишила, я пояснити не могла…

Здебільшого йшли мовчки. Я дивилась на діток і не могла натішитись. Вони стали такими слухняними! Подорослішали… Але мене більш за все хвилювало їхнє майбутнє. Я ніяк не могла збагнути: звідки у мене взявся захисник? Хто він? Хто врятував мене від неминучої смерті, а діток — від круглого сирітства та безрадісного існування у сирітському притулку?

Першого дня ми пройшли селище Соколова Гора, Соколовогірський ліс і майже все село Кам'янка. Та на виході з нього я змушена була зупинитися. У мене не стало сміливості рухатися далі до села Вільськ, що за п'ять кілометрів. Хоча дітки і прагнули як найшвидше дістатися рідної хати, та я бачила, що вони були надто виснажені і знесилені, щоб подолати ці п'ять кілометрів. Крім того, сонечко доволі низенько опустилося і водичка в калюжах почала примерзати. Та ще й донечка ногу натерла. Черевики завеликі для неї були. Думками всі поспішали додому, а сили і можливості йти — не було. І я сказала діткам, що будемо проситися на нічліг. Всі погодилися.

Підійшли до добре доглянутої садиби, з високим парканом. Я постукала. До хвіртки підійшов, як мені відразу здалося, непривітний господар. Та нікуди було діватись і я звернулась до нього зі своїм проханням: «Дядечку! Пустіть мене з дітками на нічліг. До Новополя ще далеко, а донька ногу натерла. Йти не може». Він

ще раз обвів нас своїм зневажаючим поглядом і відповів: «У мене ж не заїжджий і не постоялий двір. Ходять тут всякі…». Закрив хвіртку і пішов у двір. Донечка мало не плаче. Не може йти. Я сказала: «Дітки! Не переймайтесь. Світ не без добрих людей. Хтось змилується і пустить переночувати». Підійшли до другої садиби, на якій невеличка хатинка стояла. Окремо від хати ніякої будівлі не було. Старенький паркан був лише з вулиці і то ледь тримався на підгнилих стовпчиках. Хвіртки не було. Тож я підійшла до вікна і несміливо постукала в шибку. Вийшла тітонька років за сорок п'ять і спитала — хто ми, звідки і куди йдемо. Питання вона задавала по-людськи, привітно і співчуваючи… На душі легше стало і я сказала їй, що ми сьогодні з Житомира вийшли і до Новополя йдемо. Додому. Сказала їй, що їсти у нас є. А ось дітки втомилися, а донька до того ж ще й ногу натерла. Мені б тільки діток покласти спати, а я й пересидіти нічку можу. Тітонька усміхнулася і сказала: «Бачила, як ви до мого сусіда-перевертня просилися і загадала: пустить чи не пустить ночувати? Впевнена була, що не пустить. Так і сталося. Не пустив! Така це вже людина. Йому добре жилося за більшовиків. За німців пристосувався, а тепер перелицьовується до більшовиків знову. Добре жити хоче, а до інших йому байдуже. Але Бог йому суддя! Головне, щоб ми християнських цінностей і людяності не втрачали. Не забули, чому нас вчили наші діди і прадіди. Заходьте до мене. Будете відпочивати у тісняві, але без образ».

Я хотіла впасти перед нею на коліна, але тітонька схопила мене за руку і сказала: «Облиш, доченька! Дякуй Богові, що він притримує розмноження нелюдів і їх не так вже й багато на білому світі. Краще пішли до оселі». Тітонька завела нас до хатини з однієї кімнати, яка слугувала за кухню, їдальню і спальню. На східній стіні і на покуті висіли образи у вишитих рушниках. Українська піч і поруч була змурована плита. Напроти печі стояло дерев'яне ліжко і тапчан. Біля двох віконець — невеликий стіл, лавка і кілька табуретів. Праворуч від вхідних дверей, на табуреті, стояло дерев'яне відро з водою, а поруч висіла дерев'яна кварта. Спочатку тітонька, а слідом і ми, перехрестилися. Вона сказала: «Донечко! Зови мене тіткою Ганною, а для вас, — звернулась вона до діточок, — я бабусею буду. Зараз нагрію води і борщику. Попарите ніжки з дороги, борщику поїсте. Дітки — на піч, а ти — на тапчан. Я сплю на ліжку. Старенькe воно у мене, двох не витримає».

Тітка Ганна розмовляла і робила все просто, без зайвих рухів і зволікань. Наче вона щоденно приймає до себе людей на ночліг або давним-давно знає нас. Я подумала, що все ж таки є на світі прості і добрі люди! Спасибі тобі, Боже, що посилаєш їх мені у тяжку годину! Діти парили ноги, а самі з нетерпінням поглядали на стіл. Туди, де лежали краюхи запашного житнього хліба, кілька головок часнику і пара розрізаних цибулин. А бабуся, наче навмисне дратуючи їх, баняк борщу з дерев'яним черпаком поставила, миски розставила і дерев'яні ложки по столу розіклала. І тільки-но дітки ноги попарили, рученята помили — кожному борщу насипала. Я ще ніколи не бачила, щоб мої дітки з такою жадібністю схопили по краюшці хліба і накинулись на борщ і, як у нас кажуть, сьорбати почали. Я присоромити їх хотіла, та тітонька Ганна не дозволила. І сказала: «Я зразу зрозуміла, донечко, що не в гостях ви у Житомирі були. Хай їдять як хочуть і скільки хочуть. Не заважай їм».

Дітки вмить з'їли по повній мисці червоного українського борщу з квасолею у прикуску з часником і цибулею. Бабуся запропонувала добавки, та вони відмовилися. З'їли ще трішки квашеної капусти і мало за столом не позасинали. Тітка Ганна ледь встигла показати їм, де стоїть нічне відро. Вони залізли на піч і відразу позасинали. Донечка заснула за столом. Вона спала міцним сном, коли я змащувала їй ніжки барсучим жиром. Змастивши, поклала і її на теплу піч до синочків. Не знаю, що їм снилося. Мабуть, жахи, бо вони всі, наче чередуючись, кричали уві сні. А тітонька Ганна усміхнулась і сказала: «То добре! Хай хоч уві сні політають і набалакаються. Здається мені, що вони довго не мали змоги нормально розмовляти. Чи не так?».

Я заплакала і коротко розповіла, звідки ми йдемо і як там опинилися… Тітка Ганна була першою доброзичливою, співчуваючою нам людиною, яка зустрілась на шляху нашого повернення з пекла, якій я розповіла про нього. Помітно було, що вона не просто слухала розповідь про жахи, які ми пережили. Вона болісно реагувала на них. Сприймала ті події, наче разом з нами крізь них проходила, наче у тому пеклі побувала. Вона дуже нервувалася, кілька разів сідала на ліжку, перепитувала мене про деякі події докладно, уточнювала факти, лягала і знову вставала, посилала прокльони на чиюсь адресу тощо. А помітивши, що у мене очі закриваються, сказала: «Все, донечко, заспокойся! Завтра у вас довга дорога. Треба відпочити. Приємного тобі і діткам сну!»

Я враз заснула. Перша ніч на волі! Що снилося — не пам'ятаю. Можливо, кошмари, бо коли прокинулась, на душі не відчувала спокою… А прокинулась я разом з першими півнями. Вони прокукарікали, і я прокинулась. Проте у фізичному розумінні я відчувала себе добре відпочившою і готовою до подальшої подорожі. Я тихенько підійшла до печі і хотіла діток розбудити, але тітка Ганна не дозволила. Виявилось, що вона давно не спить. Все думала про мою подорож до пекла. Про перебування у пеклі і про повернення з нього. А мені, тоном, який не припускає заперечення, сказала: «Густя, донечко! Хай дітки ще годинку-другу посплять. Я прокинулась, коли ще перші півні не співали. Але і ти не краще спала. Я лежала і думала про життя, яке сталося після так званої Жовтневої революції 1917 року. І зробила висновок, що нехристи-більшовики споганили свої душі і продовжують поганити іншим. Вони з дідьком побраталися, не інакше. Але їх Бог покарає! А тобі, доню, поможе! Обов'язково поможе! Він не дозволить тобі зневіритися в людях! Посіяне добро — добром повернеться, а посіяне зло — злом повернеться до того, хто його сіяв».

Що мала на увазі тітонька Ганна — не знаю. Можливо, я уві сні якісь жахи розповідала! Не знаю… Я вмилась. Тітонька Ганна дала мені ножа, і ми сіли картоплю чистити. «Я небагато живу, — сказала тітонька Ганна, — не так, як той перевертень-сусід. Але картоплину і кусок хліба маю. Завжди поділюсь з людьми, яких горе спіткало. А на сухариках, які ти отримала у пеклі, твої дітки додому не дійдуть. Треба їх добре нагодувати. А мені, одній, небагато треба. Я також вдова. Чоловік загинув у 1919 чи 1920 році. Навіть не знаю, з ким чи проти кого він воював. Мобілізував його гетьман у 1919-му. Більше я його не бачила, а після 1920 року — нічого не чула про нього. Діток не встигли придбати. Вдруге одружуватись відмовилась. Кохала його дуже. Тому до цього часу не вірю у його загибель. Так і живу надією на його повернення. Його батьків більшовики розкуркулили. Майно розікрали, а їх вивезли туди «де Макар телят не пасе».

Після останніх слів я засміялася. Вона поглянула на мене якимсь незрозумілим, здивованим поглядом. І я зрозуміла, що недоречно було сміятися. Проте, коли пояснила, що засміялась тому, що думала, що цим виразом тільки у Новополі користуються, то вона також засміялась і сказала: «Донечко! Таким визначенням місця висилки репресованих користується уся Україна!»

Поки чистили картоплю, тітка Ганна розповіла, що не знає, куди поділась родина її чоловіка і яка її подальша доля. Чи живий хто з них, чи ні — невідомо. А її мати, батько, брати і сестри зі своїми родинами померли під час голодомору 1932–1933 років. Інших родичів вона не знає… На цій сумній розповіді ми закінчили чистити картоплю. Тітка Ганна помила її, насипала у баняк, залила водою і поставила на плиту варитися. Принесла з льоху квашену капусту, огірки, помідори і кусок засоленого сала. Пляшка олії у миснику стояла. Вона відірвала з вінків, що висіли в коридорі, кілька цибулин і головку часнику. Поки варилася картопля, ми нарізали хліба. Почистили і порізали кілька цибулин та головку часнику. Перемішали з капустою і полили олією. Сало порізали на тарілку. Я поклала на стіл сухарі, але тітка Ганна наказала сховати їх у торбу. Принесла з хліва десяток курячих яєць і сказала: «Тепер буди діток. Поки у нужник сходять да умиються — картопля звариться. Снідати будемо!»

Ми добре поснідали. Тітонька Ганна дала нам десяток курячих яєць, половину буханця хліба, солі, пару огірків, невеличкий шматочок сала (який я відразу порізала на чотири рівні частини). Дістала із сундука кусок сатіну і дала мені, наказавши обгорнути донечці ноги і після того натягувати шкарпетки. Щоб черевики на ногах не бовталися… «Діткам зараз молочко потрібне, але корівка моя ще не отелилася», — сказала на прощання тітка Ганна і перехрестила нас. Ми подякували їй за доброту і піклування. Обігріті теплом і турботами тітоньки Ганни, у доброму настрої, наче окрилені пішли ми від неї, поспішаючи додому…

Проте, дорога виявилась для нас не простою і досить довгою. Ледве дійшли до села Вільськ, до хати дядька Никодимича, у якого колись воду пили і коней напували. Постукали у фіртку, але ніхто не вийшов… Наче випадково — сусід з'явився і пошепки сказав, що всю його родину місяць тому енкаведисти забрали і вивезли у невідомому напрямку. Навіть сусіди не бачили. Вночі це сталося. Майно і хату їхню конфіскували. Я заплакала. Сусід зжалівся і спитав, ким ми доводимося дядьку Никодимичу. А коли дізнався, що ми з Новополя і не є родичами «ворога народу», а лише знайомі, то запросив до своєї оселі. Я не відмовилася. Вирішила трішки відпочити і діток нагодувати. Господиня радо зустріла нас, нагріла заварений липово-малиновий чай. Я витягла з торби гостинці тітки

Ганни і розклала на столі. Запросила господарів пригоститися, але ті відмовилися. Сказали, що вони щойно поїли. Господиня насипала юшку-лапшу у велику миску, поставила перед нами, поклала чотири дерев'яні ложки і запросила поїсти. Відмовлятися ми, звісно, не стали, бо гарячої юшки дуже хотілося. Та ще й коли фасольку у ній побачили — очей відвести не могли… Господарі нічого не питали, а ми їм нічого не розповідали. По їхній поведінці помітно було, що вони чимсь налякані. Можливо, боялися сексотів всесильного НКВС. Тому ми мовчки поїли, подякували господарів за гостинність і, мабуть через годину, пішли у напрямку Новопільського лісу. Додому лишалося не більше п'яти кілометрів…

Незважаючи, що до села Новопіль йти недовго лишилося і недалеко рідна наша хата — дітки не бігли наперегонки, як вчора по селу Видумка. Відчувалося, що вони дуже стомлені. Доньку я, здебільшого, на руках або на спині несла. Хлопці жаліли мене і вдвох допомагали торбу нести. І, як назло, жодна підвода нас не наздогнала…

І ось, вкрай стомлені, ми підійшли до хати лісника. До села Новопіль лишилося трішки більше трьох кілометрів. Зовсім недалеко. Але пити хочеться і сили у моїх діток закінчуються. Маю проситися до лісника на перепочинок, — подумала я і почала стукати у хвіртку. Загавкав пес. Через хвилину з хати вийшов лісник. Привітався з нами, а коли з'ясував, що ми хочемо напитися води, витягнув з криниці відро води. Зняв із цв'яха кварту і подав мені, сказавши: «Будь ласка! Водичка дуже добра. Пийте на здоров'я!» Тільки-но ми напилися води, лісник спитав нас, хто ми і куди йдемо. Почувши, що я Густя Біляченко і з дітками повертаюсь додому, він аж підскочив. «Оце так новина! Перемогли! Ми перемогли! Ура! Ура! Ура!», — кричав він і побіг до хати. Ми нічого не розуміли і стояли у розпачі. Через одну-дві хвилини із хати вискочив сяючий від радості лісник, а за ним — його дружина і кинулась мене обіймати. Я відповідала на обійми, хоча вперше бачила її…

«Яка радість! Запрягай, чоловіче, коней! Повеземо наших довгожданих гостей додому. Ото сусідам і односельцям радість буде!», — на одному подиху випалила вона і обоє забігли до хати. Лісник вискочив першим і побіг до стайні. На мене наче небо впало, придавило… Я не могла нічого збагнути. Забула, що мала проситися на перепочинок. А він, схоже, не потрібний нам. Нас відвезуть

аж додому… Я раділа і, у той же час, нічого не розуміла. Дивилася на діток, а вони дивилися на мене розширеними і здивованими очима. Але це тривало недовго. З хати вискочила одягнена господиня, а лісник вів із стайні коней. Хутко запріг їх у воза, сів на передок, поруч з ним сіла його дружина. Не даючи нам ні хвилини на роздуми, лісник звелів нам сідати на задок підводи. Ми, з широко відкритими від здивування очима, попадали на підводу. Лісник стьобнув коней батогом і вони підтюпцем побігли до Новополя…

І тут я вперше почула натяк про таємного і всесильного Захисника. Лісник, наче після швидкого бігу, нарешті сказав, ні, не сказав, а випалив: «Тітонько Густя! Якби ви знали, як на вас чекають новопільці, і як нам пощастило першими зустріти вас, то нічому б не дивувалися. Не зирили б на нас з таким подивом! Пробачте, що до оселі не запросили, не пригостили вас у дорозі. Немає часу! На вас новопільці дуже чекають! Все село чекає! І ми не маємо права відстрочувати момент вашої зустрічі з ними… Ще раз, пробачте!» Все це він вимовив на одному подиху. Наче кулеметом відстрочив. Подружжя загадково переглянулося, і я побачила їхні усміхнені, радісні обличчя. Вони, наче змовилися, відволікали нас. Звертали нашу увагу на ліс, що тягнувся до села Стара Олександрівка, та у другий бік — до села Ксаверівка. Зосереджували нашу увагу на красі колгоспних ланів, що оточували село Новопіль. На садках розкуркулених сільських господарів і їхніх будівлях, які подекуди ще збереглися і використовувалися колгоспом имені Шевченка тощо. Але жодним чином не обмовилися про нашого Захисника і події в селі, що сталися за чотири тижні. Хто наш Захисник — лишалося загадкою.

Нарешті, коли порівнялися з сільським цвинтарем, я оговталася і почала розпитувати: що сталося? Йде війна, гинуть наші рідні і близькі, а ви так переймаєтеся моєю родиною. Наче інших втрат не існує. Тим паче, що я вас не знаю і, мабуть, ви мене вперше бачите. Лісник засміявся і сказав: «Тітонько Густя! Переймаємося вашою родиною не тільки ми з дружиною, а всі новопільці. Дійсно, ні ви нас, ні ми вас особисто не знаємо. Але вас і ваші добрі справи, які ви робили за німецької влади, знають односельці і, зокрема, наші батьки. А цього досить, щоб, як ви кажете, перейматися долею вашої родини. Тепер у вас найбільша родина — усі мешканці села Новопіль».

Я вухам своїм не вірила. Не могла збагнути, чим я заслугувала на таку увагу і з нетерпінням чекала, що він, нарешті, назове ім'я нашого Захисника. Того, хто врятував мене від неминучої смерті, а діток — від напасті носити тавро «діти ворога народу». Коні майже усю дорогу бігли підтюпцем, і ми швиденько дісталися села. Метрів за сто до церкви лісник сказав мені: «Тітонько Густя! Мені треба так прошмигнути селом до вашої хати, щоб жодна душа не знала, що я вас привіз. Бо як тільки сексоти дізнаються і донесуть до НКВС, то моя родина опиниться там, звідкіля ви повертаєтесь. Це станеться з різницею, що мою родину ніхто не врятує. Отож, ви з дітками лягайте у підводі, а дружина накриє вас попоною. Сільраду я на всякий випадок об'їду. Зупинюсь метрів за п'ятдесят від вашої хати. Саме у той момент, коли нікого на вулиці не буде. Я підберу момент. До вас додому заїдемо іншим разом, а зараз ми поспішимо порадувати наших батьків вашим поверненням. Так що, дорогі наші, лягайте! А запам'ятати в обличчя вашого Захисника вам, тітонько, нелегко буде!»

Подружжя знову переглянулося і на їхніх обличчях вкотре засяяли загадкові усмішки… Ми полягали у підводі. Дружина лісника накрила нас попоною і далі ми їхали мовчки. Як об'їжджали сільраду — не знаю. Я лежала і думала про лісника і його дружину, про моїх діток і односельців. Щось підштовхувало мене до думки, що саме такі односельці, як подружня пара лісника, здатні ризикувати власною долею і заступитися за мою родину. Але хто б не був нашим Захисником і заступником, я молилася Богу за них і просила дарувати їм міцне здоров'я і достаток. Чим ще я могла віддячити? Тільки молитвою… Перебуваючи у схроні під попоною, я чула, як лісник і його дружина віталися з мешканцями села, як ті відповідали на привітання. Чула знайомі голоси, але висунути голову з-під попони не могла. Нарешті підвода зупинилася. Лісник сказав: «Тітонько Густя! Приїхали! Хутко злазьте і айда додому. Якщо хтось побачив, що я підвозив, то скажіть, що ви мене не знаєте. А підвіз я вас випадково. Зрозуміли?» Я запевнила лісника, що так і вчинимо. Ми хутко злізли з підводи, подякували люб'язним господарям лісу за неоціненну послугу. Вони відразу поїхали, а я і діти оглянулися навколо, з'ясували, що ми знаходимося напроти хати Йосипа Адамовича, а за десять метрів — наш город починався. Там наша рідна хата…

І зустріла нас порожня холодна хата, але, людоньки, ви не уявляєте, якою дорогою вона мені стала! Ці десять метрів до початку нашого города були досить довгими для мене! Хотілося бігти, летіти! З дітками наперегонки, як вони, перескакуючи через калюжі. Старший синок взяв на звичному місці ключ від засува. Відкрив двері. Вскочили до хати і відразу вискочили… Повернулися до мене назустріч і, мало не плачучи, сказали, що у хаті холодно і нічого немає. Стіни голі. Шафа без одежі. На ліжках лише солом'яні матраци. Стоїть голий стіл, кілька табуреток та лавка, на якій стоїть відро води і кварта. У миснику — жодної миски чи ложки немає. Образів на стінах і на покуті — немає…

Я стала їх заспокоювати. Сказала, що головне те, що ми вдома. А сама, помітивши, що хлів запертий на висячий замок, а копчики розкриті і у них більше немає нашої картоплі, буряків, моркви, капусти тощо, подумала: мабуть і збіжжя у коморі немає. Все конфіскували… Проте, від подальших емоцій утрималася. Досить, що дітки мало не плачуть! Почала ще дужче їх заспокоювати, а може, й себе. Не знаю. Не встигла збагнути… Бо коли дітки наперегонки побігли до хати, а я повернула до подвір'я — мене побачила кума Оля Продоус. Вона тримала відро води, а побачивши мене, зойкнула і випустила відро… Вскочила до хати і через хвилину разом з нею на подвір'я вискочили діти та кум Савка. Вони на всі сторони махали руками, щось кричали і бігли до нас прямо через город. Отже, саме у цю мить, коли я у розпачі стояла перед дітками і оголеною, як мені здалося, пограбованою хатою, на подвір'я вскочила кума Оля, поцілувала діток і схопила мене у обійми. Підбіг кум Сава, обхопив нас обох, поцілував мене, обійняв діток. Побачивши їхній змарнілий, на межі плачу, вигляд, сказав: «Ну, мої дорогі козачата, здрастуйте! Не переймайтеся! Ми вас підкормимо, одягнемо і взуємо. Беріївську одежу замінимо. Ми все ваше майно зберегли, а чого не вистачить — купимо. Ну! Вище носа!». Діти почали усміхатися і спілкуватися зі своїми друзями, гурт яких щохвилини зростав…»

Хто повідомив сусідів про їхнє повернення — тітка Густя не знала. Але вони підбігали до її хати цілими родинами. Як кажуть, біг і стар і млад… Нескінченні щирі вітання, радісні обійми, розпити і розповіді — все злилося до купи. Ніхто нічого не міг розібрати. Всі водночас розпитували і відразу відповідь бажали почути. В

хаті і на подвір'ї стояв суцільний гамір, а гурт щохвилини доповнювався великою кількістю сяючих і радісних облич… Згодом увійшли до оселі. Куму Савці і кумі Олі Продоус відразу наказали забрати до себе родину Густі Біляченко. Обігріти, нагодувати, напоїти і вкласти спати. Тітка Густя почала чинити опір. Заявила, що вона повинна прибирати у хаті. Та тітка Явдоха так поглянула на неї, що та змушена була підкоритися. Тітка Явдоха і тітка Домка майже випхнули з власної оселі родину тітки Густі та її кумів Продоусів. Останнім наказали не відпускати тітку Густю до своєї хати, поки її не покличуть. А свою розповідь про подорож до пекла, перебування у ньому і про повернення з пекла вона, мовляв, продовжить у власній, прибраній оселі… Всі погодилися. А тітка Домка на додаток звернулась до кума Савки: «Кумцю! Як ти будеш нам у вічі дивитися, якщо більш ніж через чотири тижні розлуки відпустиш свою куму на роботу, не приспиш її? А ти, кума Олю, ревнощі відкинь і не дай чоловіку зганьбити себе!». Це зняло напругу. Усі розсміялися, а кумовський гурт пішов до помешкання кумів Продоусів.

15. ВЕЛИКА І ДРУЖНА УКРАЇНСЬКА РОДИНА

Як тільки Густя Біляченко з дітками пішли до Продоусів, тітки оголосили так званий суботник. Швиденько розподілили обов'язки. Вирішили, що зараз всі йдуть по домівках, дають домашнім мешканцям вказівку порати господарство і, якщо потрібно, їжу готувати. Беруть з дому необхідний для брудної роботи одяг, продукти, готову їжу, первак, відра, тазики, ганчірки, трав'яні щітки, крейду, мило, гасові лампи, фонар «летюча миша» і усе інше причиндалля, необхідне для приведення у божий вид, як казали жінки, помешкання нашої Густі. Хто що мав принести для прибирання — уточнили тітоньки Явдоха і Домка. За годину кожна жінка мала принести до оселі тітки Густі певні речі і приступити до роботи.

Сутеніло. Сусіди, як і було сплановано, зібралися вчасно. Принесли все, що потрібно було для роботи і не тільки… Розтопили піч і плиту. Запалили гасові лампи. У обох кімнатах водночас змили пилюку на стелі і стінах. Дали трішки підсохнути. Підготували розчин крейди і почали…

Приспівуючи мастили піч, плиту, стіни і стелю. Кожна жінка і чоловік виконували певну роботу. Одна мастила комин, піч,

припічок і плиту, дві інші — стелю, а ще дві — стіни мастили. Жінки, старші за віком і більш досвідчені, готували розчин крейди, проціджували та мастильщицям подавали. Інші жінки воду гріли, ганчірки прали, висушували тощо. У чоловіків — своя робота (їх троє чи четверо було, непригодних до військової служби). Вони дров нанесли і нарубали. У дворі прибирали, піч і плиту топили, воду носили до хати, помиї з хати виносили та підспівували жінкам. Ніхто нікого не підганяв. Усі працювали охоче і заповзято. Як тільки першу кімнату помастили — перейшли до другої, а в першій почали чистити шибки з середини і з надвору та мити віконні рами, двері, двірну коробку, мисник, ослинчики, стільчики, дерев'яне ліжко тощо. Трішки привідкрили двері у коридор, щоб стеля і стіни скоріше просохли, боячись, щоб не помокріли. Але чоловіки старанно палили піч і плиту. Тому невеликий доступ прохолодного повітря не сприяв помокрінню стін і стелі, вони вчасно висихали. Жінки принесли із схрону віконні занавіски, образи з вишитими рушниками, подушки, ковдри, гостинну і постільну білизну — розвісили все необхідне на вікна, на двері, на образи, застелили постіль, вимили підлогу тощо… Перша кімната прийняла святковий вигляд, а у жінок святковий настрій ще кращим став: наче й не було війни… Вони безперервно співали українські пісні і частушки. Тепер більшість жінок працювала у другій кімнаті, а дві — у сінях наводили порядок.

Тільки-но у другій кімнаті помастили стелю і стіни — відразу почали чистити шибки (у тому числі і з надвору). Вичистили і вимили вікна, двері, двірну коробку, дерев'яне ліжко, столи, підлогу тощо. Інші жінки повісили образи, а на них — вишиті рушники. На вікна повісили фіранки. У обох кімнатах взбили солом'яні матраси, що були на ліжках, і застелили їх простирадлами. На пірини і подушки оділи білі напірники. Одним словом, гарно застелили обидва ліжка, та те ліжко, що стояло у другій кімнаті, довелось розібрати і перенести до першої кімнати, бо там не вміщалися всі столи. Але, щоб не втрачати святкового виду, ліжко знову зібрали у першій кімнаті і застелили, як треба… Принесли від сусідів столи, лавочки і ослинчики. Столи поставили впритул, зробивши один великий стіл. Застелили його настільниками, розставили посуд, розклали нарізаний хліб, різні лігаминки і ложки.

Тітку Густю мали запросити тоді, коли стіл накриють. Хотіли урочисто вселити її до оселі, відтепер придатної для проживання з

дітками. Тому гурт квапився і старанно працював у цьому напрямку. Адже вже за північ було… На плиті варився баняк картоплі у мундирах. На стіл поставили кілька пляшок перваку і домашнього вина. Квашені огірки, капусту, яблука розклали у миски. До капусти нарізали цибулі і часнику. Варені яйця розклали на столах. І тут хтось нагадав, що домовились не пускати тітку Густю до оселі до того часу, поки жінки повністю не накриють стіл. Всі погодилися. Одна із жінок вийшла на варту. Але у цей момент, без виклику, на подвір'ї з'явилась тітка Густя. Жінки заступили двері і не пустили її до хати. На її прохання ніхто не зважав. Жартуючи супроводили її назад до куми Олі, запевнивши, що незабаром покличуть. Жінки принесли із схрону все те майно, що треба було саме сьогодні, а решту мали намір знести до оселі тітки Густі у наступні дні. Розірвали на шматки принесену кимось смажену курку, поклали її у одну велику миску і поставили серед столу, де мала сидіти тітка Густя. Нарізали солоного сала і розклали його у три миски, а фруктово-ягідний узвар розлили у склянки. Майже закінчили накривати стіл, який не очікувано став доволі розкішним, як у нас казали, ламався від різноманітних страв, принесених сусідами. Картопля у мундирах доварювалася. Жінки закінчили мастити сіни і прийнялися вимивати підлогу, двері і одвірок. Послали за тіткою Густею і її кумами… Та йти за ними не довелось. Вони вже підходили до хати. Проте, впустили їх лише після того, як жінки вимили останні двері, підлогу і біля порогу поклали мішковину. А щоб ноги витирали…

Побаченому дивувалася не тільки тітка Густя, а й куми Продоуси. Побачивши все, що зробили для неї подруги, сусіди і односельці, тітка Густя почала ревно плакати. Її довго не могли заспокоїти, а вона ніяк не могла опанувати себе. Тільки-но починала щось казати, як тут же заливалася слізьми… Жінки хутко зняли з себе робочий одяг, умилися і разом з чоловіками сіли до столу. Тітка Густя підняла келих, хотіла тост сказати, але не змогла. Очі заливали сльози, а у грудях щось душило… Вона ще довго не могла опанувати себе… За неї слово взяла кума Оля Продоус. Тост був короткий, стислий і зрозумілий: «За нашу сестричку Густю і її діток! За їхнє повернення і щасливе майбутнє! Будьмо!» і стоячи випила келих до дна. Всі піднялися і кожний казав: «Будьмо!» І випивав келих до дна. І ще неодноразово наповнювали келихи і випивали…

Випивали за повернення тітки Густі і її діток з пекла, з того світу… «Будьмо! Будьмо! Будьмо!», — казав кожний, хто проголо-

шував тост. А скільки різних українських пісень лунало у цій теплій, любов'ю зігрітій, оселі. Гурт згадав тих, хто воював. Пом'янув тих, хто загинув. І плакали, і раділи, і співали, і тужили. Ця ніч була дуже насичена спогадами життєвих радостей і негараздів. Наче все життя за одну ніч промайнуло перед кожним членом цієї великої української родини…

Вже й перші півні заспівали… А розставатися не хотілося. Ніхто не бажав залишати горем створену і любов'ю скріплену міцну сільську українську родину… Але хтось сказав: «Людоньки! А корівку-то треба доїти і всю домашню живність годувати! Життя-то продовжується!». Піднялися. Подякували один одному і всім за взаємоповагу, за любов і відданість українським козацьким і національним традиціям. Тепло розпрощалися і пішли до своїх домівок зміцнені дружбою і осяяні ранішньою зорею… Тітка Густя і її кума Оля ще довго сиділи за столом, ділилися враженнями і обговорювали події, що сталися більш ніж за чотири тижні. Складали плани на майбутнє. Знову ж таки, обіймалися, раділи і плакали…

З того часу промайнуло понад шістдесят вісім років. Майже три покоління змінилося. Однак я не можу знайти відповідь на питання: чому ми не завжди, не щодня такі дружні і віддані дружбі, як у дні, пекельні для Густі Генріхівни Біляченко? Що стоїть на заваді?

РОЗДІЛ IX

КРІПАЦЬКА УКРАЇНА – КОМОРА ХЛІБА І ДЖЕРЕЛО ГАРМАТНОГО М'ЯСА

1. ПРОВОДИ ТАТА НА ВІЙНУ

Мобілізація на Черняхівщині розпочалась в останні дні грудня 1943 року, а у селі Новопіль — на Новий Рік. Багатьох чоловіків, здатних тримати зброю, одразу призвали до Червоної армії. А 3 січня 1944 року мобілізували й мого тата. Приймальна комісія визнала його придатним до нестройової військової служби. Йому було сорок чотири роки. На проводи тата до армії прийшов його брат Йосип з дружиною Ганною, рідна сестра і моя хрещена мама Антоніна, мій хрещений батько Яків з дружиною Надією, наш сусід

і мій небіж Льоня Білецький з дружиною Ольгою, тітка Варка Бойко та інші. Усіх не пам'ятаю. Лише пам'ятаю, що прийшли ті, хто у той день не проводжав на війну своїх рідних і близьких. Але і ті чоловіки, що прийшли проводити тата на війну, незабаром були мобілізовані.

На проводах було чимало людей і їхні дітки також тут крутилися. Проте ніхто з нас не смів сісти до столу. Ніхто не смів слухати розмову дорослих. Такі тоді були закони і звичаї. Інколи мені і Гелі щастило прошмигнути до тата. Він обіймав нас і цілував, крізь сльози казав: «Любі мої, ненаглядні мої діточки! На кого ж я вас покидаю? Шануйтесь! Моліться Богу за моє, Нелі і Льоні повернення. Ждіть нас, і ми повернемось!» І випроваджував нас на вулицю.

Всі бажали татові перемогти ворога і повернутись додому неушкодженим. Ваня поводив себе якось особливо, по-дорослому. Здебільшого, він самотньо стояв на подвір'ї і дививсь у далечінь. На захід. Туди, де його сестричка і братик находились… І тато йшов туди, щоб визволити їх з неволі… Про що він думав у той тяжкий час — ніхто не знає і ніколи не дізнається. З очей його котились сльози, але він приховував їх від присутніх, наче соромився. Непомітно витирав їх і повертався до спілкування з присутніми, наче нічого не трапилось…

Якось тато разом з нами вийшов на подвір'я люльку палити. Побачив Ваню і підійшов до нього, обійняв, і Ваня притулився до нього… Тут я вперше (і востаннє) побачив, як Ваня мовчки схлипував у тата на плечі… Тато заспокоїв його. Взяв голову Вані у долоні і, дивлячись йому в очі, сказав: «Синочку мій дорогий! Не плач! Опануй себе! Ти тепер найголовніший чоловік у родині. Піклуйся про них. Бережи їх і себе! Шануйтесь, дітки мої любі! Ждіть мене, і я повернусь! Обов'язково повернусь! Ти тільки не плач. Адже я йду Нелю і Льоню визволяти!» І тут я побачив, як тато, не стримав себе і тихо заплакав… До нього підбігла Геля, обхопила його ноги і стала просити, щоб він не плакав. За мить тато опанував себе і пішов до хати, до столу.

Проводи тата на війну були досить скромні і сумні. Адже він залишав безпорадними і незахищеними четверо неповнолітніх діток і дружину. А ще двоє діток у Німеччині були, у неволі. І він йшов їх визволяти. Він не знав, що з ними, живі вони чи ні. З жовтня листів від них не було. І тато заспокоював себе, що йде їм назустріч з виз-

вольною місією. Навіть адреси їхні записав… Присутні на проводах ставились до тата з великою шаною. Такий висновок я роблю з того, що вони називали тата не інакше, як «братик Ваня», «кум Ваня», просто «Ваня» або «Семенович». У той же час його брата називали не Йосип, а «Йоська». У селі звернення до людини мало неабияке значення. Воно засвідчувало повагу чи зневагу до неї з боку односельців.

Тато звернувся до присутніх і попрохав не залишати його родину у біді і щоб допомагали їй. Брат Йосип заприсягнувся, що не залишить нас напризволяще і, не дай Бог, якщо тата не стане, то буде його діткам за батька. Таку ж обіцянку висловили й інші присутні на проводах… Однак, після загибелі тата, дядько Йоська і його дружина забудуть свою обіцянку. Лише хрещений батько Яків, його дружина Надя та моя хрещена мати Антоніна до кінця своїх днів будуть вірні даній татові клятві. Вони стануть для мене рідними і найдорожчими… У тяжкі дні мого дитинства вони купуватимуть мені одяг і взуття. Піклуватимуться про мене усе своє життя, рятуватимуть від голоду. У них завжди були гостинці для мене. Наче тільки про мене й піклувались. Наче у них своїх діток не було. Хрещений батько Яків ремонтуватиме і шитиме мені взуття, щоб я до школи ходив. Маючи своїх діток, у них вистачало любові й для мене. Спасибі їм велике за їхню безмежну любов і турботу! За дотримання слова, даного моєму любому татусю! Хай земля їм пухом буде, а пам’ять про них не зітреться ніколи!

Місяці зо два (можливо, більше) у селі стояли військові штаби, шпиталь і якісь санчастини. У хаті Олександра Степановича Гончарука розміщався важливий штаб. Туди з усіх боків тяглися дротяні лінії зв’язку. До штабу цілодобово під’їжджали і від’їжджали від нього військові: верхи на конях, на легкових і вантажних автівках. Можливо, то зв’язківці були. Штаб працював цілодобово і посилено охоронявся. А навколо — патрулі ходили цілодобово… Інколи до нього підходили колони новобранців, але затримувалися не довго. За тридцять-сорок хвилин слідували далі, у напрямку села Грушки. У кожній хаті на постої було від п’яти до десяти і більше вояків або новобранців. Виключенням були хати, до яких на постій потрапили офіцери.

Навчання новобранці проходили здебільшого у власній одежі і взутті. А тепер уявіть собі кумедний вигляд, скажімо, навчального взводу чи роти, що марширували по селу Новопіль на початку

1944 року: одні вояки були у військовій формі. Інші, а їх більшість, у цивільній одежі. Себто, в домашніх чоботях, ватних валянках з галошами або чунями, в черевиках, а інші — у черевиках з обмотками. Проте, більшість вояків були у личаках. У різного кольору свитках, куфайках або підрізаних шинелях різних армій, що у минулому воювали на теренах України, з-під яких виглядали штани різного кольору і фасону. А на головах — убори різних фасонів! Дехто — у «будьонівці» був… Багато постояльців було вшивих і коростявих. Дехто з них приносив якусь мазь із санчастини і вони натирали один одного. Інши казали, що вона їм не допомагає і просили бабусь, щоб вилікували народними засобами…

Вояків гоняли по сільських вулицях без зброї. Не воювати їх вчили, а крокувати, поодинці і в строю, маширувати, співати, повзати по-пластунськи, виконувати команди командирів. І читали їм, здебільшого, усе з Конституції, Кримінального кодексу та військових статутів про святий обов'язок захищати Совєцький Союз, про відповідальність і дисципліну. Але цього, як на мене, було замало, щоб з вчорашніх хліборобів за кілька тижнів зробити вправних захисників Вітчизни. Бо зброї їм не дали і не навчили їх нею володіти, по ворогу стріляти тощо. Безумовно, червоні командири готували для фронта гарматне м'ясо… Одним словом, головні сили армії й пішли на захід, а село лишилось на військовому положенні. Вдень і вночі по селу ходили патрулі. Ще й сум був у кожній хаті. Одні проводжали чоловіків, батьків, синів на війну, або усіх одночасно… Інші отримали повідомлення про загибель своїх рідних і оплакували їх. Такі страшні години були у тому лихолітті!

Тато проходив попередній військовий вишкіл у навчальній військовій частині, розквартированій у селі Івановичі. Два чи три рази він приїздив додому верхи на коні. Одного разу — зі своїм командиром. Ми радісно зустрічали їх, тішились військовою формою, а тато милувався нами. Приїздив він додому без зброї. Мені подобалось змотувати і розмотувати обмотки до його черевик, складати плащнамет. Скручувати шинелю у скатку я тоді так і не навчився, як не старався. Сили не вистачало. Тато і його командир кепкували з мене. Казали, що я не придатний у солдати… Проте, пізніше я навчився цій майстерності і вчив інших вояків. Але це станеться набагато пізніше. У свій останній приїзд тато назвав день і приблизний час, коли їх гонитимуть на фронт…

2. ЯК ГОНИЛИ НА ФРОНТ ЗАХИСНИКІВ ВІТЧИЗНИ

Саме того дня, який тато назвав, уся наша родина вийшла на паралельну нашій вулиці дорогу, що йшла від сільського майдану у напрямку села Грушки. Їх мали гонити повз штабу, що розміщався у хаті Олександра Гончарука. Можливо, у цьому штабі їх розподіляли по військовим з'єднанням. Виявилось, що ми вчасно прийшли. Біля Колодія завиднілася перша колона новобранців. Вздовж вулиці, на городах, за парканами та у провулках стояло багато людей. Переважно це були жінки з дітками, старенькі дідусі і бабусі. Вони вийшли, щоб, можливо востаннє, побачити своїх рідних, яких будуть гонити на війну. Серед проводжаючих майже не було чоловіків призовного віку. Їх раніше забрали… У селі лишилися жінки з неповнолітніми дітками, дівчата-підлітки, яким у 1942-му не було сімнадцяти і тому їх не забрали до Німеччини, хворі, каліки і немічні старенькі. Наша родина зупинилась і стояла у провулку, що йшов від нашої хати на шлях, яким мали тата гонити на фронт.

І тут, вважаю, час пояснити, чому я застосовую і буду застосовувати досить непривабливий вираз для визначення стану людей, що рухаються і будуть рухатись у військових колонах. Скажімо, «гнати», «гонити» чи, скажімо, «гонили» або «погнали». Це не випадково і не є помилкою. Так воно й було! Колони неозброєних новобранців з усіх боків охороняли енкаведисти. А як усім відомо, охороняють лише тих, кого гонять… під загрозою застосування зброї… А їх всіх, неозброєних, гонили на війну. У якості гарматного м'яса… Щоб неозброєних на мінні поля погнати… Серед них — мій любий тато. Як я можу назвати такий стан людей? Іншого слова не знаю…

Повз нас енкаведисти гонили колони неозброєних новобранців. Гадаю, що повзводно. На відстані 100–200 метрів одна від одної. Попереду кожної колони йшов командир. А з боків і позаду кожну колону охороняли автоматники. Як потім з'ясувалось — енкаведисти. Тепер хай скажуть ті «біленькі і пухнасті», від кого їхній озброєний загін охороняв колону неозброєних захисників Вітчизни? Чому їм не видали зброю?

Схоже, у кожній колоні були новопільці. Їхні родини і знайомі плакали. Новобранці просилися у командирів дозволу підбігти на хвилинку, привітатись і попрощатись. Але командири були невблаганні. Один із командирів, що вів колону, зичним голосом

скомандував: «Запевай!» Новобранці не заспівали. Як вони могли співати зі сльозами на очах? Можливо, востаннє дивлячись на своїх діточок, коханих, рідних і близьких, на своїх старегньких батьків… Адже всі вони плакали. Плакали люди, що стояли обабіч їхнього шляху. Заплакала й колона новобранців. Від болю заплакала, що нелюд-командир не дозволяє їхнім побратимам доторкнутись до стоявших поруч рідних і близьких… Можливо востаннє …і не співали новобранці. Злоба охопила нелюда-командира. І скомандував він: «Ложись!». Новобранці, наче чекали цієї команди, попадали у багнюку. «По-пластунськи! Вперед! Марш!» — скомандував нелюд-командир. І новобранці поповзли у бік військового штабу, який мав розподілити їх по військовим з'єднанням діючої армії… Вони повзли захищати від фашистської нечисті тих, хто стояв обабіч їхнього шляху і плакав. Повзли у бік своєї ймовірної загибелі. І ніхто не міг захистити їх від знущань і принижень нелюдів-енкаведистів, від сваволі комуно-фашистів, яку делегував їм сталінський паханат…

Новопільці плакали, дехто голосно тужив. Наша родина і сусіди, що стояли поруч, теж плакали. Плакали всі мешканці села, що вийшли проводжати на фронт своїх рідних і близьких… Проводжаючі стояли обабіч шляху новобранців, звідки б їх не гонили до розподільчого штабу. Вони стояли на всіх вулицях великого села, з початку Кодні, Новоселиці, від самої церкви, Посьолка і до сільського майдану. Від сільського майдану і до самого виходу із села Новопіль у напрямку села Грушки… Не виключаю, що проводжати новобранців прийшли й мешканці інших сел, яким стало відомо, що їхніх рідних і близьких поженуть до розподільчого штабу, що в селі Новопіль. І на очах тисяч проводжаючих енкаведисти знущались над їхніми рідними і близькими. Наче задоволення отримували від приниження людей. Наче змовилися між собою і не припиняли наруги над колонами новобранців. Можливо, і над колоною, у який гонять нашого тата, також чиниться така наруга, подумали ми, бо всі колони, що підходили до нас, були у брудних шинелях…

…і проповзла колона по багнюці метрів двадцять на очах рідних і близьких, на очах значної кількості новопільців. Тоді нелюд-командир «змилувався» і зично скомандував: «Встать! Шагом марш!» І колона новобранців, з одягу якої збігала багнюка, продовжила свій шлях… А побоювання, щодо долі колони, у якій го-

нили нашого тата, підтвердились. З боку Колодіїв до нас підходила наступна колона новобранців без зброї і у брудних шинелях. Попереду йшов молодий, як сказали дорослі, лейтенант НКВС. По боках колони і позаду — охорона енкаведистів, озброєна автоматами. У цій колоні був мій тато. На підході колони до провулка, де ми стояли, тато побачив нас і вигукнув: «Марцеліна! Дітки!». Ми кинулись до нього. Та шлях перегородили озброєні автоматами бійці НКВС. Вони, погрожуючи розстрілом на місці, не дозволили навіть доторкнутись до тата. І йому не дозволили вийти до нас. *Тата ми бачили востаннє...*

У цій колоні було чимало новопільців. Їхні родини з дітками кинулись до колони. Проте бійці НКВС, що охороняли її від народу, навели на них автомати і закричали: «Назад! Не подходить! Буду стрелять!». Жінки і діти заголосили. Новобранці не витримали і також заплакали. Вони просили у командира дозволу для своїх побратимів-новопільців підійти до родин, привітатися і попрощатися перед фронтом. Можливо востаннє доторкнутись одному до одного. Але той заборонив виходити із строю і скомандував: «Запевай!». Новобранці не заспівали. Тоді лейтенант скомандував: «Ложись!». Цю команду новобранці виконали. І як тільки вони попадали у рідку, холодну грязюку, він скомандував: «По-пластунськи! Марш!». І наші рідні і близькі на наших очах поповзли рідкою багнюкою… Більшість — до свого останнього бою. У вічність… А ми стояли, наче скам'янілі, не могли слова вимовити. Всі були шоковані нелюдським ставленням командира до новобранців, зокрема, до нашого татуся! Те страшне видовище додало новопільцям великого жалю. Матері, жінки і діти новобранців, всі родичі і близькі, усі новопільці тряслись від люті на нелюдів-командирів, голосили на все село, проклинаючи тиранів і тих, хто їх народив…

…голосило все село. Пташки і дерева… Особливо жалібно, як мені здалось, тужила улюблениця мого тата, його донечка і моя люба сестричка Геля. Їй у січні чотири роки виповнилось. Вона була у Вані на руках і голосно причитала: «Татусю!Ріднесенький! Чому ти мене покинув? Чому не підійшов?» І ріка сліз бігла з її дитячих оченяток… За голосінням і тужінням дорослих тато, звісно, не чув, з яким відчаєм і тугою зверталась до нього його люба донечка Геля… Та хіба вона, чотирирічна, могла зрозуміти, що її любий татусь хотів підійти до неї, хотів, можливо, востаннє обійняти і при-

голубити її. Але вихований комуністами нелюд-лейтенант НКВС не дозволив йому цього… Натомість у багнюку разом з побратимами кинув. Змусив її тата, захисника Вітчизни, на її очах повзти у багнюці… Навіть гітлерівські фашисти не принижували нашого татуся і не знущались з нього так, як комуністичні покидьки. «Боже мій правий! Чи знайдеться той чоловік у світі, котрий змалював би словом наш лютий гнів?», — думав кожний новопілець…

Отже, «біленькі і пухнасті», до вас звертаюсь! Чи може бути хоча б якесь виправдання цій нелюдській жорстокості? Поясніть це нам і своїм нащадкам! Я не можу описати подробиць проводів на фронт кожного новопільця, кожного захисника Вітчизни. Таких родин у Новополі було понад чотириста. Описую лише про одну родину, яка на початку 1944 року проводжала на війну найдорожчу їй людину. Проводжала, щоб він захистив її і Вітчизну від гітлерівського націонал-фашизму… Пишу лише про одного чоловіка і дружину, одного татуся і його діток, про одного брата і одного односельця. Про те, як натомість поваги і шанобливого ставлення до новобранців-захисників Вітчизни, комуно-фашистська влада знущалась над ними. Паплюжила їхню честь і гідність… Пишу для того, щоб новопільці знали, що доки у хаті Гончарука стояв розподільчий штаб — доти новопільці спостерігали схожі проводи на фронт захисників Вітчизни. Щоб знали, що така жахлива доля спіткала кожну родину їхніх предків… Щоб запам’ятали жахи і страхіття того лихоліття!

Гадаю, ви зрозуміли душевний стані нашої й інших родин новопільських новобранців? Зрозуміли їхнє жахливе враження від побаченого? Зрозуміли біль і причину ненависті, викликану у нас катами НКВС? А чи зможе хто визначити величину болю і образи, сприйнятих нами від нелюдської, нічим не виправданої жорстокості? На очах знаних родин сусідів Бойко, Кучинських, Колос, Білецьких, Радчука, Цимбалюка та інших односельців, на очах дружини, любої чотирирічної донечки, шестирічного синочка та сімнадцятирічного сина-призовника, якого ось-ось заберуть до тієї ж армії, новобранцю, захиснику Вітчизни, Івану Семеновичу Адамовичу нелюд-командир відмовив доторкнутись до своїх рідних і близьких… Не дозволив привітатись і попрощатись з ними… Натомість співати наказав, а коли він і його побратими не змогли заспівати — всіх поклав у багнюку і наказав повзти по ній по-пластунськи…

…ми, неповнолітні діти, бачимо спину повзучого від нас у багнюці тата… Наші очі заповнені сльозами, серця розриваються від жалю і болю. Сподіваємось, що наш татусь обернеться. Погляне у наш бік! А він не озирнувся, не поглянув і не повернувся до нас! Поповз від нас назавжди… У вічність…

І хто доведе нам, що ті знущання над нашим татусем та іншими захисниками Вітчизни були виправдані? Хто пояснить нам, для чого чинилися такі крайнощі? Голосіння і причитання сестрички Гелі і сьогодні бринять у моїх вухах! Страшні знущання нелюдів-енкаведистів над нашим татусем і іншими захисниками Вітчизни, які ми побачили, до цього часу стоять перед моїми очима. Я ніколи не забуду тих жахливих хвилин! До останнього подиху пам’ятатиму наругу над гонимими на війну новобранцями. Над нами — українцями! Не забудьте і ви, нащадки! Не вбивайте один одного! Шануйтеся!

…Колона новобранців відповзла метрів двадцять, майже до містка, що напроти хати Ганьки Колос. Лейтенант скомандував: «Встать!» і одразу ж «Шаго-о-о-м марш!». І колона мовчки пішла далі… З опущеними очима, наче соромлячись свого вигляду, лише спостерігаючи, як з них бруд стікає. Більше ми тата не бачили. Він пішов від нас назавжди, у вічність…

Деякий час ми стояли мовчки, без руху і слів, наче скам’янілі. Йти за колоною ми не могли. За нею йшли інші колони новобранців… Також у брудних шинелях. Їх раніше командири-нелюди у багнюку кидали і повзти примушували, коли співати не могли… В очах — туман. Він застилає все навколо, і нашого тата. Ми у такому стані, що не звертаємо уваги на нові колони гарматного м’яса, що гонять повз нас енкаведисти. Перед очима стояла лише остання страшна подія: …багнюкою повзе колона неозброєних і беззахисних новобранців. Серед них спина нашого тата. Він в черевиках з обмотками, у мокрій і брудній шинелі з речовим мішком за спиною повзе… Дуже довго повзе… Цілу вічність повзе… Нарешті якась команда роздалась і вони піднімаються з багнюки. Навіть не обтрусившись, мовчазно йдуть далі, до розподільчого штабу. А відтіля їх поженуть на фронт, захищати тих, що стоять обабіч їхнього шляху і плачуть…

А слідом — нові колони гарматного м’яса… І по всій Україні… до самого Берліна! Зважте! Що це на ваших очах неозброєних

батьків, чоловіків, дітей, братів — дорогих і близьких людей, мобілізованих захищати Вітчизну, ненависні енкаведисти кидають у холодну багнюку, принижують їх, примушують повзти по багнюці. І ті повзуть… Поступила команда «Встать!» — вони встали і мовчки пішли від нас… Більшість — у вічність… Назавжди…

Уявляєте? Наших рідних і близьких, мобілізованих захищати Вітчизну від гітлерівського нацистського фашизму, принижують багато страшніші, сталінські комуно-фашисти. Опричники комуністичного режиму. Доводять, що людина для них нічого не варта. Не маючи власної честі і гідності, вони з насолодою паплюжили честь і гідність інших. Зокрема, нашого татуся і його побратимів, які йшли захищати Вітчизну…

Нарешті родина прямує додому. Ми йдемо зі сходу на захід. Від місця, де востаннє бачили татуся, до нашої оселі, придбаної ним. Йдемо мовчки. Кожен думав про своє. Але я впевнений, що про одне й те саме — про дорогого нашого татуся і чоловіка, про сподівання на його повернення з війни…

Ми дивились на надто яскравий захід сонця, на село Івановичі, куди, як ми сподівались, погнали нашого татуся. На хмаринки, що інколи ховали сонечко від нас. І бачили десь там, за Івановичами, далеко, далеко… за обрієм, великі вогняні стовпи… Кажуть, що це до морозів… До самої хати ніхто слова не промовив. Лише порівнявшись з буравичкою, Геля схлипуючи сказала: «А тато врятував нашу буравичку!». Ніхто не відреагував на її слова. Лише співчуваючи поглянули на неї… До останнього подиху буду пам’ятати, як на моїх і Гелиних очах опричники комуно-фашистського режиму — найстрашніші нелюди минулого століття принижували нашого любого тата, пережившого громадянську війну, військовий комунізм, репресії, колективізацію і голодомор, прожившого коротке і тяжке каторжне життя, його й інших, мобілізованих на захист Вітчизни, гонять рідним селом на страшну війну у якості гарматного м’яса! До скону пам’ятатиму його останній військовий марш…

3. «ДОБРОБУТ» РОДИНИ ФРОНТОВИКА — ЗАХИСНИКА ВІТЧИЗНИ

Одразу після мобілізації тата до Червоної армії брат Ваня пішов працювати їздовим колгоспу «Ударник». Багато разів його посилали з підводою на залізничну станцію Дубовець, що за шістнадцять

кілометрів. Там, на пристанційних складах і майданчиках, щоденно працювало не менше сотні підвід з різних колгоспів. Їх завантажували лісом-кругляком, гарматними пороховими зарядами, набоями до німецької зброї, артилерійськими снарядами, мінами, гранатами, різною трофейною військовою амуніцією, і вони підвозили ці вантажі до залізничних вагонів на завантаження. Виїжджав Ваня на станцію Дубовець рано-вранці і повертався пізно ввечері. Ніяк йому було ходити до лісу за дровами. Тому він намагався привезти додому щось придатне на дрова. Як-то: різний дерев'яний непотріб, дерев'яні, оббиті металевими стрічками ящики з-під снарядів та розбиті ящики на дрова. Цілі ящики ми використовували у домашньому господарстві. У деяких ящиках були сигнальні ракети, набої до кулеметів, гвинтівок та автоматів німецького виробництва, але без зброї. Крім того, у них був розсипний дрібний, немов мак, трубчатий, круглий або схожий на шайбу порох у торбинках.
Дерев'яний непотріб Ваня віддавав мамі на дрова. А те, що було в ящиках, ховав від нас. Але ми з Гелею знаходили його схованку і бавилися порохом. Набоїв і сигнальних ракет ми не чіпали, бо не знали, що з ними робити. А порох розсипали тоненькою смужкою по подвір'ю і підпалювали з одного боку. Він блискавично і яскраво палав, а нас це тішило. Тільки тепер дивуюсь: як ми хату не спалили?

Після мобілізації тата на війну я і сестричка Геля були позбавлені родинної ласки і уваги. Мама мала особливий характер. Вона ніколи жодного із нас не приголубила, не приласкала. Навіть по голівках не гладила. Зося була сама по собі. Наш світ інтересів її не цікавив. І ми жили самі по собі, зі своїми дитячими інтересами і прагненнями. Іграшок у нас не було. Завжди щось вигадували. Геля з подружками ляльки шила, я з хлопцями паперові змії робив, з дерева та шматків бляхи — літаки, трактори, автівки майстрували тощо. Збиралася малеча у нашій хаті, у хаті Ольки Білецької чи у хаті Домці Радчук, а найчастіше — у хаті тітки Варки Бойко. У неї було троє діток. Старший син Толік, 1934 року народження, донька Павліна, 1938 року народження і син Женя, 1940 року народження. Це була постійна і найкраща наша компанія. З Толіком частіше спілкувалася моя сестра Зося, Аркадь Білецький та Саватік Радчук.

Для тітки Варки ми були коханими дітками. Вона дуже ласково ставилася до нас. У їхній хаті була дерев'яна підлога, пофарбо-

вана у червоний колір. Ми сідали на підлогу і гралися. Постійно з нами грався Володя Радчук. До нашого гурту часто приєднувалися Віра і Вітя Білецький, Володя Грищук і Володя Біляченко. Женя Колос була постійною учасницею, а Петро Кучинський лише інколи грався з нами. Якщо ми гралися довго, то тітка Варка годувала нас. Одним словом, у неї нам було дуже добре. Мама казала, що до неї не слід часто бігати, не слід зайвий раз надокучати. А коли через кілька днів ми з'являлися у діток тітки Варки, то вона допитувалася, чого ми не приходили. Дізнавшись — сміялась і казала: «Ось я їм покажу, хто кому набридає!» І дійсно, вона так розмовляла з нашими матерями, що ті у подальшому не забороняли нам бігати гратися до діток тітки Варки. Вона дуже любила своїх діток і з особливою любов'ю ставилася до діток, чиї батьки були на війні або чиїх батьків війна назавжди забрала. Вона була дуже чуйною до всіх нужденних і при нагоді захищала їх. Хай земля їй пухом буде, а пам'ять про неї ніколи не зітреться!!!

Ми, діти тієї страшної війни, не завжди мали своє взуття і осінньо-зимній одяг. Тому, коли зимно було, сиділи у хаті. А гратися до сусідських діток йшли тоді, коли Зося і мама були дома. У їхній одежі і взутті. Ми брали їхні галоші чи чуні, стелили у них солому і бігли на годинку до тих чи інших друзів, якщо вони не приходили до нас. Отож, уявіть собі чотирирічну дівчинку Гелю у пальтечку дванадцятирічної Зосі або мене, шестирічного — у мамчиній кухвайці! Звісно, наших ніг з-під цього одягу не було видно. А коли я одягав татову шапку, яка закривала мої вуха, то вигляд наш був досить кумедний…

Дорослі, сміючись, питали: «Шапко, шапко! Куди йдеш?» У такому самому кумедному вигляді прибігали до нас наші друзі. Недарма дорослі, жартуючи з нами, казали: «Який ти великий виріс!» А хлопчик відповідає: «Еге ж… А погляньте скільки мене ще в чоботях!» Навіть відсутність одягу чи взуття не могла стати перепоною у спілкуванні дітей війни. Таке спілкування якоюсь мірою заміняло нам брак родинного тепла, батьківської ласки і дитячих іграшок…

Та якось у нас з'явилася цікава забава. Це була ртуть. Звідки вона потрапила до нас — не знаю, але ми досить довго бавилися нею. Ми залазили на піч. На чирінь виливали трішки ртуті. Розбивали її на дрібні кульки. Одну, дещо більшу, називали сажиком. Кожному відраховували однакову кількість маленьких і трішки більших

кульок. Більші кульки називали корівками, а менші — телятками. За командою «три» починали заганяти їх до сажика. Хто перший заганяв своїх корівок і теляток — оголошувався переможцем. І так щодня. Протягом кількох годин. У цій грі Геля була спритнішою, частіше перемагала. Одного разу, тільки я приготувався дати команду «три» і розпочати гру, Геля зупинила мене і сказала: «Владику! А давай ми трішки змінимо гру. Сажик назвемо хатою, більші кульки — татом і мамою, а решту, дещо менші кульки, будемо звати нашими братиками і сестричками. Ми будемо по черзі запрошувати їх до нашої хати. Кожна кулька отримає ім'я, відповідно Анеля, Льоня, Ваня, Зося, моє і твоє. Згоден?» Як я міг не погодитися? Моя маленька сестричка Геля наче читала мої думки і сподівання. Я не спромігся втілити їх у нашу гру, а вона — зуміла! Відтоді наша гра мала певний родинний зміст. Ми не тільки щоденно молилися Богу за повернення додому татуся, Анелі і Льоні, а ще й декілька разів на день запрошували їх додому. У кожного з нас, по черзі, була кулька, що носила ім'я одного з батьків та три кульки їхніх діток. Тепер ми, насамперед, запрошували до хати батьків і їхніх діток. Переможцем ставав той, хто першим запросив і прийняв усіх до родинного гніздечка, тобто, з'єднав маленькі кульки у одну велику… Оскільки найчастіше перемагала Геля, то я щоденно поспішав як можна скоріше розпочати гру, щоб перемогти. Але переможцем бував рідко… Десь у квітні 1944 року мама дізналася, що ртуть — шкідлива отрута і забрала її від нас. Позбавила нас самої найкращої на той час гри. Ми назбирали жолудів і намагалися відновити нашу гру, але з того нічого не вийшло. То вже була не та гра…

Проте щодня ставало тепліше і нам не було потреби чекати, поки хтось із старших дасть нам свою одежу і взуття, щоб збігати на вулицю чи до друзів додому. Ми бігали босими, бо сподіватися і чекати, що мама купить нам взуття — марна справа. Пільги для родин захисників Вітчизни існували, здебільшого, на папері. Влада забрала батьків на війну, а про їхніх діток забула. Натомість надання допомоги з утримання і виховання діток, навантажила родини захисників Вітчизни непосильними податками. Кожне фруктове дерево обкладалося податком. Колгоспний двір повинен був щорічно сплатити 800 рублів податку. Здати державі за закупівельними цінами 250 літрів молока з корови, 44 кіло м'яса, 200 яєць, 400 кіло картоплі тощо. Якщо вгодував свиню, бичечка чи дорізав корову, забив кролика, зарізав козу, овечку — шкуру здай державі. А з ку-

рей, гусей, качок та індиків — пір'я здай державі. Уявляєте? Який смак сала для українця без запаху просмаленої соломкою шкурки? Коли у серпні 1944 року загинув мій тато, то мамі призначили 4 рублі пенсії на кожну неповнолітню дитину. А їх у неї двоє було. Уявляєте, яка ціна людського життя була у комуністів? За рік мама отримувала на нас 96 рублів пенсії, а податків повинна була сплатити (разом з державними закупівлями) у 15–20 разів більше. Як жити за таких умов? Де обіцяне народу в 1917 році щастя і достатки?

У 1944 році, до весняної посівної компанії, відновлена комуно-фашистська влада забрала з колгоспної комори майже половину збіжжя і кормів, насіннєвого матеріалу, що залишили німці при відступі. Кращих коней забрала до армії, а частину волів, продуктивних корів, телят і свиней — на м'ясокомбінат. Наче більшовики не збиралися в подальшому займатися землеробством і тваринництвом… Влада несправедливо вчинила відносно колгоспників, які після відступу німців забрали з колгоспу додому худобу, коней, іншу живність і корма для неї. Понад два місяці порали і годували цю живність, а забрала від них ту кількість кормів і збіжжя, яку вони взяли з колгоспу на відгодівлю. Комуно-фашисти не врахували трудові затрати і реально використану кількість кормів на утримання живності понад два місяці. Так же сталося і з нашою родиною. У нас забрали до колгоспу все майно, коника, теличку, збіжжя і корм, яке тато привіз з німецького колгоспу. Збіжжя і фураж забрали у тій кількості, що тато з колгоспу привіз. Не відрахували витрати на утримання коника і телички понад два місяці. Тому у нас харчи закінчувалися і наступав час напівголодного існування. Одним словом, удовині родини владі непотрібні були. І жили вони зі своїми дітками у холодних оселях, голі, босі і голодні. Весну і літо 1944 року зустріли із страхом наступаючого голоду. Кількість кормів для домашньої живності та продуктів харчування, якими запаслися за німецької влади, забрала совєцька влада. У той же час енкаведисти невтомно, вдень і вночі, викликали на допит мешканців села. Адже всі вони зрадники! Всі на окупованій німцями території понад два роки були! Під час допитів застосовували тортури, шантаж і залякування. Ці покидьки надлюдьми себе вважали, бо владу отримали із рук самого Сталіна — вождя усіх часів і народів. Саме він ставив їм задачу щодо створення голодомору, а тепер поставив задачу подальшого знищення українського народу.

Особливо принижувалися селяни-українці. До них енкаведисти ставилися надто зневажливо, зверхньо, нагадуючи їм куркульське походження та колишню боротьбу за вільну Україну. Частенько вночі когось або якусь родину вивозили у невідомому напрямку, на комсомольські забудови, туди, «де Макар телят не пасе…». Все це сприяло тому, що радість звільнення від німецької окупації, радість з приводу приходу «наших» — згинула, як роса на сонці, змінилася скритим невдоволенням, ворожістю… Проте, висловити невдоволення відкрито міг тільки самогубець… Мешканці села, крім обільшовичених люмпенів-ледацюг і запроданців-сексотів, які прислуговували комуністичному режиму, на собі відчули і побачили, що на зміну гітлерівським нацистським фашистам до села увійшли інші… Багато страшніші і більш нещадні ординці — кати українського народу. І думали новопільці… А де ж наші? Де ті наші, на яких ми чекали? Чому вони не прийшли??? І нікому поскаржитись, і немає у кого захисту шукати… Тож згадаймо слова невідомого автора і виконаймо його наказ:

Пом'янімо з дірою в потилиці,
Скручених рук мутузками –
Десять тисяч забитих у Вінниці,
В міськім парку глухими ночами.

Нічого кращого в нашому житті з приходом «наших» не сталося. До мешканців села повернувся одвічний страх за свою долю і долю родин. Яскравий приклад цьому — репресії, осуд трійками невинних людей позаочі, позбавлення їх волі і життя. Односельців забирали здебільшого вночі, щоб люди не бачили. Забирали і вивозили у невідомому напрямку не тільки одинаків, а й цілі родини. Як це відбувалося у кожному випадку — відтворити неможливо. Але про один знаковий випадок, багато у чому схожий на інші, я описав у попередньому розділі на прикладі родини Густі Генрихівни Біляченко, щоб було над чим замислитися…

Якщо за німецької окупаційної влади новопільці вночі спали більш-менш спокійно, то з приходом «наших» — спокій їм навіть і не снився… Будь-якої миті до хати кожного новопільця міг під'їхати чорний воронок (або кінна підвода) з енкаведистами. Вони вривалися до хати і оголошували чергову жертву ворогом народу, забирали його (або з усією родиною) і вивозили у невідомому напрямку. Єдине, що змінилося у свідомості сприйняття цих подій

селянами, це те, що розстрілювати і катувати будуть не якісь там чужаки-гестапівці чи есесівці, а наші енкаведисти. «Рідні», серед яких немало українців. Вони ж бо енкаведистами стали за покликанням (з нормальною психікою туди не брали), а тому більш уміло і професійно знищують людей, ніж їхні учні — гестапівці й есесівці. Тож тепер все по іншому…

Тепер односельців не вивозять на каторжні роботи до якоїсь там Німеччини, а до безмежних просторів совєцької Батьківщини. До окремих її районів, зокрема, до безмежних просторів Сибіру, Крайньої Півночі, Далекого Сходу чи Казахстану, на свої совєцькі, комсомольські, ударні забудови чи виробничі потужності. Правда, декому не зрозуміло… Чому ці забудови і виробничі потужності у системі обслуговування ГУЛАГу? А навіщо вам це розуміти? Досить того, що це знає наш вождь і вчитель великий Сталін. А якщо він благословив нас на таку організацію праці, то будьте впевнені і не сумнівайтесь — це найкраще відповідає інтересам совєцького народу! Тепер зрозуміло? Каторжники більше не працюють на клятих німців. Вони працюють на зростання військової могутності рідної Батьківщини, яка зветься Совєцьким Союзом. Військово-промисловий комплекс продовжує випуск новітньої бойової техніки. А для посадки, сівби та обробітку ланів є колгоспні кріпаки. Їх багато! Хай працюють! Отже, ми повинні пишатися такою витонченою і цілеспрямованою політикою великого Сталіна. Він безмежно любить нашу країну і мудро керує нею. Заради збереження, укріплення своєї авторитарної влади і постійного нарощування військової могутності він не шкодує ні здоров’я, ні життя мільйонів людей. Адже він ночами не спить заради щасливого майбутнього трудового народу не тільки нашої любої країни — Совєцького Союзу, а й всього світу. Ночами працює! Працює, коли всі сплять… А це тому, що він міркує на тим, як визволити пригноблені народи країн загнившого капіталізму. Адже вони чекають на наш визвольний прихід, на визволення з-під гніту капіталістів і мріють про таке життя, як у нас, у країні Рад…

Вони там, у країнах загнившого капіталізму, кормчих собі вибирають. А навіщо їм це? Ми здійснимо свій визвольний похід і свого кормчого на блюдечку надамо. Ліпшого їм кормчого й не потрібно! І вони, і ми будемо жити і працювати під пильним оком великого кормчого та його опричників-енкаведистів, а щоб помилок не

робили… І будемо всі разом впевнено крокувати до означеної великим Сталіним мети. Хто ще так піклуватиметься про свій народ і народи всього світу, як батько Сталін? Адже недарма його поплічники «вождем усих часів і народів» нарекли. Хто ще, крім нього, заслуговує на таке звання? Отож, він своїми діями намагається довести безперечне право носити таке звання. Відловлює ворогів трудового народу, утримує їх впроголодь. Натщесерце змушує працювати на користь так званої соціалістичної країни. Щоб як можна дешевшою була робоча сила, не такою, як у тому загнившому капіталістичному світі. А коли, скажімо, їхній фізичний ресурс вичерпається, то їх довго не годують — їх ліквідовують. А щоб пайку задарма не їли. На їхнє місце нових, міцних і здорових енкаведисти приганяють. І так по колу… Ви ще пишатися повинні таким мудрим кормчим. Він всебічно піклується про людей. Особливо це помітно у створених ним таборах. Там, завдяки його піклуванню, люди недовго мучаться. Недовго страждають від голоду і холоду. Їх невдовзі ліквідовують!

Уявіть собі. Із села Новопіль на каторжні роботи до Німеччини було вивезено 150 хлопців і дівчат. Кожному з них гітлерівські фашисти дозволяли надсилати листи своїм рідним і коханим два рази на місяць. Хіба ми цьому їх вчили перед війною? Ми їм довели, що це не раціонально. Чим більше клопоту і піклування про каторжан — тим дорожча робоча сила. Не послухали нас, комунофашистів, нацистські фашисти. А тепер мають! Тільки молодь села Новопіль кожного місяця надсилає з Німеччини триста листів. Додайте до них триста листів, що надсилають їм у відповідь. А це державі в «копійочку» виливається! А каторжан у Німеччині — мільйони! Уявляєте! Який штат цензорів треба тримати? Їм гроші платити треба, і немалі! В «копієчку» обійдеться їм це листування… Якщо молодь, вивезена на каторгу до Німеччини, наприклад, шукала конверти і папір, щоб два рази повідомити рідних і коханих про своє щасливе життя у неволі, то совєцьким каторжанам про це піклуватись не треба було. Більшовики подбали про це. Цієї зайвої мороки совєцькі каторжани позбавлені. «Ворогів народу», тобто майбутніх каторжан, судили сталінські трійки. Здебільше, позаочі, щоб порядні совєцькі люди не знали і зайве не переймалися їхньою долею. Навіщо їм зайві клопоти і хвилювання? Нервову систему треба берегти. Адже їхня черга ще не настала… І працюють поста-

чальники дешевої робочої сили без будь-яких перепон. Здебільшого, вночі. А з вироками — проблем немає. Сталінська трійка негайно, позаочі, ухвалює вирок, який оскарженню не підлягає. Дає, скажімо, п'ять чи десять років позбавлення волі без права листування. І все… Вирок — рівнозначний смертному, тільки з відстрочкою виконання. Йому дають мізерну пайку і він працює, поки фізичні сили не залишать його. А якщо він працювати не може, то такий робітник батьку Сталіну непотрібний. Його ліквідовують! Немає людини — немає проблеми. Це ж просто і зрозуміло… Уявляєте?

Після ухвалення трійкою вироку — людина ще наче є. У той же час, її вже немає. Про її існування знають лише вертухаї. Вона ще поживе, але недовго, поки вистачить фізичних сил працювати напівголодній. Скажімо, на копанці, лісоповалі чи іншій ударній комсомольській забудові або виробничому об'єкті. А коли забракне у людини сил — на розстрільну дільницю її. Тепер такі дільниці є при кожному обласному управлінні НКВС. От тільки розстрільна команда — тимчасова. Мало хто довго утримується на посаді ката, навіть горілка не допомагає… Крик і стогін жертв у вухах дзвенить… Спиваються… Але й про це організатори масового знищення людей потурбувалися. Свідків масових знищень людей і місць їхніх поховань не має бути. Якщо ти розстрілював, душив у газових камерах чи, скажімо, топив баржі або старі кораблі з «ворогами народу» в трюмах, був нещадним у боротьбі з ними — отримуй орден за свою віддану службу режиму. От тільки похизуватися ним «герой» довго не зможе. Адже він — свідок! Його ліквідують так само, як він ліквідовував інших. Як ворога народу. Але… Нерідко таким служакам дають надію. Буцімто, вони мають спокутувати свою провину — працювати на благо Вітчизни. Ударно працюйте! Можливо, будете прощені. Така воля «отца народов».

А забракло сил працювати — вас ліквідують інші виконавці, на яких чекає ваша доля і доля тих, кого вони знищили. Ви ж добре знаєте, що відпрацьований матеріал, так би мовити, баласт, комуністам не потрібний. Від нього вони звільняються. А людей у нас багато. Енкаведисти нових приженуть… А то ще хвилюватися за якісь там листи! Повідомляти комусь, як ти живеш! Зайве це! Усі добре знають, що у Країні Рад усі живуть радісно! Усі живуть однаково добре і щасливо, під пильним оком НКВС, за умов і у межах, які встановив Сам батько Сталін! А він, звісно, ліпше нас знає,

що нам потрібно. Усім ми задоволені і все у нас є! Живемо весело і безтурботно. За нас турбується Сам товариш Сталін! А коли так, то навіщо комусь чекати від нас якісь там листи? Навіщо нам напружувати мозок і писати їх? Цензорам зайва робота…

Зокрема, усі знають, що у Совєцькому Союзі усе належить народу. Що він життям своїм задоволений, тому не страйкує, як там, у них, за бугром, у країнах загниваючого капіталізму. Проти себе ж страйкувати не будеш?! Чи не так? Відтепер у нашому селі мило, гас, цукор, крупи, дешеві бавовняні тканини і інші товари першої необхідності відпускаються державною заготівельно-торгівельною конторою. Здаси додатково до встановлених державою закупок, наприклад, певну кількість курячих яєць, часнику, м'яса, пір'я, цибулі, молока, кролячих чи інших шкурок — отримаєш право купити певну кількість дефіцитних товарів. А як же інакше? Не буде ж держава купувати у своїх совєцьких людей продукцію сільського господарства по ринковим цінам! Щоб хтось, борони Боже, збагачувався за її рахунок! У країні, що будує соціалізм, усі мають бути однаково бідними і нужденними. Цієї мети більшовики досягли. Все стало дефіцитом, у тому числі і право на життя. Хочете донечці-красуні (а у Новополі всі такі), скажімо, дешевенького сатіну придбати на сукню — несіть до заготівельної контори певну кількість заготівельних товарів (їхній перелік і кількість районна влада затвердила) і отримаєте право купити донечці сатін на сукню тощо.

4. КОМУНІСТИ ЗНОВУ ГОЛОД СТВОРИЛИ

Родини загиблих захисників Вітчизни не були захищені від щоденних життєвих негараздів, від холоду і голоду. Хіба за таких обставин мешканці села могли вважати своє життя кращим, ніж воно було за німців? Підстав для цього не було. Одні зловісні хмари, що висіли над селом, пішли на захід, натомість, з півночі та сходу посунули ще темніші, більш зловіщі чорні хмари і закрили небо над селом, над всією Україною. А до новопільців на довгі роки вселився страх і тривога. Запаси продовольства, створені татом за німця, у лютому 1944 року різко зменшилися. Сприяли цьому більшовицькі посіпаки. За їхніми доносами енкаведисти змусили усіх, хто під час безвладдя брав додому колгоспне майно, живність і фураж для її утримання, здати все це до колгоспу, відтепер совєцького. Наша ро-

дина взяла з німецького колгоспу коника, збрую, воза і сани, теличку і фураж для їхнього утримання. Коника і теличку ми доглядали понад два місяці. За цей час вони з'їли біля двохсот кіло вівса і ячменю. Майже у два рази більше — сочних кормів і понад триста кіло сіна. Мали уходжений вигляд. Як тоді казали, у них була перша група відгодованості. Але, натомість вдячності з боку відновленої більшовицької влади, отримали вимогу про здачу до колгоспу майна, живності та фуражу у тій кількості, у якій взяли кілька місяців тому.

Фураж вимагали повернути без врахування витрат на утримання живності. У разі невиконання цих вимог, головам колгоспних дворів погрожували буцигарнею. Таку вимогу було заявлено і моїй мамі. Мама здала до колгоспу конячку, збрую, воза, сани, теличку та весь фураж, який тато взяв з комори німецького колгоспу у другій половині листопаду 1943-го. Нам не врахували кількість фуражу, з'їденого коником і теличкою за два місяці. Буцімто вони у нас два місяці нічого не їли. З'їдений коником і теличкою фураж мама компенсувала власним збіжжям, буряками, картоплею, сіном тощо. Таким чином, для домашньої живності лишилося обмаль фуражу, а нашій родині — обмаль продуктів харчування. Таким був початок господарювання відновленої комуно-фашистської влади. Джерел поповнення запасів продовольства у нашій родині не було. Ми опинилися у безвихідному стані і були приречені на голодування. А створили передумови голоду не німецькі поневолювачі (що було б зрозумілим), а «наші визволителі».

Наші батьки, брати і сестри там, на фронті, кров проливають, життя віддають за Вітчизну, а тут, у тилу, комуністи їхнім родинам створюють напівголодне існування. Загрозу голоду… То хто ж з них більший людоненависник? Нацисти-чужинці чи комуністи, які на весь світ декларують свою любов до людини праці? Вважаю, що відповідь буде не на користь комуністів. Тому й ми не могли збагнути і зрозуміти мети навмисного створення ними передумов голоду. Ніяк не могли збагнути і оцінити такого «піклування» відновленої влади рівнем життя і здоров'я совєцьких людей, зокрема, українців…

Отже, наприкінці березня, тільки розтанув сніг і розмерз верхній шар землі на ланах, де торік була картопля, буряки, соняшник, кукурудза, ячмінь, пшениця і жито, я і Зося взяли заступи і

відра та й пішли викопувати рятівну мерзлу картоплю і буряки. І збіжжя торішнє шукати… Спочатку пішли на наше картопелище, на якому восени я загубив татову запальничку. Там ми ледь накопали піввідра мерзлої картоплі. Та мене це не засмутило. Мене засмутило те, що я не знайшов татової запальнички… Дома мерзлу картоплю помили у холодній воді, перетерли на тертушці і мама напекла картопляників. Вистачило всій родині. Ми добре поїли. А на другий день, разом з ватагою дітлахів з інших, таких же нужденних родин, ми пішли на колгоспні лани добувати собі їжу і ходили майже щодня. Опанували місця, на яких щонайбільше було невикопаної картоплі. Особливо на зворотах, коли у орача плужок з рядка вискакував і він не виорював картоплю на поверхню. Щодня ми приносили додому два, три і більше відер мерзлої картоплі, пекли картопляники. Буряки і частину мерзлої картоплі варили на корм домашній живності. Решту, як тільки з неї стікала вода, стелили на печі, плиті, припічку і висушували на майбутнє, щоб якось зменшити кількість днів голоду до нового урожаю. Інколи на кукурудзяних, соняшникових та зернових ланах, які за німця не були зорані на зяб, ми знаходили качани кукурудзи, шляпки соняшника з зернами, невимолочені колоски. Розкопували зимівки хом'ячків і у них забирали зерно. Його було дуже мало. У одній норі — жменька, не більше. Але, як кажуть, з миру по нитці — голому сорочка. Так і ми — збирали всього по троху…

Якось Зося натрапила на мішок, вагою не менше 70 кіло. Він лежав на схилі біля кущів, прикритий соломою і притрушений землею. З нами тоді був сусідський хлопчик Володя Радчук, син того самого Лук'яна Радчука, що за німців возив мене до Житомира хрестити. Він був на рік старший від мене. Зося розв'язала мішок і ми побачили пшеницю. Нашій радості не було меж! Зовні пшениця була змерзлою. А в середині — нормальна. Розсипалася. Начебто й прілої небагато було. Як мішок з пшеницею опинився тут? Майже за кілометр від колгоспної комори! Загадка! Адже за німців зернозбиральні комбайни на ланах не працювали. На цих ланах збіжжя не обмолочували. Жодної скирти не було поблизу. Поява мішка пшениці на колгоспному полі так і лишилася для нас загадкою, нерозгаданою до цих пір. Треба було щось робити з зібраним збіжжям, накопаною картоплею, качанами кукурудзи, шляпками соняшника та знайденим мішком пшениці. Усе їстівне — шкода

було кидати у полі. А нести все додому — сили не вистачить. Як кажуть, кинути шкода і нести важко. Тут Володя Радчук згадав, як ми бігали за підводами, що везли довгий зелений хмиз. Чіплялися за гілляки і лягали на них, наче на волокушу, і каталися. А чому б нам не зробити щось на зразок волокуші?

Так і вчинили. Заступами нарубали довгих лозин, ликою і дротом пов'язали з них пучки. Вийшло щось схоже на волокушу. Зося надсипала з мішка у торбу Володі Радчуку майже відро пшениці. Це дало змогу збільшити гічку мішка і прив'язати його на волокуші. Все, що накопали і назбирали на ланах, зсипали у свої лантухи і закріпили на волокушу. Відра склали у одне, через гілля волокуші просунули держак заступа, і айда в дорогу… Двоє тягли волокушу, а третій ніс відра і заступи. Періодично підмінювали один одного. Проте, Зоську лише раз підміняли. Вона була сильніша кожного з нас. Тому я мінявся тільки з Володею Радчуком. Ми намагалися тягти волокушу по сухій або трав'янистій землі, де ріс моринець чи пирій. Десятки разів сідали перепочити. Зчасом вкрай вибилися з сили. Здавалося, що нічого більше не миле, аби дістатися додому і поїсти. Зося виявилася самою витривалою. Вона підбадьорювала нас. Нагадувала нам, що хліб з цієї пшенички дуже смачний буде… А коли і це не допомагало — лякала, що нашим друзям розповість, які ми слабаки-слимаки. І ми з усіх сил, поперемінно, тягли і несли цей цінний для нашого життя вантаж… Дотягли до хати тітки Ганьки — ланкової моєї мами. Зося попросила у неї візка. Перевантажили все на візок і повезли далі, ледве ноги пересуваючи. Але тягли… Бо на візку дуже цінний для наших родин вантаж був. І ось ми зупинилися біля садиби Володі Радчука. Зося пригоршнями досипала пшеницею торбу Володі, але він не зміг зрушити її з місця. Зовсім з сил вибився. Ми зняли з возика його торбу, відро і заступ. Володя пішов кликати своїх на допомогу, а ми потягли візка далі, додому. Через дві садиби — наша…

Напроти нашої хати я впав і не мав сили піднятися. Зося голосом з вулиці покликала маму. Вона раніше нас повернулася з роботи і вже хотіла насваритися за довгу відсутність, а коли побачила відра, наповнені картоплею і різним зерном, поглянула на мішок з пшеницею, то відразу замовкла. Вона схопила мене на руки і віднесла до хати, у мить вискочила, допомогла Зосі затягти возика на подвір'я, занесла все до хати і сіла на лавку, дивлячись то на мене, то на

Зосю здивованими очима. А ми, наче приголомшені, не могли слова вимовити. Геля дивилася на всіх і нічого не розуміла. Що сталося? Радісне чи погане?», — думала вона. Нарешті мама оговталася. Разом з Гелею роззули нас. Мама налила у тазики теплої води. Ми мили ноги, а вона готувала їжу. Всім, крім себе, поклала по одному яйцю, насипала крупнику і дала по одному, дещо більшому ніж вранці, шматку хліба. Все це вона робила мовчки. Схоже, чекала нашу розповідь, звідки взялася пшениця. А можливо, вона думала — де ми її вкрали?

…І боялася почути таке. А ми, як назло, так наморилися, що не було сили розмовляти. Тому й мовчали. Сіли за стіл. Геля віддала мені своє яйце. Я відмовився. Тоді вона дала його мамі. Мама також відмовилася і не витримала — заплакала. Геля кинула їсти, обняла маму і почала просити, щоб та не плакала. Нарешті мама опанувала себе і спитала: «Діточки! Звідки таке щастя звалилося?». Ми наввипередки розповіли їй про нашу знахідку і всі сьогоднішні пригоди. Мама вислухала, глибоко зітхнула і сказала: «Це Бозя послав нам порятунок від голоду. Спасибі йому. Моліться, дітки, щоденно! Дасть Бог, тато, Льоня і Анеля повернуться додому!»

Одним словом, «райське» життя створили комуно-фашисти родинам захисників Вітчизни і всім новопільцям! Усіх жебраками зробили… Тому й жебракувати не було до кого йти. Не було у кого просити. А активісти цієї влади, у яких було що їсти і пити, не звикли давати милостиню вмираючим з голоду. Про це колгоспні кріпаки знали з 1932–1933 років. Ось таке «щастя» принесли нам «визволителі», саме таку «братню допомогу» принесли нам «братибільшовики» з півночі. Як тоді новопільці казали: ні хліба, ні волі і щоб ходили голі…

А що ж нам брешуть комуністи про ті страшні години? На 46-й сторінці так званої «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» читаю: «…Німці в 1943 році в районі забрали від людей тисячі голів великої рогатої худоби. Корів відправили на бойню чи відвантажили для відправки на м’ясокомбінат. …Селянам ніхто ніякої плати за зроблену роботу не давав. Всі працювали без плати під страхом смерті. …фашисти з колгоспів все вивезли до останнього теляти». Та через кілька рядків комуністи пишуть, що німці «…на одну душу видавали по 200 грамів борошна на день. …Всі трактори і сільськогосподарські машини, які до війни працювали

на полях, були знищені. На полях селяни працювали кіньми, коровами, волами, вручну косами, ціпами».

Шановні «біленькі й пухнасті»! Ви самі стверджуєте, що за німецької влади у мешканців району були тисячі голів великої рогатої худоби, яку німці, буцімто у 1943 році забрали. Якщо німці тоді вивезли з колгоспів все до останнього теляти, а від людей забрали тисячі голів великої рогатої худоби, корів відправили на бойню тощо… то це свідчить, що мешканці черняхівщини краще жили за німецької влади, аніж за совєцької. Якщо це не так, то поясніть: звідкіля взялися коні, воли і корови, якими колгоспні лани обробляли? Вони ж вам не з неба впали? Ви ж бо з Богом не в ладах? Чи не так? Звідки вони з'явилися? Жодного підтвердження, що у новопільців німці забрали власних корів і на бойню відправили — немає! Навіщо ж брешете? Ви ж відразу якогось «козачка» заслали на голову колгоспу «Ударник», щоб все колгоспне майно, яке лишилося після німців, розбазарив… Щоб фальшував акти обліку завданої німцями шкоди.

…І пишете, що німці змушували селян працювати безоплатно. Забули, мабуть, що колгоспні кріпаки до війни і після війни років п'ять — сім отримували не більше 70–200 грамів збіжжя на трудодень. А тут кляті німецькі фашисти по 200 грамів борошна дають! Зважте, не на трудодень, а на кожну душу в день. Це — в районі… А насправді в колгоспі «Ударник» ось що було: після уходу німців лишилося 40 пар коней, понад 100 корів, понад 10 пар волів, 2 кінні жниварки, 3 трав'яні косилки і весь дрібний реманент. Не брали німці його з собою! Не потрібний він їм. Ви його забрали і знищили, а потім брехливі акти склали і пишете: «все забрали, все зруйнували». А я заперечую і заявляю: більше вас ніхто, ніколи і нічого на Україні не руйнував! Справних робочих та верхових коней, які залишилися після уходу німців, ви забрали до Червоної Армії. Майже половину насіннєвого зерна і картоплі, понад половину поголів'я корів, волів, свиней та курей за розпорядженням районних комуністичних керманичів було здано державі на м'ясо.

У колгоспній череді для відновлення поголів'я лишилися одиниці племінної худоби, свиней, коней тощо. І обробляти колгоспні лани дійсно не стало чим. Тракторів і автівок не було. Але у колгоспі «Ударник» (як і в інших) було дещо інше… Колгоспні кріпаки були. А це головне! Більшовики мають неабиякий досвід

примусу людей працювати натомість коней і волів. Тим паче, що колгоспні кріпаки зобов'язані працювати задарма, за трудодні, щоб не бути вивезеними до «мест не столь отдаленных». Чи я щось не так кажу?

Отже, комуністи запрягли наших матерів, батьків і братів, яких не взяли на війну за станом здоров'я, неповнолітніх братів і сестер, дідусів і бабусь натомість коней і волів. Змусили їх стати тягловою силою, і ними обробляли, засівали і обсаджували колгоспні лани… «Ох как тяжело было убедить колхозницу идти в поле со своей коровой и запрягать ее в ярмо бороновать посевы», — пише один із «біленьких і пухнастих» — перший секретар Черняхівського райкому КП(б)У Я. Л. Хорохонько, — «Всего было и шума и криков и даже слёз! Но другого выхода не было» (Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність, стор. 52).

Стосовно того, що був шум, крик і сльози — з ним можна погодитися. Корова у ярмі молока не дає, а діток треба чимсь годувати. Я. Л. Хорохонько про це не думав. Проте, страх за долю родини, за її і своє життя, про що комуністи і енкаведисти щодня нагадували, змушував колгоспних кріпаків так само, як голод змушував приречених на смерть людей, працюючих на забудовах під патронатом керманичів ГУЛАГу, йти на будь-які жертви — працювати з останніх сил. Отож, біля п'яти пар слабких робочих коней та стільки ж пар волів не могли за п'ятнадцять — двадцять днів зорати понад двісті гектарів землі, яка не була засіяна озиминою і не була зораною на зяб. Дві кінні сівалки не могли забезпечити вчасний посів зернових. А районні і обласні керманичі вимагали вчасно виконати усі весняно-польові роботи. За будь-якої ціни!

Винних за зрив строків весняно-польових робіт буцигарнею і репресіями лякали. Тому наряду з робочими кіньми і волами у оранку та інші роботи, які навіть за німця виконувалися тваринною тягловою силою, впряглися колгоспні кріпаки. Вони сформували трійки із більш-менш міцних кріпаків, двоє поперемінно тягли плужок, а третій скеровував його у потрібному напрямку і на належну глибину. Їх називали орачами, як і тих, чиї плужки коні або воли тягали… Інші колгоспні кріпаки, яких називали сівачами, насипали у мішки насіння, вішали їх через плече, ставали в ряд, на відстані три-чотири метри один від одного і, беручи у жменю насіння, поволі йдучи уперед, розсівали його по полю. Посіви борорнували

інші кріпаки. Вони зробили собі лямки через плече, впряглися у борони і тягали їх слідом за сівачами, дещо занурюючи насіння в землю і затримуючи у ній вологу. Майже всі колгоспні двори по черзі (до десяти в день) приводили своїх корівок, впрягали їх у борони, лущильники, плуги і виконували сталінський план посіву… Тому, майже кожна четверта корова невдовзі загинула і дітки колгоспних кріпаків лишилися не тільки без хліба, а й без молока.

Дві-три пари коней і стільки ж волів також тягали плужки. Вони орали землю під городину. Тягли плужки, а слідом за ними йшли кріпаки і у борозну підкидали порізану картоплю, щоб паростком догори. Ще дві пари коней тягали кінні зернові сівалки, а лущильник — воли тягали. Насіннєвий матеріал брали одразу, їдучи в поле. Гній вивозили лише під картоплю і городину, скидали у невеликі купи і розкидали по лану перед оранкою, щоб не пересихав. Частину посівів ячменю, ярої пшениці, гороху, гречки і льону прикопували вилами. На лани ставали дорослі і діти, яким було за вісім років. Зокрема, діти залучалися до посадки картоплі. Вони вслід за другою скибою підкидали у борозду картоплю, порізану на дві — чотири частини. Картоплина так розрізалася, щоб у кожній дольці був паросток. Долька клалася у борозду доверху пагонцем, а наступною скибою орач присипав її. Росаду помідор і капусти, скажімо, садили у добре прогріту землю, у другий половині дня. Лунки відразу заливали привезеною у дерев'яних бочках водою, з відер, квартою. Цю роботу також допомагали виконувати діти колгоспних кріпаків. Одним словом, дітям війни тяжка дісталась доля…

Тепер страшно збагнути, яких неймовірних зусиль треба було прикласти колгоспним кріпакам, щоб вчасно обробити колгоспні лани, засіяти та обсадити їх. Але раб є раб! Під нагайкою, під страхом втрати власного життя і життя своєї родини — він здатний на неймовірне, гори може звернути… Свої власні присадибні земельні ділянки працездатні колгоспні кріпаки могли обробляти лише до початку і після закінчення робочого дня у колгоспі. А щоб не допустити пересихання ґрунту, родини намагалися як можна скоріше обробити, обсіяти і обсадити свої городи. Отож, вставали до сходу сонця і лягали затемно, і так щодня, до повного виснаження. Родини, що мали неповнолітніх діток (до 16-річного віку), змушені були використовувати їх на тяжких домашніх городніх роботах. Адже

тільки урожай з присадибної земельної ділянки давав надію на виживання у майбутньому. Надії на отримання гідної оплати трудоднів у колгоспних кріпаків не було. У пам'яті був лише один, 1940 рік, коли колгосп «Ударник» видав на трудодень по 3 кіло збіжжя. Тому люди зневірилися і не сподівалися на отримання гідної оплати своєї праці, тим паче — під час війни.

Нашій родині не менш тяжко було справлятися зі своїми весняно-польовими роботами, ніж іншим родинам, але ми вчасно обробили, обсіяли і обсадили свій город. Навіть городину вчасно посадили. Ми не тягали на собі борони чи плужок. По-перше. У нас їх не було. А по-друге, тато восени 1943 року розкидав гній майже по всьому городу (що біля хати) і приорав його. І тепер нашими засобами виробництва були заступ, вила, тяпка та ручні граблі. Бо земля була пухка… Земельну ділянку розміром 0,20 гектара правління колгоспу виділило нам аж у травні 1944 року. За півтора кілометра від хати. Біля садиби Тимоша Білецького, що мешкав у першій хаті від колгоспу «Ударник». Цю земельну ділянку ми обробили і засіяли дещо пізніше. Просо і гречку на ній посіяли. Майже таким же чином усі колгоспні кріпаки обробляли колгоспні лани і власні присадибні земельні ділянки протягом трьох-чотирьох років після того, як нас звільнили від німецького і одягли на нас совєцьке ярмо. Ми позбулися нацистсько-фашистської неволі, а потрапили у ще страшнішу — комуно-фашистську. Така була доля наших предків і їхніх діток — дітей війни.

А якою пропагандистською туфтою годували нас комуністи, яскраво свідчать «спогади» колишнього заступника голови Черняхівської районної Ради депутатів трудящихся М. Коваля (Історія Черняхівщини: етапи становленя і сучасність, стор. 547–559). Слово «спогади» я взяв у лапки тому, що «наш біленький і пухнастий» — член редколегії «Історії Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» «згадує» події, у яких він участі не приймав, свідком не був. Його тоді на світі ще не було! Але, комуністам нахабства не позичати! Своїх бандитських вчинків вони ніколи не соромилися. От один із них і доводить це. Наче свідок чи учасник подій дев'яносторічної давнини, «згадує» тяжке міжнародне становище Країни Рад (появі якої і дідько був не рад, крім більшовиків), економічну та дипломатичну боротьбу, організацію змов і заколотів, шпигунства, диверсій тощо. Та про це ми добре знаємо з Короткого

Курсу історії ВКП(б), пане-товаришу. А ось як це в дійсності було, як ті події насправді відбилися на тодішньому житті мешканців Черняхівщини — ми не проти від вас почути. А ви загальними висловами, які ми сімдесят років чули від комуністів, свій витвір завантажили…

Ви, шановний Марко, змальовуєте край тяжке внутрішнє становище країни. У занепаді народного господарства «когось» звинувачуєте, а не банду більшовицьких кримінальних злочинців на чолі з німецьким шпигуном, зрадником Росії Леніним, вчинивших державний переворот, розв'язавших червоний терор і братовбивчу громадянську війну. І брешете, і брешете… …Буцімто під час громадянської війни селяни «свідомо здавали продрозвертці всі лишки хліба». …невдоволення проявили лише після закінчення війни. Не згадуєте, що вся Україна і Росія була охоплена селянськими бунтами, а більшовики їх нещадно придушували. Мовчите про те, як війська ОГПУ і Червоної армії, де здебільшого служили найманці-чужоземці, огнем і мечем бунтівними селами пройшлись… Села спалили, а жителів винищили. Забули? То погляньте на фото № 137, 163, 164 і згадайте. Навіть дітей не пошкодували… Зокрема, чому б не сповістити черняхівцям, що у «прославленій» під час братовбивчої громадянської війни Чапаєвській дивізії служило понад 300 вояків-найманців, тобто, вихідців із різних країн світу. А 222 полк взагалі складався із найманців. Отже, весь особистий склад дивізії — росіяни і вихідці інших країн. Тоді чому вони влітку 1920 року опинилися у Києві? Український народ їх сюди не запрошував! (Н. М. Хлебніков, П. С. Євлампієв, Я. А. Володіхін, Легендарна Чапаївська, Москва, 1975, стор. 284–425). Хіба вони не окупанти? Невже брати?

Чому запроданець оминув беззаперечний факт, що небачена жорстокість придушення селянських бунтів не зменшувала кількість невдоволених. Що бунти виникали у інших регіонах, що почалися робітничі страйки, що над більшовицьким пануванням нависла смертельна загроза і тому вони зробили крок назад — оголосили так звану нову економічну політику (НЕП). Дали селянам можливість, після сплати встановленого продовольчого податку, вільно, на свій розсуд, розпоряджатися виробленою продукцією. Дозволили «здавати землю в оренду, застосовувати найману працю, …брати в оренду у держави або відкривати дрібні промислові

підприємства» тощо. У його «спогадах» щодо НЕПу є крапля правди. Але бреше він, що НЕП був розрахований «на витіснення та ліквідацію капіталістичних елементів, …на створення фундаменту соціалістичної економіки, на перемогу соціалізму». Навпаки. З більшовицькими постулатами НЕП нічого спільного не мав. Перехід до НЕПу — це відновлення капіталістичних відносин на селі. НЕП ніяк не сприяв розвитку соціалістичних відносин на селі, він їм перешкоджав. Тому більшовики розпочали запекле цькування здібних і підприємливих господарів, оголосили їх куркулями — ворожим класом. Розкуркулили, а точніше, пограбували і знищили як клас. У селян відібрали землю. У заможних — відібрали все. Багатьох позбавили життя. З отрубів і хуторів селян до села зігнали… Та про це комуніст М. Коваль мовчить. А пише (з Короткого курсу ВКП(б), що «сільське господарство — переважно на приватній, роздробленій власності, …вичерпало свої можливості дальшого піднесення продуктивності праці». Тому XV з'їзд ВКП(б) в грудні 1927 року проголосив курс на колективізацію сільського господарства. «Тепер, — як далі пише затятий комуніст-пенсіонер М. Коваль, явно співчуваючи комуністам 20-30-х років минулого століття, — треба було подолати вікові звички дрібного власника, змінити його психологію, переконати селянина в перевагах явної (колективної) форми господарювання. Але нелегко було малоосвіченому селянинові одразу покінчити з віковою традицією приватної власності і передати в суспільне користування свій наділ землі, свою робочу худобу, свій реманент. Тому доводилося органам виконавчої влади, активістам і пропагандистам із середовища комуністів, комсомольців та людям із передовими поглядами на суспільне життя терпляче роз'яснювати селянам, що врятувати їх від злиднів, неврожаїв, куркульської кабали може тільки колгоспний лад». Я не випадково використав цю цитату без скорочень. Бо вона дуже яскраво показує безсоромну брехню цього запроданця. А саме. Слідкуйте…

Згідно цитати М. Коваля, селянин був малоосвічений. А хіба чиновники в органах виконавчої влади, активісти, пропагандисти, комсомольці і ваші «люди з передовими поглядами на суспільне життя» та ініціатори створення колективних господарств були освіченими? Де ж ви їх взяли? Адже комуністи, їхні поплічники і посіпаки під час колективізації репресували усіх більш-менш

освічених і розумних селян. Знищили їх. А керували органами виконавчої влади здебільшого малоосвічені, або зовсім неосвічені і невиховані люди. Найчастіше на керівних посадах органів влади знизу і до верху були кримінальні злочинці, люмпени-ледацюги і інші, схильні до вживання алкоголю та скоєння кримінальних злочинів особи. Вони аж ніяк не користувалися повагою сільської громади. Вони не тільки неосвіченими або малоосвіченими були, а саме страшне — невихованими були. Тому вся ця гидь і потрапила до груп потрошителів, «червоної» або «чорної мітли» і знущалася над односельцями, відбирала в них останні харчі, прирекла їх на голодну смерть…

А чому ж комуніст М. Коваль не розкриває самої страшної і кривавої події минулого століття — голодомору 1932–1933 років? Чому не присвятив кілька строк голодомору у рідному селі В. Горбаша? Адже за офіційними даними на території В. Горбашівської сільради (включаючи село М. Горбаша) у 1932–1933 роках від голоду померла 291 людина, понад 1/3 мешканців цих сіл (там же, стор. 174–175, 179). Натомість пише, що тема голодомору 1932–1933 року розкрита в окремому розділі і він у своїх «спогадах свідомо хотів би її не розкривати». І це пише колишній вчитель, якому сам Бог велів нести діткам правду! Дочекався, поки свідки тих подій вимруть. А тепер бреше, а у деяких питаннях відмовчується…

5. НАДІЙНА ТЯГЛОВА СИЛА — КОЛГОСПНІ КРІПАКИ

Колгоспні кріпаки весь рік роботою забезпечені. Перепочинку у селян немає. Після весняної посівної компанії, як тільки прогрілася земля — почали висаджувати розсаду капусти, помідор, сіяти огірки. Воду для поливу носили відрами і поливали з кварти. Збивали (сапали) посіви моркви, цибулі, часнику, буряків, кукурудзи, соняшника тощо. Просапували усе, що було посіяне або висаджене широким міжряддям (майже як на фото середини 50-х років минулого століття № 147). Будь-яких культиваторів для міжрядного обробітку не було. Хміль підгортали спеціальними сапками. Картоплю підгортали кінними або ручними плужками-окучниками, підправляли підгортання звичайними сапками… Для прополки льону від бур’янів здебільшого залучали діток. На плантації хмелю працювала спеціалізована бригада, яка обрізала і підрізала

хміль, обсапувала ряди, натягувала дріт тощо. Мені до цього часу здається, що на хмельниці була найтяжча і найвідповідальніша у колгоспі праця. Навіть не можу порівняти її з тіпанням льону на тіпалці. Коли на посівах з'явилися бур'яни, за кожним колгоспним кріпаком, незалежно де він працював, закріпляли два-три гектари і наказували прополоти за кілька днів. Вирване зілля виносили за межі лану, розстилали, а коли воно прив'яло — пакували у мішки, несли додому і знову стелили. На зиму для домашньої живності сушили. До речі, щодня, де б ми не працювали, рвали траву чи бур'яни і у мішках несли додому. Сочні свіжі корма наша корівка і кролики дуже полюбляли.

У той же час, у колгоспах працювали ферми, де утримувалися кури, телята, свині, корови, коні тощо. А шановні «біленькі й пухнасті» запевняють нас, що німець усю живність поцупив. Та ні! Не брешіть! Схаменіться! Та «кобила з одним оком», про яку народ Леніну доповідав, залишилася. Німець її не знищив. Він на повернення сподівався. А тому не все забрав і не все знищив… На таке здатні були лише комуністи, які, відступаючи у 1941-му, нищили все підряд. Щоб ворогу не дісталося. А те, що на цій території вони залишають беззахисним свій, так званий совєцький народ, їх не хвилювало. Адже, Сам вождь наказав нищити все! А він краще знає, що вірно, а що невірно! Отже, «любі і кохані», як бачите, залишилася після уходу німця у нашому колгоспі живність, а ми повинні були створити їй належні умови і утримувати її належним чином, щоб череду збільшити. А ви, тільки вступили до села, понад половину череди у той чи інший спосіб знищили… А кажете, що це німці…

…Влітку 1944-го у нас не було з чого готувати товч для худоби і не було вівса для коней, а із пасовиська вони не завжди приходили в хлів чи стайню ситими. Тому треба було колгоспну живність забезпечувати підвозними сочними кормами, щоденно косити і підвозити у хліви і стайні траву чи конюшину. Зокрема, підгодовували корів, які після роботи у ярмі не хотіли молоко давати. А інколи те молоко з кров'ю було…

А робочих коней і волів підгодовували, щоб не забракло сили на виконання тяжких польових робіт. Як бачимо, роботи у колгоспі ні на мить не зупинялися. Такий же, а можливо, й більший перелік робіт колгоспники виконували на своїх городах. З тією лише

різницею, що роботи на городах виконувалися, здебільшого, до і після роботи у колгоспі або у вихідні дні. Не встигли, як кажуть, оглянутися, і вже треба урожай збирати. Спочатку — сінокос. А згодом — жнива.

Постала задача: чим і як вчасно зібрати вирощений урожай? Адже від початку весняних польових робіт ніякої техніки чи живої тяглової сили не додалося. Крім двох пар коней, списаних після поранення на фронті. Їх налаштовували у жатки запрягти, хоча й не були впевнені, що отримані ними поранення не стануть на заваді їхній праці. А урожай того року видався непоганий. На своїх городах урожай збирайте як хочете і коли хочете. Комуністи цим не переймалися. Вони за урожай, що на колгоспних ланах, піклуються. Вислуговуються! Відразу йдуть погрози і вимоги. Районні керманичі надсилають до кожного колгоспу свого уповноваженого, а ті щоденно, наряду з керівництвом колгоспу, звітують про хід підготовки до сінокосу, а згодом і до жнив… Підганяють, вимагають, погрожують, але нічим не допомагають… Будь-яких технічних засобів керманичі навіть не обіцяють. На запити голів колгоспів нахабно відповідають: «Вам, что, мало армии колхозников? Вам, что с немецкого или японского фронта рабсилу снять? Ничего у нас нет и не будет. Справляйтесь своими силами!». І додають: «А кто не справится — ответит! Ясно?» Куди вже ясніше? І, зрозуміло, що у голів колгоспів у подальшому запитань і вимог не виникало. Вони запевняли своїх керманичів, що усі вказівки центру виконають. І з шкіри лізли, щоб накази районних керманичів виконати… Тепер треба налякати буцигарнею, репресіями та голодом колгоспних кріпаків, у яких великі родини, діток багато і вони їх люблять…

Голови колгоспів збирають загальні збори членів колгоспу (за тим же сценарієм, що я наводив раніше). У них бере участь повноважний представник керівництва райкому партії, райвиконкому та органу НКВС. Представник «керуючої і спрямовучої» ставить завдання на сінокос і жнива, обмальовує радужні перспективи майбутнього життя. Представник райвиконкому і голова колгоспу перераховують об’єми робіт і терміни їхнього виконання. А представник НКВС оголошує колгоспній громаді, що буде кожному за те, якщо ці об’єми робіт не будуть вчасно і якісно виконані. От і все! Не потрібно довго розпатякувати з рабами. Коротко і зрозуміло, по-більшовицьки…

Зернозбиральних комбайнів немає. Колгосп має дві кінні трав'яні косарки і дві кінні жатки. Звісно, що двома трав'яними косарками колгосп не встигне вчасно скосити біля 100 гектарів сінокосу і конюшини, а тим паче двома жатками скосити понад 350 гектарів зернових культур. Та колгоспно-кріпацька система не дрімала. Усі ці роботи вона звалила на плечі колгоспних кріпаків. Кожному косарю чи женцю встановила щоденні норми-завдання. Зокрема, колгоспний кріпак повинен був скосити ручною косою за робочий день: 0,40 гектара жита або пшениці (жінці — 0,30 гектара), 0,30 гектара ячменя, 0,20 гектара проса, гороху, гречки, трави, конюшини тощо. Підбирати і в'язати жито — 0,40 гектара, вибрать льон — 0,08 гектара. Хто з теперішніх селян виконає такі норми-завдання? Вважаю, що сьогодні нелегко було б відшукати, скажімо, такого косаря, який би щодня виконував згадані норми-завдання. Їх виконати міг лише селянин-косар більшовицької доби, тобто, раб комуно-фашистського режиму! Бо він зобов'язаний був з останніх сил їх виконувати, щоб не потрапити до в'язниці або туди «де Макар телят не пасе». Іншого вибору у колгоспних кріпаків не було. І пішли убирати, косити, скошене підбирати і в'язати…

6. НІ ОДЯГТИ, НІ ВЗУТИ, І ЇСТИ НІЧОГО…

Яка ж бо доля випаде йому?
Вмре з голоду чи сяде у тюрму.

А що ж ті кріпаки їли, взували і одягали, які натомість волів плуги і борони тягали? Відповідь — однозначна: вони не одягалися і не взувалися, а ошурпувалися, як хто міг. Наявністю у родин колгоспних кріпаків харчів, тепла у їхніх оселях, забезпеченістю одягом і взуттям, ні німецька, ні совєцька влада не опікувалися. Отже, давайте поміркуємо: чи стали селяни їсти, одягатися і взуватися ліпше? З одежі і взуття дещо з'явилося, коли вояки-українці, у складі діючої Червоної армії дійшли до Німеччини та країн-сателітів і командування дозволило їм мародерствувати та надсилати додому поцуплене у народів цих країн майно і цінності. Надсилали додому все, що здавалося цінним: одежу, взуття, головні убори, жіночі прикраси, коштовності, годинники, відрізки різних тканин, хутра, господарчий та кухонний реманент, різні предмети домашнього вжитку. Одним словом «визволителі» нещадно грабували народи, «звільнені від гніту імперіалістів», а награбоване майно висилали

додому. Висилали все, що могло знадобитися у господарстві або могло бути продане за гарну ціну. Припускаю, що кількість посилок воякам не була обмежена. Такий висновок роблю з того, що дехто з односельців надсилав їх додому досить часто, доки те мародерство не було заборонено.

Обмежити «визволителям» кількість посилок або заборонити їх відправлення командування могло задовольнивши власні потреби, відправивши залізничними вагонами на адресу своїх родин награбоване майно: коштовності, твори мистецтва, автомобілі, мотоцикли тощо. А щоб вагони завантажити добром — багато треба було мародерствувати. Інакше, несправедливо було б… Вояки добували нам зірочки на погони, ордени і славу — хай помародерствують: грабуйте, скільки душа бажає і додому надсилайте. Ви ж бо — переможці! Разом воювали. Мародерствувати також разом будемо… А коли наші вагони з награбованим добром будуть відправлені на Батьківщину — оголосимо нещадну боротьбу з мародерством. Десяток-другий вояків розстріляємо за законами військового часу. За мародерство. Зробимо це прилюдно, щоб союзники дізналися. Хай знають, що ми не мародери, а армія-визволителька! І ми нещадні до мародерів. Так і вчинили…

У наслідок мародерства вояків Червоної армії на барахолках (толкучках) з'явилася маса різного майна і коштовностей. Родини, у яких були вояки, що активно мародерствували і надіслали додому багато посилок, зайве майно і коштовності понесли на барахолку. Продавати або міняти на інше. А громадяни, що мали гроші, пішли купувати. Хто не мав грошей, а мав продукти — міняли їх на одяг, взуття, головні убори тощо. Родини загиблих захисників Вітчизни нічого не мали. Вони отримали від більшовиків похоронки і 4 рублі пенсії на утримання однієї дитини або немічного батька. Родини воїнів, які не воювали на території Німеччини чи країн-сателітів, або повернулися з війни інвалідами, заліковували рани у шпиталях і медчастинах — нічого не отримали. Совєцька влада залишила їх на одинці зі своїм горем… Отже, похоронки та мізерну пенсію, призначену на утримання діток, батьків загиблих і інвалідам війни тієї страшної доби — українці пам'ятатимуть до скону. Ми і наші нащадки мають добре запам'ятати «безмежну любов» комуністів до свого народу!

Хіба можна забути втрату найдорожчих людей, призначену за них мізерну пенсію, на яку, як тоді казали, ні жити, ні вмерти

не можна, бо на поховання не вистачить? Звісно, про будь-яку соціальну справедливість за комуно-фашистського режиму мови не могло бути. Справедливість більшовики почали вбивати і глибоко закопувати за допомогою безмежної брехні і найманців-чужоземців (китайців, латишів, інших так званих інтернаціоналістів) у 1917–1920 роках, а на Україні — під Крутами і в Києві у 1918–1920 роках. Так глибоко правдоньку закопали, що ми до цього часу не спромоглися її відкопати і оживити. Навіть у незалежній Україні залишаємося бранцями більшовицьких порядків і правил. Ніяк не можемо скинути з себе це ганебне ярмо і відчути себе вільними людьми!

А тоді, у зв'язку з насиченням ринку одежею, взуттям та іншими товарами першої необхідності, появою величезної кількості грошей від їх продажу, ціни на продовольчі товари значно підвищилися. Це позбавило нашу родину можливості купувати продукти харчування. Продавати чи міняти у нас не було чого, проте їсти хотілося. Що ж робити? Як виживати?

Це була перша весна без тата, дуже важка: холодна і голодна. Відновилось більшовицьке панування, за якого життя людини нічого не варте. Запанував страх за своє життя, за життя близьких і дорогих людей. До помешкань новопільських родин вселилося не тільки розуміння свого безправного стану, а й голод та холод. Не було дров. Поглянеш на нетоплену плиту і піч, ще холодніше стає, дрижаки проймають. Тремтіли від холоду і страху. Зроблені татом запаси збіжжя, картоплі й інших продовольчих товарів закінчувалися. І не тому, що він замало засипав їх до комори, а тому, що комуно-фашистські посіпаки змусили маму повернути до колгоспу разом з коником і теличкою й ті корма, які вони з'їли більш ніж за два місяці. Ще й половину насіннєвого матеріалу до колгоспу забрали. Тому збіжжя і картопля у нас передчасно закінчувалися.

Залишалося насіннєве зерно і посадкова картопля. До насіннєвого і посадкового матеріалу ми не мали права навіть доторкнутися, бо прирекли б себе на голод не тільки у цьому, а й у наступному році. Отже, як я розповідав раніше, тільки розтанув сніг і розмерзся верхній шар землі, я і сестра Зося взяли відра, заступи і почали щоденно ходити на колгоспні картопелища викопувати мерзлу картоплю. За німецької влади ми цього не робили. Вистачало нормальних харчів. А за «рідної» совєцької влади — непомірні податки і мерзла картопля… Але невдовзі наші джерела отримання

рятівної їжі на колгоспних ланах припинили своє існування. Нам не було де «пастись»… Тепер ми доїдали ту картоплю, яку встигли принести з поля і висушити. Крім того, Зося ходила до більш забезпечених господарів і просилася на роботу за шматок хліба. Це їй не завжди вдавалося, бо погану славу мала. Люди не довіряли їй. Проте, інколи вона дуже просилася і старанно працювала. Тоді приносила додому шматок хліба і пляшку молока.

Через шістдесят вісім років потому я подумки, знову і знову повертаюсь у минуле, згадую шлях Зосі від господаря, у якого їй пощастило поїсти, заробити шматок хліба і пляшку молока та як вона спішила додому… І роблю висновок, що Зося також любила сестричку Гелю. Бо тільки переступала поріг хати, одразу ж радісно кликала до себе Гелю, наливала їй склянку молока, давала шматок хліба і наполягала, щоб та поїла. Решту заробітку залишала для всіх. Така поведінка Зосі дає мені вагомі підстави вважати, що вона заробляла харчі перш за все заради Гелі, бо щиро любила її.

…Як тільки на південному схилі канави почала зеленіти трава, ми з сестричкою Гелею рвали траву, рвали зілля на городі і на колгоспних ланах для нашої корівки, кроликів і свинки. Я навчився жати траву серпом. Тяжко було, але мабуть третину конче потрібних сочних кормів ми з Гелею приносили додому. Я жав траву, а Геля тримала мішок. Мішки утоптували з урахуванням мого росту, щоб потім не волочився по землі. Зв’язували їх до купи, один мішок перекидав через плече і несли додому. Висипали і знову йшли по траву чи зілля. І так, щонайменше, два рази до обіду і два рази після обіду. Мама і братик Ваня хвалили нас за «ударну» працю, а ми дуже пишалися, що хоч чимось допомагаємо їм у господарстві. Адже вони від темна до темна працювали у колгоспі. І там, у хвилини перепочинку, рвали траву і зілля у мішки, а в обідню перерву і ввечері несли додому, щоб нагодувати домашню живність. Особливу увагу приділяли корові, яка отелилася і почала давати молоко. Тільки тепер потреба у соковитих кормах значно збільшилася. Бичечка треба було годувати.

Свій город обробляли, зазвичай, прихапцем. Мама і брат Ваня — до роботи у колгоспі. Зося — протягом дня виконувала поставлене мамою завдання, якщо не йшла працювати до інших господарів або не пасла череду. Ми з Гелею також намагалися допомагати обробляти город. Скородили і прополювали грядки, виривали бур’яни на городі. Коли Зося, скажімо, садила під заступ кар-

топлю, кукурудзу, соняшник, коноплі, льон, тютюн, буряки і таке інше, то ми з Гелею підкидали насіння у лунки і загортали їх. Крім того, нашим з Гелею щоденним обов'язком було прибирання у хаті: підмітали долівку у хаті і сінях та подвір'я і вулицю напроти нашого городу. Щодня, кілька разів, ставали на коліна перед образами і молилися, просили Бога, щоб він повернув додому нашого татуся, сестричку Анелю і братика Льоню.

Нагадаю, що ми засівали город і садили городину першої без тата весни без проблем. Бо тато за німця вивіз на город гній, розкидав його і приорав на зиму. Озиме жито і пшеницю тато сам посіяв. А весною нам залишалося лише сіяти і садити під заступ. Ґрунт був пухким, ми граблями заскороджували посіви і цього було досить. Тобто, з весняною посівною компанією 1944 року наша родина вчасно справилась. Лишалося — засіяти чимось 0,20 гектара присадибної земельної ділянки, яку нам правління колгоспу щороку виділяло у інших місцях. Не знаю чому, але весною 1944 року нам не виділили земельну ділянку, як завжди, за Андрієм Ковальчуком, а десь за півтора кілометра від нашої хати, біля садиби Томаша Білецького. Проте, хоч і з запізненням, але ми встигли обробити і засіяти цю ділянку просом і гречкою.

Картоплю ми дещо заощадили при посадці. Різали її на дві-три, а то й більше частин, клали у лунку лише одну частину паростком доверху. Норму посіву зернових також зменшили. Проте, збіжжя і картоплі на початок червня 1944 року у нас не було. Не допомогла і знахідка мішка пшениці у березні-квітні. Проте, відтермінувала наступ скрутного для нас напівголодного часу. Їсти не було чого. Беріть торби і йдіть жебракувати усією родиною… Проте цього не трапилося. Навколо нас мешкали, здебільшого, працьовиті українці, ті що пережили голодомор 1932–1933 року і вони аж ніяк не могли допустити, щоб ми пішли жебракувати… Наші односельці під майбутній урожай дали у борг кілька відер картоплі, пару відер жита, трохи ячменю і проса. Самі не мали чого їсти, а з нами поділилися. От такі вони були, наші любі односельці-українці! А ми були вдячні їм. У жорнах мололи жито, до борошна додавали борошно з жолудів, сухого коріння пирію тощо і мама пекла хліб. Пшеницю, ячмінь і гречку пропускали через домашню крупорушку (драчку), а просо — у ступі товкли. Таким чином отримували крупу і пшоно. Щодня варили картопляну юшку з ячмінною або пшеничною крупою чи пшоном, варили так званий крупник,

намагалися дотягнути до нового врожаю. Але марно. Хіба цього вистачить на п'ять душ? Корова щоденно давала біля дванадцяти літрів молока. Тижнів зо три після того, як вона попрацювала у колгоспному ярмі, молоко у неї йшло з кров'ю. І незважаючи ні на що, ми зобов'язані були щоденно здавати державі 2–3 літри молока, а всього зобов'язані були здати 210 літрів, 250 яєць і здати шкуру із свині, коли заб'ємо, та з бичечка — якщо різати будемо. Крім того, повинні були сплатити державі 800 рублів податку.

Кури неслися погано. Їх не було чим годувати. Зерна не було. Мама три рази на день давала кожному члену родини по одній склянці молока. Решту зливала у макітру і ставила до комори. І так щодня. Потім збирала сметану. У маслобійці збивала її на масло. Кисле молоко топила і відчавлювала сир. Збирала яйця, якщо лишалися після здачі державі. На сироватці варила пшоняну кашу. Маслянку розливала кожному у склянки, натомість молока. Давала по маленькій краюшці хліба і це, наприклад, було для нас вечерею. Майже кожної п'ятниці або суботнього вечора (напередодні вихідного дня у колгоспі), мама рвала на городі пір'я зеленої цибулі, проривала сіянку цибулі і часник, моркву і червоний буряк, салат і окроп. Зв'язувала у пучки. Все це, а також яйця, масло, сир і сметану складала у коробку (з лику сплетену) і вдосвіта вирушала до Житомира, на базар, щоб уторгувати якусь копійку і сплатити податок.

Йшла війна. Усіх справних коней з колгоспу забрали, мобілізували на війну. Більшість волів забрали на м'ясо для армії, а тому колгоспники дуже рідко виписували підводи для поїздки на базар. Крім того, підвода недешево коштувала, а грошей — не було. У такому нужденному, я сказав би, жебрацькому стані опинилися майже всі родини фронтовиків і удовиць села Новопіль. Майже 400 їх було… А тепер уявіть собі, що кожна родина фронтовика мала від трьох до шести маленьких діток. Віком від 1 до 16 років. Це дітки, що народилися у 1928–1944 роках. Більшість з них народилося після голодомору 1932–1933 років. Їхня кількість у селі Новопіль сягала, щонайменше, двох тисяч.

Удовам і жінкам фронтовиків дуже тяжко було виховувати своїх діток, годувати, одягати і взувати їх. Добре, що літом взуття не треба було. З ранньої весни і до пізньої осені босими ногами ходили… От і вішали наші мами величезні коробки (з лику плетені) на спину. У руки завантажені відра чи корзини брали і несли на ба-

зар. Інколи їм дітки допомагали, якщо досягли хоча б восьми років. Мою маму на базар майже завжди супроводжувала донька Зося. Допомагала нести тяжку ношу. Особливо тоді, коли поспіли вишні і мама носила їх на базар. Я просився у помічники, та мама мене не брала. Малий ще… Казала: «Тоді ще й тебе прийдеться нести на собі. У мене сили не вистачить». Всі сміялися, а я плакав. Дуже вже хотілося до міста потрапити, на ринок, трамвай і залізничний потяг хотів побачити. Та мама не брала… Зоська з мене глузувала. Лише Геля розуміла мене. Вона завжди заспокоювала і казала: «Владику! Не переймайся. Підростемо і самі, без Зосі, будемо ходити на базар, разом з мамою».

Так жила більшість родин села Новопіль після «визволення» з-під німецької окупації. Проте, коли колоски жита лише наполовину налилися, у нас не стало збіжжя. Не було більш у кого в борг взяти. Хліба зовсім не стало. Ваня інколи в кишенях приносив з колгоспу жито, пшеницю чи ячмінь. Інколи — овес. Збирали все це до купи, прокручували в жорнах і з отриманого «борошна» мама пекла паляниці. Все-таки було з чим молоко пити.

Якось вночі Зося і її однолітки взяли мішки і ножі, залізли на колгоспний житній лан. Майже на середину пробралися. Кожний нарізав не менше двох відер колосків. Нарізані колоски Зося принесла додому і сховала. Мамі, звісно, про цю крадіжку не розповіла. А коли мама пішла на роботу, то вона витягла кілька порожніх мішків, розстелила їх на горищі і висипала на них колоски. Розгорнула тонким шаром, зробила гарний протяг повітря. Частенько заскакувала на горище, перегортала колоски, старанно сушила їх. Робила все таємно від мене і Гелі. Щоб ми не бачили. Кудись посилала нас щось зробити, а коли ми уходили — лізла на горище і перемішувала колоски. Дня за два чи три Зося таємно від нас залізла на горище і перетерла всі колоски. Зерна було повне велике відро. Але воно було щупленьким, не зовсім сухим. Тоді Зося занесла його на причілок і прямо неба розстелила на мішках. А щоб голодні кури не склювали його, наказала нам охороняти. Щоб ні на хвилину від жита не відходили і нікому про нього не казали. Ми належним чином виконали її наказ. Крім того, постійно перегортали зерно, щоб ліпше сохло. Дуже хліба хотілося…

У обід прийшла мама. Зося сказала, що їй треба до подруги, а сама підмінила нас на обід, наказавши мовчати. Щоб мамі про зерно не сказали ні слова. Мама видоїла корову. Налила всім по склянці

молока. Кожному дала невеличкий шматок паляниці і побігла на роботу, наказавши вчасно здати корову до череди. Як тільки мама пішла, ми помогли Зосі зібрати зерно у відро. Його було понад 3/4 великого відра. Зося віднесла його до жорен і ми, можна сказати, всі разом почали крутити жорна. Зося засипала жито в жорна і слідкувала, щоб воно рівномірно поступало в них. Те, що виходило з жорен, не було схоже на житнє борошно, а на грубі висівки. Але Зося не здавалася. Взяла решето і пересіяла. Висівки знову перемололи у жорнах і знову пересіяли. І так кілька разів. Зосі знову не сподобалося. Тоді вона взяла сито і через нього просіяла наше борошно. Висівки знову прокрутили. І так кілька разів. Поки кількість висівок, що не проходила у ситечко, не зменшилася до двох склянок. Зося змішала висівки з борошном і засміялася: «У нас вийшло! Ввечері мама замісить тісто, а завтра у нас буде хліб!», — сказала вона.

І тут Геля нагадала: «Зося! А що ти мамі скажеш? Звідки це борошно?» Тут Зося замислилася. Знала, що буде бита. Подумавши сказала: «Скажу, що ми хліба хочемо. Хай б'є! Буду знати, що є за що!». Ми чомусь повеселішали. А Геля сказала: «Владику! Це буде несправедливо. Зося для всіх старалася. Не для себе одної. Скажемо мамі, що ми втрьох зрізали колоски і все втрьох робили. Хай усіх нас б'є!». Я відразу погодився, а Зося заперечила. Вона сказала: «Мама не повірить і битиме мене. То хай б'є! Зате хліба наїмося!» Ми знову засміялися і пішли виконувати доручену нам роботу та чекати, що буде ввечері…

Мама прийшла з роботи одна. Ваня десь затримався. Вона видоїла корову, процідила молоко, налила нам по склянці, насипала крупнику, кожному поклала невеличкий шматок паляниці і запросила до столу, сказавши, що Вані дасть їсти тоді, як він прийде. Ми мовчки повечеряли. Зося перша встала із-за столу. Подякувала Богу за вечерю і вийшла в коридор. Мама ще вечеряла, коли вона занесла відро з борошном. Мама спитала: «Звідки борошно?». Зося відповіла прямо: «Я вночі з хлопцями пішла на колгоспний лан, нарізала житніх колосків, висушила, перетерла, перевіяла, висушила зерно і змолола у жорнах. А тепер — бийте мене! Робіть зі мною, що хочете, але знайте, що я не каюсь, що так вчинила! Вони більше крадуть! А я хліба хочу!»

Завжди, коли мама хотіла бити Зосю, то вона втікала. Цього разу вона стала посеред кімнати. Під пучком різок, що висів на сво-

локу, за цвяхом, і не зрушила з місця. Повторила: «Бийте, мамо! Я готова! Навіть сердитися на вас не буду!» У цей момент ми немов ошпарені вискочили із-за столу і стали перед Зосею, наче захищаючи. Мама мовчки встала. Поглянула на нас здивованим поглядом і голосно сказала: «Ти хоч розумієш, що ти накоїла? Тобі дванадцять років. Тебе посадять до в'язниці. Років на п'ять, не менше. Що ти наробила? Не тебе, так твоїх друзів-одноліток можуть спіймати. І всіх посадять! Розумієш?» Мене здивувало, що вона не кричала, не схопила різки і не стала нас лупцювати. Щось дивне і незвичне було у її поведінці. Незнайоме нам. Врешті вона відвернулася від нас до вікна і заплакала. Ми стояли у нерухомості. Я відчував, що Геля ось-ось побіжить до неї пожаліти, але не встигла. Мама повернулася і сказала: «Донечко! Господом Богом молю і заклинаю тебе, не роби цього більше! Радься зі мною! Обіцяй!». Зося пообіцяла, що більше не буде красти колосків…

Більш ніхто і ні про що того вечора не розмовляв. Мама мовчки замісила тісто. Закваска у неї була. А ми, не дочекавшись Вані, полягали спати. Вранці прокинулись і відчули приємний запах хліба. Ні мами, ні Зосі, ні Вані у хаті не було. Мабуть, ми довго спали. На столі лежало дві краюшки свіжого хліба і стояло дві склянки молока…

Десь через тиждень-півтора мама сказала Зосі: «Доню! Я не встигла вторгувати грошей на борошно. Хліб скінчується. Не лізь у шкоду. Візьми відерце, акуратно зайди у наше жито і там, на горбочку, наріж відро відбірних колосків. Постели їх, хай висохнуть. Одним словом, зроби так, як ти тоді робила…». Вона сказала це під кінець обіду і відразу, навіть не зирнувши на нас, пішла на роботу. Про що мама думала, наказавши зрізати недозрілі колоски жита, не відомо. Але, добре пам'ятаю, що Зося зрізала колоски на власному городі два рази. Потім почалися жнива…

7. ЗГАДКА ПРО ЗБІР ПЕРШОГО УРОЖАЮ І ЖИТТЯ ДІТЕЙ ВІЙНИ…

Вважаю, що нащадкам колгоспних кріпаків цікаво буде знати, як відновлена совєцька влада організовувала збір урожаю у далекому 1944 році і де вона брала необхідні для цього засоби. До того ви маєте знати, що трави чи будь-яку зелену масу на силос тоді не скошували, а тільки на сіно. Трави на сіно починали косити раніше

зернових культури. Десятки косарів з ручними косами щоденно скошували кілька гектарів лугової трави або конюшини. Крім того, у колгоспі «Ударник» було дві трав'яні кінські косарки. Для них у корінь підібрали кращих коней, а на ведучого коня посадили хлопчика-погонича, бо ведучі коні були набагато слабкіші. Дорослого чоловіка вони не витримають носити на собі весь робочий день. Косар сидів на косарці, поганяв корінних коней. Слідкував, щоб коса не наскочила на якийсь твердий предмет і не зламалася. Завданням хлопчика-погонича під час косовиці — уважно стежити, щоб упряжка не відходила від покосу вбік, не залишала огріхів і захоплювала траву чи конюшину на ширину всієї коси. Він уважно стежив за територією покосу, щоб дріт, каменюка чи будь-який твердий предмет не потрапив до ножа косарки, щоб сегменти не позривало. Зранку, поки не спала роса, на коні їздити було терпимо. Під обід ставало дуже спекотно. Стривожені мухи і комарі набридали і не ставало сили з ними боротися, але косар і погонич мали терпіти! Така у них робота…

Скошена у валки трава чи конюшина кілька днів сохла, потім валки перевертали, давали висохнути і після цього сухе сіно жінки-колгоспниці згрібали ручними граблями у великі валки. Якщо були вільні коні, то їх запрягали у кінні граблі (у нас було двоє кінних граблів) і покоси згрібали у валки, які брали на вила, зносили і складали у копиці. Згодом копиці сухого сіна завантажували на гарби і звозили до клуні чи складали у скирту, прямо на лану. Конюшину перевертали надвечір, щоб листочки не осипалися. Здебільшого її намагалися відвезти до клуні або сховати на горище конюшні чи корівника. А якщо конюшина не вміщалася у наявних будівлях — складали у скирту прямо неба.

Скиртувальники, щоб запобігти затіканню дощової або талої води під скирту сіна, вибирали дещо підвищені місця, пагорби. А щоб вони не затікали зверху, оскільки стояли прямо неба, то від скиртувальників вимагалася неабияка майстерність. Перш за все вони піклувалися тим, щоб середина скирти була добре утоптана і поступово піднімалася над краями все вище і вище. Щоб мала середину на півтора-два метри вище і полого сходила до країв. Інколи, щоб запобігти руйнуванню скирти вітрами, посередині, вздовж скирти клали жертки. До цих жерток (тичок) дротом або ликою прив'язували невеликі (дво- чи триметрові) жердини і, наче ребра

від хребету, спускали на краї. Чим вищий і гостріший був хребет скирти, чим краще вона була утоптана, тим краще зберігалося сіно в ній. Кожну скирту оборювали і обкопували канавами заданого напрямку стікання води.

Перший сінокос після відновлення комуно-фашизму можна вважати репетицією перед жнивами. Ледве закінчили косовицю трав і конюшини — жито поспіло, а за ним — ячмінь. Одні колгоспники продовжували вантажити сіно на гарби, звозити і складати його у скирти, до клуні, на горища тощо. А інші відклепали коси, намантачили їх, обкосили лани зернових для кінних жаток, стали в ряд один за одним і почали косити жито, потім — ячмінь, пшеницю тощо… На другий чи третій день після покосу, якщо валки достатньо висохли, жінки-підбиральниці брали цурки, ставали на валки, скручували міцні перевесла і в'язали снопи. Інші колгоспники і підлітки зносили їх і складали у копиці. Мені здається, що назва «копиця» пішла від одиниці виміру, яка тоді застосовувалася: копа, тобто, шістдесят. Колгоспник, що складав снопи у копиці, намагався вмістити в неї саме шістдесят снопів. Кожна господиня, наприклад, запрошуючи у гості, хвалилася своїм подругам, що на Великдень копу крашанок пофарбувала, ще й додавала, що півкопи писанок має тощо.

Не всі уміли складати снопи у копиці. Адже, їх треба було так покласти, щоб на випадок дощу збіжжя не затекло і не проросло в копиці, щоб дощова вода по ньому хутко стікала. Тож невміючих — навчали цій майстерності. Інколи, якщо було мало бур'янів і солома зернової культури була достатньо сухою, жінки услід за косарями чи жаткою в'язали снопи і відразу складали у копиці. Вони викладалися у формі хреста. Три-чотири найкоротших снопи клали на горбочок, щоб центр майбутньої копиці був дещо вищим. На них хрест-навхрест клали по два снопи колосками всередину і так до необхідної висоти копиці. А вони були не нижче 1,5 метрів. На завершення брали найбільший, міцно зв'язаний сніп. Колосся розводили у різні боки і ставили на копицю цурпалками догори. Складання копиці завершено! Стікання дощової води поза збіжжям, що у копиці, забезпечене! Потім збіжжя, що складене у копиці, звозили гарбами і скиртували, частіше за все, на тому лану, де його скосили. За сухої погоди, до скирти підтягували молотарку, яка приводилася в дію трактором (типу «Фарзон») і починали молотити…

Зауважу, що за законами «кепського» царя Миколки на Першу Світову війну останнього чоловіка з родини до армії не забирали. Не залишали родину без годувальника. А наша, «добра робітничо-селянська» влада була іншої думки щодо цього. Вона всіх забирала… Під осінь 1944 року брата Ваню призвали до Червоної Армії. На сім років забрили. Відтепер у нашій родині лишилося чотири душі: мама і троє неповнолітніх дітей. Найстаршій дитині — 12 років, а найменшій — 4 роки виповнилося. Мама щодня ходила до колгоспу на різні роботи. На домашньому господарстві головною залишалася сестра Зося. Вона приглядала за нами і поралася по господарству, а ми, як могли, допомагали їй. Мій хрещений батько Яків Цимбалюк і його син Федір були на фронті. З його дружиною Надією Герасимівною мешкала донька Тетяна, 1928 року народження. А її мама, Ярина Павлівна Мілінчук, 1874 року народження, мешкала окремо. У своїй хатинці, що стояла напроти хати Олександра Гончарука. Уся родина була дуже привітна, гарно ставилася до нас.

За дві хати від хати хрещеного батька мешкала моя хрещена мама Антоніна Біляченко, рідна татова сестра. З нею жила донька Маруся, 1930 року народження. Старша донька Надя весною 1942 року була вивезена до Німеччини. На той час її доля, як і інших бранців, не була відома. Ми з Гелею частенько бігали до хрещеної мами Антоніни та до дружини хрещеного батька Якова — тітки Наді. З Володею Радчуком нерідко до його бабусі Ярини Мілінчук бігали. У кого б ми не були — усі нас ласкаво приймали, розпитували про наших батьків, Анелю і Льоню. Чи часто від них листи надходять і що вони пишуть. Ми їм розповідали, що знали. І нагадували про те, що з того часу, як до села увійшла Червона армія, від Анелі і Льоні не було жодного листа.

Особливо гостинно і радісно зустрічала нас хрещена мама Антоніна. Вона дуже ніжно і ласкаво ставилася до нас, завжди нас пригощала. Тільки добре нагодувавши, вона відпускала нас додому. Розпитувала за тата і казала нам, що від її доньки Наді також немає листів. Як би не було сумно від згадки про наших любих тата, сестричок і брата — ми поверталися від них додому замріяними. Вони наче навмисне навіювали нам надію… Тепло їхніх сердець зігрівало нас, дітей війни, вселяло надію на повернення з війни наших любих татусь, братів і сестричок з німецької неволі.

…Надто боляче згадувати знущання нелюдів-енкаведистів над неозброєними новобранцями, яких вони гонили на війну через наше село. Але, заради пам'яті про них, мушу! Тим паче, у одній із колон вони гонили мого любого татуся, Івана Семеновича Адамовича… Того дня я бачив його востаннє… Тяжко згадувати про ті страшні і сумні події зими та весни 1944 року, особливо ту мить, коли нелюд-командир наказав: «Встать! Шагом марш!», а тато піднявся з холодної багнюки, якою щойно повз, і, не озирнувшись, пішов далі… Назавжди… У вічність пішов… залишивши осиротілими своїх любих діток… Про всі ті жахливі події проводів тата на війну, що сталися на моїх очах, я докладно розповів на початку цього розділу, і мені зовсім не просто згадувати про них, про найтяжчі хвилини мого дитинства. Важко згадувати жалібне голосіння і причитання сестрички Гелі та односельців, уявляти усі ті жахи і знову бачити сльози відчаю… Але мушу! Надто міцно закарбувалися у моїй дитячій пам'яті ті страшні події. І, гадаю, не випадково. Бог зберіг їх у моїй пам'яті для того, щоб я доніс їх до вашої пам'яті, до пам'яті прийдешніх поколінь. Нащадки мають знати правду! Мають знати все, що приховувала від нас комуністична влада, а тепер замовчують і приховують державні мужі, здебільшого виховані колишньою комуно-фашистською системою. До найменших подробиць пам'ятаю події того часу. Вони надто сильно вразили мене, закарбувалися у моїй дитячій пам'яті, збереглися у похилому віці, вразили звірячою жорстокістю енкаведистів і цинізмом, з яким вони на наших очах глумилися над моїм татусем та його побратимами — захисниками Вітчизни. Наголошую, знущалися над ними на очах їхніх коханих, дітей і батьків, рідних, близьких і дорогих їм людей. Глумилися над гонимими на війну немолодими людьми… Адже вік багатьох з них сягав 45-ти і більше років. Нелюди-енкаведисти на наших очах глумилися над честю і гідністю захисників Вітчизни. Вони перешкодили моєму татові і його побратимам гідно пройти на війну повз односельців, стоявших обабіч їхнього останнього шляху… Я настільки близько до серця сприйняв ті події, що досі відчуваю, наче я повзу у рідкій багнюці… Встаю з неї мокрий і брудний… Осоромлений перед народом… Не озирнувшись, не поглянувши на своїх любих діток, пішов на війну…

Гадаю, читачу зрозуміло моє болісне сприйняття тих подій. Адже, тата і його побратимів на війну проводжали не тільки рідні і

близькі, а й інші мешканці села. Всі, хто за станом здоров'я міг ходити і стояти, тримаючись за паркан. А нелюди-енкаведисти не зважили на це. Вони перед всією сільською громадою принижували їхніх коханих, батьків, синів і братів… Пам'ятаю тужний поголос і скімлення живого людського коридору, по якому енкаведисти гонили новобранців! Чую тугу голосіння дружин та коханих, батьків і діток, братів і сестер гонимих на війну захисників Вітчизни! Бачу обурених мешканців села! Відчуваю їхню люту ненависть і безсилу злобу до нелюдів-енкаведистів… З відстані пройдешнього людського життя (68-ми років) я розумію їхній стан і бажання зарадити тій страшній біді. Однак обставини були сильнішими за їхнє бажання і можливості. Ніхто з проводжаючих не в силі був запобігти тому страшному лихові…

Колони новобранців у мокрих і брудних шинелях, у черевиках з промоклими обмотками, одна за одною невпинно рухались до розподільчого фронтового штабу, залишивши нас у жалю і розпачі. …Тужили і плакали не лише мешканці нашого села. Проводжати новобранців у смертний бій, страшний і кривавий, прийшли їхні родичі із навколишніх сіл. Із Окілка, Крученця, Клітищ, Ксаверівки, Вільська, Старої Олександрівки й інших населених пунктів, що були поблизу учбових військових частин… Тужила і плакала вся Україна, якою окупанти-енкаведисти гонили колони українських чоловіків і жінок до фронтових військових штабів на розподіл… До діючої армії, …а «славні» червоні командири, здебільшого не здатні здобувати перемогу військовим мистецтвом, а тим паче малими втратами живої сили, затикали фронтові діри непідготовленими і неозброєними українськими вояками. Гонили їх у лобову атаку, під шквал смертельного вогню… На мінні поля… Натомість мінних тралів… А позаду червоноармійців червоні командири ставили загороджувальні загони внутрішніх військ НКВС. А щоб «підбадьорювали» вояків до наступу… Щоб кожний відчував за спиною добре відгодованих і одягнених, озброєних автоматами і кулеметами енкаведистів, які спонукають кожного червоноармійця, навіть без зброї, по-геройськи бігти в атаку, пам'ятаючи, що він під прицілом… Що він не може ні залягти, ні зупинитись… І вони йшли на вірну смерть… І кричали «Ура!», «За Родину!», а деякі ще й «За Сталіна!» кричали і героїчно гинули… На їхнє місце гонили свіже гарматне м'ясо…

Так було на теренах всієї України, всього Совєцького Союзу. Я описав лише один випадок проводів вояків на фронт. А такі проводи здійснювалися у нашому селі неодноразово, до того часу, поки у хаті Олександра Гончарука стояв військовий штаб і було кого призивати до армії з навколишніх сіл… Гожими до військової служби визнавали чоловіків від сімнадцятирічного до пенсійного віку… І не берегли червоні командири вояків — наших дідів, батьків, братів і сестер… Ці загинуть — інших приженуть. У нас їх багато! Як казав маршал-людожер Г. К. Жуков, якого комуністична пропаганда охрестила «народним любимцем»: «Бабы еще нарожают!» Проте, як влучно сказав письменник Віктор Суворов, щодо народної любові до Жукова, фронтовики мали іншу думку. Звичайно, не фронтовики із загородзагонів, які ордени отримували, а ті каліки, які після війни коротали життя на острові Валаам. Їх, безруких-безногих, утримували на відстані, щоб вони своїм видом паскудним столичних вокзалів не поганили. Так ті фронтовики про Жукова мали своє розуміння: появився Жуков, виходить — наступ, і залишиться живим тільки той, кому відірве руки-ноги (Віктор Суворов, Остання Республіка, Москва, АСТ, 1995, стор. 18). У наших з вами предків були червоні командири на кшталт людожера Жукова, а тому десятки мільйонів їх не повернулись додому…

Я багато замислювався над тим, чому жодна колона новобранців, яку гонили на фронт, не була озброєна? Чому новобранці йшли на фронт без зброї? Адже вони, здебільшого, місяць-два проходили «курс молодого вояка». Повинні були навчитися там користуватися зброєю. Вони прийняли військову присягу на вірність Вітчизні. Більшість з них одягла військову форму і стала, як тоді казали, маршовою частиною регулярної Червоної армії, а звичайної стрілецької зброї (гвинтівки, автомата чи нагана) не мали. У чому ж причина? Може, недостатню кількість стрілецької зброї виробляла наша промисловість? З цим я погодитись не можу. За офіційними показниками 1944 року промисловість Совєцького Союзу виробила стільки звичайної стрілецької зброї, що її вистачило б озброїти дві Червоні армії і подвійну кількість внутрішніх військ (читай: каральних, жандармських, охоронних тощо). Тоді чому комуністи не озброювали новобранців одразу, скажімо, після прийняття присяги? Що стояло на заваді? Адже у центральних і західних районах України активно діяла Українська Повстанць-

ка Армія. Гадаю, червоні командири мали передбачити «зустріч» неозброєних новобранців з вояками УПА. А вони, всупереч фактичним обставинам і логічно-можливому перебігу подій, не видали їм зброю. Чому? Що заважало озброєнню новобранців?

Ставши свідком приниження і знущання енкаведистів над новобранцями, я дійшов висновку: більшовики боялися озброювати вояків-українців стрілецькою зброєю та видавати до неї набої, бо розуміли, що вони у будь-яку мить можуть перейти до лав УПА або застосувати зброю проти своїх кривдників. Адже я саме так і вчинив би… Тому гонили їх на фронт неозброєними. А там озброювали і під пильним оком «підбадьорюючого» загону НКВС гонили в атаку… Нерідко видавали одну гвинтівку на двох чи трьох вояків… Зброю у бою добудете… І йшли наші діди, батьки і брати в смертельну атаку… І гинули… Хто тепер заперечить, що то не було заздалегідь сплановане комуністами вбивство — винищення українського народу? Адже, жорстока м’ясорубка людей працювала всю війну, і не тільки на фронті. Вона працювала на теренах всього Совєцького Союзу, який комуністи перетворили на суцільну м’ясорубку людей, на концентраційний табір заздалегідь запланованих смертей. Їх нищили на фронтах Другої Світової війни, у сталінських таборах смерті ГУЛАГу, на копальнях, заводах, фабриках і лісозаготівлях, на так званих «комсомольських забудовах» тощо…

Така страшна доля спіткала так званих совєцьких людей, поневолених комуністами. Десятки мільйонів українців загинули від рук більшовиків-душегубів та їхніх посіпак або завдяки їм… Уявіть собі фронт. На ворожі укріплення, під шквальним вогнем наступають червоноармійці — наші діди, батьки і брати. А позаду них йдуть загороджувальні загони енкаведе. Завагався наш дідусь, тато чи братик йти у лобову атаку, під шквальний вогонь ворога чи заліг — отримає кулю від «підбадьорюючого» загороджувального загону НКВС… Ззаду. У спину чи потилицю… А тому вони мали вибирати, від чиєї кулі помирати… Німецької чи совєцької… Іншого вибору у них не було. І не вважайте, що смертниками були лише штрафбатівці. Ні! Смертниками були всі червоноармійці, бо в атаку їх гнала «підбадьорююча» до наступу команда убивць-енкаведистів.

До того ж комуністи нищили народ не тільки на фронтах страшної війни, а й там де вони змушені були працювати до повного знесилення. Здебільшого це практикувалося на закритих

підприємствах військового комплексу і системи ГУЛАГ. Знесилених знищували, як відпрацьований, непотрібний у подальшому матеріал… Більшовики не припиняли винищення українців з 1918 року. Навіть гітлерівські фашисти не могли досягнути кращих показників… Але відтепер, як і до 22 червня 1941 року, народ України винищують не якісь там німці-чужинці, а комуністи (більшовики). Сталінські марксисти позбавили гітлерівських марксистів насолоди убивати українців. З 30 грудня 1943 року право принижувати, ганьбити честь і гідність, паплюжити все українське, катувати і нищити новопільців (як і інших українців) перебрав на себе озброєний до зубів загін партії комуністів — НКВС. Він не просто «перебрав на себе» цю криваву роботу. Партія делегувала йому це право, в обов'язок вмінила… Саме таке звіряче панування комуністам забезпечила Червона армія. Вона «визволила» село Новопіль і пішла «визволяти» інші села, міста і народи від німецько-фашистських загарбників. А слідом за нею йшла орда опричників-енкаведистів, комуністів і їхніх посіпак, що повилазили із схову. Усі колишні активні будівничі комуністичного раю з'явилися і заявили, що вони були у партизанах… І всі вважають себе червоними командирами-комуністами… І на звільнених територіях відновили комуно-фашистський режим, який, не соромлячись, називали «диктатурою пролетаріату». І куди б не ступила їхня нога — вони сіяли смерть і горе… Хіба на такі «радощі» життя ми сподівалися з приходом «наших»? А де вони, наші? Вони не прийшли… Прийшли якісь інші, орди чужинців, що прагнули людської крові і безжально проливали її…

8. ДОБРОБУТ РОДИН УДОВИЦЬ-КРІПАЧОК У 1944–1945-Х РОКАХ

1944-й. Перша зима, весна і літо після звільнення села Новопіль від німецько-фашистської окупації закарбувалися у моїй пам'яті як найстрашніші, найтяжчі періоди мого життя. Навіть голодовка 1947-го — ніщо у порівнянні з ними… Першої зими комуно-фашистська влада відновила репресії, приниження і знущання над мешканцями села, здійснила широкомасштабний державний рекет — хліб, насіннєвий і посадковий матеріал вилучила у новопільців. Понад 350 міцних чоловіків, у тому числі і мого тата, забрала на війну. І припинився спів на селі, зникли жарти. Влада

комуністів повернула нас у довоєнний стан, у бидло… Першої весни тата гонили через наше село на війну, і я став свідком жахливих знущань над ним та його побратимами з боку опричників комуно-фашистської влади. Свідком знущань тилової нечисті над захисниками Вітчизни. Над тими, що йшли у смертний бій! Що йшли нас з вами захищати! Саме першої радянської весни я бачив тата востаннє…

А перше літо відновленої більшовицької окупаційної влади додало нашій родині ще більше горя і труднощів. Захворіла і загинула корова, наша кормилиця, яка не тільки рятувала нас від голоду своїм молоком, а й борони та плуг на собі тягала на колгоспних ланах… Можливо, це й стало причиною її загибелі? Вона ж не сказала нам, що у неї боліло… Ми лишилися без молока. Як далі жити? Через тиждень-два захворіла дифтерією і, не отримавши належної медичної допомоги, померла люба сестричка Геля — наш ненаглядний ангелочок. Упевнений, якби був тато, то він врятував би її. Адже 1939 року, коли я захворів на менінгіт, більш тяжку і більш невиліковну хворобу, ніж дифтерія, він побіг до колгоспу, запряг найкращих коней і на ніч повіз мене до обласної лікарні. Лікар сказав, що якби тато запізнився на дванадцять годин, то мене ніхто вже не врятував би. У мене із хребта викачали гній і незабаром виписали додому. А мама нічого не зробила для порятунку Гелі. Лише покликала фельдшера із сільської амбулаторії. Та встановила діагноз «дифтерія» і натомість негайного направлення до районної чи обласної лікарні, щось уколола. Якісь пігулки дала і пішла додому. Я вимагав, благав врятувати Гелю, але мене не чули. Мати ще й стусанів мені надавала. Я плакав. Бігав до хрещеною мами Антоніни скаржитися. Але й хрещеної мами мама не дослухалася, не відвезла Гелю до лікарні. Вона заявила, що лікар (а насправді — фельдшерка) зробила все і Геля одужає. Геля не плакала, не кричала, тільки тяжко дихала… Ввечері сказала мені: «Владику! Не плач! Я не помру! Я повинна тата дочекатися!» Але до ранку її не стало… Цієї недбалості і бездіяльності мами, яка призвела до смерті сестрички Гелі, я мамі не пробачив і ніколи не пробачу. Хай і нащадки про це знають! Мама навіть за її могилкою не доглядала. Бо коли мені виповнилося вісім років, я попросив маму відвести мене на могилку Гелі, то вона навіть могилку не знайшла…

Це були жахливі удари долі! Але ними те літо не скінчилося. Незабаром я втратив надію будь-коли побачити свого татуся, побувати

у його обіймах, крутити його вуса… Наприкінці серпня 1944 року з Черняхівського военкомату прийшло страшне повідомлення: «Ваш муж Адамович Иван Семенович, уроженец с. Новополь Черняховского р-на Житомирской обл. В бою за социалистическую Родину верный воинской присяге проявив геройство и мужество был ранен и умер от ран 7 августа 1944 года, похоронен в Польше, Люблинское воеводство, Янувский уезд, с. Вулька Госцерадув, район фольварка. Настоящее извещение является документом для возбуждения ходатайства о пенсии. Черняховский райвоенком Камлев».

Страшна звістка облетіла все село. Нам співчували, але зарадити нічого не могли. Гадаю, що липень-серпень 1944 року, не тільки для мене, а й для всієї родини був найстрашнішим і найтяжчим періодом життя. Навіть дивуюсь, як таке горе можна було витримати і пережити? Траур за трауром! Одна втрата страшніша за іншу! Вони приходили, як на замовлення — одна за одною. І зарадити цьому ніхто не міг. А я, осиротілий, втративший любу сестричку Гелю і любого татуся, ховався від людей і гірко плакав… Чому Бозя не змилувався наді мною? Чому не вберіг Гелю від хвороби, а татуся — від осколків міни? Чому він забрав їх у мене? Чому позбавив нас родинної годувальниці — корови? За що Бозя так жорстоко карає нас? Відповіді не було, як і душевного спокою…

Зарюмсаного, знесиленого, з опухлими червоними від плачу очима мати клала мене спати і я, заснувши, дещо заспокоювався… Уві сні я бачив сестричку Гелю і Татуся. Вони бавилися зі мною, були до мене дуже лагідні, а я радів їхній присутності, та коли прокидався — їх не було і я знову плакав… Скільки днів я був у такому жахливому стані — не пам’ятаю. Що і коли вивело мене з депресії — не знаю. Пам’ятаю, що сестра Зося була далека від мого дитячого горя, від моїх переживань. Як почувала себе мама і який був її стан — не пам’ятаю. Вони були інші… Мама за все своє життя жодного разу не обійняла мене і не пестила. Сталося так, що вони були самі по собі, а я сам по собі. І я ще більше просив Бога, щоб він повернув мені з Німеччини сестричку Анелю і братика Льоню. Одне знаю, що ніколи і нікому, навіть ворогові, не побажаю мати таке горе!

На додаток до всього ще й братика Ваню «забрили» на сім років до Червоної армії. Останнього дорослого чоловіка з родини забрали… І я намагався як можна більше часу бути з друзями. Частіше

бігав до хрещеної мами Антоніни, до тітки Наді (дружини мого хрещеного батька Якова). Я був тоді у якомусь незрозумілому стані. Наче з хатою, у якій я і Геля народилися, де нас пестив наш тато, де мені виповнилося шість років, мене відтепер нічого не зв'язувало. До неї мене не тягнуло. Вона стала порожньою для мене. Я краще себе почував за її межами…

Перша осінь і зима відновленої більшовицької окупації ніякої радості мені не додала… І прошу зрозуміти мою непослідовність у висвітленні подій того часу. Чому я наперед торкнувся жахливих подій і прикрощів саме першого року існування відновленої комуно-фашистської влади? А тому, що бажаю, щоб ви зрозуміли стан моєї душі, у якому вона перебуває, коли я згадую ті події… Доля до нас була нещадною і жорстокою. Восени голова колгоспу запропонував поміняти нашого бичечка на колгоспну теличку і відгодувати з неї корову. Так і вчинили. Теличка була більша нашого бичечка, а тому прийшлось доплатити. Мама привела її додому. Вона була рудою, як наша Зося. Ми назвали її Мазоха…

«Результат цієї війни видно у кожному селі. В селі — тому, що там все оголеніше і уразливіше, ніж у місті, і скільки б горя не принесла нам революція, Громадянська війна і колективізація, остаточно добила село …переможна Друга Світова війна. У свій час було багато нарікань, чого не написана нова «Війна і мир». А тому і не написана, що писати прийшлося б про перемогу ціною знищення власного народа», — такий висновок зробив Олексій Варламов («Літературна газета», 18–24 червня 2003 р.).

Перенісша тяжкі втрати, позбавлена годувальниці-корови, наша родина дуже тяжко, впроголодь і у холоді переживала зиму 1944–1945 років. «Рідна» совєцька влада не тільки не допомогла запобігти нашому тяжкому станові, а й сприяла йому. Встановила своєму «коханому» народу незбагненно великі податки. Адже він — великий патріот і не повинен піклуватися за себе, за своє життя і благополуччя. Перш за все він повинен піклуватися за військову могутність держави — рушійної сили Світової революції. Для здійснення якої дуже багато коштів потрібно…

…І обклала «рідна» влада колгоспних кріпаків, задарма працюючих у її колгоспах, величезними податками на землю, на фруктові дерева, що ростуть на ній, на курочок, що бігають по ній. Все оподатковувалося. Лише повітря, яким ми дихали, поки що не-

оподаткованим було… Враховуючи високий патріотизм захисників Вітчизни, віддавших своє життя за світле майбутнє, совєцька влада їхнім діткам призначила пенсію. І сором очі їй не виїв… Проблимала… І настільки мізерну пенсію призначила за втрату годувальника, що її річного розміру не вистачало на купівлю найнеобхіднішого дитині загиблого й половини пристойного одягу і взуття до школи… А ще ж їсти треба було купити, підручники і зошити придбати тощо.

І думав, «зворушений» піклуванням влади, синок загиблого на фронті: «Хай квітне і пахне рідна Вітчизна, за яку віддав життя мій тато. А те, що їсти купити і дров придбати немає за що — якось переб'ємося! Увесь совєтський народ у скрутному стані. Розуміє він її труднощі і не вимагає ні їжі, ні дров. З лісу, до якого понад три кілометри, принесемо дрова і жолуді, щоб борошно розбавити і хліба більше напекти. Самі знайдемо вихід, адже ми не хочемо, щоб ще гірше було…»

От і мама купувала мені і Зосі поношений одяг і взуття. Щоправда, з Зосею, як з дівчиною-підлітком, були ускладнення. 1 вересня 1944 року вона повинна була йти до школи. І мама намагалася купити для неї щось більш пристойне, щоб дітки з неї не глузували. Зате зі мною нескладно було. До школи я ще не збирався, бо не доріс. До першого класу я збирався йти наступного року. А таких голодранців, як я, до першого класу багато йшло. Ніхто ні з кого глузувати не буде. Меншість, яка буде добре одягнена і взута — це діти більшовиків, їхніх поплічників і посіпак, а також діти тих вояків, які славно мародерствували на теренах завойованих країн і присилали додому посилки з награбованим добром — не будуть з нас глузувати. Злякаються визвати нашу злість, спровокувати нас… Ми ж бо розсердитися можемо… Ображати себе не дамо, а їх змусимо надовго запам'ятати, що ображати нас, безбатченків, не варто…

Мама заздалегідь готувала Зосю до школи. Вирощену на городі коноплю і льон вимочила на річці, висушила, вибила тіпалкою, спряла пряжу і сіла за ткацький верстак, що у сусідки Маринки Гонтарської був. Натягла нитки і, міняючи положення натисканнями ногами на важелі ткацького верстаку, деякий час пошпуляла шпульку вправо-вліво, наче граючись (фото № 47). Наткала стільки міцного полотна, щоб вистачило на всю родину. Вибилавипресувала, пофарбувала у синій і чорний колір (бо іншої фарби

не було). Пошила собі і Зосі спідниці, сукні, кофти, а з нефарбованого полотна — ночнушки (нічні сорочки). Мені пошила штани, сорочки, костюмчик і торбу для підручників. Це на майбутнє, як до школи у 1945-му піду. А взуття? Та ми ж його носили лише під час морозів. Тобто, з ранньої весни і до пізньої осені ходили босими. Більше півроку не потребували взуття. Чого тільки не зробиш заради могутності совєцької Батьківщини?! І босим, і голодним ходитимеш! Ми ж бо патріоти! Теплий, осінньо-зимовий одяг і взуття мама купила на барахолці. Не подумайте, що нове. На нове у нас грошей бракувало. Поношене купила. Адже держава заощаджує на нас, приклад показує. А ми що, не можемо? Ми також будемо заощаджувати і купили собі недоноски… Недоношений одяг і взуття перешили. Перелицювали, підремонтували, підігнали кожному згідно його росту, а мені і Зосі — з розрахунку на виріст, щоб кілька років могли носити.

Добре пам'ятаю, що Зосі мама купила дешевеньку, але нову хустку, сукню, поношену спідницю і пальтечко. А мені, на майбутнє, купила поношену в'язану з шерсті шапочку з кутасиком, за якого дітлахи стануть звати мене не інакше як «попок» або «Марцелінин попок». А поки що шапочку сховала на наступний рік. Одягну, як до школи піду… Зосі мама купила синій порошок для розведення чорнила, чорнильницю, олівець, ручку з пером, чотири зошити, один з яких був у косу лінійку, для каліграфії. Все це я добре запам'ятав, тому що просився до школи, а мене не взяли. Я почував себе скривдженим, проте готувався до школи на наступний рік. До всього придивлявся і запам'ятовував. 1 вересня 1944 року Зося пішла до другого класу Новопільської семирічної школи. Дещо забігаючи наперед, скажу, що і наступного року мене не хотіли брати до школи. Сказали, що восьми років не виповнилося. Малий ще. Але я так слізно просився, що директор змилувався і дозволив зарахувати мене до першого «А» класу. Я був на «сьомому небі» від радощів. І ось — щаслива хвилина настала. 1 вересня 1945 року, у полотняному чорному костюмі, з полотняною торбою через плече, підстрижений «під макітру», босоніж, худенький і засмаглий, з вигляду бідний і нещасний, а в душі гордий і щасливий від того, що став школярем, я переступив поріг першого «А» класу Новопільської семирічної школи.

Саме за таких обставин Володька Марцелінин, якого згодом прозвуть «попком», пішов до школи здобувати знання. Нелегкі це

були часи. Чорнило, яке ми розводили з порошку, чомусь хутко водяніло. Олівець і зошити були нами списані у перші два місяці. Нові купувати не було за що. Тому, здебільшого, писали на газетах та аркушах, вирваних із якихось книжок. Чорнилами слугував настій яблучок з дуба і іржавого цвяха або сік червоного буряка. Вчити уроки ми не мали часу. Треба було заробляти на хліб. Але, як казала вчителька-більшовичка Ганна Степанівна Клинчук, охоплена мрією виховати з нас павликів морозових, маємо терпіти заради щасливого майбутнього. Тільки шкода, що вона до скону так і не сказала нам, коли воно наступить… І терпіли. Доклали свої зусилля. На наше щастя — без участі згаданої Ганни Степанівни. І як наслідок, у нашому класі понад половина учнів (а у класі їх було 46) вчилися на відмінно. І жодного Павлика Морозова у нашому класі не було. І у подальшому він не з'явився, принаймні до четвертого класу. Тому, що нашою Першою вчителькою була Марія Кирилівна з Крученця — добра, чуйна, справедлива, закохана у свою справу і своїх учнів. Вихована українка, а не люмпенша, перелицьована на більшовичку.

Отже, завдячуючи Першій вчительці Марії Кирилівні з Крученця я на «відмінно» закінчив перший, другий і третій клас. А коли вона померла і на її зміну прийшла вчителька-комуняка Ганна Степанівна Клинчук, у мене появилися «четвірки», «трійки», а в шостому — «двійки», і я покинув школу… А щоб увічнити пам'ять про нашу Першу вчительку, Марію Кирилівну з Крученця, 19 квітня 2012 року її учні першого «А» класу 1945 року відвідали село Кручинець. Шукали її помешкання, де вона жила, рідних чи знайомих, тих, хто її знав, але марно. Запізнилися… Спілкуючись з найстарішими мешканцями села Кручинець з'ясували, що мешканців, які пам'ятають Марію Кирилівну, у селі немає. Ганни Іванівни Куліш із села Кручинець, яка 7 чи 8 років після війни вчителювала в селі Новопіль, та ще однієї Марії Кирилівни, яка після війни декілька років працювала в селі Новопіль фельдшером, ми вже не застали. Інших мешканців села Кручинець, що працювали у селі Новопіль після війни, ми не виявили. Державний архів відповів, що будь-яких відомостей про вчительський склад Новопільської семирічної школи за 1944–1949 роки немає. Шкільний архів — частково згорів. Відсутність будь-яких згадок про прізвище Марії Кирилівни позбавляє нас можливості розшукати додаткові відомості про неї…

А тоді, після дуже тяжкого 1944 року, наступила не менш тяжка весна 1945 року. Йде війна. Більшовицькі керманичі мріють про перетворення Другої Світової війни у Світову революцію. Усі сили кинули на війну. Ціною нічим не виправданих втрат мільйонів життів співвітчизників кваплються якомога більше країн загарбати, щоб перетворити їх у совєцькі республіки. Все — для здійснення своїх примарних ідей. У той же час у тилу, на теренах Вітчизни, яку захищають наші діди, батьки, брати і сестри — бідкаються і голодують їхні родини… Це також по-більшовицьки? Також заради щасливого майбутнього? Віддзеркаленням загального стану життя більшості новопільських родин безперечно може бути життя і матеріальний стан нашої родини, родини Домці Радчук, Густі Біляченко, Варки Бойко, Теклі Цимбалюк, Параски Шевчук, Ганни Павлюк і багатьох інших удовиць. Вони жили так, як того бажала наша «рідна» комуністична партія, У таких умовах, які нам створила комуністична партія, очолювана Сталіним, жила більшість мешканців села Новопіль, Черняхівщини і всієї України.

За 1944 рік наша родина отримала у колгоспі «Ударник» на трудодень по 150 грамів збіжжя. Колгоспним кріпакам колгоспу імені Сталіна і імені Шевченко і того не видали. Їм дали по 100 грамів на трудодень. Усі однаково бідні були… Тут доречно буде згадати, що кляті гітлерівські фашисти видавали селянам на душу 200 грамів борошна на день («Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність», стор. 46). Комуністи і їхні посіпаки були забезпечені всім необхідним і жили не так, як ми. Вони жили при комунізмі — безтурботно і щасливо. І діти їхні пристойно одягалися і взувалися, ситими були, у натоплених оселях жили, не так, як якісь там безбатченки-голодранці… Загалом, за рік наша родина мала біля 500 трудоднів. Мама — приблизно 250. Ваня за 7 чи 8 місяців біля 200 і дванадцятирічна Зося біля 50 трудоднів. Уявляєте собі, скільки ми загалом збіжжя отримали? Аж 75 кіло! Навіть у великий мішок не помістилося! На чирині висушили зароблене, у власних жорнах змололи, просіяли через крупне решето. Грис ще кілька разів перемололи. Остаточно просіяли і отримали майже 50 кіло борошна. Додали до нього 16 кіло грису та біля 15 кіло борошна з жолудів і корінців пирію (а щоб хліба більше було) і отримуємо майже 140 кіло хліба… А то за німця якісь там 200 грамів борошна на душу на день давали…

Упевнилися, які дбайливі і добрі були більшовики? Як піклувалися про родини захисників Вітчизни! На родину із 3-х душ 140 кіло хліба (щоправда з борошном із жолудів і пирію) на рік не шкодували. Їжте на здоров'я! Вони не врахували, що цих 140 кіло хліба, якщо будемо з'їдати 1,8 кіло хліба на добу (0,6 кіло на душу), нам вистачить, щонайбільше, на три місяці. А до цього хліба треба молоко, м'ясо і якісь жири… Та вони про це забули, тому що у них всього достатньо було… Але більшість народу — однаково бідні, однаково голодні і в однаково холодних оселях живуть. Як і в інших родинах, так і у нашій, весною 1945-го не стало харчів. Живемо, як всі, впроголодь, тільки трішки гірше, бо корови немає. Мама купляє в колгоспі чи у сусідів сироватку і на ній варить пшоняну або пшоняно-гарбузяну кашу. Цукру нема, купити ні за що — варимо маляс з цукрових буряків. Малясом засолоджуємо трав'яний чай чи фруктовий узвар. Приторний маляс. Зате солодкий. Адже дитячий організм солодощі потребує…

Згадали, що торік на колгоспних ланах залишилося багато картоплі, буряків, соняшника, колосків збіжжя тощо. Все це восени комуністи заборонили збирати. Діяли за принципом: «Нехай згниє, а щоб колгоспнику не дісталося!» Заборону зняли тоді, коли все перемерзло і гнити почало. А родинам, які на межі голоду перебували, відкрилася можливість добути щось їстівне. Я і Зося, разом з дітками інших бідкаючихся родин, взяли заступи, відра, мішки або торби і пішли на колгоспні лани харчі добувати. Весело було. Гурт великий, однаково голодний, кожний хоче накопати щось на вечерю… Викопані буряки також забираємо додому, для домашньої живності, вона теж їсти хоче. З викопаної мерзлої картоплі печемо картопляники (драники), а надлишки, знову ж таки, домашній живності варимо або сушимо на майбутнє. Інколи нам щастить — знаходимо чимало перемерзлих буряків, які ще не почали загнивати. З цукрових здебільшого маляс варимо. Використовуємо натомість солодощів. Решту — на корм кроликам, курям, свині і теличці віддаємо. На ланах траплялися качани кукурудзи, шляпки соняшнику, колоски жита, пшениці і навіть ячменю. У хом'ячків (у норах) відбирали зерно. Усе їстівне старанно збирали і несли додому, і раділи. Адже з кожним нашим походом на колгоспні лани початок голодування відсувався на кілька днів, а загалом — на кілька тижнів. Отже, «біленькі і пухнасті», «любі і кохані» — я ніяк не можу забути «милості» ваших попередників-комуністів, їхнього

«піклування» про нас — дітей захисників Вітчизни. Навіть хом'ячки ділилися з нами своїми запасами, а вони не ділилися. Вони нас до своєї комори не пускали…

І ми, маленькі, худенькі і голодні, йшли до більш забезпечених господарів і пропонували свої послуги: обробляти землю, а після посіву скородити граблями засіяні ділянки, висаджувати городину, полоти бур'яни, пасти худобу тощо. Звісно, не всі давали роботу семирічному хлопчині. Та коли вдавалося умовити їх і вони бачили наслідки старанної праці маленького хлопчика, то доручали йому більш складну і відповідальну роботу. Десь за тиждень у мене з'явилися, як тепер кажуть, постійні роботодавці. Коли піднялася травичка, то я випасав корів і телят. Рвав чи зжинав серпом для них траву або зілля. Виконував будь-які роботи, аби заробити краюшку хліба і пляшку молока. Здебільшого звертався до господарів, які мешкали поблизу нашої хати і знали мене.

1945 року весняну посівну компанію ми здійснювали без Вані. Поки мама була на роботі у колгоспі, ми з Зосею обробляли город, виконували завдання, яке мама ставила перед нами. Для мене, здебільшого, була задача — забезпечувати домашню живність зеленими сочними кормами і носити дрова з ближніх чагарників. Мама на власному городі працювала до і після закінчення робочого дня у колгоспі. А Зося — у вільний від занять у школі час, якщо не йшла працювати до інших господарів. Бувало, що Зося не йшла до школи і весь день працювала на городі.

На сіножаті збирали щавель та кропиву і варили борщ. Мама забілювала його щонайбільше двома курячими яйцями. На момент наливу колосків зернових у нас закінчилося борошно і збіжжя, яке можна змолоти на борошно. Почали зрізати колоски жита, сушити їх, обмолочувати. Мололи їх в жорнах і мама пекла пампушки. Виживати у ті тяжкі дні нам дуже допомогали наші роботодавці. Адже кожний господар годував нас вдома. Крім того, давав додому шматок хліба і пляшку молока, якщо у нього доїлася корова. Таким чином, я або Зося майже щодня приносили додому шматок хліба і пляшку молока. Інколи приносили булку або шматочок сала чи кілька курячих яєць. Всі наші здобутки мама ділила на всіх порівну.

Не можу нічого сказати про господарів, у яких Зося працювала, як вони відносилися до неї. Не знаю, хто був для неї кращий, а

хто гірший. А ось для мене — всі добрі були. Зокрема, найкращими були родини Томаша Білецького, Адама Поплавського, Петра Рибіцького, Олександра Гончарука, Катерини Вигівської, Антона Червінського, Стаська Хомінського. Добре і я сказав би, загадково добре, ставилася до мене родина Федора Йосипенко, нашого сусіда. Всі, у кого мені довелося працювати, ставилися до мене дуже добре, з повагою. Навіть ласкаво. Спочатку я думав, що таке ставлення я заслугував своєю старанною працею, слухняністю і чесністю. Я ніколи нічого не крав, навіть їжу не чіпав, коли вона лежала біля мене, а я був дуже голодний. Були й такі господарі, які запрошували мене до господи, пригощали, а роботи не давали. Мої мольби на них не впливали. Вони були невблаганні. Нагодувавши мене, давали додому шматок хліба чи булки, пляшку молока. Інколи — шматок сала або десяток яєць і таке інше. Усміхаючись казали: «Добре, синку! Ми тобі віримо. Ти чесний і добре працюєш. Нам сусіди про це казали, але сьогодні роботи немає. Коли буде — ми тобі її надамо!».

Згодом я зрозумів, що не я заслугував таке поважне ставлення, а мій тато. Він з того світу продовжував супроводжувати мене по життю і допомагав своєму синочку вижити. Допомагав звестися на ноги. Тата не було, а його авторитет і пам’ять про нього допомагала його сину. Спочатку я не надавав значення запитанням, які мені задавали господарі при першій зустрічі, коли я просився на роботу, як і відповідям на них. Як-то: «Синку, чий ти будеш?» або «Хто твої батьки, дитинко?». Я відповідав, що мій тато, Іван Семенович Адамович, загинув на війні, а мама працює у колгоспі. Почувши прізвище тата, вони, здебільшого, відмовляли мені у наданні роботи. Але запрошували до господи. Добре нагодувавши мене, давали гостинці додому. Коли я відмовлявся брати гостинці, посилаючись на те, що я їх не заробив і просив надати мені будь-яку роботу, щоб я довів, що вмію добре працювати, то вони, усміхаючись, казали: «А ми, синочку, не тільки віримо, що ти вмієш добре працювати, а й знаємо це. От тільки роботи для тебе сьогодні у нас немає. Відпочинь сьогодні. А у подальшому, не забувай нас, приходь. Як тільки робота буде — ми тобі її надамо!».

Звісно, я вірив їм. Через кілька днів приходив, щоб добре попрацювати. Але, вони вчиняли зі мною так же, як перший раз. Тоді я розповів своїй хрещеній мамі Антоніні і спитав: «Хрещена!

Скажіть мені, чому вони такі добрі, такі милі, а обманюють мене? Кажуть, що роботи немає, коли в городі бур'яни ростуть? Я ж їх враз вирвав би!». Хрещена піднялась. Обняла мене і сказала: «Синочку, і Поплавським, і Білецьким, і Рибіцьким, і всім людям, які добре до тебе ставляться, вдячним будь! Ніколи не забудь цього, як виростеш! Вони дійсно добрі, чудові люди. Тебе люблять тому, що ти синок їхнього друга, якого вони любили, і знали, що він любив їх. Не хочуть вони, щоб маленький синок Івана Семеновича, їхнього друга, у їхньому городі заробляв собі шматок хліба! Твій тато був дуже добрий до людей. Завжди готовий був допомогти, от вони й віддячують любов'ю до його синочка. Зрозумів?» Сказавши це, вона притиснула мене до себе і заплакала. Я вперше бачив її сльози. Мені шкода стало її і я почав умовляти її, щоб не плакала. Тоді вона хутко опанувала себе, витерла сльози і сказала: «День і ніч Бога молю, щоб ти був таким, як твій тато — мій любий братик! Поки що усі люди, де ти працював, хвалять тебе. Я дуже рада, синочку, що ти такий! Не підведи мене і надалі. Роби так, щоб я пишалася тобою, як колись твоїм татом!»

Після розмови з хрещеною я відвідав майже всіх моїх добрих і гостинних господарів. Наполегливими проханням змусив їх надати мені роботу. А отримавши — так старанно і радісно виконав її, що весь світився. А господарі, дивлячись на мене і відчувши моє безмежне задоволення, у подальшому вже не відмовляли мені у наданні роботи. Мабуть, не хотіли позбавляти мене задоволення віддячити їм старанною працею. Я ходив до них і під час жнив, і восени. Чим міг допомагав їм… До Перемоги 1945-го родина сяк-так дожила, а до нового врожаю — ледве ноги не простягнула. У виживанні нам дуже допомогла працелюбність і добрі господарі, про яких я розповів. Вони надавали мені і Зосі роботу, а ми заробляли собі шматок хліба і склянку молока. Спасибі їм велике! Хай земля їм пухом буде, а пам'ять про них — вічною! Мушу окремо згадати про особливе ставлення до мене родини нашого сусіда Федора Пилиповича Йосипенка, 1897 року народження, і його дружини, Ганни Сергіївни, 1884 року народження. Коли б я не попросився до них на роботу — вони відмовляли мені у наданні роботи і запрошували до господи. Садовили до столу. Давали ситно поїсти. Додому обов'язково давали добру краюху хліба чи булку, пляшку молока, пиріжки, млинці або налисники. Коли я казав їм, що мені соромно

їсти і брати від них такі гостинці, то бабуся гладила мене по голові і казала: «Ти ж не крадеш, чого тобі соромитися? Приходь, ми тобі завжди раді. А якщо робота буде — надамо. Не переймайся! Ще встигнеш напрацюватися, дитинко!». Я так і не зрозумів їх. Сестру Зосю вони чомусь не помічали. Чому? Адже, як на мене, то Зося у них нічого не крала і не брехала їм…

На тлі висвітлення «добробуту» нашої родини, родини колгоспної кріпачки-удови, я намагаюсь переконати читача, що у цьому висвітленні віддзеркалено життя усіх новопільських колгоспних кріпачок-удовиць і дружин фронтовиків, які ще не повернулися з війни. Зокрема, не буде зайвим дізнатися, що ж могла їсти наша родина за комуно-фашистської влади (вважаю, що вона скінчила своє існування у 1985 році, під час так званої перебудови)? Цікаве питання, чи не так? Навіть трішки смішне. Звісно, їсти могла будь-які страви. Рибні, м’ясні, м’ясо-молочні тощо. А чи була така можливість? То вже інша справа. Спробуємо розібратися. І дійсно… Як могли жити і що могли їсти мешканці соціалістичного табору? Якщо у його керманичів була одна мрія — Друга Світова війна і як наслідок — Світова революція! І тільки! Тож не будемо мріяти про ту їжу, якої немає, про недосяжне. Хіба можна їсти «все», до того ж, коли його немає? Їжі бракувало всім, а щонайбільше, нашій і всім удовиним родинам… Поки у нас була корова, родина не голодувала у повному розумінні цього страшного слова. До нашого столу потрапляли молочні продукти. А після втрати корови ми перейшли, що називається, на підніжні харчі. З приходом «наших» окупантів, поява на столі чогось, як тепер кажуть, смачного і висококалорійного була проблематичною. Стіл значно збіднів. До нього потрапляло не більше третини того, що було за німецької окупаційної влади.

Згадайте! Люмпени-ледацюги до жовтневого перевороту 1917 року мали змогу брати безвідсоткову довгострокову позику на купівлю землі, господарювати на ній і збільшувати свої статки. Та вони не хотіли працювати, не хотіли збагачуватися за рахунок власної праці… Після жовтневого перевороту вони оголосили себе бідняками (незаможниками). Об’єдналися у так звані комісії незаможних селян (КНС), маючи власні три- і чотирикімнатні житлові будинки, господарчі будівлі і певний інвентар для обробітку землі та збору урожая. Вони мали від 1 до 4 десятин землі і необмеже-

ну можливість тримати худобу, коней, овечок, кролів, курей, гусей, качок тощо. А вони оголосили себе незаможними (краще оголосили б себе ледацюгами). Тоді це відповідало політиці комуністів і підтримувалося ними. Хоча цих незаможників на селі було не більше 1,5–2 відсотка. Та комуністи вхопилися за них і всіляко прищеплювали їм ненависть до працьовитих сільських господарів. А коли комуністи відібрали власність у *всіх* селян, наплодили мільйони набагато бідніших селян, зробили всіх селян однаково бідними, то чомусь не оголосили Совєцький Союз країної незаможних селян. Що їм заважало? Це ж відповідало б дійсності. Невже примусово створені совєцькі бідняки стали багатшими ледацюг-люмпенів царату, яких так «любили» комуністи? Ні, створені комуністами родини совєцьких бідняків були набагато біднішими від люмпенів-ледацюг часів царату. Незалежно від кількості їдоків їм надали у *користування* до 0,5–0,6 гектара присадибної земельної ділянки. Вони мали право на одно- чи двокімнатну хатину і сажик. Мали право тримати одну корову, теля, свиню, кілька овечок, пару десятків курей, гусей, кролів, качок тощо. Їм заборонено було тримати волів і коней. Уявляєте різницю?

Колгоспний двір, незалежно від кількості в ньому їдоків, користується присадибною земельною ділянкою до 0,6 гектара, платить величезні податки, а члени цього колгоспного двору задарма працюють у колгоспі, за трудодні… До якої стадії злидарства їх можна віднести? Вважаю, що їхній майновий стан не може відповідати стану голоти чи сіроми часів царату. Голота чи сірома часів царату мала можливість милостиню випросити у заможних, а у совєцькому суспільстві заможних, крім комуністів і їхніх посіпак, не було. Не було у кого милостиню випросити. Останні її ніколи і нікому не надавали, бо вони були безжальні. Чому ж комуністи такі непослідовні і несправедливі? Совєцьких колгоспних кріпаків вважають багатіями, обкладають непосильними податками, як, наприклад, податком на землю, на те, що на ній росте і на те, що по ній бігає. До того ж всілякі державні побори ввели: державну позику, обов’язкове державне страхування, обов’язкову продажу державі молока, м’яса, яєць, картоплі, цибулі, часнику, буряків і таке інше. Ще й кожного року міняють перелік і кількість цих поборів у бік збільшення. Компанію так званої «добровільної» державної позики щорічно здійснюють весною. І настільки «добровільно», що

коли не позичиш державі, скажімо, 250 чи 500 рублів (суму позики визначає місцева влада), то загуло твоє майно (подушки, перини, простирадла, корова, свиня, теля тощо). «Захисники» трудового народу заберуть, реалізують і відзвітують перед керманичами про виконання плану «добровільної» державної позики! Уявляєте? Наш, так званий колгоспний двір, у якому лише одна мама працездатна і має двох неповнолітніх діток, на яких отримує по 4 рублі пенсії щомісячно — повинен щорічно здати державі 210 літрів молока, 250 яєць, 44 кіло м'яса, сплатити 800 рублів податку. Ще й «позичити любій» державі 250–500 рублів на розвиток народного господарства, здати державі шкуру з свині, якщо заколов, і з теляти, якщо різав. А як же? Червоній армії шкіряні чоботи потрібні. Багато чобіт потрібно…

Кожний господар зобов'язаний був патрати курей, качок і гусей, а пір'я здавати державі. Постриг овечок — вовну здай державі. А якщо різав, то шкуру з вовною державі здай. Приховати ніхто нічого не може. Уся живність колгоспного двору — на обліку у сільраді. Все «по-чесному!» Не купляти ж величезній армії бюрократів сировину на базарах за ринковими цінами? У селян можна на дурника отримати. Потім переробити на державних підприємствах і мати пристойне шкіряне взуття, теплі рукавички, шапки, хутра і кожушки, пухові подушки, перини тощо. Совєцький соціалізм! А для багатомільйонної армії бюрократів — комунізм. Вони вже живуть при комунізмі!

Не можу стовідсотково стверджувати, скільки збіжжя видав на тяжкий трудодень колгосп «Ударник» за 1944, 1945 та 1946 роки. Проте впевнений, що не більше 100–300 грамів, а в колгоспах імені Сталіна та імені Шевченка і того менше. Чому я такий впевнений? А тому, що запам'ятав розмову колгоспників між собою на так званому «перекурі» взимку 1946 року. Один з них казав, що на свої понад 300 трудоднів стільки збіжжя отримав, що на хліб родині його вистачить, щонайбільше, на три-чотири місяці. А його родина складалася з чотирьох душ. Отже, якщо він отримав 90 кіло збіжжя, то хліба з нього з натяжкою вистачить не більше, ніж на три місяці.

Я почав заробляти трудодні восени 1945 року на збиранні хмелю. А у 1946 році, крім того, водив коня під час окучування картоплі, полов городину і виконував інші роботи. Таким чином у 1944 році родина мала біля 450 трудоднів. У 1945 році — біля 300

і у 1946-му — до 350 трудоднів. Тепер підрахуємо наш родинний заробіток. У будь-якому випадку наша родина не могла отримати з колгоспу більше 110 кіло збіжжя. А це (якщо до борошна додати грис, борошно з жолудів і корінців пирію), щонайбільше, 186 кіло хліба, якого вистачить (якщо в суткі з'їдати 1,8 кіло) приблизно на 4 місяців. Так нам комуністи платили за каторжну працю! А ще ж треба було домашню живність годувати. Без збіжжя вона не набирає ваги, а кури яйця не несуть…

То що ж могло потрапити до нашого столу за наявності такого заробітку? Ми заздалегідь були приречені, якщо не на голод, то на систематичне недоїдання. Приречені жити, як казали, впроголодь. Молочні страви у нас були лише з березня і до серпня 1944 року, а потім з березня 1946 року. З серпня 1944 по березень 1946 року у нас корови не було. А купляти молоко не було за що. М'ясні страви протягом двох з половиною років після уходу німців мама готувала винятково на святкові дні. Як-то: Різдво, Новий Рік, Водохреща, Трійцю і Спас. І дуже рідко — у неділю. За умови, що у цей час ми не голодували… До цих свят мама щось із продуктів заощаджувала. Різала півника чи забивала кролика. Інколи сусіди віддавали борг. А якщо кололи свиню (щонайбільше живою вагою 90–120 кіло), то, перш за все, віддавали борги і давали сусідям свіжу свинину у борг, а те, що лишилося — засолювали і заощадливо використовували, розтягуючи на рік.

Ми майже два роки купляли в колгоспі або у сусідів сироватку. Мама варила на ній пшоняну або пшоняно-гарбузяну кашу. Вона мені так «сподобалася», що й досі не можу на неї дивитися. Але незважаючи на мою «величезну любов» до неї, саме пшоняно-гарбузяна каша на сироватці, борщ український, борщ капусняк, юшка або крупняк — були нашими головними, майже щоденними стравами. З початку 1944 року і до липня 1946 року мама поперемінно готувала і подавала до столу якусь з наступних страв: кашу гречану, пшоняну, пшоняно-гарбузяну, ячміневу, пшеничну, кукурудзяну, горохв'яну; юшку пшоняну або з локшини; крупник з добавкою ячмінної, пшеничної, гречаної чи горохв'яної крупи; борщ український, борщ капусняк і щавелевий; картоплю у мундирах, печену, смажену, варену цілу або товчену, картопляники (драники) із свіжої або мерзлої картоплі; молоко свіже або кисле, маслянку, сир (коли була корова); капусту свіжу, квашену, смаже-

ну, салати з неї; помідори свіжі, салати з них, квашені помідори; огірки свіжі, салати з них, соляні (квашені) огірки; буряк червоний варений, салати з нього; вінегрет, свіжу макуху, чай з липовим цвітом, малиною, смородиною з малясом або з цукром чи цукерками-подушечками; кров'яну або ліверну ковбасу; рибні страви: юшку, кільку, оселедці, смажену рибу; млинці кислі пшеничні, кукурудзяні, гречаники, налисники і потравку до них; пиріжки і вареники з картоплею, лівером, яблуками, грушами, вишнями, сливами, ягодами, повидлом, сиром, капустою; холодець, хрін, гірчиця, часник, морква; хліб житній, пшеничний, інколи — булку; пампушки житні або пшеничні, перетрушені з олією і часником; цукор і цукерки-подушечки, пряники — інколи, якщо мама з базару привозила. Зауважу, що це перелік страв, які наша родина *могла* готувати для споживання, але це не значить, що ми їх їли щодня. Це було дуже рідко…

Для заправки страв застосовували: свинячий, яловий, кролячий, курячий жир або комбіжири, свиняче сало, рослинну олію (конопляну, льоняну, соняшникову, кользяну). З цукрових буряків варили маляс і споживали його натомість цукру. Хліб мама пекла у власній печі. Як би тяжко не було нам, але до цього часу пам'ятаю неперевершений смак пампушок з часником і олійкою. Особливо з українським борщем… Ячмінь, пшеницю, горох і гречку дерли на крупу у домашній драчці, яку ще до війни тато зробив. А просо товкли у ступі і отримували пшоно. Пшеницю і жито на борошно мололи у домашніх жорнах, зроблених татом. Звісно, якість самовиготовленої продукції була низькою, але ми молили Бога, щоб її було вдосталь. Усі страви, які мама подавала до столу, були пісними. Борщ інколи забілювала сметаною (коли корову мали). Раз на рік (за винятком 1947 року), здебільшого взимку, кололи свиню, живою вагою від 90 до 120 кіло.

А тут, шановні «біленькі й пухнасті», «любі і кохані» змушений наголосити на повсякденному «піклуванні» ваших попередників-комуністів, міцністю зубів наших і зубів наших предків. Несправедливо буде, якщо таку «турботу» омину! Вони ж бо піклувалися, щоб ми твердого не їли, щоб, не дай Боже, зубів не поламали, коли будемо їсти сало зі шкуркою, традиційно українське сало… Задля цього кримінальну відповідальність започаткували… за традиційне споживання українського сала зі шкуркою. То-то й воно! А щоб здорова нація була! Відтепер кожний господар колов свиню і не смалив

її. Не спалював масу соломи, щоб шкурка на салі запашною стала. Щоб солом'яним димком попахувала. Навіщо ці українські забаганки? Тепер господар спішив зняти шкуру з теплої свині. Робив це обережно, щоб не пошкодити. Бо, як кажуть, своя шкура дорожче! Зняту шкуру солив і здавав заготівельній конторі. Обов'язок свій перед державою виконував! Щоб, борони Боже, до буцигарні не потрапити за нездачу шкурки свинячої… Здав шкурку і їж на здоров'я м'яке сало без шкурки… І запах свинина має свій природний. Не віддає якимсь там димком горілої соломи. І зуби родина свої зберегла, і господар на волі залишився… Отже. Щоб не потрапити до буцигарні, ми не споживали традиційне смалене українське сало зі шкуркою. Своя дорожче була… Вельми хотілося мати міцні зуби, тим паче — на волі…

За зняття шкури забійник додатково брав 2–3 кіло свинини. М'яса або сала, пропорцію він сам встановлював. З нутрощів і крові ми виготовляли ковбаси з лівером, гречаною кашею або картоплею. Складали у макітру і заливали соленим жиром для подальшого зберігання. З ніжок, вух, хвоста та кісток з голови, після обрізання м'яса і сала, варили холодець. М'ясо, сало та обрізки з голови і ніг, які лишилися після розрахунків з сусідами, обкатували сіллю, складали у невеличку діжечку, зверху клали дерев'яний кружок, а на нього — гніт, щоб росол виступив. На цілий рік заощаджували… Майже так чинили, коли різали курку або забивали кролика. Лівер, ніжки і голову використовували для приготування бульйону для борщу чи юшки, а решту засолювали у невеличкій макітрі, заощаджуючи на якомога довший період. Ми раді були, коли мама подавала до столу страву, у якій варилися кістки, а тим паче, м'ясо. Інколи мама купляла на базарі або у сусідів кістки, дешеву підчеревину, внутрішній жир тощо. Але це було дуже рідко. Здебільшого перед святами. Грошей у нас не було…

Мило рідко потрапляло до нашої оселі і за німців, і за «наших». Мама сама варила мило і прала білизну. З чого вона варила мило — достеменно не знаю. Я лише пам'ятаю, що використовувала якісь кістки і синій камінь. А частіше всього я бачив, як вона виварювала нашу одежу у золі (у жлукті) і прала на річці, що за нашою присадибною ділянкою.

Виходячи з викладеного і подій, свідком яких я був, зробив безапеляційний висновок, що ні більшовицькі, ні німецькі окупанти

ніколи не цінували життя і каторжну працю колгоспних кріпаків, не піклувалися умовами іхнього життя. Для тих і інших окупантів ми були бидлом, рабами, зобов'язаними створювати для них матеріальні блага і задовольняти їхні забаганки. За німців ми жили дещо краще. Не було таких величезних податків, як за більшовиків. Майже весь урожай з городів залишався родині. Беззаперечно — їли ми набагато краще і в селі було набагато спокійніше. Якби німці катували новопільців чи морили голодом, то було б зрозуміло — ми їхні вороги. А коли нас, українців, катували, нищили і голодом морили так звані наші, то цього ні зрозуміти, ні пробачити більшовицьким катам не можна… А от як німці оплачували працю колгоспних кріпаків — достеменно не знаю. Не маю таких відомостей. Вважаю, що ліпше «наших», якщо ми їли, одягалися і взувалися краще. Тут я хочу звернути увагу на слова мого тата, сказані ним 30 грудня 1943 року червоноармійцям: «У нас колгоспом добрий український німець керував. Розраховувався краще від інших. Шкода буде, якщо його розстріляють…». Вважаю, що у цих словах відповідь на питання: хто краще платив? І «Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність» на сторінці 46 неочікувано дає підтвердження цьому. Зокрема, там написано, що німці на одну душу (зважте, не на працюючого) давали 200 грамів борошна на день.

Але, навіть знаходячись у гнітючому стані щоденного життя, переносячи голод і холод, не маючи іграшок, позбавлені батьківської ласки, ми, діти війни, знаходили розваги, видумували різні забави. Пам'ятаю, як одного разу дітлахи зібрались у Павліни Бойко і та запропонувала гру «під гіпнозом». «Я беру дві кварти, — сказала вона, — в одну кладу монету і даю противнику. Він має міцно тримати її на рівні своїх грудей і пильно дивитися мені у вічі. Другу кварту я також тримаю на рівні своїх грудей, пильно дивлюсь у вічі противнику і наказую йому повторювати мої рухи. За кілька хвилин монета з його кварти, непомітно для оточуючих, переміститься у мою кварту і стане моєю власністю». Вітька Білецький не повірив, що вона таким чином виманить монету з його кварти. І заявив: «Ось мої 20 копійок — я згоден гратися!» Павліна сказала: «Раз так, то я маю почаклувати над квартами. Хлопці, ідіть у ту кімнату і зачиніть за собою двері!» Ми виконали її вимогу. Вітя тримав у руці 20 копійок і сміючись казав: «Нізащо моя металева монета не перейде до її кварти! Це якась маячня!»

За кілька хвилин дівчата покликали нас. Павліна дала Віті у ліву руку одну кварту. Кинула у неї ті 20 копійок і наказала міцно тримати на рівні своїх грудей, а сама взяла другу кварту у свою ліву руку і сказала: «Вітя! Дивись мені у вічі і повторюй мої рухи. Готов?» Вітя заявив про свою готовність. Весь гурт дітлахів став за спиною Павліни у готовності спостерігати за тим, як монета із Вітіної кварти перекочує до Павлініної. Вона сказала: «Дивись мені у вічі і всі рухи повторюй за мною! Почали!» Павліна гладила себе по обличчю — і він робив те ж саме. Вона брала себе за вухо — і він. Павліна гладила свій носик, бороду, а Вітя гладив свого носа і бороду. Павліна терла своєю долонею по дну своєї кварти, а Вітя — по дну своєї. Вона натирала свої щокі, лоба, носа і бороду, а Вітя — свої… І тут неймовірно гучний регіт розірвав тишу! Навіть тітка Варка, яка у тей момент порала домашню живність, вскочила і також залилася реготом… Виявилось, що Павліна добре закоптила дно Вітіної кварти і коли той витер її дно своєю долонею, а потім погладив свої щоки, носа, лоба і бороду чорною сажою, то утриматися від сміху вже ніхто не міг… А коли Віті дали люстерко — Вітя також залився реготом… Тоді ми від однієї згадки весь вечір так сміялися, що й щелепи боліли…

9. ПОВЕРНЕННЯ БРАНЦІВ З НІМЕЦЬКОЇ НЕВОЛІ

Десь наприкінці літа 1945 року ми отримали листа від Анелі, з Німеччини. Виявилось, що вона знаходиться у якомусь фільтраційному таборі і незабаром повернеться додому. Тоді багато молоді повернулося з Німеччини, але частина втікла до союзників і не бажала повертатися до комуністичного «раю». Новопільці почали масово повертатися додому десь наприкінці вересня. Додому повернулася моя двоюрідна сестра Надя Біляченко (донька моєї хрещеної мами), кілька її подруг, а невдовзі і сестричка Анеля повернулася з Німеччини. Це сталося десь наприкінці жовтня 1945 року. До Німеччини вона їхала півсиротою, а приїхала — круглою сиротою. Рідного брата Ваню і сестричку Гелю не застала. Брат Ваня служив у м. Львові, а сестричка Геля назавжди залишила нас… Брат Льоня лишився у Німеччині. Працював перекладачем німецької мови при радянській військовій комендатурі. Писав нам листи, повідомляв про своє життя. А ми писали йому про свій «добробут». Писати правду не могли. Військова цензура не пропустить, а автора правдивих строк енкаведисти загребуть…

Повернення сестрички Анелі додому у цей тяжкий для мене час дало надію на повернення до родинного гніздечка стосунків взаємної любові і шани, татом започаткованих і так вдало продовжених його любою донечкою Гелею. Мені надто бракувало взаємної поваги, родинної любові і батьківського тепла. Адже тато ніколи ні на кого не підвищував голосу, поважав кожного члена родини. Від спілкування з ним залишалося відчуття близькості, вдячності, тепла і поваги. Ніхто із родини не успадкував татові чесноти так, як його люба донечка Геля. Вона до усіх була привітна і лагідна. Не по-дитячому розсудлива, уважна, спокійна, витримана і негаласлива. Нікому не набридала, нікого не ображала, не кепкувала з інших. Лише співчувала кожному, намагалася захистити і допомогти. Вона мовчазно, здивовано дивилася своїми великими блакитними очима на кривдника, навіть старшого за себе, і той ніяковів, не витримував її погляду, бо находив у ньому справедливий докір та осуд і припиняв чинити зле. Так вона захищала себе і оточуючих її друзів. Я не пам’ятаю випадку, щоб хтось з діток штовхнув чи витяв її. Я не був тихонею, а скоріш задерикуватим хлопчиськом ріс, але з нею я був дуже чемним. Коли Гелі не подобалася якась моя витівка — вона дивилася на мене тільки їй властивим поглядом і спокійно казала: «Владику! Не треба!» або «Владику! Перестань!» і я був роззброєний. Ніяковів перед нею, вибачався. Геля шанувала всіх, а вони віддячували їй тим же. Це була особлива дитина. Її не можна було скривдити! Дітлахи поглянуть їй у вічі і ніяковіють. До всіх своїх друзів, старших неї хлопців і дівчаток, з якими вона гралася чи спілкувалася, зверталася з повагою і називала ласково, як-то: Владик, Вітя, Коля, Зося, Поліночка, Вірочка, Женічка, Галиночка тощо. Ніколи нікого не називала вуличним прозвиськом… А тепер її не стало…

Нащадки мають зрозуміти, кого я втратив, коли від нас пішла у вічність моя люба сестричка Геля, яка перед смертю запевняла мене, що не помре і дочекається повернення татуся додому. Але не дочекалася… Померла… Слідом за нею пішов від нас, не дізнавшись про смерть своєї любої донечки Гелі, і її тато. Він помер у військовому шпиталі від отриманих тяжких ран. Сталося це все протягом одного місяця. Тому читач повинен зрозуміти мою ностальгію, мою мрію про повернення до нашої оселі хоча б часточки тієї великої родинної любові і шани, якою тато і Геля ото-

чували нас і заповіли нам жити у родинній злагоді і шані! А чи виконали ми їхній заповіт? За себе скажу — ні! За сьогоденними проблемами, які постійно виникали у нашому житті, особливо на тлі більшовицької моралі, у боротьбі за виживання, я дещо призабував заповіт моїх дорогих і любих тата і сестрички Гелі. Робив певні вчинки, не задаючи собі питання: «А чи сподобались би вони татусеві або сестричці Гелі? Як би вони оцінили мій вчинок?» Прикро, але для цього я часу не знаходив. Тому тепер зобов'язаний, наче сповідуючись перед ними, нічого не приховуючи і не спотворюючи, донести до нащадків закарбовані у пам'яті всі мої і нашої родини позитивні і негативні вчинки. Зобов'язаний показати стосунки між членами родини такими, якими вони були насправді, у тій суворій і страшній дійсності. Хай нащадки зроблять висновки і дадуть оцінку тому, що було і що маємо, як кажуть, на виході. Що цінуємо і що зневажаємо? Як формувалися родинні стосунки у наших предків і у нас? Як віддзеркалилися вони на теперішніх родинних стосунках? Як на їх формування вплинули події чорної більшовицької доби — Великого Терору?

Як дитина, яка не знала жодного свого рідного дідуся чи бабусі, позбавлена батьківського тепла, уваги і любові, яка прагнула відновлення теплих родинних стосунків, я покладав усі свої сподівання на сестричку Анелю, яка ось-ось повинна була повернутися з Німеччини. І не помилився. Анеля вся сяяла від радості зустрічі з родиною. Я це відчував. Вона вся світилася щирою і великою шаною до родини, а до мене — великою любов'ю. Я боявся рот відкрити і зіпсувати їй чудовий настрій повідомленням про тяжку непоправну втрату — смерть нашої любої сестрички Гелі і дорогого татуся. Та з'ясувалося, що їй уже про це відомо. Хтось по дорозі з Черняхова їй розповів, а тепер вона стримувала себе, щоб знову не розревтись…

З нагоди повернення Анелі додому моїй радості не було меж! Про це не можна розповісти словами. Я не відходив від неї ні на крок. Навіть спав поруч. З її поверненням моє життя стало змістовнішим, дещо веселішим і більш передбачуваним. Анеля стала для мене самою дорогою і найріднішою людиною, найдорожчою у світі! Ми разом відвідали усіх наших родичів та її подруг. Перш за все тих, які повернулися з німецької каторги. До мене навіть приязнь до оселі повернулася… Бо в ній тепер мешкала моя

люба сестричка Анеля. Проте не слід забувати, що Анеля повернулася додому круглою сиротою. Вона не зустріла з боку мачухи належного співчуття, розуміння глибини її горя та сирітства. Не була належним чином зустрінута і сприйнята як дочка-сирітка… Перед нами була зла мачуха. Не казкова, а реальна. Вона зле повелася зі своєю падчеркою — моєю любою сестричкою Анелею. Завжди їй щось не подобалося. Анеля щось робила не так, ходила не так, висловлювалася не так. Одним словом, мачуха шукала привід для сварки і безпідставно затівала її, знущалася зі своєї падчерки і принижувала її. Анеля відмовчувалася від нападок і мовчазно зносила образи. Інколи, якщо мати починала сварку при мені, я набирався хоробрості, заступався за Анелю і був за це битий. Я скаржився на маму своїй хрещеній мамі Антоніні, але і вона не могла позитивно вплинути на лютуючу мачуху. Для неї Зося-хвойда, брехуха і крадійка, дорожчою була, ніж порядна, чуйна, чесна і працьовита сирітка Анеля — рідна донечка її чоловіка і мого любого татуся, шанована родичами і односельцями.

Незабаром моя мама змусила Анелю вийти заміж за одноокого (око він втратив не на війні, а стріляючи з самопала по воронах), нелюбого їй парубка, Стасіка Житинського. А коли Анеля покинула його, то мачуха не прийняла її додому, до рідної хати, придбаної її татусем для всієї родини. Не пустила до хати, де мешкав я, її рідний брат. Як я можу таке забути? Сестричку Анелю взяла до себе моя хрещена мати Антоніна, її рідна тітка, з якою мешкало ще дві її доньки: Надя і Маруся. Навіть мені, малому, соромно було за маму перед сусідами і односельцями за її жорстокість і нелюдські вчинки. Щось подібне вона уже проходила, адже не зважила на людський осуд у 1937 чи 1938 році, коли свого рідного батька, мого дідуся Костю, здала до будинку інвалідів. «Віддячила» йому за порятунок від голодної смерті під час голодомору 1932–1933 років, за те, що вдруге подарував життя їй і її діткам!

Забігаючи наперед скажу, що пізніше Анеля отримала місце у колгоспному гуртожитку. Після голодовки 1947 року працювала у молокоприймальному пункті, що був поруч з гуртожитком. Приймала від колгоспних дворів молоко, відвозила його до молокоприймального пункту села Окілок або на молокозавод, що в селищі Парамонівка. Одного разу Анеля взяла мене з собою до Окілка. Воза, на якому Анеля везла бідони з молоком, тягли воли. Бідони від

сонця покривалися товстим шаром соломи. Адже відстань подолати треба було понад три кілометри. Молоко могло скиснути. Але цю відстань ми подолали вчасно, хвилин за п'ятдесят. Анеля з їздовим хутко розвантажили підводу і почали здавати молоко. Їздовий пішов напувати і годувати волів, а я ходив поруч з сестричкою. Вона знайомила мене з виробництвом та з працівниками. Їх було не більше шести. Я їм сподобався і вони запросили нас поснідати. Накидали мені миску сиру, вилили на нього цілу склянку свіжих вершків, ще й цукром зверху посипали. Поклали шматок булки і запросили до столу. Саме тут, на молокоприймальному пункті села Окілок, я вперше у житті їв вершки з сиром, сахаром посипаним, як кажуть, досхочу. Вперше у житті не тільки покуштував, як мені здавалося, найсмачнішу в світі страву, а й наївся її вволю…

У цьому молокоприймальному пункті я побачив, як переганяється молоко, відчавлюється і сушиться сир. Мені настільки було все цікаво, що кілька тижнів поспіль я з захопленням повторював друзям свою розповідь про чудову екскурсію. Хизувався перед друзями повагою працівників до моєї сестрички Анелі тощо. Але, це сталося дещо пізніше, а поки що повернемося до висвітлення «палкої любові» мачухи до падчерки. Інша, після таких знущань та нелюдського ставлення, взагалі відмовилась би від спілкування з мачухою, але не Анеля. Вона простила її. Провідувала нас, приносила мені цукерки, пестила мене, допомагала нам обробляти город. Для мене хвилини зустрічі з Анелею були радісні і незабутні. Я бігав до її помешкання, вона радо зустрічала мене і пригощала, чим багата була. З нею завжди радісно було. Спілкувалася вона зі мною, як з дорослим. Я розповідав їй про навчання у школі і своє життя, а вона — про своє життя і роботу. Часто згадували тата, Гелю, Ваню і Льоню. Завжди, коли згадували тата і Гелю, не могли утримати сліз. Анеля особливо довго плакала, коли я розповідав про те, як тата гонили на війну та якою була наша сестричка Геля і як вона померла. І чим гірше були її стосунки з мачухою, тим довше і жалібніше ми плакали. Бо нас лишилося тільки двоє татових діток у селі, з якого він пішов на війну. Пішов визволяти свою любу донечку Анелю з німецької неволі і не дійшов до неї… Не зустрів її… Не повернувся додому…

Брат Ваня листувався з Анелею. Мачусі перестав писати, коли довідався, що вона не прийняла Анелю додому. Анеля передава-

ла мені його вітання, а я просив її від мене передавати йому мої вітання. Мабуть у третьому класі я почав писати йому листи. Анеля вкладала їх у свій конверт і відправляла разом зі своїм листом. Отримавши відповідь, Анеля читала мені листи Вані або переказувала їхній зміст. Ваня завжди просив, щоб я добре вчився і шанував Анелю. Його частина, у якій він служив, приймала участь у війні з УПА. З його розповіді слідувало, що вони неодноразово блокували райони дислокації загонів УПА але у бій з ними не вступали. До війни Анеля закінчила сім класів Новопільської семирічної школи. На той час така освіта шанувалася. Повернувшись з Німеччини вона пішла працювати до колгоспу «Ударник» різноробочою. Згодом працювала обліковцем і приймальницею молока від колгоспних дворів, яке ті зобов'язані були здавати державі. Весною і восени після школи, якщо я не йшов до інших господарів заробляти харчі, то, нажавши серпом чи накосивши косою або нарвавши необхідну кількість зеленої маси для домашньої живності, я сідав вчити уроки. Вже після цього біг гуляти або до Анелі, на роботу чи до гуртожитку. Якщо вдень не встигав зробити уроки, то робив їх ввечері, при каганці. Коли Анеля мешкала з нами — я проводжав її на роботу і зустрічав з роботи. Рахував кожну хвилину, очікуючи її додому. Та недовго я радів. Відношення мачухи з падчеркою були надто напружені. Уявіть собі, як вона ставилася до Анелі, якщо за все своє життя жодного разу не приласкала мене, свого рідного сина. Ніколи не пестила. Навіть по голові не погладила, а била не тільки по голові…

Якось взимку, невдовзі після повернення Анелі з Німеччини, у неділю пообіді, натопивши піч і плиту, ми полягали спати. А щоб тепло не уходило — прикрили димохід. Я спав поруч з сестричкою Анелею. Через деякий час я відчув головний біль. Став жалітися Анелі, але вона не реагувала, спала міцним сном. Я розбудив маму. У неї також боліла голова. Вона почала будити Зосю, а я Анелю. Але жодна не прокидалася. Мама зрозуміла — почаділи. Почала рятувати. Покликала сусідку Ольку Білецьку. Анеля і Зося були непритомні. Мама і тітка Олька провітрили хату, Анелі і Зосі дали цибулю нюхати, скроні часником натерли, зробили примочки, а я, як закінчений егоїст, вимагав рятувати лише сестричку Анелю, а не Зосю. Наче вона мені не сестра. Кричав: «Рятуйте Анелю! Киньте Зоську! Рятуйте тільки Анелю!» і дуже плакав. Можливо, боявся

ще й Анелю втратити. Тітка Олька заспокоювала мене, а мати накричала і стусанів надавала…

Дівчат винесли на подвір'я. Через кілька хвилин вони прийшли до тями. Як зараз бачу: заходить сонце, а від нього йдуть вогняні стовпи. Такі, як тоді, коли ми поверталися додому, провівши тата на війну… Сестричкам дуже боліли голови, а зуби цокотіли від холоду. Їх завели до хати, поклали на тапчан, вкрили ковдрами, пальтами, куфайками. Дякувати Богові, мої сестрички були врятовані…

РОЗДІЛ X

КОМУНІСТИЧНИЙ РАЙ БУВ ЧИ НАСНИВСЯ МЕНІ?

1. ЯК Я ДІЗНАВСЯ, ЩО ЖИВ У РАЮ…

Виявляється, що я народився і жив у раю! Про це мені стало відомо 21 травня 2011 року. А до того, я вважав, що жив у бідності, у злиднях. Як під час сталінського людоненависницького комуно-фашистського режиму, так і під час гітлерівського людоненависницького нацистсько-фашистського режиму. Вважав, що після відновлення комуно-фашистського режиму 30 грудня 1943 року ще гірше стало, ніж було до війни і під час німецької окупації. Впевнений був, що бідність, злидні і неволя не покидали мою неньку Україну до фінішу комуно-фашистського руху. До того часу, коли комуністичних «добродіїв» на звалище історії відправили. Добре все пам'ятав! І раптом — сумнів мене охопив! А сприяв йому найстаріший на селі чоловік, так би мовити, аксакал — Станіслав Іванович Хомінський. Ні, не той Станіслав Хомінський, що мешкав на одній вулиці з Базилем Гонтарським, не сусід Катерини Вигівської, ні. Це інший…

Він, як і я, народився у селі Новопіль, тільки на дев'ятнадцять років раніше мене — у 1919 році. Під час громадянської війни. Звісно, він її не пам'ятав. Він не пам'ятав про жахливу продрозверстку, про часи відродження села, про так звану нову економічну політику більшовиків не чув. І не дивно — він тоді маленьким був. Йому ніхто не розповідав, а коли підріс — він нікого не розпиту-

вав про жахливі події того лихоліття… Як би там не було, а він один з небагатьох освічених людей Новополя. І, безперечно, чув, бачив і розумів усе, що коїлось у селі Новопіль (і не тільки) за більшовицької доби. Так чи інакше він багато пам'ятає з того, що бачив, відчував, і про що йому розповідали люди, старші за віком. І мої сумніви, щодо райського життя за комуно-фашистів почали поволі зникати… Він запевнив мене, що я і усі новопільці жили добре і щасливо, крім періоду німецької окупації. «То були жахливі для новопільців дні!», — наголосив сільський аксакал. Але сумніви щодо райського життя за комуністів мене ніяк не покидають…

І тільки-но приїхав з Новополя — став шукати відповідь. Я впевнений — ми її обов'язково знайдемо. Вона прихована у руйнівних подіях суспільства, що відбулися на теренах колишньої Російської імперії кінця XIX — першої половини XX століття. До цих подій відносяться: період розхитування підвалин і руйнація більш-менш цивілізованого державного ладу; насильницьке захоплення влади кримінальними злочинцями, назвавшими себе комуністами (більшовиками); руйнація ними монархічного державного ладу; війна узурпаторів цієї влади з власним народом; перетворення ними українців на совків тощо. Звичайно, вивчення процесу створення узурпаторами найстрашнішої у світі людожерницької комуно-фашистської імперії, з'ясування мотивів, аналіз дій влади і окремих вчинків узурпаторів, спрямованих проти власного народу, досить нелегка задача. Нелегко відмежуватись від ідеологічних нашарувань і правдиво висвітлити усі події та наслідки, але досить важливо позбутись сумнівів. Заради цього варто зануритись у давнину…

Отже, розпочну з того, що надихнуло мене до бажання закарбувати спогади на паперових носіях і оприлюднити їх. Сталося це за два роки до славнозвісної зустрічі з нашим сільським аксакалом. Написано було багато сторінок спогадів, та надходили нові відомості, нові свідчення і я переписував їх знову і знову, десятки разів! Навіть тепер намагаюсь завершити оновлений текст і не можу. Ніяк не можу зрушитись з мертвої крапки. Не можу прибрати «біленьких цяточок» із «славного» життя новопільського аксакала, який не соромлячись відкрив мені «секрет» мого «райського» життя. І я вкотре повертаюсь до зустрічі з ним…

21 травня 2011 року я спробував отримати об'єктивну і правдиву відповідь на багато виникших у мене питань щодо минув-

шого періоду життя новопільців. Тому звернувся до найстарішого мешканця села, так би мовити, до самого аксакала — Станіслава Івановича Хомінського, 1919 року народження, та його дружини, Галини Леонтіївни, 1924 року народження. Уявляєте, скільки сподівань у мене було? Скільки надій? Як кажуть, із перших рук, від самого аксакала, від очевидця подій майже усієї більшовицької доби отримати свідчення! Про таку удачу я й мріяти не міг! А вона ось! Поруч… Я молився Богу, щоб аксакал не відмовив, щоб усе пригадав і відверто розповів… А я його історичні повідомлення — на диктофон, на папір. Усе зафіксую, до дрібничок… А щоб не упустити будь-яких свідчень, прихопив з собою старанних і уважних помічників: Віру Прокопівну Філіппську і Максима Васильовича Сірого — фахівця з комп'ютерних програм. Усі сподівання — на відверту розмову. Тим паче, Галина Леонтіївна — подруга моєї сестрички Анелі Адамович (у шлюбі — Кіпчук). Та марно. Мої надії і сподівання на отримання правдивої інформації не виправдались, за кілька хвилин розмови вщент розбились, наче морські хвилі об скелю. Відвертої розмови з молодятами 1942 року не вийшло. Жодної прямої відповіді на поставлені питання я не отримав. Схоже, найстаріший мешканець села і його дружина дотепер перебувають у полоні страху перед репресивними органами комуно-фашистської системи. А можливо, «молодята» надто залежні від них? Можливо, ці органи дотепер тримають їх на так званій підписці про нерозголошення? Все може бути… Але, незалежно від причини, яка криється за висловом «вони не люблять про це розповідати», нам зрозуміло стало, що аксакал і його дружина не просто так «не люблять про це розповідати». Вони щось важливе приховують, не хочуть, щоб деякі відомі їм події і факти страшного минулого стали відомі нащадкам. Тут нічого не вдієш, це їхнє право…

Проте розмова з молодятами 1942-го насторожила мене і здивувала. Багато чого у їхніх оповідках не стикувалося. Те, про що вони розповідали, здебільшого не відповідало ні дійсним обставинам, ні можливостям учасників тих подій. А небажання усунути ці нестиковочки підтверджувало, що аксакал та його дружина не просто так приховують від нас правду тієї доби. Здавалось, чого боятися? Адже йому — дев'яносто три, а їй — вісімдесят сім виповнилося. Що і навіщо потрібно приховувати від нащадків? Можливо, це щось таке, про що раніше нікому не розповідали? Про що новопільці навіть не

здогадувалися? Так тепер розкажіть! Хай нащадки правду знають! Та «молодята 1942» не бажають цього. Бачте, «вони не люблять про це розповідати». А ми-то просили їх не «про це розповісти», а про те, про що вони раніше не розповідали. Бо у їхніх попередніх розповідях — густий туман… Багато незрозумілого з'явилося. А прояснити не хочуть, старенькі…

Скажімо, я запитую про режим німецької окупаційної влади, про ставлення німецьких окупантів до мешканців села, про оплату праці у німецьких (тоді) колгоспах, де ці молодята працювали, про величину і порядок стягнення німцями податків тощо. Тут Станіслав Іванович настільки бадьоро, охоче і мальовниче розповідає про жахи німецької окупації, що я подумав: Чи не про концтабір Освенциму або Бухенвальде він нам розповідає? А може, про ГУЛАГ? Так окремого якогось табору системи ГУЛАГ у Новополі не було. Він не міг його бачити і спостерігати, як в ньому живуть. Мені навіть шкода стало старенького. Стільки енергії виплеснув! Проте, підбадьорений антинімецьким настроєм аксакала, я спитав його про дійсність, а не про те, що нам комуністична пропаганда віщувала. Спитав про події, які протягом його довгого життя відбувалися. Зокрема, що йому розповідали учасники жовтневого перевороту 1917 року, громадянської війни, військового комунізму, НЕПу? Що йому розповідали і що він знає про репресії і розкуркулення? Як здійснювалася колективізація і голодомор 1932–1933 років? Про оплату праці і умови життя колгоспників у ті далекі роки спитав. Адже він — живий свідок майже усіх подій і потрясінь комуністичної доби! Спитав і приготувався зафіксувати на папері його історичну розповідь. Та ні папер, ні диктофон не знадобився… Станіслава Івановича наче підмінили. Буцімто аксакал наш щойно з іншої планети зійшов і прямо до села потрапив. Таке розповідати почав! Що я мало не повірив йому…

Виявляється, у мене щасливе і радісне дитинство було. Ніяких репресій, розкуркулення і колективізації, голодомору і напівголодного існування у нас не було. Я просто не знав, як ми чудово і вільно жили за комуністів! Вони, тобто, Станіслав Іванович і Галина Леонтіївна нічого негативного не можуть сказати про нашу рідну комуністичну владу… А скільки героїв у нас! Такого віроломного ворога здолали! Слава! І тільки слава! Слава їм, комуністам! А як гарно, у достатках жили! Про все розповіли

нам так, як комуністи (більшовики) колись розповідали. Та я не мав підстав і бажання разом з ними радіти, похвалу комуністам підтримувати. Навіть дискутувати з цього приводу не хотілось. Гірко стало на душі і, навіть, моторошно було…

Я звернувся до Галини Леонтіївни: «Ви подруга моєї сестрички Анелі. Вона і мій брат Льоня були на німецькій каторзі. Ви разом з ними у Німеччині, на каторзі були, чи ні?» І тут у нашої співрозмовниці заціпило. Колір обличчя змінився, відразу змарнів. Вона щось таке, незрозуміле, промямлила… Схоже, вона й не знала, що її подруга Анеля у Німеччині на каторзі була… Я здивувався: «Як це так? Ви ж подруги закадичні були? Не могли ви не знати про її перебування на каторзі!» Після цього Галина Леонтіївна дещо пояснила. А саме, що вони уникли німецької неволі тому, що з Станіславом Івановичем «змушені були розписатися». І повідала старенька нам цікаву легенду про це…

Щоб не потрапити до Німеччини на каторгу, вони, а саме Станіслав Іванович Хомінськкій і Галина Леонтіївна, за день до відправки молоді села Новопіль «розписатись змушені були». Тобто свій шлюб зареєструвати. «Розписувалися» вони у приміщенні школи, де, як вони запевняють, родина вчителів проживала. Прибігли молодята до приміщення школи, крадькома, вночі це було. Тоді у школі поліція розміщалась, а поліціянти цілодобово там чергували. Гадаю, і сільська управа там же була. А у другій частині приміщення школи, як запевняє нас сільський аксакал, родина вчителів проживала. У них наші молодята й «розписалися». І це їх врятувало від відправки до Німеччини…

Ось так, шановні! А кажуть, чудес не буває! Чудеса бувають! Ще й які! Виявляється, що кляті німці не такими вже й жахливими фашистами були, як за кілька хвилин перед цим нам Станіслав Іванович розповідав, а добрими були, цивілізованими… Уявляєте! Навіть під час війни молоді шлюбні пари не розлучали. Мабуть, ще й право на медовий місяць поважали. Бо наших молодят на каторгу до Німеччини не взяли, тільки тому, що вони «розписалися»…

І це сталося тоді, коли поліцаї виловлювали сільську молодь і силоміць до Німеччини відправляли на каторжні роботи. А їх, молодят, не взяли тому, що вони щойно «розписалися»… Хіба це не чудеса? Проте, зверніть увагу, коли це було? Це сталося весною 1942 року. Коли усі органи німецької окупаційної влади працюва-

ли стабільно і злагоджено. Зокрема, право реєстрації шлюбів було надано певному органу німецької влади. Не виключаю, що таким правом була наділена сільська управа. Але наші молодята не згадують про неї. І несуть нам якусь нісенітницю… Буцімто вони розписувались у вчителів, які мешкали у приміщенні школи і окремий вихід з неї мали…

Не заперечую, окремий вихід у школі був. Я це добре пам'ятаю. У одному крилі школи жив директор, у другому — вчительська була. Але до чого тут окремий вихід? До чого тут якісь невідомі вчителі? Адже мова йде про реєстрацію акту цивільного стану у порядку, встановленому законодавством. У даному випадку — німецьким. І, безперечно, що шлюб, зареєстрований німецькими окупаційними органами, визнавався і мав певні юридичні наслідки. Хто з цим не згоден? Гадаю, заперечень немає… А щодо представника органу німецької окупаційної влади, до якого вночі, крадькома, наші молодята потрапили і «змушені були розписатися», тобто, свій шлюб зареєструвати — інша справа. Безперечно. Відповідь на це питання — дуже знакова. Певні наслідки має…

А вчинити акт цивільного стану у відповідності до чинного на той час законодавства на окупованій німцями території міг тільки орган німецької влади. Саме такий орган і «розписав» наших молодят, а не якісь там вчителі. Бо цей шлюб німецька влада визнала і до Німеччини, на каторжні роботи, молодят не забрала. Тепер замисліться! За легендою нареченого Станіслава і нареченої Галини, вони «змушені були розписатися». І цей «примус розписатися» виконувала родина вчителів, що мешкала у «другій половині школи і мала окремий вихід»! У них що, печатка з державним гербом (свастикою), відповідні книги і бланки були… І сімдесят років локшину на вуха новопільцям вішають молодята 1942 року! Невже вони розраховують, що у їхню нісенітницю всі вірять?

Люди просто не заперечують їм, стареньким. В українців не прийнято людям похилого віку, тим паче найстарішим у селі, казати принизливе слово «брешеш». От і кивають головою на знак згоди! А інші мовчазно прикривають їх висловом «та не люблять вони про це розповідати!». І дійсно, яка вже тут любов? Звідки їй взятися? Як на мене, то більш схоже, що у згаданій школі мешкали офіційні представники нової німецької влади, наділені правом реєстрації актів цивільного стану. Правом,

як висловився аксакал, «розписувати» молодят, які бажають уникнути каторжних робіт у Німеччині…

Проте гадаю, що такий акт цивільного стану *немало* тоді коштував! Щоб розвіяти усякі сумніви і підозри, я хотів почути відповідь на це питання у нашого аксакала і його дружини, але не отримав її. Хотіла дізнатись про це і їхня онука Леся Адамович, але також не змогла з’ясувати цих обставин. Вони, мовляв, «не люблять про це розповідати». Ще б пак! Ситуація, як на мене, не з простих і дуже загадкова… Кумедна навіть! Адже вони «змушені були розписатися…»

Уявіть собі! Тільки-но молодята крадькома, вночі, прибігли до «вчителів», щоб «розписатися» (не кажуть на чому і за що), як сюди відразу ж поліція нагрянула… Схоже, навіть вночі на них чатувала. Та не тут-то було! Розумні молодята і «вчителі» виявилися. Від поліції молодят на ліжку, за подушками, сховали… І «розписалися», тобто, шлюб свій зареєстрували, і від каторги німецької уникли, бо розумні і передбачливі були… А поліцаї? Та ті недоумки навіть на ліжко, за подушки не глянули… Де молодята сховалися. Вони ж бо не якісь там нишпорки НКВС, цих тонкощів не знають, не нишпорили у закутках…

І німці, виявляється, не такими твердими і непохитними були, як дехто… Не настільки вони жорстокі були, щоб цілі родини… З маленькими дітками… На мороз з оселі викидати! До Сибіру, Казахстану чи ГУЛАГу вивозити… Вони більш шанобливо навіть до чужого їм народу і його сімейного щастя ставилися, ніж комуністи до власного. У них дещо по-іншому. Хоча також людожери. Але вони заради добробуту власного народу робочу силу з України везуть, здебільшого, міцних та здорових дівчат і хлопців забирають, щоб натомість них тяжку роботу виконували, щоб на німецький народ старанно працювали. Це німецька влада для свого народу така. А для нас? Для нас, українців, вона інша! Погана вона! Ну! Дуже погана! За неї навіть новопільські молодята, щоб не потрапити до Німеччини і не працювати на ворога, «розписатися змушені були».

Уявляєте? Без кохання! Просто — «розписатися змушені були»! Що ж це за влада, якщо кохання і почуттів молодят не визнає? От тепер і подумайте, чи пощастило їм? З одного боку, розумні новопільські молодята поліцаїв і німців обдурили, до Німеччини не поїхали… З другого боку, хіба це щастя, коли зара-

ди уникнення вивозу до Німеччини «розписатися змушені були». А відтак — вік жити разом… Та що б там не казали, молодята обдурили чиновників «нового німецького порядку», уникли небажаної поїздки до Німеччини. А ось 150-ти, м'яко кажучи, недалекоглядним парубкам і дівчатам з Новополя не поталанило. Не такі розумні і кмітливі були, бо їх ніхто «розписатися не змусив» вчасно…

Тепер уявіть собі. 150 парубків і дівчат, як Станіслав Іванович і Галина Леонтіївна, попарно, крадькома, вночі, прибігли до школи, вскочили до родини вчителів, «що мешкала на другій половині і окремий вхід мала…» Розписалися. Тобто, свій шлюб зареєстрували «вночі, крадькома», як висвітлює цей епізод їхня онука, бо «змушені були розписатися». А коли б поліція «нагрянула» — на ліжко їх, за подушки сховали б… Адже не всі парубки такими дебелими і рослими були, як Станіслав Іванович. Їх легше було б від недолугої поліції за подушками сховати… І хай собі наскакує поліція! А ми кожну пару молодят на ліжку, за подушками ховали б! Поліція — з носом, а дівчата і хлопці — каторги німецької уникли б… Вдома залишилися б. Моря материнських сліз не пролилось би… А скільки діток народили б? Не дивлячись на те, що «змушені були розписатися». А вони, недолугі… За своєї непередбачливості… На німецьку каторгу потрапили… На ворога працювали…

Та не тільки ці обставини мене здивували. Я майже сентиментальним став, у везіння почав вірити, саме цієї молодої пари… Все життя їм везе! Ну, так везе! До Червоної армії Станіслава Івановича, двадцятидворічного парубка, до війни не призвали до строкової служби. Коли втікали червоні командири від німців — не встигли його мобілізувати. І тільки-но Станіслава Івановича до Червоної армії призвали у 1944 році, тільки писарем полковим прилаштувався, як через кілька місяців — він вдома. Звісно, із-за поранення. Це ж війна і від кулі навіть штабний писар не застрахований. Проте живий і вдома. З дружиною, з якою за німецької окупації «змушений був розписатися», всіх у Новополі пережив.

А як тяжко працював! Та все на відповідальній роботі… Новопільським сільським відділенням зв'язку (пошти) керував. Це, знаєте, не плуг чи борони на собі у колгоспі тягати. Там розуму не треба. Для цієї роботи неосвічені удовиці є. Хай тягають! Їм неповнолітні дітки допоможуть. А тут розум і кмітливість потрібні. Комуністи кому попало таку посаду не довірять! І, завдяки його

старанній праці, фронтові трикутники, виклики до енкаведе на допит і похоронки з фронту новопільці отримували вчасно. Його підлеглі листоноші знамениті фронтові трикутники з кривавих фронтів, з штемпелем «Полевая почта» і «Проверено военной цензурой» швиденько несли їхнім рідним і близьким. Яка то радість була отримати вісточку від чоловіка, татуся, синочка чи братика! Дізнатись, що він живий і неушкоджений!

І прикрі випадки траплялись. Рідним повідомлення про загибель їхньої кровиночки чи коханого прийшло, а пошта ще кілька тижнів поспіль продовжувала нести власноруч написані листи із фронту, що він цілий і неушкоджений… Вчасно доставляли отримувачам повістки військового комісаріату, про призов до лав Червоної армії, повістки органів енкаведе на допит, повідомлення про величину податку кожного колгоспного двору тощо. Всяк бувало. Особливо тяжко було у 1945 році, коли командування діючої Червоної армії на звільнених від фашистів територіях мародерством зайнялось і своїм підлеглим воякам дозволило. Маси посилок пішли з награбованим майном і коштовностями. Тільки встигай повідомлення отримувачам вручати…

А були, знову ж таки, і прикрі випадки. Вояка-мародер у листі повідомляв свою кохану дружину, які цінності він поцупив для неї і вислав посилкою. А ті ні сном ні духом не відають про ту посилку. Звертались до начальника відділення зв’язку (пошти), вимагали неотриману посилку, а її немає… Що ж тут поробиш. Умовляли не скаржитись. Він вам ще вишле… А нам неприємності будуть… Хоча й не винуваті ми… Дякувати їм і Богу, ніхто не поскаржився на нас… Пронесло…

Доручили іншу роботу. Не менш відповідальну. Бухгалтером став Станіслав Іванович. Теж неабиякі знання і розум потрібні. Керівники, здебільшого, були неосвічені. Траплялось, що різні норми і підходи застосовувати приходилося у кожному конкретному випадку. Слушні моменти підбирати, щоб умовити підписати той чи інший документ. Кому щось матеріальне випишеш, а кому й відмовиш, коли зиску ніякого не передбачається. Крутився, як міг. Про родину думав. Щоб хліб був і до хліба… А тепер скажіть мені: хіба я не мав підстав у везіння повірити? Адже факти доведені. Ніяка фашистська нечисть цю пару не заграбастала. Не по зубах вони були ні гітлерівським, ні сталінським фашистам, бо передбачливі

і розумні були… Навіть репресії, колективізація і голодомор 1932–1933 років аксакалу ні до чого. Йому не болить. То все — чуже горе, його не стосується… Не було такого! І баста! Адже, будь-яке лихо і біда, що у Новополі була, їхню родину обійшла… «Вони не люблять про це розповідати», — пише онука молодят весни 1942-го. Можливо, шановні молодята весни 1942 року не люблять розповідати про цю загадкову історію тому, що на ній цяточка незрозумілого кольору? А як її вивести за сплином семидесяти років? Забули навіть кому і яку легенду з цього приводу розповідали. Зокрема, чи вночі «змушені були розписуватися»? Чи вдень? Чи жила у тій школі людина, яку німецька окупаційна влада уповноважила «розписувати» молодят і відповідний документ про реєстрацію шлюбу видавати? Чи там дійсно мешкали вчителі, які ніяких стосунків до реєстрації актів цивільного стану не мали і мати не могли? І нарешті. Яких розмірів ліжко і подушки були, щоб немаленькі на зріст молодята від поліції там сховались?

Одним словом, багато чого незрозумілого у цій історії. Не стикується жодна легенда. А припущення і сумніви, зрозуміло, не на користь жодній стороні. Тим паче, не відповідають вони правдивій історії суспільних відносин того часу у селі Новопіль. Аналіз сказаного Станіславом Івановичем, Галиною Леонтіївною і написаного онукою (з їхніх слів) для історії села, не дає відповіді на питання: хто «розписував» цих молодят вночі? У помешканні школи, де жили якісь вчителі. А чи то вчителі були? …Куди враз поліція «нагрянула»… Треба ж так, заздалегідь, в око поліції впасти! Щоб вона вночі на цих молодят чатувала! Щоб не охороняла тих, 150 хлопців і дівчат, яких завтра повезуть до Німеччини, а сьогодні, вночі, вони можуть до лісу втекти… А можливо, надмірна увага поліції пояснюється її бажанням забезпечити молодятам реєстрацію шлюбу, щоб ті уникли відправки до Німеччини? І її представники свідками цього шлюбу були! Та знову ж таки — це лише припущення і сумніви…

Я вчився у цій школі з першого до шостого класу. Вдячний вчителям за їхнє терпіння, за знання, які вони віддали мені. Шкільній будівлі вдячний за те, що вона була і є у моєму житті! А ось погодитись з тим, що «школа в роки окупації… одній родині допомогла врятуватись» — не можу. Не школа допомогла розумним молодятам врятуватись, а люди, що мешкали чи працювали в ній. А працюва-

ла в ній поліція і жандармерія… То хто ж врятував від німецької каторги молодят весни 1942-го? Відповіді немає, поки що… Мені зрозумілою стала розповідь Станіслава Івановича, палко підтримана його дружиною. Про страшну німецьку окупацію, про її жахливі наслідки, і про комуністичній рай на селі. Адже Сам Аксакал сказав, що ми жили у райських умовах! І ніяких комуно-фашистів у нас не було, не було замордованих. Це сказав найстаріший, мудрий і розумний чоловік, який навіть поліцію і гітлерівських фашистів обдурив. Він «краще» знає, у яких умовах жили діти війни…

Бог їм суддя, тому «мудрому» аксакалу, «розумній» парі молодят далекого 1942 року і їм подібним. Рано чи пізно таємне стане доступним нащадкам… А на заперечення сказаного аксакалом, що за комуністів я жив щасливо і в достатках, надаю коротеньку довідку: мій тато, Іван Семенович Адамович, загинув на розв'язаній комуністами війні, коли мені шість років і два місяці виповнилося. У сім років я пас череду худоби. Починаючи з 1944 і до 1948 року включно щовесни заступом або вилами викопував на колгоспних ланах мерзлу картоплю, цукрові, червоні і кормові буряки, збирав торішнє зерно, кукурудзу, зернята соняшника тощо. З картоплі пекли картопляники. З цукрових буряків якийсь маляс солодкий варили і пили з чаєм, натомість солодощів. Жолуді і корінці пирію сушили, товкли у ступі, мололи в жорнах, змішували з борошном і пекли паляниці. З кінського шавлю і кропиви варили борщ. Всим цим голод втамовували, а викопаними мерзлими кормовими і червоними буряками підтримували життя своєї домашньої живності. Починаючи з восьми років ходив на роботу до колгоспу на прополку бур'янів, збирання насіння коксагизу, хмелю, вишень, ягід, слив, груш, яблук. Зносив сіно та снопи зернових культур до копиць, збирав колоски на колгоспних ланах. Під час сінокосу і жнив — коней у косарках і жатках водив тощо. Працював, щоб якусь копійку на хліб, одежу і взуття заробити. Наприкінці вересня 1951 року — залишив шостий клас і пішов, як тоді казали, волам хвости крутити. Тобто, працював їздовим на волах, а згодом і коней довірили. Різні роботи виконував. Гній на підводу завантажував, вивозив на лан, розвантажував і розтрушував, орав, боронував, косив, вантажі різні перевозив. Навіть трудоднів заробляв більше, ніж дорослі їздові їх заробляли. У березні 1953 року наша родина переїхала до приміського селища Соколова Гора. І так сталося, що я потрапив на

Житомирський міський майдан, коли десятки тисяч людей кончину Сталіна оплакували. Я й сам мало не заплакав, але утримався, бо сліз соромився… Мама поступила до приміського колгоспу імені Мічуріна. В городній бригаді працювала, а я працював їздовим і нічним пастухом коней… Як бачите, моє дитинство, як і дитинство інших дітей війни, було «щасливим» і «безтурботним»…

Не можу оминути одну із сторінок мого «щасливого» і «безтурботного дитинства, пов'язану з не менш «щасливим» дитинством мого двоюрідного брата Бронислава Крушевського, його сестричок і мами, які до 1946 року мешкали у селі Вили Довбишського району Житомирської області. Навіть сама назва села інтригує… У ранньому дитинстві я пов'язував походження назви села із звичайними вилами, що у господарстві застосовувалися. Якось, після того як побував у селі Вили, я спитав у Саватіка Вигівського (мого вчителя і наставника), що означає вислів «най йому вили в бік!». Той відповів, що це побажання недобрій людині упасти на вили при падінні із скирти чи хури, на вили боком наштрикнутися… Цю відповідь я добре запам'ятав. І якось влітку 1946-го, до початку жнив, моя двоюрідна сестра Марцеліна зібралася йти до села Вили, що за тридцять кілометрів від Новополя. До родинного гніздечка навідатись хотіла. І погодилася взяти мене з собою у цю далеку подорож. З великими труднощами, але ми умовили маму і та дозволила мені йти до села Вили. Доводи мої були залізні. Я ж бо до Житомира цього літа не раз за двадцять п'ять кілометрів понад відро вишень на ринок носив! Вишні на склянки продавав. Купляв чотири буханця хліба і того ж дня додому повертався, а ввечері ще й гуляти біг. А тут ми того ж дня повертатися додому не збиралися. В одну сторону — витримаю, не пристану. І мама дала згоду на мою подорож.

Проте ця подорож для мене виявилася нелегкою, але я нікому не зізнавався. Тепер — можу! Зізнаюсь, що навіть без вантажу ледь дійшов до села Вили. Настільки був стомлений, що ледве ноги пересував. Але тільки Марцеліна погляне на мене — відразу бадьорий вигляд робив і підтюпцем доганяв її. Вона усміхалася і пропонувала взяти мене на руки, та я ще більше груди вип'ячував і намагався довести, що я козак і здолаю цю відстань. Одним словом, на руки мене взяти я їй не дався. Сам дотопав. Своїми ніжками. Хоча протягом останніх двох кілометрів разів чотири просився сісти на відпочинок. Проте не жалкував, що напросився у цю подорож.

Я вперше у житті побачив величезні ставки, наповнені, як мені дотепер здається, блакитною, як небо, і прозорою водою. У якій видно незліченну кількість різних за розміром рибок. На берегах ставків — величезні верби, що схилилися своїм гіллям до самої води, наче напитися хочуть… Подекуди дикі качки і гуси плавають. Я вперше у житті бачив так близько плаваючих риб, качок і гусей. А коли зовсім поруч побачив пару білих лебедів — відразу завмер. Схопив Марцеліну за руку і шепотом просив не ворушитися і не розмовляти. А та, наче навмисне, голосно засміялася. Проте, на моє здивування, лебеді не злякалися її сміху і продовжували гоноритися один перед одним. І я ще довго-довго милувався ними, не міг очей відвести. Зачарований був…

А які височенні трави і безкрайній дрімучий ліс навколо цих ставків? Дивовижна краса і чисте, чисте повітря… Саме тут я дізнався, як розводять і ловлять рибу. Як зариблюють ставки і величезні матки-рибини пересаджують з одного до іншого ставка. Мені здавалося, що я без їжі днював і ночував би на цих, неперевершеної краси, ставках і милувався б рибками, лебедями, гусями, качками, білими і чорно-білими чайками. Не інакше, я потрапив до справжнього раю… А хто покидає рай добровільно? Ось і я просив, молив сестричку Марцеліну ще кілька днів побути тут. А вона і члени рибачої бригади сміялися і казали: «А ми тобі, Володю, усю цю красу у мішок згрібемо і додому понесеш…».

Їм смішно було, а я ображався до сліз. Ось тут я й спитав у них про значення вислову «Най йому вили в бік!» Вони дружньо зареготали, а бригадир відповів: «А тобі, Владику, Вили не в бік, а в серце потрапили! Не інакше! Тому ти не бажаєш додому йти». Тепер рибаки і Марцеліна по-доброму засміялися. Ніхто не насміхався з мене. З повагою відносилися до моїх запитань і відповідали на них. Я ще раз зауважу, що для мене то були найдобріші в світі дядьки-рибаки. Вони все знали, все уміли, мудрими були, і мені хотілося бути такими, як вони…

У моїй пам’яті не збереглися імена і прізвища дядьків-рибаків, які показували мені рибне господарство, розповідали, як розводиться і вирощується риба. Не пам’ятаю тих, кого невпинно розпитував, а вони без втоми розповідали мені, восьмирічному хлопчику, невідомі мені секрети розведення і вирощування риби. Про водоплаваючих пташок тощо… І, не в обіду буде сказано теперішнім

дядькам-рибакам, але як на мене, то сьогодні мало таких лишилося. Теперішнім працівникам рибного господарства нецікаво було б безоплатно щось розповідати чужому хлопчині. Ті ж дядьки не тільки невтомно розповідали, не тільки показували рибне господарство і рибок, а й частували мене свіжою смаженою рибою. Саме вони, на моїх очах, зварили рибну юшку, пригостили мене, і я їв її вперше у житті з великою насолодою…

Розповідь моя про перебування у райському куточку України — селі Вили Довбишського району Житомирської області не випадкова. Вона ще й для того, щоб уявити величну природну красу місцевості, на якій знаходилося родинне гніздечко Бронислава Вікторовича Крушевського, звідкіля органи НКВС СССР змусили його з родиною мігрувати до чужої для них країни. Адже схожа доля спіткала десятки тисяч родин українських поляків. Комуністи у такий же спосіб змусили їх мігрувати до Польщі задля участі у створенні на її теренах так званої народно-демократичної Польщі. А насправді вони створювали там сталінський, комуно-фашистський режим, під пильним наглядом всесильного сталінського НКВС. Такий же комуністичний рай, у якому, як запевняв мене Станіслав Іванович Хомінський, я родився і виріс…

2. ПРО ЖИТТЯ КОЛГОСПНИХ КРІПАКІВ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Якість життя і доля однієї новопільської родини за комуно-фашистського ленінсько-сталінського режиму, про яку я зараз розповім, будуть віддзеркаленням якості життя і долі десятків тисяч сільських родин Черняхівського району, сотень тисяч родин Житомирської області і десятків мільйонів сільських родин України… Більшість яких були однаково бідні і однаково нужденні…

Мій брат по мамі, Леонід Брониславович Тушинський, повернувся з Німеччини 1946 року. З весни 1942 року і до звільнення Червоною армією працював на шахті, кам'яне вугілля добував. Був травмований і його прооперували, як дослідного кролика. Потрощену глибою шахтної породи кістку руки скріпили якоюсь інородною пластиною. Проте, дослідна операція німецького хірурга виявилася вдалою. Брат до кінця своїх днів непогано володів покаліченою рукою. Навіть косити ручною косою міг. До війни він закінчив сім

класів Новопільської семирічної школи, де вивчав німецьку мову, а потрапивши до Німеччини у 1942 році продовжував більш ретельно опановувати її. На момент звільнення з німецької неволі він вільно володів нею, тому, після приходу Червоної армії його взяли до совєцької військової комендатури перекладачем німецької мови, де він працював понад рік.

З Німеччини Льоня привіз лісапет. Яка це була для мене радість! Адже, на той час у селі Новопіль (на понад 600 колгоспних дворів) було, щонайбільше, десять лісапетів. Уявляєте? І на одному з них — я катаюсь! Скільки радості було, коли Льоня навчив мене їздити на лісапеті через раму. Звісно, я хизувався перед однолітками. Возив їх на задньому сидінні. Давав покататися. Неодноразово падав, ламаючи лісапет, але Льоня терпів, ремонтував і я знову катався. Знову падав і знову ламав. А Льоня терпів, бо добрий був і любив мене. Навіть сильно не сварив, не кричав на мене. Він був лагідним і чуйним.

Кілька місяців Льоня прожив разом з нами, у батьківській хатині. Працював у колгоспі «Ударник» їздовим, на конях. Зі зведеною сестричкою Анелею мав добрі стосунки, але захистити її від злих вчинків матері не був здатний. Не мав для цього відповідного характеру, який був, скажімо, у брата Вані. Льоня ніколи не перечив мамі і не огризався, коли вона сварилася. Слухався її. Рідко вчиняв щось проти її волі. Можна сказати, що Льоня був класичним маминим синочком. І зі своїм слухняним сином Льонею мама вчинила так, як раніше з падчеркою Анелею. За її наполяганням він одружився з Франею Іванівною Поплавською, донькою успішного сільського господаря Івана Поплавського, розкуркуленого комуністами. Їхня родина мешкала край села. На першій вулиці від села Кручинець, біля колгоспних ланів (тепер це провулок Черняхівський, 5). Таке сусідство дещо сприяло накопиченню запасів продуктів харчування та кормів для домашньої живності. І вони, як тоді казали, мали хліб і до хліба. Не виключаю, що саме цей факт спонукав маму сватів до Франі засилати. Що саме ці обставини спонукали її змусити свого сина одружитися, щоб він жив у достатках. Тим паче, що родина Івана Поплавського дуже працьовита була…

Отже, Льоня пішов у прийми. А оскільки Франя і її мама Петруня були членами колгоспу імені Сталіна, то і Льоня перейшов працювати до цього колгоспу. За кілька місяців його призначи-

ли бригадиром. Але це було проти його бажання і він працював на цій посаді не більше року. Згодом за клопотанням директора Новопільської семирічної школи йому дозволили перейти працювати до цієї школи завідувачем шкільним господарством (завгоспом). На цій посаді, з невеличкими перервами, він працював усе своє життя, аж до виходу на пенсію у 1984 році.

Вважаю, що процес виникнення будь-якого родинного дерева, окремих його гілок не може бути об'єктивно висвітлений, якщо не торкнутися коренів, обставин та умов, що передували їхньому створенню. Тим паче, що молодята до війни побували у більшовицькій неволі, під час війни — у німецькій, а по закінченню війни повернулися до рідного села і знову одягли тяжке ярмо більшовицької неволі. Дещо повертаючись у минуле, а також забігаючи наперед, залишивши нерозглянутими обставини і наслідки голоду 1947 року, розповім про підґрунтя створення нової багатодітної родини Леоніда Брониславовича Тушинського і Франі Іванівни Поплавської у тяжкі післявоєнні роки…

Це був шлюб за коханням чи за розрахунком? Однозначної відповіді немає. Ні заперечити, ані підтвердити цього не можу. Як свідок створення цієї родини можу лише повідомити, що з моменту находження Льоні у приймах, його дружина Франя і теща Петруня добре піклувалися про нього. У тяжкі роки нестачі харчів вони його гарно годували. І, незважаючи на голод у 1947 році, Франя народила доньку Яніну. Згодом вона заявила, що народить стільки діток, скільки Бог дасть. Так і зробила. Бог дав одинадцять діток. Двох забрав. Дев'ять з них батьки виростили і виховали до повноліття. Їхній мамі, Тушинській Франі Іванівні, присвоєно звання «Мати Героїня». Її нагороджено медаллю «Мати Героїня». Діток своїх батьки дуже любили. Тому у мене немає підстав вважати, що їхній шлюб виник лише за розрахунком. Спочатку — можливо. Та згодом і кохання між ними з'явилося! Крім того, це подружжя багато що об'єднувало. Адже багатовікові дерева пропадають, коли добрий ґрунт паганим міняють. А Льоня і Франя — добрий ґрунт для багатовікового дерева. Вони вихідці із працелюбних, багатодітних, успішних сільських родин і гени своїх батьків — не поміняли. Створили свою, також багатодітну і працелюбну родину. Щоправда, у інших умовах. У тих, де звитяжна праця не приносить радості і належного добробуту родині, бо працюють вони «на дядю». І

Льоня, і Франя — діти, що народилися у шлюбі по коханню, у заможних і працелюбних батьків. Їхні батьки, дідусі і бабусі старанно працювали, мали значні статки і жили нормальним забезпеченим життям, яке існувало до поневолення України більшовиками. Із розповідей батьків і старших за віком селян вони знали сутність політики військового комунізму (продрозверсткі). Були свідками репресій, НЕПу, розкуркулення, колективізації і голодомору 1932–1933 років. Їхніх дідів і батьків більшовики розкуркулили, позбавили тяжкою працею придбаних статків, репресували, поміняли підвалини їхнього життя, голодомор створили і зробили їх однаково бідними. Та не прижилися вони у новому, більшовицькому підґрунті. Одні — померли від голоду, а другі — жили у злиднях до самої смерті… Більшовики поцупили майно їхніх родин, а їх довели до рівня сільських бідняків і до колгоспу загнали.

Зокрема, дідусь Тушинський і батько Льоні, Бронислав Тушинський, були успішними сільськими господарями. Заможно жили, все мали. Як тоді казали, хліб і до хліба. Освіченими на той час людьми були, повагою селян користувалися. Після розкуркулення всі стали однаково бідними, як усі незаможники — люмпени-ледацюги. Батько Льоні пішов працювати на водяний млин і за сумісництвом — дяком церковної парафії. Мав певні чесноти, любив свободу, відстоював честь і гідність людини, був у опозиції до більшовицької влади. До колгоспу вступати відмовився. Навіть задля порятунку від голоду не вклонився більшовикам і їхнім посіпакам, не пішов до них у найми і помер від голоду у 1933 році.

Батько Франі, Іван Поплавський, також був успішним сільським господарем. Мав багатодітну родину. Його дружина Петруня народила двох синів і дві доньки. До розкуркулення мешкали на хуторі, біля перехрестя доріг між селами Кручинець — Окілок, Новопіль — Грушки. Йому належало біля двадцяти десятин землі. Посеред земельного наділу, на невеличкому пагорбі, Іван збудував вітряний млин і житловий будинок з господарчими спорудами. Родина Івана Поплавського мала кілька пар коней і волів, тримала корів, поголів’я молодняку, свиней, овечок, гусей, індиків, качок, курей і кролів, висадила і виплекала гарний фруктовий сад. Одним словом, це була самодостатня працьовита родина. У господарстві працювали члени родини і тільки під час уборки врожаю працювали наймані працівники. Проте, у зв’язку зі збільшенням попиту

на борошно і корма для домашньої живності, господар наймав для роботи на млині чотири працівника. Як тепер сказали б — створив робочі місця. Але…

Комуністи, їхні поплічники і посіпаки прийняли рішення розкуркулити успішного господаря Івана Поплавського і разом з родиною вислати до безмежних просторів Сибіру. Але виконати цей вирок повністю Іван їм завадив. Майно родини комуністи і їхні посіпаки відібрали, розікрали, а що лишилося — віддали до колгоспного казану. Івана не знайшли. Він утік, сховався. Висилати до Сибіру не було кого… Обільшовичені люмпени-ледацюги так і не знайшли Івана Поплавського. Добре сховався! А висилати до Сибіру його дружину з дітками — не наважилися. Тому Петруня з дітками залишилася. Обільшовичені вилупки дозволили їй розібрати на своїй колишній садибі хлів, перевезти до села і побудувати хату. Звісно, за умови вступу до колгоспу.

На першій від Крученця вулиці села Новопіль (провулок Черняхівський, 5) родині «ворога народу» нарізали присадибну земельну ділянку 0,60 гектара і там Петруня з дітками побудувала однокімнатну хату з сажиком, подала заяву про вступ до колгоспу імені Сталіна. Хата, сажик і присадибна земельна ділянка відтепер стали називатися господарством колгоспного двору. Дітки Петруні — членами колгоспного двору, а вона — його головою і членом колгоспу. Петруня таємно носила до схову чоловіка їжу. Підтримувала його, як могла. Але, нервові потрясіння, викликані страшенною наругою обільшовичених люмпенів-ледацюг над ним та його родиною, розуміння своєї безпорадності, відсутність можливості зарадити цьому горю — не пройшли безслідно. Не зміг славний господар Іван Поплавський роками ховатися від людей. Дочекався збору врожаю 1933 року, народження доньки Марини і помер у своєму схроні, не дочекавшись, поки вона скаже: «Тато!» Там, у схроні, таємно від людського ока, Петруня поховала його.

А напередодні Другої Світової війни комуністам знадобився старший син куркуля, «ворога народу» Івана Поплавського — Петро, 1919 року народження. Забрали його до Червоної армії. І не дочекалася Петруня свого синочка… Він загинув, захищаючи інтереси вбивць його батька, комуністів. Молодшого сина Людвіга, 1925 року народження, і доньку Франю, 1923 року народження, весною 1942 року німці примусово вивезли до Німеччини. Подальша

доля сина Людвіга невідома. З німецької каторги він не повернувся. Таким чином, «народолюбиві» комуністи припинили подальше продовження роду Поплавських…

Донька Франя повернулася з Німецької неволі наприкінці 1945 року. Отже, у молодят багато спільного було. Був предмет для спілкування. Члени подружжя і у совєцькій, і у німецькій неволі були. Можливо, і кохання до них не випадково прийшло… І Бог дав їм одинадцять діток. Хіба це не наслідок палкого кохання? Замисліться над цим списком народжених після війни діток! Це не просто перелік великої родини. Їхня поява на світ — воля Божа! Це віддзеркалення одвічної долі українців. Натомість знищених — приходять нові, молоді українці! Так було, так є, і так завжди буде! Нас не знищити!

Після Другої Світової війни село Новопіль стало дуже щедрим на багатодітні родини. Здебільшого, у створених після війни родинах було троє і більше діток. І фронтовики, і ті повноцінні родини, що війну пережили, не відставали від них. Зокрема, до них відносяться родини Саватіка Вигівського, Степана Кіпчука, Антона Холо, Якима Цимбалюка, Льонькі Білецького, Гаврилюка і багато, багато інших. Такі подружні пари, як Франі і Льоні Тушинського, Марусі і Сави Вигівського, Анелі і Степана Кіпчука, Ганни і Якима Цимбалюка подбали, щоб натомість знищених комуно-фашистами та нацистськими фашистами українців прийшли нові. Поповнили їхні ряди не тільки за себе, а й за того українця, якого мама чи кохана додому не дочекалася… От тільки керманичі усіх часів і народів не цінують цього. Не створюють належних умов життя багатостраждальному українському народу! А ми це бачимо і терпимо. Наче зомбовані, продовжуємо з року в рік їх обирати. Звикли. І ходимо у холопському ярмі, тільки інколи погонича іншого кольору обираємо. Мабуть, нам подобається ходити під кимось, бути холопом чиїмось. Бо звикли прогинатися…

Сімдесят років більшовики виховували з нас Павликів Морозових. Людей без честі і гідності. Совків. Можливо, тому багато з нас забуло не тільки своїх пращурів, а й предків. Забули родинне коріння, втратили почуття гордості і гідності, що ми українці. Перестали прагнути свободи і незалежності, змирилися з втратою національної честі… Мавр зробив свою чорну справу! Але життя продовжується за законами природи. У родині Франі і Льоні Ту-

шинського станом на 1953 рік Бог дав 8 душ. Та горе прийшло до хати… І, як кажуть, Бог дав — Бог забрав. У дворічному віці померла донечка Валя. Не проживши навіть року, померла донечка Стася. А слідом за ними, не витримавши лихої долі, пішла від них у вічність бабуся Петруня — мама Франі. Їй було лише 53 роки. Три смерті протягом трьох місяців! Три поховання! Як таке можна витримати? Сьогодні з нами вже немає небожа Петра, померлого 17 червня 1984 року. Брат Льоня, батько цієї великої родини, помер 17 липня 1993 року. Передчасно пішов від нас небіж Володя, який помер 16 червня 2005 року. А 14 березня 2006 року перестало битися серце матері цієї великої родини, моєї братови Франі. Мені дуже прикро, що я не провів у останній путь жодного члена цієї родини. Навіть свого рідного брата Льоню. Саме у той час відносно мене, за вказівкої місцевих компартійних вождів, була сфальшована і порушена кримінальна справа. Я був на підписці про невиїзд. Але це не виправдовує мене, не знімає моєї провини перед ними…

У тяжких умовах народилася і виростала родина Льоні Тушинського. Дехто з них залишив нас і пішов у вічність. А ті, що лишилися, створили нові родини і своїх діток мають. Навіть онуків… Отже, я хочу донести до дітей, онуків і правнуків цього подружжя, до прийдешніх поколінь відомості про дитинство і доросле життя Франі та Льоні Тушинських. Щоб запам’ятали… Що вони пережили страшний голодомор 1932–1933 року. Під час голодомору кожен втратив свого татуся. Все життя жили у злиднях. У бідних, але працьовитих і чесних родинах. Обох комуністи позбавили батьківської ласки, а відтак і дитинства. Гітлерівці позбавили їх парубоцтва і дівоцтва, запроторили на каторжні роботи до Німеччини. Льоня працював на шахті, а Франя — у німецького бауера. Звільнені з фашистської неволі 1945 року. Кожний із них відразу потрапив у совєцьку комуно-фашистську неволю — став радянським колгоспним кріпаком. У своєму рідному селі вони створили власне родинне гніздечко. Все своє життя після війни тяжко працювали. Але не на німецьких нацистських фашистів, а на так звану совєцьку країну, на найбільшу у світі бюрократію. На зміцнення військової могутності країни диктатури пролетаріату, влада в якій неподільно належала комуно-фашистам. Отже, спільного у батьків цієї родини — досить багато. Тем для спілкування багато було. Навіть життя не вистачило б, щоб все пережите пригадати і розповісти одне одному…

3. ДИТИНСТВО НОВОПІЛЬСЬКИХ ДІТЕЙ ВІЙНИ

Яке ж воно було, відновлене комуністами післявоєнне життя, себто, життя під час відновленої більшовицької окупації? Чи за таке життя наші діди, батьки, брати і сестри йшли на смертний бій, свою кров проливали і життя віддавали? Чи не надто велику ціну українці заплатили за отримане злиденне життя? Отже. Почну зі спогадів учнів першого «А» класу НСШ 1945 року і звернення до новопільців, які потрапили під вплив «біленьких і пухнастих», «любих і коханих» і вірять їхнім нісенітницям. Почуйте правдивий голос своїх односельців з глибини 20–50-х років минулого століття! Відкрийте очі, погляньте на дійсність нашого минулого! Зрозумійте долю закатованих у ньому поколінь!

На жаль, першокласників з далекого 1945 року залишилося дуже мало. Із 46 учнів першого А» класу на зустріч 22 травня 2011 року тільки 17 з’явилося (фото №№ 23, 29, 33). Тож прислухайтесь до їхнього голосу. Вони бажають, щоб ви знали правдиву історію кожної родини, свого рідного села, району, області і України. Учень першого «А» класу 1945-го Василь Шевчук, зокрема, пише: «На жаль, першокласників 1945 року у Новополі лишилося дуже мало. А у нас тоді було три класа «А», «Б» і «В». І у кожному класі не менше 45 учнів! Роз’їхалися. Майже третина їх відійшла від нас у вічність, у тому числі і учні першого «А» класу: Цимбалюк Микола Якимович, Цимбалюк Володимир Адамович, Біляченко Микола Григорович (син тітки Густі Генрихівни), Клинчук Василь Степанович, Колісник Микола Іванович, Кучинськй Петро Степанович, Савченко Арсень Романович, Савчук Микола Мартинович, Житинськй Василь Федосійович, Білецькй Віктор Леонідович, Клинчук Володимир Іванович, Біляченко Володимир Олександрович, Павлюк Володимир Олександрович і Паламарчук Павло Іванович (це станом на 1 квітня 2013 року). Проте 17 учнів першого «А» класу 22 травня 2011 року зібралося на зустріч. І це не ті учні першого «А» класу, маленькі, худенькі, засмаглі — це жива історія родин, сільської громади і села. У їхньому житті — віддзеркалення життя новопільців комуністичної доби.

Навчалися ми в неопалених класах. Паморозь на вікнах сягала 2-х сантиметрів. Руки мерзли. Пальчики у зашпори заходили. Чорнило на парті і питна вода, що в коридорі стояла, замерзали, льодом покривалися. Чорнилом слугувала розведена сажа або на-

стойка яблучок з дуба та іржавого цвяха. У кого олівці були — писали олівцями на обривках газет або аркушах із різних книг. На паличках з верби вчилися рахувати… Зима 1946 року видалася надзвичайно холодною. Снігу було багато. Морози сягали мінус 30. А ми — одягнені в лахміття: трофейні френчі, перешиті або підрізані шинелі, кухвайки чи бушлати. Взуті у що попало, здебільшого, у ватяні валянки з чунями або калошами, тому дуже мерзли. Щоб якось зігрітися, вчителька випускала 4–5 учнів на коридор і ми бігали одне за одним. Зігрівалися. З настанням літа, — продовжує розповідь Василь Шевчук, — ми, восьми-дев'ятирічні хлопчаки разом з дорослими вдосвіта брали на плечі 8–10 кіло вишень і несли до Житомира, за 25 кілометрів, на базар. Вишні продавали на склянку. За виручені гроші купляли хліб для родини. У одні руки відпускали 2 кіло хліба. А черга — 30 і більше чоловік. Ставали в чергу 3–4 рази, купляли і відносили у надійне місце, щоб міліція не забрала. Додому поверталися під вечір, змореними, вкрай знесиленими, але задоволеними, що родині допомагаємо. І так щотижня. Два-три рази. Незважаючи на величезні труднощі — зростали веселими. У школі займалися фізкультурою, здавали різні заліки по спорту. Після навчання у школі каталися на ковзанах. Здебільшого, на саморобних ковзанах, лижах і санях. Під час літніх канікул, у вільний від роботи в городі час, купалися у грабарці. Вчилися плавати, рибу ловили, ходили у ліс по дрова, жолуді, губ'яки і ягоди. Випасаючи худобу — вільною боротьбою займалися. Бабусі, дідусі, батьки, старші брати і сестри вчили нас танцювати, співати народних пісень, колядок і щедрівок тощо. Готуючись до зими, носили з лісу лист і глицю. Викладали загату, від землі під стріху, шириною не менше 30 сантиметрів. Лише вікна залишали, але, якщо вікна були великі, то й нижню частину вікон закладали. Для опалення наших помешкань і приготування їжі носили дрова з лісу, за три і більше кілометрів. На виписку і привозку дров або торфу — грошей не було. Після німецької окупації совєцька влада, наче у помсту за свої поразки у війні, за нездійсненну мрію про Світову революцію, обклала всі так звані колгоспні двори непосильними податками. До того ж зобов'язала їх сплачувати різні збори-побори. За безцінь здавати все вирощене і вироблене державним закупівельним конторам. Змушувала щовесни «позичати» державі на розвиток народного господарства величезні для селян кошти, які не планувала повертати.

Уявіть собі. Наша родина складається з п'яти душ. Станом на 1 вересня 1945 року наймолодшому брату Колі 4 роки. Мені — восьмий рік. Брату Володі — 15 років, а сестрі Марусі — 17 років виповнилося. Практично повністю працездатною була лише мама. Пенсію на неповнолітніх дітей мамі не призначили, бо вона не надала їм довідки, що тата жандарми забрали за зв'язок з партизанами. Що жандарми і гестапівці катували його, а потім розстріляли у районі хутора Довжик. Не було де взяти таку довідку. І жандарми, і гестапівці на той час далеко, далеко втекли… Але за совєцьким колгоспним кріпосним правом моя неповнолітня сестра Маруся також вважається працездатною і за рік має виробити встановлений для жінок мінімум трудоднів. Як і мама. Тобто, у них має бути, щонайменше, 440 трудоднів. Присадибна ділянка у нашої родини, тобто колгоспного двору, де головою є моя мама, 0,60 гектара. І цей колгоспний двір зобов'язаний сплатити 800 рублів податку, здати державі 210 літрів молока, 44 кіло м'яса, 250 яєць тощо. Крім того, якщо вгодували і будете різати чи колоти бичечка або свинку, то шкіру з них зобов'язані здати державі. А колгосп наприкінці року видасть моїй мамі і сестричці, щонайбільше 44 або 66 кіло збіжжя. Нашій родині щодня потрібно, щонайменше, 2,5 кіло хліба. Тобто, річного заробітку мами і сестри вистачить не більше, ніж на 1,5–2,5 місяця. А де брати хліб на решту року? Скажімо, до нового врожаю? За збір колосків на колгоспних ланах я отримував батогі від ланового. Він же на коні, дожене. За крадіжку кількох кіло недоспілих колосків або збіжжя можеш отримати 7 років позбавлення волі. Одним словом, більшість новопільців бідувала і роками жила впроголодь…

Найбільш активними виконавцями політики колективізації були прислані із Росії так звані двадцятип'ятитисячники. Які щойно від заводського чи фабричного станка відійшли і взялись сільським господарством керувати, продовольчу проблему вирішувати, не знаючи, де у корови вим'я знаходиться… Їм підспівували тутешні активісти-ледацюги. На кшталт Федора Йосипенка, Степана Клинчука, Миколи Пронози і інших. Вони розкуркулювали заможних і середняків, забирали земельні ділянки, житлові будинки з господарчими будівлями, продовольство, особисте майно і інвентар. А господарів, у кращому випадку, висилали до Сибіру чи Казахстану, а здебільшого — до сталінських таборів смерті системи ГУЛАГ.

Таким чином вони репресували, вислали з нашого села, знищили майже усіх славетних сільських господарів. Заповзятим виконавцем податкових вимог держави був агент Лобанчиков. Він, разом з іншими совєцькими активістами, зневажаючи людську гідність і честь, не враховуючи майновий стан, за несплату податків описував майно, забирав останню корову. Навіть старенькими подушками не гребували, покидьки… Шкода, що не можна встановити ймовірну кількість жертв голодомору у селі Новопіль 1932–1933 року. За одними даними — померло 184 чоловіка, а за свідченням колишнього голови колгоспу «Ударник», Цимбалюка Григорія Яремійовича, померла 601 людина. Були випадки людожерства».

Майже все сказане Василем Шевчуком підтвердив однокласник Павло Паламарчук і додав, що ледь закінчив сім класів, бо вчитися не було як. Не було ні одягу, ні взуття, ні хліба. Продовжувати навчання не було можливості. Треба було допомагати мамі, яка у 38 років стала удовою з чотирма дітками на руках, тому він пішов до колгоспу хліб заробляти.

Проте, незважаючи на репресії, страшні наслідки колективізації, створення голодомору, знущання комуністів і їхніх посіпак, приниження селян — на службу до німців пішло менше новопільців, ніж прислуговувало окупантам-більшовикам. Під час окупації німці розстріляли не тільки активістів комуно-фашистської влади. Не тільки тих, хто розкуркулював, репресовував, до колгоспу і в село новопільців заганяв. Не тільки тих, хто голодомор їм створював, як-то: Сергія Ткачука, Степана Клинчука, Івана Попіка, Саву Левченка, Фльора Колос, Олексія Житинського, а й тих, що не були заповзятими забудовниками соціалізму, але не бажали підкорятися «новому німецькому порядку» і стали на шлях супротиву, сприяли приближенню його поразки: Терентія Павлюка і Петра Шевчука.

Яким же воно було, буденне життя колгоспних кріпаків і їхніх діток? Весна 1946 року, як і інші після повернення «наших», була для удовиних родин голодна і холодна. Сестра Анеля жила окремо. Льоня пішов у прийми. Тепер родина складалася із трьох душ. На мене і Зосю мама отримувала ту пенсію, «на яку ні жити, ні вмерти не можна», тобто по 4 рублі на місяць. А сама, майже задарма, працювала у колгоспі «Ударник». За трудодні. На трудодень, звичайно, наприкінці року давали курячу денну норму збіжжя. А коли дещо більше, то святом вважали. Родина не мала що одягти і взути, ходили у латаному-перелатаному. Латки не завжди були одного з оде-

жею кольору. На одежі зеленого чи блакитного кольору, скажімо, могла бути латка з червоної або чорної тканини. На чорних чоботях, черевиках або чунях, могли бути латки будь-якого кольору — з червоної, брунатної, і навіть білої шкіри чи резини. Ніхто нічому не дивувався. Ремонтували, чим могли, і що мали, те й ремонтували. Для латання одежі використовували нитки з льону, які мама пряла на прялці або веретені. Для ремонту взуття вона пряла дещо міцніші, так звані сурові нитки. Їх натирали воском або смолою, тобто робили дратву, і ремонтували взуття. На горищах і смітниках находили старе взуття, яке не підлягало ремонту. Відрізали від нього лоскути шкіри чи резини. Навіть я навчився ремонтувати своє взуття. Зокрема, брав лоскуток шкіри, підганяв до рваного місця, відрізав, затягував у голку-циганку дратву, шилом проколював дірку, у проколоту дірку затягував дратву, їй назустріч — другу, стягував міцно і так до закінчення.

А ось латки резинові не завжди вдавалося добре приклеїти. Чи клей був неякісний? Чи латки були не для цього клею? Чи недостатньо натирав драчкою місця склеювання? Чи мало тримав під «пресом» — вони недовго трималися, відпадали. Здавалося, що й клеєм добре мастив, і латку правильно накладав, і під гнітом довго тримав, а латка, здебільшого, відпадала. А чуні воду пропускали… Складний ремонт мого взуття здійснював мій хрещений батько Яків Цимбалюк. Він навіть шив мені черевики на дерев'яній підошві або так звані «трепи». Незграбні вони були, зате теплі. Холод знизу не проходив. Одяг мій здебільшого мама ремонтувала або сестричка Анеля. І все одно латки на відстані добре помітні були…

Ще гірше було з опаленням житлового помешкання. Опалювати не було чим. Кизяків, які ми збирали на пасовиськах ще з літа, і соломи, яку треба було стелити корові, теляті, свині, різати на січку і годувати нею цю живність, не вистачало. На виписку і привоз дров — грошей не було. У хаті холодно. Вода у відрі замерзає. Як і чим опалювати помешкання? Як і чим їсти варити для родини і корма для домашньої живності? Вихід знайшли! Взяли мотузки… Ні, ні! Не лякайтесь! Ми жити хочемо! А задля цього. Вдосвіта, всією родиною йдемо до лісу, за чотири і більше кілометри (аж під Ксаверівку). Бо на ближчих ділянках сухе гілля раніше обламали. А щоб веселіше було і небоязко — кілька сусідських родин об'єднується до одного гурту і з піснями — до лісу…

І ось заходимо до лісу… Яка краса! Свіже і чисте повітря! Сороки стрекочуть, ворони каркають, співочі пташки співають! Самому співати хочеться… Але ми не співати прийшли. Находимо довгу жердину, прив'язуємо до неї гачок, шукаємо сухе гілля і ламаємо. Зносимо до купи, складаємо і міцно ув'язуємо у в'язанки. При цьому кожний намагається взяти як можна більшу в'язанку дров. За дві-три години сухого гілля наламали, міцно у в'язанки пов'язали. Ховаємо жердину, завдаємо один одному в'язанки на плечі і… Боже поможи, у неблизьку дорогу! До холодної оселі несемо рятівне джерело тепла. Нам весело. Ми ж бо не одні. З лісу йдуть каравани людей з в'язанками дров на плечах. Мабуть, вони, як і ми, хочуть, щоб тепло у їхніх оселях було. Їсти хочуть зварити собі і домашній живності. Не інакше. Мабуть доля і умови життя у нас однакові. Аж не віриться! Невже й у них немає дров чи торфу? Невже немає за що купити?

Адже у цьому нескінченному каравані в'язанок хмизу, що «пливе» від лісу, не всі із «ощасливлених» більшовиками удовиних родин! Невже і їх до такого стану довела більшовицька влада? Виявляється, що і вони несуть додому цей хмиз не задля забави, а задля виживання… Десятки разів зупиняємося перепочити. Під час перепочинку думаємо, як все ж таки добре відпочивати на свіжому і чистому повітрі… Робимо висновки, але не оприлюднюємо їх. Оприлюднення — небезпечна річ. Озирнись навколо. Раптом не втримаєшся і скажеш щось непристойне на адресу комуністів, на кшталт: «Добре живеться у Країні Рад!» І не дай Бог додаси: «Тільки й дідько цьому життю не рад!» А носій рятівного тепла, що відпочиває на сусідній в'язанці хмизу, донесе сказане тобою «куди нада і кому треба»… І позбавлять тебе можливості носити з лісу дрова до рідної хати… Краще не розпатякувати на цю тему. Не базікати. Там, за Бугром, мають знати, що ми живемо добре і щасливо!

А коли мама не може йти з нами до лісу сухі дрова шукати, то ми з Зосею і з іншими дітлахами йдемо. Але, здебільшого, не до лісу, а до чагарників, що в селі і навколо села. Під корінь рубаємо сиру вільху і лозу, з неї аж вода тече. Ноша дуже важка, але кожний хоче дров принести додому побільше. Нічого не поробиш. Дрова дуже потрібні дома. Благо, що чагарники не за чотири, а щонайбільше, за два кілометри від хати. Дома цю зелень рубаємо і сушимо на плиті,

печі і припічку. А вона аж шкварчить. Але сушимо. Через кілька днів використаємо натомість дров. Такі походеньки за джерелом теплової енергії ми здійснюємо, щонайменше, два рази на тиждень до лісу і два-три рази — до чагарників. Бо у теплих оселях жити бажаємо…

4. НЕ ТІЛЬКИ ВЗУТИСЯ, ОДЯГТИСЯ, А Й ЇСТИ ХОТІЛИ ДІТИ ВІЙНИ…

Зізнаюсь, що в очікуванні світлого майбутнього я щоденно хотів їсти. Але не завжди було що їсти. Закінчуються продукти харчування і корм для домашньої живності — поповнити їх немає як. Насувається голод. Маємо шукати вихід. Більшовицька влада не допоможе. Вона тільки померти з голоду зможе допомогти. Такий досвід вона має. Сприяти поповненню запасів продуктів харчування їхнім виробникам, тим, у кого вони їх відібрали — не входить до стратегічних цілей більшовиків. Не для того ж вони їх відбирали, щоб повертати. Навпаки, вони піклуються про те, щоб більше було нужденних, голодних, а відтак, і покірних. Щоб рідну маму продали за шматок хліба.

Тому наша родина, як тільки зійшов сніг і розмерзся верхній шар землі, взяла заступи, відра та торби і вкотре пішла на колгоспні лани добувати собі їжу і корма для домашньої живності. На картопелищах викопували мерзлу картоплю. На інших ланах — мерзлі буряки. Находили качани кукурудзи, необмолочені колоски зернових культур. Пекли картопляники, а зібране збіжжя мололи в жорнах і з отриманого борошна мама пекла млинці та пампушки. На деякий час забезпечували кормами домашню живність. Проте, така можливість невдовзі зникала.

Наставали теплі весняні дні. Земля нагрівалася і прокидалася від зимової сплячки, почала зеленіти. Клубені картоплі і буряки, що знаходилися в землі, розмерзалися і починали загнивати. Крім того, починалися весняні польові роботи. Лани, на яких ми могли б викопувати торішню картоплю і буряки, збіжжя збирати — починали боронувати, лущити та орати. Тоді ми залишили дома заступи і йшли слідом за орачами, боронувальниками, лущильниками збирати вивернуту на поверхню картоплю і буряки. Багато клубнів картоплі і буряків починало гнити. Але ми не гребували. Надгнившу частину відразу відділяли, а гожу для харчів —

у відра клали. Зносили під кущі, у тінь. Висипали і розгортали для просушки. І так — впродовж дня.

Під кінець робочого дня свої здобутки зсипали у мішки. Інколи їздові, по закінченні роботи, підвозили наші клунки ближче до села. Але, здебільшого, цю нелегку ношу ми звалювали на свої худенькі дитячі плечі і несли додому. Якщо щастило назбирати кілька тлумаків торішньої картоплі і буряків, а нести додому бракувало сили — ми по черзі переносили їх до першої хати. Від неї — додому. Інколи назустріч виходили дорослі і допомагали нести наші здобутки. Я не випадково пишу «ми». Бо ходили добувати рятівні зерна і клубні картоплі не тільки члени нашої родини. За ними йшли члени більшості удовиних родин. Всі ми йшли на колгоспні лани і шукали порятунок від голоду…

Їли баланду з гороб'ячого щавлю, лободи, ракових шийок, що росли на луках. Жолуді збирали в лісі, квіточки конюшини, акації, корінці пирію викопували тощо. Сушили, мололи, додавали до борошна і пекли пампушки або млинці. Ми намагалися вижити і, як бачите, це нам вдалося. Як тільки жито налилося, ми, щонайменше, два рази до початку жнив, нарізали по відру і більше колосків. Сушили, обмолочували, збіжжя мололи, пекли пампушки чи млинці — дотягували до нового врожаю… Одним словом, у нас, дітей війни, «радісним і забавним» було дитинство. І, як сказав поет Шандор Петефі:

«Счастливцы живут в изобилии,
Объелись и все-таки жрут,
А бедные дети отчизны
В то время от голода мрут».

І ось що написав у своїх спогадах Павло Паламарчук: «Тато загинув на війні. З мамою лишилося четверо неповнолітніх діток. Живемо у холоді і голоді. І тут накотилося друге страшне лихо — голод 1947 року. Він був не такий страшний, як голодомор 1932–1933 років, але дуже тяжко було пережити його. В хаті жодного кусочка хліба. Діти просять їсти, а мама нічого не може їм дати… Весною ходили на колгоспні лани і викопували мерзлу картоплю. Пекли з неї картопляники. Їли кропиву, цвіт акації, жолуді тощо. Бог дав — дожили до жнив. Коли з першого урожаю мама спекла струдля з вишнями, то він здавався нам самим смачним у житті. Я його до цього часу пам'ятаю».

У мене відсутні підстави стверджувати, що всі діти, які народилися на початку XX століття, жили щасливо і безтурботно, а їхні батьки мали однакову можливість придбавати для них іграшки, давати початкову освіту тощо. Що для дітей були побудовані дитячі майданчики, діяли якісь гуртки, де прищеплювалася любов до України і виховувалися майбутні українські патріоти. Впевнений, це було далеко не так… Умови і можливості належного виховання дітей, надання освіти здебільшого були притаманні заможним родинам. Проте сільські господарі, навіть досить забезпечені, не поспішали давати своїм діткам високий рівень освіти. Їх влаштовувало двокласне училище, після закінчення якого вважалося, що молода людина мала початкову освіту. Вона вміла читати і писати.

А центром виховання дітей були родини. Зазвичай, вони були багатодітні. Там були прабабушки, прадіди, бабушки, діди, батьки, старші брати і сестри. Саме вони виховували молоде підростаюче покоління у любові до рідних і близьких, до праці і до Бога, прищеплювали повагу до старших, до героїчного минулого і любов до України. Крім того, на їхню долю випало немало негараздів. Згадайте японсько-російську війну, повстання народних мас у 1905 році. Скільки тоді діток безбатченками стали? А наскільки розорене було народне господарство?

Та наші предки не склали руки перед труднощами. Виховали своїх діток, правнуків і онуків у любові до тяжкої селянської праці. Скориставшись державною довгостроковою безвідсотковою позикою — відродили й ті господарства, що приходили до занепаду. В цілому селянські господарства зміцнювалися, добробут селян зростав, покращувалася якість виховання і розвитку селянських дітей. Країна вдосталь була забезпечена продовольством і з’явилася можливість підняти рівень життя всього народу. І раптом — Перша Світова війна. Неймовірні труднощі виникли. Для перемоги у війні і подоланні труднощів — має бути згуртованість. Але її немає. Навпаки, комуністи виступили за поразку Росії у Першій Світовій війні. Безперечно, війна простому народу воюючих країн не потрібна, але здати фактично переможеній Німеччині і Австро-Венгрії усю європейську частину Російської імперії (у т. ч. Україну) — інакше як зрадою не назвеш…

І зрадницьке більшовицьке цунамі у 1917 році накрило Російську імперію. Світова історія не знала такого страшного на-

шестя людожерів, тому навіть немає з чим порівняти. Це нашестя людожерів забрало життя не менше ста мільйонів людей. Мільйони дітей були позбавлені звичайного дитинства і батьківського піклування, були приречені на голодне, холодне і безрадісне існування, стало в рази гірше, ніж було за царату — під час Першої Світової війни.

Я — дитина війни. Починаючи з кінця тридцятих років, усі злигодні, які були у нашій родині, випробував. Добре відчув «радість і щастя» — всі «принади» більшовицької доби! На собі все це переніс! Неймовірно важки випробування випали на нашу долю, на долю тих, хто народився наприкінці XIX і у першій половині XX століття. Хто жив у тій страшній, так званій совєцькій державі… Більшість дітей була позбавлена дитинства. Іграшок у них не було, а якщо й були, то саморобні. Наприкінці тридцятих років і у другій половині сорокових років минулого століття інколи іграшки у продаж потрапляли, але батьки грошей не мали, не було за що їх купити. Здебільшого задовольнялися саморобними свистками, дудочками, ковзанами, санками тощо. Проте, діти є діти. Незважаючи на тяжкі умови життя, вони прагнуть забав, хочуть мати іграшки і забави, гратися хочуть. Навіть навчання у школі, робота на городі, у домашньому господарстві, колгоспі, у інших господарів за шматок хліба і склянку молока, не могли позбавити нас прагнення розваг і бажання мати свої захоплення. Сталося так, що до 1944 року я був позбавлений ласки дідусів і бабусів, а після 1944 року ще й батькової любові і ласки. Назавжди втратив моїх любих татуся і сестричку Гелю. Братика Ваню забрали на сім років до Червоної Армії. Старші — сестра Анеля і братик Льоня — у Німеччині на каторжних роботах. Я лишився один на один зі своїм горем, відчуваючи нестачу родинного тепла і уваги з боку мами та сестри Зосі. Вони були іншими, ніж ті, кого я втратив. Від них я не відчував якихось там пестощів, уваги, прагнення до зміцнення родинних стосунків тощо. На додаток зла мачуха зробила свою чорну справу. Позбавила свою падчерку і мою сестричку Анелю можливості жити у одній з нами батьківській оселі. Відібрала у мене єдину надію на продовження започаткованих татом і продовжених сестричкою Гелею міцних родинних стосунків. Мама не дозволяла мені завести собаку або голубів. Вона вважала, що моє хобі — кури, кролі, свиня, корова, теля тощо. Вчасно порати і доглядати їх. Правда, ще кицька у нас була. Її тримати мати дозволила — щоб мишей ловила.

Звісно, домашню живність я любив і старанно доглядав за нею. Проте, мені хотілося мати, як тепер кажуть, своє хобі, а не нав'язане мамою. Скажімо, відданого друга-песика чи гарних голубів, як у моїх товаришів. Друзі помічали цю мою прихильність і питали, чому я не заводжу собі, скажімо, того ж песика чи голубів. А що я міг їм відповісти? Сказати, що моя мама їх ненавидить або не розуміє мене, тобто не любить? Соромно було таке казати. І я, зазвичай, відмовчувався, переводив розмову на щось інше. А що у мене в душі творилося — ніхто не знав. Дома я відчував себе самотнім, нікому не потрібним. Хоча, можливо, я не правий. Можливо, я потрібний був для виконання домашньої роботи — доглядати домашню живність. Як домашній наймит, а не дитина…

Проте комуно-фашистська влада вважала, що у нас все є — ми щасливі. …І тут батькам приходить на допомогу «мудра» і «люблячa» мати — совєцька держава. У матері-Батьківщини протягом кожної години народжується багато сотень дітей. Яке ж треба мати серце, щоб всіх їх любити? Яку пам'ять потрібно мати, щоб ні про кого не забути? Яку дбайливість треба мати, щоб знати, кому і що треба? Яку надзвичайну чуйність треба було проявляти, щоб нікого не образити. У матері-держави вистачає «любові, уваги і ласки» на всіх… Вона «піклується» про благо кожного свого громадянина ще до появи його на світ. …Радушно прийнявши в жизнь нового громадянина, держава «бережно» слідкує за його здоров'ям, за правильним його розвитком, допомагає йому рости фізично і духовно. А трудящі жінки капіталістичних країн дивуються цьому, заздрять «щасливим» совєцьким матерям і дітям. Декрети уряду, укази, постанови про материнство і дітей читаються, як думки «близької рідної людини, висловлюючої завітні, найбажаніші наші бажання». Держава — «мудра» і «добра мати» — суворо карає недбайливих і змушує чинити так, як треба. І пишуть, буцімто …велика сім'я (до державного перевороту 1917-го) не радувала материнське серце, а сушила його заботою і горем (Журнал «Огоньок», 1949 рік, № 27, стор. 2–3).

Який маразм, цинізм і брехня! А натомість надання матеріальної допомоги нужденним дітям великий Сталін нарощує військові м'язи і показує їх всьому світові. Проводить масштабні паради військ і, зокрема, авіації та десантних військ. Над Тушинським аеродромом пролітають сотні літаків, тисячі парашутистів прикрашають небо.

Аби сподобалося це видовисько великому і мудрому. Тільки для того, щоб створити у небі слова «Слава Сталіну», задіяно 96 літаків (Журнал «Огоньок» № 30, 1949 рік, стор.1).

Уявляєте, які це витрати? Отже, тепер — не до дітей! На них немає грошей… Але брехливо пишуть: «…В нашій країні забота про дітей — серйозна державна справа. Партія і уряд оточують дітей щоденним піклуванням, втручаються у всі запити і потреби (Журнал «Огоньок» № 32, 1949 рік, стор. 7–8).

РОЗДІЛ XI

ГОЛОДОВКА 1947 РОКУ

1. ГОЛОДОВКА СТВОРЕНА КОМУНІСТАМИ, ЧИ НАСЛІДОК НЕВРОЖАЮ?

А за Сталіним, як темна хмара,
Йде затуркана юрба,
Мов овець дурних отара
За баранчиком стриба, стриба...

Літом 1946 року на Житомирщині була відносна засуха. Врожай знизився, але не настільки, щоб голод наступив. Зокрема, колгосп «Ударник» мав чим виконати план здачі державі зерна і м'ясо-молочної продукції, і виконав його вчасно. Але «рідна» совєцька влада натомість зниження податків з сільського населення, позбавила новопільські колгоспи можливості видати на трудодень навіть по 200 грам збіжжя. Збільшила план здачі зерна державі і не стало чого видавати на трудодні. Так комуністи у 1946 році створили передумови голоду 1947 року.

Інакше і не могло бути. Урожай у 1946 році знизився. Звичайно, надої молока, приріст худоби, свиней і птиці значно зменшився. Та комуно-фашисти не зважили на це. Вони план здачі державі зерна і м'яса збільшили і з колгоспної комори все збіжжя вивезли «у закрома Родины». От тільки не сказали колгоспним кріпакам, де вони, ті «закрома», знаходяться, і для кого вони створені. І видали колгоспним кріпакам за каторжну працю на трудодень 120 грамів збіжжя. Це в колгоспі «Ударник», а в інших — і того не дали. Вважаю, що таким же чином комуно-фашисти діяли на теренах всієї

України. Майже все продовольство забрали, а народ лишили на призволяще. Його прирекли на голод, ще й вимагали вчасної сплати податків, а коли у селян не було чим сплачувати — описували майно і забирали останнє.

Тепер підрахуйте річний заробіток нашої родини. У 1946 році мама мала 240 трудоднів, сестра Зося — понад 50 і двоюрідна сестра Марцеліна Ясненко, яка жила разом з нами, мала 180 трудоднів (за півроку). Загалом родина мала 470 трудоднів, тобто, заробила за рік 56,4 кіло збіжжя. З присадибної земельної ділянки намолотили, щонайбільше, 200 кіло збіжжя (бо два рази недозрілі колоски жита зрізали). Наша родина складалася із 4 душ. Таким чином, щомісячно родина може використати на хліб 21,37 кіло збіжжя. На хліб кожному члену родини щомісяця припадає 5,343 кіло збіжжя, тобто, по 0,178 грам щодня (не більше 200 грамів хліба). А кожному члену родини треба щонайменше 400 грамів хліба на день. Тоді наявного збіжжя вистачить на 5–6 місяців. А де взяти хліб ще на п'ять-шість місяців, щоб до нового урожаю дотягти?

З присадибної земельної ділянки 1946 року зібрали значно менше (ніж 1945 року) картоплі, буряків, моркви, капусти, фруктів, ягід, огірків, помідор, насіння конопель, льону, кользи, проса, гречки, ячменю, гарбузів, соняшнику тощо. Крім наявних 4-х душ родини треба було годувати корову, десяток курочок, кілька десятків кроликів, поросятко і телятко, якщо корова доживе і отелиться… І для вживання продукції домашньої живності, городини і фруктів — хліб потрібний. А його не було. Навіть крихкої надії на його придбання родина не мала. Знову українці, що мають найкращі у світі чорноземи, доведені комуністами до голоду.

Комуно-фашистська влада послідовно йде шляхом винищення українців, як нації. Продовжує перетворення їх у слухняну і покірну людську масу, яка не переймається політичним устроєм, не вимагає прав і свобод. Їй треба хліб і більше нічого… А коли вже там у жорна голоду потрапили інші народи «славного» Радянського Союзу — хай пробачать! Як кажуть більшовики, «…лес рубят — щепки летят!» І пішли… і поїхали… «щепки», себто «тріски» зрубленого сільського населення України, «ощасливленого» колгоспним ладом, жебракувати. На Поліссі, де з 1920 року панують більшовики, нічого не випросиш. У одних нема чого дати жебраку, а більшовики і їхні посіпаки — не дають рятівного шматочка їжі… Вони чужим горем не переймаються… І йдуть, і їдуть

голодуючі українці на Західну Україну і Західну Білорусію. Йдуть жебракувати до тих сільських господарів, які, поки що господарюють у індивідуальних сільських господарствах. Бо вони мають хліб і до хліба! Саме до них їдуть купувати збіжжя, везуть туди свій одяг і взуття, щоб обміняти бодай на кілька відер збіжжя, рятівного для їхніх родин. Кожен рятується від голодної смерті, як може.

Незважаючи, що мама жорстоко і несправедливо віднеслася до падчерки Анелі, моєї сестрички, вона кілька разів їздила на Західну Україну міняти свій одяг і взуття, яке привезла з Німеччини, на харчі, рятуючи нас від голоду. А ми навіть не здогадувалися, наскільки ці подорожі були небезпечні для її життя. Якщо 1932–1933 року ОГПУ і Червона армія створили кордон навколо голодуючої України, не випускали нікого за її межі, не дозволяли будь-кому завозити до України продукти харчування, то у 1947 році НКВС обрало іншу тактику. Тепер енкаведисти просто не звертали увагу на бандитизм, який процвітав на шляху руху потягів з «торбешниками», що везли з Західної України своїм родинам порятунок від голодної смерті. У «торбешників» не було грошей на квитки, і додому вони поверталися, здебільшого, на дахах вагонів, прив’язавши до себе клунки з рятівними продуктами харчування.

Бандити діяли нахабно, зухвало, організовано і продумано на всьому шляху руху цих потягів. Наче впевнені були, що органи НКВС ними не зацікавляться. Їх навіть не обходила наявність у цих районах великої кількості частин Червоної армії, військ та органів НКВС. Бандити прив’язували мотузку до якогось стовпа чи дерева, на другий кінець прив’язували гачок (кішку), схожий на якір. Під час руху потяга кидали цю «кішку» на дах вагону, чіпляли кілька клунків і разом з ними стягували на землю людей, відчіпляли клунки від «торбешників» і тікали з місця злочину, залишивши людей помирати. Станом здоров’я «торбешників» ніхто не переймався. Відтак багато їх не повернулося додому, не привезли голодуючим родинам рятівних харчів, а родини не знали, що з ними сталося. Чому їхні рідні не повернулися? Чому не рятують їх від голодної смерті? Родини, що вижили якимось чином, не знали, де і хто поховав їхніх рідних…

Знаючи про цю небезпеку, сестричка Анеля їздила на Західну Україну за рятівним збіжжям кілька разів. Ризикуючи своїм життям — рятувала від голодної смерті мене, зведену сестру Зосю і реальну злу мачуху. Щоразу привозила нам півтора-два пуди зерна.

Про небезпеку подорожі вона не розповідала. А коли на колгоспних ланах почало наливатися колосся жита і люди, щоб не вмерти з голоду, зрізали їх, то совєцькі активісти і славетна міліція ловила таких «крадіїв», передавали до суду, а той виносив вирок: 7 років позбавлення волі. Багато новопільців постраждало тоді, рятуючись від голодної смерті. Серед них мій двоюрідний брат Станіслав Адамович, Устин Попік, Антон Колеснік, Петро Приблуда.

А про небезпечні подорожі сестри Анелі на Західну Україну я довідався у семидесятих роках від тих, хто разом з нею їздив за рятівним збіжжям. Коли спитав про це у Анелі — вона заплакала і сказала: «Володю! Я дотепер боюсь згадувати про ті жахи. А тоді знала і їхала. Адже ти міг померти з голоду. Тоді навіщо мені жити?» Після того, як вона відповіла мені і знову заплакала — я більше не розпитував її про подорож на Західну Україну. Правда, якось у присутності брата Вані Анеля сказала: «Мені дуже хочеться побувати у селі на Тернопільщині (вона назвала село, ім'я і прізвище господаря і його дружини) і віддячити за наш порятунок». Вона так і не з'їздила туди, а я не запам'ятав адресу і прізвище того добродія з Тернопільщини. Тепер вже немає у кого з'ясувати назву села і прізвище господаря, що врятував нас від голодної смерті.

Анеля розповіла, що ті господарі безкоштовно годували її чотири рази за півтори доби перебування у них. Дали понад два пуди збіжжя (більше не могла донести до потягу), але відмовилися брати у неї одежу і взуття в обмін. Ледь умовила. І то, вони погодилися взяти за умови, що вона приїде ще раз, а до цього часу вони наміняють їй насіннєвого зерна. Вона погодилася. І як вона наголосила, завдяки їм, у другий раз вона привезла додому понад сорок кіло насіннєвого зерна (більше не подужала, бо попереду було багато пересадок). І наша родина спромоглася засіяти свій город.

Вона навіть злу мачуху простила, коли їй стало зле, кинулась на допомогу. А мати не цінувала її. Навіть після її звитяжних вчинків у голодовку не запросила її повернутися до батьківської хати. Цього безсердечного вчинку я не зміг пробачити моїй мамі до кінця її життя. Я їй прямо про це заявив…

2. ПЕСИК І ГОЛОДНА СМЕРТЬ…

Рання весна 1947-го. Зійшов сніг, розмерзся верхній шар землі. Голодуємо. Я з товаришами, батьки яких загинули на війні, йдемо на колгоспне картопелище, що за Константом Бурківським і

Іваном Скакуном, викопувати мерзлу картоплю. Біля крайньої хати, на виході із села зустріли Колю Загацького, із забезпеченої родини. Здається, що він років на два старше за мене був. Його родина голоду, так як наші родини, не відчувала. Але Коля, на відміну від інших синків забезпечених батьків, завжди спілкувався з нами, безбатченками і голодранцями, був добрим, скромним і справедливим. Видно було, що він намагався товаришувати саме з такими, як ми, а не з тими, пихатими. Він нас добре розумів, а ми відповідали йому своєю щирою, відданою дружбою.

Дізнавшись, що ми вперше йдемо копати мерзлу картоплю, Коля сказав, що земля, напевне, ще мерзла, але розвідка не завадить і побіг додому. Сказав, що знайде нас на лану. Виявилося, що земля не розмерзлася. Ще й день пасмурний був, який не сприяв розмерзанню. Невдовзі ми ні з чим повернулися до села і тут нас, як і обіцяв, зустрів Коля Загацький. Він приніс краюху хліба, кілька кіло картоплі, кусочок сала і сіль. Ми хутко розвели багаття і напекли картоплі. А вона така запашна! Так їсти хочеться! Коля відрізав кожному по шматку хліба, кусочку сала і тільки-но ми взяли по картоплині, як до нас підійшов опухлий від голоду хлопчик років дев'ять-десять. Він підійшов тихенько і непомітно. Навіть песик, що був біля нас, не відреагував на його появу. Жодного разу не гавкнув.

Розмовляв хлопчик, здається, білоруською мовою. Але ми добре розуміли його. Коля Загацький відразу викотив з багаття картоплину і подав її хлопчику. Тільки він її взяв — до нього підскочив песик і почав перед ним виляти хвостом, наче він голодний і їсти просить. Тим часом Коля протягнув хлопчику свій шматок хліба з салом. Той подякував. Поклав хліб і сало в торбу, обтер картоплину, розламав її. Половину, не роздумуючи, віддав песику, сказавши: «Ти теж хочеш есть». Песик навіть не понюхав картоплину. Лише поглянув на неї і знову став уважно стежити за рухами хлопчика. Ми припинили чистити картоплю і спостерігали за хлопчиком і песиком.

Хлопчик ще раз обтер рештку картоплини від попелу і вкинув до рота. Тільки він її проковтнув, відразу присів і поволі ліг, дивлячись на нас. Так з відкритими очима він лежав кілька хвилин. Не ворушився. Ми перелякалися і сиділи на підстелених гілляках, наче прикуті. Не знали, що робити. А хлопчик не ворушився. Песик дивився на нього і невпинно скавчав…

Хтось запропонував покликати дорослих. Коля Загацький побіг додому і розповів все батькові. Той кинув роботу і, на ходу покликавши Івана Скакуна, прибіг до нас. Ми сиділи ні живі, ні мертві, перелякані. Бронька Загацький схопив хлопчика на руки. Приклав вухо до його грудей і сказав, що хлопчик мертвий, що їжа вбила хлопчика… Песик ні на крок не відходив від хлопчика і весь час якось незвично, тихенько скавчав. Бронька Загацький перевірив торбу хлопчика, але ніяких документів там не виявив. Іван Скакун залишився з нами, а Бронька Загацький пішов додому і притягнув возика. На ньому було два заступа і шматок брезента. Дядько Бронька і Іван Скакун взяли маленького покійника, поклали на візок, прикрили брезентом і повезли на цвинтар, що на протилежному боці села. Песик, який завжди бігав біля нас, цього разу не лишився з нами. Він наче не помічав нас, з опущеною головою побіг слідом за возиком, на якому дорослі везли маленького хлопчика на останню зупинку…

Ми були шоковані тим, що сталося. Не розмовляли між собою. Хутко зібралися і пішли… кожний до своєї хати. Вдома, крім мами, Зосі і Марцеліни, була сестричка Анеля. Зайшла провідати нас. Я кинувся до Анелі, обхопив її і довго мовчав. Усі помітили, що трапилося щось страшне. Але я не міг нічого розповісти, у очах стояв опухлий хлопчик і песик… Врешті-решт Анеля допомогла мені опанувати себе і я розповів їм усе, що сталося. Розповідь вразила всіх, а Анеля не витримала. Притиснула мене і заплакала…

На другий день Коля Загацький розповів, що песик весь час біг за возиком. Коли батько з дядьком Іваном зупинилися біля сільради, щоб доповісти про смерть хлопчика і отримати дозвіл на поховання, то песик сидів біля візка і не бігав, як завжди, навколо. Отримавши дозвіл на поховання, дорослі потягли візка на цвинтар. Песик невідступно біг за ними з опущеною головою. Хвостом не виляв і наперед жодного разу не забіг. Коли почали копати могилу, песик сів біля них і не зрушив з місця, поки не викопали. Як тільки хлопчика поклали в могилу, він почав скавчати і скавчав, доки не засипали. Поставили швидкоруч зроблений з підручного матеріалу хрест і пішли додому. Відійшовши від кладовища метрів за сто, згадали за песика. Обернулися і побачили його сидячим біля могилки хлопчика. Песик сидів і тихенько скавчав. Ледь умовили його йти додому разом зі своїм господарем. Дорослі так і не змогли розтлу-

мачити нам загадкову поведінку песика. Навіть бабусі і дідусі, яким дітлахи згодом розповіли про цей сумний і прикрий випадок, не знайшли відповіді…

P.S. Сьогодні немає з нами успішного господаря Броньки Загацького, його дружини. Не має з нами їхнього, доброго і справедливого, чуйного до чужого горя сина Колі і сина Юзіка. Всі вони пішли від нас назавжди. Хай земля їх буде пухом, а пам’ять про них — вічна!

3. ЩОБ НЕ ВМЕРТИ — КОНЯЧИНУ ТРЕБА ЖЕРТИ

Я добре пам’ятаю, що наприкінці квітня 1947 року у мене був великий, великий живіт. Дітлахи з забезпечених родин рахітіком мене називали. Звісно, я не розумів значення цього слова, але сприймав його як приниження. У сестри Зосі також був значно збільшений живіт. Одні казали, що це від недоїдання і вживання великої кількості рідини. Інші казали, що ми почали пухнути від голоду. Насправді, я до цього часу не знаю достеменно, яка то була хвороба. Мені було соромно розпитувати про це дорослих. Я тільки запам’ятав час, коли мій живіт почав зменшуватися…

З середини 1946 року з нами мешкала донька маминої сестри Казиміри Крушевської — Марцеліна Вікторівна Ясненко. Нагадаю, що її мама, брат і дві сестри емігрували до Польщі, а вона відмовилася. Вона була дуже працьовитою. Працювала у колгоспі «Ударник» на різних роботах. До початку травня ми поїли все, що можна було. Мерзла картопля і буряки, які раніше викопали на колгоспних ланах, принесли додому і висушили, також скінчилися. Мама випросила в сусідів у борг кілька відер картоплі і збіжжя. Розтягували використання як можна на довше. Корова-первістка давала дуже мало молока. Щодня два-три літри молока здавали державі. Те збіжжя, яке привозила сестричка Анеля з Західної України, вона ділила на нашу родину і хрещеної мами Антоніни, і воно дуже швидко закінчувалося. Ми мололи його у жорнах, до борошна домішували молоті на борошно коріння пирію і жолуді, які перед тим ми висушували, товкли у ступі, а після цього мололи у жорнах. Мама замішувала тісто і пекла пампушки. Все це ми з’їдали до того, як Анеля у черговий раз привозила збіжжя з Західної України.

Я і Зося ходили до більш забезпечених родин і просилися на роботу за шматок хліба і склянку молока. Інколи нам щастило.

Навіть додому приносили шматок хліба і пляшку молока. Проте, у 1947 році рідко везло на господарів, які потребували нашої допомоги. Особливо після того, як обробили городи, засіяли і обсадили. До добрих господарів, які завжди пригощали мене і додому давали гостинці, але ніколи не давали мені роботу я соромився часто заходити… І у цей скрутний час неждано-негадано нам прийшов порятунок від голодної смерті…

Великий колгоспний робочий кінь зі спутаними ногами підійшов до копанки, що на пасовиську поблизу колишнього седища Броньки, води напитися. Тоді йшли безперервні дощі. Земля дуже розкисла. Кінь нахилив голову до води, а край копанки під його вагою посунувся і він упав у копанку вниз головою. Кінь був приречений на загибель. Він не міг розвернутися у вузькій копанці зі спутаними передніми ногами. Задні ноги стирчали поверх копанки. У такому положенні його застав пастух і забив на сполох.

Коли витягли коня з копанки — він ще теплим був. Голова колгоспу (здається, Базиль Гонтарський) розпорядився негайно зняти з коня шкіру, а м'ясо роздати голодуючим колгоспникам. Оскільки серед присутніх колгоспників мало було бажаючих їсти конячину (ми ж бо не татари), то присутні при цьому моя мама і її небога Марцеліна попросили відрубати половину задньої частини туші коня. Забійник до того запропонував їм і відрубав ще величезний шматок від передньої частини. Собі він взяв другу половину задньої частини кінської туші. Дехто із присутніх також взяли невеликі шматки конячини, щоб собак нагодувати. А дві Марцеліни не погребували конячиною, не зважили на те, що конячину лише татари їдять. Звалили на плечі відрубані для них частки туші і ледве донесли додому. Вважаю, що вони принесли додому понад сто кіло конячини. Порубали на невеликі шматки. Кілька шматків відразу кинули у баняк і поставили варитися. Решту перетерли сіллю і щільно упакували у ковані залізом німецькі ящики з-під снарядів, причавили гнітом і віднесли до комори.

М'ясо конячини варилося досить довго. А коли зварилося, то мама дала кожному з нас величенький шматок. Гадаю, не менше триста грам. Хліба не було. Мама поклала досталку на стіл, ножа і сіль, сказала: «Щоб не вдавилися! Самі ріжте на маленькі шматочки, мокайте в сіль і наїдайтеся на здоров'я! Я навіть різати не можу. Руки дуже болять!» Пам'ятаю, що я з нетерпінням схопив шматок

конячини, який мама мені поклала, але відкусити не зміг. Жилява вона була. А коли нарізав маленьких шматочків, то конячина пішла, як кажуть, за милу душу. Конячина мені дуже сподобалася. Смачно було їсти її трішки присолюючи. Одним словом, ми з Зосею хутко вмололи і попросили ще. Обидві Марцеліни розсміялися, але добавки не дали, щоб не переїли…

Мама сказала: «Якщо Анеля привезе насіння, то наша родина буде врятована від голоду і засіє свій город!» Перші дні мама давала кожному з нас варену конину з бульйоном, у якому вона варилася. Три рази на день, вранці і ввечері — шматочки грам до 150, а на обід — грам до 200–250. Потім на тому бульйоні варила зелений борщ, який приправляла курячими яйцями і забілювала сметаною. До повернення Анелі з Західної України наші животи значно зменшилися, діти перестали називати мене «рахітіком». Ми дочекалися Анелю. Вона привезла понад два пуди насіннєвого збіжжя і ми обсіялися. «Щоб з голоду не вмерти — конячину треба жерти», — сказала якось сестра Марцеліна. Так випадкова гибель колгоспного коня врятувала нашу родину від можливої голодної смерті. А сестричка Анеля тим часом забезпечила нас насінням, і ми встигли обсіяти присадибну ділянку. А саме головне — ми перемогли голод!

P.S. Під час голодовки Зося неодноразово утікала з дому. Мати тільки й знала, що шукала її по іншим селам. Пам’ятаю, одного разу їй сказали, що руду Зоську бачили у селі Івановичі. Вона назвалася круглою сиротою і якийсь господар прийняв її до себе. Мати знайшла її, а щоб не втекла по дорозі — на шию мотузку накинула і так вела її додому. Але Зоська знову і знову тікала. З’являлася у різних селах, видаючи себе круглою сиротою. Мати брала мотузку і приводила її, а та знову тікала. Було соромно за таку донечку, але мати вже не впливала на неї. Додатковому вихованню Зоська не піддавалася, залюбки брехала і крала. Новопільці, які знали її, не вірили жодному її слову, навіть тоді, коли вона правду казала. Її знали як крадійку і брехуху. Вона ледве закінчила чотири класи Новопільської семирічної школи.

4. І УКРАЇНЦІ ЖАБ ЇДЯТЬ

Відомо, що під час страшного голодомору 1932–1933 року люди жаб їли, але мало кому відомо, що вони їх їли і у 1947 році, бо також дуже їсти хотіли. Десь наприкінці травня чи на початку

червня 1947 року мене вже не називали «рахітіком». Конячина зробила свою добру справу. І я з Володею Радчуком, тато якого загинув на війні, а мати на двох діток щомісячно отримувала аж 8 рублів пенсії, пішли на річку, що нижче наших городів, купатися. Родина Володі, як і наша, голодувала і ледь виживала. Їм дещо бабуся Ярина Мілінчук і дядько Яків Цимбалюк допомогли. Доля у нас майже однакова була…

Вода виявилася доволі теплою. Ми роздягнулися і почали купатися. До речі, у ті післявоєнні роки купальників у нас не було. Рідко хто з дорослих чоловіків труси мав. Тож купалися у спідній одежі або, як у нас казали, у чому мати родила. Йшли до копанок, що за межами села. Зазвичай, дівчата купалися у одній копанці, а хлопці — у іншій. Траплялося, що хлопці жартували з дівчатами. Підкрадалися, цупили їхню одежу і довго тримали дівчат у воді. Звісно, майже завжди за такі жарти хлопчаки були покарані. Нікому це не сходило з рук. Дівчата скаржилися батькам, а ті відловлювали жартівників і лупня давали або зверталися до батьків і вимагали покарання жартівника. І ті його жорстоко карали. А того травневого чи червневого теплого дня ми оглянулися навколо, сміло розділися і полізли у воду, часто поглядаючи, щоб і з нами жартів не сталося. Мені ж бо уже 9, а Володі — 10 років було. Уже соромно було голими перед дівчатами чи жінками опинитися. Ми навіть плавати «по-собачачи» вміли… Згодом до нас підійшли сини Льоньки Білецького: Аркадь (1935 р. н., фото № 131) і Віктор (1937 р. н., фото № 141). Їхній батько (мій небіж у другому поколінні) закінчив війну у Німеччині. Додому повернувся у серпні 1945 року. До дня Перемоги і після, аж до демобілізації, майже щотижня присилав родині посилки з різним майном та коштовностями. Зокрема, з відрізками тканин, жіночою і чоловічою одежею, взуттям, головними уборами, жіночими прикрасами, ручними, кишеньковими і кімнатними годинниками, посудом, засобами господарювання тощо. Що не встиг відправити поштою — багажем привіз, коли демобілізувався. Не знаю, як він воював, а мародерствував, схоже, непогано. І все за законом. Все з дозволу командування армії-«визволительки»…

І голодовка обійшла цю родину. Вони мали що продати, а відтак, мали за що купити чи виміняти для себе будь-які продовольчі товари. А ми, діти загиблих захисників Вітчизни, були для цих пихатих діток: «рахітіками», такими собі об’єктами глузування, бо голодранцями були і з голоду пухли. Отже, на той час хлопці Льоньки

Білецького досить невихованими були. Тільки-но підійшли до копанки — почали хизуватися перед нами. Як кажуть, неозброєним оком видно було, що змовилися відносно нас на якийсь непристойний вчинок. Вони демонстративно розгорнули пакунок. Витягли звідти по шматку булки, по куснику сала і почали їсти, наче дражнячи нас…

Ми з Володею Радчуком забули, коли їли булку з салом і який у неї смак. Дивилися на них і слинку ковтали… Нам дуже захотілося булки з салом. І я, на правах далекого родича, попросив у них шматок булки з салом. Ці «добродії», відразу, у один голос, як кажуть, наперегонки, запропонували нам спіймати дві зелені жаби і з'їсти їх, а за те вони дадуть нам по шматку булки з салом. Ми погодилися, якщо вони дадуть нам запалки або запальничку і покажуть, що у них є булка і сало. Виявилося, що брати Білецькі заздалегідь готувалися до цієї «акції». У них все було. І булка з салом, і запальничка була.

Ми піймали дві зелені жаби, випустили з них нутрощі, помили, розвели багаття, підсмажили і, як домовилися з «добродіями», з'їли дві зелені жаби. Навіть лапки обсмоктали, дивлячись братам у вічі. Отримали від них свій «заробіток» і з насолодою з'їли. Наче перед тим і не їли огидних жаб… А брати Білецькі, незадоволені нашим зухвалим поїданням огидних жаб, купатися не стали. Пішли від нас. Виявилося, що вони квапилися повідомити інших дітлахів, як вони змусили нас зелених жаб їсти. Жабоїдами нас називали, але їхнє повідомлення не було злорадно сприйняте навіть у гурті забезпечених. Дехто з хлопців нагадав їм, що я їхній далекий родич. А інші хлопці нагадали, що ми їхні сусіди, а з сусідами треба ладити. Особливо від дівчат їм дісталося. Ті прямо соромити їх стали, заявивши, що ми не винні у тому, що наші батьки загинули на війні, а їхній батько повернувся, ще й добра багато навіз… Про це ми дізналися ввечері, а тоді, коли брати Віктор і Аркадь пішли від нас, ми відчули себе ситими. Лягли прямо сонця і його промені з насолодою ловили…

5. БАБУСЯ ТУШИНСЬКА — МАЛЕНЬКА І НЕПОСИДЮЧА

З літа 1945 року з нами періодично мешкала мама Бронислава Тушинського, першого чоловіка моєї мами. Її ім'я і по-батькові не

пам'ятаю. Тепер цих подробиць з'ясувати неможливо. Тому про неї повідомлю лише те, що закарбувалося у моїй пам'яті. Бабуся Тушинська була худорлява, невисока на зріст, розумна і непосидюча, дуже працьовита і набожна. За непослух ставила нас у куток на коліна, на гречку або горох. Тримала у кутку доти, поки покарана дитина не вибачиться і не присягне, що більше шкоду робити не буде. Якщо ж хтось не витримував даного слова — враховувала це при наступному покаранні. Вона була компанійською. Дуже багато розповідала про життя, казок багато знала. Проте, коли я запитував її, навіщо наші діди віддали все належне їм майно і землю до колгоспу, зробили нас бідняками, то вона казала, що я ще малий, щоб зрозуміти їхні вчинки. Але якось сказала, що діди так вчинили тому, що хотіли зберегти життя своїх родин.

Бабуся забороняла нам розпитувати про розкуркулення, колективізацію і голодомор 1932–1933 років. Заборонила мені розпитувати про це у мого хрещеного батька Якова Цимбалюка, який, дякувати Богові, хоча й кілька разів поранений, але вернувся з війни додому живим. Ні він, ні його син Федір не надсилали додому посилок з награбованим майном, тобто не мародерствували. І бабуся мені сказала: «Владику! Ти ж не хочеш, щоб у тебе ще й хрещеного батька не стало? А коли не хочеш, то ніколи не приставай до нього з подібними запитаннями. А то він, по доброті і чесності своїй, не зможе збрехати, а розповість все так, як тоді було. І у нього будуть величезні неприємності. І його дітки сиротами стануть». Тому я нічого не розпитував у нього, а лише уважно слухав, коли він розповідав за власним бажанням.

Скільки у бабусі Тушинської було дітей — не знаю. Вважаю, що у неї їх багато було. Прожила вона понад 105 років. Була свідком скасування кріпосного права у 1861 році, бунтівних заворушень 1905 року, Першої Світової війни, усіх найстрашніших злочинів комуністів, скоєних ними у першій половині минулого століття проти власного народу і держави. Ціла епоха пройшла перед її очима. Вона багато могла б розповісти, але вона назавжди пішла від нас. Ніколи не розкаже про те, що бачила і пережила…

Померла вона 1947 року від голоду. Голодна і знесилена йшла лісом до когось із своїх діток, сіла на пеньочок відпочити. Так, сидячи на пеньочку, і померла… Де і хто її поховав — не знаю. Сьогодні вже немає тих, у кого можна про це спитати. Це була єдина

бабуся, яка доводилася моїй сестрі Зосі рідною бабусею, а для мене єдиною у житті, яку я називав своєю бабусею, хоча вона не була для мене такою. Адже жодної рідної бабусі чи дідуся у мене не було. Комуністи позбавили мене щастя слухати їхні казки і настанови…

6. ЧИ БУВ ГОЛОД У СОВЄЦЬКОМУ СОЮЗІ 1947 РОКУ?

…Дякувати Богу, голод 1947 року виявився не таким страшним, як, скажімо, у 1932–1933 роках, не перетворився у суцільний голодомор. Проте він не обійшов стороною родини простих селян. Багато горя приніс він простим мешканцям різних сел Полісся. Ось що згадує про ті страшні дні мешканець села Івановичі Микола Касьянович Мельник, який народився у селі Івановичі 1923 року. У спогадах він пише: «З армії прийшов 1947 року. В Києві демобілізованим воякам сказали, що на Україні голод. У мене були сухарі і гроші. З Владивостока привіз 4 костюми, чоботи, хустки й інше добро. Нам порадили нічого не продавати і не витрачати. Тому я все привіз додому. Трохи протрималися. Костюми, чоботи, хустки й інше майно, яке я привіз з армії, я відвіз до Західної України і Західної Білорусії (туди, де колгоспів не було, — уточнення автора). Міняв і привозив звідти зерно. Гроші, які я привіз з армії, потихеньку тратив. У магазині брав пляшку горілки, давав батькові потрішки. А тут ще й корова пропала. Померла дружина — мати 5-х дітей. Самому прийшлось діток рятувати. Я давав їм сухарі. Два рази привозив зерно. Як міг — рятував. На Флюрівці головою був Дудинюк і він взяв мене на ферму. Я купив корову і став дітям молоко давати, то вони й відчуняли. У голодовку 1947 року, коли не було за що хліба купити, нас змушували облігації у держави купувати. З хати в хату ходили і вимагали позичити державі гроші…»

Зверніть увагу на слова: «В Києві демобілізованим сказали, що на Україні голод». Висновок: в інших республіках голоду не було. Безперечно — комуністи знову створили голод на Україні. Ще й гроші на розвиток народного господарства у голодних українців вимагають… Виродки! Не забувайте про це, і про те, чим нас у ті роки годувала комуністична преса! Року не пройшло після голодовки 1947 року, а комуністична преса навіть не згадує про неї і за наслідками 1948 року безсоромно пише: «…Это великая победа тружеников земли — богатый и обильный урожай… Это еще

новый шаг к достижению изобилия» (журнал «Огоньок» № 1 від 1 січня 1949 року, стор. 2).

І тече брехня, нема зупину… На третій сторінці цього журналу нам радісно сповіщають, що в 1948 році країна жила без карточок. Реальна зарплатня, буцімто, виросла вдвічі. У крамницях повно товарів — бери досхочу. І на всіх фотокартках журналу сяючі обличчя так званих совєцьких людей. …Звиклих до напівголодного, зубожілого життя і посмішки за наказом… щоб ще гірше не було… Про супротив українців, про боротьбу українського народу з ненависним більшовицьким режимом, а саме про ОУН і УПА — жодної згадки. Наче такої проблеми не існує. Зате пишуть, що колгосп імені Кагановича (Самаркандська область), який має 250 гектарів землі (майже у три рази менше, ніж колгосп «Ударник» Черняхівського району), 300 колгоспних дворів, став мільйонером. Що 260 сімей цього колгоспу отримали по 15 тисяч рублів за рік.

Уявляєте? Більшовики після грошової реформи 1947 року дозволили видати колгоспникам 3,9 мільйонів рублів! Ще й на трудодень видати: 400 грамів пшениці, 600 грамів овочів, 800 грамів винограду, чай, сахар, мило, ткані тощо. Та вони ж не обмежуються цією брехнею. Вона у них незкінченна. І високопарно пишуть для «народних мас»:

«Растя свою казну,
Мы счастьем изобилия
Наполним всю страну!»

А переселенці з Росії і Білорусії ремонтують і облаштовують для себе оселі в Калінінградській області (Кенінгсберг), з яких нещодавно були виселені німці. І тут більшовики руйнують хутори, індивідуальні садиби, всіх зганяють до села (там же, стор. 10–11). Пишуть, що партія і уряд прийняли постанову про будівництво житлових будинків колгоспникам, поставили задачу створити нову архітектуру села — і в цьому велика Сталінська забота про людину, про людей совєцького села. Не соромлячись хвалять підлабузники «великого і мудрого». Що, буцімто, для старої України характерною була хата з одної кімнати, а тепер дві — чотири.

Навіщо ж так безсоромно брехати? Адже у селі Новопіль збереглися хатини, побудовані під час переселення з отрубів до села, тобто, так звані совєцькі хатинки. І більшість з них — однокімнатні. І не було у старих українських селах вузьких, кри-

вих і путаних вулиць і провулочків, як пишуть про це комуністичні маразматики. Погляньте на будь-яку вулицю села Новопіль, не кажучи вже про найстаріші, багатовікові, такі, як Кодня, Новоселиця і Острівок. Всі вони широкі і рівненькі. А ось хати, побудовані (перебудовані) на вимогу більшовиків під час колективізації, здебільшого однокімнатні. В них кухня, їдальня і спальня — все разом. Житлові будинки, що були побудовані селянами на цих вулицях до колективізації, комуністи змусили перебудувати на совєтські, одно- або двокімнатні. Присадибні ділянки біля цих хатинок не більше 0,60 гектара, і це за наявності у кожній родині від 5 до 10 і більше їдоків. Саме таке соціалістичне перевлаштування сіл більшовики вважають забезпечуючим новий щасливий рівень життя так званих совєцьких людей (там же, стор. 16). А діти цих «щасливих» совєцьких людей у Червоній армії служать. Тут вони зі своїми дебільними командирами у мирний час світ дивують. У повному складі дивізії, розквартированої в селищах Альп, натомість бойового вишколу, маршують зі зведеним оркестром і муштрові пісні та гімн співають (Олесь Гончар. Оповідання «Гори співають». Журнал «Огоньок», № 1, 1949 рік, стор. 14–15).

У № 2 журнала «Огоньок» більшовицький посіпака А. Литвак в статті «О мечте» приводить слова Некрасова, якими той, майже століття тому, проводив рік, що уходив: «В нем каждый день убийцей был какой-нибудь мечты… Нас давит времени рука, нас изнуряет труд… Труд был тяжелым бременем, был ярмом, он не мог вдохновлять, поднимать, окрылять людей, и человеку оставалось только мечтать о лучшем» (Журнал «Огоньок», № 2, 1949 рік, стор. 4–5). Зважте! Некрасов писав це у тій Росії, де і коли правили капіталістичні відносини, монополії, де і коли бізнес був святинею, а рубль мірилом людської гідності. Хоча тоді більшість людей краще жили, ніж за більшовиків, а тому слова Некрасова не відображають соціальний стан всього населення Російської імперії. Зате, як на мене, вони дуже вірно характеризують соціальний стан суспільства більшовицької доби. А саме. Так звані совєцькі люди були позбавлені елементарних людських прав і свобод. Працювали «на дядю», за мізерну зарплатню, а ті мільйони, що у сталінських концтаборах — за пайку хліба. Їх не тільки «труд изнурял», не тільки крила їхнім «стремлениям, воображениям и мечте» були обрізані. Їх життя позбавляли. Кожний день був убивцею не тільки якихось їхніх мрій, а й життів…

І тут більшовицький посіпака А. Литвак приводить слова пролетарського письменника О. М. Горького. Приписує згаданий ним стан речей капіталістичному устрою країн сталої демократії. Тобто, «Обрезать крылья воображения, значит обрезать крылья стремлениям народа к лучшему будущему — это давний лозунг всех врагов демократии и прогресса, всех душителей людского творчества, всех изуверов, стремящихся превратить человека труда в жалкого крота» (там же, стор. 4–5). Як на мене, то ці слова як найкраще характеризують правовий і соціальний стан суспільства так званих совєцьких людей протягом всієї більшовицької доби. Адже у них все було «обрезано». Власність, свободу, права і будь-які зародки демократії у них відібрали, а самих обернули на рабів більшовицької панівної зграї злочинців. А у А. Литвака ще й хватало безсоромності наприкінці написати: «Мечта советского человека, шагающего к коммунизму, осуществляется в нашей стране каждый день, каждый час. И все, что сделали советские люди в прошедшем году, приблизило нас к вершинам коммунизма».

Яке нахабство! Безмежна брехня, лицемірство і цинізм… А про безвинно закатованих, розстріляних, замордованих, доведених до голодної смерті комуністи не згадують. У них немає жалості. Вони тверді і непохитні у своїй люті до тих, хто думає не так, як вони, діє не так, як вони вимагають тощо. Які ж вони сердечні, чуйні і жалісливі виявляються до долі таких, як самі, до спільників своїх! У таких випадках більшовицькі нелюди намагаються ще й на «народні маси» вплинути, розчулити їх. Як-то: «В 1868–1872 годах Ботев вел жизнь полную лишений. Он вынужден был зарабатывать кусок хлеба трудом журналиста, корректора и учителя» (Журнал «Огоньок», № 2, 1949 рік, стор. 10). Звідси виходить, що більшовики вважають роботу журналіста, коректора і учителя принизливою для себе і таких, як вони. Що грабувати і жити за рахунок награбованого не принизливо, що це по-людськи, а ось заробляти шматок хліба власною працею — принизливо. На них мають працювати інші… А ось на будівництві мосту через Дніпро (район Дарниця) більшовики — герої. Вони вихваляються, що у них замість 16 чоловік в кесоні працює три кесонщика, які, натомість 30 сантиметрів, опускають кесон на 5,72 метрів щодоби. Уявляєте! Яке у інженерів велике щастя творення, які хвилюючі перспективи! Бо так звані совєцькі люди працюють до виснаження…

Не забули більшовицькі брехуни і лицеміри про свої досягнення у Румунії. Отже, Д. Заславський пише: «… достаточно было прогнать помещиков и капиталистов, достаточно было придти к власти народу, чтобы под руководством коммунистической партии легко и просто разрешить сложный национальный вопрос. Паны враждовали, а люди труда теперь живут мирно. Опыт Советского Союза помогает» (Журнал «Огоньок», 1949, № 3, стор. 7–8). Бо тепер так, як у Радянському Союзі, судять колишніх власників, розумних господарів та підприємців, а Совєтський Союз їм допомагає. Він на цьому, як то кажуть, зуби з'їв. …І вже за чотири роки (самим знаменним з них вважають 1948 рік), об'єднавшись, робочий клас тісно згуртував навколо себе фронт народної демократії і досяг видатних успіхів…

Трудове селянство отримало землю. Реакційні елементи розгромлені і відкинуті. Вибори до Національних зборів у березні 1948 року стали тріумфом румунських комуністів. Румунія пішла шляхом, що веде до соціалізму. І ось що кажуть нові деректора і майстри з робочих: «…Справи йдуть добре… Совєтські війська звільнили країну… Вернули країну справжнім господарям… Щоб вибити з-під куркулів підвалини — кооперативи створили…» Все робиться так, як у нас, у країні Рад (що й чорт тому не рад)!

І пишуть, що віками гноблений робітник і селянин розправляє спину і тільки тепер *починає* створювати справжню історію румунського народу. Виходить, до загарбання Румунії совєтськими військами у румунського народу не було історії. Тільки тепер, завдячуючи Червоній армії і великому Сталіну, почали писати свою історію… Яка безмежна брехня і самовихваляння! Не менш «скромно» більшовики розписують досягнення Албанії (там же, ст. 9). Виявляється, що феодали і буржуазія Албанії, продажні агенти імперіалістів, душили і експлуатували албанський народ… але не поработили. І він дочекався дня зведення рахунків з гнобителями. Ще й уточнюють, що без геніального Сталіна народ Албанії не зміг би побачити променів свободи… не зміг би взяти владу у свої руки і будувати нову Албанію. Все діється, як у Совєцькому Союзі, наче під кальку…

Робітники стали господарями фабрик і заводів, а селяни отримали свою землю. І вони, буцімто, заявили: «Наш народ не может быть побежден угрозами империалистов, ни их слуг, начиная

с ренегата и предателя Тито и кончая реакционером Цалдарисом». Як бачимо, тільки-но названі особи, колишні друзі великого і мудрого Сталіна, не виконали його вказівок, оголосили інший шлях комуністичного розвитку свого суспільства — він їх оголосив ренегатами, зрадниками, слугами і агентами імперіалістів.

На оприлюднення багатомільйонних тиражів творів вождів трудового пролетаріату, зокрема К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна і Й. Сталіна, їх переклад на різні мови світу і розповсюдження по всьому світу — гроші знайшлися, а на збільшення ганебно мізерних пенсій інвалідам і дітям війни — не було. Натомість, безсоромно брешуть на державний лад, паплюжать стан свободи, прав і рівень життя народів капіталістичних країн. Зокрема, про Японію, владу якої називають «палачами демократии»: де, буцімто, «Невыносимые условия жизни и потерянная надежда на перемены при новой конституции (а народ Японії, переможеної у великій і тяжкій війні, вже тоді багато краще жив, ніж ми, переможці) — толкает рабочий класс Японии на борьбу» (там же, стор. 12–13).

В Японії, де, як пишуть більшовицькі засоби масової інформації, подавлена демократія, заборонені страйки, демонстрації тощо, народ чотири уряди відправив у відставку. А чи можливо таке у нас, у Совєцькому Союзі? Більшовики про це мовчать… Сталін, великий вождь і вчитель, сам знає, коли міняти уряд, і робить це сам одноособово, без участі народних мас. І з обуренням пишуть комуністи про те, що йде четвертий рік окупації Японії американцями, а страйки і забастовки, буцімто, заборонені. Проте за Східну Німеччину, яку п’ятий рік окуповує Совєцький Союз, де заборонені страйки і демонстрації трудящих, мовчать.

…І називають СССР тією країною, де живе і квітне справжня демократія, де вільні народи перетворюють в життя кращу мрію всього передового людства — комунізм (там же). …І запевняють нас, що жовтень приніс свободу і землю селу, але громадянська війна ускладнила життя, принесла розруху. Навіть для розмови з вождем світового пролетаріату В. Леніним ледь фунт гасу знайшли для заправки лампи. Але перемогли клятого ворога, застосували нові сорти і ось виростили урожай. «Один колосок — шість перетягнув», — дивується конюх І. О. Полєгаєв. Обіцяв Ленін дива — і ось вони наступили (там же, стор. 16).

Під прапором Леніна, під керівництвом Сталіна досягли значних успіхів. Вся влада в СССР належить селянам і робітникам.

Маємо Сталінську Конституцію, всенародно любимих депутатів, керівників партії і уряду на чолі з великим Сталіним. Всі вони кровь від крові і кість від кістки свого народу… (Журнал «Огоньок», 1949 рік, № 4, стор. 2–3).

У наслідок Великої Жовтневої соціалістичної революції поміщицькі землі перейшли у руки народу, але до 1929 року, коли була в основному здійснена колективізація і ліквідований експлуататорський клас — куркулі, — в селі переважало дрібне одноособове господарство — історичній прозорливості товариша Сталіна, його генію зобов'язана наша країна тим, що на величезних просторах Союзу була здійснена колективізація сільського господарства. В 1948 році промисловість значно перевисила рівень 1940 року, а валовий збір зернових культур досяг довоєнного рівня (там же, стор. 4–6). Таку оцінку досягненням дають більшовицькі посіпаки і запроданці. Але не висвітлюють умови справжнього злиденного життя українських селян. Зокрема, Черняхівщини і Житомирщини. Та, незважаючи на згадані «досягнення і покращення» життя совєцького народу, наведу слова поета Ендре Аді, адресовані нам з вами, якимсь чудом не викреслені цензурою (Журнал «Огоньок», 1949 рік, № 5, стор. 20):

«Доколь мерзавцам быть у власти
А нам, как трусам, их терпеть!»

А вони, між тим, започаткували так звані ленінські суботники — один з багатьох більшовицьких способів змусити людей працювати на нових господарів-більшовиків задарма (там же, стор. 17). І, буцімто, робітники депо станції Москва-сортувальна неймовірно зраділи і рішуче заспівали:

«Лишь мы, работники всемирной
Великой армии труда,
Владеть землей имеем право,
А паразиты никогда!»

Гарна пісня і дещо справедлива, та прикро, що співають її ледацюги та комуністи (більшовики) — кримінальні злочинці і паразити, які не знають, що таке тяжка селянська праця і її наслідки — власноруч створений добробут. Адже вони ніколи не працювали. Це сталося 13 квітня 1919 року, коли більшовики свою шкуру рятували за можливого захоплення Москви адміралом Колчаком. І закликали «взятися за роботу по-революційному, не обмежуючись стари-

ми шаблонами». «Тепер працюємо не на господарів, а на себе», — сказав комісар депо І. Бураков.

А тепер більшовики не ті, що колись, більш впевнені. За 1948 рік (коли діти ще не оклигали від страшного голоду) вони знайшли величезні гроші на видання сімох наступних томів творів Леніна, 8-го та 9-го томів творів Сталіна, XXIX-го тому творів Маркса і Енгельса, X-го і XI-го тому «Архіву Маркса і Енгельса». Великими тиражами видані двотомник Маркса і Енгельса, Маніфест комуністичної партії і ряд окремих творів класиків марксизму-ленінізму (Журнал «Огоньок» за 1949 рік, № 6, стор. 16–17). І нічого, що «совєцькі» люди і їхні діти не мають чого їсти… Ми ж не даємо діткам натомість соски сигару, як у капіталістичних країнах (там же, стор. 20–21).

Згадали, що на Україні біля 1300 тисяч молоді перебуває у комсомолі (Журнал «Огоньок», № 7, 1949 рік, стор. 6–7), а не пишуть, скільки молоді бореться з ненависним більшовицьким режимом і перебуває у лісах та Карпатських горах. І хваляться більшовики, що жінки в СССР користуються рівними правами з чоловіками (Журнал «Огоньок» за 1949 рік, № 11, стор. 2–3) та не пишуть, на яких тяжких роботах вони їх експлуатують. Що вони на копальнях з видобутку вугілля і руди під землею працюють. Що вони у нас настільки рівноправні стали, що керівні посади в державі займають, здебільшого, чоловіки, а жінки виконують їхню тяжку працю, бо змушені. Намагаються заробити на хліб і до хліба для своїх родин, для діток війни, що лишилися без батьків і отримують від «вдячної» держави ганебно мізерні пенсії.

Ось наступна туфта. Буцімто селяни-одноосібники Станіславської області (точної адреси комуністичні брехуни не вказали), які вагалися відносно вступу до колгоспу (наче для цього більшовики згоди питали), самоорганізувалися, найняли автобус та й приїхали до колгоспу «Перемога комунізму», що десь на Україні (адреси немає), знайомитися з його досягненнями… Приїхали, подивилися, здивувалися і вирішили! У себе, на Станіславщині колгоспи створити! Ще б пак! Вони ж бо побачили «щасливих» колгоспників і «багатий» колгосп, який мав: пасіку із 116 вуликів і планував довести до 700 вуликів. Як до війни, коли він, буцімто, мав їх понад тисячу; 96 дійних корів та 104 телички і намітив збільшити стадо ВРХ у два рази.

Допитливі одноосібники «вражені» були побаченим і почутим. Адже тепер у колгоспі безкоровних колгоспних дворів немає. Понад половина має не тільки корову, а й теличку… …Диву давалися гості. Уявляєте? Як це колгоспники колгоспу «Перемога комунізму» за неповних чотири роки, перенісши голодовку 1947 року (стаття оприлюднена 27 березня 1949 року), в селі, де німці 300 хат спалили, так швидко оговталися? Хати всім побудували, всі колгоспні двори коровами забезпечили тощо. Диво й тільки… Член делегації вдова Марина під час огляду господарства мовчала. Під час обіду навіть їсти не хотіла. Ніхто не знав, про що вона думала. Та аж ввечері, коли всі на запрошення колгоспників розійшлися ночувати, а вона попала до такої ж вдови, то не витерпіла і почала плакати. Степаніда й каже їй: «Ну чого ж плакати. Життя, воно тепер совєцьке. Як самі устроїте, таке й буде. Треба колгосп створювати, ставати на ноги. Сталін вам допоможе!» …На другий день вдова Марина, буцімто, невпинно закидала питаннями голову колгоспу, а той тільки дивувався зміні її настрою, радісно відповідав і пояснював. На його здивований погляд вдова Марина заявила: «Колгосп у себе ставити будемо. Значить, все знати треба. Робота тяжка. Приїжджайте нам допомагати!» (Журнал «Огоньок», 1949 рік, № 13, стор. 7).

Та брехня ллється на голови так званого совєцького народу, не маючи зупину… Тепер читачу про нове чудо розповідають. Про колгосп «Маяк» Сталінської області (тепер Донецької) та про делегацію дрогобичських селян і колгоспників, приїхавшу сюди для обміну досвідом. Оскільки це оповідання з'явилося у журналі наприкінці травня 1949 року, то можемо вважати, що обмін досвідом відбувався у грудні 1948 — березні 1949 року. До свідомості читачів доводять, що на Дрогобиччині уже створено кілька сотень колгоспів. І ось колгоспники приїхали навчитися господарювати у соціалістичних умовах. І одноосібників з собою прихопили…

…Розповідають їм, що на трудодні 260 колгоспникам видано 32 тисячі пудів зерна (тобто, 123,08 пуда або майже 20 центнерів кожному). Це ж за 1948 рік! Відразу після голодовки 1947 року… Уявляєте? «У нас платять по труду. Скільки труда вклав, стільки і отримає. Хто дві тони, хто півтори, а хто всі чотири отримає», — сказав один з колгоспників. Гості милувалися селом і черепичними дахами хат колгоспників. Одноосібний селянин Слива попросив

завести їх у двір колгоспника, хата якого вкрита камишом. В ній жила вдова Середа. Зайшли. Виявилося, що квартира складалася із світлиці, спальні і кухні. У спальні стояло невисоке просте ліжко, пофарбоване у блакитний колір, а в світлиці — нікельоване двоспальне ліжко із пірамідою подушок. Поруч стояв високий із букового дерева (звідки він взявся?) шифоньєр. Між вікнами — комод з дюжиною фотокарток, притулених до флакончиків з духами. Над комодом висіло велике люстро. Заглянули в хлів, де стояла корова, в свинарник, сажалку і комору. Мішків у вдови не вистачило, і отримане зерно вона висипала прямо в куток комори, відгородивши його дошками (і не боїться, що миші зерно поїдять). Утворилися закрома пудів на двісті. «Двоє у нас працює. Я та моя донька», — сказала вдова. «То скільки ж ви заробили хліба? Прошу пробачення», — не вгамовувався одноосібник. «Один раз привезли двома підводами тону. А іншим разом машиною — півтори тони з гаком. І ще нам полагається. Привезуть», — відповіла вдова.

Буцімто делегати відвідали з десяток хат. Побували у колгоспному саду площею 67 гектарів, на ставку, в льохах, омшаниках, у млині, на пилорамі, на молочній фермі, свинофермі, конюшні, відбудованих заново після війни, у клубі тощо. Колгоспні лани оглянули. Познайомилися з сівозміною і видами на урожай озимих. Господарі наперебій розповідали про своє життя. Коли вони поїхали, погостювавши у хаті ланкового Яроша, одна колгоспниця сказала: «А я й не знала, що серед них є одноосібники. Аж чудно! Я давно не бачила живого одноосібника…» (Журнал «Огоньок», № 22, 1949 рік, стор. 17–19).

Дійсно, вона не могла їх бачить. Сталін ще наприкінці двадцятих — на початку тридцятих років минулого століття їх знищив! А ось про голод 1947 року уславлений журнал «Огоньок» навіть не згадує. Не було його в СССР і баста!

РОЗДІЛ XII

БУДНІ КОЛГОСПНИХ КРІПАКІВ І ЇХНІХ ДІТОК

1. КМІТЛИВА ПОСИЛЬНА НОВОПІЛЬСЬКОЇ СІЛЬРАДИ

У вересні 1948 чи 1949 року моя сестра Зося Тушинська чергувала при виконкомі Новопільської сільської ради у якості посильної. Керівництво доручило їй віднести до Черняхівської районної ради пакет документів. Завдання посильна Зося виконала, а йти пішки 16 кілометрів у зворотньому напрямку — не схотіла. Підійшла до начальника військової автоколони, що вивозила із колгоспів району картоплю та овочі для армії, і заявила, що її прислав голова сільради за вантажними автівками для вивозу картоплі з колгоспів села Новопіль. Вона так переконливо це сказала, що начальник повірив їй. Навіть не зателефонував голові сільради і віддав особовому складу автоколони команду їхати по картоплю. Загули двигуни і біля десяти вантажних автівок вирушили до села. У першій автівці, звісно, їхала кмітлива посильна і начальник військової автомобільної колони. Біля приміщення Новопільської сільради автоколона зупинилася. Майор пішов до голови сільради з'ясувати, куди автівки подавати для завантаження картоплі. А той тільки руками розвів: «Ми нікого за вами не посилали. План заготівлі картоплі ми виконали. Помилочка вийшла, товарише майоре!», — сказав він.

Майор вискочив з кабінета на розшук посильної, а її й слід охолов. Він спитав мешканців села, які бачили приїзд автоколони: хто та руденька дівчина, яка з ними приїхала і куди вона поділася? Хтось з новопільців уточнив: «Ота, що слідом за майором з кабіни вилізла? Так то Зоська-руда, донька Марцеліни Адамович, сусідки голови сільради!»

…Голова сільради Микола Супрунов сів до майора в кабіну автівки і приїхали до нас додому. Зоську застали вдома. Вона визнала свою брехню, тим паче, що майор її теж впізнав і почав вимагати грошову компенсацію вартості паливно-мастильних матеріалів і амортизації автівок. Таку суму назвав, що наша родина не могла б сплатити її, навіть продавши хату і все своє майно. Мама почала

плакати і просити пробачення. Але майор був невблаганним і наполягав на своєму. Голова сільради пошептався з мамою і пішов додому. Через кілька хвилин приніс дві пляшки перваку і поставив на стіл. Мама підсмажила яєчню з салом, достала малосольні огірки тощо. Після кількох келихів перваку майор почав нахвалятися, який він славний командир-фронтовик, що він, як ніхто інший, на війні шанував і тепер шанує своїх бійців. Піклується за них, як батько, та який він справедливий тощо. Цим скористався голова сільради і почав умовляти його не карати родину загиблого на фронті захисника Вітчизни. Але той не здавався. Згодом, після кількох наступних келихів перваку, майор заявив: «От переспит Зоська со мной — прощу!»

Голова сільради почувши це, багатозначно переглянувся з мамою і пішов додому. А Зоська заявила, що вона згодна. Я хотів завадити цьому, але не знав, як і що зробити. Сердився на Зоську і, водночас, ненавидів нахабного майора. Мати почала готувати постіль. Я вискочив з хати і щодуху побіг до брата Льоні скаржитися на нахабного майора, який хоче з Зоською переспати… Льоня посадив мене на лісапет, на раму. І хвилин за десять ми були на подвір'ї. Мати сиділа на ослінчику вкрай розлючена. Льоня рвонувся до помешкання, але мати його не пустила. Мені стусанів надавала, а Льоні коротко розповіла про все, що сталося. Натякнула йому, що Зося тепер своїм тілом розраховується з боргами. Я деякий час порюмсав і заспокоївся. Льоня поїхав додому, а ми зайшли до хати.

Майор і Зоська спали міцним сном. Мене мати загнала на піч, потушила гасівку і також залізла на піч. Усі позасинали. Вранці мати мене розбудила і наказала збиратися до школи. Ні майора, ні Зоськи у хаті не було. Я хутко склав до торби підручники, зошити, ручку, чорнило, випив склянку молока і пішов. По дорозі до мене приєдналися інші учні. Про майбутні уроки, як щодня, ніхто й не згадував. У всіх на вустах була інша новина, що за ніч все село облетіла. Вони, начебто випадково, не помічаючи моєї присутності, розповідали один одному, як вчора почесним ескортом вантажних автівок з райцентру їхав начальник військової автоколони зі своєю нареченою з Новополя. Що приїхали вони до її помешкання, у якому вони всю ніч проводили заручини… Розповідали, що цією нареченою була дівчина, як дві каплі води схожа на руду Зоську. «Та це ж вона й була!», — запевняли інші. Згодом у школі, навіть учні,

що мешкали на протилежному кінці села, розповідали про інтимні стосунки Зосі і майора. Розповідали так, наче вони були присутні при них. Одним словом, і село, і школа гули, як вулик стривожених бджіл. Я не знав, куди очі діти від сорому. Дочекався великої перерви і утік із школи. Не знав, куди йти і що робити. Не хотів нікого бачити. Боявся людей зустріти. Оминав їх, щоб ненароком не спитали чогось стосовно Зоськи і майора. І пішов до єдиної на всьому світі людини, якій я вірив і довіряв — до сестрички Анелі.

На роботі її не було. Вона повезла молоко до молокоприймального пункту села Окілок і ще не повернулася. Я пошвендяв деякий час навколо гуртожитку і колгоспного клубу, що знаходився поруч. Потім приніс оберемок соломи, поклав її під добре прогріту сонячними променями південну стіну гуртожитку, сів спиною до теплої стіни і заснув. Скільки часу спав — не знаю. Прокинувся, коли стало зимно. Сонце сховалося за ріг гуртожитку і більше не зігрівало мене. Я увійшов до гуртожитку, постукав у двері. Двері відчинила двоюрідна сестричка Надя Біляченко. Виявилося, що я надто довго спав і ледь не прогавив їх. Вони збиралися йти до моєї хрещеної мами Антоніни Біляченко.

Я сказав Анелі, що утік з уроків, бо з мене глузували. Хотів розповісти, чого вони глузували з мене, але Анеля сказала: «Не переймайся, братику! Я все знаю і добре розумію тебе. Вранці, разом з ранішнім молоком люди принесли мені ці новини…» Анеля дала мені поїсти, і ми пішли до хрещеної Антоніни. Йдучи, Анеля і Надя заспокоювали мене, налаштовуючи на спокійне сприйняття кепкувань з цього приводу. Слухаючи їх, я прийняв рішення не реагувати на глузування дітлахів. Так і вчинив. Через кілька днів учні, відчувши, що я не реагую на їхні підколи, припинили їх.

Як же повела себе Зося? Схоже було, що вона хизувалася тим, що сталося. Їй не було соромно. Вона почувала себе героїнею на цей момент, не інакше. Начебто нічого не трапилося, ходила на вечорниці, до клубу на танці… Як казали старші жінки: «Вона така, що все переморгає!»

2. ЗЕЛЕНА МАСКА

Починаючи з 1946 року я і сестра Зося по черзі пасли череду, до якої ми виганяли свою теличку, згодом ставшою корівкою на ім'я Мазоха. Пасти череду мені дуже подобалося. Особливо я

радів, коли сусіди просили за них пасти череду. Тоді я заробляв хліб і молоко. Інколи приносив додому курячі яйця, шматок сала, булку тощо. Я дуже пишався своїм самостійним заробітком. Зазвичай, череда худоби на кожній вулиці була своя. У череді нашої вулиці завжди було не менше 10 голів. На великих вулицях створювалися дві і більше череди. Деякі багатодітні родини пасли своїх корівок і телят самостійно або об'єднували їх у невеличку череду. Оскільки я пас череду не тільки за свою родину, а й за інших, то на толоці я був досить часто. Разом зі мною на пасовиську були мої друзі-безбатченки. Такі ж нужденні, як і я, напівсироти. І ми пишалися, що приносимо користь своїм родинам, що маємо власний заробіток. Майже з кожним пастушком на пасовисько приходили його ліпші друзі-підпаски. А коли вони пасли череду — колишні пастушки були у них підпасками…

На пасовиську нам завжди весело було. У нас були різні забави. Ми гралися у хованку, загадку-розгадку, класи, ножика, стрибалки, у крайнього, доганялку тощо. Жартували один з одним, розповідали казки і почуті від дорослих різні бувальщини. Співали народні пісні і частушки. Траплялося й так, коли наші витівки і жарти виходили за межу дозволеного і пристойного, принижували когось або морально травмували. Звісно, такі жарти мали неприємні наслідки для обох сторін. Особливо — для жартівника…

Якось рано-вранці ми пригнали череди на толоку. Сонечко тільки-но почало підніматися, пригріваючи землю. А вона парує… Пар намагається перетворитися на туман, а сонечко не дозволяє. Припікає все більше і більше. І пар піднімається все вище і вище, утворює маленькі, рвані хмаринки. Тиша навколо, і тільки жайворонки порушують її. Вони піднялися у височінь і заповзято співають. Корови і телята зайшли на толоку і охоче прийнялися пастися. Адже після дощику кілька днів тут не було худоби. Травичка помітно посвіжіла і підросла, наполегливо тягнеться до неба. Так мило, приємно і тихо навколо… А пастушатам захотілося спати. Вони лягли прямо неба на зелену травичку, і відразу позасинали.

Мені, дивлячись на них, також спати захотілося. Але я не міг. Того дня я був черговим на пасовиську. Повинен був пильнувати худобу, щоб до шкоди не зайшла. За домовленістю я не мав права навіть сідати, щоб сидячи не заснути. Моїм завданням було забезпечення сну друзям-пастушкам і худобу не допустити до шкоди. А

вона була з трьох боків пасовиська. З однієї сторони жито росло, а з іншої — пшениця. Найбільша небезпека була з третьої сторони, де конюшина росла. Лише з четвертої сторони нічого не загрожувало. Там сіножать була, на яку заборонено було певний час заганяти череду. Очікували, поки трава підросте.

Отже, самою небезпечною для мене і самою привабливою для худоби була конюшина. Досить, щоб худоба кілька разів вхопила конюшину з росою і вздуття не уникнути. А рятувати її від загибелі у разі вздуття ми не вміли. Це вміли робити дорослі і досвідчені з цього питання люди. Серед нас таких не було… Я відігнав череду подалі від конюшини і повернувся до сплячих пастушків, які спали міцним, непробудним сном. Хто на правому, а хто на лівому боці. Інші — надто скорцюрбившись. Найкраща поза була у мого кращого товариша Володі Грищука. Він лежав на спині прямо неба з розпростертими, на рівні плеч, руками і спав солодким сном. Що йому снилося тоді — не знаю. Можливо, уві сні він бачив свого тата, який загинув на тій проклятій війні, бо на його обличчі гуляла якась загадкова, ледь помітна радісна посмішка. Навіть тепер, згадуючи свій негарний вчинок, мені соромно стає перед ним. Як це я, його кращий товариш, міг так жорстоко пожартувати, перервати його сон, у якому, можливо, він зі своїм татусем спілкувався?

А тоді — я взяв патичок і наклав на обидві його долоні по купі рідкого зеленого коров’ячого лайна. Вирвав тонесеньку травинку і почав нею водити по його губах… Володя уві сні відчув, наче муха лазить по губах, і у різний спосіб, та так кумедно кривив їх, що я ще активніше став водити травинку по губах. А коли йому дуже лоскотно стало — він ударив муху обома долонями так, що бризки лайна полетіли в усі сторони. Зелене коров’яче лайно повністю покрило його обличчя. Він раптово сів і закричав. Від цього крику прокинулися пастушата. Поглянули на Володю і залилися гучним сміхом…

Ні, це не було схоже на сміх. Це був якийсь несамовитий, невгамовний регіт. Навіть я, переляканий наслідками свого жарту, не втримався і засміявся. А пастушата вскакували, хапалися за животи і реготали до сліз. Поглядали на Володю і знову реготали… А обличчя Володі було покрите зеленим лайном, наче маскою. З-під зеленої маски блищали очі і біліли зуби…

Раптом він скочив на ноги, неприязно поглянув на мене і побіг додому, мамі скаржитися. А дітлахи, продовжуючи регота-

ти, хапаючись за животи, почали лякати мене помстою тітки Густі, Володіної мами. Мені було не до сміху. Я дуже пошкодував, що так зле пожартував зі своїм найкращим товаришем — зробив з нього посміховисько. Як я у вічі йому погляну? Як я погляну у вічі його мамі, яка так цінувала нашу щиру дружбу? У мене сльози котилися з очей, а дітлахи думали, що це з переляку від помсти тітки Густі, і ще заповзятіше лякали мене. Та коли я сказав, що ніякого покарання не боюсь, а боюсь немилості тітки Густі і втрати дружби з Володею, то вони дещо притихли.

Хвилин через сорок ми побачили, що з села у напрямку толоки біжить тітка Густя. Одна сторона довгої спідниці була підіткнута за пасок. Це свідчило, що вона далеко не в гуморі, а точніше — дуже розлючена. Я послухав поради пастушат і почав тікати до Івановичівських кущів. Але не встиг добігти до них. Вона перерізала мій шлях до кущів. Не встигну, подумав я, і побіг у напрямку Чеського цвинтаря. Продовжував бігти, хоча не відчував, що втечу. Можливо, боявся зупинитися і поглянути у вічі мамі скривдженого мною синочка? Але біг. Хоча втікати не навчився, малий ще був, вісім років недавно виповнилося. Отож, не втік непутьовий жартівник. Не сховався від заслуженого покарання…

Тітка Густя наздогнала мене неподалік Чеського цвинтаря і добре відлупцювала. Вуха так надрала, що вони вогнем палали. З них довго текла кров та якась сукровиця, що дуже приваблювала мух, бо вони постійно роїлися навколо мене і я не міг дати їм раду. Ледь витримав до обіду. Адже спекотно було. Піт тік по ранах, розмочував їх, притягуючи до себе мух, які відтепер роїлися не біля корів, а навколо мене. Для них я більш привабливим був. Пастушата, які лякали мене помстою тітки Густі, побачивши мій жалюгідний стан, почали співчувати і намовляли поскаржитися своїй мамі. Послухавши їх я і вправду почав вважати, що поніс неадекватне покарання. Тому, коли пригнав череду на обід, зненацька поскаржився мамі. Вона вислухала, зняла зі сволока пучок різок і на додаток висікла мене.

Звісно, я розумів, що вчинив негарно. Що жарт мій вийшов за межі пристойного, але не настільки, щоб мене всі лупцювали. Це ж, як я розумів, був лише жарт. Я ліг на тапчан, вкрив голову якимсь рушником, щоб мухи не діставали, порюмсав трохи і заснув. Мама розбудила, коли пора було гнати череду. На толоці я

нікому не розповідав, що мене ще й мама вдома відлупцювала. Щоб не подумали, що зовсім беззахисний…

Через тиждень-два рани на вухах загоїлися. У Володі Грищука я, у присутності пастушат, попросив пробачення. Адже він мій ліпший товариш і такий же як я, напівсирота. Ми помирилися. Проте, незалежно від наших з Володею стосунків, від нашого примирення, кілька тижнів вуста малечі і дорослих не полишав сміх, який переходив у гучний регіт, коли хтось розповідав про мій, м'яко кажучи, непристойний вчинок. Водночас я був героєм і босякомнегідником…

Але Володя Грищук був добрим і компанійським товаришем. Він пробачив мені і ми ще ліпше стали товаришувати. Коли хтось нагадував про мій вчинок, то він не сердився, не реагував болісно на розповідь і регіт оточуючих, а сміявся разом з ними. Я стримувався, а він сміявся нестримно, і згодом у них пропало бажання нагадувати нам про цей прикрий випадок, про зелену маску на його обличчі.

Якось на толоці, будучи у доброму гуморі, Володя Грищук розповів пастушатам, яке враження справила зелена маска на його маму, двоюрідну сестру і гурт малих дітлахів, що був з нею. Він докладно посвятив нас у події того дня з моменту, як він прибіг додому скаржитися на мене своїй мамі. Мама, спершу розсміялася, а потім сердито спитала: «Хто це зробив?» За мить вона стала настільки розлюченою, що у мене пропало бажання видавати товариша. Знаючи маму, мені стало шкода Володю. Але вона так сердито і вимогливо ще раз поглянула на мене, що я злякався і сказав, що це зробив Володя Марцелінин. «От я йому, шибенику, покажу!», — сказала вона. Підіткнула спідницю за пасок і побігла на толоку, сказавши мені на останок: «Поглянь на себе у люстерко і вмийся!».

Володя розповідав настільки щиро і дотепно, що пастушата знову пригадали його зелену маску і всю його розповідь супроводжували гучним реготом. А він, також сміючись, продовжував: «Коли я поглянув у люстерко, то натомість свого обличчя побачив у ньому страшну маску з засохлого зеленого лайна. А з-під неї блищали мої очі і біліли чиїсь зуби. Тут я зрозумів, що ви недарма реготали. І сам не втримався, зареготав щосили. Виявилося, що мій регіт почули сусідські діти, що гралися біля двору. Прибігла

сестричка Наташа, яка поралася в городі. Поглянули вони на мене і залилися гучним реготом, хапаючись за животи…

Здавалося, що ніяка сила не зможе зупинити цей несамовитий, нестримний регіт. А Наташа схопилася за живіт і каже: «Людоньки! Боже, врятуй! Мені вже щелепи болять! Живіт болить! Такого чуда у житті не бачила! Оце втіяв, братик!» Дивлячись на них, я ще більше реготав, і також, як вони, не мав сили зупинитися. Всі гадали, що я навмисне зробив собі маску, щоб їх потішити. Не можу передати, наскільки нам весело було і наскільки щиро всі сміялися. Навіть вмиватися не хотілося… Та лайно на обличчі все більше висихало і стягувало шкіру. А руки, що шаром лайна покриті були, хутко висихали і наче чужими ставали. Наче в рукавицях вони були. І тут мої думки повернулися на толоку, до Володі і мами. Я враз перестав сміятися і почав вмиватися. Мені дуже шкода його стало. Бо я знав, яка буває моя мама, коли розлючена, і молив Бога, щоб Володя втік і десь сховався!»

3. І МАЛЕНЬКІ ДІТИ ХЛІБ ДЛЯ СТАЛІНА ВИРОЩУВАЛИ

1949 року, під час літніх канікул, я працював у колгоспі «Ударник» погоничем ведучого коня кінної трав’яної косарки, а під час жнив — кінної жатки косаря Саватіка Володимировича Вигівського. Це був перший мій іспит на витривалість. У Саватіка були найсильніші у колгоспі коні, а він не тільки був кращим і найсильнішим парубком на селі, а ще й дуже працьовитим — кращим косарем і жаткарем колгоспу. Колгоспники його поважали і, не дивлячись на молодий вік, рахувалися з його думкою. Тому, коли мені пощастило потрапити до його команди на сінокос, а потім він взяв мене ще й на косовицю зернових, то я від радості був, як кажуть, на сьомому небі. Я пишався цим і намагався робити все найкращим чином.

Не можу словами передати, як тяжко було у спеку висидіти день верхи на коні, коли з тебе піт тече, а навколо літає рій мух і потривожених комарів. Але я нікому не скаржився. Старанно приховував, що на сідниці живого місця немає, а суцільні прілі рани… Не допомогли мені ні мішки, ні кухвайки, які я клав на спину коня. Біль дещо зменшувалася, але загоєння ран не спостерігалося. Навпаки, у спеку ще більше парило. А я терпів! Хотів довести свою стійкість

і працьовитість. І я це зробив! Витримав! Саватік був мною задоволений. І оголосив, що бере мене на жнива. У подальшому кожні літні канікули я працював на сінокосі і на жнивах тільки з Саватіком Вигівським. Намагався догодити йому, доводив, що на мене можна покластися, як на дорослого. І довів йому, а в першу чергу — собі, що коли добре захотіти, то можна досягти будь-якої мети.

Після першого сінокосу і перших жнив Саватік відмовлявся брати до себе будь-кого замість мене. Він заздалегідь пропонував мені цю роботу, а отримавши мою згоду, заявляв бригадиру, що я у нього погонич і нікого іншого він не візьме. Під час спілкування з Саватіком з'ясувалося, що наші батьки до війни товаришували. Це підтвердила моя мама і хрещений батько Яків. І я почав ставитися до Саватіка наче до старшого брата. Відповідав йому взаємною повагою і старанністю у роботі, допомагав гострити косу, приклепувати сегменти, ремонтувати косарку чи жатку. Вчасно годував і поїв коней, хутко виконував будь-яке його завдання.

Я помічав, що дивлячись на те, як я з останніх сил намагався бути йому корисним, він жалів мене і надто тяжкої роботи не давав. Виконував сам або доручав іншим. Пам'ятаю, якось він заточував сегменти коси, а я крутив точило. А щоб добре і швидко наточити, він мав притискати їх до точила. Я ж повинен був так крутити точило, щоб іскри сипалися… Мені, зізнаюсь, ще дуже тяжко це вдавалося. Він помітив це і зупинив мене. Покликав іншого чоловіка і наказав крутити точило, бо я, буцімто, руку покалічив. Я тільки-но рота відкрив, щоб заперечити, як він враз, кивком голови, відправив мене від точила. Ці його кивки головою я добре розумів і не посмів перечити…

Коли ми вставляли косу, Саватік сказав: «Твої сили маю берегти, щоб вистачило на весь спекотний день. Хіба я не бачу, як тобі сідниця болить? А з тих ледацюг не убуде. Я щодня буду їх використовувати». Я спитав Саватіка: «А якщо хтось з них відмовиться?» Той засміявся і сказав, показуючи свій величезний кулак: «Хай спробує! То ось з цим познайомлю!» Ми розсміялися і поїхали косити траву. Як мені не було тяжко, але ранішній веселий настрій не залишав мене весь день…

Згодом я помітив, що колгоспники, дізнавшись, що я з Саватіком працюю, з більшою повагою ставилися до мене, ніж раніше. Наче намагалися йому догодити… Ми кожного ранку косу

точили. І майже завжди Саватік знаходив мені заміну у точила і підбадьорював на цілий день. Обідали разом. Він примушував мене їсти його харчі. Я навіть підозрював, що він завжди брав з дому їжу у розрахунку на мене. Він не дозволяв їсти те, що я приніс з дому, поки не з'їдали його тормозок. А потім, сміючись, казав: «Тепер їж свій тормозок…» Тому майже щодня мій тормозок повертався додому, крім пляшки молока, яке ми завжди випивали.

Під час косовиці я пильно стежив, щоб упряжка йшла на потрібній відстані від попереднього покосу, щоб огріхів не було і тверді предмети до коси не потрапили. Тобто забезпечував косарю можливість уважно стежити за роботою косарки чи жатки. Саватік щорічно скошував трав і зернових культур набагато більше, ніж інші косарі. Більше всіх трудоднів заробляв. Мені писали 70% його трудоднів. Та й з цими 70% ніхто не міг тягатися. У мене під час косовиці, не враховуючи Саватіка, було найбільше трудоднів. Ми були переможцями!

Але якою ціною мені це давалося? Я не міг нормально ходити. У розкорячку ходив, як кавалерист. Не дивлячись на те, що я дуже любив коней, любив їх доглядати, любив верхи їздити на них — після сінокосу і жнив тижні зо два, не менше, відмовлявся від верхової їзди. Чекав, поки на сідниці рани загояться… Мама кілька разів змащувала мені рани свіжою сметаною. Купатися я, здебільшого, відмовлявся. Тим паче, що рани дуже свербіли після купання і спасу не було це витримати… А якщо я й купався, то тільки в одежі, щоб ніхто не бачив ран на моїй сідниці… Після купання ховався, викручував штани, одягав їх і ходив або стояв до того часу, поки вони не висихали повністю, щоб не присохли до ран. Через два-три тижні я знову залюбки сідав верхи на коня, завжди без сідельця, любив їздити стоячи і, здебільшого, галопом. Трусцою їздити мені не подобалося…

Скошені трави і конюшину косили не тільки косарками, а й ручними косами. Навіть серпами жали. Комбайнів не було. Від МТС у колгоспі з'явився колесний трактор, але для нього не було ні косарки, ні жатки. Його використовували здебільшого на оранці, боронуванні, лущінні і посіві зернових культур. Вантажних автівок у колгоспі не було. Всю тяжку роботу виконували колгоспні кріпаки. На другий чи третій день сінокосу, у залежності від погоди, якщо покоси висохли, то їх перевертали дерев'яними рогатками або ви-

лами. Після остаточного висихання покосів їх згрібали ручними або кінними граблями у валки і окремі купи, зносили і складали у копиці. Розмір копиць залежав від наявності поблизу сухої трави чи конюшини. Чим більші валки — тим більші копиці були. Як тільки більшість валків була складена у копиці, то під'їжджав їздовий з гарбою і складальниці копиць вилами подавали йому сіно на гарбу. Їздовий викладав хуру. Кріпив її рублем (товста жердина, що кладеться зверху на хуру сіна чи соломи і за кінці притягується мотузкою до розори) і віз до місця скиртування. Скидав рубля і подавав сіно скиртувальникам, а ті викладали скирту.

За день їздовий повинен відвезти до скирти і подати скиртувальникам чотири-п'ять таких хур. Їздовим, що на волах працювали, денна норма дещо менша була. Скажімо, дві-три хури. Зате на їхні хури набагато більше завантажували сіна або збіжжя. Коли їздовий вже не міг вилами подавати сіно на скирту, коли вона надто високою ставала, то сіно з гарби вивантажували на волокушу і конякою, на якій сидів вершник, тягли на скирту. Тоді вивільняли волокушу й інша коняка стягувала її із скирти під завантаження. І так цілий день, по колу.

Зокрема, якщо скирту заклали шириною 6 метрів, то її висота повинна бути не менше 4-х метрів. Верхня частина, починаючи з висоти 2–2,5 метрів і на всю довжину, викладалася клином до верху, дуже старанно утоптувалася. Клин мав бути висотою не менше 2-х метрів. А щоб вітер не зривав сіно, на всю довжину скирти клали жердину. До неї, наче ребра, на обидва боки кріпили жердини довжиною до 2-х метрів або спускали дріт відповідної довжини з прив'язаною цеглиною чи каменюкою. По завершенні скиртування скирти оборювали, а в окремих випадках ще й обкопували водостічними канавами. До початку скиртування або під час його частину сіна і конюшини, здебільшого високої якості, складали до клуні або на горище стайні, корівника чи телятника.

Під час косовиці зернових культур, якщо вони були сухими і без бур'янів, слідом за косарями або жатками йшли в'язальниці з цурками і в'язали снопи. Інші колгоспники їх зносили і складали у копиці. У випадку, коли покоси були вологі, то їм давали кілька днів просохнути. Траплялися випадки, коли покоси змушені були перевертати на другий бік і тільки після повного висихання в'язали снопи, а вже потім зносили і складали у копиці.

Коли копиці достатньо висихали — їх завантажували на гарби, звозили до місця скиртування і складали у скирту.

Лани скошених трав, конюшини та зернових культур загрібалися здебільшого ручними граблями, тому що кінних у колгоспі було мало і вони не встигали. Складання сіна, конюшини чи снопів на гарбах, як і скиртування, вимагало неабиякого вміння. Не кожному і не завжди це вдавалося. Траплялися випадки, коли їздовий не довозив хуру до скирти. Вона завалювалася, бо була неправильно викладена. А інколи їздовий вибирав нерівний шлях і хура переверталася. У обох випадках доля їздового була незавидною. З нього весь колгосп кепкував, а бригадир чи голова колгоспу добру прочуханку давав і трудодні знімав.

Снопи їздовому на гарбу подавали вилами. Він приймав їх також вилами і викладав колосками до середини. Найбільші хури до скирти привозили Саватік Вигівський і Степан Гонтарський. Інколи їм, як то кажуть, на п'яти наступав Станіслав Лайчук та їздовий на волах — Петро Павлюк (Муляв). У їздових вила були на довгих держаках. Вони підвозили свою хуру до скирти і подавали снопи помічникам скиртувальників, а ті подавали своїм скиртувальникам. Останні швидко і майстерно вкладали їх, ув'язували між собою так, щоб скирта витримувала найбільші вітри. Знову ж таки, десь з висоти двох-трьох метрів середина скирти викладалася клином до гори і вона не боялася затікання. Скирти зернових культур також оборювалися і обкопувалися канавами для стоку води. Якщо під час косовиці МТС давала молотарку з трактором, то збіжжя обмолочували ще під час жнив. Адже колгоспних кріпаків досить багато було (у колгоспі «Ударник» понад 300, а дітей ще більше). На всі роботи вистачало.

З боку скирти ставили молотарку. Укріпляли, щоб не зрушити з місця під час роботи. Проти неї ставав трактор з привідним шківом. На шків молотарки і трактора чіпляли широкий прорезинений пасок, трактор натягував його. Після натяжки паска трактор також застопорювали, щоб не рухався, запускали трактор і молотарку на холостих обертах. Якщо пасок не спадав і молотарка працювала справно — починали молотити. Зверху, на приймальному столі молотарки, з обох його боків ставало два міцних дядьки (а під час війни і кілька років по її закінченню — жінки) з гострими ножами з коси. На скирті стояло щонайменше чотири чоловіка. Вони вилами

подавали снопи на стіл молотарки, молотарщики розрізали перевесла і рівномірно подавали до барабану молотарки.

Солому, яка падала з молотарки, клали на волокушу, причеплену до довгого 6-ти міліметрового дроту, який був протягнений через середину майбутньої скирти і закінчувався метрів через п'ятдесят за її межами. На кінці цього дроту, за скиртою, прикріплено гачок, що чіплявся до орчика з довгими посторонками кінської збруї, у яку запряжений кінь. На коні сидів хлопчик-погонич. Другий хлопчик-погонич сидів на другому коні, так само запряженому, але з протилежного боку солом'яної скирти, поза молотаркою. Від волокуши, що завантажувалася соломою біля молотарки, до хлопчика-погонича тягнувся такої ж довжини і товщини дріт, з гачком на кінці. Після наповнення волокуши соломою, через неї перекидали дріт і гачком чіпляли до дроту, який прямував на скирту. Скиртувальник подавав команду «Пішов!» і кінь з хлопчиком на спині тягнув волокушу на скирту. У належному місці скиртувальники давали йому команду «Стій!». Той зупинявся, відчіплював від орчика гачок з дротом, сідав на коня і скакав на старт, до скирти.

Скиртувальники, знявши з волокуши перекинутий через неї дріт з гачком, давали другому хлопчику на коні команду «Пішов!» і він скакав у поле. Зтягував волокушу із скирти до молотарки. Поступала команда другому хлопчику на коні «Стій!». Він зупинявся, відчіпляв дріт з гачком від орчика і скакав на старт, до молотарки. У цей час скиртувальники викладали солому на скирті, а біля молотарки солому накладали на волокушу. І все повторювалося протягом всього робочого дня. Оскільки першому коню було важче, то після обідньої перерви їх міняли. Відтепер перший стягував із скирти розвантажену волокушу і підтягував до молотарки, а другий — витягував волокушу з соломою на скирту.

Полова від молотарки висипалася на брезент, відносилася і складалася у окрему, багато меншу скирту поруч з молотаркою. Збіжжя з решет молотарки, через окремі віконця, призначені для першого, другого і третього ґатунку, сипалося у мішки. Мішки, наповнені збіжжям відповідного ґатунку завантажували на віз і везли до колгоспної комори чи «Заготзерно». У «закрома Родины». Якщо мішків не вистачало — збіжжя висипали у дерев'яні гарби, везли до колгоспної комори і там вивантажували. Через отвір у гарбі збіжжя насипали у дерев'яний ящик з ручками по боках,

ставили на терези. Їздовий і комірник записували вагу. Після розгрузки комірник виписував квітанцію, а їздовий віз її бригадиру молотарної бригади…

З першого і до третього класу включно я учився на «відмінно». Отримував дарунки від фронтовиків, зокрема, від Михаїла Бондарчука, сина діда Калатуша. Сестра Анеля інколи допомагала мені учити уроки, заохочувала добре учитися, допомагала у придбанні підручників, зошитів, одежі і взуття. До школи я ходив, здебільш, у власноруч пошитих мамою полотняних костюмах, штанях та сорочках. Пальтечко, верхній осінньо-зимовий одяг і взуття, кимось недоношене, мама купляла на барахолці, ремонтувала, перелицьовувала і підганяла на мене з розрахунком на виріст. Підручники, зошити, олівці і ручки, чорнило і їжу я носив у полотняній торбі через плече.

Весною і восени мама щоденно наказувала мені після школи накосити, нажати серпом або нарвати чотири — шість мішків трави чи зілля для домашньої живності. Лише після цього я міг сідати вчити уроки, а потім йти гуляти. Траву косив, здебільшого на канавах та луках, що були за нашим городом. А зілля (лободу, молочай, кропиву, пирій, молоду волошку і осот) рвав на власному городі або на колгоспних ланах. Нерідко ми, школярі, об'єднувалися і гуртом йшли рвати зілля чи косити траву. Адже сусідським діткам матері також ставили відповідні завдання по забезпеченню домашньої живності зеленими сочними кормами. Гуртом виконувати завдання було набагато веселіше. Навіть скоріше виконували його. Ліпше всього мені було ходити по зелень з Володею Радчуком, Володею Грищуком, Володею Біляченко і Павліною Бойко. Цей гурт був дуже дружний. Ми швидко набивали мішки зеленню, допомагали один одному і могли йти гуляти. Але мені таке щастя рідко траплялося. І ось чому.

Коли я, прагнучи раніше виконати завдання мами і піти з друзями гуляти, хутенько приносив додому задану кількість зелені, то мама збільшувала мені завдання і я продовжував заготівлю зеленої маси на зиму. Товариші кликали мене гуляти, а я зі сльозами на очах відповідав: «Мама не пускає!» Вони йшли гуляти, а я — працювати. Здебільшого я займався господарчими справами дотемна. Мати завжди находила мені роботу. Забезпечив домашню живність

зеленими і сочними кормами — добре. Тоді вичищай гній з-під корови, теляти, свині, кролів і вилами викидай або винось його надвір і т. ін.

Виявлялося, що виконувати поставлену мамою задачу раніше, якщо вона була вдома, не треба. Однаково гуляти не пустить. Мама поступала як неосвічені і невиховані більшовики: чим скоріше і якісніше колгоспні кріпаки виконають так зване державне завдання, тим скоріше отримають нове, більш тяжке. Отже, у мами, як і у більшовиків, передчасно виконувати поставлене завдання — було собі на шкоду… Якщо мама була вдома, то мені рідко траплялася можливість піти гуляти. Навіть уроки учити засвітло не було можливості, при каганці учив. Мене хилило на сон, і я лягав спати… А коли, починаючи з 1948 року, під час літніх канікул я пішов працювати до колгоспу, то іншою роботою мати мене дома не завантажувала. Тільки просила, щоб ввечері, йдучи додому, я приносив хоча б мішок-два зелені для кролів.

4. ЯК ЧОРНИЦЮ ЗБИРАЛИ І ГУСАЧКА ВКРАЛИ

Якось влітку, коли почався збір першої чорниці, я відпросився у мами сходити по чорницю у Ново-Заводський ліс, що за 20 кілометрів від нашого села. У Новопільському лісі чорниця майже не зустрічалася, а у Старчанському, що за 10 кілометрів, дуже мало її було. Мама дозволила мені йти по чорницю у Ново-Заводський ліс тому, що лісник Талько, мешкаючий на околиці лісу (з боку села Гута-Юстинівка), був нашим далеким родичем. У нього було два сина і вони запрошували мене в гості. Дорогу туди я добре знав і пам’ятав. Зі мною зібралися йти мої друзі Володя Радчук і Володя Грищук. Ще й далекий родич, сусідський син Віктор Білецький попросився. Збір призначили на нашому подвір’ї пообіді. Володя Радчук, Володя Грищук і я, тобто, усі безбатченки, вирішили йти по чорницю босоніж.

Одягли полотняні штанці і сорочки, підперезалися шнурками. Взяли по дві корзини і їжу на наступний день. А Віктора не було. Тільки я наважився йти до нього з’ясувати причину затримки, як Володя Радчук помітив, що той виходить зі свого подвір’я з корзиною. Навіть дивно було, що його мати відпустила по чорниці. Але навіщо він так вичурно нарядився? — подумали ми. Надворі така спека стоїть, а він у черевиках, червоній сорочці і шерстяних

штанях. Наче не по чорниці йде, а на вечорниці… Ми знали, що Віктор завжди прагнув похизуватися своїм вбранням перед нами-голодранцями, але ж не до такої міри! Щоб у лісі перед нами хизуватися? Ми неоднозначно переглянулися і усміхнулися… Проте, цього разу ми помилилися. Таке вбрання він змушений був натягнути на себе, бо в простішому мама Оля його не відпускала. «Не пущу! Не дозволю, щоб люди побачили сина Льоньки Білецького голодранцем і босяком!» — сказала вона. Тому Віктор нарядився так, як мама вимагала. Володя Радчук усміхаючись сказав: «Хлопці! Пішли скоріш, а то тітка Олька передумає і заверне свого Вітю додому!» Ми засміялися, спустилися в канаву і по канаві пішли до сіножаті, щоб тітка Олька не побачила нас і бодай не повернула Віктора додому.

Коли пройшли село, минули хату Усті Попік (Кашпіїхи), що була праворуч шляху, відразу за вітряком Христофора Дояна, вийшли на шлях Новопіль — Стара Олександрівка — стали йти повільно. Поспішати нікуди. Аби тільки до вечора потрапити до хати лісника Талька. Там можна переночувати на сіновалі, зранку назбирати чорниці і пообіді, коли сонце стане пекти нам у спину, повертатися додому. Було дуже спекотно. Тому, вийшовши з села, зняли з себе сорочки, а Віктор ще й черевики. Трохи посміялися з Віктора, що натомість чорниці він буде нести черевики. А той відповів: «Не переймайтеся! Я зв'яжу їх шнурками, повішу на шию і понесу. Аби чорниці багато було».

Йти було весело. До села Стара Олександрівка сонячні промені припікали нам у ліве плече, а на початку села, коли ми повернули дещо ліворуч — почали пекти в обличчя. Так ми йшли майже десять кілометрів. На небі — жодної хмаринки, ніякого руху повітря. Пташки, що інколи зустрічалися на шляху, сиділи з відкритими дзьобами, горобці купалися у піску, а нам постійно хотілося пити. Тільки-но входили до села (а їх на нашому шляху 4 було), а також виходячи з нього, ми шукали криницю. Пили воду, обливалися до пояса. Дякували добродіям за водичку і йшли далі. За п'ятнадцять кілометрів, коли перейшли шлях Київ — Львів, то відчули незначний рух повітря. Сонце дещо повернулося праворуч, на захід, і відтепер палило у праве плече, але значно менше. Якщо на початку подорожі ми співали і жартували, то тепер відчували себе доволі підсмаженими на сонці і стомленими. Здебільшого йшли мовчки.

Перейшли село Гуту-Юстинівку і наблизилися до лісу. Тут відчули невеличкий рух повітря і настрій наш значно покращився, бо ми побачили господарство лісника, дядька Талька. На прикід — ми не менше як за чотири години подолали цей шлях.

Сонце стояло ще досить високо. Дядька Талька вдома не було, а оскільки діти і його дружина мене знали, то вони зустріли нас досить привітно, нагодували, навіть варениками з чорницею пригостили. Сини лісника (забув їхні імена) були на два-три роки старші за нас. Після невеличкого перепочинку вони показали нам ліс. Ми трішки назбирали губ'як. А чорниці збирали і відразу з'їдали. У лісі ми були недовго. Сини лісника запропонували нам йти спати, бо вдосвіта розбудять. Ми попросилися спати до клуні, на сіновал. Полягали і під вечірній пташиний спів відразу позасинали…

Ніхто не запам'ятав, що приснилося на новому місці, бо вдосвіта нас розбудив старший син лісника. Ми схопилися, умилися холодною водою, відчуваючи себе бадьорими, схопили корзини і рвонулися до лісу. Та господиня нас затримала. Змусила випити по склянці парного молока з булкою і тільки тоді відпустила. А ми, бадьорі і веселі, приспівуючи і розмахуючи своїми корзинами, все далі і далі вглублялися до густого лісу. Він настільки був густий, що через крони дерев ледь пробивалося ранкове світло. Здавалося, що й сонячні промені через них не проникнуть. Але, після вчорашнього спекотного дня, ліс для нас був особливим, наповненим ранковою свіжістю і приємною оздоровчою прохолодою.

Ми звертали увагу на все, що росло навкруги. Розпитували синів лісника про ті рослини, дерева і губ'яки, які у нашому лісі не зустрічаються. Особливу увагу звернули на папороть. Вона сягала 2-х метрів. А дуби високі і рівненькі-рівнесенькі були. У Новопільському або Старчанському лісі такі не зустрічалися. А сини лісника відразу нам пояснили. Себто, дуби й інші дерева тут рівненькі, бо з гущі лісу до сонця тягнуться…

Але коли ми побачили масу чорниці — наші очі засвітилися, а мову наче відібрало. Ми й припустити не могли, що її може бути, як кажуть, така сила-силенна. Побачене нас вразило. Обличчя наші засяяли радістю. Ми відразу пригадали глузування дітлахів напередодні, які запевняли, що марно ми йдемо у таку далечінь, що ніяких чорниць ми не назбираємо. А тут перед нами — море чорниці. За кілька годин корзини можна наповнити. А Володя Рад-

чук, звертаючись до Віктора Білецького, сказав: «Не везе тобі, Вітя! Понад 20 кілометрів на шиї прийдеться нести черевики. А шнурки тонкі — різати шию будуть!» Вітя не встиг нічого відповісти, тому що всі дружньо засміялися і відразу розповіли синам лісника про його черевики. А ті, як гостинні господарі, щоб витягти Вітю з незручного становища, сказали, що вони щось придумають і все буде гаразд. Той тільки й встиг сказати: «Черевики, то чепуха, а от що вас не послухав і не взяв другої корзини — дуже шкода!»

Ще сонце не зійшло, а у наших очах вже посвітліло. На стебельцях ягідок було неймовірно рясно і вони здебільшого були великі. Сини лісника роз'яснили нам, як маємо збирати чорниці. Щоб не толочили ягідник, і щоб зелені ягідки та листочки до наших корзин не потрапляли, а тільки спілі ягоди. Та щоб далеко не відходили один від одного, щоб перегукувалися. І приступили ми збирати смачну і спілу ягоду. У першу чергу частину найспіліших і найкрупніших ягідок кидали до роту. Сини лісника лише сміялися з нас. Казали, що ми вже можемо гавкати, бо у роті у нас чорно… Ми досхочу понаїдалися чорниць. І, зненацька поглядаючи один на одного, сміялися. Адже було з чого. Наші обличчя виглядали досить кумедно. Хоча ці ягоди і звуться чорницями, проте мають темно-синій колір. А у роті кожного прибулого збирача чорниць так темно-синьо стало, що колір здавався чорним. Особливо чорними були язики. Руки, губи і обличчя навколо рота були пофарбовані у темно-синій колір, що також чорним здавався. А у роті, на фоні майже чорного кольору, зуби виглядали надто біленькими.

Ми прийнялися старанно збирати чорницю, проте не переставали сміятися один з одного і кидати до рота спіленькі ягідки… Хоча у синів лісника корзини були значно більші наших, вони першими заповнили їх з горою. Якщо їхні корзини вміщали до двадцяти кіло вишень, то наші не більше дванадцяти. А чорниці значно легші були. Отже, сини лісника поставили свої корзини і стали нам допомагати. Загалом годин за три-чотири усі корзини були заповнені з горою самою відбірною чорницею. І ми вирушили до господарства лісника. Усі були задоволені і дуже веселі. Навіть заспівали «Марусино, серце, пожалій мене…»

Дядько Талько був вдома. Виявилося, що він їздив рибалити. Зустрів він нас привітно, похвалив за успішний збір чорниці. Корзини з чорницями звелів віднести до льоху. На подвір'ї, у тіні, під

кучерявим кленом поставили великий дерев'яний стіл. Господиня подала до столу рибну юшку та свіжу смажену рибу. Ми смачно поїли. Переглянувшись між собою, почали дякувати і схопилися йти, але дядько Талько зупинив нас. Засміявся і сказав: «Козаки! Це не все! Зараз будемо їсти вареники з чорницями. Так що сідайте, розперезуйтесь. Поїмо вареничків, зап'ємо узварчиком. Годину-другу відпочинете і тоді — в дорогу».

Господиня принесла нам повну миску вареників та ще й сметану до них налила кожному у тарілочку, то ми дійсно стали розперезуватися… Так наїлися, що здавалося, кілька діб їсти не захочемо. Ми подякували Богові і господарям за смачний сніданок, години півтори-дві поспали на сіновалі, умилися, витягли з льоху свої корзини з чорницею. Хотіли попити водички на дорогу, але господиня не дозволила. Сказала: «Сідайте, дітки, підкрипіться на дорогу!» Ми, наче змовившись, у один голос відповіли їй: «Тітонько, ми ще не зголодніли. Спасибі! Немає куди їсти!». Вона засміялася і сказала: «Гаразд! Я заверну вам кілька добре підсмажених шматків риби з хлібом і вареничків на дорогу. Там, десь за Старчанкою, сядете відпочити і поїсте. Адже шлях немаленький!».

Вона так і зробила. У цей час підійшов дядько Талько. Поглянув на наші корзини і звелів старшому сину принести з льоху свою корзину з чорницями і досипати наші з горою. З'ясувавши, що ми не маємо чим накрити корзини і зав'язати, попросив у дружини чистих ганчірок. Наші заперечення він не сприймав. «Бачите! Чорниці усілися за кілька годин. Дорогою ще утрясуться. То хіба не соромно буде нести додому неповні корзини?», — сказав дядько Талько і засміявся. Ми також засміялися і змушені були погодитися з ним… Досипали всі корзини з горою і кожну зав'язали. Старший син дядька Талька приніс дві сухі тонкі палиці, які не гнулися. Поставив мої і Володі Грищука корзини поруч. Через дужки корзин просунув палицю, звелів нам взяти палицю по боках і підняти корзини. Відшукав центр тяжіння, наказав опустити корзини, а палицю тримати у тому ж положенні. А сам, на відстані ширини корзини шпагатом прив'язав дужки до палиці. Так же вчинив з корзинами Володі Радчука і корзиною Віті Білецького. Тільки натомість четвертої корзини він вузелок з харчами і черевики повісив. На додаток сказав: «От ви, два Володі, однакового росту, маєте нести ці корзини, а Володя Радчук і Вітя — інші понесуть. У них також

однаковий ріст. Якщо будете йти в ногу, то корзини не будуть розгойдуватися і ягоди не будуть утрясатися. Нести буде легше. Коли руки заболять — міняйтеся сторонами!» Ми приноровилися і визнали, що так буде нести краще, ніж кожному свої корзини. І палиці виявилися якраз на ширину колії підводи. Все було зручно. Ми подякували господарів за гостинність і пішли додому.

Тільки відійшли від лісу — відчули спекоту. І якщо спочатку, бажаючи як можна скоріше потрапити додому і похизуватися здобутками, ми чимчикували мало ни підтюпцем, то за п'ять кілометрів ми вже перестали бігти… Перейшли на вільну ходу, все частіше і частіше міняли сторони… А додому ще так далеко! Перший раз сіли відпочити відразу за шляхом Київ — Львів. Біля першої хати з криницею (назви села не пам'ятаю). Передостанній наш відпочинок був на підході до села Стара Олександрівка, на березі якогось невеличкого ставка, що був ліворуч нашого руху. У ньому плавало багато качок і гусей. Найсміливіше гусеня підпливло близько до нас. Ми почали кидати йому шматочки хліба, а воно все ближче і ближче підпливало до нас. Потім вийшло із води і так наблизилося, що я схопив його. Почав гладити його. Воно заспокоїлося і стало їсти хліб з моїх рук. Хтось із друзів сказав: «Володя! Візьми його додому. Це ж не собака. Мати не вижене».

Я відразу погодився. Бо воно було таке ніжне і миле… Навіть слухняне було. Можливо, у гурті його кривдили і воно підійшло до нас, за захистом? Мені так приємно стало, коли гусеня почало їсти хліб з моєї долоні! Отже, довіряє! Якоїсь миті я оглянувся навколо, упевнився, що ніхто не спостерігає за нами. Не помічає крадіжки, яку маю вчинити. Я одягнув сорочку. Сховав гусеня у пазуху. Ми схопили свої корзини і хутко пішли звідти…

Через село Стара Олександрівка ми пройшли без відпочинку. Коли хтось йшов чи їхав назустріч — у мене ноги тряслися. Здавалося, що кожна людина, як тільки гляне на мене — побачить у мені крадія… Я ховав голівку гусеняти під сорочкою і молився, щоб воно не закричало. Але воно поводило себе дуже чемно. Лише чуть-чуть попискувало. Наче розуміло мій переляканий стан. І коли до села Новопіль було, як кажуть, рукою подати, я полегшено зітхнув. Адже я став крадієм гусеняти і не дай Боже, якщо мене спіймають… Проте все обійшлося. Тепер я не знав, чому більше радіти: корзинам чорниць чи маленькому беззахисному

гусеняті? Я вкрав у якомусь колгоспі гусенятко і разом з чорницями ніс додому. Як то мама моя сприйме?

Хоча наше рідне село було за два кілометри, біля першого місточка Володя Грищук запропонував відпочити. Усі наче чекали такої ініціативи. Відразу підійшли до стічної канави і посідали спиною до сонця. Гусеня я випустив, але воно від мене не відходило. Хліб їсти не захотіло і все чогось попискувало. Віктор Білецький сказав, що воно води хоче і їсти не буде. Вони колись тримали гусей і він добре знає — якщо у них води немає, то і їсти не будуть. Тим паче, сухий хліб. Усі погодилися з цим. Я сховав гусеня у пазуху. Усі дружньо схопилися і хутко пішли до села Новопіль — до першої криниці, щоб напитися водиці…

Володя Радчук сказав: «Хлопці, запам'ятайте! Гусеня ми не крали. Воно самотнє бігало далеко від села. Що нам було робити? Не повертатися ж назад з корзинами і шукати його господаря? От і забрали його з собою. Порадилися і Володі Марцеліниному віддали у нагороду за вдало організований похід по чорниці». Усі погодилися з такою легендою. А я був дуже вдячний їм за це. Брехати будемо всі і однаково! Біля першої криниці напоїли Гусачка. Саме тут почали його так називати. Хоча не були впевнені, що це гусак, а не гуска.

Дома нас зустріли радісно. Матері були здивовані кількістю принесеної чорниці і задоволені вчасним поверненням. Ніхто навіть уявити не міг, що ми назбираємо стільки чорниці. Відразу пустили її в справу. Сусідів пригостили, відсипали на вареники і почали тісто готувати, а решту розстелили сушитися. Брехня наша щодо Гусачка мамою була сприйнята належним чином. Я зробив для нього невеличку загородку, поставив туди казанок з водою, поклав накришеного хліба і побіг на вулицю. Адже ми домовилися, що відразу йдемо до друзів. До тих, що не вірили у наш успіх. Будемо хвалитися здобутками та розповідати їм про наші враження.

Того літа і у наступні роки я більше не ходив по чорниці, бо працював у колгоспі на сінокосі і жнивах. Тим часом проходили дні, тижні і місяці. Я старанно доглядав за Гусачком. Годував його усім найсмачнішим для нього. Коли йшов купатися на річку, що нижче города, то брав його з собою. Після збору городини Гусачок вільно пасся там, де бажав, але від хати далеко не відходив. Він відчутно виріс. Так звик до мене, що не міг дочекатися мене із школи, сумував

без мене, як і я без нього. Здалеку почувши мій голос, біг назустріч, широко махаючи крилами, намагаючись злетіти. Підбігши, клював мене дзьобом, щоб на руки його взяв, як дитину. Але й на руках не сидів спокійно. Легенько щипав мене за вухо, носа, пальці чи одежу. При цьому він завжди ґелґотав, наче розповідав мені щось. Коли на подвір'ї я його відпускав, то він не відходив від мене і біг слідом до оселі. Звісно, якщо не було нікого дома, то я його впускав і тоді він ганявся за нашою кицькою. Гонив її з хати, наче ревнував мене до неї. А ось на вулиці він наче не помічав її. Не ганявся за нею. Дуже цікаво було спостерігати за його поведінкою.

Хлопці і дівчата, спостерігаючи за ним, зробили висновок, що Гусачок при моїй появі відразу високо піднімає голову і стає гордовитим. Якщо хтось з моїх товаришів приходив з песиком, то Гусачок кидався на нього і відганяв від нас. А щоб не відволікав увагу дітлахів до нього. Усім було цікаво бавитися з ним. У моїй присутності він нікого не боявся. Якщо товариші відволікали мою увагу, то він підходив і щипав їх своїм дзьобом, але не боляче. Наче нагадував їм, що вся увага має бути прикута до нього. Дівчата навмисне верещали і тікали від нього, а він намагався наздогнати їх. Проте, коли хтось із моїх, уже знайомих йому друзів, брав його на руки, то Гусачок поводив себе дуже чемно. Дозволяв гладити себе. Навіть їжу брав з їхніх рук і завжди щось ґелґотав. Щоб мама не заборонила мені бавитися з Гусачком, я слухав її в усьому, різні роботи хутко виконував. Вчився я «на відмінно». Адже поруч зі мною була мила і беззахисна істота, яка довірилася мені і потребувала моєї уваги та піклування. Це відволікало мене від суму і усіх негараздів, пов'язаних з відсутністю родинної любові і поваги! Мій добрий настрій, після повернення зі збору чорниць, без сумніву, перш за все залежав від спілкування з Гусачком, а його радісне життя, як я думав — від мене. А насправді все було далеко не так! Я забув мою маму…

Десь у жовтні я дізнався про її «любов» до цієї беззахисної істоти, до мого Гусачка. Вона збиралася оскубти його. Мені стало страшно! Як це так? Хіба можна здирати пір'я з живого? Уявив, як йому буде боляче і стане холодно. Не буде чим пишатися. Отож, заявив мамі: «Якщо ви оскубете мого Гусачка, то я піду від вас назавжди і ніколи не повернусь!». У відповідь вона хотіла мене відлупцювати, але у цей момент до хати увійшла сестричка Анеля.

Я кинувся до неї і почав просити забрати до себе разом з моїм Гусачком, бо мама хоче йому боляче зробити, оскубти його хоче.

Неля все зрозуміла і попросила мене залишити їх. Про що вони розмовляли — не знаю. Але через деякий час Анеля вийшла і сказала: «Не переймайся, братику! Мама пообіцяла не чіпати твого Гусачка. Сподіваюсь, вона дотримає слово. А зараз, вона дозволила, якщо бажаєш, то пішли до мене. До хрещеної зайдемо, згоден?» Я з радістю погодився. Тільки наважилися йти, як до мене підбіг Гусачок і почав щось ґелґотати, наче просився взяти його з собою. Ми засміялися. Я взяв його на руки, погладив. Він заспокоївся і я відпустив його у загородку, щоб він слідом за нами не побіг. Це йому, звісно, не сподобалося. Але ж я не міг взяти його з собою до хрещеної і Анелі…

З наступом холодів я і мої друзі рідше стали бавитися з Гусачком. Коли надворі було тепліше, я на короткий час випускав його і бавився з ним. За зиму він значно підріс і у березні я щодня, коли тепло було, випускав його на подвір'я. Він поважно ходив по городу і канаві, вищипував молоді паростки травички, придивлявся до всього, прислуховувався до крику інших гусей, навіть до диких, коли ті пролітали над нами. Здавалося, він був готовий летіти до них… Можливо, він і побіг би до гусей, якби сусіди їх тримали. Крім того, Гусачок звик далеко від двору без мене не відходити. І я намагався щоденно рвати молоденьку траву для нього і кроликів. У другій половині квітня більша частина городу була засіяна і засаджена. Вільно пастися Гусачку без нагляду не дозволялося. Кожного ранку я виносив його з хліва, закривав у загородці, давав корм, який мама варила для курей і кролів. Наливав у казан води. Кидав йому багато зелені, щоб вистачило до мого повернення, і йшов до школи. Він неперестанно ґелґотів і просився на волю, але до мого повернення зі школи його ніхто не випускав.

Після школи я обідав і йшов жати траву серпом або косою косити, коли вона виростала. А до того — руками рвав траву і зілля. Якщо йшов по траву на сіножать — брав з собою Гусачка. Там він пасся і плавав у річці. Нарвавши два мішка зеленої маси, я зв'язував їх до купи. Перекидав через плече і йшов додому. Зазвичай, попереду мене у розвалочку йшов мій Гусачок. Коли він не бажав повертатися додому, то я ловив його. Садив на мішок, що попереду, і ніс додому. А вдома, наче у покарання, саджав Гусачка за оградку і йшов

по зелень. Її багато потрібно було. Частину давав кроликам, свині, корові і Гусачку. Курам кидав трішки, а решту стелив на березі канави або на дорозі і висушував на сіно. На зиму.

Якщо я через раз брав Гусачка з собою на сіножать по зелень, то він, наче розуміючи, що за небажання повертатися додому його буде покарано, на мій поклик «гуся, гуся, гуся!» біг до мене і йшов додому. Інколи, якщо я підганяв його, швидше біг, махаючи крилами і озираючись на мене. Це мене дуже тішило, і я голосно сміявся. Друзі, спостерігаючи за нами, не втримувалися від бажання погратися з Гусачком. Просили брати його з собою на річку купатися. Зазвичай, гуси тікають від дітлахів, а наш Гусачок навпаки підпливав ближче, доводячи, що він нас не боїться, плавав поруч з нами, інколи навіть пірнав у воду, наче хизуючись перед нами своїм вмінням купатися… От тільки умовити його, щоб він пірнав у воду тоді, коли я того бажав, не вдалось. Він пірнав тоді, коли сам того бажав. Так проходили дні, тижні і місяці. Гусачок гарно виріс. Для дітлахів, що мешкали по сусідству, не було кращої забави, ніж бавитися з Гусачком. А він наче розумів це. Кожен раз щось новеньке у його поведінці було… Зокрема, вирве листок лободи і несе його комусь із нас. Тиче дзьобом у ногу, наче каже: «Візьми! Їж, мені не шкода. Я собі ще зірву!» Залишав цей і йшов рвати інший листок… А ми реготали. І що тільки не придумували ми про його поведінку щодо забезпечення нас зіллям… Навіть анекдоти і гострі вислови почали ходити серед діток. Як-то: «Коля! Їж лободу. Вона смачна. Тебе ж Гусачок пригостив! А він добре знає, що смачним буває!» або «Володю! Не відмовляйсь, у нас зілля багато. Їж! Гусачок ще тобі принесе. Він у нас добрий» і таке інше. Більше року він був у нас. Великим виріс. Коли біг до мене назустріч, то намагався злетіти, але не міг. Вітя Білецький казав, що я його загодував. Пропонував «на зелень посадити». Що, буцімто, за місяць він і літати зможе… Та не міг я зі своїм другом так вчинити. Щоб смачних харчів моєму Гусачку не давати і голодним його тримати? Краще я голодним буду, а його голодним не залишу! Про це всі друзі знали, а тому й не наполягали, щоб я його «на зілля посадив».

Та напевне, мій вишуканий догляд за ним зробив свою злу справу. Добре упитаний, тлустий Гусачок сподобався моїй мамі, тільки у іншому розумінні. Він для неї смачним виявився. Отже, одного разу… Вона так же безжалісно вчинила зі мною, як зі

своєю падчеркою Анелею, моєю сестричкою, вчиняла. Спаплюжила, розтоптала моє дитяче захоплення, мою безмежну любов до беззахисного божого створіння, яке, на відміну від неї, безмежно любило мене і вірило мені! Моя мама, задля задоволення своїх власних потреб, позбавила мене радості життя. Відрубала голову моєму любому другові Гусачку. Обпатрала, обсмалила, розшматувала і зварила юшку з мого Гусачка. Ще й мене нахабно нею пригостила. А коли я став їсти і сказав, що юшка дуже смачна, то вона безжалісно повідомила, що юшка з м'яса мого Гусачка. Що вона його зарубала…

Уявляєте? Вона зварила мого улюбленця і пригостила мене його м'ясом! Я мало не збожеволів. Все, що їв, застрягло в горлі. Я вискочив із-за столу. Мама гукнула: «Ти чого? А ну назад, сідай і їж!» — «Самі їжте!», — відповів я і відчув, що у мені стільки злоби з'явилося, що я готовий з кулаками накинутися на неї, …на мою маму! В очах враз з'явився образ моєї ненаглядної, умираючої сестрички Гелі, яку мама залишила без належної допомоги. Згадав доброго і справедливого, кохаючого нас тата, скривджену мамою сестричку Анелю та черствість материних стосунків зі мною і вискочив з хати… Вона щось кричала мені навздогін, але я її не чув. Ненависть взяла верх, і я перестав її боятись. Я повернувся до неї і сказав: «Я йду назавжди! Ви мені більше не мати!» Не знаю, що мама прочитала у моїх очах і що відчула у моєму вчинку, але вона не побігла за мною, щоб спіймати і лупня дати… Мовчки стояла на подвір'ї і дивилася вслід…

Я перейшов канаву і пішов по панському садку… Навіть забув, що по ньому вештатися заборонено. Але я не бачив ні садка, ні яблук, ні смачних груш… Сльози струмками лилися з моїх очей, застилаючи весь білий світ… А я йшов, наче в темряві, світа Божого не бачив… Нічого не помічав. Навіть курінь охоронця не помітив. У п'яти метрах від нього пройшов… Не знаю, куди б я пішов далі, як би не почув ззаду грізний оклик охоронця: «Стій! Хто там вештається по садку?» Я зупинився і озирнувся. Тільки тепер побачив якийсь курінь і постать людини, яка, як згодом мені розповіли, кричала: «Стій! Хто там вештається по садку?»

Виявляється, то був курінь охоронця садка Саника Клинчука, брата моєї майбутньої вчительки Ганни Степанівни, і його голос. А я дивився і не міг збагнути, яким чином курінь і Саник опинилися

за десять метрів позаду? Як я міг пройти повз куреня не помітивши його і не зупинившись? Спочатку незрозуміло було, де я і хто мене окликує… Я бачив лише якусь людську постать… Саник мене впізнав і спитав: «Володя! Що з тобою? Що трапилося?» Я мовчав. Я не міг слова вимовити… У горлі всі слова застрягли. Стояв наче окам'янілий і байдуже дивився на людську постать, що наближалася до мене… Саник підійшов, взяв мене за плечі і трохи потряс, повторюючи: «Володя! Що з тобою? Що трапилося?» Але я не міг нічого сказати. Притулився до нього і почав ридма ридати. Саник взяв мене в охапку і заніс у курінь. Дав водички. Почав заспокоювати, намагаючись довідатися про причину мого шокового стану… Згодом я отямився і розповів Санику про те, що сталося. Він знав про мою любов до Гусачка і його прихільність до мене. Він схопився і хотів йти до моєї матері сваритися. Але я сказав, що до неї не повернусь, піду жити до сестрички Анелі і не варто йти лаятися з матір'ю. Він погодився. Через годину-дві Саник наклав мені у якусь торбу найсмачніших яблук і груш і я пішов до сестрички Анелі. Пішов сіножаттю, щоб мати не побачила…

Анеля мовчки вислухала мене і крізь сльози сказала: «Така вже наша гірка доля, Владику! Будемо жити разом. Підручники, зошити і одяг твій я сама у матері заберу. Тобі не слід йти до неї, поки не заспокоїшся…» На другий день (то була субота) я до школи не пішов. Навіть гуляти до одноліток, що жили поруч з колгоспним гуртожитком, ні в суботу, ні в неділю не ходив. Та у неділю пообіді до мене ціла ватага друзів заявилася: Павліна Бойко, Наташа Колос, Володя Радчук, Володя Грищук, Володя Біляченко, Коля Цимбалюк та інші. Їм дуже шкода було нашого Гусачка. Наче товариша втратили. Всі дуже сумували. Але всі розуміли, що втрата Гусачка — найболючіша саме для мене…

Всі мене заспокоювали. Пропонували взяти у них песика, голубів, кроликів тощо. Умовляли не кидати школи, адже тоді я ще відмінником був і у нас була наша люба Перша учителька Марія Кирилівна з Крученця… У понеділок я пішов до школи. Марія Кирилівна знала, що сталося. Вона співчувала мені, заспокоювала і відволікала від тяжких спогадів. Намагалася зацікавити якимось іншим хобі. Попросила однокласників підтримувати мене. Повертався я зі школи не найкоротшим шляхом, що повз батьківської хати, а обходив її сіножаттю, Рижавкою або вулицею, що прямувала

на село Грушки (тепер вул. Леніна). Біля Гончаруків або за Яськом Гонтарським я повертав у напрямку колгоспного гуртожитка…

Друзі казали, що мати питала про мене. Але вони сердилися на неї і прямо у вічі казали їй, що я до неї не повернусь, у Анелі буду жити… Ця новина швидко облетіла село, особливо «Ударник». Дорослі засуджували її вчинок. Дехто у вічі казав, що вона жорстока і не шанує діток Івана Семеновича, нагадуючи їй жорстокий вчинок відносно моєї сестрички Анелі. Згодом мені стало відомо, що вона не огризалася від нападок і звинувачень…

А я тим часом почав звикати до навколишнього середовища. До нової малечі, що до школи ще не ходила. Бігав до прив'язаної на пасовиську кози, навколо якої гасав кумедний козлик, якого я і малеча звали Борькою. Поволі рани від тяжкої втрати Гусачка загоювалися. Цьому сприяв козлик Боря. Я рвав йому смачне зіллячко, а він, побачивши його у моїх руках, біг за мною і мекекав. Мама-коза, наче забороняючи йому відходити від неї, також посилено блеяла… Але козлик Боря не слухав її і бігав за мною, вихоплюючи з моїх рук смачну зелень… Потім ми з ним йшли до його мами і вона заспокоювалася…

5. ПРО ДРУГА БОРЮ І ДІТЛАХІВ

Мабуть, зо два тижні пройшло з часу мого «переселення» до сестрички Анелі. Маму я жодного разу не бачив. Мені казали, що вона плакала, що жалкує, що так вчинила з моїм Гусачком, але це мене не обходило. Я був налаштований до неї вороже… Не міг пробачити такої зневаги до мене і до моїх захоплень…

Та якось пообіді, здається це було у неділю, я і кілька моїх друзів бавилися з козликом Борькою. У цей час до Анелі прийшла мама і почала благати умовити мене повернутися додому. Анеля була досить чуйною і справедливою. Вона відповіла, що проти нічого не має. Мати є мати. Це її право. Хоче забрати сина додому — хай забирає. Аби це було йому на користь і щоб я погодився — після того, що сталося… «Оскільки ви два тижні не зустрічалися з Владиком, то слід побачитися і побалакати з ним», — сказала Анеля мамі. Та спитала, де я зараз. Анеля вивела маму з помешкання і показала на гурт діток. А у цей час я тримав козлика на руках і гладив. Мав прощатися з ним, бо господиня прийшла забирати маму-козу і козлика Борю додому.

Мама зметикувала, що це шанс. Вона підійшла до господині, відвела її у бік, про щось довго розмовляла з нею. Мабуть стосовно мене і козлика, бо обоє часто переводили погляд то на мене, то на козлика. А друзі у цей час питали мене: Чи я повернусь додому, якщо мама наполягатиме? А якщо повернусь, то чи не буде тяжко розставатися з козликом Борькою? Я ще не встиг відповісти, як мене позвала Анеля. Біля неї стояла моя мама. Я не бажав розмовляти з мамою, а не послухати Анелю — не міг. Я пішов до неї, а дітлахи, наче змовившись, слідом за мною. І стали трохи осторонь. Мама почала просити мене повернутися додому. Сказала, що їй соромно за свій вчинок і вона кається. Я відповів, що не вірю їй і не повернусь. Якщо вона мене силою забере, то втічу і вона мене ніколи не знайде. Тоді вона сказала голосно, щоб і мої друзі чули: «Владику! Якщо погодишся вернутися додому, то я доведу тобі, що я поважаю твоє захоплення. Я зараз же подарую тобі твого улюбленця козлика, якого, як мені Анеля сказала, ти Борькою назвав». Мама ще й рот не встигла закрити, як мої друзі у один голос: «Володя! Погоджуйся! Зараз же заберемо Борю додому! Тепер він твоїм буде! Ми будемо допомагати траву рвати. Погоджуйся!» Видно було, що козлик їм сподобався, а сюди бігати щодня — далеко. Тож вони і стали на бік матері і почали мене умовляти. А я тільки поглядав то на них, то на Анелю. Наче пораду у неї шукав, хоча знав, що будь-яке моє рішення вона схвалить. Аби воно було прийняте мною без насилля збоку…

Мама побачила моє вагання і пішла, як кажуть, у наступ. «Владику! То я йду забирати козлика Борьку і прямо тут, при твоїх друзях, подарую його тобі. Згоден?», — сказала вона. Дітлахи аж підстрибнули від радості. «Погоджуйся! Погоджуйся!», — буквально верещали вони. Я нічого не відповів. Проте, коли побачив у мами велику радість в очах — не зміг зруйнувати її. У глибині душі у мене якась жалість до неї з'явилася… Згадав слова учительки Марії Кирилівни, що найдорожчим має бути родина — животворне джерельце життя. Я мовчав. А вона пішла забирати козлика… Хвилин через п'ять вона привела козлика, подарувала його мені, заплакала і пішла додому, сказавши при цьому: «Одежу, підручники і все інше тобі твої друзі допоможуть принести, а я піду хату натоплю і щось смачне зварю…» Вона пішла, жодного разу не озирнувшись. А я з друзями забрав свої пожитки і разом з козликом Борькою повернувся до батьківської оселі…

На другий день я пішов до школи із батьківської оселі. Не знаю від кого, але учителька Марія Кирилівна дізналася про це. Бо, коли почався перший урок, вона привітала мене з примиренням з мамою і подарунком. На додаток сказала: «Пам'ятай, Володю! Все, що маєш, що придбаваєш — не губи, а бережи!» Вона обвела поглядом весь клас і сказала, що це стосується всіх нас. Що мала на увазі Марія Кирилівна — невідомо.

На дворі, як у нас казали, стояла золота осінь. Листя на деревах жовтіло все більше і більше. Повільно падало на землю, виконуючи свою одвічну місію — ховати від морозів коріння. На окремих деревах листя ще трималося і було зелене. Звісно, до перших приморозків. Тим паче, що ночі вже холодними були. Але вдень ще було тепло і ми босими ходили. Взуття берегли…

Першого ж дня, з допомогою друзів, я облаштував козлику Борі у хліві окрему оградку. Постелив соломи, дав їсти. Поставив води, і ми відразу побігли на вулицю. Не пройшло й двух хвилин. Ми ще не визначилися, куди йти гуляти, як побачили козлика Борю. Він блеяв і біг до нас. І я подумав: якби нас тут не було, то він побіг би додому. До своєї мами… І тут з'ясувалося, що я не вмів облаштовувати огородку для козлика Борьки ні у хліві, ні на вулиці. Бо він з них вистрибував, а я ще й хлів не зачинив.

Я сказав друзям, що повертаюсь облаштовувати огорожу для козлика. Зі мною лишився Володя Грищук і Володя Радчук, а решта пішли гуляти. Козлика припнули на березі канави, щоб пасся. Взяли дріт, молоток, обценьки, цвяхи, пилку, шматки дощок, які мама виділила, і почали майструвати огородку для утримання козлика у хліві і надворі. На цей раз ми добре попрацювали, не спішили. Обидві загорожі були міцні, і козлик з них більше не вистрибував. Мама похвалила нас за роботу і запросила до столу. Друзі відмовлялися, але ми наполягали і вони погодилися сісти до столу. Ми добре поїли, подякували і поспішили на гулянку, бо вже темніло…

У садках подекуди ще не були зібрані пізні яблуки, груші і сливи. У панському (а тепер колгоспному) садку, що перед нашими вікнами, також не всі яблука були обірвані. Тому Саник Клинчук охороняв його і курінь ще не розібрав. Я навідався до нього. Ми довго розмовляли. Я розповів про свої пригоди і повернення до-

дому. Він схвально до цього віднісся. На додаток сказав, що добре зробив, що не пішов сваритися з тіткою Марцеліною, себто, моєю мамою.

Більшість селян встигли зібрати урожай на своїх городах. Посіяли озимину, викопали картоплю. На городах лишилися неубраними буряки, капуста, а подекуди й кукурудза. У колгоспі було гірше. Кукурудзу ще й не починали убирати. Багато картоплі не було викопано, не кажучи вже про кормові та цукрові буряки і капусту, що перших морозів не боялися. Капуста — добра і сочна зелена маса для домашньої живності. Особливо для козлика. А тієї осені вона росла на лану, що через сіножать від нашої присадибної ділянки. Оскільки нам потрібні були листки з капусти, то ми з друзями домовилися з охоронцем і відразу після школи бігли до нього заготовляти листя для колгоспної живності. Він давав нам великі корзини з двома ручками, плетені з верби, з застосуванням дроту у якості ребер. Ми ставали на рядки і обривали нижні листки капусти. Зносили їх до купи. Коли він казав, що досить — набивали свої мішки листям і несли додому. Наші матері були у захваті від нашого «підприємництва». А спонукав нас до цього козлик Боря. Він дуже капусту любив…

На сінокосах косили отаву. Правда, вона не завжди встигала висихати. Часто у полі згнивала. Але косили, бо наказ зверху був, план спускався… Конюшину вкотре (гадаю не менше три-чотири рази) скошували і кидали в ясла худобі, коням, свиням і навіть курям. Дармових робочих рук у колгоспі було достатньо. Не те, що тепер. Паливо дай, робочу техніку заправ, мастилами змасти тощо. Все це неабияких коштів потребує. А тоді майже ніякої техніки не було. Все вручну. Колгоспні кріпаки безоплатно всі роботи виконували. І навіть думати про забезпечення їх хлібом, паливом і одягом не треба було. Самі викручувалися. Від голоду і холоду самі рятувалися. Зате — все більш слухняними ставали… Що тільки не зробиш, задля забезпечення великої родини продуктами харчування, себто, хлібом і до хліба? Як, скажімо, я — щоб мати своє дитяче хобі. У даному випадку — козлика Борьку: вчуся «на відмінно», гній у хліві вичищаю і на городі у купу складаю, ще й водою періодично поливаю, щоб перегнивав добре. Зелені корма знаходжу, рву чи кошу і мішками додому ношу. Живність годую. Два-три

рази на тиждень з чагарників дрова ношу, рубаю і сушу. Подвір'я і вулицю проти садиби підмітаю, у чистоті тримаю. А за все це — друга козлика маю…

Ось так живуть люди при соціалізмі, за диктатури пролетаріату… Щасливо і у гармонії з більшовицькою дійсністю… Після уборки, відповідно, жита, ячменю, проса, пшениці, гречки, кукурудзи ми, діти колгоспних кріпаків, діти загиблих захисників Вітчизни, бігли збирати колоски, гілочки проса, гречки, качани кукурудзи, а за нами гонився лановий верхи на коні і шмагав нагайкою. Торби з колосками, гілочками проса чи гречки або з качанами кукурудзи відбирав. А ми йшли і крадькома збирали, бо їсти весь рік хотіли… Навіть коли на ці лани колгоспну череду заганяли — не дозволяли збирати колоски і інші залишки згубленого у полі урожаю… Комуністи і їхні посіпаки не дозволяли викопувати залишки згубленого у полі урожаю картоплі і буряків. Отже, викопували ми цей урожай ранньої весни, мерзлим. Але ми цілий рік їсти хотіли. Тому, незважаючи на заборону, бігли і збирали на ланах залишки загубленого урожаю. Поміж колгоспної череди збирали. Нагайку нерідко отримували від більшовицьких посіпак, зате зменшували кількість днів голодного життя родин совєцьких колгоспних кріпаків…

Череду я пас не тільки весною, літом та восени, коли її можна було пасти майже на всіх колгоспних ланах. Я пас її ще й взимку. На озимині, якщо руно озимини було надто високе. Тоді, під час морозів, на ці лани виганяли череду і худоба з'їдала надлишки зеленого руна. А я завжди, коли випасав череду, наривав пару мішків зеленого руна для свого козлика Борьки… Адже пізньої осені і взимку мій козлик був зачинений у хліві. Звісно, коли надворі було потепління — я водив його на прогулянку. Та це рідко було. Зима тоді холодною була, і слава Богу, що сіна і соломи заготовили багато. Солому різали на січку, запарювали, розмішували з вареними буряками, грисом чи дрібною картоплею, а частіше — лушпинками з неї. Так годували домашню живність. А ось свого козлика я дещо пестив. Інколи ділився з ним своїм шматочком хліба. Періодично я мив його тепленькою водою. Він цього не любив, але мені хотілося, щоб він чистеньким був і не «пах козлом», як жінки про неохайних чоловіків казали… Коли він чистеньким був і нікого дома не було — я його заводив до хати і грався з ним. Тримав його на поводцю, бо він скакав на ліжко, тапчан, стіл тощо.

…Наступила весна. Козлик помітно виріс. Навіть більш слухняним став, дещо розумнішим. Він піддавався тренуванню. І як тільки з'явилася паросль зелені — я шукав і вищипував її для свого козлика, як колись для розумного Гусачка, якого я не міг забути, навіть при наявності кумедного козлика Борьки. Частина вулиці, що напроти нашої і Льоньки Білецького садиби, висихала раніше інших мість, і дітлахи саме тут збиралися гратися. Я почав виводити козлика Борьку. І біля нас збирався досить великий гурт дітей дошкільного і шкільного віку. Приходили навіть на два-три роки старші нас. Цікаво було, бо з нами був козлик Боря… Зауважу, що ми наперед домовилися, що ніхто з нас не буде його вчити битися лобом. Як-то, «Баран, баран — буц!». Козлик реагував на ім'я Боря. А можливо, на знайомий голос. Бо коли я або мої друзі — три Володі чи Павліна, які частіше за інших з ним бавилися і підгодовували його, звали його до себе — він блеяв і біг до них. Якщо хтось приходив зі своїм песиком (великі і злі собаки були на ланцюгу), то у нього шерсть на спині піднімалася. Він нагинав голову у положення «баран, баран — буц!» і біг до песика. Той, звісно, з вереском тікав додому або ходив осторонь від нас і скавчав за своїм господарем. Козлик повертався. Підходив до найбільш знайомих йому хлопчаків чи дівчат і грався з ними. Йому подобалося гратися з дівчатами, коли ті з вереском тікали від нього… Хтось з хлопців закривав козлику очі. Дівчата ховалися. Йому відкривали очі. Дівчата відгукувалися у своєму схові і він біг на голос. По черзі находив всіх і радий був… А ми сміялися з нього і гладили, або пригощали чимсь смачним.

Любив наш козлик Борис залазити на тин. На яблуні, вишні і груші, коли там листочки смачні з'являлися. Ми всі дивувалися, коли бачили його, скажімо, на яблуні з полого розкинутими гілками. Він блеяв, а коли я сварився на нього — він стрибав на землю і вичурно «витанцьовуючи», у розумінні скакаючи, тікав від нас. Страшенним бешкетником і шкодником був. Верхолазом добрим був. Одного разу на солом'яний дах хати заліз, і я дуже боявся, щоб мама не довідалась про це. Адже він масу соломи на даху поламав і вона зсунулася на землю. А коли я кинувся знімати його з даху, то він ще й гратися надумав. Наче хизувався, що так високо забрався і нічого не боїться. «Витанцьовував» і не йшов до мене. Стояв на

протилежному кінці даху і блеяв. Буцімто хотів, щоб його сусіди побачили і моїй мамі розповіли, який він сміливий.

І я змушений був обережно добиратися до нього і з ним назад. Бо з того причилка, де стояв козлик, злізти з ним було неможливо. Частина поламаної соломи залишалася на даху і добре була помітна з землі. Ту, що ссипалася на землю, я підмів, скидав на купу гною і ним прикрив. Хоча я й підмів солому навколо хати, але дуже боявся, щоб мама не поглянула на дах. Вона б помітила свіжу солому, що виглядала у місцях обсунення верхнього шару. А коли ще, не дай Бог, сусіди побачили мене і козлика Борьку на даху і скажуть мамі — нам тікати треба у світ за очі.

Та наче все минулося. У ночі дощ пішов і нашу шкоду сховав. І ніхто із сусідів не бачив нас на даху… Коли травка підросла, то я припинав козлика на канаві і йшов до школи. До мого повернення він був один. Як тільки чув мій голос — рвався назустріч. Одного разу йому вдалося вирвати кілок і він біг нам назустріч і блеяв… А після того став ще більш нетерплячим. Кожний раз намагався вирвати кілок чи порвати вірьовку і бігти назустріч… У таких випадках я напував його водичкою, підгодовував, зачиняв до огорожі, обідав і йшов виконувати мамине завдання. Козлика з собою не брав, бо він надто різнився від Гусачка — шкоду робив, заскакував до городу і там «витанцьовував», наносячи шкоду посівам.

Якось наш гурт зібрався купатися на грабарку. І мені мама дозволила. Я взяв з собою козлика Борю, і ми пішли. До грабарки я вів його на повідку. А біля грабарки відчепив, і він почав вільно скакати на березі. Дітлахи гонилися за козликом або він за ними. Та коли ми всі поплигали у воду, а він залишився — то мало не скочив слідом за нами. Став на самому краєчку копанки і блеяв… Володя Грищук підійшов до нього і взяв на руки. А він тоді вже дебелим був, майже рік виповнилося. Зайшов з ним у воду і почав поволі опускати у воду. Той злякався і почав страшенно швидко ногами працювати. Володя взяв його під живіт і супроводив його пливучим до берега. Козлик вискочив і у подальшому тікав від кожного, хто виходив з води з наміром взяти його купатися. І ми помітили, що після цього випадку поблизу води він нікому не давався на руки. Тікав. А біля хати чи на вулиці — не тікав і охоче йшов на руки. Під час сінокосу і жнив я зовсім мало часу приділяв своєму козликові. Рано-вранці припиняв його на канаві і йшов на роботу. На обід я не

приходив додому. Тим паче, що обід у нас був коротким. Ми раз чи два зупиняли коней на перепочинок до обіду і раз чи два по обіді. Ці перерви сягали не більше тридцяти хвилин. Кількість перерв і їхня тривалість залежала від погодних умов. Під час перерви ми годували коней і напували їх. Самі відпочивали… Мама на обід ходила додому. Забирала козлика з пекучого сонця і зачиняла до огорожі, що біля подвір'я.

Не всі мої друзі під час канікул працювали у колгоспі на постійній роботі. А тому, коли залишалися вдома і у них було бажання, брали козлика, здебільшого, пообіді і бавилися з ним до мого чи маминого повернення з роботи. Звісно, вони не тільки гралися з ним. Вони його добре годували. Навіть свій хліб ділили з ним. Гармонія відносин дітлахів і козлика, козлика і дітлахів могла бути довготривалою. Та терпимість моєї мами до козлика і моїх захоплень не могла бути довготривалою. Я добре знав свою маму… Вона була особливою мамою. З більшовицьким характером. Хоча вона і її родина були жорстоко покарані більшовиками, проте взяла собі на озброєння їхню методику брехні та ошукування і застосовувала її у відносинах зі своїм рідним маленьким синочком.

Пізньої осені козлику Борі було біля півтора року. Він мав чималу вагу, був гарним і забавним, став улюбленцем дітлахів, а моїм — щонайбільше. Тож повернувшись зі школи я обідав, а потім йшов виконувати завдання мами. Перед тим заглядав у хлів до свого улюбленця, пригощав його чимсь смачним зі столу. Здебільшого, це був шматочок хліба або млинця, який я ділив з ним. До настання морозів я виводив його з хліва, якщо він знаходився там, припинав його на канаві. А коли холодно стало — залишав у хліві. Брав сокиру і разом з друзями йшов до чагарників за дровами. Кожному так званому колгоспному двору потрібні були дрова. І дітки загинувших захисників Вітчизни, домовившись йдучи зі школи, пообідавши, йшли шукати джерело тепла… Носили дрова майже щоденно. Нерідко вночі йшли до колгоспної скирти і крали солому. Нею розтопляли сирі дрова, топили в плиті і їсти варили. У ліс за дровами, зазвичай, йшли вдосвіта великим гуртом. Весело було…

За таких умов дуже тяжко було вчитися «на відмінно», виконуючи вдома після школи величезний обсяг робіт. До того ще й мама часто хворіла. У районній лікарні кілька разів на рік лежала. Не менше двох тижнів, а то й місяць і більше. Але я старався. Маму

шкода було. Їй старався допомогти і за свого козлика Борьку боровся… Щоб мама не розсердилася і не заборонила мені його тримати. Та, як кажуть, вічного нічого не буває. Незабаром після чергової виписки мами з лікарні, — це була пізня осінь, я повернувся зі школи і сів до столу. Мама поставила червоний борщ з квасолею і дала краюшку хліба. Я її розламав, частину сховав до кишені, з'їв борщ і тільки хотів попросити добавки, як мама поставила гарячі картопляники і потравку з м'ясом. Картопляники були засмажені на олії. Я з апетитом вхопився за них, макаючи у потравку. Залишаючи кусочок м'яса, який у ній був, «на закуску». І тут я спитав у мами: «Де ви м'ясо взяли? Кролика забили чи що?» — «Ні, синку! Пробач мені, але я змушена була нашого козлика зарізати, шкурку зняти і до заготконтори здати. М'ясо в діжечку засолила. Він величенький і тлустий був — до Різдва вистачить», — сказала вона.

Я вскочив із-за столу і сказав їй: «Ви мене обдурили! А я хотів вам вірити. З шкури ліз — виконував ваші вказівки по господарству. Їсти готувати і корову доїти навчився. Всіма силами намагався допомагати вам, коли хворіли, а ви так жорстоко зі мною повелись. Мого Борю убили! Тепер у вас є м'ясо з мого друга — їжте! А мене у вас більше немає! Я вас знать не хочу! Уходжу від вас назавжди. Зоська кудись далеко поїхала, а я ще дальше поїду. Не знайдете!» Схопив кашкета (шапки у мене не було), пальтечко і вискочив з хати. Мама не встигла схаменутися і перехопити мене, щоб відлупцювати, як я опинився на вулиці. Вона не вискочила за мною, як завжди, коли було бажання відлупцювати…

Трохи більше року пройшло від того випадку, коли мама так само вчинила з моїм Гусачком. Але тепер у мене розпачі не було. Я зарікся, що більше до мами не повернусь і пішов до сестрички Анелі. Вона радісно зустріла мене, але побачивши сльози на очах, почала розпитувати, що сталося. Я розповів і сказав, що до мами більше не повернусь. Хай їсть м'ясо з мого улюбленця, а я її більше бачити не хочу. Сестричка вислухала мене, притиснула до себе і сказала: «Шкода, дуже шкода, що мати не стримала свого слова. А ще гірше, що не порадилася з тобою. Козлик дійсно великим виріс. Його треба було каструвати, різати або продати, щоб хтось це зробив. Але тільки порадившись з тобою. Не криючись від тебе». Я вскочив і дививсь на Анелю розширеними очима. Не міг збагнути, що вона каже. Анеля, люба моя сестричка, каже, що наступив

час кастрували мого козлика Борю. Зарізати. Або продати, щоб це хтось зробив… Я вухам своїм не міг повірити! Невже Анеля на боці матері? Тут Анеля почала мені розтлумачувати на прикладі свиней. «Владику! Не ображайся на мене. Я хочу втлумачити тобі те, чого ти ще не знаєш. Зокрема, згадай, коли ми маленького кабанчика (сосунка) купляємо, то обов'язково, не пізніше як через один-два місяці запрошуємо ветеринара і він каструє його. Після того кабанчик добре росте і м'ясо у нього смачне. А відносно твого козлика цього вчасно не зробили і довше його тримати некастрованим не можна було. Треба було, щоб про це тобі раніше мама чи хтось, кому ти віриш, скажімо, хрещений батько Яків розповів. Ти ж йому віриш?», — сказала Анеля, заспокоюючи мене.

Після цих слів сестрички я, як кажуть, дещо охолонув. Пошкодував, що раніше не поцікавився з цього приводу у хрещеного. Тоді і у мами не було б підстав зарізати козлика. Проте, у душі все кипіло. Не міг я пробачити мамі убивства мого друга козлика Борьки! Тим паче, що у пам'яті ще не загоїлась болюча рана від убивства мого розумного Гусачка… І я спитав у Анелі: «То ти на боці мами? І вважаєш, що вона правильно вчинила. І на твій захист, на твою підтримку марно розраховувати? До себе не візьмеш? Я правильно зрозумів?» На додаток сказав: «Якщо так, то я піду у світ за очі, а до неї не повернусь!» Взяв картуз і направився до дверей. Анеля сиділа ближче до дверей. Вона встала, взяла мене за руку і сказала крізь сльози: «Братику! Навіть якщо ти будеш у чомусь не прав — я буду на твоєму боці. Бо я твоя єдина сестричка. А правду я тобі сказати зобов'язана. І прошу тебе — залишайся у мене. Живи, скільки хочеш. Не віриш тому, що я сказала, збігай до батька хрещеного і розпитай. Він недалеко від нас мешкає. А зараз сідай до столу, я тебе нагодую». Я не міг знести сліз моєї любої сестрички. Обхопив її, притиснувся і сказав: «Анелічка! Ти найдорожча для мене в усьому світі! І якщо ти береш мене до себе, то я нікуди від тебе не піду. А їсти зараз я не хочу. Збігаю до хрещеного тата, йому поскаржусь. Розповім про те, як я слухав її, а вона так жорстоко повелась зі мною. Незаслужено скривдила мене. Він же наказав мені розповідати йому про всі негаразди».

Сестричка погодилася, витерла сльози, поцілувала мене, перехрестила і сказала: «Біжи, братику! Він же тобі за рідного тата завжди був! Розкажи йому. Тобі легше стане». До хрещеного я зайшов

з боку сіножаті. Він був на подвір'ї. Стругав заготовки для улаштування драбини на горище. Зустрів він мене, як завжди, привітно. Спитав, чого це я з города до нього зайшов, а не з вулиці. І я крізь сльози розповів йому про все, що сталося. Навіть розповів йому те, що Анеля мені сказала відносно кастрації козлика. Він покрутив головою і сказав: «Анеля правду тобі сказала. Погано, що я раніше тобі про це не розповів. Тоді це не було б для тебе неочікуваним. Але від твоєї мами я не чекав такого. Могла ж хоча б зі мною порадитися. Або, скажімо, з тобою порадитися, як діяти. Адже вона часто боліє і ти у неї одна-єдина надія, що у скрутний момент доглянеш за нею хворою і домашнім господарством. А вона — рубає той сучок, на якому сидить… Неправильно це».

Тітка Надя, яка ще на початку моєї розповіді підійшла до нас і уважно слухала, сказала хрещеному: «Якове! Ти б з нею побалакав, як чоловік. Навіщо вона так вчиняє?» — «Я-то побалакаю, але козлика Борьку Владику не повернути. Того, що сталося, не змінити», — відповів він. І, звертаючись до мене сказав: «А ти деякий час поживи у Анелі. Сьогодні субота. У неділю до школи не ходять. А у понеділок йди до школи. Підручники завтра хтось з твоїх друзів тобі принесе. Я Володю Домчиного попрошу». Тітка Надя запросила мене до хати повечеряти, але я подякував і побіг до Анелі. У неділю пообіді до мене прийшов Володя Домчин (Радчук), Коля Цимбалюк, Володя Грищук, Володя Біляченко і Павліна Бойко з подругами. Підручники і все шкільне причиндалля принесли. З'ясувалося, що одяг і все моє шкільне причиндалля і підручники вони взяли дома у хрещеного батька Якова. А як воно туди потрапило — не знали. Анеля провела нас в клуб. Ми подивилися якесь кіно. Зараз не пам'ятаю, про що воно. Але добре пам'ятаю, що ми були у захопленні, хоча воно й німе було. Та ми читати добре вміли…

Через кілька днів, пообіді, коли я вернувся із школи, прибігла Павліна Бойко і Женя Колос. Сестричка Анеля чистила картоплю на вечерю, а я вчив уроки. Вони сказали, що мама лежить хвора при смерті і дуже просить, щоб Анеля і Володя прийшли. Вона, поки ще при розумі, розкаже, яку одежу одягти їй на похорон тощо. Звісно, цю новину ми сприйняли болізно. Одягнулися і пішли до мами. Вона лежала у ліжку і стогнала. А коли ми увійшли, то у неї почалась рвота. Вид був доволі утомлений, змарнілий якийсь.

Перед нею стояло помийне відро і вона намагалась щось із себе виригнути… Вона нічого не казала. Тільки рукою махала щось на кшталт «почекайте, я зараз щось скажу…». Анеля спитала у неї, чим їй можна допомогти і чи не треба води. Та кивнула головою. Анеля подала кварту води. Мама випила пару ковтків. Поставила кварту і сказала: «Відчуваю, що я вже відмучилась на цьому світі. І вас більше мучити не буду. Помирати буду. Дуже тяжко стало! В середині все наче перевертається… Пробачте мені, дітки, за все — якщо когось скривдила». І звернулася до Анелі: «Донечко! Відкрий сундук і я покажу тобі, що мені на смерть одягти». Анеля почала заспокоювати її. Казати, що це передчасно, що вона ще довго житиме і таке інше. Але та наполягала. Анеля відкрила сундук і мама сказала їй: «Бачиш, праворуч купу білизни? Це моя одежа на смерть. Одягнете мене в неї. Більш нічого не треба купляти. Та й ні за що».

Анеля відповіла, що бачить і зрозуміла все. А я подумав тоді, що мама заздалегідь приготувалася до власних похорон… Вона почала плакати і скаржитися, що захворіла і нікому води подати… Почала благати, щоб я і Анеля залишилися. Раптом їй ще гірше стане чи умирати буде, то щоб хоч останнє бажання почули і виконали. Ми стояли у розпачі… Сердобольна Анеля не могла їй відмовити. Вона відразу заявила, що ми залишаємося, сказала, щоб я збігав до неї додому, взяв підручники і все, що необхідно на завтра до школи. Я пішов до помешкання Анелі і взяв все, що треба було на завтра до школи. Анеля видоїла корову. Стала варити їсти. Мама сказала, в чому і де лежить засолене м’ясо. Та коли сказала, що воно з козлика, то Анеля сказала: «Ви спаплюжили захоплення свого сина, а тепер ще й ненависть його визвати хочете? То вже їжте самі. А ні йому, ні мені того м’яса не потрібно. Ваш вчинок принизив Владика і мене! Ви нас не любите! Тож і мовчіть за козлика, бо може гірше стати. Владик ще більше розгнівається. І та жалість до вас, що ви в ньому викликали, зникне…»

Про цей діалог Анелі з мамою я дізнався дещо пізніше. А тоді, принісши з Анеліного помешкання підручники, сів учити уроки. Анеля прийнялась вечерю готувати. Зарізала якогось півника, обпатрала, обсмалила, зварила мамі бульйон, а нам — юшки картопляної. Ми повечеряли і полягали спати. На другий день зі школи я повернувся додому. Мама ж кілька днів постогнала, особливо старанно у

нашій чи сусідів присутності, намагаючись визвати рвоту, щоб усі чули і бачили, як їй боляче. Але, пробачте мене, вона чужої болі ніколи не відчувала. Справжньою більшовичкою була. Якщо хтось їй скаржився і казав, що йому, скажімо, голова болить і запаморочення трапляється, то вона завжди казала: «О, це й мені так!» І, не вислухавши людину, розповідала про свою хворобу. Де, що і як їй болить… І так моя мама, «тяжко» хворіючи, не дожила два місяці до 90 років. …Сходила у молочний магазин, купила молока і сметани, поспілкувалася з сусідами. Піднялась у свою квартиру, що була на третьому поверсі. Покупку поставила у холодильник, сіла на диван і померла…

А тоді мені дуже тяжко було усвідомити, що мого козлика Борі немає і ніколи не буде… Друзі мені співчували. Відволікали мене від згадок про Гусачка і козлика Борю. Пропонували мені цуценят, голубів тощо. Проте, я боявся брати додому будь-яке живе створіння, розуміючи, що мама не дозволить мені його тримати, а якщо і дозволить, то рано чи пізно вб’є його, а мені знову боляче буде переносити втрату дорогого мені створіння…

6. ВАСЯ — ЛІДЕР ГОЛУБИНОЇ СТАЇ…

Діти Якима Семеновича Цимбалюка, рідного брата мого хрещеного батька Якова Цимбалюка, Коля і Володя, захоплювалися голубами. Їхній тато поробив їм голуб’ятні. Навчив, як за ними доглядати, щоб вони гарно плодилися і любили домівку. Я бігав до Цимбалюків і тішився голубами, мріючи, що колись і я умовлю маму і заведу собі таких же дивовижних голубів. А поки що у мене не було ні згоди мами, ні грошей на їх купівлю. І моя мрія відстрочувалась на невизначено далекій термін. Крім того, моя мама ненавиділа голубів за те, що вони сідали на наш дах і обламували солом’яну покрівлю. Вони дратували її не тільки тоді, коли сідали на солом’яний дах нашої хати, з якої вона зі злобою проганяла їх. Вони дратували її навіть тоді, коли по землі ходили… Мама ніколи не милувалася їхньою красою. Здавалося, що вона ненавидить голубів навіть коли вони не сідають на дах її хати, а просто літають, коли всі присутні, у тому числі й дорослі, з великим захопленням спостерігали за їхнім льотом і милувалися ними. Отже — мама ніколи не дасть згоди на розведення голубів і моя мрія ніколи не здійсниться…

Про те, що я мрію розвести голубів, дізнався дядько Яким. Він порадив своїм синам подарувати мені молоденьку парочку голубів. Я неймовірно зрадів, був вдячний їм і щасливий. Відтепер у мене буде своє захоплення, як кажуть — своє хобі. Більше друзів буду мати, спільні інтереси з ними тощо. Я буду вважатися «голуб'ятником». У мене будуть свої постійні інтереси. Але! Моя мама проти розведення голубів, і я боявся навіть натякнути їй про намір їх розвести. Про це я сказав дядьку Якиму. Він спитав мене, як я учусь, чи допомагаю мамі по господарству, чи слухаюсь її тощо. Коли дізнався, що я учусь «на відмінно», слухаю маму, помагаю їй по господарству, череду пасу не тільки свою, а й за сусідів, що виконую всі її завдання, то пообіцяв умовити мою маму дати згоду тримати голубів. На додаток він мені сказав: «Твій хрещений живе поруч з вами. Звернись до нього, хай і він побалакає з нею. Я зможу з нею побалакати лише тоді, коли на роботі зустріну, а він — у будь-який час. Думаю, у нас вийде. Вдвох ми її вблагаємо. Тож не переймайся! Усе буде добре!»

Коля і Володя запевнили мене, що їхній тато слово тримає. І якщо він пообіцяв — виконає свою обіцянку. Я відразу зайшов до мого хрещеного батька Якова. Про все йому розповів. Він засміявся і сказав: «Синочку, поки що голубів не бери і не кажи мамі про них. Я навчу тебе робити для них солом'яні гніздечка та доглядати їх. Щоб їм відразу сподобалося у тебе. Підготовлю твою маму, а потім ти візьмеш голубів. Домовилися?». Звісно, я погодився. І у радісному настрої побіг додому. Усі дні старанно виконував роботи, які мама доручала мені. Не огризався навіть тоді, коли вона змушувала мене робити ще щось, додатково, аби не пустити гулять. Мати навіть дивувалася від того, що я таким слухняним став. Та згодом зрозуміла…

Якось під захід сонця мама прийшла з роботи і покликала мене. Звісно, я нічого не боявся, бо усі її завдання перевиконав. Ніде ніякої шкоди не зробив. Отже, сміливо підійшов до неї, але натомість претензій по роботі, вона мені сердито сказала: «Тепер я зрозуміла, чого це ти таким слухняним став. Голубів хочеш розвести? Чи не так?» На підтвердження я кивнув головою. А вона продовжила: «Щоб солому на даху враз переламали? Цього ти хочеш?» Я відповів, що це неправда, що солома буде ціла. Адже, на інших хатах дах також солом'яний, а господарі дуже багато голубів

тримають. І додав, що вони у мене, здебільшого, у хліві будуть, а коли на даху — то на дошку сідатимуть, яку мені хрещений зробить. Мама сердито сказала: «Гадаєш, якщо поскаржився хрещеному і дядьку Якиму, то це тобі допоможе? Буде так, як я скажу! Зрозумів?» Я заплакав і побіг на вулицю. Добре, що на вулиці дітей не було. Вони не повинні бачити моїх сліз. Лідер не плаче… Я сів на березі канави і дивився у одну якусь цятку. Знову згадав, що за маминої байдужості у мене не стало сестрички Гелі. Що за маминої черствості з нами не живе моя люба сестричка Анеля. Згадав, як мама знущалася з неї… Звів усе до купи і подумав, що будь з нами тато — такого лиха у нашій родині не сталося б. Ми жили б дружньо. Тато дозволив би мені голубів тримати. І гарну голуб'ятню зробив би. Нічим не гіршу, ніж у Колі і Володі Цимбалюків. Він зрозумів би мене.

А чому мама не розуміє мене? Чому вона така холодна і жорстока? І я почав відчувати, що мене охоплює злість. Мої очі враз висохли, і сльози з них більше не котилися… Водночас я згадав, як мама вимагає від мене уваги і піклування під час її хвороби (останнім часом вона хворіла багато і довго, місяцями). Згадав, як я щиро піклувався про неї, готував їжу, яку вона просила. Навіть корову доїти навчився. Не відходив від мами. А чому ж вона до нас, у даному випадку до мене, така черства і байдужа? І зробив невтішний висновок — моя мама не відчуває чужої болі. Піклується не за членів родини, а за себе кохану. Не рахується ні з ким і ні з чим. Навіть сьогодні сказала мені, що буде так, як вона захоче. І я задумався…

Виходить, що і мама не заслуговує на мою увагу і любов, коли до інших і до мене її не виявляє. Вона не поважає мене, свого маленького сина, не рахується з моїми захопленнями. Не пестить мене, жодного разу не приголубила. Це означає, що вона не любить мене, не любить моєї сестрички Анелі, не поважає мого батька хрещеного Якова і дядька Якима, не рахується з їхніми порадами. Тоді чому я маю її любити і перейматися станом її здоров'я? Тож і я повинен ставитися до неї так, як вона до мене! Вона ж позбавила мене материнської ласки і піклування. Я сидів і дивився на стежку, що йшла від канави через панський садок до сільського майдану. Тихо, тихо навколо було. Лише на річці, а більше всього на комунальській

копанці жаби починали свій вечірній «спів» і їхнє ква, ква, ква… відлунювалося від берегів. Над сіножаттю почав утворюватися туман…

Все! Більше нічого я не буду просити у неї. І слухатись так, як раніше, не буду. Старатися вчитися більше «на відмінно» немає сенсу. Немає більше моєї любої Першої вчительки Марії Кирилівни з Крученця, яка безмежно любила всіх 46 своїх школяриків. А у цієї вчительки, Ганни Степанівни, така ж сама любов до школярів, як у моєї мами до мене — більшовицька. Вони не люблять мене, і я не стану їх любити. І слухати їх не буду! Досить знущань! Можливо, я вголос подумав про останні свої думки і наміри, бо хрещений батько Яків, зненацька з'явившийся позаду мене, спитав: «Хто з тебе знущається, синочку?» Я відразу сказав: «Усі! Мати — вдома, а Ганна Степанівна — у школі!». Хрещений покрутив головою і сказав на чиюсь адресу: «Так і думав! Нічого, синку! Розберемося!» І пішов до нашої хати. Я тільки поглянув услід і подумав, що хотів би вирости таким високим, як він.

Сутеніло. Із луків і копанок почав стелитися туман. Я відчув прохолоду, але йти до хати не хотів. Незабаром з хати вийшов хрещений батько Яків. Я піднявся йому назустріч і хотів сказати, що піду ночувати до сестрички Анелі, але він випередив мене і сказав: «Ну що, козаче? Вище ніс! Одне діло зроблено. Завтра приходь до мене. Я навчу плести для голубів солом'яні гніздечки. Потім прийдемо закріпимо їх у вашому хліві. У мене збереглося кілька торішніх снопів житньої соломи. А тоді й неси своїх голубів. Брат Яким розповідав мені, як сильно ти їх любиш». Обійняв мене, притиснув до себе, як тато колись… Я обхопив хрещеного батька і міцно притулився… Розлучатися з ним мені аж ніяк не хотілося… Коли я сказав йому, що мама зараз буде мене бити, то він сказав: «Ні! Бити тебе вона не буде. Не бійся. Навіть сваритися не буде. Завтра мені розповіси. Домовилися?» Він нахилився, взяв мене на руки, притиснув до себе, поставив на ноги і сказав: «Біжи! Мама на тебе чекає. Вечерю на стіл поставила». Хрещений батько додому пішов, а я неохоче поплентався до своєї оселі…

За кілька днів хрещений батько Яків навчив мене плести кубельця для голубів. Виявилося все надто просто… Береш 6-ти мм дріт. Робиш з нього обруч. Щонайбільше 30 сантиметрів у діаметрі. Вирівнюєш товстішу частину намоченої житньої соломи.

Відступаєш сантиметрів 5–8, не більше. Міцно зв'язуєш солому в жмуток, який не має бути тонкішим 10–12 сантиметрів у діаметрі. Всовуєш його в дротяний обруч, не більше як на 30–40 сантиметрів, розділяєш його рівномірно по колу дротяного обруча і нагинаєш донизу. На рівні гічки солом'яного жмутка зводиш до купи і міцно пов'язуєш дротом чи шпагатом. Зайву солому відрізаєш, напихуєш в кубельце, щоб воно було не глибше 10–15 сантиметрів і ось вам — кубельце готове. Підвішуєте його під стелю чи ставите у так звані рогачі, і можете запускати голубів. Тільки не забудьте зробити кормушки і поставити посуд для водички…

Я робив кубельця під постійним наглядом хрещеного батька. Він допоміг мені повністю зробити перше кубельце, а потім сказав: «Бачив, як це робиться? Роби сам. Учись. Знадобиться. Адже ятери для ловлі риби і раків у схожій спосіб роблять». Хрещений робив свою столярну роботу, одночасно придивляючись до моєї роботи. Підказував, коли я щось не так робив. Якщо моєї сили не вистачало жмут соломи або кубельце внизу на гічці солом'яного жмута міцно зв'язати — допомагав мені. Коли я зробив чотири кубельця — хрещений сказав, що цього вистачить. Перевірив мою роботу, деякі кубельця підправив, міцніше дріт затягнув, зробив дротяні підвіски до кожного і ми домовилися разом розвісити їх у хліві. А ще зробити там для голубів окреме віконце з посадочною поличкою. Я спитав хрещеного тата: «Як приручити голуба і голубку, щоб вони не утекли? І щоб пір'я на крилах їм не обрубувати?» Хрещений засміявся і сказав: «А ми не станемо їм пір'ячко на крильцях обрубувати. Навіть зв'язувати їх не будемо. Я дротяну кліточку тобі подарую. Тижнів зо два твоя парочка побуде у клітці. Звикнуть до нової обстановки і до тебе. Коли вони перестануть боятися тебе, будуть бігти до твоїх рук і брати їжу — ми дверцята клітки й відкриємо…» — «А якщо вони утечуть? Вилетять і не повернуться?», — спитав я хрещеного. Той поглянув на мене і спитав: «Владику! Скажи мені, чи ти будеш тікати від доброго життя, звідти, де тебе люблять?» Я відразу сказав, що ні в якому разі не утечу. «От і голубочкі твої, коли відчують твою заботу і любов — нікуди від тебе не полетять. А я впевнений — вони це відчують», — сказав хрещений і додав: «У п'ятницю, після школи, маєш заготовити стільки зелені, щоб її й на суботу вистачило домашній живності. А

ми з тобою у суботу, пообіді, поки мама на роботі, все владнаємо у хліві і тобі залишиться лише вселити твоїх голубів». Ми все так і зробили.

Через два тижні мій Вася (я голуба так назвав) клював крошки хліба і пшеничку у мене на долоні, а голубка перестала боятися. Я розповів про це хрещеному. Той сказав, що, коли Вася дасть себе погладити і не тікатиме, можна випускати їх з неволі… І ось Вася дався погладити, а голубка — клює пшеничку у мене з долоні. Я безмежно радий і, водночас, боюсь відчинити дверцята клітки… Побіг до хрещеного тата. Той засміявся і каже: «Владику! Ти вважаєш, що голуби ще не відчули твоєї любові до них? Якщо так, то тримай їх у неволі. Не думаю, що вони вдячні тобі будуть…»

Я вернувся додому, рішуче переступив поріг хліва, підійшов до клітки, а голубочки до мене назустріч підбігли… Тут я востаннє погладив Васю, перед можливою їхньою втечею, залишив дверцята клітки відчиненими і відійшов. Вася деякий час вагався: вилітати з клітки чи ні. Поглядав на мене і на відкрите віконце над дверима, біля куриного лазу. Потім вилетів, сів на поличку біля віконця і почав воркувати — голубку до себе кликав… Нарешті голубка підлетіла до нього і він почав навколо неї кругами ходити і воркувати. Виліз на вуличну частину полочки. Слідом за ним вилізла голубка. Я вийшов на подвір'я, щоб голубочки бачили, налив у миску води і посипав пшенички (кури у цей час на городі ходили). Відійшов до криниці і став спостерігати за голубками.

Вася злетів на подвір'я і почав воркувати. До нього підлетіла голубка. Вони поклювали пшенички, попили водички, взлетіли на хату і почали роздивлятися навколо. А коли Вася піднявся ввись і почав колами ходити навколо голубки, хлопаючи крилами, і вона полетіла слідом за ним — я завмер. Чомусь подумав, що вони більше не повернуться… Але вони далеко від хати не відлітали. Все вище і вище піднімалися у небо, робили круги навколо нашої хати. Прихоплюючи не менше половини вулиці і садка. Я вибіг на вулицю, щоб краще їх бачити, і продовжував спостерігати. До мене підійшов Володя Радчук і Володя Грищук. Я їм показав, де Вася водить свою голубку — вони налякалися і в один голос сказали: «Не повернуться!» Але Вася, можливо, чув мій поклик, бо почав знижатися і мої голубки сіли на хату. Моїй радості не було меж! Слава Богу, що мама на базарі була… Мабуть, недарма Вася давав себе

гладити і почав реагувати на слова «Вася». Того дня голуби довго були на вулиці. Літали. По подвір'ю ходили. І, як мені здалося, Вася реагував на мій поклик «Вася». Проте, коли я підносив йому пшеничку на долоні — він сторонився. Наче боявся, що я знову зачиню його до клітки. Я навмисне не зачинив дверці до клітки. Але голуби пару разів влетіли до неї, а коли облюбували собі кубельце — до клітки не залітали.

За два роки у мене вже було чотири пари дорослих голубів. Мама щодня мені дорікала, що я надто багато голубів розвів. Тому молоденьких голубів, як тільки вони починали літати, я хлопцям роздавав. Найкращим голубом був Вася. Він так звик до мене, що не вагаючись підлітав і сідав на плече, воркував і щипав мене за вухо. Коли я брав на долоню пшеничку і кликав його, то він сідав на плече і воркував, зазиваючи до себе голубку. Та жодна з них не підлітала. Боялися. Поклювавши пшениці, він летів до них і починав лупцювати своїх синочків-голубів. Наче вони винуваті, що голубки не летять до нього. Гонористим він був, бив їх так, що аж пір'я сипалося. А я придивлявся, якого з голубів він найбільше бив — того віддавав хлопцям разом з голубкою. Усі кубельця були зайняті. І, хоча кожна пара мала своє кубельце, Вася інколи «лупцював» навіть тих голубків, що мали своїх голубок. І ось я домовився з Колею і Володею Цимбалюк перевірити, чий голуб більш здібний перехоплювати і приводити додому чужі зграї голубів — мій Вася чи їхній лідер (забув, як вони його звали).

Коля приніс до мене в кліточці кілька кращих голубів і свого лідера. Володя дома чекав, поки ми розбурхаємо свою зграю. Коли ми підняли її в небо — Володя розбурхав своїх голубів. Відстань між нашими домівками була біля кілометра. Я, Коля Цимбалюк, Володя Радчук, Володя Біляченко і Володя Грищук уважно спостерігали за лідерами обох табунів. Згодом до нас приєдналися сусідські хлопці і дівчата. Стали битися у заклад: чий лідер перетягне до себе голубину зграю? Більшість спостерігачів віддавала перевагу лідеру голубиної зграї синів Якима Цимбалюка. Адже їхній лідер — батько мого Васі. Отже, вони робили висновок — син підкориться батькові і полетить за ним… Безперечно, що і всі голуби, без винятку, послідують за батьком голубиної зграї… Голуби Цимбалюків ляскали крилами і намагалися мій табун увести за собою. Та не тут то було… Вася полинув вгору і почав навколо зграї не тільки ляскати крилами, а й витворяти різні фігури. Він пере-

хопив зграю і повів за собою. Зробив з нею кілька кругів, і голуби майже наблизилися до Степана Клевана. А там, за дві садиби на північ, Володя Цимбалюк чатував, щоб розбурхати своїх голубів. І коли він побачив голубину зграю, що кругами ходила за якимось голубом — розбурхав своїх. Ті також піднялися високо в небо…

От тут-то Вася і показав свої здібності — всіх голубів згуртував у одну зграю і повів прямісінько додому. Посадив їх на даху нашої хати і почав воркувати навколо них. У цей час Володя Цимбалюк приїхав лісапетом і сказав, що їхніх голубів якийсь голуб увів у напрямку панського саду. Ми засміялися і показали йому усю зграю на хаті. Коля Цимбалюк сказав: «Вася — самий розумний і самий здібний хлопчик — всіх своїх родичів до своєї хати привів!» Всі були у захваті. Ті, що билися у заклад і виграли — вимагали задоволення від програвшої сторони. Дівчата стали посередниками і заявили кожному програвшому, що він має зробити або віддати вигравшим. Всім весело було, але не мені…

Біля сотні голубів ламали солому на даху нашої хати — мати мене уб'є! Зганяти — марна справа. Вони політають-політають і сюди ж прилетять. Ми почали радитися, як їх розділити. Друзі пропонували заманити Васю і його зграю до хліва, зачинити, а тих, що залишаться, нагонити, і їхній лідер їх додому поведе. Та нічого з цього не вийшло. Вася так захопився новими голубками, що мене не чув і не бачив. Не реагував на мій поклик. Не міг я його до хліва заманити. А він до того ще й почав бити лідерів чужої зграї… Всі були у захваті здібностями Васі. А я, як кажуть, на сьомому небі був, радіючи його успіхам. Адже він привів додому одну з кращих у селі зграю голубів і не відпускає…

Завтра всі голуб'ятники села будуть знати, що мій Вася — найкращий… Мені будуть заздрити. Та тільки-но я згадав про маму — думка про заздрощі враз відлетіла. Не дай Боже, щоб вона побачила цю масу голубів на нашому солом'яному даху! От тоді точно — ніхто мені не позаздрить… Раптом голуби насторожилися. Навіть Вася перестав воркувати навколо чужих голубок. Всі поглядали в небо… Володя Біляченко крикнув: «Хлопці! Шуліка в небі на голубів чатує! Володя, хутко хлів відкривай!» Я відкрив двері до хліва і вискочив. У цей момент шуліка наблизився на небезпечну для голубів відстань. І вони, наче по команді, вмить опинилися в хліві. І шуліка чуть не влетів туди…

Я зачинив двері і віконце. З боку коридора ми увійшли до хліва. І тут всі здригнулися від жаху… У невеличкому хліві — біля сотні голубів! І б'ють один одного. Пір'я вискубують. Сидять — де попало. Більше десятка — на кролячій клітці, кілька десятків на курячому сідалі… Я схопився за голову: «Хлопці! Мама мене вб'є! Щось треба робити. Через кілька годин вона буде вдома». Коля Цимбалюк сказав: «Володя! Вихід один. Поки надворі видно — треба ізолювати твоїх голубів. Виловити їх чи загнати до клітки. Головне — наших голубів ізолювати від Васі. Наші виженемо з хліва і хай собі летять! Свою домівку самі знайдуть». Я не міг впевнено відрізнити своїх голубів від прилетівших. Та домовилися, що помилку потім виправимо. А поки що хоча б декілька моїх претендентів на лідерство і Васю ізолювати. Тяжко було, але ми впоралися.

Потім ми відкрили двері, вигнали голубів з хліва, шуганули їх. Вони зробили коло і полетіли на північ, у напрямку своїх домівок… А четверо вернулося і сіло на даху. Без Васі не полетіли, отже, це мої голуби. Коли ми виловили пір'я в хліві і навели належний порядок, то й вони зайшли до хліва через своє віконце. Чужих я закрив до клітки і наступного дня віддав власникам. Мама нічого не помітила, тому експерімент щодо виявлення кращого лідера серед наших голубів мені зійшов з рук…

Невдовзі голуб'ятники з Посьолка: Павло, Сава, Володя Цимбалюк, що із когорти Кусів і інші (решти хлопців прізвищ і імен не пам'ятаю) захотіли довести, що у них найкращі голуби. Взяли кілька своїх найкращих голубів. Ховаючись, прийшли на «Ударник», до хати Якима Цимбалюка і причаїлися в глибокій канаві. Як тільки у дворі шуганули голубів — випустили своїх. Зграя не полетіла за ними. Але кілька голубок їхні лідери до себе заманили. Володя і Коля Цимбалюки просили повернути, а ті відмовлялися віддати і пропонували викуп. І ми вирішили їх провчити. Володя і Коля буцімто погодилися на викуп і заявили, що бажають у польоті подивитися їхніх голубів і вибрати собі ще кілька пар. Ті погодилися, призначили зустріч біля вітряка Христофора Дояна.

У суботу пообіді, коли мама була на базарі, я взяв свого Васю за пазуху, так, щоб голівка торчала і йому видно було, куди ми його несемо. Ми розбилися на дві групи, Коля і Володя Цимбалюки взяли з собою кілька хлопців і пішли до вітряка, а я з Володею Радчу-

ком, Володею Грищуком і Володею Біляченко пішли за Кашпіїхіну садибу і там причаїлися. Голуб'ятники Посьолка зібралися біля вітряка (більше всього серед них Кусів було) і нам їх добре було видно. Вони узгодили умови викупу наших голубок і купівлі іхніх голубів. Менші хлопці побігли по садибам шугати голубів. Коли три чи чотири зграї голубів злетіли — я випустив свого Васю… Ті, так звані продавці-покупці, навіть не помітили, коли Вася приєднався до цих зграй. А той заляскав крилами, облетів їх, згуртував у одну величезну зграю і повів за собою у північно-східному напрямку. Цимбалюки-Кусі були шоковані. А наші хлопці засміялися і, сказавши, що у них немає чого купляти, що їхні голуби від них утікли, пішли додому, хоча Кусі запевняли, що їхні голуби повернуться додому… Та їхнього повернення наші голуб'ятники чекати не стали… А Кусі й не здогадувалися, що там наш Вася працює. Що одного разу він вже довів, що він найкращий лідер! До так званих покупців ми приєдналися на дорозі, що йшла від сільського майдану до села Івановичі. Якимови хлопці розповідали нам, як вони славно торгувалися і як Кусі — ламалися. Виторговували собі кращі умови і грошей побільше… Та коли розповідь дійшла до того, як всі чотири (чи більше) зграї голубів об'єдналися в одну і полетіли у північно-східному напрямку, а потім зникли з поля зору, а Кусі стояли у розпачі — всі так зареготали, що за животи схопилися і почали скаржитися, що щелепи від сміху болять…

Та тільки-но ми стали виходити із панського саду — у мене сміх пропав… В очах з'явився жах — наша хата вкрита була голубами різних кольорів. Скупченість досягла таких меж, що між ними соломи не було видно… Я схопився за голову: «Хлопці! Оце я влип! Той раз — шуліка допоміг, а цього разу ніхто і ніщо мені не допоможе. Мати мене вб'є, а голубів порубає…» Коля Цимбалюк спитав мене, коли мама повернеться з базару. Я сказав, що, можливо, завтра. Що вона збиралася у Ляховецьких погостити, а у неділю вранці піти на барахолку і купити щось з одягу. Він аж підпригнув від радості. І сказав: «Голубів не чіпай. Хай сидять. Відкрий хлів і віконце, а я з Володею біжу до тата радитися. Він щось придумає. Найдемо вихід. Тим паче, що тато невдоволений поступком Кусів. Казав, що вони вчиняють нечесно».

Я відчинив двері і віконце, зайшов до хати, відрізав кілька шматків хліба, взяв яблук і ми сиділи з друзями на березі канави,

їли хліб з яблуками і молили Бога, щоб він шуліку прислав на нашу зграю… Але шуліки не було. Сонечко почало ховатися за обрієм і голуби потихеньку почали залітати до хліва. Тут ми вже почули і побачили «розбишаку» Васю у всій його красі. Він наче заганяв голубів до хліва. Тих, що сиділи на даху, нещадно клював, аж пір'я сипалося. Я радів його роботі і, водночас, обурювався на нього, що він солому на даху ламає… Повернувся Коля і Володя Цимбалюки. Принесли чотири дротяні клітки, п'ять чи шість мішків і мабуть 12 дротів товщиною 6 міліметрів, а довжиною півтора-два метра та тонкий дріт. Це їх тато надоумив.

Поки ще не всі голуби залетіли до хліва, ми скрутили обручі. Вставили по два обруча до кожного мішка і прив'язали тонким дротом по колу, залишаючи лише гічку, щоб мішок можна було зав'язати. Коли Вася залетів до хліва (хоча на хаті залишилося кілька голубів) — я зачинив двері і віконце. Ми увійшли до хліва і остовпіли… Голуби билися одне з одним за місця, чіплялися, де тільки можливо було вчіпитися. І ми, не гаючи часу, почали їх знімати з сідал і кидати до кліток, а коли їх заповнили — до мішків. У хліві зовсім темно стало. Я приніс гасівку «Летючу мишу». При ній ми доловили решту голубів. Помилково пару моїх прихопили, а натомість, чужих лишили у хліві. Пір'я збирати при гасівці неможливо було. Я впевнився, що Вася і ще два важливих для мене голуба на місці, на всякий випадок відчинив віконце і ми понесли кусівських голубів до хати Якима Цимбалюка. Він чекав на нас, схвалив наші згуртовані дії і наказав, щоб ми показали Кусям свою порядність.

«Хай усі односельці довідаються про те, які вони і які ви!», — сказав дядько Яким і ми з ним погодилися. Вирішили віддати їм всі їхні, за умови, що ті повернуть наші і забожаться ніколи не заманювати і не ловити наших голубів, а якщо наші потраплять до них, то вони повернуть їх негайно. Рано-вранці Володя Цимбалюк сів на лісапет і повідомив Саватіка Цимбалюка (Куся), що всі їхні голуби ми половили і віддамо за згаданих умов. Той зрадів, що голуби знайшлися і побіг оповіщати своїх друзів, щоб брали гарні мішки і йшли божитися та своїх голубів забирати. Допитувалися, що то за голуб, що таку величезну зграю і стількох лідерів до себе завів. Просили хоча б одним оком на нього поглянути. Але нашого Васю ми їм не показали.

Дядько Яким лише усміхався, схвалюючи поведінку і обрану його синами лінію загадковості. Тим паче, що його ніхто й не міг показати Кусям і його друзям. Серед голубів синів Якима Цимбалюка його не було. А де він — вирішили тримати у великій таємниці… Про все це я пізніше дізнався. А у той час всі три Володі і Павліна Бойко допомогли мені попорати домашню живність, виловити пір'я, прибрати навколо хати обломки соломи і закопати її у гній. Оббризкали весь солом'яний дах водичкою і тільки тоді я випустив свою зграю голубів, у який біля десяти чужих було, а двох моїх не вистачало…

Мама повернулася додому над вечір, коли я все попорав. До хліва навіть не заглянула. Сказала, що дуже втомилася і лягла відпочивати, а я виловив чужих голубів і відніс хлопцям дядька Якима. Вони їх зачинили у окрему клітку і на слідуючий день, під вечір, до них прийшли Кусі. Принесли їхніх голубів і забрали своїх. І з того часу ми почали товаришувати. Кусі ніколи не заманювали наших голубів, а ми їхніх. Якщо чужі голуби потрапляли до когось з нас, то виясняли їхню належність і віддавали власнику. Ми навіть не продавали один одному голубів, а тільки мінялися або дарували. Оскільки голуб'ятники села домовилися між собою товаришувати на згаданих вище умовах, то наш гурт прийняв рішення показати їм кращого у селі лідера голуба «Васю». Про його здібності навіть легенди почали з'являтися. Буцімто я вожу його у інші села, випускаю з пазухи і він звідти приводить великі зграї голубів тощо. Але ніхто з дітлахів не знав і не міг знати, що мій Вася і решта моїх голубів доживали останні дні…

Можливо, я був виключенням. Можливо, відчував, що незабаром має статися щось таке, що позбавить мене останніх радощів і захоплень дитинства. Тому голуби приваблювали мене все більше і більше. Я заходив до них і розмовляв з ними (наче вони розуміли мене). Вони слугували для мене великою втіхою. Голуб Вася так звик до мене, що став ревниво слідкувати за іншими голубами, які насмілювалися їсти з моєї долоні. Він нещадно бив їх. Не було дня, щоб голуб'ятники не збиралися у школі на одній із перерв і не обговорювали своїх проблем, не ділилися враженнями або радостями. Для мене, зокрема, голуби стали невеличким але важливим променем радості у тяжкому і безрадісному дитинстві. А щоб не бути позбавленим цього світлого променю, заради голубів, я намагався

бути дисциплінованим і успішним учнем. Навіть Ганну Степанівну, яка стала класним керівником після смерті нашої любої Першої учительки Марії Кирилівни з Крученця, намагався слухати… Слухав маму. Виконував різні роботи по домашньому господарству. При каганці уроки вчив. За три і більше кілометри дрова носив, сіно на зиму заготовляв, дві-три торби колосків щоденно на колгоспних ланах збирав. У колгоспі працював і нарівні з дорослими трудодні заробляв… Попри це — постійно знав і відчував, що в цьому житті у мене два щирих і надійних джерельця щастя і радості — моя сестричка Анеля і голубина зграя на чолі з улюбленцем Васею. Вони обоє завжди чекали на мене і скучали за мною, як і я за ними… Не було жодного голуб'ятника на селі, який би не бажав запропонувати мені за Васю багато грошей чи голубів у обмін. Та після отримання кількома бажаючими придбати Васю, моєї відвертої і правдивої відповіді — від мене відчепилися.

Зокрема, одному з них я відповів у присутності багатьох хлопців: «А ти продаси мені свою любу маму чи сестричку? У тебе, як я бачу, аж зрачки розширилися від здивування. Так ось знай, що кожному, хто звернеться до мене з такою пропозицією, я буду відповідати таким запитанням! Я ніколи, ні за які гроші його не продам. Він надто дорогий для мене!» Після таких відповідей у мене просили пробачення і просили молоденьких голубів від нього, в чому я їм не відмовляв. На чергу ставив… Проте, до цих пір впевнений, що такі неймовірні здібності у голуба Васі проявилися не у наслідок якихось там особливих породних властивостей, а у наслідок відчуття ним великої людської любові до нього. Не інакше!

Останні дні, повертаючись зі школи, я з тривожним передчуттям дивився на дах або на голубине віконце. Побачивши голубів — заспокоювався. Того страшного дня ні на даху, ні у віконці голубів не було. Віконце було зачинене. Ці обставини налякали мене. Я сказав хлопцям і дівчатам, з якими йшов зі школи, що маю поспішати, бо чомусь моїх голубів не видно. І я побіг, скочив у хлів, а в ньому — жодного голуба немає… Забіг до хати і спитав маму: «Де мої голуби? Що з ними сталося?» Вона спокійно, наче нічого не трапилося, сказала: «Я їх порубала, попатрала, підсмалила і юшки з локшиною наварила. Сідай їж. Дуже смачна». Я мало не накинувся на неї з кулаками, але стримався і відповів: «Та подавіться ви юшкою з

моїх голубів!» Кинув торбу з підручниками і зошитами, схопив куфайку і пішов геть. Вона щось кричала мені вслід, але я її не чув… Я зайшов до хрещеного, розповів йому про те, що сталося, сказав, що до матері не повернусь. Школу покину і піду працювати. Від запропонованого мені обіду я відмовився і пішов до Анелі. Розповів їй і спитав, чи можна у неї залишитися. Вона сказала: «Владику! Рідний мій братику! Живи, скільки хочеш!» Того дня я не плакав, що здивувало мого хрещеного і Анелю. Як я потім сказав хрещеному батьку Якову: «Вона висушила мої сльози!»

Навіть тепер, шістдесят один рік потому, я не можу без страшних переживань згадувати той чорний день, коли моя мати-мачуха відібрала у мене це невеличке джерело радості — зарубала мого улюбленця Васю, порубала і попатрала всіх моїх голубів. Ще й юшку з локшиною з них зварила і мені на стіл поставила…

Це був жовтень 1951 року. Того дня закінчилося моє дитинство, якщо взагалі можна вважати, що воно у мене було… До школи я більше не пішов, бо там була така ж безжалісна і безчуйна, як моя мама, вчителька-більшовичка Ганна Степанівна Клинчук. Я працював у колгоспі «Ударник» їздовим на волах, а потім — на конях. Тижня через два чи три повернувся додому. Саме тоді, коли мати у черговий раз оголосила, що вона помирає і просить, щоб я хоча б перед смертю їй води подав… Мені шкода стало — повернувся, а вона враз очуняла і прожила до 7 січня 1992 року…

7. ДІТИ ВІЙНИ У НОЧВАХ ПЛАВАТИ МОГЛИ…

Понад 65 років тримається рекорд мого друга дитинства Володі Радчука ніким не побитий, і побитим він не буде! І ви зі мною погодитесь, коли дізнаєтесь подробиці встановлення цього рекорду…

Кожної весняної повені дітлахи, що мешкали поблизу нашої хати, намагалися плавати не тільки на крижинах, а й у ночвах. Проте ніхто у них більше 3–5 метрів не проплив за бурхливою течією води, що бігла по нашій канаві. Сміливці відразу опинялися у воді. Та одного разу неперевершений до цього часу рекорд плавання у ночвах встановив Володя Радчук. І сталося це випадково.

Напроти нашої садиби, на березі великої канави, що йшла від шляху Новопіль — Грушки (тепер вулиця Леніна), зібрався чималий гурт дітлахів. Гадаю, не менше двадцяти. Серед нас були й старші, розумніші за нас. Були й менші від нас за віком. А голов-

не, що серед нас було багато дівчаток. І кожний хотів похизуватись своєю вдачею і відвагою. Володі Радчуку це вдалося! Я приніс свої ночви, а Вітя Білецький — свої. Старші за нас хлопці: Толік Бойко і Саватік Радчук сказали, що вони замалі, перевернуться відразу. І тут Володя Радчук, не кажучи ні слова, зірвався і побіг додому. За кілька хвилин він вже ніс ночви, що були, мабуть, втричі більші від наших. А яка посмішка у нього була! Ви б тільки бачили… До самісіньких вух! Виявилось, що у тітки Домки до голодомору 1932–1933 років була родина із шістнадцяти душ (всього вона народила вісімнадцять дітей), то й ночви дядько Лук'ян змайстрував їй відповідні. Найбільші. Ніхто із сусідів таких не мав…

А сонечко височенько піднялось, все більше і більше розтоплюючи сніг. Рівень води в канаві помітно піднявся. Весна надворі була… Весна — у кожного в душі. Гурт до цього часу збільшився, мабуть, удвічі. І коли дітлахи побачили великі ночви — всім захотілось поплавати… Старший брат Володі, Саватік Радчук, теж з'явив таке бажання. І почав відбирати ночви у Володі. Але не тут-то було. Володя так за них вчепився, що Саватік не зміг відібрати їх. Відстояти право вибороти звання першого і кращого «мореплавця» йому допомагав наш закадичний друг — Володя Грищук. Вони мертвою хваткою вчепились у ночви і не віддавали їх Саватіку. Мало до бійки не дійшло… А я і Вітя Білецький, зі своїми невеличкими ночвами, стояли мов у воду опущені… І тут у сварку братів втрутився Толік Бойко. Він умовив Саватіка не відбирати ночви. Сказав йому, що він надто тяжкий для них, що під вагою його тіла ночви відразу підуть на дно, а він стане посміховиськом. Врешті-решт той відступився і весь гурт почав готувати до запливу нашого Володю.

Найсуттєвішу допомогу у встановленні рекорду Володі надав, знову ж таки, Толік Бойко. Він розпорядився, щоб ночви спускали у тихій заводі, зліва від дороги, якраз у тому місці, де до нашої канави надходила вода, що прямувала від копанки Колодіїв. Тут вода, вливаючись у потік, що прямував нашою канавою, дещо уповільнювала швидкість течії. Крім того, Толік порадив Володі сісти в ночви, а не стояти, як це ми робили раніше. Він наказав дітлахам і ті хутко принесли багато тичок. Толік відібрав дві, довжиною понад два метри, дав їх Володі для управління ночвами, показав, як потрібно керувати ночвами на воді. Гурт дітлахів за-

тамувавши подих спостерігав останні приготування і слухав настанови Толіка, які він давав Володі. Наче кожен з них сам збирався пливти…

А потік води все збільшувався, сердито дзюрчав і гудів… Сонячні зайчики з води безперервно бігали по наших обличчях. Здавалось, що ціла вічність пройшла… І ось вирішальний момент. Толік вирівняв ночви за течією, Володя сів у них, ухопився руками за краї. Навіть тримаючи палиці, його руки шукали, за що б вхопитись… Толік нагадав Володі, що коли він буде триматись за ночви, то вони некерованими будуть і він далеко не пропливе. Володя опанував себе, міцно схопив палиці посередині і був напоготові. Ночви гойдались, але він більше не хапався за їхні края. Мабуть, перестав боятись. Толік заспокоював його і продовжував вчити, як за допомогою палиць ночвами на воді керувати. Він вибрав момент і, несподівано для всіх, відпустив ночви за течією. Вода підхопила їх немов пушинку і понесла…

Який тут лемент учинився! Впевнений, що його чути було у ближніх селах, за кілька кілометрів… Всі бігли за «мореплавцем», одне одного випереджаючи… І з таким гучним галасом бігли, що завадили нашому «мореплавцю» вчасно відштовхнути ночви і запобігти удару об вербу, що росла в канаві, десь за два-три метри від нашої хати, за течією. Мить! І ночви вдарились об вербу. Течією їх різко розвернуло, да так різко, що Володя випав із ночов у крижану воду… Ночви перевернулися доверху дном і хутко попливли далі… Старші хлопці вихопили Володю з крижаної води, і мерщій потащили у нашу хату. Дівчат з хати вигнали, розділи його і почали натирати. Та так старанно натирали, що йому спекотно стало. Саватік приніс свіжу одежу (та не встигла висохнути). Переодягли нашого героя — «мореплавця» і вийшли з хати… Тільки тут Саватік згадав за ночви. «Де ночви?», — спитав він у мене і додав: «Мати ж його уб'є!» А ми, щоб якось помститись йому за намагання відібрати ночви у свого брата і нашого друга, змовились між собою і я відповів йому: «А ночви-то, тю,тю… Мабуть за Острівком уже!» Всі мовчали. А Саватік сказав: «Ну й дідько з ними! Скажу мамі, що це я їх взяв! Хай мене лупцює! Головне, що з Володею все гаразд!».

От такого вчинка від Саватіка ніхто не чекав! Він відразу загнав нас у глухий кут. Навіть самі нетерплячі дівчатка не знали,

що робити. Вони бачили ночви. Бачили, де я їх ховав, і раді були помститись Саватіку. А тепер я дививсь на наших змовниць і не впізнавав. Ось-ось вони разом, не змовляючись, крикнуть: «Саватік! Ночви тут!» А самому, у той же час, хотілось кинутись до Саватіка і обійняти його… І знову Толік врятував ситуацію, спростив її, створивши загадковість. Він мене надто добре знав. Уважно подививсь на мене і свою сестричку Павліну, впевнився, що ми спокійні, і спокій наш — зовсім не випадковий. У разі втрати ночов нашого друга Володі — ми такими спокійними, а точніше, байдужими не могли бути. Нізащо! А тут ми ніяк не переймаємось втратою ночов… Може, він щось інше у глибині наших душ відчув? Можливо, ми не вміли приховувати своїх почуттів? Очі опустили і навіть не помітили, що половина дітлахів кудись зникла… І тут Толік сказав: «Саватік! Не переймайсь! Щоб такі орли — та ночви твої на воді не здогнали? Бути цього не може! Хлопці! Де вони? Несіть, доведіть Саватіку, що ви справжні друзі!» Саватік не повірив, що ночви врятовані і сказав: «Та ладно, Толік! Що упало — то пропало!» І ще хотів щось додати та не встиг… У цей момент дітлахи, з усмішками до самих вух, несли із-за хати ночви… І кожен хотів триматись за них… Наче за святиню! От такими дорогими ночви стали для них! Очі кожного світилися радістю і гордістю. Кожний почував себе причетним до якоїсь пристойної і шляхетної події. Наче він подвиг учинив…

Ми обступили Володю, Толіка і Саватіка тісним кільцем, притиснулись до них так, що кожен чув стукіт серця іншого, і розлучатись не хотіли, хоча більшість з нас мала йти порати домашню живність. То був славетний день — наш Володя Радчук довів, що в ночвах не тільки купатись можна, а й плавати… у крижаній воді. Що він сміливіший нас і здібний «мореплавець». Проплив понад сорок метрів. Ніхто ще таку відстань в ночвах по нашій канаві не пропливав. Рекорд встановив! А скільки радості було у малечі! Адже наш гурт належним чином сприйняли лідери дітлахів старшого покоління. Ми придбали собі друзів і надійних захисників, здібних і розумних радників з організації плавання у ночвах… А як приємно було спостерігати примирення і безмежну любов рідних братів, які кілька хвилин до того сварились і мало не побились за ночви! Усі себе героями відчували. І дуже пишались, що саме серед нас, саме з нами були справжні герої: Володя, Толік і Саватік! У кого ще в селі є такий дружній гурт?

У нас з'явилися три герої дня і кожний з них для нас був дорогим. Наш гурт став знаменитим на все село. Розмови про події того дня не вщухали кілька тижнів… Навіть батьки нікого не сварили, а усміхались і просили, щоб обережними були… Хіба могли «біленькі і пухнасті» знати, що жоден із сорока дошкільняток і школяриків, задіяних у наших розвагах, не згадав про якихось там жовтенят, піонерів, комсомольців тощо. Коли б ці «інородні тільця» тоді з'явились серед нашого гурту, то не сталося б того, що сталося…

Це доводить, що українським діточкам не потрібно ставати жовтенятами, піонерами чи комсомольцями. Їм досить було бути щирими українцями. Що марксизм-ленінізм нам потрібний був, як мертвому припарка… А ось жити у любові і злагоді, у повних родинах, при батьках, щоб їсти було що, одіти і взути… Щоб іграшки були… Щоб бавитись так, як бавляться діти в країнах з нормальними умовами життя, де немає дебільного комуністичного деспотизму… Щоб нормальне дитинство у кожного було — ми мріяли!

8. ЗАЙЧИК НА КРИЖИНІ

Тієї весни сніг розтанув раптово і сіножать, що посеред села, враз залило водою. Вона на очах перетворювалась у море води. Крижини, що були на рівчаках і копанках, піднімались на поверхню, наче знали, що на них чекають дітлахи. Ми підтягували їх до берега, забирались на них і, відштовхуючись тичками, плавали по тимчасовому морю води. Адже воно з'являлось у нашому житті раз на рік і лише на тиждень, щонайбільш, на два. У такі дні, попри заборону батьків, дітлахи пропадали на тимчасовому морі води щодня. Хто не боявся — на крижинах плавав. Навіть серед дівчаток сміливі були, плавали на крижинах. Бувало, крижина розламувалась і плавці перескакували на іншу. Часто-густо не попадали на міцну крижину і «зачерпували» воду черевиками чи чоботями. А то й по пояс у крижану воду потрапляли… Бігли додому сушити одежу і взуття. Якщо батьків не було вдома — після просушки повертались назад. Якщо батьки були вдома — отримували порцію покарання. А загалом-то з плавання на крижинах дітлахи йшли додому пізно ввечері. Голодні, промоклі, але радісні. Звісно, без батьківської прочуханки не обходилося, бо батьки піклувалися за своїх кровиночок. Змушували їх парити ноги, пити гарячий малиновий або липовий

чай, розтирали, зігрівали, залякували їх можливими хворорбами, карали тощо. Але діти не каялися навіть після покарань і залякувань… Бо навіть уві сні на крижинах плавали… І батьки це добре чули…

І на другий день, як тільки батьки йшли на роботу, все повторювалось. А як же інакше? Весна і нагода поплавати на крижинах траплялась раз на рік. І ми її використовували попри заборону батьків. Це були неповторні, незабутні і радісні для дітлахів дні! Траплялись і прикрощі… Напередодні наш дитячий гурт домовився на крижинах поплавати. Зібрались напроти присадибної ділянки Домки Радчук. Там був дещо вищий берег. І тут ми побачили чималий гурт дітлахів на Рижавці. Між нами — море води. А відстань — більше півкілометра. Праворуч був колгоспний ланок, на якому торік капуста росла. Він дещо вище сіножаті був, а тому повенева вода його не поглинула. Вся сіножать, що наприкінці присадибних ділянок нашої вулиці, була під водою. У деяких місцях навіть частину городів водою залило. Зокрема, понад десять метрів нашої і Льоньки Білецького земельних присадибних ділянок були під водою. Проте вранці течія тут була помірна, не бурхлива. Напроти наших садиб, метрів за сто від початку цього моря води, бовваніли два невеликих острівка вільхи. Більша частина цих острівків була під водою. А навколо — вода. Перед нами течія несла безліч дрібних крижин.

Праворуч від нас, на північний захід і північ вся сіножать була під водою. Вода стояла у присадибних ділянок Людвіга Крупєвича, що метрів за сімсот від нас, Василя (Базиля) Гонтарського, що метрів за шістсот від нас. Вона знаходилася за десять-п’ятнадцять метрів від гуртожитку колгоспу «Ударник». Здавалось, що вода ось-ось дістанеться хатини тітки Явдохи (її прізвища не пам’ятаю, але пам’ятаю, що у неї була донька Настя Костриця) і затопить частину города Яська Гонтарського, що був від нас метрів за вісімсот. А втім, під загрозою затоплення находилася дорога, що йшла повз присадибної ділянки Стаська Хомінського, згаданої тітки Явдохи, Катерини Продоус, Антона Холо і Василя Бондарчука (за прозвиськом Пуделко).

Не менше третини городів, починаючи з городу Андрія Ковальчука і далі на південь опинилися під водою. Зокрема, більша частина присадибної ділянки голови сільради Миколи Супрунова, вся сіножать до Рижавки, частина городів Рижавки, що біля

сіножаті були — затоплені. Вода підступала до осель і господарчих споруд Олександра Черниша, Гаврили Павлюка, родини Фльора Колоса, розстріляного німцями, Антона Шевчука тощо. Води стільки було, що здавалось, вона ось-ось сягне багатьох хатин, що поруч з сіножаттю. Вона піднялась над пагорбом, що був на сільській копанці (яку ще називали «комунською грабаркою»), і слугував нам трампліном для пірнання у воду. Навіть ознак про його місце знаходження не лишилось. Вода залила дорогу Новопіль — Івановичі між містком, що біля Прокопа Пронози, і городами Посьолка та Рижавки. Вулицю Острівок з усіх боків взяла у полон. Але вона не стояла на місці, а поспішала у напрямку лісу… Бо до нас, від містка і дороги, доносився шум її течії… Наш гурт дітлахів очікував на міцну крижину, що будь-якої миті могла випливти на одній із копанок, що були на сіножаті. Ми приготувались, щоб перехопити і підтягти її до берега.

У цей час ми почули неймовірно гучний галас дітлахів із Рижавки. Голоси так відлунювались над водою, що ми й шепіт їхній могли почути. Вони ж гадали, що ми їх не чуємо. Бо біля них була дещо сильніша течія. І вода більш журчала. А вони галасували і показували руками у наш бік… Раптом і ми побачили те, на що вони показували. На одній із крижин сидів зайчик. Як він потрапив на неї — загадка. Дорослі казали, що лисиця або собаки на крижину його загнали. І плив він, як нам здавалось, від Івановичівських кущів. Тобто, ще перед Рижавкою міг стрибнути на протилежний берег. Та чомусь не скористався цією нагодою. Не зіскочив з криги… Сидів, наче примерзлий… А тут його дітлахи помітили і почали неймовірно галасували… Переляканий зайчик сидів на задніх лапках і тремтів від страху. Вуха стирчали вверх, наче він дослуховується лементу дітлахів… Правду кажучи, мені і більшості хлопців з нашого гурту шкода стало зайчика. Але як його врятувати, не знали. Ті, що прагнули його спіймати — можливості не мали, у них тичок не було. Довгі тички були тільки у мене і Колі Цимбалюка, який теж хотів врятувати зайчика. Наші закадичні друзі: Володя Радчук і Володя Грищук — підтримували наш намір, та довгих тичок у них не було. Лише двометрові палиці. Переконавшись, що я і Коля Цимбалюк змовились пливти на одній крижині, без будь-кого, Вітька Білецький і Павло Гаврилюк побігли додому за тичками. Адже, саме вони хотіли спіймати зайчика…

Повз Рижавки пливли величенькі крижини, але бажаючих плавати на них там не було. У нас були бажаючі плавати, а не було добрих крижин. Була одна надія, що поки Вітька з Павлом прибіжать, то на копанці, що напроти Гаврилюків чи біля Андрія Ковальчука, підніметься крига і підпливе до нас. Так і сталося, наче на замовлення… Почувся гучний тріск льоду. І з-під води якась неймовірно велика сила виштовхнула здоровенну і міцну кригу. Від радості ми закричали! Володя Грищук і Володя Радчук кинулись назустріч течії, щоб перехопити кригу. По тонкому льоду і доволі слабких, невеличких крижинах побігли. Володя Радчук мало під лід не провалився, але тільки водички черевиком зачерпнув… Але додому не побіг виливати воду з черевика, а дружно, разом з Володею Грищуком, допоміг нам підтягнути кригу ближче. Ми застрибнули на неї. Хлопці відразу відштовхнули нас від берега… І вчасно відштовхнули. Бо до нас уже добігали з довгими тичками Павло і Вітька… Не встигли! Ай, яй, яй! Розсердили ми любителів зайчатини! А ми раділи і впевнено скеровували свою кригу по течії. Навіть пришвидшували її хід, щоб встигти перехопити зайчика… Раділи, що крига доволі велика і міцна… І могла ще двох витримати. І Вітьку, і Павла. Та їхні наміри не співпадали з нашими…

Крига з зайчиком теж не стояла на місці. Вона пливла у загальному потоці. Але повільніше, ніж наша. Коли течія скеровувала її ближче до берега, то там дітлахи галасували або собаки лаяли. І зайчик переплигував на інші крижини, подалі від берега, де течія повільнішою була. А ми свою крижину гонили щосили. Щоб зайчика встигнути перехопити і зігнати на берег Рижавки… І коли наша крижина порівнялася з хатою Миколи Супрунова, з одного боку, і з хатою Фльора Колоса, що на Рижавці, з другого боку, Коля сказав: «Володя! Якщо ми не виженемо зайчика на город Антона Шевчука, то назад не зможемо повернутись вчасно, і будемо десь на Рижавці чи на Острівку ку-ку-ва-ти. Це в кращому випадку. А в гіршому — течія понесе нас через дорогу, на сіножать, що між Острівком і Посьолком, а там — хтозна куди». А дійсно. Я так захопився порятунком зайчика, що не подумав про наше повернення додому. Та про це, як ми потім дізнались, не забув Павло і Вітька. Вони раділи, що ми підпливемо до Антона Шевчука, а додому, проти течії, дістатись не зможемо, і десь там заночуємо… А потім від батьків отримаємо, як то кажуть, по перше число… Та у нашому гурті не всі були та-

кими. Коли ми з Колею «віддали швартові», там зібралось більше десяти дітлахів. І дівчатка там були. А головне, крім Павла і Вітьки, ніхто з них не радів можливим нашим неприємностям. Помста і злість взяла гору над порядністю. Павло з Вітькою побігли до мене додому і донесли моїй мамі про наше плавання на крижині. Благо, що до батьків Колі далеко було бігти… Жили вони біля Константа Бурківського, що на краю села. Тепер весь гурт дітлахів і дорослих стояв на нашому городі і мама кричала: «Повертайтесь, негайно! От я тобі покажу! Головіснику! Як плавати!». І дуже сердита була. Павліна Бойко, Володя Радчук, Володя Грищук і інші заспокоювали її. Казали, що крига дуже міцна, витримає. Що добре плавати вміємо. Що добру справу робимо — зайчика рятуємо тощо. А вона, зі злості: «То треба було б і пливти! Чого не попливли, а двох дурників знайшли…». І тут хтось їй сказав: «Тітко Марцеліна! А пливти з ними Вітька і Павло хотіли. Навіть довжелезні тички принесли. Та їх Володя і Коля не взяли. Тому, що вони того зайчика спіймати хотіли, а не врятувати. От вони і поскаржились вам!»

Не чекали Вітька і Павло такої реакції тітки Марцеліни. А та схопила обох за вуха і лобами одного з другим. Та мабуть — сильно. Бо ті заверещали… Решта дітлахів гучно зареготала. Мати ще раз їх лобами з силою звела до купи і, коли ті ще більш заверещали від болю, відпустила і прогнала додому… Сказавши навздогін: «Та ви ще й провокатори! Геть з очей моїх!» Потім довго між дітей гуляв вислів: «Та ви ще й провокатори! Геть з очей моїх!» Та цього всього ми не чули і не бачили. Нам потім друзі розповіли. А тоді ми жодного разу не озирнулись. З усіх сил намагались пришвидшити рух нашої крижини, щоб зайчикову крижину перехопити. Відштовхувались тичками, а коли дна не могли дістатись, то від інших крижин відштовхувались… І наполегливо гонили її наперерізки крижині, на якій зайчик плив. Добре, що на ширині течія була майже непомітною. Тільки чути було сильне дзюрчання і ревіння води під містком та через дорогу Новопіль — Івановичі. Водночас, ми кричали рижавцям, щоб вони не переслідували зайчика, щоб не йшли берегом услід за ним…

9. МОЛОДИЧКА З ПРОТИПОЖЕЖНИМ ГАКОМ

І раптом якась молодичка зрозуміла наш задум і зупинила ватагу дітлахів. Ми дуже зраділи. Хоч одна людина зрозуміла нас!

А молодичка побігла до якоїсь хати, схопила довжелезну тичку з гаком і повернулась на берег. Наче на варту заступила. А ми тим часом запливли у тиху завідь. Встигли перехопити зайчикову крижину і тепер молили Бога, щоб зайчик зрозумів наш задум. Почали підштовхувати крижини до заводі, щоб утворити для зайчика, такий собі, перехідний міст. І це нам вдалося. Адже тепер він нас боявся і перебіг по кількох крижинах ближче до берега. А ми ще заповзятіше почали скупчувати криги у заводі. А на березі нікого, дітлахи відчепились від зайчика, не лякають його, не кричать. Молодичка з протипожежним гаком добре вартує! І собаки на ближній вулиці рідше лають. Отже, тепер у зайчика були одні вороги — ті, що на крижині припливли… Від них він мав тікати! А куди? Тільки на берег! Бо позаду вода і кляті вороги на крижині…

Коли накопичилось багато криг, ми почали наближатись до зайчика, щоб змусити його тікати на берег. Але перші від берега крижини були занадто товсті і близько до берега не підпливали. Тоді ми змусили зайчика стрибнути з крижини у воду. Проте, йому пливти не довелось. Кілька стрибків — і він на городі. Не зупинившись ні на хвилину, не озирнувшись, він чкурнув у городи — тільки його й бачили… А ми з Миколою перевели свій погляд на молодичку з протипожежним гаком. Як тільки зайчик чкурнув у городи, вона підійшла до нас зовсім близько, і ми мали можливість роздивитись нашу спільницю. Їй було років під тридцять, а її кумедний стиль одягатись відразу притягнув до себе наші погляди.

Висока і струнка, вона була схожа на якогось казкового богатиря. От тільки у руках не спис був, а довжелезна тичка з гаком… Молодичка була взута в ялові, добре змащені дьогтем, завеликі для її ніжок чоловічі чоботи. Довга і широка, брунатного кольору вовняна спідниця мало не сягала землі. Чорна куфайка на її пишних грудях, можливо, не сходилась, бо два її верхніх ґудзики були розстебнуті. Зате підперезана вона була широким армійським паском з бляхою. Голова — обтягнена широким блакитним шарфіком, зав'язаним ззаду. Кінці шарфіка звисали з її плечей на груди. Товстий жмут рівного чорного волосся, наче не вмістившись під шарфіком, вирвався з-під нього і висів на спині молодички майже до талії. Обличчя її було засмаглим, брови чорні, чорні. Наче сажею наведені. А коли вона усміхалась, то її гарне обличчя ставало неймовірно

чарівним і привабливим. Біленькі і рівні зуби ще більше прикрашали його. Ми з Колею не могли відвести свої погляди від неї. Якийсь богатир втілився в казкову красуню, і тільки! Мені дуже шкода, що прізвище її я не пам'ятаю…

А молодичка з протипожежним гаком підійшла ближче до нас і спитала: «Чиї ви будете, герої?» Якось особливо підморгнула і мило усміхнулась. Нам так приємно стало! Адже вона взаправду нас «героями» назвала, вона не насміхалась. І ми, не зводячи з неї очей, відповіли їй, чиї ми діти. Молодичка ще раз засміялась і додала: «Герої! Нічого не скажеш! Твоїм, Коля, батькам не відомо, в яку небезпеку потрапив їхній синок. Їм зараз нічого не болить, вони спокійні. А от Володіній мамі — непереливки. Вона все бачить і вся звелась, щохвилини очікуючи страшного лиха. А вони плавають! Бавляться! Ні за батьків, ні за себе не думають! Мої шибеники, правда, молодші за вас, теж рвуться на крижину, плавати хочуть. Та я заборонила. А коли почула галас на березі — кинула порати свиней, ошурпалась у те, що під руку попало, і побігла на берег. Мої дітки у тому гурті були, побачили зайчика на крижині, от і галасували, але пливти за зайчиком на крижині не наважились. Я нагадала їм заборону ступати на кригу, заспокоїлась і пішла свиней порати. Та не встигла дому дістатись, як на річці ще більший галас здійнявся. Я знову побігла до води. От тут я побачила, як ви на крижині з усіх сил намагалися перехопити зайчика і все зрозуміла. Двоє, що на кризі — у величезній небезпеці. Як їм допомогти? На всякий випадок побігла додому, схопила найдовшу тичку з протипожежним гаком і побігла на берег… Наче могла дістати вас на середині цього моря води! І стояла на березі з протипожежним гаком безсила чимось допомогти вам. Діти бігли слідом за зайчиком, а я за ними… А коли почула ваше прохання до дітей зупинитися, не наздоганяти зайчика — зрозуміла, що ви не маєте наміру ловити, а бажаєте врятувати його. Мені усіх вас шкода стало. Подумала, що у вас чуйні серця. І я стала допомагати вам — зупинила ватагу дітлахів. Решту ви бачили. Ви врятували зайчика! Ви зробили те, що мали зробити! Мені дуже приємно, я й батькам вашим з гордістю за вас буду про це розповідати. Але звідси на крижині я вас назад не відпущу, бо течія збільшилась, а ваша крига постійно зменшується і подолати на ній відстань у зворотньому напрямку, та ще й проти

течії ви не зможете. Не думаю, що ви, такі гарні хлопці, героїчно і шляхетно вчинили відносно зайчика, а мене не послухаєте! Отож, підпливайте-но ближче. Відштовхуйтесь сильніше…»

Як ми могли не послухати цю чудову молодичку з протипожежним гаком? Яка стільки доброго сказала на нашу адресу, допомогла зайчика врятувати. І ми почали виконувати її накази. Підштовхнули кригу ближче до берега, молодичка зачепила нашу кригу гаком і наказали відійти на протилежний бік. Крижина з її боку дещо піднялась і вона підтягнула її ближче до берега. Ми зістрибнули з своєї милої крижини. Тільки тепер, ставши обличчям до моря води, я звернув увагу на гурт дітлахів і дорослих, які стояли на нашому городі і щось кричали. Руками махали, але вода під містком і через дорогу так журчала, що їхніх голосів неможливо було розібрати. І ми пішли до гурту дітлахів. Гурт складався, здебільшого, з наших однолітків. Були тут й старші і молодші за нас. Усі нас добре знали, але чомусь розглядали нас так, наче вперше побачили… Вони, здебільшого, мовчали. Один білобрисий школяр-переросток, височенький на зріст і худорлявий, гадаю, лідер гурту дітлахів, сказав так, щоб усі чули: «Це ви добре, сміливо вчинили!» Поглянув на малечу і додав: «Учіться, недорослі!» і засміявся. Усі підхопили його веселий настрій. Почали перебиваючи один одного щось нам розповідати, але я майже нічого не чув і не розумів… Я лише чув погрози моєї мами, що обривками долітали до мене з протилежного берега. Вони так і лишались у моїх вухах і ніякі розповіді і захоплюючі щебетання малечі не здатні були їх витурлити звідти… Адже ніхто, крім мене, не знав, що моя мама уміла не тільки добре лаяти, а ще й добре бити, особливо після того, як тато загинув на війні…

А поки що вона галасувала до хрипоти. Коля майже погодився залишитись на Рижавці, а мої очі бігали по крижинах і шукали добру кригу… Ось ми пройшли присадибну ділянку Фльора Колоса і Гаврила Павлюка, зупинились на початку дороги першої вулиці, де дід Калатуша жив… Тут я спитав хлопців, чи не запримітили вони доброї крижини, що не відірвалася від берега. Це почула і молодичка з протипожежним гаком. Поглянула на мене, а потім на гурт, де стояла моя мама і погрози на мою адресу надсилала. Скрутнула головою і сказала: «Думайте, хлопці, скоріш! А то сонечко все більш і більш пригріває».

Боже! Який я вдячний був молодичці з протипожежним гаком за її підтримку! Не можу знайти достатньо слів, щоб донести до вас хоча б соту долю тієї щирої моєї дитячої вдячності… А до мене доносились погрози матері… І тут до молодички з протипожежним гаком (вона так і не розлучалась з ним) підбіг хлопчик, років вісім йому було. І каже: «Тітонько! Он там, на першій копанці, що біля Павлюків, добра крига є під водою!» — «Показуй, синочку, де вона!», — сказала молодичка з протипожежним гаком. І ми всі побігли слідом за хлопчиком.

За цей час наш гурт значно збільшився. До нас підійшло кілька чоловіків і жінок, але ніхто не втручався у дії молодички з протипожежним гаком. Схоже, що вона для них була таким авторитетом, як для нас староста школи — Галка Сальчина. Коли хлопчик показав на добре примерзлу кригу у першій копанці, під високим південним берегом, наче сховану від променів сонця, то молодичка з протипожежним гаком вигукнула: «Оце те, що нам потрібно! Міцна і велика! Нумо, чоловіки, доведіть, що ви чоловіки! Несіть ломи і відірвіть кригу від берега».

Виконувати її команду кинулись не тільки старші, а й маленькі дітки. Усі побігли по ломи. А чоловіки, мабуть, не бажали підкорятись молодичці, стояли, наче її розпорядження їх не стосується. Та не тут-то було… Молодичка враз їхню пиху збила: «А ви чого вилупились, ледацюги, на все село ославитись хочете, то я вам у цьому допоможу!» Вона такий наголос зробила на останніх словах, що чоловічу незалежність начебто корова язиком злизала. Один мовчки побіг за ломом, а другий щось промямлив, схоже «мені зараз принесуть» і зостався на місці. Ми з Миколою стояли, наче іменинники. Все кругом вертілось-крутилось задля нас… І голови ще вище підняли. Адже не хто-небудь, а сама молодичка з протипожежним гаком — славний витязь нам кригу готує! Серця переповнювались повагою до неї. Неймовірно раді були і дякували Бога, що таку заступницю нам надіслав! Та попри цієї радості у моїх вухах бриніли погрози моєї мами. Коля це відчував і намагався заспокоїти мене. «Володя! Не переймайся! Усе буде добре», — казав він. А тут кожна хвилина була дорога… Сонечко все більше і більше пригрівало сніг і розтоплювало навкруги льод. Море води збільшувалось… Першим до молодички з протипожежним гаком підійшов один із тих чоловіків, що не хотіли підкоритися її волі. Його синок приткішим

за всіх виявивсь. Перший лома батьку приніс і сяяв… Молодичка з протипожежним гаком поглянула на нього і до батька звернулась: «Та у тебе золоті дітки, голубе! Ти тільки поглянь, як вони радіють, що добру справу зробили! Маєш цінувати те, що мама їм заклала. Приклад показувати, щоб вони пишались тобою!»

Схоже, що вона добре знала маму цих діток… Його діткам наче шкода було свого тата. Їх двоє було. Вони схопили його за руки і потягли до копанки. Батько спитав у молодички: «Що робити? Показуй! І побачиш, який я ледацюга!». Видно, добре припекло його це слово, коли дотепер пам'ятає… Молодичка усміхнулась і сказала: «От і доведи! Щоб не тільки твої дітки пишались тобою, а усі присутні. І не вимагай від мене, баби, щоб я тобою керувала. А бери усіх під своє керівництво і відбийте кригу від берега так, щоб вона не розкололась навпіл. А ми милуватись будемо наслідками вашої роботи. Домовились?»

Не знаю, що у цю мить думав батько. Та видно було, що він рішуче бере на себе відповідальність і має намір довести свої здібності. «Гаразд! Буде так, як капітан наказала! Всі, хто ломи мають — до мене!», — скомандував він, розставив усіх вздовж крижини і сказав: «Кожному по півтора метра. Лід відбивати одночасно. Пам'ятайте, що ми маємо одночасно відсікти крижину від берега, інакше вона може навпіл луснути… А тоді капітан мене катуватиме нещадно… Якщо вам хоч трохи шкода мене, то — до роботи, друзі!»

Всі щиро засміялись і робота закипіла. Помітно було, що молодичка була задоволена діями цього батька і не шкодувала, що саме того, кого ледацюгою назвала, призначила керувати різношерстним гуртом діток і дорослих. До молодички з протипожежним гаком підбігло два хлопчика. Їм було років вісім-дев'ять, одежа на них була мокра, а у руках вони тримали сокири. Вони поскаржились: «Тітонько! Дядько не дає нам льод рубати. А лома у нас немає. Він нас проганяє з сокирами!» Вона усміхнулась, присіла, притулила їх до себе і сказала: «Він-бо керівник. Усі мають його слухатись. Я — також! Він відповідає за вас. А ви вже з ніг до голови водою обляпались. Та не переймайтесь, у мене для вас більш відповідальна робота є. Сокири покладіть, з берега будете за поведінкою криги спостерігати. Щоб вона рівномірно піднімалась з-під води. Щоб перекосу не було. Зрозуміли?»

Дітки зраділи і побігли виконувати наказ. Жінки, що зібрались біля молодички, засміялись. Одна з них сказала: «Зважте! Жодного класу не закінчила. Самотужки писати і читати навчилась, а який талан вчительський має! Знає, як підійти, як і кого слід відшмагати… Кого підтримати. Як і коли напасти! Молодчина!» Жінки обхопили її і стиснули у своїх обіймах… Підбіг хлопчик-спостерігач. Від хвилювання не міг сказати, те що хотів. Молодичка присіла, притулила хлопчика до себе і спитала: «Що сталось, дитинко?» Хлопчик дещо заспокоївся і нарешті сказав: «Тітонько! Вона піднімається! Вся! Ціленька!»

Молодичка з протипожежним гаком стояла спиною до криги. І тільки-но хотіла виказати вдячність хлопчику за приємну звістку, як позаду щось луснуло, пролунав глухий хлопок. Вона озирнулась і побачила: крига вирвалась з-під води. І в цю мить страшенний галас гурту заглушив усе навкруги… «Дякую, дитинко, за добру вісточку…», — тільки й встигла сказати молодичка, обернулась і побачила, що крижина уже на воді. Вона миттєво схопила протипожежну тичку з гаком і збігла вниз. Зачепила кригу багром, уважно оглянула її.

«Здається, міцна крига. Ви як гадаєте, моряки?», — звернулась вона до нас. Коля відповів, що ця крига ще міцніша тієї, на якій ми раніше плавали. Молодичка з протипожежним гаком загадковим поглядом зирнула на гурт і сказала: «Тоді завдячуйте керівнику. Він довів, що здатний керувати, а його команда довела, що може добре працювати і допомагати тим, хто у біду потрапив!» Схоже було, що керівник не очікував такої похвали від молодички. Він аж почервонів і очі втупив долу. А синки притиснулись до свого тата і гордо дивилися на оточуючих. Їхні оченята начебто казали: «Бачте, який наш тато здібний та розумний! Сама тітонька з протипожежним гаком, яку тато капітаном назвав, похвалила його!». І жінки почали його нахвалювати, а він, наче сором’язливий хлопчик, не міг отямитись. І нарешті сказав: «Це не моя заслуга! Це заслуга моєї команди! Дякую вам, що не дали осоромитись! Адже — це крижина дружби!» Всі були у святковому настрої. Але мали поспішати… Я і Коля обтопали крижину на міцність. Дітлахи також хотіли плигнути на крижину, та молодичка з протипожежним гаком не дозволила. Ми ще раз підтвердили їй, що ця крижина дуже міцна і сказали, що готові, як кажуть, віддати швартові…

Молодичка поглянула на гурт, де була моя мама… Покрутила головою і сказала, звертаючись до нас: «Хлопці! Не підведіть! Допливіть… На вас рідні чекають, а ми будемо молитись Богу, щоб допоміг вам благополучно оселі дістатись! З богом, дітки!» Мені здалось, що у неї сльози на очах з'явились. Вона відвернулась, поглянула на своїх діток, схопила свою протипожежну тичку з гаком і вийшла на бугор. З нього краще було видно крижину і гурт, де моя мама стояла…

10. НА КРИЖИНІ ДРУЖБИ — ДО СВОГО БЕРЕГА

Ми відштовхнулись до середини течії і вона понесла нас… Я стояв на крижині праворуч, а Коля — ліворуч її руху. Керувати крижиною ми вже добре навчились, а тому навіть встигали поглянути на гурт людей, від яких ми щойно відпливли, і на гурт, до якого прагнули припливти. Я почув голос моєї мами. Недобрими словами вона обзивала молодичку з протипожежним гаком за те, що відпустила нас… А мені соромно стало. Я поглянув на молодичку. Та стояла, наче вартовий з рушницею, трішечки відхиленою праворуч. Тільки у руках у неї замість рушниці була тичка з гаком на кінці… Навколо неї було понад три десятка дітлахів, жінок і чоловіків. Ніхто не йшов додому. Всі хотіли дочекатись кінця нашої подорожі, як ми дістанемось протилежного берега. У цей момент я подумав, що більше всіх цього бажала молодичка з протипожежним гаком у правій руці, і молив Бога, щоб вона не почула образливих слів моєї мами, яка невпинно посилала їх на її адресу… За кілька хвилин ми порівнялись з хатою Олександра Черниша. Промайнула дорога вулиці, де жив дідусь Калатуша. Але ми до цього встигли перескочити на лівий бік течії. Тому, відразу за хатою Гаврили Павлюка взяли різко ліворуч, на схід. Щоб до тихої заводі потрапити. Коля перескочив на мій бік і ми двома тичками вперлись у кригу, що пливла поруч (дна чи берега тут дістатись було неможливо) і щосили відштовхнулися. І ми зробили це! Ми вискочили з течії і опинились у тихій заводі. Поглянули один на одного і розсміялись… Я навіть про погрози моєї мами забув! Ми були у тихій заводі і спокійно скеровували свою кригу наперерід другій течії, яка прямувала від Антона Холо повз гурту, де стояла моя мама… Ось ми подолали тиху завідь. Тепер ми не тільки чуємо голоси зустрічаючого нас гурту і погрози моєї мами, а й кожного в обличчя впізнаємо. Зовсім близько вони, та дістатись їх — пробле-

ма. Перед нами не проста задача — перескочити через течію, яка вже бурхливою стала. Надто складно було це зробити. Я оглянувся на гурт проводжаючих з Рижавки. Побачив молодичку з протипожежним гаком і мені не по собі стало. Вона ж сподівається, має надію, вірить нам, що допливемо!

А зустрічаючий нас гурт галасує щосили! Навіть лай моєї мами із-за цього галасу не чути… І я зрадів, що молодичка не почує багато образливих слів моєї мами… І ось ми, наче змовившись заздалегідь, різко відштовхуємо крижину вліво, на північ, і по прибереговій воді спрямовуємо її проти течії. Зустрічаючі і проводжаючі гурти нас не зрозуміли, ще більш загаласували. Але ми на них увагу не звертали. Метрів п'ятдесят, а можливо, й більше пропливли. Були вже напроти присадибної ділянки моєї хрещеної мами Антоніни Біляченко…

Крига була велика. Ми порядком втомились, руки боліли… І я спитав у Колі: «Може, досить? Встигнемо перескочити течію, щоб потрапити у тиху завідь напроти Степана Гонтарського?» Коля погодився. Ми відштовхнулись від берега і погнали крижину навперeріз течії. Ось наша крига потрапила у течію, яка розвернула її і з іншими крижинами понесла повз городів… Коля перебіг на мій бік і ми почали дружньо виштовхувати нашу кригу подалі з течії до нашого берега. Впиралися в дно або у крижини, якщо вони великими були, усували перешкоди, що створювали для нас інші крижини, щосили виштовхували свою кригу з бурхливої течії. На галас ми уваги не звертали і перед собою бачили лише наш рідний берег…

Ось ми подолали середину течії, вискочили з неї, опинилися у тихій заводі напроти присадибної ділянки Степана Гонтарського. Підштовхнули кригу ближче до берега і зіскочили на нього… Який неймовірний галас здійнявся у обох таборах! Наче ті, що проводжали нас, хотіли перекричати тих, що зустрічали. На обох берегах люди плигали. Рижавці хустками махали і шапки вгору кидали… А ті, що зустрічали, побігли до нас… Я ж дививсь на Рижавку, махав шапкою і дуже хотів, щоб її помітила молодичка з протипожежним гаком у правій руці і зрозуміла, що я доповідаю їй про виконання завдання: «Ми допливли! Все гаразд! Ми вдома!»

Земля зверху розтанула і стала слизькою. Отож грязюка від взуття наших друзів, коли вони бігли до нас, злітала вище голів.

Вони прибігли, обіймали нас, наче ми з навколосвітньої подорожі повернулись… Радісно було! Та недовго… Бо моя мама підходила до нас… У мене й подих перехопило, коли побачив її погляд. Неодмінно — битиме, ще й при друзях! І я побіг… До хрещеного батька Якова Цимбалюка, щоб заступився. І їсти дуже хотілось. Зголодніли ми з Миколою… А Яков Цимбалюк доводився Миколі рідним дядьком, братом його батька Якима. І взагалі, хрещений Яков та його дружина, тітка Надя, дуже гостинними були…

Мама кричала: «Вернись! Кому кажу?» Вона не побігла навздогін, як це вона зазвичай робила. Здається, Павліна Бойко, Віра Білецька і Женя Колос підійшли до неї і хтось сказав: «Тітко Марцеліна! Ми його вчинком пишаємось! А ви його так… Зневажливо і зле зустріли. Володя боїться, що ви його битиме, тому й тікає. До того він ще й голодний… Схоже, йому треба було на Рижавці заночувати…» Щось недобре мати збиралась відповісти дівчаткам, та її враз заціпило… Бо вона побачила, що одна лишилась. Жінки мовчки, нічого не сказавши, пішли від неї до своїх домівок. Дітлахи побігли слідом за її сином і Миколою. А дівчатка відвернулись від неї і теж намилились до гурту бігти… Наче щось надломилось у неї всередині. Лють кудись пропала… Мабуть, тяжко було відчувати себе покинутою… Можливо, вона зрозуміла, що її деспотичні дії ніхто не схвалює, і вона здалась… Покликала до себе Павліну Бойко і голосно, щоб усі чули, сказала: «Павлінко! Скажи Владику (вона так мене називала, коли в гуморі була), що я не буду його бити! Обіцяю! Тільки посварю трішки, щоб не робив більш такого. Хай біжить додому! Я смачний обід приготую». Після цих слів вона пішла додому, а дівчата побігли слідом за нами.

Хрещений батько Яків радісно зустрів нас. Тітка Надя запросила до господи. Але решта дітлахів відмовилась, сказавши, що на вулиці нас почекають. Хрещений побачив, що я зарюмсаний, але сльози приховую. Спитав, що сталось, і Микола почав розповідати своєму дядьку про події дня. Той уважно слухав. Перепитував, дещо уточнював. Здавалось, що він хотів повернутись у своє далеке дитинство. Та так заслухався, що тітка Надя присоромила його: «Яків! Діти їсти хочуть, а ти зі своїми розпитуваннями. Припини!» Та Коля відразу на захист дядька став. «Ми, тітонько, встигаємо. Аби ви встигли нам подавати. Бачте, як борщ вмололи. Таких про-

жор ви ще не бачили!», — сказав він, і всі засміялись. А мені навіть соромно стало. Я дійсно прожорою виявився, скоріш за всіх миску борщу вмигелив…

Тут до хати вбігли дівчата і навперебій почали передавати мені прохання моєї мами. Хрещений батько піднявся, підійшов до Павліни і сказав: «А тепер не всі, а ти, Павлінко, розкажи дослівно». Усі примовкли. Тітка Надя і хрещений батько уважно вислухали Павліну. Хрещений подививсь на тітку Надю і сказав: «Невже до неї дійшло? Аж дивно! Думаю, що сьогодні нема потреби йти впливати на неї… Дякую вам, дітки. Ви гарно вплинули на тітку Марцеліну. А ти, — звернувся він до мене, — довше побудеш у нас. Зрозумів?» Як тут було не зрозуміти? У мене такий міцний захист з усіх боків! Дівчатка відмовились сідати до столу і вийшли. Ми добре поїли. Коля і я навперебій дорозповіли, як кригу спіймали, як зайчика перехопили. Про допомогу молодички з протипожежним гаком та рижавців розповіли. Як допливли додому та як нас зустріли…

«А тепер, синки, — сказав хрещений батько, — вислухайте мене. З одного боку — ви шляхетно вчинили, відносно зайчика, а от щодо батьків — дуже негарно. І за це вам слід було б обом паска дати, але я іншим разом це зроблю, сьогодні не буду. На вас друзі чекають. Біжіть!» Ми подякували за гостинність і обід, вийшли на вулицю і здивувались. Ніхто додому не пішов. Біля двору на нас чекали не тільки ті дітлахи, що зустрічали нас, а й з інших вулиць. Ті, які щойно дізнались про наше плавання на кригах. Серед них не було лише Вітьки Білецького та Павла Гаврилюка…

Хрещений батько Яків вийшов з хати і сміючись сказав: «А ну, геть від двору! Гамір влаштували! Шибки у вікнах дрижать! А ви, — звернувся він до мене і Колі, — мабуть паска захотіли? Зараз отримаєте! Ведіть своїх друзів у поле і там галасуйте, скільки завгодно!» Тут дівчата-близнючки Галя і Маня Ковальчуки взяли ініціативу у свої руки. До речі, я їх не відрізняв навіть тоді, коли якусь у кіно запрошував. Запрошував Галю, а в кіно зі мною йшла Маня, чи навпаки. А потім вони глузували з мене. Але вони гарнесенькі були і подобались мені, і не тільки мені…

От і того дня вони запропонували йти на поле, що за їхньою хатою (воно не все було залите водою). І весь гурт, понад двадцять дітлахів пішов у зворотньому від моєї хати напрямку… Я ж бо

пам'ятав пораду хрещеного батька — сьогодні не квапитись додому… Одні розповідали про те, як плавали на крижині, а інші про те, що відбувалось на березі і що вони бачили… Дуже весело було!

Коля сподівався, що його батьки не знають про наше плавання, і все обійдеться. Але марно. Батьки заздалегідь про все дізнались. А сестрі Тані навіть подробиці були відомі і вона розхвалювала свого братика, чим ще більше розлютила батька. І той по-своєму відреагував на витівку сина. Зустрів його з паском у руках і сказав суворо: «Знімай штани!» Хотів відшмагати, але втрутилась мама Ганна та сестра Таня і не дозволили. Таня під руку попала — паска отримала…

Я лише під вечір додому з'явився. Зоська збиралась на гульки, Анеля тоді жила окремо від нас. Мати мовчала. Видно було, що вона плакала перед моїм приходом. Мені стало її шкода. Я подумав, що їй стане легше, якщо вона свою злість вимістить на мені. І, як тільки Зойка вийшла з хати, я сказав: «Мамо! Якщо хочете — відшмагайте! Різки он на сволоку висять…» І розстебнув штани… Мати поглянула на мене і несподівано сказала: «Не буду я тебе бити, синку! Бачу, ти зрозумів свою провину. Пообіцяй, що у подальшому такого не буде». Я дав слово, і вона поставила на стіл смачну вечерю. Мабуть, з обіду тримала в печі для мене…

11. ДІД МОРОЗ ЛЮБИТЬ УКРАЇНСЬКУ МАЛЕЧУ

Вміло нарізана і добре налагоджена меліоративно-дренажна мережа земель, що навколо села Новопіль, забезпечувала вчасне сходження паводкових вод. Навіть за наявності великої кількості снігу і його раптового розтавання вода довго не затримувалась на навколишніх ланах. Вона вчасно стікала з них до малих канав, а по ним — до більших канав і на сіножать. Лани орної і засіяної землі, що тимчасово опинились під водою, не встигали розмерзнутись, а тому паводкові води не встигали спричинити шкоду господарствам. На сіножаті, що в центрі села Новопіль, вода також довго не затримувалась. Щонайбільше, на два-три тижні.

Щовесни, коли раптово танув сніг і велика вода затримувалась, на сіножатях з'являвся Дід Мороз. Він старанно сковував море води льодом. Особливо старанно сковував воду там, де її течія була уповільнена і створював новопільським діткам можливість розважитись… Знав Дід Мороз, що батько Сталін настільки завантаже-

ний державними справами, що забув за нас, маленьких… Ніколи йому за нас подумати… Озброюватись треба, виробництво атомної зброї на потік поставити… Щоб раз і назавжди з імперіалістичною експлуатацією пролетаріату покінчити…

А можливо, знав Дід Мороз, що батька Сталіна ми цікавимо лише як майбутні раби соціалістичного табору? Що батько Сталін добре знає про наше безрадісне, напівголодне існування. Безперечно знає, що ми здебільшого голі і голодні, батьківського піклування позбавлені. Адже він зі своїми поплічниками-комуністами зробив нас сиротами, дитинства, іграшок і розваг позбавив. І знає батько Сталін, що ми їх не прагнемо, бо, перш за все, їсти хочемо! Та не може Дід Мороз нагодувати нас! Одягнути і взути всю малечу! Батьківське тепло і ласку компенсувати. Навіть враховуючи, що він не комуніст — безпартійний Дід Мороз. І серце у нього є, а не механізм, як у комуністів, на жорстокість запрограмований…

Безпорадність і сором відчуває Дід Мороз! Соромно стає йому перед дітками за господарювання комуністів. Так господарюють, що мішок Діда Мороза порожній. Немає в ньому дарунків, яких дітки прагнуть… І прагне безпартійний Дід Мороз розвеселити новопільських діток, допомогти їм хоч на деякий час дитинство відчути… А що він може у країні диктатури пролетаріату, керованої комуністами? Мішок безпартійного Діда Мороза — пусто-порожній… Тоді він приступає працювати. Усю ніч працює, нещадно заковує льодом усе море води. Старанно працює і створює добротну ковзанку, щоб дітки розважились…

Тепер уявіть собі. Вранці ви прокидаєтесь, виходите на подвір'я, дивитесь на вчорашнє море води, — а воно блищить, переливається на сонці! Лід прозорий і рівненький і так приваблює вас, що не втриматись… Дістаєте з горища ковзани, справжні, заводські, і айда на ковзанку. Вам несказанно весело і захоплююче… Ковзаєтесь! Падаєте! Регіт навкруги! Ні, не забились, запевняєте ви оточуючих. Піднімаєтесь і продовжуєте змагання…

Але не всі дітки мають ковзани. Дехто на одному шкутильгає… Більшисть — ніяких ковзанів не має. Не було їх у старших сестричок і братів, що померли під час голодомору 1932–1933 років. Тож і нам у спадок не перейшли. А купити ковзани своїм діткам колгоспні кріпаки не мають за що. Грошей немає. Податки треба сплачувати… І до сліз скривдженим себе відчуваєш. Несправедливо! Прикро, що життя у наших батьків, братів і сестер забрали, а

нам навіть ковзанів не придбали. А у наших батьків дотепер немає за що їх купити. Пенсія — 4 рублі. На хліб не вистачає…

Та не чекають дітлахи, коли батько Сталін ковзанами їх забезпечить. Самі собі ковзани роблять. Дерев'яні. Винахідливі і розумні у Сталіна раби ростуть, нічого не скажеш! Прагнуть до досягнення шістнадцяти років, тобто до початку експлуатації їх у якості рабів соціалістичного табору, насолодитись розвагами на льоду. Хоч якось розважитись і затамувати своє жебрацьке існування… А таких дітлахів — більшість. Тож беруть вони поліняку, відрізають на розмір ноги, затесують її трикутником, канавку нарізають, 6-мм чи 8-мм дротом обтягують. У передній і задній частині ковзанів дірки дротом пропалюють, затягують шнурки, ковзани до ніг міцно прикріплюють і айда на ковзанку. До смеркання дітлахи на ковзанці, і про їжу забувають…

Я до цієї більшості відносився. Сам собі робив ковзани. І мої друзі: Володя Грищук, Володя Радчук, Володя Біляченко (Густі Генріхівни син) — самі собі ковзани робили і на ковзанку ходили. До нашого гурту нерідко інші хлопці приєднувались. Коля Цимбалюк мав добрі ковзани, але не гребував гуртом дітлахів на дерев'яних ковзанах, разом з нами на ковзанку ходив. Коля кожному бажаючому давав похизуватись на його «сніговиках». Інколи дівчатка до нас приєднувалися. Цікаво і весело на ковзанці було. Ми прибігали зі школи, швиденько їли і айда на ковзанку…

Було й таке, коли лід тріскався і ми… воду черевиками черпали, але не відступали. А одного разу, у суботу це було, коли відчули, що лід доволі міцний став, та й мороз на ніч міцнів, ми домовились, що у неділю вранці підем ковзатись за допомогою вітрил… Вдома поцупили листки фанери розміром квадратний метр і більше. Дірочки на рівні витягнутих рук прокрутили, протягнули шпагат через них — наче крила собі зробили. І у неділю вранці зібрались за нашим городом. П'ятого не було, Коля Цимбалюк не з'явився. Можливо, проспав чи батьки не пустили. І чотири Володі вирішили спробувати свої вітрила без Колі…

12. НА КОВЗАНАХ ПІД ВІТРИЛАМИ

З півночі дув гарний вітер, і ми вирішили їхати на своїх ковзанах у бік лісу. Закріпили ковзани до ніг міцними шнурками. Допомогли один одному вітрила закріпити до спини і рук. А вітер

як підхопить… І пхає, і пхає нас у спину… А ми їдемо і їдемо… Ніжками майже не працюємо, а швидко їдемо! Нам до вподоби! На халяву, за допомогою вітру, з галасом і піснями… За кілька хвилин досягли шляху Новопіль — Івановичі. Під міст не побігли, там ще вода журчала. Тобто, вимоїни на річці були, а на залитій водою сіножаті їх не було. Отже, перескочили ми дорогу і знову під силу своїх вітрил…

І не встигли дітлахи з Острівка та Посьолка схаменутись, не встигли зрозуміти: що це було? А ми, як то кажуть, зі швидкістю вітру опинились за селом, на річці. Знай наших! Нас не доженеш! І нам сподобалось, сяємо від задоволення… На халяву ковзатись, за рахунок вітру. Тільки вітрилом і ковзанами скеровуєш у потрібному напрямку і вітер сам тебе несе — у спину штовхає. А ми запальні пісні співаємо… На річці траплялись вимоїни. Де течія була значною — льоду не було. Але вимоїни ми вчасно обходили і знову з піснями… З страшенним і радісним галасом. Майже до Ковалівки доїхали… Тут зробили першу зупинку. І то задля з'ясування: хто вітрила придумав? Навіть сперечатись почали. Згадали, що усе з Миколи Цимбалюка почалось… Ми ковзались у районі сільської грабарки. У нього були справжні ковзани-сніговики з задертими вгору носами. І Коля швидше нас всіх по льоду бігав. Чималий вітер тоді дув, з півночі. Він нагнувся і пробіг метрів сто на північ, проти вітру, розвернувся, розстебнув куфайку (вона на дорослих шита, широка і довга була), взяв поли в руки, розкинув їх, наче вітрила. І вітер за хвилину пригонив його до нас. От тоді наша п'ятірка і почала вигадувати вітрила. А оскільки Микола ще й два фанерні листки вдома поцупив, а ми зробили з них вітрила і випробували, то ми йому й авторство винаходу віддали. Так і вирішили. Без нього, але за нього…

І треба ж було такому статись — ніхто не подумав, як назад нам вертатись. Проти вітру. Нам добре і радісно було. За допомогою вітру, що у спину дув, хвилин за п'ятнадцять ми були біля лісу. На халяву! Понад три кілометри з вітерцем… Навіть мети ніякої не намітили. Скільки ковзатись маємо? Де остання зупинка? Не думали… Подобалось — під вітрилами… І все тут! Вітрила наче шепотіли нам: радійте, насолоджуйтесь! І ось дружня четвірка доїхала до греблі, обійшла її. У лісі вітер менший, ніжками попрацювали, а як із лісу вискочили — вітер підхопив нас і ми хутко у

Вільську опинились. За чудо-четвіркою дітлахи із Вільська причепились. Їм смішно і цікаво було спостерігати четвірку дітлахів на саморобних дерев'яних ковзанах і під кумедними вітрилами…

За кілометр до Длінкового лісу вони від нас відчепились і повернули додому. Тільки тепер ми побачили, як їм тяжко проти вітру йти на ковзанах. На заводських, а не саморобних, як у нас. І тут схаменулись: чи не надто далеко заїхали? Відразу співати перестали… Не до співу було. Зупинились і задумались: як же додому повертатись зі своїми вітрилами, проти вітру, який не вщухав? Сюди хвилин за сорок дістались. А скільки часу знадобиться, щоб домівок своїх дістатись? У зворотному напрямку. Проти вітру… Володя Радчук сказав: «Моєму братику пощастило…». Це він про Миколу Цимбалюка згадав. А Володя Біляченко сказав: «Не вішайте носи! Доберемось і додому. Довго і тяжко буде добиратись, але доберемось! Пропоную окраєць хліба з'їсти і айда у зворотньому напрямку».

Виявилось, що і Володя Радчук прихопив з собою окраєць хліба. Вони розділили хліб на рівні частини, ми швиденько з'їли його і рушили у зворотньому напрямку, додому… Понад двісті метрів пройшли ми проти вітру, а втомились більше, ніж за весь шлях до того. Тяжко було тримати листи фанери, щоб вітер нас назад не гонив. І на своїх саморобних ковзанах у «розріз» по льоду ми йти не могли. Знали, що дроти враз злетять з них… Та вибору не було, спробували. І метрів за двадцять у Володі Радчука дріт з ковзана злетів. За хвилину — у мене. Хоч ставай і плач…

Тоді ми зняли ковзани. Листи фанери до купи склали, щоб удвох, по черзі, нести. Вирішили до Вільську не заходити, щоб дітлахи не побачили щойно співаючу четвірку у плаксивому стані… І потопали ковзанярі ніжками на східну околицю Вільська. А вітер з півночі дути не переставав. Наче у помсту за те, що ми його на халяву використали… Біля двох кілометрів пройшли і врешті дістались перших хатин. Там вже відчули послаблення вітру у затишку за хатами. Але втіхи мало було. Попереду понад шість кілометрів боротьби з зустрічними поривами вітру. Йшли мовчки, не співали, не галасували. Наче побиті були… Їсти дуже хотіли, але соромно було зайти до хати хліба попросити. Листи фанери і ковзани все важчими і важчими ставали. Хтось запропонував покинуть зайвий тягар. Та схаменулися вчасно: а що ми скажемо дітлахам, які бачили нас з вітрилами на коньках і з піснями? Ми увійшли до лісу. Затишок, північний вітер не дошкуляє. Дещо легше йти стало.

Підійшли до хати лісника. Володя Біляченко хоробрості набрався і сказав, що зайде до лісника хліба попросити, вони ж бо знайомі. Та на дверях хати лісника — замок висячий. А їсти ой як хочеться!

Ми вийшли на околицю лісу, село своє рідне побачили. Трішки більше трьох кілометрів пройти лишилось… І тепла хата прийме, приголубить… Мені, правду кажучи, навіть запах теплого хліба почудився! Ми хотіли на лавочці відпочити, та холодно на ній. Вітер з відкритих ланів дме, холодний і дошкульний. А одягнені ми полегкому… Вернулись метрів за десять, за густими кущами від вітру сховались, на листки фанерні сіли… І просимо Бога, щоб послав кого з новопільців, що будуть з базару повертатись. Водночас, нас лякала їхня поява — наш жалюгідний стан побачать… Хвилин п'ять відпочили, застебнулись і пішли, підбадьорюючи один одного. Приємно було, що жоден із четвірки не звинувачував іншого у поїздці під вітрилами на халяву… Усі непередбачливі були і поплатились за це. Намагаємось йти зігнувшись, щоб вітер не так сильно дошкуляв. Декілька разів клали фанеру на берег канави і відпочивали. І ось — церква. Радіємо! І молимо Бога, щоб він нікого із дітлахів на вулицю не випустив… З останніх сил швиденько досягли майдану. А там, за панським садком, і домівки наші… І раді ми, що нікого із одноліток не зустріли. І ось наша вулиця. Один Володя Біляченко з вулиці, що напроти.

Як тільки канаву перейшли, то зупинились, побажали один одному всього найкращого. А я стою. Володя Грищук спитав: «Боїшся?» — «Так!», — коротко відповів я. І сказав: «Що буде — то буде!». І рішучим кроком пішов до хати… Переступив поріг, сів на лавку і сказав: «Дайте їсти…» Який я вигляд мав — не знаю. Мабуть, дуже жалюгідний. Тому, що Зоська сказала: «Мам! Гляньте, який у нього вигляд! На кого він схожий?» Вона наче раділа моєму жалюгідному стану. Мати мовчки зняла з-під сволока пучок різок. Я й не ворухнувся. Лише сказав: «Дайте їсти і бийте, скільки хочете…» Не знаю, що вплинуло на маму: моя покірність, щире прохання їсти чи мій жалюгідний вигляд? Але вона поклала на лавку пучок різок, мовчки насипала миску червоного борщу, відрізала чималий кусень хліба. Подала мені мою ложку і сказала: «Їж! Потім розберемось!» Зоська мовчала. Я схопив ложку, хліб і за хвилину все вмегелив… Випив кварту води і сказав матері: «А тепер бийте!» Піднявся з лавки, розстебнув у штанах верхній ґудзик.

Розв’язав шнурок, який слугував натомість паска. Перевів погляд на Зоську — стидно було голу сідницю їй показувати… Та мати чомусь не схопила пучка різок, не квапилась лупцювати. Вона сказала: «Розповідай: де був стільки часу?» І я розповів їй про нашу подорож у подробицях. Нічого не приховував. Навіть розповів про те, як ми втомились і їсти хотіли. Як молили Бога, щоб нас ніхто із дітлахів не побачив, коли додому повертались… Зоська заявила: «Зате я всім розкажу про цих горе-героїв!» І почала одягатись. Та мати сказала їй: «Зараз ти, дівко, на лавку ляжеш натомість Владика!» Вона так це сказала, що сумніву у її намірах не могло бути. А ще, вона мене не головісником назвала, як за звичай, у таких випадках, а Владиком. Це обнадіювало. Невже помилує? Невже не буде бити? До останньої хвилини не вірив! І раптом мама, звертаючись до мене, сказала: «За те, що щиро розповів і провину визнав — не буду бити. Проте, як ще заробиш, то отримаєш і за сьогоднішню витівку. Зрозумів? А ти, дівко, стули пельку і нікому ні слова! Зрозуміла?», — сказала вона Зосці. Та мовчала. «Не чую відповіді!», — нагадала мама. «Зрозуміла», — врешті відповіла Зоська. «От і добре, що всі зрозуміли. Сідайте вчити уроки. Під вечір попораєте живність. Відповідальна — Зося. А я до сусідів у справах піду», — сказала вона.

Ми сіли вчити уроки… Виконали усі вказівки матері і полягали спати. А на другий день з’ясувалось, що моїх друзів батьки також не били. А ось мені ніхто не вірив, що я вчора не був битий… Щоб довести це, навіть сідницю їм показав, без синців… Тоді я ще на «відмінно» вчився, зразковим учнем був і зразкову поведінку мав. І друзі мої добре вчились. Здається, що ще була у нас люба вчителька Марія Кирилівна із Крученця. Проте у школі ми ніяк не могли второпати: як учні дізнались про нашу вчорашню витівку з вітрилами? Лише кілька хлопців із Посьолка нас бачили. Та біля них ми прошмигнули швидко і не сподівались, що вони впізнали нас. Коли ми на другий день з’явились у школі, то дітлахи відразу оточили нас, проходу не давали. Все розпитували, як ми під вітрилами на ковзанах ходили? Чи далеко доїхали? Звісно, наша четвірка автором винаходу оголосила Миколу Цимбалюка. Той трохи впирався, але згодом погодився. Решту ми розповіли так, як було до зупинки біля Длінкового лісу… А з цього моменту брехати почали. Змовились, буцімто ми вийшли на дорогу і нас добрі люди взяли на підводу. І аж у рідне село привезли і біля церкви висадили. Спасибі їм!

Не менше тижня Дід Мороз владарював і напрямок вітру не мінявся, так само з півночі дув. Вода все більше сходила з сіножаті, але лід залишався. У деяких місцях ковзанка на корито була схожа, потріскана. На краях лід лежав до півметра вище того, що на середині сіножаті. І ми використовували ці перепади. Бігали угору і під гору. Багато дітлахів під вітрилами на ковзанах ходило, але щоб так далеко, як ми — не чути було. А втім, не виключаю, що наш «подвиг» не раз повторений був. Тому й не розповідали нам про нього. Надто тяжко було «героям» після «героїчного» вчинку повертатись додому без пісень і галасу. Ховаючись від сторонніх очей. Соромно було визнавати, що на вітрилах в халепу вскочили… Але морози щоденно слабкішали. Талі води з ланів Старої Олександрівки, Івановичів, Окілка, Крученця, Ксаверівки та Новополя вливались у загальний потік річки Кам'янка, а та несла їх до річки Тетерів — притоки сивого Дніпра… А він не здогадувався, що приймає води «ощасливленого» комуністами колгоспного краю…

13. СКІЛЬКИ СЛОВО КОШТУЄ?

Один із кращих кріпаків колгоспу «Ударник» Степан Гонтарський побудував на нашій однобокій вулиці, за присадибною ділянкою Льоньки Білецького, свою невеличку однокімнатну дерев'яну хатинку. Паркана не поставив, жодного дерева навколо хати не посадив, нужника не зробив. Родина справляла нужду де попало, по всій присадибній ділянці. І якось до нього в гості брат Василь (Базиль) Гонтарський зайшов. Він тоді головою колгоспу «Ударник» був. Посидів він деякий час, вийшов за хату і вступив у купу людського лайна. Розсердився голова колгоспу і, як належить відматюкав братика Степана за безлад у домашньому господарстві та й пішов геть…

Проте шкода йому стало брата та його родину. Наказав він столярам зробити нужник для брата Степана. Щоб добротний був, переносний. Старанно працювали колгоспні кріпаки над завданням голови колгоспу. Це ж бо для брата самого голови. Дошки почистили фуганком. З гладеньких і рівненьких дощок нужник зробили. З сидушкою, просторний. Міцні гачки поробили до нього, щоб до стіни хати причіпити. Одним словом — столярна бригада попрацювала на славу. У голови колгоспу такого нужника немає… Голова колгоспу схвалив їхню роботу, викликав брата Степана і наказав

викопати під північною стіною своєї хати яму 60 х 80 сантиметрів і глибиною не менше метра, забрати із столярки нужник та двох столярів і встановити його належним чином.

Коли Степан Гонтарський зайшов до столярної майстерні і глянув на «мистецький витвір» столярної бригади — його вдячності не було меж. Він пообіцяв столярній бригаді п'ятерик перваку і курку засмажену, взяв столяра і одного учня столяра. Поїхали вони додому до Степана і встановили йому нужник, як казав голова, «належним чином». І ходила до нового нужника родина і гості. Сусідські дітлахи намагалися як можна частіше бувати у новенькому і чистенькому нужнику. І наповнювався він аж надто хутко… Пишався Степан Гонтарський найкращим нужником серед нужників колгоспних дворів. Навіть у брата-голови колгоспу такого «мистецького витвору» не було. От тільки забув Степан Гонтарський за п'ятирик перваку і курку смажену, яку обіцяв бригаді столярів.

Літо і осінь пройшли, зима надворі. Більше півроку минуло, як новим нужником користується дядько Степан, а ніяк не згадає свою обіцянку столярам. А тут з'явилася нагода нагадати йому, скільки слово коштує… Учень столяра, який установлював нужник, вирішив відновити його пам'ять. Традиційним жартом нагадати про дану обіцянку щодо п'ятерика перваку і смаженої курки…

За традицією щороку 13 січня малі і дорослі новопільці ходили щедрувати. У цей вечір не тільки щедрували, а й жарти різні вчиняли. От і ми з друзями того року заздалегідь налаштувалися на щедрівку. Домовилися між собою, який гурт до кого піде щедрувати, де і коли після щедрування маємо зустрітися і вирішити, які злі жарти будемо вчиняти відносно тих господарів, хто не дозволив щедрувати. Вечір тоді напрочуд гарний видався. Навколо лежав рівний шар білого снігу. Небо могло у будь-який момент нам ще сніжку підсипать, бо воно було закрите хмарами. Надвечір'я безвітрене було. І настрій у нас був чудовий. Вечора чекали… Та раптом Толік Бойко прислав до мене свою сестру Павліну, яка передала його прохання: щоб усі чотири Володі після щедрування, о півночі, зібралися біля руїн панського маєтку. Для чого — не сказав.

Ми багато ласощів нащедрували. У торбах наших було багато святкових гостинців. Майже всі господарі дозволили нам щедрувати і гарно пригощали нас. Опівночі ми розпрощалися з дівчатками

і пішли, буцімто, по домівках. А самі прийшли на руїни панського маєтку. Хвилин через п'ять підійшли старші за нас хлопці: Толік Бойко, Саватік Радчук і два хлопця з Рижавки. Я добре запам'ятав, що один з них мав руде волосся, таке, як у нашої Зоськи. З'ясувавши, що серед нас немає родичів Степана Гонтарського і його палких прибічників, хлопець з рудим волоссям спитав, чи вміємо ми язика за зубами тримати. Коли ми заприсягнулися у збереженні таємниці, а Толік Бойко і Саватік Радчук поручилися за нас — нам розповіли, для чого нас тут зібрали…

Отже. На руїнах панського маєтку ми взяли по декілька шматків цеглин, тихесенько підійшли до хати Степана Гонтарського, відчепили нужник від стіни хати, перенесли його метра на півтора далі і встановили. А щоб він не похилився — цеглинами його стійкість забезпечили. Щедрувати не стали і тихенько залишили двір…

А сніг, наче на замовлення, лапатий пішов. За кілька хвилин усі сліди навколо хати дядька Степана притрусив. Ми повернулися до руїн панського маєтку, їли нащедровані дарунки, а хлопець з рудим волоссям розповів нам, за що такий злий жарт вчинили дядьку Степану. Виявилось, що саме він був тим учнем столяра і членом бригади столярів, яка робила і встановлювала дядьку Степану новенький нужник, за що він понад півроку тому обіцяв п'ятерик перваку і смажену курку. Уявивши, що може статися з дядьком Степаном вранці, ми насміялися досхочу і пішли по домівках. Та наш жарт з дядьком Степаном виявився набагато смішнішим, ніж ми собі уявляли…

…Дядько Степан прокинувся вдосвіта, потягнувся до хрусту в кістках. Не хотів вилазити з-під теплої ковдри, але мусив — нужда припекла. Він накинув на плечі дідівський овчиний кожух, взув биті валянки і пішов на вулицю, до нужника… А надворі така краса. Тихо навколо. Тільки де-не-де гавкіт собак чути. А сніг білий-білий, аж очі засліплює, мружити треба. Милується дядько Степан і помаленьку чимчикує до нужника. І не туди-то йому, що нужник трішки далі стоїть. Не помітив господар… і до ями з лайном мало не до пояса потрапив…

Звісно — перелякався дядько Степан. А от справити нужду — не вдалось. Вивалився він з ями, гидується до одягу доторкнутися. Повертається на подвір'я і кричить до дружини: «Маринко!

Бігом до мене!» Маринка вибігла з хати і залилася сміхом. Перед нею стояв її коханий Степан з розтопиреними ногами і розведеними руками — наче пудало в городі. Катані валянки, підштанки і кожух коханого вище проміжності ніг — у людському лайні… А коханий репетує: «Маринко! Курва! Роздягай мене! Скоріше! Чого регочеш! Я тебе вб'ю!» А кохана не може слова промовити — сміхом заливається… Нарешті оговталася і сказала: «Зараз, любий! Ти ж звечора водички не наносив. Лінувався! Я хутко принесу і нагрію! Потерпи трішки!» — «Маринко! Ти що, з глузду з'їхала! Я терпіти не можу! Я ж не опорожнився — до ями потрапив!», — каже їй коханий Стьопка. Та Маринка вже й не слухає коханого, бо розуміє, що рятувати треба, а сміятись більше не може — щелепи болять. Вскочила до хати, поставила великий баняк на плиту (добре, що розпалена була), вилила в нього залишки води, що були в хаті, схопила два порожніх відра і побігла до Льоньки Білецького по воду. А коханий Стьопа вже навіть не тупцює, а з ноги на ногу переминається і кричить дружині навздогін: «Маринко! Доведеш ти мене! Їй-бо уб'ю! Терпіти мені вже ніяк! Роздягай мене негайно!» Дружина принесла воду і йому у відповідь: «Водичка гріється, коханий! Потерпи! А коли не можеж утримати — то опорожняйся. Однак вся одежа і валянки в лайні». Заскрежетав дядько Степан зубами! Затопав ногами! Але, видно, не міг довго тупцювати… Махнув рукою і дещо притих…

А в цей час люди до церкви йшли, чи щедрування продовжували. Зупиняються вони біля двору, придивляються і втямити не можуть: що то за опудало, до Степана подібне, на подвір'ї стоїть? І питають: «Що сталося? Може чимось допомогти?» — «Та йдіть ви зі своєю допомогою до дідька!», — досить неприязно відповідає опудало, на Степана схоже. І йдуть собі далі від неприязного опудала, на Степана схожого. Інші новопільці вулицею йдуть. Обов'язково поглянуть у подвір'я Степана Гонтарського. Адже воно відкрите для будь-якого ока. Жодного деревця, ніякого тобі паркана біля хати немає. Як тут не звернеш увагу на неуходжений колгоспний двір одного з кращих колгоспних кріпаків? І інші перехожі звертають увагу на опудало, що на повір'ї у Степана Гонтарського стоїть, як дві каплі води на господаря схоже… І питають: що трапилося? І допомогу пропонують. І отримують від опудала, на Степана схожого, неприязну відповідь…

Врешті-решт кохана дружина дядька Степана, Маринка, відкрила двері до хліва. Підійшла до свого коханого, двома пальцями затисла свій ніс (мабуть доволі неприємні запахи від коханого йшли). Другою рукою взяла опудало за комір кожуха і до хліва завела. А там вода вже на те опудало чекала. Як кохана Мариночка роздівала любого Степана — ніхто не бачив. Пізніше стало відомо, що звичайним березовим віником, яким подвір'я підмітала, обмивала вона свого коханого. Теплої води не вистачило — холодною обмивала. Врешті-решт Маринка накинула на Степана якусь велику ганчірку і впустила його до хати. А він — зуб на зуб не попадає… Тремтить, ще й погрожує комусь: «Дізнаюсь, хто це зробив — уб'ю! Їй-бо, уб'ю!»

І регіт з цього приводу в селі довго не вщухав. Кожного року на щодруху господарі перевіряли свої нужники, чи не перенесли їх на інше місце… У березні 1953 року моя родина переїхала до селища Соколова Гора. Старші дійові особи цього дійства до армії пішли, інші — мовчали, слово тримали! Так і не дізнався дядько Степан, хто так зле пожартував з ним! Пішов він від нас, не убивши тих, хто нужник переставив на півтора метри далі відхожої ями… Так Степан Гонтарський спокутав недотримання даного ним слова, а воно коштує стільки, скільки людина, яка його дала…

14. НАЦІОНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТРЕБА ПОВАЖАТИ

Гадаю, що читач зрозумів: жарти на щедруху — наша національна традиція. І ось одного разу ми пішли щедрувати до діда Константа Бурківського. Жив він у крайній від колгоспного лану хаті. Попереду його садиби, на південь, була садиба Якима Цимбалюка, а зі сходу — Івана Цимбалюка (за прозвиськом Скакун). Того вечора він не дозволив щедрувати і прогнав нас. От дітлахи й вирішили пожартувати з ним. Коля Цимбалюк приніс чималий клапоть скла і декілька кусків дроту (дроту у кожному подвір'ї було вдосталь, бо у кожному колгоспі було кілька хмельниць, а там дроту уйма). Дротом зав'язали всі двері, навіть ті, що на горищі були. Я виліз на дах і акуратно поклав скло на комин. Воно якраз закрило димар і лише кілька сантиметрів звисало на північну сторону комина. Я зліз з даху і ми перейшли на другу вулицю. Підкрепилися нащедрованими гостинцями, уявили собі обличчя діда Константа, коли той почне розтоплювати плиту або піч, а дим не піде у димар, а на хату… Посміялися і пішли по своїм домівкам.

«Коли перші півні заспівали я прокинувся і, як завжди, почав розтоплювати плиту, щоб моя бабуся сніданок могла підігріти і свині корм зварити, — розповідав того дня дід Констант своєму сусідові Івану Скакуну, — поклав сухої соломи, а на неї сухих полінячок і підпалив… Солома загорілася, запалали полінця. Я підкинув ще кілька полінячок і закрив дверцята. Та дим чомусь не пішов у димар, а назад, до хати. Невже димар забився, подумав я і поліз на горище. Відкрив дверцята, що вище лежака, а звідти дим повалив. Напевне, саме ця частина димара забита. Ліг я на стелю на спину і дещо нижче струї дима почав дивитися в димар. А він не забитий, добре просвічується догори. У чому ж річ? Зачинив дверцята, хутко спустився в коридор і вскочив до хати. А там моя бабуся кашляє, димом задихається. Я залишив двері відчиненими. Дим дещо вище до стелі піднявся. Я сказав своїй бабулі, щоб у плиту не підкидала, і знову поліз на горище.

Відчинив дверцята на комині, що вище лежака, і дим знову повалив на горище. Я був у розпачі… Що робити? Чому дим не йде у чистий димар? Зліз я з горища, зайшов до хати, одягнувся тепліше і пішов на вулицю. Відсунув внутрішній засув на дверях, потягнув двері, а вони не відчиняються і я через шпарину побачив дріт, просунутий в петлі для висячого замка і скручений… Тут я згадав, що вчора щедруха була, і зрозумів, що з нами пожартували. Спробував через хлів вийти — двері дротом закручені. Посмикав дверцята, через які гній викидаємо — закручені. Вернувся на горище, посмикав дверцяти, а вони також дротом закручені… І нікому не крикнеш, нікого не покличеш. Дорога, по якій може хтось йти чи їхати — за глухою стіною хати. Жодне вікно туди не виходить. Вулична дорога проходить за двадцять метрів від хати — з західної сторони присадибної ділянки. Два вікна виходять на схід, до твоєї хати, але її подвір'я від нашого зору садок і кущі ягідника ховають. Решта вікон виходять на південь, на город. Через них можна лише глуху стіну хати Якима Цимбалюка побачити.

Отже, зрозумівши, що нікого не зможу покликати, взяв я цвяховисмикувач, молоток, обценьки і почав розгинати кінці скоби, що в дверях. Вирівняв і почав вибивати. Трішки вибив, а далі дріт не пускає. Покликав я свою бабулю на допомогу. Вона віджимала двері від одвірка у середину коридора, а я вибивав скобу. Кінці скоби вже вибив на рівні доски дверей, а вона далі не витягується. Почав я

смикати двері, щоб вирвати скобу з дверей, та марно. Штукатурка навколо одвірка сипалася, а скоба не виходила… Став думати і гадати, що далі робити. Випадкових гостей чекати не було сенсу, ніхто не обіцяв прийти. Та й до бабулі моєї сусідські жінки на посиденьки під вечір приходять. Безвихідь… Подумав, що є кілька варіантів порятунку. Можна пару снопів з даху зірвати або найбільшу шибку вийняти з вікна, просунути голову і покликати людей на допомогу. Але це дещо соромно для мене. Люди сміятися будуть. І вирішив я кілька дощок на причілку вибити, щоб через отвір драбину спустити і злізти по ній. Тільки-но взяв сокиру, молоток, цвяховисмикувач, обценьки — почув твій голос. Зрадів, кинув весь інструмент і попросив тебе випустити нас з неволі. Сердечно дякую тобі Ваня, що врятував нас!»

«Дядьку Констант! Я зовсім випадково опинився у вас на подвір'ї. І то тільки тому, що на щедрий вечір у мене неприємна подія сталася. Порося, вагою біля 90 кіло, змушений був дорізати. А сталося це під вечір. Я заніс йому тепленьку товч, а воно лежить і тяжко дихає. Навіть не встало їсти. Я побіг до ветеринара. Він прийшов, оглянув його і сказав, що порося ногу зламало і вона тиліпається. Що операцію йому робити треба, якісь шини накладати і не менше місяця тримати його у лежачому стані, щоб воно не ступало на ногу тощо. Він порадив забити його, що я й зробив. А солі зовсім мало було, не вистачило б для засолки. Тоді я всю свіжину розклав у холодній степці на столі, накрив простирадлом і вранці хотів йти до вас сіль позичати…

Діти побігли щедрувати, а ми лягли спати. Та до нас хрещеник з гуртом дітлахів щедрувати прибіг. То змушені були піднятися, дозволили щедрувати, гостинців їм дали чимало і вони, радісні, далі побігли щедрувати, а ми лягли спати. Вранці я встав, одягнувся, вийшов на подвір'я, поглянув на ваш комин, а з димара дим не йшов. Сплять мої сусідоньки, мабуть багато у них щедрувальників було, подумав я. Набрав у охапку дров, заніс до хати, розтопив плиту. Жінка почала сніданок готувати, а я через деякий час вийшов на подвір'я і глянув на ваш комин. Дим не йшов з димаря… Зайшов до хати, сказав своїй жінці, що довше чекати не можу і піду по сіль до Броньки Загацького. Жінка заперечила і сказала, щоб я почекав ще з півгодини і якщо не буде видно диму, то маю йти до них і з'ясувати, що сталося. Може, вони учаділи і допомоги нашої потребують?

Я погодився з думкою дружини. І через півгодини пішов до вас. Прямо через садок. Будь-яких слідів у садку і на подвір'ї не було. Якщо вони й були, то їх сніжок присипав. Кури не бігали по подвір'ю, це мене здивувало. І я попрямував до дверей, а вони — дротом закручені… Тут я й покликав вас…»

Іван Скакун поміг дядьку Константу порозкручувати дріт на всіх дверях і дверцятах. Ще раз поглянули через дверцята, що вище лежака, у димар, але нічого підозрілого не помітили. Запалили у плиті жмут соломи — дим знову повалив на хату. Вийшли на вулицю, стали на західному причілку хати і почали палити, думаючи над тим, чому дим не йде через димар… І раптом Іван Скакун крикнув: «Скло, скло на комині! Де ваша драбина?», — спитав він у дядька Константа.

Виявляється, що Іван Скакун випадково побачив проти сонця блиск скла на комині… Він взяв драбину, заліз на дах, по гребню дійшов до комина і зняв кусок шибки. Всі розсміялися і в один голос: «Оце так жарт!» А дід Констант додав: «До скону пам'ятати буду!» Проте навіть Івану Скакуну не сказав, що ввечері не дозволив дітлахам щедрувати. Можливо, діду Константу соромно було, що звичаї українські не шанує…

РОЗДІЛ XIII

У ЖИТТІ, ЯК НА ДОВГІЙ НИВІ, ВСЯКЕ ТРАПЛЯЄТЬСЯ

1. ВІЧНА І НЕРОЗГАДАНА

Якщо дванадцятирічний хлопчик скаже, що його ніколи не цікавили стосунки дорослих дівчат і хлопців, жінок і чоловіків — я не повірю! Він нещирий і соромиться про це зізнатися. Соромиться розповісти про свої сни і таємні бажання. Для дітей такого віку стосунки між дівчатами і парубками, чоловіками і жінками завжди були загадкові, викликали бажання дізнатися про щось таке… Про незвичайне… Загадкове і привабливе… Адже ми спостерігали, як поглядають чоловіки на гарненьких, молоденьких дівчаток… Губки облизують…

А коли дівчина чи молодичка ще й з витонченою талією, гарним бюстом, до того ж і губки «бантіком». Та ще й «як з-під лоба

гляне…» Підморгне та усміхнеться… То кожний, навіть самий похмурий чоловік, здригнеться! Відразу — усміхнеться! Звеселиться… Груди вперед… Кашкета — набекрень. І відчуває він в собі неабияку силу і здібності. Орел! Герой! І тільки! Він готовий на героїчні вчинки. А щоб Вона помітила… щоб Його вчинки Їй до сподоби були. Зізнаюсь, я також все життя прагнув цього. Але про мої враження і вплив на мене жіночої статі — дещо пізніше. А зараз про Неї…

Ми здригаємося при Її появі. Вона бентежить нас, збурює нашу кров… Вона — найгарніший витвір природи і вічна таємниця, яку не розкрити. Вона — вічна загадка, яку не дано розгадати, і клубок протиріч, у якому, як одне ціле, безмежна любов і ненависть, вірність і зрада! Вона може бути ніжною, палкою, пристрасною і холодною як айсберг. Ми бачимо Її щирою і лукавою, відданою і зраджуючою. Вона — носій щастя і неописаного горя, доброти і підступності, незайманості і розпусти.

Тільки Вона легко може привести нас до несказаного захоплення, зробити нас щасливими. Але… Вона так же легко може позбавити нас сну, спокою, щастя і навіть життя… Без Неї ми — ніщо. Вона не буває вічною, як не буває вічним об'єкт Її любові. Любов Її — вічна! І вічно ми будемо намагатися осягнути Її. Ми Її вічні бранці…

Вона… Вперше з'являється у нашому житті з присмаком материнського молока… Вона — це мама. Вона — це сестричка. До них у нас відношення по-родинному близькі і рівні, постійно однакові і, здебільшого, надійні. Ми, впевнені в тривалості і незмінності їх, як і у родинній любові до нас. Але є й інша Вона… І ця інша неочікувано, непрохано вривається у наші ранні дитячі сни, роз'ятрує душі… Стає до кінця віку нерозгаданою таємницею.

…Вона зі мною! Я відчуваю Її тепло… Тепло дотику розливається по моєму тілу… Солодкий присмак тепла… О, о, о! Яке неописуване щастя відчуваю я! Яке захоплення! Здається, я весь в Ній — ми з'єдналися в одне ціле… Ми охоплені сукупним бажанням! Робимо зустрічні рухи… Більшої насолоди не існує! О, о, о! Вона така мила, така ніжна! Боже! Яка насолода! Ця мить! Неописувана мить з'єднання з Нею! З чим цю мить можливо порівняти? Незрівнянно! Незрівнянно ні з якими насолодами! Це блаженство і незрівнянне щастя Вона подарувала мені… Я здригнувся і прокинувся. Біля мене нікого. Мама спить. Вона не бачи-

ла… Вона не знає, що сталося зі мною кілька хвилин тому. Але я боюсь. Боюсь, щоб ніхто не довідався, що усе моє тіло пронизано невідомим почуттям кохання, загадковою близкістю з дівчинкою! Ні! Ніхто і ніколи не довідається! Вона — моя загадка! Вона моя і тільки моя — таємниця… Дещо заспокоївшись, випускаю із обіймів подушку, перевертаюсь на спину і засинаю міцним сном. А вранці біжу на вулицю, всюди Її шукаю. Я знаю, Вона там має бути серед наших одноліток. І раптом… Да! Це Вона! Я Її бачу. Соромливо спостерігаю за Нею… О, о, о, о! Лихо мені, якщо Вона прочитає мої думки! Ні, ні! Не прочитає… Вона не знає того, що сталося зі мною… І не повинна дізнатися! Ніколи! Тут, у гурті одноліток, я дещо інший. Не знаю — чому… Смикаю Її за косички, грубіяню. Вона сердиться, але ненадовго. Вона добра, дуже добра. Вона вміє пробачати, бути великодушною, поблажливою. А я боюсь виявити до Неї помітну прихильність. Боюсь показати, що подобається Вона мені — хлопці засміють. Закоханий… — залежний. Проходить багато часу, а я не знаю, хто Вона? Яка ж Вона насправді, та, що прийшла у сни мої дитячі?

Незабаром Вона не уві сні, а в дійсності у моїх обіймах… О, о, о! Яка чудова мить! Яке блаженство і насолода! І раптом Вона їде. Залишає мене зі своїми незбувшимися мріями, почуттями, непізнаними тайнами, нерозгаданими загадками. Все наче обірвалося… Я не вмію і не можу Їй написати про це. Із-за сорому. Але мені так Її не вистачає! Де ти? З ким Ти, моя Принцеса? І пригадую… Її тіло здригнулося… Майже прошепотіла: «мені боляче!» І міцно притиснула мене… А тривога не кидає… А може, Вона із-за мене поїхала? Адже я зробив Їй боляче…

І тоді я сказав собі, що ніколи не зроблю Їй боляче. Дещо пізніше я впевнився, що дорослі цією проблемою не переймаються, а навпаки. Вона проявляє ініціативу, з бажанням йде на близькість з коханим. Від добрих близьких стосунків Вона може бути у захопленні і може отримати величезну насолоду. А дізнався я про це випадково…

Якось я рвав кроликам траву, зайшов до чагарників і у цю мить почув веселу розмову. Обдивився навколо і побачив, що на галявину, яку щойно покинув, зайшло двоє — Він і Вона. Вони були веселі. Сміялися, обіймалися і цілувалися…

А Вона — така гарна! Легенька сукня щільно облягала Її струнку статуру. Груди наче виривалися на зовні… Вони щасливі були. Я

милувався ними, забувши про все на світі, про траву і кроликів, тим паче. Стояв і не ворушився, дуже не хотів, щоб вони мене побачили. Наче вкопаний стояв.

Вони зупинилися за кілька метрів від густих чагарників, метрів за вісім від мене, не більше. Казали один одному ніжні слова. А Він так тискав Її в обіймах, що мені здавалося — я чую хрускіт Її кісточок. Він гладив Її, все міцніше притискуючи до себе… Його руки опустилися на Її сідниці. Він гладив їх… Все більше і більше притискуючи до себе саме цю частину Її тіла… Раптом Вона сказала: «Досить! Не муч мене! Я більше не можу!» Швидко, через голову, зняла з Нього сорочку, розстелила на траві, зняла з себе сукню і постелила рядом з сорочкою. Наче килим на траві створювала… Коли Вона сукню з себе знімала — Її я майже не бачив. Він заслонив Її від мене. А коли почав знімати з себе штани — я побачив Її в усій її красі… Те, що я побачив — приємно і здивовано шокувало мене. Я весь тремтів. Мені здавалося, що вони чують стукіт мого серця… Але вони нічого не чули і не бачили. Тільки одне одного… Вона стояла лицем до мене дещо розставивши ноги… І вся краса Її чудова була у мене на виду… Мені здалося, що Її лоно любові дихає…

А Він заплутався в штанях. Ніяк не міг зняти другу штанину. Міг би і не знімати, але знімав. І я зрозумів, для чого. Щоб килим більший зробити… Про кохану піклувався. Це мені сподобалося. Він мало не впав, знімаючи штанину. Вона підхопила Його. Постелила штани і сіла, тягнучи Його до себе… Лягла на спину, зігнула ноги в колінах і Він буквально упав між них. У мить Вона схопила його Красеня і направила в себе. І тут Він різким ривком увійшов у Неї… Я чекав, що Вона закричить від болю. Він так різко… Вона не крикнула. Натомість — ахнула!

…Їй не було боляче. Лише приємно. Я це відразу зрозумів, тому, що коли Красень партнера увійшов у Її лоно любові — Вона ахнула від насолоди, від задоволення, а не від болю. Міцно схопила Його за сідниці і притисла до себе. Наче хотіла, щоб Красень ще глибше увійшов в Неї…

Тепер я бачив два сплетених тіла, які то з’єднувалися, то роз’єднувалися… Через кілька хвилин я почув, як Вона, задихаючись, промовила: «Любий мій! Ненаглядний мій! О, о, о, ох! Як мені добре з тобою!» І знову: «А, а, а, ах!» виривалося з Її грудей…

І ось… У мить, Її ноги опинилися у Нього на спині. Як то кажуть, вузликом зав'язані, напряглись. Вона відірвала сідниці від землі і кілька хвилин тримала тазовий пояс у піднятому положенні, наче підлаштовуючи його під зустрічні рухи партнера. А той старанно працював…

Він підсунув руки під Її плечі, притиснувся до грудей і ривками… ривками заганяв свого Красеня як можна глибше у лоно любові, на всю глибину. Її стогін супроводжував Його рухи входження…

Нарешті я почув: «В-в-в-с-с-с-е-е-е!» Вона опустила ноги… Розкинула руки… А Він притиснувся до Неї і затих! Обоє лежали без руху, наче знепритомлені. Мертва тиша… Я злякався, що вони дихання моє почують…

Яке захоплююче видовище було переді мною! Скільки таємниць відкрилося мені? Вперше у житті я спостерігав велику таємницю кохання. Тіло моє горіло, кров ударила в обличчя, в голову і не сходила… Я остовпів. З місця зрушити не міг… Які там кролики? Яка там трава? Як я заздрів Йому! Симпатією до Нього проникся. Можливо тому, що Він не зробив Їй боляче… Що Вона з захопленням приймала Його і це захоплення передалося мені, бажавшому Їй тільки радості і насолоди… Хотілося бути таким, як Він.

Не стану приховувати, мені хотілося бути на Його місці. Відчути усю насолоду і радість кохання… У той же час, згораючи від незрозумілого мені почуття та прилива крові, що стукала у скроні, я дуже хотів… бути таким, як Він. Робити жінку щасливою, забуваючи про себе. Да, хотілося бути неповторним. Цей випадок, коли я став свідком справжнього щасливого кохання, сприяв моєму розумінню, що Вона створена для Нього, а Він — для Неї. Що Їй зовсім не боляче, якщо Він ніжний і ласковий, коли Він піклується за Неї. І тоді Вона дозволяє йому все… Сама намагається зробити Йому приємно… Погоджується на зародження нового життя, народження маленької крихітки — схожої на Її коханого, на обраного Нею єдиного і неповторного…

2. НАСЛІДКИ СОЛОДКОГО КОХАННЯ, АБО «ЗОЛОТА» ДИТИНА

Вовчик, молодший синок мого кума Григорія, що живе на вулиці Кодня, минулого року приїхав з армії у відпустку. Гарний,

стрункий, у десантних військах служить. Ні дати, ні взяти — красень, перший хлопець на селі. Багато дівчаток мріяли про кохання стрункого красеня-десантника, але він не міг кохати їх всіх одночасно. Його вибір впав на білявочку Олю і смугляночку Люсю, які до нестями закохалися в стрункого десантника. І Вовчик обом відповідав взаємністю, бо надто гарні дівчатка були. І кожній увагу приділив. По черзі зустрічався, щоб не запідозріли у невірності. Та відпустка хутко скінчилася. Помахав Вовчик ручкою своїм коханим. Кожна, зберігаючи у таємниці свої сексуальні стосунки з ним, не підозрюючи про його інтимні стосунки з іншою, обіцяла чекати його з армії. А він кожній обіцяв одружитися після закінчення служби в армії (строк служби був тоді три роки), а щоб не скучно було — листи писав кожній і висилав на «дозапитання». Олі — на Черняхівське центральне поштове відділення, а Люсі — на Поштамт у Житомирі. І берегли білявочка Оля і смугляночка Люся вірність своєму Вовчику та таємницю кохання. Кожна готувала своєму коханому приємний сюрприз…

Відслужив Вовчик, приїхав додому. А його кохані: білявочка Оля і смугляночка Люся — мамами стали. З різницею народження діток у два дні. Білявочка Оля сповістила коханого Вовчика про народження синочка і запросила прийти, порадуватися на нього та вирішити їхню подальшу долю. Смугляночка Люся вчинила так само. У неї також синочок і також копія Вовчика.

Порадився Вовчик з друзями, і ті вмовили його не визнавати батьківства. Погуляти ще треба, а не сімейне ярмо одягати! Тим паче, що листи, які ти їм писав, твої кохані повинні були відразу знищити. Така ж між вами домовленість була? І Оля і Люся повідомляли, що листи одразу спалювали, як тільки відповідь відправляли тобі, коханому. Виходить, що доказів твого батьківства у них немає. З жодною з них ти не вів сумісне господарство. Нагуляли дівчатка діток на стороні. А ти тут, служивий, мовляв, до чого?

«Діти не мої. Аліменти платити не буду!», — вирішив Вовчик. Мало з ким там вони таскалися, поки він священий обов'язок Батьківщині віддавав. Не пішов Вовчик до жодної коханої милуватися сумісним синочком…

Білявочка Оля більш сміливою виявилася. Першою до суду звернулася. Просила встановити батьківство і стягнути аліменти на утримання дитини. Вовчик, натомість визнання батьківства,

підбурений друзями, заперечував позов. А його друзі, Микола, Петро і Віктор на його захист стали. Недобрі відомості про Олю розповсюджували, що і вони були з нею у статевих стосунках тощо.

Молода мама Оля була настільки обурена і шокована вчинками коханого Вовчика та його друзів, що мало не вкоротила собі життя. Та батьки її заспокоїли і підтримали. Суд уважно вислухав позовні вимоги позивачки, оголосив листи Вовчика до коханої білявочки Олі, які та зберегла всі до одного. Хіба можна спалювати листи від коханого і ненаглядного — батька дитинки, яку вона носила під серцем? На пам'ять зберегла.

Суд оголосив і заслухав заперечення Вовчика-відповідача, свідчення його свідків: Миколи, Петра і Віктора, які заперечували батьківство дружбана Вовчика і доводили, що позивачка Оля — дівчина легкого поводження, що вона з кожним із них була у статевих стосунках і народжена нею дитина може бути будь-чиєю, але не Вовчиковою, бо він у той час виконував свій священий обов'язок перед Батьківщиною. Одним словом, Вовчик не визнав позов білявочкі Олі і суд пішов до нарадчої кімнати. Хвилин через 40 роздалась команда: «Встати! Суд іде!».

Відповідач Вовчик і його друзі-свідки з виглядом переможців напрягли свій слух… До них донеслося: «Іменем України…» Суд оголосив мотивувальну частину рішення і раптом до їхнього слуху донеслося: «…вирішив визнати батьком синочка позивачки Олі: Вовчика, Миколу, Петра та Віктора і стягнути з кожного на користь позивачки аліменти у розмірі 1/4 місячної заробітної плати до досягнення синочком Олі повноліття».

Такого справедливого рішення суду ніхто не чекав. Присутні в залі судового засідання аплодували… Зал гудів. Вийшли на вулицю — і там все гуло… Здавалося, що сонечко усміхається, а дерева гудуть і аплодують справедливому суду! Ніколи ще суд радянської держави не приймав такого рішення, не визнавав справедливість вищою нормою права. А сьогодні це сталося…

3. ЧОМУ ВОВА НЕ ПРИВІТАВСЯ ДО ГОЛОВИ КОЛГОСПУ?

…Голова колгоспу йде околицьою села. Милується добре обробленими і засіяними присадибними земельними ділянками колгоспних кріпаків та ланами колгоспної землі. Зеленою масою

трави, що на сіножаті. Особливу увагу звернув на колгоспного красеня-бугая, що пасеться праворуч шляху, припнутий міцним ланцюгом…

На душі голови приємно і радісно. Куди не поглянь — наслідки його старанного керівництва. І повагу у колгоспних кріпаків заслугував. Кожний мешканець села, малий і дорослий, при зустрічі кланяється і «Добрий день!» каже. Поважають свого голову!

Ще вище голова підняв голову. Плечі розправив. Я такий! І ще багато чого схвального на свою адресу хотів сказати голова та його солодкі роздуми перервав Вова — дитина війни (безбатченко), що йшов йому назустріч.

Ні! Він нічого не сказав голові. Він йшов йому назустріч з незалежним гордим виглядом. Порівнявся з колгоспним бугаєм. Зупинився. Повернувся ліворуч. Зняв кашкета і низько поклонився бугаю. Надів кашкет і пішов далі. Зустрівши голову колгоспу — пройшов не помічаючи його.

Самолюбство, зарозумілість і гонор голови колгоспу маленький Вова враз розтоптав. І зупиняє принижений голова колгоспу маленького Вову та й питає: «Вовочка! Скажи мені: Чому ти перед колгоспним бугаєм картуз зняв і низько поклонився, а мені, голові колгоспу, навіть «добрий день» не сказав?»

«Еге ж, — відповів Вова, — колгоспний бугай нашу корівку раз у рік — і мама майже рік нас молочком поїть. А ти нашу маму — щодня, а мені навіть картуз не купив…»

4. НАРОДНА МУДРІСТЬ. ПРИПОВІДКИ ДІДУСЯ КАЛАТУША

Краще синиця в жмені, чим журавель у небі!

Доброго пана далеко чути, а паганого — ще дальше.

Коли наш брат не дурний, то й ваша сестра не без розуму…

Кохаймося, як брати, а рахуймося, як жиди…

Звісно, хто топиться, той і за бритву хопиться.

Не гордуй людьми, не кепкуй з них, не повчай їх, бо сам нічим не кращий.

Хто бачить запороху в чужому оці, нехай згадає про колоду в своєму.

Та хоть рябо на виду, аби дівка до ладу!

Той, що високо несеться, сам себе пожирає…

До більшовиків я мала череду корів. Гай-гай, зелений гай!

У мене масла й молока було хоч відбавляй!

Не підвозьте мені воза, бо я не вчорашній.

Великі всі ідеї з віку в вік переводяться на пшик.

Красуню таку — не бачив я на своєму віку…

Не зрозуміть тобі ні ввік, до чого прагне чоловік.

Еге ж! Пусти вовка між овець, лисицю між курей, а мух на мед!

Не гай часу! Не товчи воду в ступі!

Коли ворог утікає, став йому срібні мости…

У нього скрізь гроші, як воші в кишенях кишать…

Ти, син землі, над всіх нікчем нікчемний…

Краще смерть собі я заподію, а на глум себе не дам!

Між жіноцьким «так» і «ні» і голки не встромиш, бо нема куди.

Коли болить голова, то болить і все тіло…

Нема такого болю, щоб його смерть не втамувала!

Він — твердий горішок, можна й зуби поламати…

М’яко хозяїн стеле, та твердо буде спати…

Ви мені не помажеш — я вам не поїдеш, ви мені м’яко стелиш — я вам м’яко спать…

Коли злого за доброго мають, то його гріхам віри не діймають…

Нічого не вийде, коли один тягне цоб, а другий тягне цабе…

Одвіку так ведеться: нікчемне те, що дешево дається…

Дівці воля — то судома, вломи ногу й сиди дома…

То у дівки справжня цнота, як за свято їй робота.

Від тебе правди вимагати, як від вагітної дівоцтва питати.

З дужим не борись, а з вельможним не судись.

Поки слова зберу — думки розбіжаться, а як думки дома — слів нема.

Недаремно кажуть люди: пень убрати — гарним буде…

Як хто натрапить на таку, як ви, то зразу вийде дур із голови.

Хто сміється, той інколи у дурнях зостається.

Не той чоловік, що обіцяє, а той, що помагає.

Щастя, як трясця — на кого схоче, на того й нападе.

З них пара на цілий світ: вона злодюжка, а він бандит.

Якби кізка не скакала, то і ніжку б не зламала.

Один працює з тяпкою, а дванадцять ходять з папкою.
Пусти свиню за стіл, то вона й ногі на стіл.
Вода візьме — другому віддасть, а вогонь — нікому.
Чоловіку жінка потрібна здорова, а сестра багата.
Якщо дружина не любить чоловіка — вона завжди хвора.
Поженешся за двома зайцями — жодного не зловиш.
Може дитина води напитися — привчай її трудитися.
Не відкладай на завтра те, що можеш зробити сьогодні.
Роби пану добре — він тебе за вуха дзьобне…
У житті всі товариші, поки не наступили чорні дні.
З сильнішим себе не борись, а з багатшим — не судись.
Бачили очі, що купували, їжте, хоч повилазьте!
Як не бачу — три дні плачу, а побачу — дивлюсь як на лапу собачу.
Не теї собакі, яка лає, треба боятися, а теї, що мовчить…
Перед пихатим на коліна стань — ще більше виросте у нього чвань.
Що маєш дати миші, дай коту, він наведе тобі чистоту!
Голим народився, голим і вмирати: ні зиску, ні втрати.
Плямує славу самопохвальба, не слава то виходить, а ганьба…
Поява більшовиків — жахлива річ, перетворила наше життя на страшну ніч…
Не красен провідник викладом, а живим прикладом.
Переможець благородний, переможеним не мстить.
Аби пшоно, то голуби налетять, аби мед, то мухи налізуть…
Раз кап та вдруге кап — дивись, і повне відро…
Рот без зубів, то все одно, що млин без жорен…
Серце крає, душу рве, на душогуба кару зве…
Бог не дитина, щоб слухати такого сучого сина!
Кому вдень недоїжно, тому вночі не доліжно…
Дві ціни в доброго слова — людям як золото, собі як полова.
Не погано б кожному із нас буть справжньою людиною в потрібний Україні час!
Бог не видасть — біс не візьме.
Докоряв ворон галці, що чорна…
Чув звін, та не знаєш, де він.
Любов до красуні спливе як вода!

Шкурка вичинки не варта.
Серце з перцем і вітер в голові…
Живе, як у Бога за пазухою…
Вище себе не скочиш!
Чужими руками добре жар загрібати.
Лежачому виду — нема стиду!
Бачить Бог із неба, чого кому треба.
Ще не вечір… встигнеш!
Яка погода,така й вигода.
У кожного своя стежка.
Бог дав рану, дасть і ліки.
Плаває, як вареник у маслі.
Дай же Боже, що мені гоже!
З миру по нитці — голому сорочка.
Дасть Бог світ, усе буде як слід…
Що було, те загуло!
Дасть Бог час, дасть і раду.
Як упасти — то з доброго коня!
Кого Бог полюбить, то й у запічку знайде…
Як гукнеш, так і одгукнеться.
Терпить Бог лукавих, та не до віку…
Усі ми під Богом ходимо.
Хто принизиться, той у Бога возвиситься!
Про вовка помовка, а ось він сам.
Що Бог дасть, усе в торбу!
Накинувся, як гайворон на стерво…
Дасть Бог день, дасть і поживу…
За що купив, за те й продав…
Усякому своє болить…
Чужа душа — темний ліс.
Бездонної бочки не наповниш…
Горбатого могила виправить!
Якій брів, такого стрів.
Чернеча злоба — до гроба…
Історія та добра, котра правдива.
Губу наш дурень має не дурну…
Голодній курці — просо на думці…
Як гупнеш, так і відгупнеться.

Спізнилися, вже зайнята брехальня!
Горе п’ю, а лихом запиваю…
На похиле дерево і кози скачуть.
Не сунь носа до чужого проса.
Ти говориш, як у дзвони дзвониш.
Де скупущі, там добра не жди…
Диявол не спить, а все миром колотить.
Говори до гори, а гора не чує…
Багатого дурість у людей за мудрість.
Холодного заліза не вкуєш!
Де заздрощі, там не питай чесноти.
Сльозами лихові не зарадиш.
Не будь знаючим, а будь маючим.
Де коротко, там і рветься.
Любов і труд — всі негаразди перетруть.
Не по зубам горішок!
Мало прожив, та багато помилок зробив.
Добрий горіх та не по зубах.
Любов до шлюбу, а каторжне життя до згубу.
Мало жив, але багато пережив…
На чужий каравай — рот не роззівай.
Насильно милим не будеш.
За дурною головою — нема ногам покою!
Правда очи коле…
Чого дивишся, як баран на нові ворота?
Не кажи гоп, поки не перескочив.
Не родись красивим, а родись щасливим.
Голодній кумі — кохання на умі.
Пожалів вовк кобилу — залишив хвіст і гриву!
Минулася коту масляниця…
Не плюй в криницю, води захочеш напитись.
Сам не гам і другому не дам.
У хорошого чоловіка — жінка молода…
Вчення світ, невчення — тьма…
Палець до рота не клади — відкусить!
Покірне телятко — дві матки ссе…
Ніж такий гострий, як у господаря зуби…
Кулик кулика — бачить здалека!

З дураком зв'яжись — сам дураком станеш.
Який ішов, такого й здибав…
Брехнею світ пройдеш, а назад не повернешся!
Курчат восени рахують…
Слово — срібло, а мовчання — золото…
Куди голка, туди й нитка…
Любиш кататися, люби і саночки возити…
Добре жити там, де нас немає…
Скільки нитці не витися, а кінець буде…
Кінчив діло — гуляй сміло!
Один з сошкою, а семеро з ложкою…
Пташку видно по польоту…
Душа з тебе — вон, а кішки на телефон…
Не хочу учитися — хочу женитися…
На то й щука в воді, щоб карась не дрімав.
Жінка з воза — коню легше.
Їж борщ з грибами — держи язик за зубами!
Чоловік і жена — одна сатана…
Яблуко від яблуні далеко не відкотиться.
Яка яблуня, таке й яблучко…
Погане порося і в Петрівку мерзне…
Коли я їм, то глух і нім…
Назвався губ'якою — лізь до корзини…
Будь людиною, а не худобою!
Уміла готувати, та не вміла подавати.
Приймацький хліб собацький.
Попав би в рай, та зачепив руками край…
Горбатого могила виправить…
З ким поведешся, у того й наберешся.
Ти сміявся і сам же попався.
Попав би в рай, та гріхи не пускають.
Що кому, а курці просо…
Попав до вовчої зграї, по вовчому й вий…
Що посієш, то й пожнеш…
Лікарство помогло, як мертвому кадило!
Москва сльозам не вірить!
Хвалилася калина, що вона з медом добра…
А мед казав, що він і без калини добрий…

Хороша Маша, та не наша!
Важко нести, зато їсти легко…
Обіцянка-цяцянка, а дурному радість…
Від тюрми і суми не зарікайся!
Як вовка не годуй, а він у ліс дивиться…
Подружка — моя подушка.
Дарованому коню в зуби не заглядають.
Свиня завжди грязь знайде…
Пий воду роднікову, вона замінить корову.
Хто спішить, той людей смішить.
Пани чубляться, а в підлеглих чуби тріщать!
Своя сорочка ближче до тіла.
Повадився журавель до бабиних конопель.
Добра каша, та мала чаша…
Не ріднись з паном, бо син буде хамом!
Смерть завжди причину знайде.
Не копай яму комусь, бо сам туди потрапиш…
Без причини смерті не буває…
Без труда не витягнеш рибку із ставка…
Хто курить, той сам себе губить.
Виріс аж до неба, а дурний як не треба!
Рушниця раз на рік сама стріляє…
Погана ворона — кущів боїться…
Малий золотнік, але дорогий…
На злодію — шапка горить!
Шило в мішку не сховаєш.
Коси довгі, а розум короткий.
Коси коса, пока роса…
Ніс довгенький, а розум коротенький…
Тут сухо — по саме вухо.
Писав писака, що не розбере й сам, собака…
Видно пана по халяві!
Не чіпай чужого і не бійся нікого…
Раденький, що дурненький!
На ньому скільки вб’єш — стільки в’їдеш!
Багато няньок — дитина каліка…
Дружину вибирай не в хороводі, а на городі!
Всі добрі, коли сплять!

Соловей співає, людям сили прибавляє…
Заплач, Матвійку, дам копійку…
Не кидай каміння до чужого городу.
Риба гниє з голови…
Риба шукає де глибше, а людина — де ліпше!
Пішов на ліки — пропав навіки…
У тихому болоті — чорти водяться.
Дураку закон не писаний…
За що боролися, на те й напоролися!
Ситий голодному не вірить…
Думи за горами, а смерть за плечами.
Ворон ворону око не виклює…
Дураків не сіють, вони самі родяться…
Кому війна, а кому мати рідна.
Несеться, як дурак на іменинах…
Хто успів — той двух з'їв.
Не лізь перед батька в пекло.
Хто винний? Невістка!
Хай гляне кума, яка вона сама…
За що купив, за те й продав…
Легко здобуте — легко забути!
Немає лиха без добра…
Хто ледащо, тому Божа ласка нінащо.
Чужим лихом своєму не зарадиш…
По сьому ліжку простягай ніжку…
Як рак у полі свисне…
Ліпше одно «на», ніж десять «дам»…
Хто в ліс, хто по дрова.
Як сонце в місяця світла позичить…
Що далі в ліс, то більше дров.
Чи в лоб чи по лобі — яка різниця!
На ловця і звір біжить…
Рот не город, не загородиш…
Людям дай, та й про себе дбай…
Був би мед, а мухи налізуть…
Мозку менше, ніж сірки в вухах…
Хто мовчить, той двох пересанчить…
Не сунь носа до чужого проса!

Коли не музика, не берись за смика…
Чиє б нявчало, а твоє б мовчало!
Родився без сорочки, помру без штанів…
Наобіцяв золоті гори, а де вони?
Побоїшся найгіршого — убережешся од лихого.
Не живем, а одживаєм.
Не так страшний недобір, як перебір…
Яка погода, така й вигода.
Краще прудкі ноги, як добрі заступники.
Щире поле не візьмеш на замок.
Як не чеши паршивого, не діждешся дяки.
З посміху люди бувають…
Хто з псами лягає, той з блохами встає…
Поспіх — батько успіху…
На дурній підвалині розумний не виросте…
Наполегливість — мати удачі…
Як підмурок міцний, то й будинок тривкий…
Добрий почин — половина діла…
Хоч повсть, хоч вовна, аби кишка була повна!
Пропасти, як птиця на пожарі.
Страшна то річ, як батько прокляне…
Раденький, що дурненький.
На все є рада, тільки на смерть нема…
Сім раз одміряти — раз одрізати.
Щоб давати і тримати, розум треба мати…
Хто співає — тугу розбиває…
Утроба голодна, то й пора холодна.
Чоловік і жінка то одна спілка.
Маєш хліб, то за калачем не женися…
Людина стріляє, а Бог кулі носить.

РОЗДІЛ XIV

ДЕЩО ПРО РОДИНИ ПРЕДКІВ І ЇХНЄ ЖИТТЯ

1. РОДИНА І НАЩАДКИ САБІНИ І КАЛІКСТА ГРОНІКОВСЬКОГО

Мої пращури, прадіди і дідусі, прабабусі і бабусі, батьки, брати і сестри мали багатодітні і працьовиті родини. **Прадід Калікст Гроніковський** — із міщан. Член Житомирського міщанського товариства. Рік народження його та його дружини Сабіни із Околовічей, не відомо. Чим займався прадід. Сільським господарством, промисловістю чи торгівлею — достеменно не відомо. У документах, отриманих мною з Житомирського державного архіву є відмітка, що мама мого дідуся Кості, Сабіна із Околовічей, селянка. Вони мали багатодітну родину. Мій дідусь був у них четвертою дитиною. А чи останньою — не відомо. Такі обставини не виключають, що прадід раніше був селянином і займався сільським господарством. Адже в часи дії кріпосного права у селян були здебільшого великі сім'ї.

Дідусь, Костянтин Каліикстович Гроніковський, народився 9 січня 1875 року у місті Житомирі, у родині міщан Калікста Гроніковського і Сабіни із Околовічей. Хрещення відбулося у Житомирському Римсько-Католичському Кафедральному місцеприходському Костьолі. Свідками були Титулярний Радник Схолястик Мілковський і Ганна Ясинська. Дідусь, Костянтин Калікстович Гроніковський, ошлюбився з Антоніною Вікентієвною, 1875 року народження, приблизно у 1895–1897 роках. 14 серпня 1898 року у них народилася донька Казиміра. 1 жовтня 1900 року — син Антон. У довідці, виданій Пулинським волостним правлінням Житомирського повіту Волинської губернії 8 серпня 1907 року, зазначено, що його доньці Марцеліні — 4 роки, а Павліні — 2 роки. Що дає підстави вважати, що донька Марцеліна народилася наприкінці 1902 чи на початку 1903 року, а Павліна — відповідно, 1904 чи 1905 року. Донька Анеля народилася 15 травня 1912 року. Ця ж довідка свідчить, що міщанін Костянтин Калікстович Гроніковський мав 1 десятину 600 квадратних саженів надільної землі (1,748 гектара), два коня,

два вола і дві корови. Як зазначено у цій довідці, на день її видачі Костянтину Гроніковському виповнилося 31 рік, його дружині Антоніні — 33 роки, сину Антону — 6 років, доньці Казимирі — 8 років, Марцеліні — 4 роки і Павліні — 2 роки, що віри вони римсько-католичської, у домашніх умовах вони розмовляли малоруською мовою і до вихідців іноземних країн не належать. Крім того, у згаданій довідці зазначено, що Костянтин Гроніковський переселився до села Костянтинівка 8 років тому. Тобто, 1898 чи 1899 року. І, як бачимо, станом на 1907 рік придбав два коня, двох волів і дві корови. Згаданий майновий стан родини дідуся Кості дає підстави вважати, що він успішно господарював на невеличкій надільній земельній ділянці. Мав певні статки, які забезпечували його родині безбідне життя. Був він статковитим і підприємливим господарем. Однако, хотів ще ліпше працювати і краще жити. Це засвідчує згадана довідка, завірена печаткою Пулинського волостного старшини, бо видана вона Волинському відділенню Селянського Земельного Банку для вирішення питання видачі ссуди на покупку землі, яка відбулася 25 листопада 1909 року. Дворянин Микола Петрович Грипарі продав, а міщанин Костянтин Калікстович Гроніковський купив 16 десятин землі, які відразу передав у заставу Селянському Земельному Банку, що видав ссуду. Купча крепость вчинена у Житомиського нотаріуса Івана Миколайовича Філіпова. Припускаю, що під час активної фази колективізації з дідусем Костьою ніхто з дітей не проживав. Можливо, з ним мешкала його друга дружина. Мачуха моєї мами. Але, хто вона і куди поділася — відомостей немає. Тим паче, що у 1936 році дідусь проживав з нашою родиною, у селі Новопіль. Ймовірно, що під час голодомору 1932–1933 років дідусь проживав один. А діти розбіглися кращу долю шукати…

Казиміра Костянтинівна Гроніковська, 14 серпня 1898 року народження, донька Костянтина і Антоніни Гроніковських, на початку двадцятих років минулого століття ошлюбилась з Віктором Крушевським. До 1946 року проживала в селі Вили Довбишського району Житомирської області. Подружжя працювало у тамтешньому колгоспі. Мали четверо діток, що доводилися мені двоюрідними, відповідно, братом і сестрами. Віктор Крушевський загинув на початку Другої Світової війни. З її сином Броником, донькою Марцеліною і Анельою я спілкувався і добре їх знав,

а третю її доньку не бачив, і ім’я її мені не відоме. У 1946 році Казиміра Крушевська, Бронислав Крушевський, Анеля Крушевська і дочка, ім’я якої мені невідомо, переїхали на ПМЖ до Польщі. Крушевський Броніслав Вікторович з дружиною Мірою, сином Андрієм і Владиком мешкали за адресою: Польща, воєводство Зелена Гура, м. Нова Соль, вул. Коперника, 14 кв. 13 (у 1973 році). Казиміра Крушевська померла у 1988 році. Марцеліна Крушевська, 1923 року народження, у 1946 році мігрувати до Польщі з родиною відмовилася. Ошлюбилася з Іваном Ясненко. Переїхала жити до нас, в Новопіль. У 1948 році народила доньку Анелю. Працювала в колгоспі «Ударник». Жила одною родиною з нами. У 1950 році переїхала до смт Черняхів. Працювала на Черняхівському цегляному заводі. Подальша їхня доля мені не відома.

Марцеліна Костянтинівна Гроніковська, дочка Антоніни і Костянтина Гроніковського, родилася в селі Костянтинівка Пулинської волості Житомирського повіту Волинської губернії 25 березня 1902 року. У 1923 році ошлюбилася з Брониславом Тушинським, сином заможного сільського господаря, яких комуністи назовуть куркулями і репресують. Мешкало молоде подружжя в селі Костянтинівка окремо від батьків. Мали двох діток. Сина Льоню, 7 грудня 1924 року народження, і доньку Зосю, 1932 року народження. Комуністам і їхнім прихвостням-потрошителям, які приїхали віднімати у них продукти харчування, Бронислав Тушинський заявив: «Від голоду помру, а до колгоспу не піду!» Так і сталося. Він помер під час голодомору 1932–1933 років, створеного комуністами. Його дружина Марцеліна і двоє неповнолітніх діток лишилися віч-на-віч з голодом. Проте, на шляху голодної смерті став її тато і дідусь її діток Костя. Він врятував їх від голодної смерті. Після голодомору, десь у 1934 чи 1935 році Марцеліна Костянтинівна Тушинська, удова, яка мала двох діток: сина Льоню і доньку Зосю, та удовець Іван Семенович Адамович, у якого також було двоє неповнолітніх діток: донька Анеля, 1925 року народження, і синок Ваня, 1927 року народження, ошлюбилися. Створили багатодітну родину із шести душ. Продали свої хатиночки у селі Костянтинівка Пулинського району і переїхали до села Новопіль Черняхівського району, де жила старша сестра Івана Адамовича, Антоніна і молодший брат Йосип. Разом з моїми майбутніми батьками до Новополя переїхав мій дідусь по матері, Костя Гроніковський. Придбали не-

величку однокімнатну хатину з сажиком при ній. І в тій хатині… край великого панського садка, 18 червня 1938 року родився я. Але дідуся Кості з нами не було. Як виявилося, мама запроторила свого татуся до Житомирського будинку інвалідів. 1940 року народилася Геля, моя сестричка, яка померла 1944 року. Дочка Бронислава Тушинського — Зося, 1932 року народження, мешкає у місті Кривий Ріг. Ні з ким не родичається. Має сина Валерія, неодноразово побувавшого у місцях позбавлення волі за угон автомобілів. Одружений. Склад родини мені невідомо.

Леонід Брониславович Тушинський, син Марцеліни і Бронислава Тушинського, у 1947 році ошлюбився з Франьою Іванівною Поплавською, 23 лютого 1923 року народження, і пішов до неї в прийми. Її мати Петруня проживала разом з ними. Померла 1953 року. Батько, Іван Поплавський, успішний сільський господар, був оголошений комуністами до розкуркулення і висилки туди, «де Макар телят не пасе». Не захотів Іван Поплавський з маленькими дітками їхати туди. Сховався від «добрих» комуністів і кілька років переховувався. Та не витримав фізично міцний, працелюбний сільський господар катувань комуністами його працелюбної багатодітної родини, знущань над ним і його неповнолітніми дітками, не в силах був спостерігати, позбавлений змоги запобігти цим туртурам Іван Поплавський помер у 1933 році. Там, в схові, дружина Петруня й поховала свого коханого чоловіка… І залишилася тоді Петруня з сином Петром, 1919 року народження, донькою Франьою, 1923 року народження, сином Людвігом, 1925 року народження, та з грудною донькою Марусьою, яка народилася у 1933 році. Батько вспів побачити це немовля, але не дочекався, не почув від неї слово «тато», а вона ніколи не бачила його, свого татуся… Цю родину комуністи викинули з власного будинку. Відібрали все майно, а їм запропонували розібрати на своїй садибі хлів. Перевезти його до села Новопіль, на першу вулицю від села Кручинець і там побудувати собі хату з сажиком. Так і вчинила Петруня зі своїми неповнолітніми дітками. Розібрали. Перевезли. Збудували. Будувати дещо тяжко було. Односельці боялися допомагати родині ворога народу. Та і ці труднощі подолали… Знадобився комуністам Петро, син ворога народу. Мобілізували його у 1941 році. З війни не повернувся. Загинув смертю хоробрих… Син Людвіг і донька Франя знадобилися іншому диктатору і кату

українського народу — Гітлеру. Його опричники весною 1942 року на каторгу до Німеччини їх погнали. Не дочекалася мама Петруня любого синочка, а Маруся любого братика Людвіга з німецької неволі. Він не повернувся додому. Донька Франя повернулася додому наприкінці 1945 року. У цьому шлюбі з Льонею Тушинським вона мала 11 діток. Не всі їхні дітки сьогодні з нами, але ми всіх повинні згадати і запам'ятати. У цьому шлюбі Франя народила: Яніну (у шлюбі Бойко) — 12 листопада 1947 року, Галину — 14 липня 1949 року, Валю — 1951 року (померла 1953 року), Стасю — 1952 року народження (померла 1953 року), Йосипа (Юзика) — 16 червня 1955 року, Зосю (Софію) — 13 травня 1957 року, Павла — 16 вересня 1958 року, Марусю — 7 березня 1961 року, Петра — 12 квітня 1963 року (помер 17 червня 1984 року), Валерія — 4 листопада 1965 року, Володимира — 22 січня 1968 року (помер 16 червня 2005 року). Йосип (Юзик) одружений. Дружина Людмила, 10 вересня 1955 року народження. Мешкають у м. Сніжне. Мають двох діток. Павло мешкає в Житомирі. Валерій одружений. Дружина Галя. Мешкають в місті Житомирі; Марія Іванівна Поплавська, донька розкуркуленого звитяжного сільського господаря Івана Поплавського, мешкає у місті Житомирі. Тушинська Франя, мати цього великого сімейства, все життя мешкала (крім 3-х років перебування на німецькій каторзі) у селі Новопіль. Померла 14 березня 2006 року. Батько цього сімейства також все життя (крім 3-х років перебування на німецькій каторзі і одного року перебування на службі перекладачем військової комендатури у Німеччині) мешкав у селі Новопіль. Помер 17 липня 1993 року. Обоє поховані на Новопільському цвинтарі.

Анеля Костянтинівна Гроніковська, народилася в с. Костянтинівка 15 травня 1912 року, у подружжя: Антоніни і Костянтина Гроніковського. На початку тридцятих років минулого століття Анеля ошлюбилась з Гнатом Остринським, працювавшим головним інженером торф'яного кар'єру поблизу Житомира. Вони дуже кохали одне одного. Місце роботи і проживання їхньої родини невідоме. 1931 року Анеля Костянтинівна народила доньку Владиславу. Хрестили її в костьолі. Брат Гната Остринського у двадцятих роках минулого століття мігрував до Великої Британії і наприкінці 1936 року прислав листа. Що в тому листі було написано — не відомо, але в 1937 році під'їхав «чорний воронок» енкаведе і назавжди забрав коханого Гната… А тітонька Анеля з

донечкою Владиславою, як дружина і, відповідно, донька «ворога народу» змушені були тікати і переховуватися майже до шестидесятих років. Перед Другою Світовою війною Анеля Остринська ошлюбилась з Миколою Семеновичем Бульваренко. Змінила прізвище на Бульваренко, а ім'я — на Люсю. Дочка Владислава стала Ларисою Гнатівною Бульваренко. Після війни їхня родина мешкала у Кривому Розі. У цьому шлюбі у 1941 році народилася донька Юля, 1944 року — донька Неля, а 1946 року — син Віктор. Микола Бульваренко помер 1993 року, а його дружина Люся (Анеля) Бульваренко — 1994 року. Лариса покохала красеня Костю (прізвище мені не відоме) і 1949 року родила донечку Галю, а він виявився великим драчуном і його доля по буцигарням все життя носила. Батькам було соромно, що їхня донька без батька дитину виховує і Лариса змушена була виїхати в село Ленінське. Одного разу вона з дитинкою і подругою їхала в електричці і там до неї підійшов демобілізований з армії юнак, якого також доля не балувала. Він виховувався у дитячому будинку, бо під час голодомору 1932–1933 років його мама туди здала, щоб з голоду не вмер. І він вижив. Ще й в тій армії служив, яка сприяла голодній смерті його рідних… А тепер він стояв перед Ларисою закоханий з першого погляду і адрес просив. Лариса відмовила, а подруга дала адрес її батьків. Через кілька днів юнак (звали його Ваня) приїхав до батьків Лариси і посватав її. Лариса заявила, що вона не кохає його і ніколи не покохає. Він сказав їй жартома: «А ти дивись на мене ззаду і згодом привикнеш!» А згодом, вважаю, й вона покохала свого Ваню, бо прожила з ним все життя і якось сказала своїй сестричці Нелі: «Кращого чоловіка мені навіть бажати грішно!» Ваня дуже кохав Ларису і обожнював її доньку Галю. У 1961 році у них народився син Юра, як тепер родичі кажуть, безпутний, бо його батьки любили, а він зв'язався з наркоманами і цим укорочував їхнє життя… Ваня помер у 2004 році, Лариса — 2006 року, а їхній син Юра — 2007 року. Всі вони поховані на одному цвинтарі у Кривому Розі. До цього часу за їхніми могілками доглядає Галя, яка мешкає у місті Кривий Ріг. Юля Бульваренко має сина Віктора. Тепер перебуває у шлюбі з Ярославом Злонкевичем. Мешкають у м. Борщів Тернопільської області. Неля Миколаївна Бульваренко одружилася з Юрою Бічуком. У цьому шлюбі у 1964 році у них народився син Сергій, а 1972 року — донька Олена. Тепер обоє на пенсії і мешкають у м. Орджонікідзе Дніпропетровської області. Їхній син

Сергій закінчив Київський політехнічний інститут. Тепер працює у філії Сіббанку, що в м. Суми. Його дружина, Вікторія Бічук, домогосподарка. Мають доньку Ірину, 1991 року народження. Донька Нелі і Юри Бічук — Олена, працює вихователем дитячого садочку, а чоловік Андрій — машиніст екскаватора. Бульваренко Віктор Миколайович одружився з Евгенією. У цьому шлюбі у 1969 році у них народився син Андрій, а 1974 року — син Микола. Андрій одружений, має сина Віктора, який закінчує Тернопільській інститут. Микола також одружений і має 2-літню донечку. Мешкають у м. Борщів Тернопільської області.

Павліна Костянтинівна Гроніковська родилася в селі Костянтинівка 1905 року. Наприкінці двадцятих років ошлюбилась з Кісліцьким (ім'я і по батькові невідомо), мешкала у Довбишському районі. Жили в любові і злагоді, але вночі 1937 року під'їхав «чорний воронок» енкаведе і забрав її коханого назавжди. А син і дружина «ворога народу» змушені були тікати у світ за очі. Приховували свої імена і прізвища тощо. Що сталося з тітонькою Павліною — мені не відомо. А її син Олексій виніс усі муки і приниження. Одружився. Має сина Сергія і доньку Аню. Останнім часов жив в смт Довбиш Житомирського району.

Антон Костянтинович Гроніковський родився в селі Костянтинівка 1 жовтня 1900 року. Одружився на початку двадцятих років. Мав сина Владика і доньку. Але його родинне щастя перервав своїм візитом «чорний воронок» НКВС. У 1935 році його забрали і оголосили ворогом народу, а жінку і дітей, відповідно, дружиною і дітьми ворога народу. І так з цім тавром вони ховалися майже все життя. Дружина свого коханого, а Владик свого рідного татуся так і не діждалися. Його замордували сталінські кати. Після Другої Світової війни дружина Антона Гроніковського з сином Владиком, 1931 року народження, мешкала у місті Житомир. Я з ним зустрічався в дитинстві. Будь-яких інших відомостей про цю родину не маю.

2. РОДИНА І НАЩАДКИ СЕМЕНА (ШИМОНА) АДАМОВИЧА

Семен (Шимон) Адамович, мій дідусь, мешкав у селі Муравня Новоград-Волинського району Житомирської області. Селянин (за неперевіреними свідченнями — виходець з Білорусії). Мав

багатодітну родину. Вів індивідуальне сільське господарство. Про бабусю, татову маму, ніяких відомостей не маю. Скільки у дідуся Семена землі було і яке господарство — не відомо. Його доньки Юзефа і Антоніна розповідали мені, що у нього були робочі і роз'їздні коні, воли і корови. Це дає підстави вважати, що він був успішним господарем. Помер Семен (Шимон) Адамович 1917 року. Де похований — не відомо. Беззаперечно відомо, що він мав дві доньки і трьох синів. Донька Юзефа, 1885 року народження, мешкала у місті Житомирі. Недалеко від залізничного вокзалу. Мала сина Володю і доньку Галю. Проживали у одному будинку. Її чоловік, Ляховецький, помер раніше неї. Вона померла у 1974 році. Донька Антоніна, 1887 року народження, мешкала у селі Новопіль. У 1917 році ошлюбилась з вдівцем Терентієм Савовичем Біляченко, якому тоді було 42 роки. Він помер від голоду у 1933 році. Мали дві доньки: Надю і Марусю. Син Іван, 1900 року народження. До 1935 року мешкав у с. Костянтинівка Пулинської волості. У 1923 році ошлюбився з красунею Антоніною Гнатівною Смиковською. Мали доньку Анелю, 1925 року народження, і сина Івана, 1927 року народження. Його дружина померла від голоду у 1932 році. Вдруге одружився у 1935 році з Тушинською Марцеліною Костянтинівною, вдовою, у якої чоловік помер з голоду і осталось двоє діток. Вони продали свої хатини і переїхали до села Новопіль Пулинської волості. У цьому шлюбі 18 червня 1938 року народився син Володимир, а 1940 року — донька Геля. Іван Семенович Адамович загинув 7 серпня 1944 року, захищаючи Вітчизну. Син Йосип, 1902 року народження. Хрещений у храмі селища Ушомир. Одружився з Козачок Ганною Андріївною, 1902 року народження. Мешкали у селі Новопіль. З ними разом проживала мати його дружини, Ярина Козачок, 1874 року народження, яка померла у 1950 році. Мали діток: сина Володимира (1925 року), доньку Надю (1927 року), Станіслава (1928 року), сина Женю (1937 року), сина Сашу і сина Франка (рік народження яких невідомо), сина Аркадя (1939 року) і сина Миколу (1941 року народження). Син Антон, рік народження не відомий. Мешкав у селищі Соколова Гора. Був одружений. Мав сина і доньку. Помер від голоду у 1933 році. Син загинув на війні, захищаючи Вітчизну. Донька Франя все життя мешкала у батьківській хаті разом з мамою.

ЮЗЕФА СЕМЕНІВНА (ШИМОНІВНА) АДАМОВИЧ, старша донька мого дідуся Семена, народилася 1885 року. Ошлюбилася з Ляховецьким. Чоловіком добрим, ввічливим і дбайливим. Мешкали вони у місті Житомир. Біля залізничного вокзалу. Після війни я з сестричкою Нельою неодноразово бував у них в гостях. Вони завжди нас радісно зустрічали, пригощали і були до нас уважними. Тому мені дуже прикро, що не запам’ятав ім’я дядька Ляховецького. У цього подружжя був син Володя Ляховецький і донька Галя Ляховецька. Після смерті чоловіка тітка Юзя проживала разом зі своїми дітками. У одному з ними помешканні. Померла 1974 року. Їхній син, Володя Ляховецький, був одружений. Його дружина Антоніна була дуже добра жіночка. Хазяйновита і привітна. Працювала на тольовому заводі, що недалеко від залізничного вокзалу. Діток у них не було. Володя був на пенсії з інвалідності. Любив співати, горілочку пити та дружину бити. Наказав не плакати на його похоронах, а співати як можна більше. Так і вчинили. Донька, Галя Ляховецька, одружилася з водієм автомобілів Федором (прізвища не знаю). Не працювала. Виховувала двох діток: доньку Катю і синочка Олега. Згодом пристрастилася до горілочки. І коли дітки дорослими стали Федір, покинув її і пішов до другої жінки. Де вони тепер і чи живі — мені не відомо.

АНТОНІНА СЕМЕНІВНА (ШИМОНІВНА) АДАМОВИЧ, друга донька дідуся Семена, народилася 1897 року. Була моєю хрещеною мамою. 20 серпня 1917 року солдат Терентій Савович Біляченко, якому на тей час було 42 роки, вдівець, та міщанка Антоніна Шимонівна Адамович, 19 років, зареєстрували шлюб. Цей шлюб було зареєстровано у Св’ято-Михайлівській церкві села Новопіль Житомирського повіту Волинської губернії. Її чоловік, Терентій Біляченко, помер від голоду у 1933 році. Що сталося з наступним чоловіком, якщо він був, і яким чином вона опинилася у Новополі, мені не зрозуміло. Адже її тато Семен мешкав у селі Муравня і помер 1917 року. Загадкою є той факт, що старша її донька Надя Біляченко по батькові була Терентіївною, а менша донька Марія Біляченко по батькові була Йосипівною. Тут я не виключаю шлюб з однофамільцем Терентія. Померла тітонька Антоніна 1988 року і похована на Новопільському кладовиську. Старша донька тітки Антоніни, Надя, весною 1942 року була примусово вивезена до Німеччини. Наприкінці 1945 року вона повернулася з

німецької неволі. Працювала у колгоспі «Ударник». Згодом взяла шлюб з Андрієм Хоменко із селища Соколова Гора і переїхала до нього жити. Займалася городництвом та вихованням діток. Багато хворіла. Німецька каторга давалася в знаки. Чоловік Андрій працював у приміському колгоспі імені Мічурина конярем. Наразі їх обох немає серед живих. У шлюбі вони мали трьох діток: Мішу (якого сьогодні з нами вже немає), сина Володю (який зі своєю родиною проживає у м. Житомирі), та Валентину, яка проживає зі своїми синами в селищі Соколова Гора, має онуків. Надя і Андрій Хоменко померли. Інших відомостей про цю родину немає. Молодша донька моєї хрещеної мами Антоніни, Маруся, 1930 року народження, ошлюбилася з парубком богатирської статури Савою Володимировичем Вигівським, 1928 року народження. Високим, струнким, найсильнішим парубком у селі Новопіль. Він брав вола за роги і клав його на землю. Силою з ним ніхто не наважувався мірятися, як і кількістю випитої горілки. Це був справжній козак! Його тато, Володимир Петрович Вигівський, 1905 року народження, був мобілізований до Червоної Армиї на початку Другої Світової війни і загинув. Мама, Катерина Лукічна, 1904 року народження, виховувала сина самотужки. Мешкали вони у селі Новопіль. Маруся народила семеро діток: Володимира — 1954 року, Миколу — 1955 року, Людмилу — 1957 року, Анатолія — 1959 року, Івана — 1962 року, Василя — 1965 року, Надю — 1969 року. Катерина Лукашівна Вигівська померла. Саватік Вигівський помер 19 вересня 1978 року, а Маруся Вигівська — 4 січня 1996 року. Всі вони поховані на Новопільському кладовиську. Діти Марусі і Сави Вигівського ошлюбилися і мають свої родини, але не такі великі, як у їхніх батьків.

ІВАН СЕМЕНОВИЧ (ШИМОНОВИЧ) АДАМОВИЧ, мій тато, який народився 1900 року, буцімто, в селі Новопіль (за документами Черняхівського військкомату), що малоймовірно. Адже його батьки мешкали у селі Муравне Новоград-Волинської волості Житомирського повіту Волинської губернії. Там було їхнє седище. Тому більш ймовірно, що він народився у селі Муравне. Як він потрапив до села Костянтинівка Пулинської волості — залишається загадкою. Можливо, туди його привело перше велике кохання! Там він у 1923 році ошлюбився зі своєю коханою Антоніною Гнатівною Смиковською. У них 17 серпня 1925 року народилася донька

Аneля, а 1927 року — синок Ваня (Яцик). Перша татова дружина була вродливою жінкою. Тато дуже кохав її. Померла від голоду у 1932 році, рятуючи своїх діток від голодної смерті. Ховаючись від тата, останню крихту їжи, яку той приносив додому, віддавала діткам. Діток врятувала від голодної смерті, а сама вкрай знесилилася і померла. Тато і двоє діток лишилися віч-на-віч з голодом. Проте працелюбність тата, його велика любов до діточок, яких ціною свого життя рятувала їхня мама, його кохана дружина, сприяли перемозі над голодом 1932–1933 років. Дяка Богові — вони вижили! Після голодомору. У 1934 чи 1935 році тато одружився з удовою, Марцеліною Костянтинівною Тушинською (в дівоцтві — Гроніковська). Чоловік якої також помер з голоду у 1933 році, залишивши їй двох неповнолітніх діток: сина Льоню, 1924 року народження, і доньку Зосю, 1932 року народження. Свої хатини у селі Костянтинівка вони продали і переїхали до села Новопіль, де на той час жила татова старша сестра Антоніна і молодший брат Йосип. Придбали невеличку, однокімнатну хатинку. У цій хатині мама народила ще двох діток. 18 червня 1938 року — сина Володимира, а на початку 1940 року — доньку Гелю. Анеля Іванівна Адамович, 17 серпня 1925 року народження, старша донька мого тата від першого шлюбу, весною 1942 року була угнана до Німеччини і повернулася наприкінці 1945 року. 3 січня 1944 року Іван Семенович Адамович був мобілізований до Червоної армії і помер від ран 7 серпня 1944 року у госпіталі № 2383. Похований у Польщі (могила № 8, ряд 2, 2-га зліва, с. Вулька, — Госцерадувська, Янувського повіту, Люблінське воєводство). Натомість радісної зустрічі з рідними і друзями його донька Анеля, яку він пішов визволяти, вернувшись додому, дізналася про загибель свого любого татуся, смерть любої сестрички Гелі та мобілізацію братика Вані на строкову (семирічну) службу до Червоної армії. Сиріткою повернулася з Німеччини моя люба сестричка Анеля. Злиденне життя її зустріло… Працювала в колгоспі «Ударник». На різних роботах. Моїй мамі, Марцеліні Костянтинівні Адамович, до семидесятих років минулого століття я допомагав матеріально, а на початку вісімдесятих років перевіз на постійне місце проживання поруч з моєю родиною. З 1980 року вона жила в одній квартирі зі мною. Не дивлячись на створення нею страшних незручностей — я стерпів. Вона проживала у одній зі мною квартирі до своєї смерті. Я належним чином за-

безпечував їй пристойний рівень життя. Вона не дожила два місяці до дев'яноста років. Померла 7 січня 1992 року.

Анеля Іванівна Адамович, донька Івана Семеновича Адамовича, 14 червня 1953 року ошлюбилася з Степаном Дмитровичем Кіпчуком, який народився у селі Новопіль 2 серпня 1922 року, і щойно звільнився з місць позбавлення волі. Він був наймолодшою дитиною у родині успішного сільського господаря Дмитра Спиридоновича Кіпчука. Який продовжував започатковану його батьком справу і успішно господарював на власній землі, що починалася біля хмельниці і тягнулися (на південь) до лісу. Мав понад двадцять десятин землі, вітряний млин, багато худоби і шестеро дітей. Але успішно господарювати за совєцької влади йому прийшлось не довго. Ледацюга-люмпен Степан Клинчук пішов на службу до Сатани. Перевтілився у комуніста і зі своїми посіпаками розкуркулив майбутнього свого родича — успішного господаря і батька шести неповнолітніх дітей оголосили ворогом народу. «Борцы за счастье народное» викинули його родину зі стареньким дідусем і бабусею з власної домівки на вулицю. Майно розграбували… Та на зло комуно-фашистам дітки славетного господаря вижили. Виросли. Ошлюбилися. Багатодітні родини мали. У злиднях жили, але в любові. Дружні були… Чотири сина репресованого Дмитра Кіпчука пішли захищати Вітчизну. Тимофій і Олексій загинули на фронтах Другої Світової війни. Платон прийшов з війни весь в ранах, орденах і медалях. Шестеро діток виховав Платон і помер у 1987 році. Дочка репресованого Явдоха одружилася з Данилою Попіком. Виховали шестеро дітей: Марію (1931 року), Антоніну (1933 року) Миколу (1935 року), Володю (1937 року), Васю (1946 року) і Петра (1950 року народження). Померла Явдоха у 1989 році. Друга дочка розкуркуленого Ганя (у шлюбі Тищенко) виховала четверо славних патріотів України. Наймолодший син розкуркуленого Дмитра Кіпчука — Степан Кіпчук також мужньо захищав Вітчизну. З 1942 року і до Перемоги — на передовій був. В окопах і вогневих позиціях майже три роки. Командир орудія старший сержант Степан Кіпчук наприкінці 1945 року додому повернувся. Весь ізранений. В орденах і медалях. Та Батьківщина не зустріла своїх захисників належним чином. Не створила їм можливість працювати і нормально жити… В голодовку 1947 року не було чого їсти, і переступив Степан межу дозволеного. Красти почав. Телят і свиней

у людей крав. Не гребував красти навіть у рідної мами. У сестри 500 рублів поцупив. Шлейф крадіжок у нього великий був… Втерся у довіру робітникам Новопільського відділення зв'язку. Вибирав слушний момент і потихеньку потягував з сейфу грошенята. А його друзі, робітники пошти, знай собі погашали недостачу каси. А одного разу робітниця «невчасно» повернулася до приміщення пошти і застукала його, коли він гроші поцупив і сейф намагався зачинити. Ґвалт здійняла. Він мало не задушив її. Та набігли люди. Він покинув душити її і втік. Через тиждень його спіймали. Сім років позбавлення волі отримав колишній захисник Вітчизни, що крадієм став. Не зважили, що з 1942 по 1945 рік включно, до дня Перемоги на фронті був. Неодноразово поранений. Не врахували, що Вітчизну мужньо захищав старший сержант Степан Кіпчук, командир орудія. Що Орденом Червоної Зірки і багатьма медалями нагороджений був… Адже і він не зважив на те, що спричиняє біль і страждання рідним, крадучи у них останнє. Не зважив, що, обкрадаючи оточуючих його друзів і селян, він спричиняє їм велике горе і тяжкі наслідки, які становлять їх на межу виживання. Не думав про наслідки і ускладнення життя для тих людей, кого він обкрадав, доводячи до крайності. Після здобуття перемоги над ворогом пішов обкрадати народ, за який кров проливав. Легкого хлібу захотів. І отримав пайку зека… Відбув призначене покарання герой війни, ставший крадієм. Додому повернувся. І одружився з Анельою Адамович, яка відразу йому ультиматум поставила: якщо буде красти, то покине його. Схоже, що любив Степан Анелю. Покинув красти. Навіть на посадах з матеріальною відповідальністю працював. Дружно і в злагоді жили. Шестеро діток виховали. Двох синів і чотири доньки. Всі їхні дітки в Новополі народилися. Степан Дмитрович Кіпчук все життя проживав у селі Новопіль. Помер 29 червня 1985 року. Похований на Новопільському кладовиську. Його дружина, Анеля Іванівна Кіпчук у 1987 році переїхала на постійне місце проживання до селища Кіровськ Краснолиманського району Донецької області. Де жили зі своїми родинами чотири її доньки. Хату, що в селі Новопіль, залишила самому молодшому сину Толіку. Померла Анеля Кіпчук 14 квітня 2002 року. Похована на кладовиську селища Кіровськ.

Кіпчук Володимир Степанович, 25 березня 1954 року народження, старший син Анелі і Степана Кіпчука, у 1971 році закінчив Новопільську середню школу. У 1972 році поступив до Житомирсь-

кого зенітно-артилерійського училища і закінчив його 1976 року. З 1976 по 1994 рік служив у Радянській Армії. Пройшов шлях від командира взвода до командира батальона. Служив у місті Приозерськ республіки Казахстан. Майор. Нагороджений медаллю «За боевые заслуги». 1994 року за станом здоров'я звільнений з лав Збройних Сил колишнього Радянського Союзу. Переїхав на постійне місце проживання до міста Красний Лиман Донецької області. З 1996 по 2002 рік працював інженером радіофікації района в Краснолиманському вузлі зв'язку. З 2002 року на пенсії. Одружений. Дружина, Кіпчук (до шлюбу-Клинчук) Ольга Олександрівна. Родилася в зернорадгоспі Жаниспай Тургайської області республіки Казахстан у 1956 році. Шлюб зареєстровано в селі Новопіль. Мають три доньки: Наташу, 1977 року народження, Ірину, 1979 року народження, і Ольгу, 1981 року народження. Мають шестеро онуків. Донька Наташа народила доньок Христину і Павліну. Донька Ірина народила доньок Діану і Дар'ю, а донька Оля народила доньок Карину і Софійку. Наймолодша донька Оля ошлюбилася з Олександром Юрійовичем Роговим, 26 березня 1976 року народження. У Олі серце з правого боку, але добре і людяне. Виховують двох доньок: Карину і Софійку. Батько Олександра, Юрій Миколайович Рогов, помер 2011 року, а мати, Тамара Рогова, померла 7 березня 1994 року. Обоє поховані на Краснолиманському кладовиську.

Галина Степанівна Кіпчук, 1956 року народження, донька Анелі і Степана Кіпчука, взяла шлюб з Миколою Новіковим. Мають сина Олексія, доньку Олену та трьох онуків. Мешкають у селищі Кіровськ Краснолиманського району.

Надія Степанівна Кіпчук, 1957 року народження, донька Анелі і Степана Кіпчука, взяла шлюб з Леонідом Вакуленко. З села Крученець. Мають двох синів: Юрія і Сергія. Син Юрій має сина Дмитрія. Всі мешкають в селищі Кіровськ Краснолиманського району.

Анатолій Степанович Кіпчук, 1959 року народження, син Анелі і Степана Кіпчук. Ошлюбився. Має четверо діток: Олену, Людмилу, Богдана, Світлану і двох онуків. Мешкають в селі Новопіль Черняхівського району Житомирської області. До ліквідації колгоспу працював водієм автомобіля. Згодом пристрастився до горілочки і за нею світа божого не бачить: щоденно п'є та дружину нерідко б'є…

Ніна Степанівна Кіпчук, 1961 року народження, донька Анелі і Степана Кіпчука. Взяла шлюб з Іваном Володимировичем Савченко, уроженцем села Новопіль. Іван був досить досвідченим механізатором сільського господарства. Я пишався ним. Коли створив Агрофірму «Адамович і «К» — запросив його з сином Колею на роботу. Обоє були працьовиті, а Ваня виявився не тільки працьовитим, а ще й досвідченим механізатором широкого профілю. Будь-які роботи виконував, як кажуть, по вищому розряду. Але згодом так пристрастився до горілочки, що не міг дня прожити, не вживаючи її. Алкоголь взяв над ним гору. Його син Коля в тата пішов. І я змушений був звільнити їх з роботи. Родина Вані Савченка мешкає в селищі Кіровськ Краснолиманського району. Мають двоє діток: Колю і Таню. Донька ошлюбилася. Має дитину. Недавно мені стало відомо, що Ваня понад два роки алкогольних напоїв не вживає, має постійну роботу, а Коля працює на сезонній роботі…

Ліда Степанівна Кіпчук, 1964 року народження, наймолодша донька Анелі і Степана Кіпчука, взяла шлюб з уроженцем міста Житомир Олександром Колесник. Мешкають у місті Красний Лиман Донецької області. Ліда працює завідоючою ВПЗ, а Саша — монтером зв'язку. У них є дві доньки: Руслана і Оксана. Обоє проживають у місті Красний Лиман. Донька Руслана ошлюбилася з Дмитрієм Резенко. Мають двох синів: Данилу і Микиту. Розведена. Отримує аліменти. Виховує двох синів. Оксана вчиться в Слов'янському педагогічному інституті.

Іван Іванович Адамович, 1927 року народження, син Івана Семеновича Адамовича, 1944 року був призваний до Червоної армії. Сім років служив у місті Львові. Після закінчення служби ошлюбився з Марією Войцеховською. Мешкали вони в однокімнатній квартирі в районі Підзамчи. Біля Високого Замку. Мали доньку Ліду, яка одружилася і мала п'ятеро дітей. Отримали трикімнатну квартиру. Але життя з чоловіком не склалося. Згодом дружина Івана Івановича, Марія, поїхала до США, а він переїхав жити до своєї доньки Ліди і любих онуків. Дружина Марія в США знайшла собі якогось дідуся. Написала донечці Ліді листа, яким пропонувала кинути батька у Львові і їхати до неї. Сталося так, що того листа прочитав чоловік, Іван Іванович. Схоже, коварство і підступність дружини його настільки схвилювало, що ввечері він ліг спати, а вранці онуки виявили його мертвим. Поховонили його на кладовиську у

місті Львові. Подальша доля його дружини, доньки і онуків мені не відома.

Володимир Іванович Адамович — син Марцеліни і Івана Семеновича Адамовича, народився в селі Новопіль 18 червня 1938 року. У 1961 році ошлюбився з Надією Євсіївною Левченко. 22 січня 1962 року у нас народився син Віктор. Подружнє життя не склалося. Я її не любив і, крім того, вона виявилася великою скандалісткою. Понад три роки жили окремо. Син Вітя виховувався моєю мамою. Коли я поїхав шукати колишню дружину, щоб розірвати з нею шлюб, то у тролейбусі зустрів своє кохання. Закохався у іншу дівчину. Не міг ні їсти, ні спати, все за неї думав… Розірвав шлюб з Надією Левченко. Суд залишив сина Вітю мені, але потім вона відсудила його у мене і пригрозила: «Якщо я заберу у неї сина, то я їх обох виловлю в Дніпрі». Я відступився… Зареєстрував шлюб з Вірою Георгіївною Сіроштан, 1949 року народження, на 11 років молодшою від мене. Перевівся на службу до другого гарнізону. Віра приїхала до мене в НДР. Я був на сьомому небі. Здавалося, що щасливіших від нас на білому світі немає! Та недовго щастя вітало у нашій домівці. Занудьгувала моя кохана по рідним і сказала: «Додому, коханий! Я надто скучаю! Додому хочу!» Що тільки не зробиш задля великого кохання? І ми поїхали додому. На Малу Батьківщину моєї коханої! Поселилися в хату до «любої» тещі… Працював помічником директора міського ПТУ по культурно-виховній роботі, а згодом — державним нотаріусом. Повагою серед людей і чильників органів виконавчої влади користувався, а теща коханій дружині підозри прищеплювала: себто, «зраджує він тебе, Віруню, такий-розтакий!» 14 лютого 1969 року донька Світлана народилася і ми від радості на сьомому небі були. Але теща не убавила свої плітки, які вибудовувала після зустрічі з ворожкою… Ми окремо почали жити. Подальше від «любої» тещі. Та вона й там нас дістала. Коли я на роботі, у гості забігала. Усі новини за минулий час розповідала коханій донечці. Та все по секрету… І моя кохана дружина дещо почала сприймати від любої мами. З неприязню і недовірою стала зустрічати мене з роботи… Запобігти руйнуванню відносин не міг. Не знав, звідки вітер дме. Терпів! Впевнений був, що наше кохання — над усе! Двокімнатну квартиру отримав. Вирішили ще одну дитинку придбати. Понад два місяці вагітності було, коли моя люба теща внесла коханій дружині

наступну порцію пліток від ворожки… Моя кохана дружина на них відреагувала миттєво. Мені на роботу зателефонувала з лікарні. Після операції. Цей її крок став початком краху нашої родини… Я не міг пробачити їй убивство нашої дитини, а вона вважала, що вчинила вірно, бо користувалася підтримкою любої мами і сестрички Люби. Тим паче, що їй особисто ворожка сказала: «Твій, на кого ти ворожиш, зараз іншу обнімає!» І її підозри зростали щоденно… Кохана дружина подала до суду заяву про розлучення і стягнення аліментів. Через три дні суд задовільнив позов моєї коханої дружини і виніс відповідне рішення. Років через два помирилися. Знову зійшлися, але вона ревнувала мене ще більше. Почала вимагати, щоб я пішов працювати на шахту, в забой… Я не погодився і переїхав жити до іншого міста. Десь через рік вона вийшла заміж і родила сина, а я до цього часу не одружений… Син, Віктор Володимирович Адамович, має вищу економічну освіту. Ошлюбився з Оленою Анатоліївною Голюзовою, 18 листопаду 1964 року народження. Мають сина Андрія, 5 грудня 1988 року народження. Шлюб розірвали. Мешкають порознь. Донька, Світлана Володимирівна Адамович, ошлюбилася з Миколою Івановичем Волокіним. У цьому шлюбі 7 березня 1990 року народився син Ваня. Коли йому було два роки, шлюб, завдяки втручанню мами Віри, батьки розірвали. Світлана кілька разів намагалась створити нову родину, але марно. Станом на 2011 рік одна живе.

ЙОСИП СЕМЕНОВИЧ (ШИМОНОВИЧ) АДАМОВИЧ, брат мого тата, який народився 1902 року в селі Муравне (тепер Новоград-Волинського району Житомирської області), ошлюбився з Ганною Андріївною Куліш, 1902 року народження. Мешкали вони у селі Новопіль. З ними проживала мама Ганни, Ярина Козачок, 1874 року народження, яка померла у 1950 році (вона перебувала у шлюбі з Андрієм Куліш, який помер на 88-му році життя). Родина Йосипа Адамовича мешкала на протилежній від нашої вулиці (тепер вулиця Леніна). Напроти хати мого хрещеного батька Якова Цимбалюка. Мали багатодітну родину: сина Володимира (1925 року), дочку Надю (1927 року), сина Станіслава (1928 року), сина Женю (1937 року), сина Сашка і сина Франка (рік народження яких невідомо), сина Аркадія (1939 року) і сина Миколу (1941 року народження). Дядько Йосип був учасником Другої Світової війни. Мав поранення. Незабаром після війни їхня хата згоріла. Казали,

що пожежа виникла, коли самогон гонили. У 1948 році він побудував нову хату з окремим хлівом. З нами майже не спілкувався. Він і його дружина були великими скнарами. Забув дядечка Йосип обіцянку, яку давав моєму татові на проводах на фронт. Що буде нам батьком, якщо тато загине… Він не був на це налаштований. Ми йому байдужі були. Жадоба давила його і його дружину. Один одного варті були. Навіть падалішних груш чи яблук їм шкода було для нас. Свиням віддавали, а нам — ні, ні, жаба давила… Дядько, Йосип Семенович Адамович, помер 1976 року. Похований на Новопільському кладовиську. Його діти, крім Стасіка, зі мною не товаришували. Наче чужими були… У випадку, коли мене хтось кривдив — від них захисту чи підтримки не чекай. Старший їхній син Володимир і його дружина Олександра мешкали у м. Мурманську. Володимир застрелився. Причину я не знаю. Їхній син Коля одружений, мав двох діток. Син Вітя з дружиною мав одну дитину. Дочка Надя і чоловік Валерій мали сина Олега, який був одружений з Вікою і вони мали сина Микиту. Надя мешкає у Санкт-Петербурзі, а Олег, Микита і Віка — в Житомирі. Син Станіслав у 1947 році нарізав на колгоспному полі 2 кіло колосків, щоб з голоду не вмерти. Сталінські опричники його спіймали і суд виніс вирок: 7 років позбавлення волі. Відсидів і повернувся до села. Пішов працювати їздовим колгоспу «Ударник». Ошлюбився з Ганною Житинською. Жили вони у злагоді. Поважали одне одного. Дуже приязно ставилися до мене і моєї сестрички Анелі. Дітей у них не було. У Станіслава з Антоніною був позашлюбний син Міша. У нього і Наташі є донька Оля, а він сам повісився. Станіслава і його дружини Гані Житинської немає з нами. Вони померли. Поховані на Новопільському кладовиську. Звертають на себе увагу ті обставини, що старший син Йосипа Адамовича — Володимир — із-за жінки застрелився. Син Станіслав (за якоїсь жінки) — отруївся пігулками, а позашлюбний син Міша — теж повісився із-за жінки. Сини Йосипа Адамовича: Женя, Сашко і Франко повмирали. Відомостей про час їхнього народження, життя і час смерті — немає. Син Микола був одружений з Антоніною. Помер, а його дружина з сином Віктором мешкає у м. Житомирі. Син Аркадій одружився з Ольгою Василівною Біляченко, 18 грудня 1936 року народження. У цьому шлюбі було троє діток: Віктор, 20 серпня 1968 року народження, Володимир, 6 березня 1970 року народження, і донька Тетяна, 9 ли-

стопада 1977 року народження. Дружина Оля померла 2011 року. Син Віктор одружений з Лесею Йосипівною Червінською, 16 лютого 1977 року народження. Мають дочку Любу, 31 серпня 1996 року народження, і доньку Мальвіну, 10 квітня 2007 року народження. Мешкають у місті Житомирі. Син Аркадія Адамовича — Володимир — одружений з Тетяною Володимирівною Загацькою, 19 жовтня 1977 року народження. Мають дочку Яну, 1 лютого 1998 року народження, і сина Андрія, 18 липня 2005 року. Дочка Аркадія Адамовича — Тетяна — одружена з Віталієм Йосиповичем Червінським, 2 квітня 1975 року народження. Мають сина Йосипа, 1998 року народження. Свати Аркадія Адамовича: Тамара Червінська та Йосип Червінський.

АНТОН СЕМЕНОВИЧ АДАМОВИЧ, брат мого тата, ошлюбився з Оленою Антонівною Кароль. Родина мешкала у селі Новопіль Черняхівського району Житомирської області. Згодом переселилися до селища Соколова Гора. Олена Антонівна була дуже чуйна, уважна і гостинна жіночка. Коли б ми з сестричкою Нельою до неї не зайшли — завжди радісно нас зустрічала. У неї для нас завжди було добре слово і чим пригостити. Коли дядько Антон народився, відомостей немає. Він помер від голоду 1933 року. У них було четверо дітей: донька Францизія, син Володя, донька Зося і Анеля.

ФРАНЦИЗІЯ АНТОНІВНА АДАМОВИЧ, донька Олени і Антона Адамовича, народилася 9 лютого 1924 року, а померла 29 серпня 2012 року. Перебувала в шлюбі з Омел'яном Семеновичем Рудягою, 1916 року народження. Все життя вони проживали разом з мамою Францизії, Оленою Антонівною Адамович. Францизія і її чоловік були добрими і чуйними до мене і сестрички Анелі. Востаннє я бачив свою двоюрідну сестричку Францизію і розмовляв з нею 25 квітня 2012 року. Під час Другої Світової війни Францизія працювала на військовому складі, а після війни — у лісництві. Власноруч садила Соколовогірський ліс. Згодом стала працювати в майстерні по пошиву одягу. Десь на початку 1946 року одружилася з Омел'яном (а звали його Миколою) Семеновичем Рудягою. Він тривалий час працював головою виконкому Соколовогірської селищної ради. Був великим бабієм (про одну його пригоду з коханкою Філіповою планую розповісти). У шлюбі Омел'яна і Францизії народилося четверо дітей: Геня, 18 березня 1947 року народження,

Таня, 5 березня 1952 року народження, Наташа, 24 травня 1958 року народження, і Толік, 16 січня 1961 року народження.

Геня Омел'янівна Рудяга, за освітою бухгалтер, взяла шлюб з офіцером Радянської армії Віктором Клинчуком. У 1977 році виїхала до місця служби чоловіка. До міста Приозерськ (Казахстан). Мали двох діток: Серьожу і Дмитра. Десь у 1994 році переїхали на нове місце служби чоловіка. До міста Гомель. Там її чоловік загинув. Геня має онука Данила. Більше про них нічого не відомо.

Таня Омел'янівна Рудяга, за освітою інженер-технолог, одружена з Леонідом Миколайовичем Борисюк, 1953 року народження. Мають двох синів: Сергія та Олександра. Які мають свої родини. Таня Омел'янівна має онуку Віолету. Родина Тані та Леоніда Борисюк мешкає у місті Житомир.

Наталія Омел'янівна Рудяга, за освітою інженер-механік, одружена. Має доньку Таню і сина Олексія. Мешкають у м. Воскресінськ Московської області. Діти мають свої родини і діток.

Анатолій Омел'янович Рудяга, одружений, має двох діток: Івана та Анатолія, які створили власні родини і мають своїх дітей. Анатолій працює водієм-дальнобійником. Об'їздив багато країн Європи. Проживає у батьківській хаті в м. Житомирі.

Зоя Антонівна Адамович (у шлюбі Єгорова), одружена з росіянином і все життя прожила в м. Татарську Новосибірської області. Виховала трьох синів: Леоніда, Анатолія і Михайла, які мають свої сім'ї і діток. Зоя померла.

Володимир Антонович Адамович, одружений. Зі своєю родиною мешкав в селі Яцини Пірятинського району Полтавської області. Виховали двох доньок: Надію та Ліду. Надія мешкає разом з донькою і виховує онуків. Ліда мешкає у цьому ж селі. Володимир Адамович і його дружина померли.

Анеля Антонівна Адамович померла у 19-річному віці.

Під час голодомору 1932–1933 років родина Антона Семеновича Адамовича дуже голодувала. Їхніх дітей забрала до себе тітка Міля і врятувала їх від голодної смерті. Міля перебувала у шлюбі з Домініком Рябчинським. У них родилося два сини: Іван, Казимір та дочка Аделя. Родину репресували і вислали з України. Івана та Казиміра розстріляли, відповідно, у 1942 та 1943 році. Аделя пішки повернулася до Житомира. Ще й Вітчизну захищала… Нагород-

жена. Виховала доньку Яніну, яка тепер з чоловіком мешкає у м. Житомирі. Виховали доньку і сина.

3. РОДИНИ ПРЕДКІВ ВАСИЛЯ ШЕВЧУКА ТА ЇХНІ НАЩАДКИ

Павло Трифонович Шевчук (дід Василя Шевчука) народився 1876 року в селі Івановичі Пулинської волості Житомирського повіту Волинської губернії. Учасник Першої Світової війни. Дружина, Ганна Тимофіївна, 1876 року народження. Мали 5 десятин землі. Докупив ще 9 десятин землі. Їхня земля межувала з землями сільських господарів села Новопіль, яке також було підпорядковане Пулинській волості. Він мав дві пари коней, необхідний для обробітку землі інвентар, власний житловий будинок, садок і господарчі будівлі. Дві-три корови і до п'яти голів молодняку тримав щорічно. Звісно, кількість курей, гусей, качок, індиків, кролів, овечок, яких він тримав, щорічно змінювалась. У залежності від попиту. Одним словом, Павло Трифонович успішно господарював. Чималі статки мав. А найбільшим його багатством було — семеро найкращих у світі діток: сини: Василь (1900 року), Яків (1903 року), Петро (1907 року народження), донька Ксеня (1910 року), Марія (1914 року), Явдоха (1916 року) і Ольга (1918 року народження). Двоє з них померло під час голодомору у 1932–1933 роках.

Дідусь Павло і старші його сини займалися землеробством і ковальською справою. Мали свою хмельницю, хмелесушку і молотарку. На початку активної фази колективізації, тобто у 1927 році, садибу комуністи зруйнували. Поцупили інвентар, коней, худобу і іншу живність, а багатодітну родину на вулицю викинули. Наказали до села Івановичі переселитися. Присадибну земельну ділянку розміром 0,60 гектара виділили. Дозволили свій житловий будинок, що на отрубі був, розібрати, перевезти до села і побудувати одно-двокімнатну хатиночку в селі Івановичі. Так успішний сільський господар-середняк враз став бідняком.

Така тяжка доля спіткала сотні новопільських і івановичівських родин. Проте ми не в змозі про усіх їх згадати. Комуністи знищили сліди своїх злочинів на селі, а свідки тих страшних часів померли. Як пише Василь Шевчук: «Обійшовши і опитавши людей старшого нас віку, не зміг з'ясувати у повному обсязі подальшу долю багатьох розкуркулених, пограбованих совєцькою владою, зігнаних

до села і колгоспу. Більшість з них не пам'ятають своїх дідусів і бабусь. Людей старшого віку (80–85-літніх) у селі лишилося біля 20-ти. Ми з цими питаннями запізнилися років на 15–20. Немає у кого правди дізнатися. Але, Володимире, навіть ті скупі рядки про наших предків, що ти оприлюдниш, засвідчать нашу шану звитяжним і працелюбним господарям, знищених комуністами. Допоможуть прийдешнім поколінням краще зрозуміти історію села і України».

Омелько Васильович Продоус (дід Василя Шевчука по материнській лінії) народився у селі Новопіль 1862 року. Перебував у шлюбі з Палажкою Василівною, 1863 року народження. Мав семеро діток. Шість доньок і одного сина. Мама Василя Шевчука, Параска Омельківна, народилася 1902 року і була п'ятою дитиною діда Омелька. Сім'я була працьовитою і співучою. Дуже любили співати народні пісні. Дід мав 4 десятини землі, жилий будинок, хмельницю і хмелесушку. Вирощував хміль і мав певний прибуток. Родина вирощувала зернові культури, картоплю і різну городину. Для обробітку землі тримали дві пари коней і мали необхідний інвентар. Тяжко працювали, але жили пристойно.

Петро Павлович Шевчук 1927 року ошлюбився з донькою Омелька Продоуса — Параскою, і проживали разом з її батьками. Як тоді казали — у прийми пішов. Того ж року комуністи залишили родину ні з чим. Все забрали до колгоспу. Змусили переселитися до села. Вилучили останні продукти харчування і в 1932–1933 роках створили голодомор, під час якого дід Омелько помер. Петро Шевчук працював у колгоспі імені Шевченко ковалем, будівельником, а перед Другою Світовою війною — бригадиром хмільової бригади. Його дружина, Параска, теж працювала в колгоспі на різних роботах. Мали четверо діток: доньку Марію (1928 року), сина Володю (1930 року), сина Василя (1938 року) і сина Колю (1941 року народження).

Не встиг Петро Шевчук добудувати власну хату, як почалася війна. Ось що розповів син Петра Шевчука, учень першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року, Василь Петрович Шевчук: «Хату не закінчили будувати, як почалася війна. Тата і багатьох чоловіків призовного віку мобілізувати не встигли. Німці на початку липня 1941 року захопили село. До села в'їхало кілька десятків військових на мотоциклах з люлькою. У приміщенні шко-

ли розмістилася жандармерія. Зібрали сільську сходку і оголосили вимоги нової влади. Добре пам'ятаю, що за переховування червоноармійця або партизана, за допомогу їм — розстріл. Під час німецької окупації, як і під час більшовицької, тяжко жилося. Поліцаї їздили по хатах і забирали домашню живність. Казали, що це німці вимагають. У німців і поліцаїв були свої секретні інформатори. Вони доносили про активістів радянської влади, комуністів і комсомольців, червоноармійців, партизан тощо. Пам'ятаю, що скоро після війни прізвища деяких німецьких сексотів стали відомі новопільцям. Серед них Арсен Іванович Забродський та Лукаш Кіпчук. Наприкінці літа 1942 року якась сволота донесла німцям, що мій тато і Терентій Архипович Павлюк мають зв'язок з партизанами. В середині вересня 1942 року до нас завітали два жандарма, поліцай Лукаш Кіпчук і тодішній голова колгоспу «Ударник» Герман. Останній не втручався ні до кого. Сидів і спостерігав за тим, що коїлось. Як я зрозумів, його роль зводилась до того, що жандарми скористалися його мотоциклєтом з люлькою. Тоді мого тата і Терентія Павлюка забрали і відправили до табору, що був розташований на західній околиці Житомира. У тому таборі були тисячі військовополонених та людей з навколишніх сіл. Їх там по-звірячому катували, а потім гонили до лісу у район хутора Довжик. Примушували копати траншеї вісім на три метри і розстрілювали. Інша партія кидала вбитих до траншеї і закопувала. А потім і їх розстрілювали і так розстріли здійснювалися конвейєром… Кулемет не стихав навіть у нічний час. Там розстріляли мого тата і Терентія Павлюка. Я неодноразово бував у Довжику. На місцях масових розстрілів. Бачив насипані захоронення. Їх там дуже багато…»

Омелько Васильович Продоус (дід Василя Шевчука по материнській лінії) народився 1862 року в селі Новопіль. Ошлюбився з Палажкою Василівною, 1863 року народження. У них було семеро дітей. Шість дочок і один син. Родина досить працьовитою була. Омелько Васильович мав біля п'яти десятин землі, необхідний інвентар для її обробітку. В основному хмелярством займався. Хмельницю і сушарню для сушки хмелю побудував. Мав з того певний зиск. Крім того, зернові культури сіяли, вирощували картоплю і іншу городину. Житловий будинок на власній землі, на отрубі, збудував. Родина садок немалий висадила і виплекала. Дві

пари коней, пару волів, кілька корів, понад п’ять голів молодняка, кролів і курей багато тримали. Особливу увагу приділяли утриманню гусей і качок. Посаг батьки дівчаткам своїм готували. Щоб подушки та пуховики у кожної доньки були. Тим паче, що їхні доньки навчені були не тільки добре працювати. Вони ще й пісні народні навчені були співати.

«Дуже співуча сімейка у нашого Омелька», — казали односельці. Вся округа знала голосистих доньок: Меланію (1886 року), Ганну (1888 року), Мотрю (1898 року), Теклю (1900 року), Параску (1902 року), Анастасію (1908 року) та сина Гришу (1896 року народження). Заповзяті всі до роботи були. Прибуток мали. Було що їсти, одягти і взути. По закінченню сільськогосподарських робіт. А це було пізньої осені. Під Різдво і інші свята, що пізніше. Омелько Васильович запрягав коней в бричку. Одягав кожух або бурку. Підперезувався червоним паском і їхали з Палажкою Василівною та їхніми співучими доньками до сватів…

А там до них приєднувалися п’ятеро доньок брата Пилипа Продоуса, що мешкав неподалік. Уявляєте? Який родинний ансамбль враз створювався. І співали вони, здебільшого, на вулиці. Мешканці всієї округи виходили із теплих приміщень і слухали народні пісні у виконанні родинного ансамбля Продоусів. Добре і в злагоді жили Продоуси. І з сусідами в злагоді були. Не цуралися. Допомагали один одному. Дочка Параска (1902 року народження) одружилася з Петром Павловичем Шевчуком. Після одруження вони залишилися жити у батьків дружини. Все складалося чудово. Але невиховані і неосвічені комуністи не мали наміру споглядати і терпіти працелюбних створювачів добробуту. Та й народні українські пісні проросійським більшовикам були не до вподоби…

Отже. Недовго багатодітна родина Омелька Продоуса відчувала впевненість у завтрашньому дні. Комуністи і їх ошукали. Спочатку землю дали. НЕП оголосили. Парникові умови створили для успішного господарювання. Селяни заможними стали. Але не добробуту бажали комуністи своєму народу. Не можуть вони дозволити, щоб на селі з’явився думаючий середній клас. Щоб приватна власність гору над людиною взяла. Вона ж бо соціалістичне суспільство будувати не дозволить. Звідси загроза нашій владі. А це не відповідає постулатам марксизму-ленінізму. Саме тому в 1927 році комуністи (більшовики) остаточну і нещадну війну

селянам оголосили — курс на колективізацію. У родини Омелька Продоуса все майно до колгоспу забрали. Його працьовиту і заможну родину за майновим станом враз зрівняли з родинами люмпенів-ледацюг. Невдовзі дружини Омелька, Палажки Василівни, не стало. Вдруге одружився. Через рік-півтора і друга дружина померла. Її смерть співпала з початком суцільної колективізації. Настали дуже тяжки дні. Власну землю і все, що на ній було, майно, інвентар, коней, домашню живність, продовольство тощо до колгоспу забрали. Натомість 0,50 гектара присадибної ділянки землі виділили. Втретє Омелько Васильович встиг одружитися, але пожити з третьою дружиною не довелось. Голодомор почався і Омелька Продоуса не стало. З голоду помер.

Як розповідала мама Василя Петровича Шевчука — Параска Омельківна, що жила з чоловіком і дітками у одній хаті з його дідом Омельком: «…їсти не було чого. Їли дохлу конину і все, що можна було спіймати і з'їсти. Жолуді, корінці пирію, кора з дерев, квіти, на які бджоли сідали, лобода, крапива, кінський щавель, калачики, мерзла картопля і буряки — все було бажаним на нашому «столі». Аби затамувати голод. На додаток епідемії дошкуляли. Навіть не віриться, що ми пережили той страшний голодомор…»

4. РОДИНА ПРЕДКІВ ОЛІ ШЕВЧУК ТА ЇХНІ НАЩАДКИ

Оля Іванівна Шевчук розповіла про знану у Новополі родину Дмитра Колос і Мотрі, тобто, свого дідуся і бабусі. У цього подружжя було четверо синів: Фльор, 1903 року народження, Іван, 1907 року народження, Павло, 1910 року народження, і Василь, 1912 року народження. Приватна земля цього подружжя (понад 10 десятин) була під лісом, праворуч дороги, що йде до села Щербини. На цій землі вони посадили і виплекали гарний садок та побудували добротний житловий будинок з надвірними спорудами та будівлями. Дідусь мав свій інвентар для обробітку землі і збору врожаю. Щороку тримав дві-три пари коней, дві-три корови, до десяти голів молодняку. Свині, вівці, кури, гуси, качки, кролі і бджоли були у господарстві, але їхня кількість мінялася в залежності від попиту на ринку. Звичайно, нелегко було господарювати. Дітки маленькі були і їх треба було виховувати. Старшому сину Фльору ще не виповнилося вісімнадцяти років, як дідусь Дмитро захворів

і помер. На плечі бабусі Мотрі звалилися усі турботи по господарству і вихованню синів. Змушена була землю в оренду здати. Та не зламали її труднощі. Виростила синів. Одружила. Онуків дочекалася. Під час колективізації все рухоме і нерухоме майно комуністи поцупили. Середняцьку родину враз зробили бідняцькою і змусили перебратися до села.

Син Іван одружився з Явдохою Семенівною, 1911 року народження, мамою Олі. У цьому шлюбі народився син Степан і донька Оля. Інших дітей у них не було. «У 1932 році, — розповідає Оля, — тато змушений був вступити до колгоспу. Ковалем працював. Мама працювала на різних роботах. За трудодні. Ледь кінці з кінцями зводили. Перед війною на трудодні дали дещо більше збіжжя. Хоч хліба вволю наїлися. Та почалася війна. І ми опинилися на окупованій німцями території. Одні окупанти пішли, а інші прийшли. Потім знову влада помінялася. Більшовики прийшли. Тата мобілізували до Червоної армії. Тяжко було. Дитинство наше було голодне і холодне. У 1944 році прийшла похоронка. Повідомляли, що мій тато, Іван Колос, загинув смертю хоробрих в районі Карпат. Призначеної пенсії навіть на хліб не вистачало, а нас треба було одягати і взувати. Адже старший братик у 1944 році до школи пішов, а я мала йти до школи у наступному році… І я не раз спостерігала, як мама (у відчаї), відвернувшись у куточок, гірко плакала… Коли я підбігала і притискалася до неї — вона гладила мене і казала: «Нічого, доченька, якось буде! Виживемо!» Братик Степан намагався бути настоящим чоловіком. Не плакав. За будь-яку тяжку роботу брався і виконував. Мама інколи умовляла його не перетруждатися, на що він відповідав: «Мамусю! Я вже дорослий! Хто ж, як не я, зробить цю роботу? Я за татуся маю працювати». А далі, як пише колишня учениця першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року Оля Шевчук, — «Продовжилося наше холодне і голодне життя на окупованій українській землі. Голодне дитинство, тяжка, майже безоплатна праця у колгоспі. Не стало моєї мами. Вона також пішла від нас у вічність. Я одружилася з Василем Шевчуком, стала мамою, зайнялася вихованням дітей та онуків, повсякденні хлопоти. Оглянулася на прожите життя і боляче стало — ми могли краще жити! Та незважаючи на наявність більшовицького ярма на нашій шиї, впевнена, що недарма прожила на цьому світі. Маю нащадків, які продовжать наш рід».

5. РОДИНА ПРЕДКІВ ПАВЛА ПАЛАМАРЧУКА ТА ЇХНІ НАЩАДКИ

Петро Карпенко і Людмила Яківна Супрунова, 1880 року народження, мали індивідуальне сільське господарство в селі Новопіль. Господарювали успішно. Мали хліб і до хліба, та кляті комуністи позбавили всього, що у них було, а багатьох життя позбавили. Одного дня 1929 року у хаті віруючого діда Харитона (церкви тоді були закриті), який жив у селі Кручинець, зібралося чимало віруючих, і коли ті почали молитися, до хати увірвалися комуністи та їхні посіпаки. Арестували усіх фізично міцних чоловіків, у тому числі, Петра Карпенко, його 18-річного сина Саву і 20-річного сина Арсенія. Всіх вислали на Соловки. Там вони, напівголодні, будували Біломорканал, зовсім охляли, і їх, як непотрібний, використаний матеріал, сталінські вертухаї розстріляли. Свідком цього злочину був репресований односелець Федір Житинський, який перебував у одному з ними таборі і чудом залишився живим.

У шлюбі Людмили і Петра Карпенко народилося 8 діток: син Нифодь, який все своє життя мешкав у селі Новопіль (на Ударнику), біля Йосипа Адамовича; син Сава, репресований в 1929 році і розстріляний на Соловках; син Арсеній, репресований 1929 року і розстріляний на Соловках; дочка Явдоха, все життя мешкала у Новополі, померла; дочка Надя, мешкала все життя в Новополі, померла 1999 року; дочка Марія, все життя мешкала в Новополі, померла; дочка Палажка, все життя мешкала в Новополі, померла; дочка Наталка, також все життя мешкала в Новополі, померла.

Ця родина мала 12 десятин землі під Івановичами. На власній землі була збудована хата, клуня, хмельниця тощо. Тримали біля 10 голів худоби, кілька пар коней. Мали свою молотарку, пасіку і багато гусей тримали. Мали свій інвентар, засоби виробництва, хліб і до хліба. Комуністи все забрали! Знищили…

Бабушка, Людмила Яківна Карпенко (Супрунова), померла 1960 року. Їхня донька, Надія Петрівна Карпенко, 1905 року народження, ошлюбилась з Іваном Гордійовичем Паламарчуком, 1906 року народження. У цьому шлюбі 1932 року народилася донька Галина, 1936 року — донька Віра, 7 листопада 1938 року — син Павло, а 27 лютого 1943 року — син Володимир. Іван Гордійович Паламарчук після примусової колективізації все своє життя працював колгоспним кріпаком колгоспу імені Шевченко, що у селі

Новопіль. Загинув 5 березня 1944 року у боях під хутором Шевченко Хмельницької області. Похований у братній могилі в Старому Острополі Хмельницької області. Надія Петрівна Паламарчук (до шлюбу — Карпенко) також все своє життя (з часу колективізації) була кріпачкою цього ж колгоспу. Померла 1999 року. Похована на Новопільському цвинтарі. Галина Іванівна Паламарчук родилася колгоспною кріпачкою і все своє життя працювала у колгоспі імені Шевченко. Померла 2006 року. Похована на Новопільському цвинтарі. Віра Іванівна Паламарчук — інвалід ІІ групи з дитинства, мешкала у селі Новопіль, померла 1998 року. Похована на Новопільському цвинтарі.

Павло Іванович Паламарчук після закінчення 7-го класу Новопільської семирічної школи пішов працювати до колгоспу імені Шевченко. Згодом був призваний на службу в армію. Після закінчення строкової служби в армії — залишився на надстрокову. Прослужив у армії 27 років. Після уходу на пенсію мешкав у м. Житомирі. Відгукнувся на пропозицію щодо зустрічі учнів першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року і був активним її учасником 22 травня 2011 року. На зустріч 23 квітня 2012 року не з’явився, а незабаром помер. Володимир Іванович Паламарчук відслужив в армії ст. прапорщиком 26 років, а тепер на пенсії і мешкає у місті Житомир. Павло Іванович Паламарчук у любові і злагоді прожив 38 років з Юлею Анатолівною Паламарчук (до шлюбу — Висоцька), 3 травня 1938 року народження, уродженкою села Заміри Путіївського району. Померла 31 серпня 1999 року. Батько Юлі — Анатолій Station Станіславович Висоцький, також загинув під Любарем у березні 1944 року. Похований у братській могилі селища Любари Хмельницької області. Звісно, не могли знати майбутні свати: Іван Гордійович Паламарчук і Анатолій Станіславович Висоцькій, що сталінський посіпака генерал А. А. Гречко, майже одночасно пожене їх обох (непідготовлених вояків) «підбадьоруючими» до наступу загороджувальними загонами НКВС на мінні поля, під кулеметний вогонь, на вірну смерть, і вони загинуть на відстані 20 кілометрів один від одного… Згодом їхні діти виростуть, одружаться і продовжать рід знищених комуністами українців…

Мама Юлі — Кароліна Антонівна Розбічка, народилася 1905 року в селі Заміри Путіївського району, померла 1997 року,

похована на кладовиську села Заміри. У шлюбі Павла і Юлі народилося два сина: Анатолій і Коля. Обидва стали офіцерами. Ошлюбилися, і у них народилося три сини: Павло, Руслан і Владик. Онук Павло продовжив військову династію, почату дідом Павлом, він офіцер збройних сил України.

6. РОДИНА ПРЕДКІВ АНТОНІНИ І АНДРІЯ БОРИС ТА ЇХНІ НАЩАДКИ

Бронька Якович Загацький, 26 грудня 1907 року народження (помер 1984 року). Сирота. Яків Загацький, 1870 року народження, із своєю дружиною забрав його з приюту і усиновив. Бабушка померла у 1937 році, а Яків Загацький — у 1939 році. Похований на цвинтарі у селі Окілок. Де похована бабушка — не відомо. У 1935 році він ошлюбився з Наталією Сидорівною Павлюк, 18 серпня 1912 року народження (померла у 2002 році). До примусового переселення всіх до села Бронька Загацький мешкав на садибі, що належала його тестю Сидору Павлюку, який помер у 1932 чи 1933 році. Тому цю садибу називали не інакше, як «Броньківе седище», «Броньків садок», «Бронькова копанка» тощо. Находилась вона на південь від колгоспу «Ударник». Праворуч від дороги, що йшла до сінокосу, по сусідству з седищем Володимира Вигівського. Мали 2 десятини землі, гарний садок, однокімнатну хату, пару коней, корову, 2–3 голови молодняку, 2–3 свині, курей тощо. Під час колективізації все майно і продовольство забрали, а родину переселили до села і загнали до колгоспу.

У цьому шлюбі Наталія Сидорівна і Бронька Загацький мали чотирьох діток: сина Колю, 1936 року народження, доньку Антоніну, 20 квітня 1938 року народження, доньку Надю, 1943 року народження, і сина Йосипа, 1946 року народження. Донька Антоніна закінчила 7 класів Новопільської семирічної школи і пішла працювати до колгоспу «Ударник». Два роки працювала ланковою, а згодом у смт Пулини закінчила курси швачки. У 1957 році одружилася з Андрієм Івановичем Борис і до цього часу мешкають в селі Новопіль.

Батько Івана Степановича Попік — Степан Олександрович Попік, народився в селі Новопіль (стародавня вулиця Новоселиця) 1864 року (тоді село Новопіль належало до Пулинської волості Житомирського повіту). Був учасником Першої Світової війни і мав

поранення. Одружився з Меланією Арсентівною, 1878 року народження, уроженкою села Клітище (цього ж району). У 1905 року подружня пара купила жилий будинок і 16 десятин землі. Господарство знаходилося на одній з виток річки Кам'янка, що межувала з землями села Стара Олександрівка Пулинської волості Житомирського повіту. Родина мала десять дітей: Іван — 1902, Степаніда — 1903, Петро — 1912, Василь — 1914, Саватій — 1916, Марія — 1918, Ярина — 1920, Павло — 1921, Аресеній — 1924 і Андрій — 1926 року народження. Сім'я була досить дружна і працьовита. Для обробітку землі мали необхідний інвентар. Вирощували зернові культури, картоплю і овочі. Мали двокімнатний житловий будинок, клуню, стайню, молотілку, віялку, манеж. Щороку тримали 2–3 корови, не менше 4-х голів молодняку, 5 і більше голів свиней, 30 і більше курей, до 20-ти гусей і 3–5 бджолосімей. Жили в достатку. Був хліб і до хліба. Їхніми сусідами були знані в окрузі господарі Лігінчук Потап, Лігінчук Гордій, Житинський Влас, брат Попік Григорій Олександрович і Назар Савченко. Їхні родини старанно працювали, забезпечували себе і державу хлібом. Але більшовики не дали їм жити у звичних для людини умовах. Відібрали у них все. Одних знищили фізично, а інших морально і перетворили на колгоспних кріпаків. Їхнє майно і продовольство забирали «будівничі» нового життя, так звані активісти совєцької влади: Євдоким Стасюк, Олександр Супрунов, Андрій Колеснік, Йосипенко і інші за підтримки військ НКВС і Червоної армії.

Не всі вони і їхні діти пережили колективізацію, голодомор 1932–1933 років, репресії і війни… Степан Олександрович Попік помер 1942 року, а Меланія Арсентівна Попік — 1957 року. Поховані на кладовиську села Новопіль. Старший син Іван ошлюбився з уроженкою села Новопіль Продоус Теклею Омельківною, 1900 року народження. Проживали окремо від батьків. Мали п'ятеро дітей: Антоніна — 1926, Андрій — 1929, Марія — 1933, Ганна — 1938 і Павло — 1943 року народження. Після колективізації батьки працювали в колгоспі імені Шевченка. Іван Степанович помер 1937 року. Мати вдруге одружилася з братом свого першого чоловіка — Савою Попік, який помер у 1952 році. Мама, Текля Омельківна, померла 1991 року. Поховані на кладовиську села Новопіль.

Сестра Андрія Бориса — Антоніна — з 1947 по 2011 рік мешкала в Ровенській області. Померла 2011 року. Сестра Марія і Ганна

мешкають в місті Житомирі. Брат Павло мешкає у селі Новопіль. Батьки Андрія Бориса неподалік від седища діда мали 3 десятини землі, двокімнатну хату, барабан, пару коней, 2 голови молодняку, корову, 2–3 голови свиней, 20 і більше курей, 3–5 бджолосімей тощо. Все забрали до колгоспу, а їх переселили до села і загнали до колгоспу. У колгоспі працювали за трудодні, на які платили дуже мало, а після війни — ще менше.

2 вересня 1958 року Антоніна Борис народила доньку Віру і молоді батьки почали будувати власну хату (яку закінчили у 1962 році), хоча не було коштів, як пише Антоніна Борис: «Свекруха дуже доброю до мене була. Але хотілося мати свою хатину, хоча й ні за що було її будувати. У колгоспі робили за трудодні, а на них давали копійки. На будівництві хати працювало 4 колгоспника. Кожному з них записували по 30 трудоднів. Трудоднів, які заробляла я, Андрій і тато не вистачало, щоб переписати будівельникам, тим паче, що кожний з нас щомісячно заробляв щонайбільше 30–35 трудоднів на місяць. Закінчили будувати одну кімнату і перейшли туди жити. Мама Андрія і мої батьки багато допомогли. 18 липня 1962 року я народила другу доньку Люсю. Але нас гонили на роботу, не дивлячись ні на що. Я змушена була здавати 6-місячну дитину до дитячих ясел і йти на роботу. Повинна була виробити щорічний мінімум трудоднів. А хто не виробляв мінімум трудоднів, то тих додатково обкладали податком. 22 травня 1967 року я народила сина Колю. Стало ще тяжче жити, але помаленьку, у неймовірно тяжких умовах виживали, працювали, жили і виховували діток. Пізніше у колгоспі дещо більше стали платити. Діти повиростали, пішли своїми шляхами, а ми з чоловіком залишилися одні. Старша донька Віра у 1978 році вийшла заміж за новопільця, Івана Прокоповича Андрієва. Весь час робила на хлібозаводі у Житомирі. Пекла торти, поки хлібозавод не розпався. Зять на цьому ж заводі шофером був. Хліб розвозив. Вони ще встигли отримати двокімнатну квартиру і приватизувати її. Згодом побудували собі у селі Кам'янка хату, а квартиру віддали сину. Син одружився. Має дві донечки. Донечка Оля вивчилася на фармацевта і тепер працює у м. Києві. Друга наша донька Люся пішла по моїм стопам — вивчилась на швею. Робила на мебельному комбінаті. Отримала однокімнатну квартиру. У 1982 році одружилася з житомирянином Ігорем Домбровським. Живуть у його хаті, а свою здають кварти-

рантам. Мають одну донечку Ірину, яка закінчила школу з золотою медаллю, а тепер вчиться на останньому курсі інституту, безоплатно. Син Коля також робив шофером на хлібозаводі. У 1984 році одружився з Тамарою Володимирівною Хмарук. Має двох синів: Максима і Руслана. Купили хату у Житомирі. Перебудовують. Одну кімнату закінчили і в ній живуть. А тепер з трьох хлібозаводів, що були у Житомирі, лишився один, то Коля пішов працювати шофером на м'ясокомбінат, а невістка — на кондитерську фабрику. От така склалася доля дітей і онуків колись заможних сільських господарів. Тепер коротенько про батька. Він був сиротою. Його усиновили заможні сільські господарі. Дали йому своє прізвище. Він їх до кінця їхнього життя доглядав. Після колективізації робив у колгоспі «Ударник». З війни прийшов пораненим. Дали ІІ групу інвалідності. Робив бригадиром хмільової бригади. Більше про тата нічого не знаю. У маминих батьків була велика родина — 7 діток. Дещо пам'ятаю із розповіді мами. У голодовку до них прийшли якісь люди і забрали все їстівне. Навіть квасолю, що стояла у горщику, забрали. Усю одежу забрали… Батько дочекався хліба і помер, а мати ще прожила кілька років і теж померла. Про долю їхніх дітей мені нічого не відомо. Вважаю, що вони померли під час голодомору. Дітки у нас виховані. Нам допомагають. Ось так і доживаємо свій вік». Все життя подружжя, Антоніна і Андрій Борис, мешкають у селі Новопіль.

7. РОДИНИ ДЕЯКИХ НОВОПІЛЬЦІВ ТА ЇХНІ НАЩАДКИ:

Гордій Мартинович Лігінчук, славетний сільський господар, народився в селі Новопіль 1886 року. Мав чимало власної землі і все для її обробітку. Зокрема, мав молотарку, сівалку, жатку, косарку, плуги, борони, дві пари коней і волів, понад десяток голів молодняку, до п'яти корів. Овечок тримав, курей, гусей, качок тощо. Він був, мабуть, найбагатшим у селі. Він мав неоціненні цінності — вісім працьовитих і самих красивих у світі діток. Але Гордій Мартинович піклувався, щоб дітки не тільки славно працювали, а й жили заможно, в достатках. Та недовго нормальне життя було й у цієї родини. Комуністи її нещадно пограбували. Все майно поцупили під час коллективізації. З невідомих причин житловий будинок згорів. Родина лишилася без грошей, одягу, майна і продовольства.

З восьми діток голодомор 1932–1933 років пережили лише четверо. Старшого сина Івана Гордійовича Лігінчука, 1913 року народження, після закінчення школи призвали до Червоної Армії. Льотне училище закінчив. У званні старшого лейтенанта воював з німецько-фашистськими загарбниками. Під час бою отримав тяжкі поранення і 5 жовтня 1941 року помер від ран у військовому госпіталі Новосибірська. Там, у братній могилі, він і похований.

Потап Лігінчук, сусід Омелька Продоуса, середняком вважався. Мав 15 десятин землі, молотарку, віялку і всілякий сільськогосподарський інвентар для її обробітку. Його садиба знаходилася на стику земель села Старої Олександрівки і села Новопіль. Все поцупили комуністи і їхні посіпаки під час так званої «добровільної» колективізації. Навіть життя позбавили звитяжного господаря. Не зважили на те, що він мав трьох маленьких діток. Репресували і до Сибіру вислали. Додому не повернувся. Колишній учень першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року Василь Шевчук так прокоментував свої спогади: «Написав тобі про кількох тодішніх трудівників, наших дідусів, бабусь, батьків і матерів, які трудилися на цій, богом даній нам землі, тяжко працювали, створювали статки, ростили і виховували дітей. Вони були багато мудрішими теперішнього покоління. Тепер таких працелюбних і статковитих господарів немає!» З такими висновками не можна не погодитися.

Син Потапа Лігінчука загинув, захищаючи Вітчизну. Донька Явдоха, 1927 року народження, мешкає у селі Давидівка Житомирського району. Донька Настя вийшла заміж за військового і виїхала до його місця служби. Адреса не відома.

Потапа Лігінчука реабілітували в 1994 році. Посмертно. А кому від цього легше стало?

Христофор Людвігович Доян, 1881 року народження, володів вітряним млином, що на Посьолку. Поруч з вітряком знаходилась його садиба: хата, службові приміщення і належна йому земля (понад 10 десятин). Мав п’ятеро дітей: доньок Лілію і Маргариту, синів Володимира, Едуарда і Кароля. Дружина померла 1929 року. Осталося п’ятеро діток. Йому тоді було 48 років. 1930 року його разом з дітьми репресували. Сину Володимиру було 20 років, а Едуарду — 19 років, а решта — неповнолітні. Вони були вислані до міста Томська. 1932 року їх відпустили додому. Нічого конфіскованого

їм не повернули. Їхній житловий будинок і господарчі будівлі були знесені. Їм дали однокімнатну хатинку, що до цього належала репресованим за релігійні переконання. Голова колгоспу попросив Христофора Дояна відремонтувати конфіскований млин і працювати на ньому за трудодні. Христофор Доян зібрав всіх своїх дітей, порадився, одружився вдруге і всі приступили до ремонту млина, хоча здоров'я на засланні було підірване. Млин був відремонтований, і Христофор Доян працював на ньому до кінця 1943 року. По закінченні ремонту вітряного млина новопільці зібралися і побудували його родині хату. Під час Другої Світової війни син Кароль був офіцером Червоної Армії. Другого і третього сина червоні командири не встигли мобілізувати — тікали дуже хутко. Тоді одного з них німці змусили йти на службу до Вермахту, а другого — до поліції. Коли німці відступали, то наказали всім родинам німецької національності їхати з відступаючою армією. Поїхала і родина Христофора Дояна.

З пересильного пункту м. Рівне їх відправили до Австрії — Верхній Дунай, біля м. Лінця (тепер територія Угорщини, С-Валентин). Христофор Доян незабаром захворів і помер. Дочка Ліля (у шлюбі Трусова) 1980 року приїздила у село Новопіль. Подальша її доля і доля інших членів цієї родини мені не відомі.

Антон Васильович Мусієнко, уроженець села Новопіль, батько трьох синів, учасник громадянської війни, за брехливим доносом так званих совєцьких людей-патріотів про його антирадянську діяльність у 1937 році був оголошений ворогом народу і репресований. Висланий «в места не столь отдаленные». Будував Комсомольськ-на-Амурі. Чудом вижив і повернувся додому. Реабілітований. Його син, Мойсеєнко Іван Антонович, 1925 року народження, учасник висадки десанта на так званій Малій Землі, помер у 1981 році. Похований на Новопільському цвинтарі. Другий син, Мойсеєнко Володимир Антонович, 1927 року народження, учасник війни з Японією 1945 року. Похований у місті Ковель. Третій син успішного сільського господаря Антона Мойсеєнко — Василь, 1932 року, теж був використаний комуністичним режимом, як то кажуть, по повній. Сержанта Мойсеєнко Василя Антоновича використали під час випробування атомной бомби на Тоцькому полігоні у 1952 році. Похований у місті Ковель. Ось такі вони «вороги народу» і їхні дітки!

Леонід Степанович Білецький, 1911 року народження, і його дружина Ольга Андріївна, 1906 року народження, мешкали у селі Новопіль, по сусідству з Іваном Адамовичем, з одного боку, і Степаном Гонтарським, з другого боку. Хату, у якій мешкала їхня родина, якщо вірити погосподарчій книзі, вони побудували 1937 року. Народили і виховали п'ятеро дітей: Аркадія (1935 року), Віталія (1937 року), Віру (1941 року), Володимира (1944 року) і Станіслава (1947 року народження). Сина Аркадія 1950 чи 1951 року примусово забрали до ФЗУ в м. Макиївка, а після закінчення цього ФЗУ він деякий час працював на копальні. Вугілля видобував. Батьки померли і поховані на Новопільському кладовиську. Їхній син Віктор також помер. 23 квітня 2012 року я зустрівся з Аркадієм і Вірою на кладовиську села Новопіль. Разом вклонилися праху їхніх батьків і інших родичів та односельців. Поклали квіти на їхні могилки.

Яков Семенович Цимбалюк, 1905 року народження, і його дружина Надія Герасимівна Мілінчук мешкали на одній з нами вулиці. За три хати від нашої, на північ. У 1943 році Яків Семенович став моїм хрещеним батьком. Мама Надії Герасимівни — Ярина Павлівна Мілінчук, 1874 року народження, мешкала на протилежній вулиці, яка тепер носить ім'я ката українського народу Леніна. Відразу за хатою Гончарука, на північ. У цього подружжя був син Федір та донька Тетяна, 1928 року народження. Федір повернувся з війни інвалідом. Одружився і мешкав на Рижавці. На початку першої вулиці, на якій мешкав знаний всіма дідусь Калатуша. Таня ошлюбилася з П'ятницьким Леонідом Йосиповичем, 1928 року народження. Незабаром вони переїхали працювати на секретний військовий об'єкт державного резерву палива, що у лісі між селом Кам'янка і селищем Соколова Гора. Мій хрещений батько Яків Семенович Цимбалюк і його дружина Надія Герасимівна Цимбалюк померли і поховані на Новопільському цвинтарі. Про долю інших членів цієї родини відомостей немає.

Яким Семенович Цимбалюк, 1903 року народження, та його дружина Ганна Данилівна, 1903 року народження, мешкали у селі Новопіль. Їхня хата знаходилася між присадибними ділянками і хатами, з півночі, Константа Бурківського, а з півдня — Кайтана Поплавського. На сході, наприкінці їхньої присадибної ділянки була глибока канава, що йшла з півночі на південь. А за цією канавою були присадибні ділянки Івана Цимбалюка (Скакуна) і

Броньки Загацького. Повз західної сторони присадибної ділянки йшла вулична дорога. Народили вони і виховали восьмеро дітей: Ольгу (1928 року), Антоніну (1930 року), Андрія (1935 року), Ліду (1932 року), Колю (1938 року), Володю (1942 року), Сергія (1944 року), Галю (1946 року народження). Дочка Антоніна вийшла заміж і спочатку переїхала до села Силянщини, а пізніше — до міста Житомира. З ними разом мешкала красуня онучка Світлана Магмотівна, 1945 року народження, яка 1962 року виїхала до міста Ташкенту. Доля інших членів цієї великої родини мені не відома.

Петро Маркович Бойко ошлюбився з Варкою Лукашівною до початку голодомору 1932–1933 років. Адже першого синочка Анатолія тітка Варка народила у 1933 році. Мешкали вони по сусідству з нами. Напроти родини Йосипенко (на південь), за великою канавою. Зі сходу понад іхньою присадибною ділянкою йшла дорога від сільського майдану до села Грушки. Прізвище сусіда, що мешкав напроти них з півдня, не пам'ятаю. Хату, згідно запису у погосподарчій книзі Новопільської сільради, вони побудували 1934 року. Коли Петро Бойко був мобілізований до Червоної армії, напередодні війни чи під час війни, достеменно не відомо. На плиті біля меморіалу, що в селі Новопіль, він значиться загинувшим у Другій Світовій війні. У них було троє діток: син Анатолій, 1933 року народження. Відомо, що на початку двадцять першого століття він мешкав у місті Шуя Іванівської області. У 2011 році я звернувся до нього з листом, але відповіді не отримав. Його родичі, що мешкають у селі Новопіль, зв'язку з ним не підтримують; донька Павліна, 1938 року народження, моя подруга дитинства. Ошлюбилася з Антоном Павловичем Чайківським. Мали троє діток: доньку Галю, що мешкає у смт Боярка Святошинського району, Валю, яка мешкає у місті Житомирі, і синочка Сергія; син Женя, народився 1940 року. За останніми відомостями він мешкав у місті Тираспіль (Молдова). У 2011 році я звернувся до нього з листом за наданою мені адресою, але відповіді не отримав.

Лук'ян Радчук і його дружина Домца Семенівна народили 18 діток. 13 з них померли під час голодомору 1932–1933 років. Станом на 1945 рік в живих з них залишилося п'ятеро: Василь (1926 року), Оксана (1930 року), Сава (1935 року), Володя (1937 року), мій друг дитинства, і Коля (1940 року народження). Якщо вірити запису у погосподарчій книзі Новопільської сільради,

то свою однокімнатну хату вони побудували 1936 року. З північної сторони від них мешкала родина Цимбалюка Якова Семеновича, брата Домци. Лук'ян Радчук мобілізований до Червоної армії 1944 року і загинув у тій страшній війні. Тітка Домца померла. Похована на Новопільському кладовиську. Син Володя мешкав у Волгограді. Помер. Доля інших їхніх дітей і родин мені не відома.

Андрій Миронович Ковальчук, 1914 року народження, і його дружина Наталка Іванівна, 1910 року народження, народили семеро діток: Василь (1936 року), близнюки Галина і Марія (1937 року), Антон (1944 року), Іван (1946 року), Микола (1950 року), і Петро (1952 року народження). Згідно запису у погосподарчій книзі хату побудував 1939 року. Андрій Ковальчук був мобілізований до Червоної армії 1944 року. З війни прийшов без ноги. Інвалідом ІІ групи. На милицях ходив. Потім мотоколяску йому дали. Він і тітка Наталка дуже милі люди були. Привітні і гостинні. Ніколи не обіжали таких як я, безбатченків. Як склалася доля їхніх дітей — мені не відомо.

Андрій Степанович Гаврилюк, 1906 року народження, і його дружина Марія Вікторівна, 1916 року народження, мешкали у селі Новопіль, між садибами, з одного боку, Антоніни Біляченко, і з другого боку — Андрія Ковальчука. Буцімто хату вони побудували у 1937 році. Вони мали доньку Олександру (1934 року), сина Павла (1936 року), доньку Женю (1938 року), Віру (1941 року), сина Олександра (1946 року), доньку Станіславу (1949 року), і доньку Валентину (1952 року народження). Будь-яких відомостей про подальшу долю членів цієї родини не маю.

Григорій Біляченко і його дружина Густя Генрихівна Біляченко, 1912 року народження, мешкали (тепер вул. Леніна) по сусідству: з півдня — садиба Йосипа Адамовича, а з півночі — Савки Продоуса. У них було троє діток. Старший син 1935 чи 1936 року народження, найменша донька — 1939 чи 1940 року народження, а середній — мій товариш дитинства Володя, 1938 року народження. Батько цих діток був мобілізований до Червоної армії у 1941 році і загинув, захищаючи вітчизну. Як склалася доля решти членів цієї родини — мені не відомо. Колишні їхні сусіди повідомили, що їх в живих немає. У погосподарчій книзі Новопільської сільради, яка ще велась у п'ятидесятих роках минулого століття, записано, що голова колгоспного двору Густя Андріївна Біляченко, 1912 року

народження, побудувала хату 1933 року. Має доньку Галину Григорівну, 1933 року народження, сина Володимира Григоровича, 1935 року народження, Миколу, 1938 року народження, і доньку Марію, 1940 року народження. У цьому запису значиться, що вони закріплені за колгоспом «Ударник».

Сава Терентійович Продоус, 1911 року народження, з дружиною Марією Пилипівною, 1912 року народження, мешкали по сусідству з Густею Генрихівною Біляченко. Хату, якщо вірити запису в погосподарчій книзі, побудували 1934 року. Мали семеро діток: Галина (1935 року), Володя (1936 року), Йосип (1938 року), Віра (1939 року), Олександр (1941 року), Валентина (1944 року), і син Микола (1946 року народження). Будь-яких інших відомостей про членів цієї родини у мене немає.

Захар Іванович Холо, народився 1869 року в місті Гродно. Одружений з Іуліанією Врулевською, яка народилася 1874 року у селі Козельці Бежівської волості Волинської губернії. Закінчив сільськогосподарську школу у Білорусії і був направлений для роботи агрономом на Україну, до поміщицького маєтку села Свиди Радомишльського повіту. Захарій Холо став працювати у нього головним агрономом. На початку минулого століття він зі своєї родиною переїжджає до села Новопіль і став працювати садівником у маєтку пані Марії Дворжицької. Станом на 1913 рік у них був син Антон (17 років), Олександра (18 років), Микола (11 років), Марія (14 років), Ірина (9 років). Помер Захар Іванович Холо 16 листопада 1930 року. Похований на Російському кладовищі у м. Житомирі. Дружина Захарія Івановича — Іуліанія Михайлівна народилася в селі Кисилівка Житомирського повіту у родині міщан. У маєтку поміщиці Марії Дворжицької працювала кухаркою. Приблизно у 1940 році переїхала до своєї доньки Ірини в м. Козельці Чернігівської області і померла 1959 року. Їхній син Антон народився у селі Свиди Радомишльського повіту Київської губернії 16 липня 1896 року. Вчився у гімназії містечка Черняхів. 1931 року одружився з Оленою Андроніківною Бачинською, яка народилася 1908 року у селі Стирти Житомирського повіту. Під час Першої Світової війни — солдат, а після захоплення влади більшовиками — був полковим писарем. Після Громадянської війни повернувся до села Новопіль. Працював у совецькій міліції. Пізніше став працювати у карному розшуку. Сім років працював секретарем виконкому Новопільської сільради.

Під час колективізації здав своїх коней і вирощений врожай до колгоспу «Ударник». Очолив його ревізійну комісію і був незмінним її головою. У шлюбі Антона Холо і Олени народилося вісім дітей: Неоніла (1932 року), Валентин (1934 року), Аграфена (1936 року), Зоя (1938 року), Тамара (Муза) (1940 року), Віра (1943 року), Марія (1947 року) і Клавдія (1949 року). Під час Другої Світової війни Антон Холо був солдатом-розвідником. Вільно володів німецькою мовою. Його заслуги у зміцненні більшовицької окупаційної влади комуністи не забули. Згадали про них у 1967 році і «за активну участь у революційній боротьбі і встановлення радянської влади в Україні» його було нагороджено медаллю «За бойові заслуги» (Газета «Радянська Житомирщина, 14 грудня 1967 року). Помер 20 жовтня 1979 року. Його дружина Олена померла 1976 року.

Нарциз Поплавський і Віта Матвіївна, 1888 року народження, у шлюбі мали четверо діток. Седище їхнє було біля села Окілок. Більшовики репресували успішного господаря. Нарциз Поплавський загинув у ГУЛАЗі. Дружина і дочки повернулися з заслання. Син (його ім’я не відоме) загинув, захищаючи Вітчизну, керманичи якої знищили нормальне життя його родини і відібрали життя його батька. Донька Розалія Нарцизівна, 1924 року народження, ошлюбилася з Еполітом Антоновичем Ліневичом, 1921 року народження. 1949 року побудували хату. Мали доньку Вікторію, 1947 року народження, сина Владислава, 1949 року народження, та доньку Зою, 1951 року народження. З ними разом мешкала Віта Матвіївна Поплавська, дружина репресованого і знищеного комуністами Нарциза Поплавського. Друга донька Нарциза Поплавського ошлюбилася з Гнатом Молодецьким з села Окілок і там мешкала до своєї смерті.

Адам Тимофійович Поплавський, 1876 року народження, був одружений з Антоніною Антонівною, 1890 року народження. У них був син Йосип. У 1939 році його призвали до армії і він загинув у неоголошеній комуністами війні проти волелюбних народів. Мешкали вони на одній вулиці з Томашом Білецьким, Володимиром Вигівським і Людвігом Крупевич. По сусідству з Петром Рибіцьким. У 1941 році вони усиновили червоноамійця-оточенця. Назвали його Йосипом. У 1944 році він добровільно пішов до воєнкомату і його мобілізували до Червоної Армії. Він також загинув, але під прізвищем Поплавський.

Стасько Кайтанович Поплавський, 1907 року народження, та його дружина Стаська Миколаївна, 1910 року народження, у шлюбі мали доньку Галю (1938 року), сина Юзика (1940 року) і доньку Зосю (1943 року народження). Їхнє седище знаходилося між седищами родин Якима Цимбалюка і Степана Клевана. З ними разом, до своєї смерті, мешкала Загацька Мінька Бенедиктівна. Можливо, мати Стаськи Миколаївни. Як склалася доля дітей цієї родини — достеменно не відомо. Галя мешкає у місті Макіївка, а Юзик — у Києві. Інших відомостей не маю.

Іван Васильович Павлюк, 1910 року народження, перебував у шлюбі з Ганною Кирилівною Клеван, 1912 року народження. Вуличне прозвисько «Печатка». Де було седище їхніх батьків до переселення усіх до села, відомостей не маю. А ця подружня пара проживала на краю села, у останній перед колгоспними ланами хаті. Нагадаю, що на протилежному боці цієї вулиці, дещо на південь, мешкала багатодітна родина Сергія Павлюка і Ганни Біляченко. Сергій за німця був освідомітелем. Коли в село увійшла Червона армія, то хтось із сусідів доніс на нього. Червоноармійці вивели його до хмельниці і застрелили. Таким чином, Ганні Біляченко прийшлось самотужки виховувати 8 діток: Василя, Володю, Віру, Марусю, Надю, Мішку, Саватіка, Тоніка (Антона).

Син Івана і Ганни Павлюк — Володя, 1938 року народження, учень першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року. З першого і до шостого класу включно вчився зі мною у Новопільській семирічній школі. Зараз мешкає в м. Києві.

Йосип Сидорович Цимбалюк, 1889 року народження, уроженець с. Новопіль, перебував у шлюбі з Харитиною Сидоренко, з хутора Перемога. Учасник Першої Світової війни, нагороджений двома Георгіївськими хрестами. Мали чотирьох синів і одну дочку. Їхній син, Сергій Йосипович Цимбалюк, 1913 року народження, майбутній батько учня першого «А» класу 1945 року Миколи Цимбалюка, ошлюбився з Феодосією Антонівною Шевчук, 25 травня 1916 року народження. У Проскурівській військовій операції був тяжко поранений і помер у госпіталі. Похований на Каменець-Подольському кладовиську. Син Яша пропав без вісти на Калінінському фронті. Син Павло під час Другої Світової війни служив фельдшером у госпіталі і завдячуючи цьому лишився живим. Четвертий син жив у місті Житомирі і помер на 59-му році життя.

Дочка Надя жила у Новополі біля церкви і померла на 78-му році життя. Дід Йосип був славетним пічником і теслею. Жив під лісом (біля Шкіля). Мав кілька десятин землі, але так господарював, що придбав усе необхідне знаряддя для обробітку землі і збору урожаю. Тримав пару коней, дві-три корови, 5–7 голів молодняку, кілька свиней, курей, гусей. Інколи овечок тримав. Мав жорна, січкарню, мельницю (м'яти коноплю), прядку (коловорот), маслобійку тощо. Ступу, відра і цеберкі сам робив. Жив досить заможно. Все у нього було, як кажуть, хліб і до хліба.

Антон Пилипович Шевчук, 1888 року народження (дідусь Колі Цимбалюка, учня першого «А» класу 1945-го року, по матері). Мешкав у селі Грушки. Перебував у шлюбі з Якілиною Дмитрівною Ворецькою, уроженкою села Вільськ. Жили вони у селі Новопіль, біля кладовиська. Мали три дочки і одного сина. Антон Пилипович — учасник Першої Світової війни. Ранений в ногу. Помер у 88-річному віці. У них було 1,5 десятини землі. Коли переселяли до села і змушували вступати до колгоспу, то дід Антон відмовився йти до колгоспу і за це його протримали 6 місяців у допрі. Незважаючи на те, що у дідуся Антона було лише 1,5 десятини землі, але він так працював, що вважався досить забезпеченим господарем. Все було у нього. Для дочок готував посаг, а сина вчив і налаштовував продовжити господарювати на батьківській садибі. Але комуністи не дали жити нормально. Зруйнували життя і добробут родини Антона Пилиповича. Усе відібрали. Змусили до села переселитися і до колгоспу вступити.

Його донька, Феодосія Антонівна Шевчук, 1916 року народження, ошлюбилася з Сергієм Йосиповичем Цимбалюком, 1913 року народження. Ця молода пара почала своє життя у якості колгоспних кріпаків. Мали багатодітну родину. Сергій під час Проскурово-Хмельницької операції отримав тяжке поранення і помер у госпіталі. Похований на Кам'янець-Подільському кладовищі. Феодосія Антонівна померла у 85-річному віці і похована на Новопільському цвинтарі.

Томаш Францевич Білецький, 1915 року народження, перебував у шлюбі з Емілією Антонівною, 1910 року народження. Їхня хата, крита червоною бляхою, стояла наприкінці останньої перед колгоспом «Ударник» вулиці (на північ від хати Петра Рибіцького). Побудована вона 1937 року. Після Другої Світової війни Томаш

Францович працював у цьому колгоспі бригадиром хмельової бригади і комірником. Мали двох доньок: Ніну (1946 року) і Генефу (1951 року народження). З ними проживала Сабіна Йосипівна, 1882 року народження. Як її прізвище і ким вона доводилася господарям — не відомо. Томаш Білецький і Емілія Антонівна померли. Похоронені на Новопільському цвинтарі.

Петро Іванович Рибіцький, 1892 року народження, перебував у шлюбі з Надією Яківною, 1893 року народження. Їхня хата стояла на південь від хати Томаша Білецького. До колективізації земельний наділ Рибіцьких (хата і господарські споруди на ньому) на заході межував з земельним наділом Нарциза Поплавського. Мали дітей: Ніну (1921 року), Анельку (1924 року), Павліну (1925 року), сина Франка (1930 року народження). З ними проживали: Сівченко Адіна Павлівна (1940 року), Люся Павлівна (1943 року). Чиї вони діти — відомостей немає.

Роман Матвійович Цимбалюк (із Кусів), дідусь старости Новопільської семирічної школи 1945 року — Галини Степанівни Цимбалюк. Розкуркулений і репресований. Додому не повернувся. Батько Галини, Степан Романович Цимбалюк, помер у 1933 році. Від голоду. Місяці за три після її народження. Звісно, свого батька вона не знала, бо виховувалася мамою Соломією, яку по-домашньому звали «Салькою» або «Салимоньою», а тому діти називали її «Галка Сальчина» або «Галка Кусь».

Василь (Базиль) Антонович Гонтарський, 1904 року народження, одружений з чешкою Вірою Карпівною Прайзнер, 1900 року народження. Вона не могла вимовити Василь. У неї ім’я Василь звучало як Базиль. Так його все життя і звали «Базиль Гонтарський». Хату вони побудували 1939 року. Знаходилась вона через дорогу від колгоспного клубу і гуртожитка. На заході їхня присадибна ділянка межувала з присадибною ділянкою Людвіга Крупевича, а на півдні — з колгоспним ланом. У шлюбі вони мали доньку Олександру (1928 року), Марію (1930 року), Ніну (1940 року народження). Разом з ними до своєї смерті мешкала теща Базиля — Марія Йосипівна Прайзнер (1879 року народження). Василь Гонтарський здебільшого працював бригадиром або головою колгоспу «Ударник».

Степан Антонович Гонтарський, 1910 року народження (брат Василя (Базиля) і Яська Гонтарського, був одружений з

Марією (1910 року). Нову однокімнатну хату побудували у 1947 чи 1948 року, присадибній земельній ділянці, що знаходилась між садибами Льоньки Білецького і Домци Радчук. Мали сина Миколу (1938 року), доньку Павліну (1943 року), сина Володимира (1948 року) і доньку Ніну (1951 року народження). Степан Гонтарський був одним із кращих колгоспних кріпаків, а його домашнє господарство завжди було у занепаді.

Олександр Степанович Гончарук, 1910 року народження, одружений з Настьою Іванівною, 1904 року народження. У них був син Ананій (1928 року народження), який закінчив Новопільську семирічну школу, військове училище і став офіцером Червоної армії. Хату вони побудували 1933 року. Знаходилась вона попереду (на південь) хати Ярини Мілінчук (за канавою). У 1944 році у їхній хаті кілька місяців стояв військовий штаб.

Степан Кирилович Клеван, 1911 року народження, був одружений з Марією Архіпівною, 1903 року народження, у якої з першого шлюбу був син Володимир Федорович, 1927 року народження. У цьому шлюбі у них народилася донька Віра — 1939 року, і син Василь — 1942 року. Хата їхня знаходилася по сусідству з садибою Стаська Поплавського, строго на південь.

Людвік Леонович Крупєвич, 1884 року народження, мешкав з Надією Федорівною Кучинською, 1904 року народження, дружиною загинувшого на війні сина. Працював ковалем. Хату побудував 1940 року поруч з садибою Базиля Гонтарського, на захід від нього. З ними у п'ятидесятих роках минулого століття проживала Юлія Павлівна Зіневич, 1864 року народження. Можливо, вона являлася тещою Людвіка.

Стасько Овдієвич Лайчук, 1925 року народження, мешкав на одній з Василем Гонтарським вулиці, за 3–4 хати на північ. Головою колгоспного двору була Ярина Кирилівна Лайчук, 1920 року народження. З нею мешкала сестра Параска Кирилівна Клеван, 1918 року народження. Стасько Овдієвич Лайчук після повернення з місць позбавлення волі, мешкав з ними разом. У шлюбі Стасько і Ярина мали сина Володимира, 1947 року, Марію Стаськівну, 1947 року, та Марію Станіславівну, 1952 року народження. Хата Ярини Лайчук (Клеван) побудувана 1937 року і знаходилась на протилежній вулиці від хати Степана Клевана (на захід).

Петро Карпенко репресований у 1929 році за релігійні переконання. Висланий до ГУЛАГу, на Соловки. Там і загинув.

Реабілітований. Його дружина, Карпенко (до шлюбу Супрунова) Людмила Яківна, 1880 року народження, померла у 1960 році. Похована на Новопільському цвинтарі. Син, Карпенко Мефодій Петрович, мешкав по сусідству з Йосипом Адамовичем. Похований на Новопільському цвинтарі. Син, Карпенко Саватік Петрович, 1911 року народження, репресований у 1929 році за релігійні переконання. Висланий до ГУЛАГу, на Соловки. Працював на будівництві Біломорканалу. Розстріляний там же. Реабілітований. Син, Карпенко Арсень Петрович, 1909 року народження. Репресований у 1929 році за релігійні переконання. Висланий до ГУЛАГУ, на Соловки. Працював на будівництві Біломорканалу. Розстріляний там же. Реабілітований. Дочка, Карпенко Явдоха Петрівна, мешкала у селі Новопіль і похована на Новопільському цвинтарі. Дочка, Карпенко Надія Петрівна, 1 жовтня 1905 року народження. Мама учня першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року Паламарчука Павла Івановича (який помер у 1912 році), мешкала у с. Новопіль і померла в 1999 році. Дочки, Карпенко Марія Петрівна, Карпенко Палажка Петрівна, Карпенко Наталка Петрівна, мешкали в селі Новопіль. Померли і поховані на Новопільському цвинтарі. Родина мала 12 десятин землі біля земель села Івановичі, хату, клуню, десяток худоби, кілька пар коней, молотарку, пасіку, багато гусей. Комуністи їх розкуркулили. Все майно і землю поцупили, а їх зробили жебраками…

1 квітня 2013 рік. Новопіль — Красний Лиман

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Суворов Виктор. Ледокол. Киев, газета «Независимость», 1993.

2. Суворов Виктор. Беру свои слова обратно. Донецк, изд-во Сталкер, 2010.

3. Суворов Виктор. Последняя республика. Москва, АСТ, 1995.

4. Суворов Виктор. Самоубийство. Москва, АСТ, 2001.

5. Суворов Виктор. Очищение. Москва. АСТ, 2000.

6. Суворов Виктор. Тень победы. Фолио СП, г. Сергиев Посад, 2010.

7. Суворов Виктор. Сталин vs Гитлер. АСТ изд-во Хранитель, Москва, 2008.

8. Суворов Виктор. Разгром. ООО «Изд-во АСТ» гор. Щелково, 2010.

9. Суворов В. Освободитель. Изд-во «Фолио», ОАО «ХКФ им. Фрунзе», 2004.

10. Жуков Г. К. Воспоминания и размышления, том 1 и 2, Москва, 1974.

11. Пігідо-Правобережний Ф. «Велика Вітчизняна війна», Київ, «Смолоскип», 2002 .

12. Жилюк В. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині у 1941–1955 рр.

13. Куркоткін С. К., Тил Радянських Збройних сил у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років.

14. Звєрєв А. Г., Записки міністра.

15. Курочкін П. М., Позивні фронту.

16. Анфілов В. А., Безсмертний подвиг.

17. Анфілов В. А., Провал «бліцкрігу».

18. Кузнєцов Н. Г., Напередодні.

19. Іванов С. П., Начальний період війни.

20. Черняхівська районна рада Житомирської області. Історія Черняхівщини: етапи становлення і сучасність. ОП «Житомирська облдрукарня», 2009.

21. Хлебников Н. М., Евлампиев П. С., Володихин Я. А., Легендарная чапаевская, изд-во «Знание», Москва, 1975.

22. Матеріали Державного архіву Житомирської області, архівного відділу Черняхівської районної держадміністрації, Житомирського облвійськкомату, Меморіального комплексу «Національний музей історії ВВВ 1941–1945 років», Центрального архіву МО РФ (в/частина 005500), місто Подольськ, ВРАГС Черняхівського району, спогади і свідчення мешканців Житомирщини, Кіровоградщини, Київщини, Дніпропетровщини.

23. Газета «Свобода», усі номери за 2012 рік.

24. Газета ВО «Свобода», усі номери за 2012 рік і січень — березень 2013 року.

25. Матеріали історико-краєзнавчого музею села Івановичі та матеріали, виконкому Новопільської сільради, Новопільської ЗОСШ І–ІІІ ступенів та шкільної бібліотеки.

26. Військово-історичний журнал (ВІЖ) за 1961 рік — № 1 та № 7, 1966 рік — № 5, 1978 рік — № 4, 1980 рік — № 5, 1983 рік — № 9, 1984 рік — № 4, 1985 рік — № 3.

27. Газета «Правда» за 19 серпня 1939 року та за 6 травня 1941 року.

28. «Літературна газета» за 18–24 червня 2003 року.

29. Журнали «Огонек» за 1949 рік.

СОДЕРЖАНИЕ

РОЗДІЛ IV

ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

РОЗДІЛ V

СОВЕЦЬКЕ КРІПОСНЕ ПРАВО І КРІПАКИ

РОЗДІЛ VI

МОЯ МАЛА БАТЬКІВЩИНА — СЕЛО НОВОПІЛЬ

РОЗДІЛ VII

ПІДГОТОВКА ДО ВІЙНИ. ВІЙНА НА ТЕРИТОРІЇ ЇЇ ПІДПАЛЮВАЧА

РОЗДІЛ VIII

ЗМІНА ОКУПАЦІЙНИХ РЕЖИМІВ

РОЗДІЛ IX

КРІПАЦЬКА УКРАЇНА – КОМОРА ХЛІБА І ДЖЕРЕЛО ГАРМАТНОГО М'ЯСА

РОЗДІЛ X

КОМУНІСТІЧНИЙ РАЙ БУВ ЧИ НАСНИВСЯ МЕНІ?

РОЗДІЛ XI

ГОЛОДОВКА 1947 РОКУ

РОЗДІЛ XII

БУДНІ КОЛГОСПНИХ КРІПАКІВ І ЇХНІХ ДІТОК

РОЗДІЛ XIII

У ЖИТТІ, ЯК НА ДОВГІЙ НИВІ, ВСЯКЕ ТРАПЛЯЄТЬСЯ

РОЗДІЛ XIV

ДЕЩО ПРО РОДИНИ ПРЕДКІВ І ЇХНЄ ЖИТТЯ

Адамович-Новопільський
Володимир Іванович

Загублені життя трьох поколінь

Формат 60х84/16. Ум.друк.арк. 24,6. Тираж 500 пр. Зам.05/13.
Видавець, виготовлювач і розповсюджувач ТОВ «Тіраж-51»
вул. Орджонікідзе, 10/4, м.Краматорськ, 84313,
тел.: (06264) 56-0-46, 56-1-07, факс: (0626) 44-28-31
e-mail: pyav@krm.net.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4068 від 18.05.2011 р.

Фото № 1. Монумент 200-м воякам-новопільцям, загинувшим під час Другої Світової війни.

Фото № 2. Меморіальна плита у монумента вічної слави воякам-новопільцям, загинувшим під час Другої Світової війни.

Фото № 3. 22 травня 2011 року. Учень першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року Володимир. Адамович покладає квіти до монументу вічної слави воякам-новопільцям, загинувшим під час Другої Світової війни.

Фото № 4. 22 травня 2011 року. Учень першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року Володимир Адамович і мешканка Красного Лиману Віра Філіппська покладають квіти до монументу вічної слави воякам-новопільцям, загинувшим у роки Другої Світової війни.

Фото № 5. 22 травня 2011 року. Учень першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року Володимир Адамович покладає квіти до монументу вічної слави воякам-новопільцям, загинувшим під час Другої світової війни.

Фото № 6. 22 травня 2011 року. Володимир Адамович покладає квіти до могили подружжя Наталки і Бронислава Загацького, похованих на Новопільському цвинтарі.

Фото № 7. 22 травня 2011 року. Володимир Адамович вшановує пам'ять матері друга дитинства Володі Радчука — Домци Семенівни Радчук, похованої на Новопільському цвинтарі.

Фото № 8. Новопільський цвинтар. Надгробок на могилі Радчук Домци Семенівни.

Фото № 9. 22 травня 2011 року. Володимир Адамович вшановує пам'ять односельців, похованих на Новопільському цвинтарі.

Фото № 10. 22 травня 2011 року. Уродженець села Новопіль Володимир Адамович покладає квіти на могили односельців, похованих на Новопільському цвинтарі.

Фото № 11. 22 травня 2011 року. Володимир Іванович Адамович покладає квіти до могили подружжя Варвари і Платона Кіпчук, похованих на Новопільському цвинтарі.

Фото № 12. 22 травня 2011 року. Новопільський цвинтар. Під час вшанування померлих новопільців. Надгробок на могилі Степана Дмитровича Кіпчука, чоловіка Анелі Іванівни Адамович.

Фото № 13. 22 травня 2011 року. Володимир Адамович вшановує пам'ять чоловіка сестри Анелі — Степана Дмитровича Кіпчука, похованого на Новопільському цвинтарі.

Фото № 14. Село Новопіль 22 травня 2011 року. Розп'яття Христа біля хати учня першого «А» класу Новопільської семирічної школи 1945 року Петра Кучинського.

Фото № 15. 22 квітня 2012 року. Володимир Адамович і Віра Філіппська вивчають записи в погосподарчих книгах Новопільської сільради.

Фото № 16. Село Новопіль. 22 квітня 2012 року. Яблуня із саду Марії Дворжицької, висаджена на початку ХХ-го століття.

Фото № 17. 22 квітня 2012 року. Хата Маринки і Степана Гонтарського у Новополі, побудована у 1947–1948 роках.

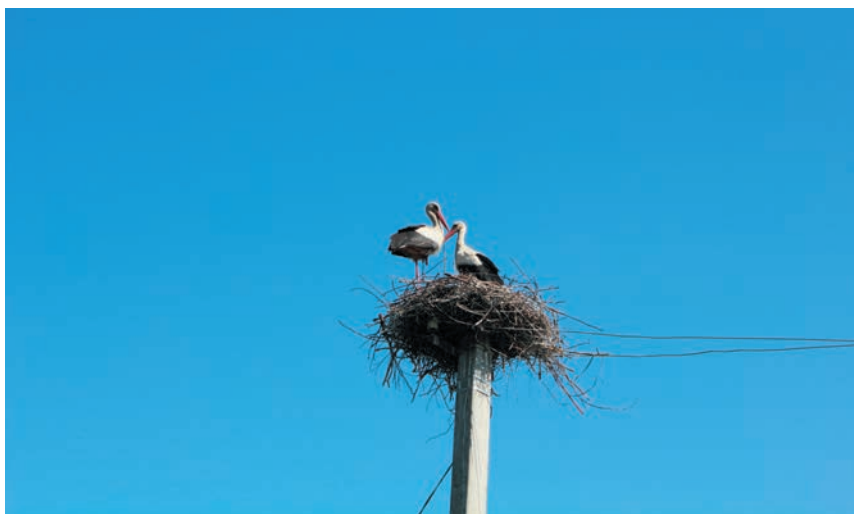

Фото № 18. 22 квітня 2012 року. Багато лелек облюбувало село Новопіль, бо добрі люди в ньому живуть.

Фото № 19. 22 травня 2011 року, через 60 років учень першого «А» класу Новопільської семирічної школи (скорочено — НСШ) 1945 року Володимир Адамович, згадуючи далеке дитинство, взяв шкільний дзвоник.

Фото № 20. 22 квітня 2012 року. Приміщення НСШ, побудоване 1913 року. І ось, через 60 років, колишній учень першого «А» класу НСШ 1945 року Володимир Адамович відвідав свою рідну школу, поріг якої босоніж переступив 1 вересня 1945 року.

Фото № 21. 22 квітня 2012 року. Учні першого «А» класу НСШ 1945 року Володимир Адамович (крайній зліва) і Василь Шевчук (крайній справа) в коридорі цієї школи згадуть тяжки роки навчання голодних та погано одягнених діток війни у холодному приміщенні школи.

Фото № 22. 22 травня 2011 року. Учні першого «А» класу НСШ 1945 року Володимир Адамович (зліва) і Василь Шевчук (справа) біля приміщення школи, поріг якої вперше переступили босоніж 1 вересня 1945 року.

Фото № 23. 22 травня 2011 року. Зустріч учнів першого «А» класу НСШ 1945 року, зліва направо: Сава Проноза, Павло Паламарчук, Іван Слобоженюк, Володимир Адамович, Володимир Павлюк, Микола Цимбалюк і Василь Шевчук.

Фото № 24. 22 травня 2011 року. Учні першого «А» класу НСШ 1945 року Володимир Павлюк і Марія Гонтарська від імені учнів класу покладають квіти до монументу вічної слави воякам-новопільцям, загинувшим у Другій Світовій війні.

Фото № 25. 22 травня 2011 року громада села Новопіль і гості на святкуванні 400-річчя села. На тротуарі (зліва направо) В. Адамович і П. Паламарчук.

Фото № 26. 22 травня 2011 року. Учні першого «А» класу НСШ 1945 року В. Адамович (зліва) і П. Паламарчук (справа) від свого імені і від імені учнів класу вітають новопільців з 400-річчям села.

Фото № 27. 22 травня 2011 року. Гості села і учні першого «А» класу НСШ 1945 року на святкуванні 400-річчя села Новопіль. На першому ряду сидять (зліва направо): Руслан Кондратюк — науковий співробітник ДАЖО, Віра Філіппська — гостя із міста Красний Лиман Донецької області, Володимир Адамович — гість із міста Красний Лиман, Павло Паламарчук і Микола Цимбалюк — учні першого «А» класу НСШ 1945 року.

Фото № 28. 22 травня 2011 року. Святковий стіл з нагоди першої зустрічі (за 60 років) учнів першого «А» класу НСШ 1945 року — дітей страшної Другої Світової війни.

Фото № 29. 22 травня 2011 року. Гості і учні першого «А» класу НСШ 1945 року на першій зустрічі. Зліва направо: Віра Філіппська, Антоніна Кубік, Галина Проноза, Петро Плотніцький, Василь Шевчук, Володя Павлюк, Марія Гонтарська, Андрій Борис, Надя Колеснік, Оля Шевчук, Микола Цимбалюк, Антоніна Борис, Павло Паламарчук, Марія Шевчук, Марія Клинчук, Володимир Адамович, Віра Плотницька, Анатолій Кубік і Іван Слоболенюк.

Фото № 30. 22 травня 2011 року. Новопільський сільський голова Петро Бовтік і учень першого «А» класу НСШ 1945 року Володимир Адамович під час зустрічі колишніх першокласників — дітей війни.

Фото № 31. 22 травня 2011 року. Роздається малиновий дзвін: це директор Новопільської СШ І–ІІІ ступенів Олександр Гордаш (праворуч) і завуч Олена Бондарчук (праворуч від нього) запрошують учнів першого «А» класу НСШ 1945 року на перекличку. Із 46 учнів класу — дітей війни з'явилося — 17!

Фото № 32. Учениці першого «А» класу НСШ 1945 року за святковим столом під час зустрічі 22 травня 2011 року.

Фото № 33. Учениці першого «А» класу НСШ 1945 року під час зустрічі 22 травня 2011 року. Зліва направо: Марія Клинчук, Марія Шевчук, Антоніна Борис, Віра Плотніцька, Оля Шевчук і Надя Колісник.

Фото № 34. Учень першого «А» класу НСШ 1945 року Вася Шевчук під час служби в Совєцькій армії.

Фото № 35. Дружина учня першого «А» класу НСШ 1945 р. Василя Шевчука — Оля Шевчук.

Фото № 36. Подружжя Оля і Вася Шевчук, учні першого «А» класу НСШ 1945 року, діти війни.

Фото № 37. 1950 рік, село Новопіль. На світлині (зліва направо): Марія Житинська, її чоловік Федір Петрович Житинський, 1896 року нар., успішний сільський господар, репресований комуністами 1929 року, та Надія Петрівна Паламарчук (1906 р. н.), мама Павла Івановича Паламарчука.

Фото № 38. Село Новопіль, 1927–1929 роки. На світлині брати: Сава Петрович Карпенко (18 років) та Арсеній Петрович Карпенко (20 років), репресовані комуністами у 1929 році за релігійні переконання і вивезені на Соловки. Напівголодні будували Біломорканал і там їх, знесилених, сталінські опричники розстріляли.

Фото № 39. Уроженець села Новопіль, учасник громадянської війни Антон Васильович Мусієнко. Репресований комуністами 1937 року. Працював на «комсомольських» забудовах. Чудом вижив.

Фото № 40. Учень першого «А» класу НСШ 1945 року Василь Петрович Шевчук.

Фото № 41. Учень першого «А» класу НСШ 1945 року Павло Іванович Паламарчук з дружиною Юлеєю Анатолівною Паламарчук (у дівоцтві — Висоцька.

Фото № 42. Учень першого «А» класу НСШ 1945 року Павло Іванович Паламарчук під час служби в армії.

Фото № 43. 1948 рік. Родина Надії Петрівни і Павла Івановича Паламарчук (зліва направо): Віра Іванівна (1936 р. н.), Надія Петрівна (1906 р. н.), Володимир Іванович (1943 р. н.), Оля Іванівна (1932 р. н.), Павло Іванович Паламарчук. Батько цих діток Іван Паламарчук загинув 05.03.1944 року.

Фото № 44. 1940 рік. Новопіль — Житомир. У центрі (сидить) Іван Семенович Адамович (тато Володимира Адамовича). Стоять (зліва направо): Геля Ляховецька (двоюрідна сестра) і Іван Іванович Адамович, син Івана Семеновича Адамовича.

Фото № 45. Родина Паламарчуків вшановує загиблих батьків. Зліва направо: Юля Паламарчук, Павло Паламарчук, Володя Паламарчук і Свєта Супрунова.

Фото № 46. Знаряддя домашнього вжитку першої половини XX сторіччя: точило, віялка, коловорот, терези тощо.

Фото № 47. Ткацький верстак першої половини XX сторіччя, на якому колгоспні кріпаки ткали полотно і шили з нього одяг для своїх родин.

Фото № 48. Знаряддя і речі щоденного використання та вжитку першої половини XX сторіччя: настильник з домотканого полотна, тин з верби і лози, вишитий портрет Т. Г. Шевченка, колиска для немовляти, топчан, застелений дерюгою. На топчані: дерев'яні ночви, праска, рубель для прасування полотна і одягу (робочою частиною вниз) і рубель для прасування полотна і одягу (робочою частиною вверх), гребінка для розчісування льоняного і конопляного волокна, качалка, дві гребінки для розчісування льоняного і конопляного волокна, глечик і фонар (на припічку), два черп'яні глечика (біля підпіччя), кухлик з держаком і глечик з ручкою (у підпіччі), українська піч для випікання хлібобулочних виробів, футляр і ступка (у кубишці біля комина), лопата для всаджування до печі тіста і коцюба.

Фото № 49. Кладовисько у селі Лебедівка (до 60-го року минулого сторіччя називалося Слобода Чернецька) Червоноармійського району, де, можливо, у 1917 році був похований дід Володимира Адамовича — Семен Адамович.

Фото № 50. Костел у селі Лебедівка, куди ходили молитися (до 1917 року) члени родини Семена Адамовича.

Фото № 51. Зустріч першокласників 1945 року і гостей, зліва направо: Василь Шевчук, Анатолій Вигівський, Володимир Адамович, Василь Вигівський і Андрій Борис.

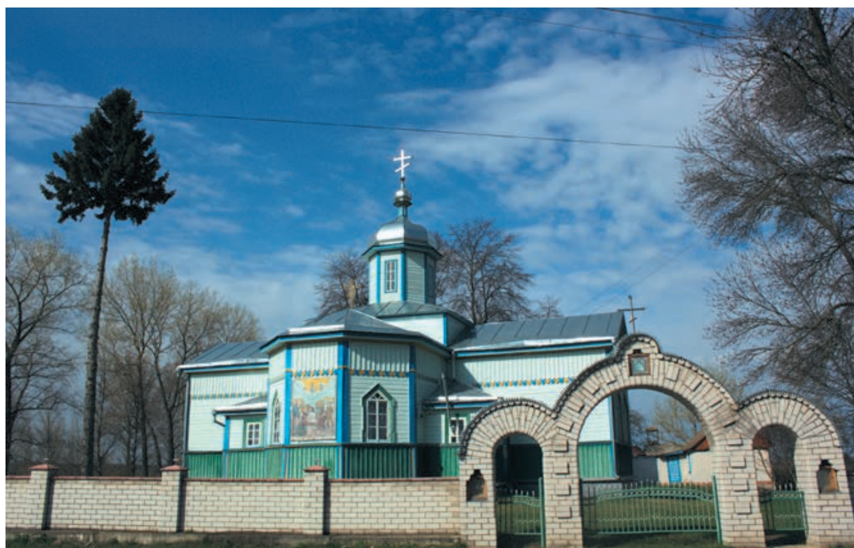

Фото № 52. Село Новопіль. Церква на ім'я святого Архістратига Михайла, побудована на кошти землевласника Ксаверія Куровського в 1860 році.

Фото № 53. 2012 рік. Уроженець села Новопіль Володимир Адамович вшановує пам'ять односельців, похованих на Новопільському цвинтарі.

Фото № 54. 2012 рік. В. Адамович вшановує пам'ять подружжя Варвари і Платона Кіпчука, похованих на Новопільському цвинтарі.

Фото № 55. Новопіль. 23 квітня 2012 року. Учні першого «А» класу НСШ 1945 року за святковим столом.

Фото № 56. Новопіль. 23 квітня 2012 року. Зустріч учнів першого «А» класу НСШ 1945 року і нащадків родини Марусі і Сави Вигівського.

ЗА ДЕМОКРАТІЮ, ГЛАСНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНУ СПРАВЕДЛИВІСТЬ

ВІСНИК ЛИМАНЩИНИ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ГАЗЕТА

ГРУДЕНЬ 1990 р. № 1 (1)

ПРЕССА, КАК САМА ЖИЗНЬ, — ВСЕГДА В РАЗВИТИИ, НИКОГДА НЕ ОСТАНАВЛИВАЕТСЯ. ОНА ИЗ НАРОДА И ГЛУБОКО СОПЕРЕЖИВАЕТ С НИМ ЕГО НАДЕЖДЫ И СТРАХИ, ЕГО ЛЮБОВЬ И НЕНАВИСТЬ, ЕГО РАДОСТЬ И СТРАДАНИЕ.

К. МАРКС.

НАША ЖИЗНЬ,
КАК АСФАЛЬТ ДЛЯ ПАРАДА,
ВСЯ В РАЗМЕТКЕ,
В РЕШЕТКЕ ОГРАД.
СОМНЕВАТЬСЯ И ДУМАТЬ
НЕ НАДО —
ДЕЛАЙ ТО, ЧТО ТЕБЕ ГОВОРЯТ.

НЕЗАМЕТНО ДУША ОГРУБЕЛА
ИЛИ ВОВСЕ НЕ СТАЛО ДУШИ.
ЧТО ЗА СТРАННЫЕ
МЕТАМОРФОЗЫ!
НАМ И ТАК ВЕДЬ ХВАТАЛО
ПРОБЛЕМ.
НУЖНО ДУМАТЬ,
ПОКУДА НЕ ПОЗДНО,
ЕСЛИ ЕСТЬ, РАЗУМЕЕТСЯ, ЧЕМ.

Владимир ГОЦУЛЕНКО

Обращение

УВАЖАЕМЫЕ ЧИТАТЕЛИ!

МЫСЛИ И РАЗМЫШЛЕНИЯ

Фото № 57. Перший номер міськрайонної суспільно-політичної газети «Вісник Лиманщини», заснованої у грудні 1990 року Володимиром Адамовичем.

ШУМИТ „БЕРЕЗКА“

ПЕСНЯ О СЪЕЗДЕ

Газета новостей

Читайте «ВІСНИК ЛИМАНЩИНИ»

Фото № 58. Газета «Вісник Лиманщини» критикує публікації компартійної газети «Зоря» за те, що вона своїм читачам локшину на ніс і вуха вішає…

За демократію, гласність та соціальну справедливість

Вісник Лиманщини

суспільно-політична газета

Січень 1991 року

№ 2 (3)

Год грядущий

Учителя протестуют и требуют

На IV сессии горсовета

Фото № 59. Газета «Вісник Лиманщини» виступає на підтримку вимог учителів і проти КПРС (вона нижче пояса…)

За демократію, гласність та соціальну справедливість

Вісник Лиманщини

суспільно-політична газета

Червень 1991 року

№ 15 (16)

Дайте народу землю!

Нам угрожают судом

Бегство от обещаний

Фото № 60. Газета «Вісник Лиманщини» підтримує вимоги краснолиманців про надання землі для ведення селянського (фермерського) господарства, а виконком їм дулю показав…

за демократію, гласність та соціальну справедливість

Вісник Лиманщини

суспільно політична газета

№ 16(17)

Ряды руховцев растут

А выборы не за горами. Поговорим?

А, может, сделано не так?

Кого же благотворила Краснолиманская вещевая благотворительная лотерея?

Даю 100 рублей

Фото № 61. Газета «Вісник Лиманщини» виступила на підтримку РУХу та за проведення чесних виборів.

Фото № 62. Оспою побите обличчя звіра, кривавого, дикого чудовиська, відретушоване підлабузниками, що й не подумаєш, що то морда ката України, великого людоненависника генералісімуса-людожера Йосипа Вісаріоновича Сталіна…

Фото № 63. Людожер Сталін демонструє військову могуть, а діти країни з голоду мруть…

Фото № 64. Нащадки Анелі Гроніковської (Остринської, Бульваренко), чоловік якої був репресований у 1937 році, її донька і двоюрідна сестра автора книги Неля з чоловіком Юрою Бічуком, його сестрами Маєю (в окулярах) і Танею (що роги їм чіпляє) під час відпочинку…

Фото № 65. 2009 рік, Тернопільська область. Нащадки Анелі Бульваренко (у дівоцтві — Гроніковська, після першого шлюбу Остринська, уроженка села Костянтинівка Червоноармійського р-ну). Зліва направо: її донька Неля Бічук, її онука Олена і правнучка Марія.

Фото № 66. Неля Бічук з небогою, донькою сестри Владислави (Лариси) Остринської, татусь якої, Гнат Остринський, був репресований у 1937 році.

Фото № 67. 2008 рік. Син і онуки Миколи Семеновича Бульваренко, який на Кіровоградщині рятував маму і сестер від голоду у 1932–1933 роках. Син Віктор Бульваренко (в центрі) з синами. Ліворуч — Андрій Бульваренко, а праворуч — Микола Бульваренко. Це онуки, що виховувалися без бабусь і дідусів, бо їх знищили комуністи…

Фото № 68. Учні II випуску 8-го класу Соколовогірської СШРМ міста Житомира і учителі. Володимир Адамович — у середньому рядку четвертий (зліва направо).

рвое место!

Владимира Адамовича —
ое лицо, веселая улыбка.
лядеть только тот, кто
я и доволен тем, что при-
воим товарищам, коллек-

коммуниста Адамовича
ом плане — общие инте-
иное — потом. Но, борясь
он обретает и свое лич-

реньком поехал Владимир
дно было? Еще как! Но
олено, и стал он тракто-
стом широкого профиля,
овеком в совхозе «Щер-
юбинской области. Был
лью и почетным значком

армию — и здесь Вла-
оказался не последним

Фото № 69. На світлині, розміщеній у дивізійній газеті, що у 1960 році дислокувалася у місті Совєцьк (Тельзіт) Калінінградської області (Кенінгзберг), сержант Володимир Адамович.

Фото № 70. 22 жовтня 1986 року. Краснолиманець, Двічі Герой Радянського Союзу льотчик-космонавт СРСР Леонід Кизим у школі № 6 м. Красний Лиман, ліворуч нього Ломако Віталій Кирилович.

Фото № 71. 1967 рік. У нижньому ряду (зліва направо: Марцеліна Мар'янівна (у дівоцтві Войцеховська), праворуч її чоловік Іван Іванович Адамович. Верхній ряд: Володимир Адамович і небога — донька брата Івана — Ліда Адамович.

Фото № 72. Клуб села Новопіль, побудований наприкінці сорокових років XX століття, де діти колгоспних кріпаків танцювали і дивилися кінофільми...

КАЗАКСТАН ЛКСМ
ОБЛЫСТЫҚ КОМИТЕТІНІҢ
ҚҰРМЕТ
ГРАМОТАСЫ
ПОЧЕТНАЯ
ГРАМОТА
ОБЛАСТНОГО КОМИТЕТА ЛКСМК

Фото № 73. 1957 рік. Почесна Грамота, якою нагороджено Володимира Адамовича за високі показники на уборці урожая 1957 року (під час освоювання цілинних та перелогових земель Казахстану).

КАЗАКСТАН ЛКСМ
ОБЛЫСТЫҚ КОМИТЕТІНІҢ
ҚҰРМЕТ
ГРАМОТАСЫ
ПОЧЕТНАЯ
ГРАМОТА

Фото № 74. 1956 рік. Почесна Грамота, якою нагороджено Володимира Адамовича за високі виробничі показники у роботі під час освоювання цілинних і перелогових земель Казахстану.

Фото № 75. Приміщення Новопільської сільради сорокових і початку п'ятидесятих років XX століття.

УРСР

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ

ПОХВАЛЬНА ГРАМОТА

Видана учню 8 -го класу Соколовогірської середньої школи робітничої молоді школи с. Соколова Гора

Житомирського р-ну Житомирської області

Адамовичу Володимиру Івановичу

ЗА ВІДМІННІ УСПІХИ В НАВЧАННІ І ЗА ЗРАЗКОВУ ПОВЕДІНКУ

15. червня 1962 року

№ 3

Директор / Завідуючий школи

Учителі:

Фото № 76. 1962 рік. Похвальна Грамота, якою нагороджено учня Соколовогірської СШРМ Володимира Адамовича за відмінні успіхи в навчанні.

УРСР

Міністерство освіти

СВІДОЦТВО

Видано це свідоцтво Адамовичу Володимиру Івановичу, який народився в 1938 році, в тому, що він навчався в Соколовогірській восьмирічній школі робітничої молоді с. Соколово Гора Житомирського р-ну Житомирської обл. і закінчив повний курс цієї школи в тисяча дев'ятсот шістдесят другому році і виявив при відмінній поведінці такі знання:

з української мови 5 (відмінно)
з української літератури 5 (відмінно)
з російської мови 5 (відмінно)
з російської літератури 5 (відмінно)
з ( ) мови
з ( ) літератури
з арифметики 5 (відмінно)
з алгебри 5 (відмінно)
з геометрії 5 (відмінно)
з історії 5 (відмінно)
з географії 5 (відмінно)
з природознавства 5 (відмінно)
з фізики 5 (відмінно)
з хімії 5 (відмінно)
з іноземної мови (нім.) 5 (відмінно)
з практичних занять у навчальних майстернях і на навчально-дослідній ділянці
з фізичної культури

А № 316565

15 червня 1962 року

Директор школи

Учителі:

М. П.

Фото № 77. 1962 рік. Свідоцтво, видане учню Соколовогірської СШРМ Володимиру Адамовичу про закінчення ним 8-го класу.

Фото № 78. Запрошення Володимиру Адамовичу взяти участь у мітингу на підтримку В. Ющенко, що відбувся на Співочому полі міста Києва 4 липня 2004 року за його участі.

Шановний(а) Адамович Володимир Іванович

Маємо честь запросити Вас взяти участь у мітингу на підтримку Віктора Ющенка.

Мітинг відбудеться 4 липня 2004 року о 12 годині у Києві на Співочому полі.

З повагою, ***Оргкомітет***

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Адамович
Владимир
Иванович

за долголетний добросовестный труд от имени Президиума Верховного Совета СССР решением исполкома

Донецкого
областного

Совета народных депутатов

от 1[illegible] декабря 1988 г.

награжден медалью

„ВЕТЕРАН ТРУДА"

Секретарь исполкома

Совета народных депутатов

М. П.

„......" .... 19...... г.

Фото № 81. Посвідчення про нагородження Володимира Адамовича медаллю «Ветеран Праці».

„ПОБЕДИТЕЛЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СОРЕВНОВАНИЯ 1979 ГОДА"

Знак учрежден Центральным Комитетом КПСС, Советом Министров СССР, ВЦСПС и ЦК ВЛКСМ

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Адамович
Владимир Иванович
Госнотариус Снежнянской
госнотконторы

от имени *Министерства и ЦК профсоюза*

награжден знаком

„ПОБЕДИТЕЛЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СОРЕВНОВАНИЯ 1979 ГОДА"

[illegible] января 80

(подпись) М. П. (подпись)

Фото № 82. Посвідчення Володимира Адамовича — переможця соцзмагання 1979 року, виданого від імені Мінюсту України і ЦК профсоюзу.

„ПОБЕДИТЕЛЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СОРЕВНОВАНИЯ 1976 ГОДА"

Знак учрежден Центральным Комитетом КПСС, Советом Министров СССР, ВЦСПС и ЦК ВЛКСМ

УДОСТОВЕРЕНИЕ

тов. Адамович
Владимир Иванович

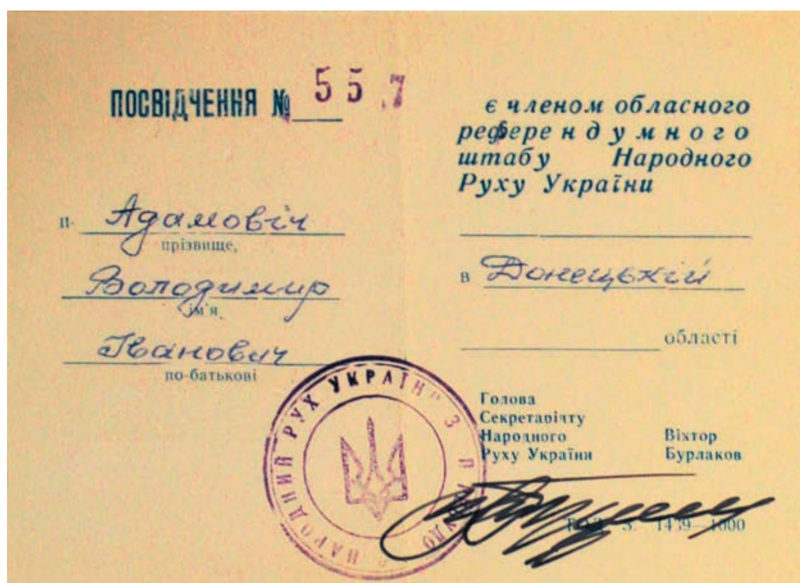
от имени Министерства юстиции Украинской ССР и ЦК профсоюза работников госучреждений

награжден знаком
„ПОБЕДИТЕЛЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СОРЕВНОВАНИЯ 1976 ГОДА"

6 января 1977 г.

(подпись) М. П. (подпись)

Фото № 79. 1977 рік. Посвідчення, видане Мінюстом і ЦК профсоюзу переможцю соцзмагання Володимиру Адамовичу.

ПОСВІДЧЕННЯ № 557

п. Адамовіч
прізвище,
Володимир
ім'я
Іванович
по-батькові

є членом обласного референдумного штабу Народного Руху України

в Донецькій
області

Голова Секретаріату Народного Руху України Віктор Бурлаков

Фото № 80. 1990 рік. Посвідчення члена обласного референдумного штабу Народного Руху України Володимира Адамовича.

„ПОБЕДИТЕЛЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СОРЕВНОВАНИЯ 1978 ГОДА"

Знак учрежден Центральным Комитетом КПСС, Советом Министров СССР, ВЦСПС и ЦК ВЛКСМ

УДОСТОВЕРЕНИЕ

тов. Адамович Владимир Иванович – государственный нотариус Снежнянской госнотконторы.

от имени Министерства и ЦК профсоюза

награжден знаком

„ПОБЕДИТЕЛЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СОРЕВНОВАНИЯ 1978 ГОДА"

(подпись) Н.Д. Ворона (подпись)

М. П.

Фото № 83. Посвідчення Володимира Адамовича — переможця соцзмагання 1978 року, виданого від імені Мінюсту України і ЦК профсоюзу.

663 ...

АТТЕСТАТ
о среднем образовании

Настоящий аттестат выдан Адамовичу Владимиру Ивановичу

родившемуся в с. Новополь Черняховского района Житомирской области 1938 года,

в том, что он в 1966 году окончил полный курс вечерней средней общеобразовательной школы при Темплинском ГДО

и обнаружил при отличном поведении следующие знания:

по русскому языку 4 (хорошие)
по литературе 5 (отличные)
по алгебре 4 (хорошие)
по геометрии 3 (удовлетворительные)
по тригонометрии 4 (хорошие)
по истории СССР 5 (отличные)
по всеобщей истории 5 (отличные)
по обществоведению 5 (отличные)
по физике 4 (хорошие)
по астрономии 4 (хорошие)
по химии 4 (хорошие)
по биологии 5 (отличные)
по географии 5 (отличные)
по иностранному языку (немец.) 4 (хорошие)
по черчению 5 (отличные)
по физической культуре —

Кроме того, — прош производственное обучение по специальности

Директор школы
Заместитель директора по учебной части
Учителя:

Выдан 26 мая 1966 г.
г. Темплин

М. П. В № 263129

Фото № 84. 1966 рік. Атестат про середню освіту Володимира Адамовича, виданий вечірньою середньою загальноосвітньою школою при Темплінському гарнізонному будинку офіцерів (Німеччина).

ДИПЛОМ

Я № 838507

Цей диплом видано Адамовичу Володимиру Івановичу
в тому, що він (вона) в 1966 році вступив до Львівського ордена Леніна держуніверситету ім. І. Франка
і в 1973 році закінчив повний курс названого університету
за спеціальністю Правознавство

Рішенням Державної екзаменаційної комісії
від 23 червня 1973 р.
Адамовичу В.І.
присвоєно кваліфікацію юрист

Голова Державної екзаменаційної комісії
Ректор
Секретар
М.П.

Місто Львів 25 червня 1973 р.
Реєстраційний № 1641

Український кл.

ДИПЛОМ

Я № 838507

Настоящий диплом выдан Адамовичу Владимиру Ивановичу
в том, что он в 1966 году поступил во Львовский ордена Ленина госуниверситет им. И. Франко
и в 1973 году окончил полный курс названного университета
по специальности Правоведение

Решением Государственной экзаменационной комиссии от 23 июня 1973 г.
Адамовичу В.И.
присвоена квалификация юрист

Председатель Государственной экзаменационной комиссии
Ректор
Секретарь
М.П.

Город Львов 25 июня 1973 г.
Регистрационный № 1641

Московская типография Гознака. 1972.

Фото № 85. Диплом про закінчення Володимиром Адамовичем юридичного факультету Львівського держуніверситету імені І. Франка за спеціальністю правознавство, виданий 25 червня 1973 року, реєстраційний № 1641.

Фото № 86. 1958 рік. В/частина 39449. м. Совєтськ (Тельзіт) Калінінградської області (Кенінгзберг). Механік-водій важкого танку С-2 і Т-3 мол. сержант Володимир Адамович.

Фото № 87. 1952 рік. Учні і учителі Новопільської семирічної школи. Зліва направо. Перший рядок зверху: Клинчук Йосип Григорович (1938 р. н.), Проноза Ганна (1937 р. н.), Біляченко Ольга Миколаївна (1939 р. н.), Кубік Олександр Федорович (1938 р. н.), Демидюк Павліна Іванівна (1938 р. н.), Прайзнер Станіслав Миколайович (1935 р. н.), Біляченко Марія Іллівна (1937 р. н.); другий рядок зверху: Пахомов Леонід Олексійович (1939 р. н.), Попік Ольга Петрівна (1935 р.н.), Цимбалюк Володимир Адамович (1938 р. н.), Семенець Марія Григорівна (1936 р. н.), Осіпчук Володимир Станіславович (1937 р. н.), Ковальчук Галя Андріївна (1937 р. н.), Паламарчук Павло Іванович (1938 р. н.); третій ряд зверху: бухгалтер Тодорович Антоніна Федорівна (1926 р. н.), учитель математики Петрунько Володимир Петрович (1925 р. н.), учителька Клинчук Ганна Степанівна (1920 р. н.), учитель української мови Камінський Теофіл Йосипович (1918 р. н.), учителька алгебри Лісова Марія Андріївна (1927 р. н.), учитель німецької мови Лавріненко Леонід Пилипович (1924 р. н.); перший ряд знизу: Гонтарська Ніна Василівна (1938 р. н.), Борківський Микола Миколайович (1939 р. н.), Коробенко Валя Вячеславівна (1938 р. н.), Гонтарський Микола Степанович (1938 р. н.), Загацька Антоніна Брониславівна (1938 р. н.), Лущик Олександр Васильович (1938 р. н.) і Бондарчук Марія Кузьмівна (1938 р. н.).

Фото № 88. Осіпчук Надія Петрівна (1928 р.н.), уроженка села Муравне (у 2012 році мешкала у с. Лебедівка Червоноармійського району (бувша Пулинська волость Житомирського повіту) Житомирської області, яка на початку тридцятих років XX століття неодноразово бувала у житловому будинку і садку, що до розкуркулення належав родині дідуся автора книги Адамовичу Семену (Шимону) і знаходився у с. Муравне.

Фото № 89. 1955 рік. Володимир Адамович під час навчання в Алімбетівському училищі механізації сільського господарства № 3 (УМСГ № 3), Степний район Актюбінської області. Казахстан.

Фото № 90. 1958 рік. Рядовий Володимир Адамович під час служби у в/частині № 38449 м. Совєцьк (Тельзіт) Калінінградської області (Кенінгзберг).

Фото № 91. Лігінчук Іван Гордійович (1913 року нар.), син розкуркуленого і знищеного комуністами успішного сільського господаря Гордія Лігінчука. Пілот, старший лейтенант, у 1941 році у небі захищав владу, яка знищила його батька і нормальне життя його родини, був поранений і 5 жовтня 1941 року помер від ран. Похований у братній могилі м. Новосибірська.

Фото № 92. 1958 рік, місто Совєцьк, в/частина №38449, танк Т-3. Зліва направо: наводчик 122-мм танкової гармати, командир танку сержант Володимир Золкін і механік-водій рядовий Володимир Адамович.

Фото № 93. Старшина Володимир Адамович під час служби у групі совєцьких військ у Німеччині. 1962–1967 роки, місто Пренцлау та селище Фогельзанг.

Фото № 94. 1967 рік. Марцеліна Костянтинівна Адамович (дівоча — Гроніковська, після першого шлюбу — Тушинська, 1902 р. н.), мати автора книги.

Фото № 95. Жовтень 1956 року. Володимир Адамович під час перебування у відпустці у селищі Соколова Гора міста Житомир.

Фото № 96. 2002 рік. Приватна нотаріальна контора міста Красний Лиман. Володимир Адамович з онукою Русланою Колесник — донькою уроженки с. Новопіль Ліди Колеснік (до шлюбу — Кіпчук).

Фото № 97. 2003 рік. Юля Сердюк і Володимир Адамович під час роботи у приватній нотаріальній конторі міста Красний Лиман.

Фото № 98. 1973 рік, місто Львів. Володимир Адамович під час закінчення навчання на юридичному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка.

Фото № 99. Січень 1960 року. Двоюрідна сестра автора книги Юля Миколаївна Бульваренко (Злонкевич), донька Люсі (Анелі) Костянтинівни Бульваренко (дівоча — Гроніковська, після першого шлюбу — Остринська, чоловік якої, уроженець і мешканець Житомирської області, Остринський Гнат, репресований у 1937 році.

Фото № 100. Листопад 1959 року, м. Львів, Підзамча. Старший брат автора книги Іван Іванович Адамович з дружиною Марцеліною Мар'янівною Войцехівською.

Фото № 101. Місто Сніжне, 1971 рік. Володимир Іванович Адамович з дружиною Сіроштан Вірою Георгіївною.

Фото № 102. Місто Житомир. Небога автора книги Катя — донька Ляховецької Гелі.

Фото № 103. Лютий 1973 року, місто Житомир. Небіж автора книги Володимир Степанович Кіпчук, уроженець села Новопіль, під час навчання у Житомирському військовому зенітно-артилерійському училищі, тепер — майор у відставці.

Фото № 104. Уроженець села Новопіль Юзік (Йосип) Леонідович Тушинський (1955 р. н.), небіж автора книги, під час служби у лавах Совєцької армії. Тепер мешкає у місті Сніжне Донецької області. Одружений. Має двоє діток та онуків.

Фото № 105. 1973 рік, Польща, м. Нова Соль. Уроженець села Вили Довбушського району Житомирської області двоюрідний брат автора книги Броніслав Вікторович Крушевський з дружиною Мірою, синами: Анджеєм і Владиком.

Фото № 106. 1973 рік, Польща, м. Нова Соль. На першому плані (ліворуч) Міра Крушевська, а праворуч — її чоловік Броніслав Крушевський, двоюрідний брат автора книги.

Фото № 107. 1967 рік, Німеччина, селище Фогельзанг, капітан-начпрод полку з дружиною і сином та старшина Володимир Адамович з дружиною Вірою Сіроштан біля свого котеджу.

Фото № 108. Місто Кривий Ріг. Двоюрідна сестра автора книги Анеля Миколаївна Бічук (до шлюбу — Бульваренко). Донька Анелі Остринської (до першого шлюбу — Гроніковська), яка після арешту коханого чоловіка Гната Остринського, разом з донькою Владиславою утікла із Житомира, ошлюбилась вдруге і стала Люсею Бульваренко.

Фото № 109. Місто Кривий Ріг. Галина Остринська (16 років), небога автора книги, донька Владислави (Лариси) Остринської, уроженки Житомирської області, батько якої був репресований у 1937 році.

Фото № 110. 1973 рік. Польща, м. Нова Соль. Владик Броніславович Крушевський — син уроженця села Вили Броніслава Вікторовича Крушевського, двоюрідного брата автора книги.

Фото № 111. 1973 рік. Польща, м. Нова Соль. Анджей Вікторович Крушевський — син уроженца села Вили Довбишського району Житомирської області Броніслава Вікторовича Крушевського, двоюрідного брата автора книги.

Фото № 112. Зліва направо: сестра автора книги Зося Броніславівна Тушинська, уроженка с. Новопіль, і мама автора книги Марцеліна Костянтинівна Адамович (до першого шлюбу — Гроніковська, у першому шлюбі — Тушинська), уроженка села Костянтинівка.

Фото № 113. Кривий Ріг. Сидять: небога автора книги, уроженка села Новопіль Яніна Леонідівна Бойко (дівоча — Тушинська) з чоловіком.

Фото № 114. Місто Львів, Підзамча, січень 1960 року. Іван Іванович Адамович з дружиною Марцеліною Мар'янівною Войцехівською та донькою Лідою Адамович.

Фото № 115. Місто Кривий Ріг, 1966 рік. Тітонька автора книги, уроженка села Костянтинівка, Люся (Анеля) Костянтинівна Бульваренко (дівоча — Гроніковська, у першому шлюбі — Остринська, чоловік якої Гнат Остринський репресований у 1937 році) зі своїм другим чоловіком Миколою Семеновичем Бульваренко.

Фото № 116. Травень 1968 року. Небіж автора книги Михаїл Андрійович Хомчук — син двоюрідної сестри Наді Терентіївни Біляченко, яка родилася у селі Новопіль, а наприкінці сорокових років XX століття переїхала до селища Соколова Гора міста Житомир.

Фото № 117. 1966 рік. Група совєцьких військ у Німеччині, місто Пренцлау, гарнізонний будинок офіцерів. Учні-випускники Темплінської ЗОСШ, учителька фізики і хімії (зліва) і завуч (справа), а серед них Володимир Адамович.

Фото № 118. 1955 рік. Казахстан, Алімбетівське УМСГ № 3. Зліва направо: Яша Фазлієв, Володимир Адамович і Аркадій Тарасов .

Фото № 119. 1960 рік, місто Совєцьк (Тельзіт), ст. сержант Володимир Адамович біля полкової доски Пошани, на яку занесено сержанта Володимира Адамовича (внизу: перший справа).

Фото № 120. Літо 1956 року. Казахстан. Актюбінська область Крабутакський район, центральна садиба радгоспу «Щербаковський». Зліва направо: син бригадира 1-ї тракторної бригади Володимира Щербакова, трактористи: Микола Огороднiков, Володимир Адамович і Анатолій Міщеряков.

Фото № 121. 1956 рік. Перша тракторна бригада Першого відділення радгоспу «Щербаковський» Карабутакського району Актюбінської області Республіки Казахстан. Зліва бригадир Володимир Щербаков і прикомандировані на посівну компанію дівчата із Тамбовської області.

Фото № 122. 1957 рік. Тракторист Першої тракторної бригади радгоспу «Щербаковський», що у Казахстані, Толя Міщеряков на тракторі ХТЗ-54.

Фото № 123. Весна 1955 року. Селище Алімбетівка. Курсанти Алімбетівського УМСГ № 3. В центрі стоїть Володимир Адамович. П'ятим справа наліво стоїть (у пальто): Генадій Зорін, який підробив у моєму паспорті рік народження з 1938 на 1937-й. Яша Фазлієв перебиває руки двом, що б'ються об заклад.

Фото № 124. Весна 1956 року. На тлі центральної садиби радгоспу «Щербаковський» Карабутакського району Актюбінської області, зліва направо: син бригадира Першої тракторної бригади Володимира Щербакова, трактористи: Микола Огородніков, Володимир Адамович, Анатолій Міщеряков, невідомий, і Анатолій М'ягков.

Фото № 125. 1978 рік, місто Сніжне. Державний нотаріус Володимир Адамович консультує громадян по телефону.

Фото № 126. 1955 рік, селище Алімбетівка, УМСГ № 3, курсанти училища, нижній ряд (зліва направо): курсант Вєніамін (прізвище забув), Володя Рубілов і Яша Фазлієв. Серед тих, що стоять (по центру) — Аркадій Тарасов.

Фото № 127. 1957 рік, село Новопіль Черняхівського району Житомирської області. Сестричка автора книги Анеля Іванівна Кіпчук (у дівоцтві — Адамович) зі своїми дітками (зліва направо): Галя і Володя.

Фото № 128. 1978 рік, Карпати — Ужгород. Турпоход. Наметове містечко. Зліва направо другий: Володимир Адамович.

Фото № 129. 1978 рік, турпоход у Карпати. Крайній зліва Володимир Адамович.

Фото № 130. 1968 рік. Двоюрідний брат автора книги Олексій Кіслицький, син Павліни Кіслицької (у дівоцтві — Гроніковська), мешкаючий у смт Довбиш, батько якого репресований у 1937 році.

Фото № 131. 1955 рік, місто Виборг, уроженець с. Новопіль, молодший сержант Аркадь Білецький під час служби у Совєцькій армії.

Фото № 132. 1959 рік, в/частина № 38449, місто Совєцьк (Тельзіт). Командир танку старший сержант Віниченко Анатолій, член дивізійної футбольної команди, відмінний стрілок, чудовий товариш.

Фото № 133. 1955 рік, селище Алімбетівка Степного району Актюбінської області, Алімбетівське УМСГ № 3, курсант Володимир Адамович.

Фото № 134. 1959 рік, місто Совєтськ, в/частина № 38449, командир важкого танку мол. сержант Володя Золкін.

Фото № 135. Київ. Син автора книги Віктор Володимирович Адамович, 22 січня 1962 року народження, з своїм сином Андрієм, 5 грудня 1988 року народження.

Фото № 136. 1965 рік. Місто Львів. Зліва направо: автор книги Володимир Адамович і його брат Іван Іванович Адамович.

Фото № 137. Хіба про таке щасливе життя мріяли обдурені комуністами робітники, селяни, солдати і матроси у 1917–1920 роках, завойовуючи владу для комуністів?

Фото № 138. 25 квітня 1985 р., м. Красний Лиман. Реєстрація шлюбу уроженки села Новопіль Ліди Кіпчук з уроженцем м. Житомира Олександром Колісником. Свідки (зліва направо): Саша, його мама Валя, її донька Таня і її чоловік Ваня Чорнокозинський, Володимир Адамович і маршалок (крайній справа).

Фото 139. 1970 рік. Місто Сніжне. Сидять (зліва направо): Антоніна Сидорівна Сіроштан (теща автора книги), Георгій Васильович Сіроштан (тесць), Марцеліна Адамович (мати). Стоять (зліва направо): Володимир Сіроштан, брат дружини автора книги, Віра Адамович (Сіроштан), дружина автора книги і Володимир Адамович (автор книги).

Фото № 140. Місто Сніжне. Сидять (зліва направо): теща Юзіка Тушинського і Марцеліна Адамович (його бабушка і мати автора книги). Стоять (зліва направо): небіж автора книги Юзік Тушинський, його дружина Людмила та батько Юзіка Тушинського — Леонід Броніславович Тушинський, брат автора книги.

Фото № 141. 1958 рік. Віктор Леонідович Білецький, 1937 р. н.

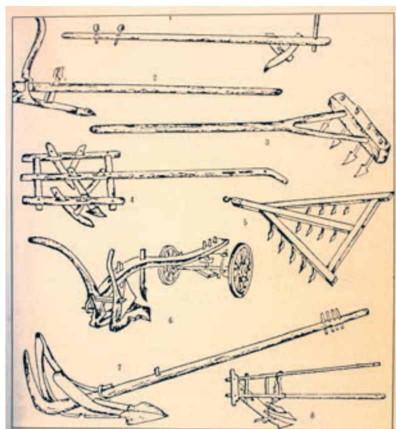

Фото № 142. Знайоме совєцьким колгоспним кріпакам знаряддя обробітку ґрунту та збирання урожаю, яким вони нерідко користувалися.

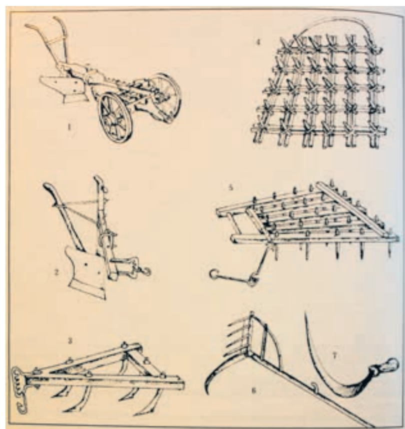

Фото № 143. Традиційне знаряддя обробітку ґрунту та збирання урожаю, яким майже усі совєцькі колгоспні кріпаки користувалися щодня під час обробітку ґрунту не тільки на присадибних ділянках, а й на колгоспних ланах.

Фото № 144. 1899 рік. Селянин. А совєцькі колгоспні кріпаки одягалися не краще…

Фото № 145. Селяни різних повітів середини XIX століття. Совєцькі колгоспні кріпаки тридцятих — п'ятидесятих років XX століття одягалися і взувалися набагато гірше.

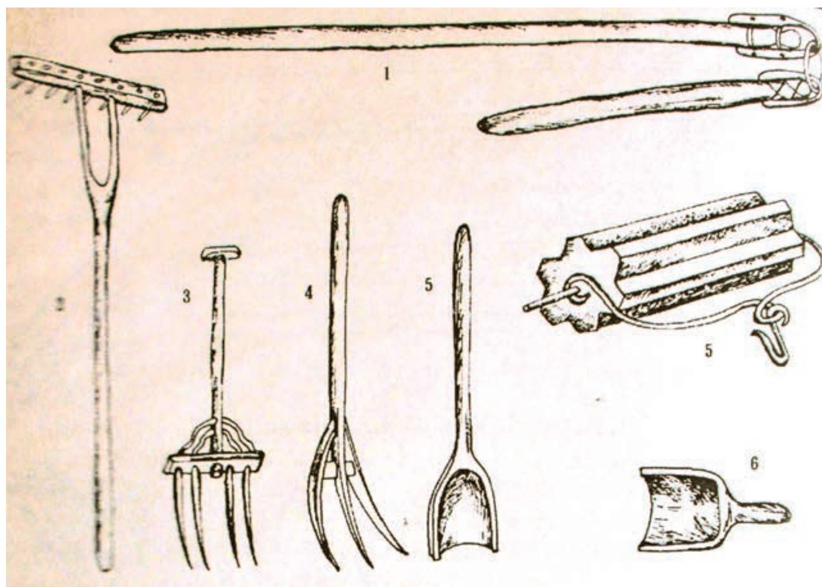

Фото № 146. Усім цим знаряддям обробітку ґрунту та збирання урожаю часів середини XIX століття користувалися колгоспні кріпаки більшовицької доби (1 — ціп, 2 — граблі, 3 — вили, 4 — вили, 5 — дерев'яна лопата, 6 — дерев'яний коток, дерев'яний совок).

Фото № 147. 1953–1954 рік, колгосп імені Шевченко село Новопіль. Застосування знаряддя обробітку ґрунту середини XIX століття під час панування комуністів (середина XX століття) і одяг, у якому ходили на роботу совєцькі колгоспні кріпачки. Здебільшого на босу ногу.

Фото № 148. 1954 рік. Працівники ферми колгоспу імені Шевченко с. Новопіль одяглися по-святковому і слухають політінформацію завідуючого фермою (парторг наказав), і їх відразу до фотооб'єктиву і на шпальти районної газети: дивіться, як ми гарно одягаємося, заможно живемо і з радістю слухаємо про марксизм-ленінізм і поточні героїчні справи країни рад…

Фото № 149. Трупами дітей «квітли» вулиці сіл України під час голодомору 1932–1933 років.

Фото № 150. 1933 рік: голодні селяни біля конаючих з голоду коней…

Фото № 151. 1932–1933 роки: голодних людей комуністи змусили працювати на голодних конях…

NEWS, FEATURES

HUNGER, DESPAIR, DEATH IN UKRAINE AGONY

Soviet Starving Tell Own Stories: Jailed for Eating Dogs

Dogs, Cats Gone

Фото № 152. 1933 рік. Про голод на Україні неодноразово писала газета «Чикаго Амерікан» але людожер Сталін на це не реагував, продовжував нищити українців голодом…

CHICAGO AMERICAN

SECOND SECTION
NEWS, FEATURES

LIBERATE STARVATION OF PEASANTS

Villages Depopulated by Hunger in Ukraine as Soviet Punish Their Opponents

BY THOMAS WALKER

JUST BABIES!

Фото № 153. Ось який страшний голодомор створили більшовики на Україні…

Фото № 154. Створювати голод і без жалю спостерігати, як у тяжких муках помирають дітки — могли тільки комуно-фашисти…

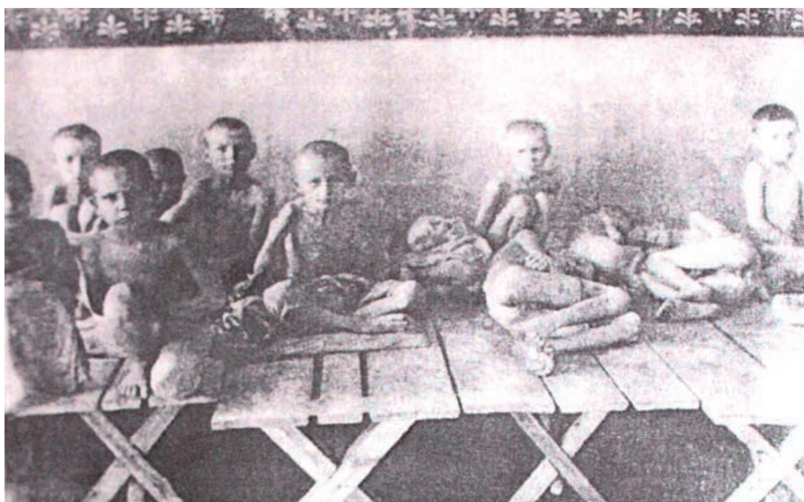

Фото № 155. Не гітлерівці довели цих діток до такого стану, а комуністи. Це вони відібрали у батьків цих діток продовольство, позбавили їх життя, а діток лишили беззахисними перед голодною смертю…

Фото № 156. Кремлівська банда кримінальних злочинців, у тому числі (на першому ряду, зліва направо): Микита Хрущов, Клим Ворошилов (четвертий), Йосип Сталін, Молотов, Калінін і Тухачевськїй.

Фото № 157. Седище Івана Семеновича Адамовича, на якому у 1935–1953 роках стояла хата, у якій мешкала його багатодітна родина.

Фото № 158. 1992 рік. Онук автора книги Андрій Вікторович Адамович з мамою.

Фото № 159. 2011 рік. Село Новопіль. Зліва направо: Максим Васильович Сірий, фахівець комп'ютерних програм, Володимир Адамович, Оля Шевчук, Василь Шевчук і Віра Філіппська.

КАРТА
ЧЕРВОНОАРМІЙСЬКОГО РАЙОНУ

Фото № 160. Це частина Пулинської волості першої чверті минулого століття.

Фото № 161. 1927–1930 роки. Україна. Комуністи розкуркулюють, грабують селян і викидають їх з власних помешкань на вулицю.

Фото № 162. Останній хліб у селян забирають комуністи…

Фото № 163. 1927–1930 роки. Комуністи не жаліють навіть багатодітних родин — останні харчі відбирають…

Фото № 164. Україна. Осінь 1932 року. Останнє збіжжя комуністи від селян забирають, а їх на голодну смерть прирікають…